Ernest A. Dale

Institute of Mediaeval Studies
LIBRARY
Toronto

Q. HORATIUS FLACCUS.

RECENSUIT

ATQUE INTERPRETATUS EST

IO. GASPAR ORELLIUS.

EDITIO QUARTA MAIOR

EMENDATA ET AUCTA.

POST

IO. GEORGIUM BAITERUM

CURAVIT

W. MEWES.

VOLUMEN ALTERUM.

SATIRAE. EPISTULAE. LEXICON HORATIANUM.

BEROLINI

SUMPTUS FECIT S. CALVARY EIUSQUE SOCIUS.

MDCCCXCII.

LIBRARY
Pontifical Institute of Mediaeval Studies
TORONTO, M5S 1J4
MAR 3 1 '00

PRAEFATIO.

Ex magna copia codicum Horatianorum, quos apud Kellerum et Holderum collatos invenimus, paucos, quos optimos esse iudicamus, in usum huius editionis adhibuimus; hos eisdem signis notavimus, quibus Keller et Holder usi sunt:

A = codex Parisinus 7900[a] saeculi X, olim Puteaneus.
a = codex Ambrosianus O 136 sup., olim Avenionensis saeculi X ineuntis (apud Hirschf. = O).
B = codex Bernensis 363 saeculi VIII—IX.
C = codicis Monacensis 14685 pars vetustior saeculo XI scripta (apud Hirschf. = M).
F = liber archetypus codicum φ et ψ.
φ = codex Parisinus 7974, olim Remensis saeculi X.
ψ = codex Parisinus 7971, olim Floricensis saeculi X.
R = codex Sueco-Vaticanus 1703, olim ss. Petri et Pauli Wissenburgi Alsatorum saeculi IX—X.
g = codex Gothanus B 61 inter annos 1456—1467 in Germania meridionali scriptus.
γ = codex Parisinus 7975 olim Bliaudifontanus saeculi XI.
δ = codex Harleianus 2725 sive Graevianus saeculi IX—X.
σ = codex Sangallensis oppidanus 10 saeculi X.
y = codicum aliorum aut singuli aut nonnulli.

Horum codicum multi in satiris et epistulis magnos defectus habent; deficit omnino in satiris A et maior pars BCRδ, in epistulis omnino BC, in arte poetica Ag.

Lectionibus ex his codicibus allatis maxima cura eas adiunximus, quas Cruquius ex quattuor Blandiniis, imprimis ex vetustissimo eorum (V), enotavit. Lectiones, quae dumtaxat ad formam orthographicam vocabulorum pertinent, negleximus; qui quaestiones eiusmodi curant, eos ad editiones Kelleri et Holderi reicimus.

Berolini Nonis Octobribus MDCCCLXXXVIIII.

W. Mewes.

Q. HORATII FLACCI

SATIRARUM

LIBER PRIMUS.

SATIRA I.

Qui fit, Maecenas, ut nemo, quam sibi sortem
Seu ratio dederit seu fors obiecerit, illa

SAT. I. 2. *sors* B *φfors* omnes manuscripti codic.» Cruquius.

I. Festive reprehendit poeta ridiculam illam *μεμψιμοιρίαν* et inconstantiam, qua plerique aequales eius laborabant, coniunctam semper cum acri in eos invidia, quibus ex illorum opinione melior sors obtigerat. Huius autem morbi, sane vel maximi vitae beatae impedimenti, praecipuam causam hanc esse dicit, quod insigni quadam stultitia abrepti permulti totam per vitam nihil aliud agant, quam ut quocumque modo pecuniam corradant, conquisitis tamen numquam fruantur, illud nimirum causati, se placidae senectutis quieti nunc, cum tempus sit, prospicere. Maecenati autem hanc satiram inscribens totum corpus satirarum ei quasi dedicavit. Eidem epodorum, odarum, epistularum primam inscripsit. Neque errare videntur, qui hanc satiram omnium libri prioris sive ultimam sive paenultimam (a. u. c. 720 vel 719) scriptam esse arbitrantur.

1. 2. Similia sunt huic exordio, quae apud sophistas recentiores, Maximum Tyrium et Himerium, scripta invenimus: Max. Tyr. diss. XXI *a* ed. Reiske: *Χαλεπὸν εὑρεῖν ἀκριβῆ βίον, ὥσπερ καὶ ἄνδρα· ἀλλὰ παντὶ ἀνακέκραται ἔνδειά τις πρὸς τὸ ἄκρως καλόν, καὶ πλεονεκτεῖ ἕτερος ἑτέρου, ὅτῳ ἂν ἐλάττω τὰ ἐνδέοντα ᾖ. Καὶ ἴδοις ἂν τὸν μὲν γεωργικὸν μακαρίζοντα τοὺς ἀστικοὺς ὡς συνόντας βίῳ χαρίεντι καὶ ἀνθηρῷ· τοὺς δὲ ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν δικαστηρίων, καὶ τοὺς πάνυ ἐν αὐτοῖς εὐδοκίμους, ὀδυρομένους τὰ αὐτῶν καὶ εὐχομένους ἐπὶ σκαπάνῃ βιῶναι καὶ γηδίῳ σμικρῷ. Ἀκούσῃ δὲ τοῦ μὲν στρατιωτικοῦ τὸν εἰρηνικὸν εὐδαιμονίζοντος, τοῦ δὲ ἐν εἰρήνῃ τὸν στρατιωτικὸν τεθηπότος. Καὶ εἴ τις θεῶν ὥσπερ ἐν δράματι ὑποκριτὰς ἀποδύσας ἕκαστον τοῦ παρόντος βίου καὶ σχήματος μεταμφιέσει τὰ τοῦ πλησίον, αὖθις αὖ οἱ αὐτοὶ ἐκεῖνοι ποθήσουσι*

Contentus vivat, laudet diversa sequentis?
'O fortunati mercatores!' gravis annis
Miles ait multo iam fractus membra labore.

4. *armis* Bouhierius prob. F. A. Wolfio, G. Krügerio, Schützio, aliis.

μὲν τὰ πρότερα, ὀδυροῦνται δὲ τὰ παρόντα. Οὕτω δυσάρεστόν τι ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος κομιδῇ καὶ φιλαίτιον καὶ δεινῶς δύσκολον καὶ οὐδὲν τῶν (τὰ Dübn.) *αὐτοῦ ἀσπάζεται.* Himerius ecl. 20 p. 272 ed. Wernsdorf: *Δεινὴ γὰρ ἡ συνήθεια κόρον τεκεῖν καὶ τὴν ἐξουσίαν ὕβρει λυμήνασθαι Οἰκοῦντες γῆν ζητοῦμεν θάλασσαν καὶ πλέοντες πάλιν περισκοποῦμεν τὰ λήϊα. Ὁ πλωτὴρ μακαρίζει γηπόνον καὶ τὸν ναύτιλον ἀρότης ἡγεῖται πάλιν εὐδαίμονα. Ταῦτα πάντα τοῦ κόρου παίγνια.* Neque tamen ab his sophistis umquam lectas esse Horatii satiras credibile est, sed erat locorum communium et exemplorum quaedam quasi *παράδοσις* per philosophorum ac rhetorum scholas propagata, ex qua omnes pariter hauriebant, ita ut easdem sententias, fabulas, historias modo novis coloribus ornatas atque expolitas, modo pingui Minerva repetitas in scriptis suis alicubi velut certa quadam lege hac de re lata collocarent. In hac autem *παραδόσει* Horatius regnabat. — *quam sortem-ratio dederit*] «vitae genus, quod certum consilium constanter secuti inde ab aetate adulta delegimus.» — *ratio*] etiam alibi opponitur *forti*, ut Cic. ad Att. XIV 13, 3: *Sed haec fors viderit, ea, quae talibus in rebus plus quam ratio potest.* V. *forte*, ut ait Cic. de leg. II 28, *incerti casus significantur magis* (quam v. *fortuna*). — *obiecerit*] In hoc quoque v. caeci casus notio clarius inest quam in v. *offerre*, quo in pedestri oratione uti solent (Cic. ad Att. II 22, 1: *quod fors obtulerit, id acturus videtur*), itemque Horatius ipse sat. I 6, 54: *Nulla-mihi te fors obtulit.* — *illa*] «eadem illa, qua semel utitur.» — Ex praecedenti *nemo* subintellegendum est *quisque*, ut Cic. de or. III 52: *Nemo extulit eum verbis, qui ita dixisset, ut qui adessent intellegerent, quid diceret, sed contempsit eum, qui minus id facere potuisset.* Iuven. 6, 17: *cum furem nemo timeret*, (sed quisque) *Caulibus aut pomis et aperto viveret horto.* — *diversa*] «prorsus opposita et contraria suis studiis.»

3-5. *mercatores*] «Kaufherren, *ἔμποροι*,» qui ipsi merces emunt et ex terris remotis Romam apportant. — *gravis annis*] Sophocl. Oed. Tyr. 17: *οἱ δὲ σὺν γήρᾳ βαρεῖς Ἱερῆς.* Theocr. XXIV 100: *πολλοῖσι βαρύς περ ἐὼν ἐνιαυτοῖς.* Verg. Aen. IX 246: *Hic annis gravis atque animi maturus Aletes.* II 435: *aevo iam gravior.* Liv. VII 39, 1: *graves iam aetate* (milites). X 34, 12: *paucos graves aetate.* Intellege militem, cui vel ratio vel fors hoc vitae genus obtulerit. Is stipendiorum initio ex praeda vel ex agris assignandis divitias se paraturum aliquando sperarat; at post complura stipendia, cum iam aetate provectior necdum dives factus est, propter id ipsum, quod pristinae eius vires continuis illis laboribus, quibus vacare debebant milites Romani, aliquanto imminutae sunt, omni maioris quaestus spei renuntiandum esse videt ideoque invidet mercatori, qui eodem vel minore etiam tempore locuples evasit. Significat poeta non *annos vitae*, sed *annos militiae*, stipendia. Ac legiones Pannonicae et Germa-

Contra mercator navem iactantibus Austris:
'Militia est potior. Quid enim? concurritur: horae
Momento cita mors venit aut victoria laeta.'

6. *navim* γBpr. — 8. *Momento aut cita* cum quattuor codicibus suis Lambinus prob. Bentl. Meinekio. *cita mors* «sic habent 4 codices Bland. Tons. Diu. et Mart.» Cruquius.

nicae, quae post mortem Augusti seditionem fecerunt, nihil gravius tulerunt quam nimios annos militiae. Tac. ann. I 17: *Satis per tot annos ignavia peccatum, quod tricena aut quadragena stipendia senes et plerique truncato ex vulneribus corpore tolerent.* Ibid. 35: *atrocissimus veteranorum clamor oriebatur, qui tricena aut supra stipendia numerantes, mederetur fessis - - orabant.* Qui Bouhierii coniecturam *armis* pro *annis*, per se facilem et speciosam, comprobaverunt, non satis perspexerunt codicum lectione significari id, quod hic vel maxime requiritur, militis condicionem post certum stipendiorum numerum magna cum molestia permanentem, cum iam spe sese locupletandi destitutus est: Bouhierii vero coniectura notionem molestiae interdum desinentis, veluti, cum extra agmen in castris, vel in praesidio alicubi est. Praeterea cum haud perpetui temporis onere prorsus pugnare v. *armis* monstrat v. *iam (bereits)*, quod aut omittendum aut cum v. *simul* permutandum erat; *iam* enim manifesto non defatigationem requiete facile levandam, sed debilitatas in perpetuum vires significat. Milites autem Romanos magis aliis oneribus quam armis oneratos fuisse cognoscimus ex Cic. Tusc. II 37: *Militiae qui labor? quantus agminis? ferre plus dimidiati mensis cibaria, ferre siquid ad usum velint, ferre vallum. Nam scutum, gladium, galeam in onere milites non plus numerant, quam umeros, lacertos, manus.* — *fractus*] ut Verg. Aen. II 13: *fracti bello.* Eiusdem constructionis, quam grammatici accusativum graecum vocant, exemplum invenimus od. I 1, 21: *membra stratus.*

6-8. *Austris*] Seneca ep. 14, 8: *Cum peteres Siciliam, traiecisti fretum. temerarius gubernator contempsit austri minas (ille est enim, qui Siculum pelagus exasperet et in vertices cogat).* — *Quid enim?*] quasi sequatur «contra dices, obicies?» Est ex sermone cotidiano, ut τί γάρ; πῶς γὰρ οὔ; Apud Ciceronem semper sequitur altera interrogatio, ut de fin. II 72: *Quid enim? fortemne possumus dicere eundem illum Torquatum?* Ibid. 93: *Quid enim? summus dolor plures dies manere non potest?* Lael. 30: *quid enim? Africanus indigens mei? minime hercule!* Sic h. l. dicere licebat: *Quid enim? (Was ist's denn weiter?) Nonne concurritur* cet.? — *horae Momento*] «puncto temporis.» Cfr. ep. II 2, 172: *puncto mobilis horae.* Liv. V 7, 3: *horae momento simul aggerem ac vineas - - incendium hausit.* — *cita*] «Nequaquam lege *Momento aut cita;* animus enim nautae abiectus in his est considerandus, cui iam paene desperata salute ista tranquillitas ambigendi non convenit.» Reisig Commentat. Oed. Col. p. 246. Recte Hand Tursell. I. p. 536 *aut* semel positum vertit *oder auch;* sicque est v. 72 et v. 104. Idem confert Liv. XXI 43, 5: *hic vincendum aut moriendum, milites, est, ubi primum hosti occurristis.* Demosth. Lept. 83: ὑπὲρ ὧν ἐκεῖνος (Χαβρίας) ᾤετο δεῖν ἀποθνήσκειν ἢ νικᾶν.

Agricolam laudat iuris legumque peritus,
Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat.
Ille, datis vadibus qui rure extractus in urbem est,
Solos felicis viventis clamat in urbe.
Cetera de genere hoc — adeo sunt multa — loquacem
Delassare valent Fabium. Ne te morer, audi,
Quo rem deducam. Si quis deus 'En ego' dicat
'Iam faciam quod voltis: eris tu, qui modo miles,
Mercator; tu, consultus modo, rusticus: hinc vos,
Vos hinc mutatis discedite partibus. Eia!
Quid statis?' — nolint. Atqui licet esse beatis.

12. *cantat* B — 18. *heia* a g R — 19. *nolent* B «*nolint* sic scriptum est in omnibus codic.» Cruq.

9-12. *iuris legumque peritus*] Non *legibus* dumtaxat *ius* continetur, sed etiam senatus consultis, edictis magistratuum, responsis prudentum. — *consultor*] qui, litem adversus quempiam agens, iureconsultum, virum aliquem primarium civitatis, in atrio domus suae in solio sedentem, primo mane adit, ut sibi de iure respondeat actionumque formulas praescribat. In gallicinii tempore ridicula hyperbole inest, ut in illis Cic. pro Muren. 22: *Vigilas tu* (Sulpici) *de nocte, ut tuis consultoribus respondeas; ille* (L. Lucullus), *ut eo, quo intendit, mature cum exercitu perveniat. Te gallorum, illum bucinarum cantus exsuscitat.* Cfr. ep. II 1, 103: *Romae dulce diu fuit et sollemne reclusa Mane domo vigilare, clienti promere iura.* Ovid. am. I 13, 19: *Atque eadem* (Aurora) *sponsum consulti ante atria mittis* cet. — *vadibus*] *Vas* in re iudiciali proprie appellatus est is, *qui pro altero vadimonium promittebat* (Varro l. l. VI 74), id est, qui apud praetorem spondebat reum in iudicium sisti. Rusticanus igitur Romanus, invitus quidem, sed ne vadimonio deserto litem amitteret, in urbem se conferre coactus, eius incolas alta voce vel ideo felices praedicat, quod praeter multa alia vitae gaudia longe commodius negotiis forensibus operam navare possint, ipse propterea tantum temporis perdat. — *clamat*] «fortiter ac praefracte contendit»; ut sat. II 3, 130: *Insanum te omnes pueri clamentque puellae;* ep. II 1, 80: *clament periisse pudorem.* Alii non prorsus necessario hoc pro *ἀγροικίας* signo habent, ut est sane Plaut. Most. I 1, 6: *Quid tibi, malum, hic ante aedis clamitatiost? An ruri censes te esse? -- Abi rus.* Lectio cod. antiquiss. B *cantat* orta est ex v. *cantum.*

13-19. *Cetera de genere hoc*] Transitus est Lucretianus (IV 590: *Cetera de genere hoc monstra ac portenta loquontur;* IV 462; V 37, 164 etc.) Qui post *multa* requirebant *ut*, ignorabant, quam egregie Horatius sermonem cotidianum referret. — *Fabium*] «Quod Fabius Maximus Narbonensis equestri loco natus Pompeianas partes secutus aliquot libros ad Stoicam philosophiam

Quid causae est, merito quin illis Iuppiter ambas
Iratus buccas inflet neque se fore posthac
Tam facilem dicat, votis ut praebeat aurem?
Praeterea, ne sic ut qui iocularia ridens
Percurram — quamquam ridentem dicere verum
Quid vetat? ut pueris olim dant crustula blandi
Doctores, elementa velint ut discere prima:
Sed tamen amoto quaeramus seria ludo —,

23. *nec* grF — 24. *discere* aγR — 27. *amisso* B

pertinentes conscripsit.» Porph.» — Stoicis philosophis quasi ineptis et garrulis poeta in satiris illudere solet. Eundem Fabium sat. I 2, 134 deridere videtur. — *Quo rem deducam*] «qui sit disputationis meae finis *(wo ich hinaus will)*, scilicet omnes hos querulos stulta laborare inconstantia.» — *Si quis deus*] Cfr. Maximi Tyrii locum ad v. 1 allatum et ipsius Horatii sat. II 7, 22: *laudas Fortunam et mores antiquae plebis, et idem, Siquis ad illa deus subito te agat, usque recuses.* Ceterum apodosis sequitur v. 19. — *nolint* (scil. discedere), ubi *nolent* codicis B est error librarii. — *En ego*] Noli haec iungere cum v. *faciam*, sed est, ut Varro r. r. II 56: *en quin adsum.* Sallust. hist. fragm. II 50, 10: *adsum en C. Cotta consul.* — *Iam*] «illico, statim.» Hand Turs. III p. 115. — *consultus*] absolute pro «iuris consultus», ut ep. II 2, 87, 159. — *hinc vos* cet.] «et partes vestras et mutato genere vitae etiam locos in hac mundi veluti scena mutate.» Etiam Max. Tyr. dicit *ὥσπερ ἐν δράματι ὑποκριτάς.* — *Eia*] h. l. est impatienter increpantis. Cessare videt, quos statim discessuros existimaverat, ideoque evocat moratos additque *Quid statis? Stare* autem pro «cessare, morari», ut Sil. Ital. I 341: *iam capto stamus in hoste?*

20-24. *Quid causae* cet.] «Quidni (Plaut. rud. 758: *quid causast, quin virgis te usque ad saturitatem sauciem?*) propter hanc soliditatem cum inconstantia coniunctam merito iratus Iuppiter illis buccas inflet?» Alibi *τὰς γνάθους φυσᾶν* fastum denotat; Demosth. *παραπρεσβ.* 314: *διὰ τῆς ἀγορᾶς πορεύεται θοιμάτιον καθεὶς ἄχρι τῶν σφυρῶν, ἴσα βαίνων Ιυθοκλεῖ, τὰς γνάθους φυσῶν.* H. l. iracundiae signum est, ut Eurip. Iphig. Aul. 125: *μέγα φυσῶν θυμὸν ἐπαρεῖ.* Ibid. 381: *τί δεινὰ φυσᾷς;* Sic Plautus Bacch. 601 *sufflatum* vocat irae plenum militem et iungenda artissime esse *illis inflet* monstrat id. Casin. III 3, 19: *Nescio quid se sufflavit uxori suae. Merito* sane ad totam sententiam usque ad v. *inflet* referendum est, non solum ad v. *iratus.* — *Praeterea*] est rursus modus Lucretianus continuandae orationi inserviens. In omnibus his cotidianum sermonem egregie imitatur, cum dicit: «Sed etsi pergere in eodem argumento iuvat, iam serio loquar, ne cetera quoque ridens percurram (iocabundus leviter pertractem), *ut qui iocularia* percurrit, id est, ut solent aretalogi coram volgi circulis in plateis nugas suas proferre vel etiam in Atellanis macci et buccones.»

25-27. *olim dant*] «solent dare», frequenti usu v. *olim* = aliquando in exemplis et similitudinibus. Od.

Ille gravem duro terram qui vertit aratro,
Perfidus hic caupo, miles nautaeque, per omne
Audaces mare qui currunt, hac mente laborem
Sese ferre, senes ut in otia tuta recedant,

IV 4, 5: *Olim iuventas* cet.; ep. I 10, 42: *ut calceus olim* cet. Plaut Truc. 64: *Nam nunc lenonum - - plus est fere Quam olim muscarumst, quom caletur maxume.* Sic etiam *quondam* usurpatur in comparationibus. Ovid. met. VIII 191: *Sic rustica quondam Fistula disparibus paulatim surgit avenis.* Cfr. adnot. ad od. II 10, 17. — *Doctores*] «γραμματισταί, qui *prima* litterarum *elementa* (στοιχεῖα καὶ γράμματα) pueros docent, *crustula* (μελιτώματα, *mellita dulciola* Apul. met. IV 27, bellaria) interdum iis dant, ut libentius discant.» De his atque similibus incitamentis cfr. Quintil. I 1, 26: *Non excludo autem, id quod est notum, irritandae ad discendum infantiae gratia eburneas etiam litterarum formas in lusum offerre vel si quid aliud, quo magis illa aetas gaudeat, inveniri potest, quod tractare, intueri, nominare iucundum sit.* Hieronymus epist. ad Gaudentium de Pacatulae infantulae educatione ed. Par. IV p. 797: *Interim* (Pacatula) *modo litterarum elementa cognoscat, iungat syllabas, discat nomina, verba consocict: atque ut voce tinnula ista meditetur, proponantur ei crustula, mulsa praemia; et quidquid gustu suave est.* — *Sed*] Hac particula, ut solent, παρένθεσιν claudens transitum facit ad praecipuum suum consilium, quod hoc est: «Quodsi ridiculae dum taxat sunt vanae illae querimoniae militum, nautarum cet., qui tamen condicionem suam, de qua tantopere lamentantur, cum alia permutare numquam animum inducunt, longe maior etiam in hominibus istis perversitas haec cernitur, quod simul βαναύσους hos, dum sibi ceterisque persuadere conantur, nihil aliud sibi propositum esse, nisi ut senes facti honesto otio perfrui possint, reapse tamen insatiabilis lucri cupiditas transversos agit et usque ad ipsam mortem excruciat.»

28-30. *Ille - - qui vertit*] Hoc v. poetae utuntur non solum de aratro (Verg. Aen. VII 539: *terram centum vertebat aratris*), sed etiam de rastris. (Aen. VII 725: *vertunt felicia Baccho Massica qui rastris.*) — *Perfidus hic caupo*] *hic*, in quo nonnulli sine causa haeserunt, opponitur v. *ille* versus praeced. et est dictum quasi δεικτικῶς, «cuiusmodi cotidie vides»; sat. I 5, 4: *cauponibus atque malignis.* Cfr. Dion. Chrys. or. XXXI p. 585 R = 356 D: Ἀλλὰ τοὺς μὲν καπήλους (caupones) τοὺς ἐν τοῖς μέτροις κακουργοῦντας, οἷς ὁ βίος ἐστὶν αὐτόθεν, ἀπὸ αἰσχροκερδίας, μισεῖτε καὶ κολάζετε. Novam personam inducit, dedita opera h. l. omittens iureconsultum, ut qui disciplinam suam non quaestus, sed honoris atque civium utilitatis causa exerceat; supra autem ille propter hoc tantum notabatur, quod ipse quoque non minus atque hominum volgus interdum de vitae suae molesta condicione parum sapienter lamentetur; neque vero hinc recedit iureconsultus solum, sed etiam litigator rusticanus, et quidem propter similem rationem. Ceterum hic versiculus multa mala a grammaticis perpessus est, ut consultus ex v. 10 huc redeat neque alius quidam in eius locum substituatur. Ecce enim exoritur, qui cauponem vafrum iureconsultum ipsum interpretatur, videlicet *ius cauponantem*, quasi vero sic simpliciter cauponem pro iureconsulto dicere possis, vel vespillonem pro medico.

Aiunt, cum sibi sint congesta cibaria: sicut
Parvola — nam exemplo est — magni formica laboris
Ore trahit quodcumque potest atque addit acervo,
Quem struit, haud ignara ac non incauta futuri.
Quae, simul inversum contristat Aquarius annum,
Non usquam prorepit et illis utitur ante
Quaesitis sapiens, cum te neque fervidus aestus
Demoveat lucro, neque hiems, ignis, mare, ferrum,
Nil obstet tibi, dum ne sit te ditior alter.

33 «*paruola* habent Bland. codices.» Cruq. — 35. *strauit* Fδ — 38. *patiens* aγBR *paciens* g «*sapiens* in hoc consentiunt omnes manuscripti codices.» Cruq. — 39. *Dimoveat* γgF$\delta\sigma$ «*demoueat* in omnibus manuscriptis praeter Mart.» Cruq.

Alii aliud excogitaverunt: *Providus hic cautor* Schrader, *Perfidus hic cautor* Porson, *Causidicus vafer hic* Markland, *Marcidus hic causis* Senger, *Perditus hic causis* L. Müller, *Perfidus hic campo* (cum codicibus deterrimis) Jahn, *Praefidus hic campo* Fea, *Fervidus in campo* Bothe, *Pernoctans campo* Schmid, *Pervicus hic campo* Obbarius. — *nautae*] rursus ἔμποροι, quos v. 6 mercatores appellavit, non navicularii. Cfr. od. II 13, 14: *navita - Poenus - currunt*] Cfr. od. I 28, 35: *licebit - curras*, item de nauta, ep. I 1, 45: *Inpiger extremos curris mercator ad Indos, Per mare pauperiem fugiens.* Ibid. 11, 27: *qui trans mare currunt. — in otia tuta recedant*] Seneca de brev. vitae III 5: *Audies plerosque dicentes: «A quinquagesimo in otium secedam; sexagesimus me annus ab officio dimittet.»*

32-35. *cibaria*] Hoc v. res quam maxime ad victum necessariae vulgari sermone significantur; quo ipso vocabulo extenuare solent id, quod re vera quaerunt, id est divitias. Seneca controv. II 6, 1 ed. H. Müller: *naviga, milita, peregrinare, quaere adulescens, senex utere. — nam exemplo est*] «perquam libenter enim hoc sapientis bestiolae exemplo utuntur.» Proverb. Sal. VI 6: *Vade ad formicam, o piger, et considera vias eius et disce sapientiam, quae cum non habeat ducem nec praeceptorem nec principem, parat in aestate cibum sibi et congregat in messe, quod comedat.* Titinius apud Nonium p. 224 M.: *Formicae pol persimile est rusticus homo.* Verg. georg. I 186: *populatque ingentem farris acervum - - inopi metuens formica senectae.* Iuven. 6, 360: *Prospiciunt aliquando viri, frigusque famemque Formica tandem quidam expavere magistra. — magni formica laboris*] in prosa or. «formica, animal magni laboris.»

36-40. *Quae*] id est, «at ea.» Cfr. *Quod* v. 43. «Scin tamen, quod discrimen sit inter te et exemplum illud tuum?» — *inversum - - annum*] *des Jahres Umschwung.* Cfr. Theocr. XIII 26: τετραμμένω εἴαρος ἤδη, et Homeri περιπλομένων, περιτελλομένων ἐνιαυτῶν. De bruma loquitur, ex qua velut novus circulus sive cursus anni semper vertentis (Macrob. sat. I 14) exordium capit.

Quid iuvat inmensum te argenti pondus et auri
Furtim defossa timidum deponere terra?
'Quod, si comminuas, vilem redigatur ad assem.'
At ni id fit, quid habet pulchri constructus acervus?
Milia frumenti tua triverit area centum,
Non tuus hoc capiet venter plus ac meus: ut si
Reticulum panis venalis inter onusto
Forte vehas umero, nihilo plus accipias quam

44. *acervo* B *acervis* a — 45. «*milia* per l unicum in omnibus scriptis» Cruq. — 46. *quam* aγg

Formicae quidem sese abdunt iam ante pluviosae hiemis initium; pro qualicumque vero hiemali signo Aquarium ponit, quamquam proprie, ut ait Porphyrio, «maxime autem sole in Aquario constituto tempestates horrendae et frigora ingentia solent esse. Sol autem transit in Aquarium XVII. Kal. Februarias (16. die Ianuar.).» Seneca nat. quaest. VII 27, 3: *Quid est quare in leone semper sol ardeat et terras aestibus torreat, in aquario adstringat hiemem, flumina gelu claudat? — contristat*] ut Verg. georg. III 278: *unde nigerrimus Auster Nascitur et pluvio contristat frigore caelum. — sapiens*] «prudens, ideo, quod nec prodigit quaesita neque necessario victu se defraudat.» Ἶδρις est formica Hesiodo ἔργα 778: ὅτε τ' ἶδρις σωρὸν ἀμᾶται. Cfr. etiam Plaut. Trucul. 868: *Cogitato mus pusillus quam sit sapiens bestia.* Lectio *sapiens* et codicis V auctoritate firmatur et sensu praestat, quoniam formica laudatur sapientiae, non patientiae exemplar. — *neque f. aestus - - neque hiems*] Anonymus ap. Sext. Empir. XI 122: Κέρδαιν' ἑταῖρε καὶ θέρους καὶ χειμῶνος. — *ignis, mare, ferrum*] Est tamquam proverbium, ut sat. I 4, 29; ep. I 1, 46; od. III 24, 36. Ovid. met. VIII 76: *ire per ignes, Per gladios ausim.* Eupolis ap. Meinek. fr. com. II. p. 487 (Ed. min. p. 185) de adulatore: Οὐ πῦρ, οὐδὲ σίδηρος, οὐδὲ χαλκὸς ἀπείργει μὴ φοιτᾶν ἐπὶ δεῖπνον. Eurip. Phoen. 522: Πρὸς ταῦτ' ἴτω μὲν πῦρ, ἴτω δὲ φάσγανα. — *alter*] ut Graeci ὁ πλησίον, «quicumque tibi proximus est et quocum te comparas.»

41. 42. *Quid iuvat* cet.] «At illa sapiens, ut est, suo tempore utitur ante quaesitis, cum tu non, ut aeque sapienter partis fruaris, quaestui operam des, sed tantummodo, ut plus habeas quam ceteri omnes. Verum, quaeso, quid te iuvat cet.» — *Furtim defossa*] «in altitudinem clam effossa, excavata.» Verg. georg. III 376: *Ipsi in defossis specubus secura sub alta Otia agunt terra.* Plin. ep. 10, 48: *Claudiopolitani - - ingens balineum defodiunt magis quam aedificant.* V. *furtim* autem significat: «caventem, ne quis forte superveniens te, dum defodis, conspiciat;» plane ut sagae illae sat. I 8, 42: *Utque lupi barbam - - Abdiderint furtim terris*, eadem cautione utentes.

43-48. *Quod si* cet.] «At si id auri pondus, inquit avarus, expendendo minuam, paulatim usque ad assem consumetur adeoque egenus atque inops fiam.» Respondet poeta: «Verum nisi in necessarios usus quod

Qui nil portarit. Vel dic, quid referat intra
Naturae finis viventi, iugera centum an
Mille aret? 'At suave est ex magno tollere acervo.'
Dum ex parvo nobis tantundem haurire relinquas,
Cur tua plus laudes cumeris granaria nostris?
Ut tibi si sit opus liquidi non amplius urna
Vel cyatho et dicas: 'Magno de flumine mallem
Quam ex hoc fonticulo tantundem sumere.' Eo fit,
Plenior ut siquos delectet copia iusto,
Cum ripa simul avolsos ferat Aufidus acer.
At qui tantuli eget, quanto est opus, is neque limo

55. *malim* $R_1F\delta$ Bentley, Haupt, Vahlen *malle* B — 57. *delectat* Fσ 58. *avulsus* g — 59. *tanto leget* B *tanto eget* g *tantulo eget* F

opus est erogas, quid cet.» *Milia centum*] modium. — *triverit*] Verg. georg. I 298: *Et medio tostas aestu terit area fruges.* Tibull. I 5, 22: *Area dum messes sole calente teret.* Proprie fruges teruntur in area bobus vel equis ad tribulam trahamve iunctis. Cfr. Varro r. r. I 13, 5. Seneca nat. quaest. I 2, 3. — Ceterum *triverit* esse fut. ex. ex insequenti v. *capiet* cognoscitur. Cfr. Terent. heaut. 487: *Dare denegaris: ibit ad illut ilico.* — Cic. de fin. II 57: *Occultum facinus esse potuerit: gaudebit.* Sententiam ipsam poeta ex Lucilio hausisse videtur, qui scripsit 486. 483 L. (XVIII 1-3 M.) *milia dum centum frumenti tolli' medimnum, vini mille cadum - aeque fruniscor ego ac tu.* — *hoc - - plus*] idem fere atque «eo plus.» — *ac meus*] pro *quam* post comparativum invenitur in epodis (15, 5) et satiris (I 2, 22; II 3, 270; 7, 96), non in carminibus aut epistulis. — *Reticulum panis*] Iuven. 12, 60 enumerat inter itineris instrumenta: *cum reticulis et pane et ventre lagenae.* Agmen *venalium* servorum finge, qui a mangone veneundi causa ad oppidum aliquod ducuntur; inter hos alii variis utensilibus onusti sunt, unus etiam in reticulo, quibus Itali pro saccis etiamnunc utuntur, panem portat. De praepositione postposita v. ad sat. I 5, 99.

49-53. *referat - - viventi*] Cum triplex sit solita huius verbi constructio: *refert* absolute; *hoc refert; hoc mea, tua refert;* singulari exemplo Plautus Truc. 394: *quoi rei id te adsimulare retulit?* cum dativo rei, singulari item Horatius h. l. cum dativo personae iungit, quem cum grammaticis dat. commodi appelles licet. — *Intra naturae finis vivere* est ex sententia Epicuri *ὁ τῆς φύσεως πλοῦτος καὶ ὥρισται καὶ εὐπόριστός ἐστιν, ὁ δὲ τῶν κενῶν δοξῶν εἰς ἄπειρον ἐκπίπτει* (Diog. X 144). — *haurire relinquas*] «concedas, ut hauriamus.» — *cumeris*] vasa aut viminea aut fictilia, in quae pauperes agricolae frumentum condere solebant; granaria sunt horrea (Od. I 1, 9: *proprio condidit horreo*), divitum. Cfr. Varro r. r. I 57, 1: *triticum condi oportet in granaria sublimia, quae perflentur vento.*

54-59. *liquidi*] «aquae», ut Ovid.

Turbatam haurit aquam neque vitam amittit in undis.
At bona pars hominum decepta cupidine falso
'Nil satis est' inquit, 'quia tanti, quantum habeas, sis.'
Quid facias illi? iubeas miserum esse, libenter

60. *nec* γ — 61. *Ut* codices omnes nostri praeter σ, qui cum Parisinis 7973 et 8213 habet vulgatam *at*. — 63. *miseram* Bentley

met. V 453: *loquentem Cum liquido mixta perfudit diva polenta*, et Graeci *νᾶμα* atque *ὑγρόν*. — *urna*] proprio sensu est dimidia pars amphorae = 8 congii = 48 sextarii = 576 cyathi = 12,5 ltr.; h. l. sunt vasa minora, quorum altero ad hauriendum, altero ad bibendum utuntur. — *de flumine*] Nota praepositionum oppositionem: *de* summo flumine facile, quam *ex* imo fonticulo aegre. — *mallem*] Quod codices plures eique meliores habent, lectioni faciliori, cui testes quidem non desunt, praeferri oportet. Nam etiamsi *sit - dicas - mallem* non cohaerent constructione, tamen sensu *mallem* ita defendi potest: «si optio daretur magnumque flumen prope esset, ex illo haurirem potius quam ex hoc fonticulo ad pedes meos erumpente.» — Sequente veluti apologo Aesopio in *γνώμην* tamen cum imagine contracto significat summa pericula iis instare, qui immoderatis cupiditatibus se dediderint. — Aufidum *violentem* (Od. III 30, 10), *longe sonantem* (Od. IV 9, 2), patrium flumen, libenter commemorat. — *neque vitam amittit in undis*] ut fit, si e flumine aquam haurias; sine imagine: «molestiis illis ac sollicitudinibus caret, quae nimias opes comitari solent, neque periculis cum subita fortunae mutatione coniunctis expositus est.»

61-64. *ut*] quod habent omnes fere codices, ferri non potest — *bona pars*] «satis magna», ut a. p. 297. Cic. de or. II 14. Lucret. V 1025. — *falso*] V. *cupido* apud Horatium semper masc. V. ad od. II 16, 15. — *tanti, quantum habeas*] Haec verba referunt antiquam illam *γνώμην* in Eryxia Pseudoplat. p. 396 C: *ἂν μέν τι ἔχῃς, ἄξιός του εἶ, ἐὰν δὲ μή, οὐδενός*. Plut. *περὶ φιλοπλουτίας* c. 7. p. 526 C: *Κέρδαινε καὶ φείδου καὶ τοσούτου νόμιζε σεαυτὸν ἄξιον, ὅσον ἂν ἔχῃς*. Seneca ep. 115, 14 ex Euripide: *Ubique tanti quisque, quantum habuit, fuit*. Lucilius 10 Lchm. (II 15 L. M.): *Aurum atque ambitio specimen virtutis utrique est: quantum habeas, tantum ipse sies tantique habearis*. — *Quid facias illi*] non *bonae parti*, sed «homini eiusmodi, qui loquens inducitur.» *Τί χρήσει τούτῳ*; Cic. p. Caec. 31: *Quid huic tu homini facias?* Contra p. Sest. 29: *Quid hoc homine facias?* — *miserum*] *Ἀχολούθως* fuisset: *miseram;* sed poeta vertit filum orationis, ut si *hominem* dixisset, non *partem hominum*. — *quatenus*] ut od. III 24, 30; s. I 3, 76. Lucret. III 425. Ovid. met. VIII 784 non est h. l. «quamdiu, donec», ut volt Acro, sed ex prima significatione «usque ad quem finem et loci et temporis» (Cic. Phil. XIV 14: *quatenus istos fasces haberem?)* accipit notionem causalem = quoniam. — *id facit*] «miser est.» Eadem v. *facere* significatio generalis cognoscitur apud Munatium Plancum (Cic. ad fam. X 18, 2): *Cautius illud erat consilium exspectare me ad Isaram, dum Brutus traiceret exercitum, et cum collega consentiente, sicut milites faciunt, hostibus obviam ire;* ubi verba *sicut milites faciunt* significant: «sicut etiam milites consentiunt.» Graeca exem-

Quatenus id facit: ut quidam memoratur Athenis
Sordidus ac dives, populi contemnere voces
Sic solitus: 'Populus me sibilat, at mihi plaudo
Ipse domi, simul ac nummos contemplor in arca.'
Tantalus a labris sitiens fugientia captat
Flumina — quid rides? mutato nomine de te
Fabula narratur: congestis undique saccis
Indormis inhians et tamquam parcere sacris
Cogeris aut pictis tamquam gaudere tabellis.

64. «*quatinus id fa.* sic habent codices Bland. Mart. et Tons.» Cruq.

pla prorsus similia collegit Heindorfius ad Plat. Soph. t. IV. p. 402 sq., ut Aristoph. Lys. 1089: *Χ. Ἦ που πρὸς ὄρθρον σπασμὸς ὑμᾶς λαμβάνει; Α. Μὰ Δί', ἀλλὰ ταυτὶ δρῶντες ἐπιτετρίμμεθα.*

64-67. *quidam Athenis*] Exemplum istud sordidae indolentiae (*ἀναισθησίας*), in qua ipsa, praesertim cum populi contemptu iuncta, inest miseria, videtur ex iis fuisse, quae in scholis philosophorum memorari solerent. Et sic saepe *οἱ ἠθικοί*. Plut. *περὶ φιλοπλουτίας* c. 5 p. 525 D.: *Βυζάντιόν τινα λέγουσι κτλ.* ep. II 2, 128: *Fuit haud ignobilis Argis* cet. Glossa cod. Blandin.: «Hic quidam notatur Fabius;» precario desumpta videtur ex v. 14 nec minus vana quam schol. explicatio de Timone *μισανθρώπῳ*.

68-72. *Tantalus*] Pergere parabat *corrector* Horatius: «Huic Tantalo tu prorsus similis es.» Sed avari risu interpellatur quasi dicentis: «Ah, probe novi, quo rem deducturus sis, ut fabula illa a sapientiae magistris iam sescenties decantata me reprehendas; verum *occidit miseros crambe repetita* auditores.» Cui poeta: «Re vera illud volui, quoniam aptior imago tuae perversitatis reperiri vix poterat; verum missis fabulis iamdudum tritis ac prope anilibus Latine tecum loquar.» Prorsus ut hic Tantali imago proponitur apud Lucianum Tim. 18: *διδόασι τὴν δίκην ὥσπερ Τάνταλος, ἄποτοι καὶ ἄγευστοι καὶ ξηροὶ τὸ στόμα ἐπικεχηνότες (inhians) μόνον τῷ χρυσίῳ.* — *mutato nomine*] «alia est persona, res eadem». — *congestis undique*] «quos omni quaestus genere parasti.» — *saccis*] Inter vv. *saccis* et *sacris* lusum verborum esse recte statuit Reisigius. — *Indormis*] prorsus ut Verg. georg. II 507: *Condit opes alius defossoque incubat auro.* Proprie hoc est: *darauf liegen, um zu schlafen;* sed remota imagine hoc dicit: «Semper anxie die noctuque arcam tuam custodis.» Similiter sat. II 3, 108 sqq.: *qui discrepat istis, Qui nummos aurumque recondit nescius uti Compositis metuensque velut contingere sacrum? Siquis ad ingentem frumenti semper acervum Porrectus vigilet cum largo fuste, neque illinc Audeat esuriens dominus contingere granum, Ac potius foliis parcus vescatur amaris.* — *inhians*] «tamquam ore aperto captans, cupide appetens.» Cfr. sat. I 2, 88: *emptorem inducat hiantem.* — *sacris*] «quae ne contingere quidem nedum in usum cotidianum quidquam inde demere licet.» Sat. II 3, 109. — *pictis - - tabellis*] «quae nullum alium nisi visus sensum delectant.» Cfr. ep. II 1, 97: *picta* —

Nescis quo valeat nummus, quem praebeat usum?
Panis ematur, olus, vini sextarius, adde,
Quis humana sibi doleat natura negatis.
An vigilare metu exanimem, noctesque diesque
Formidare malos fures, incendia, servos,
Ne te conpilent fugientes, hoc iuvat? horum
Semper ego optarim pauperrimus esse bonorum.
At si condoluit temptatum frigore corpus
Aut alius casus lecto te adflixit, habes qui
Adsideat, fomenta paret, medicum roget, ut te
Suscitet ac reddat natis carisque propinquis?

73. »*nescis quo v.* sic legitur in 3 Bland. Tons. Busl. Diu.» Cruq. — 79. *optarem* a$\gamma g_1 B\sigma$ — 81. *adfixit* γp. ras. σ Bentley, Orelli, Haupt, Vahlen, Keller «*afflixit* habent omnes codices praeter Tons.» Cruq. — 83. *reddat natis* γBRF *reddat gnatis a natis reddat* δ *gnatis reddat* g *notis reddat* σ «tres Bland. codices habent *ac gnatis reddat*» Cruq.

tabella; ep. I 2, 52: *pictae — tabulae.* Tib. I 3, 28: *picta — tabella.*

73-79. *quo valeat*] «ad quid tibi parandum.» *Quid valeat* minus apte significaret: «quanti aestimetur in commercio cotidiano.» — *sextarius*] quantum viro temperanti in diem sufficit. Tac. Vopisc. II: *ipse fuit vitae parcissimae, ita ut sextarium vini tota die numquam potaverit.* — *malos fures*] Sic sat. I 6, 68: *mala lustra*; II 1, 56: *mala - - cicuta*; II 3, 135: *malis - - Furiis*; II 6, 18: *mala - ambitio*; a. p. 453: *mala — scabies.* Est igitur «molestos ac detestabiles.» — *servos*] Arrian. Epict. III 26, 12: *περὶ τῶν δουλαρίων τρέμε, μὴ κλέψῃ, μὴ φύγῃ, μὴ ἀποθάνῃ.* — *fugientes*] duplex igitur damnum inferunt, et quod quae possunt secum auferunt et quod aufugiunt ipsi. — *optarim*] cum omnibus fere editoribus praetuli, quod codices non minus boni exhibent quam *optarem.* — *pauperrimus - - bonorum*] Eadem constructione graeca poeta utitur od. III 30, 11 *pauper aquae;* sat. II 3, 142: *Pauper — argenti.* Aliter sat. I 6, 71: *macro pauper agello. Εἰρωνείαν* esse recte quidem, sed putide significavit scriptor codicis B, pro *bonorum* exarans *malorum.* Illud sic explicandum est: «harum sollicitudinum ac molestiarum ex illis, quae vos bona vocatis, semper orientium.»

80-83. *temptatum frigore*] «febri correptum», ut saepe v. *temptare* de morborum accessionibus. Cfr. od. I 16, 22: *me quoque pectoris Temptavit - - Fervor;* sat. II 3, 163: *latus aut renes morbo temptentur acuto,* qui versus eisdem fere verbis ep. I 6, 28 repetitus est. — *adflixit*] Etsi Sen. ep. 67, 2 scriptum est: *ago gratias senectuti, quod me lectulo adfixit*, tamen optimorum codicum *adflixit*, quod receperunt Holder, Schütz, Kiessling, alii, mutari non licet. Iocans poeta, ut saepius, imprimis in satiris, rem auget. Ov. met. XII 139: *Cygnum vi multa*

Non uxor salvum te volt, non filius; omnes
Vicini oderunt, noti, pueri atque puellae.
Miraris, cum tu argento post omnia ponas,
Si nemo praestet quem non merearis amorem?
An si cognatos, nullo natura labore
Quos tibi dat, retinere velis servareque amicos,
Infelix operam perdas, ut siquis asellum
In campo doceat parentem currere frenis?

88 *Ac* γ *At* gF$\delta\sigma$ Meineke Haupt ed. 2. 3. Vahlen, Orelli, Krüger, Schütz. «*at si cognatos.* in duobus Bland. codicibus reperi haec interrogatiue scripta, per *an*, ad eum usque versum *denique sit finis*» Cruq. *Ut* a — 90. «*perdas* codex unus Bland. habet *perdes*, Mart. *perdis*, reliqui omnes *perdas*» Cruq. 91. «*in campo* — — — in omnibus antiquis» Cruq.

vertit terraeque adflixit Achilles. Cic. ad fam. IX 11, 1: *eo casu, quo sum gravissime adflictus.* Tac. hist. I 41: *imaginem solo adflixit.* Id. ann. IV 45: *saxo caput adflixit.* — *Adsideat*] Sen. ep. 9, 8: *ut habeat, qui sibi aegro adsideat.* Celsus 3, 4: *Unum illud est, quod semper, quod ubique servandum est, ut aegri vires subinde assidens medicus inspiciat.* — *Suscitet*] «efficiat, ut rursus e lectulo surgere possis», i. e. «bonam valetudinem tibi restituat.» — *reddat natis*] Et in collocatione et in orthographia plures melioresque codices secutus sum.

84-91. *Non uxor* cet.] «Immo nemo tui curam gerit.» Similis locus est apud Dion. Chrys. or. XVII p. 464 R. Cic. in Vatin. 39: *si te vicini, si adfines, si tribules - oderunt, - - si cognati respuunt* cet. Id. Phil. XIII 45: *Omnes te di homines, summi medii infimi, cives peregrini, viri mulieres, liberi servi oderunt.* — *pueri atque puellae*] ex proverbii formula, ut sat. II 3, 130: *Insanum te omnes pueri clamentque puellae.* — *post omnia ponas*] Similiter dividitur *anteponere* a Cic. de off. III 71: *malitia - - mala bonis ponit ante.* — *An si*] Quod codices longe optimi exhibent et Bentley, Haupt ed. 1, Holder, Kiessling receperunt, iam Porphyrio recte interpretatus est: «an te putas ita operam perdere, si cognatos, quos tibi sine labore tuo natura tribuit, retinere volueris sive amicos servare, ut si qui velit asinum frenis regere, ut equi fungatur officio. et hoc videlicet de asino proverbium aut proverbiale». Orelli praetulit *At*, quod his verbis Cruquianis interpretatus est: «At si nullo labore velis servare amicos cognatos, quos tibi natura dat, infelix ludis operam.» — *servareque amicos*] Sat. I 3, 54: *Haec res et iungit, iunctos et servat amicos.* — *Infelix*] neque est vocativus neque idem quod «malus ac prope scelestus», sed significat eum, qui adversa fortuna utitur omnique successu caret. Cfr. a. p. 34: *Infelix operis summa, quia ponere totum Nesciet.* — *asellum*] Perversitas huiusce incepti elucet potissimum e v. *frenis*, quasi vero his potius quam calcaribus et flagellis asellus indigeat. — *In campo*] Martio, ut od. I 8, 4; III 1, 11. Etiam in prosa or. Cic. Catil. II 4: *non in campo, non in*

Denique sit finis quaerendi, cumque habeas plus,
Pauperiem metuas minus et finire laborem
Incipias parto, quod avebas, ne facias quod
Ummidius quidam. Non longa est fabula. Dives
Ut metiretur nummos, ita sordidus, ut se
Non umquam servo melius vestiret, ad usque
Supremum tempus, ne se penuria victus
Opprimeret, metuebat. At hunc liberta securi
Divisit medium, fortissima Tyndaridarum.

94. *habebas* FB *habeas* «*ne* — — — omnes scripti codices» Cruq.

foro, non in curia, ac saepius apud Ciceronem, ut Catil. I 11; IV 2; leg. agr. II 100; Planc. 15. Alii minus recte interpretantur de quavis planitie; sed equos exercitatos esse in campo Martio constat vel ex od. I 8, 5; III 12, 8.

92-94. *Denique*] «atque haec adeo summa est praeceptorum meorum» = *die Folge von alledem mit Einem Wort.* — *finis quaerendi*] Lucil. fragm. inc. 1020a, 6 Lchm. (6 M.): *Virtus quaerendae finem rei scire modumque.* — *cumque habeas plus*] «et quoniam plus habes quam eo tempore, quo egestatis metu opes quaerere incipiebas.» Nihil opus est Mureti coni. *quoque*, in nullo adhuc codice reperta, id est «et quo plus habebis, eo minus metuenda tibi erit paupertas; ergo corrade, quantum potes.» — *parto*] «postquam peperisti, comparasti.» Sat. I 6, 122: *lecto Aut scripto, quod me tacitum iuvet.* — *ne facias*] Ex neglegentiore sermonis cotidiani usu: «ne idem experiaris; ne idem tibi eveniat, quod Ummidio.» Alii minus recte explicant, quasi etiam ad hunc versum pertineant, quae ad v. 64 adnotata sunt: «ne inter perpetuum metum et cruciatum vivas, ut Ummidius ille, quem tamen vel maximae sollicitudines tutum non praestiterunt a miserrimo exitio.»

95-100. *Ummidius*] Homo huius nominis, hospes L. Marcii Philippi, memoratur a Varrone r. r. III 3, 9, et alii Ummidii reperiuntur in Inscriptionibus. Mire acumen nescio quod quaesiverunt quidam in corrupto illo v. *Nummidius*, quasi vero significanter ita a *nummis* dicta sit persona aliqua ficta. — *quidam*] Bentleii coniectura *qui tam, non longa est fabula, dives* vel propter impeditissimam constructionem reicienda est. — *Non longa est fabula*] His vv. occupat ac retinet avarum, ne forte propter longae narrationis taedium aufugiat. — *dives, Ut* cet.] «Is igitur, cum tam dives esset, ut metiretur nummos, ita tamen sordidus» cet. — *metiretur nummos*] Locutio proverbialis de maximis divitiis. Xenoph. Hellen. III 2, 27: *οἱ περὶ Ξενίαν τὸν λεγόμενον μεδίμνῳ ἀπομετρήσασθαι τὸ παρὰ τοῦ πατρὸς ἀργύριον.* Petron. sat. 37: *Fortunata appellatur, quae nummos modio metitur.* — *servo*] «quam servulos suos vestiebat» (tunica igitur pulla contentus erat, quoniam servis nec toga nec calceis nec pileo uti licebat); eadem constr. atque ep. II 1, 197: *Spectaret populum ludis attentius ipsis*, id est, «quam ludos»; neque tamen refelli possunt, qui explicant «quam servus se vestit.» — *ad usque*] Hanc transpositionem sive composi-

'Quid mi igitur suades? ut vivam Naevius aut sic
Ut Nomentanus?' pergis pugnantia secum
Frontibus adversis conponere. Non ego avarum
Cum veto te fieri, vappam iubeo ac nebulonem.

101. *mihi* aγR$_1$F$\delta\sigma$ *an* Bg «*Naevius* omnes scripti codices» Cruq. — 104. *aut* aγvar.

tionem primus, ut videtur, usurpavit Catullus (4, 24: *hunc ad usque limpidum lacum*) post hunc Vergilius (Aen. XI 262) et Horatius (h. l.; sat. I 2, 26; 5, 96), quos secuti sunt recentiores prosae orationis scriptores. Cfr. Neue Formenl. II^2 701. — *securi divisit medium*] ut Verg. Aen. IX 750: *Et mediam ferro gemina inter tempora frontem Dividit.* Soph. El. 99: *σχίζουσι κάρα φονίῳ πελέκει.* — *fortissima Tyndaridarum*] «quae, altera Clytaemnestra (Iuven. 6, 657: *Mane Clytaemnestram nullus non vicus habebit*), patronum eundemque virum suum, ob foedas patroni sordes in eum exasperata, atrocissime occidit; «*das beherzteste Weib Tyndarischer Sippe.*» Nomen *Tyndaridarum*, quo proprie Tyndarei filii designantur, Castor et Pollux, omnes Tyndarei liberos, etiam filias, complectitur, ut Helenam, Clytaemnestram, quae proprie *Tyndarides* vocantur. Anthol. Planud. 76: *Οἱ τρεῖς Τυνδαρίδαι, Κάστωρ, Ἑλένη, Πολυδεύκης.* De diverso superlativi et genitivi genere cfr. Hom. Il. XXII 139: *κίρκος - ἐλαφρότατος πετεηνῶν.* Menander inc. fab. fr. 6, 9 (Mein. ed. min. 970): *νόσων χαλεπώτατος Φθόνος.* Catull. 4, 1: *Phaselus ille - - navium celerrimus.* Florus III 10, 2: *immanissimi gentium Galli atque Germani.* Simillimus autem nostri locus est Sueton. Ner. 33: *Locusta venenariorum inclita.* Ceterum Ummidii libertam etiam propter nomen suum cum Clytaemnestra comparari putant G. Hermannus et Funkhaenel, quorum ille *Clytaemnestrae*, hic *Tyndaridis* nomen (od. I 17, 10) inditum fuisse libertae suspicatur.

101-104. *mi* pro *mihi* Hor. usus est in satiris octies (I 2, 57; 131; 3, 23; 4, 108; 116; 9, 50; 71; II 6, 27), in epistulis semel (I 18, 112), in carminibus numquam. Plerumque vocalis elisa est non minus ante breves quam longas syllabas. — *Naevius*] «ut vivit Naevius.» Sic epod. 1, 34: *Discinctus aut perdam* (ut) *nepos.* Sunt qui putent eundem Naevium sat. II 2, 68 *nec sit ut simplex Naevius unctam Convivis praebebit aquam* ob nimiam in servos indulgentiam et rei domesticae incuriam notari; sed parum constat. — *Nomentanus*] quem etiam Sen. de vita beata 11, 4 una cum Apicio ob immoderatam luxuriam reprehendit, ab Horatio saepius (I 8, 11; II 1, 22; 3, 175, 224) propter idem vitium irridetur. «Lucius autem contra Cassius Nomentanus adeo sine respectu calculorum suorum prodigus, ut sestertium septuagies gulae ac libidini inpenderit. Huius libertum Damam nomine cocum Sallustius Crispus historiarum scriptor fertur centenis milibus annuis conductum habuisse.» Porph. Differt ab hoc N. non minus, qui sat. II 8, 23, 60 ut parasitus Nasidieni notatur, quam qui a Lucilio 69 L. (II 6. 8 M.) vituperatur. Uterque igitur nepos et ganeo: nec tamen legendum cum Wolfio *ac sic.* V. *aut* est nostrum *oder auch.* Interrogat avarus, si more Ummidii vivere sibi non liceat, num poeta suadeat, ut nepotis, ut Naevii aut Nomentani, exemplum sequatur. — *Frontibus adversis*] Iunge cum v.

Est inter Tanain quiddam socerumque Viselli:
Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.
Illuc, unde abii, redeo, qui nemo, ut avarus,
Se probet ac potius laudet diversa sequentis,

108. *qui nemo ut* V «*nemon' ut auarus.* haec vulgaris lectio in duobus est cod. Bland. - - sed tertius Bland. habet, *nemo ut auarus*, - - quartus autem Bland. et antiquiss. habet, *qui nemo ut auarus*» Cruq. Haupt, Vahlen, L. Müller, Hirschfelder, Kiessling *nemon ut* aγBRσ *ne non ut* gFδ *nemo ut* unus Bland. Kirchner, Orelli, Holder, Keller, Schütz *nunc nemo ut* Ritschl *cur nemo ut* Nipperdey. — 109. «Bland. antiquiss. cod. et Sil. habent *at*» Cruq.

conponere, non cum vv. *pugnantia secum.* «Non desinis contraria ita componere, ut e regione sibi opposita sint?» — *conponere*] velut gladiatorum par. Sat. I 7, 20. — *Cumveto* cum *te fieri*] Contrahit haec: «Non avarum ego veto te fieri, propterea fieri te iubeo vappam.» — *vappam - ac nebulonem*] Sat. I 2, 12: *Fufidius vappae famam timet ac nebulonis.* «*Schlemmer und Wüstling.*» Plin. h. n. XIV 20, 25: *Vitium musto quibusdam in locis iterum sponte fervere, qua calamitate deperit sapor vappaeque accipit nomen, probrosum etiam hominum, cum degeneravit animus.* V. *nebulo*, fortasse a *nebula* deductum, sermonis vulgaris fuisse videtur. Invenitur praeter hunc locum etiam sat. I 2, 12 et ep. I 2, 2 8; Lucil. 392 L. (XIV 20 M.): *lucifugus nebulo.*

105. 106. *Tanain*] «Tanais spado fuit, ut quidam aiunt, Maecenatis libertus, ut nonnulli, L. Munati Planci, Viselli autem socer herniosus.» Porph. — *Est modus* cet.] Lucan. II 380: *haec duri immota Catonis Secta fuit, servare modum finemque tenere.* — *denique*] Significat se hac sententia toti disputationi iam finem imponere. Nos: «*Mit Einem Wort.*» — *rectum*] quod est Graecis *ὀρθόν*. Scriptor ad Herenn. III 3: *Rectum est, quod cum virtute et officio fit.*

108. 109. *Illuc*] Imitatur morem philosophorum, qui in *ἐπιδείξεων* moralium epilogis post digressiones variaque exempla earum caput repetere solebant. — *qui nemo, ut avarus*] In optimi codicis V auctoritate acquiescendum esse puto. Scite poeta ex initio satirae et sententiam et vocabula repetit: *qui - nemo - laudet diversa sequentis;* addit vero particula causali *ut* = *utpote* (cfr. ep. I 7, 41: *non est aptus equis Ithacae locus, ut neque planis Porrectus spatiis neque multae prodigus herbae;* ibid. 19, 3: *ut male sanos Adscripsit Liber Satyris Faunisque poetas;* od. III 5, 41: *Fertur pudicae coniugis osculum Parvosque natos ut capitis minor Ab se removisse*, et saepe in prosa oratione = *ὡς-ὥν*) quasi fructum totius satirae, ut quaestioni primis versibus propositae breviter respondeat ultimis. Dicit igitur poeta: «Si denuo quaerimus, quomodo fiat, ut nemo sua sorte contentus sit, avarus est.» Hic quoque ut supra ex v. *nemo* sumendum est v. *unusquisque.* Lectio vulgata *nemon ut* et constructione et sensu apto carere videtur.

Quodque aliena capella gerat distentius uber,
Tabescat, neque se maiori pauperiorum
Turbae conparet, hunc atque hunc superare laboret —
Sic festinanti semper locupletior obstat —,
Ut, cum carceribus missos rapit ungula currus,
Instat equis auriga suos vincentibus, illum
Praeteritum temnens extremos inter euntem.
Inde fit, ut raro, qui se vixisse beatum

113. *optet* B — 115. *suis* αγσ

110-116. *aliena capella gerat distentius ŭber*] «Proverbialis est autem sensus, quo etiam Ovidius usus est, cum ait (a. am. I 350): *Vicinumque pecus grandius uber habet.*» Porph. Cfr. ep. I 2, 57: *Invidus alterius macrescit rebus opimis.* — *hunc atque hunc*] «ac primo superato, rursus sequentem;» *jetzt den, gleich darauf den Folgenden.* — *Sic festinanti* cet.] Haec sententia, quae causam praecedentis affert, a prioribus secernenda est. «Ei, qui sic ad divitias ampliores contendit, semper alius etiam locupletior in oculos incurrit atque molestus est.» Huius generis dicendi exempla apud Hor. sunt plurima. *I. Vahlen*, de vers. nonnullis Horat. Berol. 1886 contulit sat. I 6, 57. — *Ut, cum carceribus* cet.] Versus utique heroicus Kirchnero et Frankio (fasti H. p. 83) videtur festiva parodia Vergiliani illius georg. I 512: *Ut cum carceribus sese effudere quadrigae;* unde colligunt Vergilii georgicon librum saltem primum ante hanc satiram editum esse, id quod tamen admodum incertum videtur, quoniam comparationes a curribus et spatiis ductas poetae Rom. inde ab Ennio in deliciis habebant. — *missos - - currus*] Ennius ann. 88 V: *veluti consul, cum mittere signum Volt, omnes avidi spectant ad carceris oras, Quam mox emittat pictis ex faucibus currus.* — *illum Praeteritum*] «aurigam», ut interpretatur Vossius, non «equum». Recte enim Funkhaenel: «Plurali numero usus esset poeta, si equos significasset; atque ipsa comparatio postulat, ut certantem aurigam intellegamus.» — *temnens*] Haud raro hoc simplici verbo utuntur poetae. Verg. Aen. I 542: *Si genus humanum et mortalia temnitis arma;* VI 620: *Discite iustitiam moniti et non temnere divos.* In prosa oratione legitur apud Tacit. hist. III 47. — *extremos*] ἀντίτυπον est *pauperiorum turba.*

117-121. *Inde fit* cet.] «Maxime propter insanum hoc ceteros divitiis superandi studium fit, ut tam raro inveniamus, qui reapse se beatum existimet.» — *uti conviva satur*] Aristoteles (?) apud Maxim. (v. *Rose*, Aristot. pseud. p. 610): Ἐκ τοῦ βίου κράτιστόν ἐστιν ὀπεξελθεῖν ὡς ἐκ συμποσίου μήτε διψῶντα μήτε μεθύοντα. Anonym. apud Stob. Gessneri ed. Tigur. 1559. p. 19: Ὥσπερ ἐκ συμποσίου ἀπαλλάττομαι οὐδὲν δυσχεραίνων, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ βίου, ὅταν ἡ ὥρα ᾖ. Lucret. III 938: *Cur non, ut plenus vitae conviva, recedis Aequo animoque capis securam, stulte, quietem?* Omnino convivium non minus frequens est vitae humanae imago, quam eae, quibus utitur Menander Meinek. com. ed.

Dicat et exacto contentus tempore vita
Cedat uti conviva satur, reperire queamus. —
Iam satis est. Ne me Crispini scrinia lippi
Conpilasse putes, verbum non amplius addam.

118. *vitae* F «*vitae cedat* omnes cod. manuscr.» Cruq. — 120. *lippum* e coniectura Bentley. — 121. *putas* B.

min. p. 959: *Πανήγυριν νόμισόν τιν' εἶναι τὸν χρόνον, Ὃν φημι, τοῦτον ἢ 'πιδημίαν, ἐν ᾧ Ὄχλος, ἀγορά, κλέπται, κυβεῖαι, διατριβαί.* — *Crispini*] «Plotius Crispinus philosophiae studiosus fuit. idem et carmina scripsit sed tam garrule, ut aretalogus diceretur.» Porph. *Ineptum* vocat sat. I 3, 139. Cfr. sat. I 4, 14; II 7, 45. — *lippi*] Cum ipse quoque Horatius interdum lippus (Sat. I 5, 30 et 49) esset, festiva h. l. in semet ipsum ironia usus videtur. Scite Iacobs (lectt. Venus. p. 305—317) Horatii mentem sic explicat: «*Es ist Zeit, dafs ich aufhöre, um dem kurzsichtigen, an Augen und Geist blöden Crispin, dem ich so schon von aufsen in etwas gleiche, nicht auch noch in breiter Geschwätzigkeit gleich zu werden.*» Frequens autem lippitudinis mentio etiam apud Aristophanem, ut Ran. 192 cet. Ridiculi nescio quid in hoc morbo videbant antiqui, ut in calvitie ac similibus. Persius 5, 77: *vappa lippus;* id. 2, 72: *magni Messallae lippa propago.* Plaut. Bacch. 913: *lippi oculi simillimus.* — *scrinia*] Lepide significat Crispinum tota scrinia librorum a se conscriptorum plena domi habuisse.

SATIRA II.

Ambubaiarum collegia, pharmacopolae,
Mendici, mimae, balatrones, hoc genus omne
Maestum ac sollicitum est cantoris morte Tigelli;
Quippe benignus erat. Contra hic, ne prodigus esse
Dicatur metuens, inopi dare nolit amico, 5

II. Satirae huius cardo vertitur in v. 24: *Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt*, quae sententia repetita est v. 28: *Nil medium est.* Cuius rei varia exempla cum proposuisset v. 1—27, iam, ut eandem confirmet atque clarius illustret, transit ad deridendos et matronarum moechos et insanos amatores libertinarum ac scortorum, ita tamen, ut iuvenes maxime ab adulteriis cum matronis committendis dehortetur. Quo quidem in argumento non sine lasciva quadam petulantia liberius exspatiatur; quod etsi negari nequit, tamen ab iis, qui Plauti, Lucilii, Catulli similes iocos meminerint, reprehendi non debet. Recte iam Franke p. 89 hanc satiram omnium primam fortasse esse dicit, compositam ante amicitiam cum Maecenate iunctam, quae coniectura non modo immodesta illa lascivia, qua in ceteris satiris poeta abstinuit, sed etiam aliis argumentis confirmatur. Eiusdem Tigellii, cuius recentem mortem parasiti eius v. 3 lamentantur, sat. I 3, 3 mentio fit, quasi iam dudum mortuus sit; in satira quarta, quam ante satiram decimam scriptam esse infra docebimus, v. 92: *ego si risi, quod ineptus Pastillos Rufillus olet, Gargonius hircum* huius satirae v. 27 repetitur. Eodem pertinent et tres infinitivi in -er exeuntes (*laudarier* v. 35, *sectarier* v. 78, *avellier* v. 104) et alia vestigia generis dicendi minus politi et vitiosa sententiarum dispositio, quam imprimis Schütz ad v. 64 vituperavit.

1-5. *Ambubaiarum*] «Ambubaias nonnulli putant tibicines Syra lingua dici» Porph. Cum *scortis* consociantur apud Suet. Ner. 27: *cenitabat nonnumquam inter scortorum totius urbis ambubaiarumque ministeria.* Iuv. 3, 62: *Iam pridem Syrus in Tiberim defluxit Orontes Et linguam et mores et cum tibicine chordas Obliquas nec non gentilia tympana secum Vexit et ad circum iussas prostare puellas.* Etiam *copa Syrisca* Vergilii puellis huius sortis adnumeranda est. Cfr. Friedländer Sittengeschichte III[5] 304 sq. — *collegia*] iocose, quasi harum mulierculorum greges, quibus praeerant lenones, essent ex iis collegiis s. sodaliciis, *QVIBVS*, ut est in titulis nonnullis (4075 Or.), *EX S. C. COIRE LICEBAT.* — *pharmacopolae*] circulatorum genus, de quo Cato apud Gell. 1 15, 9: *itaque* (M. Caelium) *auditis, non auscultatis, tamquam pharmacopolam; nam eius verba audiuntur, verum se ei nemo committit, si aeger est.* — *Mendici*] Videntur harioli, Isiaci, Galli (Cybelae sacerdotes, μητραγύρται), fortasse etiam Iudaei. Iuven. 6, 543: *Arcanam Iudaea tremens mendicat in aurem Interpres legum Solymarum* cet. «*Bettelpropheten.*» — *mimae*] «mulierculae gesti-

Frigus quo duramque famem propellere possit.
Hunc si perconteris, avi cur atque parentis
Praeclaram ingrata stringat malus ingluvie rem,
Omnia conductis coemens obsonia nummis:
Sordidus atque animi quod parvi nolit haberi,
Respondet. Laudatur ab his, culpatur ab illis.
Fufidius vappae famam timet ac nebulonis,

6. *depellere* RFδ Bentley — 12. *Fusidius* Fδ *Futidius* gBV «codex Bland. antiquissimus habet *Futidius*» Cruq.

cularíae in mimis et saltatriculae,» ut ait Gell. I 5, 3, cuiusmodi erat Cytheris, M. Antonii amica, Cic. ad Att. X 10, 5. — *balatrones*] «*Balatrones et blateas bullas luti ex itineribus aut quod de calceamentorum soleis eraditur, appellabant.*» Festus. Ut lutum calceis, sic hi scurrae divitibus vel invitis adhaerent. Sed Gell. I 16, 17 *balatrones* sive *blaterones* a v. blaterare (sat. II 7, 35) deducit eosque scurrarum genus fuisse dicit. — *sollicitum*] propter quaesticulum imminutum. — *Tigelli*] «Marcus Tigellius Hermogenes musicae artis scientia praeditus Gaio Caesari dictatori fuit familiaris, postea Cleopatrae, quia dulciter cantabat et iocabatur urbane. Augusto quoque ita placuit, ut inter familiares domesticos haberetur.» Porph. Idem commemoratur sat. I 3, 4, quo loco Porph. servavit Licinii Calvi in hunc modulatorem scazonta: *Sardi Tigelli putidum caput venit.* Itaque Cicero, cui cum illo simultas erat (v. ad Att. XIII 49 – 51), eum appellavit ad fam. VII 24, 1: *iam tum* (in causa Sestiana anni a. u. c. 698) *addictum Calvi Hipponacteo praeconio;* ibidem eum vocavit *bellum tibicinem et sat bonum unctorem (cantorem?).* Diversus hic maior Tigellius erat ab Tigellio Hermogene, quem Horatius commemorat sat. I 3, 129; 4, 72; 9, 25; 10, 18; 80; 90. — *benignus*] *ἀχυρολογία.* Non enim benignus erat, sed prodigus. Verum hoc dicit ex illorum persuasione, quibus propter dona in eos collata benignus videbatur. — *Contra hic*] Tigellio, homini prodigo, opponitur alter, diverso vitio insignis; huic v. 6 *(hunc)* tertius, homo luxuriosus.

6-12. *propellere*] in prosa orat. frequentius *depellere*, quod satis multi codices habent et Bentleius praetulit. *Frigus* et *famem propulsare* dixerunt Cic. de fin. IV 69 et Tac. ann. XIV 24. — *ingrata*] non «taetra, foeda», sed quae numquam satiatur, numquam acceptis contenta est.» Lucret. III 1003: *Deinde animi ingratam naturam pascere semper Atque explere bonis rebus satiareque numquam* cet. — *stringat*] «avide devoret adeoque consumat.» «Sumpta metaphora a ramis, quos stringimus, quando illos nudamus foliis.» Comm. Cruq. Est igitur h. l. idem ac *destringere.* Item ep. I 14, 28: *strictis frondibus;* Verg. ecl. 9, 61 *hic, ubi densas Agricolae stringunt frondes.* — *malus*] pravus et nequam, *ἄσωτος.* — *ingluvie*] Proprie = Kropf. — *conductis*] Plerumque de operibus publicis et privatis dicitur, raro de pecunia fenori sumpta, ut hic et Iuven. 11, 46: *conducta pecunia.* Alii minus recte explicant «corrasis.» — *Fufidius*] fenerator ignotus. Idem nomen et apud Ciceronem aliquoties et in titu-

Dives agris, dives positis in fenore nummis:
Quinas hic capiti mercedes exsecat atque,
Quanto perditior quisque est, tanto acrius urguet;
Nomina sectatur modo sumpta veste virili
Sub patribus duris tironum. 'Maxime' quis non
'Iuppiter!' exclamat, simul atque audivit? 'At in se
Pro quaestu sumptum facit.' Hic? Vix credere possis,
Quam sibi non sit amicus, ita ut pater ille, Terenti
Fabula quem miserum gnato vixisse fugato
Inducit, non se peius cruciaverit atque hic.

14. *exigit* δ *exsecat* «in omnibus codicibus» Cruq. — 18. *exclamet* δσ *in se* «omnes cod. praeter Diuae.» Cruq. — 19. *hoc* gFδ

lis invenitur. — *vappae - - ac nebulonis*] Cfr. sat. I 1, 104.

13-22. *Dives*] Idem versiculus est a. p. 421, neque tamen hic cum Lachmanno, Mein., Hauptio aliis delendus est; «immo interiecto versu 13, qui ad Fufidii nomen referri rectius quam cum proxima sententia in vim concessivam connecti videtur, commodius paulo quam eodem omisso oratio a pronomine *hic* (14) ordiens Fufidii rationem, qua nebulonis famam vitare studet, persequitur.» *Vahlen* l. l. p. 16. — *Quinas - - mercedes*] usuram solitam, id est, singulis mensibus centesimam *(12 Procent)* quintuplicatam *(60 Procent)*. Iuven. 9, 6: *Crepereius Pollio, qui triplicem usuram (36 Procent) praestare paratus Circuit et fatuos non invenit.* Cfr. Cic. Verr. III 165: *pensitaritne tibi* (pecunia publica) *binas centesimas (24 Procent)? — capiti*] = *Capital.*» — *exsecat*] «*Avari feneratores, cum dant usurariam pecuniam, primi mensis usuras capiti ipsius sortis statim amovent.*» Haec Porphyrionis interpretatio aptior nobis videtur quam aliorum, qui vertunt «herausschlagen.» Pro permagna sane usura habebantur vel quaternae centesimae, quas a Salaminiis postulavisse M. Brutum Cicero (ad Att. V 21, 11) narrat. — *tanto acrius urguet*] «Tanto gravioribus usuris onerat unum quemque, quanto intellexerit eum neglegentius res suas agere et luxuriosius vivere;» ut, si quando sors tota aut ex parte perdenda sit, magnas saltem centesimas per tempus ad omne damnum resarciendum sufficiens inde percipiat. — *Nomina*] *syngraphae (Schuldverschreibungen)* appellabantur, quoniam creditores debitorum nomina in tabulas accepti et expensi (Rechnungsbücher) referebant. — *sectatur*] «studiose venatur, quaerit adulescentes circiter XVI annorum, quibus patres parci et severi non satis pecuniae ad sumptus faciendos praebent, hisque illicito modo et suo cum periculo pecuniam fenori dat vel in mortem parentum vel donec lege Plaetoria, quae vetabat minorem annis XXV stipulari, soluti essent.» Etiam Cic. pro Cael. 17 dixit: *Tabulas qui in patris potestate est nullas conficit.* — *tironum*] Toga pura *(veste virili)* sumpta pueri a patre in forum deducebantur tirones. Suet. Ner. 7: (Nero) *deductus in forum tiro populo congiarium, militi donativum*

Siquis nunc quaerat 'Quo res haec pertinet?' illuc:
Dum vitant stulti vitia, in contraria current.
Maltinus tunicis demissis ambulat; est qui
Inguen ad obscenum subductis usque facetus.

25. *Malchinus* aγ *Malthinus* Rδ *Malhinus* σ *Maltinus* BgF

proposuit. Idem Tiber. 54: *Neronem et Drusum patribus conscriptis commendavit diemque utriusque tirocinii congiario plebi dato celebravit.* Cfr. ad od. I 36, 9. — *Pro quaestu*] = pro magnitudine quaestus. — *sibi non sit amicus*] «ut qui perpetuo genium suum defraudet.» — *pater ille, Terenti* cet.] Menedemus in Terentii Ἑαυτὸν τιμωρουμένῳ, cuius ob severitatem Clinia filius in Asiam militatum profectus erat.

23-26. *Quo r. h. pertinet?*] «His omnibus in medium prolatis quid tandem tibi vis?» — *Maltinus*] Sic cum codicibus optimis scribendum videbatur (ut *Maltinus* est Manlii cognomen apud Iustinum 38, 3, 4 et 8 et in Trogi Prologo 38; etiam CIL IX 5073 invenitur (M)ANLIUS MALTINUS PR.) a *malta*, quod voc. per iocum pro homine molli atque effeminato usurpabant. Lucil. 627 Lch. (27,30 M.) *Insanum vocant, quem maltam ac feminam dici vident.* Postea, ut in similibus cognominibus a vitiis et animi et corporis primum inditis, nemo iam in eo originem respiciebat, nec quod quis *Maltinus* appellaretur, propterea, cum audiebat hoc nomen, eum mollitiae insimulari quisquam existimabat. Sic hoc loco ex habitu dumtaxat, qui in eo notatur, apparet hominem fuisse aliquem mollem atque effeminatum. Aliunde notus non est. Nam quod Porph. affert «sub Maltini nomine quidam Maecenatem suspicantur significari», egregie refutavit Madvig Opusc. I pag. 64sqq: «Sane scurrilis et ab Horatii Maecenatisque coniunctione alienissima esset talis sub ficto nomine Maecenatis irrisio.» Atque ut concedamus hanc satiram eo tempore scriptam esse, quo ignotus etiamtunc Maecenati ac fortasse propter studia partium ab eo aversus erat, sane totum cum librum ederet, hunc versum, si Maecenatem offendere poterat, mutasset, aut oblitterasset. — *tunicis demissis*] Plaut. Poen. 1303: *Sane genus hoc mulierosumst tunicis demissiciis.* «*Demissiciae tunicae* sunt, quibus homines molles ad crura a frigore defendenda utebantur contra veterem Romanorum morem.» Madvig. Hinc in luxuriae signis haec coniungit Seneca controv. II 6, 2 ed. H. I. Müller: *quod unguento coma madet, tuum est; quod laxior usque in pedes demittitur toga, tuum est.* Differunt proprie *tunicae solutae*, quibus *Maecenas discinctus in urbe semper incessit* (Seneca ep. 114), etsi utrumque saepe coniunctum erat. — *ambulat*] superbo incessu, ut epod. 4, 5. — *subductis*] Quintil. XI 3, 138: *Cui lati clavi ius non erit, ita cingatur, ut tunicae prioribus oris infra genua paulum, posterioribus ad medios poplites usque perveniant. Nam infra mulierum est, supra centurionum.* — *ad -- usque*] Cfr. ad. sat. I 1, 97. — *facetus*] «hoc ipso indecoro habitu putans se eleganter esse vestitum.» *Facetus et elegans* haud raro componuntur. Hoc attributum interpunctione in fine versus deleta et ante vocabulum *fac.* translata cum Rufillo in versu sq. coniungendum esse, vereor ne Kiefsling nemini persuadeat. De M. autem Agrippa in hoc versu descripto noli cogitare cum *Weicherto*, poet. lat. p. 456.

Pastillos Rufillus olet, Gargonius hircum.
Nil medium est. Sunt qui nolint tetigisse nisi illas,
Quarum subsuta talos tegat instita veste:
Contra alius nullam nisi olenti in fornice stantem.
Quidam notus homo cum exiret fornice, 'Macte
Virtute esto' inquit sententia dia Catonis:
'Nam simul ac venas inflavit taetra libido,
Huc iuvenes aequum est descendere, non alienas
Permolere uxores.' 'Nolim laudarier' inquit
'Sic me' mirator cunni Cupiennius albi.

28. *nolunt* aφ — 30. *olente* gpr — 33. tęcta B — 34. *Hac* Fδ

27. Hunc versum repetiit Horatius sat. I 4, 92. — *Pastillos*] Martial. I 87, 1: *Ne gravis hesterno fragres, Fescennia, vino, Pastillos Cosmi luxuriosa voras.* Poeta apud Clem. Alex. Paed. 3, 3 p. 261 ed. Potteri de viris γυναιζίζουσι· Χλανίσι διαφανέσι περιπεπεμμένοι Καὶ μαστίζην τρώγοντες, ὄζοντες μύρου. Seneca ep. 86, 13: *Descripturus infamem et nimiis notabilem deliciis Horatius Flaccus quid ait? Pastillos Rufillus olet. — Rufillus-Gargonius*] Homines fuerunt non infimae plebis, quoniam poeta propter istam eorum irrisionem in aliorum reprehensionem atque invidiam incucurrit. (Sat. I 4, 91 sqq.) C. Gargonium nominat Cic Brut. 180, alterum Gargonium ut hominem stultum et rudem irridet Sen. suas. VII 14; qui cum Horatii aequalis fuerit, nescio an non erremus, si eundem h. l. irrisum esse putamus. — *hircum*] foedum alarum odorem.

28-36. *Nil medium est*] «Nemo τὸ μέσον inter duo vitia servat.» — *tetigisse*] a. p. 455: *Vesanum tetigisse timent fugiuntque poetam.* De hoc perfecti usu praesertim in vv. *tetigisse*, *attigisse* consule Draegeri histor. Syntax § 128. — *subsuta*] stola matronarum, cuius margo extremus subsutus erat institae i. e. fasciolae fimbriatae (Falbel), cum libertinae tunica uterentur. Inde etiam stola subsuta vocatur pariter ac toga praetexta. Cfr. *Becker* Gallus III² 143. Ovid. a. a. I 31: *Este procul vittae tenues, insigne pudoris, Quaeque tegis medios instita longa pedes. — olenti in fornice stantem*] «prostantem adventoresque exspectantem in *calido lupanari.*» (Iuven. 6, 121). Vibius Rufus (Sen. contr. I 2, 21 ed. Müll.): *Redolet adhuc fuliginem fornicis.* Iuven. 11, 170: *nudum olido stans Fornice mancipium.* In vv. *fornice stantem* littera *e* non producitur ante duplicem *st*, nec magis v. 71; sat. I 3, 44; 5, 35; II 3, 43. Neque alibi inter duo vocabula Horatius positione usus est. Cfr. Luc. Müller de re metr. lat. p. 319. — *Quidam notus*] scil. Catoni. Lepida est Acronis narratiuncula: «Catone transeunte quidam exiit de fornice; quem cum fugit, revocavit et laudavit. Postea cum frequentius eum exeuntem de eodem lupanari vidisset, dixit: *Adulescens, ego te laudavi, tamquam huc interdum venires, non tamquam hic habitares.*» — *sententia dia Catonis*] formula Luciliana (1174 L. CII M.): *Valeri sententia*

Audire est operae pretium, procedere recte
Qui moechis non voltis, ut omni parte laborent;
Utque illis multo corrupta dolore voluptas,
Atque haec rara, cadat dura inter saepe pericla.
Hic se praecipitem tecto dedit; ille flagellis
Ad mortem caesus; fugiens hic decidit acrem
Praedonum in turbam; dedit hic pro corpore nummos;
Hunc perminxerunt calones; quin etiam illud
Accidit, ut quidam testes caudamque salacem
Demeteret ferro. 'Iure' omnes; Galba negabat.

38. *moechos* F Bentley, Orelli, Haupt, Vahlen, Kiefsling — 40. *rata* F — 44. *permixerunt* Bδ — 45. *cuidam* y — 46. *Demeterent* y *ferrum* y

dia, et Lucretiana (V 622): *Democriti quod sancta viri sententia ponit.* Imitata est Sulpicia sat. v. 48: *prisci sententia dia Catonis.* Iam inde ab Homerico usu vv. ἴς, *μένος*, *βίη* omnes fere poetae simili genere dicendi usi sunt; ita apud Horatium inveniuntur *mens Reguli, nitor Hebri, Catonis virtus* cet. — *venas*] ut Verg. ecl. 6, 15: *Inflatum hesterno venas ut semper Iaccho.* Pers. 6, 72: *morosa -- vena.* — *taetra*] aeque ac *permolere* sunt sermonis vulgaris et agrestibus moribus Catonis optime conveniunt. — *descendere*] Fornices isti erant cellae cameratae, in terram depressae. — *Permolere*] V. comicum de coitu, ut *μύλλειν* Theocr. IV 58. De liberiore huiusmodi vocabulorum *ἀφροδισίων* usu iudicandum est ex indole fabularum togatarum et imprimis satirae Lucilianae. Romanorum de tota hac re opinionem his verbis complexus est Plautus Curcul. 35: *Nemo ire quemquam publica prohibet via. Dum ne per fundum saeptum facias semitam, Dum ted abstineas nupta, vidua, virgine, Iuventute et pueris liberis, ama quod lubet.* — *laudarier*] Hac infinitivi forma antiqua utitur etiam infra v. 78 et 104; sat. II 8, 67; ep. II 1, 94; 2, 148. — *cunni albi*] «Respexit ad stolam candidam, qua vestiebantur matronae; nam meretrices habebant nigram (vel potius pullam) vestem.» Comm. Cruq. — *Cupiennius*] «Gaius Cupiennius Libo Cumanus, Augusti familiaritate clarus, corporis sui diligentissimus, sectator matronarum concubitus.» Porph.

37-46. *Audire* cet.] «Urbane abutitur Ennianis versibus (ann. 454 V.): *Audire est operae pretium, procedere recte Qui rem Romanam Latiumque augescere voltis.*» Porph. A scriptura omnium fere codicum, quae apto sensu non careat neque ab usu optimorum scriptorum abhorreat (cfr. Liv. II 44, 1: *is eandem viam, velut processisset Sp. Licinio, ingressus dilectum paulisper inpediit* — Cic. ad fam. VIII 12, 3: *Quibus cum parum procederet, ut ulla lege mihi ponerent accusatorem)*, discedere nolui; *ut* = quomodo cum v. *audire* iunge. — *Atque haec rara, cadat*] «contingat, et ea quidem rara.» — *ille flagellis*] «Hoc de Gaio Sallustio, qui deprehensus ab Annio Milone in adulterio Faustae, Sullae Felicis filiae, uxoris eius, flagellis caesus est.» Porph.

Tutior at quanto merx est in classe secunda,
Libertinarum dico, Sallustius in quas
Non minus insanit, quam qui moechatur. At hic si,
Qua res, qua ratio suaderet, quaque modeste
Munifico esse licet, vellet bonus atque benignus
Esse, daret quantum satis esset, nec sibi damno
Dedecorique foret. Verum hoc se amplectitur uno,
Hoc amat et laudat: 'Matronam nullam ego tango.'

49. *ut* aγBgR$_1$F$\delta\sigma$ *at* R$_1$γ — 51. *Munificum* Fδ *munifico* «omnes codices praeter Diu. et Busl.» Cruq. — 54. *et* «unus Bland.» Cruq.

Cfr. Gellium n. a. XVII 18. — *Praedonum*] «nocturnorum per Urbem grassatorum.» Tib. I 2, 27: *Nec sinit* (Venus) *occurrat quisquam, qui corpora ferro Volneret aut rapta praemia veste petat.* — *pro corpore*] pro obscena parte corporis, «ne testes ei abscinderentur, poenam pecunia redemit.» Porph. Cfr. sat. II 7, 67. Phaedr. III 11, 3, ubi quidam in eunucho *Damnum insectatus est amissi corporis.* — *perminxerunt*] «stupraverunt.» Porph. «Contumeliae causa eum stuprare iussi sunt ab adulterae marito.» Cuiusmodi exemplum memorat cum aliis moechorum poenis Val. Max. VI 1, 13: *Cn. etiam Furium Brocchum qui deprehenderat familiae stuprandum obiecit.* — *calones* h. l., qui ep. I 14, 14 *mediastini*, servi viliores. — *quidam - - Demeteret ferro*] supple, quod per se intellegitur, «adultero.» Haec lectio et plana est et omnibus codicibus nostris firmata. Haupt, Vahlen, L. Müller, alii *cuidam - demeteret ferrum*, Bentley, Kiefsling *cuidam - demeterent ferro* praetulerunt; quibus coniecturis poeta, non librarii emendari videntur. — *Iure*] Est formula iudicialis: *iure caesum videri.* Sic h. l. «iure ac merito eum castratum esse omnes aiebant.» — *Galba*] «Amare autem Servium Galbam iuris consultum perstrinxit, quasi contra manifestum ius pro adulteris responderet, qui ipse adulter esset.» Porph.

47-54. *in classe secunda*] Festive institutum illud Ser. Tullii, ex quo populus Romanus in quinque classes descriptus erat, ad libertinas transfert. — *Sallustius*] nepos sororis Sallustii historici ab hoc adoptatus, ad quem circiter XV annis post scripsit od. II 2. De eodem plura tradidit Tacit. ann. I 6 et III 30. Fuit post Maecenatis mortem particeps secretorum Augusti. Is h. l. adulescens, ut erant plerique, quos per priores satiras vellicat, insanisse in libertinas et magnam pecuniam in eas insumpsisse dicitur. Historicus, quippe qui matronas (Faustam) libertinis praeferret, v. 42 notatus est. — *At hic*] «At hic ipse Sallustius, si vellet pro re sua familiari et ut iubet ratio munificus esse in amicos inopes, meritum honorem sibi pareret, quin eodem tempore etiam libertinis, quibuscum consuevit, quantum sufficit dare posset, non tamen donis eas onerans; verum mira stultitia abreptus, qua prorsus ridiculum se reddit, veluti virtute sua gloriatur, quod matronam nullam corrumpat» cet. — *hoc se amplectitur uno*] «hoc solo sibi blanditur.» Acro. — *Hoc amat*] Est potius ablativus «propter hoc se amat, *φίλαυτός*

Ut quondam Marsaeus, amator Originis ille,
Qui patrium mimae donat fundumque laremque,
'Nil fuerit mi' inquit 'cum uxoribus umquam alienis.'
Verum est cum mimis, est cum meretricibus, unde
Fama malum gravius quam res trahit. An tibi abunde
Personam satis est, non illud, quidquid ubique
Officit, evitare? Bonam deperdere famam,
Rem patris oblimare, malum est ubicumque. Quid inter
Est in matrona, ancilla peccesne togata?

63. *peccesue* omnes codices «omnes codices scripti» Cruq.

ἐστι, propter hoc se laudat;» quam accusativus. Sic sat. II 7, 31: *ita te felicem dicis amasque* (te). Est nostrum *sich auf etwas zu gute thun.*

55-63. *Marsaeus*] homo ignotus. — *Originis*] «Romae fuerunt (eodem tempore, circiter a. u. c. 710) tres meretrices nobilissimae, Origo, Lycoris et Arbuscula.» Comm. Cruq. Lycoridem Vergilii, vero nomine Cytheridem, Antonii et Cornelii Galli amicam fuisse dicit Servius ad ecl. 10, 2. — *donat*] H. l. in propositione relativa praesens pro perfecto, ut alibi in narrationibus directis. Vide ad sat. I 6, 13 Madvigii disputationem. — *Nil fuerit mi* cet.] Manifesto Marsaei sunt verba, non Sallustii, qui sic idem bis diceret — *Verum est* cet.] «At», respondet Horatius, «res tibi est cum mimis et meretricibus, e quarum amore graviora etiam famae quam rei familiaris damna oriuntur.» — *trahit*] «sibi contrahit.» — *Personam*] «condicionem ac statum alicuius», h. l. matronae. Ceterum *abunde* et *satis* coniungenda sunt. — *ubique*] «in quacumque persona peccas.» *oblimare*] Ut illuvies pingue pratum *limo* obducit atque sterile reddit, sic patrimonium a prodigo consumitur. Porph. a v. *lima* ducit, cum explicat: «'conterere' significat, ut quae a fabris limantur.» — *Quid inter Est*] ad culpam. «Negat interesse quicquam, utrum quis in matrona an in ancilla an etiam in adultera delinquat secutus opinionem Stoicorum, qui omnia peccata paria esse dicunt.» Porph. De verbo inter duo versus diviso cfr. sat. II 3, 117; ep. II 2, 93; a. p. 424. — *ancilla - - togata*] Ita iunge, ut duae dumtaxat sint personae, non tres, ut cum scholiastis volt Bentleius. Etenim per totam satiram de *ancillis* proprie dictis nusquam loquitur, ut contra Mart. III 33: *Ingenuam malo, sed si tamen illa negetur, Libertina mihi proxima condicio est: Extremo est ancilla loco; sed vincet utramque, Si facie nobis haec erit ingenua.* Sic autem contemptim vocat libertinas, quae tunica et toga pro matronarum stola et palla vestiebantur. Cic. Phil. II 44: *Sumpsisti virilem, quam statim muliebrem togam reddidisti. Primo volgare scortum; - - sed cito Curio intervenit, qui te a meretricio quaestu abduxit et tamquam stolam dedisset, in matrimonio stabili et certo locavit.* Tib. IV 10, 3: *Sit tibi cura togae* (libertinae) *potior pressumque quasillo Scortum quam Servi filia Sulpicia.* Mart. II 39: *Coccina famosae donas et ianthina moechae: Vis dare quae meruit munera?*

Villius in Fausta Sullae gener, hoc miser uno
Nomine deceptus, poenas dedit usque superque
Quam satis est, pugnis caesus ferroque petitus,
Exclusus fore, cum Longarenus foret intus.
Huic si muttonis verbis mala tanta videnti
Diceret haec animus: Quid vis tibi? numquid ego a te
Magno prognatum deposco consule cunnum
Velatumque stola, mea cum conferbuit ira?
Quid responderet? 'Magno patre nata puella est.'
At quanto meliora monet pugnantiaque istis

Mitte togam. Cfr. Mart. VI 64, 4; X 52. — *peccesne*] «bonam famam perdendo, rem familiarem oblimando.» Cfr. od. I 27, 16: *ingenuoque semper Amore peccas.* Construe: nil interest in matrona pecces ancillane togata. De collocatione particulae *ne*, quam hyperbaton vocant, cfr. ad od. I 30, 6; simillimus est locus sat. I 8, 2: *faber incertus scamnum faceretne Priapum.* Codicum optimorum, in quibus V, scripturam *peccesve*, quoniam soloeca videtur, spernendam esse censeo.

64-79. Iam nimia in rebus venereis cupiditate in universum vituperata pergit ad moechos acerbissime castigandos et a matronis sectandis deterrendos. — *Villius*] fortasse Sex. Villius (Annalis), quem Cic. ad fam. II 6, 1 Milonis familiarem vocat. — *in Fausta Sullae gener*] «non vere gener sed quia filiam Sullae (Faustam, Milonis coniugem) stupravit ita frequenter, ut ipse gener esse videretur.» Acro. Ut hic *Villius in Fausta S. gener*, sic Tac. ann. III 24: *D. Silanus in nepti Augusti adulter.* Alios eiusdem adulteros appellavit Macrob. II 2, 9. — *hoc uno Nomine*] = hac una re, scil. nomine. — *deceptus*] «illectus ad stuprandam Faustam, ut gloriari posset sibi rem esse cum dictatoris filia.» — *usque*] «usque eo quod satis esset.» — *Exclusus fore*] *ἀποκεκλεισμένος τῶν πυλῶν.* Aristoph. Lys. 423. — *Longarenus*] alius moechus Faustae, quem illa tunc Villio praeferebat. Huic autem excluso Longarenus per grassatores nocturnas insidias paraverat. — *videnti*] non multum distat a *patienti* ut Lygdamus 4, 82: *a! ego ne possim tanta videre mala!* — *Videntis*, quod Orelli praetulit, esset sane *προσωποποιΐα* admodum ridicula, qua peni ipsi oculi, quibus viderit mala illa, cum Villius pugnis caederetur ferroque peteretur, et verba tribuuntur; sed a scriptura omnium codicum discedere non licuit. — *Diceret haec animus*] «Si animus *(der sinnliche Trieb)* cum eo muttonis causam sic ageret.» — *Quid vis tibi?*] Formula est reprehensionis cum admiratione coniunctae: «*Was soll das? Wo denkst du hin?*» Cic. de orat. II 269 et Propert. I 5, 3: *Quid tibi vis, insane?* Pers. 5, 143: *Quo deinde, insane, ruis, quo? Quid tibi vis?* — *stola*] Vide ad v. 63. — *ira*] «furor libidinis, tentigo, prurigo.» — *puella*] de adulescentula nupta, ut saepe. Vid. ad od. III 14, 10. Villius in stultitia permanet neque muttonis verbis docetur. Inde a versu 73 poeta ipse verba facit. — *istis*] «nugis, quas tu profers.» — *opis*] non «auxilii», sed

Dives opis natura suae, tu si modo recte
Dispensare velis ac non fugienda petendis
Inmiscere. Tuo vitio rerumne labores,
Nil referre putas? Quare, ne poeniteat te,
Desine matronas sectarier, unde laboris
Plus haurire mali est quam ex re decerpere fructus.
Nec magis huic inter niveos viridisque lapillos —
Sit licet hoc, Cerinthe, tuum — tenerum est femur aut crus

78. *sectari matronas* aγBgF — 81. *sit licet haec Chaerinte tuum* «Bland. unus» Cruq.

antique pro *opum*. Plaut. Capt. prol. 15: *Vos qui potestis ope vestra censerier*. V. *dives* et ab Horatio (od. IV 8, 5; ep. II 2, 31) et ab aliis poetis saepius cum genetivo iungitur. — Idem fere docet Cicero, Epicuri doctrinam secutus, de fin. I 45: *Ne naturales quidem* (cupiditates) *multa desiderant, propterea quod ipse natura divitias, quibus contenta sit, et parabiles et terminatas habet. — Dispensare*] quemadmodum in divite domo omnes res recte atque ordine a dispensatore administrantur. — *Tuo vitio* cet.] Utrum propria tua culpa labores, an propter externam aliquam necessitatem, cui obniti non potes; illud autem longe peius magisque reprehendendum. — *Quare*] «Horatius in sermonibus (I 2, 77; II 3, 176) non abstinuit a causali *quare* in recta oratione posito pro eo quod est *propterea*, abstinuit in epistulis, atque in carminibus *quare* plane nusquam ab eo dictum est.» Haupt Obss. critt. p. 12. sq. — *haurire — est*] = haurire licet; hunc graeci sermonis morem (ἔστι = ἔξεστι) apud Horatium etiam v. 101 *(videre est)* et sat. II 5, 103 *(est — celare)* invenimus. Idem ausi sunt et omnes fere poetae et recentiores prosae orationis scriptores. Vide Lachmannum ad Lucr. V 533.

80. 81. *Sit licet hoc, Cerinthe, tuum*] In hac scriptura omnium nostrorum codicum, in qua acquiescendum esse videtur, absolute ponuntur vv. *inter niveos viridesque lapillos*, prorsus ut apud Liv. IX 17, 16: *quem - - inter purpuram atque aurum, oneratum fortunae apparatibus suae, - - incruentus devicit;* iunguntur autem vv. *Sit licet hoc, Cerinthe, tuum;* quod cum Lambino ita interpretamur: «licet haec tua stultitia sit, ut ames divites matronas.» Similiter Düntzer: *Dieses mag (ich überlasse es dir) deine Sache sein, nämlich die prächtig geschmückte Schöne;* videlicet ut Cerinthus homo vanus fuerit, qui splendido ornatu lapillisque pretiosis capi se pateretur. Ex eis autem, quae insequuntur, ad *magis — tenerum* facillime intelleguntur *quam togatae.* Cerinthus autem Horatii idem fuisse atque ille, cuius amores celebravit Tibullus II 2 et IV 2 sqq., non potest. Nam Horatianum floruisse circiter a. u. c. 715 necesse est, Tibulli Cerinthum a. u. c. 730, quibus XV annis flos aetatis utique illi transierat. Bentleius praetulit: *Nec magis huic, inter niveos viridesque lapillos Sit licet, o Cerinthe, tuo tenerum est femur*, eumque (v. *o* in *hoc* mutato) secuti sunt Meineke, Haupt, Vahlen, Kiefsling, alii; contra quos optime monitum esse videtur, nec

Rectius, atque etiam melius persaepe togatae est.
Adde huc, quod mercem sine fucis gestat, aperte
Quod venale habet ostendit, neque, si quid honesti est,
Iactat habetque palam, quaerit quo turpia celet.
Regibus hic mos est: ubi equos mercantur, opertos
Inspiciunt, ne, si facies, ut saepe, decora
Molli fulta pede est, emptorem inducat hiantem,
Quod pulchrae clunes, breve quod caput, ardua cervix.
Hoc illi recte: ne corporis optima Lyncei
Contemplere oculis, Hypsaea caecior illa,

84. *nec* Bg — 86. *opertos* «habent omnia» Cruq. — 90. *Lyncei* V «*ne cor. o. L.* Lyncei, habet codex Bland. vetustiss.» Cruq. — 91. *Contemplare* γB

posse latine dici *sit licet inter lapillos* pro *licet ornata sit lapillis* nec aptam videri comparationem femoris matronae cum Cerinthi, quem fuisse *prostitutum — insignis speciei atque candoris* si Porph. tradidit, non tam certis quibusdam auctoribus quam sua coniectura confisus esse videatur.

83-85. Nec facit ut feminae nobiles, quae si quid pulchri habent, hoc ostentant, anxie contra artes circumspiciunt, quibus naevos membrorumque deformitatem occultent. Particula enim *nec* cum ad vv. *Iactat habetque* pertinet, tum ad v. *quaerit. — mercem sine fucis*] «corpus venale sine lenocinio et externis ornamentis.» — *honesti*] «pulchri», ut Verg. georg. II 392 et Aen. X 133: *caput honestum;* Aen. XII 155: *pectus honestum.* Varro r. r. II 6, 2: (asinos) *firmos, omnibus partibus honestos.*

86-95. *Regibus*] pro «divitibus.» Kiefslingii coniectura *Thraecibus* nemini probata et a Kellero epil. ad h. l. optime refutata est. — *facies*] «universa corporis forma.» — *Molli fulta pede*] Intellege crura imbecilla et vitiosas ungulas. Sic Xenoph. de re eq. 1, 3 commendat in equis παχεῖς ὄνυχας, reprehendit λεπτούς. — *inducat*] «decipiat, fallat.» — *hiantem*] «cupidum». Cfr. sat. I 1, 71: *indormis inhians.* — *clunes*] feminino genere ut apud Celsum 7, 29. Plin. h. n. VIII 8, 26; XXIX 6, 141. Usitatius est genus masculinum. — *ardua*] «*hochragend*». Verg. georg III 79 de equo: *Illi ardua cervix Argutumque caput, brevis alvus obesaque terga, Luxuriatque toris animosum pectus.* — *ne corporis* cet.] «Sic noli tu acriter contemplari atque admirari, quae pulchra sunt in muliere, caecutire in iis, quibus deformis est.» — *Lyncei*] ut *Achillei, Oilei.* Pind. Nem. 10, 62: κείνου γὰρ ἐπιχθονίων πάντων γένετ' ὀξύτατον Ὄμμα. Cfr. ep I 1, 28: *Non possis oculo quantum contendere Lynceus.* Aristoph. Plut. 120: βλέποντ' ἀποδείξω σ' ὀξύτερον τοῦ Λυγκέως. — *Hypsaea — illa*] «Plotia Hypsaea vitiosos oculos habuisse dicitur, quam hic amare in transitu percussit.» Porph. — *caecior - - spectes*] «omnino non spectes.» Vide ad od. III 7, 21:

Quae mala sunt, spectes. O crus! o bracchia! Verum
Depugis, nasuta, brevi latere ac pede longo est.
Matronae praeter faciem nil cernere possis,
Cetera, ni Catia est, demissa veste tegentis.
Si interdicta petes, vallo circumdata — nam te
Hoc facit insanum —, multae tibi tum officient res,
Custodes, lectica, ciniflones, parasitae,
Ad talos stola demissa et circumdata palla,
Plurima, quae invideant pure apparere tibi rem.
Altera, nil obstat: Cois tibi paene videre est
Ut nudam, ne crure malo, ne sit pede turpi;

93. *depugis* «omnes Bland. codices» Cruq. — 97. *dum* Fδ *tum* V *officiunt* Fσ *officient* V «*tum officient res.* Sic habet codex Bland. antiquiss.» Cruq. — 102. *nudum* «unus Bland.» Cruq.

surdior - - audit. — O crus! o bracchia!] sunt exclamationes amatoris temere admirantis pulchritudinem. — *Depugis*] (*lendenlos.* Voss.) ἅπαξ λεγόμενον. Simonides Amorg. ed. Bergk II 451: Ἄπυγος, αὐτόχωλος· αἳ τάλας ἀνήρ, Ὅστις κακὸν τοιοῦτον ἀγκαλίζεται. — *nasuta*] ut *auritus*, «grandi naso.» — *Catia*] «*quae ob pulcritudinem crurum neglecto pudore alta veste utebatur. Haec autem adeo vilis fuit, ut in aede Veneris theatri Pompeiani adulterium cum Valerio Siculo colono (Acisculo* Kiefsl.*), tribuno plebis, velo obducto commiserit.*» Porph.

98-100. *Custodes*] «spadones eam stipantes.» Ad eiusmodi custodem scripta est Ovidii amor. II 2. Cfr. a. a. III 601: *ficti tristis custodia servi;* 619: *Scilicet obstabit custos, ne scribere possis.* — *lectica*] qua aulaeo operta per Urbis plateas gestatur. — *ciniflones*] *Et ciniflones et cinerarii in eadem significatione apud veteres dicebantur ab officio calamistrorum in cinere calefaciendorum, quibus matronae capillos crispabant.* Porph. — «*Dicti autem ciniflones ab eo, quod in cinerem flant ad calefaciendum ferrum.*» Acro. Cfr. Becker Gallus II^2 p. 115. — *parasitae*] clientae aliaeque feminae tenuiore loco ortae, quae cum matrona nobili versari solent et ab ea crebro invitantur. Egregie has describit Hieronymus ad Eustochium suam ed. Paris. IV 18 p. 42 haec scribens: *Eas virgines et viduas, quae otiosae et curiosae domos circumeunt matronarum, quae rubore frontis attrito parasitos vincunt mimorum, quasi quasdam pestes abice.* — *palla*] *stolae*, ut notum est, *palla* superiaciebatur, h. l. *circumdabatur.* — *Plurima*] «complura alia quoque»; est veluti ἀναφορὰ vv. *multae res.* — *rem*] «totius corporis formam.»

101-110. *Altera* cet.] «Quod ad alteram (libertinam) attinet, nihil tibi obstat, quominus singula eius membra oculis examines; nam per vestem Coam (bombycinam sive sericam) pellucidam, qua induta est, paene ut nuda conspicitur, unde videre tibi licet, habeatne varum val-

Metiri possis oculo latus. An tibi mavis
Insidias fieri pretiumque avellier ante
Quam mercem ostendi? — 'Leporem venator ut alta
In nive sectetur, positum sic tangere nolit,'
Cantat et adponit: 'Meus est amor huic similis; nam
Transvolat in medio posita et fugientia captat.' —
Hiscine versiculis speras tibi posse dolores
Atque aestus curasque gravis e pectore tolli?

106. *sectetur* «in omnibus codicibus praeter Diuaei» Cruq. — 107. *cantat* «in omnibus antiquis scriptis» Cruq. — 109. *Hiscine* «omnes scripti libri» Cruq. — 110. *pelli* aγg_2RF$\delta\sigma$ *illi* g_1 *tolli* BV «codex Bland. antiquiss.» Cruq.

gumve crus cet.» In neglegentiore huiusmodi oratione nullam difficultatem offert talis nominativus absolutus pro solito «in altera nil obstat.» — *Cois*] Eubulus in Mein. fr. com. III p. 237: *Ἑξὸν θεωρήσαντι πρὸς τὸν ἥλιον Ὑμνὰς ἐφεξῆς ἐπὶ κέρως τεταγμένας, Ἐν λεπτοπήνοις ὕφεσιν ἑστώσας κτλ.* Seneca de benef. VII 9, 5: *Video sericas vestes, si vestes vocandae sunt, in quibus nihil est, quo defendi aut corpus aut denique pudor possit; quibus sumptis mulier parum liquido nudam se non esse iurabit. Hae ingenti summa ab ignotis etiam ad commercium gentibus arcessuntur, ut matronae nostrae ne adulteris quidem plus sui in cubiculo quam in publico ostendant.* Mart. VIII 68, 7: *Femineum lucet sic per bombycina corpus.* — *Leporem* cet.] Expressit epigramma Callimachi 31 Mein., quod tum, ut videtur, pro scolio cantari solebat: *Ὠγρευτής, Ἐπίκυδες, ἐν οὔρεσι πάντα λαγώον Διφᾷ καὶ πάσης ἴχνια δορκαλίδος, Στίβῃ καὶ νιφετῷ κεχρημένος· ἦν δέ τις εἴπῃ, «Τῇ τόδε βέβληται θηρίον», οὐκ ἔλαβεν. Χοὐμὸς ἔρως τοιόσδε, τὰ μὲν φεύγοντα διώκειν Οἶδε, τὰ δ' ἐν μέσσῳ κείμενα παρπέταται.* Ovid. am. II 9, 9: *Venator sequitur fugientia, capta relinquit.* Stultus ille matronarum sectator, quem Horatius adhuc castigare studuit, cum hanc cantilenam popularem decantat, se cohortationes poetae pro nihilo habere ostendit. Epigrammatis autem Callimachei prior pars oratione indirecta (*ut* est particula interrog. indirectae = quomodo; cfr. Verg. ecl. 6, 31: *Namque canebat, uti - - fuissent*) refertur, altera ad verbum vertitur. — *positum sic*] Respondet Callimachi *Τῇ τόδε βέβληται θηρίον*; non satis accurate, sed recte a Porph. explicatur: «appositum in cena»; cfr. sat. II 2, 23: *posito pavone.* Ovid. a. a. I 231: *positi — Bacchi.* In v. autem *sic* inest notio «commode ac sine ullo labore leporem tolli posse»; cuius usus exempla collegi ad od. II 11, 14. — *adponit*] = adiungit, ut od. II 5, 15: *adponet annos.* — *tolli*] Hanc scripturam optimorum duorum codicum Bentleium, Hauptium, Vahlenum, alios secutus servandam duxi. V. *tollere* etiam apud Hor. est frequentissimum, ut od. II 5, 9: *tolle cupidinem inmitis uvae;* ep. I 12, 3: *tolle querellas* cet. Alii *pelli*, ut od. I 7, 31: *nunc vino pellite curas; pectore pelli* allitteratio est Latinis auribus non ingrata.

Nonne, cupidinibus statuat natura modum quem,
Quid latura sibi, quid sit dolitura negatum,
Quaerere plus prodest et inane abscindere soldo?
Num, tibi cum fauces urit sitis, aurea quaeris
Pocula? num esuriens fastidis omnia praeter
Pavonem rhombumque? Tument tibi cum inguina, num, si
Ancilla aut verna est praesto puer, impetus in quem
Continuo fiat, malis tentigine rumpi?
Non ego: namque parabilem amo venerem facilemque.
Illam 'Post paulo', 'Sed pluris', 'Si exierit vir'

113. *abscedere* B

111-119. *modum quem*] «Nonne satius est, inquit, quaerere, quem finem cupiditatibus natura statuerit, quid tolerare possit, si denegatur, quid denegatum sustinere non possit?» Porph. Nihil offendendum est in collocatione pron. interr. Sic in directa interrogatione *cur* in versus fine ponitur sat. II 3, 187; 7, 104. — *inane abscindere soldo*] «inutilia ac vana ab utilibus et necessariis recidere et separare.» Porph.; proprie «id, quod omni caret vero pretio, a solida sorte *(Kapital)*, scite distinguere, hanc praeferre, illud spernere atque abicere.» — *soldo*] ut sat. II 5, 65; item *caldior* pro *calidior* sat. I 3, 53; *lamna* od. II 2, 2 et ep. I 15, 36; *puertia* od. I 36, 8; *valdius* ep. I 9, 6 et a. p. 321; *surpite* sat. II 3, 283; *surpuerat* od. IV 13, 20; *erepsemus* sat. I 5, 79; *surrexe* sat. I 9, 73; *divisse* sat. II 3, 169. — Totius loci sententia haec est: «Solitae illae nugae, quibus velut cantiunculis se oblectare ac decipere conantur amatores, re vera ad rectam beatamque vitam nihil iuvant; satius est profecto animi cupiditates ipsas tollere *Socraticis* illis *chartis*, quae modum, quem ipsa statuit natura, nobis monstrant et verum distinguere a falso docent. Ut autem natura ipsa eo ducimur, ut, cum sitis famesque nos cruciet, paratu facillimis quibusque contenti simus, ita etiam in rebus venereis versandum est; cur enim, cum ancilla vel puerulus praesto est, salaci prurigine diu nos cruciaremus?» quae fuit sententia etiam Socratis apud Xenoph. mem. I 3, 14: *Οὕτω δὴ καὶ ἀφροδισιάζειν τοὺς μὴ ἀσφαλῶς ἔχοντας πρὸς ἀφροδίσια ᾤετο χρῆναι πρὸς τοιαῦτα, οἷα μὴ πάνυ μὲν δεομένου τοῦ σώματος οὐκ ἄν προσδέξαιτο ἡ ψυχή, δεομένου δὲ οὐκ ἂν πράγματα παρέχοι* Cfr. Senecae epist. 119. — *Pavonem rhombumque*] cibos pretio magis etiam quam sapore insignes, quorum cupidos deridet sat. II 2, 23 sqq. 48 sqq. Quam necessaria pars cenae sollemnis pavo, quem primus omnium Romanorum Hortensius, praeclarus ille orator, apposuisse dicitur (Plin h. n. X 20, 45), illis temporibus fuerit, apparet ex Cic. ad fam. IX 20, 2: *vide audaciam: etiam Hirtio cenam dedi sine pavone.* — *rumpi*] de eadem re Plaut. Cas. IV 3, 12: *Illo morbo, quo dirumpi cupio, non est copia.*

120-122. *Illam 'Post paulo'*] «illam, quae dicere solet, paulo post faciam tibi mei copiam, semperque

Gallis, hanc Philodemus ait sibi, quae neque magno
Stet pretio neque cunctetur, cum est iussa venire.
Candida rectaque sit; munda hactenus, ut neque longa
Nec magis alba velit, quam dat natura, videri.
Haec ubi supposuit dextro corpus mihi laevum,
Ilia et Egeria est: do nomen quodlibet illi,
Nec vereor, ne, dum futuo, vir rure recurrat,
Ianua frangatur, latret canis, undique magno
Pulsa domus strepitu resonet, vepallida lecto

124. *det* RF — 127. *metuo* RF — 129. *ve pallida* gσ *vae pallida* aγF *tuę pallida* BR

hoc deludit amatorem. — *Sed pluris*] «me vendere soleo; sed plus mihi numerari volo.» — *Gallis*] «Illam castratis Cybelae sacerdotibus relinquendam esse censet, qui tam lentas ambages facile ac patienter ferre queant; sibi contra facilem optat in aliquo epigrammate Philodemus Gadarenus, Epicureus;» cuius exstant 24 epigrammata et libri de musica, de rhetorica aliique Herculani reperti. De eo Cicero, eius aequalis, in Pison. 70 dixit: *Poema porro facit ita festivum, ita concinnum, ita elegans, nihil ut fieri possit argutius.* — *hanc*] Philodemus eam dixit, quam sibi praesentem esse finxerat: «*hanc*, quae nunc ipsum oculis meis obversatur, de qua nunc cogito.» Cum vi quadam v. 125 pronomen repetitur: *Haec* cet. Epigramma autem Philodemi, cuius Horatius h. l. memor est, non servatum est. — *Stet*] «constet» Liv. XXXIV 50: *centum talentis eam rem Achaeis stetisse.* — *neque cunctetur*] Talem volebat etiam Lucilius apud Varr. l. l. VI 8, 69 emendante Lachmanno in mus. Rhen. 1839 p. 117: *Quae cum me cubitum venit, sponte ipsa suapte Adducta, ut tunicam et cetera reiceret.* (Lucil. ed. M. XXII 5, 6.)

123-129. *Candida*] Haec Horatio ipsi, non iam Philodemo esse tribuenda manifestum est. *Candida* autem, ut statim *alba*, imprimis de grato ac splendido faciei colore, nec pallido nec nimis rubro. — *recta*] *geraden Wuchses.* Sic Catull. 10, 20: *hominos - rectos.* Id. 86, 1: *Quintia formosa est multis, mihi candida, longa, Recta est.* — *magis*] etiam ad *longa* intellegendum est. — *Ilia et Egeria est*] «nobilissimis quibusque feminis a me aequiparatur.» — *vir rure recurrat*] Propert. II 23, 13: *Contra, reiecto quae libera vadit amictu, Custodum et nullo saepta timore, placet. -- Differet haec numquam --, Nec dicet: Timeo; propera iam surgere, quaeso: Infelix, hodie vir mihi rure venit.*' — *Ianua frangatur* cet.] Sic apud Apuleium metam. IX 20 maritus adultero superveniens *suae domus ianuam iam pulsat, iam clamat, iam saxo fores verberat.* — *vepallida*] «valde, misere pallida, *totenblaſs*,» ἅπαξ λεγόμενον, ut *vegrandis* Persii 1, 97. Ut Gellius XVI 5, 5 docet: *ve particula -- tum intentionem significat tum minutionem;* Porphyrio vôluit *vae! p.* «ut illa perturbata mariti adventu hanc lamentationis vocem proferat.»

Desiliat mulier, miseram se conscia clamet,
Cruribus haec metuat, doti deprensa, egomet mi.
Discincta tunica fugiendum est ac pede nudo,
Ne nummi pereant aut puga aut denique fama.
Deprendi miserum est; Fabio vel iudice vincam.

130-134. *conscia*] «ancilla conciliatrix adulterii et conscia suae dominae» *(die Vertraute)*. Comm. Cruq. Cfr. sat. II 7, 60: *peccati conscia erilis*. Sic absolute hoc adiectivo utitur etiam Ovidius a. a. III 621: *Conscia* (serva) *cum possit scriptas portare tabellas* (erae). — *Cruribus*] Servis infidelibus crura fracta esse ex Plauti Poen. 886 aliisque scriptoribus cognoscitur. — *doti deprensa*] metuat mulier, i. e. «ne propter adulterium manifestum parte dotis multetur.» *Adulterii convictas mulieres dimidia parte dotis et tertia parte bonorum ac relegatione in insulam placuit coerceri.* Iulii Pauli rec. sent. 2, 26, 14, p. 76 ed. P. Krüger. — *Discincta*] quia propter festinationem et animi perturbationem cingi non poterat. — *nummi*] Cfr. v. 43. — *puga*] «ne ea poena afficiar, quam significat Catull. 15, 17: *Ah tum te miserum malique fati, Quem attractis pedibus patente porta Percurrent raphanique mugilesque*, potius quam «ne mutiler.» — *Fabio vel iudice*] «Si vel ex Fabio, ridiculo illo Stoico (sat. I 1, 14), quaeram, approbabit is sententiam meam, utpote qui ipse aliquando in adulterio deprensus eiusmodi poenas luerit.» Eadem formula utitur Liv. XXVII 11: *Q. Fabium Maximum, quem tum principem Romanae civitatis esse vel Hannibale iudice victurus esset.* Etiam sat. I 3, 115: *vincet ratio* Horatius verbo simplici pro composito *evincere* utitur.

SATIRA III.

Omnibus hoc vitium est cantoribus, inter amicos
Ut numquam inducant animum cantare rogati,
Iniussi numquam desistant. Sardus habebat
Ille Tigellius hoc. Caesar, qui cogere posset,
Si peteret per amicitiam patris atque suam, non
Quicquam proficeret; si collibuisset, ab ovo
Usque ad mala citaret 'Io Bacchae', modo summa

SAT. III. 7. *Bacche* F *Bache* agσ «cum consensu omnium scriptorum» Cruq.

III. Praecipuus huius satirae finis est, ut communis illa hominum perversitas exagitetur, qua nostra mala aut plane ignoramus aut summa indulgentia fovemus, in aliorum contra, et persaepe amicorum imprimis, vitia sedulo inquirimus eaque acerbissima severitate reprehendimus. Cuius pravitatis cum excusatio saltem aliqua depromi possit ex Stoicorum sententia, «omnia peccata aequalia esse», (v. 76) hanc impugnat, contraria Epicureorum doctrina opposita. (vv. 98—112.) Ab illo *παραδόξῳ* ad aliud eiusdem disciplinae de perfecto sapiente deridendum transit, et quidem sine ulla in certas quasdem personas acerbitate, quam supra damnaverat, ita ut alacri et festiva clausula sermo finiatur. Errare videtur Francke, qui F. H. p. 89 ‚hanc eclogam *proxime* post II. nec ita multo post primam cum Maecenate congressionem exaratam esse' dicit. Namque et ex v. 4 sqq. apparet Tigellinum, quem modo mortuum poeta in altera satira deriserat, iam diutius e vita decessisse et ex v. 63 sqq. intellegitur Horatium iam longioris usus familiaritate cum Maecenate coniunctum fuisse. Itaque Schütz hanc satiram a. u. c. 718 confectam esse rectius statuisse videatur.

1-8. Festive miris Tigellii (de quo v. satir. praeced. init.) moribus atque inconstantia illa, qua semper in diversa aberrare solebat, ita descriptis, tamquam si de hoc uno vitio disserere velit, *παρὰ προσδοκίαν* alium inducit v. 19 interrogantem: *Quid tu? Nullane habes vitia? — Sardus*] Inest *εἰρωνεία* quaedam in hac patriae eius mentione. Proverbium erat: *Sardi venales; alter altero nequior. — habebat*] *er hatte dies an sich*, ut Cic. Phil. II 78: *Habebat hoc omnino Caesar. — Caesar*] Octavianus. Pater eius adoptivus, quem dictatorem vocare solent, bis ab Horatio commemoratur, od. I 2, 44 et sat. I 9, 18. — *Si peteret - - proficeret*] «Si quando illo nolente petebat, nihil umquam proficiebat.» Coniunctivis tempora locaque infinita, quibus illud fiebat, significantur. In sequenti autem *collibuisset* coniunctivo plusquamperfecti uti necesse erat, quoniam nec *collibet* neque *collibescit* adhuc repertum est

Voce, modo hac, resonat quae chordis quattuor ima.
Nil aequale homini fuit illi: saepe velut qui
Currebat fugiens hostem, persaepe velut qui
Iunonis sacra ferret; habebat saepe ducentos,
Saepe decem servos; modo reges atque tetrarchas,
Omnia magna loquens, modo: 'Sit mihi mensa tripes et

8. *resonet* gψ

apud scriptores latinos; sed *collibuit* apud Terentium, *collibitum est* apud Plautum et Ciceronem. Cfr. *Neue*, lat. Formenlehre II² 626 sq. — *ab ovo Usque ad mala*] Ovum initium cenae erat, quod in gustatione statim a balneis offerebatur; poma vero cum bellariis in secundis mensis erant. Cfr. Apul. met. IX 33. Lamprid. Alex. Sev. 37. — *citaret*] «clara voce cantaret,» ut Cic. de orat. I 251: *paeanem citare;* pr. «sonos ciere, movere.» Plaut. Pseud. 33: *tu istinc ex cera cita* = «recita, lege.» — *Io Bacchae*] initium certi cuiusdam cantici, quod ille cantitare solitus est; cfr. Eurip. Bacch. v. 576: *Ἰώ, κλύετ' ἐμᾶς κλύετ' αὐδᾶς, ὦ βάκχαι, ἰὼ βάκχαι* Ex eadem tragoedia etiam ep. I 16, 73 sqq. aliquot versus citantur. Quod alii eique boni codices habent *Bacche*, propter metrum ferri non potest neque posteriorem syllabam in v. *Bacche* «propter arsin in caesura» produci licet. Non male coniecit Hirschfelder *Baccheu*, «ut Hor. habet *Bassareu* od. I 18, 11, *Pantheu* ep. I 16, 73, *Peleu* a. p. 104, Cat. 64, 27 [alia aliorum exempla collegit *Neue*, lat. Formenl. I² 294]. Conferatur Graecorum *Βαχχεῦ* apud Soph. Ant. 1121, Eur. Bacch. 143, Ion. 221.» — *modo summa*] «Tigellius modo utebatur ea voce, quae summa chorda tetrachordi» (quo sonos modulabantur, ut fit in nostro *violino*) «*τῇ ὑπάτῃ* resonat, id est, gravissima, *τῇ βαρυτάτῃ*, modo ea, quae ima chorda, *τῇ νήτῃ*, eademque acutissima, *τῇ ὀξυτάτῃ*, resonat.» Gesner. — Pronomen *hac* rem magis oculis proponit quam *ea*, a quo pronomine prope enclitico quantum potest abstinet etiam hoc satirarum genus. — *resonat - chordis*] «e chordis prodit, per chordas sonat,» ablat. causalis vel instrumentalis.

9-19. *Nil*] «Nihil erat aequabile in illo homine; in nulla re sibi constabat.» — *velut qui*] *βραχυλογία* pro: «Saepe currebat, velut qui fugiens hostem curreret, saepe lente incedebat, velut qui Iunonis sacra ferret.» — *Iunonis sacra*] Loquitur de *κανηφόροις*, «quae manibus sublatis sacra quaedam reposita in capitibus ferebant.» (Cic. Verr. IV 3.) H. l. sunt Iunonis, cum alibi memorentur canephoroe Minervae, Cereris (*Attica virgo Cum sacris Cereris*, sat. II 8, 14.), Bacchi, Dianae. (Theocr. II 66.) Fortasse poeta aliquando affuerat diei festo Iunonis Faliscorum, quo virgines, ut ait Ov. am. III 13, 27, *More patrum Graio velatae vestibus albis Tradita supposito vertice sacra ferunt.* Ceterum tarditatem incedendi etiam vituperavit Cic. de off. I 36: *Cavendum autem est, ne - tarditatibus utamur in ingressu mollioribus, ut pomparum ferculis similes esse videamur.* — *Saepe decem*] minimum fere servorum numerum. Octo habebat Horatius in familia sua rustica (sat. II 7, 118); tribus ei cena ministrabatur (sat. I 6, 116). Sor-

Concha salis puri et toga, quae defendere frigus
Quamvis crassa queat.' Decies centena dedisses
Huic parco, paucis contento, quinque diebus
Nil erat in loculis. Noctes vigilabat ad ipsum
Mane, diem totum stertebat; nil fuit umquam
Sic inpar sibi. — Nunc aliquis dicat mihi: 'Quid tu?
Nullane habes vitia?' Immo alia et fortasse minora.
Maenius absentem Novium cum carperet, 'Heus tu'

20. *et fortasse* «omnes codices manuscr.» Cruq.

des obiciebantur Tillio, quem praetorem quinque tantum sequebantur pueri (sat. I 6, 107). — *tetrarchas*] nomen principum praecipue Gallograeciae et Iudaeae. — *loquens*] «in ore habens, intimam cum principibus familiaritatem, nil nisi magnas res, iactans.» Cic. ad Att. IX 2a, 3: *nihil nisi classes loquens et exercitus.* — *mensa tripes*] «delphica simplex, qualis decet hominem paucis contentum et plerumque solum sine convivis cenantem.» Delphicis opponuntur monopodia marmorea aut citrea cum pede uno eburneo vel aereo. — *Concha salis puri*] Opponitur salinum argenteum. «Pauperiores in marina concha salem tritum habere solent, quo cum pane vescantur.» Porph. Cfr. sat. II 2, 17: *cum sale panis Latrantem stomachum bene leniet.* Plin. h. n. XXXI 41: *(sal) pulmentarii vicem implet.* Hoc tantum volt, ut sal sit candidus, *sine faecibus*, defaecatus. — *Decies centena*] milia sestertium = 150 000 m. Est quasi proverbium pro quavis grandi pecuniae summa, ut nobis *eine Million.* Martial. I 103: *Si dederint superi decies mihi milia centum.* — *quinque diebus*] paucis; ut nos dicimus octo. — *Sic inpar sibi*] Seneca ep. 120, 24: *qualem hunc describit Horatius numquam eundem, ne similem quidem sibi; adeo in diversa aberrat.*

20-24. *Immo*] h. l. est eius, qui miratur alterum de re quae certa sit quaerere. — *et fortasse minora*] «Primus, opinor, Aldus Manutius sincerum vas incrustare voluit et reposuit *haud minora;* quem deinceps plerique omnes nimium patienter secuti sunt. Quid enim? an credibile est hoc fassum esse Horatium? sua vitia non minora esse illis, quae in Tigellio tam acerbe notaverat! - - Immo vero sibi *mediocria* tantum vitia esse alibi gloriatur, non Tigellianis similia, sat. I 4, 130; 6, 65. - - Summa urbanitas est in v. *fortasse;* quasi non pugnaturus foret, si quis vel aequalia esse diceret.» Bentley. «*Und doch hoffentlich wohl kleinere.*» — *Maenius*] «Qui de personis Horatianis scripserunt, aiunt Maenium et scurrulitate et nepotatu notissimum Romae fuisse. hic ⟨cum⟩ post patrimonium adrosum Kalendis Ianuariis in Capitolio clara voce optaret, ut quadringenta milia nummorum aeris alieni haberet, quaerente quodam, quid sibi vellet, quod tam solemni die aes alienum habere optaret, 'noli mirari' inquit 'octingenta debeo'. hic fertur domo sua, quam ad forum spectantem habuerat, divendita unam columnam inde sibi excepisse, unde gladiatores spectaret, quae ex eo Maeni columna nominabatur. cuius et Lucilius sic me-

Quidam ait, 'ignoras te? an ut ignotum dare nobis
Verba putas?' 'Egomet mi ignosco' Maenius inquit.
Stultus et inprobus hic amor est dignusque notari.
Cum tua pervideas oculis mala lippus inunctis,
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum
Quam aut aquila aut serpens Epidaurius? At tibi contra
Evenit, inquirant vitia ut tua rursus et illi.

25. «quidam codices scripti habent *male*» Cruq. — 27. *ad* R_1 *ac* $\gamma B g R_2 F$; a non liquet vv. 28—183 deficit R_1.

minit ‚Maenius columnam cum peteret'. (1170 Lch.)» Porph. Est igitur ex personis Lucilianis; idem quasi helluo deridetur ep. I 15, 26 sqq. — *Novium*] hominem ignotum. Novium feneratorem tangit sat. I 6, 121. — Sententiae sic cohaerent cum praecedd.: «Atque hoc pro certo affirmare possum me tam stultum et improbum non esse, quam Maenium illum novimus, ut carpam absentes amicos, mihi ignoscam cet.» — *ignoras te*] «nescis, quibus vitiis tu labores, quam reprehensionem mereare?» — *dare - Verba*] pro rebus, id est, «decipere, circumvenire.» — *ignosco*] Nota lusum poetae in verbis cognatis *ignoras*, *ignotum*, *ignosco* brevissimo intervallo se excipientibus. — *inprobus*] «nimius, modum longe excedens, ideoque perversus.» Vide ad od. III 9, 22.

25-28. *pervideas*] *Pervidere* sane significat, ut ait Bentleius, «acute et perspicue et penitus rem videre;» sed, ut ipse significat, quomodo ille, quocum loquitur poeta, sua vitia *pervidet?* Nimirum lippus et propterea oculis collyrio inunctis: id quod huc redit: «parum pervidet.» «Non minus ironice locutus est quam si quis diceret: Tu, qui tam fortiter plumbeo gladio hostes tuos invadis.» Stephanus. Cfr. od. III 7, 21: *scopulis surdior Icari Voce audit;* sat. I 2, 91: *Hypsaea caecior - - spectes.* Verbum *praevidere* pro *praetervidere* auctoritate caret neque opus est coniectura Bentleii *male* pro *mala*. *Mala* enim homonymum esse vitiorum, qua de re nonnulli dubitarunt, demonstrat ep. II 2, 127: *Dum mea delectent mala me.* Cfr. Phaedrus IV 10, 4: *Hac re videre nostra mala non possumus; Alii simul delinquunt, censores sumus.* — *aquila*] Il. XVII 674: *αἰετός, ὅν ῥά τέ φασιν Ὀξύτατον δέρκεσθαι ὑπουρανίων πετεηνῶν.* — *serpens Epidaurius*] Pausan. II 28, 175: *Δράκοντες - - καὶ ἕτερον γένος ἐς τὸ ξανθότερον ῥέπον τῆς χρόας ἱεροὶ μὲν τοῦ Ἀσκληπιοῦ νομίζονται καί εἰσιν ἀνθρώποις ἥμεροι, τρέφει δὲ μόνη σφᾶς ἡ τῶν Ἐπιδαυρίων γῆ.* Ovid. met. XV 670: *In serpente deus* (Aesculapius) - - *oculos circumtulit igne micantes.* A. u. c. 463 Sibyllinorum librorum iussu ad pestilentiam abigendam Epidauro Romam advectus est *anguis, qualem Epidaurii raro, sed numquam sine magno ipsorum bono visum, in modum Aesculapii venerabantur* (Val. Max. I 8, 2). Is sedem suam habebat in aede Aesculapii, quam in insula Tiberina deo dedicaverant. Hinc *ἐπίθετον* hoc loco petitum videri potest; nisi vero vulgare fuit proverbium. Cfr. Macrob. I 20, 3: *nam ferunt hunc serpentem acie acutissima et pervigili naturam sideris huius* (solis) *imitari atque ideo aedium adytorum oraculorum thesaurorum custodiam draconibus ad-*

Iracundior est paulo, minus aptus acutis
Naribus horum hominum; rideri possit eo, quod
Rusticius tonso toga defluit et male laxus
In pede calceus haeret: at est bonus, ut melior vir
Non alius quisquam, at tibi amicus, at ingenium ingens
Inculto latet hoc sub corpore. Denique te ipsum
Concute, numqua tibi vitiorum inseverit olim
Natura aut etiam consuetudo mala; namque
Neglectis urenda filix innascitur agris.

29. *actus* F — 34. *pectore* F — 35. *insederit* F — 37. *felix* g *filex* F

signari. Ad sententiam cfr. anonym. apud Mein. com. p. 1235: *Τί τἀλλότριον, ἄνθρωπε βασκανώτατε, Κακὸν ὀξυδορκεῖς, τὸ δ' ἴδιον παραβλέπεις*; Sosicrates apud Stob. T. 23, 2: *Ἀγαθοὶ δὲ τὸ κακὸν ἐσμὲν ἐφ' ἑτέρων ἰδεῖν· Αὐτοὶ δ' ὅταν ποιῶμεν, οὐ γινώσκομεν.* — *contra*] «e contrario, vicissim.»

29. 30. *Iracundior* cet.] Etsi universe et generatim de iis vitiis loqui videtur, quae in quovis homine alios offendere possint, sed eiusdem virtutibus ex hominum honestorum et a malignitate alienorum iudicio compensari debeant, tamen, ut fit, velut lineamenta quaedam suorum morum immiscuisse videtur, secum reputans, propter quae ipsum interdum *μυκτηρισταὶ* reprehenderint. Ita se irritabilem esse fatetur sat. II 3, 323; ep. I 20, 25: *Irasci celerem, tamen ut placabilis essem;* de rustica sua tonsura et cetero cultu neglecto ep. I 1, 94; rursus de ingenio, quo neglegentia ista compensetur, od. II 18, 9; III 30 ac saepius. Minus probabiliter alii cum Acrone haec omnia ad Vergilium referunt; qua de opinione recte iudicavit Madvig opusc. I p. 70 sq. — *acutis Naribus horum hominum*] nunc viventium, qui levissima quaeque vitia in aliis facillime odorantur, derident, vituperant; talibus igitur homo simplex ac neglegentior parum convenit et persaepe reprehensionis ansam praebet. Sic enim *minus aptus* explicandum videtur ad analogiam loci Tulliani Brut. 223: *aptior etiam Palicanus auribus imperitorum*, id est, «magis his placebat.» Alii cum Porphyrione: «Habet aliqua vitia (amicus), ita ut paulo iracundior sit, ne possit deridentium urbanitatem, quae nunc maxime exercetur, sustinere.»

31-37. *Rusticius*] iunge cum v. *tonso* dumtaxat. — *defluit*] «parum apte composita est.» — *male laxus - - haeret*] Sunt qui *male laxus* coniungant et v. *male* vim adiectivi *laxus* augeri existiment, ut infra v. 45 *male parvus* (v. ad od. I 9, 24), sed rectius adverbium *male* cum v. *haeret* iunxeris, quoniam ut adi. *laxus* vel sine addito adv. *male* significat calceum parum habilem et aptum ad pedem, ita in vv. *in pede haeret* nihil reprehensionis inest. Cfr. od. I 17, 27: *haerentem coronam Crinibus;* od. III 24, 54 *nescit equo rudis Haerere ingenuus puer.* sat. I 10, 49: *Haerentem capiti - - coronam.* Ad sententiam cfr. Theophr. Char. 4: *ὁ δὲ ἄγροικος τοιοῦτός τις, οἷος - - μείζω τοῦ ποδὸς τὰ ὑποδήματα φορεῖν.* Ovid. a. a. I 516: *Nec vagus in laxa pes tibi pelle natet.*

Illuc praevertamur, amatorem quod amicae
Turpia decipiunt caecum vitia aut etiam ipsa haec
Delectant, veluti Balbinum polypus Hagnae.
Vellem in amicitia sic erraremus, et isti
Errori nomen virtus posuisset honestum.
At pater ut gnati, sic nos debemus, amici
Siquod sit vitium, non fastidire. Strabonem
Adpellat paetum pater, et pullum, male parvus
Sicui filius est, ut abortivus fuit olim

38. *amice* g *amici* F — 43. *Ac γBgσ*

Quintil. XI 3, 137: *et toga et calceus et capillus tam nimia cura quam neglegentia sunt reprehendenda. — at - - at - - at*] Triplex *at* sic est apud Cic. ad fam. II 15, 4; Verr. III 8. Iam tribus vitiis, quae supra vituperata erant, opponuntur virtutes totidem: *iracundior — bonus, minus aptus — tibi amicus, rusticius tonso — ingenio ingens. — tibi*] «quocum nunc ipsum colloquor,» non «Maecenati,» ut alii explicant, quo quidem nihil inconcinnius dicere potuit. — *Inculto*] de amictu neglecto. (v. 31.) — *te ipsum*] Non tam *εὐφωνίας* causa sic scripsit pro *te ipse*, sed hunc, quem alloquitur, aliis omnibus opponit, ante quos primum semet ipsum examinare debeat. — *Concute*] imagine desumpta ab eo, qui furem concutit: *rütteln*. In prosa or. frequentius «excutere» pro diligenter explorare. Arrian. Epict. III 14, 3: *περίβλεψαι, ἐνσείσθητι, ἵνα γνῷς τίς εἶ*. — *urenda filix*] «quae aliter quam igne exstirpari nequit.» Verg. georg. II 189: *Et filicem curvis invisam pascit aratris.* Illud proverbii speciem habet.

38-42. *Illuc praevertamur*] «Si volumus ex aequo bonoque de amicis iudicare, ante omnia ad illud exemplum nos convertamus, quomodo de amicarum naevis amatores, de liberorum vitiis parentes iudicare solent.» Ad usum v. *praevertor* cfr. Plaut. Capt. 460: *ei rei primum praevorti volo;* Cist. V 1, 8: *praevorti hoc certumst rebus aliis omnibus. — decipiunt*] «fallunt, latent.» — *Delectant*] Lucret. IV 1155: *Multimodis igitur pravas turpisque videmus Esse in deliciis.* — *Balbinum*] Balbinum quendam (Caesarianum) nominat Cicero ad Att. XIII 21, 3 et Caesarum aetate est cognomen satis frequens, sed de hoc Hagnae amatore ne scholiastae quidem quicquam attulerunt. — *polypus*] Cfr. epod. 12, 5. Eadem quantitate iam Lucil. 1043 L. (XXIX 114 M.) in fine versus: *polypus ipsa.* Ovid. halieut. 32: *Polypus haeret.* «Primam syllabam Latini poetae constanter producunt, Aeolicam illi formam, quae *πώλυπος* est, sequentes.» — *Hagnae*] ab *ἁγνός*, nomen haud infrequens etiam in Inscriptt. — *virtus*] «sensus eius, quod aequum bonumque est.» — *posuisset*] Sic Cic. Tusc. III 10: *qui haec rebus nomina posuerunt;* sic *τιθέναι ὀνόματα.*

43-48. *ut gnati*] Intell. «si quod sit vitium, non fastidit.» — *fastidire: Strabonem*] De vocali *e* ante litteras *st* non producta vide ad sat. I 2, 30. — «*Strabo detortis qui est oculis dicitur, paetus leniter declinatis.*»

Sisyphus; hunc varum distortis cruribus, illum
Balbutit scaurum, pravis fultum male talis.
Parcius hic vivit: frugi dicatur. Ineptus
Et iactantior hic paulo est: concinnus amicis
Postulat ut videatur. At est truculentior atque
Plus aequo liber: simplex fortisque habeatur.
Caldior est: acris inter numeretur. Opinor,
Haec res et iungit, iunctos et servat amicos.
At nos virtutes ipsas invertimus atque

49-53. *vivit - - paulo est? - - Caldior est?* «haec interpunctio est in omnibus manuscriptis» Cruq.

Porph. Cic. de nat. d. I 80: *Redeo ad deos. Ecquos, si non tam strabones, at paetulos esse arbitramur?* Ovid. a. a. II 659: *Si paeta est* (puella), *Veneri similis* (vocetur). *Schieler; Blinzler.* — Similium autem *ὑποχορισμάτων* (Lucret. IV 1164 sqq. Ovid. a. a. II 657 sqq.) veluti fundus est apud Plat. de rep. V p. 474 D. — *pullum*] *Küchlein.* «Antiqui puerum, quem quis amabat, *pullum* eius dicebant.» Festus. Hoc quoque nomen, sicut *Paetus*, *Varus*, *Scaurus*, erat proprium, etsi rarum. *L. Iunius Pullus* cos. fuit a. u. 504. — *abortivus*] quasi propter abortum a matre factum nanus evasisset. — *Sisyphus*] «M. Antoni triumviri pumilio fuisse dicitur intra bipedalem staturam, ingenio tamen vivax.» Porph. — *varum*] introrsum retortis pedibus, *simulant qui cornua lunae*, Martial. II 35. *Tekkelchen* Kirchner. — *Balbutit*] cuiusmodi pronuntiatio teneri aliquid habet in talibus *ὑποχορίσμασιν*. — *scaurum*] «*Scauri* dicuntur, qui talos habent exstantes. Alii dicunt *scauros* esse, qui habent talos inversos et tortuosos.» *Klumpfüfslein.* Praecipua huius loci urbanitas in eo inest, quod patres isti indulgentissimi simul cognominibus gentium Romanarum ortis utique ex huiusmodi vitiis utuntur.

49-54. *frugi*] «qui suis rationibus consulit.» Novius 61 (Ribb.): *instat mercaturam; spero, rem faciet: frugi est homo.* Laber. 18 (Ribb.): *homo frugi es: quod tibi relictum est, retines miserimunium.* Vide omnino de hoc epitheto Cic. Tusc. III 16-18. IV 36. — *Ineptus*] «negotiosus ardelio, qui nobis operam suam iactat.» Cic. de or. II 17: *qui aut, tempus quid postulet, non videt aut plura loquitur aut se ostentat aut eorum, quibuscum est, vel dignitatis vel commodi rationem non habet aut denique in aliquo genere aut inconcinnus aut multus est, is ineptus esse dicitur.* — *concinnus*] «lepidus atque facetus.» — *amicis - - videatur*] Cfr. v. 43, 54, 69. V. *concinnus* non minus cum *videatur* quam cum *amicis* coniungendum est. — *est truculentior* cet.] «ferocius et insolentius se effert et, quidquid in buccam venit, paulo liberius et inconsideratius effutit.» Doer. — *simplex*] «apertus et ab omni mendacio alienus.» — *Caldior - acris*] *Calidus = hitzig; acer = feurig.*

55-58. *virtutes ipsas invertimus*] Liv. XXII 12, 12: (M. Minucius Q. Fabium) *pro cunctatore segnem, pro*

Sincerum cupimus vas incrustare. Probus quis
Nobiscum vivit, multum demissus homo: illi
Tardo cognomen, pingui damus. Hic fugit omnis
Insidias nullique malo latus obdit apertum,
Cum genus hoc inter vitae versemur, ubi acris
Invidia atque vigent ubi crimina, pro bene sano
Ac non incauto fictum astutumque vocamus.

56. *fugimus* B *furimus* g *incurtare* B «unus cod. Bland.» Cruq. — 57. «codex Bland. vetustiss. habet *ille*, ut iungatur τῷ probus» Cruq. — 58. *tardo cognomen p. d.* «omnes codices manuscripti praeter Tonsa. qui τὸ *pinguis* habet» Cruq. — 60. *versemur* V «Blandin. codex antiquiss.» Cruq. *versetur* reliqui

cauto timidum, affingens vicina virtutibus vitia, compellabat. Vide ad v. 61. — *Sincerum c. vas incrustare*] «Adeo perversi sumus, ut etiam purum vas corrupto aliquo liquore eiusque faecibus obducere cupiamus.» Sic explico propter Lucil. 488 Lchm. (III 28 M.): *nam mel regionibus illis Incrustatu' calix, rutai caulis habetur.* Seneca de provid. VI 4: *Non est ista solida et sincera felicitas; crusta est.* — *Probus quis - - damus*] Duplicem habemus horum verborum interpretationem; alii enim cum probitate etiam tarditatem virtutibus, demissionem cum pinguitudine vitiis adnumerant; alii Bentleio duce probitatem et demissionem, ut sunt, pro virtutibus, tarditatem et pinguitudinem pro vitiis habent. Hanc distinctionem recte adoptavit Kirchner: *Lebt rechtlichen Wandels Einer mit uns, ein Mann voll Demuth, schlicht und bescheiden: Tropf heisst solcher uns gleich und Dummkopf.* — *multum*] «valde» ut od. I 25, 5: *multum facilis;* sat. II 3, 147: *multum celer;* sat. II 5, 92: *multum similis*; ep. I 10, 3: *Multum dissimiles;* Ovid. met. IV 155: *multum miseri.* Demosthenes ap. Rutilium Lupum 1, 17: *homo multum vehemens.* — *demissus*] «modestus, pudens.» Cic. de orat. II 182: *eaque omnia, quae proborum, demissorum, non acrium, non pertinacium, non litigiosorum, non acerborum sunt, valde benevolentiam conciliant.* pro Murena 87: *sit apud vos modestiae locus, sit demissis hominibus perfugium, sit auxilium pudori.* — *Tardo - pingui*] V. *pinguis*, in quo maior reprehensio inest quam in v. *tardus*, per gradationem quandam videtur additum, ut asyndeton nihil offensionis habeat. Cfr. v. 84: *Paulum deliquit amicus, quod nisi concedas, habeare insuavis, acerbus: Odisti et fugis* cet., quod Cruq. ex V attulit *ille*, Bentley et Haupt probaverunt, quorum ille scripsit *homo ille: Tardo ac cogn.*, hic *homo ille: Tardo et cogn.*, sed reliquorum omnium codicum *illi* praestat, quod est structura faciliore et magis perspicua.

59-66. *nullique malo* cet.] «nulli maligno insidiatori velut in batuendo praebet latus nudum, ubi feriatur» («nulli dat sese irridendum idque agit, ne lingua malevola laceretur.» Comm. Cruq.), «propterea quod optime novit se vivere inter homines maxime invidos et semper promptos ad alios criminandos.» Cave *malo* cum aliis ducas a v. *malum.* —

Simplicior quis et est, qualem me saepe libenter
Obtulerim tibi, Maecenas, ut forte legentem
Aut tacitum inpellat quovis sermone: 'Molestus,
Communi sensu plane caret' inquimus. Eheu,
Quam temere in nosmet legem sancimus iniquam!
Nam vitiis nemo sine nascitur; optimus ille est,
Qui minimis urguetur. Amicus dulcis, ut aequum est,

63. *simplicior quis et est* «omnes scripti manu.» Cruq. — 65. *inpellat* «omnes Bland.» Cruq. *modestus* F — 69. *minime* B

versemur] Codicis Bland. V lectionem, quam cum Bentleio, Hauptio, Vahleno, Kiefslingio praeferimus, optimum sensum habet: «cum apud nos (in hoc vitae genere) vigeant invidia atque crimina, ideo eum fictum vocamus.» — *pro - - vocamus*] Liv. XXII 39, 20: *sine, timidum pro cauto, tardum pro considerato, imbellem pro perito belli vocent.* Vide ad v. 55. — *bene*] «valde» Hand Turs. II p. 3. — *fictum*] «falsum.» Plin. ep. VIII 18, 3: *alii* (Domitium Tullum) *fictum, ingratum, inmemorem loquuntur.* — *Simplicior quis* cet.] «Si simplicior quis est et talis, qualem cet.» Est autem, «qui sine magna circumspectione et accurata consideratione sincere ac libere sensus suos aperit, quo fit, ut interdum quamvis invitus iis, quibuscum colloquitur, incautus videatur molestusque sit.» Alii minus apte interpretantur *arglos*, «nullis suspicionibus unquam tactus.» — *libenter*] = pro libitu, quandocumque mihi placebat. Cato r. r. 156: *si voles in convivio multum bibere cenareque libenter.* Explica: «quemadmodum haudquaquam paenituerit me tibi fortasse saepe iam obtulisse; nam eo ipso, etiamsi fieri potest, ut tibi molestus fuerim, pervidere poteras simplicem atque ingenuum meum animum.» Ex hoc autem v. *saepe* patet verum non esse, quod quidam contendunt, «Horatium eo, quo haec scripserit, tempore semel tantum convenisse Maecenatem et commode quidem admissum, sed nondum receptum fuisse in eius convictum et familiaritatem.» — *inpellat*] Nihil iuvat hic comparare formulas *inpellere sensus* (Lucret. I 303), *inpellere aures* (Verg. georg. IV 349. Pers. 2, 21), sed magis huc quadrare videtur Cic. pro Planc. 17: *si quando, ut fit, iactor in turba, non illum accuso, qui est in summa Sacra via, cum ego ad Fabium fornicem inpellor, sed eum, qui in me ipsum incurrit atque incidit.* Est igitur: «necopinato velut incurrere et incidere in aliquem atque ita deflectere eum a lectione aut a tacita meditatione, cui vacare volt.» Frequentius dicitur «interpellare.» — *quovis sermone*] «primo quoque sermone, qui importuno in buccam venit.» — Orelli *molestus* iunxit cum praecedentibus: «adeoque molestus fiat.» Rectius alii ab hac voce directam orationem incipiunt: *sermone: «Molestus* (est), *communi* cet., ut haec sententia sit: «Si quis paulo simplicior est, ut, cum quid habeat, quod amici interesse putet audire, laetus accurrat cum eoque etiam minus commodo tempore illud communicet, molestum hunc dicimus vitaeque communis plane ignarum.» — *Communi sensu*] h. l. «eius quod decet; qualis quidem sensus omnium hominum esse debet.» Seneca

Cum mea conpenset vitiis bona; pluribus hisce,
Si modo plura mihi bona sunt, inclinet, amari
Si volet: hac lege in trutina ponetur eadem.
Qui ne tuberibus propriis offendat amicum
Postulat, ignoscet verrucis illius; aequum est
Peccatis veniam poscentem reddere rursus.
Denique, quatenus excidi penitus vitium irae,
Cetera item nequeunt stultis haerentia, cur non
Ponderibus modulisque suis ratio utitur ac res,
Ut quaeque est, ita suppliciis delicta coercet?
Siquis eum servum, patinam qui tollere iussus
Semesos piscis tepidumque ligurrierit ius,

74. *ignoscat* B — 81. *ligurierit* γ corr. B *ligurrierit* «in omnibus scriptis» Cruq.

de benef. I 12, 3: *Sit in beneficio sensus communis: tempus, locum observet, quia momentis quaedam grata et ingrata sunt.* A Graecis mutuati esse videntur Latini. Philodemus *περὶ ποιημάτων* p. 17, 19 Dübn.: *τὴν δὲ διάνοιαν - - παρεχβεβηκυῖαν τὸν κοινὸν νοῦν.*

70-72. *Cum mea* cet.] Construe cum Porphyrione: «*Cum vitiis* (meis) *mea bona conpenset.*» *Cum* igitur est praepositio, non coniunctio, ut aliis placet construentibus: *Amicus dulcis cum, ut aequum est, conpenset mea bona vitiis;* qua quidem in ratione vv. *ut aequum est* suo loco collocata non sunt. De praepositione autem a suo nomine remota vide v. 68: *vitiis nemo sine nascitur;* sat. I 10, 91: *Discipularum inter iubeo plorare cathedras.* — *pluribus hisce*] non est ablativus absolutus, ut visum est Acroni, sed dativus iungendus cum verbo *inclinet.* — *amari Si volet*] Magis concinne etiam propter versuum conformationem haec superioribus adnectuntur quam sequentibus, qua ratione etiam sententia obscuratur. — *hac lege*] «hac condicione, ut, si aequum de me iudicium faciat, ego idem de illo faciam.»

76-83. «Quoniam quidem nos omnes, quos Stoici praeter illum suum sapientem perfectum, stultos vocare solent, vitiis prorsus liberare nos non possumus, quidni veram rationem et aequitatem in diiudicandis ac puniendis aliorum erroribus delictisque sequamur?» — *quatenus*] = quoniam, v. ad sat. I 1, 64. — *suppliciis*] «poenis, et quidem, si opus est, severioribus.» — *tepidumque*] «atque ob id neque hero nec convivis iam gustandum, sed servis relinquendum.» — *ligurrierit*] Cfr. Epicrates Mein. III p. 368: *Τί γὰρ Ἔχθιον - - ἢ τὴν ἀμίδα φέρειν*, (servulus loquitur) *ὁρᾶν τε κείμενα, Ἀμητας ἡμιβρῶτας ὀρνίθειά τε, Ὧν οὐδὲ λειφθέντων θέμις δούλῳ φαγεῖν, Ὡς φασιν αἱ γυναῖκες;* Iuven. 9, 5: *Nos colaphum incutimus lambenti crustula servo.* — *Labeone*] «M. Antistius Labeo praetorius, iu-

In cruce suffigat, Labeone insanior inter
Sanos dicatur. Quanto hoc furiosius atque
Maius peccatum est: Paulum deliquit amicus,
Quod nisi concedas, habeare insuavis: acerbus
Odisti et fugis, ut Rusonem debitor aeris,
Qui nisi, cum tristes misero venere Kalendae,
Mercedem aut nummos unde unde extricat, amaras
Porrecto iugulo historias captivus ut audit.

83. «codex Blandin. vetustiss. ostendit tribus subscriptis punctis *τὸ hoc*, vulgatum, abundare . .» Cruq.

ris etiam peritus, memor libertatis, in qua natus erat, multa contumaciter adversus Caesarem dixisse et fecisse dicitur, propter quod nunc Horatius adulans Augusto insanum eum dixit.» Porph. Neque tamen in hac re Porphyrionem sequi possumus; namque eundem Antistium Labeonem non modo Tacitus ann. III 75 *(namque illa aetas duo pacis decora* (Capitonem et Labeonem) *tulit. sed Labeo incorrupta libertate et ob id fama celebratior)* summis laudibus extollit, sed etiam, quippe qui circa a. 704 u. c. natus sit, multo minorem aetate eum fuisse necesse est, quam quem Horatius h. l. insectaretur. Alii neque maiore iure interpretati sunt de C. Atinio Labeone, tribuno pl., qui circiter octoginta ante annis Q. Metellum Macedonicum de saxo Tarpeio deicere voluerat. Liv. Epit. LIX. Bentleii *Labienus* est rhetor ille, qui Augusti tempore propter dicacitatem *Rabienus* vocabatur. Seneca controv. X praef. 4 ed. Müll. — *inter Sanos*] «apud sanos, a sanis.»

83-89. «Quodsi insane tractare possumus vel servos, in quos, cum nostri sint, quidlibet prope licet, quanto maior est insania, si propter res nullius momenti capitali odio persequimur amicos!» — *hoc*] «quod statim dicam.» Est nominativus, non ablativus. — Seqq. sic ordinanda sunt, ut vv. *Paulum deliquit amicus* pro protasi habeantur: «ubi p. d. a.», vv. *Quod - - insuavis* (quod nisi condones et ignoscas, merito te omnes nominabunt intractabilem et morosum) pro parenthesi, *acerbus* cet. pro apodosi. — *Rusonem*] «Octavius Ruso acerbus fenerator fuisse traditur, idem scriptor historiarum, ad quas audiendas significat solitum fuisse cogere debitores suos, quibus scilicet talia audire poena gravissima erat.» Porph. Cognomen Ruso fuit Octaviorum, Calvisiorum, Occiorum recteque scriptum reperitur in Inscriptt. et apud Martial. V 28. *Ἀντίστροφος* est Philostrati narratiuncula de Varo quodam, superbo adulescentulo, in Polemone V. S. p. 540. Ol.: *οἱ δανειζόμενοι παρ' αὐτοῦ χρήματα τὸ καὶ μελετῶντος ἀκροάσασθαι προσέγραφον τῷ τόκῳ.* — *Kalendae*] Cfr. epod. 2, 69 sq. — *Mercedem aut nummos*] «usuras aut sortem». — *unde unde*] pro «undecumque» meliore aetate apud poetas dumtaxat reperitur, *ubiubi* etiam apud Ciceronem. — *Porrecto iugulo*] quasi captivi, quibus victor caput truncaturus est. — *amaras - - historias*] Hoc significat, Rusonem pessimum scriptorem historicum suae aetatis fuisse. (Qui *historias* explicarunt vel «fabellas» vel «convicia»,

Conminxit lectum potus mensave catillum
Euandri manibus tritum deiecit: ob hanc rem,
Aut positum ante mea quia pullum in parte catini
Sustulit esuriens, minus hoc iucundus amicus
Sit mihi? Quid faciam, si furtum fecerit, aut si
Prodiderit conmissa fide sponsumve negarit?
Quis paria esse fere placuit peccata, laborant,
Cum ventum ad verum est; sensus moresque repugnant
Atque ipsa utilitas, iusti prope mater et aequi.

90. *commixit* $a_1\gamma$pr.R *comixti* B — 92. *me* F

non meminerant lepidae narratiunculae apud Senecam ep. 95, 2: *Recitator Historiam ingentem attulit, minutissime scriptam, artissime plicatam, et magna parte perlecta «Desinam», inquit, «si voltis.» Acclamatur: «Recita, recita» ab his, qui illum obmutescere illico cupiunt. — audit*] Hunc recitandi morem induxerat Asinius Pollio. *Recitatorem acerbum* Horatius describit a. p. 474 sqq.

90-95. *catillum*] Varro l. l. V 120: *Vasa in mensa escaria: ubi pultem aut iurulenti quid ponebant, a capiendo* catinum *nominarunt, nisi quod Siculi dicunt κάτινον, ubi assa ponebant. — Euandri*] «quo cum cotidie usus sit iam priscus ille rex Euander, stupendae antiquitatis et propterea maximi pretii tibi videtur.» Ipsa tam festiva hyperbola ridet absurdum antiquitatis studium prorsus ut sat. II 3, 20: *Olim nam quaerere amabam, Quo vafer ille pedes lavisset Sisyphus aere* et Martialis VIII 6, 7: *Hoc cratere ferox commisit proelia Rhoecus Cum Lapithis: pugna debile cernis opus. Hi duo longaevo censentur Nestore fundi: Pollice de Pylio trita columba nitet.* In Euandri mentionem etiam ideo incedere poterat, quod in Foro boario erat Hercules triumphalis, *ab Euandro sacratus, ut produnt.* Plin. h. n. XXXIV 7. Iocum haud agnoscentes scholiastae: «Qui de personis Horatianis scripserunt, aiunt Euandrum hunc caelatorem ac plasten statuarum M. Antonium ab Athenis Alexandriam transtulisse: inde inter captivos Romam perductum multa opera mirabilia fecisse.» Recentiores, qui hanc explicationem praeferunt, arbitrantur esse eundem, de quo Plinius h. n. XXXVI 5, 32: *Timothei manu Diana Romae est in Palatio, Apollinis delubro, cui signo caput reposuit Avianius Euander. — ante*] adverbialiter, ut Tibull. I 1, 13: *Et quodcumque mihi pomum novus educat annus, Libatum agricolae ponitur ante deo.* Id. II 5, 98: *coronatus stabit et ante calix.* Plautus Men. II 2, 2: *Bonum ante ponam prandium pransoribus. — mea - in parte*] «in parte ad me conversa, ex qua me altilem illam tollere par erat.» — *fide*] antiquior forma dativi pro *fidei.* Vide ad od. III 7, 4. — *sponsum*] Varro l. l. VI 70: *Appellabatur et pecunia, et* (filia) *quae desponsa erat,* sponsa.

96-98. *Quis paria* cet.] Stoicos irridet ideo, quia haec eorum doctrina omnia peccata esse paria (accuratius quidem apud Stob. ecl. II 6 p. 218 H.: *ἴσα τε πάντα λέγουσιν εἶναι τὰ ἁμαρτήματα, οὐκ ἔτι δ'*

Cum prorepserunt primis animalia terris,
Mutum et turpe pecus, glandem atque cubilia propter
Unguibus et pugnis, dein fustibus, atque ita porro
Pugnabant armis, quae post fabricaverat usus,
Donec verba, quibus voces sensusque notarent,
Nominaque invenere; dehinc absistere bello,
Oppida coeperunt munire et ponere leges,
Nequis fur esset, neu latro, neu quis adulter.

ὅμοια. - - διάφορα κατὰ ποιότητα γίγνεσθαι τὰ ἁμαρτήματα) eorum sectatores severiores in diiudicandis aliorum delictis reddere solebat. Stoica igitur doctrina quantopere naturae humanae repugnet, Epicureorum sententiam opponendo demonstrat. — *fere*] pertinet ad *paria*, ut *ὡς ἔπος εἰπεῖν*, *σχεδόν*, *σχεδόν τι*, *im ganzen genommen*, *in der Regel*. Ad sententiam cfr. Cic. de fin. IV 55: *recte facta omnia aequalia, omnia peccata paria* (esse); *quae cum magnifice primo dici viderentur, considerata minus probabantur; sensus enim cuiusque et natura rerum atque ipsa veritas clamabat quodammodo, non posse adduci, ut inter eas res, quas Zeno exaequaret, nihil interesset.* — *laborant*] «*ἀποροῦσι*, non sine quadam molestia sentiunt, quam contraria sit ipsorum sententia vero.» — *verum*] *τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων = die Wirklichkeit.* — *sensus*] «communis hominum.» Aliis videtur plur., sed est singul., ut in Ciceronis loco. — *iusti prope mater*] «quae quasi mater, id est, fons atque origo iusti recte dici potest.» Diogenes Laert. X 150 ex Epicuri *Κυρίαις δόξαις* haec affert: *Τὸ τῆς φύσεως δίκαιον ἐστὶ σύμβολον τοῦ συμφέροντος, εἰς τὸ μὴ βλάπτειν ἀλλήλους μηδὲ βλάπτεσθαι. - - - Οὐκ ἦν τι καθ' ἑαυτὸ δικαιοσύνη, ἀλλ' ἐν ταῖς μετ' ἀλλήλων συστροφαῖς καθ' ὁπηλίκους δήποτ' ἀεὶ τόπους συνθήκη τις ὑπὲρ τοῦ μὴ βλάπτειν μηδὲ βλάπτεσθαι.* De adverbio *prope* cfr. ep. I 6, 1. — *mater*] Rutil. Lupus 2, 6: *Crudelitatis mater est avaritia et pater furor.*

99-106. *Cum prorepserunt* cet.] Loci similes de primo hominum statu sunt Critiae in Sisypho 1—8 (ed. Nauck, trag. gr. frgm. 771), Moschionis apud Stob. ecl. phys. I p. 240 H. Lucret. V 788 sqq. Vitruv. 2, 1. Critias: *Ἦν χρόνος ὅτ' ἦν ἄτακτος ἀνθρώπων βίος Καὶ θηριώδης ἰσχύος ὑπηρέτης, Ὅτ' οὐδὲν ἆθλον οὔτε τοῖς ἐσθλοῖσιν ἦν Οὔτ' αὖ κόλασμα τοῖς κακοῖς ἐγίγνετο. Κἄπειτά μοι δοκοῦσιν ἄνθρωποι νόμους Θέσθαι κολαστὰς, ἵνα δίκη τύραννος ᾖ --- τήν θ' ὕβριν δούλην ἔχῃ· Ἐζημιοῦτο δ' εἴ τις ἐξαμαρτάνοι κτλ.* — *primisterris*] «*nova tellure*» Lucret l. l. Iuven. 6, 11: *aliter tunc orbe novo caeloque recenti Vivebant homines.* — *animalia*] de hominibus imprimis loquitur. — *Mutum*] «sine lingua articulatim distincta et ad res notandas apta.» Sic *mutae bestiae* Cic. de fin. I 71. — *pecus*] «brutorum instar ratione carentes.» — *glandem*] Verg. georg. I 7: *vestro* (Liberi et Cereris) *si munere tellus Chaoniam pingui glandem mutavit arista.* Vitruv. l. l.: *Homines veteri more ut ferae in silvis et speluncis et nemoribus nascebantur ciboque agresti vescendo vitam exigebant.* — *fabricaverat*] Hac forma utitur Sallustius, tum fere poetae, passiva *fabricari* imprimis Quintilianus. Cfr. *Neue*, lat. Formenl. II^2 285. — *usus*]

Nam fuit ante Helenam cunnus taeterrima belli
Causa, sed ignotis perierunt mortibus illi,
Quos venerem incertam rapientis more ferarum
Viribus editior caedebat, ut in grege taurus.
Iura inventa metu iniusti fateare necesse est,
Tempora si fastosque velis evolvere mundi.
Nec natura potest iusto secernere iniquum,
Dividit ut bona diversis, fugienda petendis,
Nec vincet ratio hoc, tantundem ut peccet idemque,
Qui teneros caulis alieni fregerit horti
Et qui nocturnus sacra divum legerit. Adsit

107. *deterrima* g

«indigentia.» Schol. — *verba - - Nominaque*] Inverso ordine Graeci *ὀνόματα καὶ ῥήματα*, omnes orationis partes his complexi. — *voces*] sunt *Naturlaute*, soni illi homini naturales nondum certam aliquam notionem exprimentes, quibus tamen ante linguam, quae proprie dicitur, inventam ad animi perturbationes atque affectus *(sensus)* qualicumque modo significandos utebantur; postea inconditos primum hos sonos articulatim distincteque compositos verbis notabant, id est, certis verbis certam significationem attribuerunt, qua in sermone cotidiano sibi constanter et convenienter uterentur. *Voces sensusque* est igitur *βραχυλογία* pro: «voces singulis sensibus respondentes,» id est «voces singulos hominum sensus indicantes potius quam clare etiamtunc enuntiantes.» Vitruv. 2, 1: *In* (primo) *hominum congressu cum profundebantur aliter e spiritu voces, cotidiana consuetudine vocabula, ut obtigerant, constituerunt; deinde significando res saepius in usu, ex eventu fari fortuito coeperunt et ita sermones inter se procreaverunt.* Itaque nihil opus est coniectura Housmani in ‚the Journal of Phil. XVIII 35' *verba quibus sensus, vocesque, notarent.*

107-110. *Nam fuit* cet.] «Raptus mulieris fuit belli causa foedissima atque indigna vel ante tempora Troiana.» Od. IV 9, 13: *Non sola comptos arsit adulteri crinis - - Helene Lacaena; 25: Vixere fortes ante Agamemnona Multi: sed omnes illacrimabiles urguentur ignotique longa Nocte. — cunnus*] plebeium et mimicum vocabulum pro «muliere.» Sine causa L. M. praetulit *deterrima.* — *ignotis*] quia nullus poeta eorum fortia facta celebravit. — *v. incertam rapientis*] «venere sine connubio stabili libidinose utentes. — *editior*] «eminentior.» Videtur dictum sine exemplo pro «superiore.»

111-119. *Iura inventa metu* cet.] Contra Stoici *τὸ δίκαιόν φασι φύσει εἶναι καὶ μὴ θέσει* Stob. ecl. phys. II 6 p. 184 H. Euripides in Andromedae fr. 151 apud Nauckium: *Τήν τοι Δίκην λέγουσι παῖδ' εἶναι Διὸς Ἐγγύς τε ναίειν τῆς βροτῶν τιμωρίας.* Ex doctrina vero sophistarum Epicurique nihil iustum aut iniustum est natura, sed legibus ac moribus; contra naturale est discrimen inter bona et mala, et suopte

Regula, peccatis quae poenas inroget aequas,
Ne scutica dignum horribili sectere flagello.
Nam ut ferula caedas meritum maiora subire
Verbera non vereor, cum dicas esse paris res
Furta latrociniis et magnis parva mineris
Falce recisurum simili te, si tibi regnum
Permittant homines. Si dives, qui sapiens est,
Et sutor bonus et solus formosus et est rex,

118. *inrogat* γ — 119. *Nec* a *scutira* g

instinctu homo ducitur ad illa appetenda, haec fugienda. — *Tempora*] cet.] «Si historiae ope a praesenti tempore velis redire ad primam iuris originem eamque explicare.» — *Nec natura* cet.] «Non ita per naturam, quid iustum quid iniustum sit, intellegere quis potest, ut intellegit, quid utile et quid inutile sit, aut quo malum a bono distet.» Porph. — *Dividit ut bona diversis*] «quemadmodum bona discriminat a malis, utilia a noxiis.» — *Nec vincet ratio hoc*] *οὐδὲ αἱρήσει ὁ λόγος.* «Numquam Stoicorum ratio hoc evincet, firmiter nobis persuadebit, verum esse istud praeceptum.» Cfr. sat. I 2, 134: *Fabio vel iudice vincam.* Sic in prosa orat. *vincere causam, litem.* — *tantundem ut peccet* cet.] Hic quoque Epicuri sequitur doctrinam *ἁμαρτήματα ἄνισα εἶναι*, Diog. Laert. X 120. Comparant Plut. Sol. 17 de legibus Draconis: *μία ὀλίγου δεῖν ἅπασιν ὥριστο τοῖς ἁμαρτάνουσι ζημία θάνατος· ὥστε καὶ τοὺς ἀργίας ἁλόντας ἀποθνήσκειν καὶ τοὺς λάχανα κλέψαντας ἢ ὀπώραν ὁμοίως κολάζεσθαι τοῖς ἱεροσύλοις καὶ ἀνδροφόνοις.* — *caulis*] brassicam. «*Frangere flores* non memini legisse.» Bentl. Recte tamen dicitur de *caulibus*, ut de calamis et cannis. — *sacra - legerit*] dictum ut *sacrilegus.* Lucilius 1035 L. (XXVIII 58 M.): *Omnia viscatis manibus leget, omnia sumet.* — *scutica*] (a *σκῦτος* = corium) et *ferula*, quibus puniebantur pueri (vide ad ep. II 1, 70), a Martiale X 62, 10 dicuntur *sceptra paedagogorum.* Etiam servi *scutica*, *habena*, *loris* propter leviora delicta, ob graviora *flagello* cum aculeis ferreis caedebantur. — *sectere*] *Sectari* h. l. «insequi, urguere,» *διώκειν.*

120-125. *Nam, ut - caedas - - non vereor*] *Σολοικοφανὲς* hoc (quod manifesto significat: «Certus sum te pro tua severitate nequaquam caesurum ferula dumtaxat eum, qui graviore poena dignus sit; immo eum hac ipsa semper afficies, flagello strenue usurus.») optime, ni fallor, explanari potest ex vv. D. Bruti ad Cic. ad fam. XI 10: *haec quemadmodum explicari possint aut, a te cum explicabuntur, ne impediantur, timeo.* Ut enim hic primum scribere volebat: *quemadmodum explicari possint, non video*, interpositis autem aliis scripsit *timeo*, ita Horatius pro his: «*ut ferula caedas, id vero neutiquam veri simile est*», vel: «*ut caedas, id ne facias, non vereor*,» vel: «*non vereor fore, ut caedas*,» vel, quod omnium simplicissimum est, cum *Reisigio*, Lat. Sprachw. p. 569 (in nova editione a *Schmalzio* et *Landgrafio*

Cur optas, quod habes? 'Non nosti, quid pater' inquit
'Chrysippus dicat: Sapiens crepidas sibi numquam
Nec soleas fecit: sutor tamen est sapiens.' Qui?
'Ut quamvis tacet Hermogenes, cantor tamen atque
Optimus est modulator, ut Alfenus vafer omni

126. *quod* γ — 128. *quo* aγgRFσ *qui* B «unus codex Bland. habet *quî* sed reliqui omnes *quô*» Cruq. — 130. *Alfinius Varus* «4 codices in annotationibus habent apertissime» Cruq.

curata III p. 453 et adnot.): *illud, ut caedas, non vereor* (varie enim Horatii sententia exprimi potest) paulo licentius scripsit: «*ut caedas, non vereor.*» Cum vero praecedant vv. *ut caedas*, longe minus in iis lector offendit, quam si ita subsequerentur: *vereor, ut* (pro *ne*) *caedas*. Infelices sunt coniecturae *Tun ferula caedas -- Verbera?* et: *aequas. Ne -- flagello, Neu ferula caedas* et quod nuperrime protulit Housman l. l.: *aequas. Nam ut* (= licet) *scutica dignum horribili sectere flagello, ne ferula* etc. — *magnis*] Iunge cum v. *simili:* «et parva mineris simili te falce recisurum (exterminaturum) atque magna,» de qua brachylogia cfr. *Reisig*, Lat. Sprachw. p. 678 sq. — *Falce recisurum*] ut dumetum, non ut segetem. Cic. Tusc. V 65: *Immissi cum falcibus multi purgarunt et aperuerunt locum* (dumis obsitum). — *regnum*] Arripit hoc voc., ut derideat Stoicos, quemadmodum fecit v. 133 et ep. I 1, 106 sq. Cic. Acad. pr. II 136: *Illi* (Xenocrates et Aristoteles) *umquam dicerent* (ut vos) *sapientes solos reges? solos divites? solos formosos? omnia, quae ubique essent, sapientis esse?* — *Si dives* cet.] «Quid opus est illa condicione, *si tibi regnum* cet., cum ex ista tua doctrina, *μόνον εἶναι τὸν σοφὸν βασιλέα καὶ βασιλικόν, τῶν δὲ φαύλων μηδένα* (Stob. ecl. phys. II p. 222), hoc ipsum regnum iamiam habeas?» Lucilius apud Porphyrionem ad h. l. (1172 L. inc. 134 M.): *non dum etiam, qui haec omnia habebit, formosus, dives, liber, rex solu' vocetur.*

126-129. *pater*] Etsi Stoa proprie a Zenone condita erat, tamen dicebant: *εἰ μὴ ἦν Χρύσιππος, οὐκ ἂν ἦν Στοά*. Diog. Laert. VII 183. — *crepidas*] Graecorum. Persius 1, 127. — *Hermogenes*] Tigellius Hermogenes tunc vivens, diversus utique a Tigellio Sardo, v. ad sat. I 2, 3. — *cantor*] Per attractionem ex usu Horatiano, quam *ἀπὸ κοινοῦ* vocant, cum hoc quoque vocab. iunge v. *optimus*.

130-132. *Alfenus*] «Urbane autem Alfenum Varum Cremonensem deridet, qui abiecta sutrina, quam in municipio suo exercuerat, Romam petit magistroque usus Sulpicio iuris consulto ad tantum pervenit, ut et consulatum gereret et publico funere efferretur.» Porph. Usitatior nominis forma fuit *Alfenius*, ut Ios. Klein in fastis cons. ad a. 755 edidit, etsi altera etiam nominis forma *Alfenius* in usu fuisse videtur; item *Vipstanus* et *Vipstanius, Pupienus* et *Pupienius*. — *vafer*] aptum ICti *ἐπίθετον*, ut sat. II 2, 131 *vafri - iuris*. Ovid. her. 20, 30: *Consultoque fui iuris Amore vafer*. Ceterum innocens et minime acerbus est iocus. — *Sutor*] Quoniam et omnes codices praeter V et ipse Porphyrio in scriptura *taberna sutor*

Abiecto instrumento artis clausaque taberna
Sutor erat, sapiens operis sic optimus omnis
Est opifex solus, sic rex.' Vellunt tibi barbam
Lascivi pueri; quos tu nisi fuste coerces,
Urgueris turba circum te stante miserque
Rumperis et latras, magnorum maxime regum.
Ne longum faciam: dum tu quadrante lavatum
Rex ibis neque te quisquam stipator ineptum
Praeter Crispinum sectabitur, et mihi dulces

131. «*ustrina* habet codex antiquiss. Bland. et in ipso carmine subsequenti erasis characteribus *tonsor erat*» Cruq.

consentiunt, scripturam *ustrina tonsor*, quam Cruq. in V *erasis characteribus* sibi invenisse videbatur, praeferre non ausus sum. Nam Cruquium ipsum invento suo parum confisum esse ex eis, quae addidit: «quam ego lectionem non prius vulgatae praeferendam putavi quam lectorem doctum eius monuissem: mihi certe placet mirabiliter» apparere videatur. Praeterea satis constat Cruquium priorem et alteram manum parum discrevisse. Itaque Bentley cupidius arripuisse videtur *tonsor* pro *sutor*, quod non a prima, sed ab altera manu in V scriptum esse existimo. Eundem etiam in eo errasse puto, quod multo concinnius esse iudicaret, si oratio per varia discurreret opificia; v. *Weichert* lectt. Venus. II p. 29. — *instrumento artis*] «scalpris et formis.» Cfr. sat. II 3, 106. — *Sutor erat*] *Sutorium* (ut *censorium* cet.) talem hominem vocat Cic. ad Att. VI 1, 15. — *sapiens* cet.] Cfr. ep. I 1, 106: *sapiens uno minor est Iove, dives, Liber honoratus, pulcher, rex denique regum.*

133-136. *Vellunt*] Sic Dio Chr. or. 72 p. 382 R. II.: *ἐπειδὰν δέ τινα ἴδωσιν ἀχίτωνα ἐν ἱματίῳ κομῶντα τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ γένεια, - - ἐφίστανται καὶ ἐρεθίζουσι καὶ ἤτοι κατεγέλασαν ἢ ἐλοιδόρησαν ἢ ἐνίοτε ἕλκουσιν ἐπιλαβόμενοι — barbam*] quae erat cum abolla insigne huiusmodi Stoicorum semicynicorum. — *Lascivi*] «quorum petulantiam provocat ridicula tua declamatio et gesticulatio.» — *fuste*] quem semper manibus gerebant. «Hinc Stoici et Cynici *bactroperitae* dici soliti, quia praeter baculum et peram nihil haberent.» Hieronym. in Matth. 11, 10. — *Rumperis*] clamitans. Cic. ad fam. VII 1, 4: *dirupi me paene in iudicio Galli.*

137-142. «Dum tu, Stoice, propter ipsam morositatem in iudicando ab omnibus praeter unum illum Crispinum, hominem perridiculum, derelictus manes, ego naturae humanae morem gerens fruor sorte longe feliciore; etenim complures amicos habeo in me aeque indulgentes et comes atque ego in illos sum.» (Vv. *neque te* cet. iungo cum protasi *dum* cet.; in apodosi autem sibi respondent *et - que - que.* Alii protasin claudunt verbo *ibis*, ut sibi respondeant *neque - et* cet.) — *quadrante lavatum*] In balneis publicis homines tenuiores *quadrantem* pendebant balneatori. Similiter Iuven.

Ignoscent, siquid peccaro stultus, amici,
Inque vicem illorum patiar delicta libenter,
Privatusque magis vivam te rege beatus.

140. *peccabo* gR

6, 447: *quadrante lavari.* — *stipator*] «velut satelles et assecla.» Varro l. l. VII 52: *Latrones dicti ab latere, qui circum latera erant regi atque ad latera habebant ferrum, quos postea a stipatione stipatores appellarunt.* — *Crispinum*] Cfr. sat. I 120. — *stultus*] non «imprudens,» sed «non sapiens, non Stoicus.»

SATIRA IV.

Eupolis atque Cratinus Aristophanesque poetae
Atque alii, quorum comoedia prisca virorum est,
Siquis erat dignus describi, quod malus ac fur,
Quod moechus foret aut sicarius aut alioqui
Famosus, multa cum libertate notabant. 5

IV. 'Centum circiter ante Horatium annis Lucilius veteri illi Ennii satirae formam prorsus novam dederat, cum suae aetatis vitam moresque salse describeret. Neque ullum impedimentum diviti venae et salibus eius offecit florente populari rei publicae statu et summa loquendi scribendique libertate concessa. Etsi igitur antiquae comoediae Atticae auctores aemulatus nemini ne principibus quidem in civitate viris parcebat, tamen neque apud cives suos invidiam sibi conflavit nec nobilium amicorum gratiam perdidit (cfr. sat. II 1, 62). Post Lucilium nemo in hoc genere cum laude elaboravit frustra id experto P. Terentio Varrone Atacino (sat. I 10, 46), donec Horatius exsisteret novus satiricae poesis auctor, sed tempore a Luciliana aetate multum diverso. Sublata enim erat una cum vetere re publica felicissima illa dicendi, iocandi, deridendi libertas; simul morum perditorum pestis et omnis generis vitia, iam prius illata per bella civilia, ita tunc omnem civitatem inquinaverant, ut perquam pauci reperirentur ab hac saeculi labe immunes quique hanc satirarum candidam libertatem non reformidarent. Neque minus iam tota poesis Latinae ratio erat immutata, utpote in qua patrius color et vernacula antiquitatis Romanae indoles ita evanuisset, ut omnis laus ex artificiosa Graecorum imitatione peteretur. Non igitur mirum nobis videri potest ab aliis ea aetate nativam Horatianae satirae simplicitatem et gratam sermonis neglegentiam prae illa magis artificiosa carminum pangendorum ratione fastiditam esse, ab aliis poetam ut acerbum, lividum, malitiosum esse vituperatum. Iam contra hos sinistros rumores et prava iudicia ut se defenderet, hanc satiram conscripsit; quae etiamsi post alteram satiram scripta esse ex v. 92 perspicitur, tamen, quoniam amicitiae cum Maecenate coniunctae nullum vestigium reperitur, iure ac merito in primis huius generis carminibus habetur. Sed utrum haec an tertia prius confecta sit, parum constat. Nam Kiefsling, qui Hermogenem Tigellium, a poeta et in hac satira (v. 72) et nona et decima derisum, eo tempore, quo tertia satira confecta sit, inter amicos Horatii fuisse ex sat. 3, 129 apparere putat, acutius quam verius iudicasse videatur.

1-5. *Eupolis* cet.] Quintil. X 1, 65: *Antiqua comoedia - - facundissimae libertatis, - - insectandis vitiis praecipua. - - Plures eius auctores: Aristophanes tamen et Eupolis Cratinusque praecipui.* Quanti Horatius fecerit Eupolin, colliges ex sat. II 3, 12, ubi iungitur cum Platone, Menandro, Archilocho. — *prisca*] Critici Alexandrini, ut notum est,

Hinc omnis pendet Lucilius, hosce secutus,
Mutatis tantum pedibus numerisque; facetus,
Emunctae naris, durus conponere versus.
Nam fuit hoc vitiosus: in hora saepe ducentos,
Ut magnum, versus dictabat stans pede in uno;

distinxerant comoediam antiquam (*ἀρχαίαν*), quae in Aristophane desiit, mediam, novam, cuius praecipui auctores erant Menander, Diphilus, Philemo, Alexis cet. Ceterum similem distinctionem fecit iam Aristoteles eth. Nic. IV 14: *ἴδοι δ' ἄν τις καὶ ἐκ τῶν κωμῳδιῶν τῶν παλαιῶν καὶ τῶν καινῶν· τοῖς μὲν γὰρ ἦν γελοῖον ἡ αἰσχρολογία, τοῖς δὲ μᾶλλον ἡ ὑπόνοια· διαφέρει δ' οὐ μικρὸν ταῦτα πρὸς εὐσχημοσύνην.* — *Atque alii*] veluti Pherecrates, Plato, fortasse etiam Epicharmus, itidem in canonem criticum recepti ab Alexandrinis. — *quorum c. p. virorum est*] Cfr. sat. I 10, 16: *Illi, scripta quibus comoedia prisca viris est.* Aliud eiusdem attractionis exemplum v. sat. II 2, 58: *vinum, et Cuius odorem olei nequeas perferre.* — *describi*] V. *describere* pr. significat «accurate alicuius formam aut mores exprimere» (Plaut. Asin. 402: *Non potuit pictor rectius describere eius formam)*, unde *descriptio*, *χαρακτήρ*, sensu rhetorico, Cic. Top. 83. Rutil. Lup. II 7: *Χαρακτηρισμός. Quemadmodum pictor coloribus figuras describit, sic orator hoc schemate aut vitia aut virtutes eorum, de quibus loquitur, deformat.* Cfr. ep. II 1, 152: *lex-lata, malo quae nollet carmine quemquam Describi.* — *malus*] Aristoph. Plut 30: *ἱερόσυλοι, ῥήτορες Καὶ συκοφάνται καὶ πονηροί.* Cic. Phil XIV 7: *Testamenta, credo, subiciunt aut eiciunt vicinos aut adulescentulos circumscribunt; his enim vitiis affectos et talibus malos et audaces appellare consuetudo solet.* Est igitur homo fraudulentus *(Schelm, Schurke)* ac (et propterea quidem), si occasio oblata sit, *fur.* Sic apparet nihil esse, quod optimorum codicum scripturam *ac* relinquamus.

6-13. *Hinc* cet.] Io. Laurentius Lydus de magistr. p. R. I 41: *Ῥίνθωνα, ὃς ἑξαμέτροις ἔγραψε πρῶτος κωμῳδίαν· ἐξ οὗ πρῶτος λαβὼν τὰς ἀφορμὰς Λουκίλιος ὁ Ῥωμαῖος ἡρωικοῖς ἔπεσιν ἐκωμῴδησε. Μεθ' ὃν καὶ τοὺς μετ' αὐτόν, οὓς καλοῦσι Ῥωμαῖοι σατυρικούς, οἱ νεώτεροι τὸν Κρατίνου καὶ Εὐπόλιδος χαρακτῆρα ζηλώσαντες, τοῖς μὲν Ῥίνθωνος μέτροις, τοῖς δὲ τῶν μνημονευθέντων διασυρμοῖς χρησάμενοι, τὴν σατυρικὴν ἐκράτυναν κωμῳδίαν.* Libertatem imprimis auctorum priscae comoediae aemulatus est Lucilius. Trebonius apud Ciceron. ad fam. XII 16, 3: *Qui magis hoc Lucilio licuerit assumere libertatis quam nobis? cum, etiamsi odio pari fuerit in eos, quos laesit, tamen certe non magis* (quam ego) *dignos habuerit, in quos tanta libertate verborum incurreret.* C. Lucilius, eques Rom., Suessa Aurunca, in oppido Campano, natus bello Numantino sub imperio P. Africani interfuit; a. 652, ut recte docuit M. Haupt (v. L. Müller in Luc. rel. 288), duodeoctoginta fere annos natus Neapoli defunctus et publice sepultus est. Scripsit triginta libros satirarum, quarum in XXI—XXIX versibus iambicis et trochaicis, in reliquis Ennium imitatus hexametris dactylicis usus est. Cfr. Luc. Müller l. l. XI sq. — *pendet*] quatenus genere ceteroqui diverso imitatus est comoediam antiquam in eo certe, quod homines etiamtunc viventes et honoribus usos nominatim descripsit atque ridendos proposuit. Eodem sensu v. *pendere*

Cum flueret lutulentus, erat quod tollere velles;
Garrulus atque piger scribendi ferre laborem,
Scribendi recte; nam ut multum, nil moror. Ecce,
Crispinus minimo me provocat: ʿAccipe, si vis,

invenitur ep. I 1, 105: *de te pendentis, te respicientis amici.* — *pedibus numerisque*] iambos mutavit dactylis, versus trimetros hexametris; nam *numeri* sunt *ῥυθμοί.* — *facetus*] *Perurbanum* vocat Cicero et *vernaculam festivitatem* ei tribuit ad fam IX 15, 2. Quintil. X 1, 94: *Eruditio in eo mira et libertas, atque inde acerbitas et abundantia salis.* — *Emunctae naris*] «qui facile odoraretur et acute animadverteret aequalium suorum vitia.» Opponitur homo *naris obesae.* Cfr. epod. 12, 3. — *durus conponere versus*] Cfr. sat. I 10, 1: *Nempe inconposito dixi pede currere versus Lucili;* v. 56: *Quid vetat et nosmet Lucili scripta legentis Quaerere, num illius, num rerum dura negarit Versiculos natura magis factos et euntis mollius* cet. Adi. *durus* refertur ad numeros impolitos et scabros versus, quales sunt multi. Cfr. script. ad Herenn. IV 18: *(Compositio conservabitur), si verborum transiectionem vitabimus, nisi quae erit concinna; - - quo in vitio est Lucilius assiduus, ut hoc est in priore libro: «Has res ad te scriptas, Luci, misimus, Aeli.»* Graecae constructionis *durus conponere* exempla iam in satiris non rara sunt; cfr. v. 12 *piger — ferre laborem.* — *Ut magnum*] «quasi vero haec nimia facilitas laude digna esset.» — *dictabat*] servo librario, ut solebant antiqui. — *stans pede in uno*] «maxima cum facilitate et tamquam ludibundus;» imago sumpta vel a pueris sic inter se ludentibus vel a circulatoribus, qui popello monstrant, quamdiu sic se sustinere possint. Videtur fuisse dictio proverbialis. — *Cum flueret lutulentus* cet.] «Propterea quod multa diceret neglegenter atque inordinate, pro lubitu Graecis etiam verbis et nimis plebeiis usus, adeo ut ipse doctissimos inter aequales iudices habere nollet (Plin. h. n. praef. § 7), erant sane haud pauca, quae ipsius causa deleta velles, ipse autem lima usus non est.» Sic explicandus est item locus sat. I 10, 50 et Quintil. X 1, 94: *Ego - ab Horatio dissentio, qui Lucilium fluere lutulentum et esse aliquid, quod tollere possis, putat.* Cfr. ad vv. *fluere lutulentum* sat. I 7, 28 et ad hunc usum v. *tollere* Senecam controv. II 2, 12 ed. M.: *(Naso) rogatus aliquando ab amicis suis, ut tolleret tres versus* cet. Plin. ep. VII 17, 11: *Pomponius Secundus (hic scriptor tragoediarum), si quid forte familiarior amicus tollendum, ipse retinendum arbitraretur, dicere solebat: Ad populum provoco.* Eadem significatione sat. I 10, 69 invenitur *recidere.* De toto loco v. Wolfii anal. l. p. 185, post cuius disputationem vix iam quisquam contrarias scholiastarum, Turnebi et Heindorfii rationes probabit, *tollere* esse «conservare,» vel «excerpere velut in *χρηστομάθειαν*», ut dicitur fecisse Iulius Florus Horatii, vel denique «extollere laudibus.» — *laborem*] et meditationis et limae. — Ceterum hi versus exponunt rationem, cur optet, ut recidere sibi nonnulla ex illius satiris liceat.

14-20. *Crispinus*] Cfr. sat. I 1, 120. — *minimo*] pretio, *um eine Kleinigkeit.* «*Minimo provocare* dicuntur ii, qui in restipulatione plus ipsi promittunt, quam exigunt ab adversario.» Schol. Crispinus igitur victoriae certus, si sponsione vincatur, longe plus nummorum se Horatio daturum promittit, quam ab ipso exacturus sit, si inferior evadat.

Accipiam tabulas; detur nobis locus, hora,
Custodes; videamus, uter plus scribere possit.'
Di bene fecerunt, inopis me quodque pusilli
Finxerunt animi, raro et perpauca loquentis:
At tu conclusas hircinis follibus auras,
Usque laborantis, dum ferrum molliat ignis,
Ut mavis, imitare. Beatus Fannius ultro

SAT. IV. 15. *Accipe iam* αγvar.σg «*accipiam tab.* sic habent scripti omnes praeter Tons. et Busl.» Cruq. *dentur* F — 18. *loquentis* «sic habent omnes et scripti et vulgati codices» Cruq.

Asse, inquit, vel quinario vel denario tunc contentus ero.» Alii scholiastae minus probabiliter explicant *minimo digito*, quae ellipsis caret exemplo, et *minimo provocare* dictum potius videtur ut *magno, parvo vendere, emere.* Cfr. Suet. Caes. 50: *amplissima praedia ex auctionibus hastae minimo* (al. *nummo*) *addixit* (Serviliae); ibique Oudendorpium, optimis rationibus *minimo* defendentem. Ceterum Bentleii coni. *nummo* speciosam esse numquam equidem negabo, cum referat sermonem formularum *nummo addicere* (sat. II 5, 109) cet. — *Accipiam*] Cum constituendus sit futuri certaminis et locus et hora, longo convenientius est, ut dicat: «ego vicissim accipiam pugillares,» quam ut impatienter, quasi nunc ipsum fieri debeat, repetat *Accipe iam;* et obstat tam calidae repetitioni urbanum illud *si vis.* Praeterea ipsa Crispini securitas perquam festive lectione, quae optimorum codicum auctoritate confirmatur, recepta exprimitur. — *Custodes*] «ne afferantur alieni versus.» — *perpauca loquentis*] «taciturni, non garruli.» Schol. Animus autem auctor est sermonis vel parci vel copiosi. C. Passow contulit Aristoph. Acharn. 485: *ἄγε νῦν, ὦ τάλαινα καρδία, Ἀπελθ' ἐκεῖσε, κἄτα τὴν κεφαλὴν ἐκεῖ Παράσχες, εἰποῦσ' ἅττ' ἂν αὐτῇ σοὶ δοκῇ.* — *conclusas* cet.] Verbosum ac turgidum genus scribendi significat, ipso versus sono follis sibilum crepitumque imitatus. — *follibus*] Iuven. 7, 111: *Tunc immensa cavi spirant mendacia folles.*

21-24. *Beatus*] «stulte sibi ipse placens atque immortalitatem animo quasi praecipiens.» — *Fannius*] Horatii obtrectator («poeta loquacissimus et ineptissimus.» Comm. Cruq.), notus praeterea ut *παράσιτος* Tigellii Hermogenis ex sat. I 10 (v. 80) post hanc scripta. Utique manifestum est eum inter etiamtunc vivos memorari. Falsa igitur sunt, quae scholiastae tradunt vel versificatorem ipsum (quem Fannium Quadratum vocant) testamento hoc mandasse, ut capsae librorum cum imagine publicas in bibliothecas deferrentur, vel heredipetas, quos homo tenuis, scurra Hermogenis, vix habebat, eius poemata illo honore affecisse; cui interpretationi imprimis repugnat v. *ultro.* Neque fieri potuit, ut Fannius mira vanitate inflatus libros suos et imaginem ultro deferret in bibliothecam ab Asinio Pollione, ut ait Plinius h. n. VII 30, *publicatam* a. u. c. 716, in qua tunc, cum conderetur, *M. Terentii Varronis unius viventis posita imago erat.* Sed cum per totum locum

Delatis capsis et imagine, cum mea nemo
Scripta legat volgo recitare timentis ob hanc rem,
Quod sunt quos genus hoc minime iuvat, utpote pluris
Culpari dignos. Quemvis media elige turba:
Aut ob avaritiam aut misera ambitione laborat;
Hic nuptarum insanit amoribus, hic puerorum;

24. minimū g — 25. *erue* FR «tres Bland. habent *eripe*, quartus (V?) -- *elige*» Cruq. — 26. *miser* FR

ne ullum quidem verbum sit, quod ad bibliothecam publicam referri possit, Lambino duce Franke alteram hanc proposuit, sane probabiliorem, interpretationem: «Si spreveris, quae scholiastae narrant,» (et merito quidem; incredibilem enim in modum hic nugantur;) «et ipsis Horatii verbis institeris, necesse est confiteare dixisse poetam, a plebe vel a doctis hominibus» (malim simpliciter «ab iis»), «qui inepta Fannii poemata plurimi facerent et admirarentur, ei loculamenta» (scrinia) «pretiosa et imaginem dono data et delata esse. Inde Horatius, ut qui sua scripta ne lecta quidem nedum laudata nosset, Fannium salse praedicavit *beatum*.» Scholiastarum autem commenta orta esse videntur ex male intellecto v. *Beatus*, quo alii defunctum, alii divitem significari putabant. Recentiores, in quibus Hirschfelder et Kiefsling, locum difficillimum ita explicaverunt, ut dicerent Fannium, secutum morem scriptorum illius aetatis (cfr. *Friedländer*, Sittengesch. III[5] 207), quo imaginem suam libris adderent, carmina sua *ultro* additis capsis et imagine librariis vendenda permisisse ac detulisse. Sed haec explicatio neque satis est simplex neque perspicitur, quid in ea *capsae* sibi velint, quoniam libri cuiusvis generis in capsis venierint. — *mea -- timentis*] Eadem constructio satis frequens et apud Graecos et apud Latinos. [Plat.] Epinomis p. 989 E: *κατὰ δύναμιν τὴν ἐμὴν τοῦ λέγοντος*. Ovid. her. V 45: *nostros vidisti flentis ocellos*. Martial. VII 51, 7: *Sic tenet absentis nostros cantatque libellos*. — *recitare*] V. *timere* cum infinitivo (ut od. I 8, 8; III 24, 56; ep. I 5, 2; 7, 4; 19, 27; a. p. 170; 455) apud scriptores superiores perrarum est; v. Draeger hist. Synt. II[2] p. 341. Asinium Pollionem primum omnium Romanorum advocatis hominibus scripta sua recitasse narrat Sen. contr. IV praef. 2. — *utpote pluris C. dignos*] per attractionem ad proxime praecedentia pro: «quippe cum plures culpari digni sint.»

25. 26. *elige*] habent codices plurimi et optimi neque est, quod ab eis recedamus; nam intellegi non potest, quare v. *eligere* obiectum *quemvis* respuat. — *ob avaritiam*] Haec vera est lectio, cui plerique substituerunt Douzae coni. *ab avaritia*. Sed saepe variata constructione duas notionum relationes simul praebere solent antiqui. Sic Sallust. Iug. 22, 2: *ob easdem artis a Micipsa, non penuria liberorum, in regnum adoptatum esse*. Liv. XXXVIII 39: *non tam ob recentia ulla merita quam originum memoria*. Tacit. hist. II 49: *non noxa neque ob metum* et apud eundem saepius. — *misera*] Est velut stabile *ἐπίθετον*. Cfr. Cic. de off. I 87: *Miserrima est omnino ambitio ho-*

Hunc capit argenti splendor; stupet Albius aere;
Hic mutat mercis surgente a sole ad eum, quo
Vespertina tepet regio, quin per mala praeceps
Fertur uti pulvis collectus turbine, nequid
Summa deperdat metuens aut ampliet ut rem:
Omnes hi metuunt versus, odere poetas.
Faenum habet in cornu, longe fuge: dummodo risum
Excutiat sibi, non hic cuiquam parcet amico;
Et quodcumque semel chartis inleverit, omnis
Gestiet a furno redeuntis scire lacuque,

30. *patet* R_1F — 35. *non non* R_1F *nō non hic* g

norumque contentio. Ipse Horatius sat. I 6, 129: *Vita solutorum misera ambitione gravique.*

28-37. *argenti*] facti, caelati. — *stupet - aere*] «insano studio quaerit vasa Corinthiaca.» Eadem constr. Verg. georg. II 508: *Hic stupet attonitus Rostris.* sat. II 7, 95: *Pausiaca torpes, insane, tabella.* — *Albius*] homo ignotus, certe non Tibullus, qui tum pueritiam vix egressus erat. — *Hic mutat mercis* cet.] Loquitur de mercatore, qui lucri cupidus ab oriente ad occidentem omnia maria pernavigat. Cfr. ep. I 1, 45: *Inpiger extremos mercator curris ad Indos.* — *quo Vespertina tepet regio*] Epico sermone occidentem *παραφράζει.* De solis vespertini tepore cfr. ep. I 20, 19: *Cum tibi sol tepidus pluris admoverit auris.* — *collectus turbine*] *aufgewirbelt; collectus*, ut od. I 1, 3: *pulverem - collegisse.* — *ampliet ut rem*] *Ut* iunge cum v. *metuens: fürchtend, daſs er sein Gut nicht vermehre.* — *versus*] huius nostri generis, qualibus satira utitur. — *odere poetas*] «metuunt versus atque propterea odere poetas.» Festive nomen generale posuit pro iis, qui proprie *τῶν βαναύσων* odio expositi sunt, satirarum scriptoribus. Scilicet ex illorum opinione omnes, qui versus faciunt, etiam satiras componere adeoque laedere aliorum famam possunt. — *Faenum*] «Quando feriunt boves, eorum in cornibus ligatur faenum.» Acro. Plut. in Crasso c. 7: *Σικίννιος πρὸς τὸν εἰπόντα, τί δὴ μόνον οὐ σπαράττει τὸν Κράσσον, χόρτον ἔχειν φησὶν ἐπὶ τοῦ κέρατος.* — *Excutiat sibi*] dativus commodi: «dummodo dictis suis mordacibus lectores vehementer ridere cogat;» id quod homini malitioso valde blanditur; sed propter hoc ipsum ab omnibus fugiendus est. Alii minus recte explicant: «dummodo semet ipsum ad ridendum cogat.» — *illeverit*] contemptim de neglegentia in scribendo. — *a furno - - lacuque*] a pistrino et aquae receptaculis, quae DCC in urbe fecisse M. Agrippam narrat Plin. h. n. XXXVI 15, 121. Gaudet igitur plausu hominum infimae sortis. Adversariorum Horatii tria potissimum genera hactenus memorantur, quae sic distinguenda sunt: 1) antiquarii ei Lucilium longe anteponentes; 2) ii, qui, ut Crispinus, eius tarditatem in componendis poematis atque nimis exiguum horum numerum exagitant; 3) ii denique, qui in eius mores invehentes ac

Et pueros et anus.' Agedum, pauca accipe contra.
Primum ego me illorum, dederim quibus esse poetas,
Excerpam numero: neque enim concludere versum
Dixeris esse satis; neque, siqui scribat uti nos
Sermoni propiora, putes hunc esse poetam.
Ingenium cui sit, cui mens divinior atque os
Magna sonaturum, des nominis huius honorem.
Idcirco quidam comoedia necne poema
Esset quaesivere, quod acer spiritus ac vis
Nec verbis nec rebus inest, nisi quod pede certo
Differt sermoni, sermo merus. 'At pater ardens

39. *poetis* R_1 Bentley, Haupt, Vahlen, Kiefsling, Orelli, Hirschfelder — 41. *siquis* gσ — 42. *putas* gσ

probitatem eius suspectam reddentes acerbam malignitatem atque alios vituperandi libidinem exprobrant.

39-48. *Primum*] Non sequitur *deinde*, sed alterum membrum v. 64 incipitur: *Nunc illud tantum quaeram;* exempla huius consuetudinis in oratione incitatiore non rara sunt. — *poetas*] Non video, cur omnium fere codicum consensum pro nihilo faciam et Bentleii *poetis* recipiam. — *Excerpam*] pro «excipiam, eximam» etiam in prosa oratione. Cic. de or. II, 47: *Non enim, si est facilius, eo de numero quoque est excerpendum.* — *concludere*] Cfr. sat. I 10, 59: *pedibus quid claudere senis.* Ovid. ex Ponto IV 16, 36: *Cum --- Clauderet inparibus verba Capella modis.* Pers. 1, 93: *Claudere sic versum didicit.* — *Sermoni*] cotidiano. — *os Magna sonaturum*] de sententiarum sublimitate atque verborum illis respondentium scito delectu. Verg. georg. III 294: *Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore sonandum!* Ovid. ex Ponto IV 16, 5: *Marsus magnique Rabirius oris.* — *quidam*] grammatici Alexandrini. — *comoedia necne poema Esset*] Cic. orat. 67: *Video visum esse, nonnullis Platonis et Democriti locutionem, etsi absit a versu, tamen quod incitatius feratur et clarissimis verborum luminibus utatur, potius poema putandam quam comicorum poetarum, apud quos, nisi quod versiculi sunt, nihil est aliud cotidiani dissimile sermonis.* De prisca quidem comoedia hoc addubitari non poterat, verum de nova Menandri, Philemonis, Diphili, item de Latina. Ceterum construe: *comoedia poema esset, necne.* Est hyperbaton durissimum, cuius alterum exemplum vix inveniatur. Cfr. v. 63: *alias iustum sit necne poema - - quaeram.* — *Nec verbis nec rebus*] Quintil. X 1, 27: *ab his* (a poetis) *in rebus* («in sententiis») *spiritus et in verbis sublimitas - - petitur.* — *nisi quod* cet.] «Comoedia sermo merus est, nisi quod metro ab hoc differt.» — *merus*] «cui nihil ornatus poetici admixtum est.»

48-62. *At* cet.] Fingit sibi adversarium, quem refutat v. 52. — *ardens*] ira, ut Verg. Aen. II 41:

Saevit, quod meretrice nepos insanus amica
Filius uxorem grandi cum dote recuset,
Ebrius et — magnum quod dedecus — ambulet ante
Noctem cum facibus.' Numquid Pomponius istis
Audiret leviora, pater si viveret? Ergo
Non satis est puris versum perscribere verbis,
Quem si dissolvas, quivis stomachetur eodem
Quo personatus pacto pater. His, ego quae nunc,
Olim quae scripsit Lucilius, eripias si
Tempora certa modosque et, quod prius ordine verbum est,
Posterius facias, praeponens ultima primis,
Non, ut si solvas 'Postquam Discordia taetra
Belli ferratos postis portasque refregit,'
Invenias etiam disiecti membra poetae.
Hactenus haec: alias iustum sit necne poema.

49. *insanit* γvar.RF «*insanus* sic habent omnes manuscripti codices» Cruq. — 50. *grandem* RF — 52. *num qui* γ — 54. *pueris* RF — 58. *versū* RF — 59. *praepones* R_1 — 60. *et* γ

Laocoon ardens. — *Saevit*] «magna cum ira reprehendit.» Plaut. Epid. 658: *Sed memento, siquid saevibunt senes, Suppetias mihi cum sorore ferre.* — *nepos*] ἄσωτος, ἀσελγής, «dissolutus». Vide ad epod. 1, 34. — *ante Noctem*] «comissatur iam per crepusculum.» — *Pomponius*] adulescens luxuriosus, alioquin ignotus, quem sic ἐν παρόδῳ acriter vellicat. «Patres,» inquit, «cotidie ita filiis suis prodigis succensent eosque increpant; neque igitur propter talia dumtaxat comoedia pro poemate haberi potest.» — *puris*] «simplicibus et inaffectatis, sine figuris et magno sono.» Cfr. Quintil. VIII 3, 14: *purus sermo et dissimilis curae.* — *personatus*] in scena, comicus. — *Tempora - modosque*] «pedes et pedum seriem rhythmicam cum caesuris legitimis.» Cfr. v. 7: *pedibus numerisque mutatis.* — *Postquam* cet.] Versus Ennii testibus schol. et Servio ad Aen. VII 622. (In ed. Enn. Vahl. v. 270.) — *Belli f. postes portasque*] Imago desumpta a Iano aperto. Verg. Aen. I 294: *Claudentur Belli portae;* Aen. VI 279: *mortiferumque adverso in limine Bellum;* Aen. VII 622: *Belli ferratos rumpit Saturnia postis.* — *etiam disiecti*] Haec arte iungenda: «vel soluti.» Sententia est: «Non in meis versibus solitis invenias membra poetae quamvis disiecti, ut invenies in versibus his Ennianis verba et imagines poeticas, licet si transponas: «*Postquam taetra discordia refregit ferratos postes portasque Belli.*»

63-70. *alias* cet.] «Alio tempore disquiram, utrum satira pro vero poemate haberi debeat necne.» Di-

Nunc illud tantum quaeram, meritone tibi sit
Suspectum genus hoc scribendi. Sulcius acer
Ambulat et Caprius, rauci male cumque libellis,
Magnus uterque timor latronibus: at bene siquis
Et vivat puris manibus, contemnat utrumque.
Ut sis tu similis Caeli Birrique latronum,
Non ego sim Capri neque Sulci: cur metuas me?
Nulla taberna meos habeat neque pila libellos,
Quis manus insudet volgi Hermogenisque Tigelli.
Nec recito cuiquam nisi amicis, idque coactus,
Non ubivis coramve quibuslibet. In medio qui

69. *Aut* Vahlen coni. — 70. *sum* cum codd. aliq. Torrentii Orelli — 73. *Non* F

lata autem hac quaestione, quam explicare in animo sane numquam habuit, callide quaerit transitum ad rei caput. — *Sulcius - - et Caprius*] «Hi acerrimi delatores et causidici fuisse traduntur, et ideo *rauci*, quod in contentione iudiciorum clament.» Porph. — *male rauci*] i. e. valde rauci, cfr. ad od. I 9, 24. — *libellis*] accusatoriis. Menand. Mein. IV p. 166: ἔλχει δε γραμματείδιον Ἐχεῖσε δίθυρον. — Huiuscemodi rabulam Cic. de or. I 184 dicit *erectum et celsum, alacri et prompto ore ac voltu huc atque illuc intuentem, vagari cum magna caterva toto foro;* talemque deridet Martialis V 51, 1: *Hic, qui libellis praegravem gerit laevam* cet. — *contemnat*] «minime metuat.» — *Ut*] Vahleni *aut* etsi non satis necessaria videtur, tamen sententias vulgata melius inter se connectit. — *Caeli Birrique*] «Caelius et Birrius fuerunt adulescentes perditi.» Acro. — *sim*] Orelli praetulit *sum* hac adnotatione usus: «Pro certo utique scit se talem non esse; hinc indicativus unice rectus: *sim* codicum quam plurimorum conformatum est ad praecedens v. *sis*.»

71-73. *habeat*] est optativus; etsi rem ipsam semel editis satiris iam impedire non potest, non tamen profecto edidit eo consilio, ut iis *insudent*, sordibus suis eas veluti contaminent homines *βάναυσοι* atque idiotae, similes Hermogenis Tigellii: contra ex sua voluntate pendet, utrum recitet necne, et cui recitet. — *pila*] Ante tabernas in porticibus collocatas librarii habebant *pilas*, columnas porticus sustinentes, quibus pilis indices librorum, quos in tabernis vendebant, affixi erant. Vide a. p. 373; Martial. I 117, 10: *Contra Caesaris est forum taberna, Scriptis postibus hinc et inde totis, Omnes ut cito perlegas poetas.* — *Hermogenisque Tigelli*] diversi utique a M. Tigellio Sardo, tunc mortuo. Cfr. ad sat. I 2, 3. Admodum salse significat hunc modulatorem in rebus ad poesin spectantibus aeque imperitum esse ac volgum. — *Nec recito cuiquam*] Ad v. *recito* facile cogitatione suppletur ex v. 71 *meos libellos*.

74-81. *In medio* cet.] «Probe novi esse, qui vel in medio foro,

Scripta foro recitent, sunt multi quique lavantes:
Suave locus voci resonat conclusus. Inanis
Hoc iuvat, haud illud quaerentis, num sine sensu,
Tempore num faciant alieno. 'Laedere gaudes'
Inquit 'et hoc studio pravus facis.' Unde petitum
Hoc in me iacis? Est auctor quis denique eorum,
Vixi cum quibus? Absentem qui rodit amicum,
Qui non defendit alio culpante, solutos
Qui captat risus hominum famamque dicacis,
Fingere qui non visa potest, conmissa tacere
Qui nequit: hic niger est, hunc tu, Romane, caveto.
Saepe tribus lectis videas cenare quaternos,
E quibus unus avet quavis adspergere cunctos

79. *Inquis* gRFσ — 84. *iussa* g — 86. *videa* g — 87. *imus* F *amet* g *habet* R_1 «unus codex Bland. legit *amet*, qui idem habet *τὸ quamvis* sed cum litura m» Cruq.

id est dempta hyperbola, coram maxima auditorum corona carmina recitent.» — *lavantes*] «in balneis, quia in loco fornicato suaviter resonat recitantis vox.» Martial. III 44, 12 ad recitatorem: *In thermas fugio: sonas ad aurem.* Videlicet circum labrum in balneis erat schola, quam vocabant, ubi amicis carmina ista audituris locus erat. Vitruv. V 10: *Scholas autem labrorum ita fieri oportet spatiosas, ut, cum priores occupaverint loca, circumspectantes reliqui recte stare possint.* Seneca ep. 56, 2 inter balnearum incommoda hoc quoque memorat: *Adice - - illum, cui vox sua in balneo placet.* — *sensu*] communi, ut sat. I 3, 66. — *Inquit*] adversarius aliquis, *ὁ τυχών*. Haec formula a librariis plerumque immutata est in *inquis*, quod immerito praetulit Kiefsling. — *hoc studio pravus facis*] «cum pravus sis, id est, propter malitiam, dedita opera atque assidue hoc facere soles eoque gaudes.» Hoc enim inest in v. *studio*, *mit Lust und Liebe*, ut Cic. pro S. Roscio 91: *ut omnes intellegant me non studio accusare, sed officio defendere.* Cave *hoc* cum *studio* coniungas; est accusativus. — *Hoc in me iacis*] ut crebro dicitur *probra in aliquem iacere.* — *Est auctor quis*] non, ut Acro, «quis est auctor?» sed: «estne auctor aliquis eorum cet.?» — *cum quibus*] Hor. praepositionem *cum* numquam pronomini relativo postposuit. — *rodit*] ut sat. I 6, 46: *Quem rodunt omnes libertino patre natum.*

82-89. *solutos Qui captat risus*] *γελωτοποιός*, qui hominum cachinnos movere studet. — *hic niger est*] «hic est improbis moribus et perfido ingenio.» *Niger* opponitur *animae candidae* sat. I 5, 41. Alexis in Meinekii fr. com. III. p. 433: *Δύ' ἐστί, Ναυσίνικε, παρασίτων γένη·*

Praeter eum, qui praebet aquam; post hunc quoque potus,
Condita cum verax aperit praecordia Liber.
Hic tibi comis et urbanus liberque videtur,
Infesto nigris: ego si risi, quod ineptus
Pastillos Rufillus olet, Gargonius hircum,
Lividus et mordax videor tibi? Mentio siquae
De Capitolini furtis iniecta Petilli

93. *sique* g *siqua* RFσ

Ἓν μὲν τὸ κοινὸν καὶ κεχωμῳδημένον, Οἱ μέλανες ἡμεῖς. Cicero pro Caec. 27: *Sex. Clodius, cui cognomen est Phormio, nec minus niger nec minus confidens, quam ille Terentianus est Phormio.* — *Romane*] «vir probe, ut decet esse Romanum.» — *tribus lectis*] «Duodecim homines in triclinio; nam inde triclinium dictum est, scil. a tribus lectis.» Acro. Lectus imus, medius, summus. Vide ad sat. II 8, 20. — *quaternos*] Summus hic numerus erat apud homines elegantiores. Hinc Cic. in Pis. 67 sic in eum invehitur: *Graeci stipati, quini in lectis, saepe plures; ipse solus* cet. — *unus*] «si non plures, unus saltem scurra, quem dives mensae adhibere solet, ut habeat, cuius iocis se convivasque delectet.» — *avet*] Bentley cum uno cod. Bland. praetulit *amet* eumque omnes fere viri docti praeter Kellerum et Holderum secuti sunt. Sed etiamsi ipse quoque auctoritatem codicis V plurimi facio atque eas scripturas, quas Cruq. in uno codice Bland. inventas esse adnotavit, potius codici vetustissimo quam uni ex tribus deterioribus adscribi licere etiamnunc persuasum habeo (v. quae explicavi in dissertatione mea de cod. Hor., qui Bland. vetust. (V) vocatur, natura atque indole. Berol. 1881 p. 10 sq.), tamen, quae est Cruquii incuria et neglegentia, res non omni dubitatione caret. Accedit, quod nec sensus nec constructio *amet* flagitare videtur. Itaque fieri non potuit, ut consensum ceterorum omnium fere codicum pro nihilo facerem. — *quavis*] «quavis ratione, modo festive, modo petulanter ac rustice;» Catull. 40, 6: *Quid vis? qua lubet esse notus optas?* 76, 14: *hoc qua lubet efficias.* — *adspergere*] «salsis dictis carpere et vellicare.» Script. ad Her. IV 62 de maledico rabioso: *circumspectans huc et illuc, si quem reperiat, cui aliquid mali faucibus afflare, quem ore attingere, dentibus insecare, lingua adspergere possit.* Cic. ad fam. VI 6, 9: *Ex eodem fonte se hausturum intellegit laudes suas, e quo sit leviter adspersus.* Tacit. hist. I 48: *servili probro respersus est.* — *qui praebet aquam*] festiva extenuatione pro convivatore, quasi vero nihil aliud is praebeat nisi aquam partim ad pedes lavandos (Plaut. Pers. 729: *Ferte aquam pedibus. Praeben tu, puere?*), partim et frigidam et calidam ad bibendum. Od. III 19, 6: *quis aquam temperet ignibus;* sat. II 2, 68: *nec sic ut simplex Naevius unctam Convivis praebebit aquam.* — *post*] «postea.» — *verax - - Liber*] Theocr. 29, 1: *Οἶνος, ὦ φίλε παῖ, λέγεται καὶ ἀλάθεα.*

90-104. *liber*] *παῤῥησιαστής.* Cfr. v. 132. — *Infesto nigris*] «qui dicis te odisse malitiosos atque improbos.» — *Pastillos*] Versus repetitus ex sat. I 2, 27 ante hanc

Te coram fuerit, defendas, ut tuus est mos:
'Me Capitolinus convictore usus amicoque
A puero est causaque mea permulta rogatus
Fecit, et incolumis laetor quod vivit in urbe:
Sed tamen admiror, quo pacto iudicium illud
Fugerit.' Hic nigrae sucus lolliginis, haec est
Aerugo mera. Quod vitium procul afore chartis
Atque animo prius, ut siquid promittere de me
Possum aliud vere, promitto. Liberius si
Dixero quid, si forte iocosius, hoc mihi iuris
Cum venia dabis: insuevit pater optimus hoc me,

101. «*afore* in omnibus manuscriptis praeterquam Mart.» Cruq. — 103. *aliquid* gR_1 (ut videtur) F — 105. «*insuevit pater optimus hoc me* . . omnes consentiunt scripti codices» Cruq.

edita. — *Capitolini - - Petilli*] Gentis Petilliae cognomen *Capitolinus* apparet etiam ex nonnullis inscriptionibus. De hoc crimine Petillii, quod Hor. etiam sat. I 10, 26 *(cum Dura tibi peragenda rei sit causa Petilli)* tetigit, Porph. haec narrat: «Petillius Capitolinus cum Capitoli curam ageret, coronae subreptae de Capitolio causam dixit absolutusque a Caesare est.» Sed sunt, qui in hac re inventum Porphyrionis suspicentur, quippe qui memor fuerit proverbialis et iocosae dictionis, qua usus sit Plaut. Men. 941: *at ego te sacram coronam surrupuisse Iovis scio et ob eam rem in carcerem ted esse compactum scio* et Trin. 83: *nunc ego si te surrupuisse suspicer Iovi coronam de capite ex Capitolio, qui in columine astat summo.* — *defendas*] non «per me defendas licet,» sed «defendes, credo.» — *amicoque*] Versus hypermeter, ut sat. I 6, 102 et apud Vergilium saepius. — *admiror*] = non intellego, non capio. Sic apud Graecos *θαυμάζω*, ut Xenoph. mem. I 1, 1. — *sucus*] in prosa or. virus; sine imagine malignitas ac livor. — *lolliginis*] «Lolligo genus est piscis marini sucum habens nigrum et atramento similem.» Acro. «sepia, *Tintenfisch.*» Ovid. halieut. (ed. Haupt) 129: *Et nigrum niveo portans in corpore virus Lolligo.* Plut. mor. III 1 p. 324 Wytt.: *κακόνοια δ' ἐνοῦσα (τῇ ψυχῇ) μετὰ φθόνου τουτὶ τὸ ἰῶδες καὶ ὄπουλον, ὥσπερ αἱ σηπίαι τὸ μέλαν, ἀφίησιν.* — *Aerugo*] Sic Martial. X 33, 5: *viridi tinctos aerugine versus*, id est maledicos. Idem II 64, 4 de homine maledico: *nimiaque aerugine captus Allatras nomen, quod tibi cumque datur.* — *ut si quid*] Constructione contracta ex 1) «ut aliud quid vere promittere de me possum:» 2) «siquid aliud - - promittere possum.» — *Dixero*] Huiusmodi correptionis exempla sunt rara: sat. I 6, 119: *Deinde eo dormitum;* 9, 2: *nescio quid meditans;* v. 17: *quendam volo visere.* Cfr. *Luc. Müller* de re metr. p. 336 sq.

105-108. *insuevit* cet.] = adsuefecit, perrarum genus dicendi, ut

Ut fugerem exemplis vitiorum quaeque notando.
Cum me hortaretur, parce, frugaliter atque
Viverem uti contentus eo, quod mi ipse parasset,
'Nonne vides, Albi ut male vivat filius utque
Baius inops? Magnum documentum, ne patriam rem
Perdere quis velit.' A turpi meretricis amore
Cum deterreret, 'Scetani dissimilis sis.'
Ne sequerer moechas, concessa cum venere uti
Possem, 'Deprensi non bella est fama Treboni'
Aiebat. 'Sapiens, vitatu quidque petitu
Sit melius, causas reddet tibi. Mi satis est, si
Traditum ab antiquis morem servare tuamque,
Dum custodis eges, vitam famamque tueri
Incolumem possum: simul ac duraverit aetas

109. *atque* g — 110. *Barus* gRF «at 4 Bland. *Baius*» Cruq. — 111. *aut* gRF — 112. «cod. Bland. 3 . . *Scetani* . . unus Bland. habet *Sectani*» Cruq. — 119. «*possum* . . omnes manuscripti» Cruq. —

Tac. ann. II 52: *ut - lectos viros - - disciplina et imperiis suesceret* et sat. II 2, 109: *Pluribus adsuerit mentem.* Ceterum cave construas cum Bentleio: *insuevit me pater, ut hoc fugerem;* sed cum Herbstio (lectt. Venus. I p. 7) verba sic ordinanda sunt: «*Siquid - - dixero, hoc pater me insuevit, notando exemplis quaeque vitiorum, ut fugerem;*» ut sententia haec sit: «Siquid forte in satiris liberius aut iocosius de hoc atque illo homine aut vitio dixero, id mihi ignosces, propterea quod in eam consuetudinem adductus sum optimi patris institutione, quippe qui exemplis vitiorum quaeque notare soleret; ut caverem.» Pronomen *hoc* (accus.) referendum ad antegressa, ut sat. I 6, 68: *Si neque avaritiam neque sordis - - Obiciet vere quisquam mihi, - - si et vivo carus amicis: Causa fuit pater his.* — *exemplis - - notando*] quoniam ratione non poterat. Vide v. 115 sqq. — *mi ipse parasset*] Nam cum manumitteretur, non poterat habere nisi peculium; agellum et domum et quae in filium Romae educandum insumpsit, omnia ipse coactoris munere quaesiverat.

109-123. *Albi*] V. supra v. 28. «Mira urbanitate, dum quasi ostendit, quomodo se pater suis monitis monere solitus esset, interea multos percutit.» Acro. — *Baius*] homo aeque ignotus ac *Scetanius* et *Trebonius.* — *vitatu quidque petitu*] ὑπέρβατον v. ad od. I 30, 6. — *duraverit*] «corroboraverit, confirmaverit.» Verg. georg. III 257: *umeros ad volnera durat.* — *sine cortice*] *ohne Kork.* Plaut. Aulul. 591: *Quasi pueris, qui nare discunt, scirpea induitur ratis, Qui laborent minus, facilius ut nent et*

Membra animumque tuum, nabis sine cortice.' Sic me
Formabat puerum dictis, et sive iubebat,
Ut facerem quid, 'Habes auctorem, quo facias hoc,'
Unum ex iudicibus selectis obiciebat,
Sive vetabat, 'An hoc inhonestum et inutile factu
Necne sit addubites, flagret rumore malo cum
Hic atque ille?' Avidos vicinum funus ut aegros
Exanimat mortisque metu sibi parcere cogit,
Sic teneros animos aliena opprobria saepe
Absterrent vitiis. Ex hoc ego sanus ab illis,
Perniciem quaecumque ferunt, mediocribus et quis
Ignoscas vitiis teneor. Fortassis et istinc

122. incipit codex C — 123. *electis* RF — 124. *factu* Cψ *factū* R *factum (factū)* aγg$\varphi\sigma$ «in omnibus scriptis antiquis» Cruq. — 125. *Ne nesciat dubites* g an dubit & C pr. *an dubites* C corr. — 126. *vides* F *avidos* reliqui — 131. *Ignoscat* F

moveant manus. — *iudicibus selectis*] A praetore urbano ex lege Aurelia a. u. c. 684 eo tempore, quo adulescens erat Horatius, quotannis CCCL ex senatoribus, equitibus, tribunis aerariis iudices rerum capitalium seligebantur. Cic. pro Cluent. 121: *Praetores urbani - iurati debent optimum quemque in selectos iudices referre.*

124-143. *An hoc* cet.] Construe: *An addubites* (an possis vel aliquantulum dubitare), utrum *hoc inhonestum sit necne?* non: *Addubites, an* (pro *utrum*) *hoc inhonestum sit necne?* «Sunt enim ista verba e sermone praeceptoris desumpta nexaque aliis iis, quae omittuntur.» — *inutile factu*] id est, «noxium, damnosum.» Etsi *factum* maiore auctoritate codicum nititur, tamen omnes fere editores *factu*, quod sensus flagitat, praetulerunt. Nam id facere vetamur, quod nondum factum est; ob eandem rem poeta dixit v. 115: *vitatu quidque petitu.* Dräger hist. Synt. II^2 834 docet Lucretium supino secundo usum esse 4, Vergilium 5, Horatium 6, Ovidium 6, Tibullum 1, Propertium 1, Iuvenalem 3. — *flagret rumore*] ut apud Ciceronem est *infamia, invidia flagrare* i. e. vexari. — *Avidos*] «intemperantes.» Schol. — *Ex hoc*] «hinc», ἐκ τούτου, «hac educatione». — *liber amicus*] παῤῥησιαστής, «qui mea vitia cum libertate corrigat.» — *lectulus*] lucubratorius. — *Porticus*] «in qua solus deambulare soleo.» — *desum mihi*] «non neglego, quod officii mei est; immo elaboro in memet ipso emendando.» — *Inprudens*] «insciens», λανθάνων ἐμαυτόν. — *Inludo*] «quasi ludens conicio in chartas.» — *cui si concedere nolis*] «quodsi forte huic vitio ignoscere nolis (quod tamen te facturum spero), pro certo veniet cet.» Sic ubi acceperimus, apparet necessarium non esse, ut scribamus cum Kirchnero *nolis - - veniat*, aut cum Bentleio *noles - -*

Largiter abstulerit longa aetas, liber amicus,
Consilium proprium. Neque enim, cum lectulus aut me
Porticus excepit, desum mihi. 'Rectius hoc est,
Hoc faciens vivam melius. Sic dulcis amicis
Occurram. Hoc quidam non belle: numquid ego illi
Inprudens olim faciam simile?' Haec ego mecum
Conpressis agito labris; ubi quid datur oti,
Inludo chartis. Hoc est mediocribus illis
Ex vitiis unum: cui si concedere nolis,
Multa poetarum veniet manus, auxilio quae
Sit mihi (nam multo plures sumus) ac veluti te
Iudaei cogemus in hanc concedere turbam.

132. *abstulerint* aγ — 139. *Incumbo* F — 141. *veniet* σy *veniat* reliqui *auxilioque* R_1F

veniet. Futurum *noles* esset praefracte negantis; *nolis* dicitur de eo, qui probabiliter id concessurus est; hoc ergo urbanius. Coniunctivo *veniat*, quem omnes fere codices habent (*veniet* cum Sangallensi et Parisino 8216 Haupt, Vahlen, L. Müller, Schütz, Kiefsling), vis dictionis nimis attenuatur. — *manus*] Festive fingit magnum Romae esse poetarum quasi sodalicium et coniurationem, quae vel numero suo superare obtrectatores possit; qua de satirae clausula veros amicos, Varium, Vergilium, Aristium, ceteros ex animi sententia risuros esse probe sciebat. Simul enim sugillare videtur studium versificandi, quo tunc quam plurimi etiam invita Minerva ferebantur. — *Iudaei*] Multi tum, ex quo Pompeius Hierosolyma ceperat, Iudaei in urbe erant, turbidum hominum genus. Cic. pro Flacco 66: *Scis quanta sit manus* (Iudaeorum Romae), *quanta concordia, quantum valeat in contionibus.* V. Friedländer Sittengesch. III^5 575. Recte explicant: «Quemadmodum Iudaei multos ad suam superstitionem pertrahere proselytosque vel cogendo facere solent.» — *cogemus*] Festiva comminatio, ut similes ioci apud Platonem Phileb. p. 16 A: *Ἆρ', ὦ Σώκρατες, οὐχ ὁρᾷς ἡμῶν τὸ πλῆθος, ὅτι νέοι πάντες ἐσμέν; καὶ οὐ φοβεῖ μή σοι μετὰ Φιλήβου ξυνεπιθώμεθα, ἐὰν ἡμᾶς λοιδορῇς;* Phaedr. p. 236 C: *ἀλλὰ διανοήθητι ὅτι ἐντεῦθεν οὐκ ἄπιμεν, πρὶν ἂν σὺ εἴπῃς ἃ ἔφησθα ἐν τῷ στήθει ἔχειν· ἐσμὲν δὲ μόνω ἐν ἐρημίᾳ, ἰσχυρότερος δὲ ἐγὼ καὶ νεώτερος.* Polit. I p. 327 C. — *in hanc concedere turbam*] «te nobis aggregare eademque nobiscum sentire in iudicio praesertim de satiris faciendo.»

SATIRA V.

Egressum magna me accepit Aricia Roma
Hospitio modico: rhetor comes Heliodorus,
Graecorum longe doctissimus: inde Forum Appi,
Differtum nautis, cauponibus atque malignis.

SAT. V. 1. *excepit* Fσ *excipit* R «*accepit.* hanc lectionem habet unus cod. Bland. tres alii *excepit*» Cruq. — 3. *linguae* γvar.F *lingue* g «tres cod. Bland. Diu. Mart. habent *linguae*, alii autem *longe*» Cruq.

V. Argumentum vide in excursu.

1-4. *accepit*] Quia de genuina scriptura viri docti dissentiunt, equidem auctoritatem unius Blandinii sequi non dubito (v. ad sat. I 4, 87), praesertim cum *accepit* non minus ad sensum aptum videatur quam *excepit;* cfr. sat. II 6, 80: *Rusticus urbanum murem mus paupere fertur Accepisse cavo, veterem vetus hospes amicum;* sat. II 8, 67: *ut ego accipiar laute;* Cic. ad Att. II 16, 4: *Te in Arpinati videbimus et hospitio agresti accipiemus, quoniam maritimum hoc contempsisti.* — *Aricia*] oppidum Latii pone montem Albanum XVI m. p. a Roma distans (nunc *Ariccia*), notum propter Dianam Nemorensem et fontem Egeriae. Fuit ad viam Appiam, qua Horatius iter fecit certe usque ad Beneventum. Cfr. ad v. 71. Aricia autem prima erat mansio ex urbe profectis, ubi multi tamen prandebant tantum, non pernoctabant. Sic Epictetus apud Stob. Z 17. I 164 ed. Mein. narrat Agrippinum, cum pransuro ei nuntiaretur Neronis iussu illico in exsilium eundum esse, respondisse: *οὐκοῦν ἐν Ἀριχίᾳ ἀριστήσομεν.* — *Hospitio modico*] «exiguo, parvo.» (Sic *modica patella* ep. I 5, 2 est patella parva.) Opponuntur haec *magnae Romae.* — *Heliodorus*] rhetor ignotus; sed sunt qui suspicentur eundem esse atque illum, cuius praeter Apollonium et Hephaestionem Marius Victorinus p. 94 K. his verbis meminit: *At Iuba noster, qui inter metricos auctoritatem primae eruditionis obtinuit, insistens Heliodori vestigiis, qui inter Graecos huiusce artis antistes aut primus aut solus est* cet. Kiefsling eundem atque illum esse voluit, cuius ex carmine *Ἰταλικὰ θαύματα* Stobaeus (Anth. 100, 6) paucos versus servavit, quibus fons calidus et sulfureus aegris oculis gratissimus, qui paulo post Ciceronis mortem in eiusdem Puteolano inventus erat, describitur; cfr. Meineke Anal. Alex. 381. — *Graecorum longe doctissimus*] Comis est hyperbole sermonis cotidiani, qua ut bearet Graeculum hominem facile utique ab se impetrare poterat. Altera lectio, quae placuit nonnullis, *G. linguae d.*, nihil aliud profecto significaret nisi illum Graece scientissimum fuisse; quae exigua sane Graeci rhetoris laus est. — *Forum Appi*] oppidum ab Appio Claudio Caeco, qui viam Appiam muniit, sic nominatum, XXVII m. p. distans ab Aricia. Supersunt etiamnunc aliquot eius parietinae. Ibi initium erat canalis per paludes Pomptinas

Hoc iter ignavi divisimus, altius ac nos
Praecinctis unum: minus est gravis Appia tardis.
Hic ego propter aquam, quod erat deterrima, ventri
Indico bellum, cenantis haud animo aequo

ducti, quo lintre mulis tracta proficisci solebant usque ad templum Feroniae, quod tribus milibus a Tarracina distabat. Itaque non mirum est, quod Forum Appii *nautis differtum* erat. Cfr. Strabo V 3, 6: *Πλησίον τῆς Ταρρακίνης βαδίζοντι ἐπὶ τῆς Ῥώμης παραβέβληται τῇ ὁδῷ τῇ Ἀππίᾳ διῶρυξ* (per paludes Pomptinas) *ἐπὶ πολλοὺς τόπους πληρουμένη τοῖς ἑλείοις τε καὶ τοῖς ποταμίοις ὕδασι· πλεῖται δὲ μάλιστα μὲν νύκτωρ, ὥστ' ἐμβάντας ἀφ' ἑσπέρας ἐκβαίνειν πρωίας καὶ βαδίζειν τὸ λοιπὸν τῇ ὁδῷ (τῇ Ἀππίᾳ), ἀλλὰ καὶ μεθ' ἡμέραν· ῥυμουλκεῖ δ' ἡμιόνιον.* — *cauponibus atque malignis*] «Vergilius quidem neque *atque* neque *ac* particulas post illud vocabulum traiecit, cui praemittendae erant propter cogitationem. - - - Horatius in epodis et sermonibus illa copulativarum particularum collocatione aliquanto saepius usus est quam Vergilius, minus saepe in carminibus, maxime in posterioribus libris, perraro in epistolis, in arte poetica nusquam. et *atque* quidem saepius quam alii omnes inter duo quae secum artissime coniuncta sunt vocabula ponit, serm. 1 5, 4; 6, 111; 131; 7, 12; 10, 28; epod. 17, 4.» Haupt Obss. crit. p. 48. Caupones *maligni* vocantur h. l. ut *perfidi* sat. I 1, 29; nam *malignus* proprie contrarius est *benigno* significatque eum, qui iusto minus alteri tribuit, id quod facere solent caupones omni modo viatores decipiendo, vile vinum caro pretio vendendo, ad summam genus hominum nihilo tunc honestioris loci quam lenones.

5-8. *Hoc iter*] «id est, ab urbe usque ad Forum Appii biduo venimus, cum velociores uno die soleant eo venire.» Acro. — *altius - - Praecinctis*] «*εὐζωνοτέροις*, celerius incedentibus ac strenuioribus.» Horatium autem cum amico pedibus incessisse nemo est qui credat; nam longa itinera pedestria a more antiquorum hominum abhorrebant. — *ac*] vulgariter dictum pro *quam*, v. ad sat. I 1, 46. — *minus* cet.] «minus est gravis pigris quam velocioribus; nam qui tardius per Appiam vel ingreditur vel vehitur, prudenter agit, quia minus fatigatur quam viator magis expeditus et pernix.» Etenim quod alii hoc dicunt significare: «non est molesta, est iucunda tardioribus, quia frequens est, ut volunt alii, deversoriis, ut alii, monumentis sepulcralibus,» vereor, ne neutrorum fuerit amator Horatius, qui silvas, colles, rivos potius sectabatur quam tabernas aut tumulos. — *Hic ego* cet.] «Hodieque Foro Appi viatores propter aquam, quae ibi deterrima est, manere vitant. Dicit ergo Horatius se ibi cenare noluisse, ne necesse haberet bibere.» Porph. — *deterrima*] «propter vicinas paludes Pomptinas minus pura ac mali saporis.» — *ventri Indico bellum*] = cena abstineo; cfr. Iulian. Misop. p. 340 B Spanh.: *δεινὴ δέ τις ἐκ παιδαρίου με καὶ ἀνόητος ἀπάτη καταλαβοῦσα τῇ γαστρὶ πολεμεῖν ἔπεισεν.* Cic. Cato mai. 46: *ne omnino bellum indixisse videar voluptati.* — *haud animo aequo*] «impatienter atque illis propemodum invidens.» — *Exspectans comites*] «exspectans, donec omnes, qui sub idem tempus Forum Appii pervenerant unaque lintrem conscensuri erant, cenassent.» Comes Horatii proprie unus Heliodorus fuit cum utriusque servulis. Sed alii plures iam futuri erant itineris socii usque ad Feroniae.

Exspectans comites. Iam nox inducere terris
Umbras et caelo diffundere signa parabat.
Tum pueri nautis, pueris convicia nautae
Ingerere. 'Huc appelle!' 'Trecentos inseris. Ohe
Iam satis est!' Dum aes exigitur, dum mula ligatur,
Tota abit hora. Mali culices ranaeque palustres
Avertunt somnos. Absentem ut cantat amicam
Multa prolutus vappa nauta atque viator
Certatim, tandem fessus dormire viator
Incipit, ac missae pastum retinacula mulae
Nauta piger saxo religat stertitque supinus.
Iamque dies aderat, nil cum procedere lintrem

15. *ut* omittunt Cg

9-19. *Iam nox - - parabat*] Versu epicae gravitatis poeta usus est, ut hilaritatem descriptionis augeat. — *signa*] «astra», ut od. II 8, 10: *taciturna noctis Signa.* — *Huc - - satis est*] Haec convicia rectius non dividuntur inter pueros et nautam, quod voluit Orelli, sed omnia pueris attribuuntur. Hi, cum tandem dominis lintrem conscendere licet, sarcinas eodem deportant; omnes concurrunt et anxii properant, ne quid suarum rerum relinquatur. Hinc aliquis ad locum, ubi eas custodiebat, appellere nautam iubet, ut in lintre commode reponi possint. Illinc alter queritur, quod nimis multos recipiat et lintris onus nimis augeat. *Trecenti* autem, ut *sescenti*, de magno numero. Catull. 11, 18: *Quos* (moechos) *simul conplexa tenet trecentos.* Cfr. ad od. III 4, 79: *trecentae Pirithoum cohibent catenae.* — *aes*] quod pr. naulum vocatur. — *mula*] quae remulco alligatur lintri. — *culices*] Italorum *zanzare*, *Stechmücken*, molestissimae illae per noctem bestiolae. — *ut*] h. l. est particula temporalis, ut saepius etiam apud Horatium. — *nauta atque viator*] *nauta* est is, qui in nave sedens et hanc regit et mulam loro lintrem trahentem; *viatorem* et in hoc et in sequenti versu collective esse positum pro *vectores* recte iam intellexit Porphyrio. Errare autem eos, qui viatorem esse mulionem, hominem a nauta diversum, apparet ex v. 22: *mulae nautaeque caput;* neque magis assentior eis, qui viatorem fuisse hominem aliquem rusticum aut vilioris condicionis opinantur, qui aut in lintre sederet aut idem iter pedibus faceret. Nam nisi viatores omnes obdormivissent, qui fieri potuit, ut diu nemo sentiret nautam in terram ad melius dormiendum egressum navis cursum intermisisse? — *prolutus*] ut *βεβρεγμένος*, madidus, uvidus, pro bene poto. Cfr. sat. II 4, 26: *leni praecordia mulso Prolueris melius.* Verg. Aen. I 739: *pleno se proluit auro.* — *vappa*] *λάμπη*, vino vili atque insipido. — *Nauta piger* cet.] «Cum hunc quoque somnus obrepit, funem mulae detractum saxo ex ripa exstanti religat sicque pastum interea, dum crapulam edormiat, iumentum dimittit.»

Sentimus; donec cerebrosus prosilit unus
Ac mulae nautaeque caput lumbosque saligno
Fuste dolat. Quarta vix demum exponimur hora
Ora manusque tua lavimus, Feronia, lympha.
Milia tum pransi tria repimus atque subimus
Inpositum saxis late candentibus Anxur.
Huc venturus erat Maecenas optimus atque
Cocceius, missi magnis de rebus uterque
Legati, aversos soliti conponere amicos.

25. «*repimus* habent codices Bland.» Cruq. — 26. *late saxis* ag «quidam Bland. cod. et Busl. habent *late saxis*» Cruq. *anxyr* F — 29. *adversos* a

21-29. *cerebrosus*] homo iracundus atque irritabilis, *ein Hitzkopf*. Lucil. 428 Lchm. (XV 18 L. M.): *Te - - insanum hominem et cerebrosum. — prosilit*] «ex lintre in fossae ripam exsilit.» — *saligno Fuste*] ex ripa pro loci opportunitate arrepto. — *dolat*] «percutit, caedit,» ut nos alio tropo *durchwalken*. Apul. metam. VII 17: *fustium quoque crebris ictibus proclive dedolabar*. — *Quarta*] diei hora, quae respondet circiter decimae nostrae. — *lavimus*] Horatius semper usurpat formam antiquiorem *lavere*. Lavimus autem et religionis causa et prandium sumpturi; Bentleii *lavimur* est «balneum sumpsimus,» id quod non convenit cum vv. *Ora manusque*. Immo hoc piaculum est. Tacit. ann. XIV 22: *fontem aquae Marciae - - nando incesserat* (Nero); *videbaturque potus sacros et caerimoniam loci corpore loto polluisse*. Contra *ora manusque lavare* licebat. (Ibi sine dubio erant cauponae, in quibus recreare se poterant.) — *Feronia*] antiqua dea Italica, postea coniuncta et confusa cum Iunone, unde in Inscriptt. vocatur *Ivno Feronia*, uxor Iovis Anxuris. Verg. Aen. VII 800: *viridi gaudens Feronia luco*. Templum celebre habebat III milia pass. a Tarracina, ubi nunc est turris antiqua, nominata *Torre Ottofaccia*. Illius fontis aqua est dulcis, limpida ac salubris. Cfr. de huius deae cultu Preller - Iordan, Röm. Myth. p. 267. — *repimus*] «Quoniam illis temporibus adhuc Tarracinensis urbs in altissimo monte erat, unde postea in aequiorem locum deposita est, ut sunt adhuc vestigia aedificiorum in monte, sed et murorum.» Porph. — *Anxur*] nomen Volscum Tarracinae (hodie *Terracina*) ad ostium Ufentis. Statius Silv. I 3, 86: *arcesque superbae Anxuris*. Martialis VI 42, 6: *superbus Anxur*. Sic *Felsina* Etruscum Bononiae nomen erat. A Foro Appii Tarracina distabat XX milia passuum. — *saxis - candentibus*] «Mons ille, in quo Tarracina constituta erat, non candida saxa habet, sed calci coquendae aptissima. ergo a calce videtur candida dixisse.» Porph. Etiam Martial. V 1: *candidus Anxur*. — *Cocceius*] L. Cocceius Nerva, a. u. c. 715 consul suffectus, cuius imprimis opera a. u. c. 714 foedus Brundisinum quod vocatur confectum esse Appianus

Hic oculis ego nigra meis collyria lippus
Inlinere. Interea Maecenas advenit atque
Cocceius Capitoque simul Fonteius, ad unguem
Factus homo, Antoni non ut magis alter amicus.
Fundos Aufidio Lusco praetore libenter
Linquimus, insani ridentes praemia scribae,
Praetextam et latum clavum prunaeque vatillum.

31. *Inlinire* aγg — 36. *vatillum* «sic habent codices omnes praeter Mart. et Diu. qui habent *batillum*» Cruq.

b. civ. V 60 sqq. memoriae prodidit, non M. Cocceius M. F. Nerva, a. u. c. 718 consul, ad quem ut notiorem propter imperatorem Nervam pronepotem scholiastae rettulerunt.

30-33. *nigra collyria*] Multa omnis generis collyria memorat Celsus VI 6. *Ex frequentissimis collyriis*, inquit § 7, *est id, quod quidam χύθιον, quidam a cinereo colore τέφριον appellant.* — *Capitoque - Fonteius*] Est C. Fonteius Capito, cuius exstat nummus cum hac inscriptione: *C. FONTEIVS. CAPITO. PRO. PR.* = *M. ANT. IMP. COS. DESIG. ITER. ET. TERT. III. VIR. R. P. C.* Eckhel D. N. 5 p. 219. Riccio *M. F. R.* p. 94. Fuit Antonii in Asia legatus et consul suffectus a. u. c. 721. — *ad unguem Factus*] «elegans ac politus.» «Translatio a marmorariis, qui iuncturas marmorum tum demum perfectas dicunt, si unguis superductus non offendat. unde iam, quaecumque perfectissima esse volumus significare, ad unguem facta dicimus.» Porph. Cfr. a. p. 294. Colum. XI 2, 13: *materies si roborea est, ab uno fabro dolari ad unguem.* Apul. Flor. V 23 Oud.: *lapis ad unguem coaequatus.* — *non ut magis alter*] «ut non alter magis amicus sit.» Corn. Nep. Epam. 2: *eruditus autem sic ut nemo Thebanus magis.* Cic. de fin. I 11: *scripta multa sunt (nobis), sic ut plura nemini e nostris.*

34-36. *Fundos*] hodie *Fondi*, Latii oppidum, notum propter vinum generosum, distabat a Tarracina m. p. XIII et dimid. (Walckenaerius, v. in excursu.) — *Aufidio Lusco praetore*] Aufidios Fundis oriundos fuisse monstrat Sueton. Calig. 23. Huic oppido tres aediles praefuisse cum ex CIL I 1187 sq. appareat, Aufidius homo ridicule vanus, qui prius scriba fuerat, nomen praetoris ultro sibi arrogavisse videtur, ut festive Cicero de lege agr. II 92: *cum venissem Capuam, coloniam deductam L. Considio et Sex. Saltio, quemadmodum ipsi loquebantur, praetoribus; — cum ceteris in coloniis duumviri appellentur, hi se praetores appellari volebant.* Attamen in nonnullis oppidis Latii summi magistratus etiam post civitatem Rom. receptam nomina antiqua sive dictatorum sive praetorum retinuerunt. *Marquardt* Röm. St.-Vw. I 475. Itaque ille antequam Maecenatem eiusque comites conveniret, edictum praemiserat cum praescriptione *AVFIDIO LVSCO PRAETORE*, quo honorifice eos excipiebat, vel per accensum eadem formula eos se conventurum esse nuntiarat. — *libenter Linquimus*] «propter molestiam, quam nobis insulsi hominis prava sedulitas creasset, si diutius ibi mo-

In Mamurrarum lassi deinde urbe manemus,
Murena praebente domum, Capitone culinam.
Postera lux oritur multo gratissima: namque
Plotius et Varius Sinuessae Vergiliusque
Occurrunt, animae, qualis neque candidiores
Terra tulit neque quis me sit devinctior alter.

39. *Proxima* aγ — 40. *Varus* F — 41. *nec* g

rari necesse fuisset.» Fundis igitur non pernoctarunt, id quod etiam propter exiguam oppidi distantiam a Tarracina necessarium non fuit. — *praemia*] insignia honoris, quae quasi praemia pristinorum suorum meritorum ostentabat. — *scribae*] Corn. Nep. Eum. 1, 5: *Apud nos re vera, sicut sunt, mercennarii scribae existimantur.* — *Praetextam*] qua Aufidius iure utebatur, v. Liv. XXXIV 7: *magistratibus in coloniis municipiisque, hic Romae infimo generi magistris vicorum togae praetextae habendae ius permittemus.* — *latum clavum*] senatorium habitum, quo Fundis uti poterat, ubi nemo eum in ordinem cogebat, non item Romae; magis ridiculum id etiam coram Maecenate, qui angusto clavo contentus erat. — *prunaeque*] Cfr. Serv. ad Verg. Aen. XI 788: *pruna autem quamdiu ardet dicitur, cum autem extincta fuerit, carbo nominatur.* — *vatillum*] «Videtur hic *vatillus* s. *vatillum* foculus sacrificandi causa praelatus huic magistratui, cum nihil rei maioris agere solerent sine sacrificio. Adventus autem Maecenatis et reliquorum oppidanis illis res videri maximi momenti potuit.» Gesner. Alii aliud excogitaverunt, neque tamen adhuc quidquam satis placuit. Kiefsling locum ita interpretatus est: «Cum esset inter iura magistratuum funalia praeferri (*funalia cereos habere* lex col. Genet. 62), lictores ad funalia accendenda etiam foculum secum gestare solebant. Deridetur autem ridiculus ille praetor, quod ne media quidem die supervacaneum illum honorem dimiserit. *Vatillum*, quod v. glossarii = turibulum interpretantur, ducitur ab etymo ital. *vat-*, unde facta est vox umbrica *vatua* (*Bücheler*, Umbr. 63) et invenitur apud Plaut. trin. 492, qui hoc v. corpus significat, quippe quod circumclusum contineat animam naturae igneae.» Aliis placuit coniectura *prunique bacillum*, bacillum prunenum pro consulis scipione eburneo usurpatum.

37-44. *Mamurrarum - - urbe*] Festiva ironia Formias (hodie *Mola di Gaeta*) XII m. p. a Fundis distantes designat a Mamurra, equite Romano, praefecto fabrum Iulii Caesaris in Gallia, qui ingentem vim pecuniae congesserat et iam Catulli versibus contumeliosis (C. 29) proscissus erat, qui eum praeterea 43, 4: *decoctorem Formianum* vocat. Quo Horatius scripsit tempore videtur Romae senator ille quidem, sed in luxuria et omnium bonorum contemptu vixisse. Cfr. Plin. h. n. XXXVI 6, 7. — *Murena*] Est L. Licinius Terentius Varro Murena, frater Terentiae Maecenatis, ad quem scripta est od. II 10, ubi vide. Videtur Formiis domum habuisse, quam eius iussu dispensator Maecenati ad pernoctandum commodavit. Fonteius Capito, qui ibidem domum possidebat, cenam Maece-

O qui conplexus et gaudia quanta fuerunt!
Nil ego contulerim iucundo sanus amico.
Proxima Campano ponti quae villula, tectum
Praebuit, et parochi quae debent ligna salemque.
Hinc muli Capuae clitellas tempore ponunt.
Lusum it Maecenas, dormitum ego Vergiliusque;
Namque pila lippis inimicum et ludere crudis.
Hinc nos Coccei recipit plenissima villa,

44. *praetulerim* C — 46. *qui* g — 47 *mule* g

nati eiusque comitibus praebuit. — *praebente domum*] Cfr. od. III 19, 7: *Quo praebente domum.* — *Plotius* cet.] Sat. I 10, 81: *Plotius et Varius, Maecenas Vergiliusque.* Est autem *Plotius* M. Plotius Tucca, criticus potius quam poeta, qui postea una cum L. Vario tragico Augusti mandatu Vergilii Aeneida edidit. De *Vario* diximus ad od. I 6, 1. — *Sinuessa* est ultimum in Appia Latii oppidum, XVIII m. p. distans a Formiis, hodie *Bagnoli*, prope Minturnas *(Taverna).* — *qualis*] eadem constructione, qua usus est epod. 5, 59, pro «animae tales quibus» cet. — *tulit*] «protulit, genuit,» ut od. III 6, 46. Verg. Aen. XI 285: *Si duo praeterea tales Idaea tulisset Terra viros* cet. — *sanus*] «quamdiu sana mente sum.» Porph.

45-50. *Campano ponti*] Pons Campanus (hodie *ponte Ceppani*) Savoni flumini (hodie *Saona*) impositus III m. p. a Sinuessa. *Villulam* autem alii accipiunt de villa aliqua modica ponti illi proxima, in qua Sinuessa ante vesperam profecti pernoctarunt, alii *villulam* et *villam* v. 80 de villis publicis (quae postea *mansiones* vocabantur) interpretantur, in quas deverti possent magistratus, legati cet. iter aliquo habentes. Quae interpretatio propter parochorum mentionem, qui vel in tali villa ipsa vel saltem proxime habitare debebant, magis arridet. — *parochi*] *πάροχοι*, homines, qui publico sumptu magistratibus ac legatis iter facientibus ministrabant ea utensilia, quae sine maxima molestia ab ipsis portari non poterant, ut ligna, salem, faenum. *Copiarios* vocat Porphyrio. Cfr. imprimis Cic. ad Att. V 16. — *Hinc* cet.] «Hinc postero die profecti cum essemus (*tempore* = satis tempestive), Capuam, quae a Ponte Campano distabat XXII m. p., pervenimus.» Vetus autem Capua sita erat, ubi nunc est vicus *Santa Maria di Capoa*, III m. p. a praesenti urbe distans. Nihil est quod dubitemus, quin in hac quoque urbe poeta noctem egerit. — *Namque* cet.] Construe: *Namque inimicum lippis et crudis ludere pila;* quies contra et abstinentia utriusque mali optima sunt remedia. Cfr. Celsum VI 6: *Modica* (oculorum) *inflammatio neutrum ex his* (sanguinis detractione et alvi ductione) *auxilium desiderat, satisque est uti quiete et abstinentia. Crudi* autem sunt, qui cibos difficulter digerunt. *Lippis* Horatius se ipsum, *crudis* adnumerat Vergilium, *qui* (ut ait Donat. p. 56 Reiff.) *plerumque a stomacho et a faucibus ac dolore capitis laborabat, sanguinem etiam saepius reiecit: cibi vinique*

Quae super est Caudi cauponas. Nunc mihi paucis
Sarmenti scurrae pugnam Messique Cicirri,
Musa, velim memores, et quo patre natus uterque
Contulerit litis. Messi clarum genus Osci,
Sarmenti domina exstat: ab his maioribus orti
Ad pugnam venere. Prior Sarmentus ‘Equi te

51. *Claudii* F *Claudi* aγCR$_1\sigma$ «omnes manuscripti» Cruq. *Caudi* g — 56. *venire* g

minimi. Huic autem suadet Celsus I 3: *quiescere debet et si mane surgendi necessitas fuerit redormire, qui non concoxit ex toto conquiescere ac neque labori se neque exercitatione neque negotiis credere.* — *inimicum*] Sic etiam in prosa or. Plin. h. n. XX 9: *Marina brassica - - stomacho inimicissima.* — *Caudi cauponas*] Caudium, Hirpinorum oppidum, notum clade Romanorum in Furculis Caudinis, XXI m. p. a Capua distabat. Hae *cauponae*, opinor, in planitie erant, cum oppidum ipsum in clivo situm esset. *Claudi* a multis ut notius vocabulum substitutum est verae lectioni, quam praeter cod. g etiam scholiastae servaverunt. Solitas autem iter hoc facientium mansiones semper signavit poeta, et Caudii, ut testantur Itineraria, prima erat a Capua mane profectis; nam itineris diurni mensura admodum commoda erat circiter XX-XXV m. p., nisi quod fortasse duobus ultimis diebus legati iter accelerantes XXXV et XLV m. p. confecerunt.

51-55. *Nunc mihi* cet.] Parodia haec est festiva Homerici illius Iliad. II 484: *Ἔσπετε νῦν μοι Μοῦσαι Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι*, et similium. Cfr. Iuvenal. 4, 34. Verum de toto hoc loco iudicemus necesse est non ex nostro, sed ex Romanorum sensu, qui de via fessi in tali cena ruri parata nihil aliud nisi leves iocos appetebant. In hac praesertim sermonibus Socraticis aut vere amicis vel propter Fonteium, Antonii amicum, locus non erat, atque ante omnia poetis, Vergilio, Vario, Horatio, vitanda erant, quaecumque ad res civiles etiamtunc admodum intricatas pertinerent. — *Sarmenti*] Sarmentus servus fuerat M. Favonii, cuius, utpote inter proscriptos occisi, bonorum sectio ad Maecenatem venit, qui Sarmentum manumisit et scribam fecit. Plura de eo affert schol. Iuven. 5, 3. Distinguendus hic videtur a cognomine Octaviani puero delicato. Plut. Ant. 59. — *Messique Cicirri*] scurrae ceteroquin ignoti. Nomen ridiculi causa inditum est *Κίχιρρος*, *ἀλεκτρυών* (Hesych.), *der Kampfhahn* (a cantu Kikeri dictus). — *quo patre natus*] Ut Horatium malevoli carpebant, quod *libertino patre natus* esset, sic ipse, sed longe minus malitiose, horum scurrarum stirpem ridet, simulans se, antequam eorum certamen narret, tamquam heroum illustrem «prosapiam» expositurum. — *Osci*] (nominat. plur.) scurrilitate et impudicitia insignes ideoque Romanis irrisui erant. Cfr. Cat. apud Plin. XXIX 14, p. 77 Iord.: (Graeci) *nos quoque dictitant ‘barbaros’ et spurcius nos quam alios Ὀπικῶν appellatione foedant.* — *domina exstat*] M. Favonii vidua vivit adhuc adeoque servus est ac sine patre. — *ab his maioribus orti*] Aeque hoc ridiculum atque illud Olympionis

Esse feri similem dico.' Ridemus, et ipse
Messius 'Accipio,' caput et movet. 'O tua cornu
Ni foret exsecto frons' inquit, 'quid faceres, cum
Sic mutilus minitaris?' At illi foeda cicatrix
Saetosam laevi frontem turpaverat oris.
Campanum in morbum, in faciem permulta iocatus,
Pastorem saltaret uti Cyclopa rogabat:
Nil illi larva aut tragicis opus esse cothurnis.
Multa Cicirrus ad haec: Donasset iamne catenam
Ex voto Laribus, quaerebat: scriba quod esset,

60. *miniteris* γσ — 64. *barba* Rφvar.

villici in Plaut. Casin. II, 6, 66: *Pietate factumst mea atque maiorum meum.*

58-64. *Accipio*] «tuam provocationem eaque mihi prorsus placet; et tibi (capite minaciter moto) demonstrabo me re vera equi feri similem esse.» — *tua* cet.] in prosa oratione: «nisi cornu foret exsectum fronti tuae.» — *quid faceres*] «quam terribilis fores!» — *minitaris*] «nunc ipsum;» itaque indicativus modus aptissimus est. — *cicatrix*] Ex antiquorum sensu *est etiam deformitatis et corporis vitiorum satis bella materies ad iocandum.* Cic. de or. II 239. — *Campanum in morbum*] «Hoc enim quasi a natura Campanis fere omnibus inest, ut capitis temporibus magnae verrucae innascantur in modum cornuum: quas cum incidi faciunt, cicatrices in fronte manent quasi notae exsectorum cornuum. In hunc ergo *morbum*, id est, faciei vitium, quo Campani laborant, iocatur Sarmentus.» Comm. Cruq. Porph. de impudicitia et obscenitate, quasi innatis Campanorum vitiis, interpretatus est. — *Pastorem saltaret uti Cyclopa*] «ut saltando Cyclopem, ferum illum Galateae amatorem, imitaretur ac referret.» Cfr. ad ep. II. 2, 124: *ut qui Nunc Satyrum, nunc agrestem Cyclopa movetur.* V. *saltare* sic cum accusativo etiam in prosa or. Vellei. Paterc. II 83, 1: *Plancus cum - - Glaucum saltasset.* Etiam passive usurpatur. Ovid. trist. II 519: *Et mea sunt populo saltata poemata saepe.* — *larva*] non est simpliciter *persona*, sed μορμολύχειον, «persona horribili sua facie terrorem incutiens.»

65-70. *Donasset* cet.] «Consecrassetne in signum libertatis acceptae catenam Laribus, ut ingenui pueri (sumpta virili toga) bullas et puellae pupas?» Cfr. Martial. III 29: *Has cum gemina compede dedicat catenas, Saturne, tibi Zoilus, anulos priores.* Mos tamen hic receptus non erat, etsi probabile est manumissos plerumque hostias immolasse vel donaria deo alicui consecrasse. Cfr. Titinium (Ribb. p. sc. I p. 154): *Fortasse votum fuisse quo die liber foret. Nunc eius voti condemnatust, immolavit hostiam.* Fugitivi et ostiarii plerumque catenati erant. Sunt quibus Sarmenti fuga in contumeliam ficta videatur. — *Nilo*] De scriptura omnium fere codicum *Nihilo* Bentley adnotavit haec: «Pronunciandum est, quasi scriptum fuerit *Nilo*. — Sic Epp. II

Nilo deterius dominae ius esse. Rogabat
Denique, cur umquam fugisset, cui satis una
Farris libra foret, gracili sic tamque pusillo.
Prorsus iucunde cenam producimus illam.
Tendimus hinc recta Beneventum; ubi sedulus hospes
Paene macros arsit dum turdos versat in igni.
Nam vaga per veterem dilapso flamma culinam

67. *Nihilo (nullo σ) deterius* aγCRFV «Bland. 4» Cruq. *Deterius nichilo* g *domine* gR *domini* aγC *dominae* Fσ — 68. «*cur umquam* omnes manuscripti» Cruq. — 70. *iucundã* g — 71. *recte* F. — 72. «*paene macros arsit* sic habent omnes scripti» Cruq. — 73. *delapso* CγFR

2, 120: *Vehemens et liquidus puroque simillimus amni.* - - Quin et illud animadverti, quotiescumque apud nostrum occurrit *nihilo*, comparativo suo semper praeponi, ut Serm. I 1, 48. II 3, 52. 56. 270. Epp. 2, 2, 153.» Addidit Lachmannus ad Lucret. p. 28: 'nihilo tribus syllabis Catullum (28, 12. 61, 197) extulisse constat; disyllabon fecit idem Catullus (97, 3) cum Lucretio, Horatio, Priapeo carmine 53: de ceteris quantum scio, propter metrorum ambiguitatem nihil adfirmari potest.' — *deterius*] opponitur *optimo iuri. — una Farris libra*] Cum servorum demensum menstruum quaterni (Donatus in Terent. Phorm. I 1, 9) vel quini (Seneca ep. 80) modii essent, XXIV librarum singuli, robustiores quaternas farris libras in pane et pulte cotidie consumere poterant. — *Prorsus*] Hoc adv. per se intellegendum arbitrantur nonnulli: «in summa, uno verbo, omnino;» sed quidni potius iungamus vv. *prorsus iucunde?* Cic. ad Att. XVI 15, 2: *prorsus vehementer et severe.* — *producimus*] Concinnius cum perfecto coniungi v. *illam* quam cum praesenti, quod requireret potius *hanc*, etsi Orelli recte monere videtur, tamen consensum codicum negle gere non licuit.

71-76. *Beneventum*] Plin. h. n. III 11: *Hirpinorum colonia una Beneventum, auspicatius mutato nomine, quae quondam appellata Maleventum.* A Caudio distabat XII m. p. Etiam in hoc oppido poeta videtur pernoctasse. — *hospes* cet.] Construe: *Hospes paene arsit, dum versat turdos macros in igni.* «Cum propter ipsam nimiam sedulitatem minus cautus esset caupo (hoc enim significat v. *hospes*, ut v. 2 *hospitium* est caupona), paene flammis correptus est, dum turdos et eos quidem, id quod ridebamus, macros veribus transfixos assat.» Alii (coll. Verg. Aen. II 311: *iam proximus ardet Ucalegon.* Iuven. 3, 201: *Ultimus ardebit*) hospitis domum non ipsum hospitem paene arsisse significari putant. Verum durius videtur in uno eodemque versu *sedulum hospitem* et de ipso caupone (turdos versante) et de caupona accipere. — *Paene macros arsit* cet.] Verborum ordinis perturbatio quaedam ipsam rem imitari videtur. — *Nam vaga* cet.] Versus duo epici, parodia fortasse Enniana, quae lectores tunc valde delectabant, neque neglegenda est allitteratio in vocabulis *vaga per veterem . . . Volcano — Volcano*] Quintil. VIII 6, 24: *Volcanum pro igne*

Volcano summum properabat lambere tectum.
Convivas avidos cenam servosque timentis
Tum rapere atque omnis restinguere velle videres.
Incipit ex illo montis Apulia notos
Ostentare mihi, quos torret Atabulus et quos
Numquam erepsemus, nisi nos vicina Trivici
Villa recepisset, lacrimoso non sine fumo,
Udos cum foliis ramos urente camino.
Hic ego mendacem stultissimus usque puellam
Ad mediam noctem exspecto: somnus tamen aufert
Intentum veneri: tum inmundo somnia visu
Nocturnam vestem maculant ventremque supinum.
Quattuor hinc rapimur viginti et milia redis,

78. *terret* γC

volgo audimus. — *Tum rapere* cet.] Scena iocosa: nam primum avidi convivae ex flamma rapiebant cenam, itemque servi, qui, si tota cena igne absumeretur, timebant, ne ab heris verberarentur; quo facto cenaque in tuto posita omnes et hospes cum suis et convivae horumque pueri ignem restinguere coeperunt. — *videres*] «videre licebat, si placuisset.»

77-84. *notos*] quippe patrios, imprimis Volturem prope Venusiam. — *Atabulus*] Seneca qu. nat. V 17: *Atabulus Apuliam infestat, Calabriam Iapyx.* Cfr. Plin. h. n. XVII 24. Est ventus ex Africa flans, quem Apuli hodie *Altino*, ceteri Itali *Scirocco* vocant. — *erepsemus*] forma sermonis cotidiani pro *erepsissemus*, ut *surrexe* sat. I 9, 73; *divisse* 3, 169; *percusti* 273; *evasti* 7, 68; *vixet* Verg. Aen. 118. Cfr. *Neue*, lat. Formenl. II², 836sq. — *Trivici*] «oppidi in fine Campaniae, quo vehicula iuncta accedere nequeunt; ergo Horatius ad villam devertit.» Acro. In prosa oratione: «nisi in Trivicano pernoctassemus.» Haec autem villa non amici cuiusdam fuisse videtur, sed vel cauponis vel parochi; v. ad v. 45. Trivicum, quod nusquam praeterquam h. l. memoratur, idem fuisse videtur, quod hodie *Trevico* vocatur. — *lacrimoso - - fumo*] qui cum propter ventum non recta per fumarium exire posset, imprimis Horatio lippienti molestus erat. Idem fumi epitheton placuit Ovidio metam. X 6. — *urente camino*] De frigore in his Apuliae montibus saepe usque in mensem Iunium continuo cfr. Walckenaerium I p. 249. *camino* est pro igne camini. De caminis cfr. Becker *Gallus* II² p. 224. — *mendacem - - puellam - - exspecto*] Sic Asclepiades Anthol. Pal. I p. 125: *Ὡμολόγησ' ἥξειν εἰς νύκτα μοι ἡ 'πιβόητος Νικώ, καὶ σεμνὴν ὤμοσε Θεσμοφόρον· Κοὐχ ἥκει, φυλακὴ δὲ παροίχεται. ἆρ' ἐπιορκεῖν Ἤθελε; τὸν λύχνον, παῖδες, ἀποσβέσατε.* — *visu*] «specie,» ut Verg. Aen. XI 271: *Nunc etiam horribili visu portenta sequuntur.*

86-90. *rapimur*] «celerrime vehi-

Mansuri oppidulo, quod versu dicere non est,
Signis perfacile est. Venit vilissima rerum
Hic aqua; sed panis longe pulcherrimus, ultra
Callidus ut soleat umeris portare viator:

mur.» — *viginti et*]. Particulae *et* post illud vocabulum traiectae, cui praemittenda erat, exemplum rarissimum. — *oppidulo, quod* cet.] «Aequum Tuticum significat, cuius nomen hexametro versu compleri non potest. Hoc autem sub exemplo Lucilii posuit. Nam ille in sexto saturarum (v. 225 Lchm., VI 39 M.) sic ait: *Servorum est festus dies hic, Quem plane hexametro versu non dicere possis* (Sigillaria).» Porph. Iam Wesselingius ad Itin. p. 103 acriter contendit oppidulum v. 87 significatum non de Aequo Tutico interpretandum esse, sed potius significari *Asculum* Apulum diversum ab Asculo Piceno. Hunc secutus est Walckenaer, falsam tamen reticentiae causam afferens, quasi esset nomen obscenum *Asculum*, ob voc. *culus*, quantitatis haud memor. Eidem assensi sunt alii multi, in quibus Desjardins, Kiefsling. Nam Asculum XXIV milia passuum ab Canusio abest, Aequus Tuticus, oppidum Campaniae, LVIII. Atque etiamsi voc. *Asculum* syncopa aut synaloepha adhibita a metro dactylico non abhorreret, tamen poeta, cuius plurimum intererat iocum Lucilianum imitari, iure ac merito dicere potuit *quod versu dicere non est - - perfacile.* Ad hunc locum explicandum pertinent, quae apud Strabonem VI p. 282 scripta invenimus: *Ἔτι δὲ τοῖς ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀσίας διαίρουσιν εὐθύπλοια μᾶλλον ἐστὶν ἐπὶ τὸ Βρεντέσιον, καὶ δὴ καὶ δεῦρο πάντες καταίρουσιν οἷς εἰς τὴν Ῥώμην πρόκειται ὁδός. Δύο δέ εἰσι, μία μὲν ἡμιονικὴ διὰ Πευκετίων, οὓς Ποιδίκλους καλοῦσι, καὶ Δαυνιτῶν καὶ Σαυνιτῶν μέχρι Βενεουεντοῦ· ἐφ' ᾗ ὁδῷ Ἐγνατία πόλις, εἶτα Καιλία καὶ Νήτιον καὶ Κανύσιον καὶ Ἔρδωνία· ἡ δὲ διὰ Τάραντος μικρὸν ἐν ἀριστερᾷ ὅσον δὴ μιᾶς ἡμέρας περίοδον κυκλεύσαντι, ἡ Ἀππία λεγομένη, ἁμαξήλατος μᾶλλον· ἐν ταύτῃ δὲ πόλις Οὐρία τε καὶ Οὐενουσία, ἡ μὲν μεταξὺ Τάραντος καὶ Βρεντεσίου, ἡ δ' ἐν μεθορίοις Σαυνιτῶν καὶ Λευκανῶν.* Hunc respexit E. Desjardins p. 172: «Il est indubitable que la seule voie carrossable, *ἁμαξήλατος*, conduisant de Bénévent à Brindes, au temps de Strabon, c'est à dire, à la fin du règne d'Auguste ou au commencement de celui de Tibère, était la via Appia, passant par Venusia et Tarentum, et que ce n'est pas celle qu'a suivie le cortège de Mécène. L'autre route, conduisant de Bénévent à Brindes, d'après Strabon, n'était pas carrossable, mais seulement accessible aux mulets, *ἡμιονική*; c'est sinon cette route, du moins sa direction approximative que suivirent Horace et ses compagnons de voyage, puisque le géographe grec nous dit que cette voie, ou plutôt ce chemin de mulets, passait par Canusium, Barium et Egnatia ... cet ancien embranchement de la via Appia s'appelait, dans une partie de son parcours, via Minucia, et c'est dans cette direction que Trajan fit, plus tard, la via Appia nova ou via Trajana. ... Il ne faudrait pas croire que la via Trajana, — qui passa plus tard par Forum novum (Piano di S. Arcangelo), Equus Tuticus (S. Eleutero), Aecae (Troja), Herdonia (Ordona), Canusium (Canosa) etc, — nous indique la route suivie par Horace. Il est évident qu'il a pris une voie plus directe, per compendium, pour se rendre de Beneventum à Canu-

Nam Canusi lapidosus, aquae non ditior urna
Qui locus a forti Diomede est conditus olim.
Flentibus hinc Varius discedit maestus amicis.
Inde Rubos fessi pervenimus, utpote longum
Carpentes iter et factum corruptius imbri.

93. *hic* g *Varus* Fσ — 95. *imbre* C

sium. . . La petite ville qu' Horace ne peut nommer dans un vers hexamètre est Asculum Apulum (Ascoli de Pouille) et non Equus Tuticus, comme quelques-uns l'ont cru, car cette dernière ne se trouvait pas sur sa route.» — *versu dicere non est*] scil. «facile», quod ex altero membro supplendum est. Similia sunt his Critiae ed. Bergk II p. 282: *Καὶ νῦν Κλεινίου υἱὸν Ἀθηναῖον στεφανώσω, Ἀλκιβιάδην νέοισιν ὑμνήσας τρόποις· Οὐ γάρ πως ἦν τοὔνομ' ἐφαρμόζειν ἐλεγείῳ· Νῦν δ' ἐν ἰαμβείῳ κείσεται οὐκ ἀμέτρως.* Archestrati apud Athen. 7, 21. p. 284 e: *Ἰχθύος αὐξηθέντος, ὃν ἐν μέτρῳ οὐ θέμις εἰπεῖν.* Imprimis cfr. Ovid. ex Ponto IV, 12, 7: *Nam pudet in geminos ita nomen scindere versus, Desinat ut prior hoc incipiatque minor; Et pudeat, si te, qua syllaba parte moratur, Artius appellem* Tuticanum*que vocem. Nec potes in versum* Tuticani *more venire, Fiat ut e longa syllaba prima brevis, Aut producatur, quae nunc correptius exit, Et sit porrecta longa secunda mora.* Qui Porphyrionem ex his versibus Ovidii vanum suum commentum hausisse suspicati sunt, a vero non videntur aberravisse. Manil. II 897: *Daemonien memorant Graii; Romana per ora Quaeritur in versu titulus.* Martial. IX 12, 10: *Nomen nobile, molle, delicatum* (Earinon) *Versu dicere non rudi volebam; Sed tu syllaba contumax repugnas.* — *perfacile est*] «designare», quod eliciendum est ex v. *dicere.* — *venit - - Hic aqua*] Od. III 30, 11: *pauper aquae Daunus;* epod. 3, 16: *siticulosae Appuliae;* Martial. III, 56: *Sit cisterna mihi quam vinea malo Ravennae, Cum possim multo vendere pluris aquam.* — *vilissima rerum*] Plat. Euthyd. p. 304 B.: *τὸ ὕδωρ εὐωνότατον ἄριστον ὂν ὡς ἔφη Πίνδαρος.* — *ultra*] moenia et agros finitimos huius oppidi, certe usque ad Canusium. — *umeris portare*] Panem in reticulo servi portabant. Vide sat. I 1, 47.

91-95. *Canusi*] hodie *Canosa*, ad Aufidum in Daunia, LXXXIV m. p. a Benevento distans. Antequam autem ad Canusium pervenirent, apud mansionem hodie *Cerignola*, cui Itin. Hierosol. tribuit nomen *Ad undecimum* (miliarium a Canusio), Horatius et comites rursus in viam Appiam ingressi sunt. — *aquae* cet.] Construe: *qui locus* (Canusium) *non* (una) *urna aquae ditior* (quam oppidulum v. 87) *a forti Diomede est conditus;* ut recte, exemplis additis, verba ordinavit iam Lambinus. Strabo VI 3, 9: *Λέγονται δ' ἀμφότεραι (τό τε Κανύσιον καὶ ἡ Ἀργυρίππα - - νῦν Ἄρποι) Διομήδους κτίσματα κτλ.*, ut etiam Aequus Tuticus. Serv. ad Aen. VIII, 9. — *Qui locus cet.*] Etsi haec collocatio pronominis rel. durior est quam od. IV 2, 5: *amnis, imbres Quem super notas aluere ripas* et c. s. 9: *Alme Sol, curru nitido diem qui Promis*, tamen Bentleio, qui L. Müllero probante hunc versum delendum censuit, non assentior. Siccitati enim Canusii facete opponitur eiusdem nobilitas. Neque magis placet interpretatio

Postera tempestas melior, via peior ad usque
Bari moenia piscosi. Dein Gnatia Lymphis
Iratis exstructa dedit risusque iocosque,
Dum flamma sine tura liquescere limine sacro
Persuadere cupit. Credat Iudaeus Apella,

95. *imbre* C — 97. *dehinc* gF *deinc* R — 99. *flumine* Cg — 100. *Credet* Cg

Kiefslingii, qui *aquae non ditior urna παρενθετικῶς* accipiens v. *urna* vult esse nominativum et *ditior aquae* coniungit. Hic quoque versus parodiae Ennianae colorem habet. Facile autem Ennius Canusii mentionem facere potuit, quoniam illuc Romani post cladem Cannensem fugerunt. Liv. XXII, 50 et 52. — *hinc*] a Canusio, non, ut alii volunt; ab oppidulo *ἀμέτρῳ*. Sic Plaut. Cist. I 2, 13: *hinc flens abiit.* — Canusii autem Horatium, etsi *διαῤῥήδην* non dicit, pernoctasse ideo consentaneum est, quod a Rubis, hodie *Ruvo*, distabat m. p. XXIV (Itin. Anton.) vel XXX (Itin. Hierosol.), id quod verius est. (Walck.) — *Carpentes*] «emensi»; quia viae singulae partes una post alteram pedibus veluti *carpuntur*, ut fit in lana et lino nudo. Cfr. od. II 17, 12.

96-99. *ad usque*] Cfr. ad sat. I, 1, 97. — *Bari - piscosi*] Barium, hodie *Bari*, oppidum Apuliae Peucetiae, ad mare situm, a Rubis distabat XXII m. p. Etiamnunc huius oppidi incolae plerique piscatores sunt (Walck.) — *Gnatia*] forma popularis pro *Egnatia*, a Bario distans XXXVII m. p., hodie *Torre d'Agnazzo* (*Kiepert*, Alte Geogr. p. 451). Sunt qui *Gnathiam* scribendum esse putent. Haec mansio inter omnes per hoc iter memoratas a profectionis loco maxime distat; ad eam tamen acceleratis aliquanto cisiis uno die pervenire poterant; neque enim probabile est aliud oppidum inter Barium et Egnatiam poetam silentio praetermisisse, utpote quod nihil memoratu digni habuisset. — *Lymphis*] forma Latina pro Nymphis. De his fontium deis cfr. *Preller-Iordan*, Röm. Mythol. II^3 p. 127. «per haec hoc quoque oppidulum significat penuria aquae laborare» Porph. — *risusque iocosque*] Cfr. Lucilii versum in excursu: *ludu' iocusque.* Iocus in eo vertebatur, quod, cum oppidum detestabile aqua iugi careret, vano tamen miraculo gaudebat gloriabaturque. — *flamma sine*] Plin. h. n. II, 107: *In Salentino oppido Egnatia imposito ligno in saxum quoddam ibi sacrum protinus flammam existere* (reperitur apud auctores). Oriolius putat hoc miraculum effici potuisse umbone aliquo ferreo supra saxum suspenso, qui certa hora solis radiis tactus speculi caustici vice functus sit. Aliam explicationem naturalem vide apud Wielandum. Ceterum similem fabulam narrat Pausan. I 16, 1. — Horatius praepositionem nomini suo haud raro postposuit: od. I 2, 33 et II 16, 33 *te circum;* od. III 3, 11 *quos inter*; od. III 23, 10 *quercus inter et ilices;* epod. 2, 38 et sat. II 6, 59 et 77 *haec inter;* epod. 12, 23 *aequalis inter;* sat. I 1, 47 *venalis inter;* sat. I 3, 53 *acris inter;* sat. I 3, 60 *genus hoc inter vitae;* sat. II 2, 32 *pontis inter;* ep. II 1, 43 *veteresne inter;* epod. 7, 3 *campis atque Neptuno super;* sat. I 3, 68 *vitiis nemo sine;* sat. I 10, 33 *mare citra;* sat. II 2, 33 *amnis ostia sub Tusci;* ep. I 1, 75 *te adversum;* a. p. 72 *quem penes.*

100-104. *Iudaeus Apella*] non est «nomen fictum a defectu prae-

Non ego. Namque deos didici securum agere aevum,
Nec, si quid miri faciat natura, deos id
Tristis ex alto caeli demittere tecto.
Brundisium longae finis chartaeque viaeque est.

104. *est* omittit g

putii,» ut volunt scholiastae. Recte Bentley in ep. ad Mill. p. 520 (ed. Lips.): «Iudaei habitabant trans Tiberim, et multo maximam partem erant libertini, ut fatetur Philo in legatione ad Gaium. *Apella* autem libertinorum est nomen satis frequens in inscriptionibus vetustis. Cic. ad fam. VII 25: *Ne Apellae quidem liberto tuo dixeris.* Itaque *Credat Iudaeus Apella*, quasi tu dicas: credat superstitiosus aliquis Iudaeus Transtiberinus.» Philonis locus, quem significat Bentley, est L. ad C. 23 p. 568 M., quo de Augusto loquitur: *Πῶς οὖν ἀπεδέχετο τὴν πέραν τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ μεγάλην τῆς Ῥώμης ἀποτομήν, ἣν οὐκ ἠγνόει κατεχομένην καὶ οἰκουμένην πρὸς Ἰουδαίων; Ῥωμαῖοι δὲ ἦσαν οἱ πλείους ἀπελευθερωθέντες. Αἰχμάλωτοι γὰρ ἀχθέντες εἰς Ἰταλίαν, ὑπὸ τῶν κτησαμένων ἠλευθερώθησαν, οὐδὲν τῶν πατρίων παραχαράξαι βιασθέντες.* Cfr. ad sat. I 4, 143. — *didici*] ab Epicuro. Respicit Lucretianum illud V 83 et VI 58: *Nam bene qui didicere deos securum agere aevom.* — *Tristis*] «iratos atque minaces.» Tristitiae autem deorum miracula tribui minime possunt, quoniam ex Epicuri doctrina nulla rerum mortalium eos cura tangit. Lucret. VI 71: *non quo violari summa deum vis Possit; ut ex ira poenas petere inbibat acris.* — *caeli - tecto*] ut Val. Flacc. V 623: *citus ad summi stellantia patris Tecta ruit.* — *Brundisium*] hodie *Brindisi*, oppidum Salentinorum, ab Egnatia distabat XLIV m. p., quod in oppidum quinto decimo demum die pervenerunt. — *longae - chartae*] *Κατ' εἰρωνείαν*, quasi timeat, ne lectoribus molestiam creaverit, silentio praetermittit quid Brundisii sibi amicisque grati ingrative acciderit, et quomodo Romam reverterint. Itaque utrum Horatius ac Vergilius Brundisii manserint an postea legatos ad Antonium conveniendum usque ad Tarentum comitati sint ignoramus. *A. Bischoff* (‚de itinere Horatii Brundisino commentatio'. Landavi Palatinorum. 1880) satis idoneis argumentis docuit hanc satiram statim post adventum in ipso oppido Brundisio poetam composuisse, «rogatum a Maecenate aliisve, quae modo vidissent pertulissent risissent, memoriae traderet.»

EXCURSUS

Ad v. 1.

V. 1. »Lucilium hac satira aemulatur Horatius iter suum a Roma Brundisium usque describens, quod et ille in tertio libro fecit, primo a Roma Capuam usque et inde fretum Siciliense.» Porph. Supersunt ex Lucilii itinere (de quo docte disputant Varges in quaestt. Lucil. Mus. Rhen. 1835. III. p. 15 seqq. et Van Heusde Lucil. p. 58.) versus aliquot 74—120 Lchm. III M., ex quibus apparet in eo multa admodum neglegenter exposita fuisse: *Verum haec ludus ibi susque omnia deque fuerunt, Susque et deque fuere, inquam, omnia ludu' iocusque: Illud opus durum, ut Setinum accessimu' finem, Λιγίλιποι montes, Aetnae omnes, asperi Athones. (75-82 L.) — bronchu' Bovillanus dente adverso eminulo hic est Rhinoceros velut Aethiopus. (82. 83) — viamque Degrumabis, uti castris mensor facit olim. (86. 87) — Praeterea omne iter est hoc labosum atque lutosum. (88) — et saepe quod ante Optasti, freta Messanae, Rhegina videbis Moenia, tum Liparas, Facelinae templa Dianae. (89-91) — bis quinquagena: videbis Commoda tu, Capua quinquaginta atque ducenta. (92. 93) — Inde Dicaearchium populos Delumque minorem (94) — promontorium remis superamu' Minervae (95) — Ad portam mille a porta est sex inde Salernum Quattuor hinc Silari ad flumen portumque Alburnum. Hinc media remis Palinurum pervenio nox. (96-98) — Caupona hic tamen una Syra (99) — exhalas tum acidos ex pectore ructus. (100) — Symmachu' praeterea iam tum depostu' bubulcus Expirans animam pulmonibus aeger agebat. (101. 102) — Romanis ludis forus olim ornatu' lucernis (103) — ille alter abundans Cum septem incolumis pinnis redit ac recipit se. (104. 105) — ergo E somno pueros cum mane expergitu' clamas, (106. 107) — et spatium curando corpore honestum Sumemus. (108. 109) — Ostrea nulla fuit, non purpura, nulla peloris (110) — Vertitur oenoforis fundus, sententia nobis (112).* Similiter Caesar tribus libris composuit poema, quod inscribebatur *Iter*. Sueton. Caes. 56. — De itineris ipsius tempore consule Kirchneri quaestt. Hor. p. 54 seqq. Refertur ad foedus Tarentinum a. u. c. 717 inter Octavianum et Antonium ictum, ubi Octaviae sedula intercessione effectum tandem est, ut pace reconciliata Antonius Caesari naves adversus Sex. Pompeium, Caesar Antonio milites ad Parthicum bellum commodaret, sibique invicem in quinquennium triumviratum prorogarent. Appian. B. C. V 93. Dio XLVIII 54. Plutarch. Anton. 35. Alii minus recte referunt ad pacem inter triumviros a. u. c. 714 Brundisii per Maecenatem, Cocceium Pollionemque factam; alii (Wesseling obss. 2, 15) ad a. u. c. 716, quo Antonius Caesaris vocatu propter Sex. Pompeii bellum e

Graecia Brundisium venit, sed ubi illum ibi non deprehendit, statim revertit. Appian. V 78 sq.; Schütz non satis idoneis argumentis probare vult ab Horatio descriptam esse terrestrem partem eius itineris, quod iussu Augusti Maecenatem autumno anni 706 ad Antonium Athenas fecisse Appianus B. C. V 92 memoriae tradidit. Sed iter a poeta descriptum verno tempore factum esse et ex macie turdorum assorum (v. 72) et ex versu 14 apparet, quo Horatius malos culices ranasque palustres somnum avertisse queritur. — In rebus geographicis cum Walckenaerium (Histoire de la vie d'Horace 1840. I. p. 232 sqq.) tum Ern. Desjardins (Sur la Ve satire du Ier livre d'Horace: Voyage à Brindes. Revue de Phil. Paris 1878 p. 144—175) secuti sumus. Ab hoc in ea re discessi, quod Horatium etiam Capuae et Beneventi pernoctasse et iter non XIII, sed XV diebus confecisse cum aliis plerisque viris doctis arbitror. — «Plures loci, ut vv. 30. 38. 48. 49. 95. 96, tum id quod significatur v. 36, atque quod vv. 82-85 narratur, haec omnia adducere nos debent, ut credamus hunc sermonem non fuisse ab Horatio destinatum, qui publici iuris fieret, sed tantum cum paucis amicis una profectis ut ludicrum huius itineris monumentum communicaretur.» Heindorf apud Zell. Mihi aliter videtur. Primum enim ipse hanc satiram inter reliquas edidit; deinde omnibus lectoribus, imprimis iniquis suis, vix melius demonstrare potuit, qua familiaritate cum Maecenate coniunctus, quam tamen alienus ab adulatione ceterisque parasitorum artibus fuerit, quamque prudenter, cum litteris et vitae tranquillae unice studeret, ab eo abstinuerit, ut se ullo modo ingereret in negotia civilia, quae cum maxime tractabantur inter Octavianum et Antonium.

TABULA ITINERIS BRUNDISINI.

DIES ITINERIS	NOMINA LOCORUM	MILIA PASS.		METRA	VERSUS SATIRAE
	Roma.				
I.	Aricia.	XVI.		23,696.	1.
II.	Forum Appii.	XXVII.		39,387.	3.
	(Iter nocturnum per fossam).	XVI.			
III. Hora quarta:	Feroniae fanum.		XIX.	28,139.	24.
	Tarracina.	III.			26.
IV.	Fundi.	XIII.	XXVI.	37,506.	34.
	Formiae.	XIII.			37.
V.	Sinuessa.	XVIII.			40.
	Villula proxima Ponti Campano.	IX.	XXVII.	39,987.	45.
VI.	Capua.	XVII.		25,177.	47.

VII.	Villa Cocceii super Caudii Cauponas.	XXI.	30,101.	50.
VIII.	Beneventum.	XI.	16,291.	71.
IX.	Villa prope Trivicum.	(In Itinerariis Trivicum non memoratur.)		
X.	Oppidulum, quod versu dicere non est facile (Ausculum?)	XXIV.	35,544.	87.
XI.	Canusium.	XXXV?	51,815?	91.
XII.	Rubi.	XXIII.	34,063.	94.
XIII.	Barium.	XXIII.	34,063.	97.
XIV.	Gnatia.	XXXVII.	54,797.	»
XV.	Brundisium.	XXXIX.	57,797.	104.

SATIRA VI.

Non quia, Maecenas, Lydorum quidquid Etruscos
Incoluit finis, nemo generosior est te,
Nec quod avus tibi maternus fuit atque paternus,

VI. Horatius postquam et familiaritate, quae ei cum Maecenate intercedebat, et Luciliano satirarum genere denuo tractato multitudinis in se oculos convertit, fieri non potuit, quin, cum nonnisi perquam pauci aut ipsum aut Maecenatis in eum animum accuratius introspicerent, a plurimis unus ex volgaribus illis fortunae filiis haberetur, quales post civilium conversionum turbas et in hac nobilissimarum familiarum ruina a civitatis dominis aut oppressarum aut opibus destitutarum amplo numero exorti erant, qui prava ambitione malaque sedulitate in familiaritatem Maecenatis irrepsisset, ut honores et opes venaretur. Atque adversus hanc ipsam sinistram de se suspicionem et hominum aut ignorantiam aut malevolentiam haec satira conscripta esse nobis videtur. Generosus enim poeta virtutis suae sibi conscius et sapientium praeceptis iam a teneris annis honorum ac divitiarum inanem gloriam spernere edoctus hoc et Maecenati suo et sibimet ipse debuit, ut civibus suis demonstraret, qua ratione Maecenatis amicitiam sibi conciliasset, et quam non ea ad splendida in re publica munera captanda vel ad iniquos suos quacumque ratione aggrediendos vel etiam opprimendos abuti vellet. Hoc quoque prudentissime fecit, quod ad Maecenatem potissimum hanc satiram scripsit. Ita enim et omnibus quae narrat eo certiorem fidem conciliat et nimiam summi amici laudationem, in quam alioquin aberrare poterat, felicissime effugit.

Scripta haec satira videtur post iter Brundisinum a. u. c. 717 factum, quoniam poetam iam longioris usus familiaritate cum Maecenate coniunctum esse apparet.

1-6. *Lydorum quidquid*] Vide ad epod. 5, 1. Ex antiqua fama (Herod. I 94) refutata a Dionys. Halic. I 26 ed. Kiefsling-Prou, Lydi duce Tyrrheno, Atyis regis filio, in Italiam cum transmigrassent, ibi *Τυρσηνῶν* s. Tyrrhenorum nomine Etruriam incoluerunt. — *Incoluit*] «quotquot olim immigrarunt et per nepotum seriem adhuc incolunt, sive in ipsa Etruria manserunt, sive Romam se contulerunt, ut praeter Cilnios Caecinae, Spurinnae, cet.» — *avus-maternus*] Singulari more Tusci metronymicis frequentius etiam utebantur quam patronymicis, ut appareret multis ex inscriptionibus Etruscis. Loquitur non de Cilniis Romanis, quorum nemo umquam consul fuit aut exercitus duxit, sed de horum maioribus, qui Lucumones (principes) Arretii fuerant. Cfr. Liv. X 3, 2. Sil. Ital. VII 29: *Cilnius, Arreti Tyrrhenis ortus in oris, Clarum nomen erat.* — *magnis legionibus*] «exercitibus;» *magnis* autem (in quo haeserunt, quod omnes legiones pares essent) dixit, ut in versu Saturnio in Acilii Glabrionis tabula apud Caesium Bassum in Keilii gram. lat. VI p. 265: *Fundit fugat prosternit maximas legiones,*

Olim qui magnis legionibus imperitarent,
Ut plerique solent, naso suspendis adunco
Ignotos, ut me libertino patre natum.
Cum referre negas, quali sit quisque parente
Natus, dum ingenuus, persuades hoc tibi vere,
Ante potestatem Tulli atque ignobile regnum
Multos saepe viros nullis maioribus ortos
Et vixisse probos, amplis et honoribus auctos:

SAT. VI. 4. *imperitarint* aγCσ *imperitaret* g *imperitarent* RF — 5. *Aut* $R_1\psi$ — 6. *aut* aγFσpr. *aut ut* Cg ///*ut*R *natus* C *natos* aγg

et Sallust. Cat. 53: *Sciebam saepenumero* (populum Romanum) *parva manu cum magnis legionibus hostium contendisse:* quae exempla sufficiunt ad refutandam Wakefieldii coni. *regionibus.* Similis etiam color est Lucret. III 1028: (reges) *magnis qui gentibus imperitarunt. — imperitarent*] Imperfectum h. l. aptius est quam perfectum coni. (perf. indic. prorsus reiciendum est), et consociari videtur cum perf. *fuit* eadem constructione atque ep. II 2, 128 *Fuit haud ignobilis Argis . . . cetera qui vitae servaret munia;* Sallust. Cat. 22: *Fuere ea tempestate, qui dicerent. — naso suspendis adunco*] Cfr. sat. II 8, 64. Est «naso corrugato, cum fastidio et contemptu irridere, subsannare, *μυκτηρίζειν, σιλλαίνειν.*» Plin. h. n. XI 37, 158: *Et altior homini tantum, quem novi mores subdolae irrisioni dicavere, nasus.* Pers. I 40: *rides, ait, et nimis uncis Naribus indulges.* I 118: *Callidus excusso populum suspendere naso. — Ignotos*] «ignobiles»; opponuntur *generosis*, ut v. 24.

7-17. *Cum* cet.] «Tum, cum (ut semper facis) referre negas, vere tibi persuades, recte hoc sentis.» *— dum ingenuus*] Haec unica est exceptio; scilicet servos, ne manumissos quidem, ut sibi pares amicos tractare non poterat, quod iam contra erat in libertini filio. Proprie v. *ingenuus* accipiendum arbitror, non cum aliis de liberali cultu vel de morum probitate; hic enim de hominum natalibus dumtaxat loquitur. Cfr. Sueton. Octav. 74: *Valerius Messalla tradit neminem umquam libertinorum adhibitum ab eo* (Augusto) *cenae, excepto Mena, sed asserto in ingenuitatem. — Tulli - ignobile regnum*] Liv. IV 3, 10: *En umquam creditis fando auditum esse - - Servium Tullium - -, captiva Corniculana natum, patre nullo, matre serva, ingenio virtute regnum tenuisse? — Contra*] «probe nosti»; id quod eliciendum est ex vv. *persuades tibi vere. — Laevinum*] «Hic P. Valerius (Laevinus) adeo foedis et proiectis in omnem turpitudinem moribus vixit, ut provehi non potuerit ultra quaestoriam dignitatem.» Porph. — *unde*] «a quo Valerio Publicola, ut: *genus unde Latinum.*» Schol. Cfr. ad od. I 12, 17; I 28, 28; II 12, 7. Similiter *hinc* usurpatur od. III 17, 2. — *pulsus fugit*] Rectissime de hoc loco disputat Madvigius *Opusc. acad. alt.* p. 224: «Multi scribendum putarunt: *Valeri genus, unde Superbus Tarquinius regno pulsus fuit*, eadem sententia ac si esset: *pulsus est*, ut evitarent praesens ni-

Contra Laevinum, Valeri genus, unde Superbus
Tarquinius regno pulsus fugit, unius assis
Non umquam pretio pluris licuisse, notante
Iudice quo nosti populo, qui stultus honores
Saepe dat indignis et famae servit ineptus,
Qui stupet in titulis et imaginibus. Quid oportet
Nos facere a volgo longe longeque remotos?

13. *pulsus regno* Cg «4 codices Bland. habent *fugit*» Cruq. — 14. *nonnumquam* gCR — 18. *lateque* g «libri omnes scripti» Cruq.

mis, ut credebant, ab illo loco abhorrens, *fugit*. Verum quoniam (supra) ostendi, Horatium *pulsus fuit* ea significatione scribere non potuisse, utemur vera et certa scriptura ad aliam litem dirimendam. Patet enim Horatium liberius praesenti historico uti, non in continua et incitata narratione, sed in brevi rei praeteritae significatione per pronomen relativum interiecta. Idem Vergilius facit non raro, cum in relativa sententia (Aen. II 275; VIII 141, ubi *tollit* est *sustulit et nunc sustinet* IX 266; 361; 362; XI 172, quibus locis pro plusquamperfecto praesens est, frustraque a Wagnero ad certorum substantivorum proprietatem hic usus adstringitur), tum in demonstratione certi puncti praeteriti temporis (Aen. II 665; IV 549). Imitati alii poetae, ut Persius sat. 4, 1: *Barbatum hoc crede magistrum Dicere, sorbitio tollit quem dira cicutae.* Non dubitabimus igitur, quin idem Horatius ausus sit post coniunctionem *cum*, praesentisque sit temporis *donat* in sat. I 2, 56 et *edormit* in sat. II 3, 61, quibus locis utitur Zumptius § 160 not. ad syncopam praeteriti defendendam.» Praeterea inspice exempla a Wagnero collecta ad Verg. Aen. I 99. (Aen. III 1: *Postquam -- omnis humo fumat Neptunia Troia*) et adde Tibull. II 4, 55: *Quidquid habet Circe, quidquid Medea veneni.* — *unius assis*] «Apertum est verba ita esse accipienda: non licuisse Laevinum uno asse pluris *(um ein Ass mehr)* ob id, quod ortus esset claris maioribus. Similiter locutus est Horatius sat. II 3, 92: *si Forte minus locuples uno quadrante perisset.*» — *notante*] «ignominiose de eo iudicante,» ut censor *notat*, quem senatu movet. — *iudice quo nosti*] Attractio Graecis usitata, ut Terent. Heautont. 87: *hac quidem causa, qua dixi tibi.* Liv. I 29, 4: *raptim quibus quisque poterat elatis.* Cfr. Reisig *Lat. Sprachw.* p. 624. Dräger lat. Synt. II² p. 507. — *stupet in* cet.] Eadem constructione Verg. Aen. X 445: *iuvenis tum, iussa superba Miratus, stupet in Turno corpusque per ingens Lumina volvit.* — *titulis*] «inscriptionibus statuarum ac monumentorum honorariorum sepulcraliumque.» — De *imaginibus* cereis virorum curuli magistratu functorum, quae in atriorum armariis collocabantur et in funeribus praeferebantur vide imprimis Polyb. VI 53, 4 sqq.

17-23. *Quid oportet* cet.] Totius loci sententiam sic declaravit Herbstius, cui adsentiri non dubito: «Tu quidem, Maecenas, quamquam summo loco natus es, non contemnis tamen obscuros homines vereque tibi persuades iam ante Servium Tullium multos fuisse, qui nullis

Namque esto: populus Laevino mallet honorem
Quam Decio mandare novo, censorque moveret
Appius, ingenuo si non essem patre natus:
Vel merito, quoniam in propria non pelle quiessem.
Sed fulgente trahit constrictos Gloria curru

maioribus orti sola virtute ad summos honores ascenderent; populus vero, minus morum probitatem quam nobilitatem generis admirari solitus, saepe indignis honores defert dignosque, nisi iidem sint honestis parentibus nati, neglegit ac spernit. Quid oportet nos facere, qui a volgo longissime dissentientes non stupemus in titulis et imaginibus? Num etsi ignobili sumus loco nati, tamen honores petemus? Minime. Nam facile fieri potest, ut petitori non vita, at genere meliori posthabeamur, aut etiam e senatu eiciamur a censore in parentes nostros inquirente diligentius. Haec cum ita fieri non ignoremus, si tamen audeamus petere: vel merito, repulsam si feramus, id nobis dixerim evenire. Melius scilicet vivemus ac beatius, in qua fortuna atque condicione nati sumus, in ea si acquiescemus. Sed hoc non intellegunt boni homines; nam quamvis obscuro loco orti, tamen contendunt honoris et gloriae cupiditate cum generosis; quod quam stulte fiat, Tilli exemplo probatur.» Hanc interpretationem etsi ne haec quidem 'ab omni parte beata' videtur, ceteris interpretum inventis praeferendam ego quoque arbitror. Namque particulam *esto* esse condicionalem neque a particula *si* differre persuaderi mihi non potest; haec particula semper est concedentis et ad praecedentia pertinet, ut nos dicimus *sei es*. Itaque sunt *Namque esto* pro prodosi, apodosis ab *populus Laev.* orditur. Non male G. Krüger *Quaestori* pop. coniecit. *Nos* pertinet ad Horatium et alios eiusdem condicionis ac voluntatis viros. — *a volgo - - remotos*] Od. II 16, 37: *mihi - - Parca - - dedit - malignum spernere volgus;* od. III 1, 1: *Odi profanum volgus et arceo.* Seneca epist. 3: *Dissimiles esse nos volgo sciat, qui inspexerit propius.* — *longe longeque*] Hic modus superlativum exprimendi etiam est apud Cic. de fin. II 68: *plurimum - et longe longeque plurimum;* quem servarunt Itali, *lungo lungo* interdum dicentes. — *Decio*] P. Decius Mus, homo *novus*, primus e Deciis consul fuit et in bello cum Latinis pro legionibus Romanis dis inferis sese devovit a. u. c. 414 Liv. VIII 9. Iuven. 8, 254: *Plebeiae Deciorum animae, plebeia fuerunt Nomina; pro totis legionibus hi tamen et pro Omnibus auxiliis atque omni pube Latina Sufficiunt dis infernis Terraeque parenti.* — *Appius*] Appius Claudius Pulcher, P. Clodii frater, de quo Caelius apud Cic. ad fam. VIII 14, 4: *Persuasum est ei censuram lomentum aut nitrum esse. Errare mihi videtur; nam sordes eluere volt, venas sibi omnes et viscera aperit.* Hic censor fuit a. 50 una cum L. Calpurnio Pisone, qui collegae *οὐκ ἀντέπραξε πάντας μὲν τοὺς ἐκ τῶν ἀπελευθέρων, συχνοὺς δὲ καὶ τῶν πάνυ γενναίων, ἄλλους τε καὶ τὸν Κρίσπον τὸν Σαλλούστιον* (ut Caesarianum) *ἀπελάσαντι ἐκ τοῦ συνεδρίου* Dio XL 63. Hic quidem pro quovis censore severo, sicut Decius pro quovis homine probo et novo poni videtur. Vide Becker *Handb. d. röm. Alterth.* II 1, 196. — *si non*] «Appius, ut omnes alios libertinos, me quoque, si huius essem condicionis, senatu moveret.» — *q. in propria non*

Non minus ignotos generosis. Quo tibi, Tilli,
Sumere depositum clavum fierique tribuno?
Invidia adcrevit, privato quae minor esset.
Nam ut quisque insanus nigris medium inpediit crus
Pellibus et latum demisit pectore clavum,
Audit continuo: 'Quis homo hic est? quo patre natus?'
Ut siqui aegrotet quo morbo Barrus, haberi
Et cupiat formosus, eat quacumque, puellis
Iniciat curam quaerendi singula, quali

24. *tulli* R — 27. *impediet* aCσ *inpediet* γF *ĩpediet* g *inpediit* R_1 *impedit* R_2 — 28. *dimisit* g — 29. *hic et* CgRF *hic est* a$\gamma\sigma$ «*quis homo est hic? quo* . . omnes manuscripti» Cruq. — 30. *siquis* γ — 31. *Et cupiat* aγCgRFσ «in omnibus cod. praeterquam Diuaei» Cruq. — p *cupiat* g *ut cupiat* y Bentley, Haupt, Vahlen.

pelle quiessem] «Ex proverbio sumptum est. Eos namque, qui mediocritatis suae obliti maiora se ipsis adpetunt, solemus dicere non continere intra pelliculam suam.» Porph. Seneca epist. 9: *plerique sapientem undique submovent et intra cutem suam cogunt.* Martial. III 16 de cerdone (opifice) arrogante: *te, mihi crede, memento Nunc in pellicula, cerdo, tenere tua.* Est autem *propria pellis*, «quam natura ipsa mihi soli tribuit ita, ut alterius nullius sit.» Sic Itali *starsi nei suoi panni.* — *Sed fulgente* cet.] Versus heroicus, quales interdum reliquis a poeta inseruntur. Cfr. sat. I 1, 68. II 1, 13 sqq., II 3, 223. Oraculorum et vaticiniorum rationem secutus est sat. I 9, 31 sqq. Sententia autem est haec: «Quamquam, verum ut fatear, communi humanae naturae culpa et ignobiles et generosi aeque gloriae inservire solent, cuius quidem inanis studii satis ridiculum exemplum praebet Tillius ille cet.» — De *Gloriae curru* vid. ad ep. II 1, 177.

24-37. *Quo-Sumere*] De hac constructione cfr. ad ep. I 5, 12; eiusdem constructionis exempla inveniuntur apud Ov. a. a. I 303: *Quo tibi, Pasiphae, pretiosas sumere vestes?* Am. III 8, 47: *quo tibi turritis incingere moenibus urbis?* Multum differt hic usus infinitivi ab eo, qui in interrogationibus admirationis aut indignationis non rarus est. — *Tilli*] «Tillius hic senatu motus est a Caesare quasi Pompeianus; occiso vero Caesare recepit latum iterum clavum, id est, senatoriam dignitatem, et tribunus militum factus est.» Comm. Cruq. Frater fuit fortasse Tillii Cimbri, Caesaris interfectoris. *Tribuni* autem *militum quattuor legionibus primis* (Fragm. legis Serviliae ed. Klenze p. 3 et 11. Cic. pro Cluent. 148) habebant ius lati clavi. Hinc Sueton. Domit. 10: *tribunus laticlavius.* Sunt autem, qui de tribunatu plebis cogitaverint. — *ut*] = «ex quo tempore, simulac.» — *nigris - - Pellibus*] corrigiis quattuor, ex nigra aluta, quibus medio in crure ligati erant senatorum calcei albi vel purpurei, addita lunula eburnea circa talum. Becker *Gallus* III^2 p. 133 sq. — *Quis homo hic est? quo patre*

Sit facie, sura, quali pede, dente, capillo;
Sic qui promittit civis, urbem sibi curae,
Imperium fore et Italiam, delubra deorum,
Quo patre sit natus, num ignota matre inhonestus,
Omnis mortalis curare et quaerere cogit.
'Tune, Syri Damae aut Dionysi filius, audes
Deicere de saxo civis aut tradere Cadmo?'
'At Novius collega gradu post me sedet uno;
Namque est ille, pater quod erat meus.' 'Hoc tibi Paullus
Et Messalla videris? At hic, si plostra ducenta

37. *cogit* y *cogat* reliqui — 39. *e* gy *camo* y «in 4 cod. Bland.... scriptum est *Cadmo*» Cruq. — 40. *Aut* γy v. 41—II 7, 118 desunt in C

natus?] Haec lectio codicum optimorum sermonem identidem ista quaerentium melius exprimere videtur quam reliquae. — *Barrus*]. «Hic Barrus vilissimae libidinosaeque admodum vitae fuit, adeo ut Aemiliam virginem Vestae incestasse dictus sit.» Porph Vide Cic. Brut. 169. Plutarch. quaestt. Rom. 83. Sed Kiefsling scholiastae fidem habere non vult et de alio Barro, homine vano et ceteroquin ignoto, cogitat. — *haberi Et*] ὑπέρβατον pro *et cupiat haberi.* — *promittit*] «dum candidatus honores petit, ea, quae sequuntur, promittit civibus suis.» Vides Horatium etiamtunc loqui velut vetere re publica. — *quaerere cogit*] «aliter facere vix possunt, quin quaerant.» Codicum omnium fere lectio *cogat* orta videtur ex accommodatione ad v. *sit.*

38—42. *Tune* cet.] inquit aliquis ex populo. *Dama* et *Dionysius* erant solita servorum nomina, quorum priori cum contemptu nomen patriae additum est. — *Deicere*] per synizesim trisyllabon, ut *deinceps* bisyll. sat. II 8, 80 al. — *saxo*] Tarpeio, vel ut triumvir capitalis, vel potius ut praetor sive quaesitor rerum capitalium sive tribunus plebis. Supplicium autem illud non prorsus insolitum etiamtunc fuisse, monstrat exemplum P. Dolabellae consulis, qui a. u. c. 710 homines perditos ac seditiosos *de saxo, in crucem, columnam tolli* iussit (Cic. ad Att. XIV 15, 2). Alterum exemplum affertur Vell. II 24: *P. Laenas tr. pl.* (a. u. c. 670) *Sex. Lucilium, qui priore anno tr. pl. fuerat, saxo Tarpeio deiecit.* — *tradere Cadmo*] Sic Diphilus Meinekii IV p. 389: τῷ δημίῳ παρέδωκαν αὐτόν. «Cadmus illo tempore fuisse carnifex dicitur.» Porph. — *At Novius* cet.] Novius Niger quaestor circiter a. u. c. 691, quem nonnulli huc trahunt, sane ab Horatiano diversus est. Hoc autem dicit poeta: «At ego saltem minus obscuro loco ortus sum quam Novius, collega meus in tribunatu; ego libertinus sum, ille libertus.» — *gradu post me sedet uno*] «uno gradu deterioris est condicionis», translatione sumpta a sedibus theatri. — Eiusmodi autem terrae filii, homines prorupti atque audaces, Sasernae, Decidius Saxa, Volusienus, Licinus tonsor, per Caesarem ad senatoriam dignitatem pervene-

Concurrantque foro tria funera magna, sonabit
Cornua quod vincatque tubas: saltem tenet hoc nos.'
Nunc ad me redeo libertino patre natum,
Quem rodunt omnes libertino patre natum,
Nunc, quia sum tibi, Maecenas, convictor, at olim
Quod mihi pareret legio Romana tribuno.
Dissimile hoc illi est, quia non, ut forsit honorem
Iure mihi invideat quivis, ita te quoque amicum,
Praesertim cautum dignos adsumere, prava
Ambitione procul. Felicem dicere non hoc
Me possim, casu quod te sortitus amicum:
Nulla etenim mihi te fors obtulit; optimus olim
Vergilius, post hunc Varius dixere, quid essem.

46. *natus* ag — 47. *sim* aγgRFσ *sum* γ Bentley, Haupt, Vahlen, Kiefsling — 49. *fors sit* g *forsan* σRcorr. «*forsit* . . omnes manuscripti codices» Cruq. — 53. *possim* «omnes libri scripti» Cruq.

rant, qua de re saepe conqueritur Cicero in Philippicis. His sordibus (Orcinos volgus vocabat) postea Octavianus ordinem amplissimum purgavit. Sueton. Octav. 35. — *Hoc tibi* cet.] Tribuno respondet Horatius populi verbis, cui ipse sese aggregare non dubitat: «Verum *hoc* («ideo») noli te aequiperare Aemiliis Paullis, Valeriis Messallis, viris nobilissimis.»

43. 44. *foro*] ubi habebantur laudationes funebres; cremabantur mortui plerumque in campo Martio. — *funera magna*] Sic iungendum, non *magna sonabit;* neque enim *quod* cum v. *magna* satis apte cohaeret, neque in aliis nisi *magnis* funeribus cornua et tubae adhibebantur. Apodosis a. v. *sonabit* orditur. Ceterum *magna sonabit* = vocem tollet (scil. *hic* = Novius) per se nihil habet offensionis. Cfr. sat. I 4, 43: *os Magna sonaturum.* Iuven. 7, 108: *Ipsi magna sonant.* Val. Flacc. III 198: *Ophelton vana sonantem.* — *sonabit - quod vincat*] Sat. I 9, 25: *Invideat quod et Hermogenes, ego canto.* — *Cornua - - tubas*] Seneca de morte Claudii XII 1 ed. Haase: *Et erat omnium formosissimum* (Claudii funus) *et impensa cura, plane ut scires deum efferri: tibicinum, cornicinum omnisque generis aeneatorum tanta turba, tantus concentus, ut etiam Claudius audire posset.* — *saltem tenet hoc nos*] «Novius saltem propter vociferandi facultatem *nobis* placet.» Loquitur ex popelli persona, quem rursus salse deridet, quod interdum tantum propter Stentoream vocem hunc illumve hominem nequam ad summos honores evehere soleat.

45-65 *libertino patre natum*] Repetitio haec significat, propter hoc unum se ab invidis continuo carpi, quod humili loco ortus nunc sit Maecenatis amicus, antea (a.

Ut veni coram, singultim pauca locutus —
Infans namque pudor prohibebat plura profari —
Non ego me claro natum patre, non ego circum
Me Satureiano vectari rura caballo,
Sed, quod eram, narro. Respondes, ut tuus est mos,
Pauca: abeo, et revocas nono post mense iubesque
Esse in amicorum numero. Magnum hoc ego duco,
Quod placui tibi, qui turpi secernis honestum,
Non patre praeclaro, sed vita et pectore puro.
Atqui si vitiis mediocribus ac mea paucis
Mendosa est natura, alioqui recta, velut si

58. *clarum* aγ — 65. *aut* F — 66. *alioquin* aγgσ

712) Bruto duce tribunus militaris. — *quia sum tibi*] Propter sequens v. *pareret* multi scripserunt *sim;* sed diversa propositionum ratio satis designatur diversis particulis *quia - - quod.* — *convictor*] Modestum vocabulum de domestico usu et consuetudine. Cfr. Augustum in epist. ad Horatium in Sueton. vit. Hor.: *Sume tibi aliquid iuris apud me, tamquam si convictor mihi fueris.* Ovid. ex Ponto IV 3, 15; *Ille ego convictor* (tibi) *densoque domesticus usu.* — *forsit*] Hanc formam, cuius praeter h. l. nullum certum exemplum exstat (v. Hand Turs. II p. 713), agnoscit iam Priscianus XV 24. — *te - amicum*] «amicitiam tuam.» — *Ambitione procul*] ὄντας. Alii ad Maecenatem referunt, qui remotus fuerit ab ambitione in amicis caute deligendis. At sic ἐπίθετον *prava* parum urbanum est. — *non hoc* cet.] «non propter hoc, quod casu cet.; id quod alii forsitan sufficeret; sed ego, quod longe praestat, commendatus cum essem ab amicis, certo consilio ac iudicio tuo in tuam perveni familiaritatem.» — *mihi te*] Bentley omnium codicum consensu neglecto *tibi me* quasi modestius praetulit; «sed aeque calumniae opportunum et magis fortasse est *tibi me*, quasi vero magnum munus fortunae esset obesulus poeta oblatus divinitus Maecenati.» Gesn. — *quid essem*] «*was an mir wäre.*» Cic. ad fam. V 12, 6: *Neque enim tu is es, qui, qui* (al. *quid) sis, nescias, et qui non eos magis, qui te non admirentur, invidos, quam eos, qui laudent, assentatores arbitrere.* — *singultim*] «Ut alias facimus singultu impediti, locutus tunc sum sermone interrupto et veluti voce identidem repressa, quod usu venire solet verecundis et timidis natura.» — *Infans*] «elinguis, qui omni loquacitate abstinet.» — *Non ego* cet.] «Sane non poteram verba facere de clara origine et de latifundiis a me possessis, sed aperte dixi me libertini filium post pugnam Philippensem paternum fundum amisisse.» (Ep. II 2, 49.) — *circum - - vectari rura*] *auf den Fluren umherreiten.* Sic Plaut. Rud. 933: *Oppida circum vectabor.* — *Satureiano - - caballo*] *Saturium*, Horatio *Satureium*, teste Stephano Byz. in v. *Σατύριον*: *χώρα πλησίον Τάραντος, τὸ ἐθνικὸν Σα-*

Egregio inspersos reprehendas corpore naevos,
Si neque avaritiam neque sordis nec mala lustra
Obiciet vere quisquam mihi, purus et insons —
Ut me collaudem — si et vivo carus amicis,
Causa fuit pater his, qui macro pauper agello
Noluit in Flavi ludum me mittere, magni
Quo pueri magnīs e centurionibus orti,

68. *nec mala lustra* V «codex Bland. vetustissimus» Cruq. *ac* reliqui — 70. *et vivo* «omnes codices» Cruq. — 73. *et* aγF

τυρῖνος καὶ Σατύριος. Memoratur iam in oraculo Phalantho dato apud Strab. VI 3, 2: *Σατύριόν τοι δῶκα Τάραντά τε πίονα δῆμον Οἰχῆσαι.* Videtur fuisse campus amoenus ac fertilis prope Tarentum, ubi procedente tempore conditum est oppidum hodie *Saturo* dictum (media longa propter accentum Graecum), unde iam Servius ad Verg. georg. II 197: *Tarentum et Saturium vicinae sunt Calabriae civitates.* — *nono post mense*] Scilicet Bruti tribunum accuratius perspicere voluit Maecenas atque clam experiri, utrum ei fidendum esset necne, quique omnino essent eius mores atque ingenium. Praeterea significat semet ipsum patienter exspectasse, donec rursus admitteretur, neque vero solitis adulatorum artibus aditum expugnasse, ut facere sibi proposuerat homo ille importunus sat. I 9, 58: *tempora quaeram, Occurram in triviis, deducam.* — *turpi - honestum*] gen. masc. — *vitiis mediocribus*] Cfr. sat. I 3, 20; II 3, 323 sqq.

68-75. *sordis*] *schmutziger Geiz.* — *nec*] Non habeo, quod a scriptura codicis optimi discedam. — *lustra*] *occulta loca* (Plaut. Curc. 507), lupanaria, fornices, adulescentium perditorum receptacula, qui ibi non solum libidini satisfaciebant, sed etiam heluabantur. Propter hanc *ἀσέλγειαν* potissimum utitur *ἐπιθέτῳ mala.* — *his*] «harum rerum, harum virtutum.» Acro. — *Flavi*] ludi magistri aliunde ignoti. — *magni - pueri*] «quos quodammodo suspiciebant municipes ideo, quod orti erant e centurionibus, viris, ut in oppidulo illo, claris atque illustribus.» — *suspensi*] «*ἐξηρτημένοι*, qui sibi suspendebant laevo brachio *loculos*, capsas calculorum, quibus utebantur in conficiendis rationibus a ludi magistro propositis.» Risus etiam eo movetur, quod pueri ipsi capsas et tabulam suis umeris portabant, quas Romae, ut etiam ex versibus sqq. apparet, pueris nobilioribus servi, qui capsarii vocabantur, portare solebant. Cfr. *Becker*, Gallus II p. 111. Hunc versum festive repetit ep. I 1, 56. — *tabulam*] qua ad easdem res utebantur, ad quas nunc pueris usui est. — *octonos - aeris*] Haec est scriptura plurimorum et optimorum codicum, quos Keller et Holder, Dillenburger, L. Müller, Krüger, Schütz, Kiefsling, alii iure ac merito secuti sunt. Namque ludus Flavi imprimis propter exiguitatem mercedis menstruae (8 asses = 0,40 — 0,50 m.) deridetur; voc. asses sive nummos omitti satis idonea exempla docent: Orelli inscr. lat. sel. III p. 431 No. 7115: *dedit sest. CCX ex quorum reditu . . . municipes praesentes acciperent aeris octonos.* Cic. pro Q. Roscio 28: *non amplius duodecim aeris.* Plin. h. n. XIV 14, 95: *ne*

Laevo suspensi loculos tabulamque lacerto,
Ibant octonos referentes Idibus aeris:
Sed puerum est ausus Romam portare docendum
Artis, quas doceat quivis eques atque senator
Semet prognatos. Vestem servosque sequentis,
In magno ut populo, siqui vidisset, avita
Ex re praeberi sumptus mihi crederet illos

75. *octonos* aγR *octenos* g *octonis* Fσ *aeris* aγR *aeri* g *aera* Fσ — 79. *siquis* g «codices Bland. . . . habent *si qui*» Cruq.

quis vinum Graecum — octonis aeris singula quadrantalia venderet. XVII 7 ex XII tab.: *lueret in singulas aeris XXV.* Qui *octonis - - aera* praetulerunt (Haupt, Vahlen), memores Mart. X 62: *Ferulaeque tristes, sceptra paedagogorum, Cessent et Idus dormiant in Octobris*, interpretantur, octonas Idus esse eorum mensum, qui scholis habendis destinabantur, atque his singulos asses, notam etiam aliunde didactri menstrui summam (Iuven. 10, 16: *Quisquis adhuc uno partam colit asse Minervam)* Flavium a discipulis suis pro mercede accepisse. — *referentes*] «pro opera in arithmetica ceterisque elementis docendis collocata ut debitam mercedem ferentes magistro.» Hanc enim debiti notionem in ipso verbo *referre*, ut in *ἀποφέρειν*. Copiose et docte hunc locum tractavit C. F. Hermann in Progr. Marburg. 1838.

76-80. *puerum est ausus R. p.*] «etsi pauperior neque aliorum reprehensionem reformidans;» id quod alius eiusdem fortunae vix umquam fecisset. (Ep. II 2, 41: *Romae nutriri mihi contigit atque doceri* cet.) Idem de patre suo equite R. praedicat Ovidius trist. IV 10, 15: *Protinus excolimur* (ego et frater) *teneri, curaque parentis Imus ad insignis urbis ab arte viros.* — *Artis*] liberales, rhetoricam, poesin, philosophiam. — *doceat*] «per magistros docendas curet.» — *In magno ut populo*] «ut in magno populo, in magna urbe fieri solet et decet,» scil. veste decora uti et pedisequis. Eadem constructione Ovid. trist. I 1, 17: *Siquis, ut in populo* (fieri solet), *nostri non immemor illic*; id. ex Ponto I 7, 16: *cultorum turba tuorum, In quibus, ut populo, pars ego parva fui.* Ibid. IV 5, 11: *Siquis, ut in populo, qui sitis et unde, requiret.* Florus I 26, 6: *cum, ut* (fit) *in magno et in dies maiore populo, interim perniciosi cives exsisterent.* Tacit. hist. I 8: *Et hic quidem Romae, tamquam in tanta multitudine, habitus animorum fuit.* — Alii, in quibus Kiefsling, *ut* = *ἅτε* accipiunt et explicant: «quoniam in magna urbe perpauci inter se noti sunt ac plurimi ignorant, utrum filio senatoris an libertini occurrant.» Mihi quidem maxime probatur sententia eorum, qui haec verba cum voc. praecedenti *sequentis* coniungunt et explicant: «siquidem in magna multitudine hominum per vias currentium pueri incomitati exire non poterant.» — *avita Ex re*] id quod in liberti filio, qui avum non habebat ex ingenuorum opinione, fieri proprie non poterat. Hoc autem dicit: «Omnes me hominis locupletis filium esse facile credidissent.» — *crederet*] «cum nos *vidisset*, tunc ipsum *cre-*

Ipse mihi custos incorruptissimus omnis
Circum doctores aderat. Quid multa? Pudicum,
Qui primus virtutis honos, servavit ab omni
Non solum facto, verum opprobrio quoque turpi:
Nec timuit, sibi ne vitio quis verteret, olim
Si praeco parvas aut, ut fuit ipse, coactor
Mercedes sequerer: neque ego essem questus; at hoc nunc
Laus illi debetur et a me gratia maior.
Nil me paeniteat sanum patris huius; eoque
Non, ut magna dolo factum negat esse suo pars,
Quod non ingenuos habeat clarosque parentis,
Sic me defendam. Longe mea discrepat istis
Et vox et ratio. Nam si natura iuberet

83. *servabit* R *servabat* F — 87. *ad hoc* aγRFσ *at hic* g *at hoc* y «omnes scripti codices habent *ad hoc nunc* praeter Diuaei et unum Bland. qui habent *ad haec nunc*» Cruq.

deret,» pro quo tempore nos utimur plusquamperfecto.

81-84. *Ipse*] non servus paedagogus. Oderat enim pater triste illud paedagogorum genus, de quo Antiphanes in Meinekii fragm. com. III p. 85: *οἱ Σκύθαι - - γενομένοισιν εὐθέως τοῖς παιδίοις - - Οὐ μὰ Δία τιτθὰς εἰσάγουσι βασκάνους, Καὶ παιδαγωγοὺς αὖθις, ὧν μεῖζον* [*κακὸν Οὐκ ἔστιν οὐδέν*]. — *Pudicum - - ab omni* cet.] «prae pudore abstinentem.» — *Qui primus v. honos*] «quod primum decus est adulescentium, qui aliis virtutibus noti atque honorati vix esse possunt quam pudore et pudicitia.» Plaut. Trin. 697: *Is est honos homini pudico, meminisse officium suom.* Cic. part. or. 79: *Custos virtutum omnium dedecus fugiens laudemque maxime consequens verecundia est.* — *verum - - quoque*] Cfr. *Reisig*, lat. Sprachw. p. 441. — *opprobrio*] «adeo ut (quod tunc rarissimum erat) nemo umquam me laesisse pudicitiam criminatus sit.»

85-88. *Nec timuit* cet.] «*Il ne craignit point qu'on lui reprochât un jour qu'en faisant tant de dépense il m'avoit réduit à me borner à une charge d'huissier ou de simple sergent comme lui. Quand cela eût été, je ne m'en serois pas plaint.*» Sanadon. — *coactor*] exactionum (Suet. vit. Hor. init.), quas pro argentariis aut publicanorum aliqua societate curabat. — *at hoc* cet.] «at propterea tanto maiorem illi debeo gratiam, quod me melius ac lautius quam condicioni ipsius conveniebat, educandum curavit.» Lectiones *ad hoc*, *ad haec*, *ob hoc* ortae sunt ex *hoc*, quod cum comp. *maior* iungendum et pro abl. mensurae accipiendum esse non satis intellegebant. Nostram lectionem probat etiam Hand. Turs. I 126.

89-101. *Nil me* cet.] «Quamdiu certe sanus ero, numquam parum

A certis annis aevum remeare peractum
Atque alios legere, ad fastum quoscumque parentis
Optaret sibi quisque, meis contentus honestos
Fascibus et sellis nollem mihi sumere, demens
Iudicio volgi, sanus fortasse tuo, quod
Nollem onus haud umquam solitus portare molestum.
Nam mihi continuo maior quaerenda foret res
Atque salutandi plures, ducendus et unus
Et comes alter, uti ne solus rusve peregreve

96. *si* F — *honestos* «omnes scripti codices» Cruq. — 99. *aut* R — 102. *peregreve* y *peregre aut* cett.

mihi felix videri potero, quod tali natus sim patre.» — *dolo*] Ut apud ICtos = «culpa.» — *Et vox et ratio*] «Et dicta mea et intima animi sententia, illis plane respondens.» — *aevum remeare peractum*] «vitam denuo incipere, inde a certo aetatis anno, quadragesimo puta.» Eurip. Suppl. 1090: *τί δῆ βροτοῖσιν οὐκ ἔστιν τόδε Νέους δὶς εἶναι καὶ γέροντας αὖ πάλιν;* — *ad fastum*] «secundum fastum, pro fastu suo, parentes, quibus gloriaretur.» — V. autem *parentis* aeque pertinet ad vv. *alios legere* et ad vv. *quoscumque Optaret sibi quisque;* quocirca distinctionem post v. *legere* sustuli. — *honestos Fascibus et sellis*] «honoratos curulibus magistratibus, consulares et praetorios.» Comm. Cruq. Plaut. Capt. 392: *Qui me honore honestiorem semper fecit et facit.* — *fortasse tuo*] «hoc ad Maecenatem recte dicitur, qui abhorrens senatoriam dignitatem in equestris honoris gradu se continuit.» Porph. — *salutandi plures*] Explicat Heindorfius: «salutatores plures accipiendi.» Praeter Cic. ad fam. VII 28 et IX 20 poterat afferre etiam Senecae illud de brev. v. 2: *Quam multis nihil liberi relinquit circumfusus clientium populus!* Non tamen eius interpretationem comprobo: nam memoranda sane erat longe maior molestia alios salutandi; et qui maiores honores appetebant, etiamsi senatores, aediles, praetores erant, suffragiorum et ambitionis causa primores civitatis salutare necesse habebant. Festive Manilius 5, 64: (Salutator strenuus ac sollers) *Instar erit populi totaque habitabit in urbe Limina pervolitans, unumque per omnia verbum Mane salutandi portans communis amicus.* Mart. IV 8: *Prima salutantis atque altera continet hora.* — *ducendus et unus Et comes alter*] cum inversione = *et ducendus comes unus et alter.* Etiam hoc apud nobiliores moris erat, ut vel brevissimi itineris comites complures secum ducerent; cfr. ep. I 7, 75: *Mane cliens et iam certus conviva, iubetur Rura suburbana indictis comes ire Latinis.*

102-109. *peregreve*] Syll. *ve* colliquescit cum versu seq. In hoc cum offenderent, interpolarunt *peregre aut.* Cfr. sat. I 4, 96. — *calones*] «viliores servi.» — *petorrita*] vox Gallica, ut *rheda, essedum, cisium.* Gell. XV 30. Festus p. 206: *petorritum et Gallicum vehiculum esse et nomen eius dictum esse existi-*

Exirem, plures calones atque caballi
Pascendi, ducenda petorrita. Nunc mihi curto
Ire licet mulo vel si libet usque Tarentum,
Mantica cui lumbos onere ulceret atque eques armos;
Obiciet nemo sordis mihi, quas tibi, Tilli,
Cum Tiburte via praetorem quinque secuntur
Te pueri, lasanum portantes oenophorumque.
Hoc ego commodius quam tu, praeclare senator,
Milibus atque aliis vivo. Quacumque libido est,

107. *tulli* gR — 111. «manuscripta omnia habent *milibus atque aliis;* praeter unum Bland., in quo scriptum est *militibus*, sed sub *ti* punctis positis» Cruq.

mant a numero IV rotarum. Cfr. ep. II 1, 192. — *curto*] ut dicitur *curta supellex*, *curta res*, «vili, exigui pretii;» non autem «exiguo, macro.» — *Mantica*] «Quia paupere s, cum insident iumentis, post se sarcinas habent.» Acro. «Hoc ex Luciliano illo sumptum est: *Mantica cantheri costas gravitate premebat.*» (1023 L. III 31 M.) Porph. — *sordis - - tibi*] Nam propter nimiam parsimoniam et contra decus praetorium non amicos aliquot in rus educit, sed paucis tantummodo servis utitur. Tam exiguus autem comitatus servorum, insuper instrumenta quae nominat portantium, sane sordium signum erat in praetore. Cfr. sat. I 3, 12. — *Tilli*] Videtur idem Tillius, qui notatur v. 25; ex tribuno igitur factus iam praetor. Qui legunt *Tulli*, cogitarunt de M. Tullio M. F. Cicerone, consule suffecto a. u. c. 724, homine tamen non tam sordido quam perditis moribus ac vinolento. Plin. h. n. XIV 22. — *Tiburte via*] a porta Esquilina ad Tibur ducente. — *lasanum*] «vas in quo exoneratur venter.» Acro. Cfr. Petron. 41, 47: *siquid plus venit* (quam crepitus), *omnia foras parata sunt, aqua, lasanum et cetera minutalia.*» Sic Graecum λάσανον explicant, velut Aristophanes (Mein. ed. min. p. 311): *Οἵ μοι τάλας, τί μου στρέφει τὴν γαστέρα; Βάλλ' ἐς κόραχας· πόθεν ἂν λάσανα γένοιτό μοι*; Alii cogitarunt de vase culinario (ut Photius exponit: *Λάσανα, χυτρόποδες κυρίως - - ἐφ' ὧν ἕψεταί τι καὶ φρύγεται*, alteram tamen significationem continuo addens) et satis commode adiecerunt, sordidum praetorem cellae (oenophorum = Weinkorb) culinaeque supellectilem secum portare, ne deverti ad cauponas cogeretur.

110. 111. *Hoc*] «Propter plenam libertatem, qua utor.» — *senator*] utique et ante praeturam et post eam. — *Milibus atque aliis*] Gen. neutr. respondet v. *Hoc.* «Non solum per itinera ego commodius vivo, sed in sescentis aliis rebus,» quas partim statim enumerat, partim scite his complexus est etiam ceteros ingenii, poesis, litterarum fructus, «quos quidem vos, homines volgares, ne intellegere quidem potestis.» Sane contra usum volgarem dixit *milibus aliis* pro *mille aliis;* nam *milia alia* proprie est *andre Tausende*, non *tausend andre.* Sunt qui habeant pro genere masculino:

Incedo solus, percontor, quanti olus ac far,
Fallacem circum vespertinumque pererro
Saepe forum, adsisto divinis. Inde domum me
Ad porri et ciceris refero laganique catinum;
Cena ministratur pueris tribus, et lapis albus
Pocula cum cyatho duo sustinet, adstat echinus
Vilis, cum patera guttus, Campana supellex.

115. *laganique* «omnes codices scripti» Cruq. — 117. «tres Bland. codices habent *mihi sustinet*, sed ceteri omnes *duo*» Cruq. *echinus* «omnes codices» Cruq.

«quam tu et mille alii.» Sed inconcinna videtur duplicis comparationis compositio et nimis infinite se cum *mille aliis* conferret, in quibus poterant esse cerdones et libitinarii, non addito ἐπιθέτῳ «longe me opulentioribus;» nec probabilior est Lambini coni.: *Multis atque aliis* (unus Cruquii *Militibus*), quam Heindorfius iniuria recepit.

112-114. *percontor* cet.] «animi causa», non, ut nonnulli voluerunt, quo minus deciperetur a servo obsonatore, id quod nimis sordidum est. — *Fallacem*] Ubi semper multi sunt circulatores, Chaldaei sive mathematici, sortilegi, etiam grassatores et crumenisecae. Cfr. Ennium apud Cic. de divin. I 132: *Non habeo denique nauci Marsum augurem, Non vicanos haruspices, non de circo astrologos, Non Isiacos coniectores, non interpretes somniorum.* — *vespertinum*] Quo tempore homines splendidiores et negotiis vel civilibus vel feneratoriis implicati iamdudum domum se receperunt neque in foro remanent nisi volgi circuli, quibus illi sese immiscere erubescunt. — *divinis*] «hariolis, sortilegis, interpretibus somniorum,» et quidem delectationis causa, quia horum impudentia ac mendacitas, popelli eos consulentis stupor et credulitas risum ei movebant. Talibus de hariolis Iuven. 6, 582: *Si mediocris erit* (femina superstitiosa), *spatium lustrabit utrimque Metarum* (circi) *et sortis ducet frontemque manumque Praebebit vati crebrum poppysma (Schmatz) roganti.* Maximus Tyrius 19, 3 divinos ita describit: *τῶν ἐν τοῖς κύκλοις ἀγειρόντων, οἳ δυοῖν ὀβολοῖν τῷ προστυχόντι ἀποθεσπίζουσιν.*

115. 116. *Ad porri* cet.] id est, «ad cenam frugalissimam.» — *lagani*] «Lagana (*λάγανα*) sunt placentulae quaedam volgares quasi membranulae compositae, quae cum pipere et liquamine conditae depromi solebant ad cenam moderatam et parabilem.» Comm. Cr. *Plinsen, Pfannkuchen.* — *pueris tribus*] ablat., cfr. ep. I 1, 94. — *lapis albus*] «marmoream Delphicam significat, quae scilicet pretii non magni est.» Porph.

117. 118. *Pocula - - duo*] «Delphica vasa paria semper sunt, unde ipse Cicero dicebat *scyphorum paria complura* (Verr. II 47)». Agroecius ed. Keil in G. L. VII 116. *Duo* vel ad vinum et ad aquam puram vel ad vina Graeca et Italica; nam cum his quoque cena frugalis esse poterat. — *cyatho*] ad vinum ex cratere hauriendum. — *echinus*] Quale fuerit hoc vas, iam veteres interpretes dissentiunt: «vitream ampullam intellegere debemus».

Deinde eo dormitum, non sollicitus, mihi quod cras
Surgendum sit mane, obeundus Marsya, qui se
Voltum ferre negat Noviorum posse minoris.
Ad quartam iaceo: post hanc vagor, aut ego lecto
Aut scripto, quod me tacitum iuvet, unguor olivo,
Non quo fraudatis inmundus Natta lucernis.

122. *scripto* g — 123. *scribo* g *iuvat* g

Porph. «vas salis» Comm. Cruq. «vas aeneum in quo calices lavantur.» Acro. «*σκεῦος μαγειρικόν*» Hesych. «*λέβης*» Etym. magn. — *cum patera guttus* cet.] Utrumque ad libationes faciendas. *Qui vinum dabant, ut minutatim funderent, a guttis guttum (Kanne) appellarunt; qui sumebant minutatim, a sumendo simpulum nominarunt. In huiusce locum in conviviis e Graecia successit epichysis et cyathus; in sacrificiis remansit guttus et simpulum.* Varro l. l. V 124. — 118. *Campana*] fictilis ac vilis supellex; cfr. sat. II 3, 144.

120. 121. *Marsya*] «Marsya statua erat pro rostris, ad quam solebant convenire causidici, qui lites et negotia tractabant et componebant. Locus autem a statua nomen accepit, quod ibi causae agi solebant et vadimonia sisti.» Comm. Cr. Hunc Marsyam non fuisse satyrum illum ab Apolline victum et excoriatum (cfr. Ovid. met. VI 383 sqq.), sed Silenum, quem vocant, altera manu utrem vino completum in umeris gestantem, altera extenta eis minitantem, siqui forte ei vinum eripere volunt, apparet ex effigie eius, quae in tabulis marmoreis (Marmorschranken des Traianus) a. 1872 in foro Romano effossis conspicitur. Haec statua ex aliqua urbe Graecorum capta et Romam delata, ubi putei ornamentum fuisse videtur, inde ab Augusti temporibus in coloniis graecis similiter ac Rolandus noster quasi symbolum certorum privilegiorum collocari solebat. Cfr. Serv. ad Aen. IV 58: «(Bacchus) apte urbibus libertatis est deus; unde etiam Marsyas minister eius in foro positus, libertatis indicium, qui erecta manu testatur nihil urbi deesse.» Scite de hac re disputavit *Iordan, Marsyas auf dem Forum in Rom.* 1885; in eadem commentatione etiam tabulas marmoreas, quas supra diximus, descriptas invenimus. — *Voltum ferre negat* cet.] «Minor enim (Noviorum) ad hanc statuam turpissime fenerabatur summo mane; quare iocatur Horatius inquiens Marsyam alteram habere manum erectam ad depellendum Novios, quod eorum feneratorum impudentiam non posset sustinere.» Comm. Cruq.

122-124. *Ad quartam*] horam, nostram fere decimam. «Usque ad hanc in lectulo sum;» ubi, si lubebat, legere vel scribere aliquid poterat. *Iacere* autem = «cubare in lectulo», ut Catull. 32, 10: *Nam pransus iaceo.* Cfr. Bentleium, qui recte: «Cave accipias pro *dormio*, ut volgo faciunt interpretes.» — *post hanc* cet.] «post quartam aut *vagor*, sine certo consilio solus incedo», (ut v. 112, sed h. l. mane ante prandium:) «aut, si hoc non placet, unguor oleo, pila in campo Martio lusurus, deinde lavor, postea domum redeo ad prandium sumendum, postremo per aliquot horas otior domi.» Tum

Ast ubi me fessum sol acrior ire lavatum
Admonuit, fugio campum lusumque trigonem.
Pransus non avide, quantum interpellet inani
Ventre diem durare, domesticus otior. Haec est
Vita solutorum misera ambitione gravique;

126. «codex Bland. antiquissimus habet *fugio campum lusumque trigonem*, sed supposita sunt puncta vulgataque lectio est adnotata» Cruq. *campum lusitque trigonem* g *rabiosi tempora signi* cum Porph. reliqui, quod receperunt Keller et Holder

sequitur reliqua pars diei v. 112 descripta. — *lecto - scripto*] Mire haec vv. alii exposuerunt *lectito* et *scriptito*, cum sint ablativi absoluti, ut saepe apud plerosque scriptores *audito*, *comperto* cet. Vide ad sat. I 1, 94. — *tacitum*] «meditantem ea, quae legi, vel de limandis, quae scripsi, cogitantem.» — *fraudatis*] Oleo tam vili et rancido, ut lucernis implendis unice inservire posset, hic se ungebat. — *Natta*] «pro volgari ac sordido homine posuit.» Porph. Ceterum Pinarii Nattae erant patricii ac nobiles. Cic. de div. II 47.

126. *fugio campum lusumque trigonem*] pro «trigonalem.» *Trigon* (a. v. τρίγωνος), genus pilae minimae, durae et firmo pilo fartae; nomen inde ductum est, quod a tribus ludentibus iactabatur et quidem ita dispositis, ut trianguli formam efficerent. Cfr. Martial. IV 9, 5; XII 82, 3. Idem VII 72, 9: *Sic palmam tibi de trigone nudo Unctae det favor arbiter coronae*, unde orta est Bentleii suspicio *nudumque* a Vossio adoptata. Cum vero haec lectio adhuc reperta sit in duobus dumtaxat codicibus, Cruquii Bland. antiquissimo et cod. Goth. secundo, in illo tamen suppositis punctis volgataque lectione adnotata: *fugio rabiosi tempora signi*, manifestum hoc signum est, reliquos omnes ad nos propagatos esse ex recensione critici alicuius, qui versum vel sibi non intellectum vel in exemplari, quo ipse utebatur, evanidum atque oblitteratum ita interpolavit iam ante scholiastas veteres, qui falsam lectionem explicant. Certe adeo hanc commendatam esse fatendum erit in grammaticorum scholis, ut vera extrusa paulatim in omnes codices reciperetur, si cui minus probabile videbitur cunctos praeter illum Blandin. ex uno eodemque ἀρχετύπῳ fluxisse. Ex hac vero bis idem languidissime diceret: «Ubi solis aestus me monet ire in balneum, ego, ut consentaneum est, fugio aestum dierum canicularium;» nec vero diceret, quid post unctionem facere consuerit. Praeterea loquitur de vitae suae ratione totum per annum servata, non solum de diebus canicularibus. Cfr. *W. Mewes*, Über den Wert des codex Blandinius vetustissimus für die Kritik des Horaz. Berlin 1882. p. 19—24.

127-131. *interpellet*] «prohibebit, non sinet.» — *diem durare*] usque ad cenam. — *Haec est Vita solutorum* cet.] Similiter Epicureorum vitam describit irridetque Arrian. Epict. III 24, 39: *Τί ἄλλο θέλουσιν ἐκεῖνοι ἢ καθεύδειν ἀπαραποδίστως καὶ ἀναναγκάστως, καὶ ἀναστάντες ἐφ' ἡσυχίας χασμήσασθαι καὶ τὸ πρόσωπον ἀποπλῦναι, εἶτα γράψαι καὶ ἀναγνῶναι ἃ θέλουσιν· εἶτα*

His me consolor victurum suavius, ac si
Quaestor avus, pater atque meus patruusque fuisset.

130. *victurus* g *victorum* R «*victurus* .. in codice Buslidiano: ceteri omnes habent *victurum*» Cruq. — 131. *fuissent* γgF *fuisent* α *fuisset* γcorr.Rσ Bentley, Haupt, Vahlen, Schütz, Kiefsling

φλυαρῆσαί τί ποτ', ἐπαινούμενοι ὑπὸ τῶν φίλων ὅ τι ἂν λέγωσιν· εἶτα εἰς περίπατον προελθόντες καὶ ὀλίγα περιπατήσαντες λούσασθαι, εἶτα φαγεῖν, εἶτα κοιμηθῆναι οἵαν δὴ κοίτην καθεύδειν τοὺς τοιούτους εἰκός. Cic. ad fam. IX 20: *In Epicuri nos adversarii nostri castra coniecimus. - - Haec igitur est nunc vita nostra: mane salutamus domi et bonos viros multos sed tristes, et hoc laetos victores - - ubi salutatio defluxit, litteris me involvo: aut scribo aut lego. Veniunt etiam, qui me audiunt quasi doctum hominem, quia paulo sum quam ipsi doctior; inde corpori omne tempus datur. — misera ambitione*] Vide ad sat. I 4, 26. — *suavius ac*] Cfr. epod. 15, 5; sat. I 1, 46; 2, 22; 10, 34; II 7, 96. — *Quaestor*] Perquam scite non memorat nisi infimum magistratum, quo sescenti alii, numquam in honorum cursu longius progressi, erant functi neque eius ope filiis nepotibusque ullum splendorem pepererant, etsi ipsis, utpote hominibus novis, honori fuerat. Ridicule contra arrogans fuisset, si praetorem vel adeo consulem pro quaestore posuisset.

SATIRA VII.

Proscripti Regis Rupili pus atque venenum
Hybrida quo pacto sit Persius ultus, opinor
Omnibus et lippis notum et tonsoribus esse.

VII. Lepide narrat, quomodo P. Rupilius Rex cum Persio quodam Clazomenis, Ioniae urbe, coram M. Bruto, qui pro praetore primum in Cretam, deinde in Macedoniam profectus a. u. c. 711 post caedem Trebonii proconsulis etiam Asia potitus erat, acerrima contentione litigarit, Rupilius iusuper acerbissimis conviciis, Persius vilissima utens erga Brutum adulatione. Tandem Persius salse aliquod dictum in adversarium expromit, quod totius historiolae acumen et quasi medullam continet (v. 33 sqq.) atque narratiunculae finem imponit. Horatius tribunus militum duce Bruto ipse tunc Clazomenis videtur fuisse atque paulo post i. e. a. u. c. 713 primam hanc suarum satirarum composuisse; de qua perinde etiam iudicandum censemus, id est, haud nimis severe. Minus recte Grotefend hanc satiram scriptam censet anno demum 716, Franke a. 718, quo sane tempore versus 3. omni sale caruisset.

1-3. *Regis Rupili*] «P. Rupilius cognomine Rex Praenestinus post exilium, in quod damnatus profugerat, militavit in Africa sub Attio Varo; deinde cum praeturam gereret, proscriptus a triumviris confugit ad Brutum et inter comites habitus est.» Porph. Kiefsling suspicatur illum esse eundem, qui a Cicerone ad fam. XIII 9, 2 Furio Crassipedi commendatur magister in Bithynica societate publicanorum «P. Rupilius P. f. Men.» Praeneste enim est in tribu Menenia. — *pus*] mordacitas et maledicentia impura ac pestilens. Nos: *Gift und Galle.* — *Hybrida*] «Clazomenius enim fuit Persius, patre Asiatico, matre Romana. Civitatem tamen Romanam obtinuerat. Eum igitur ut semiromanum deridet Horatius.» Schol. Plin. h. n. VIII 79: *In nullo genere aeque facilis* (atque in suibus) *mixtura cum fero, qualiter natos antiqui* hybridas *vocabant.* Cfr. Martial. VI 39, 20; Caes. bellum Afr. 19: *quos - equites - - - ex hibridis, libertinis servisque conscripserat.* Suet. Aug. 19: *Asini Epicadi ex gente Parthina ibridae.* — *lippis*] «Adeo ait divulgatum esse, quibus modis insectatus sit Persius Rupilium, ut et in tonstrinis haec et in medicinis (tabernis medicorum volgarium) narrata sint; fere autem in his officinis otiosi solent considere ac res rumoribus frequentatas fabulis celebrare.» Porph. Frequentissimus utique Romae morbus erat lippitudo, qua temptati sane tempus vix aliter fallere poterant nisi confabulando in officina aliqua, quo ex antiquorum more homines conveniebant, ut nos in cauponas. Sic Aristoph. Plut. 337. *λόγος γ' ἦν - - πολὺς Ἐν τοῖσι κουρείοισι τῶν καθημένων.* Lysiae or. XXIV 20: *ἕκαστος ὑμῶν εἴθισται προσφοιτᾶν, ὁ μὲν πρὸς μυροπωλεῖον, ὁ δὲ πρὸς κουρεῖον, ὁ δὲ πρὸς σκυτοτομεῖον, ὁ δ' ὅποι ἂν τύχῃ.* Plaut. Amphitr. 1013: *In*

Persius hic permagna negotia dives habebat
Clazomenis, etiam litis cum Rege molestas,
Durus homo atque odio qui posset vincere Regem,
Confidens, tumidus, adeo sermonis amari,
Sisennas, Barros ut equis praecurreret albis.
Ad Regem redeo. Postquam nihil inter utrumque
Convenit — hoc etenim sunt omnes iure molesti,
Quo fortes, quibus adversum bellum incidit; inter
Hectora Priamiden animosum atque inter Achillem

SAT. VII. 7. *tumidusque* Fσ «*tumidus* sine coniunctione *que* habent codices Tonsanus, Busl. et Bland. vetustissimus» Cruq.

medicinis, in tonstrinis, apud omnis aedis sacras Sum defessus quaeritando. Tonsores autem iam apud antiquos propter garrulitatem famosi erant. Polyb. III 20, 5: *οὐ γὰρ ἱστορίας, ἀλλὰ κουρεακῆς καὶ πανδήμου λαλιᾶς ἐμοί γε δοκοῦσι τάξιν ἔχειν καὶ δύναμιν (τὰ Χαιρέου καὶ Σωσίλου συγγράμματα).* Cfr. Plutarch. *περὶ ἀδολ.* 13.

4-8. *negotia*] «Erat enim negotiator apud Clazomenas.» Comm. Cruq. Intellege etiam pecunias fenori locatas. — *etiam*] Vahlen et Kiefsling cum Bothio praetulerunt *et iam.* — *Durus*] «pervicax et morosus.» — *odio*] «molestia, qua homo *rixatorius et iurgiosus* (Fronto ad M. Caes. ep. 4, 12) omnes afficere solebat, unde omnes eum fastidiebant.» — *Confidens*] Cic. Tusc. III 14: *Qui fortis est, idem est fidens; quoniam confidens mala consuetudine loquendi in vitio ponitur, ductum verbum a confidendo, quod laudis est.* Lucil. 334 L. X 6 M.: *Improbu', confidens, nequam malus ut videatur.* Terent. Phorm. 222: *est parasitus quidem Phormio, Homo confidens (ein frecher Parasit).* — *tumidus*] *ἀχράχολος*, iracundia cum superbia coniuncta. Syllaba brevis arsi producitur, cuius rei exempla Kiefsling in praefatione sat. p. XVI ex satiris octo (I 4, 82; 7, 7; II 1, 82; 3, 1; 3, 187 in penthem. — I 9, 21; II 2, 47; 3, 260 in hephthem.) affert. — *Sisennas, Barros*] notos tunc scurras maledicos. — *equis - albis*] cum hi celerrimi esse crederentur; inde natum hoc proverbium. Sic Plaut. Asin. 278: *Nam huic occasioni tempus si se supterduxerit, Numquam edepol quadrigis albis indipiscet postea.* Iam Hom. Il. X 437 de Rhesi equis: *λευκότεροι χιόνος, θείειν δ' ἀνεμοῖσιν ὁμοῖοι*, unde Verg. Aen. XII 84: *Qui* (Turni equi) *candore nivis anteirent, cursibus auras;* talibusque, utpote qui etiam haberentur pulcherrimi, in triumphis utebantur. Dio Cass. XLIII 14.

9-19. *Postquam nihil - - convenit*] «Postquam litem amice decidere et conciliari non potuerunt.» De particula postquam cum Ind. Praes. v. Draeger hist. Synt. II 557 b. — *hoc etenim* cet.] «Omnes homines *molesti*, difficiles, contentiosi *hoc iure sunt*, idem ius sibi statuunt, eodem modo agunt, quo *fortes*, fortitudine sibi pares, inter quos certamen singulare oritur. Quod igitur inter duos fortes usu venit, ut ferro

Ira fuit capitalis, ut ultima divideret mors,
Non aliam ob causam, nisi quod virtus in utroque
Summa fuit; duo si discordia vexet inertis,
Aut si disparibus bellum incidat, ut Diomedi
Cum Lycio Glauco, discedat pigrior, ultro
Muneribus missis —, Bruto praetore tenente
Ditem Asiam Rupili et Persi par pugnat, uti non
Conpositum melius cum Bitho Bacchius. In ius
Acres procurrunt, magnum spectaculum uterque.

17. *pigrior* σgy «tres Bland. cod. cum Busl. habent *pulchrior*, sed antiquissimus cum reliquis *pigrior*» Cruq. *pulchrior* cett. — 20. *Conpositus* γvar.gy — 21. *procurrunt* RF *precurrunt* g *concurrunt* aγσ «tres Bland. *intus procurrunt* . . codex Bland. vetustissimus» Cruq.

inter se decernant, hoc idem hominibus pervicacibus proprium est, ut causam suam summa contentione agant.» MITSCHERLICH. — *aversum bellum*] «acerrimum certamen.» — *Hectora* cet.] Comparationibus his Homericis per parenthesin insertis ridiculam instituit oppositionem litis per se leviculae, acerrimos pugnatores, quos describit, Hectori et Achilli aequiperando. — *inter - - inter*] Duplicis huius praep. *inter* usus, in quo haesit Bentleius, v. 11 *olim* coniciens, exempla praebet Hand Turs. III p. 409. Cfr. ep. I 2, 12. Liv. X 7, 1: *certatum - - inter Ap. Claudium maxime ferunt et inter P. Decium Murem.* Adde Cic. parad. 14: *sic te ipse abicies . . ., ut nihil inter te atque inter quadripedem aliquam putes interesse? — Ira - capitalis*] ut *morbus càpitalis*, caput, vitam petens, ita ut aliter quam alterius utrius morte finiri non posset. — *ultima*] quoniam (ep. I 16, 79) *mors ultima linea rerum est.* — *vexet*] verbum de omnibus animi perturbationibus usitatum efficacius etiam quam Bentleii *verset*, cuius nulla fere est auctoritas. — *Glauco*] Apud Homerum quidem (quocum cfr. Quintum Smyrn. III 212-285) minime ignavus comparet, sed tamen non sine quadam ironia Il. VI 234: *Ἔνθ' αὖτε Γλαύκῳ Κρονίδης φρένας ἐξέλετο Ζεύς, Ὅς πρὸς Τυδείδην Διομήδεα τεύχε' ἄμειβεν, Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.* Est igitur haec quoque ex parodiis illis Homericis, quibus refertus est Lucianus; itaque ridiculi causa dicebant, propter ignaviam Glaucum a Diomede dono illo vitam redemisse. — *ultro*] = insuper, ut od. IV 4, 51. — *missis*] iam non ad Diomedem et Glaucum, sed ad omnes inertes aut dispares pertinet. — *tenente - Asiam*] et tunc Clazomenis conventum agente.

20-27. *Conpositum*] «par eiusmodi, ut non compositum melius par sit cum Bitho Bacchius.» *Conpositum* autem ad depugnandum. Seneca de provid. 3, 4: *Ignominiam iudicat gladiator cum inferiore conponi.* Lectio *conpositus* orta est ex accommodatione ad v. *Bacchius*, prorsus arbitraria Bentleiana. — *cum Bitho Bacchius*] «Bithus et

Persius exponit causam; ridetur ab omni
Conventu; laudat Brutum laudatque cohortem,
Solem Asiae Brutum adpellat, stellasque salubris
Adpellat comites, excepto Rege; canem illum,
Invisum agricolis sidus, venisse. Ruebat,
Flumen ut hibernum, fertur quo rara securis.
Tum Praenestinus salso multoque fluenti
Expressa arbusto regerit convicia, durus

28. *multum* F

Bacchius gladiatores optimi illis temporibus fuerunt, qui cum multos interemissent, commissi inter se mutuis volneribus conciderunt.» Porph. — *In ius - procurrunt*] quasi in campum, ut milites inter se pugnaturi. Altera lectio *concurrunt* minus apposita est ad vv. *in ius;* praeterea *procurrere* est voc. proprium de militibus ex acie impetum facientibus. Scriptura codicis V *intus* ex errore librarii orta est. — *ridetur*] «accipiendum impersonaliter, ut sit, ridet omnis conventus.» Lambinus. Volgo explicant: «irridetur Persius.» — *Conventu*] «Corona auditorum in iudicio.» — *cohortem*] amicorum et comitum Bruti, qui iudices sedebant. — *Solem* cet.] Tumidis metaphoris et ridicula ἀντιθέσει inter stellas salutares et Caniculam agros torrentem rabula utebatur; unde, qui aderant, risus fecere. — Cfr. similem locum graeci cuiusdam poetae apud Athen. Deipnos. 4 p. 111 Mein.: ὁ δ' ἱλαρὸς ὥσπερ τὸν θεὸν δεῖ καὶ καλὸς καὶ γελῶν πάρεστιν, σεμνόν τι φαίνεθ.' οἱ φίλοι πάντες κύκλῳ, ἐν μέσοισι δ' αὐτός· ὅμοιον ὥσπερ οἱ φίλοι μὲν ἀστέρες, ἥλιος δ' ἐκεῖνος. — *fertur quo rara securis*] quo loco raro arbores caeduntur et densissima est silva. Cfr. Ov. fast. IV 649: *Silva vetus nullaque diu violata securi.* Iam respicit poeta *expressa arbusto regerit convicia* in v. 29. Qui verbum *fertur* iungunt cum v. *flumen*, et haerent in explicandis vv. *quo rara securis* et infringunt efficaciam v. *ruebat.*

28-35. *salso*] «amaro et maledico.» *multoque fluenti*] Persio. Est dativus. Verg. georg. III 28. *magnumque fluentem Nilum.* Sophocl. Antig. 129: πολλῷ ῥεύματι προσνισσομένους. Demetr. Phaler. p. 146. Fisch.: καὶ γὰρ μεταφέροντά ἐστι δεινὰ ποιεῖν ὡς τό, «Τῷ Ἰλύθωνι θρασυνομένῳ καὶ πολλῷ ῥέοντι καθ' ὑμῶν οὐκ εἶξα.» (Demosth. de corona 136) Seneca controv. IV praef. 11 de Haterio: *Multa erant quae reprehenderes, multa quae suspiceres, cum torrentis modo magnus quidem, sed turbidus flueret.* Sat. I 4, 11: *Cum flueret* (Lucilius) *lutulentus.* — *Expressa arbusto*] «altissimo clamore ex arbusto, in quo ramis coopertus sedet, prolata.» — *regerit*] «respondens ingerit.» — *Vindemiator*] tetrasyllabum, quasi *vindemjator*, h. l. vineae putator. Vide ad sat. II 8, 1. — *cuculum*] Plin. h. n. XVIII 66, 2: *XV diebus primis* (post aequinoctium vernum) *agricolae rapienda sunt, quibus peragendis ante aequinoctium non suffecerit, dum sciat inde natam exprobrationem foedam putantium vitis per imitationem cantus alitis temporariae quam cuculum vocant. Dedecus enim habetur ob-*

Vindemiator et invictus, cui saepe viator
Cessisset magna conpellans voce cuculum.
At Graecus, postquam est Italo perfusus aceto,
Persius exclamat: 'Per magnos, Brute, deos te
Oro, qui reges consueris tollere, cur non
Hunc Regem iugulas? Operum hoc, mihi crede, tuorum est.'

30. *Vindemator* aγ

probriumque meritum falcem ab illa volucre in vite deprehendi, ut ob id petulantiae sales etiam cum primo vere ludantur. Simile proverbium erat Graecis, cfr. Aristoph. Eq. 697: περιεκόκκασα et Aves 507: κόκκυ ψωλοὶ πεδίονδε. Ergo viator petulanter in vindemiatoris ludibrium cuculi cantum imitatur; verum talia tamque acerba et contumeliosa responsa fert, ut nec vires nec tempus habeat ad ea reddenda, sed fatigatus tandem inani altercatione ad sua negotia abeat, vindemiator victor evadat. Egregie Ausonius in Mosella 163: *Laeta operum plebes festinantesque coloni Vertice nunc summo properant, nunc deiuge dorso, Certantes stolidis clamoribus: inde viator Riparum subiecta terens, hinc navita labens, Probra canunt seris cultoribus; adstrepit ollis Et rupes et silva tremens et concavus amnis.* — *Graecus*] ut talis, homo vafer ac lepidus, uno dicto facile rusticum atque inficetum adversarium de statu demoturus. — *Italo - aceto*] «salibus vere Latinis, aculeatis et mordacibus.» Plaut. Pseud. 738: *Ecquid is homo habet aceti in pectore? Atque acidissimi.* — *consueris*] Cum *qui* h. l. idem sit ac *quippe qui*, *ut qui*, praestat coniunctivus, firmatus etiam optimis codicibus. — *reges*] Caesarem, ut Tarquinium Superbum L. Iunius Brutus, a quo M. Brutus stirpem ducere volgo putabatur. Ad lusum, qui est in verbis *reges - - Regem*, cfr. Cic. ad Att. I 16, 10: *Quousque*, *inquit* (Clodius), *hunc regem feremus?* — «*Regem appellas*, *inquam*, *cum* (Q. Marcius) *Rex tui mentionem* (in testamento suo) *nullam fecerit*»? — *Ille autem Regis hereditatem spe devorarat.* — *operum - - tuorum*] unum; «hoc te sane dignum est.»

SATIRA VIII.

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Cum faber, incertus scamnum faceretne Priapum,
Maluit esse deum. Deus inde ego, furum aviumque
Maxima formido: nam fures dextra coercet

SAT. VIII. 2. *faceretne* «omnes scripti» Cruq.

VIII. Multa cum evidentia narrat, quo ridiculo modo Maecenatis Priapus Esquilinus perterruerit venefícas, Canidiam sive Gratidiam, quam, fortasse prius amicam, propter perfidiam ac malas artes, quibus utebatur, singulari odio poeta persequebatur, et Saganam, eius sociam; scite simul immiscentur amici Maecenatis laudes ob restitutam Esquiliis salubritatem. (Scriptam putant hanc satiram a. u. c. 714 Grotefend, a 718 Franke, alii aliis annis. Tempus omnino incertum est. Composuit utique, postquam in Maecenatis familiaritatem pervenit, ut liquet ex occulta illa et, ut ita dicam, leni amici laude v. 14.) Artes magicas describunt Theocr. II. Verg. ecl. VIII; Tibull. I 2; Propert. IV 5; Ovid. her. VI 83 sqq.; Lucan. VI 430 sqq.; Val. Flacc. VI 439 sqq.; Lucian. dial. mer. 4; cfr. epod. 5, 17. Praecipuus autem lepor ac festivitas huius satirae in eo continetur, quod, cum plebs artium magicarum vigori etiamtunc fidem tribueret, homines culti eas iamdudum irridere solebant. Horum igitur partes magna cum hilaritate suscipit, simul sine ulla assentatione Maecenati suo gratificaturus.

1-7. *truncus - ficulnus*] *Σύκινον ξόανον* Priapi habet etiam Theocritus epigr. 4, 2. Ovid. am. III 7, 15: *Truncus iners iacui, species et inutile pondus.* Martial. VII 19, 1: *Fragmentum, quod vile putas et inutile lignum.* — *inutile lignum*] «ad nihil aptum; nam materia eius arboris propter fragilitatem nullis fabricis est idonea.» Comm. Cruq. Est: «quo nemo quid faceret sciebat ante fabrum, cui, ut Priapus tandem fierem, aptus sum visus.» Nam ne ad comburendum quidem in focis et caminis Itali ficulno ligno etiamnunc utuntur, utpote quod nimis molle atque spongiosum sit. Hinc Graeci contemptionis causa *σύκινος ἀνήρ, συκίνη γνώμη, συκίνη ἐπιχουρία.* — *faber*] lignarius. — *faceretne Pr.*] est hyperbaton = *Priapumne faceret.* — *Priapus*] deus agrestis Lampsacenorum, inde diu post Homerum atque Hesiodum in Graeciam primum, postea in Latium invectus, tamquam auctor fertilitatis, imprimis hortorum. Poematia ridicula et obscena in eius laudem (Priapeia ed. Bücheler), quae ad nos pervenerunt, ex antiquorum sensu, non ex nostro iudicanda sunt. Vide Bücheler in Mus. Rhen. XVIII 381 sq. Preller-Iordan, Röm. Mythol. I 450. — *Maluit esse deum*] «Cur, ipse nesciebat.» Egregiam in his ipsius dei verbis inesse *εἰρωνείαν* quivis sentit. Priap. 10: *Insulsissima quid puella rides? Non me Praxiteles Scopasve fecit, Nec sum*

Obscenoque ruber porrectus ab inguine palus,
Ast inportunas volucris in vertice arundo
Terret fixa vetatque novis considere in hortis.
Huc prius angustis eiecta cadavera cellis
Conservus vili portanda locabat in arca;
Hoc miserae plebi stabat commune sepulcrum,

9. *vilis* F

Phidiaca manu politus; Sed lignum rude vilicus dolavit Et dixit mihi: Tu Priapus esto. Propert. V 2, 59: (Vertumnus) *Stipes acernus eram properanti falce dolatus.* — *dextra*] qua modo fustem, modo falcem tenebat. Verg. georg. IV 110: *Et custos furum atque avium cum falce saligna Hellespontiaci servet tutela Priapi* (apes). Priap. 63, 9: *Huc adde quod me terribilem deum fuste Manus sine arte rusticae dolaverunt.* — *Obsceno - - ab inguine*] Cfr. sat. I 2, 26: *Inguen ad obscenum.* — *ruber - - palus*] membrum virile bipedale, minio oblitum, symbolum fecunditatis simplicissimum apud huius cultus repertores. Cfr. Priap. 26, 9: *Qui quondam ruber et valens solebam Fures caedere quamlibet valentes.* Ovid. am. III 7, 67: *(membra) vigent intempestiva valentque.* — *arundo* cet.] «arundinum fasciculus vento quassatus abigit aves.» — *novis - - hortis*] «cum Esquilina regio prius sepulcris et bustis vacaret, primus Maecenas salubritatem aeris ibi esse passus (fassus *Kießl.*) hortos constituit. Porph. Erant autem extra urbem et pertinebant ad regionem quintam, Esquilinum cum colle Viminali complectentem. Cfr. Becker, Röm. Alt. 1^2 540 sq. Si scholiastis fides tribuenda est, idem hic locus, de quo Horatius loquitur, fuit cum Puticulis, *loco publico ultra Esquilias, ubi mancipiorum corpora proiciebantur.* (Cfr. Varro l. l. V 25 et Festus p. 200 Lindem.)

8-13. *Huc prius* cet.] «Ad hunc locum, ubi Priapus stabat, olim servorum cadavera portari solebant sepelienda, ubi quondam Thermae Traianae et domus Crescentiae.» Comm. Cruq. — *eiecta*] ut vilia, quorum praeter conservos nemo curam gerebat. — *cellis*] «miseris mediastinorum cubiculis, plerumque subterraneis.» Cfr. Sen. ep. 18, 7: *pauperum cellas.* Tacit. dial. 28: *in cella emptae nutricis.* — *vili p. locabat in arca*] Servorum cadavera conservi mutuum inter se officium servantes et certis societatibus coniuncti (vide *collegium* familiae Serg. L. F. Paullinae Cerdoni Conservo M. C. CIL VI 10260) suo ex peculio sepelienda curabant conductis vespillonibus, qui ea *vili arcae* (sandapilae) imposita in Esquilias efferrent ibique vel cremarent vel humarent. Fulgent. de serm. antiq. ed. Mercer. p. 558: *Sandapilam antiqui dici voluerunt feretrum mortuorum, id est, loculum, - - in quo plebeiorum atque damnatorum cadavera portabantur.* — *miserae plebi* cet.] Locus ille non solum servorum, sed etiam hominum prorsus inopum sepulcreto erat destinatus ac propterea (id quod cum acerba irrisione adicit) ibi aliquando sepeliendi erant Pantolabus et Nomentanus, decoctores etiamtunc vivi. «Fuit autem Mallius verna (scurra *Kießl.*) trans Tiberim ingenuis parentibus natus, qui quia a multis pecuniam mutuam rogabat, Pantolabos est cognominatus, sed

Pantolabo scurrae Nomentanoque nepoti.
Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum
Hic dabat; heredes monumentum ne sequeretur.
Nunc licet Esquiliis habitare salubribus atque
Aggere in aprico spatiari, quo modo tristes
Albis informem spectabant ossibus agrum;
Cum mihi non tantum furesque feraeque suetae
Hunc vexare locum curae sunt atque labori,

13. *sequerentur* F

quamvis aliquot vitiis teneretur, tamen propter scurrulitatem complurибus erat domestice notus.» Porph. De Cassio Nomentano cfr. sat. I 1, 102. — Hic versus sat. II 1, 22 repetitus est. — *Mille pedes* cet.] Ibi quoque cippo incisa erat vel incisa fuisse a poeta fingitur solita sepulcrorum formula. — *in fronte*] alibi *in latitudine* idem est, quod 'viam publicam versus'. — *in agrum*] *feldwärts* = in die Tiefe. Utramque formulam, et hanc et *in agro*, usitatam fuisse puto. *In agro* sane omnibus litteris est Inscr. Orellii n. 4379, *in agrum* Petron. 71; quocirca nihil mutandum videtur. — Erat igitur hoc sepulcretum pedum quadratorum 300000, quia multis sepulcris destinatum. In singulorum sepulcris variat numerus pro fastu atque opibus mortuorum. Cfr. Inscr. Or. n. 4374. *IN. AG. P. XII. IN. FR. P. XXIV.* — N. 4382. *IN. F. P. VII. IN. A. P. VI.* — N. 4557. *IN. F. P. XXVI. IN. AG. P. XXXIIS.* «Salsissime poeta dicit cippum latissimum sepulcrum talibus hominibus tribuere, cum Puticulorum locus iis destinatus sit, in quibus re vera nullus exstitit cippus, qualis erat in sepulcris privatis.» *Düntzer.* — *dabat*] «assignabat.» — *heredes* cet.] Solita hac formula *H. M. H. N. S. (HOC MONVMENTVM HEREM NON SEQVITVR* omnibus litteris Inscr. n. 4379) cavebant, ne, cum *DIS MANIBVS LOCVS CONSECRATVS* vel *DATVS LEGATVSQVE* esset (Inscr. n. 4351. 4352), transiret ad heredes neve ab his aliquando vendi posset. Eadem formula Graece legitur in inscriptione Smyrnaea (Boeckh, Corp. Inscr. n. 3270): *ΤΟΙΣ ΔΕ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΙΣ ΜΟΥ ΟΥΚ ΕΠΑΚΟΛΟΥΘΗΣΕΙ ΤΟΥΤΟ ΤΟ ΜΝΗΜΕΙΟΝ.* «H. l. addita haec formula admodum ridicula est, quoniam hominum ibi sepultorum nulli exstiterunt heredes.» *Hirschfelder.*

14-20. *salubribus*] Propterea Augustus *aeger in domo Maecenatis cubabat.* Sueton. Oct. 72. — *Aggere in aprico*] Servii Tullii (Liv. I 44; Strab. V 3, 7) sive Tarquinii Superbi (Plin. h. n. III 9, 67), a porta Esquilina usque ad Collinam, unde prospectus in Esquilias patebat. Ventosum nominat Iuven. 8, 43, ubi cfr. Heinrichium II p. 320. Cic. de rep. II 6: *ut unus aditus, qui esset inter Esquilinum Quirinalemque montem maximo aggere obiecto fossa cingeretur vastissima.* — *quo*] «in quo, ex quo aggere,» non repetita praep. *in* post vv. *in aprico.* Bentleii coni. *qua (in welcher Richtung)* minus apposita videtur. — *tristes - - spectabant*] «Ut olim inviti per aggerem illum incedebant,

Quantum carminibus quae versant atque venenis
Humanos animos: has nullo perdere possum
Nec prohibere modo, simul ac vaga luna decorum
Protulit os, quin ossa legant herbasque nocentis.
Vidi egomet nigra succinctam vadere palla
Canidiam, pedibus nudis passoque capillo,
Cum Sagana maiore ululantem. Pallor utrasque
Fecerat horrendas adspectu. Scalpere terram
Unguibus et pullam divellere mordicus agnam
Coeperunt: cruor in fossam confusus, ut inde
Manis elicerent animas responsa daturas.

29. *elirent* g

quos necessitas aliqua eam in regionem deducebat, sic maesto ossium aspectu nunc remoto libenter ibi deambulant homines otiosi.» Nota spondeos in lugubri hoc versu *Albis* cet. — *Cum*] respondet v. *nunc* v. 14. «Etiamnunc» inquit, «postquam triste illud sepulcretum in amoenos, quos custodio, hortos mutatum est, sagae consceleratae molestia me afficiunt.» — *feraeque*] volpes, puta, et *Esquilinae alites* (epod. 5, 100), voltures. — *suetae*] trisyllabum ut ap. Lucret. II 903. Cfr. od. I 23, 4 et epod. 13, 2: *siluae;* ep. I 16, 51: *miluus;* epod. 16, 32: *miluo.* — *carminibus*] ἐπῳδαῖς. Propert. IV 4, 51: *magicae - cantamina Musae.* — *versant*] «huc illuc impellunt sicque vexant.»

21. 22. *vaga luna*] Verg. Aen. I 742: *errantem lunam.* Sagis autem luna necessaria erat ad artes suas exercendas. Theocr. II 10: *ἀλλά, Σελάνα, Φαῖνε καλόν· τὶν γὰρ ποτασείσομαι, ἄσυχε δαῖμον.* — *ossa legant*] «Etiamnunc hic quaerunt ossa in humo relicta, quibus opus habent; nec enim facile aliis ex sepulcris atque columbariis custoditis furari ea sagae possunt.» Ovid. her. VI 90: *Certaque de tepidis colligit ossa rogis* (Medea).

23-29. *Vidi egomet* cet.] «Quasi dicat: Et ut melius mihi credas, ecce nominatim tibi duas recito, quas egomet vidi. Habent hi versus aliquid tragicae descriptionis, ut illi Vergilii (Aen. III 623): *Vidi egomet, duo de numero cum corpora nostro* cet.» Comm Cruq. — *nigra*] ut omnia, quae ad res ferales pertinent, furva, atra sunt. Hinc etiam *agna pulla* dilaceratur (v. 27). Cfr. Tibull. I 2, 62: *ad magicos hostia pulla deos.* — *palla*] Consulto *palla* largiore quam tunica vestita est, in cuius sinu herbas ossaque servet. — *Canidiam*] Gratidiam Neapolitanam, de qua v. epod. 5 et 17. — *pedibus nudis*] Ad sacra haec magica ex sollemni ritu pedum nuditas referebatur, ut Medea apud Ovid. met. 182 *vestis induta recinctas, Nuda pedem, nudos umeris infusa capillos.* Similiter in nocturnis Lemuriis *habent gemini vincula nulla pedes.* Ovid. fast. V 432. — *Sagana maiore*] «Memini me legere apud Helenium

Lanea et effigies erat, altera cerea: maior
Lanea, quae poenis conpesceret inferiorem;
Cerea suppliciter stabat, servilibus ut quae
Iam peritura modis. Hecaten vocat altera, saevam
Altera Tisiphonen. Serpentis atque videres
Infernas errare canes Lunamque rubentem,
Ne foret his testis, post magna latere sepulcra.

32. *ut quae* Rσ *ut que* γg *utq;* aF

Acronem Saganam nomine fuisse Horatii temporibus libertam Pompei senatoris, qui a triumviris proscriptus est, sed cum dicat maiorem, apparet aut sororem hanc habuisse minorem se aut fuisse et aliam Saganam illis temporibus minorem hac vel aetate vel natalibus vel censu.» Porph. — *ululantem*] Ὀλολυγμοί maxime feminis in sacris tribuuntur. Cfr. Verg. Aen. II 488. Ovid. met. VII 190. — *utrasque*] Non necessariam esse coniecturam *utramque* satis apparet ex Caes. b. g. I 53: *duae fuerunt Ariovisti uxores . . . utraeque in ea fuga perierunt.* — *Scalpere terram Unguibus*] scrobem facturae; efficacior autem hic furor, quam si pala vel marra usae essent. Nam in caerimoniis eiusmodi usum ferri vetitum fuisse Kiefsling recte monet. — *pullam - - agnam*] Vide ad v. 23. — *mordicus*] Ut per totam hanc magicorum rituum descriptionem dominatur hyperbole comica, sic h. l. imprimis rem ridiculum in modum exaggerat. — *cruor* cet.] Recordare Ulixis (Odyss. XI 34 sqq. 95 sq. Philostr. Her. 18, 3. p. 728: Ἥκιστα γὰρ πρὸς αἵματί τε καὶ βόθροις αἱ ψυχαὶ ψεύδονται) — *Manis - animas*] coniungi oportet ut od. I 4, 16: *fabulaeque manes.* Tota autem res prorsus consentanea est populari illorum temporum superstitioni. Sic Cic. Tusc. I 37: *quae meus amicus Appius* νεκρομαντεῖα *faciebat.*

30-36. *Lanea* cet.] *Lanea* referebat Canidiam, *cerea*, quae vexaretur igneque liquefieret (v. 44), amatorem infidelem. «Laneae effigies compitalibus noctu dabantur in compita, tot numero, quot liberos homines precabantur salvos esse. - - Taceo lanae in nuptiis, in flaminum pileis, in hostiarum infulis, in sepulcris, in expiationibus usum.» Torrent. Sic h. l. lanea imago ac propterea Canidia ipsa tuta manebat ab omni malo, quod alia saga adversaria ei intentare poterat. — *servilibus - - peritura modis*] «miserabiliter peritura»; liquefieri enim debebat. Verg. ecl. VIII 80: *Limus ut hic durescit et haec ut cera liquescit* cet. Torrentius: «Lepide Horatius tamquam servili supplicio affici (Liv. XXIV 14, 7; XXIX 18, 14) ait eam, quae nimio plus pateretur. Nam in servos non modo dominorum sed et legum nota olim atrocitas ob condicionis vilitatem.» Cfr. Liv. XXXII 38, 8: *in servilem modum lacerati atque extorti.* Ad verbi ellipsin cfr. sat. I 1, 23 et I 3, 9. — *Hecaten*] Hom. hymn. in Cer. 24: *Περσαίου* (Titanis) *θυγάτηρ ἁταλὰ φρονέουσα - - Ἑκάτη λιπαροκρήδεμνος* v. 439: *Πολλὰ δ' ἄρ' ἀμφαγάπησε κόρην Δημήτερος ἁγνήν· Ἐκ τοῦ οἱ πρόπολος καὶ ὀπάων ἔπλετ' ἄνασσα.* Sic paulatim cum Cerere, Proserpina itemque Diana seu Luna in coniunctionem venit. Co-

Mentior at siquid, merdis caput inquiner albis
Corvorum atque in me veniat mictum atque cacatum
Iulius et fragilis Pediatia furque Voranus.
Singula quid memorem, quo pacto alterna loquentes

mice eius formam ita describit Lucianus Philops. 22: *γυναῖκα ὁρῶ προσιοῦσαν φοβεράν, ἡμισταδιαίαν σχεδὸν τὸ ὕψος· εἶχε δὲ καὶ δᾷδα ἐν τῇ ἀριστερᾷ καὶ ξίφος ἐν τῇ δεξιᾷ ὅσον εἰκοσάπηχυ, καὶ τὰ μὲν ἔνερθεν ὀφιόπους ἦν, τὰ δὲ ἄνω Γοργόνι ἐμφερής.* Cfr. *Preller-Robert*, Griech. Myth. I 1, 321 sqq. *Preller - Iordan*, Röm. Myth. II 422 sqq. — *saevam - Tisiphonen*] furiam, ut Allecto et Megaera Orph. hymn. 69. — *Serpentis atque* cet.] Ordo hic est: *Serpentis atque infernas canes errare videres.* Hyperbaton ipsum exprimit horum *φαντασμάτων* terribilem confusionem. — *Infernas - canes*] Stygias, Hecatae comites Apollon. Rh. III 1216: *ἀμφὶ δὲ τήν γε* (Hecaten) *Ὀξείῃ ὑλαχῇ χθόνιοι κύνες ἐφθέγγοντο.* Verg. Aen. VI 257: *visaeque canes ululare per umbram Adventante dea.* — *Lunamque rubentem*] «Facete Horatius, ut ostenderet Canidiam peiorem et magis abominabilem ceteris veneficis, quibus alias adesse solent Luna, Diana, Trivia sive quocumque nomine vocatur hoc numen, fingit *Lunamque rubentem* cet.» D'Orville ad Charit. p. 376. Sic Stat. Achill. I 644 de Achillis cum Deidamia concubitu: *tenerae rubuerunt cornua Lunae;* Petronius c. 122 v. 130: *Parte alia plenos exstinxit Cynthia voltus Et lucem sceleri subduxit.* Alii tamen neglectis verbis *Ne foret his testis* Lunam non propter pudorem sed formidine serpentium et infernarum canum se abscondisse opinantur et adi. *rubentem* hic quoque de lunae splendore positum esse ut od. II 11, 10: *neque uno Luna rubens nitet Voltu.* — *magna - sepulcra*] non sunt polyandria, fossae, in quas aliquamdiu vel cadavera ipsa vel crematorum ossa deiciebantur, donec complerentur, sed monumenta nobiliorum. Nam etiam haec vicina fuisse apparet ex Cic. Phil. IX 17, ubi Cicero ad Ser. Sulpicium honorandum postulat *locum sepulcro in campo Esquilino, - - seu quo in loco videbitur - - quo Serv. Sulpicius inferatur: quod sepulcrum ipsius, liberorum posterorumque eius sit, uti quod optimo iure publice sepulcrum datum est.* Quod coniecit Housman in 'the Iourn. of Phil. XVIII 35' *crepuscla*, et supervacaneum et nimis audax videtur.

37-39. *Mentior at* cet.] Similiter Trimalchio ap. Petron. c. 63 rem incredibilem narraturus addit: *plane non mentiar.* De particula *at* secundo sententiae loco posita cfr. Hand Turs. I. p. 443. — *caput inquiner*] quod ne accideret, capitibus simulacrorum sub dio positorum imponebantur opercula aerea inaurata, ex quibus orti sunt *nimbi* quos dicunt Sanctorum. — *mictum* cet.] Summum hoc scelus est, quod in dei simulacrum admitti poterat. Notum illud Persii 1, 113: *Pueri sacer est locus! extra meiite;* Iuven. 1, 131: *Cuius ad effigiem non tantum meiere fas est.* Idem valet de tumulis. Vide ad a. p. v. 471. — *Iulius* cet.] «quidam infames temporis illius. Alii dicunt poetas fuisse pessimos.» Acro. — *fragilis*] enervatus, effeminatus libidinibus. — *Pediatia*] «Pediatius eques Romanus honesto patrimonio consumpto etiam castitatem oris amiserat et indulgentia parentum mollis evaserat, ut omnem libidinem cum volup-

Umbrae cum Sagana resonarint triste et acutum,
Utque lupi barbam variae cum dente colubrae
Abdiderint furtim terris, et imagine cerea
Largior arserit ignis, et ut non testis inultus
Horruerim voces Furiarum et facta duarum? 45
Nam, displosa sonat quantum vesica, pepedi

41. *r'sonaret* g *resonarent* ceteri *resonarint* Bentley

tate pateretur. Propter quod eum Horatius feminino nomine 'Pediatiam' non 'Pediatium' appellavit; ob eandem causam et fragilem dixit, id est mollem. Porph. Sic Aristoph. Nubb. 678 Sostratam et Cleonymam pro veris nominibus dicit. Cic. de or. II 277 (Q. Opimius ad Caecilium): *Quid tu, Caecilia mea?* cet. Sunt qui parum probabiliter iungant *et fragilis Iulius Pediatia*, ut is unus homo sit et particulae *et - - que* sibi respondeant. — *furque Voranus*] «Voranus autem Q. Lutati Catuli libertus omni loco omni tempore furacissimus fuisse dicitur. De quo etiam illud traditur: cum deprehensus a nummulario esset, cuius de mensa nummos subtractos in calceos sibi infarciverat, quidam iocans in eum 'belle' inquit 'sic te nummularius ille excalciaverat' cum adspiratione secundae syllabae, ut simul et *χαλκόν* ei ablatum excalciato obiceret.» Porph.

41-43. *resonarint*] Imperfectum etsi omnes fere codices exhibent, propter praecedens *memorem* et sequentia *abdiderint*, *arserit*, *Horruerim* ferri non potest. Itaque omnes fere editores Bentleii coniecturam *resonarint* receperunt. Neque de forma dubitandum est, v. Manil. V 567: *resonavit*, Apul. met. V 12 *personavit* (Neue Formenl. II² 478 sq.) — «*triste*. lugubre et metuendum. *acutum*. tenue, subtile, quia sine corpore emittebantur voces.» Comm. Cruq. Heliodor. 6, 15. p. 251. Cor.: *ὁ νεκρὸς - - βαρύ τι καὶ δυσηχὲς ὑποτρίζων - - ἔφη κτλ.* Hom. Od. XXIV 9: *ὣς αἱ* (manes procorum) *τετριγυῖαι ἅμ' ἦισαν*. — *lupi barbam*] Plin. h. n. XXVIII 44: *Veneficiis rostrum lupi resistere inveteratum aiunt ob idque villarum portis praefigunt.* Hoc igitur fecerunt, ut adversariae alicuius incantationes irritas redderent. Huiuscemodi ritus nefarii omnes *furtim*, quam maxime occulte, peragendi erant. — *variae*] «maculosae.» Comm. Cruq. — *cerea*] disyllabum per synizesin, ut sat. II 2, 21: *ostrea*. Verg. Aen. X 116: *aureo*.

45-50. *Horruerim*] «Priapus sacra illa magica conspicatus horrore perfunditur, prae quo horrore ei accidit id, quod versu seq. narratur; quod cum ipsis sagis tantum horrorem incuteret, ut in fugam sese darent, poeta ridicule hoc ulciscendi horroris causa, quo Priapus perculsus esset, ab eo factum fingit.» Mitscherlich. Nihil opus est coniectura Feae *Obruerim*. — *Furiarum*] sagarum. Sic Cicero aliquoties P. Clodium *Furiam* vocat. — *displosa*] «cum impetu disrupta.» Acro. Pariter Lucret. VI 130: *plena animae vensicula parva Saepe det haut parvum sonitum displosa repente*. — *ficus*] utpote quod sit lignum magnopere fissile. — *Canidiae dentes* cet.] «locatur in has, quasi altera dentibus adpositis (emptis atque insiticiis) uti solita sit,

Diffissa nate ficus: at illae currere in urbem.
Canidiae dentis, altum Saganae caliendrum
Excidere atque herbas atque incantata lacertis
Vincula cum magno risuque iocoque videres. 50

47. *diffisa* aγ — 48. *caliandrum* gF

altera, quod glabra fuerit, caliendrum, id est, galericulum habere consuesset.» Porph. Cfr. Cic. de leg. II 60: *at cui auro dentes vincti escunt* cet. De caliendris cfr. Böttiger Sabina p. 141 sq.* — *incantata*] «quae formulis magicis ad opus hoc apta reddiderant.» — *Vincula*] «amoris, licia ex diversis coloribus, quibus mentes hominum vinciebant.» Comm. Cruq. Sunt nodi amatorii, *Liebesknoten, verzauberte Nesteln.* Verg. ecl. VIII 73: *Terna tibi* (imagini magicae) *haec primum triplici diversa colore Licia circumdo.* Ovid. am. I 8, 7: *Scit bene* (anus saga), *quid gramen, quid torto concita rhombo Licia, quid valeat virus āmantis equae.*

SATIRA IX.

Ibam forte via Sacra, sicut meus est mos,
Nescio quid meditans nugarum, totus in illis:

IX. Volgaris opinio, qua haec satira, sive mimus est ex Sophronis genere, garruli descriptionem continere putatur, procul dubio e male intellecto v. 33 orta est. Nam lectori integro continuo patebit hic non garruli *χαραχτῆρα* depingi, qualis, ut hoc utar, apud Theophrastum (Char. 3) describitur, sed potius id sibi poetam proposuisse, sive veram rem narrat sive fictam, ut certos quosdam homines derideret atque in posterum a se abigeret, qui iudicii elegantiam et poeticam facultatem affectantes atque exemplum Vergilii Horatiique aemulati in Maecenatis familiaritatem se intrudere conarentur et, quo certius hoc assequerentur, sine ullo pudore nihilque verentes, ne vilem suum et abiectum animum proderent, omnibus modis Horatii amicitiam expugnare contenderent. Hosce igitur homines male sedulos monet, ne solitis parasitorum artibus se in Maecenatis amicitiam irrepere posse sperent; «a me certe,» inquit, «tales numquam commendabuntur.» Simul callide hac quoque occasione utitur, ut civibus suis demonstret, qualis sibi familiaritas cum Maecenate intercedat a plurimis ignorata aut male iudicata, atque cuiusmodi mores illi placeant. Sane non minus odiosi Horatio esse debebant huiuscemodi assentatores, qui eius auxilio Maecenatis favorem aucupari conabantur, quam invidi ac malevoli illi antiquarii, quos saepe deridet atque impugnat. Sine causa vero Volpius Patavinus opinatus est hac satira derideri Propertium; etsi profecto mirum neque facile explicatu est, cur numquam Horatius Propertii, Propertius Horatii mentionem fecerit, cum ille Vergilium, Varium, Tibullum, alios poetas amicissime memoret, hic Vergilium admiratus sit. Vide etiam ad ep. II 2, 100. Scripta videtur a. u. c. 718-719. (Franke et Weber.)

1-5. *Ibam - - Accurrit*] Gratissima neglegentia in narrando omisit iuncturam Horatius, inseruit Bentleius *ut* inter *Ibam* et *forte* interposito. Insigne exemplum huiusmodi *ἀσυνδέτου* praebet Odyss. X 251: *Ἤιομεν, ὡς ἐκέλευες, ἀνὰ δρυμά, φαίδιμ' Ὀδυσσεῦ· Εὕρομεν ἐν βήσσῃσι τετυγμένα δώματα καλά.* — *forte*] «aliquando, sine certo consilio.» Cfr. ep. I 7, 29. — *via Sacra*] per quam otiosi deambulare solebant. (Cfr. epod. 4, 7; 7, 8.) Plerumque dicitur *Sacra via* et, qui in ea habitabant, *Sacravienses;* tamen etiam Plinius h. n. XIX 6 ordinem inversum praebet. Collato v. 35 h. l. de hora diei secunda cogitabis. — *sicut meus est mos*] Haec necessario iungenda sunt cum v. *meditans*, non cum v. *Ibam:* hoc enim significandum erat, nullum sibi tunc fuisse negotium nec serias cogitationes; non vero, prope cotidie per illam viam se solere spatiari. Altera iungendi ratio repugnat adv. *forte* et consuetudini Horatii (V. sat. I 6, 122). — *nugarum*] Recte Roederus: «Oleum et operam perdidisse videntur interpretes scrutati, quale fuerit nugarum genus, in quo tunc Horatius ambulans defixus es-

Accurrit quidam notus mihi nomine tantum,
Arreptaque manu: 'Quid agis, dulcissime rerum?'
'Suaviter, ut nunc est' inquam, 'et cupio omnia quae vis.' 5
Cum adsectaretur: 'Numquid vis?' occupo. At ille,
'Noris nos' inquit; 'docti sumus.' Hic ego 'Pluris

SAT. IX 3. *occurrit* g «*accurrit* ea est lectio omnium scriptorum» Cruq.

set.» Potest sane significare versus (Catull. 1, 3: *namque tu solebas Meas esse aliquid putare nugas.)*, quamquam inter strepitum Sacrae viae tales vix meditatus esse videtur; potest item significare omnis generis cogitationes haud nimis serias. — *totus in illis*] quo molestior fiebat interpellatio. Ep. I 1, 11: *omnis in hoc sum.* Luciani Hermot. 2: *δοκεῖς δέ μοι ἀλλ' οὐδὲ ὄναρ ποτὲ ἀνιέναι σεαυτόν, οὕτως ὅλος εἶ ἐν τῷ πράγματι.* Polyb. III 94, 10: *πρός τῷ παραβάλλεσθαι καὶ τῷ διακινδυνεύειν ὅλος καὶ πᾶς ἦν.* — *dulcissime rerum*] Eadem dictione usi sunt Ovid. met. VIII 49 et her. IV 125: *pulcherrime rerum;* Idem her. IX 107 de Hercule: *te, maxime rerum.* Qui cum Acrone construunt: *Quid rerum agis, dulcissime?* conferunt Plaut. Aul. 54: *Ne me observare possis, quid rerum geram;* 117: *Rogitant me, ut valeam, quid agam, quid rerum geram;* Pseud. 1063: *Viso quid rerum meus Ulixes egerit;* Rud. 1068: *quid tu me curas, quid rerum geram?* Capt. 376: *quid rerum hic agitem.* Terent. Eun. 923: *Reviso, quidnam Chaerea hic rerum gerat.* — *ut nunc est*] «hoc quidem tempore.» Est nostrum: «*Ganz leidlich für jetzt, für den Augenblick.*» Totum responsum ex eo genere est, in quo consuetudinis verbis contenti nihil prope veri cogitamus; et frigidissime, ut par erat, respondet Horatius homini ardenti atque impetuoso. — *cupio* cet.] Solita haec quoque urbanitatis formula, qua nihil certi homini molesto promittitur, ut fere nos: *Sehr verbunden!* Plaut. Pers. 766: *Omnia, quae tu vis, ea cupio;* Rud. 1045: *quamquam volui, vos quae voltis, mulieres.*

6-13. *Numquid vis?*] Postquam ipse satis, ut putabat, homini significavit nullam prorsus se habere cum eo colloquendi causam, ille tamen Horatio latus tegit, unde molestia se liberare cupiens comi valedicendi formula utitur. Sic Cic. ad Att. V 2, 2: *iussi eum valere, cum me exiens e sua villa numquid vellem rogasset.* Terent. Eun. 341: *rogo, numquid velit. Recte («Schon gut!»), inquit. Abeo.* Plaut. Bacchid. 604: Paras. *Numquid vis?* Pistocl. *Abeas: celeriter factost opus.* Ter deinceps haec valedicendi formula legitur in Plaut. Curc. 516. 522. 525, ubi respondetur *Bene vale* et *Vale atque salve.* Cfr. Hand Turs. IV p. 320. 324. — *occupo*] «praevenio hominem rogans, antequam ille quidquam post primam salutationem dixerit.» — *Noris nos*] Male iungunt cum vv. *Numquid vis?* «Hoc cupio, ut in tuam notitiam perveniam.» Nam cum illa mera sit formula, in qua voluntatis notio vix iam respicitur (uti probe sciebat etiam alter), praestat, opinor, disiungere, ut sit: «Vix aliter fieri potest, quam ut tibi iam aliquatenus notus sim. *(Du solltest mich ja wohl kennen.)* Nam

Hoc' inquam 'mihi eris.' Misere discedere quaerens,
Ire modo ocius, interdum consistere, in aurem
Dicere nescio quid puero, cum sudor ad imos
Manaret talos. 'O te, Bolane, cerebri
Felicem' aiebam tacitus, cum quidlibet ille
Garriret, vicos, urbem laudaret. Ut illi
Nil respondebam, 'Misere cupis' inquit 'abire:
Iamdudum video: sed nil agis; usque tenebo,

12. *agebam* γpr.F — 13. *ficos* gF — 15. *Iam video dum* σ

doctis ego quoque adnumeror.» — *Hic ego - - inquam*] Cic. de fin. V 4: *Hic* (Tum) *ego: Pomponius quidem, inquam, noster iocari videtur.* — *Pluris Hoc*] Vide sat. I 1, 46. Dum respondet: «propter id ipsum quod doctus es, ut dicis, pluris te faciam,» vafre significat se eum nisi nomine non nosse. — *Misere*] ex usu cotidiano in plerisque affectibus pro «vehementer, nimium quantum.» Sic dicitur *misere amare*, qui vehementer amat. Terent. Andr. 520: *Scimus, quam misere hanc amarit;* Heaut. 190: *Eam misere amat.* Mox v. 14: *Misere cupis abire.* — *modo - interdum*] Similiter sat. I 10, 11 sqq. sibi respondent *modo - saepe, modo - interdum.* Cfr. Hand Turs. III p. 647 sq. — *in aurem*] «quasi nescio quid secreto mandarem pedisequo, qua astutia hominem insulsum abigerem, simulans aliquod mihi esse grave negotium.» — *O te, Bolane*] «Utinam, secum ait, tam *insanus* et *cerebrosus* (quae vv. iunxit iam Lucilius), *μανικός*, *Tollkopf*, essem, quam fuit Bolanus! («qui adeo liber fuit, ut nullius ineptias ferret, quin quod de eo sentiret statim in eum diceret» Porph.) qui iamdudum exclamasset, *βάλλ' ἐς χόρακας*, abi in malam rem! Male enim accepissem verbis atque fugassem hominem.» M. Bolanum, veterem amicum, Cicero commendat Sulpicio ad fam. XIII 77, 2. — *cerebri Felicem*] *μακαρίζω σε τῆς παῤῥησίας.* Verg. georg. I 277: *felicis operum* (dies). Plin. paneg. 58, 5: *Miseros ambitionis.* Claudian. Stilich. 1, 89: *Felix arbitrii princeps.* Quid quod Silius ausus est dicere IV 259: *laudabat leti iuvenem —?* Plato Phaedon. p. 58 E: *εὐδαίμων - - καὶ τοῦ τρόπου καὶ τῶν λόγων.* — *quidlibet - Garriret*] Cic. ad Att. XII 1, 2: *garrimus, quidquid in buccam* (venit). — *vicos*] domuum ordines ex utraque viae parte. Sic Theophrasti *ἀδόλεσχος* Char. 3 narrat, *πόσοι εἰσὶ χίονες τοῦ Ὠιδείου.*

14-21. *Misere cupis* cet.] Minus apposite nonnemo ratus est haec submissa voce et secreto dicta esse ab homine molesto; immo urbanus volt videri, libertate antiqua Romana usus. De adv. *misere* vide ad v. 8. — *Persequar* cet.] Importunus, dum facetus esse frustra cupit, rusticius loquitur. *Persequar* est minarum praecedentium summa ac perseverationem assectantis egregie exprimit: «comitabor te usque eo, quo tibi ire propositum est»; *prosequar* esset: «officii causa porro sequar.» Iunge autem *Persequar hinc* potius quam *hinc quo*, vel ut fecit Comm. Cruq. et alii: *Persequar. Hinc - - tibi?* in qua interrogatione *hinc* su-

Persequar hinc, quo nunc iter est tibi.' 'Nil opus est te
Circumagi: quendam volo visere non tibi notum:
Trans Tiberim longe cubat is, prope Caesaris hortos.'
'Nil habeo quod agam et non sum piger: usque sequar te.'
Demitto auriculas, ut iniquae mentis asellus,
Cum gravius dorso subiit onus. Incipit ille
'Si bene me novi, non Viscum pluris amicum,
Non Varium facies: nam quis me scribere pluris
Aut citius possit versus? quis membra movere

16. *Prosequar* F «duo cod. Bland.» Cruq.

pervacaneum est. — *Circumagi*] «huc atque illuc (a me) circumduci.» Acro. — *non tibi notum*] «quapropter mecum visere eum non potes.» — *cubat*] «aegrotus lectulum servat domi suae.» Prolog. antiq. Plaut. Cas. 37: *servus, qui in morbo cubat; Immo hercle vero in lecto, ne quid mentiar.* Cels. 3, 4: *Is enim - - - cubantis etiam luxuriae subscripsit.* Cfr. sat. II 3, 289; ep. II 2, 68. Ovid. her. XX 164: *haec cubat, ille valet.* — *Caesaris hortos*] in Ianiculo, quos Caesar dictator populo Romano publice legarat. Sueton. Caes. 83. A Sacra via autem usque in Ianiculum horae prope integrae iter faciendum erat. — *et non*] Cfr. Haase ad Reisig *Lat. Sprachw.* p. 418 sp. Significat: «et huc accedit, quod non sum piger, et praeterea non s. p.» — *Demitto auriculas*] quasi dixisset: «misellas meas aures.» Ridiculo hoc proverbio utebantur iam Graeci, ut Plat. de rep. X p. 613 C: *τὸ μὲν πρῶτον ὀξέως ἀποπηδῶσιν (οἱ δρομεῖς), τελευτῶντες δὲ καταγέλαστοι γίγνονται, τὰ ὦτα ἐπὶ τῶν ὤμων ἔχοντες καὶ ἀστεφάνωτοι ἀποτρέχοντες.* — *iniquae mentis*] «iratus in mulionem immisericordem.» — *subiit*] ultima producta propter arsin in caesura, ut Ovid. met. I 114: *subiit argentea proles.* Frequens autem est, praesertim apud Ovidium, huius syllabae productio. Ad usum v. *subire* cfr. Verg. Aen. IV 599: *Quem subiisse umeris confectum aetate parentem.* Tac. ann. VI 28 Phoenix dicitur *subire patrium corpus inque solis aram perferre atque adolere.* Sic Gr. *ὑποδῦναι ἄχθος.*

22-27. *Si bene me novi*] «Si sum virtutis propriae idoneus aestimator.» Iahn. Cfr. ep. I 18, 1: *Si bene te novi.* Ovid. met. XIV 355: *Non, ait* (Circe), *effugies, vento rapiare licebit, Si modo me novi* cet. — *Viscum*] Vibius Viscus eques Ro. duos filios senatorii ordinis habebat, quorum alter Horatii amicus et Maecenatis convictor fuit. Cfr. sat. I 10, 83: *haec utinam Viscorum laudet uterque!* — *Varium*] Vide ad od. I 6, 1. — *plures*] Ecce alter Crispinus, sat. I 4, 14 sqq. Commendare autem se studet Horatio ut *centum puerum artium.* — *membra movere Mollius*] «cum maiore gratia ac facilitate saltare ac gesticulari.» Lucret. IV 980: *Cernere saltantis et mollia membra moventis.* Ovid. a. a. I 595: *Si vox est, canta; si mollia bracchia, salta.* — *Hermogenes*] Tigellii Sardi filius adoptivus (sat. I 3, 129; 4, 72; 10,

Mollius? Invideat quod et Hermogenes, ego canto.' 25
Interpellandi locus hic erat: 'Est tibi mater,
Cognati, quis te salvo est opus?' 'Haud mihi quisquam.
Omnis conposui.' 'Felices! nunc ego resto.
Confice: namque instat fatum mihi triste, Sabella
Quod puero cecinit divina mota anus urna: 30
Hunc neque dira venena nec hosticus auferet ensis

27. *quibus* R «unus Bland. habet *quibus est te salvo opus*» Cruq. — 31. *neque* g

18) ab interpretibus saepius cum illo (sat. I 2, 1 sqq.) confusus est. — *ego canto*] Hoc ipsum, quod ut Sallustii Sempronia in omnibus his se excellere, in una arte etiam Hermogenem illum (Horatio tantopere exosum) superare iactat homo vanissimus, bilem movet poetae, ita ut hunc sermonem tandem praecidat aliumque minus certe molestum movere conetur. Sciscitatur ergo de familia hominis, ut solent, qui primum cum aliquo notitiam contrahunt. — *quis te salvo est opus*] «quibus optabile et utile est te salvum esse.» Parum apte alii, in quibus Schütz et Kiefsling, haec verba ita acceperunt, quasi poeta comiti insaniam obiciat, cui coercendae tutela cognatorum opus sit.

28-34. *Omnis conposui*] Tacit. hist. I 47: *Pisonem Verania uxor ac frater Scribonianus, Titum Vinium Crispina filia conposuere.* Similiter περιστέλλειν = *beisetzen*, de sepultura, imprimis de cineribus collectis atque in urna conditis. Haec quoque verba animum durum nullaque propinquorum caritate tactum exprimunt. Mire Baxterus: «Gratificari volt Horatio tamquam futuro heredi.» — *Felices!*] «eo, quod a te iam nulla molestia afficientur.» Scilicet haec omnia submissa voce secum murmurat Horatius, ut v. 12, id quod vel ex eo elucet, quod alter ad tam miram narrationem ne verbum quidem respondet. — *resto*] «remaneo, qui a te componar.» — *Confice*] «Illico da mihi mortem, importune! Per iocum haec dicta sunt, ut quivis facile videt. — *Sabella - - anus*] Sabina sortilega, quae quaesticuli causa superstitiosis hariolabatur. Cfr. epod. 17, 28. Per se patet rem esse fictam. — *divina* cet.] *motâ urnâ divinâ*, «postquam concussit *divinam*, id est, ut ita dicam, propheticam urnam sorsque mea exsiluit.» Sortes autem hae laminae erant cum inscriptione aliqua ambigua, quam sortilegi pro tempore interpretabantur. Cfr. Or. Inscriptt. lat. n. 2485. Cave iungas cum aliis vel *anus mota* (nominat., id est, commota, furore percita, vel, ut alii explicant, permota, inducta) *urnâ divinâ*, vel mutato ordine verborum *(mota divina)* cum Bentleio: *anus divina* (sortilega) *motâ urnâ*. Cfr. od. II 3, 26; III 1, 16; Sil. Ital. III 344: *Fibrarum et pennae divinarumque sagacem Flammarum.* Ad elisionem autem longae syllabae ante brevem cfr. sat. I 1, 101: *Quid mi igitur;* II 2, 63: *Quali igitur;* 3, 16: *Ponendum aequo animo;* ep. I 2, 29: *aequo operata;* 7, 24: *me etiam;* 14, 37: *obliquo oculo.* Verg. Aen. II 182: *Improvisi aderunt — hostis*] Vide ad od. III 2, 6. — *laterum dolor*] «pleuritis.» Schol. Cic. de

Nec laterum dolor aut tussis nec tarda podagra;
Garrulus hunc quando consumet cumque: loquacis,
Si sapiat, vitet, simul atque adoleverit aetas.'
Ventum erat ad Vestae, quarta iam parte diei
Praeterita, et casu tum respondere vadato
Debebat; quod ni fecisset, perdere litem.

or. III 6: *lateris dolore consumptus est.* — *tussis*] φθίσις, «tabes.» — *quando - cumque*] «aliquando», proprie «quandocumque id fiet,» ut Ovid. met. VI 543: *si non perierunt omnia mecum, Quandocumque mihi poenas dabis;* trist. III 1, 57: *Quandocumque, precor, - - adspiciare.* De tmesi cfr. od. I 6, 3. — *simul atque adoleverit aetas*] Verg. Aen. XII 438: *mox cum matura adoleverit aetas.* Etiam in prosa oratione, ut Liv. I 4, 8: *cum primum adolevit aetas.* Cic. Verr. III 160: *adulta aetate.* — Ficto autem hoc vaticinio omnibus istius hominis similibus significat se nihil magis abominari quam ineptos ac molestos. Nescio an Horatius memor fuerit encomii illius Zenonis Stoici apud Diog. VII 27: *Τὸν δ' οὔτ' ἂρ χειμὼν κρυόεις, οὐκ ὄμβρος ἀπείρων, Οὐ φλὸξ ἠελίοιο δαμάζεται, οὐ νόσος αἰνή, Οὐκ ἔρωτις δήμου ἐναρεῖ μένος, ἀλλ' ὅ γ' ἀτειρὴς Ἀμφὶ διδασκαλίῃ τέταται νύκτας τε καὶ ἦμαρ.*

35-37. *ad Vestae*] ut Graeci εἰς Ἀπόλλωνος. «Ad fornicem Fabianum ex Sacra via sinistrorsum se converterant tamquam Tiberim petituri, trans quem cubare dixerat amicum; iam progrediuntur eo vico, quem sub Velia vocatum arbitramur, et tandem ad Vestae templum perveniunt.» Goettling. Vestae autem templum ad forum inter Capitolium et Palatium erat. Iordan Top. Roms I 2, 421 sq. Becker de Romae vet. muris p. 25: «Fuit delubrum Vestae, quo nomine etiam Regiam comprehendo, iuxta forum Romanum, sive, ut solent Romani, quidquid aedificiorum circa aream fori erat, ipsius fori partem vocare, in foro Romano.» Et proxime quidem aedes Vestae attingebat Libonis puteal, ubi iudicia exerceri solita erant. Cfr. ad od. I 2, 15. — *quarta p. d.*] «hora tertia.» Martial. III 8, 2: *Exercet raucos tertia* (hora) *causidicos.* — *respondere*] in iure, «ad iudicium adesse.» Cic. Verr. I 1: *opinionem populi Romani fuisse, C. Verrem altera actione responsurum non esse neque ad iudicium adfuturum: - - praesto est, respondet, defenditur.* — *vadato*] «ei, qui eum vadatus erat, *vadimonio obligaverat*,» ut ait Gaius 4, 187. Plaut. Curc. 162: PL. *Ubi tu qui me convadatu's Veneriis vadimoniis? [Ubi tu es, qui me libello Venerio citavisti? Ecce me!] Sisto ego tibi me et mihi contra itidem te ut sistas suadeo.* PH. *Adsum* cet. Alii non minus recte *vadato* pro ablativo absoluto habent, «vadibus datis,» «postquam vadatum est,» comparatis vv. *intestato* et (Ulp. 1, 1, § 7. D) *contestato*, «testibus adhibitis», *auspicato*, *parto* (sat. I 1, 94.), verbum enim *respondere* in hac formula absolute ponitur. — *perdere litem*] etiam apud Cic. de or. I 167. *Lis* autem h. l. summa vadimonii, quae tanti erat, quanti res, de qua litigabant, ut apparet ex Gaio 4, 185: *Fiunt autem vadimonia quibusdam ex causis pura, id est, sine satisdatione, - - quibusdam recuperatoribus suppositis, id est, ut qui non steterit, protinus a*

'Si me amas' inquit, 'paulum hic ades.' 'Inteream, si
Aut valeo stare aut novi civilia iura:
Et propero quo scis.' 'Dubius sum, quid faciam' inquit,
'Tene relinquam an rem.' 'Me, sodes.' 'Non faciam' ille,
Et praecedere coepit. Ego, ut contendere durum
Cum victore, sequor. 'Maecenas quomodo tecum?' —

39. *Haud . . haud* F — 42. *durum est* y — 43. *sequar* αγpr.

recuperatoribus in summam vadimonii condemnetur. Ib. 186: *Et siquidem iudicati depensive agetur, tanti fit vadimonium, quanti ea res erit.*

38-43. *Si me amas*] Solita petendi formula. Cic. ad Att. V 17, 5: *Si quidquam me amas, hunc locum muni;* huic ἀντίστροφον est *amabo* illud, verbi significatione prope exuta. V. *me* h. l. correptum cum sequenti vocali non colliquescit. Cfr. Verg. Aen. VI 507; Cat. 97, 1: *non ita me di ament;* Id. 55, 4: *te in circo te in omnibus libellis.* — *hic*] «ubi nunc sumus, in foro.» — *ades*] Plaut. Amph. 1037: *quaeso, ut advocatus mihi adsis;* Casin. III 3, 5: *Dum adsto advocatus quoidam cognato meo.* Seneca ep. VIII 5: *cum ad vadimonium advocatus descenderem.* — *Inteream, si - valeo*] Cic. ad fam. XI 23, 2: *peream, si te - - ferre poterunt.* Infra v. 47: *dispeream, ni Submosses omnis.* Nos: *Ich will des Todes sein, wenn* cet. — *stare*] «astare (adesse) advocatus in iure, apud recuperatores.» — *aut novi* cet.] «nec propterea advocatio mea te quidquam iuvaret.» — *Tene relinquam an rem*] Horatius imitatur sermonem familiarem cogitatione ex superioribus suppleto: *Dubius sum, tene* cet. Nec differt Cic. ad Att. XII 24, 2: *velim me* (dubitantem) *certiorem facias, P. Crassus - - vivone - - patre suo mortuus sit - - an post.* Orat. 61: *quaesitum* (itaque dubitatum) *est, in totone circuitu illo orationis - - an in principiis solum - - numerus tenendus sit.* — *rem*] «*Rem* pro lite dixit. Sic et in legibus scriptum inveniri solet: *rem sive litem.*» Porph. Varro l. l. VII 93: *Quibus res erat in controversia, ea vocabatur lis; ideo in actionibus videmus dici: QVAM REM SIVE MI LITEM DICERE OPORTET.* — *durum*] scil. est. — *victore*] «qui instando pervicit.»

43-48. *Maecenas* cet.] Nunc demum missis ambagibus ad id pervenit importunus, quod eius maxime intererat, ut, si fieri posset, intercedente Horatio Maecenatis amicorum velut cohorti eodem modo aggregaretur, quo Horatio Vergilius illius amicitiam conciliarat. — *repetit*] «sermonem intermissum hinc rursus exorditur.» — *paucorum*] Terent. Eun. 408. Thr. *Immo sic homost: Perpaucorum hominum.* Gn. *Immo nullorum arbitror, si tecum vivit.* Cicero de fato apud Macrob. Saturn. III 16, 4 ed. Eyssenh.: *Acipenser iste paucorum hominum est,* id est, «piscis tam rarus, ut paucis dumtaxat convivis apponi debeat.» Sensus h. l. est: «paucis quidem, sed egregiis familiaribus ille, qua est prudentia, uti solet.» Vv. *paucorum - - summosses* diversissime interpretati sunt philologi. 1) Omnia importuno tribuuntur: «Quomodo tecum vivit Maecenas?» (Responsum non exspectat, sed continuo pro suo captu atque ingenio

Hinc repetit — ‘paucorum hominum et mentis bene sanae;
Nemo dexterius fortuna est usus. Haberes
Magnum adiutorem, posset qui ferre secundas,
Hunc hominem velles si tradere. Dispeream, ni

46. *possit* g — 47. «*velles si* - - omnes scripti cod.» Cruq.

laudibus illum extollit:) «paucos utique inter amicos recipere solet, sed egregios, ut te, Vergilium, Varium, atque hoc ipso delectu demonstrat, quanta sit prudentia praeditus. Omnino nemo fortuna dexterius ac sollertius eo est usus, qua in arte sane rerum humanarum cardo vertitur. — Iam facile tibi erit mihi, homini centum artium, quales ille solet deligere, aditum ad eum parare; ac facies hoc fortasse non sine proprio tuo commodo; ego enim te pro virili parte iuvarem adversus invidos atque iniquos tuos, qui, ut reor, interdum apud illum tibi officiunt; immo ope mea quos voles summovebis.» Hanc rationem, quippe quae ambiguitate et artificio omni careat, cum Dillenb., Kellero, Schützio ego quoque sequor. 2) Alii item omnia importuno tribuentes vv. *Nemo dexterius* cet. ad Horatium referunt. Verum *te* nec prorsus abesse poterat, si obscuritatem vitare volebat, neque ex coniectura ante v. *usus* inseri placet, ubi, quamvis maxima vis in eo reposita esse deberet, tamen elidendum esset. Quid quod hoc ipsum: «nemo dexterius te, Flacce, fortuna usus est,» habebat, non dicam, quod offenderet Maecenatem eiusque amicos, sed tamen, quod haud nimis urbane dictum iis videretur. 3) Dialogus: Importunus. *Maecenas quomodo tecum?* Horatius. *Paucorum hominum et mentis bene sanae. Nemo dexterius fortuna est usus.* Import. *Haberes* cet. Sed ne per iocum quidem unice propter dexteritatem non longe a vafritie distantem laudare poterat potentem amicum, si quod decebat oblitus non erat. 4) Dialogus: Import. *Maecenas quomodo tecum?* Horat. *Paucorum h. et m. b. s.* («Ergo difficile est, ut tibi statim aditus ad eum pateat.») Imp. »Sane *nemo dexterius* te *fortuna est usus*, ex quo in illius amicitiam admissus es; sed tamen invidiae expositus manes. Igitur si te mecum consociares, haberes magnum adiutorem.» Verum *te* vix abesse posse facile, spero, senties; nec ab importuno, quod tamen necessarium est, sic ulla laus impertitur Maecenati, etsi haec quoque inepta esse debebat, sed propter hoc ipsum eiusmodi, ut risum excitaret et ipsi patrono et reliquae cohorti. Hoc vidit Kiefsling, qui hanc rationem ceteroquin secutus ad v. *usus est* suppleri vult *quam Maecenas*. In eo quoque discrepant interpretes, utrum vv. *mentis bene sanae* ad Maecenatem referantur an sic explicanda sint: *et* quidem hominum *mentis bene sanae*. Equidem priorem rationem unice probo; nam cumulare debebat homo importunus Maecenatis laudes, non extollere eius amicos. Ac sive importuno sive Horatio ipsi haec ita tribuis, vv. mira φιλαυτίᾳ non carerent. — *adiutorem*] «umquam si accideret, ut alius Maecenatis amicus tibi eius favorem subtrahere conaretur.» Est vocabulum scenicum. Phaedr. V 5, 13: *In scena vero postquam solus constitit, Sine apparatu, nullis adiutoribus.* Sueton. Gramm. 18: *Hic* (Crassitius) *initio circa scenam versatus est, dum mimographos adiuvat. — ferre secundas*] «agere secundas partes,

Summosses omnis.' 'Non isto vivimus illic
Quo tu rere modo: domus hac nec purior ulla est
Nec magis his aliena malis; nil mi officit, inquam,
Ditior hic aut est quia doctior; est locus uni
Cuique suus.' 'Magnum narras, vix credibile!' 'Atqui
Sic habet.' 'Accendis, quare cupiam magis illi
Proximus esse.' 'Velis tantummodo: quae tua virtus,
Expugnabis; et est qui vinci possit, eoque

49. *ne* $\gamma\varphi_1$ *est* omisit R — 50. *mi* aγRσ *mihi* F omisit g *inquam* aγgRF *umquam* yσpr. «Bland. 4 cum Tons. habent *nihil officit, inquam*» Cruq. — 51. *haud* F — 52. *Atque* gRF

δευτεραγωνιστὴν εἶναι,» cuius praecipuum munus erat, ut, quemadmodum Pylades Orestem in Euripidis Iphigenia in Tauris et in Oreste, verbis, recitatione, gesticulatione quam maxime iuvaret ac sustineret *τὸν πρωταγωνιστήν*. Cfr. Cic. divin. in Q. Caecil. 15, 48: *Ut in actoribus Graecis fieri videmus, saepe illum, qui est secundarum aut tertiarum partium, cum possit aliquanto clarius dicere quam ipse primarum, multum summittere, ut ille princeps quam maxime excellat, sic faciet Alienus: tibi serviet, tibi lenocinabitur; minus aliquanto contendet quam potest.* — *Hunc hominem*] «*δεικτικῶς* se ipsum demonstrat.» Comm. Cruq. Plaut. Curcul. 248: *solus hic homost, qui sciat divinitus*, id est, «solus ego sum.» Terent. Heaut. 355: *Hic siquid nobis forte adversi evenerit, Tibi erunt parata verba, huic homini verbera.* Cfr. od. III 10, 19: *hoc* (meum) - - - *latus.* Similiter Graeci *ὅδε ὁ ἀνήρ* = *ἐγώ*. — *tradere*] «commendare.» Cic. ad fam. VII 5: *Totum denique hominem tibi ita trado de manu, ut aiunt, in manum tuam istam et victoria et fide praestantem.* — *dispeream, ni* cet.] Eadem affirmationis formula utuntur Catullus 92, 2 et 4; Propertius II 21, 9, alii; simili Martialis IV 31, 3: *Ne valeam, si non res est gratissima nobis.* Cfr. v. 38. — *Submosses*] «statim a Maecenate alienasses;» quasi praecessisset: «si me illi tradidisses.» Ipso autem tempore actionis celeritas facilitasque significatur.

48-55. *vivimus*] Bentley ex tribus codicibus substituit *vivitur;* sed prima persona scitius et, si vis, acerbius etiam significat hominem haud dignum esse, qui in hoc honestorum virorum veluti sodalitium recipiatur. — *rere*] Cicero de or. III 153 *reri* ex iis verbis poeticis esse dicit, *quibus loco positis grandior atque antiquior oratio saepe videri solet.* — *malis*] «invidia, simultate, insidiis, detrectationibus, factionibus.» Comm. Cruq. — *inquam*] vim eius, quod Horatius comitem monet, auget; et quoniam in omnibus codicibus nostris, etiam in V invenitur, nihil est, quod Lambini *umquam* cum Orellio praeferamus. — *Ditior-doctior*] Simillima est collocatio verborum (*ἀπὸ κοινοῦ*) sat. I 4, 17: *inopis me quodque pusilli Finxerunt animi.* — *locus*] Noli explicare: «certum aliquod officium ac

Difficilis aditus primos habet.' 'Haud mihi deero:
Muneribus servos corrumpam; non, hodie si
Exclusus fuero, desistam; tempora quaeram,
Occurram in triviis, deducam. Nil sine magno

munus in Maecenatis domo unicuique assignatum est»; sed: «unusquisque nostrum, ut ipsi libitum est, et pro suo decori sensu illic sese gerit.» — *uni Cuique*] De hac libertate metrica egit L. Müller de re metr. poet. lat. p. 293 sq. Reliqua exempla sunt sat. I 2, 62; 6, 58; II 3, 117 et 179; ep. II 2, 93 et 188; a. p. 290 et 424. — *suus*] «quem ipse implet sine ceterorum invidia, ego lyricus, Vergilius bucolicus et didacticus, Varius panegyricus poeta.» — *Magnum narras*] Valde miratur homo pusilli animi hoc fieri posse; statim tamen necessitudini tam simplici atque innocenti se quoque adaptare studet vv. *Accendis* cet. Nihilominus vel invitus rursus monstrat se aliis quam malis artibus in expugnando Maecenate uti non posse. — *Sic habet*] *οὕτως ἔχει*, ex sermone familiari pro *sic se res habet*. — *Accendis*] «auges desiderium, cur» cet. — *Proximus*] «quam maxime familiaris.» Malitiose poeta superlativum ei tribuit; nam hoc ipsum volebat homo, sese applicare Maecenati, alios, qui minus ipsi placerent, paulatim submovere. — *Velis*] Cur pro imperativo potius quam pro condicione «si velis» habeamus, nondum satis video. Propert. V 5, 9: *Illa velit, poterit magnes non ducere ferrum.* Horat. ep. I 16, 54: *Sit spes fallendi, miscebis sacra profanis.* Quamquam sensus idem semper erit: «Sufficit, ut velis» cet. — *quae tua virtus*] «ea enim est tua virtus;» «pro virtute tua ac dexteritate.» Sulpic. apud Cic. ad fam. IV 5, 6: *qui illius in te amor fuit pietasque;* ibid. VII 2, 1: *qui meus amor in te est.* — *vinci*] Continuatur figura, quae inest in v. *Expugnabis*; proprie: «ac sane haud nimis difficulter homines dignos suam ad amicitiam adhibet», «*er läßt sich gewinnen.*» — *eoque* cet.] «Conscius scilicet suae facilitatis Maecenas, se vel invitum expugnari posse ab improbis flagitatoribus, aditum adversus tales intercludit, ianitori, nomenclatori, cubiculario, duris et morosis servulis, mandando, ne quem nisi ex intima amicitia ad se intromittant.» Bentl. Idque adeo ipse expertus erat Horatius post primam Vergilii commendationem nono demum mense inter Maecenatis amicos receptus. — *Difficilis aditus - habet*] Cfr. Cic. ad fam. XIII 58: *Commendo tibi hominem - - tantum, ut facilis ad te aditus habeat.* Nostro autem loco aditum *habere* est idem quod «praebere.»

56-60. *Haud mihi deero*] Cfr. sat. II 1, 17. Eadem synizesis est etiam sat. II 2, 98. — *Muneribus* cet.] Homo suimet admirator gloriatur se optime callere omnes illas artes, quibus parasiti et ambitiosi irrepere solebant in locupletium domus. — *Exclusus*] Cfr. sat. I 2, 67; II 3, 264. — *tempora*] «opportuna, cum ab omni molestia vacuus erit otioque fruetur.» — *in triviis*] ubi propter hominum turbam minus facile occurrentes devitantur. — *deducam*] «ubi ex domo in forum descendet, eius comitibus me adiungam.» Cic ad fam. X 12, 2: *cum magna multitudo optimorum virorum et civium me de domo deduceret.* Id. pro Mur. 70: *interdum ad forum deducimur.* Cfr. Cato mai. 63. Unde cum salutatoribus atque adsectatoribus Q. Cicero de pet. cons. 34 iungit *deductores.* — *Nil*

Vita labore dedit mortalibus.' Haec dum agit, ecce
Fuscus Aristius occurrit, mihi carus et illum
Qui pulchre nosset. Consistimus. 'Unde venis?' et
'Quo tendis?' rogat et respondet. Vellere coepi
Et prensare manu lentissima bracchia, nutans,
Distorquens oculos, ut me eriperet. Male salsus
Ridens dissimulare, meum iecur urere bilis.
'Certe nescio qui secreto velle loqui te
Aiebas mecum.' 'Memini bene, sed meliore

60. *agit* «omnes cod. scripti» Cruq. — 63. *tendit* F — 64. *prensare* aγ *pensare* σ *pressare* RF p̄ssare g «quos legi cod. scripti omnes habent *prensare*» Cruq. — 66. *bellis* FR

sine magno cet.] Aretalogi more digreditur in locum communem: *πάντα τὰ καλὰ χαλεπά*. Epicharmus apud Xenoph. Mem. II 1, 20: *Τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τἀγάθ' οἱ θεοί*. Sophocl. Elect. 945: *Ὅρα, πόνου τοι χωρὶς οὐδὲν εὐτυχεῖ*. — *dedit*] «dare solet», *ἀορίστως*.

60-66. *Haec dum agit*] «dum ita ineptit, haec et talia effutiens;» ut nos *treiben*. — *ecce*] de re inexspectata atque improvisa. — *Fuscus Aristius*] Huic Horatius od. I 22 et ep. I 10. inscripsit. Comm. Cruq.: «Hic fuit grammaticus illius temporis doctissimus, amicus et familiaris Horatii.» Acro ad ep. l. l. eum scriptorem tragoediarum et Porphyrio ibid. scriptorem comoediarum appellat. Grammaticum fuisse nunc constat ex Eichenfeldii et Endlicheri Anal. grammat. p. 452: . . . . *de quo Aristii Fusci grammatici liber ad Asinium Pollionem* cet., ut recte emendavit Haupt ad Ovid. hal. p. 40 codicis scripturam *abnesti fusti*. De inverso nominum ordine vide ad od. II 2, 3. — *pulchre nosset*] ut *probe*, etiam in prosa or. Plancus in Cic. ep. X 23, 1: *Lepidum - pulchre noram*. — *Unde* cet.] «Eleganter mixtum inter se et confusum sermonem interrogandi respondendique expressit.» Comm. Cruq. Solita erat formula. Sat. II 4, 1: *Unde et quo Catius?* — *Vellere*] proprie togam circa alterutrum bracchium. — *prensare*] Nihil est, quod codicum Blandiniorum auctoritatem deseram; ut *vellere* ad togam, ita *prensare* ad bracchia optime quadrat et non raro de petentibus dicitur. — *lentissima*] «quae cum prensarentur, sensu prorsus carere videbantur,» *unempfindlich, gleichgiltig*. Cfr. od. II 16, 26: *et amara lento Temperet risu*. Martial. II 46, 7: *tu spectas hiemem succincti lentus amici*. — *Male salsus*] «prave atque intempestive iocans.» Quid significet *male* adiectivis additum, vide ad od. I 9, 24. — *iecur*] H. l. est irae sedes, ut od. I 13, 3: *vae meum Fervens difficili bile tumet iecur;* alibi amoris. Vide ad od. I 25, 15; IV 1, 12. — *urere bilis*] Aristot. ed. ac. Bor. 954 a. 32: *ὅσοις δὲ λίαν πολλὴ καὶ θερμὴ (ἡ χολὴ ἐνυπάρχει), μανικοὶ καὶ εὐφυεῖς καὶ ἐρωτικοὶ καὶ εὐκίνητοι πρὸς τοὺς θυμοὺς καὶ τὰς ἐπιθυμίας*.

Tempore dicam; hodie tricesima sabbata: vin tu
Curtis Iudaeis oppedere?' 'Nulla mihi' inquam
'Religio est.' 'At mi: sum paulo infirmior, unus

70. *opperiere* g

69-74. *tricesima sabbata*] «*Sabbata* de uno sabbati die Matth. 22, 1; Marci 1, 21; Ioseph. Antiqq. III 10, 1: *κατὰ δὲ ἑβδόμην ἡμέραν, ἥτις σάββατα καλεῖται.* Recte inita temporis computatione sabbata ab initio anni sacri tricesima incidunt in ipsum primum diem scenopegiorum (Laubhüttenfest) XV. d. Octobr. Etenim sex menses lunares ab Aprili ad Octobrem complectuntur sabbata viginti quinque. Quemadmodum autem septimus quisque dies sabbatum est, ita festis diebus septimi mensis ad unum omnibus sabbatorum nomen tribuebatur. Atqui primus Octobris dies est sollemne buccinandi sive sabbatum XXVI. (Cfr. Num. 29, 1; Levit. 23, 24.) Sequitur dies Tisri quintus, volgare sabbatum XXVII, est penitentiae vel supplicationis XXVIII (Num. 29, 7; Levit. 23, 27), duodecimus sabbatum volgare XXIX. Cui succedunt *tricesima sabbata* die Tisri quinto decimo, primo scenopegiorum, quae semper constat castissime celebrata et, quod maximi momenti est, Romanis satis nota fuisse (Levit. 23, 34-44. Plutarch. Sympos. IV, 6, 2). Dicitur etiam festum tabernaculorum (*τὴν προτέραν τῆς ἑορτῆς σκηνὴν ὀνομάζουσιν.* Plut. l. l.) et complectitur integros septem dies a XV. Tisri usque ad XXI. Primus autem huius hebdomadis dies et ultimus maxime sacri erant et praeter ceteros dicebantur sabbata.» Roeder. Eximius theologus ab Orellio hoc de loco consultus cum esset, non prorsus improbavit Roederi rationem; hoc tamen adiunxit: «Quodsi adnumerandum est et controversum illud sabbatum *δευτερόπρωτον* (Lucae 6, 1), 15. dies mensis Nisan, ut videtur, teste Iosepho (archaeol. III 10, 5; XIII 8, 4) pro sabbato celebratus, et dies Pentecostes, 6. dies mensis Sivan, tricesima sabbata in diem 10. mensis Tisri perquam apte incidunt: etenim hoc die ipso magnum illud sollemne expiationum celebrabatur, de quo Levit. 23, 27 tremenda haec verba leguntur: *Omnis anima, quae afflicta non fuerit die hac, peribit de populis suis; et qui operis quidpiam fecerit, delebo eum de populo suo.* Tam triste igitur sollemne, notum etiam Romanis, superstitiosis utique sacrum quendam terrorem incutere poterat.» Plurimi assensere Scaligero de emend. temp. 3 p. 307 intellegenti tricesimum mensis lunaris diem, ex parte certe feriatum et cultum Iudaeis. Addenda est etiam Ideleri sententia (*Chronologie* II, 175): *Hierunter mufs das Neumondsfest — rosch chodesch — der Iuden, das in den vollen Monaten mit dem dreifsigsten anfängt, verstanden werden.* Sed maxime nunc arridet Bretschneideri sententia apud Wüstemannum: «*Es existierte nie ein solches Fest. - - Ich bin daher der Meinung*, tricesima sabbata *sei ein fingierter Name, scherzweise erfunden, und solle gar kein bei den Iuden existierendes Fest anzeigen. Dadurch wird die Schalkheit des Aristius nur um so boshafter. Unter dem Vorwand eines wichtigen Festes, das gar nicht existiert, schält er sich los.*» De sabbatis ad res gerendas minus aptis cfr. Ovid. a. a. I 415; rem. am. 219: *nec te peregrina morentur Sabbata.* — *vin tu*] Duae sunt formulae *visne tu* sive *vin tu* et *vis tu.* Illa est dissuadentis et dehortantis,

Multorum. Ignosces: alias loquar.' Huncine solem
Tam nigrum surrexe mihi! Fugit inprobus ac me
Sub cultro linquit. Casu venit obvius illi
Adversarius et: 'Quo tu turpissime?' magna 75

haec adhortantis et suadentis. Cfr. sat. II 6, 92. — *Curtis*] «verpis, circumcisis.» Martial. VII 30: *Nec recutitorum fugis inguina Iudaeorum.* — *Iudaeis oppedere*] Vox plebeia, qua utitur contemptus ac derisionis causa. Sic Aristoph. Plut. 617: *τῶν χειροτεχνῶν Καὶ τῆς πενίας καταπαρδεῖν.* Ioseph. b. iud. II 12, 1: *εἷς τις τῶν στρατιωτῶν ἀνασυράμενος τὴν ἐσθῆτα καὶ κατακύψας ἀσχημόνως προσαπέστρεψε τοῖς Ἰουδαίοις τὴν ἕδραν καὶ τῷ σχήματι φωνὴν ὁμοίαν ἐπεφθέγξατο.* Solebant autem Romani Iudaeorum ritus deridere. Augustus in epistula apud Sueton. Octav. 76: *Ne Iudaeus quidem - - tam diligenter sabbatis ieiunium servat, quam ego hodie servavi.* Cfr. sat. I 4, 142 sq.; I 5, 100. Iuven. 14, 96: *Quidam sortiti metuentem sabbata patrem Nil praeter nubes et caeli numen adorant, Nec distare putant humana carne suillam, Qua pater abstinuit; mox et praeputia ponunt; Romanas autem soliti contemnere leges, Iudaicum ediscunt et servant ac metuunt ius, Tradidit arcano quodcumque volumine Moses, Non monstrare vias eadem nisi sacra colenti, Quaesitum ad fontem solos deducere verpos. Sed pater in causa, cui septima quaeque fuit lux Ignava et partem vitae non attigit ullam.* — *Religio*] *Bedenken.* — *infirmior*] «meticulosior ac superstitiosior.» — *unus Multorum*] «adeoque popularibus superstitionibus obnoxius.» Cic. Brut. 274: (M. Calidius) *non fuit orator unus e multis;* Tusc. I 17: *ut homunculus unus e multis.* de offic. I 109: *ut unus de multis esse videatur.* — *Huncine* cet.] Haec, dum *fugit* Aristius, secum murmurare Horatium manifestum est. — *solem Tam nigrum*] «diem tam atrum, infaustum.» Opponuntur *candidi soles* Catull. 8, 3. — *surrexe*] pro *surrexisse* cfr. ad sat. I 5, 79. De infinitivo vid. ad epod. 8, 1. — *Sub cultro*] quasi victimam a popa iamiam mactandam. Tertull. Apolog. 8: *infans - - qui nesciat mortem, qui sub cultro tuo rideat.*

75-78. *Adversarius*] Sunt, quibus diversus videatur hic ab illo, qui hunc hominem vadatus erat v. 36. Sed leporem totius loci admodum diminui putamus, ubi non intellegamus eundem illum adversarium, hominem litium cupidum et rei suae adeo certum, ut, etiamsi nebulo non responsurus litem perdere debebat, tamen, ut is se sisteret in iudicio, mallet atque propter id ipsum, quod hora constituta vadimonium deseruerat, eum denuo in ius raperet. Sic etiam *Bethmann-Hollweg*, Handbuch des Civilprozesses I 247: «*Die Parteien verabredeten einen geräumigen Termin, in welchem sie sich vor dem Prätor treffen wollten, und der Beklagte gab deshalb Bürgen* (vadimonium). *Von diesem* vadimonium *finden wir daher bei Cicero unzählige Beispiele; von der* in ius vocatio *nicht Eines, wenn gleich sie gegen Leute, wie der Schwätzer des Horaz oder noch ärgere, auch jetzt gute Dienste that. - - Gegen diesen wurde in Folge eines Vadimoniums Gewalt gebraucht; denn wer dieses nicht inne hielt, hatte sie wieder zu fürchten.*» A foro igitur, ubi hominem non invenerat, venit adversarius et, cum

Inclamat voce, et 'Licet antestari?' Ego vero
Oppono auriculam. Rapit in ius: clamor utrimque,
Undique concursus. Sic me servavit Apollo.

77. *utrumque* γ

sciscitando, quam viam cum Horatio ingressus esset, investigasset, eum consequitur. Vide etiam *Dernburg*, die Institutionen des Gaius 1869 p. 19. — *Inclamat*] Verbum longe significantius quam *exclamat* reperitur etiam apud Ciceronem, Livium, alios. Sic Graeci ἐμβοᾶν τινί. — *antestari*] «teste te hic uti, quod huic iudicii causa volo manum inicere.» «Nam haec erat consuetudo: siquis vadato non paruisset, eius adversarius aliquem de praesentibus antestabatur, id est, tangebat eius aurem et dicebat: *LICETNE ANTESTARI?* Si respondisset ille: *LICET*, tunc iniciebat vadatus manum in eum, qui non paruisset, et ducebat in iudicium; aliter si iniecisset manum, iniuriarum poterat accusari.» Acro. Plaut. Persa 745: S. *Age, ambula in ius, leno.* D. *Quid me in ius vocas?* S. *Illi apud praetorem dicam, sed ego in ius voco.* D. *Nonne antestaris?* S. *Tuan ego causa, carnufex, Quoiquam mortali libero aures atteram?* Curc. 621: Ph. *Ambula in ius.* Th. *Non eo.* Ph. *Licet antestari?* Th. *Non licet.* «Adversarius molesti illius Horatium consulit, an permittat se antestari, iniecta manu extracturus ad praetorem, quod vadimonio non paruerit. De hoc autem lege duodecim tabularum his verbis cautum est: *SI IN IVS VOCAT, ITO. NI IT, ANTESTAMINO; IGITUR EM CAPITO.*» Porph. — *Ego vero*] est lubentis. Terent. Eun. 591: *ego illut vero item feci ac lubens.* — *Oppono*] «Obverto, quo facilius petitor *auriculam (Ohrläppchen)* prehendere possit.» «Solebant testium aures tenere et ita dicere: *MEMENTO, QVOD TV MIHI IN ILLA CAVSA TESTIS ERIS*: quod est antestari.» Acro. (Idem mos testes per aurem trahenti etiam apud Baioarios valuit. Vide Grimm *Deutsche Rechtsalterth.* I 144 sqq.) Plin. h. n. XI 103: *Est in aure ima memoriae locus, quem tangentes antestamur.* — *Rapit in ius*] ad recuperatores vel ad centumvirale iudicium. Plaut. Poen. 790: *Priusquam hinc optorto collo ad praetorem trahor.* — *clamor utrimque*] hominis molesti et eius adversarii, quo excitator circumforaneorum concursus, ut Plaut. Curc. 625: Cu. *O cives, cives!* Th. *Quid clamas?* Ph. *Quid tibi istum tactiost?* — *Apollo*] ἀλεξίκακος, ἀποτρόπαιος (Φοῖβος ἀκέστωρ Eurip. Androm. 900), ut benignus poetarum custos et defensor. Item Hom. Il. XX 443: τὸν δ' ἐξήρπαξεν Ἀπόλλων Ῥεῖα μάλ' ὡς τε θεός, ἐκάλυψε δ' ἄρ' ἠέρι πολλῇ, quem primus imitatus est Lucilius 308 (Lchm.).

SATIRA X.

Lucili, quam sis mendosus, teste Catone
Defensore tuo pervincam, qui male factos
Emendare parat versus, hoc lenius ille,
Quo melior vir est, longe subtilior illo,
Qui multum puer et loris et funibus udis
Exoratus, ut esset opem qui ferre poetis
Antiquis posset contra fastidia nostra,
Grammaticorum equitum doctissimus. Ut redeam illuc:
Nempe inconposito dixi pede currere versus
Lucili. Quis tam Lucili fautor inepte est,
Ut non hoc fateatur? At idem, quod sale multo
Urbem defricuit, charta laudatur eadem.
Nec tamen hoc tribuens dederim quoque cetera: nam sic 5

SAT. X 2. *inepti* R — 5. *nam* R *num* aγFσ $\bar{n}$ g *nec* y

X. Haec satira defensionem continet iudicii, quod Horatius satira huius libri quarta de Lucilio prompserat, ab antiquariis, perversis huius poetae fautoribus, iniuste reprehensi, simulque multa cum urbanitate monstrat, quam insciti sint homines atque recte iudicandi facultate destituti, qui propter merum odium adversus aequalem veterem poetam nimiis laudibus extollant. Egregia autem hac defendendi se oblata occasione praecepta artis poeticae passim inserit. Scripta videtur circa a. u. c. 719 et omnium huius libri ultima. — De versibus subditiciis vide excursum.

1-5. *Nempe*] «concedentis, quasi diceret: fateor me dixisse.» Comm. Cruq. Imitatus est Persius 3, 1: *Nempe hoc assidue.* — *inconposito - pede currere versus*] «asperos scabrosque permultos versus esse.» Sat. I 4, 8: *durus componere versus.* — *fautor inepte est*] Cave scribas *ineptus* cum Doeringio; *fautor est* = favet. — *sale*] «*Sales* pluraliter dicendi sunt, cum urbanitas significatur.» Acro. Sed Cic. de nat. deor. II 74: *Ita salem istum, quo caret vestra* (Epicureorum) *natio, in inridendis nobis nolitote consumere.* Cic. Tusc. V 55: *in quo* (C. Caesare) *mihi videtur specimen fuisse humanitatis, salis, suavitatis, leporis.* — Brut. 128: *P. Scipio - - omnes sale facetiisque superabat.* Cfr. ep. II 2, 60: *sale nigro.* — *defricuit*] Ut dolor oritur, ubi sale defricatur cutis vibicibus vel alio quo modo laesa, sic ille ridiculos et perversos aequalium mores acerbe castigando multos laesit, dum salibus ac facetiis iis, quos non notat, risum excitat. — *charta - eadem*]

Et Laberi mimos ut pulchra poemata mirer.
Ergo non satis est risu diducere rictum
Auditoris (et est quaedam tamen hic quoque virtus):
Est brevitate opus, ut currat sententia neu se
Inpediat verbis lassas onerantibus auris;
Et sermone opus est modo tristi, saepe iocoso,
Defendente vicem modo rhetoris atque poetae,
Interdum urbani, parcentis viribus atque

7. *deducere* F — 13. *urbane* R *urbeni* R_1

«in eadem illa satira» i. e. I 4, 7 sqq. — *dederim*] Vide ad ep. II 1, 125.

6. *Laberi*] Macrob. Saturn. II 7, 1 ed. Ian.: *Laberium, asperae libertatis equitem Romanum, Caesar quingentis milibus invitavit, ut prodiret in scenam et ipse ageret mimos, quos scriptitabat. Sed potestas non solum, si invitet, sed etiam, si supplicet, cogit, unde se et Laberius a Caesare coactum in prologo testatur his versibus* cet. Sequitur prologus optimis utique poesis Latinae monumentis adnumerandus; verum mimi ipsi non solum Horatio, sed etiam Ciceroni haud nimis placebant. Cic. ad fam. XII 18, 2: *Equidem sic iam obdurui* (a. u. c. 700), *ut ludis Caesaris nostri animo aequissimo - - audirem Laberii et Publilii poemata.* Displicuisse Horatio videntur maxime ioca interdum minus urbana et tantum ad infimae plebis risus captandos apta. (Sulpicius Apollinaris cum Frontone fabulans ap. Gellium n. a. XIX 13: *quae a Laberio ignobilia nimis et sordentia in usum linguae latinae intromissa sunt.* Similiter de eo iudicat Fronto de orat. epist. 1.) Cfr. *Ribbeck* Gesch. d. röm. Dicht. p. 227 sqq. — *mimos*] Ovid. trist. II 497: *Quid, si scripsissem mimos obscena iocantis, Qui semper vetiti crimen amoris habent?*

7-15. *diducere rictum* cet.] «lectorem vel invitum ad risum quasi cogere, ei risum profusum movere.» Quintil. I 11, 9: *Observandum erit etiam, - - ne labra distorqueantur, ne immodicus hiatus rictum discidat.* — *et est* cet.] «quamquam hoc quoque non minimum satirici poetae est meritum.» De hoc usu partic. *et tamen* consule Reisig *Lat. Sprachw.* p. 448 sq. — *brevitate*] Cic. de or. II 326: *si brevitas appellanda est, cum verbum nullum redundat.* — *currat*] «multa cum facilitate progrediatur neque claudicet neve insistat.» Reprehendit Lucilii nimiam loquacitatem, frequentes a re digressiones, quibus vitiis defatigabantur fortasse multi iam Horatiani temporis lectores, non vero Lucilii aequales. — Mirabiliter autem versibus 11 sqq. totum satirae *χαρακτῆρα* describit. Etenim difficillimum hoc genus id requirit, ut, qui in eo elaborat, modo utatur *sermone tristi*, id est, «gravi, serio et ad docendum apto», qualis *rhetorem* (oratorem) *atque poetam* decet, graviter interdum hominum vitia reprehendentes, modo *iocoso*, qualis est hominis *urbani*, i. e. «faceti, elegantis», et locum habet imprimis in narratiunculis comicis, fabellis Aesopiis, dialogis. — *modo - saepe -, modo - - Interdum*] Cfr. sat. I 9, 9. — *Defendente vicem* cet.] «susci-

Extenuantis eas consulto. Ridiculum acri
Fortius et melius magnas plerumque secat res.
Illi, scripta quibus comoedia prisca viris est,
Hoc stabant, hoc sunt imitandi: quos neque pulcher
Hermogenes umquam legit neque simius iste,
Nil praeter Calvum et doctus cantare Catullum.

piente partes oratoris ac poetae;» proprie ita, ut aliae minus aptae arceantur. Similiter a. p. 193: *Actoris partis chorus officiumque virile Defendat.* — *urbani*] Domitius Marsus apud Quintil. VI 3, 105 Catonis, ut ait, opinionem secutus urbanitatem ita definit: *Urbanus homo erit, cuius multa bene dicta responsaque erunt, et qui in sermonibus, circulis, conviviis, item in contionibus, omni denique loco ridicule commodeque dicet.* — *Ridiculum acri* cet.] Scite significat sermonem et iocosum et urbanum in toto hoc satirarum genere ad permovendos lectorum animos plerumque efficaciorem esse quam declamatorium illum, tristem ac serium. Cic. de or. II 236: *odiosasque res saepe, quas argumento dilui non facile est, ioco risuque dissolvit* (orator). Quintil. VI 3, 9: *Rerum saepe - - maximarum momenta vertit* (risus), *ut cum odium iramque frequentissime frangat.* — *secat*] «dirimit, decidit.» Sic ep. I 16, 42: *Quo multae magnaeque secantur iudice lites.*

16-19. *Illi* cet.] Sat. I 4, 1: *Eupolis atque Cratinus, Aristophanesque poetae Atque alii, quorum comoedia prisca virorum est.* De constructione cfr. epod. 2, 37. — *Hoc stabant* cet.] «His ipsis virtutibus, quas (vv. 9—15.) enumeravi, scite inter se coniunctis adeo populo placebant, ut ab initio usque ad finem plausum ferrent; atque etiamnunc eos nos admiramur, etsi pulchellus ille et delicatus (*stutzerhafte*) Hermogenes Tigellius (sat. I 4, 72; I 9, 25) numquam hos legit, quippe qui nimis difficiles intellectu ipsi videantur.» Is igitur, etsi facetus esse studebat, vera facetiarum exemplaria neglegebat. (Verbum *stare* proprie dicitur de fabulis, quae populo placebant, ut ep. II 1, 176. Terent. Phorm. prol. 9: *Quodsi intellegeret, cum stetit olim nova* (fabula), *Actoris opera magis stetisse quam sua* cet. Ab eodem Terentio translatum est ad actorem prologi alt. Hecyrae v. 7; ab Horatio h. l. ad ipsos poetas.) — *simius iste* cet.] vel «ineptus Tigellii imitator» (ut Aristot. poet. 1461 b. 34: *ὡς λίαν γὰρ ὑπερβάλλοντα, πίθηκον ὁ Μυνίσκος τὸν Καλλιππίδην ἐκάλει*) vel, ut narrant scholiastae, «propter deformem ac brevem staturam.» Aristoph. Ran. 708: *ὁ πίθηκος οὗτος — Κλειγένης ὁ μικρός.* Cfr. Phrynichus in Meinekii fragm. com. II p. 588: *Μεγάλους πιθήκους οἷδ' ἑτέρους τινάς λέγειν, Λυκέαν* cet. Longus 3, 26: *βούλεται συγκαθεύδειν πένητι καλῷ μᾶλλον ἢ πιθήκῳ πλουσίῳ.* «Demetrium modulatorem propter maciem ac parvitatem corporis hoc nomine appellat.» Porph. «Hic praeter Calvum et Catullum poetas alios non legerat, ad nullam rem doctus nisi Catulli et Calvi versus cantare et imitari.» Acro. — De C. Licinio Calvo, oratore et poeta, Catulli amico, praematura morte circiter a. u. c. 700 exstincto cfr. Weichert poet. lat. p. 89 sqq. — Hoc autem in *simio* illo reprehendit Horatius, quod neglectis propter difficultates exempla-

'At magnum fecit, quod verbis Graeca Latinis
Miscuit'. O seri studiorum, quine putetis
Difficile et mirum, Rhodio quod Pitholeonti
Contigit? 'At sermo lingua concinnus utraque
Suavior, ut Chio nota si commixta Falerni est'.

21. «*qui ne putetis* omnes scripti codices» Cruq. — 24. *et* R_1F *commissa* gR_1

ribus Graecis leviores illas nugas, quas dicebant, Catulli et Calvi unice laudare et *cantare (abtrillern)* consuevit. — Ad v. *cantare* potes comparare Cic. Tuscul. III 45: *O poetam egregium* (Ennium)! *quamquam ab his cantoribus Euphorionis contemnitur.* Inest lenis etiam irrisio amborum poetarum, ab aliis quidem magnis (ut ipse putasse videtur, etiam nimiis) laudibus celebratorum (Ovid. amor. III 9, 61: *Obvius huic* (Tibullo) *venias hedera iuvenilia cinctus Tempora cum Calvo, docte Catulle, tuo),* sed tamen summis Graecorum poetis nequaquam aequiparandorum.

20-24. *At magnum fecit*] «*ein grofses Kunststück.*» Cic. orat. 105: *nos magnum fecissemus, si* cet. — *verbis Graeca Latinis Miscuit*] Placebat igitur nonnullis Horatii aequalibus vitiosa illa consuetudo verba Graeca, interdum etiam integros versiculos, Latinis intermiscendi, qui mos in epistulis dumtaxat familiaribus illi tolerandus videbatur, etsi eundem suo iure secutus est in loco facetissimo etiam Lucretius IV 1156 sqq. Cic. de offic. I 111: *sermone eo debemus uti, qui notus est nobis, ne, ut quidam, Graeca verba inculcantes iure optimo irrideamur.* Inter Lucilii reliquias hae quoque sunt (155 L. V 11 M.): *Hoc nolueris et debueris te Si minu' delectat, quod ἄτεχνον Isocratium est, Ληρῶδεσque simul totum ac συμμειραχιῶδες, Non operam perdo.* — *O seri studiorum*] Hoc ipso tam perverso iudicio satis isti demonstrabant sero se incepisse litteris operam dare. *Ὀψιμαθία* autem optimo iure antiquis perquam ridicula videbatur. Cfr. Theophr. char. 27; Cic. ad fam. IX 20, 2: *ὀψιμαθεῖς homines scis quam insolentes sint.* Gell. XI 7: *Est adeo id vitium serae eruditionis, quam Graeci ὀψιμαθίαν appellant, ut, quod numquam didiceris, diu ignoraveris, cum id scire aliquando coeperis, magni facias quo in loco cunque et quacunque in re dicere.* Ad constructionem v. *serus* cfr. Sil. Ital. III 255: *Consilio viridis, sed belli serus Ilertes.* — *quine putetis*] Constructio contracta ex his: «*putatisne?*» et: «*qui putetis*»; «*dafs ihr doch glauben könntet!*» Cfr. Plaut. Trucul. 534: *Quine etiamnum super deducas?* Verg. Aen. IV 538: *quiane auxilio iuvat ante levatos?* Stat. Theb. X 592: *quiane ante duci bene credita nostra consilia et monitus, cum* cet.? Similiter Hor. sat. II 5, 18: *utne tegam - - latus?* Errasse videtur Keller, qui (epil.) putat, v. *quine* esse formam pleniorem pro *quin* «und *qui* ist somit nicht eigentlich der Nominativ, sondern der *Instrumental-Modalis.*» Cfr. Haase in Reisigii *Lat. Spr.* p. 473. — *Rhodio-Pitholeonti*] Bentleio videtur idem, qui Iulium Caesarem famosis carminibus laceravit, auctore Suetonio Caes. 75: *Pitholai carminibus maledicentissimis laceratam existimationem suam civili*

Cum versus facias, te ipsum percontor, an et cum
Dura tibi peragenda rei sit causa Petilli?
Scilicet oblitus patriaeque patrisque Latini,
Cum Pedius causas exsudet Poplicola atque
Corvinus, patriis intermiscere petita
Verba foris malis Canusini more bilinguis.

27. Latine F *Latine* R_1 «omnes ad unum codices scripti habent *patriaeque patrisque Latini*» Cruq.

animo tulit. Is enim, cum nomen *Pitholaus* in hexametrum versum non veniret, ab Horatio *Pitholeon* dictus est, ut *Τιμόλαος = Τιμολέων*, similia. Libertus erat M. Otacilii, unde a Macrobio Saturn. II 2, 13 dicitur *M. Otacilius Pitholaus.* — *concinnus*] «gratum in modum mixtus.» Chio enim vino dulci, cui aqua marina non addebatur (Varro fragm. p. 376 Bip.), interdum miscebant Falernum austerum, unde utrumque saepe coniungitur apud poetas. Tib. II 1, 27: *Nunc mihi fumosos veteris proferte Falernos Consulis et Chio solvite vincla cado.* — *nota*] «vini genus titulo amphorae indicatum.» Colum. XII 19, 2: *quaecumque vini nota (« Weinsorte») sine condimento valet perennare.* Vide ad od. II 3, 8.

25. 26. *te ipsum percontor*] «Ut concedam ex parte hanc mixturam locum fortasse habere in poematis ludicris, minime tamen, ut tute fateare necesse est, tolerari potest in argumentis gravioribus, veluti in orationibus, neque vero pro merito aliquo singulari id habendum erit vel in Lucilio.» — *Dura - - causa Petilli*] «Cum causa aliqua peragenda est difficilis ac paene desperata, cuiusmodi fuit Petillii Capitolini de furtis in iudicium vocati.» Vide sat. I 4, 93: *Mentio siquae De Capitolini furtis iniecta Petilli.* Hic sane non nimis honorifice *dura* eius hominis causa dicitur.

27-30. *Scilicet oblitus - - Latini* cet.] Hanc scripturam plurimorum et optimorum codicum recte interpretatus est Dillenburger «scilicet tu, defensor Lucilii, oblitus Romanae maiestatis, oratores summos patriis verbis immiscere mavis verba foris, ab externis petita.» Quod cum Lambino etiam Orellius praetulit *Latine*, id scite irrisit Bentley «*Latine caussas orare* recte dicitur; *Latine exsudare* portentum plane est; et in ignotas terras deportandum, ubi incolae Latine vomunt et Latine ventrem exonerant.» Eidem in eo assentior, quod vv. *oblitus patriae patrisque* per se posita recto sensu carere et oppositionem *Latini* desiderare dicit; nam genus dicendi, quod in Sall. Cat. 6; 52; Iug. 87 invenitur, *patria parentesque* ab Orellio iniuria comparatum est, *pater Latinus* contra est socer Aeneae, qui h. l. pariter ac versu 32 *Quirinus* ponitur tamquam vetustissimus Latini nominis, ut facit Verg. Aen. VII 61 sq.: *Quam pater inventam - - Ipse ferebatur Phoebo sacrasse Latinus* et VII 92: *Hic et tum pater ipse petens responsa Latinus* et XI 469 sq.: *Consilium ipse pater et magna incepta Latinus Deserit.* Idem Bentley recte intellexit subiectum infinitivi *intermiscere* non esse defensorem illum Lucilii, quia ita nesciamus, quid hic faciant aut quorsum pertineant Pedius et Cor-

Atque ego cum Graecos facerem natus mare citra
Versiculos, vetuit me tali voce Quirinus,
Post mediam noctem visus, cum somnia vera:
'In silvam non ligna feras insanius, ac si
Magnas Graecorum malis inplere catervas'. 35

vinus cum causis suis. Neque tamen, quod Haupt, Vahlen alii fecerunt, coniecturam Bentleianam *oblitos* comprobo. Nam non modo facile ad *intermiscere eos* (i. e. Pedium et Corvinum) suppletur, sed etiam Wüstemann scite iudicavit: «der Gedanke, welcher durch die Bentleysche Conjectur dem Dichter untergelegt wird, erscheint, weil darin etwas dem Römer Undenkbares ausgesprochen wird, selbst im Spott unpassend.» — *Pedius*] Q. Pedius, filius ex sorore C. Iulii Caesaris atque unus ex heredibus eius, a. 711 in consulatu mortuus, uxorem habuit Valeriam atque e filio Quinto nepotem natura mutum. Adoptavit igitur filium alterum Messallae maioris, qui inde Pedius dictus est. Itaque Pedii frater Corvinus fuit et uterque Poplicolae cognomen habuit. (In legendo iunge *Pedius Poplicola*, non *Poplicola atque Corvinus.*) — *Corvinus*] M. Valerius Poplicola Messalla Corvinus, de quo vide argumentum od. III 21. Etiam Seneca contr. II 4, 8 eum *latini sermonis observatorem diligentissimum* appellat. — *Canusini - - bilinguis*] Canusii, Apuliae oppido, et Graeci et Osci habitabant et utroque sermone, Graeco atque Osco, utebantur. Sic *bilingues Brutates* (Bruttios) propter eandem caudem dixerant et Ennius et Lucilius. Cfr. sat. I 5, 91.

31-35. *Atque*] Sic nostri codices omnes et recte, cum adversativa notio hic locum non habeat. «Addit enim poeta suum exemplum reliquis simile.» Hand Turs. I 476. Idem p. 477: «Nunc ex emendatione Bentleii legitur *Atqui ego.* - - Elegantior fit oratio continuata per *atque ego*, quam bene cepit Wielandus (vertens: *Auch mir kam einmal der Einfall, griechische Verschen machen zu wollen).*» Neque neglegendum est, quod adnotavit Lachmann ad Lucr. III 415: *atqui* ante vocales posuerunt Plautus ac Terentius, non Horatius in sermonum I 10, 31. Nescio qua gloriola ductus Horatius, cum Athenis degeret, versiculos Graecos componere conatus esse, sed cito inane, immo pravum consilium in perpetuum abiecisse videtur. — *mare citra*] in Italia; cfr. sat. I 1, 107: *Quos ultra citraque.* Vix alibi *citra* postponitur suo nomini. Cfr. *Neue* Formenl. II² 791. — *Quirinus*] Cfr. od. III 3, 15. — *Post mediam noctem* cet.] Moschus 1, 2: *Νυκτὸς ὅτε τρίτατον λάχος ἵσταται, ἐγγύθι δ' ἠώς, - - Εὖτε καὶ ἀτρεκέων ποιμαίνεται ἔθνος ὀνείρων.* Ovid. her. XIX 195: *Namque sub aurora, iam dormitante lucerna, Somnia quo cerni tempore vera solent.* Cfr. Hom. Od. IV 841; Plat. Criton. p. 44 A. — *in silvam* cet.] Simile proverbium illorum: *Γλαῦχ' ἐς Ἀθήνας* (Cic. ad fam. IX 3, 2), *Ἰχθῦς εἰς Ἑλλήσποντον.* (Nostrates: *Wasser in den See* s. *in den Rhein* s. *in das Meer tragen.* Britanni: *sending coals to Newcastle.)* — *insanius ac*] Vide ad sat. I 6, 130. — *inplere*] «Si malis augere innumerabilem Graecorum poetarum turbam interque hos te intrudens eam refercire, tamquam nemini alii iam locus futurus sit.» Cfr. Verg. Aen. VI 545: *explebo numerum.*

Turgidus Alpinus iugulat dum Memnona dumque
Defingit Rheni luteum caput, haec ego ludo,
Quae neque in aede sonent certantia iudice Tarpa
Nec redeant iterum atque iterum spectanda theatris.

37. *Defingit* αγσ *Diffingit* gF *Difigit* R *hoc* g — 39. *spectata* R_1F *spectatque* g

36. 37. *Turgidus Alpinus* cet.] Scite sic vocatur M. Furius Bibaculus Cremonensis, natus a. u. c. 651, qui a. u. c. 723 annos LXXII numerabat; nam etiamtunc eum in vivis fuisse probabile est. Tac. ann. IV 34: *Carmina Bibaculi et Catulli referta contumeliis Caesarum leguntur.* Quid, si etiam propter hanc dicacitatem eum hic vellicet poeta? Praeterea composuerat Aethiopidem, ex Graeca Arctini, ut probabile est, ductam, in quae Memnonis, Tithoni et Aurorae filii, ab Achille interfecti primae erant partes. Idem πραγματείαν belli Gallici a Caesare gesti composuerat, in qua legebatur versus ille ridiculus: *Iuppiter hibernas cana nive conspuit Alpes* (sat. II 5, 41), propter quem ipsum iocose hic vocatur *Alpinus, der Alpendichter.* Cfr. *Ribbeck* Gesch. d. röm. Dicht. p. 343 sqq. Ceterum probe notandum certum hoc exemplum nominis ficti, quo homo tunc vivens designetur: cuius generis unum et alterum itidem in his satiris esse potest, ita tamen comparatum, ut quivis illo tempore facile agnosceret, quem notasset, sive cognomentum erat ab aliis iam inventum atque usitatum, sive ab Horatio ipso homini deriso inditum. Cfr. ad sat. I 2, 25. — *iugulat dum Memnona*] ambigue dictum. «Nam sub ea specie, quasi dicat, dum describit, quemadmodum iuguletur, intellegi volt ab ipso potius iugulari, dum male scripsit.» Porph. — *Defingit*] «operose et κακοζήλως format, describit.» — *Rheni luteum caput*] In Bibaculi narratione belli Gallici videtur etiam fuisse turgida descriptio *capitis Rheni*, quae vv. triplicem admittunt interpretationem. Plerique propter Alpium mentionem proxime praecedentem intellegunt de fonte (ut apud Verg. georg. IV 319 Penei fons dicitur *sacrum caput amnis)*, qui quidem fons ante Raetiam captam incognitus erat Romanis, sed sane φαντασίας ope describi poterat. Sed cum lutei non sint fluminum fontes, alii de ostio accipiunt, ut est apud Lucan. II 51: *Fundat ab extremo flavos Aquilone Suebos Albis et indomitum Rheni caput.* Alii denique parum probabiliter de Rheni figura in triumpho portata cogitant, capillitio flavo, gentis suae colore, ut est apud Ovid. ex Ponto III, 4, 107: *Squalidus inmissos fracta sub arundine crinis Rhenus et infectas sanguine portet aquas.* Attributo certe *luteum* ipse Furius usus erat, quapropter h. l. ridetur.

37-39. *ludo*] «missum faciens poema heroicum et tragoediam, sermones, ludicrum poesis genus, ego excolo.» Cfr. od. I 32, 2. — *in aede*] «in aede Musarum, ubi poetae carmina sua recitabant.» Porph. — *certantia iudice Tarpa*] Sp. Maecius Tarpa fuit summus illorum temporum criticus (a. p. 387), cui iam a Cn. Pompeio Magno a. u. c. 699 (Cic. ad fam. III 1, 1: *nobis autem* (in theatro) *erant ea perpetienda, quae Sp. Maecius probavisset)*, Horatii tempore a Caesare Octaviano cum aliis quattuor iudicibus, teste commentatore Cruquiano, cura iudicandarum fabu-

Arguta meretrice potes Davoque Chremeta
Eludente senem comis garrire libellos
Unus vivorum, Fundani; Pollio regum
Facta canit pede ter percusso; forte epos acer
Ut nemo Varius ducit; molle atque facetum
Vergilio adnuerunt gaudentes rure Camenae:

40. *potest* R_1F — 41. «*comis* - - tres codices Bland.» Cruq. — 43. *Fata* g — 44. *dicit* gσ *ductu* RF «in tribus codicibus Blandiniis» Cruq. — 45. *adnuerint* F *annuerant* aγσ

arum ac mimorum commissa erat, quae nisi ab iis probabantur, in scenam non deferebantur. Ea cura antea fuerat aedilium; sed intererat Octaviani, ne quidquam per mimos praesertim in civitate «*cuncta interpretante*» (Tacit. hist. II 91) publice proferretur, quod in ipsius dominationem ac mores maligne detorqueri posset. — Horatium autem se plausum vulgi appetivisse etiam aliis locis, (sat. I 4, 73 sqq.; ep. II 2, 90 sqq.) negat.

40. 41. *Arguta*] «astuta,» ut ep. I 14, 42: *calo argutus.* — *Davoque Chremeta*] personae Andriae Terentianae. — *Eludente senem*] Manilius V 471: *Comica conponet laetis spectacula ludis, Ardentis iuvenes raptasque in amore puellas Elusosque senes agilisque per omnia servos.* Ablativo absoluto affertur exemplum, unde cognoscamus, qualis fuerit eius comitas. — *comis*] «utpote homo urbanus et facetus,» qui adiectivi usus paene congruit cum adverbio, «comiter, facete.» Alii iungunt *comis libellos* et interpretantur «urbanos, facetos.» Vide ad v. 53. — *garrire libellos*] «sermone cotidiano, eleganti quidem, sed facili, uti in conscribendis fabulis.» «Animadvertas velim aptam verborum varietatem: *garrire* comoediam, *canere* tragoediam, *ducere* epica carmina.» Dillenb.

42-44. *Fundani*] C. Fundanius, praestantissimus poeta comicus (cuius tamen ne unus quidem versiculus superest nec Quintilianus vel uno verbo meminit) et Maecenatis amicus (sat. II 8, 19), tunc excellebat in comoediis ad Menandri, Philemonis, Diphili exempla componendis, in quibus praecipuae partes erant callidarum meretricularum astutorumque servorum senes emungentium. — *Pollio*] C. Asinius Pollio, orator, historicus, poeta tragicus. Vide ad od. II 1, 9. — *regum Facta canit*] quia tragoedia regum heroici temporis facinora atque vicissitudines exponere solet. — *pede ter percusso*] «Tragoedia trimetris versibus (senariis) fere texitur.» Comm. Cruq. Tibicen autem in singulis dipodiis pede percusso numeros (*den Takt*) indicabat; unde *percussio* idem atque ictus = χροῦσις. Marius Plotius Sacerdos ed. Keil gr. lat. VI p. 448: *versus percutientes, id est, scandentes.* — *acer*] «fervidus», *feurig.* — *Varius*] Vide ad od. I 6, 1; sat. I 5, 40. — *ducit*] quasi a nendo. Ovid. trist. I 11, 17: *tamen ipse trementi Carmina ducebam qualiacumque manu.* Similiter *deducere.* Cfr. sat. II 1, 4. — *molle*] τὸ μαλθακόν, *die sanfte Grazie;* sic laudaturus Haemum, optimum mimum, *mollem* vocat Iuvenalis 3, 99. Cfr. sat. I 9, 25.

45-49. *Vergilio*] qui tunc Buco-

Hoc erat, experto frustra Varrone Atacino
Atque quibusdam aliis melius quod scribere possem,
Inventore minor; neque ego illi detrahere ausim
Haerentem capiti cum multa laude coronam. —
At dixi fluere hunc lutulentum, saepe ferentem
Plura quidem tollenda relinquendis. — Age, quaeso,

47. *possim* RF — 51. *quaero* aγR$_1\sigma$ *quero* g

lica ediderat et Georgica in manibus habebat. Illis tribuit dicendi genus *molle* (tenerum) atque *facetum* (venustum = *voller Anmut*). Quintil. VI 3, 19: *Facetum quoque non tantum circa ridicula opinor consistere. Neque enim diceret Horatius facetum carminis genus natura concessum esse Vergilio. Decoris hanc magis et exultae cuiusdam elegantiae appellationem puto. Ideoque in epistulis Cicero haec Bruti refert verba: Ne illi sunt pedes faceti ac delicatius ingredienti molles. — annuerunt*] penultima brevi, ut epod. 9, 17 *vertĕrunt;* ep. I 4, 7 *dedĕrunt. — Hoc erat* cet.] His verbis Horatius repetit superiora (v. 37) *haec ego ludo* cet. «Hoc satiricum carminum genus (sat. I 4, 24) erat, in quo felicius Varrone Atacino, frustra id experto, et quibusdam aliis elaborarem.» — *Varrone*] P. Terentius Varro Atacinus (ab Atace, Galliae Narbonensis flumine) a. u. c. 672—717 Argonautica, laudabiliter Apollonium imitatus, carmen de Caesaris bello Aquitanico, Leucadiam, id est, elegiam in puellam, quam adamabat, Ephemerida ex Arato conversam, etiam satiras conscripserat. Cfr. Quintil. 10 1, 87. Plura de eo exposuit *Ribbeck* l. l. p. 345 sq. — *Atque quibusdam aliis*] Quos significet, ignoramus, certe non Ennium neque Pacuvium, ut volunt scholiastae, sed fortasse Saevium Nicanorem, Sullae aequalem, «*qui satiram fecit, in qua libertinum se indicabat*» (Sueton. gramm. 5), et T. Quinctium Attam (cfr. ad ep. II 1, 79), et L. Albucium, quem Varro r. r. III 2, 17 vocat *hominem apprime doctum, cuius Luciliano charactere sunt libelli*, item M. Terentium Varronem Reatinum, quem praeter Menippeas etiam Luciliani generis satirarum libros quattuor scripsisse ex Hieronymi indice operum Varronianorum constat. Vide Ribbeck l. l. p. 272. — *Inventore minor*] «Sane ego me postpono Lucilio vel propter hoc ipsum, quod hoc genus ea forma, qua nunc in litteris Latinis constitutum est, primus tractavit.» Sat. II 1, 63: *est Lucilius ausus Primus in hunc operis componere carmina morem.* Ib. 74: *Quidquid sum ego, quamvis Infra Lucili censum ingeniumque, tamen* cet. Quanta fuerit laus Lucilii, apparet ex Quint. X I, 93: *satura tota nostra est, in qua primus insignem laudem adeptus Lucilius quosdam ita deditos sibi adhuc habet amatores, ut eum non eiusdem modo operis auctoribus, sed omnibus poetis praeferre non dubitent. — Haerentem*] «ei merito debitam, adeo ut, ne si vellem quidem, eum hac laude spoliare possem.» Vide ad sat. II 3, 205.

50-55. *fluere lutulentum* cet.] Sat. I 4, 11; «torrentis instar secum trahentem plura quidem recidenda servandis.» — *doctus*] «criticus.»

Tu nihil in magno doctus reprehendis Homero?
Nil comis tragici mutat Lucilius Acci,
Non ridet versus Enni gravitate minores,
Cum de se loquitur non ut maiore reprensis? 55
Quid vetat et nosmet Lucili scripta legentis
Quaerere, num illius, num rerum dura negarit
Versiculos natura magis factos et euntis

58. *altos* g

— *reprehendis*] Eiusmodi reprehensiones Homeri ex schola grammaticorum Alexandrinorum profectae complures inveniuntur in scholiis Venetis. Vide ad art. poet. v. 359. — *comis*] Non per εἰρωνείαν accipiendum puto: «quem tu, nimius eius admirator, comem, numquam nisi in homines vitiosos acerbum, *gutmütig*, soles nominare, etsi interdum acriter reprehendit priores poetas;» sed refertur potius ad illam animi bonitatem, quam merito in eo laudat sat. II 1, 30 seqq. «*Comis* Lucilius propter urbanitatem dicitur.» Porph. Düntzer, quem sequitur non modo Wüstemann sed etiam Kiefsling, opinatur ἀντίθεσιν hic fieri inter vv. *comis* et *tragici*, illique significationem tribuit faceti, «*witzig*», quam supra habere videtur v. 41. — *mutat*] «mutandum s. corrigendum censet.» Vofs: *Wünscht denn an Attius nichts der milde Lucilius anders?* Gell. XVII 21, 49: *clariorque tunc in poematis eorum* (Ennii, Caecilii, Terentii, Pacuvii, Accii) *obtrectandis Lucilius fuit.* «Facit autem (hoc) cum alias, tum in tertio libro et nono et decimo (satirarum).» Porph. — *Acci*] Vide ad ep. II 1, 56. — *Non ridet* cet.] «Idem Lucilius,» inquit, «minime abstinet a deridendis Ennii versibus minus gravibus, quam reliqua eius et omnino epici generis dignitas requirit, ut cum scripsit (v. 452 Va.): *At tuba terribili sonitu taratantara dixit*, et (v. 113 Va.): *O Tite tute Tati tibi tanta tiranne tulisti* item (v. 586 Va.): *saxo cere comminuit brum.*» Genitivus *Enni* autem refertur et ad v. *versus* et ad v. *gravitate;* nam *gravitate minores* absolute dicere non poterat. De Ennio cfr. ad od. IV 8, 20; ep. I 19, 7. — *loquitur non ut maiore reprensis*] Qui, ut Döring, Heindorf, alii *non* pro *nonne* accipiunt et *loquitur* in fine versus animo repetunt, Horatii verba male intellegunt. Rectissime haec interpretatus est *Madvig* opusc. I p. 106: «nec tamen Lucilius ita loquitur, quasi illis maior sit; neque ego tam sum arrogans, ut, quod inculta et neglegentiora quaedam in Lucilii satiris dico, me illi praeferam.» Nec aliter verba intellegi grammatica ratio sinit; ut enim demus in duas sententias versum distrahi et suppleri posse *loquitur*, certe omitti non poterat praepositio *de* ante v. *maiore.*

57. 58. *num illius* cet.] «num illius ingenium ac facultas poetica non satis benigna minusque apta ad componenda poemata omnibus numeris absoluta, num argumentorum ipsorum difficilis atque ingrata natura in causa fuerit, cur tam scabros versus fuderit.» Nec vero cum Heindorfio velim alterum *num* explicare «num potius»; sed pro membris παραλλήλοις habeo, duas causas, sed dubitanter, afferentibus,

Mollius ac siquis pedibus quid claudere senis,
Hoc tantum contentus, amet scripsisse ducentos
Ante cibum versus, totidem cenatus, Etrusci
Quale fuit Cassi rapido ferventius amni
Ingenium, capsis quem fama est esse librisque
Ambustum propriis. Fuerit Lucilius, inquam,
Comis et urbanus, fuerit limatior idem

59. & aγ «*ac* ... omnes scripti codices» Cruq. — 65. *urbanis* F

cur haud pauca apud Lucilium minus perfecta sint. Hic quoque Lucilio quam maxime potest parcit: nam certe in altero membro *num rerum* cet. inest quaedam excusatio, ita tamen ut statim significet maximam versuum asperiorum culpam tribui debere nimiae festinationi ac neglegentiae. — *magis factos*] «maiore arte elaboratos» ut Graeci πεποιημένην dicunt, quae cum arte elata sunt. Longin. 8: πεποιημένην λέξιν καὶ τροπικήν, cui opponitur τὸ ἀποίητον. Cic. de or. III 184: *orationem, quae quidem sit polita atque facta quodam modo.* Brut. 30: *accurata et facta quodam modo oratio.*

59-64. *ac siquis* cet.] «quam quos ipse nimia festinatione usus effutivit.» De particulis *ac* et *atque* post comparativum vide supra v. 34 et ad sat. I 6, 130. — *pedibus - claudere senis*] Sat. II 1, 28: *me pedibus delectat claudere verba Lucili ritu.* Cfr. ad. sat. I 4, 40. — *Hoc tantum contentus*] Non est parenthesis, ut videbatur Bentleio, sed pronomine *hoc* repetuntur verba proxime praecedentia *pedibus quid claudere senis;* «hac una re contentus, ut claudat quid versibus hexametris.» — *scripsisse*] ἀορίστως. — *ducentos* cet.] Sat. I 4, 9: *in hora saepe ducentos, Ut magnum, versus dictabat* (Lucilius) *stans pede in uno.* — *Etrusci - - Cassi*] Cassius hic diversus fuit a Cassio Parmensi, cum laude memorato ep. I 4, 3, qui quo tempore haec satira composita est, a. u. c. 723, in vivis erat. Praeterea, quidquid dicunt scholiastae, Parma, Boiorum primum oppidum, deinde colonia Romana in Gallia cispadana, ad Etruriam referri neutiquam poterat. Quod autem commentator Cruq. tradit: «Cassius multos versus parvi momenti scribebat; ideo post eius mortem decrevit senatus, ut libri cum cadavere exurerentur»: prorsus absonum esse scite demonstravit Weichert de Cassio Parm. p. 219. Quin hoc ipsum, quod narrat Horatius, urbani alicuius hominis ac derisoris fuit inventum. — *ferventius*] hic mala significatione. Contra od. IV 2, 7: *Fervet immensusque ruit profundo Pindarus ore.* — *capsis quem fama est* cet.] «cuius tanta erat librorum ab eo scriptorum et capsarum, in quibus asservabantur, copia, ut eius cadaveri comburendo sufficerent.» — *Ambustum*] Od. IV 11, 25: *ambustus Phaethon.* Tac. hist. V 12 extr.: *magna vis frumenti ambusta.* Cfr. etiam Orellii Inscriptt. Latin. n. 2602 de Euchari: *Laudes, decus Silent ambusto corpore et leto tacent.* Nisi vero mavis explicari *ambustum* primum capsis et libris, deinde ipso rogo *combustum.*

64-67. *Fuerit*] «id quod vos identidem dicitis, ego non nego.» —

Quam rudis et Graecis intacti carminis auctor
Quamque poetarum seniorum turba: sed ille,
Si foret hoc nostrum fato dilatus in aevum,
Detereret sibi multa, recideret omne quod ultra
Perfectum traheretur, et in versu faciendo

68. *dilapsus* aγFR *dilatus* gσ «unus codex Bland. habet *dilatus*, tres reliqui .. *delapus*» Cruq.

Quam rudis cet.] In hoc loco difficillimo explicando inde a scholiastis multi viri docti elaboraverunt. Orellius C. F. Hermannum (Progr. Marburg. 1841) et Meinekium secutus hunc versum ita interpretatus est, ut Horatius verba faciat de Lucilio. Quibus autem displicuit, quod Lucilius secum ipse comparatur, aut, velut Kiefsling, de nescio quo poeta nescio cuius carminis rudis et Graecis intacti auctore, aut de Ennio cogitaverunt. Horum agmen, ad quod ego quoque me applico, ducit Luc. Müller, qui in praefatione Horatii a. 1872 Lipsiae editi p. XLI haec disseruit: «Lucilius si tanta fuit elegantia ingenii praeditus, ut indocto et ideo spreto a Graecis carmini cum primum animum applicasset comitatem adderet et urbanitatem, mirumne erit eum praecedentes tempore (nam de posterioribus nemo facile cogitarit) et ob id ipsum pinguiores vicisse arte? ut omittam quam non sit concinnum illud 'q. pe. s. t.', si auctor ille saturae nec ipsi fuerit diversus a Lucilio. — Neque repugnantia tradidit Flaccus supra ubi Lucilium inventorem saturae dicit. nam quatenus rude et a Graecorum elegantia alienum carmen fuit satura, cui fere quidquid negotii evenisset humani an dicam quodcumque in buccam venisset exiguo insereretur dilectu, auctorem sive inventorem, hoc est qui primus litteris latinis addidisset, merito dixit Ennium. et hunc quidem qui obiter nec nisi privatorum hominum vitia tangeret castigaretque in opere secuti sunt Pacuvius et nisi omnia me fallunt Varro, cui Reatino cognomen. novam autem et diversam plane ab Ennii saturam protulit Lucilius quae potissimum emendandis consilio et exemplo civium moribus esset dedicata, primoresque populi ipsumque arriperet populum; quam diu iacentem post illum resuscitavit Caesaris dictatoris temporibus Varro, qui dictus ab Atace, mox meliore successu Horatius, Persius, Iuvenalis, omnes eadem plane qua Lucilius via ingressi, excepto quod mutata temporum condicione recentioris potius Atticorum comoediae quam priscae more in denotandis hominibus sunt versati. apte faciunt ad hanc explicationem quae Suetonius apud Diogenem de satura tradidit (pg. 20 Reiff.). ceterum apparet ea ipsa re quod mutato genere et contractis finibus operis exundantem materiam intra certa, quo proposito suo conveniret, coercuit spatia Lucilius, oportuisse evenire, ut cultum quendam limamque ac nitorem reciperet eius satura, differretque ab illo rudi indigestaque mole, qualis apparet in Ennii ac Varronis libris.» — *poetarum seniorum*] «antiquiorum», ut Livii Andronici, Cn. Naevii, Pacuvii, Plauti, Caecilii Statii cet.

67-71. *ille*] Lucilius. — *dilatus*] «prolatatus, reservatus», id est, si fatum voluisset, ut in tempus multo posterius, adeoque nostram in aetatem vita eius incidisset.» Ovid. met. XIII

Saepe caput scaberet, vivos et roderet unguis.
Saepe stilum vertas, iterum quae digna legi sint
Scripturus, neque te ut miretur turba labores,
Contentus paucis lectoribus. An tua demens
Vilibus in ludis dictari carmina malis?
Non ego; nam satis est equitem mihi plaudere, ut audax
Contemptis aliis explosa Arbuscula dixit.
Men moveat cimex Pantilius aut cruciet, quod

75. *Milibus* ψ — 78. *cumex* αγ *cimes* g

518: *Quod, di crudeles, nisi quo nova funera cernam, Vivacem differtis anum? — Detereret* cet.] «Tum longe aliter scriberet; politiores, minus asperi essent eius versus, Graeca non immisceret, omnia vitaret, quae nunc apud eum vel verbositate vel qualicumque alio vitio perfectioni poeticae officiunt.» — *traheretur*] In hoc verbo inest inertiae atque molestiae significatio. — *caput scaberet* cet.] Sunt gestus meditantis atque stomachantis eo, quod et cogitationes et verba et versus minus procedant. Varro fr. p. 361: *Scabens caput novo partu poetico.* Quintil. XI 3, 158: *In hac cunctatione sunt quaedam non indecentes (ut appellant scaenici) morae: caput mulcere, manum intueri, infringere articulos.* Persius 1, 106: *Nec pluteum caedit nec demorsos sapit ungues. — vivos*] «usque ad ipsam carnem.» Plaut. Bacch. 242: *tondebo* (arietem) *auro usque ad vivam cutem.*

72-77. *Saepe* cet.] De postrema huius v. syllaba ante duplicem litteram *st* non producta vide ad sat. I 2, 30. — *stilum vertas*] Superiore parte stili lata oblitterabant, quae in cera exararant inferiore acuta. Cic. Verr. II 101: *Vertit stilum in tabulis suis, quo facto causam omnem evertit suam. — neque* cet.] His quoque Lucilius tangi videtur. Cic. de or. II 25: *C. Lucilius, homo doctus et perurbanus, dicere solebat neque se ab indoctissimis neque a doctissimis legi velle, quod alteri nihil intellegerent, alteri plus fortasse quam ipse; quo etiam scripsit: Persium non curo legere (hic fuit enim, ut noramus, omnium fere nostrorum hominum doctissimus): Laelium Decumum volo, quem cognovimus virum bonum et non illitteratum, sed nihil ad Persium. — Vilibus in ludis*] Abhorret et hic et ep. I 20, 17 a cogitatione, fore, ut aliquando a volgaribus praeceptoribus explicetur. — *dictari*] ut magister deinde interpretaretur, discipuli recitarent ac memoriae mandarent. Persius 1, 29: *Ten cirratorum centum dictata fuisse Pro nihilo pendas?* Cfr. ep. II 1, 71. — *equitem*] id est, «homines cultos atque artis peritos, quales equites Romanos esse decet.» Cfr. ep. II 1, 185; a. p. 248 sq. — *audax*] hic potius laudis est. — *Arbuscula*] mima eximia. Cic. ad Att. IV 15, 6: *Quaeris nunc de Arbuscula: valde placuit.* Aliquando tamen exsibilata ita se ulta est.

78-80. *cimex Pantilius*] nomen mere Romanum, non fictum. «Pantilius nomen est vilis poetae et malcolentis.» Comm. Cruq. Sed

Vellicet absentem Demetrius aut quod ineptus
Fannius Hermogenis laedat conviva Tigelli?
Plotius et Varius, Maecenas Vergiliusque,
Valgius et probet haec Octavius optimus atque
Fuscus et haec utinam Viscorum laudet uterque!
Ambitione relegata te dicere possum,
Pollio, te, Messalla, tuo cum fratre, simulque
Vos, Bibule et Servi, simul his te, candide Furni,

83. *laudat* gF — 86. *Bibuli* omnes *Bibule* Muretus

cimicem potius appellat a putida et foeda maledicentia, qua clam adversarios pungebat, ut solent cimices pungere dormientes. Sic Antiphanes Anthol. Palat. XI 322, 5 de grammaticis: *Ποιητῶν λῶβαι, - - εὐφώνων λαθροδάκναι κόριες.* Philostratus vit. Soph. p. 588 Ol. narrat, quomodo Adrianus tolerarit maledici ineptias: *ἐκαρτέρει τὰ ἐξ αὐτοῦ πάντα, δήγματα κόρεων τὰς ἐκ τῶν τοιούτων λοιδορίας καλῶν.* — *Demetrius*] idem modulator, quem v. 18 *simium* vocat. Constructio autem haec est: *Men moveat cimex Pantilius, aut cruciet* illud, *quod* cet., non, ut volt Bentleius: *Men moveat, quod c. Pantilius aut* men *cruciet, quod D. absentem vellicet.* — *Fannius*] Fannius Quadratus, poeta ineptus (sat. I 4, 21), h. l. Hermogenis Tigellii (sat. I 3, 129), hominis aeque molesti, parasitus.

81-83. *Plotius et Varius - Vergiliusque*] Cfr. sat. I 5, 40. Iam enumerat poetas recentioris quasi scholae, sibi amicos ac peritos carminum iudices. — *Valgius*] C. Valgius Rufus, poeta epicus et elegiacus, ad quem est od. II 9; Tib. IV 1, 179: *Est tibi, qui possit magnis se accingere rebus, Valgius: aeterno propior non alter Homero.* Cfr. *R. Unger*, de C. Valgii Rufi poematis. Halis 1848. — *Octavius*] poeta et historicus, in cuius mortem est Vergilii Catal. 14 (v. 5: *Scripta quidem tua nos multum mirabimur et te Raptum et Romanam flebimus historiam).* — *Fuscus*] De Aristio Fusco vide ad sat. I 9, 61. — *Viscorum - uterque*] De Viscis cfr. ad sat. I 9, 22.

84-90. *Ambitione relegata*] «Procul profecto absum a gloriola captanda, cum vos, in his etiam primores civitatis, Maecenatem, Asinium Pollionem, Messallam, inter amicos meos enumero.» — *Pollio*] Vide supra v. 42. — *Messalla, tuo cum fratre*] Q. Pedio Poplicola. De utroque vide supra v. 28 sq. Kiefsling Nipperdeium (opusc. 495) secutus de L. Gallio Publicola cogitavit, qui a. u. c. 718 consulatum administravit, postquam primo ad partes Bruti et Cassii accessit, deinde ad Octavianum defecit. Dio XLVII 24; Liv. per. CXXII. — *Bibule*] Sic scripsi, quoniam perquam inconcinnum videtur hoc: «*vos*, (duo) *Bibuli* (nomen), *et* (te unum), *Servi* (praenomen). Bibulum volunt esse M. Calpurnii Bibuli consulis cum Caesare a. u. c. 695 filium; Porcia, mater eius, post mortem primi mariti Bruto nupta erat. Idem, qui cum Horatio Athenis versatus et Bruti signa secutus erat, post pugnam ad Philippos factam ad Anto-

Conpluris alios, doctos ego quos et amicos
Prudens praetereo: quibus haec, sint qualiacumque,
Adridere velim, doliturus, si placeant spe
Deterius nostra. Demetri, teque, Tigelli, 90

88. *sunt* gσpr.

nium transiit et saepius ab hoc ad Augustum legatus est. App. b. c. IV 38; V 132. Cfr. Onomasticon Tullianum Orellii in v. L. Calpurnius Bibulus p. 121. — *Servi*] Servius hic fortasse fuit Ser. Sulpicii Rufi ICti, consulis a. u. c. 703, filius, qui philosophiae et artibus liberalibus operam dabat; num fuerit idem, cuius carmina Ovidius (trist. II 441: *nec sunt minus inproba Servi Carmina)* commemorat, admodum incertum. — *simul*] Horatius primus pro praepositione usus est. Cfr. Dräger hist. Synt. I § 296. — *candide Furni*] C. Furnius «historiarum fide et elegantia claruit.» Comm. Cruq. C. Furnius a. u. 725 consul suffectus erat, cui teste Seneca (de benef. 2, 25) *Antonianas partes secuto* apud Octavianum *veniam impetravit* filius; qua de causa *candidus* h. l. vocatus sit nescimus. Inter hos Horatii amicos desideramus Tibullum et Propertium: hic tamen numquam eius familiaris fuisse videtur; illum a. u. c. 723 nondum noverat. — *Prudens praetereo*] «consulto, non per oblivionem.» Addit hoc, ne quis se praeteritum queratur. — *sint*] Non est, quod a scriptura plurimorum et optimorum codicum discedamus, quoniam coniunctivus cum infinitivo *arridere* optime convenit. — *spe Deterius nostra*] «minus quam mihi aequum videtur.» Ascon. in Milon. ed. Bait. p. 34, 18: *petebatque nihilo deterius consulatum.*

90-92. *Demetri, teque Tigelli*] Ante v. *Demetri* deest *te*, «idque more plane Horatiano, ut sat. II 8, 16: *Albanum, Maecenas, sive Falernum Te magis adpositis delectat*, pro *sive Albanum sive Falernum;* Severus (?) in Aetna v. 81: *Minos, tuaque, Aeace, in umbris Iura canunt*, pro *Tua, Minos, tuaque, Aeace.*» Bentl. Haec figura, quae *ἀπὸ κοινοῦ* vocatur, etiam in aliis vocabulis est creberrima apud Horatium. — *Discipularum*] Ridiculam scenam lectori offert, pulchellos illos vocis et cantus modulatores inter puellas vel ingenuas (Acro) vel mimas (Comm. Cruq.) cantilenas docentes, qua in schola invicem delicias faciebant et magistri et discipulae. De alia *διλογίᾳ* subobscena, qua discipulos discipulas dixerit, equidem nolim cogitare. «*Discipularum* i. e. ingenuarum, quia hoc tempore maximum earum studium fuit affectandi lyricam (musicam) disciplinam.» Acro. Ac sane feminae Romanae, etiam nobiles, musicis operam dabant, ut Sempronia illa Sallustii Catil. 25: *litteris Graecis et Latinis docta, psallere, saltare elegantius quam necesse est probae.* — *plorare*] «Salsissima utitur dilogia; nam et *plorant*, qui docent puellas cantiunculas amatorias flebili et molli voce decantare, et *plorare* iubent Graeci, quibus gravem imprecantur calamitatem, quod *κλαίειν* et *οἰμώζειν* illi dicunt.» Baxter. Magno cum ludibrio poeta usitatam formulam amicorum *valere iubeo* in contrarium *plorare iubeo* mutavit. — *cathedras*] feminarum sedilia commodiora. Martial. III 63, 7: *Inter femineas tota qui luce cathedras Desidet.* Iuven. VI 91 *molles* eas vocat. — *I, puer*] «Ele-

Discipularum inter iubeo plorare cathedras.
I, puer, atque meo citus haec subscribe libello.

91. *Discipulorum* Fvar.

ganter, quasi hoc ex tempore dixerit, praecipit puero, ut in librum suum illud conferat, ne pereat tam opportunum et congruens in modulatores dictum.» Porph. Solebant autem Romani non ipsi scribere, sed pueris dictare. — *haec*] «haec ipsa verba, *οἰμώζειν σε κελεύω, μιαρώτατε*.» Imitatus est Propertius IV 23, 23: *I, puer, et citus haec aliqua propone columna.* — *libello*] ut Catullus (1, 1: *Quoi dono lepidum novum libellum?)* de carminum suorum collectione, non de singulis satiris; has appellavit *chartas* sat. I 5, 104; 10, 4; neque sat. I 4, 71 *libelli* singula carmina significare videntur. Itaque iam Bentley in praef. p. 5 ed. Amst. adnotavit: «Adiunge hanc satiram prioribus libri primi, ut huic finis imponatur isque iam edi possit.»

EXCURSUS

DE VIII VERSIBUS SUBDITICIIS.

Octo versus litteris inclinatis expressi absunt ab omnibus fere Horatii codicibus et editionibus vetustis; reperiuntur in F et codicibus eiusdem stirpis, quorum Keller in epil. λβ″νμq nominat. Colorem sane habent antiquum et, si in re admodum incerta coniecturae locus est, Frontonis circiter tempore, quo controversia, utrum praeferendi essent scriptores Augusti aetatem praegressi an qui sub Augusto scripserunt, inter antiquarios et recentiorum scriptorum admiratores quam maxime agitabatur, compositi videntur ab homine otioso (semidoctum nebulonem vocat Lambinus), qui animi causa temptaturus erat, quomodo exordium qualecumque aptari posset sermoni utique abruptiori, sed satis munito Persii (3, 1) imitatione: *Nempe hoc assidue?* Sententiae ipsae partim obscurae sunt, partim, dum leporem affectant, insulsae, ut illud *puer et funibus udis Exoratus*, quod ne Reisigii quidem coniectura per se ingeniosa *puerum est loris et fun. exhortatus* satis emendatum videtur, Horatiique consilio prorsus repugnant. *Mendosum* rustice appellat versificator Lucilium, cuius multum salem, ingenium, urbanitatem ultro agnoscit Horatius, id tantum dolens, versus eius non satis elaboratos, nimis verbose, interdum etiam neglegenter, expressas esse sententias, nimis eum sibi indulsisse in immiscendis verbis Graecis. Hunc prorsus mendosum esse simia Horatii pervincere volt teste ipso Catone, Lucilii defensore, qui, ut ait, male factos versus emendare ac polire paret. Cogitant de Valerio Catone, cuius nomine habemus Diras et Lydiam, id est, de grammatico ac poeta temporum Sullanorum, qui a. 723 vix in vivis erat, etsi *vixit ad extremam senectam* (Sueton. Gramm. 11, p. 109 Reiff.). Sed id aut ignoravit aut omnino non curavit is, qui in hoc exordio scribendo secum ipse non minus quam no-

biscum lusit. Quid quod tota res desumpta videtur ex grammaticorum narratione servata nobis a Suetonio gramm. 2: *Crates Mallotes - - nostris exemplo fuit ad imitandum: hactenus tamen* [*imitati*], *ut carmina parum adhuc divolgata vel defunctorum amicorum vel siquorum aliorum probassent, diligentius retractarent, - - ut Laelius Archelaus Vectiusque Philocomus Lucilii saturas, familiaribus suis, quas legisse se apud Archelaum Pompeius Lenaeus, apud Philocomum Valerius Cato praedicant.* Confudit igitur memoriae vitio Catonem, huius rei testem, cum iis, qui re vera Lucilii *διασκευασταὶ* fuerant, paulo post poetae mortem, ut opinor. (Memento etiam satiras a Iulio Floro electas ex Ennio, Lucilio, Varrone, teste Porphyrione ad ep. 1, 3 initio.) — *hoc lenius ille* cet.] Sententia admodum inepta Catonis mores probos refert ad correctionem versuum Lucilianorum, in qua ipsa cura pro lenitate severitas potius requirebatur. Deinde Cato propter ingenii subtilitatem praeponitur equiti Romano eidemque grammatico. Quis autem hic fuerit, horum versiculorum scriptorem non magis quam nos scisse arbitror. Sunt, qui de *plagoso Orbilio*, praeceptore illo Horatii, cogitaverint, qui antequam ludo litterario praeesset, teste Suetonio (gram. 9) *in Macedonia corniculo, mox equo meruit.* «Is igitur,» quem sibi finxit prooemiographus, «a grammatico, antiquiorum veluti sectae principe, multis plagis, nec ferula solum, sed loris et funibus, quo magis dolerent verbera, madefactis in schola *exoratus* (al. *exhortatus*, Glareanus ex coni. *exornatus)* formatus atque educatus est, ut prodiret aliquando, qui antiquos poetas vindicaret a reprehensionibus, quibus recentiorum fautores illos insectari solebant.» — *Quo melior vir est*] Sic habent codices optimi; mendum metricum poetae, non librariis crimini dandum esse videtur. — *longe*] contra genus dicendi Horatii, qui vim comparativi semper v. *multo* adiecto auget, ut docet *Wölfflin*, Kompar. p. 40. — *Ut redeam illuc*] Quo tandem, quaeso? Qui defendunt hos versiculos atque Horatio ipsi tribuunt, ut Vossius, Heindorf, Doederlein, respondere solent: «Nempe ad ea, quae dixi in satira quarta.» Verum hoc ipsum frigidius insulsiusque exprimi vix potuit. Nam pro certo haec potissimum verba demonstrant non esse versiculos istos desumptos ex longiore satira ab Horatii aliquo imitatore composita, sed scriptorem tantummodo haec Horatianis assuere satis habuisse sibique ipsum gratulatum esse, cum octo saltem versiculos Horatianum colorem aliquatenus mentitos improbo labore extudisset. Fuerunt, ut hoc quoque addam, qui tria illa verba resecarent; fuerunt, ut Teuffel (Mus. Rhen. 1875 p. 621 sqq.), qui totum locum ab Horatio scriptum, sed in altera editione reiectum arbitrarentur. Kirchner, C. Fr. Hermann, Kiefsling versus aequali Horatio, Keller Ausonio tribuit. — De tota re egregie disputavit Iacobs in lectt. Venus. XI (p. 225); Herwig, Horatius quatenus recte de Lucilio iudicaverit. Halis Sax. 1873, Schütz in appendice critico editionis suae; Marx in mus. Rhen. 1886 p. 552 sqq., qui v. 5 sq. ita mutari vult: *Quo melior versu est, longe subtilior illo. Qui multum puerum et loris et funibus ussit, Exoratus.*

Q. HORATII FLACCI
SATIRARUM
LIBER SECUNDUS.

SATIRA I.

Sunt quibus in satira videar nimis acer et ultra
Legem tendere opus; sine nervis altera, quidquid

SAT. I 1. *videor* Fy Haupt, Vahlen, Krüger, Kieſsling, alii

I. Simulans se C. Trebatium Testam, insignem iuris peritum, consulere, quid in tanta obtrectatorum in se satirasque suas iniquitate faciat, tamen hoc genere omisso Caesaris res gestas, iustitiam, fortitudinem carmine epico panegyrico praedicare nondum se audere dexterrime significat (a quo genere suae indoli contrario omnino abhorrebat), contra in satiris componendis, Lucilii, de quo aequissime iudicat, exemplo sibi proposito etiam postmodum se perseveraturum, quoniam hoc genus suae naturae maxime sit consentaneum. «Verum», inquit, «in posterum in eos dumtaxat invehar, qui me ultro aggressi fuerint;» quorum hac ipsa occasione oblata nonnullos acriter vellicat. «Tales autem nebulones» (pergit memorata Lucilii cum Scipione et Laelio necessitudine vel propter summam illius libertatem numquam dissuta) «ubi perstrinxero, numquam profecto timebo, ne potentes amicos a me abalienem.» Iam Trebatius, qui ICti partes per hanc satiram dramaticam egregie tuetur, festivam iuveni amico cautionem praescriptionemque praecipit (cfr. ad v. 5), «ne umquam *mala carmina* componat,» eumque in generoso proposito confirmat. Id sane per se liquet totam consultationem fictam esse; verum longe difficilior est quaestio, utrum Horatius adeo familiaris fuerit Trebatii, ut iocoso sene facile id permittente hunc dialogum conscripserit, an haud ita multo post senis omnibus noti obitum eius persona ita sit usus; ad quod potius statuendum inclinat animus. Scripta haec satira videtur Frankio et Grotefendio a. u. c. 724, huius libri tunc editi quasi prologus.

1-4. *Sunt quibus - - videar*] Haec constructio optimorum codicum consensu firmatur. Horatius post *sunt qui* indicativo utitur c. I 1, 3; 7, 5; sat. I 4, 24; II 4, 47; ep. II 1, 63; coniunctivo sat. I 1, 103: *sunt qui nolint;* 4, 75: *qui recitent sunt multi;* ep. I 1, 34: *sunt verba . . quibus . . possis;* 1, 77: *sunt qui . . . venentur avaras Excipiantque;* 6, 4: *sunt qui*

Conposui, pars esse putat similisque meorum
Mille die versus deduci posse. Trebati,
Quid faciam, praescribe. 'Quiescas'. Ne faciam, inquis,
Omnino versus? 'Aio'. Peream male, si non
Optimum erat: verum nequeo dormire. 'Ter uncti
Transnanto Tiberim, somno quibus est opus alto,

4. *diduci* F

. . *spectent;* in eodem enuntiato et ind. et coni. legitur ep. II 2, 182 et 129—131. — *Legem*] ut a. p. 135: *operis lex*, «regula et ratio satirae Romanae.» — *tendere*] Imago desumpta a fidibus lyrae vel arcus nervis nimium intentis. Sic od. I 1, 34: *tendere barbiton.* «Hi igitur adversarii contendunt satiras meas nimis mordaces prope abesse a libellis famosis.» — *sine nervis*] a. p. 320: *sine pondere et arte.* «Dicunt versus meos nullius esse momenti et carere viribus ingenii, adeo, ut quivis facili opera tales effutiat.» Praeterea haud improbabile est a nonnullis desideratos esse in Horatio sales illos Plautinos ac Lucilianos, qui ipsi haud nimis placebant, ideoque ab his tamquam enervem elumbemque poetam reprehensum esse. Cfr. sat. I 10, 13. — *deduci*] a nendo. Cfr. ep. II 1, 225: *tenui deducta poemata filo;* Ovid. ex Pont. I 5, 13: *luctor deducere versum;* Iuven. 7, 54 de poeta: *Qui nihil expositum soleat deducere.* Similiter *ducere* sat. I 10, 44. — *Trebati*] C. Trebatius Testa, iunior amicus Ciceronis, (qui ad fam. VII 5, 3 Caesari de eo spondebat, *probiorem hominem, meliorem virum, prudentiorem amicum esse neminem. Accedit etiam, quod familiam ducit in iure civili singulari memoria, summa scientia)* et apud Caesarem et apud Octavianum magna gratia floruit; «locum obtinuit et aliquot libros de civili iure conposuit et de religionibus novem.» Porph.

5-7. *praescribe*] Est verbum proprium de ICtis. Cic. orat. 141: *Quis umquam dubitavit, quin in re publica nostra primas eloquentia tenuerit semper urbanis pacatisque rebus, secundas iuris scientia? cum in altera gratiae, gloriae, praesidii plurimum esset, in altera praescriptionum cautionumque praeceptio* cet. — *Quiescas*] Cum comica gravitate ICtus brevissime, singulis prope verbis parcens, respondet. *Quiescas* idem fere est quod «desinas». Terent. Andr. prol. 22: *Dehinc ut quiescant porro moneo et desinant Maledicere.* — *Peream - si* cet.] Cfr. sat. I 9, 38. — *Optimum*] «ad devitandas insectationes iniquorum meorum.» — *erat*] Cfr. v. 16. — *dormire*] «Si, quae animo voluto, versibus includere vetor, adeo inquietor, ut insomniis fatiger.»

7-9. *Ter uncti Transnanto*] Iunge *Ter transnanto*, non *Ter uncti.* Hic quoque legum sermonem facete imitatur. Vegetius de re mil. 1, 10: *Romani veteres, quos tot bella et continuata pericula ad omnem rei militaris erudiverant artem, campum Martium vicinum Tiberi delegerunt, in quo iuventus post exercitium armorum sudorem pulveremque dilueret ac lassitudinem cursus natandi labore deponeret.* Cfr. od. I 8, 8; III 7, 27;

Inriguumque mero sub noctem corpus habento.
Aut si tantus amor scribendi te rapit, aude
Caesaris invicti res dicere, multa laborum
Praemia laturus.' Cupidum, pater optime, vires
Deficiunt: neque enim quivis horrentia pilis
Agmina nec fracta pereuntis cuspide Gallos
Aut labentis equo describit volnera Parthi.

15. *describat* aγ Orelli *describet* g «*describat.* sic habet codex Mart. ceteri aut *describit* aut *describet*» Cruq.

12, 7. «Quod vero *ter*, inquit, *transnanto*, id quoque et a medicis et a magis petitum est: impari enim et praecipue ternario numero summam vim illi tribuunt.» Torrent. Cfr. od. I 28, 36; III 22, 3; ep. I 1, 37. — *Inriguum*] Sic Graeci τέγγειν πνεύμονας οἴνῳ, βεβρεγμένος οἴνῳ, Latini *madere*, *uvidum esse vino.* Iam Plaut. Poen. 699: *Ubi tu Leucadio, Thasio, Chio, Lesbio, Vetustate vino edentulo aetatem inriges.* Ipse autem Trebatius (in quo inest praecipuus loci lepos) valde amabat et natationem et scyphos. Cic. ad fam. VII 10, 2: *qui neque in Oceano natare volueris, studiosissimus homo natandi* et VII 22: *Illuseras heri inter scyphos, quod dixeram - - - itaque etsi domum bene potus seroque redieram* cet.

10-12. *te rapit*] «Si omnino huic scribendi cupidini resistere non potes,» cet. Hoc verbum eodem sensu etiam in prosa oratione invenitur, ut Cic. ad fam. V 12, 1: *Neque enim me solum commemoratio posteritatis ad spem quandam immortalitatis rapit, sed etiam illa cupiditas*, cet. — *aude*] significat difficultatem argumenti, si digne tractandum sit. — *Caesaris*] Octaviani, qui Augusti cognomen demum a. u. c. 727 assumpsit. Dio Cass. LIII 16. — *Praemia*] Caesaris ipsius approbationem et gloriam apud populares: de donis intellegere minime conveniet poetae urbanitati ac modestiae. — *pater*] Sic seniores viros solebant alloqui iuniores.

13-15. *neque enim* cet.] Similiter eadem de re se excusat od. I 6, 9; 19, 10; II 12, 1—12; IV 2, 27. — — *horrentia pilis agmina*] His verbis designari videntur victrices Romanorum legiones, quorum propria arma erant pila. Liv. IX 19, 7. Cfr. Veget. de re milit. II 15. — *fracta-cuspide*] «Ex historia de Mario hoc sumptum est; nam Marius adversus Santonas talia tela commentus est, ut fracta mitterentur, ne remitti ab hostibus possent.» Comm. Cruq. Plutarchus in Mario cap. 25 rem clarius sic exponit: «Ea pars ligni, quae in ferrum inseritur, antea duabus fibulis ferreis continebatur: Marius autem alteram quidem, quemadmodum erat, reliquit; altera vero exempta clavum ligneum fragilem in eius locum immisit, eo consilio ut pilum ad clipeum hostis coniectum non maneret rectum, sed clavo ligneo fracto curvaretur ferrum et lignum transversa cuspide haerens deorsum penderet.» Vide *A. Müller*, Beschreibung der Modellsammlung römischer Krieger. p. 12 sqq. — *Gallos*] Quaecumque de Caesaris Octaviani

'Attamen et iustum poteras et scribere fortem,
Scipiadam ut sapiens Lucilius.' Haud mihi deero,
Cum res ipsa feret. Nisi dextro tempore Flacci
Verba per attentam non ibunt Caesaris aurem,
Cui male si palpere, recalcitrat undique tutus.

16. *iustum* est ultima vox in R; reliqua a manu recentiore saec. XI addita sunt — 18. *Dum* ψ

in Gallias expeditionibus nunc nota sunt, (cum a. u c. 715, 717, 719 gentibus Alpinis bellum intulit, colonias in Galliam deduxit et Pannonia pacata a 720 rursus in Galliam progressus est, atque primo triumphi die a. d. VIII. Id. Sext. a. 725 etiam de nonnullis Germaniae et Galliae populis triumphavit,) ex Dione diligenter collegit Franke F. H. p. 110 sq. Nihil opus est de certo quodam vel Gallico vel Parthico bello cogitare, quoniam Hor. poetarum modo significat quaslibet res bello bene gestas. — *labentis equo*] Vide ad od. 1, 19, 11; II 13, 17. — *describit*] Recte comparat Bentley a. p. 263: *Non quivis videt inmodulata poemata iudex. — volnera Parthi*] Hanc quoque rerum Parthicarum mentionem recte Franke retulit ad a. u. c. 724, quippe quo Octavianus ex Aegypto per Syriam et Asiam minorem profectus et subditorum omnia negotia et primum Parthica inter Phraatem et Tiridatem composuerit. Dio Cass. LI 18.

16-18. *fortem*] cum bellicae virtuti opponatur, h. l. «constantem ac magnanimum,» ut ep. I 7, 46: *Strenuus et fortis - Philippus.* — *Scipiadam*] Africanum minorem. Priscian. II 32 H.: *Vergilius* (immo iam ante Lucilius ipse 340 et 1013 L. et Lucretius III 1034) *secundum Graecam formam* Scipiadas *dixit* (georg. II 170; Aen. VI 844). Sic Lucretius I 26 habet *Memmiadae nostro*, Verg. Aen. VIII 638 *Romulidis*, Statius Theb. I 48 *Oedipodes* (pro *Oedipus*). Cfr. v. 72. E verbo autem *scribere* minime cum nonnullis colligendum est iustam Scipionis vitam versibus a Lucilio compositam esse: est hoc dumtaxat: «Saepe illius herois iustitiam atque fortitudinem laudibus extulit poeta.» — *Haud mihi deero*] «Non sibi deest is, qui facit et quod sibi opus est et quod oportet.» Acro. Cfr. sat. I 9, 56. — *Cum res ipsa feret*] «Cum tempus venerit opportunum.» — *dextro tempore*] Sat. II 4, 4 opponitur *tempore laevo*. Admodum scite totam rem in futurum aliquod tempus magis opportunum differt, cum re vera genus istud panegyricum Vario et Rabirio reliquerit.

19. 20. *per attentam - - aurem*] «Caesaris aurem verba mea non invenient attentam, nisi si opportuno tempore, cum a negotiis vacat, ei oblatum erit carmen ipsius laudes praedicans.» Cfr. ep. II 1, 1 sqq. — *Cui* cet.] «Quem si quis laudibus extollat ineptis atque immoderatis, ille eas dedignatur et respuit.» — *male*] «intempestive.» Cfr. od. IV 6, 14; sat. I 9, 65. — *recalcitrat*] Cic. pro Caelio 36 de hoc iuvene Clodiam amantem aspernante: *calcitrat, respuit*. Mira ac prope ignobilis nostris hominibus videtur haec equi recalcitrantis imago de Caesare usurpata; verum Horatius, si quis alius, optimus urbanitatis iudex scire procul dubio debebat eam suis tem-

'Quanto rectius hoc quam tristi laedere versu
Pantolabum scurram Nomentanumque nepotem,
Cum sibi quisque timet, quamquam est intactus, et odit.'
Quid faciam? Saltat Milonius, ut semel icto
Accessit fervor capiti numerusque lucernis;
Castor gaudet equis, ovo prognatus eodem
Pugnis; quot capitum vivunt, totidem studiorum
Milia: me pedibus delectat claudere verba
Lucili ritu, nostrum melioris utroque.

22. *ve* F

poribus nihil habere, quod aut fautorem offenderet aut certe putidum et ipsi et criticis amicis videretur. Neque vero minus mire Augustus et cum accipitre et cum lupo comparatur ab Ovidio trist. I 1, 75 sqq. — *undique tutus*] «Quomodo equus recalcitrando arcet a se molestum palpatorem, sic Caesar ineptos adulatores, ita ut quoquo versus se ab eorum incursu tutetur.»

21-26. *tristi*] «mordaci et satirico.» Comm. Cruq. Similiter Lucil. 963 L.: *tuis saevis factis et tristibus dictis gaudes.* — *Pantolabum* cet.] Cfr. sat. I 8, 11. — *Quid faciam?*] «Aliter equidem facere nequeo;» ut Pers. 1, 12: *Quid faciam? Sed sum petulanti splene cachinno.* — *Saltat*] contra decorum. Cic. pro Mur. 13: *Nemo fere saltat sobrius, nisi forte insanit: - - multarum deliciarum comes est extrema saltatio.* — *Milonius*] «Scurra illorum temporum.» Porph. — *ut semel*] «eo ipso temporis momento, quo primum ebrius factus est.» — *ut semel*] comici dicunt, Horatius ceteroquin dicit *cum semel.* — *icto - - capiti* «vinolentia capiti perturbato.» Comm. Cr. Est τρωθέντι. Eurip Cycl. 421: γιγνώσκων, ὅτι Τρώσει νιν οἶνος. Archiloch. Bgk. fr. 69, 2: οἴνῳ συγχεραυνωθεὶς φρένας. Plaut. Cas. III 5, 15: *haec meraclo se uspiam percussit flore Liberi.* Ovid. remed. am. 146: *multo tempora quassa mero.* — *numerusque lucernis*] Iuven. 6, 304: *cum iam vertigine tectum Ambulat et geminis exsurgit mensa lucernis.* Petron. 64: *sane iam lucernae mihi* (Encolpio) *plures videbantur ardere* cet. Strato Anthol. Iacobs. III p. 77. (Ebrius loquitur): Χώ λύχνος ἔσχισται διδύμην φλόγα, καὶ δὶς ἀριθμέω, Πολλάκι πειράζων, τοὺς ἀναχεχλιμένους. — *Castor* cet.] Hom. Il. III 237: Κάστορά θ' ἱππόδαμον καὶ πὺξ ἀγαθὸν Πολυδεύκεα. Od. I 12, 25: *puerosque Ledae, Hunc equis, illum superare pugnis Nobilem.* — *ovo-eodem*] Ledae a Iove cygni specie compressae. «Vel fratres gemelli diversa sequuntur studia; quid, quaeso, faciant, qui cognati inter se non sunt?»

27-29. *quot capitum*] «Terentianum illud (Phorm. 454): *Quot homines, tot sententiae; suus cuique mos.*» Acro. Pers. 5, 52: *Mille hominum species et rerum discolor usus: Velle suum cuique est, nec voto vivitur uno.* — *claudere*] Vide ad sat. I 10, 59. — *nostrum melioris utroque*] «qui melior fuit et te

Ille velut fidis arcana sodalibus olim
Credebat libris, neque, si male cesserat, usquam
Decurrens alio, neque si bene: quo fit, ut omnis
Votiva pateat veluti descripta tabella

31. *cesserat* y *gesserat* reliqui «omnes scripti codices» Cruq. *umquam* Fvar. *usquam* reliqui «omnes codices praeter Diuae. et unum Bland., qui habent *unquam*» Cruq.

et me, Trebati, censu et natalibus; fuit enim vir bonus et valde nobilis, utpote Magni Pompeii avus.» Comm. Cruq. Contra ad v. 75 scholiastae uno consensu: «Constat Lucilium maiorem (id est magnum) avunculum Pompeii fuisse; etenim avia Pompeii Lucilii soror fuerat.» Differre quidem videtur Vellei. 2, 29: *Fuit hic* (Pompeius) *genitus matre Lucilia, stirpis senatoriae.* Verum quidni Pompeii et avia et mater ex gente Lucilia esse potuerit? Magnum autem avunculum Pompeii fuisse Lucilium potius quam avunculum aetatis rationes satis evincunt.

30-34. *Ille* cet.] «Lucilius intimos animi affectus et arcanas curas concredebat satiris suis, magna cum simplicitate omnia cum lectoribus communicans, sive quid in vita cotidiana ei mali acciderat, seu quid prosperi contigerat.» — *cesserat*] Lectio omnium fere codicum *gesserat* reicienda est, quoniam v. *gerere* accusativo carere non potest. — *Decurrens alio*] «aliud confugium quaerens.» — *Votiva - - tabella*] «Solent naufragi suum naufragium in tabella depictum circumferre et in templis alicui deo consecratum suspendere. Ad hunc modum Lucilii senis vita tam clara est in suis libris, quasi esset depicta in aliqua tabula.» Comm. Cruq. Cfr. od. I 5, 13. Cic. de nat. deor. III 89: *nonne animadvertis ex tot tabulis pictis, quam multi votis vim tempestatis effugerint in portumque salvi pervenerint? — senis*] sensu proprie accipiendum est. Namque Lucilium non, ut ait Hieronymus in Eusebii Chron., a. u. c. 606, sed triginta ferre annis ante a. 574 natum et ab Hieronymo consules anni 606, Sp. Postumium C. Calpurnium, cum consulibus anni 574, A. Postumio C. Calpurnio, confusos esse, quod iam M. Haupt perspexerat, Luc. Müller in Lucilii reliquiis p. 288 sq. certissimis argumentis comprobavit. Itaque Horatius Lucilium, qui, cum a. 652 mortuus sit, duodeoctoginta annos vitae confecit, suo iure *senem* vocare potuit neque iam opus est ineptis illis inventis, quae ante Hauptium viri docti excogitaverant; quorum plurimi hoc v. ad satis magnum intervallum rettulerunt, quo Lucilius ab Horatio distabat, atque ad sat. I 10, 67 et Cic. Brut. 39 confugerunt. Sed neque versum Horatianum *poetarum seniorum turba* neque Ciceronis verba *at hi quidem* (Solon et Pisistratus), *ut populi Romani aetas est, senes, ut Atheniensium saecla numerantur, adulescentes debent videri* ad hunc locum explicandum quidquam commodi afferre quis est quin intellegat? Hoc quoque satis commode addidit L. Müller l. l., «quis melius quam exactae homo aetatis dicitur tabula veluti votiva vitam suam totam praeteritam descripsisse?»

Vita senis. Sequor hunc, Lucanus an Appulus anceps:
Nam Venusinus arat finem sub utrumque colonus,
Missus ad hoc pulsis, vetus est ut fama, Sabellis,
Quo ne per vacuum Romano incurreret hostis,
Sive quod Appula gens seu quod Lucania bellum
Incuteret violenta. Sed hic stilus haud petet ultro
Quemquam animantem et me veluti custodiet ensis
Vagina tectus: quem cur destringere coner

41. *distringere* F

34-39. *Lucanus* cet.] Vide ad v. 39. — *anceps*] «Non ego dubius sum, sed incertum est. Nam Venusini Lucanis sunt finitimi et Apulis.» Porph. Hunc multi, in quibus Kiefsling, secuti sunt, coll. Liv. XXXI 41, 2: *Clauserant portas, incertum vi an voluntate* Flor. II 14, 3: *regnum - - Andriscus invaserat, dubium liber an servus.* Malim *ancipitem* interpretari «eum, de quo ambigitur s. incertum est», ut Liv. XXXI 12, 6: *In Sabinis incertus infans natus masculus an femina esset.* Cfr. XXVII 37, 5; XXX 35, 9. — *Venusinus - - colonus, Missus*] a. u. c. 463. De colonia Venusina cfr. Madvig. opusc. acad. I. p. 298. — *ad hoc, - - quo ne*] «ad hunc finem, - - ut ne;» rarissimo usu, pro quo Bentleius non affert nisi digest. XXI 1, 17 § 5: *si celandi causa, quo ne ad dominum reverteretur, fugisset, fugitivum esse,* quo ipso loco nonnulli v. *quo* omittunt. — *Sabellis*] Vide ad od. III 6, 38. — *ne per vacuum* cet.] «sed ut resisterent hosti coloni Venusiam deducti.» — *Romano*] vel pro *Romanis*, ut sat. I 4, 85; epod. 7, 6; a. p. 54, vel supple *agro*, ut Cic. Verr. III 38: *cum ex Leontino usque ad Lilybaeum aliquem vadaretur;* ib. V 10: *In Triocalino.* Illud tamen (ut sit pro *Romanis*) praestat. Non recte alii habent pro gen. neutr. a v. *Romanum.* — *Sive quod - - bellum Incuteret*] in prosa or. «sive aliquod bellum inferret; dictum est ut *incutere verbera, terrorem, metum.* Sic *incutere minas* Ovid. trist. I 11, 42. Male nonnulli *quod - quod* dixerunt esse particulam.

39-46. *Sed hic stilus* cet.] Opponuntur haec verbis *Sequor hunc* cet. (v. 34). «Videtur lepide quasi terrorem incutiens adversariis significasse sibi animum esse natura et origine ad pugnandum, si opus esset, semper paratum; quippe eorum se esse sanguinem, qui olim Venusiam missi essent ad fines armis tutandos pugnasque, si res ita ferret, cotidie ineundas; *sed* in eo quoque retinuisse morem patrum, quibus propulsatio tantum hostium mandata fuisset, quod neminem ultro peteret, verum lacessitus. Inde sane non mirum esse, si iis, quae a natura sibi monstrata essent, armis se defenderet, nempe stilo, i. e. versibus acerbis et amaris. Hinc lucem accipiunt etiam illa: *Lucanus an Appulus anceps*, quibus non solum se in municipio natum opponit Lucilio equiti Romano (ut Iuvenalis 6, 167 Venusinam nobili Romanae), sed hoc quoque significat: si ingenii non nimis lenti sum, sed satis bellicosi, minime mirum. Nam

Tutus ab infestis latronibus? O pater et rex
Iuppiter, ut pereat positum robigine telum,
Nec quisquam noceat cupido mihi pacis! At ille,
Qui me commorit — melius non tangere! clamo — 45
Flebit et insignis tota cantabitur urbe.
Cervius iratus leges minitatur et urnam,
Canidia Albuci, quibus est inimica, venenum,
Grande malum Turius, siquid se iudice certes;

49. *certet* γvar.gF

utraque gens fuit dura ac bellicosa, *pernices* Apuli, Lucani saltem venatores.» Rauchenstein. — *ultro*] «sine iusta et gravi causa, scilicet propter vitia, quibus stulti, quos derideo, obnoxii sunt», vel «nisi ipse prius lacessitus», id quod sane de omnibus illis personis, quas vellicat, asseverare neutiquam poterat. — *animantem*] gen. masc. etiam apud Cic. Tim. 11: *Ita orientur animantes, quos et vivos alatis et consumptos sinu recipiatis.* — *destringere*] «ex vagina extrahere.» Cfr. Halm ad Cic. Sest. 76: *destrictis gladiis et cruentis.* — *Tutus*] «dum latro nullus me infestat; quod ubi fiet, tunc gladium destringam.» — *O pater* cet.] Cic. de rep. I 56: *ut* (Iuppiter) *et rex et pater haberetur omnium.* — *ut pereat*] Simile aliquatenus est Callimachi illud Blomf. p. 321: *Ζεῦ πάτερ, ὡς Χαλύβων πᾶν ἀπόλοιτο γένος, Τηλόθεν ἀντέλλοντα κακὸν φυτὸν οἵ μιν ἔφηναν* (chalyba). Ex quo Catullus 66, 48: *Iuppiter, ut Chalybum omne genus pereat!* — *noceat - mihi*] «lacessat me iniuria.» — *Nec*] pro *Neu*, ut od. I 11, 2. — *commorit*] «commoverit, lacessierit, provocarit.» Acro. Sic Terent. Andr. 456: *Commovi*, «ex placido turbulentum feci», metaphora a mari desumpta. Graeci *κινεῖν*, *piquer.* — *melius* (erit) *non tangere!*] Formula minantium. «*Wehe dem, der mich anrührt!*» Terent. Adelph. 180: *Ante aedis non fecisse erit melius hic convicium: Nam si molestus pergis esse, iam intro abripiere atque ibi Usque ad necem operiere loris.* — *Flebit*] «dolebit,» Graecismus, *οἰμώξεται* vel *κλαύσεται*. Vide ad sat. I 10, 91. — *insignis - cantabitur*] «omnibus iam propter perversitatem notus deridebitur.» *Cantari*, ut *ὑμνεῖσθαι*, «omnibus in ore esse, et quidem cum infamia.»

47-49. *Cervius*] quadruplator et rabula. «Cervius, Ascanii libertus, accusavit Cn. (Domitium) Calvinum (cos. a. u. c. 701) lege de sicariis.» Comm. Cr. Diversus utique a P. Cervio, C. Verris legato, quem laudat Cic. Verr. V 114. — *leges - et urnam*] Sil. Ital. IX 26: *Meruerunt talia, qui te Legibus atque urnae dira eripuere minanti? Urna* est vas suffragiis iudicum recipiendis destinatum. — *Canidia*] s. Gratidia. Epod. 5 et 17; sat. I 8. — *Albuci - - venenum*] Haec iungenda sunt. «Hic enim Albucius veneno uxorem suam dicitur peremisse.» Porph. Acro matri eum venenum miscuisse refert. Cfr. sat. II 2, 67. Alii iungunt *Canidia Albuci*, ut desit aut «filia» aut «uxor» vel potius «moecha»,

Ut quo quisque valet, suspectos terreat, utque
Imperet hoc natura potens, sic collige mecum:
Dente lupus, cornu taurus petit: unde nisi intus
Monstratum? Scaevae vivacem crede nepoti
Matrem, nil faciet sceleris pia dextera: mirum,
Ut neque calce lupus quemquam neque dente petit bos;
Sed mala tollet anum vitiato melle cicuta.
Ne longum faciam: seu me tranquilla senectus
Exspectat seu Mors atris circumvolat alis,
Dives, inops, Romae, seu fors ita iusserit, exsul,

50. *valeat* g — 54. *faciat* g — 55. *petat* gFσcorr. — 56. *male* γ

coll. Verg. Aen. III 319: *Hectoris Andromache;* Aen. VI 36: *Deiphobe Glauci.* Alii denique cum Porphyrione Horatium consulto genetivum *Albuci ἀμφιβολικῶς* posuisse autumant. — *Turius*] Iudicem corruptissimum significari apertum est, et docent scholiastae, e quibus Porphyrio eum *C. Turium praetorem*, Acro *Turium Marinum*, Commentator Cruquii *C. Martinum Turium* nominat. — *siquid se iudice certes*] Eadem constructione sat. II 5, 27: *Magna minorve fori si res certabitur olim.*

50-53. *Ut quo* cet.] «Sic colligendo ex argumentis, quae tibi proponam, (*συλλογίζων μετ' ἐμοῦ*) iudica, quomodo fiat, ut ea vi, qua quisque maxime praeditus est, terrorem incutiat sibi suspectis atque exosis.» — *sic collige*] Cfr. ep. II 1, 119. — *unde, nisi* cet.] in prosa oratione: «id quod unice intus eis monstratum est;» hoc autem convertit in interrogationem: «*unde* (hoc eis) *monstratum est nisi intus*, instinctu quodam naturali?» Alii distinguunt: *unde, nisi intus monstratum?* id est, «quare, nisi cet.?» Verum hic usus posterioris est Latinitatis nec temere Horatio tribui potest.

53-56. *Scaevae* cet.] «Committe huic vivacem matrem et non faciet aliquid sceleris pia dextra, sed veneno utetur, id est, non eam perimet gladio. Scaeva quidam luxuriosus dicebatur fuisse et pronus ad artes magicas.» Acro. «Sic Cicero pro Scauro 10 libertus patronam non occidit, sed *duobus digitulis* gulam *oblisit.*» Comm. Cruq. — *mirum, Ut*] «quod aeque mirum est atque illud, quod - - petit bos,» id est, «neutrum profecto mirum est.» Contrarium enim est Scaevae indoli ferro homines occidere, sed homo ignavus pro doloso suo ingenio promptus erit ad venenum matri miscendum: reapse autem uterque necandi modus aeque sceleratus est.» — *mala*] Vide ad sat. I 1, 77. — *vitiato melle*] «postquam mel s. mulsum corruptum est immixta cicuta.»

57-60. *Ne longum faciam*] Cfr. sat. I 3, 137. — *Mors*] alata, ut eius frater, Somnus. Eurip. Alc. 262: *πτερωτὸς Ἅιδας.* Od. II 17, 24: *volucrisque Fati Tardavit alas.* — *circumvolat*] «iam nunc, adeo ut

Quisquis erit vitae, scribam, color. 'O puer, ut sis
Vitalis, metuo et maiorum nequis amicus
Frigore te feriat.' Quid? cum est Lucilius ausus
Primus in hunc operis conponere carmina morem,
Detrahere et pellem, nitidus qua quisque per ora
Cederet, introrsum turpis, num Laelius aut qui
Duxit ab oppressa meritum Carthagine nomen,

65. *introrsus* g *aut* aγF *et* g

post breve tempus mihi moriendum sit.» — *Quisquis* cet.] Quicumque erit tenor statusque vitae meae, scribere pergam, si qualicumque modo commotus ero (v. 45) aequalium vel vitiis ridiculis vel in me iniquitate, atque opprobriis dignos libere insectabor (v. 85).» Sanadonus castigat Horatium, quod non mollius scripserit: *Scribam, quisquis erit vitae color;* sed inverso ordine v. *scribam* maximam arsin sequens multo fit efficacius. Simillimum hyperbaton est sat. II 3, 211: *Aiax cum inmeritos occidit, desipit, agnos.* — *color*] Cfr. ep. I 17, 23.

60-62. *O puer*] Sic iuvenem amice alloquitur *pater* (v. 12) Trebatius, cuius haec verba sunt usque ad voc. *feriat.* — *Vitalis*] pr. «qui ad diutius vivendum satis vigoris habet.» «Ne cito pereas, metuo;» *ich fürchte, du treibst es nicht lange.* Sine figura: «Vereor, ne omnes irritando tot tantasque molestias capias, ut tam ingratam vitam ipse detestaturus sis.» Cfr. Hom. Iliad. XVIII 95: Ὤχύμορος δή μοι, τέκος, ἔσσεαι, οἷ' ἀγορεύεις. — *maiorum* cet.] «ne aliquis ex potentioribus amicis refrigeratus se abs te abalienet amicitiamque tibi renuntiet.» Imitatus est Persius 1 107: *Sed quid opus teneras mordaci radere vero Auriculas? Vide sis, ne maiorum tibi forte Limina frigescant.* Seneca ep. 122, 11: *Montanus Iulius -, tolerabilis poeta, et amicitia Tiberii notus et frigore.* Prope ridicule vv. *Frigore et feriat* explicant scholiastae: «morte te afficiat, quae frigida est.»

63-66. *Primus*] Cfr. sat. I 10, 48. — *morem*] Cum saepissime iungantur vv. *mos modusque* (od. IV 2, 28), hic simpliciter *morem* posuit pro *modo* s. *forma*, ut Quintil. IV 1, 43: *materiasque sibi ipsi fingunt et ad morem actionum persequuntur.* — *pellem* cet.] «speciem externam.» Cfr. locum simillimum ep. I 16, 45: *Introrsum turpem, speciosum pelle decora.* — *nitidus*] *gleifsend.* Voss. — *per ora*] civium s. populi; «*zur Schau.*» Sallust. Iug. 31, 10: *incedunt per ora vestra magnifici* cet. Iustin. XVI 5, 5: *victor tyrannus captivos senatores in triumphi modum per ora civium trahit.* — *Cederet*] Plaut. Cas. II 8, 10: *At candidatus cedit hic mastigia.* Pseud. 308: *Inanis cedis.* Ibid. 955: *Ut transuorsus, non prouorsus cedit, quasi cancer solet.* — *Laelius*] C. Laelius Sapiens, cos. a. u. c. 614. Hoc dicit: «Sed satis eum Scipio et Laelius sunt tutati, uti mihi nunc praesidio adversus iniquos meos erunt Caesar et Maecenas.» — *aut qui*] Non verum est, quod contendit Bentleius, post *aut qui* scribendum fuisse:

Ingenio offensi aut laeso doluere Metello
Famosisque Lupo cooperto versibus? Atqui
Primores populi arripuit populumque tributim,
Scilicet uni aequus virtuti atque eius amicis.
Quin ubi se a volgo et scaena in secreta remorant
Virtus Scipiadae et mitis sapientia Laeli,

69. *tributum* g «*tributim* . sic habent omnes codices scrip.» Cruq.

offensus - - doluit. Cic. de off. I 148: *siquid Socrates aut Aristippus contra morem consuetudinemque civilem fecerint locutive sint.* — *qui Duxit* cet.] Od. IV 8, 18: *qui domita nomen ab Africa Lucratus rediit.* Cfr. Martial. II 2, 1.

67-70. *offensi*] omisso verbo substantivo, ut v. 74 *soliti.* — *Metello*] Est Q. Caecilius Metellus Macedonicus, cos. a. u. c. 611, qui de Pseudophilippo triumphavit. Cic. de off. I 87: *fuit inter P. Africanum et Q. Metellum sine acerbitate dissensio.* Idem rep. I 31. Plin. h. n. VII 44: *Equidem et Africani sequentis* (hunc Metellum, virum ceteroqui felicissimum) *inimicum fuisse inter calamitates duxerim ipso teste Macedonico, siquidem liberis dixit: Ite, filii, celebrate exsequias; numquam civis maioris funus videbitis.* — *Lupo*] Mordacem in L. Cornelium Lentulum Lupum, cos. a. u. c. 598; Lucilii iocum servavit Cicero de nat. deor. I 63: *Tubulus si Lucius umquam, Si Lupus aut Carbo, Neptuni filius, ut ait Lucilius, putasset esse deos, tam periurus aut tam impurus fuisset?* — *Famosis - - versibus*] «contumeliosis.» Cfr. ep. I 19, 31: *famoso carmine.* — *cooperto*] tamquam lapidibus in eum iactis. Sallust. Catil. 23, 1: *flagitiis atque facinoribus coopertus.* — *Atqui* cet.] «Et tamen, etsi acerbe insectatus erat proceres aliquot civitatis, tamen potentiorum etiam amicorum favore protectus nihil mali passus est.» — *arripuit*] «aggressus est in eos acerrime invectus.» De Lucilii acerbitate conf. Trebonii epist. ad Cic. (ad fam. XII 16, 3): *In quibus versiculis si tibi quibusdam verbis εὐθυρρημονέστερος videbor, turpitudo personae eius, in quam liberius invehimur, nos vindicabit. - - Deinde, qui magis hoc Lucilio licuerit assumere libertatis quam nobis? cum, etiamsi odio pari fuerit in eos, quos laesit, tamen certe non magis dignos habuerit, in quos tanta libertate verborum incurreret.* — *tributim*] «per omnes XXXV tribus, nullo facto discrimine» id est «populum cunctum.» Pers. 1, 114: *Secuit Lucilius urbem.* — *aequus*] «favens.» Sic od. III 18, 4 Faunus invocatur, ut abeat *parvis Aequus alumnis.*

71-74. *a volgo et scaena*] «a vita publica, ubi, quasi in theatro, in omnium civium conspectu versabantur.» Pseudocic. ad Brut. ep. I 9, 2: *tibi nunc populo et scaenae, ut dicitur, serviendum est.* — *in secreta*] «intra suos parietes et in amoenos villarum secessus.» Tac. ann. XIV 53: *Augustus M. Agrippae Mytilenense secretum - - permisit.* — *Virtus Scipiadae*] Cfr. od. III 21, 11 sq.; sat. I 2, 32 et supra v. 17. — *mitis*] Seneca ep. 11, 10: *Elige - Catonem: si hic tibi videtur nimis rigidus, elige remissioris animi virum Laelium.* — *sa-*

Nugari cum illo et discincti ludere, donec
Decoqueretur olus, soliti. Quidquid sum ego, quamvis
Infra Lucili censum ingeniumque, tamen me
Cum magnis vixisse invita fatebitur usque
Invidia et fragili quaerens inlidere dentem
Offendet solido, nisi quid tu, docte Trebati,
Dissentis. ʿEquidem nihil hinc diffindere possum.

79. *nil* g *diffingere* aγ *difingere* σ *deffinge* g *diffidere* F «*Diffingere* legitur et *diffidere*» Porph. *diffindere* V «in omnibus scriptis habetur *hinc*. deinde in antiquissimo cod. Blandinio, Mart. et Busl. *diffindere*, in tribus aliis Bland. *diffingere;* in Diuae. *defindere;* in Tons. *defringere*» Cruq.

pientia] Populus uno consensu Sapienti ei cognomen tribuerat. — *Nugari* cet.] Cic. de or. II 22: *Saepe ex socero meo* (inquit Crassus) *audivi, cum is diceret socerum suum Laelium semper fere cum Scipione solitum rusticare eosque incredibiliter repuerascere esse solitos, cum rus ex urbe tamquam e vinclis evolavissent. Non audeo dicere de talibus viris, sed tamen ita solet narrare Scaevola, conchas eos et umbilicos ad Caietam et ad Laurentum legere consuesse et ad omnem animi remissionem ludumque descendere.* «Scipio Africanus et Laelius feruntur tam fuisse familiares et amici Lucilio, ut quodam tempore Laelio circum lectos triclinii fugienti Lucilius superveniens eum obtorta mappa quasi feriturus sequeretur.» Comm Cruq. — *discincti*] soluto tunicae cingulo, ut commodius luderent. — *donec Decoqueretur olus*] «Donec cena pararetur. Ostendit per herbas eos fuisse sobrios.» Comm. Cruq. De olere hominum pauperum et frugalium cibo cfr. sat. II 7, 30; ep. I 5, 2; 17, 13 sqq.

75-78. *censum*] Cfr. ad v. 29 et Asconium p. 12 ed. Kiefsl. Sch.: *Tradunt Antiochi regis filio obsidi domum publice aedificatam* (sub Velia): *quae postea dicitur Lucilii poetae fuisse. — ingeniumque*] quatenus ille inventor huius generis fuit. — *Cum magnis*] «Cum Augusto, Maecenate, Pollione, aliis.» Schol. Ep. I 20, 23: *Me primis urbis belli placuisse domique* (loqueris). — *fragili - - solido*] gen. neutr., imagine desumpta ab eo, qui dum avidius dentibus frangere volt nucem aliquam, iuglandem puta vel avellanam, quia facile et fore opinatur *(fragile)*, putamini nimis duro eos illidit sibique dolorem creat. Sine imagine: «Ei, qui existimationem meam laedere et contumelia conviciisque perterrefacere me conabitur, firmiter resistam, adeo ut frustra me aggressurus sit.» — *nisi quid tu*] «Haec sunt, quae de me propositoque meo dicere queo, et mihi videor vere ac recte locutus esse, nisi forte tu in hoc illove aliter sentis, id quod mihi dicas velim, ut, si tua sententia verior erit, ego, ut par est, tibi morem geram.»

79. *hinc diffindere*] In magna codicum dissensione in scriptura codicis optimi V *diffindere*, quam Keller-Holder ed. min., Schütz, Kiefsling

Sed tamen ut monitus caveas, ne forte negoti
Incutiat tibi quid sanctarum inscitia legum:
Si mala condiderit in quem quis carmina, ius est
Iudiciumque.' Esto, siquis mala; sed bona siquis
Iudice condiderit laudatus Caesare? siquis
Opprobriis dignum latraverit, integer ipse?
'Solventur risu tabulae, tu missus abibis.'

84. *laudatur* σ «*laudatus Caesare.* sic habent duo codices Bland. Tons. et Mart.» Cruq.

praetulerunt, mihi acquiescendum esse puto. Hoc autem vocabulum, quo poeta praecedentia vv. *offendet solido* respiciens est usus, sensu proprio accipiendum est, ut idem sit quod «abscindere, removere, reicere = abspalten, abdingen». Huius significationis exempla etsi in lexicis non inveniuntur, tamen non multum differunt od. III 16, 13: *diffidit urbium Portas vir Macedo;* sat. I 8, 47: *pepedi diffissa nate ficus.* Eodem sensu Horatius usus est v. *inminuere* sat. II 2, 127: *Quantum hinc inminuet?* Acronis autem explicationem: «infirmare, contra dicere - - - Iuris verbo usus est. Praetor enim dicere solebat: *Hic dies diffissus est.*» reiciendam esse Bentley recte demonstravit. Qui lectionem *diffingere* complexi sunt, explicant: «aliter formare, mutare, emendare» ac conferunt od. III 29, 46: *neque Diffinget infectumque reddet* et od. I 35, 39: *nova incude diffingas . . . ferrum.*

80-83. *Sed tamen* cet.] «Etsi aequa et vera sunt, quae dicis, tamen, ne propter *mala carmina* (id est, famosos libellos) actio iniuriarum aliquando tibi intentetur, pro amicitia nostra necessarium puto te monere» cet. Post vv. cotidiani sermonis *Sed tamen - - - legum* cogitatione supplebis «scito, sic habeto:» ut saepe. Cfr. ep. I 1, 13; 18, 58; 19, 26; II 1, 208. — *sanctarum legum*] «quae summa reverentia dignae sancteque observandae sunt.» — *inscitia*] pro *inscientia*, quod v. metro adversabatur, Hor. etiam sat. II 2, 131; 3, 43; ep. I 3, 33 usus est. Cfr. Reisig *Lat. Sprachw.* p. 118. — *Si mala* cet.] Vide ad ep. II 1, 152: *quin etiam lex Poenaque lata, malo quae nollet carmine quemquam Describi.* — *condiderit*] De postrema syllaba producta cfr. quae ad od. I 13, 6 adnotata sunt. — *ius est Iudiciumque*] «lex (Cornelia) lata est et actio iniuriarum in eum datur.»

83-85. *mala*] Horatius festive accipit de vitiosis atque ineptis. — *Iudice c. laudatus Caesare*] Verba sic construo: *Si quis iudice Caesare bona* carmina *condiderit*, ab eo *laudatus.* Ceterum satis callide Caesaris auctoritate adversus iniquos suos se munit ac tutatur. — *latraverit*] sicut epod. 5, 58 et ep. I 2, 66 pro «allatraverit.» (Liv. XXXVIII 64, 1: *Cato qui . . allatrare magnitudinem eius* (Africani) *solitus erat.)* Nihil opus est Bentleii coniectura *laceraverit.*

86. *Solventur risu tabulae*] Locum difficilem optime mihi interpretari ei (Lambinus, Mitscherlich, Dillenburger, Schütz, Krüger) videntur, qui *tabulas* dictas esse pro tabulis legum i. e. pro legibus ipsis arbi-

trati explicant, sanctas leges (v. 81), etsi mala carmina puniant, bona impunita dimittere. Eidem iure ac merito laudant et Cic. de or. II 236: *odiosas res saepe, quas argumentis dilui non facile est, ioco risuque dissolvit* et Quint. V 10, 67: *cum risu quoque tota res solvitur*, qui huius versus Horatiani meminisse videtur. Et quoniam v. 81 Trebatius XII tabularum timorem poetae inicere conatus est, etiam h. l. de eisdem tabulis cogitandum est. Alii aliud excogitaverunt. Alii (Gesner, Orelli), cum tabulas esse volunt tabellas iudiciarias, interpretantur: «sententiae iudicum mitiores, leniores fient», alii (Zeune, G. Hermann, Curschmann) tabulas ipsas satiras poetae esse intellegunt et ad v. *solventur* «sigillis ac vinculis» supplent, alii (Heindorf, Teuffel, Kiefsling), memores Iuven. 1, 86: *cum fregit subsellia versu, tabulas* ad ipsius tribunalis tabulas referunt, in quibus subsellia iudicum erant, «welche bei dieser witzigen Interpretation der Gesetzesworte so von der stürmischen Heiterkeit der Hörer angesteckt werden, dafs sie selber aus den Fugen gehen und aufser Rand und Band geraten». (Kiefsling.) Ingeniosa coniectura Bergkii (*bis* VI pro *risu*) id ipsum ex versu tollitur, in quo vis comica totius loci nitebatur. — *tu missus abibis*] non est «absolveris», sed severitate iudicum ioco tuo relaxata «poenam legibus constitutam non dabis.» Cfr. Curt. VI 10, 12: *Si credidisti mihi, absolutus sum; si pepercisti, dimissus.*

SATIRA II.

Quae virtus et quanta, boni, sit vivere parvo, —
Nec meus hic sermo est, sed quae praecepit Ofellus

SAT. II 2. «*boni* omnes codices scripti praeter Diu.» Cruq.

II. Tenuis et simplex victus, quo veteres Romani inde ab urbe condita per quinque saecula usi erant, Horatii aetate in illis corruptis civium moribus plane evanuerat. Carthagine deleta, Graecia, voluptatum omnis generis magistra, et Asia, terra opulentissima, subactis Orientis gazae Romam deportatae incredibilem quandam luxuriam et mollitiem apud victores pepererant. Sed ut plerumque contrariis vitiis genus humanum ab utraque parte simul urgueri solet, ita in hac communi fere prodigentia non defuerunt, qui nimiam parsimoniam atque adeo sordidam avaritiam consectarentur. Nulla autem res poetae, aequalium vitia emendaturo, magis cordi esse debuit, quam haec ipsa labes; sed cum Maecenatis et virorum huic similium convictorem censoria severitate in hoc genere uti parum deceret, sub Ofelli, rustici Romani, persona praecepta tradit, qui, nullius philosophi doctrinae addictus, perversis aetatis suae hominibus veterem illam abstinentiam et frugalitatem liberrimo gravissimoque sermone commendat, quam virtutem ipse ad beate vivendum et vel totius rei familiaris iacturam aequo animo ferendam optimam adiutricem expertus erat. Scripta videtur Kirchnero et Webero a. u. c. 717 propter iter Brundisinum, quo poetam cum Ofello convenisse putant; sed quia hanc sententiam certis argumentis stabilire non queunt, eum intra annum u. c. 721 et 724 confectam esse statuere satis habemus. Ut hic poeta praecepta Ofelli, ita eiusdem libri in tertia satira Damasippum doctrinam Stertinii, in septima Davum sapientiam ianitoris Crispini, in quarta Catium 'artem cenarum' anonymi cuiusdam, in octava Fundanium ridiculam illam cenam Nasidieni describentem facit. Cuius artis narrandi quod in priore libro satirarum nullum exemplum exstat, alterum librum satirarum aliquanto post primum scriptum esse Kiefsling videtur recte collegisse. Pariter poeta epod. 2 sub specie Alfii feneratoris delicias vitae rusticae laudat.

1. 2. *boni*] Cfr. sat. II 6, 51 et 95; ep. II 2, 37. Non minus suaviter Graeci amicos alloquuntur *ὠγαθοί*. — *Nec meus*] Primus versiculus cum habeat loci communis colorem, statim sese eo excusat, quod sermo hic sit rustici Romani, quem maxima deceat simplicitas. Ab hoc argumentum ac sententias se desumpturum easque suo modo expressurum dicit (cfr. imprimis v. 112). Recte Schütz comparavit Plat. conviv. 177 A: *οὐ γὰρ ἐμὸς ὁ μῦθος, ἀλλὰ Φαίδρου τοῦδε, ὃν μέλλω λέγειν* et Euripidis fragm. Melanippae 484 N.: *Οὐκ ἐμὸς ὁ μῦθος, ἀλλ' ἐμῆς μητρὸς πάρα* et eiusdem Hel. 513: *Λόγος γάρ ἐστιν οὐκ ἐμός, σοφῶν δ' ἔπος.* Ofellum autem ipsum loquentem inducit demum v. 116, quo

Rusticus, abnormi sapiens crassaque Minerva —
Discite, non inter lancis mensasque nitentis,
Cum stupet insanis acies fulgoribus et cum
Adclinis falsis animus meliora recusat,
Verum hic inpransi mecum disquirite. 'Cur hoc?'

3. *abnormi* aγσV *abnormis* gF «in omnibus scriptis codicibus praeterquam tribus Bland. vetustiss. qui habent *abnormi sapiens crassaque Minerva.*» Cruq.

artificio vis praeceptorum dramatice, ut ita dicam, augetur. Qui, ut Krüger, Dillenburger, alii omnia praeter *παρένθεσιν* vv. 2 et 3 Ofello tribuunt, non cogitant, quam inepte poeta rustico sapienti tribueret cognitionem effrenatae ditium luxuriae tam perfectam ac singula fere persequentem, et quam imprudentem stultumque fingeret Ofellum, talibus a vitiis pauperes ac simplices suos vicanos dehortantem; quo acroamate certe non egebant, ut temperantiam ac modestiam colerent. Cum tota oratio a moribus rustici abhorret, tum maxime v. 53 in ipsius Ofelli sermone ferri non potest. — *Ofellus*] Hoc nomen aliunde non notum codicum consensu confirmatur, neque est, quod *Ofellam* vel *Ofellium* praeferamus. Videtur fuisse vicinus et familiaris Horatii iuvenis, vir sapiens natura atque insita virtute, cuius candor grataque simplicitas iuncta cum insigni lepore satis festive opponitur Stoicis illis aretalogis, quales erant Crispinus et Damasippus. Haud dissimilis est ille *Fabianus, non ex his cathedrariis philosophis sed ex veris et antiquis.* Seneca de brev. vit. 10.

3-6. *abnormi*] Hanc lectionem optimorum codicum cum Schützio servandam esse duco; nam etsi *abnormi Minerva* nove dictum videtur, tamen aptissime eum significat, cuius sapientia longe distat a subtilitate illa saepe perversa, quam affectare solent philosophi qui vocantur. Neque ei, qui *abnormis sapiens* coniungunt, alterum exemplum afferunt, quo *sapiens* habet attributum adiectivum. Cic. Lael. 18: *Numquam ego dicam C. Fabricium, M'. Curium, Ti. Coruncanium, quos sapientes nostri maiores iudicabant, ad istorum normam fuisse sapientes.* — *crassaque Minerva*] = mit derbem, schlichtem Hausverstande; *Minerva* metonymice pro *mente* accipienda est. Proverbium *crassa, pingui Minerva* (Cic. Lael. 19) non a textura rudi repetitum esse apparet ex Quint. I 10, 28: *crassiore ut vocant Musa dubitationem - eximere.* — *lancis*] aureas et argenteas, *mensas* marmoreas vel citreas; utraeque autem *nitent* et proprio splendore et tersae a servis. — *Cum stupet* cet.] «cum oculus *(acies)* fulgore illo incredibili praestringitur.» — *insanis*] nimis magnis, ut Cic. Mil. 85: *substructionum insanae moles.* Plaut. Bacch. 761: *insanum magnum molior negotium;* Most. 908: *insanum bonam (porticum).* — *Adclinis*] vox rara et poetica sensu proprio invenitur Verg. Aen. X 835: *adclinis arboris trunco*, sed h. l. tropice «inclinatus, propensus ad falsa probanda.» Verbo quoque *adclinare* metaphorice usus est Livius IV 48, 9: *adclinaturos se ad causam senatus.*

7-13. *hic*] «in familiari hoc no-

Dicam, si potero. Male verum examinat omnis
Corruptus iudex. Leporem sectatus equove
Lassus ab indomito vel, si Romana fatigat
Militia adsuetum graecari, seu pila velox
Molliter austerum studio fallente laborem,
Seu te discus agit, pete cedentem aera disco;
Cum labor extuderit fastidia, siccus, inanis
Sperne cibum vilem; nisi Hymettia mella Falerno

13. *aget* g *mera* F

stro circulo, et quidem ante cibos appositos.» — *inpransi*] «sobrii, priusquam vina et cibi mentis aciem hebetarunt.» — *Leporem*] Grata neglegentia aliquantum intricatae sunt sententiae pro volgaribus his: «Venatione et equitatione, aut, si hae corporis exercitationes vere Romanae tibi minus placent, pilae vel disci ludo fatigatus ubi eris, tunc esuriens sperne (si potes; sed non poteris) cibum ac potionem vilem.» — *si Romana fatigat* cet.] Similiter opponuntur Romanorum ingenuorum equitationi et venationi trochus et alea Graecorum od. III 24, 54 sq. — *Militia*] Venatio ab Horatio ep. I 18, 49: *Romanis sollemne viris opus, utile famae Vitaeque et membris*, ab Aristide orat. 2 p. 25: *μόριον πολεμικῆς τέχνης* vocatur. Cfr. ep. I 2, 65: *venaticus - Militat in silvis catulus.* Cic. de nat. deor. II 161: *Iam vero immanes et feras beluas nanciscimur venando, ut et vescamur iis et exerceamur in venando ad similitudinem bellicae disciplinae.* Plin. paneg. 81: *Olim haec experientia iuventutis, haec voluptas erat, his artibus futuri duces imbuebantur, certare cum fugacibus feris cursu, cum audacibus robore, cum callidis astu* cet. — *graecari*] est mollioribus Graecorum ludis, ut pila et disco, corpus exercere; velut Horatius (sat. I 6, 126) et Maecenas (sat. I 5, 48) pila delectabantur. — *seu pila velox* cet.] «Totus hic locus videtur claudicare. nam primum in his verbis *seu pila velox* subintellegendum seu sumendum *ἀπὸ τοῦ κοινοῦ te agit;* deinde post hunc versum *Molliter aust. st. f. l.* subintellegendum *Lude pila*, ut respondeat ei, quod sequitur, *pete cedentem aera disco.*» Lamb. Praeterea anacoluthia est in eo, quod verba *pete c. aera disco*, quae per particulam *vel* cohaerere debebant cum participiis *sectatus* et *lassus*, ab his longiore intervallo separata sententiae intermediae apodosin efficiunt. Male alii aut totos versus 12 et 13 aut dimidiam eorum partem deleverunt. — *agit*] «ducit, allicit.» — *Molliter* cet.] «dum studium huius ludi grato modo efficit, ut ne sentias quidem, quam gravis per se sit labor ille.» — *pete* cet.] «hoc modo te exerce i. e. lude disco.» Cfr. Ovid. in Ibide 587: *Aera si misso liquidum iaculabere disco.* Stat. silv. III 1, 155: *nubila disco Findere.*

14-18. *extuderit*] pr. «tundendo removerit, cum vi excusserit, ut Seneca epist. 119, 15: *hoc nobis praestitit natura praecipuum, quod necessitati fastidium excussit.* —

Ne biberis diluta. Foris est promus et atrum
Defendens piscis hiemat mare: cum sale panis
Latrantem stomachum bene leniet. Unde putas aut
Qui partum? Non in caro nidore voluptas
Summa, sed in te ipso est. Tu pulmentaria quaere
Sudando: pinguem vitiis albumque neque ostrea
Nec scarus aut poterit peregrina iuvare lagois.

Hymettia cet.] «mulsum praeparatum ex dulcissimo melle Attico (od. II 6, 14) et vino generosissimo, spreto mulso mixto ex vino et melle communi.» Macrob. Saturn. 7, 12: *Mel et vinum diversis aetatibus habentur optima: mel, quod recentissimum, vinum, quod vetustissimum; unde est et illud proverbium, quo utuntur gulones, mulsum, quod probe temperes, miscendum esse novo Hymettio et vetulo Falerno.* Cfr. sat. II 4, 24. — *Foris est* cet.] «Quando abest promus condus, cellarius adeo ut meliores cibos tibi ex penu promere vel obsonari nequeat.» — *atrum*] ut od. II 27, 18: *ater Hadriae - sinus.* — *Defendens piscis*] «mare agitatur procellis, propter quas nemo nunc piscari potest.» — *hiemat*] χειμάζεται. Seneca epist. 114, 19: *Dixit Sallustius: aquis hiemantibus. Arruntius* (eius simia) *in primo libro belli Punici ait: Repente hiemavit tempestas. -- Non desinit omnibus locis hoc verbum infulcire.* Similiter Pers. 6, 7: *hibernatque meum mare.* — *Latrantem stomachum*] Hom. Odyss. VII 216: *Οὐ γάρ τι στυγερῇ ἐπὶ γαστέρι κύντερον ἄλλο.* Horatius *iratum ventrem* vocat sat. II 8, 5. Apul. met. IV 7: *merum saevienti ventri tuo soles aviditer ingurgitare.* Plaut. Cas. IV 3, 5: *mihi inanitate Iamdudum intestina murmurant.*

18-22. *Unde* cet.] «Unde effici et acquiri hoc putas, ut tantam vim tam tenuis et vilis cibus habeat?» — *in caro nidore*] «in grato odore atque ὄρεξιν excitante, qui ex cibis pretiosis oritur.» Cfr. sat. II 7, 38: *nasum nidore supinor.* — *Tu*] Cfr. od. I 9, 16. — *pulmentaria*] a. v. *pulpa*, non *pulte*, obsonia grata. «Hoc autem Socrates primus ait, qui cum ad noctem usque spatiaretur, interrogatus a quodam, cur hoc faceret, respondit: Ὄψον συνάγω, hoc est, Pulmentarium quaero.» Schol. — *pinguem vitiis*] «luxurie tumidum.» Cfr. v. 77: *corpus onustum Hesternis vitiis.* Persius 3, 98: *Turgidus hic epulis atque albo ventre lavatur.* — *albus* color est hominis vitam mollem atque umbratilem degentis, ἐσχιατροφηχότος, cui ἡλιωμένος, sole adustus, opponitur. Sic Sulpicia sat. v. 36 de Domitiano: *ingluvie albus.* Seneca de brev. vitae c. 2, 4: *Quam multi continuis voluptatibus pallent!* Idem epist. 122, 4: *suspectior illis* (luxuriosis) *quam morbo pallentibus color est: languidi et evanidi albent et in vivis caro morticina est.* — *ostrea*] bisyllabum. Cfr. sat. I 8, 43. — *scarus*] piscis pretiosus, sed ignotus. Cfr. epod. 2, 50. Becker Gallus² III p. 185. — *lagois*] «avis leporini coloris.» Porph. Fortasse eadem est cum avi Alpina, quae a Plinio (h. n. X 68) *lagopus* dicitur, *praecipuo sapore. Pedes leporino villo nomen ei hoc dedere, cetero candidae, columbarum magnitudine.* (*Schneehuhn.* Voss.)

Vix tamen eripiam, posito pavone velis quin
Hoc potius quam gallina tergere palatum,
Corruptus vanis rerum; quia veneat auro
Rara avis et picta pandat spectacula cauda:
Tamquam ad rem attineat quicquam. Num vesceris ista,
Quam laudas, pluma? Cocto num adest honor idem?
Carne tamen, quamvis distat nil, hac magis illa.
Inparibus formis deceptum te patet. Esto:

23. «*vix tamen eripiam.* in hac lectione consentiunt omnia scripta praeter Bland. lib. duos, in quibus est haec scriptura *vix tandem eripiam*» Cruq. — 28. «unus Bland. habet *num adest color idem. carne tamen quamvis*» Cruq. — 29. *quã vis* aF *quamvis* γgσ *hec* g *illã* γvar.gσφvar. — 30. *te petere* aγgφvar.σpr. *te patet* γvar.Fσcorr.

23-28. *Vix tamen eripiam* cet.] «Aegre tamen, scio, quamvis validis argumentis usurus, id abs te obtinebo, ut apposito in mensa pavone gallinam praeferas.» Pavones autem Q. Hortensius primus in mensis apponere docuit Romanos. Cfr. sat. I 2, 116. — *tergere*] comice de grato sapore, quo palatum permulcetur. Contrarium est Persii 3, 114: *quod* (os) *haud deceat plebeia radere beta.* — *vanis rerum*] Cfr. od. IV 12, 19: *amara curarum;* sat. II 8, 83: *fictis rerum.* Lucret. VI 332: *rara viarum.* Verg. Aen. II 332: *angusta viarum;* V 695: *ardua terrarum.* — *num adest*] Hiatum Horatius paucissimis locis ausus est: od. I 28, 24; [II 20, 13;] epod. 5, 100; 13, 3; sat. I 9, 38; II 2, 28 et decies post interiectiones, v. Schütz Einl. I² p. 25. Monosyllaba in *-m* exeuntia ante syllabam brevem raro eliduntur; v. Luc. Müller, de re metr. p. 283 sqq. — *honor*] «species nitida.» Tac. Germ. 5: *ne armentis quidem suus honor.*

29. 30. *Carne tamen* cet.] Simplicissima loci vexatissimi interpretatio videtur ea, quam secuti sunt exiguo inter se discrimine Gesner, Kirchner, Doering, Obbarius, Haacke: «Non vesceris illa pluma splendoris plena: tamen carne pavonis, quamquam nihil differt a gallinae carne, magis vesceris s. vesci cupis s. tergere palatum vis quam carne gallinae.» — *distat nil*] «nihil interest inter pavonis carnem et gallinae.» Cfr. sat. II 3, 210. — *hac magis illa*] «pavonina magis quam gallinacea.» De omissa particula *quam* cfr. od. I 13, 20; IV 14, 13. — *Esto*] Cfr. sat. II 3, 65. In hac interpretatione Orellii etsi ellipsis verbi durissima est, tamen in ea acquiescendum esse censuimus, quoniam ex infinita copia reliquarum nulla adeo placuit, ut eam huic praeferre ausus sim. Porphyrio haec habet adnotata: «carne tamen hac magis illam petere te deceptum inparibus formis, quamvis nihil distet, esto.» Cum hoc consentiunt et codices et editores aliquot, in quibus Holder (qui habet *nil, hac magis illam Inparibus formis deceptum te petere! esto:)* et Kiefsling (qui maluit: *nihil, hanc magis illa Inparibus formis deceptum te petere esto:).* Alii, in quibus Haupt, Vahlen

Unde datum sentis, lupus hic Tiberinus an alto
Captus hiet, pontisne inter iactatus an amnis
Ostia sub Tusci? Laudas, insane, trilibrem
Mullum, in singula quem minuas pulmenta necesse est.
Ducit te species, video. Quo pertinet ergo
Proceros odisse lupos? Quia scilicet illis

35. *quid* F

alteram lectionem praeferentes habent: *c. t. q. d. nihil hac magis illa, Inparibus formis deceptum te patet. Esto.* Ab aliis, in quibus sunt Döderlein et Madvig, v. *magis* accipitur pro substantivo *magis, magidis*, quod apud Varronem et Nepotem invenitur = lanx. Alii, in quibus Heindorf et Schütz, ad coniecturam confugerunt *nihil hac avis illa*, qua omnes difficultates facillime tolluntur. Alii, in quibus Perlkamp et Meineke, versum excidisse putant. Alii aliud excogitaverunt.

31-33. *Unde datum sentis* cet.] «Verum unde tibi concessum est, ut sapore distinguas cet?» Imitatus est Persius 5, 124: «*Liber ego.*» *Unde datum hoc sentis, tot subdite rebus.* — *lupus*] = λάβραξ *Meerwolf.* — *Tiberinus* cet.] Macrobius (Saturn. III 16, 16) maximo apud prodigos honore fuisse tradit Tiberinum lupum, et quidem eum, qui inter duos pontes captus est; ad quod demonstrandum utitur et verbis Titii pro lege Fannia *(- - - bonumque piscem lupum germanum, qui inter duos pontes captus fuit)* et versibus Lucilii (1181[d] L. fr. inc. 49 M.): *Illum sumina ducebant atque altilium lanx, Hunc pontes Tiberinu' duo inter captu' catillo.* In lupo igitur tria saporis genera distinguebant lurcones; lupos captos inter duos pontes, id est, sublicium et senatorium, ut ait Fea, inter quos cloaca maxima sordes antiquae urbis egerebat, quibus pisces alliciebantur, vel, ut alii volunt, inter sublicium et Fabricium; lupos captos ad Tiberis ostia; lupos in alto mari captos, qui pessimi erant. — *hiet*] «pisces statim, cum capiuntur, hiant.» Schol. Etiam, puto, in mensis appositi. — *iactatus*] Columella r. r. VIII 16, 4: *Doctaque et erudita palata fastidire docuit* (Marcius Philippus) *fluvialem lupum, nisi quem Tiberis adverso torrente defatigasset.* — *amnis - - Tusci*] Tiberis, qui in Etruria oritur.

33-37. *tril. Mullum*] Est τρίγλη, Italis etiamnunc *triglia.* Plin. h. n. IX 30: *Ex reliqua nobilitate* (post scarum) *et gratia maxima est et copia mullis, sicut magnitudo modica, binasque libras ponderis raro admodum exsuperant. Trilibrem* autem memorat, ut qui hoc pondere rarissime capiantur; sex librarum vero erat portentosus ille Domitiani apud Iuven. 4, 15. Cfr. Martial. III 45, 5: *Nolo mihi ponas rhombum mullumve bilibrem;* X 37, 7: *Ad sua captivum saxa remittere mullum, Visus erit libris qui minor esse tribus.* — *in singula* cet.] «quem pro convivarum numero» (hoc enim inest in v. *singula*) «in plures portiones disseces, quas eadem cena tuis convivis apponas,» non ut pisces quidam minores integri a singulis convivis comedi solent. — *Ducit*] «movet atque allicit, ut fieri solet.» — *quo pertinet* cet.] «Cur ergo magnitudinem laudas in mullo et reprehendis

Maiorem natura modum dedit, his breve pondus:
Ieiunus raro stomachus volgaria temnit.
'Porrectum magno magnum spectare catino
Vellem' ait Harpyiis gula digna rapacibus. At vos
Praesentes, Austri, coquite horum obsonia. Quamquam
Putet aper rhombusque recens, mala copia quando
Aegrum sollicitat stomachum, cum rapula plenus
Atque acidas mavolt inulas. Necdum omnis abacta
Pauperies epulis regum; nam vilibus ovis

38. *rari* γvar. *raris* F «*raro* omnes codices scripti» Cruq. — 40. *Velle* γ — 41. *quãvis* F

in lupo? Quia scilicet in utroque te delectat, quod est rarius.» Comm. Cruq. — *illis*] sane ad voc. *lupos*, etsi propius, refertur. Recte Jahn (ad ep. I 17, 19): «mulli *hi* et lupi *illi* dicuntur, quoniam poeta magnorum mullorum amorem carpit. *Mulli* igitur sunt potior res et magis quam lupi ad poetam pertinent.» — *breve pondus*] Pers. 5, 121: *brevis - semuncia*. Similes notiones *brevis* et *parvus* inter se aliquando alternantur.

38-40. *Ieiunus* cet.] Construe: *Stomachus raro ieiunus* (semper satur) *contemnit cibos volgares*. Iniuria Bentley (ad a. p. 337) hunc versum in suspicionem vocavit 'quasi orationis cursum male intercipiat et in ambigui vitium incidat.' — *Porrectum*] Facile supplemus *mullum*. Ceterum consulto quattuor spondeis usus est, ut exoptatum piscis pondus et magnitudinem exprimeret. — *Harpyiis digna*] «non homine, sed monstris voracissimis digna.» Alii explicant: «digna, cuius dapes Harpyiae (Verg. Aen. III 210 sqq.) suo contactu contaminent atque inquinent.»

40-44. *At vos* cet.] Sed «utique helluones isti hanc poenam merentur, ut Austri calor putrefaciat pretiosos eorum cibos.» *At* indignantis est atque saepenumero in votis exsecrationibusque concitati affectus indicium praebet. Cfr. Hand. Turs. I 441 sq. — *Praesentes*] «quasi numina omnem suam vim exserentes.» Cfr. od. I 35, 2. — *Quamquam* cet.] «Corrigit se, quasi frustra Austros invocaverit, cum luxuriosis sit necesse suas putere epulas atque delicias, quantumvis sapidas, propter satietatem et affluentiam.» Comm. Cruq. — *Putet*] «fastidium parit, quasi puteat.» — *rhombus*] = *ψῆττα Butte*. — *mala copia*] «prava, quae facit, ut stomacho laboremus.» — *quando*] «quandoquidem, quoniam»; nam tempus significatur statim part. *cum*. — *rapula*] = *Radieschen*. — *inulas*] = ἑλένιον, *Alant*. «non quia *acida* est haec herba, sed quod, cum coquitur, aceto conditur. Inula autem genus est olerum.» Acro. *Amaras* vocat sat. II 8, 51.

44-46. *Necdum* cet.] «Quamquam cibi naturales et simplices non prorsus removeri potuerunt a divitum epulis; nam ovis atque oleis etiamnunc utuntur cenarum initio.» Oleae enim cibi cupiditatem excitant; *ni-*

Nigrisque est oleis hodie locus. Haud ita pridem
Galloni praeconis erat acipensere mensa
Infamis. Quid? tunc rhombos minus aequor alebat?
Tutus erat rhombus tutoque ciconia nido,
Donec vos auctor docuit praetorius. Ergo
Siquis nunc mergos suavis edixerit assos,
Parebit pravi docilis Romana iuventus.
Sordidus a tenui victu distabit Ofello

47. «*Galloni.* habent hanc lectionem omnes scripti codices» Cruq. — 48. *tum* gF «*aequor alebat.* sic habent omnes libri scripti praeter Mart. et unum Bland. qui habent *aequora alebant*» Cruq. — 53. novum sermonem incipit g «*distabat.* sic invenitur in omnibus scriptis praeter Diu.» Cruq. *distabit* y *distabat* omnes nostri

grarum autem i. e. maturarum de conditura praecepta invenimus apud Colum. XII 50 et 51.

46-49. «Praeterea variat semper lurconum de cibis pretiosis iudicium; sic acipenser *(Stör) apud antiquos piscium nobilissimus* (Plin. h. n. IX 27) iam minoris aestimatur (quamquam *nobilem* vocat etiam Ovidius halieut. 132); contra *rhombus* (sat. I 2, 116) tum neglectus nunc quaeritur.» — *Haud ita pridem*] «Lucilii temporibus, circiter ante hos centum annos.» — *Galloni praeconis*] «Gallonius praeco primus acipenserem piscem suae mensae apposuit, quare eius mensa etiam a Lucilio taxatur.» Comm. Cruq. Lucilii versus (1052 L.) servavit Cic. de fin. II 24: *O Publi, o gurges, Galloni: es homo miser, inquit. Cenasti in vita numquam bene, cum omnia in ista Consumis squilla atque acipensere cum decumano.* Idem Gallonium ut exemplum improbi lurconis nominat de fin. II 90 pro Quinct. 94. — *erat*] Huius v. ultima syllaba vi caesurae producitur. Cfr. ad od. I 13, 6. — *tuto - nido*] quia pulli earum nondum pro deliciis habebantur.

50-52. *auctor - praetorius*] «Rufus praetorius (Sempronius Rufus Kiefsl.) instituisse traditur, ut ciconiarum pulli manducarentur . isque cum repulsam praeturae tulisset, tale epigramma meruit: Ciconiarum Rufus iste conditor, Hic e (Licet *Kiefsl.*) duobus elegantior Plancis Suffragiorum puncta non tulit septem. Ciconiarum populus ultus est mortem.» Porph. Itaque ironice intellegenda sunt *praetorius* et *edixerit.* — *mergos*] = *Taucher*, «quos propter durissimam carnem et rancidum ex piscibus, quibus vescuntur, saporem nemo nunc edit.» — *edixerit*] tamquam praetor. Cfr. ep. I 19, 10. — *Romana iuventus*] «generosa illa et magnanima», non sine comi quadam ironia, quae elucet vel ex sono exitus epici. Ennius 538 V.: *Optuma cum pulchris animis Romana iuventus.* Cfr. od. IV 4, 46.

53-56. «Verum cum invehor in nimias epularum delicias, non propterea sordidum victum commendo, sed simplicem. Sordes enim non minus fugiendae sunt quam profusio.» — *Sordidus a tenui victu*] «Eadem (qua Graeci) libertate poe-

Iudice. Nam frustra vitium vitaveris illud,
Si te alio pravum detorseris. Avidienus,
Cui Canis ex vero ductum cognomen adhaeret,
Quinquennis oleas est et silvestria corna,
Ac nisi mutatum parcit defundere vinum et
Cuius odorem olei nequeas perferre, licebit
Ille repotia, natalis aliosve dierum

56. *ductum* Vy «*ductum* habet codex Bland. antiquissimus» Cruq. *dictum* reliqui — 58. «*defundere.* sic legitur in 4. codicibus Bland.» Cruq. «*v. et.* sic habent omnes scripti codices praeter Mart. in quo *τὸ et* omissum est» Cruq. *fundere* F — 59. *olet* F — 60. *reportia* F

tae Latini primario nomini formam secundarii reddunt partim metri ergo, partim variandae constructionis: Lucret. I 805: *sic aliis aliae rebus vertuntur;* id. II 470: *mixta aspera levibus principiis*, et h. l. Horatius.» Lobeck ad Soph. Aiac. p. 201. Ed. alt. Cfr. a. p. 273. — *distabit*] ex codicibus deterioribus cum omnibus fere editoribus recepi, quia *distabat* recto sensu caret. — *Ofello Iudice*] «iudice sapiente, qualis fuit, quem memoravi, Ofellus.» — *pravum detorseris*] ut Sallustius *transvorsum agere* dixit Iug. 6, 3 et 14, 20. Est: «si alio te ita detorseris, ut pravus fias.» — *Avidienus*] avarus aliquis ignotus; nomen fictum non est, ut volunt nonnulli, ridiculi causa ductum a. v. *avidus*, quod primae syllabae quantitas non concedit. — *Canis*] propter immunditiam ac sordes. — *ex vero*] ex ipsa eius vita, qualis re vera erat. Sall. Iug. 78, 1: *quibus nomen ex re inditum.* Plaut. Stich. 242: *Nunc Miccotrogus nomine e vero vocor.* Ovid. fast. II 859: *Ex vero positum permansit Equiria nomen.* — *ductum*] Quod optimus codex V habuit, etiam sensu et usu Horatiano commendatur; v. sat. II 1, 66: *duxit ab oppressa meritum Carthagine nomen. Dicere nomen* nec cum *ex* nec cum *de* praepositione iungitur.

57-62. *Quinquennis oleas est*] «Oleas rancidas et putridas edit.» Ultra annum servari vix possunt. — *mutatum*] vappam. — *parcit*] «propter parsimoniam numquam aliud vinum nisi vilissimum bibit.» — *defundere*] ex cado in crateram atque ex hac in pocula. — *Cuius odorem olei*] «oleum, cuius odorem cet.»; eadem attractione, qua Terentius (Andr. prol. 3: *Populo ut placerent quas fecisset fabulas*) et Vergilius (Aen. I 573: *Urbem quam statuo vestra est*). Cfr. epod. 2, 37. Alia exempla affert Zumpt gr. lat. § 814. — *licebit*] pro *licet*, ut Ovid. met. XIV 355: *Non tamen effugies vento rapiare licebit, Si modo me novi;* trist. V 14, 2: *Detrahat auctori multum Fortuna licebit, Tu tamen ingenio clara ferere meo.* Cfr. epod. 15, 19. — *repotia*] «Postridie nuptias apud novum maritum cenatur, quia quasi reficitur potatio.» Festus et Porph. Contra Acro: «*Repotia* dicuntur septimus dies, quo solet nova nupta redire ad parentes suos.» *(Nachfeier.)* — *albatus*] ut solebant diebus festis induere togam recens cretatam. Cic.

Festos albatus celebret, cornu ipse bilibri
Caulibus instillat, veteris non parcus aceti.
Quali igitur victu sapiens utetur et horum
Utrum imitabitur? Hac urguet lupus, hac canis, aiunt.
Mundus erit, qua non offendat sordibus, atque
In neutram partem cultus miser. Hic neque servis,
Albuci senis exemplo, dum munia didit,

64. «*aiunt.* omnes scripti codices praeter Diu. et Mart. in quibus scribitur *hac canis angit* - - deinde Bland. codices habent *hac urguet lupus*» Cruq. — 65. *qua* aγ *qui* γvar.gFσ «In 4 codic. Bland. Busl. Nan. — «*mundus erit, qua non offendat*, ceteri habent *qui;* deinde alii habent *offendit;* alii *offendet:* postremo duo Bland. legunt *sordidus*, alii duo *sordibus*» Cruq. — 67. *didit* aγσ *dedit* gF

Vatin. 31: *cum ipse epuli dominus Q. Arrius albatus esset. — cornu - bilibri*] «Cornu, quod sextarium capit. Habent enim propolae cornua, quae hanc olei tenent quantitatem.» Comm. Cruq. Non ex elegantiore aliqua ampulla olearia, sed ex vili cornu ipse, ne puer nimis fortasse olei profundat, hoc guttatim oleri infundit, contra veteris aceti, quod nullius est pretii, largus esse solet. — *Caulibus*] brassicae. Cato r. r. c. 156, 1: *Brassica est, quae omnibus oleribus antistat. Eam esto vel coctam vel crudam. Crudam si edes, in acetum intinguito.*

63-66. *horum Utrum*] «hominemne gulosum an sordidum?» — *aiunt*] Significat esse locutionem proverbialem. Apul. met. II 7: *et, quod aiunt, pedibus in sententiam meam vado.* — *Mundus*] «Homo sapiens *mundus* atque *elegans* (quae vocc. iungit Cicero de fin. II 23; ad fam. IX 20, 2; orat. 79) erit eatenus, qua convivis numquam sordibus nauseam faciat; hoc sufficit; nimiam lautitiam vitabit.» Varro apud Gell. XIII 11: *Dominum convivii - esse oportet non tam lautum quam sine sordibus.* — *qua*] «*Qua*, deest ratione, i. e. quatenus non erit sordidus.» Acro. — *In neutram partem*] «neque in luxuriam nec in avaritiam erit *miser cultus*» (genetiv.), id est, quod ad totam vitae externae rationem attinet;» quae constr. vv. *felix* et *miser* in exclamationibus proprie usitata (sat. I 9, 11: *cerebri felicem!* Stat. Theb. IV 403: *Ah miseri morum!* Plin. paneg. 58, 5: *miseros ambitionis!)* hinc transiit etiam in sedatam orationem. Etenim non minus miser est, qui luxuriae deditus in multis et molestis semper versatur negotiis, quam avarus, qui sibimet ipse omnia vitae commoda denegat. Alii male iungunt *in neutram partem cultus* et *miser* explicant «nimius». *Cultus* est voc. medium: «tota vivendi ratio, sive parcior, sive luxui propior est.»

67-69. *Albuci*] «Hic est Albucius, qui et avarus et elegans conviviorum apparator est habitus in servos saevus; qui ob cupiditatem nimiam habendi alienam uxorem suam veneno necavit.» Porph. (Cfr. sat. II 1, 48.) Sed res admodum incerta videtur. — *didit*] V. antiquum et poeticum *didere (= disdere)* idem

Saevus erit; nec sic ut simplex Naevius unctam
Convivis praebebit aquam: vitium hoc quoque magnum.
Accipe nunc, victus tenuis quae quantaque secum
Adferat. In primis valeas bene. Nam, variae res
Ut noceant homini, credas, memor illius escae,
Quae simplex olim tibi sederit: at simul assis
Miscueris elixa, simul conchylia turdis,
Dulcia se in bilem vertent stomachoque tumultum
Lenta feret pituita. Vides, ut pallidus omnis
Cena desurgat dubia? Quin corpus onustum
Hesternis vitiis animum quoque praegravat una

73. *ac* g — 76. «in omnibus scriptis adnotata est interrogationis nota praeter Diuae.» Cruq.

fere ac «dividere, distribuere.» De tali ministeriorum distributione conferatur Plaut. Pseud. 161: *Tibi hoc praecipio, ut niteant aedes. - - Tu esto lectisterniator: Tu argentum eluito; idem exstruito.* Seneca de brev. vitae 12, 5: *quanta celeritate signo dato glabri ad ministeria discurrant.* Iuven. 14, 59 sq. — *nec sic* cet.] «Ex altera parte non minus offendit convivator neglegens, ut *Naevius*, homo ignotus, neque avarus nec luxoriosus, ut olim varie explicabant, sed, ut ait, *simplex*, qui propter nimiam animi bonitatem servos etiam desides ac pigros non castigat.» — *unctam*] = *fettig*; «in unctis s. sordidis calicibus.» Schol. Cfr. sat. II 4, 78. — *praebebit aquam*] Vide ad sat. I 4, 88.

71-81. *valeas*] Est coni. potentialis. — *Ut*] «quomodo, quantopere.» Cfr. Cic. Mil. 64. — *sederit*] «quieverit, nullos in ventriculo tumultus excitarit nec nauseam fecerit.» Similiter de animo Seneca epist. 2, 2: *Certis ingeniis inmorari et innutriri oportet, si velis aliquid trahere, quod in animo fideliter sedeat.* Mox opponitur *cibus, qui statim sumptus emittitur.* — *conchylia*] Omnes fere conchulae, teste Celso II 28 et 29, facile intus corrumpuntur alvumque movent. — *tumultum*] Seneca epist. 95, 19: *inconstans variusque ex discordi cibo morbus est.* — *Lenta pituita*] est phlegma ventriculi et intestinorum = zähe Verschleimung. Plin. h. n. XX 7 (26): *Lentitiam pituitae digerunt* (lactucae). Vox *pituita*, cuius prima syllaba producitur, tribus syllabis efferenda est, ut ep. I 1, 108. Pers. 2, 57. — *Cena desurgat dubia*] in prosa or. «surgat de cena dubia,» qui Terentianus est iocus. Phorm. 342: P. *Cena dubia apponitur.* G. *Quid istuc verbi est?* P. *Ubi tu dubites, quid sumas potissimum.* — *vitiis*] «intemperantia». Cfr. v. 21. — *praegravat*] «onere suo deprimit.» — *adfigit humo*] «adeo ut mens hebetata suo officio fungi nequeat, rebus vilibus quasi adhaerens.» Plat. Phaed. p. 83 D.: ἑκάστη ἡδονὴ καὶ λύπη ὥσπερ ἧλον ἔχουσα προσηλοῖ αὐτὴν (τὴν ψυχὴν) πρὸς τὸ σῶμα

Atque adfigit humo divinae particulam aurae.
Alter, ubi dicto citius curata sopori
Membra dedit, vegetus praescripta ad munia surgit.
Hic tamen ad melius poterit transcurrere quondam,
Sive diem festum rediens advexerit annus,
Seu recreare volet tenuatum corpus, ubique
Accedent anni, tractari mollius aetas
Inbecilla volet: tibi quidnam accedet ad istam,
Quam puer et validus praesumis, mollitiem, seu
Dura valetudo inciderit seu tarda senectus?

79. *effigit* g «Scripti codices ad unum omnes habent *adfigit*» Cruq. — 83. «*advexerit*. sic habent 4. codices Bland. Busl. Nan. Mart. sed Diuae. et Tons. *adduxerit*» Cruq.

καὶ προσπερονᾷ καὶ ποιεῖ σωματοειδῆ. Seneca de brev. vitae 2: *Urguentia circumstant vitia undique; nec resurgere aut in dispectum veri attollere oculos sinunt, sed mersos et in cupiditatibus infixos premunt.* — *divinae p. aurae*] Pythagoreorum et Stoicorum fuit doctrina nos *ex universa mente divina delibatos animos habere*, ut ait Cic. Cat. mai. 78; de nat. deor. I 27. Verg. Aen. VI 746 sq. Seneca epist. 120, 14: *mens dei, ex qua pars et in hoc pectus mortale defluxit.* — *dicto citius* cet.] «corpore brevissima cena refecto statim cubitum it neque in noctem potat.» Formula *dicto citius* usi sunt etiam Cicero (Phil. II 82), Laberius (129 Ribb.), Vergilius (Aen. I 142), Livius (XXIII 47, 6). — *praescripta ad munia*] «ad necessarias functiones ac solita vitae cotidianae officia.» Schol.

82-88. *quondam*] = interdum, ut saepius apud poetas, v. ad od. II 10, 18. — *tenuatum*] Est fere poetarum pro pedestris or. «attenuatum, extenuatum.» Sic tamen etiam Tac. ann. XV 63: *senile corpus et parvo victu tenuatum.* — *ubique*] et ubi. Recte explicavit Kiefsling non tria sed duo membra enuntiati accipienda esse et verbis *ubique* cet. alteram partem alterius membri adiungi, ut construi oporteat: *seu recreare volet tenuatum corpus atque, ubi anni accedent, aetas imbecilla tractari mollius volet.* Ita et repetitum v. *volet* optime quadrat neque copula *et* contra auctoritatem codicum addenda est. Pariter dixit poeta sat. II 6, 15: *utque soles custos mihi - - adsis* pro *atque, ut soles - -, adsis.* — *tibi quidnam*] «tu, qui iam per vegetam iuventutem ante tempus mollitiei te dedis, quid postea huic adicere poteris, quando tamen maiorem requietem melioresque cibos vinaque requiret vel adversa valetudo vel senectus?» — *puer et validus*] His per chiasmum in proximo versu opponuntur *Dura valetudo* et *tarda senectus.* — *praesumis*] «ante tempus sumis, *προλαμβάνεις*». Sic *praecipere* et *praesumere voluptatem* homonyma apud Senecam de brev. vitae 5. — *tarda senectus*] Vide ad sat. I 9, 32. Verg. Aen. IX 610: *nec tarda senectus*

Rancidum aprum antiqui laudabant, non quia nasus
Illis nullus erat, sed credo hac mente, quod hospes
Tardius adveniens vitiatum commodius quam
Integrum edax dominus consumeret. Hos utinam inter
Heroas natum tellus me prima tulisset!
Das aliquid famae, quae carmine gratior aurem
Occupet humanam: grandes rhombi patinaeque
Grande ferunt una cum damno dedecus: adde
Iratum patruum, vicinos, te tibi iniquum

91. *vitiaret* aγσ «codex Bland. cum Tons. habet *vitiaret* et in tribus codic. Bland. adnotatum est *reprehenderet*» Cruq. — 95. *Occupet* aγσpr.V *Occupat* gσcorr. *Hoccupat* F «*occupet*. sic habet codex Bland. vetustissimus» Cruq.

Debilitat viris animi mutatque vigorem.

89-93. *Rancidum* cet.] Eadem futuri temporis cura, quae adulescentem senilis aetatis solacia praecipere vetat, antiquos homines permovebat, ut in cibis etiam minus sapidis acquiescerent, ne deesset in penu, quod hospiti inexspectato apponeretur. *Rancidus* h. l. est quod Galli vocant *faisandé*, Britanni *high flavoured*, Germani *muffig*. — *Tardius adveniens*] «inexspectatus ea hora hospiti superveniens, qua iam caedi et coqui porcus nequit.» — *vitiatum*] Opponitur *integer* sive *recens* (v. 42), non *totus*. — *Hos - Heroas*] Festive sic vocat antiquos rusticos Romanos, ut Verg. Moret. 60 de Simulo: *Ergo aliam molitur opem sibi providus heros*. — *tellus - prima*] Facillima est hyperbole pro *prisca heroum aetate*. Cfr. sat. I 3, 99.

94-97. «Si famae aliquid tribuendum esse existimas (qua de re minime dubito), scito luxuriem tibi dedecus allaturam esse.» *Scito, sic teneto* saepe ita cogitatione supplendum est. — *Das aliquid famae*] Seneca de clem. I 15, 5: *Principes multa debent etiam famae dare*. Tacit. ann. I 7: *Dabat et famae, ut vocatus electusque potius a re publica videretur*. Cfr. ep. II 1, 125. — *quae - - Occupet*] Cfr. Verg. Aen. III 294: *rerum fama occupat auris*. Coniunctivus optime sic explicatur, «utpote quae occupet,» id est, «ideo, quod occupat.» Per indicativum fit locus communis. — *carmine*] non est poemate, sed cantu. Cfr. Xen. mem. II 1, 31; Id. Hier. 1, 14: *διά γέ τοι τῆς ἀκοῆς πλεονεκτεῖτε, ἐπεὶ τοῦ μὲν ἡδίστου ἀκροάματος ἐπαίνου οὔποτε σπανίζετε*. — *patruum*] quorum severitas in proverbio erat. Cfr. od. III 12, 3: *Patruae verbera linguae;* sat. II 3, 88. Pers. 1, 11: *sapimus patruos*. Cic. Cael. 25: *pertristis patruus, censor, magister*. Sic apud Philemonem Comicum frequens erat *patruus obiurgator* teste Apuleio Flor. 3, 16. — *tibi iniquum*] «tibimet ipsi exosum,» ut apud Ciceronem saepe *iniqui mei* mitius est nomen pro inimicis. Cfr. od. I 2, 47; 10, 15.

Et frustra mortis cupidum, cum deerit egenti
As, laquei pretium. 'Iure' inquit 'Trausius istis
Iurgatur verbis: ego vectigalia magna
Divitiasque habeo tribus amplas regibus.' Ergo
Quod superat non est melius quo insumere possis?
Cur eget indignus quisquam te divite? Quare
Templa ruunt antiqua deum? Cur, inprobe, carae
Non aliquid patriae tanto emetiris acervo?
Uni nimirum recte tibi semper erunt res.
O magnus posthac inimicis risus! Uterne

99. *aes* Fvar. «*as* - - sic habent cod. 4. Bland. et Tons.; ceteri *aes*» Cruq. «4 codices Bland. et Tons. habent *Trausius*» Cruq. — 106. «codex Bland. antiquiss. habet *rectae*» Cruq. — 107. «*uter ne* - - sic legitur in omnibus scriptis, non etiam, ut vulgo, *uternam*» Cruq.

99-102. *As, laquei pretium*] Lucian. Tim. 20: *οὐδὲ ὀβολόν, ὥστε πρίασθαι βρόχον, ἐσχηκότας κτλ.* «Placet potius *as* ex Blandiniis et nostris aliquot, ut unum nummulum indicet, quam *aes*, quod summae incertae est. Lucianus itaque *obolum*, Horat. *assem*, Plautus (Pseud. 88) *drachmam*, certum omnes nummulum pro laquei pretio nominarunt.» Bentl. — *inquit*] Cfr. sat. I 4, 79. — *Trausius*] decoctor ignotus. — *Iurgatur*] «obiurgatur, vituperatur.» — *vectigalia*] h. l. privati reditus, ut od. III 16, 40. Cic. de off. II 88: *ut gloria divitiis, vectigalia urbana rusticis (anteponantur).* — *tribus amplas regibus*] «quae si inter tres reges dividerentur, tamen quisque horum ampla esset fortuna.» — *Ergo*] indignantis est: «cum tantum habeas, nonne est quo melius insumere possis quod superest?» — *superat*] «superabundat tuis usibus.» Schol. Cic. parad. 6, 49: *Uter igitur est divitior, cui deest an cui superat? qui eget an qui abundat?*

103-107. *indignus*] «immeritus; indignus qui egeat.» Plaut. Curc. 513: *Indignis* (quibus male dicatur) *si male dicitur, male dictum id esse duco.* — *Templa ruunt*] quippe quae per bella civilia diu neglecta sint. Cfr. od. III 6, 1: *Delicta maiorum inmeritus lues, Romane, donec templa refeceris*, cet. — *inprobe*] «insatiabilis.» Post Vergilii *inprobum laborem* Silius I 58 etiam *inproba virtus* dicere ausus est. — *patriae*] «pecunia eroganda in opera publicae utilitati inservientia, porticus puta, vias, exsiccandas paludes;» qualia opera non sine callido consilio principibus viris imponere solebat Octavianus. Cfr. Tibull. I 7, 57. — *nimirum*] «Quod in ironica oratione saepe fit, ut ea, de quibus quaerendum sit, occupemus affirmatione, id etiam per *nimirum* exprimitur. Ita orationis forma similis est interrogationi.» Hand Turs. IV p. 207. — *recte tibi - erunt res*] Haec lectio praestat. Cfr. v. 120; sat. II 8, 19. Dolabella apud Cic. ad fam. IX 9, 1: *rectissime sunt*

Ad casus dubios fidet sibi certius? Hic qui
Pluribus adsuerit mentem corpusque superbum,
An qui contentus parvo metuensque futuri
In pace ut sapiens aptarit idonea bello?
Quo magis his credas, puer hunc ego parvus Ofellum
Integris opibus novi non latius usum
Quam nunc accisis. Videas metato in agello
Cum pecore et gnatis fortem mercede colonum

108. *fiet* F *fidit* g — 110. *Aut* γ *At* a — 112. *puerum* aγFσ *puer* g — 114. *metatum* F

apud te omnia. Codicis V lectio *rectae* est accommodatio ad v. *res.* Sensus est: «Si opinaris te unum omnium hominum per totam vitam in rebus secundis versaturum neque umquam habiturum esse, quod aliorum ad auxilium confugias, calamitate afflictus inimicis tuis non misericordiae sed risui ac contemptui eris.» — *posthac*] «cum patrimonium omne per luxuriam consumpseris.» Acro. — *risus*] «risus argumentum, gall. *la risée.*» Ovid. fast. I 437: *At deus* (Priapus) - - *Omnibus ad Lunae lumina risus erat.* — *Uterne*] *ne* superadditur pronomini interrogativo, ut sat. II 3, 295: *quone;* ib. 317: *quantane.* Creberrimae sunt formae *anne, utrumne.*

108-115. *casus dubios*] «vitae calamitates,» ut *tempora dubia* od. IV 9, 36. — *adsuerit*] «adsuefecerit.» Cfr. sat. I 4, 105. — *superbum*] refertur etiam ad v. *mentem.* Idem fere est ac «luxurians» sive mavis «ὑβριστικόν.» — *In pace* cet.] «in rebus secundis sese *aptarit* (= praepararit) adversis.» Cfr. Verg. Aen. X 259. — *Integris*] penultima producta, ut Lucret. I 926. Verg. ecl. 4, 5; v. 93 legitur *integrum* cum penultima brevi. — *non latius*] «non largius, non profusius.» Opponitur *angustius.* Caes. b. c. III 16: *rem frumentariam -, qua anguste utebatur.* Prorsus igitur supervacaneae erant coniecturae *lautius* et *laetius.* — *nunc*] certe a. u. c. 712; hoc enim vel sequenti anno triumvirorum in veteranos largitione Ofellus fundum amiserat. Eadem autem condicio Ofelli atque Moeridis Vergiliani ecl. 9, 2: *vivi pervenimus, advena nostri (Quod numquam veriti sumus) ut possessor agelli Diceret: 'Haec mea sunt: veteres migrate coloni.'* — *accisis*] Quatenus iam non possessor agelli erat, sed colonus tantum. Cfr. ep. II 2, 50: *decisis pennis.* — *Videas*] «tunc, si ibi fuisses, videre poteras.» — *metato in agello*] «quem metator assignarat Umbreno veterano.» Teste Appiano b. c. IV 3 militibus attributi sunt potissimum agri horum oppidorum: Capuae, Rhegii, Venusiae, Beneventi, Nuceriae, Arimini, Vibonis. Cfr. Valerius Cato Dir. 45: *Pertica quae nostros metata est inpia agellos.* Cic. Phil. XIV 10: *quam* (urbem) *iam peritus metator et callidus decempeda sua Saxa diviserat.* Cfr. od. II 15, 15. — *fortem*] «navum, opus rusticum strenue facientem, etsi nunc potius novo domino quam sibimet ipsi agrum colit.» Cfr. ep. II 1,

'Non ego' narrantem 'temere edi luce profesta
Quicquam praeter olus fumosae cum pede pernae.
Ac mihi seu longum post tempus venerat hospes,
Sive operum vacuo gratus conviva per imbrem
Vicinus, bene erat non piscibus urbe petitis,
Sed pullo atque haedo. Tunc pensilis uva secundas
Et nux ornabat mensas cum duplice ficu.
Post hoc ludus erat culpa potare magistra;

116. *et edulce* F *de luce* γvar. — 121. *tunc* aγσ *tum* gF — 122. *fico* gσ — 123. «*culpa potare magistra.* nullus est ex scriptis codicibus, in quo non offenditur haec lectio» Cruq.

139. Verg. georg. III 288: *Hic labor; hinc laudem fortes sperate coloni. — mercede colonum*] Coloni enim aut partiarii erant aut nummis agros locupletium colebant. Plin. ep. IX 37, 3: *Medendi una ratio, si non nummo, sed partibus locem (praedia mea)*, ita ut dimidia vel tertia proventus pars coloni sit, reliqua domini; Ofello *merces* s. certa pensio assignata erat. Cfr. Colum. I 7. *Mercede* est ablat. instrum.

116-122. *Non - - temere*] = non sine iusta causa, non facile, ut ep. II 1, 120; 2, 13. — *operum vacuo*] «cum propter imbrem neuter operi rustico vacare posset.» *Vacuus* cum gen. ut *solutus* od. III 17, 16: *cum famulis operum solutis;* ceteris locis a poeta cum ablativo iungitur ut od. IV 15, 8; ep. II 2, 94. — *bene erat* cet.] Plaut. Casin. II 3, 37: *ubi illi bene sit ligno, aqua calida, cibo, vestimentis. — urbe*] Etiam in oppidis minoribus et ruri pisces marini Romae emendi erant, si quis lautius excepturus esset hospites. Cfr. epod. 2, 48: *dapes inemptas adparet. — pensilis uva*] Plin. h. n. XIV 3, 16: *Durant aliae* (uvae) *per hiemem pensili concameratae nodo* cet. Plaut. Poen. 312: *tu es mecum futurus pro uva passa pensilis. — duplice ficu*] «bifida.» Schol. Pallad. r. r. IV 10, 35: *Subinde ficus, sicut est divisa, vertatur, ut ficorum coria siccentur et pulpae tunc duplicatae in cistellis serventur aut loculis.* — Simile est convivium apud Plaut. Stich. 689: *Hoc convivium Pro opibus nostris satis commodulumst nucibus, fabulis, ficulis.*

123. *Post hoc*] Ex antiquo more demum post cibos sumptos potabant, luxuriosi contra inter edendum. Seneca epist. 122, 6: *Post prandium aut cenam bibere volgare est: hoc patresfamiliae rustici faciunt et verae voluptatis ignari. — ludus erat*] Volgo ita explicant: «qui culpam qualemcunque in bibendo commiserat, ita puniebatur, ut illico poculum unum prae ceteris exsiccare deberet, quae quidem poena convivis risum movebat, quia praemium potius erat.» Cfr. Plaut. Stich. 723: *Agedum, Stiche: uter demutassit, poculo multabitur. - - - Si peccassis; multam hic retinebo illico.* (Minime vero vv. *erat potare*, quae necessario artissime iungenda sunt neque divelli possunt, hanc interpretationem admittunt: «Post cenam

Ac venerata Ceres, ita culmo surgeret alto,
Explicuit vino contractae seria frontis.
Saeviat atque novos moveat Fortuna tumultus:
Quantum hinc inminuet? Quanto aut ego parcius aut vos,
O pueri, nituistis, ut huc novus incola venit?
Nam propriae telluris erum natura neque illum

124. «codex Mart. habet *at* .. Tons. .. ceteri habent *ac*» Cruq. — 127. *quanto* $a\gamma$ — 128. *instituistis* F

ludere solebamus, ita ut culpa in ludo commissa poculo aut detracto aut superaddito (de hoc enim *adhuc sub iudice lis est*) illico puniretur;» immo vv. clare significant potationem ipsam convivarum ludum fuisse.) *Culpa* autem, ut hoc quoque dicamus, erat, ut opinor, si poculum non exsiccabatur, si fortasse recepti quidam gestus vel formulae ante bibendum non rite servabantur cet. Videtur fuisse dictio proverbialis teste Porphyrione: «Si quando libere potare volebant antiqui, id est sine archiposia, dicebant se magistram facere culpam.» Coniecturae autem *cuppa*, *cupa*, *nulla*, *pulpa*, *captu* improbandae sunt.

124. 125. *Ac venerata*] ut Verg. Aen. III 460: *cursusque dabit venerata secundos*, passive, eadem significatione atque Plaut. Rud. 1348: *Venus, Veneror te, ut omnes miseri lenones sient.* Carm. saec. 49: *Quaeque vos bobus veneratur albis*, - - *Inpetret.* — *ita*] Quod dicit Bentleius et Heindorfius, *ita* esse, «ut iam nunc surgit caelo pluvio» (v. 119) minus appositum videtur. Mirum etiam hoc commentum aliorum: «Tenent manibus sive pateras sive pocula hisque altius sublatis (hic enim gestus mente nobis fingendus est) orant deam, ut *ita*, id est, in hanc altitudinem crescere iubeat culmos in agris.» Immo votum convivarum erat cum libationibus Cererem adorantium: «*ita surgat alto culmo.*» Plancus ad Cic. fam. X 9, 2: *ita ab imminentibus malis res publica liberetur!* Plene Cic. ad fam. X 12, 1: *Ita te victorem complectar*, - - *ut magnam partem mihi laetitiae tua dignitas affert.* Atque omnino *ita* h. l. idem est atque frequentius illud in precationibus *sic.* Od. I 3, 1: *Sic te diva potens Cypri* cet. Inscriptt. Lat. Or. n. 4751: *Ita valeas.* Plaut. Aul. 149: *Ita di faxint.* Hand Turs. III p. 494. — *surgeret*] Ad hoc verbum *Ceres*, quae ad participium *venerata* proprie accipienda est, metonymice intellegenda, «seges.» Cfr. sat. I 5, 74. — *Explicuit*] Od. III 29, 14: *Mundae - - pauperum Cenae - - Sollicitam explicuere frontem.* — *contractae*] «rugosae propter sollicitudines.» Plaut. Amph. prol. 52: *Quid contraxistis frontem?* Epid. 609: *Quid illuc est, quod illi caperat frons severitudine.*

127-129. *hinc*] «ex iis commodis, quibus nunc ut antea fruimur.» — *O pueri*] «*Pueri* aut filii aut servi.» Acro. Tu interpretare de filiis. — *nituistis*] «pingues ac validi fuistis.» Opponitur hoc squalori. Cfr. ep. I 4, 15: *Me pinguem et nitidum bene curata cute vises.* Plin. ep. II 17, 3. — *ut*] «ex quo tempore.» — *incola*] Significanter *incolam*, non *dominum* dicit veteranum *advenam possessorem agelli.* (Verg. ecl. 9,

Nec me nec quemquam statuit: nos expulit ille;
Illum aut nequities aut vafri inscitia iuris,
Postremum expellet certe vivacior heres.
Nunc ager Umbreni sub nomine, nuper Ofelli
Dictus, erit nulli proprius, sed cedet in usum
Nunc mihi, nunc alii. Quocirca vivite fortes
Fortiaque adversis opponite pectora rebus.'

2 sq.) — *propriae*] «in perpetuum ab uno possidendae.» Sic Eurip. Phoen. 555: *Οὗτοι τὰ χρήματ' ἴδια κέκτηνται βροτοί.* Accius Ribb. 422: *Dominatur Fors, neque ulli in vita proprium est.* Lucil. 664: *Cum sciam nil esse in vita proprium mortali datum.* Corn. Nep. Thras. 4, 2: *parva munera diutina, locupletia non propria esse consuerunt.* Sat. II 6, 4: *Nil amplius oro, Maia nate, nisi ut propria haec mihi munera faxis.* Ovid. met. VI 350: *Nec solem proprium natura neque aera fecit Nec tenues undas: ad publica munera veni.* Cfr. od. II 2, 22.

131-136. *nequities*] = Liederlichkeit. — *inscitia*] = inscientia, v. ad sat. II 1, 81. — *vafri - iuris*] «aut lite aliqua, quam propter legum atque edictorum inscientiam perdet, nova possessione rursus expelletur.» Cfr. sat. II 5, 34: *Ius anceps novi.* — *Nunc ager* cet.] Cfr. Anthol. Iacobs IV p. 205 n. 410: *Ἀγρὸς Ἀχαιμενίδου γενόμην ποτέ, νῦν δὲ Μενίππου· Καὶ πάλιν ἐξ ἑτέρου βήσομαι εἰς ἕτερον. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἔχειν μέ ποτ' ᾤετο, καὶ πάλιν οὗτος Οἴεται· εἰμὶ δ' ὅλως οὐδενός, ἀλλὰ Τύχης.* — *Postremum*] est adverbium. Inepta mihi videtur interpretatio Kiefslingii: «wenn es mit dir zu Ende und dein letztes Stündchen gekommen ist.» — *Umbreni*] Homo diversus sane ab eo, quem memorat Sallustius Catil. 40, 1. — *nulli proprius*] Cum vi repetit vocabulum v. 129 usurpatum, quod iungi praestat cum v. *erit* quam cum v. *proprius.* — *fortes*] «constantes atque strenui.» Egregie repetit statim v. *Fortia.*

SATIRA III.

'Si raro scribis, ut toto non quater anno

SAT. III 1. *Si* g «*Si raro scribis ut.* Haec lectio, ne quis offendatur novitate, non est nostrum commentum, sed trium Blandiniorum cum Martinio» Cruq. *Sic* aγFσ *scribes* aγg Bentley, Haupt, Vahlen, Holder (improbante Kellero)

III. Haec satira colloquium continet poetae cum Damasippo, ridiculo homine, qui cum per mercaturam rem familiarem consumpsisset, nihil iam aliud agebat, nisi ut Stoica barba et abolla superbiens circumforaneus philosophus omnibus locis sectae suae formulas a Stertinio, importuno aretalogo, sibi traditas decantaret. Hunc igitur Damasippum inducit poeta ipsis Saturnalibus in villam Sabinam irruentem et acerbissima sua vel potius Stertinii magistri oratione totum genus humanum, Stoicis sapientibus exceptis, stultitiae, atque adeo ex Stoicae philosophiae rationibus insaniae arguentem. Zell ex Heindorfio. Perbene Kiefsling in praefatione huius satirae haec adnotavit: «Der Gegenstand der Satire ist ein zwiefacher: einmal das Gemälde der mannigfaltigen menschlichen Narrheiten, nicht minder aber die verzerrte Art, in welcher die Kapuziner der Stoa über diese Narrheit sich zu ereifern liebten. Dafs diese Geteiltheit des satirischen Interesses in die Dichtung, trotz der Durchsichtigkeit ihres Aufbaues, ein Element der Unklarheit bringt, ist zuzugeben: nicht immer läfst sich scharf scheiden, wo uns des Satirikers Herzensmeinung entgegentritt, wie in den kleinen eingelegten Lebensbildern z. B. des *pauper Opimius* (142—157), des biedern *Oppidius* (168—186), des *nepos Nomentanus* (224—238), oder wo lediglich die Manier der stoischen Kapuzinaden travestiert wird, wie in den dialogisierenden Rekapitulationen am Schlufs einzelner Abschnitte oder in den Exemplifikationen auf Figuren des griechischen Mythus. Die Eintönigkeit, welche sich aus dem *ceterum censeo* jedes einzelnen Abschnittes, 'der Mensch ist verrückt' ergeben mufs, hat H. mit allen möglichen stilistischen Künsten im Wechsel des Vortrags zu bekämpfen gesucht: gut macht Teuffel auf die ungemeine Abwechselung in den Ausdrücken für 'toll' *insanus* aufmerksam: «*furere* 41, *furiosus* 207. 222. 304, *desipere* 47. 211, *excors* 67, *delirus* 107. 293, *amens* 107, *amentia versatus* 249, *demens* 133. 135, *cerritus* 278, *commotus* 209, *commotae mentis* 278, *mentem concussus* 295, *male tutae mentis* 137, *putidi cerebri* 75, ferner in Frageform *qui sanus* 241. 275, vgl. 284 fg. 322, *integer mentis* 65, *integer animi* 220, *incolumi capite* 132, *rectum animi servare* 201, *animo stare* 213, *penes se esse* 273, endlich die Wendungen 82. 217 fg. 223. 246. 287.» Scripta esse videtur in villa Horatii Sabina non ante mensem Decembrem a. u. 721, quo Agrippa aedilis (v. 185) et ludorum magnificentia et ingentibus aedificiis publicis exstructis (cfr. Dio Cass. XLIX 4 et Plin. h. n. XXXVI 15 (104. 102) summos civium plausus tulit: ex v. 308 poetam paulo ante villam Sabinam a Maecenate dono accepisse colligi potest.

1. *Si raro scribis*] Hanc lectio-

Membranam poscas, scriptorum quaeque retexens,
Iratus tibi, quod vini somnique benignus
Nil dignum sermone canas, quid fiet? At ipsis
Saturnalibus huc fugisti sobrius. Ergo 5

4. *At* gFV *Ab* aγσ «Scriptus codex G. Siluii et unus Bland. habent hanc interpunctionem, *ab ipsis Saturn. huc fugisti sobrius.* sed Bland. pro τῷ *ergo* habet *esto.* deinde antiquissimus Bland. pro τῷ *ab* habet *at*» Cruq.

nem optimorum codicum, quam Krüger, Schütz, Kiefsling amplexi sunt, ne mihi quidem est quod relinquam; nam et sensus omni vituperatione caret neque in producta syllaba *-is* offendendum est. Qui librarii aut *sic* aut *scribes* scripserunt, ipsum poetam emendare voluisse videntur, quippe quibus et *scribīs* et *ut* sine praecedenti particula *sic* vel *ita* displiceret. Sed de brevibus syllabis in arsi productis v. ad sat. I 7, 7 et exempla ellipseos particulae *sic* inveniuntur: sat. I 1, 95: *dives ut metiretur nummos* et 7, 13: *Ira fuit capitalis, ut ultima divideret mors*, et sat. II 7, 10: *Vixit inaequalis, clavum ut mutaret in horas.*

2-5. *Membranam*] «das Pergamentkonzept, während für die endgiltige Reinschrift und die Publikation die *charta* (sat. I 5, 104; ep. II 1, 270) diente.» Kiessl. Haec explicatio et propter part. praesentis *retexens* praestat et confirmatur a. p. 388 sq. et Pers. 3, 10: *Iam liber et bicolor positis membrana capillis.* — *retexens*] pr. «telam resolvens,» id est, «quae minus recte scripsisse tibi videris, delens ac denuo elimans.» — *Iratus tibi* cet.] «tibimet ipse succensens, quod nimis genio indulgens, potans atque in diem dormiens, nihil iam componas dignum, de quo homines loquantur (*οὐδὲν λόγου ἄξιον*).» — *vini somnique benignus*] De genetivo compara similis notionis adiectivum *prodigus* ep. I 7, 42. — *At ipsis*] «At, ut tu dicis, Saturnalibus ipsis huc fugisti, ut nunc saltem nescio quid perfecti elabores. Utique, sed nihil quod laudem mereatur, adhuc praestitisti.» Altera autem lectio, quam Krüger, Holder et Keller praetulerunt, *Ab ipsis* minime significat, ut nonnulli opinati sunt: «inde ab ipsis Saturnalibus,» sed diceretur, ut *fugere a patria*, *ab hoste* pro his: *fugere patriam*, *hostem.* Particula *at* forma occupationis significatur. «Du wirst freilich sagen, du seiest gerade während des Festes hierher geflüchtet, um nüchtern zu arbeiten: aber ich sehe davon nichts.» Schütz. Male alii non post, sed ante v. *sobrius* interpunxerunt.

5. *Saturnalibus*] Saturnalia, *Κρόνια*, celebrabantur a die XVI Kal. Ian. (d. 17 m. Decembr.) usque ad XIV Kal. Ian. (Liv. XXX 36: *Saturnalibus primis.* Cic. ad Att. XIII 52, 1: *secundis Saturnalibus.* Ibidem: *tertiis Saturnalibus*) in memoriam priscae hominum vitae, ubi omnes liberi, omnes inter se aequales fuerant; continuo igitur epulabantur, ludebant, dona sibi invicem mittebant, domini servis, quibus tunc libertas dicendi concessa erat (sat. II 7, 4f.), ioci causa apparebant ad mensas. Lepide totum illud sollemne describit Lucianus in Saturnalibns 2: *πίνειν καὶ μεθύειν καὶ*

Dic aliquid dignum promissis. Incipe. Nil est.
Culpantur frustra calami inmeritusque laborat
Iratis natus paries dis atque poetis.
Atqui voltus erat multa et praeclara minantis,
Si vacuum tepido cepisset villula tecto.
Quorsum pertinuit stipare Platona Menandro,
Eupolin, Archilochum, comites educere tantos?

βοᾶν καὶ παίζειν καὶ κυβεύειν καὶ ἄρχοντας καθίστασθαι καὶ τοὺς οἰκέτας εὐωχεῖν καὶ γυμνὸν ᾄδειν καὶ κροτεῖν ὑποτρέμοντα - -, ταῦτα ἐφεῖταί μοι ποιεῖν. — *huc*] «in villam tuam Sabinam.»

6-10. *dignum promissis*] Cfr. a. p. 138: *Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu? — Nil est*] «Nihil profers; frustra a te exspectamus magni aliquid et praeclari.» — *inmeritusque* cet.] Cfr. od. I 17, 26; ep. I 14, 12. «Arguit eorum stultitiam, qui cum sententiarum aut verborum urguentur inopia, in (innocentes) parietes quasi minus commodos irascuntur.» Comm. Cruq. — *laborat*] quatenus poeta eum exsecratur, ut *θεοχόλωτον*, vel etiam pugnis caedit. Vide ad sat. I 10, 71. Hunc locum videtur imitatus esse Persius 3, 12: *Tunc queritur, crassus calamo quod pendeat umor, Nigra quod infusa vanescat sepia lympha; Dilutas queritur, geminet quod fistula guttas, — Iratis natus - dis*] Comicum est illud *παρὰ προσδοκίαν atque poetis.* Ad v. *natus* cfr. od. I 27, 1. — *paries*] «ad quem acclinatus est lectulus tuus lucubratorius, in quo cum componis carmina, sed infelici cum successu, mala omnia imprecaris parieti, quasi huius esset culpa, si tibi res non procedit.» — *minantis*] Non sine irrisione dictum de eo, qui cum magna profiteatur, nihil aut parvum efficit. Cfr. ep. I 8, 3: *Si quaeret quid agam, dic multa et pulchra minantem Vivere nec recte nec suaviter.* Phaedr. 4, 22: *Hoc scriptum est tibi, Qui, magna cum minaris, extricas nihil. — Si*] = *si modo* = wenn nur erst. — *vacuum*] «otiosum in hoc secessu.» Cfr. od. I 32, 1. — *tepido tecto*] «Fuit Horatius frigoris impatiens (ep. I 7, 10 sqq.); amavit enim focum luculentiorem; idcirco sub hiemem solebat se transferre in villam propter lignorum copiam.» Comm. Cruq.

11. 12. *Quorsum* cet.] «Quem ad finem, quo tandem consilio compegisti et in vehiculo artasti horum libros?» Cfr. sat. II 2, 35. *(stipare = zusammenpfropfen.)* Iam, quibus maxime delectari solitus sit, nominat praeter Platonem, summum dialogi et Socraticae *εἰρωνείας* magistrum (*Socraticae chartae* a. p. 310.), Archilochum, iambici carminis principem, poetas priscae et novae comoediae. Alii duce Passowio *Platona* intellegunt poetam comicum, Aristophanis aequalem, quibus assentitur Kiefsling. De Menandro cfr. ep. II 1, 57., de Eupoli sat. I 4, 1., de Archilocho epod. 6, 13; ep. I 19, 28. Lectione *Archilocho*, quem praetulit Bentley, nimis paria fiunt membra, cum in nostra utrumque iam comitem Horatii factum videre nobis videamur. — *educere*] v. proprium de iis, quos nobiscum ex urbe rus ducimus. Cic. ad Q. fr. III 3, 4: *si nobiscum eum rus aliquo eduxerimus.* — *tantos*] «tam praestantes atque egregios,»

Invidiam placare paras virtute relicta?
Contemnere miser. Vitanda est inproba Siren
Desidia, aut, quidquid vita meliore parasti,
Ponendum aequo animo.' Di te, Damasippe, deaeque
Verum ob consilium donent tonsore. Sed unde
Tam bene me nosti? 'Postquam omnis res mea Ianum
Ad medium fracta est, aliena negotia curo,
Excussus propriis. Olim nam quaerere amabam,

non «tam grandes,» ut ad codices referatur, ut vult Acro. Sunt, qui *tantos* pro *tot* accipiant, ut Prop. IV 11, 12: *famae pignora tanta meae* et aliis locis.

13-16. *Invidiam* cet.] «Credisne minus invidorum iniquorumque te habiturum, ubi virtutem, id est industriam, deserueris? Immo, et merito quidem, contemptui habebere.» — *miser*] non est vocativus, sed nominativus. — *Siren*] «blanda (sed impudens) conciliatricula.» (Cic. pro Sestio 21.) — *quidquid - parasti*] Intellege laudem et assensum bonorum hominum. — *meliore*] «magis industria.» — *Ponendum aequo animo*] «missum faciendum est sine animi dolore.» — *Di*] Pontificum formula est *di deaeque* vel *sive deus sive dea*, nec ridiculi quicquam quaerendum in v. *deaeque*. Cfr. Catull. 28, 14: *At vobis mala multa di deaeque Dent.* — *Damasippe*] Licinius Damasippus tamquam statuarum et hortorum venditor memoratur iam a Cicerone ad fam. VII 23, 2 et 3; ad Att. XII 29, 2 et 33, 1.

17-20. *tonsore*] «qui immani barba te liberet» quasi vero maius beneficium Damasippo vel di ipsi impertire non possint. Stoicorum praecipue et Cynicorum erat mos barbam, quo magis a popello suspicerentur, promittendi. Cfr. v. 35 et sat. I 3, 133. Gell. n. A. IX 2, 1-4. — *Postquam* cet.] «Postquam aere alieno conflato fortunarum naufragium feci, *excussus*, a creditoribus eiectus, ex possessionibus meis, adeo ut nihil earum curandum mihi restet, nunc philosophus factus in aliorum negotia me ingero, identidem quaerens, quomodo eos a stultitia dehorter atque ad veram sapientiam perducam.» — *Ianum Ad medium*] Iani dicebantur omnes *transitiones perviae* (Cic. de nat. deor. II 67), *Durchgänge;* ad Ianum medium faeneratores et argentarii sedebant. Cic. de off. II 90: *de quaerenda, de collocanda pecunia, [vellem] etiam de utenda, commodius a quibusdam optimis viris ad Ianum medium sedentibus quam ab ullis philosophis ulla in schola disputatur.* Cic. Phil. VI 15: *Itane? Ianus medius in L. Antonii clientela est? quis umquam in illo Iano inventus est, qui Antonio mille nummum ferret expensum?* Sed utrum vv. *ad Ianum medium* interpretanda sint de media parte Iani an de Iano, qui erat inter *summum* et *infimum* an de toto spatio inter *summum* et *infimum* non satis apertum est. Iordan, Topogr. der Stadt Rom I 2, 214 sq. non vanis argumentis demonstravit illis temporibus non tres Ianos sed unum eumque in infima parte fori fuisse.

20-26. *Olim nam*] De particula *nam* a prima enuntiationis sede remota cfr. v. 41; od. I 18, 3; epod.

Quo vafer ille pedes lavisset Sisyphus aere,
Quid sculptum infabre, quid fusum durius esset;
Callidus huic signo ponebam milia centum;
Hortos egregiasque domos mercarier unus
Cum lucro noram; unde frequentia Mercuriale
Inposuere mihi cognomen compita.' Novi,
Et miror morbi purgatum te illius. 'Atqui

22. *sculptum* a corr. γσV «*sculptum.* sic habent omnia scripta, non etiam *sculptum*, ut vulgata» Cruq. *scultum* apr. *scalptum* gF — 25. «*Mercuriale.* omnes codices scripti sic habent praeter Tons. in quo legitur *Mercurialem*» Cruq.

14, 6; 17, 45. — *quaerere amabam* cet.] «inquirere solebam in antiquitatem et artificium vasorum signorumque aereorum et marmoreorum eaque aestimare.» — *vafer - - Sisyphus*] Aeoli filius, conditor Corinthi. Hom. Il. VI 153: *Σίσυφος, - ὃ κέρδιστος γένετ' ἀνδρῶν.* Cfr. od. II 14, 20. Welcker *Trilogie* p. 555 obversatos fuisse putat Horatio versiculos ex Aeschyli dramate satyrico, Sisypho fugitivo, fr. 225 Nauck: *Καὶ νίπτρα δὴ χρὴ θεοφόρων ποδῶν φέρειν. Λεοντοβάμων ποῦ σκάφη χαλκήλατος*; Disquirebat igitur Damasippus, utrum *ποδανιπτήρ* aliquis venalis ex eo aere fabricatus esset, ut ad antiquissima tempora, quin etiam ad ipsius Sisyphi usum, referri posset (qua re pollubri pretium in immensum augebatur) necne. Solebant enim talium rerum amatores gloriari se tabulas pictas, signa, vasa, partim summorum quorumque artificum, partim antiquissima, ut *catillum Euandri manibus tritum* (sat. I 3, 90) domi habere. Egregie hanc insaniam derident Martialis VIII 6, 1 (*Archetypis vetuli nihil est odiosius Eucti* cet.) et Lucianus in Philopseude 18 sq., ubi stolidus senex Eucrates iactat Myronis, Polycleti, aliorum statuas in aedium suarum vestibulo collocatas. — *infabre*] «minus artificiose.» Reperitur etiam apud Liv. XXXVI 40, 12. Opponitur *affabre.* — *fusum durius*] «rigidius, ita ut capilli, tori, artus veram corporis humani naturam minus recte imitarentur.» Cfr. a. p. 33: *mollis imitabitur aere capillos.* Verg. Aen. VI 848: *Excudent alii spirantia mollius aera.* — *Callidus* cet.] Cic. parad. VI 51: *isti callidi rerum aestimatores prata et areas quasdam magno aestimant.* «Artis peritus» inquit «huic signo statuebam pretium centum milium sestertium, alii aliud; praeter ceteros item excellebam in amoenis hortis pulchrisque domibus emendis rursusque cum lucro vendendis, unde homines in compitis s. triviis, ubi et auctiones fiebant (Cic. de leg. agr. I 3, 7) et omnino frequens erat hominum concursus (sat. I 9, 59), per circulos congregati alterum Mercurium me praedicare soliti erant.» Sic enim praestat explicare vv. *cognomen Mercuriale* quam cum aliis, in quibus est Kiefsling, exponere, eum volgo vocatum esse *Damasippum Mercurialem*, id est Mercurio carum. Sane *Mercuriales* collegium mercatorum erant Romae et od. II 17, 29 poetae appellantur *Mercuriales viri.*

27. 28. *morbi purgatum*] Graecam

Emovit veterem mire novus, ut solet, in cor
Traiecto lateris miseri capitisve dolore;
Ut lethargicus hic cum fit pugil et medicum urguet.' 30
Dum nequid simile huic, esto ut libet. 'O bone, ne te
Frustrere; insanis et tu stultique prope omnes,

28. *Et movit* g — 29. *ve* gσ *que* aγF — 30. *medicum* γ *modicum* a ut vid. gF «duo cod. Bland. habent *et modicum*» Cruq.

constructionem *καθαρθῆναι τῆς νόσου* praetulit, ut od. I 22, 1: *sceleresque purus.* — *Atqui*] «ist hier nur ein durch das beteuernde *qui* verstärktes *at*, 'aber eine Verwunderung hierüber ist wahrhaftig nicht angebracht, sondern vielmehr darüber, dafs du, nachdem du deine eigenen negotia ruiniert, dich wunderbarer Weise berufen fühlst *aliena negotia curare*.» Hanc Kiefslingii explicationem, quippe quae omnibus difficultatibus careat, secuti sumus, etsi iam scholiastae vv. *Atqui* - - *urguet* non Horatio, sed Damasippo attribui voluerunt idque praestare plurimis editoribus, in quibus sunt Krüger, Haupt, Vahlen, Holder, alii, persuaserunt. Nam particulam *atqui* non solum initio orationis sed etiam in media oratione ac maxime in occupationibus, quae vocantur, inveniri Schütz docuit exemplis ex ipso Horatio allatis: sat. I 6, 65; II 1, 68; 3, 9; 5, 7; ep. I 2, 33; 7, 2; 17, 38, 45. Idem scite exposuit, quantis difficultatibus se implicaverint, qui scholiastarum sententiam complexi sint. Minime vero placet coniectura Horkelii *mire* in *maior* mutantis.

28-31. *cor*] ut interdum *καρδία*, h. l. os ventriculi. Cfr. v. 161. — *traiecto*] «proprie; ita enim medici dicunt.» Porph. *(μεθίστασθαι, μετάστασις.)* — *miseri*] Quod Graeci *τὸν πεπονθότα τόπον* dicunt, Latini miserum locum, id est, morbo affectum. Plaut. Poen. 1003: *miseram esse praedicat buccam sibi: Fortasse medicos nos esse arbitrarier.* — *lateris - - dolore*] Significat *πλευρῖτιν*, v. sat. I 9, 32. — *hic*] «quem exempli causa affero.» Cfr. v. 25. Noli autem cum Düntzero post hanc vocem commate posito supplere *inmutatur*, sed verba sic ordina: *Ut cum lethargicus hic* cet. — *cum fit pugil* cet.] lethargo in phrenesin mutato. Lethargicus iste subita morbi traiectione *(μεταστάσει)*, medicum, qui cum homine torpore oppresso se versari opinatus erat, improviso ut pugil aggreditur; comicum sane exemplum.' Iam Horatius «quidvis aliud» inquit «tibi permittens, hoc unum deprecor, ne ut morbosus ille pugil medicum tu quoque me male mulcare incipias.» — *Dum nequid simile huic*] in me fiat, *esto* (tertiae personae), *ut libet*, = *mag es sein, was da will.* — *O bone* cet.] Vides Horatium per totum hoc colloquium leni semper irrisione in Stoicum usum esse: hic vero ex Stoicorum istorum more serio, ut ipse saltem opinatur, sermone aggreditur Horatium. Transitus autem, si ubique talis in huiusmodi sermonibus familiaribus anquirendus est, hic fere erit: «Sed haec hactenus. Iam ad rem ipsam, quae mihi maxime cordi est, si placet veniamus.» *O bone* autem familiaris potius quam ironica est allocutio; sic Graeci *ὠγαθέ*. Cfr. sat. II 6, 51.

31-40. *ne te Frustrere*] «Noli

Siquid Stertinius veri crepat, unde ego mira
Descripsi docilis praecepta haec, tempore quo me
Solatus iussit sapientem pascere barbam
Atque a Fabricio non tristem ponte reverti.
Nam male re gesta, cum vellem mittere operto
Me capite in flumen, dexter stetit et "Cave faxis
Te quicquam indignum; pudor" inquit "te malus angit,
Insanos qui inter vereare insanus haberi.

33. *verum* F «2 codices Bland. et Busl.» Cruq. — 39. *urget* F a non liquet «In 4 codic. Bland. Mart. Tons. et Sil. legitur *angit*, in aliis *urget*» Cruq.

nimis praesenti tuo statu contentus te ipse decipere, quasi vero iam perfectionem attigeris.» — *et tu stultique*] Eiusdem corresponsionis exemplum v. sat. I 3, 139. — *stultique* cet.] Stulti et insani sunt Stoicis, quicumque ab eorum disciplina abhorrent. Cic. parad. Stoic. 4: *Ὅτι πᾶς ἄφρων μαίνεται.* — *prope omnes*] *ἅπαντες, ὡς ἔπος εἰπεῖν.* — *Stertinius*] Cfr. ep. I 12, 20. — *crepat*] «identidem, et alta quidem voce, docere solet = *predigt.*» — *unde* cet.] «ex iis, quae ab eo audivi, domum reversus, notavi diligenter haec egregia praecepta.» — *sapientem - barbam*] «quae sapientiae speciem atque opinionem conciliat.» Graecorum erat proverbium: *ἐκ πώγωνος σοφός.* Similiter autem in Stoicos iocabatur Mucianus apud Vespasianum: *κἂν τὸν πώγωνά τις αὐτῶν καθῇ καὶ τὰς ὀφρύας ἀνασπάσῃ, - - σοφὸς εὐθύς, ἀνδρεῖος, δίκαιός φησιν εἶναι καὶ πνεῖ ἐφ' ἑαυτῷ μέγα, κἂν τὸ λεγόμενον δὴ τοῦτο μήτε γράμματα μήτε νεῖν ἐπίσταται.* Dio Cass. exc. Vat. p. 114. Lips. Cfr. etiam Lactant. instit. 3, 25: *mysterium eius* (philosophiae) *barba tantum celebratur et pallio.* Apul. met. XI 8: *nec deerat, qui pallio baculoque et baxeis et hircino barbitio philosophum fingeret.* Cfr. v. 17. — *pascere*] v. Verg. Aen. VII 391: *sacrum tibi pascere crinem.* — *a Fabricio - ponte*] «Qui modo lapideus dicitur, pons Fabricius habet a conditore vocabulum, qui iungitur insulae Tiberinae.» Acro. Hodie vocatur *ponte de quattro capi.* — *male re gesta*] «male re familiari administrata, cum decoxissem.» — *operto - capite*] ut solebant interdum moribundi velut Socrates (Plat. Phaedon. 118 A) et Caesar (Suet. Caes. 82). Cfr. Liv. IV 12, 11: *Multi ex plebe spe amissa, potius quam ut cruciarentur trahendo animam, capitibus obvolutis se in Tiberim praecipitaverunt.* — *dexter*] «propitius» velut *θεὸς σωτήρ.* Verg. Aen. VIII 302: *Et nos et tua dexter adi* (Hercules) *pede sacra secundo.* — *Cave*] «Notandum *VE* syllabam brevem, cum secundae est coniugationis, ut Persius (1, 108) *vide* brevem posuit.» Acro. Cfr. v. 177; epod. 6, 11; sat. II 5, 75; ep. I 13, 19. — *pudor - malus*] «falsus,» *δυσωπία.* — *angit*] ex optimis codicibus inde a Bentleio omnes fere editores receperunt. — *Insanos - - insanus*] Cfr. v. 48. *Insanos* cum

Primum nam inquiram, quid sit furere: hoc si erit in te
Solo, nil verbi, pereas quin fortiter, addam.
Quem mala stultitia et quemcumque inscitia veri
Caecum agit, insanum Chrysippi porticus et grex
Autumat. Haec populos, haec magnos formula reges,
Excepto sapiente, tenet. Nunc accipe, quare
Desipiant omnes aeque ac tu, qui tibi nomen
Insano posuere. Velut silvis, ubi passim
Palantis error certo de tramite pellit,
Ille sinistrorsum, hic dextrorsum abit, unus utrique
Error, sed variis inludit partibus: hoc te
Crede modo insanum, nihilo ut sapientior ille,

41. *siet* F — 43. «*quemcunque inscitia v.* Hoc modo legitur in 4 codic. Bland. et Tons.» Cruq. — 48. «*qui tibi nomen insano p.* Omnia scripta consentiunt in datiuo praeter Tons., qui habet *insani*» Cruq. — 50. *utrique* gF *utrisque* γσ a non liquet

vi pronomini relativo praeponitur, quod salvo metro suam sedem obtinere poterat.

41-50. *Primum* cet.] Iam ad propositum aggreditur ac Stoicorum more a definitione (h. l. stultitiae) incipit. — *nam*] Cfr. v. 20. — *nil verbi - - addam*] «nullo verbo impediam», *quin* cet. Cfr. sat. II 2, 23; a. p. 443. — *mala stultitia*] De brevi vocali ante litteras *st* non producta cfr. sat. I 2, 30. — *Quem*] Etiam ad hoc pron. rel. ex insequenti *quem - cumque* suffixum *cumque* supplendum est. — *Chrysippi porticus*] στοὰ ποικίλη Athenis, in qua Zeno eiusque successores docuerunt. Cfr. sat. I 3, 127. — *grex*] Cfr. ep. I 4, 16. — *autumat*] Est verbum antiquorum poetarum = affirmat, dicit; v. Pacuvii Dulorestis fr. IV Ribb., Plauti Pseud. 930, Gellii n. A. XV 3, 4—6. — *formula*] pr. carmen legis, h. l. definitio, κανών. Huiusmodi autem definitiones per successorum scholas identidem repetitas paradoxis suis Stoici semper praemittere solebant. — *tenet*] «κατέχει, amplectitur.» — *Insano*] Ut olim nominabatur *Mercurius*, sic nunc inops factus *insanus*. Cfr. v. 298. — *silvis*] Est ablat. loci, quem apud Horatium esse rarissimum Schütz adnotatione ad hunc locum docet. — *passim*] «huc et illuc, sine certo consilio.» Ovid. met. I 57: *His* (ventis) *quoque non passim mundi fabricator habendum Aera permisit.* — *Palantis*] Non de gregibus aut armentis, sed de hominibus per silvas iter facientibus ac recta via deerrantibus cogitandum esse vv. *Ille - - hic* demonstrant.

51-56. *variis - partibus*] «Uterque pariter errat, sed in eo dumtaxat discrepant, quod diversas in partes a recto tramite abeunt;»

Qui te deridet, caudam trahat. Est genus unum
Stultitiae nihilum metuenda timentis, ut ignis,
Ut rupis fluviosque in campo obstare queratur:
Alterum et huic varum et nihilo sapientius ignis
Per medios fluviosque ruentis. Clamet amica
Mater, honesta soror cum cognatis, pater, uxor
"Hic fossa est ingens, hic rupes maxima: serva!"
Non magis audierit quam Fufius ebrius olim,
Cum Ilionam edormit Catienis mille ducentis

53. *trahit* γ — 61. *edormiit* F

sine imagine: «diverso quidem modo, sed aeque errant stulti omnes.» — *hoc te - modo*] Haec respondent illi *Velut* in versu 48. — *caudam trahat*] «Solent enim pueri deridentes nescientibus (maxime hominibus fatuis) *quid* suspendere, ut velut pecus caudam trahant.» Porph. Cfr. v. 299. — *nihilum*] Frequens apud Lucretium voc. in prosa or. tantummodo ut nomen substantivum usurpatur. — *ignis, - rupis fluviosque*] Locutio proverbialis, ut sat. I 1, 39; ep. I 1, 46. — *huic*] Solitus Horatio discrepantiae dativus, ut sat. I 4, 48; 6, 92; ep. I 18, 3. — *varum*] «contrarium, oppositum.» Cfr. Pers. 6, 18: *varo Producis genio.*

57-59. *amica Mater*] «Melius est sic accipi 'amica mater', ut sit ex Graeco tractum φίλη μήτηρ (Hom. Il. I 351. 572. 585 etc.) quam per se *amica*, per se deinde *mater*, quia mentionem uxoris facit in sequentibus.» Porph. Recentiorum editorum plerique dissenserunt; Kiefsling adnotavit: «Damit *amica* nicht mit *mater* verbunden, sondern als 'Liebste' verstanden werden solle, ist *honesta* zu *soror* zugesetzt.» — *serva*] *gieb Acht!* Sic Plaut. Pers. 5, 2, 29: *hem serva rursum!* Item Terent. Adelph. 172: *Em serva!*

60-61. *Fufius*] Histrio hic, quem Fufium Phocaeum vocat Porphyrio, cum Ilionam umbrae Deiphili filii expergefaciendam ageret ebrius, re vera somno oppressus crapulam edormivit, ita ut Catienus, qui Deiphili partes agebat, eum expergefacere nequiret. — *olim*] Ut in fabellis, sic in historiis cuique prope notis utuntur hac particula. — *edormit*] «pro praeterito accipi, non praesenti debet.» Porph. Minime vero. Vide Madvigii ad sat. I 6, 13 disputationem. In oratione soluta dixisset «edormiret.» — *Mater, te adpello*] Argumentum tragoediae Pacuvianae sic enarrat Hyginus fab. 109: «*Priamo Polydorus filius ex Hecuba cum esset natus, Ilionae filiae suae dederunt eum educandum, quae Polymestori, regi Thracum, erat nupta, quem illa pro filio suo educavit. Deipylum autem, quem ex Polymestore procreaverat, pro suo fratre educavit, ut si alteri eorum quid foret, parentibus praestaret. Sed cum Achivi Troia capta prolem Priami exstirpare vellent, - - ad Polymestorem legatos miserunt, qui ei Agamemnonis filiam nomine Electram pollicerentur in coniugium et auri magnam copiam, si Polydorum, Priami filium, interfecisset. Polymestor le-*

"Mater, te adpello!" clamantibus. Huic ego volgus
Errori similem cunctum insanire docebo.
Insanit veteres statuas Damasippus emendo:
Integer est mentis Damasippi creditor? Esto!
"Accipe quod numquam reddas mihi," si tibi dicam,
Tune insanus eris, si acceperis? an magis excors
Reiecta praeda, quam praesens Mercurius fert?

62. *vulgum* aγFcorr.σ *vultum* F — 63. *similis* F *cuncta* Fpr.

gatorum dicta non repudiavit Deipylumque, filium suum, imprudens occidit, arbitrans se Polydorum, filium Priami, interfecisse» cet. Iam apud Pacuvium Deiphili umbra dormienti Ilionae cum appareret, his versiculis eam alloquebatur: *Mater, te appello, quae curam somno suspensam levas, Neque te mei miseret: surge et sepeli natum!* (Cic. Tusc. I 106 = Pacuv. Ilion. fr. IV p. 100 Ribb.) Illa autem experrecta haec proloquebatur: *age, adsta; mane, audi; iteradum eadem istaec mihi!* Cic. Acad. II 88. — *mille ducentis*] «Si non unus dumtaxat histrio, sed sescenti, ut dicitur in prosa oratione, ita clamarent.»

62. 63. *Huic* cet.] «Huic duplici quidem, sed aeque magno errori partim nihil metuenda reformidandi, partim vera pericula stulte contemnendi similem errorem errare, vel, ut h. l. est etiam efficacius, *insanire* = insano errori obnoxium esse, volgus docebo.» Cfr. ep. I 1, 101: *Insanire putas sollemnia me.* — *veteres*] Horatii tempore sculptores nihil fere novi inveniebant, sed eo contenti erant, ut antiquissima exemplaria quam accuratissime imitarentur. Quocirca fiebat, ut veterum artificum usque ad Alexandri M. aetatem opera ipsa in dies studiosius quaererentur. Statii Silv. IV 6, 22: *Quis - oculis certaverit usquam: Vindicis, artificum veteres agnoscere ductus?*

67-70. *magis*] ita cum v. *excors* iungi oportet, ut sit pro comparativo. — *Reiecta*] «repudiata.» — *praesens*] «propitius.» Cfr. sat. II 2, 41. — *Mercurius* omnis lucri dator, unde a Graecis vocatur Ἑρμῆς ἐριούνιος, κερδῷος. — *Scribe* cet.] Creditorem, id quod probe notandum est, non debitorem, his verbis alloquitur. «Cura scribendas tibi a debitore decem tabulas *(Schuldscheinformeln)*, quales a *Nerio*, famoso illius temporis faeneratore, morte coniugum locupletato (schol. ad Pers. 2, 14) dictari solent debitoribus, plenae cautionum.» — *a Nerio*] dictatas, ut Cic. ad Att. XVI 7, 7: *Antonii edictum legi a Bruto* (acceptum). Formulam autem huiusmodi invenimus Dig. XII tit. I 40: *L. Titius scripsi me accepisse a P. Maevio quindecim mutua numerata mihi de domo* (id est, ex arca, non a mensa argentarii); *et haec XV proba recte dari Kal. futuris stipulatus est P. Maevius, spopondi ego L. Titius. Si ea die supra scripta summa P. Maevio eive, ad quem ea res pertinebit, data soluta satisve eo nomine factum non erit, tunc eo amplius, quo post solvam, poenae nomine in dies XXX inque denarios centenos denarios singulos dari stipulatus est P. Maevius, spopondi ego L. Ti-*

Scribe decem a Nerio, non est satis, adde Cicutae
Nodosi tabulas centum, mille adde catenas:
Effugiet tamen haec sceleratus vincula Proteus.
Cum rapies in ius malis ridentem alienis,

69. «*scribe decem a Nerio.* In hac lectione consentiunt omnes scripti codices» Cruq. — 72. *ius* γvar.gφcorr.V «*cum rapies in ius malis r. a.* sic habent Blandinii codices, ceteri *in iura*» Cruq. *iura* aγFσ

tius; convenitque inter nos, uti P. Maevio ex summa supra scripta menstruos refundere debeam denarios trecenos ex omni summa ei heredive eius. Tabulas autem cum numeret *decem, centum*, nequaquam, ut volunt alii, significari possunt tabulae accepti et expensi, *Rechnungsbuch:* verum manifesto sunt syngrapharum formulae quam maxime *certis et sollemnibus verbis* (Gaius 1, 112) compositae, cuiusmodi plurimas excogitarant Nerius et Cicuta, ne debitores solutionem umquam subterfugere possent. Qui vero non tam formulas quam syngraphas ipsas exposuerunt, haud satis cogitarunt unius debiti non plus una esse posse syngrapha. Alii, in quibus Kiefsling, ad *decem* supplendum esse censent *sestertia.* «*Scribere* (eine beliebige Geldsumme) *ab aliquo* ist technischer Ausdruck von Zahlungen, die infolge schriftlicher Ordre von jemand (namentlich einem Banquier) geleistet werden sollen, auf den die Anweisung lautet; *decem* sc. *milia sestertium* war eine ganz stehende Bezeichnung für eine beispielshalber beliebig angenommene Summe.» Krüger. Kiefsling denique cum Mureto *tabulas* ab *centum* commate seiunxit et his versibus *Perellium* (v. 75) compellari voluit. — *Cicutae Nodosi*] Perellius (v. 75), cui propter asperitatem et amaritudinem cognomen erat *Cicutae* (ut tradidit Porph., a quo dissentit Kiefsl.), faenerator cautior etiam Nerio, quapropter vocatur *nodosus*, «qui optime callet nodos et laqueos legum ac formularum iuris civilis.» Iuven. 8, 50: *Qui iuris nodos et legum aenigmata solvat.* — *catenas*] Intellege de iisdem cautionibus iuris.

71. 72. *sceleratus*] propterea quod sescentis modis consultores eludebat. Petita est imago ex Odyss. IV 455 sqq., ubi Menelaus Proteum vinculis tandem iniectis vaticinari sibi adigit. Tota autem sententia haec est: «Ubi mutuam dabis debitori prorsus inopi simulque astutissimo pecuniam, nihil omnino tibi proderunt cautiones vel callidissime excogitatae; mille effugia et latibula inveniet ille: tu perdes rem tuam; adeoque insanisti, cum tali homini nummos credidisti.» — *Cum rapies in ius*] Rapere in ius collo obtorto licebat in publicis viis debitorem, qui iudicium deserebat, cautionem datam subterfugiens. Cfr. sat. I 9, 77. — *malis - alienis*] Manifesto petitum est ex Odyss. XX 345: *μνηστῆρσι δὲ Παλλὰς Ἀθήνη Ἄσβεστον γέλω ὦρσε, παρέπλαγξεν δὲ νόημα. Οἱ δ' ἤδη γναθμοῖσι γελοίων ἀλλοτρίοισιν, Αἱμοφόρυκτα δὲ δὴ κρέα ἤσθιον· ὄσσε δ' ἄρα σφέων Δακρυόφιν πίμπλαντο, γόον δ' ὠΐετο θυμός.* Ubi Eustathius: *Ἰστέον ὅτι τὸ γναθμοῖς γελᾶν ἀλλοτρίοις καὶ νῦν ἐπιπολάζει λέγεσθαι παροιμιακῶς.* Haec verba interpretes valde cruciaverunt; equidem optimum esse duco eos sequi,

Fiet aper, modo avis, modo saxum et, cum volet, arbor.
Si male rem gerere insani est, contra bene sani,
Putidius multo cerebrum est, mihi crede, Perelli
Dictantis, quod tu numquam rescribere possis.
Audire atque togam iubeo conponere, quisquis
Ambitione mala aut argenti pallet amore,
Quisquis luxuria tristive superstitione
Aut alio mentis morbo calet: huc propius me,
Dum doceo insanire omnis, vos ordine adite.

qui hanc proverbialem dictionem apud Horatium non aliter accipiunt quam apud Homerum. Ut proci rident inviti et a dea coacti, dum calamitatem praesagientes animis maerent, ita improbus ille debitor mala conscientia vexatur, sed specie, quasi nihil mali sibi metuendum sit, ridet. Ita iam Porph. interpretatus est: «si in ius rapere coeperis, non ex animo ridebit.» Alii, in quibus Orelli, Dillenburger, explicant «tam effuse ridere, ac si quis ad ridendum uteretur bucca non sua, sed aliena», quae explicatio mirum quantum languere videtur. Quid Kiefsling sibi voluerit, cum dixit: «was dort Zeichen völliger Bethörung, ist hier Zeichen des Hohnes, mit welchem der Schuldner auf Kosten des geprellten Gläubigers, gleichsam mit geborgten, *alienis*, Backen lacht» non satis intellexi.

73-76. *Fiet aper* cet.] Vergilius Homerum imitatur georg. IV 407: *Fiet enim subito sus horridus atraque tigris Squamosusque draco et fulva cervice leaena.* — *Si male* cet.] Etiam apud Cic. Cat. mai. 22 *male rem gerere* dicuntur ii, qui patrimonium suum prodigunt. Cfr. v. 37. Iunge *bene gerere*, non *bene sani.* — *Putidius*] quam tuum. *Putidum* proprie est quidquid mali odoris est; apud Latinos usurpatur de rebus, quae alios quoque sensus, aures, oculos offendunt, non solum nares; deinde dicitur pro inepto, insulso, de hominibus ipsis et de dicendi genere. — *Perellius* videtur esse idem, qui supra ridiculo cognomine dicitur *Cicuta.* — *Dictantis*] debitori cautionis formulam «credentis.» — *rescribere*] *abschreiben;* per argentarium *(durch schriftliche Rückanweisung)* debitum solvere, h. e. scriptum debiti liberare.

77-81. Hactenus Stertinius adhortatus erat unum Damasippum; iam incalescente oratione, ut solent *ἀρετάλογοι*, ad omnes mortales sese convertit. — *togam iubeo conponere*] Togam decenter componunt in plicaturas discipuli, qui considerent in subselliis vel cathedris, attentas aures magistro praebituri; item, qui oratorem, quem suspiciunt, ut attentos decet, audire volunt. Ita h. l. auditores ad statum habitumque rite compositum, quod attentionis signum sit, exhortatur Stoicus doctor inani fastu inflatus et elatus. — *pallet*] veluti propter morbum. Pers. 4, 47: *Viso si palles, improbe, nummo.* — *omnis, vos ordine*] «Vos, qui variis vitiis laboratis, pro ipsa vestrorum vitiorum varietate certo quodam ordine huc adeste, ut unum post alterum ego castigem atque corrigam,

Danda est ellebori multo pars maxima avaris:
Nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem.
Heredes Staberi summam incidere sepulcro:
Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum
Damnati populo paria atque epulum arbitrio Arri,
Frumenti quantum metit Africa. "Sive ego prave
Seu recte hoc volui, ne sis patruus mihi." Credo

83. *Nec scio* Meineke

omnes vitiosos insanos esse demonstrans.»

82. 83. *Danda est* cet.] Iam quattuor vitia praecipua, in quae invehi solebant Stoici, castigat, avaritiam (vv. 82-159), ambitionem (vv. 160-223), luxuriam (vv. 224-280), superstitionem (vv. 281-295). — *ellebori*] Elleborum nigrum s. veratrum *medetur paralyticis, insanientibus, hydropicis, dum citra febrim, podagris veteribus, articulariis morbis. Trahit ex alvo bilem, pituitas, aquas.* Plin. h. n. XXV 22, 54. — *Anticyram - - omnem*] «helleborum omnem, quem profert Anticyra Phocensis.» Strabo IX 3 p. 418: *Ἀντικύρα, ὁμώνυμος τῇ κατὰ τὸν Μαλιακὸν κόλπον καὶ τὴν Οἴτην. Καὶ δή φασιν ἐκεῖ τὸν ἑλλέβορον φύεσθαι τὸν ἀστεῖον, ἐνταῦθα δὲ σκευάζεσθαι βέλτιον κτλ.* Latini, quod sciam, omnes pronuntiabant *Ἀντίκυρα, Anticyra* penult. brevi. Cfr. a. p. 300: *tribus Anticyris caput insanabile.* — *ratio*] «vera sapientia, medicae munere fungens.»

84-87. *Staberi*] De Staberio nihil, quod non in ipsis Horatii verbis insit, scholiastae nobis tradunt. — *summam incidere sepulcro*] Cfr. v. 90. Sic in sepulcro Trimalchionis apud Petron. 71: *ex parvo crevit. Sestertium reliquit trecenties.* — *Ni sic fecissent* cet.] Huiuscemodi multarum irrogationes haud raro in sepulcrorum titulis reperiuntur his et similibus formulis conceptae: *SI QVIS HOC SEPVLCRVM VEL MONUMENTVM CVM AEDIFICIO VNIVERSO VENDERE VEL DONARE VOLVERIT DARE DAMNAS ESTO AERARIO POPVLI ROMANI HS. L. M. N. ITEM V. V. (Virginibus Vestalibus) HS. L. M. N.* (Inscriptt. Or. Lat. II. p. 290.) Quintil. VII 9, 9: *Heres meus* (uxori meae) *dare damnas esto.* Hinc apud Horatium *damnati* = obligati. Cfr. Th. Mommsen in Hermae vol. XIII p. 120. — *centum - - paria*] qui erat numerus immanis. — *epulum arbitrio Arri*] populo dandum. Q. Arrius, Ciceronis familiaris, celebratissimum epulum funebre in honorem patris populo dedit circa a. 695. Cic. in Vatin. 30 sq.; cuius filii ut prodigi carpuntur v. 243. — *Frumenti quantum metit Africa*] Poeta addit explicandi causa, quanta ex arbitrio Arri impensa huius epuli futura sit. Est quasi proverbium, ut od. I 1, 10: *Quidquid de Libycis verritur areis.*

87-94. *Sive - - mihi*] Haec a Staberio dici potuisse fingit heredibus tali testamento haud nimis contentis: «Sic volo, sic iubeo; vos, heredes, nolite me reprehendere aut obiurgare, ut solent patrui fra-

Hoc Staberi prudentem animum vidisse. "Quid ergo
Sensit, cum summam patrimoni insculpere saxo
Heredes voluit?" Quoad vixit, credidit ingens
Pauperiem vitium et cavit nihil acrius, ut, si
Forte minus locuples uno quadrante perisset,
Ipse videretur sibi nequior. Omnis enim res,
Virtus, fama, decus, divina humanaque pulchris
Divitiis parent; quas qui construxerit, ille
Clarus erit, fortis, iustus. "Sapiensne?" Etiam, et rex
Et quidquid volet. Hoc, veluti virtute paratum,
Speravit magnae laudi fore. Quid simile isti

89. «In omnibus codicibus ... legitur *τὸ vidisse*» Cruq. — 93. *perisset* F «sic habent tres codices Bland. Sil. Diuae.» Cruq. *periret* αγgσ — 96. *contraxerit* F «*quas qui construxerit.* sic codex unus Bland. et Busl. ceteri omnes *contraxerit*» Cruq. — 97. *que* ψvar.gFcorr. «*sapiensne.* variant hic codices. alii *sapiensne etiam et rex;* alii *sapiensque etiam rex;* alii *sapiensque etiam et rex* habent» Cruq.

trum liberos asperius tractare quam patres ipsi.» — *ne sis patruus mihi*] Cfr. sat. II 2, 97: *Iratum patruum.* — *Credo* cet.] «Staberium hoc in testamento statuisse credo non temere, sed prudenter atque consulto, ut quid de divitiis, bonorum fine, in vita sensisset, etiam posteritati declararet et, ut opinabatur, propter divitias immortalem gloriam sibi pararet.» — *Quid ergo Sensit*] «Quae ergo ratio eum induxit? — *Quoad*] monosyllabum, ut apud Lucr. V 1213, 1433; *prout* sat. II 6, 67; *dein* sat. I 3, 101 et 5, 97; *deinde* semper apud Horatium bisyllabum, sat. I 5, 37 et 6, 119; II 8, 85; *deinceps* sat. II 8, 80. — *perisset*] «Substituebant, credo, *periret*, quia utrumque verbum, et *periret* et *videretur*, eodem tempore efferendum esse putabant.» Bentl. Accuratius est plusquamperfectum, cum haec actio alteram praecedat necesse sit, ut Terent. Phorm. 119: *Non, si redisset, ei pater veniam daret?* Adelph. 178: *Si attigisses, ferres infortunium.* — *Ipse videretur sibi nequior*] scilicet *quia tanti, quantum habeas, sis.* (sat. I 1, 62.)

94-99. *omnis - - parent*] Haec omnia a Stertinio *κατ' εἰρωνείαν* ex sententia maioris hominum partis dicuntur. Ep. I 1, 53: *quaerenda pecunia primum est, Virtus post nummos*, cfr. ep. I 6, 36 sqq. — *construxerit*] «ut struem coacervarit;» sic sat. I 1, 44: *constructus acervus.* Cic. de lege agr. I 14: *constructam et coacervatam pecuniam.* — *Sapiensne?*] Noli cum nonnullis hoc tribuere Horatio; Stertinius enim ex Stoicorum more se ipse interrogat. — *Etiam*] Supple sapiens, unde oritur affirmativa significatio «Sane = *Ia*» ut saepius:

Graecus Aristippus, qui servos proicere aurum
In media iussit Libya, quia tardius irent
Propter onus segnes. Uter est insanior horum?
Nil agit exemplum, litem quod lite resolvit.
Siquis emat citharas, emptas conportet in unum,
Nec studio citharae nec Musae deditus ulli,
Si scalpra et formas non sutor, nautica vela
Aversus mercaturis: delirus et amens
Undique dicatur merito. Qui discrepat istis,
Qui nummos aurumque recondit, nescius uti
Conpositis metuensque velut contingere sacrum?
Siquis ad ingentem frumenti semper acervum
Porrectus vigilet cum longo fuste, neque illinc

vv. 104-140 omittere videtur Porph. — 108. «omnes scripti codices habent *qui dis. istis*, duo Bland. cum Mart. habent *iste*» Cruq. *quid* g *iste* F

cfr. Plin. ep. IV 13, 3; VI 2, 8. — *isti*] = Staberio.

100-103. *Aristippus*] Vide ad ep. I 1, 18. — *qui servos* cet.] Rem narrat etiam Diogenes Laert. 2, 77, sed aliquanto minus splendide: *Τοῦ δὲ θεράποντος ἐν ὁδῷ βαστάζοντος ἀργύριον καὶ βαρυνομένου - - Ἀπόχεε, ἔφη, τὸ πλέον καὶ ὅσον δύνασαι βάσταζε.* — *Libya*] Aristippus Cyrenis et natus et post longa itinera mortuus est. — *Nil agit* cet.] Ipse iam Stertinius sese revocat ab incepta comparatione inter Staberium, avaritiae specimen, et Aristippum, nimium pecuniae contemptorem, memor praecepti logici, ne rem litigiosam atque dubiam alia re item dubia solvamus, quia dubia certis tantum argumentis dirimuntur.

104-121. *Siquis emat* cet.] Etiam hoc mirum sane exemplum ex Stoicorum officina videtur depromptum. Arrian. Epict. IV 8, 16: *Οὐδεὶς ἐρεῖ· Ἐγὼ μουσικός εἰμι, ἂν πλῆκτρον καὶ κιθάραν ἀγοράσῃ.* Cfr. Dio Chrys. or. 10 p. 302 R. Ceterum tota haec similitudo me admonet proverbii apud Varronem r. r. II 1, 3: *non omnes, qui habent citharam, sunt citharoedi.* — *emptas*] Non est simpliciter «easque» sed «statim, postquam eas emerit;» sicque Verg. Aen. VI 420: *offam Obicit; ille - - Corripit obiectam.* Frequenter hanc epiplocen usurpavit Ovidius, ut met. IX 74: (hydram) *domui domitamque perussi;* ibid. 195: *praesepia vidi Visaque deieci*, fast. III 21: *Mars videt hanc visamque cupit potiturque cupita.* Etiam in prosa or. Liv. I 5, 3: *latrones - - Remum cepisse, captum regi Aemulio tradidisse* et alibi. — *scalpra*] *Kneifen, Schuhahlen.* — *formas*]

Audeat esuriens dominus contingere granum,
Ac potius foliis parcus vescatur amaris;
Si positis intus Chii veterisque Falerni
Mille cadis, nihil est, tercentum milibus, acre
Potet acetum; age, si et stramentis incubet unde-
Octoginta annos natus, cui stragula vestis,
Blattarum ac tinearum epulae, putrescat in arca:
Nimirum insanus paucis videatur, eo quod
Maxima pars hominum morbo iactatur eodem.
Filius aut etiam haec libertus ut ebibat heres,
Dis inimice senex, custodis? Ne tibi desit?
Quantulum enim summae curtabit quisque dierum,
Unguere si caulis oleo meliore caputque

114. *vexatur* a *pascatur* σ

Leisten. — *non sutor*] «qui non sutor est.» — *mercaturis*] dativus, ut od. II 4, 19: *lucro aversam.* — *Undique*] in prosa or. «ab omnibus.» — *metuensque v. c. sacrum*] Cfr. sat. I 1, 71: *tamquam parcere sacris.* — *Porrectus*] Hic et alibi Bentleius sine causa scripsit *proiectus hingeworfen;* illud est *lang ausgestreckt.* — *foliis - - amaris*] ut cichorii, intubi. — *positis intus*] «domi (in apotheca) asservatis.» Cfr. v. 142. — *Chii - Falerni*] Cfr. sat. I 10, 24. — *cadis*] «die thönernen Fäfschen unbestimmten Mafses, in welchen vornehmlich der Chier versandt ward: *vini Falerni amphoras, Chii cados* Plin. n. h. XIV 97.» Kiessl. — *nihil est*] «quid dico? non satis est dixisse *mille.*» — *stramentis*] quae iumentis substerni solent. — *unde - Octoginta*] «die genaue Angabe als ob er ein ganz bestimmtes Individuum vor Augen habe: mit demselben (Horaz entlehnten?) Kunstgriff schreibt Iuvenal *tune etiam, quam sextus et octogesimus annus pulsat, adhuc Graece?* VI 192.» Kiessl. De verbo inter duos versus diviso cfr. sat. I 3, 62. — *stragula vestis*] tapetes cum variis ornamentis intextis. — *Blattarum ac tinearum epulae*] = *Speise für Schaben und Motten.* Cfr. ep. I 20, 12. Martial. VI 60, 7: *Quam multi tineas pascunt blattasque diserti!* — *Nimirum*] Vide ad ep. I 9, 1. — *iactatur*] Motus febricitantium violenti significantur. *Iactari* enim verbum proprium est de febri, de furore. Ovid. trist. IV 3, 26: *Fessaque iactati corporis ossa dolent.* Apul. met. IX 3: *iugi furore iactari.*

123-132. *Dis inimice*] θεοῖς ἐχθρέ, «cui omnes di irati sunt.» Oppositum est *Dis carus ipsis* (od. I 31, 13). — *Ne tibi desit?*] «Ideone custodis, ne forte tibi desit? Minime vero tibi deesse poterit; quantulum» cet. *Desit* absolute vel impersonaliter, ut Terent. Adelph. 881:

Coeperis inpexa foedum porrigine? Quare,
Si quidvis satis est, periuras, surripis, aufers
Undique? Tun sanus? Populum si caedere saxis
Incipias servosve tuos, quos aere pararis,
Insanum te omnes pueri clamentque puellae:
Cum laqueo uxorem interimis matremque veneno,
Incolumi capite es? Quid enim? Neque tu hoc facis Argis
Nec ferro ut demens genetricem occidis Orestes.
An tu reris eum occisa insanisse parente
Ac non ante malis dementem actum Furiis quam

128. *tun sanus* aγ *tu insanus* a2γsuperscr.F *tum sanus* σ *credere* g — 129. *tuo* g Bentley, Haupt

Deerit: id mea minime refert, qui sum natu maximus. — *curtabit*] «absumet». — *Unguere - caulis oleo meliore*] Cfr. sat. II 2, 59 sqq. — *inpexa*] «pectendo non repurgata.» — *porrigine*] «furfuribus», πιτυριάσει, *Grind.* Celsus 6, 2: *Porrigo est, ubi inter pilos quaedam quasi squamulae surgunt eaeque a cute resolvuntur; et interdum madent, multo saepius siccae sunt. - - Fereque id in capillo fit, rarius in barba, aliquando etiam in supercilio. - - Commodius est subinde pectendo repurgare* (unde h. l. *inpexa*) *quam id ex toto prohibere.* — *surripis, aufers*] illud clanculum, hoc vi. — *caedere*] «graviter volnerare, nonnullos fortasse etiam occidere.» — *servos - tuos, quos aere pararis*] Cfr. Sallust. Iug. 317, 11: *servi aere parati.* — *pueri - puellae*] Cfr. sat. I 1, 85. — *clamentque*] De transposita particula *que* vide ad od. II 19, 28 et statim v. 139: *aususve;* 157: *pereamque;* 189: *fueritve - praetor;* 182: *perdasque lupinis;* 242: *iaceretve cloacam.* — *Incolumi capite*] ex opinione vulgi.

132-134. *Quid enim*] «contra dicendum est?» Cfr. ad sat. I 1, 7. Saepe, ut hic, hac particula enuntiatum negativum quasi argumentum praecedentis affertur. Ceterum ridicula est et malitiosa quaedam quasi excusatio illius, qui uxoris cervices laqueo fregerat matrique venenum miscuerat, quasi dixerit Stertinius: «Sane poteris mihi obicere: Ego solita et nunc frequentia haec facinora cum feci, minime aequiparandus sum tragico illi Oresti, qui ferro, non, ut apud nos fit, laqueo aut veneno, Clytaemnestram occidit, neque Argis, urbe a tragicis identidem memorata et, si ita dicere licet, poetica, sed in media urbe Roma, veneficis referta, non insanus ut ille, sed certam post deliberationem matrem e medio sustuli.» Saepe autem Stoici Orestis persona utebantur. Cfr. Arriani Epictet. II 20, 17. — *demens*] «ut tradunt poetae, post scelus perpetratum mente captus.» — *An tu reris* cet.] Ille quoque, pergit Stertinius, iam ante Clytaemnestram occisam insanus fuit aeque ac tu.» De verbo *reri* cfr. sat. I 9, 49.

132-146. *ferrum tepefecit acu-*

In matris iugulo ferrum tepefecit acutum?
Quin, ex quo est habitus male tutae mentis Orestes,
Nil sane fecit, quod tu reprehendere possis:
Non Pyladen ferro violare aususve sororem
Electram, tantum maledicit utrique vocando
Hanc Furiam, hunc aliud, iussit quod splendida bilis.
Pauper Opimius argenti positi intus et auri,
Qui Veientanum festis potare diebus
Campana solitus trulla vappamque profestis,
Quondam lethargo grandi est oppressus, ut heres
Iam circum loculos et clavis laetus ovansque
Curreret. Hunc medicus multum celer atque fidelis
Excitat hoc pacto: mensam poni iubet atque

tum] Verg. Aen. IX 418: *hasta - - traiecto - haesit tepefacta cerebro.* Ovid. her. 1, 19: *Sanguine Tlepolemus Lyciam tepefecerat hastam.* — *male tutae mentis*] insanus. «Immo postea sanioris prope mentis fuit Orestes quam in illo puncto temporis, quo matrem trucidavit. Etenim in eo dumtaxat deliquit aliquantulum, quod interdum sorori atque amico male dixit.» Sic apud Euripidem (Or. 264) sororem appellat Furiam: *Μέθες· μί' οὖσα τῶν ἐμῶν Ἐρινύων, Μέσον μ' ὀχμάζεις, ὡς βάλῃς ἐς Τάρταρον.* Pyladi quidem in illa tragoedia non maledicit. — *splendida bilis*] Pers. 3, 8: *turgescit vitrea bilis.* Bili morbose condensatae et propterea asphalti specie splendescenti a medicis tribuebatur *μελαγχολία.* — *Pauper Opimius* cet.] «Homo ignotus, qui quamvis abundaret auro et argento domi in arca condito, tamen revera *pauper argenti et auri* (cfr. sat. I 1, 79) erat, quoniam divitiis suis ita parcebat (od. III 16, 28: *Magnas inter opes inops*), ut *Veientanum rubellum* (Pers. 5, 147. Martial. I 103, 9), vinum acidum, quale provenire solebat Veiis» (etiamnunc vina Romana vilioribus adnumerantur), «festis diebus, profestis vappam, vinum prorsus corruptum vel multa aqua dilutum biberet ac trulla (vase, quo vinum e cratere in pocula infundebatur) uteretur, non argentea nec murrhina (ut solebant ditiores), sed tantum fictili, quales conficiebantur in Campania (sat. I 6, 118).» — *positi intus*] Cfr. v. 115.

145-156. *lethargo grandi*] «gravi, profundo veterno.» — *ovans*] Ut *triumphare* dicitur de eis, qui gaudio exsultant, sic etiam *ovare*, vel de animalibus. Val. Flacc. V 67: *Ac velut ille, gregis cui cessit regia, taurus Fertur ovans.* — *multum celer*] «multa animi praesentia praeditus.» De adverbio *multum* vide ad sat. I 3, 57. — *avidus - - heres*] ut od. IV 7, 19: *manus avidas - heredis.* — *hoc age*] Vox apud comicos creberrima est adhortantis = *aufgepaſst!* — *Quid vis?*] Opimii sunt verba. — *inopem*] «extenuatum, viribus corporis privatum.»

Effundi saccos nummorum, accedere pluris
Ad numerandum: hominem sic erigit, addit et illud
'Ni tua custodis, avidus iam haec auferet heres.'
'Men vivo?' 'Ut vivas igitur, vigila. Hoc age.' 'Quid vis?'
'Deficient inopem venae te, ni cibus atque
Ingens accedit stomacho fultura ruenti.
Tu cessas? Agedum, sume hoc ptisanarium oryzae.'
'Quanti emptae?' 'Parvo.' 'Quanti ergo?' 'Octussibus.' 'Eheu!
Quid refert, morbo an furtis pereamque rapinis?'
'Quisnam igitur sanus?' Qui non stultus. 'Quid avarus?'

151. «*haec.* sic habent omnes scripti cod. non etiam *hoc*, ut vulgati» Cruq. — 152. *Quod* F — 155. «*tu cessas?* sic habent omnes antiqui codices, non *quid cessas?*» Cruq. — 156. «tres Bland. codices habent *octussibus* - - - vetustissimus Bland. codex habet hanc scripturam *oct. assibus*» Cruq. *empte* g *empti* F — 157. «*pereamque rap.* sic legitur in omnibus scriptis praeter Mart.» Cruq.

— *venae*] «quae corpus sanguine alunt viresque reficiunt, iam sanguine exhaurientur.» Cfr. Ovid. ex Ponto III 1, 69: *Ad medicum specto venis fugientibus aeger.* — *Ingens*] Ingens fultura propterea requirebatur, quod ille prorsus exhaustus erat. Stomachus autem cum aedificio comparatur; quod ne corruat, ut fulcris ac solido fundamento inniti debet, sic ille copiosis alimentis. Plaut. Curc. 366: *pernam, sumen, glandium, Haec sunt ventri stabilimenta, panem et assa bubula.* Lucret. IV 868: *Propterea capitur cibus, ut suffulciat artus.* Seneca epist. 95, 22: *vino fulcire venas cadentes;* idem de benef. III 9, 2: *cadentes venas vino refecisse.* — *ptisanarium*] πτισάνη, a verbo πτίσσω = pinso, «sorbitio ex aqua fervente et hordeo plerumque, hic oryza, confecta.» Oryza autem tunc nondum in Italia colebatur, sed ex Aegypto plerumque ad usus medicos advehebatur. — *Octussibus*] In hoc plurali iniuria haesisse Lambinum Bentleius docuit collato Festo in voce *Peculatus: Postquam aere signato uti coepit P. R., Tarpeia lege cautum est, ut bos centussibus, ovis decussibus aestimaretur.*

158-163. *Quisnam* cet.] Minutis illis Stoicorum interrogatiunculis Stertinius rursus utitur. Ratiocinatio haec est: «Omnis, qui non est stultus, sanus. Avarus autem non stultus solum, verum etiam insanus. Nec tamen ex eo, quod quis non sit avarus, continuo colligi potest eum sanum atque integrae mentis esse. Aliis enim vitiis idem fortasse deturpatur, quae quo minus eum pro sano habeamus vetant. Ab omnibus ergo vitiis liber sit oportet, quem nos Stoici sanum vocamus.» Hanc autem doctrinam diversorum morborum exemplis illustrat, quorum quocunque aliquis tentetur, sanus corpore non sit. Ceterum *nimium operae consumitur a*

Stultus et insanus. 'Quid, siquis non sit avarus?
Continuo sanus?' Minime. 'Cur, Stoice?' Dicam.
'Non est cardiacus' — Craterum dixisse putato —
'Hic aeger.' Recte est igitur surgetque? Negabit,
Quod latus aut renes morbo temptentur acuto.
Non est periurus neque sordidus: inmolet aequis
Hic porcum Laribus: verum ambitiosus et audax:

163. *et* g *temptantur* g «Codices Blandin. et Tons. habent *tententur*, ceteri *tentantur*» Cruq.

Stoicis, maxime a Chrysippo, dum morbis corporum comparatur morborum animi similitudo. Cic. Tusc. IV 23. — *Cur, Stoice?*] Se ipse interrogat Stertinius. In prosa oratione: «Cur, ex mea disciplina Stoica dicam.» Sic crebro in Arriani Epicteto, ut II 20, 22: *τί λέγεις, φιλόσοφε;* ibid. § 24: *Εὖ, φιλόσοφε.* — *cardiacus*] *Καρδία* non solum cor, sed etiam os ventriculi significat; qui huius infirmitate laborat, vocatur *καρδιακός*. Cels. 3, 19: *His morbis* (variis insaniae generibus) *praecipue contrarium est id genus, quod καρδιακόν a Graecis nominatur.* Cfr. v. 28. — *Craterum*] illustrem illorum temporum medicum, quo iam Atticus usus erat. Cic. ad Att. XII 13, 1; 14, 4. — *Recte est*] Cic. ad Att. I 7: *Apud matrem recte est.* Cfr. sat. II 2, 106. — *Quod latus* cet.] Idem versiculus est ep. I 6, 28. De laterum dolore cfr. sat. I 9, 32. — *temptentur*] Coniunctivus, quem plurimi et optimi codices habent, est aptissimus, quippe qui rationem a Cratero afferri significet. Hauptium, L. Müllerum, alios, qui hunc versum delendum censuerunt, praeclare refutat Vahlen in ind. lect. aest. Berol. 1886 p. 12. — *acuto*] *ὀξείᾳ νόσῳ*, Cels. 3, 1: *Quidam* (morbi) *breves acutique sunt, qui cito vel tollunt hominem vel ipsi cito finiuntur; quidam longi, sub quibus neque sanitas in propinquo neque exitium est.*

164-166. *Non est* cet.] «Concedo aliquem sceleribus non coopertum, non periurum esse neque adeo sordidum, ut propterea fidem laedat ac furetur, concedo eum idcirco *Laribus aequis*, id est non iratis, porco facere posse (cfr. od. III 23, 4): at eundem, si sit ambitiosus et, quo ambitioni satisfaciat, audacter multa moliatur, a quibus abstineat homo modestus, insanum esse censeo, ac propterea ei praecipiam, ut Anticyram naviget.» — *inmolet - - porcum*] Non loquitur de sacrificio expiatorio, sed de quovis vel menstruo vel anniversario, a quibus mente capti arcebantur; quamquam, si quis insania liberatus erat, piaculum hostia caedebat, non tamen Laribus, puto, sed Aesculapio aliisve dis maioribus. Cfr. Plaut. Menaechm. 292. Verum hic clare dicit non periurum neque sordidum non insanire. — *Naviget Anticyram*] «ad elleborum sumendum.» Cels. 3, 18: *In tristitia* (melancholia) *nigrum veratrum deiectionis causa, in hilaritate* (cum risu desipientium) *album ad vomitum excitandum dari debet.* Cfr. v. 82 sq. Aegrotos hoc oppidum etiam habitandi causa petivisse docet et Plin. n. h. XXV 52:

Naviget Anticyram. Quid enim differt, barathrone
Dones quidquid habes an numquam utare paratis?
Servius Oppidius Canusi duo praedia, dives
Antiquo censu, gnatis divisse duobus
Fertur et hoc moriens pueris dixisse vocatis
Ad lectum: 'Postquam te talos, Aule, nucesque
Ferre sinu laxo, donare et ludere vidi,
Te, Tiberi, numerare, cavis abscondere tristem;
Extimui, ne vos ageret insania discors,
Tu Nomentanum, tu ne sequerere Cicutam.
Quare per divos oratus uterque Penatis,

169. *divisse* γgσ «sic habent omnia scripta» Cruq. *divisisse* aF — 170. «omnes codices manuscrip. habent *hoc*» Cruq. — 174. *vaesania* F *vesania* σy

(Livium) *Drusum - - constat hoc medicamento liberatum comitiali morbo in Anticyra insula. ibi enim tutissime sumitur* et Strabo IX 3 p. 418: *(φασίν) ἀποδημεῖν δεῦρο πολλοὺς καθάρσεως καὶ θεραπείας χάριν.*

166-169. *Quid enim differt* cet.] «Nihil enim differt ad insaniam, in utram partem aliquis modum excedat; aeque insanus est, qui rem profundit atque qui opibus suis numquam utitur.» Ambitione et temeritate, quae vitia superiore versu tetigerat, relictis per proximos duodecim versus Oppidii verbis a prodigentia aeque dehortatur atque ab avaritia; tum (v. 179) eodem Oppidio duce ad ambitionem castigandam redit. — *barathrone*] «profundae ac taetrae voragini, in quam quae deiciuntur, in perpetuum evanescunt.» — *Ser. Oppidius*] eques Rom. videtur fuisse, cuius ultimae exhortationes, quibus filios a vita perversa revocare conatus erat, Horatio, eius vicino, et fortasse ex Horatii narratione iam pluribus innotuerant. Talibus autem narratiunculis Stoici tristiores suas disputationes exhilarare solebant. — *Canusi*] Cfr. sat. I 5, 91. — *Antiquo censu*] «dives, ut certe maiores nostri arbitrari solebant.» Namque aequales Horatii aliter iudicabant. — *divisse*] populari licentia pro *divisisse*. Vide ad sat. I 9, 73.

172-178. *sinu laxo*] «Nucibus cum ludere vellet Aulus, eas ferebat sinu laxo s. *soluto*, ut ait Sen. de benef. IV 24, ex quo facile excidere poterant, quod ipsum neglegentiae signum erat, nimiumque facilis erat in donando eas collusoribus.» — *donare - ludere*] sc. «eis», quo ludo etiam amitti poterant. Hoc longe significantius quam Bentleii *perdere*. De sene Augusto narrat Suetonius (Oct. 83): *animi laxandi causa - - - talis ocellatisque nucibus ludebat cum pueris minutis.* — *abscondere tristem*] «severo voltu *verdrossen*, in locis *cavis in Löchern.*» — *insania*] propter codi-

Tu cave ne minuas, tu ne maius facias id,
Quod satis esse putat pater et natura coercet.
Praeterea ne vos titillet gloria, iure
Iurando obstringam ambo: uter aedilis fueritve
Vestrum praetor, is intestabilis et sacer esto.
In cicere atque faba bona tu perdasque lupinis,
Latus ut in circo spatiere et aeneus ut stes,
Nudus agris, nudus nummis, insane, paternis?

180. «*fueritve*, sic habent omnia scripta» Cruq. — 183. «*Latus ut in circo*, sic habent omnes cod. scripti» Cruq. *et aeneus* F *aut a.* αγgσ

cum auctoritatem praetuli; *vesania* emendasse videtur librarius, qui ignorabat saepius ab Horatio syllabas *-et* non minus quam *-it* productas esse. Cfr. ad od. I 13, 6. — *Nomentanum*] prodigum ac luxuriosum hominem. Sat. I 1, 102. — *Cicutam*] Cfr. v. 69. — *per divos - - Penatis*] Ep. I 7, 94: *per Genium dextramque deosque Penatis.* — *natura coercet*] quippe quae nos intra certos fines (sat. I 1, 50) vivere velit.

181. *intestabilis*] proprie «cui propter delicta vel prodigalitatem interdictum est iure testimonium dicendi apud iudices, testamenti etiam faciendi et testamento quidquam ab alio accipiendi.» Iam cum pater filium proprio sensu intestabilem esse iubere non posset (etenim hoc lege fieri debebat), apparet hic ex sermonis cotidiani consuetudine significare «hominem propter improbitatem detestabilem», velut Sallust. Iug. 67, 3: *improbus intestabilisque;* id. fragm. or. Lep. 1: *peior atque intestabilior.* Tac. ann. XV 55, alibi. — *sacer*] pr. «qui leges sacratas, quibus innitebantur plebis iura, violarat, is plebiscito in comitiis tributis rogato sacer dis inferis iudicabatur.» Festus p. 318. Müll.: «*homo sacer is est, quem populus iudicavit ob maleficium; neque fas est eum immolari, sed qui occidit, parricidi non damnatur; nam lege tribunicia prima cavetur: SI QUIS EUM, QUI EO PLEBEI SCITO SACER SIT, OCCIDERIT, PARRICIDA NE SIT. Ex quo quivis homo malus atque improbus sacer appellari solet.*»

182-186. *tu*] «alteruter vestrum ambove.» — *In cicere*] Ludos significat, quorum editio propter gladiatores exhibendos, forum statuis, circum tensis ornandum, maiores utique impensas aedilibus ac praetoribus contrahebat, quam quod cum eis coniunctum erat, ut infimae plebeculae distribueretur cicer, faba, lupini. Cfr. Friedländer, Sittengesch. Roms II^5 147. Sed consulto veluti contemptim loquitur de eiusmodi ludis, ut Persius 5, 177: *Vigila, et cicer ingere large Rixanti populo, nostra ut Floralia possint Aprici meminisse senes.* Kiefsling v. 180 sqq. non de aedilitate vel praetura urbana sed Canusina interpretatur. — *Latus*] «cubitis late distenta toga,» ut epod. 4, 8: *Cum bis trium ulnarum toga.* «Ut *sublimis incedere* pro fastuose et magnifice saepius occurrit, ita eodem

Scilicet ut plausus, quos fert Agrippa, feras tu,
Astuta ingenuum volpes imitata leonem.'
Nequis humasse velit Aiacem, Atrida, vetas cur?
'Rex sum.' Nil ultra quaero plebeius. 'Et aequam
Rem imperito; at sicui videor non iustus, inulto
Dicere, quod sentit, permitto.' Maxime regum,
Di tibi dent capta classem reducere Troia.

188. «codex Blandin. antiquissimus ostendit aperte pro *re* syllaba erasa supra scriptam *ro* ab inepto aliquo et audaculo castigatore» Cruq. *quaere* Bentley — 189. *at* V Vahlen, Schütz, Kiefsling «Antiquiss. codex Blandinius habet *at si cui*» Cruq. *ac* reliqui — 191. «*reducere Troia* sic habent fere omnia scripta» Cruq. *redducere* σ *deducere* y

sensu et pari metaphora *latus incedere* vel *spatiari* dictum esse videatur» Bentl. — *et aeneus*] «Necessaria est haec emendatio *(et* pro *aut)*; nusquam enim *aeneus* trisyllabon apud veteres poetas invenias (nisi forte ubi prave ediderunt pro *aereus*), sed ubique aut *aëneus* aut *aënus*.» Bentl. — *ut stes*] «ut tibi decernatur statua aerea; sed hac gloriola abreptus interea rem tuam familiarem disperdes. Verum adeone stultus tu eris, ut speres umquam fore, ut tamquam alteri Agrippae tibi populus plaudat?» Imprimis autem apta est huius mentio, quia Agrippa consul a. u. c. 721 sponte aedilitate suscepta non modo sumptuosis operibus sed etiam ludis et spectaculis magnificentissimis populi plausum tulerat. Cfr. Cass. Dio XLIX 43. Plin. h. n. XXXVI 15. — *Astuta*] «Quia quod leo viribus, hoc volpes astutia agit.» Acro. Proverbium fuisse videtur potius, quam ut fabellam Aesopiam significet; nullam certe adhuc invenerunt interpretes, quae huc quadret.

187-191. *Nequis humasse* cet.] ex antiqua legum formula, ut in S. C. de Bacchanalibus: *Nequis eorum baccanal habuisse vellet.* De perfecto infinitivi in his formulis sollemni cfr. Reisig *Lat. Sprachw.* p. 500. — Ut narratiunculis e vita cotidiana petitis Stoici et Academici utebantur, sic persaepe etiam exempla, quibus locos communes illustrabant, ex tragicis poetis petebant, quemadmodum h. l. ex Sophoclis Aiace, ubi Menelaus Agamemnonis nomine Teucrum fratris Aiacis corpus sepelire vetat. Fingitur autem colloquium inter Agamemnonem et gregarium aliquem eius militem, sed ita, ut Stertinius ipse sub huius persona alloquatur Agamemnonem et Stoicorum vivida disputandi ratione ex eiusdem sententia et persona sibi ipse respondeat. Nam tanta tamque temeraria licentia in manipulari Graeco vel apud poetam omni careat veri similitudine; Stoico contra omnia licita sunt etiam adversus regum regem, quem ac si etiamnunc viva sit persona, audacter ille aggreditur. — *velit*] De syllaba producta vide ad od. I 13, 6. — *cur*] De particula *cur* sic postposita cfr. sat. II 7, 104. Hand Turs. II p. 183. Non male interpunxit Kraffert Fleckeisenii annal. 1883 II p. 11 *vetas: cur? — Rex sum*]

Ergo consulere et mox respondere licebit?
'Consule.' Cur Aiax, heros ab Achille secundus,
Putescit, totiens servatis clarus Achivis?
Gaudeat ut populus Priami Priamusque inhumato,
Per quem tot iuvenes patrio caruere sepulcro?
'Mille ovium insanus morti dedit, inclutum Ulixen
Et Menelaum una mecum se occidere clamans.'
Tu cum pro vitula statuis dulcem Aulide natam
Ante aras spargisque mola caput, inprobe, salsa,

194. «*putescit.* in hoc verbo nulli codices scripti dissentiunt» Cruq. *Putrescit* g

Similiter Iuv. 6, 223: «*Sic volo, sic iubeo; sit pro ratione voluntas.*» Demisse respondet alter, unde rex particula *Et*, quia nihil obiectum fuerat, orationem continuat. Lectio codicis V *quaere*, quae admodum dubia videtur, reiciendam puto, quoniam cum verbis insequentibus *dicere . . . permitto* parum consentit. — *at*] Nihil est, quod optimi codicis auctoritatem relinquamus. — *inulto*] «ita ut impunitus maneat;» in prosa oratione «impune.» — *Di tibi dent*] Hom. Il. I 18: *Ὑμῖν μὲν θεοὶ δοῖεν Ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες Ἐκπέρσαι Πριάμοιο πόλιν, εὖ δ' οἴκαδ' ἱκέσθαι.* — *reducere*] etiam apud Lucretium primam ter producit: I 228; IV 992; V 1337.

192-195. *consulere - - licebit?*] comice, quasi rex sit ICtus. Formulam servavit Cicero pro Mur. 28: *etiam illud, quod aliquamdiu fuit, LICET CONSULERE, iam perdidistis.* — *ab Achille secundus*] Sic Verg. ecl. V 49: *tu nunc eris alter ab illo.* Hom. Il. II 768: *Ἀνδρῶν αὖ μέγ' ἄριστος ἔην Τελαμώνιος Αἴας, Ὅφρ' Ἀχιλεὺς μήνιεν· ὁ γὰρ πολὺ φέρτατος ἦεν.* Pindarus Nem. 7, 27 Aiacem vocat *κράτιστον Ἀχιλέος ἄτερ μάχᾳ.* In Soph. Ai. v. 1339 Ulixes de Aiace: *Οὐκ ἀντατιμάσαιμ' ἄν, ὥστε μὴ λέγειν, Ἓν' ἄνδρ' ἰδεῖν ἄριστον Ἀργείων, ὅσοι Τροίαν ἀφικόμεσθα, πλὴν Ἀχιλλέως.* — *Putescit*] ut Hom. Od. I 161: *Ἀνέρος, οὗ δή που λεύκ' ὀστέα πύθεται ὄμβρῳ.* Optimorum codicum lectionem servavimus; «*putescit* läfst schärfer als *putrescit* das Empörende solcher Mifshandlung hervortreten: auch der bestattete Leichnam *putrescit*, der unbestattet daliegende dagegen *putescit*» Kiessl. — *totiens servatis - Achivis*] Cfr. Soph. Ai. v. 1273 sqq. — *Gaudeat* cet.] Hom. Il. I 255: *Ἦ κεν γηθήσαι Πρίαμος Πριάμοιό τε παῖδες, Ἄλλοι τε Τρῶες μέγα κεν κεχαροίατο θυμῷ.*

196-206. *Mille ovium*] Cfr. Gell. 1 16. *Mille* in hac constr., quam etiam Cicero (Mil. 53) habet, est nomen = *χιλιάς.* — *inprobe*] *λιτότης* pro «impio, qui ius et fas omne susque deque habet.» — *Rectum animi*] *τὸ ὀρθόν*, «rectam mentem, rectum animi statum.» Est genus dicendi singulare; alii vv. *animi* et *rectum* separantes illud pro locativo accipiunt, hoc aeque ac sat. I

Rectum animi servas? 'Quorsum?' Insanus quid enim Aiax
Fecit, cum stravit ferro pecus? Abstinuit vim
Uxore et gnato: mala multa precatus Atridis
Non ille aut Teucrum aut ipsum violavit Ulixen.
'Verum ego, ut haerentis adverso litore navis
Eriperem, prudens placavi sanguine divos.'
Nempe tuo, furiose. 'Meo, sed non furiosus.'
Qui species alias veris scelerisque tumultu
Permixtas capiet, commotus habebitur, atque,

208. *veri sceleris* aγσ Bentley, Haupt, Vahlen, Holder, Hirschfelder *veris celeris* FV *veris sceleris* g L. Müller, Krüger, Keller, Schütz, Kiefsling «Codex antiquissimus Blandin. habet *species alias veris* cum hac adnotatione *contrarias veritati* . . . equidem Bland. codicis lectionem typis mandari maluissem propter vetustatem, sed S littera maiuscula ademta sequenti dictioni adscripta erat praecedenti» Cruq.

1, 107 interpretantur = *τὸ ὀρθόν*. — *Quorsum? Insanus quid*] Sic distinguendum est. Agamemno: «Quorsum haec, quae dicis, spectant?» Alter: «Quid tandem nimis perversi fecit Aiax, etiam cum insaniret pecoraque trucidaret? Abstinuit tamen cet.» Heindorfii ratio, qua vv. sic iunguntur: *Quorsum insanus quid enim Aiax fecit? Cum stravit ferro pecus, abstinuit* cet., Latinae consuetudini videtur adversari. Keller et Holder praetulerunt Bothii coniecturam: *Rectum animi servas cursum?*, qua omnes difficultates tolli concedendum est. Hanc coniecturam etiam Schütz commendavit. — *Abstinuit vim* cet.] Similiter Liv. I 1, 1: *duobus - - omne ius belli Achivos abstinuisse.* Ovid. met. VIII 751: *Non tamen idcirco ferrum Triopeius illa Abstinuit.* — *Uxore*] pr. concubina, Tecmessa. — *gnato*] Eurysace. — *ipsum*] «vel ipsum Ulixem, tam sibi exosum.» — *adverso*] «infausto mihique inimico propter id ipsum, quod irata Diana sic iubente naves in eo haerebant neque in altum provehi poterant, *Unheilsgestade.*» Alii, in quibus Orelli, interpretati sunt: «ex Aulidensi litore, quod Troiae, quo tunc tendebamus et ubi nunc sumus (dialogus enim Troiae habitus fingitur. Cfr. v. 191), e regione oppositum est.» Sed hi terrarum situm parum deliberaverunt; multum enim abest, ut Aulis e regione Troiae fuerit. — *litore* cum *haerentis* iungendum esse ex verborum collocatione apparet. Cfr. od. I 32, 7: *religarat litore.* — *Eriperem*] Hoc verbum vim, qua ad deducendas inde naves opus fuerit, magna cum efficacia exprimit.

208. 209. *species alias veris*] «species, *φαντασίας*, opiniones animo conceptas, *Vorstellungen*, alias a veris ac rectis (vel, ut habebat gloss. cod. Blandin. antiquiss., «contrarias veritati»), falsas et confusas ea mentis agitatione et conturbatione, quae facillime vel ad scelera

Stultitiane erret, nihilum distabit, an ira.
Aiax cum inmeritos occidit, desipit, agnos:
Cum prudens scelus ob titulos admittis inanis,
Stas animo, et purum est vitio tibi, cum tumidum est, cor?
Siquis lectica nitidam gestare amet agnam,
Huic vestem, ut gnatae, paret ancillas, paret aurum,
Rufam aut Pusillam adpellet fortique marito
Destinet uxorem, interdicto huic omne adimat ius

211. *cum in.* g «*Aiax cum immeritos.* sic habent omnes codices praeter Mart., qui habet *Aiax immeritos cum occidit*» Cruq. *in. cum* aγFσ — 212. *cõmittit* g «*committis inaneis.* sic omnes codic. praeter unum Blandin. qui habet *admittis*» Cruq. — 213. *Stans* apr.g *vitio* omis. F *tibi* omis. aγ — 216. «Blandin. antiquissimus *rufam et posillam*, sed supra *o* ponitur *u*, reliqui omnes *rufam et pusillam*» Cruq.

committenda nos abripit.» (Hoc enim scita brachylogia significat *sceleris tumultus.*) Sic ep. I 16, 20: *alium sapiente bonoque;* II 1, 240: *alius Lysippo.* Ad v. *tumultu* cfr. od. II 16, 10: *miseros tumultus Mentis.* Ut h. l. vitia morum atque ingenii inter se opponuntur, ita v. 278 et 279 *commota mens* et *scelus*, v. 210 *stultitia* et *ira.* Cfr. *tumidum* v. 213 et *sceleratus* v. 221. Quam facile autem a correctoribus importunis *veris* propter v. *sceleris-que* in genit. sing. mutari potuerit, neminem fugit. Qui genetivus quomodo explicandus sit, nemo adhuc extricare potuit: 1) *alias*, «diversas inter se.» 2) «alias ab iis, quae verae sunt, id est, falsas et confusas *tumultu veri scelerisque*, s. recti et pravi»; atque sic intellegendum esse significavit Bentleius, distinguens *alias, veri.* 3) «*species alias veri* (diversas a vero) et *species sceleris*, i. e. scelestas,» varie et admodum obscure interpretantur, cum nostra lectio per se clarissima sit. Constructionem *alias veri*, ἄλλας τῆς ἀληθείας, Latinam esse non puto. — *conmotus*] «cerritus, mente captus, *verrückt.*» Cfr. v. 278.

211-217. *cum occidit, desipit, agnos*] Supple: «ut tu dicere soles; tu contra cum cet.» De hyperbato cfr. sat. II 1, 60, de omissa in altero membro personae notatione cfr. v. 234. — *titulos*] «tibi ponendos plenos laudum tuarum, qui nomen tuum apud posteros aeternent,» i. e. «ob vanam gloriae cupiditatem.» — *Stas animo*] recto; «tibi ipse constas sanaque es mente?» Philemon frg. com. Graec. IV p. 54 Mein.: *Ἐπὰν ὁ νοῦς ᾖ μὴ καθεστηκώς τινι, Οὐκ ἔστ' ἀκούειν οὐδὲν αὐτὸν οὐδ' ὁρᾶν.* — *tumidum - cor*] violentam animi perturbationem significat, ut *tumor animi* dicitur etiam in prosa oratione (Cic. Tusc. III 26) de fastu et praecipue de ira, quae hominem ad insaniam saepe ac scelera impellit. Seneca de ira I 16: *Ira habet non solidum robur, sed vanum tumorem.* Est autem imago iam Homerica. Il. IX 553: *Μελέαγρον ἔδυ χόλος, ὅς τε καὶ ἄλλων Οἰδάνει ἐν στήθεσσι νόον πύκα περ*

Praetor et ad sanos abeat tutela propinquos.
Quid? siquis gnatam pro muta devovet agna,
Integer est animi? Ne dixeris. Ergo, ubi prava
Stultitia, hic summa est insania: qui sceleratus,
Et furiosus erit: quem cepit vitrea fama,
Hunc circumtonuit gaudens Bellona cruentis.
Nunc age luxuriam et Nomentanum arripe mecum:

219. «*Quid.* sic habent omnes codices» Cruq. *multa* g — 221. *quis* gpr.F — 224. maior littera initialis in *a*

φρονεόντων. Ibid. 646: Ἀλλά μοι οἰδάνεται κραδίη χόλῳ. — *paret*] Verbi repetitio egregie exprimit pravam hominis mente capti sedulitatem. Terent. Heaut. 893: *Sponsae vestem, aurum atque ancillas opus esse: argentum ut dares. — Rufam aut Pusillam*] Haec nomina haud raro in inscriptionibus reperiuntur. — *interdicto*] Cfr. ep. I 1, 102: *Nec medici credis nec curatoris egere A praetore dati.* Ulp. fr. 12, 2: *Lex XII tabularum furiosum itemque prodigum, cui bonis interdictum est, in curatione* (pro quo voc. proprio Horatius h. l. v. *tutela* utitur) *iubet esse agnatorum.* Verba ipsa tabularum haec erant: *SI FURIOSUS ESCIT* (erit), *AST EI CUSTOS NEC ESCIT AGNATUM GENTILIUMQUE IN EO PECUNIAQUE EIUS POTESTAS ESTO.*

220-223. *Ergo* cet.] Festive Horatius triplici hoc inciso ridet putidum Stoicorum morem hoc suum παράδοξον, quod praecipue adamaverant, ὅτι πᾶς ἄφρων μαίνεται, eodem variandi, quo auditoribus magis inculcetur. Hoc igitur loco ita: «quivis et stultus et sceleratus et ambitione flagrans vero nomine furiosus est.» — *vitrea*] «falso splendore nitens, atque eos nos decipiens.» Cfr. od. I 17, 20. — *Hunc circumtonuit*] Epicum colorem habet hic versiculus. Qui attonitus, ἐμβρόντητος, a deo aliquo esset, eum insanum factum interdum credebant. — *Bellona*] Sacerdotum genus significatur, quod ex infima plebe erat; qui furiosorum in morem saltantes destrictis gladiis sese cruentabant, ut Galli, Magnae Matris deum Idaeae sacerdotes. Illi autem vocabantur *fanatici ex aede Bellonae.* Inscr. Or. Lat. n. 2317. Cfr. Tibull. I 6, 45 sqq. Lucan. Phars. 1, 565: *tum, quos sectis Bellona lacertis Saeva movet, cecinere deos: crinemque rotantes Sanguinei populis ululatum tristia Galli.* Iuven. 4, 123: *ut fanaticus oestro Percussus, Bellona tuo divinat.* Bellonae, quam antiqui Romani sororem et comitem Martis rebus bellicis praeesse putabant, inde a Sullae temporibus assimulata est dea Asiatica Μᾶ, quae a Graecis Ἐννώ vocata est et Comanis in oppido Cappadociae *vetustissimum et sanctissimum .. templum habebat* (Hirt. 66). Cfr. Preller-Iordan, Röm. Myth. p. II 386. — *cruentis*] «rebus s. spectaculis, cruore.»

224-230. *Nomentanum*] Cfr. v. 175. — *arripe*] «ut eum reprehendas aeque acriter atque ego eum meo iure vitupero.» Cfr. sat. II 1,

Vincet enim stultos ratio insanire nepotes.
Hic simul accepit patrimoni mille talenta,
Edicit, piscator uti, pomarius, auceps,
Unguentarius ac Tusci turba inpia vici,
Cum scurris fartor, cum Velabro omne macellum
Mane domum veniant. Quid tum? Venere frequentes.
Verba facit leno: 'Quidquid mihi, quidquid et horum
Cuique domi est, id crede tuum et vel nunc pete vel cras.'
Accipe, quid contra iuvenis responderit aequus:
'In nive Lucana dormis ocreatus, ut aprum
Cenem ego. Tu piscis hiberno ex aequore verris.
Segnis ego, indignus qui tantum possideam. Aufer!

225. *Vincit* F «in omnibus scriptis manu legere est *vincet*» Cruq. — 227. *Et dicit* F — 235. *vellis* αγgσ «*verris*. sic habent scripti libri omnes praeter Mart.» Cruq.

69. — *Vincet - ratio*] ut sat. I 3, 115, etiam in prosa oratione Cicero Cluent. 124: *Vince deinde bonum virum fuisse Oppianicum.* Cfr. sat. I 3, 115; *evincet* II 3, 250. — *Edicit*] quasi praetor; sed hoc volt: «per praeconem privatum vel etiam servulum omnibus notum facit.» — *Tusci - - vici*] intra boarium et forum in clivo Palatii siti, qui a Tuscis advenis nomen duxisse fertur. Ibi lenones habitabant, homines periuri atque infames. Horatius ep. II 1, 269 eum describit *vendentem tus et odores Et piper et quidquid chartis amicitur ineptis.* Plaut. Curc. 482: *In Tusco vico, ibi sunt homines, qui ipsi sese venditant.* — *fartor*] «qui insicia, farcimina, lucanicas, hillas vel, ut ait Comm. Cruq., salsicias vendit.» Alii explicant: «qui aves saginat et vendit, *Geflügelhändler.*» — *Velabro*] ad radices Aventini olim palus, ubi lintribus vehebantur *(vehelabrum)*, «ubi prostabant omnia, quae ad victus rationem atque delicias pertinebant.» Comm. Cruq. — *macellum*] Varro l. l. V 41: *forum boarium - olitorium - piscarium - cupedinis - - Haec omnia posteaquam contracta in unum locum quae ad victum pertinebant, et aedificatus locus: appellatum Macellum.* — *Quid tum? venere*] «Quid porro factum est? Ut facile cogitare potes, illico venere.»

231-238. *leno*] Apud luxuriosum leno primus loquitur tamquam omnium nebulonum patronus. — *aequus*] «benignus» κατ' εἰρωνείαν. — *In nive*] De omisso pronomine *tu* cfr. v. 212. — *Lucana - - aprum*] Cfr. sat. II 8, 6. — *dormis*] «humi te sternis, ut, si forte possis, somnum capias.» Cfr. sat. I 1, 71. — *ocreatus*] ut crura a dentibus apri defendat. — *verris*] everriculo. Altera quidem lectio *vellis* iam ab Acrone memoratur, qui eam exponit: «cum difficultate trahis.» Sed

Sume tibi deciens; tibi tantundem; tibi triplex,
Unde uxor media currit de nocte vocata.'
Filius Aesopi detractam ex aure Metellae,
Scilicet ut deciens solidum absorberet, aceto
Diluit insignem bacam: qui sanior, ac si
Illud idem in rapidum flumen iaceretve cloacam?
Quinti progenies Arri, par nobile fratrum,
Nequitia et nugis, pravorum et amore gemellum,
Luscinias soliti inpenso prandere coemptas:
Quorsum abeant, sani ut creta an carbone notati?

238. «*currit*. omnes codices in hoc verbo concordant» Cruq. — 240. *exorberet* F *obsorberet* a — 245. «omnino existimo vel reclamantibus codicibus omnibus legendum esse *immenso*» Cruq. — 246. *notandi* acorr. «in 4 codicibus Blandin. *notati*, in Mart. et Diu. et Silu. *notandi;* praeterea in 2 Bland. Busl. Tons. scriptum est hoc modo *quorsum abeant? sani, ut creta an carbone notati*» Cruq.

contrarium videtur Latinae consuetudini *vellere pisces ex mari*, quasi vero nescio quo visco aquae sint affixi. — *deciens*] scil. centena milia sestertium. — *tibi - Unde uxor* cet.] «tibi, leno, a quo ipsa uxor, quam meretricibus praefero, ad me *currit*, quavis hora mihi praesto est.»

239-241. *Aesopi*] tragici actoris celebratissimi et Ciceronis amici. Cfr. ep. II 1, 82. — *Metellae*] Caecilia Metella uxor P. Cornelii Lentuli Spintheris, qui cum ea divortium fecit a. u. c. 709, propter Dolabellae amores. Huic Aesopi filius iocabundus inaurem detraxit, largis postea muneribus compensaturus. — *solidum*] integram summam decies sestertium. — *bacam*] «unionem, margaritam.» Eandem fere rem narrat Plin. h. n. IX 59, 122: *Prior* (ante Cleopatram) *id fecerat Romae in unionibus magnae taxationis Clodius, tragoedi Aesopi filius, relictus ab eo in amplis opibus heres, - - ut experiretur in gloria palati, quidnam saperent margaritae, atque, ut mire placuere, ne solus hoc sciret, singulos uniones convivis quoque absorbendos dedit.* Cfr. de noto illo Cleopatrae unione Macrob. Saturn. II 13. Has narratiunculas fictas esse vel inde cognoscatur, quod uniones aceto dilui non queunt.

243-246. *Quinti - Arri*] Cfr. v. 86. — *nobile* cet.] κατ' εἰρωνείαν, «famosum et amore rerum pravarum simillimum par.» — *Luscinias*] Quia hoc vocabulum a canendo ductum esse videtur, Kiefslingio assentiendum esse arbitror syllabam antepaenultimum esse brevem. Luscinias autem singulas sex milibus sesterstium stetisse narrat Plin. h. n. X 51, 141. — *prandere*] ut ep. I 17, 13: *si pranderet olus* cet.; a. p. 340: *pransae Lamiae.* — *inpenso*] pretio magno. — *Sani ut creta*] Hanc plurimorum et optimorum codicum scripturam bene explicavit Dillen-

Aedificare casas, plostello adiungere muris,
Ludere par inpar, equitare in arundine longa,
Siquem delectet barbatum, amentia verset.
Si puerilius his ratio esse evincet amare,
Nec quicquam differre, utrumne in pulvere, trimus
Quale prius, ludas opus, an meretricis amore
Sollicitus plores: quaero, faciasne, quod olim
Mutatus Polemon? ponas insignia morbi,
Fasciolas, cubital, focalia, potus ut ille

249. *delectat* F — 250. «*si puerilia.* sic habent 4 codic. Bland.» Cruq. *esset* gF *vincet* F — 251. «antiquissimus codex Blandin. habet *primus*» Cruq. — 255. *cubitale* omnes *cubital* y «verum in antiquissimo Blandin. videtur *e* littera adiectitia propter eius exilitatem, adeo ut autumem ante scriptum fuisse *cubital*» Cruq.

burger: «quorsum abeant, postquam utra ratione, creta ut sani an carbone (ut insani) notati sunt.» *Ut* postpositum etiam sat. I 3, 89: *captivus ut* invenitur. — *creta an carbone notati*] Est quasi proverbium. Pers. 5, 108: *Illa prius creta, mox haec carbone notasti?*

247-254. *Ludere par inpar*] Cfr. Nux 79: *Est etiam par sit numerus qui dicat an impar, Ut divinatas auferat augur opes.* — *equitare in arundine longa*] Plut. apoph. Lac. Agesil. 70: *λέγεται ὅτι μικροῖς τοῖς παιδίοις κάλαμον περιβεβηκὼς ὥσπερ ἵππον οἴκοι συνέπαιζεν.* Val. Max. 8, 8: *Socrates -- non erubuit tunc, cum interposita harundine cruribus suis cum parvulis filiolis ludens ab Alcibiade visus est.* — *verset*] in prosa or. «agitet.» — *ratio evincet*] Cfr. v. 225. — *amare*] meretrices. Sall. Catil. 11: *Ibi primum insuevit exercitus populi Romani amare, potare.* — *in pulvere*] Hom. Il. XV 362: *(ἔρειπε τεῖχος) ὡς ὅτε τις ψάμαθον παῖς ἄγχι θαλάσσης, Ὅς τ' ἐπεὶ οὖν ποιήσῃ ἀθύρματα νηπιέῃσιν, Ἄψ αὖτις συνέχευε ποσὶν καὶ χερσὶν ἀθύρων.* — *ludas opus*] «opus serium ludendo imiteris, ut pueruli aedificant domos, molas cet.» — *faciasne*] «nonne facere debeas?» — *Polemon*] «Iuvenis fuit Atheniensis perditae luxuriae. Is cum ebrius incederet per urbem, fertur audisse e propinquo Xenocratis vocem disputantis, deinde introisse coronatus et unguentatus ad eum deridendum. Senex autem perseveravit et invectus in luxuriam coegit Polemonem paenitere sui et coronas abicere; qui postea tantus in philosophia (Academica) exstitit, ut dignus existimatus sit, qui Xenocrati succederet.» Comm. Cruq.

254-259. *insignia morbi*] «instrumenta luxuriae.» — *Fasciolas*] tegumenta = *Strümpfe.* Phaedr. V 7, 36: *Princeps ligato crure nivea fascia.* — *cubital*] potius quam pulvinar, quod commode circumgestari vix poterat, videtur significare *Armel.* — *focalia*] a v. *faux* = *Halsbinde.* Quintil. XI 3, 144: *Palliolum, sicut fascias, quibus crura*

Dicitur ex collo furtim carpsisse coronas,
Postquam est inpransi correptus voce magistri?
Porrigis irato puero cum poma, recusat.
'Sume, catelle!' negat. Si non des, optet. Amator
Exclusus qui distat, agit ubi secum, eat an non,
Quo rediturus erat non arcessitus, et haeret
Invisis foribus? 'Nec nunc, cum me vocet ultro,
Accedam? an potius mediter finire dolores?
Exclusit; revocat. Redeam? Non, si obsecret.' Ecce
Servus non paulo sapientior: 'O ere, quae res
Nec modum habet neque consilium, ratione modoque

260. «*agit ubi secum.* haud aliter habent omnes scripti codic.» Cruq. — 262. *ne* g *non* (pro *nunc*) aγ — 265. *que* (pro *quae*) g *qui* F — 266. *habet* omis. F

vestiuntur, et focalia et aurium ligamenta sola excusare potest valetudo. — *coronas*] Et in capite et in collo coronas gerebant. Cic. Verr. V 27. Tibull. I 7, 52: *Et capite et collo mollia serta gerat.* — *inpransi*] «sobrii.» Cfr. sat. II 2, 7. — *correptus*] «acriter reprehensus.» — *catelle*] ὑποκοριστικόν. Similia inveniuntur: Plaut. Asin. 667: *Dic igitur me passerculum, gallinam, coturnicem, Agnellum, haedillum me tuum dic esse vel vitellum.* Ibid. v. 693: *Dic igitur med anaticulam, columbam vel catellum, Hirundinem, monedulam, passerculum, putillum.*

260-270. *agit ubi secum* cet.] Totus hic locus prope ad verbum refert primae Eunuchi Terentiani scenae partem priorem, ubi Phaedria iuvenis a Thaide meretrice revocatus: *Quid igitur faciam? non eam? ne nunc quidem, Cum accersor ultro? ac potius ita me comparem, Non perpeti meretricum contumelias? Exclusit: revocat: redeam? non, si me obsecret.* Horatium autem imitatus est, consulto tamen Menandro, Persius sat. 5, 161 sqq. — *agit*] De ultima syllaba producta vide sat. II 2, 47. — *Nec nunc*] Sic cum graviore codicum auctoritate scribi etiam Madvigius voluit, qui ad Cic. de fin.[3] p. 82 sq. (808 sqq.) adnotavit: «Itaque ne poetas quidem *ne* pro *ne - quidem* dixisse concesserim velimque animadverti solius Horatii (sat. II 3, 262) et Persii (5, 172: *Quidnam igitur faciam? ne nunc, cum accersat et ultro Supplicet, accedam?*) eandem rem ex Horatio narrantis auctoritatem proferri, neutram a codicibus firmam.» — *vocet*] Etsi Terentius habet indicativum *(cum accersor)*, tamen codicum consensum neglegere non licet, praesertim cum part. concess. ad sensum optime quadret. — *O ere, quae res* cet.] Apud Terentium Parmeno servus ad Phaedriam (v. 12): *Ere, quae res in se neque consilium neque modum Habet ullum, eam consilio regere non potes. In amore haec*

Tractari non volt. In amore haec sunt mala, bellum,
Pax rursum: haec siquis tempestatis prope ritu
Mobilia et caeca fluitantia sorte laboret
Reddere certa sibi, nihilo plus explicet, ac si
Insanire paret certa ratione modoque.'
Quid, cum Picenis excerpens semina pomis
Gaudes, si cameram percusti forte, penes te es?
Quid, cum balba feris annoso verba palato,
Aedificante casas qui sanior? Adde cruorem
Stultitiae atque ignem gladio scrutare. Modo, inquam,

272. *Qui* F — 274. «Mart. codex et Tons. habent *teris*, reliqui *feris*» Cruq.

omnia insunt vitia: iniuriae, Suspiciones, inimicitiae, indutiae, Bellum, pax rursum: incerta haec tu si postules Ratione certa facere, nihilo plus agas, Quam si des operam, ut cum ratione insanias. — *explicet*] «ea, quae intricata sunt;» «nihil expediat, proficiat.» Cic. ad fam. III 2, 1: *provinciam - - quam maxime mihi aptam explicatamque tradere.* — *ac*] Cfr. epod. 12, 14; sat. I 6, 130.

272-275. *Picenis*] In Piceno optima pira et poma proveniebant. Sat. II 4, 70. Iuven. 11, 74: *Aemula Picenis et odoris mala recentis.* — *percusti*] Cfr. v. 169. — Ioci causa amantes pomorum semina uda duorum primorum digitorum compressu et impulsu ideo in altum agebant, ut inde, si semina illa ad *cameram* (conclavis laquear) usque exsiluissent, faustum amoris sui augurium caperent. Pollux 9, 128. — *penes te*] «tua in potestate, sanae mentis.» — *feris*] «cum iam vetulus balba, ut solent amatores, verba profers.» Cfr. Diom. II in. K.: (vox) *fit vel exilis aurae pulsu vel verberati aeris ictu* et Diog. Laert. VII 1, 55: ἔστι δὲ φωνὴ ἀὴρ πεπληγμένος. Pers. 1, 35: *ac tenero supplantat verba palato.* — *Aedificante casas*] Cfr. v. 247.

275. 276. *Adde cruorem* cet.] «Adde stulto tuo amori rixas cruentas (Mord und Totschlag), quales inter rivales oriri solent.» — *ignem gladio scr.*] Pythagoricum erat symbolum, ut scriptum invenimus Athen. X 452: πῦρ μαχαίρᾳ μὴ σκαλεύειν ἀντὶ τοῦ τεθυμωμένον ἄνδρα μὴ ἐριδαίνειν. πῦρ γὰρ ὁ θυμός, ἡ δὲ ἔρις μάχαιρα, quo Horatius negatione sublata ita utitur, quasi dicat: «turba et permisce omnia; insanos concita tumultus.» — *scrutare. Modo, inquam, Hellade*] Sic distinxi cum Bentleio aliisque. Etenim, postquam vv. 272-275 stultitiae, sed tamen innocentis exempla proposuit, per gradationem procedit ad aliud furoris perniciosi, veluti homicidii ob ζηλοτυπίαν commissi, hac orationis forma usus: «Nugis, quas enumeravi, adde iam facinora cruenta, ad quae violentae animi perturbationes homines instigare solent; uti *modo* (nuper), *inquam* (quo tibi notum exemplum in me-

Hellade percussa Marius cum praecipitat se,
Cerritus fuit, an conmotae crimine mentis
Absolves hominem et sceleris damnabis eundem,
Ex more inponens cognata vocabula rebus?
  Libertinus erat, qui circum compita siccus
Lautis mane senex manibus currebat et 'Unum —
Quid tam magnum?' addens — 'unum me surpite morti!

283. *Quiddam* gFcorr.σ «*unum quid, tam magnum addens, unum.* hanc lectionem habent 4 codic. Bland. . . Non autem assentior eis, qui τὸ *unum* iungendum ducunt pronomini *me*, propter ἀχόλουθον et codicum Blandin. interpunctionem» Cruq.

moriam revocando sententiam meam clarius etiam exponam), Marius ille Hellade trucidata se ipse interfecit: hic, interrogo, fuitne *cerritus* (insanus) an iudice te mentis quidem compos, sed sceleratus? Mea sane ex sententia insanus fuit.» Falsas huius enuntiati sic distincti interpretationes enumerare supersedeo. At vero ita mutata distinctione: *ignem gladio scrutare modo, inquam. Hellade percussa* cet. longe aliter locum acceperunt Heindorf, Meineke, Holder, Keller, Kiefsling, alii particulam *modo*, quae sane saepenumero cum imperativis iungitur (vide Hand III 639), maiorem exhortationi vim adicere arbitrati; verum huic rationi prorsus adversatur v. *inquam*, quo ita, ut voluerunt illi, Latini numquam utuntur. Frankii *gladio scrutare modo, in quem*, etsi vix satis latine dictum est, Hauptio et Vahleno probatum est; neque vero quod Hamacher et Keck voluerunt *gladio: scrutare modo, inquam* = «lafs zur Thorheit noch Blutvergiefsen und zum Schwert noch Feuer hinzukommen. Untersuche doch nur, sage ich, (den folgenden Fall): war Marius . . .?» cum Horatiano simplici ac plano genere dicendi consentire videtur.

277-280. *Hellade*] De hac puella eiusque interfectore nihil afferunt scholiastae, quod non insit in ipsis poetae verbis. — *praecipitat*] De hoc usu praesentis ad sat. I 6, 13 disputatum est. — *conmotae - mentis*] Cfr. v. 209. — *Ex more* cet.] Horatius ad artem grammaticam Stoicorum, cuius studiosus fuerat adulescens, se accommodat. «Die sprachlichen Bezeichnungen sind φύσει gegeben, also *cognata rebus* mit den Dingen zugleich entstanden, aber verschoben durch die συνήθεια, die *consuetudo* oder *mos*, welche bei der *impositio nominum* willkürlich verfährt. *rebus* hängt sowohl von *cognata* wie von *inponens* ab.» Kiessl.

281-283. *Libertinus*] Iam transit ad superstitiosos non minus stultos, quam sint ceteri, quos adhuc enumeravit. Exemplorum series ordiritur a libertino, quoniam illum omnibus aequalibus bene notum fuisse verisimile est. — *compita*] ubi Lares *Praestites* (Ovid. fast. V 129 sqq.) sive *Compitales* (Suet. Aug. 31) positi erant, quos cotidie mane stolidus ille libertinus circumcursabat. Cfr. Preller-Iordan, Röm. Myth. II 114. — *siccus*] «nequaquam ebrius, ita ut probe sibi conscius esset, quid vellet.» — *Lautis - - manibus*] quemadmodum solebant preca-

Dis etenim facile est' orabat; sanus utrisque
Auribus atque oculis: mentem, nisi litigiosus,
Exciperet dominus, cum venderet. Hoc quoque volgus
Chrysippus ponit fecunda in gente Meneni.
'Iuppiter, ingentis qui das adimisque dolores'
Mater ait pueri mensis iam quinque cubantis,
'Frigida si puerum quartana reliquerit, illo

turi. — *Quid tam magnum? addens*] Similiter Verg. Aen. XI 705: *Quid tam egregium, si femina forti Fidis equo?* id est: «Profecto egregium non est, si cet.» Sic h. l.: «Profecto exiguum hoc est donum, quod vos oro.» Nec vero v. *addens* supervacaneum est; homo enim superstitiosus ipse paulisper dubitat, num hae preces exaudiri possint, sed semet ipse decipit *addendo:* «sane perexiguum hoc est donum.» — *surpite*] = surripite. Ita od. IV 13, 20: *surpuerat* pro *surripuerat.* Plaut. Capt. 760: *surpuit* et Pers. I 3, 70 *surptus* pro *surripuit* et *surreptus.* Lucr. II 314 *surpere* pro *surripere.* Cfr. ad sat. I 5, 79.

284-287. *Dis etenim facile est*] Theognis v. 11: *Ἄρτεμι, - - Εὐχομένῳ μοι κλῦθι, κακὰς δ' ἀπὸ κῆρας ἄλαλχε - - Σοὶ μὲν τοῦτο, θεά, μικρόν, ἐμοὶ δὲ μέγα.* — *orabat*] Ipsae hae preces, ad quas hominem immoderata vitae cupiditas impellebat, festivum fatuae superstitionis exemplum utique praebent. — *mentem - - Exciperet*] «nisi lites amaret, itatim diceret empturienti hominem istum mente captum esse.» Coniunctivi *exciperet* et *venderet* sunt rreales, quoniam libertinus pro servo venumdari nequit. «Qui vendunt mancipia, solent hoc adicere: *SANUS CORPORE ET ANIMO.*» Porph. Cic. de off. III 71: *Nec vero in praediis solum ius civile - - malitiam fraudemque vindicat, sed etiam in mancipiorum venditione fraus venditoris omnis excluditur. Qui enim scire debuit de sanitate, de fuga, de furtis, praestat edicto aedilium.* Digest. XXI tit. I 1: *Qui mancipia vendunt, certiores faciant emptores, quid morbi vitiique cuique sit, quis fugitivus errove sit noxave solutus non sit, eaque omnia, cum ea mancipia venibunt, palam recte pronuntianto.* Cfr. ep. II 2, 16: *Des nummos, excepta nihil te si fuga laedit.* — *Hoc q. volgus*] «superstitiosorum multitudinem.» — *Chrysippus*] Cfr. sat. I 3, 126 sq. — *fecunda in gente*] *fruchtbare Sippschaft.* Voss. — *Meneni*] hominis insani, tunc omnibus bene noti nunc prorsus ignoti. Scholiastae enim quae tradunt, ipsi sibi videntur finxisse.

288-295. *Iuppiter*] Alterum superstitionis insanae exemplum affert. — *cubantis*] «aegrotantis.» Vide ad sat. I 9, 18. — *illo Mane die, quo tu* cet.] Etsi satis constat apud Romanos non solum magnis calamitatibus ieiunia publice indicta esse (v. Tertullian. de ieiun. 15: *Cum stupet caelum et aret annus, nudipedalia denuntiantur; - - Iudaicum certe ieiunium ubique celebratur*), sed quinto quoque anno, postea quotannis a. d. IV. Id. Octobr. ieiunia Cereris instituta esse (Liv. XXXVI 37, 4. Th. Mommsen CIL I p. 403), tamen h. l. non de ieiuniis eiusmodi, sed de externo Iudaeorum cultu, quem Horatius saepius respexit, vi-

Mane die, quo tu indicis ieiunia, nudus
In Tiberi stabit.' Casus medicusve levarit
Aegrum ex praecipiti, mater delira necabit
In gelida fixum ripa febremque reducet:
Quone malo mentem concussa? Timore deorum." 295
Haec mihi Stertinius, sapientum octavus, amico
Arma dedit, posthac ne conpellarer inultus.
Dixerit insanum qui me, totidem audiet atque
Respicere ignoto discet pendentia tergo.'

291. *Mane* γcorr.F *Magne* αγgσ — 292. *medicusque* F «in tribus Blandin. et Mart. codic. legitur *casus medicusque levarit*» Cruq. — 294. *febrim* gF *reducit* $g\sigma_1$

detur esse cogitandum («quasi legem Iudaeorum pulsat.» Acro). Ita Tib. I 3, 17: *Aut ego sum causatus avis aut omina dira, Saturnive sacram me tenuisse diem.* Eundem diem (sabbata), quem Iudaeos ieiuniis celebrare opinabantur (Iustin. XXXVI 2. Suet. Aug. 76), etiam Horatius videtur significasse, Iudaeorum deum Iehovam nomine Iovis appellans. Porphyrio, quem et alii et Kiefsling secuti sunt, de ipso die Iovis explicuit, quoniam Pharisaei bis per hebdomadem, secundo et quinto die (die Iovis) ieiunia (cfr. Ev. Lucae 18, 12) habebant. Lavari autem in fluminibus sui expiandi et purgandi causa non solum Iudaei, sed etiam aliae gentes orientales, ut Aegyptii, solebant; hunc quoque morem homines superstitiosos imitatos esse cognoscimus ex Iuven. 6, 522, ubi femina superstitiosa *Hibernum fracta glacie descendet in amnem, Ter matutino Tiberi mergetur et ipsis Vorticibus timidum caput abluet.* — *Casus* cet.] «Etsi fortasse casus medicusve puerum ex ipso vitae periculo eripuerit.» Enuntiata condicion. sine particula *si* saepius apud poetam inveniuntur. *Levare* sensu proprio accipiendum est ut *erigere* v. 150. — *ex praecipiti*] Sic volgo etiam loquebantur, nec quidquam inest poetici sermonis. Cels. 2, 6: *In praecipiti iam esse* (aegrum) *denuntiat* (alvus). — *fixum*] = *affixum befestigt*, ne fluvii impetu abripiatur. Kiefsling non recte interpretatus est: «da er vor Kälte sich nicht zu rühren vermag.» — *febrimque reducet*] gratum est ὕστερον πρότερον pro: «febri reducta eum necabit.» — *Quone*] duplex interrogatio, ut sat. II 2, 107: *uterne.* — *mentem concussa*] est idem quod v. 278 *conmotae mentis*, 209 *conmotus.* — *Timore deorum*] *(δεισιδαιμονίᾳ)* utique reiciendo = superstitione.

296-299. *octavus*] comice, ut Iuven. 2, 40: *Tertius e caelo decidit Cato;* grata contra hyperbola Sappho Graecis est decima Musa. — *ne conpellarer*] «ne iniuriosis verbis me adorirentur iniqui mei.» — *totidem*] «verba» non ut nonnulli volunt: «quot tu nunc ex me audisti;» sed, «quot ille mihi ingesserit verba insaniam significantia: insane, delire, cerrite cet., totidem rursus

Stoice, post damnum sic vendas omnia pluris, 300
Qua me stultitia, quoniam non est genus unum,
Insanire putas? Ego nam videor mihi sanus.
'Quid, caput abscisum manibus cum portat Agaue
Gnati infelicis, sibi tunc furiosa videtur?'

301. *quam me stultitiam.* haec lectio integra servata est in codice Mart. . . . etiamsi ceteri omnes sequantur vulgatam» Cruq. — 303. *manibus* gVσ_2 *demens* reliqui «vetustissimus codic. Bland. habet *manibus portavit Agaue*» Cruq. — 304. *tum* F

regeram. Sic eum docebo sua ipsius vitia respicere atque agnoscere.» Nota est fabella Aesopia (Phaedr. 4, 10, Babr. 66), duas peras s. manticas nobis esse datas, unam e pectore, alteram e tergo suspensam; in illa aliena vitia, in hac propria asservari. Alii collatis versibus 52 sq. de cauda a tergo suspensa cogitarunt. — *ignoto*] «quod numquam videmus.» Catull. 22, 20: *Suus cuique attributus est error: Sed non videmus manticae quod in tergo est.* Pers. 4, 24: *praecedenti spectatur mantica tergo.*

300-302. *Stoice* cet.] His verbis poeta Damasippum appellat, de sua insania interrogaturus. — *sic*] Hac particula utuntur, ubi optant aliquid a dis precantes. Vide ad od. I 3, 1. «Opto vero mihi dicas; sic, ubi hoc feceris, contingat tibi, ut post rei familiaris naufragium rursus lucrum facias in vendendis hortis, tabulis, signis, et quidem maius etiam quam antea, quo iactura illa cito compensetur.» Magis etiam hoc fit ridiculum propterea, quod haud obscure significat Damasippum ad veterem suum quaesticulum redieturum ac philosophari desiturum, si alicunde nummos nactus sit ad emenda ea, quae cariore pretio rursus aliis vendat. — *Qua me stultitia*] «Propter quam stultitiam tua ex doctrina me insanis adnumeras? quod quidem mihi nimis severum iudicium videtur.» Nihil est, quod cum Bentleio, Meinekio, aliis mutemus in *Quam me stultitiam.* — *q. non est genus unum*] Vide v. 53 sqq. — *Ego nam* cet.] Vide ad v. 20.

303. 304. «Nil mirum», inquit Damasippus, «quod tu tibi sanus videris. Haec enim ipsa mali ignoratio insaniae est propria.» — *caput abscisum* cet.] Hygin. fab. 184: *Pentheus, Echionis et Agaues filius,* (rex Thebarum,) *Liberum negavit deum esse nec mysteria eius accipere voluit. Ob hoc eum Agaue mater cum sororibus Ino et Autonoe per insaniam a Libero obiectam membratim laniavit.* De eadem re Ovid. met. III 727: *Avolsumque caput digitis complexa* (Agaue) *cruentis Clamat «Io comites, opus haec victoria nostrum est!» — manibus - portat*] Haec lectio «atrocitatem foeditatemque facinoris mirifice auget. - - Sic Euripides Bacch. v. 968 de hac ipsa re: *Φερόμενος ἥξεις - - ἐν χερσὶ μητρός.* v. 1139: *κρᾶτα δ' ἄθλιον, Ὅπερ λαβοῦσα τυγχάνει μήτηρ χεροῖν, Πήξασ' ἐπ' ἄκρον θύρσον.* v. 1277: *Τίνος πρόσωπον δῆτ' ἐν ἀγκάλαις ἔχεις; - - Ἔα, τί λεύσσω; τί φέρομαι τόδ' ἐν χεροῖν;* - - Illud *demens* non modo otiosum hic est, sed sententiam plane onerat et gravat, immo putidam

Stultum me fateor — liceat concedere veris —
Atque etiam insanum: tantum hoc edissere, quo me
Aegrotare putes animi vitio? ʿAccipe. Primum
Aedificas, hoc est longos imitaris, ab imo
Ad summum totus moduli bipedalis: et idem
Corpore maiorem rides Turbonis in armis
Spiritum et incessum: qui ridiculus minus illo?
An quodcumque facit Maecenas, te quoque verum est
Tantum dissimilem et tanto certare minorem?
Absentis ranae pullis vituli pede pressis,
Unus ubi effugit, matri denarrat, ut ingens
Belua cognatos eliserit. Illa rogare:
Quantane? num tantum, sufflans se, magna fuisset?

313. «vetustissimus cod. Blandin. et Tons. habent *tantum*» Cruq. — 317. *tantum* Vy «*num tantum sufflans se magna fuisset.* sic habet Blandin. vetustissimus cum Tons. . . ceteri habent *tandem sufflans:* nulli autem *inflans*» Cruq. *tandem* reliqui *si* (pro *se*) F

reddit et inficetam.» Bentl. De lectione codicis V recte iudicasse videtur Hoehn (de codice Blandinio antiquissimo. Ienae 1883 p. 35) «illud *portavit* in codice V certe non erat, nam cum Cruquius de verbis *demens* et *manibus* agat, hoc *portavit* ex neglegentia quadam dicendi irrepsisse videtur, ut sententia tantum exprimeretur.»

305-311. *veris*] ut supra v. 223: *cruentis*, v. 244: *pravorum - amore*, sat. II 8, 83: *fictis rerum.* — *longos*] «Divites aemulatus in villula tua domum vel porticus nunc ipsum exstruis, id quod curtae tuae rei parum convenit, nec minus ridiculum est, quam si tu, prope pumilio, longos statu atque incessu imitari velis.» — *moduli bipedalis*] per iocum. *Corporis exigui* se vocat ep. I 20, 24. — «*Turbo* gladiator fuit exiguo corpore, sed animosus pugna.» Porph. — *Spiritum*] = *Mut, Keckheit.* — *Corpore maiorem*] «maiorem quam convenire videtur homini tam pusillo.»

312-315. *verum est*] Construe cum Bentleio: «rectum et iustum est facere te quoque tam dissimilem et tanto minorem vel inferiorem *certare* i. e. in certando cum Maecenate?» Sic Sil. Ital. 5, 76: *heu fatis superi certasse minores!* Alii non minus apposite: «iustum est te quoque *certare* (aemulari) tam dissimilem et tanto minorem?» — *Tantum dissimilem*] Volgata lectio *tanto dissimilem* orta ex seq. *tanto* latinitati repugnat. — *ranae pullis*] Cfr. Phaedr. I 24. Babrii fab. 28. — *denarrat*] «ordine et plene narrat.» Habet iam Terent. Phorm. 944: *Haec adeo ego illi iam denarrabo.*

317-318. *Quantane?*] Vide ad v. 295. — *tantum - - magna*] ut v.

'Maior dimidio.' 'Num tantum?' Cum magis atque
Se magis inflaret, 'Non, si te ruperis,' inquit,
'Par eris.' Haec a te non multum abludit imago.
Adde poemata nunc, hoc est, oleum adde camino;
Quae siquis sanus fecit, sanus facis et tu.
Non dico horrendam rabiem.' Iam desine. 'Cultum
Maiorem censu.' Teneas, Damasippe, tuis te.

322. «*quae si quis.* in vulgata hac lectione consentiunt unus cod. Bland. Diu. et Tons. sed tres alii Bland. et Sil. habent *quae si quis sanus facit et sanus facies tu*» Cruq.

313: *Tantum dissimilem.* Item Babrius: *ἡ δὲ φρῦνος ἠρώτα Φυσῶσ' ἑαυτὴν, εἰ τοσοῦτον ἦν ὄγκῳ Τὸ ζῷον. — Maior dimidio. Num tanto?*] Controverso huic loco praemittamus necesse est respondentem Phaedri I 24, 4: *Rugosam* (rana) *inflavit pellem. Tum natos suos Interrogavit, an bove esset latior. Illi negarunt. Rursus intendit cutem Maiore nisu et simili quaesivit modo, Quis maior esset. Illi dixerunt, bovem.* Iam h. l. ranunculus matri respondet: «*Maior dimidio*, quam tu, fuit belua illa.» (Pulli autem responsum etsi mirum videtur, fabellae Aesopiae licentiae tribui debet; ranunculus enim omnis mensurae prorsus ignarus satis habet hoc respondere: *Maior dimidio* fuit belua. Cfr. etiam Cic. p. Flacco 46: *habebat rhetor iste adulescentes quosdam locupletes, quos dimidio redderet stultiores, quam acceperat.)* Mater rursus se sufflans interrogat: «*Num tanto maior* fuit, quanto ego aucta nunc sum?» sperans nunc quidem pullum asseveraturum matris staturam eandem esse ac vituli et fortasse maiorem. At is negare pergit. *Cum* propterea *magis atque* cet. Lectio *tanto*, per se ad sensum non minus apta, in nullo nostrorum codicum invenitur neque ex silentio Cruqui colligere licet codicem V eam exhibuisse. Alii varia distinctione rem expedire studuerunt, veluti post Waddelium Kirchner observv. p. 56: *Maior dimidio* (cum facta esset mater sese sufflando, rursus interrogavit): *Num* cet., qua in ratione, ut iure optimo Düntzer significavit, nimium quantum pulli responsum prorsus necessarium desideramus. Ingeniosius fortasse Iahnius: Pullus: *Maior.* Mater: *Dimidio?* Mox magis etiam se sufflans: *Num tanto?* nec tamen vere, nam praeter offensionem, quae est in lectione *tanto*, vv. *Maior dimidio* vix ullo artificio ita divelli possunt.

320-326. *abludit*] «abhorret, discrepat, *ἀπᾴδει.*» — *Adde* cet.] «Aliam nimio aedificandi studio» (quod videlicet poeta in semet ipso per ironiam dumtaxat reprehendit) «adiungis insaniam poemata componendo; sicque malum auges, quasi ignem oleo exstinguere velis.» (Sic Graeci *πίττῃ καὶ ἐλαίῳ πῦρ κατασβεννύναι.* Lucian. Tim. 44.) — *sanus*] A. P. 296: *excludit sanos Helicone poetas Democritus.* Cic. de divin. I 80: *Negat sine furore Democritus quemquam poetam magnum esse posse; quod idem dicit Plato.* — *horrendam rabiem*] praesertim in servos

'Mille puellarum, puerorum mille furores.'
O maior tandem parcas, insane, minori!

neglegentiores; ep. I 20, 25: *Irasci celerem, tamen ut placabilis essem.* — *Teneas - tuis te*] Non tam «vitiis tuis,» ut nonnulli explicant, sed generatim: «Contine te iis, quae ad te pertinent; cura temet ipsum; alios missos fac.» — *furores*] «vehementes amores.» — *maior - - insane*] «tu magis insane parce minus insano.»

SATIRA IV.

Unde et quo Catius? 'Non est mihi tempus aventi

SAT. IV 1. *habenti* F

IV. De Catio, quem sibi Horatius fingit artis culinariae et mensae struendae praecepta summa cum gravitate et tamquam ex tripode tradentem, atque ita quidem, ut prae nimio docendi ardore naturalem rerum ordinem interdum confundat ac perturbet, Comm. Cruq. haec nobis refert: «Sub persona Catii risurus est poeta Epicureos, ut in proxima Stoicos. Fuit autem M. Catius Epicureus, qui quattuor libros scripsit de rerum natura et de summo bono; quod cum Epicurei in voluptate ponerent, hoc est, in gulae et corporis libidine, - - rogat Catium Horatius, ut sibi dicat cenae parandae et ordinandae magistrum eiusque praecepta.» Sane Catium Insubrem, Epicureum, ut scriptorem nuper admodum mortuum commemorat Cicero ep. ad fam. XV 16, 1 (a. u. c. 709); cfr. Quintil. X 1, 124: *In Epicureis levis quidem, sed non iniucundus tamen auctor est Catius.* Sed difficile est intellectu, cur Horatius, si re vera Epicureos deridendi consilium habuit, hunc potissimum Catium iam diu mortuum (scripta enim videtur haec satira circiter a. u. c. 722-724) quasi ex inferis ad hunc sermonem habendum excitaverit, hominem, qui certe, etsi *levis*, non tamen tam ridiculus fuisse videtur, ut sine nimia exaggeratione posset derideri tali sub persona i. e. tamquam merus vicarius et *ὑποδιδάσκαλος* incogniti alicuius artis coquinariae magistri. Procul dubio nomen Catii atque ipse locus huius satirae Stoicum Damasippi philosophi sermonem excipientis veteres interpretes ad miram hanc opinionem adduxit. Probabilius esse puto, quod tradit Comm. Cruq. ad v. 47: «Irridet eum, quod de opere pistorio in suo libro scribit de se ipso: *Haec primus invenit et cognovit Catius Miltiades:* id quod prorsus convenit cum v. 74, ubi fictus Catii magister cum magno sui amore repetit *Primus et invenior.* Et unde, quaeso, nugator aliquis arripuisset *Militiadis* cognomen, nisi traditum fuisset ab antiquissimis interpretibus? Fuerit igitur Catius Miltiades libertus Catii a Cicerone commemorati, etiam tunc circiter a. 722 vivus, scriptor de arte coquinaria, persona ridicula per totam urbem nota. Videbis in adnotationibus plura tradi a Catio, quibus prorsus contraria sunt, quae apud alios scriptores serio docentur: unde insignis malitia huius satirae in eo contineri videtur, quod Horatius praecepta aliquot artis culinariae a solitis abhorrentia et prorsus falsa cum aliis veris, sed omnibus iamdiu notis, permiscuerit, hoc admodum perfido consilio, ut volgum Epicureorum Romanorum huiusmodi culinae, ut rebantur, Maecenatianae arcanis mire ludificaretur, risum autem moveret Maecenati ipsi ceterisque amicis, edito deinde libro lectoribus omnibus. Ac profecto haec legenti aliquoties venit in mentem illius sat. II 2, 51: *Siquis nunc mergos suavis edixerit assos, Parebit pravi docilis Romana iuventus.* Ceterum meminerat fortasse Horatius similium poematum didascalicorum de arte cibos apparandi, velut Ennii Hedyphageticorum, qui *γαστρονομίαν* Archestrati (Athen. I 7) imitatus esse dicitur, Varronis satirae *περὶ ἐδεσμάτων*. Quem autem Hora-

Ponere signa novis praeceptis, qualia vincent
Pythagoram Anytique reum doctumque Platona.'
Peccatum fateor, cum te sic tempore laevo
Interpellarim; sed des veniam bonus, oro.
Quodsi interciderit tibi nunc aliquid, repetes mox,
Sive est naturae hoc sive artis, mirus utroque.
'Quin id erat curae, quo pacto cuncta tenerem,
Utpote res tenuis, tenui sermone peractas.'
Ede hominis nomen, simul et, Romanus an hospes.

2. *vincent* g_1FV Haupt, Vahlen, Kiefsling «In tribus codic. Bland. - - *vincunt* - - in antiquissimo Blandin. *vincent*» Cruq. *vincunt* a$\gamma\sigma g_2$ Keller et Holder, Schütz *vincant* y — 3. *Platonem* γ — 5. *Interpellarem* F *Interpellarū* a — 9. *Ut poteris* F

tius ut Catii praeceptorem sibi animo finxerit nescimus, certe nec Maecenatem nec se ipsum.

1-3. *Unde et quo*] Cfr. sat. I 9, 62. — *Catius*] Sic Plato Menex. initio: *Ἐξ ἀγορᾶς ἢ πόθεν Μενέξενος;* Utrobique non est positum pro vocativo, sed cum quadam admiratione hoc dicunt: «Unde et quo venit hic homo, in quo Menexenum, Catium agnoscere nobis videmur.» — *Ponere signa*] Haec vv. referenda esse ad artem mnemonicam, qua utebantur et oratores et philosophi antiqui. Festinat igitur Catius *ponere* (referre) *signa*, voc. proprio *imagines* sententiarum suarum, in *locis* a se captis, ut, quandocumque velit, earum accurate recordari possit. Vide v. 6. Cfr. script. ad Herenn. III 16-24. Cic. de or. II 350 sqq., ubi § 359 ipse quoque verbo *ponere* utitur: *Rerum memoria propria est oratoris; eam singulis personis bene positis notare possumus, ut sententias imaginibus, ordinem locis comprehendamus.* — *vincent*] propter auctoritatem codicis optimi V praestare videtur coniunctivo *vincant*, quem per se non minus aptum esse (cfr. ep. I 4, 3: *Scribere, quod Cassi Parmensis opuscula vincat*) concedendum est. Egregie poeta exprimit Athenaei illud 7, 36: *Ἀλαζονικόν ἐστι πᾶν τὸ τῶν μαγείρων φῦλον.* — *Anytique reum*] Socratem accusatum a Meleto, Lycone, Anyto, quorum hunc adversariorum longe fuisse acerrimum apparet ex Plat. apol. Socr. p. 23 E.

4-9. *laevo*] Oppositum sat. II 1, 18: *dextro tempore.* — *bonus*] Non est pro vocativo, sed: «pro animi tui bonitate optime mihi nota.» — *interciderit*] «exciderit e memoria propter interpellationem meam.» — *artis*] «memoriae artificialis a Simonide inventae,» propter quam scientiam a Catio affectatam malitiose eum irridet Horatius. — *Quin id* cet.] Catius cum vi quadam affirmat eximia cura opus esse, ne quid sibi intercidat. — *tenuis*] h. l. «*λεπτάς*, subtiles atque subtili sermone accurate expositas.» Cic. acad. II 43: *tenuis et acuta distinctio.* Pers. 5, 93: *stultis dare tenuia rerum Officia.*

10-11. *Ede hominis nomen*] Se-

'Ipsa memor praecepta canam, celabitur auctor.
Longa quibus facies ovis erit, illa memento,
Ut suci melioris et ut magis alba rotundis,
Ponere: namque marem cohibent callosa vitellum.
Cole suburbano, qui siccis crevit in agris,
Dulcior: inriguo nihil est elutius horto.

11. *celebrabitur* F — 15. *Cole* omnes «*cole suburbano.* sic habent 4 codices Blandin.» Cruq.

neca epist. 14, 7: *Ede, inquis, auctorem.* — *canam*] quasi alter Empedocles vel etiam Pythagoras: *Magna - - Quaeque diu latuere, canam.* (Ovid. met. XV 146.) — *auctor*] Quis fuerit, ignoramus, sed admodum festivam esse Catii reticentiam quisque facile sentit. Atque prorsus sic apud Lucianum *περὶ Παρασίτου* 4 Simon parasitus artis suae *σύστημα* exponit *σοφοῦ τινὸς ἀκούσας.*

12-14. Scite poeta nos in medias res abripit; bene orditur ab ovis i. e. ab initio cenae et in ceteris quoque solitum ordinem cenae sequitur. «Der Vortrag gliedert sich im Grofsen und Ganzen nach den Gängen des Diners, *gustatio* (12-34), *mensa prima* (35-46), Getränke und Saucen (48-69), *mensa secunda* (70-75), Allgemeines über Nettigkeit der Bewirtung (76-87): Alles durchwoben mit allgemeinen Reflexionen und gleichsam philosophisch aus dem 'Geist der Kochkunst' begründet.» Kiessl. — *suci melioris*] Cfr. quae docet Plin. h. n. X 74, 145: *Quae oblonga sint ova, gratioris saporis putat Horatius Flaccus.* — *magis alba*] De ipso albo ovi, non de luteo (cfr. Plin. h. n. X 74, 144) accipiendum est; nihil refert, utrum ea, quae docet Catius, cum natura rerum consentiant necne, quod recte docuit Dacier: *Il ne faut rien changer. Horace ne donne ce sentiment à Catius que pour le ridicule, et plus il est ridicule, plus il sert au but d'Horace, qui veut se moquer de lui. La pluspart des préceptes qui suivent, ne sont pas meilleurs.*» Itaque inutilis est Bentleii coniectura *alma*, quam Meineke, Haupt ed. 1, L. Müller complexi sunt. Ova cocta et dura, quae in partes dissecta erant, apponebantur. Mart. X 48, 1: *Secta coronabunt rutatos ova lacertos;* V 78, 5: *divisis cybium latebit ovis.* — *Ponere*] «apponere in mensa.» Vide sat. II 2, 23. — *marem* cet.] Utique ex opinione rusticorum Romanorum. Colum. VIII 5, 11: *Cum quis volet quam plurimos mares excludi, longissima quaeque et acutissima ova subiciet; et rursus cum feminas, quam rotundissima.* Consentit Plin. h. n. X 52, 145: *Feminam edunt, quae rotundiora gignuntur, reliqua marem.* Contrarium, ut fit in his historiae ac philosophiae naturalis *ὑποθέσεσι*, tradit Aristoteles hist. anim. VI 2, 2: *ἔστι δὲ τὰ μὲν μακρὰ καὶ ὀξέα τῶν ᾠῶν θήλεα, τὰ δὲ στρογγύλα καὶ περιφέρειαν ἔχοντα κατὰ τὸ ὀξὺ ἄρρενα.* — *callosa*] putamina ovorum.

15. 16. *Cole*] Notabile est codices optimos hoc dumtaxat loco alteram scripturam *cole* exhibere; sic *caupo* et *copo* cet. aeque usitatum erat. Iam Acro hic repperit

Si vespertinus subito te oppresserit hospes,
Ne gallina malum responset dura palato,
Doctus eris vivam mixto mersare Falerno:
Hoc teneram faciet. Pratensibus optima fungis
Natura est, aliis male creditur. Ille salubris
Aestates peraget, qui nigris prandia moris
Finiet, ante gravem quae legerit arbore solem.

18. *responset* F *responsat* aγ *respondet* gσcorr. *responde* σpr. — 22. *peraget* gF *peragit* a$\gamma\sigma$

scripturam *cole* adnotans: «*Cole*] hoc est, *caule*, ut *clode* pro *claude*, *sorices* pro *saurices*, *coda* pro *cauda*.» — *suburbano - - dulcior*] quia in hortis suburbanis praeter piscinas rivi et euripi amoenitatis causa inducti nimis humectant solum, unde brassica fit insipida *(eluta)*. Contraria sane est doctrina Palladii III 24, 5: *Solum pingue et satis subactum diligunt* (caules); *argillam et glaream timent; sabulone et arenis non delectantur, nisi perennis unda succurrat.*

17-19. *vespertinus*] Epod. 16, 51: *Nec vespertinus circumgemit ursus ovile.* Verg. georg. III 537: *Non lupus - - gregibus nocturnus obambulat.* — *oppresserit*] «imparatum occupaverit.» Terent. Andr. 227: *ne de hac re pater imprudentem opprimat* et saepius apud comicos. Cic. ad Att. XIII 38, 2: *vereor maxime, ne in Tusculano opprimar.* — *malum*] Neutrum pro adverbio Horatius habet: od. I 22, *Dulce ridentem . . . Dulce loquentem;* II 19, 6: *turbidum Laetatur;* III 27, 67: *Perfidum ridens;* ep. II 2, 9: *canet indoctum.* — *Doctus eris*] verbum, non adiectivum. — *mixto*] «aqua diluto» ut gr. *οἶνος κεκραμένος*, *ἄκρατος*. Servavi librorum scripturam, utpote in re tam incerta. Ceterum ingeniosam esse coniecturam Bentleii *musto*, quam receperunt plurimi editores, ultro fateor; prorsus enim singulari, ut ita dicam, medicamine ad illud quod volt efficiendum opus esse, manifesto significat magister. Mustum autem dulce conservabant usque in annum, ita ut quovis mense praesto esset coquo. Cato r. r. 120. Colum. XII 29. — *Falerno*] Cfr. v. 24.

20. 21. *Pratensibus* cet.] Morchella edulis, agaricus deliciosus, lycoperdon tuber (nam de his quoque, non solum de boletis hic cogitandum est, cum tuberibus *(Trüffeln)* aeque delectarentur Romani. Iuven. 5, 116) in pratis, contra nocentissimus ille agaricus muscarius in silvis aliisque locis opacis reperitur. — *aliis*] in silvis ac paludibus natis. — *male creditur*] *Inutiles* vocat Celsus V 27, 12; *noxios* item *tutis* opponit Plinius h. n. XXII 23, 96. Similiter ait Verg. ecl. 3, 94: *non bene ripae Creditur.*

22. 23. *prandia*] Proprie accipe, non de gustatione initio cenae. Contrarium rursus docet Plinius h. n. XXIII 7, 135: *Ipsa poma* (mori) *ad praesens stomacho utilia refrigerant, sitim faciunt; si non superveniat alius cibus, intumescunt.* Celsus quoque (II 29) inter ea, quae alvum moveant, enumerat *cerasa, mora, poma omnia mitia.* — *ante*

Aufidius forti miscebat mella Falerno:
Mendose; quoniam vacuis conmittere venis
Nil nisi lene decet: leni praecordia mulso
Prolueris melius. Si dura morabitur alvus,
Mitulus et viles pellent obstantia conchae
Et lapathi brevis herba, sed albo non sine Coo.
Lubrica nascentes inplent conchylia lunae:
Sed non omne mare est generosae fertile testae.
Murice Baiano melior Lucrina peloris,

28. «quatuor Blandin. - - habent *mitulus*» Cruq.

gravem - - salem] «mane igitur, ne nimis a sole cocta aestum moveant, sed potius stomachum salubriter refrigerent.» Quem hic *gravem* appellat solem, eum supra sat. I 6, 125 *acriorem* vocavit.

24-27. *Aufidius*] Utrum sit M. Aufidius Lurco, qui primus pavones saginare instituit (Plin. h. n. X 20, 45) necne, nobis parum compertum est. — *forti miscebat mella Falerno*] Martial. IV 13, 4: *Massica Theseis tam bene* (miscentur) *vina favis.* Loquitur de promulside. Cfr. Becker *Gallus* III² p. 181. 240. Plinius h. n. XXII 53, 113: *Semper mulsum ex vetere vino utilissimum facillimeque cum melle concorporatur, quod in dulci numquam evenit. Ex austero factum non implet stomachum. - - Appetendi quoque revocat aviditatem cibi.* Cfr. sat. II 2, 15. Falernum, quod h. l. *forte* vocatur, *severum* dicitur od. I 27, 9; *ardens* od. II 11, 19. — *vacuis venis*] «ieiuno stomacho.» — *lene - leni*] Consulto repetitur voc. ab homine artis coquinariae peritissimo. — *praecordia*] intestina, imprimis ventriculum; v. epod. 3, 5: *Quid hoc veneni saevit in praecordiis?* — *Prolueris*] Sat. I 5, 16: *Multa prolutus vappa.*

28-30. *Mitulus* cet.] Athen. 3, 31: *τὴν τελλίναν - -, ἣν Ῥωμαῖοι μίτλον ὀνομάζουσιν.* Est conchula esculenta. Celsus II 29: *Alvum movent - - lapathum - - cochleae - - ostrea, pelorides, echini, musculi et omnes fere conchulae maximeque ius earum.* Athen. 3, 42: *τὰ δὲ συνεψόμενα (ὄστρεα) μαλάχῃ ἢ λαπάθῳ ἢ ἰχθύσιν, ἢ καθ' αὑτά, τρόφιμα καὶ εὐκοίλια.* — *lapathi*] rumicis, *Sauerampfer.* Cfr. epod. 2, 57. — *brevis*] «humilis»; hodie vocant viri docti *rumicem acetosellam.* — *albo - - Coo*] Etiam Celsus l. l. ad alvum movendam commendat *vinum dulce vel salsum.* Plin. h. n. XIV 10, 78: *Coi marinam aquam largiorem miscent* (vino): *- - idque translatum in album mustum leucocoum appellatur.* — *Lubrica*] Intellege de succo et pulpa *(schleimig)*, «weil sie glatt eingehen.» Kiessl. — *nascentes - - lunae*] «Luna crescens.» Lucilius 1062 L.: *Luna alit ostrea et inplet echinos.* Plin. h. n. II 41, 109: *lunari potestate ostrearum conchyliorumque et concharum omnium corpora augeri ac rursus minui - - exquisivere diligentiores.*

32-34. *Murice*] *Stachelschnecke.* — *peloris*] *Gienmuschel.* — *Cir-*

Ostrea Circeiis, Miseno oriuntur echini,
Pectinibus patulis iactat se molle Tarentum.
Nec sibi cenarum quivis temere adroget artem,
Non prius exacta tenui ratione saporum.
Nec satis est cara piscis averrere mensa,
Ignarum, quibus est ius aptius et quibus assis
Languidus in cubitum iam se conviva reponet.

37. *avertere* σg Orelli «*averrere.* sic habent omnes codic. scripti praeter Tons.» Cruq. — 39. *reponit* gF

ceiis] oppido et promontorio Latii. Plin. h. n. XXXII 21, 63: *his* (Circeiensibus ostreis) *neque dulciora neque teneriora ulla esse compertum est.* Iuven. 4, 140: *Circeis nata forent an Lucrinum ad saxum Rutupinove edita fundo Ostrea, callebat* (Montanus) *primo deprendere morsu.* Similes delicias ridet Persius 6, 24. — *Miseno*] oppido et promontorio Campaniae. — *Pectinibus*] *Kammmuscheln.* — *patulis*] ἀναπτύχοις, «quae facile conchas aperiunt et claudunt.» Cic. de nat. deor. II 123: *Pina - - duabus grandibus patula conchis.* Cfr. de fin. III 63. — *molle Tarentum*] Cfr. ep. I 7, 45: *inbelle Tarentum.*

35-39. *Nec*] ut interdum etiam in prosa oratione pro *nec vero, nec tamen.* — *exacta*] «explorata.» Verg. Aen. I 305: *At pius Aeneas - - exire locosque Explorare novos - - constituit sociisque exacta referre.* — *tenui*] Pers. 6, 24: *tenuem* («subtiliter tantum ac difficulter diiudicandam») *turdarum nosse salivam.* — *averrere*] Hanc lectionem optimorum et plurimorum codicum recte interpretatur Kiefsling: «*averrere* charakterisiert das ungebildete Protzentum, das sich wunder was einbildet, wenn es die teuersten Fische von dem Tisch des Händlers, *mensa piscatoria* Porph., in das Fischnetz seines einkaufenden Koches hat 'herabfegen' lassen. In *averrere* liegt eine ähnliche Spitze wie in *quidquid de Libycis verritur areis* od. I 1, 10.» Orelli, cui alii assensi sunt, deteriorum codicum *avertere* maluit, quod parum apte interpretatus est: «ut dicunt *pecuniam avertere* pro 'intervertere, fraudulenter intercipere' vel etiam vi, ut Caesar b. c. III 59: *praedam omnem domum avertebant*, ita Horatius primo hoc v. usus est, ut sit = a mensa piscatoria carissimos quosque pisces cupide et quovis pretio auferre atque celeriter aliis praeripere emptoribus.» Bentleii autem explicationi: «neque sufficit pisces impenso pretio coëmptos in mensa sua exhibere, qui pro reliquiis *averrantur*, utpote quos nemo convivarum tangere velit, propterea quod aptum cuique condimentum desit;» illud maxime obstat, quod purgamenta scopis everrenda erant, id est ossa, putamina ac similes res minutae a convivis abiectae, non pisces aliaque obsonia integra. — *Ignarum quibus est*] Ind. pro coni. a praeceptis grammaticis abhorrens est dictionis antiquae. Cfr. Drägers hist. Synt. II p. 447 sqq. Schütz affert hoc similis dictionis exemplum: Verg. georg. IV 149: *naturas apibus quas Iuppiter ipse addidit, expediam.* Cfr. ad od. I 14, 6. —

Umber et iligna nutritus glande rotundas
Curvat aper lancis carnem vitantis inertem:
Nam Laurens malus est, ulvis et arundine pinguis.
Vinea submittit capreas non semper edulis.
Fecundae leporis sapiens sectabitur armos.
Piscibus atque avibus quae natura et foret aetas,

44. *Fecundae* σ_2Vy *Fecundi* ceteri Keller et Holder «Antiquissimus cod. Bland. una cum Tons. habet *fecundae leporis*, quos secutus sum» Cruq.

ius aptius] «qui elixi apponendi sunt,» quos *patinarios* vocat Plaut. Asin. 180. — *quibus assis*] dativus, non ablativus. — *Languidus*] «fatigatus edendo.» — *in cubitum - se - reponet*] «suavitate condimenti ad edendum revocabitur.» Comm. Cruq. Cubito sinistro innixi et paulum se attollentes, cum comedebant, in toro se fulciebant; saturi in cervical se reclinabant.

41. 42. *Curvat*] Indicativus est approbantis quod recte fit, ut in aphorismo. Curvat autem aper lances gravitate sua. (Plin. h. n. VIII 52, 210: *Solidum aprum Romanorum primus in epulis apposuit P. Servilius, pater eius Rulli, qui Ciceronis in consulatu legem agrariam promulgavit. Tam propinqua origo nunc cotidianae rei est.* Cfr. Iuven. 1, 140.) — *carnem vitantis inertem*] Catii igitur magister praeferebat apros in Umbria, maxime in Apennini saltibus, ilicis glandibus (*Steineichkernen* Voss.) pastos illis, qui in paludibus Laurentinis ad mare Tuscum inter Ardeam et ostium Tiberis capiebantur, quia horum caro *iners*, insipida et fatua, esset. Contra Statius Silv. IV 6, 10: *Tuscus aper generosior Umbro.* (*Lucanum* aprum laudat Horatius sat. II 3, 234; 8, 6, *Marsum* od. I 1, 28.) — *ulvis*] *Kolbenschilf, Kolben.* Voss. De his Verg. Aen. X 708: *aper - -, quem - Defendit - palus Laurentia, silva Pastus arundinea.*

43. 44. *Vinea* cet.] «Propter foliorum vitis amaritudinem caprearum his pastarum (v. Verg. georg. II 373: *Cui* (frondi pampineae) - - *capreae - sequaces inludunt, pascuntur oves avidaeque iuvencae*) caro non semper placet palato; quocirca quaerendae sunt potius capreae in saltibus captae, quae gramen ac segetes depascuntur.» — *submittit*] «suppeditat.» — *Fecundae*] Minime reicienda Porphyrionis et Comm. Cr. explicatio: «Quia dicuntur semper praegnantes esse lepores.» (Scilicet ex veterum atque etiam recentiorum nonnullorum doctrina lepores superfetant.) Qui simpliciter exponunt «praegnantis», aliud exemplum afferre debebant. Kiefsling, qui interpretatur: «die Häsin, die schon einmal gesetzt hat» afferre potuit Ov. met. II 471, ubi Callisto post Arcadem natum Iuno alloquitur: '*Scilicet hoc etiam restabat, adultera*' *dixit*, '*Ut fecunda fores.*' — *sapiens sectabitur armos*] «Peritus γαστρονομίας conviva, qui *exegit tenuem rationem saporum* (v. 36), non temere aliud leporis frustum seliget nisi *armos (Schultern)*, quippe qui optimi sint saporis.» Cfr. sat. II 8, 89 *Et leporum avolsos, ut multo suavius, armos.*

45-48. *quae natura* cet.] «quo modo stomachum afficiant, qui cibi

Ante meum nulli patuit quaesita palatum.
Sunt, quorum ingenium nova tantum crustula promit.
Nequaquam satis in re una consumere curam;
Ut siquis solum hoc, mala ne sint vina, laboret,
Quali perfundat piscis securus olivo.
Massica si caelo suppones vina sereno,
Nocturna, siquid crassi est, tenuabitur aura
Et decedet odor nervis inimicus: at illa
Integrum perdunt lino vitiata saporem.
Surrentina vafer qui miscet faece Falerna

49. *nescit* pro *ne sint* F — 50. *profundat* F

facile, qui difficulter concoquantur, qui non facile corrumpantur, qui vel simul et alant et ventrem molliant vel leniter eundem adstringant», ut Celsianis φράσεσιν utar. Alii explicant de singulorum origine; minus recte puto. — *aetas*] «pro qua caro tenerior vel iam durior facta diversum in modum praeparari debeat, ut recte in mensis apponantur.» — *crustula*] «dulciaria», quorum inventio longe minus ingenii requirit. — *satis*] Sane in multis illis exemplis Horatianis a Bentleio allatis semper reperitur *satis est*, numquam *satis* dumtaxat. Attamen omnes coniecturae, quibus *est* aut post *nequaquam* (Bentley) aut post *una* (Schütz) aut post *curam* (Teuffel) inseritur, prorsus sunt supervacaneae. Cfr. Ov. trist. II 503: *Nec satis incestis temerari vocibus auris.*

51-57. *Massica*] ex Campania, tertii ordinis vinum teste Plinio h. n. XIV 8, 59. Cfr. od. I 1, 19. — *crassi*] «spissi et acerbi, atque propterea bibenti minus grati.» — *tenuabitur*] Plin. h. n. XIV 27, 136: *Campaniae nobilissima* (vina) *exposita sub dio in cadis verberari sole, luna, imbre, ventis aptissimum videtur.* Cfr. Athen. I 59. — *odor nervis inimicus*] «vis illa vini aromatica *(bouquet)*, quae nimis cito potorem ebrium reddit.» Hoc igitur modo Massica extenuanda sunt, neutiquam, ut, cum ex doliis in cados diffunduntur, vel etiam demum ante ipsam compotationem per saccum lineum colentur; quae fuit etiam Lucilii opinio 997 L.: *vinum - - hirsizon cui nil Dum sit vis et (hir siphoneve, cui nil Durist, cum nix* L. M. XXII 3) *sacculus abstulerit.* Apud plerosque tamen invaluerat contraria opinio de sacco adhibendo. Plinius h. n. XIV 22, 138: *ut plus (vini) capiamus, sacco frangimus vires;* XIX 19, 53: *Ferendum sane - - inveterari vina saccisque castrari.* Cfr. Becker *Gallus* III p. 235 sqq. — *Surrentina*] a Surrento, oppido Campaniae in sinu Puteolano; haec leviora erant nec facile ante annum XV. probabantur. Plin. h. n. XIV 8, 64: *Ad tertiam palmam venere - - Surrentina in vineis tantum nascentia, convalescentibus maxime probata propter tenuitatem salubritatemque. Tiberius Caesar dicebat consensisse medicos, ut nobilitatem Surrentino darent, alioqui*

Vina, columbino limum bene colligit ovo,
Quatenus ima petit volvens aliena vitellus.
Tostis marcentem squillis recreabis et Afra
Potorem cochlea: nam lactuca innatat acri
Post vinum stomacho; perna magis et magis hillis
Flagitat inmorsus refici, quin omnia malit,
Quaecumque inmundis fervent adlata popinis.

60. *ac* σ a omisit *et* ceteri *hilla* g *illis* F — 62. «Omnes quos vidi scripti codices habent *in mundis*» Cruq.

esse generosum acetum, C. Caesar - - nobilem vappam. — faece Falerna] ut eius saporem combibat Surrentinum. Colum. XII 30: *Si qua vina erunt duriora aut minus bona, - - sumito faecem vini boni et panes facito et in sole arefacito et coquito in igne; postea terito et pondo quadrantem amphoris singulis infricato et oblinito. — columbino* cet.] «Ubi faex illa melius reddiderit vinum Surrentinum, hoc ovo columbino rursus defaecato, quoniam vitellus materias alienas secum ad dolii fundum devolvit.» Idem etiamnunc vinarii faciunt.

58-62. *marcentem*] «ad cibos concoquendos non iam aptum;» h. l. sensu proprio, figurato Tacit. hist. III 36: *desidem et marcentem* (Vitellium). — *squillis*] *Squillae* animalia marina sunt, quas Graeci *καρίδας* nominant aut *καμμάρους*, *Squillenkrebs*. — *Afra - cochlea*] Plin. h. n. XXX 7, 56 docet praecipue cochlearum cibum stomacho mederi, imprimis Africanarum. Etiam Celsus 2, 20 et 24 *cochleas boni succi et stomacho aptas* dicit. — *lactuca* cet.] Rursus contra Romanorum consuetudinem pugnat, qua lactuca cum aceto cenas claudebant, ut vini vim frangerent. Verg. Moret. 76: *Grataque nobilium requies actuca ciborum*. Plin. h. n. XIX 38, 127: *Est quidem natura omnibus* (lactucis) *refrigeratrix et ideo aestate gratia. stomacho fastidium auferunt cibique appetentiam faciunt*. Martial. XIII 14: *Claudere quae cenas lactuca solebat avorum, Dic mihi, cur nostras incohet illa dapes? — innatat*] «supernatat, non subsidet (sat. II 2, 73: *escae, Quae simplex olim tibi sederit*) *stomacho acri*, aestuanti,» ut Senecae epist. 95, 21: *nivem rodunt, solatium stomachi aestuantis*. Plin. h. n. XXIII 22, 38: *Dulce* (vinum) *minus inebriat, sed stomacho innatat; austerum facilius concoquitur*. — *et*] quod omnes fere codices habent, cum Kellero (epil.) praetuli vulgatae *ac*, quae in uno codice σ invenitur. — *hillis*] *hilla* deminutive dicta ab *hira*, quod est intestinum ieiunum (*Leerdarm*), farciminis genus (*Knackwurst* Voss.). — *inmorsus*] «vellicatus, excitatus, gereizt.» Loquitur de eis gulae irritamentis, quae *lassum pervellunt stomachum* (sat. II 8, 9), atque in his *perna* et *hilla*, quae vv. cum *inm.* iungi oportet, numerandae sunt. Lectio *in morsus* («zum Zubeifsen» Kiessl.) vel propterea inepta est, quod Catii potor, non ut Nero (Iuvenalis 4, 137) nocte iam media *aliam famem, cum pulmo Falerno arderet*, quaerit, sed ad vina refici volt. Cibus enim tam solidus edendi

Est operae pretium duplicis pernoscere iuris
Naturam. Simplex e dulci constat olivo,
Quod pingui miscere mero muriaque decebit
Non alia quam qua Byzantia putuit orca.
Hoc ubi confusum sectis inferbuit herbis
Corycioque croco sparsum stetit, insuper addes

66. *qua γgσ quę* F *quae* a *puduit* F «*putuit.* sic namque habent codices scripti omnes» Cruq. — 68. *addens* F

cupiditati sedandae aptior est quam excitandae. Manifesto autem loquitur de conviva, qui, etsi eadem in compotatione manens, plus etiam vini capere cupit; non quae cuiusdam absona est opinio, eum intellegendum esse, qui huiusmodi cibis postero die hesternam crapulam amovere velit. Nihil tribuerim coniecturis *inmorsis*, *immersis*, *immersus*. — *malit*] *βούλοιτ' ἄν*. Propter v. *Flagitat* pauci scripserunt *mavolt*. Supple «quam lactucam aliaque refrigerantia.» — *inmundis*] ut erant Romae haec infimae plebeculae receptacula. Ep. I 14, 21: *uncta popina*. Mart. VII 61, 8: *nigra popina*. — *fervent*] «Tunc (quod alias vix faciat immundam praeparationem nauseans) appetit conviva vile aliquod ferculum, sed bene piperatum salsumque et fumans, qualia plebeii sibi ex popinis arcessunt.» Sic prorsus faciebat Vitellius. Sueton. Vitell. 13: *ne in sacrificio quidem umquam aut itinere ullo temperavit, quin - - manderet circaque viarum popinas fumantia opsonia vel pridiana atque semesa*. Simile est etiam sat. II 7, 102: *si ducor libo fumante*. Mart. I 41, 9: *fumantia qui tomacla raucus Circumfert tepidis cocus popinis*.

63-66. *Est operae pretium*] Hoc versu Enniano (v. sat. I 2, 37) poeta Catium utentem facit, ut gravitas rei festive augeatur. — *duplicis - iuris*] «duorum iurium, simplicis et compositi.» Sic Bentley; contra Heindorf, quem etiam Kiefsling sequitur, ut videtur, minus apposite ad consuetudinem Latinam, v. *duplex* opponens v. *Simplex* v. 64 exponit «compositum illud, de quo loquitur vv. 67—69.» — *Simplex*] Apicius 8, 334 ed. Schuch: *Aliter in aprum assum iura ferventia (facies sic): Piper ligisticum, api semen, mentam, timum, nucleos tostos, vinum, acetum, liquamen et oleum modice. Cum ius simplex bullierit, tunc triturae globum mittis et agitas cepa et rutae fasciculo.* — *pingui*] opponitur tenui, estque idem, quod Celsus (I 6) *plenius* vocat. — *muria*] «liquamine praecipue thynnorum, ut garum scombrorum = *Lake*.» — *non alia* cet.] Optima habebatur, quae ex thynnis ad Byzantium captis praeparabatur. Euthydemus apud Athen. 3, 84: *θύννων ὡραίων Βυζάντιον ἔπλετο μήτηρ*. — *putuit*] «cuius gravi odore imbuta est orca Byzantia, *ὄρχη*, vas fictile, salsamentis servandis aptum.» Athen. 3, 88: *Τάριχος - - Βυζαντίας δὲ θυννίδος Ὀσμαῖσι χαίρει*. Pers. 3, 76: *Maenaque quod prima nondum defecerit orca*.

67-68. *Hoc ubi* cet.] Simplex igitur ius non constabat ex oleo solo, ut nonnullorum interpretum

Pressa Venafranae quod baca remisit olivae.
Picenis cedunt pomis Tiburtia suco:
Nam facie praestant. Venucula convenit ollis:
Rectius Albanam fumo duraveris uvam.
Hanc ego cum malis, ego faecem primus et allec,
Primus et invenior piper album cum sale nigro
Incretum puris circumposuisse catillis.

74. *invenior* γvar.F *inventor* g *inveni* aγσ «*invenior*. hanc lectionem videre est in Blandin. antiq.» Cruq.

est opinio, etsi oleum per se sapore prope caret; sed ex oleo, vino, muria: compositum autem ex hoc, quod *simplex* vocat, decocto cum herbis aromaticis, ut solent etiamnunc Itali, *erucis*, *inulis* (sat. II 8, 51), thymo, coriandro, mentha, cumino fricto. Cfr. Apicium 8, 334 sq. Deinde, ubi steterat, inspergebatur crocus rursusque admiscebatur oleum Venafranum frigidum, optimum illud ex Campania. Od. II 6, 15 sq. — *Corycioque croco*] Plin. h. n. XXI 17, 31: *Prima nobilitas Cilicio* (croco) *et ibi in Coryco monte.* — *stetit*] «per aliquantum temporis desiit fervere atque intepuit.»

70-75. *Picenis - pomis*] Cfr. sat. II 3, 272. Iam ad ea transit, quae secundis mensis apponebantur.» — *Tiburtia*] Tiburtina *pomaria* nota vel ex od. I 7, 14. — *Venucula*] Plin. h. n. XIV 2, 34: *Vennunculam* (uvam) - - *ollis* (vasis, in quibus condebantur) *aptissimam Campani malunt surculam vocare, alii scapulam.* — *fumo duraveris*] «servaveris.» Comm. Cruq. Plin. XIV 1, 16: *Aliis* (uvis) *gratiam, qui et vinis, fumus affert.* — *Hanc* cet.] «Uvam Albanam passam et fumigatam comedere institui cum malis recentibus, quo utriusque sapor prorsus diversus, scite iam permixtus, palatum titillaret.» — *ego cum malis, ego*] Primum suum inventum uvae Albanae fumigatae una cum malis appositae cum memorasset, gloriola incensus continuo alterum faecis et allecis cet. addit, quod utrum ad primas, an ad secundas mensas pertineat, non liquet; utrobique autem, quae hic memorantur, ad excitandam continuam sitim destinata erant. — *faecem*] «liquamen et condimentum ex vini faece paratum.» Cfr. sat. II 8, 9: *faecula Coa.* — *primus - - Primus*] Cfr. v. 46 et Hegesippi illud apud Athen. 7, 36: τὸ πέρας τῆς μαγειρικῆς, Σύρε, Εὑρημένον εἰδέναι νόμιζε μόνον ἐμέ. — *allec*] Plin. h. n. XXXI 44, 95: *Vitium huius* (gari) *est allex atque imperfectae nec colatae faex. - - Transit deinde in luxuriam creveruntque genera ad infinitum. - - Sic allex pervenit ad ostreas, echinos, urticas, cammaros, mullorum iecinora, innumerisque generibus ad saporem gulae coepit sal tabescere.* Videtur non tam dicere se primum faecem et allec separatim singulis in catillis apposuisse convivis, quam se allec faecula condire docuisse, propter rationem iam indicatam, ut diversissima quaeque coniuncta gulam magis irritarent. Nam et faecem et allec Romae iam ante Catium nota fuisse consentaneum est. — *piper album*] Plin. h. n. XII 14,

Inmane est vitium dare milia terna macello
Angustoque vagos piscis urguere catino.
Magna movet stomacho fastidia, seu puer unctis
Tractavit calicem manibus, dum furta ligurrit,
Sive gravis veteri creterrae limus adhaesit. 80
Vilibus in scopis, in mappis, in scobe quantus
Consistit sumptus? Neglectis, flagitium ingens.

78. *movet* gFσ *movent* aγ — 80. *creterrae* gFV «*veteri creterrae.* sic habet Blandin. vetustissimus» Cruq. *craterae* a$\gamma\sigma$

28: *candidum* vocat *leniusque nigro.* — *sale nigro*] Opponitur Tigellii *sali puro* (sat. I 3, 14). Plin. h. n. XXXI 40, 83: *Quicumque ligno confit sal, niger est.* — *Incretum*] «per incerniculum s. cribrum inspersum.» Alii interpretantur «haud cretum.» — *puris*] «ideoque elegantiam grato sapori addentibus.» — *circumposuisse*] «circum mensam convivis apposuisse, vel singulis vel binis,» ut certe est apud Lucian. conv. 38: *προὔκειτο δὲ οὐχ ἓν ἑκάστῳ πινάκιον, ἀλλ' Ἀριστοαινέτῳ μὲν καὶ Εὐκρίτῳ ἐπὶ μιᾶς τραπέζης κοινόν.*

76-80. «Non in cibis tantum sumptus faciendus, sed toti cenae apparatui cura adhibenda.» — *dare milia terna*] «in singula convivia impendere tria milia nummum, circiter 480 marc. Germ. = 600 franc. Gall.» — *macello*] ubi venibant, quae ad victum pertinebant. Cfr. sat. II 3, 229. — *vagos*] «in catino quoque ut in mari libere natare quasi cupientes.» — *movet*] non impersonaliter, quod voluerunt Bentley, Orelli, sed loco subiecti est insequens enuntiatum *seu puer* etc. — *unctis*] «quas ungit, dum furtim ius aliquod deglutit;» *schmierig.* Arrian. Epictet. II 4, 8: *κἂν μὴ δύνῃ τοῦ κρέως ἀποσπάσαι, λίπαινε τοὺς δακτύλους καὶ περίλειχε.* — *gravis*] nauseam faciens, *widrig.* — *veteri creterrae*] aut diutino usu attritae, cuique vel propter hanc ipsam vetustatem facilius limus adhaeret, aut antiquo artificio pretiosae. Ceterum *creterram* esse vetustiorem formam latinam apparet et cod. Medic. Cic. ad Fam. VII 1, 2, et Non. p. 547 M.: *Creterra, quam nunc situlam vocant.* — *adhaesit*] «a verbo *adhaerescere* i. q. *adhaeret.*» Heind.

81. 82. *mappis*] *Quehlen, Servietten*, voc. Punicum. Quintil. I 5, 57. Cfr. Becker *Gallus* III p. 213 sq. Apud Horatium a convivatore praebentur (cfr. ep. I 5, 22); apud Martialem (XII 29) secum afferunt convivae, v. 21: *Ad cenam Hermogenes mappam non attulit umquam, A cena semper rettulit Hermogenes.* — Post singula fercula mensa gausape (sat. II 8, 10) detergebatur, *scopis (Besen)* et *scobe (Sägespäne)* purgamenta cenae a pavimento everrebantur. Petron. 34: *lecticarius argentum inter reliqua purgamenta scopis coepit everrere;* Trimalchionis servi (Petron. 68 *scobem croco et minio tinctam sparserunt.* — *quantus*] quantulus, quantillus, quod vel ex v. *vilibus* cognoscitur. — *flagitium ingens*] «Maximum dedecus haec in re-

Ten lapides varios lutulenta radere palma
Et Tyrias dare circum inluta toralia vestis,
Oblitum, quanto curam sumptumque minorem
Haec habeant, tanto reprehendi iustius illis,
Quae nisi divitibus nequeunt contingere mensis?'
Docte Cati, per amicitiam divosque rogatus,
Ducere me auditum, perges quocumque, memento.
Nam quamvis memori referas mihi pectore cuncta,
Non tamen interpres tantundem iuveris. Adde
Voltum habitumque hominis, quem tu vidisse beatus
Non magni pendis, quia contigit: at mihi cura

84. *inluta* αγσ Keller et Holder, Hirschfelder, Schütz *inlota* F Bentley, Haupt, Vahlen, Kiefsling *īlitta* g — 90. *referas memori* g

bus vilissimis neglegentia tibi afferet.»

83-87. *lapides varios*] «pavimentum λιθόστρωτον, tessellatum, vermiculatum, sectile.» Cfr. ep. I 10, 19. — *palma*] «scopis e palmarum foliis confectis.» Schol. Martial. XIV 82: *In pretio scopas testatur palma fuisse, Otia sed scopis nunc analecta (ἀναλέκτης) dabit.* — *inluta*] Haec forma et h. l. et sat. II 8, 52 in optimis codicibus invenitur. — *toralia*] Construe: *dare inluta toralia circum Tyrias vestis* (purpureum torum). Alia exempla praepositionis a suo nomine remotae v. ad sat. I 3, 70. Longae perpetuaeque mappae sunt *toralia;* cfr. Petron. 40: *donec advenerunt ministri ac toralia praeposuerunt toris* cet. Varro l. l. V 167: *In his multa peregrina; - - contra Latinum* toral, *quod ante torum.* «*Behänge, mit denen der* lectus *von dem* torus *an bis zum Fufsboden bekleidet wird.*» Becker *Gallus* II p. 248. *Tyriae* autem *vestes* sunt purpura, qua cervicalia torique tomentis farti erant cooperti. Cfr. sat. II 6, 102: *rubro ubi cocco Tincta super lectos canderet vestis eburnos. - - Ergo ubi purpurea porrectum in veste locavit* cet. Convivis autem ingratum esse debebat, si animadvertebant toros ipsos quidem splendida purpura esse coopertos, toralibus vero sordidis instratos. Cfr. ep. I 5, 22: *ne turpe toral, ne sordida mappa Corruget naris.* — *tanto reprehendi* cet.] «Sensus est: iustius reprehenderis, si non habueris domi omnia munda, quae minoris constant, quam si defuerint tibi pretiosi pisces et optima vina, quae non solent habere nisi mensae divitum.» Comm. Cruq. Constructio autem est: *tanto iustius reprehendi haec* neglecta *illis* neglectis, *quae* cet. — *nequeunt*] Etiamsi Bentley, Meineke, Haupt, Vahlen, Kiefsling, Orelli *nequeant* receperunt, non habeo, quod consensum omnium codicum relinquam; indicativum etiam servaverunt Keller et Holder.

90-95. *memori - - pectore*] Lu-

Non mediocris inest, fontis ut adire remotos
Atque haurire queam vitae praecepta beatae. 95

cret. II 582: *memori mandatum mente tenere;* III 858: *Nec memori tamen id quimus reprehendere mente.* — *interpres*] quasi ὑποφήτης sapientis illius ignoti (v. 10). — *tantundem*] «quantum ipse praeceptor tuus.» — *habitumque*] «omnem praeter voltum formam exteriorem atque cultum.» — *fontis*] Festiva est parodia Lucretiani illius I 927 (IV 2 repet.); *iuvat integros accedere fontis Atque haurire.*

SATIRA V.

Hoc quoque, Tiresia, praeter narrata petenti

SAT. V. 1. *tiresia* y *tyresia* gσ *teresia* reliqui Holder

V. In eo populo, apud quem ingentes opes per plura saecula coacervatae, neque eae per mercaturam aut opificiorum et artium industria laboriose conquisitae, sed ex toto terrarum orbe bellorum rapinis coactae et summam avaritiam et (Livio teste) *desiderium per luxūm atque libidinem pereundi perdendique omnia* peperissent; in eo igitur populo ea ars rem augendi, quae in hac satira describitur, plurimis utique innoxia atque adeo honesta videri debuit. Per bellorum enim civilium turbas magna civium pars omnem prope honestatis et decoris sensum amiserat; atque cum satis exemplorum Horatius aliique scriptores nobis praebeant, unde cognoscatur Romanos eius aetatis, ut divitias conquirerent, nullum legibus vetitum facinus neque periurii nec parricidii, ut de immani faenore sileamus, detrectasse, quanto minus hoc artificium reformidaverint, quod neque leges violaret, et tam in proclivi esset, quoniam in his perditis moribus caelibes et orbi avari in dies augerentur atque consuetudo Romanis frequentata maiores amicos ac potentiores cives omni genere officiorum prosequendi eo faciliorem aditum ad eiusmodi homines praeberet? Ita tandem factum est, ut fortasse in nullo alio populo magis quam apud Romanos hoc testamentorum captandorum studium ab heredipetis tamquam singularis quaedam ars et proprius quaestus exerceretur. Cfr. Hor. ep. I 1, 77 sq. Cic. parad. 5, 2. Sen. de benef. VI 38; epist. 68. Iuvenal. sat. 12. Petron. sat. 124, et crebro apud Lucianum, ut dial. mort. 6. Vide Friedländer, Sittengesch. I^5 p. 367 sqq. Contra hos igitur, qui vocabantur, captatores haec satira conscripta est, omnes dolos, artificia, insidias describens, quibus homines isti uti solebant. Ex festiva autem parodia Homerica, in quo genere apud Graecos excellebant *Σίλλοι* Timonis Phliasii, Ulixes pergit interrogare de vicissitudinibus futurae suae vitae, imprimis de certissimo opes amissas recuperandi modo, vatis Thebani umbram, continuans quasi vv. Odyss. XI 137. Lepidissime sane per totam satiram heroicam Ulixis personam resque ab eo ad Troiam gestam corruptis Romanorum moribus continuo ita immiscet, ut mira quaedam novae vitae, ita si dicere licet, satiricae et *φανταστικῆς* species inde oriatur. Quoniam Lucianus quoque in Menippo hunc saturae Menippeae, quae vocatur, inventorem ad inferos descendentem et Tiresiam de optima vitae agendae ratione consulentem facit, et Lucianum et Horatium saturam Menippeam imitatos esse H. Fritzsche in praef. edit. sat. Hor. p. 32 sq. recte videtur demonstrasse. — Tempus compositionis ante pugnam Actiacam proferri non licere apparet ex vv. 62. 63, quibus Octavianus *Parthis horrendus - tellure marique Magnus* appellatur; neque dubium mihi videtur, quin Schütz et Kiefsling eam a. 724 vel 725 paene ultimam secundi libri scriptam esse recte statuerint.

1-5. Horatius imitatur Hom. XI 140: *Ἀλλ' ἄγε μοι τόδε εἰπὲ καὶ*

Responde, quibus amissas reparare queam res
Artibus atque modis. Quid rides? Iamne doloso
Non satis est Ithacam revehi patriosque penatis
Aspicere?' O nulli quicquam mentite, vides, ut
Nudus inopsque domum redeam, te vate; neque illic
Aut apotheca procis intacta est aut pecus. Atqui
Et genus et virtus, nisi cum re, vilior alga est.

3. *dolosos* F — 7. *autqui* F

ἀτρεκέως κατάλεξον. — *narrata*] Sermo familiaris vv. *narrare* et *loqui* promiscue utitur. Cfr. sat. I 9, 52; II 7, 5. — *petenti*] scil. responsum. — *amissas*] naufragio et per procos. Odyss. XI 112: *τότε τοι τεχμαίρομ' ὄλεθρον Νηΐ τε καὶ ἑτάροις αὐτὸς δ' εἴ πέρ κεν ἀλύξῃς, Οἴῳ καχῶς νεῖαι* (*nudus inopsque* v. 6), *ὀλέσας ἄπο πάντας ἑταίρους, Νηὸς ἐπ' ἀλλοτρίης· δήεις δ' ἐν πήματα οἴκῳ, ἄνδρας ὑπερφιάλους, οἵ τοι βίοτον κατέδουσιν μνώμενοι ἀντιθέην ἄλοχον καὶ ἕδνα διδόντες.* — *Quid rides?*] Manifesto sunt Ulixis ad vatem de miro herois postulato ridentem. Similiter Lucianus Necyom. 21: *τῷ Τειρεσίᾳ προσελθὼν ἱκέτευον αὐτὸν - εἰπεῖν πρός με, ποῖόν τινα ἡγεῖται τὸν ἄριστον βίον. Ὁ δὲ γελάσας (ἔστι δὲ τυφλόν τι γερόντιον καὶ ὠχρὸν καὶ λεπτόφωνον) Ὦ τέκνον, φησί, κτλ.* — *Iamne* cet.] Haec Tiresiae sunt. «Fierine potest ut, postquam ultra omnem spem tuam tibi reditum in Ithacam vaticinatus sum, tu nuntio tam laeto nondum contentus plura iam appetas?» Etenim antea longe modestior fuerat, ut est Odyss. I 57: *αὐτὰρ Ὀδυσσεύς ἱέμενος καὶ καπνὸν ἀποθρώσκοντα νοῆσαι Ἧς γαίης θανέειν ἱμείρεται.* — *doloso*] «homini tam cato atque ingenioso.» Odyss. XIII 291 Minerva ad Ulixem: *Κερδαλέος κ' εἴη καὶ ἐπίκλοπος, ὅς σε παρέλθοι Ἐν πάντεσσι δόλοισι.* Allocutio haec obliqua sane urbanior est, quam si dixisset *tibi doloso* vel *dolose.* — *nulli quicquam mentite*] Soph. Antig. v. 1092 chorus de Tiresia: *Ἐπιστάμεσθα δὲ - - Μὴ πώποτ' αὐτὸν ψεῦδος ἐς πόλιν λαχεῖν.*

7-12. *apotheca*] unde *bottega, boutique, Bude,* cella vinaria in superiore aedium parte, supra fumarium, asservandis vinis generosioribus destinata ac diversa a cella vinaria proprie dicta, ubi viliora genera condebantur. Vide ad od. III 8, 11. — *vilior alga*] Proverbium. Cfr. od. III 17, 10: *alga - inutili.* Verg. ecl. 7, 42: *proiecta vilior alga.* — *Quando*] = quandoquidem. — *missis ambagibus horres*] Quae Ulixes uberius explicaverat et v. 8 quasi excusare conatus erat, ea Tiresias aperte et breviter duobus verbis complectitur *pauperiem horres. Ambages* sunt eius, qui ne dicat quae sentit in diversas *(ἀμφὶ)* partes agitur, se iactat, tergiversatur; v. ep. I 7, 82: *ne te longis ambagibus ultra, Quam satis est, morer.* Non licet, quod multi commentatorem Cruq. secuti voluerunt, vv. *missis ambagibus* cum *accipe* iungere. — *Turdus*] Ovid. a. a. 2, 269: *Quin etiam turdoque licet missaque columba Te memorem dominae testi-*

'Quando pauperiem missis ambagibus horres,
Accipe, qua ratione queas ditescere. Turdus
Sive aliud privum dabitur tibi, devolet illuc,
Res ubi magna nitet domino sene: dulcia poma
Et quoscumque feret cultus tibi fundus honores,
Ante Larem gustet venerabilior Lare dives:
Qui quamvis periurus erit, sine gente, cruentus
Sanguine fraterno, fugitivus, ne tamen illi

11. *primum* y

ficere tuae. Mart. XIII 92: *Inter aves turdus siquis me iudice certet, Inter quadrupedes mattea prima lepus.* — *privum*] «proprium,» hinc *privilegium.* Gell. X 20: *Veteres priva dixerunt, quae nos singula dicimus. Quo verbo Lucilius in primo satirarum* (21. L. I 34 M.) *usus est: abdomina thynni Advenientibus priva dabo cephalaeaque acarnae.* «Si quid ab amico tibi donatur ea quasi condicione eoque consilio, ut tu solus eo fruare, non alius aliquis, nihilominus tu donato diviti.» Alii minus apte iungunt: *aliud privum*, id est, ut aiunt, «eximium.» — *devolet*] «cito deferatur;» metaphora sumpta a *turdo.* — *dulcia poma* cet.] Ep. I 1, 77: *Sunt qui Crustis et pomis viduas venentur avaras Excipiantque senes.*

13-19. *honores*] ut od. I 17, 16: *Ruris honorum*, «fructus laetos.» — *Ante Larem*] «Consuetudo fuit, ut rerum primitiae dis Laribus ponerentur.» Porph. Tibull. I 1, 13: *Et quodcumque mihi pomum novus educat annus, Libatum agricolae ponitur ante deo.* — *sine gente*] «ignobilis, sine nobilitate, libertinus; nam sine gente libertini.» Comm. Cruq. Cic. top. 6, 29: *Gentiles sunt inter se, qui eodem nomine sunt* (Titius, Sempronius, Cornelius); - *qui ab ingenuis oriundi sunt; - quorum maiorum nemo servitutem servivit; - qui capite non sunt deminuti.* — *fugitivus*] «olim, cum servitutem serviret.» — *exterior*] «sinisterior, in sinistra parte positus.» Acro. — *si postulet*] «si domi suae te iubeat secum in publicum prodire, ubi aliter prope fieri nequit, quam ut simul intellegas te comitem exteriorem esse debere; alioquin enim animadverti non poterat, uter priorem locum in ambulando occuparet.» — *Utne* cet.] in prosa or. «egone ut tegam?» Terent. Andr. 263: *Eine ego ut adverser?* De interrogationibus indignantium quae vocantur cfr. Zumpt, gram. lat. § 609. Scite heros non sine aliqua retractatione Tiresiae exhortationibus aurem praebet. — *tegam - - latus*] Iuven. 3, 131: *Divitis hic servi claudit latus ingenuorum Filius:* ubi Schol.: «in sinistra ambulat.» Sueton. Claud. 24: *Plautio ovationem decrevit* (Claudius) *ingressoque urbem obviam progressus et in Capitolium eunti et inde rursus revertenti latus texit.* Eutrop. 7, 13: *Tam civilis circa quosdam amicos exstitit* (Claudius), *ut etiam Plautium - - triumphantem ipse sequeretur et conscendenti Capitolium laevus incederet. Tegere latus* dicebant, quia laevum latus infirmius et aggressioni magis

Tu comes exterior, si postulet, ire recuses.'
Utne tegam spurco Damae latus? Haud ita Troiae
Me gessi, certans semper melioribus. 'Ergo
Pauper eris.' Fortem hoc animum tolerare iubebo:
Et quondam maiora tuli. Tu protinus, unde
Divitias aerisque ruam, dic, augur, acervos.
'Dixi equidem et dico. Captes astutus ubique
Testamenta senum, neu, si vafer unus et alter
Insidiatorem praeroso fugerit hamo,
Aut spem deponas aut artem inlusus omittas.
Magna minorve foro si res certabitur olim,

18. « *Utne tegam s. D. l.* sic habent omnia scripta» Cruq. — 22. *eruam* g

expositum est. Xen. Cyr. VIII 4, 3: *ὡς εὐεπιβουλευτοτέρας ταύτης οὔσης ἢ τῆς δεξιᾶς.* — *Damae*] «homini alicui vili ac perdito, qualem tu descripsisti.» Non videtur persona certa, quae tunc in vivis fuerit, sed nomen commune hominis servilis loci atque indolis; ut mox v. 101 et apud Persium 5, 78: *momento turbinis exit Marcus Dama.* «*Einė verworfene Sclavenseele.*» Cfr. sat. I 6, 38. — *certans*] «aemulatus semper Achillem et Aiacem.»

20-26. *hoc*] non «paupertatis incommodum» (ut alii exposuerunt, id quod prope pugnat cum seqq. *Tu protinus* cet.), sed «hanc ipsam ignominiam, ut homini improbo atque infami latus tegam, patienter tolerabo.» — *tolerare iubebo*] Parodia Homerica, Odyss. XX 18: *Τέτλαθι δή, κραδίη· καὶ κύντερον ἄλλο ποτ' ἔτλης.* «Ceterum quod L. Müller ad h. l. dixit: 'Verissime Crato *tulit* ad similitudinem Homerici exempli — et apparet finalem insequente eadem littera esse haustam' non videtur probabile, quod apud Horatium antecedit *iubebo.*» Hirschf. Attamen L. M. persuasit Vahleno, Kiefslingio. — *protinus*] est idem fere quod v. 9 *missis ambagibus;* cfr. od. III 3, 30. — *ruam*] «eruam, propere mihi parem.» V. *ruere* transitive usurpatum est, ut Plaut. Rud. 542: *Ibi me conruere posse aiebas ditias.* Verg. georg. I 105: *cumulosque ruit male pinguis arenae;* Aen. XI 211: *et confusa ruebant* (celeriter colligebant) *Ossa focis.* — *praeroso - hamo*] «esca praerosa alium fecerit heredem.» Acro. Plin. paneg. 43: *Caesarum munera illitos cibis hamos, opertos praeda laqueos aemulabantur.* Mart. VI 63, 5: *Munera magna tamen misit. Sed misit in hamo.* — *artem*] Lucian. dial. mort. 3: (Vos, captatores,) *καινήν τινα ταύτην τέχνην ἐπινενοήκατε γραῶν καὶ γερόντων ἐρῶντες, καὶ μάλιστα εἰ ἄτεκνοι εἶεν.* Seneca de benef. VI 384: *Arruntium et Haterium et ceteros, qui captandorum testamentorum artem professi sunt.*

27-37. *si res certabitur*] Cfr. sat.

Vivet uter locuples sine gnatis, inprobus, ultro
Qui meliorem audax vocet in ius, illius esto
Defensor: fama civem causaque priorem
Sperne, domi si gnatus erit fecundave coniunx.
"Quinte", puta, aut "Publi" — gaudent praenomine molles
Auriculae — "tibi me virtus tua fecit amicum:
Ius anceps novi, causas defendere possum:
Eripiet quivis oculos citius mihi quam te
Contemptum quassa nuce pauperet: haec mea cura est,
Nequid tu perdas, neu sis iocus." Ire domum atque

36. *cassa* y *quassa* reliqui «omnes manuscripti habent *quassa* vetere scriptura, sicuti nonnumquam offendi *quarere* pro *carere*» Cruq.

II 1, 49. Liv. XXV 3, 14: *cui* (multae) *certandae cum dies advenisset.* — *Vivet - inprobus*] Refertur praesertim ad litium iniustarum calumniarumque studium. — *puta*] «exempli causa»; qui imperativus, ubi quasi adverbii vices gerit, ultimam syllabam corripit. Pers. 4, 9: *Hoc, puta, non iustum est.* Antiquissimum huius usus exemplum in prosa oratione videtur esse script. ad Herenn. II 16: *Si ambiguum est scriptum, ut, puta, quod in duas aut plures sententias trahi possit, hoc modo tractandum est.* Saepius sic reperitur apud Celsum. Cfr. Colum. V 2, 4: *Sin autem cuneatus ager fuerit, ut, puta, longus pedes centum* cet., ubi paulo ante est *exempli causa.* — *praenomine*] Praenomen civi libero proprium et inter cognatos familiaresque usitatum. Cfr. sat. II 6, 37. Cic. ad fam. I 9, 19. Q. Cicero de pet. cons. 28: *Nam quid incipiat Antonius adiungere atque invitare ad amicitiam, quos per se suo nomine adpellare non possit?* Pers. 5, 79: *Marcus Dama.* Simile consilium dat Ovid. a. a. 2, 253: *Nomine quemque* (servum) *suo (nulla est iactura) saluta.* — *molles*] «quae blanditiis permulceri amant et, si non permulcentur, offenduntur.» Plin. paneg. 68: *Scires mollissimis istis auribus parci.* Variavit Persius 1, 107: *teneras - - auriculas.* — *Ius anceps*] «plerumque controversum.» Iuven. 8, 50: *Qui iuris nodos et legum aenigmata solvat.* Cfr. sat. II 2, 131. — *Eripiet*] Terent. Phorm. 989: *Vel oculum exsculpe; est ubi vos ulciscar probe.* — *citius - quam*] id est *facilius quam.* Cfr. Hand Turs. II. p. 78. — *Contemptum*] ab homine improbo, qui te nec revereatur nec timeat. — *quassa*] forma orthographica tantum differre a *cassa*, ut *Aquilium* et *Acilium*, alia docet Keller epil. — *quassa nuce*] «re vel vilissima.» Ita autem vocabant *nuces inanes, sine medulla ventosas* (Petron. 137), nos *taube Nüsse.* Plaut. Pseud. 371: *ten amatorem esse inventum inanem quasi cassam nucem.* — *pauperet*] «spoliet, privet.» Verbum est Plautinum. — *iocus*] «aliis ludibrio.» Catull. 42, 3: *Iocum me putat esse moecha turpis.* Petron. 57: *nunc spero me sic vivere, ut nemini iocus sim.* Similiter usurpatur *risus* sat. II 2, 107.

Pelliculam curare iube; fi cognitor ipse,
Persta atque obdura, seu rubra Canicula findet
Infantis statuas, seu pingui tentus omaso
Furius hibernas cana nive conspuet Alpis.

38. *fi* γy *si* aFV «*si cognitor ipse.* sic habent 4 Bland.» Cruq. *sis* σy *ei fit* g — 39. *Presta* F

38. *Pelliculam curare*] «corporis sui habere curam.» Acro. Ep. I 2, 29: *In cute curanda plus aequo operata iuventus;* 4, 15: *pinguem et nitidum bene curata cute. — fi cognitor ipse; Persta*] Sic interpungendum: «nemini alii, ut hoc officio erga Publium fungatur, concedito.» Minus recte Bentley, alii *fi cognitor; ipse Persta.* Imperativum autem *fi* cum complures codices, tum consuetudo, ex qua dicebant *cognitorem fieri* (Cic. pro Roscio Com. 53; Verr. II 106. Liv. XXXIX 5, 2), satis tutantur adversus corruptelas *si*, *sis*, quae propter similitudinem inter f et f erant facillimae. — *Cognitor est, qui defendit alterum in iudicio, si praesentis causam novit, et sic tuetur ut suam.* (Pseudascon. in Cic. divin. p. 104 ed. Bait.). *Cognitor est qui litem alterius suscipit coram eo, cui datus est.* Festus. Postquam autem in locum domini litis substitutus erat cognitor, ille in iudicio non iam comparere necesse habebat. Cfr. Gaium 4, 97: *Ac nec si per cognitorem quidem agatur, ulla satisdatio vel ab ipso vel a domino desideratur. Cum enim certis et quasi solemnibus verbis in locum domini substituatur cognitor, merito domini loco habetur. Procurator vero* (qui *absentis* causam agit) *si agat, satisdare iubetur, ratam rem dominum habiturum; periculum enim est, ne iterum dominus de eadem re experiatur; quod periculam [iam non] intervenit, si per cognitorem actum fuerit, quia de qua re quisque per cognitorem egerit, de ea non magis amplius actionem habet, quam si ipse egerit.*

39-41. *Persta atque obdura*] Ipsa soni asperitate summam pertinaciam exprimit; contra quam Ovid. a. a. 2, 178: *Perfer et obdura: postmodo mitis erit;* trist. V 11, 7: *Perfer et obdura; multo graviora tulisti. — seu rubra* cet.] «Heredipetae obdurandus est et solis aestus flagrantissimus et frigus rigidissimum.» Salsissime hic irridet triplici, ut mihi saltem videtur, parodia M. Furium Bibaculum, quem *turgidum Alpinum* appellat sat. I 10, 36. Atque sane alias miras φράσεις huius poetae nobis servavit Gellius XVIII 11. veluti: *Sanguine diluitur tellus. -- Omnia noctescunt tenebris caliginis atrae* cet. Cfr. Weichert poet. Lat. p. 331 sqq. Is igitur, ut ait commentator Cruquii (cfr. Quintil. VIII 6, 17), pragmatiam (narrationem) belli Gallici (a Caesare gesti) hoc inepto versu exorsus erat: *Iuppiter hibernas cana nive conspuit Alpis.* Iam Iovi festive irrisor substituit Furium ipsum; tota autem reprehensio cadit in unam illam *duram et a longinqua similitudine ductam*, ut ait Quintil. l. l., immo putidam metaphoram *conspuit;* nam *canas pruinas* ipse dixit od. I 4, 4 et *hibernas Alpis* Tacit. hist. I 70. De hoc igitur constat: iam vel ipsae particulae *seu - seu* satis demonstrant Furii fuisse etiam illa aeque inepta *rubra Canicula findet Infantis statuas.* Praeterea perquam inconcinne Horatii ipsius imagini (ut plerique arbitrantur) *rubra*

"Nonne vides" — aliquis cubito stantem prope tangens
Inquiet —, "ut patiens, ut amicis aptus, ut acer?"
Plures adnabunt thunni et cetaria crescent.
Sicui praeterea validus male filius in re
Praeclara sublatus aletur, ne manifestum

cet. opponeretur parodia Furiana: *Furius conspuet Alpis.* Ridet igitur duo illa mira *ἐπίθετα rubra* pro *flagrans* (od. III 13, 9), *fervens, ignea* (longe rectius ipse de Iovis fulgure od. I 2, 2: *rubente Dextera*) et statuas *infantis* dictas, quo, nisi magnopere fallor, Furius exprimere voluerat omnium statuarum *ποιότητα* et, cum in proverbio esset *statua taciturnius* (ep. II 2, 83) mirifice se loqui opinatus erat, ubi *infantis*, *ἀγλώττους*, *ἀναύδους*, mutas illas denominasset. Etiam Servius ad explicandum Verg. georg. III 363: *aeraque dissiliunt volgo* adnotavit: *passim crepant. nam tam nimio frigore quam calore aera rumpuntur. Persius* (Horatius?) *'findit infantis statuas'.* Alii quidem explicant «recens factas, ex viridi ligno;» afferentes Plinii h. n. XXII 46: *infantem boletum.* Verum prior ratio propter ipsam insulsitatem magis convenit pravo Furii ingenio. Neque vero opus est coniectura Blümneri (mus. Rhen. 1879 p. 166) *infamis* pro *infantis* scribentis atque id epitheton ad ligneas statuas Priapi (v. ad sat. I 8) referentis. Cumulus autem accedet parodiae, ubi statuerimus etiam tertium illud *pingui tentus omaso* (ita Plin. paneg. 49 de Domitiano: *ante medium diem distentus solitaria cena*) Furii fuisse, ut, puta, cum de Ariovisto aliove hostium duce ageret eumque, quo gratificaretur Caesari, propter voracitatem barbaro dignam ludificaretur. Sed nescio an aptius explicemus, si his verbis ipsum Furium propter edacitatem irrideri putemus; is enim *Bibaculus et erat et vocabatur* (Plin. h. n. praefat.), quidni altero etiam vitio laborarit? Alii quidem Horatio hoc membrum tribuentes, etsi Acronem interpretantem: «poetam immanis ventris» non sequuntur, quia nullum exemplum afferre possunt, quo probent *omasum* dictum esse vel dici potuisse pro *abdomine*, tamen inesse dilogiam quandam volunt a corpore ad carmina eius tralatam, quem poeta (sat. I 10, 36) *turgidum* vocavit. Nimia autem sagacitate esse puto interpretationem Kiefslingii: «Und um die Bosheit auf die Spitze zu treiben, läfst er sein *conspuere* die Folge einer Indigestion sein: an einem Gerichte seiner halbkeltischen Heimat hat er sich den Magen überladen.»

42-44. *cubito stantem prope tangens*] Pers. 4, 34: *Est prope te ignotus, cubito qui tangat. — thunni*] catervatim natant. Oppian. Halieut. 3, 631: *Πολλὴ δ' ἔκπαγλός τε παρίσταται ἰχθυβόλοισιν Ἄγρη, ὅτ' εἰαρινὸς θύννων στρατὸς ὁρμήσωνται.* His igitur comparat senes stultos, qui heredipetarum veluti hamis capiuntur: qua imagine usus est etiam Lucian. Tim. 22: *οἷος αὐτοὺς* (captatores) *ὁ θύννος ἐκ μυχοῦ τῆς σαγήνης διέφυγεν, οὐκ ὀλίγον τὸ δέλεαρ καταπιών.* — *cetaria*] «receptacula prope maris litus, ubi thunni vere (Oppian. 3, 622: *εἰαρινοῦ μετὰ λύσσαν ὅτ' οἰστρήσωσι γάμοιο*) capti saliebantur.» Cfr. Strabo V 243.

45-50. *sublatus*] «Patres, si filios sibi natos alere vellent, eos humi iacentes (in genua) tollere et complecti solebant. - - Verg. Aen. IX 201: *Non ita me genitor - - Subla-*

Caelibis obsequium nudet te, leniter in spem
Adrepe officiosus, ut et scribare secundus
Heres et, siquis casus puerum egerit Orco,
In vacuum venias: perraro haec alea fallit.
Qui testamentum tradet tibi cumque legendum,
Abnuere et tabulas a te removere memento,
Sic tamen, ut limis rapias, quid prima secundo
Cera velit versu; solus multisne coheres,

48. *Adrepe* gσ *Arrepe* γ *Arripe* aF *et* omisit g

tum eruditt.» Lamb. — *Caelibis*] Sic vocatur non solum qui uxorem non duxit, sed etiam qui uxorem vel morte amisit vel divortium cum ea fecit. — *nudet*] «astutias tuas aperiat, tuque excludare.» — *in spem*] «hereditatis.» Tac. ann. I 8: *in spem secundam* (Augustus) *nepotes pronepotesque, tertio gradu primores civitatis scripserat.* — *Adrepe*] «sensim et caute in senis familiaritatem te insinua.» Cic. Verr. III 158: *non sensim atque moderate ad istius amicitiam adrepserat.* — *ut et scribare*] Duplici *et* duplex optatum captatoris recte distinguitur, alterum, ut ante omnia secundus heres scribatur, alterum, ut puer moriatur itaque ipse in huius locum heres succedat. Horatium etiam aliis locis coordinare quae rectius subordinentur, bene adnotavit Kiefsling. Neque erat, cur Heindorf proponeret *uti scribare*, Madvig (adv. crit. II 60) *ut ei scribare*, Teuffel *utei scr.* — *egerit Orco*] Od. I 24, 18: *Nigro compulerit Mercurius gregi;* 28, 10: *Orco Demissum;* III 23, 1: *Caelo - si tuleris manus.* — *In vacuum*] «ut in possessionem vacuam herede succedas et ex asse heres fias.» Est ICtorum verbum; *vacans* et *vacua possessio* aliquoties reperitur apud Gaium, ut 2, 51; 4, 131.

51 57. *Qui . . . cumque*] De hac tmesi apud Horatium non rara v. ad od. I 6, 3. — *limis rapias*] «obliquis oculis raptim legas.» Acro. Plaut. mil. glor. 1217: *Aspicito limis, ne ille nos se sentiat videre.* Terent. Eun. 601: *ego limis specto Sic per flabellum clanculum.* — *prima - Cera*] V. *cera* ut homonymum v. *tabulae* coniungebatur in nuncupatione testamenti. Gaius 2, 104: *testator tabulas testamenti tenens ita dicit: Haec ita, ut in his tabulis cerisve scripta sunt, ita do, ita lego, ita testor, itaque vos, Quirites, testimonium mihi perhibetote.* Sueton. Ner. 17: *Cautum* (a Nerone), *ut in testamentis primae duae cerae, testatorum modo nomine inscripto, vacuae signaturis ostenderentur.* Hoc igitur dicit: «lege occulte, quid scriptum sit secundo versu inde ab initio testamenti;» nam primo versu cum nominatus esset testator, plerumque continuo ad heredis institutionem transibant. Apuleius de magia c. 100: *Lego potius testamentum; - - hic reperies, et quidem mox a principio: Sicinius Pudens filius meus mihi heres esto.* — *Plerumque* cet.] Haud raro alii quoque aeque infelices casus in hereditatibus frustra captatis experiuntur, qualem nuper Nasica, cuius calamitas tunc videtur derisui fuisse civitati; ac fortasse eadem induxit Horatium ad describendos hac satira heredi-

Veloci percurre oculo. Plerumque recoctus
Scriba ex quinqueviro corvum deludet hiantem,
Captatorque dabit risus Nasica Corano.'
Num furis? an prudens ludis me obscura canendo?
'O Laertiade, quidquid dicam, aut erit aut non:
Divinare etenim magnus mihi donat Apollo.'

petas. — *recoctus*] V. *recoquere* saepius usurpatur pro «in alios formare usus,» ut Quint. XII 6, 7: (Cicero) *se - Apollonio Moloni - - Rhodi rursus formandum ac velut recoquendum dedit.* Flor. III 20, 6: (Spartaci socii) *e ferro ergastulorum recocto gladios ac tela fecerunt.* Est igitur, ut nos dicimus *umgeschmolzen, umgeformt*, «mutata priore condicione factus scriba ex quinqueviro.» De *quinque viris* cfr. Liv. XXXIX 14, 10: *triumviris capitalibus mandatum est, ut vigilias disponerent per urbem servarentque, ne qui nocturni coetus fierent utque ab incendiis caveretur; adiutores triumviris quinqueviri uls, cis Tiberim suae quisque regionis aedificiis praeessent.* Eidem magistratus infimi ordinis inveniuntur CIL IX 5070, 5276, saepius. *Scribae* autem i. e. scribae quaestorii, quorum in decuriis etiam Horatium illis temporibus fuisse verisimile est, inter apparitores magistratuum primum locum tenebant adeoque ordinis equestris erant. Cfr. Mommsen, Röm. Staatsrecht I² 331. — *corvum*] Cfr. Phaedr. I 13. — *Corano*] Non est nomen fictum, sed in titulis reperitur.

58-60. *Num furis?*] cum interrogatione insequenti iungi non licet; cfr. Draeger Hist. Synt. § 157, 3: «Wenn auf *num* eine zweite Frage mit *an* folgt, ist niemals eine Disjunctivfrage zu denken, sondern die zweite Frage tritt eben so vollständig ein, wie in anderen Fällen nach beliebigen Satzbildungen. So in allen Zeitaltern.» — *furis*] ἐνθουσιάζεις, ut vates solent, Apollinis instinctu. — *aut erit aut non*] Salsissima dilogia utitur poeta; nam ex Tiresiae mente simpliciter atque optima fide dicere videtur: «Prout dixero fore aliquid, erit; non fore, non erit; divinare enim pariter ea quae evenient atque ea quae non evenient Apollo mihi concessit.» Ex poetae vero sententia eadem verba hoc significant: «Vaticinia mea, ut assolet, aut eventum habebunt aut eo carebunt; artem enim divinandi» (quae semper coniecturalis atque fallax est) «mihi donavit Apollo.» Qui dilogiam haud agnoscunt, comparant Xenoph. Anab. IV 4, 15: *οὗτος γὰρ (Δημοχράτης) ἐδόκει καὶ πρότερον πολλὰ ἤδη ἀληθεῦσαι τοιαῦτα, τὰ ὄντα τε ὡς ὄντα καὶ τὰ μὴ ὄντα ὡς οὐκ ὄντα.* Cfr. etiam Hom. Odyss. VIII 570: *Ὣς ἀγόρευ' ὁ γέρων· τὸ δέ κεν θεὸς ἢ τελέσειεν Ἢ κ' ἀτέλεστ' εἴη, ὥς οἱ φίλον ἔπλετο θυμῷ.* Coniectura illa: *aut non Divinare mihi magnus donavit Apollo* multis priorum interpretum probata iam nemini placet. «Die Selbstironie . . . ist für diese Prophezeiung ex eventu, sowie für den ganzen Ton dieser menippeischen Burleske durchaus angemessen; und nicht minder trefflich paſst dazu das Praesens *donat* 'hat geschenkt und schenkt immer aufs Neue', als ob in der Verkündigung der folgenden Klatschgeschichte sich in diesem Augenblick die Gnade des Weissagung spendenden Gottes wiederum bethätige.» Kiessl.

Quid tamen ista velit sibi fabula, si licet, ede.
'Tempore quo iuvenis Parthis horrendus, ab alto
Demissum genus Aenea, tellure marique
Magnus erit, forti nubet procera Corano
Filia Nasicae, metuentis reddere soldum.
Tum gener hoc faciet: tabulas socero dabit atque
Ut legat orabit; multum Nasica negatas
Accipiet tandem et tacitus leget invenietque
Nil sibi legatum praeter plorare suisque.
Illud ad haec iubeo: mulier si forte dolosa
Libertusve senem delirum temperet, illis
Accedas socius; laudes, lauderis ut absens.

61. *scilicet* aγ «omnes codices habent *ede* praeter Siluium, qui habet *edam*» Cruq.

61-69. *Quid tamen* cet.] «De eo, quod dicis, equidem minime dubito, sed velim *tamen*, ut his omissis prius solvas mihi, si tibi per Apollinem licet, illud aenigma.» — *iuvenis*] Octavianus, qui (natus a. u. c. 691) a. u. c. 724 annum tricesimum tertium agebat. — *Parthis horrendus*] quem reformidant Parthi suarumque rerum arbitrum faciunt; cfr. od. I 26. — *Demissum genus*] Verg. Aen. I 288: *Iulius, a magno demissum nomen Iulo.* Tacit. ann. XII 58: *Nero - - Romanum Troia demissum et Iuliae stirpis auctorem Aeneam - - facunde exsecutus.* — *procera*] Quemadmodum *forti*, sic haec quoque ambigua laus est, ut Catull. 86, 1: *Quinctia - longa, Recta est.* — *Corano*] homini diviti, cui Nasica, ut in eius hereditatem irreperet, filiam suam in matrimonium dedit. — *metuentis* cet.] «qui propter angustias domesticas nolebat restituere aes alienum, *solidum*, integram illam summam, quam a Corano mutuam sumpserat.» In familiari sermone v. *metuere* etiam sensu proprio 'fürchten' cum infinitivo iungitur. — *praeter plorare*] *χωρὶς τοῦ κλαίειν, οἰμώζειν.* V. *praeter* h. l., ut interdum, est pro adverbio. Ovid. her. 7, 164: *praeter amasse;* ibid. 19, 16: *praeter amare;* 17, 162: *Nil illi potui dicere praeter erit.* Sententia est: «Nihil omnino cum eis legasset, eos exheredavit maloque affecit.» Similiter Polystratus captatores delusit apud Lucian. dial. mort. 9, 3: *ἄλλας δὲ τὰς ἀληθεῖς διαθήκας ἔχων ἐκείνας κατέλιπον οἰμώζειν ἅπασι φράσας.*

70-77. *mulier*] «concubina.» — *temperet*] «ad arbitrium suum regat.» Comm. Cruq. — *laudes*] «praesentes, ut tibi benevoli fiant.» — *vincit*] «praestat», *κρατεῖ.* — *prius*] «id quod» vel «utpote quod *prius* i. e. efficacius sit,» *κρεῖττον ὄν.* Alii v. *prius* pro accusativo habent «priorem rationem, qua te socium dolosae mulieri libertove accedere iussi.» Nimis artificiose Kiefsling: «ehe du dich auf die Beihilfe anderer verläfst.» — *ipsum Expugnare*

Adiuvat hoc quoque, sed vincit longe prius ipsum
Expugnare caput. Scribet mala carmina vecors:
Laudato. Scortator erit: cavĕ te roget; ultro
Penelopam facilis potiori trade.' Putasne?
Perduci poterit tam frugi tamque pudica,
Quam nequiere proci recto depellere cursu?
'Venit enim, magnum donandi parca, iuventus,
Nec tantum Veneris, quantum studiosa culinae.
Sic tibi Penelope frugi est, quae si semel uno
De sene gustarit tecum partita lucellum,
Ut canis a corio numquam absterrebitur uncto.

73. *vincet* agσ — 74. *Scribit* F — 75. *cavete* F *caveto* a — 78. *nequiere* y *nequiuere* omnes nostri

caput] quasi regni, divitem ipsum, blanditiis atque obsequio.» — *vecors*] «vecordia quadam ad carmina componenda actus.» — *cave*] ultima brevi. Vide ad sat. II 3, 38. — *Penelopam*] De formis Graecorum nominum diligentissime disputavit Schütz I[3] in excursu p. 429 sq. et confirmavit, quod Bentley ad h. l. adnotavit: «Observavi in Iambis, Sermonibus et Epistolis Latinas declinationes libentius adhibere Nostrum, in Carminibus Graecas.» — *potiori*] «tibimet ipsi praeferendo.» Cfr. od. III 9, 2. — *Putasne?* cet.] «*Ulysse ne marque pas la moindre répugnance, et toute son inquiétude est que sa femme ne se rende trop difficile, elle qui a résisté à toutes les poursuites de tant d'amants.*» Dacier. — *Perduci*] Verbum proprium de eis, qui mulieres ad stupra atque adulteria corruptas ad moechos ducunt, unde subst. *perductor*. Cic. Verr. I 33: *lenonum, aleatorum, perductorum nulla mentio fiat.* — *frugi*] «*brav.*» Voss.

79-83. *Venit enim* cet.] «Pudica adhuc est, fateor; nam proci, qui domum tuam venerunt, id quisque causatus se eam in matrimonium ducere velle, propter nimiam parsimoniam minime propensi sunt ad eam magnis donis corrumpendam cet.» — *magnum donandi*] Mundum muliebrem ei sane obtulerant (Odyss. 18, 291), «munuscula tamen,» inquit Tiresias, «haud sufficientia ad conciliandam sibi tuam uxorem.» Locus facillimus cur varie sollicitatus sit, vix intellegimus. Bentlei coniectura *Venit enim (indignum) donandi* est admodum languida; Sim. Bosii coni. *Venit enim magno: donandi* significaret: «Magno venalis est; proci vero parci et sordidi.» — *De sene gustarit*] Figura etiam Graecis usitata. Aeschyl. frg. 243 Nck.: *οὔ με μὴ λάθῃ φλέγων Ὀφθαλμός, ἥτις ἀνδρὸς ἦ γεγευμένη.* — *Ut canis* cet.] Proverbium erat apud Graecos. Theocr. 10, 11: *χαλεπὸν χορίῳ κύνα γεῦσαι.* Lucian. adv. indoct. 25: *οὐδὲ γὰρ κύων ἅπαξ παύσαιτ' ἂν σκυτοτραγεῖν μαθοῦσα.*

Me sene, quod dicam, factum est: Anus inproba Thebis
Ex testamento sic est elata: cadaver
Unctum oleo largo nudis umeris tulit heres,
Scilicet elabi si posset mortua; credo,
Quod nimium institerat viventi. Cautus adito,
Neu desis operae neve inmoderatus abundes:
Difficilem et morosum offendet garrulus; ultra

84. *factum est dicam* gy — 87. *& abi* F *sic* yV «codic. 4 (3?) Blandin. Mart. Sil. Diu. habent sine ullis lituris expressam hanc lectionem *scilicet elabi sic posset mox*, sed antiquiss. Bland. *scilicet elabi ut sic posset mor.*» Cruq. — 88. *exstiterat* Fy — 89. *nevel* aγF — 90. *offendit* F *offendet* reliqui «*offendet garrulus ultra.* sic habent codices Blandin. 4» Cruq. *ultro* γcorr.σcorr.y

84-89. *inproba*] «astuta, quae petulanter ludificata est heredem.» — *Thebis* cet.] Videtur haec narratiuncula ducta esse vel ex mimo aliquo vel ex ioco populari; etenim ullum umquam testamentum vel Thebis, ut lepide fingit, vel Romae sic conceptum esse, prorsus incredibile est. Sane atrocius etiam est Eumolpi testamentum apud Petron. 141 rem ita exaggerantem: *Omnes, qui in testamento meo legata habent, praeter libertos meos, hac condicione percipient, quae dedi, si corpus meum in partes conciderint et adstante populo comederint.* — *Scilicet*] δηλονότι, «hoc temptans, an fortasse posset elabi, quo facto heres molestus excidisset hereditate.» Manifestam interpolationem ortam ex rariore particulae *si* usu in Blandinio antiquissimo Cruquius sibi invenisse visus est: *elabi ut sic posset.* — *Neu - - neve*] = *ne aut - - aut.* — *desis operae*] Quoniam *deesse alicui rei* est genus dicendi satis frequens, Siesbyii coniectura *opera* inutilis est. — *inmoderatus*] Ep. I 13, 5: *Sedulus - opera vehemente minister.* — *abundes*] scilicet *opera*, i. e. prope nimia facias.

90-92. *Difficilem et morosum*] Etiam Cic. orat. 104 iungit haec duo epitheta; *difficilis* (δύσκολος) est, cui vix quicquam placet omnisque comitas deest; *morosus*, qui pro lubitu ac fastidiose modo hoc, modo illud volt, iubet, vetat. — *offendet*] Bentleii emendatio *offendes*, proposita propter cetera secundae personae verba, saltem necessaria non est: quidni enim loco communi interposito variare potuerit orationem? — *ultra Non etiam sileas*] Non habeo, quod a scriptura optimorum et plurimorum codicum discedam; ad *ultra* suppleri oportet ex versu praecedenti *quam ut ne garrulus habeare et offendas;* (ut ep. I 6, 16 et 7, 82: *ultra quam satis est*); ut alii morosi nimia garrulitate offenduntur, ita alios nimii silentii taedet. Itaque improbo et coniecturas Lehrsii *garrulus: ultra noli et iam*, Blümneri (l. l.) *garrulus: ultra nolit: iam sileas*, et lectionem deteriorum codicum *ultro*, quam praetulerunt Bentley, Orelli, Haupt, Krüger, alii. — *Non etiam*] = *ne - quidem* saepius invenitur, v. Draeger, Hist. Syntax § 319, 2. *Non sileas* est coniunctivus poten-

Non etiam sileas: Davus sis comicus atque
Stes capite obstipo, multum similis metuenti.
Obsequio grassare: mone, si increbruit aura,
Cautus uti velet carum caput; extrahe turba
Oppositis umeris; aurem substringe loquaci. 95
Inportunus amat laudari: donec ‘Ohe iam!’

93. *increbruit* γgVσcorr. «*si increbruit au.* haec lectio servata est illaesa in antiquissimo Blandin.» Cruq. *increbuit* aFσpr. *increpuit* γvar. — 94. *vellet* a

tialis, qui saepius a prohibitivo paulum differt, ut ep. I 18, 72: *non ancilla tuum iecur ulceret.* — *Davus*] Servi comici instar, qui summum erga erum obsequium simulat timideque cum eo loquitur. Cfr. sat. I 10, 40. — *obstipo*] interpretatur Scaurus apud Porph. *inclinato*, Verrius Flaccus apud Festum p. 193 *obliquo*. Cfr. Persius 3, 80: *Obstipo capite et figentes lumine terram.* Significat τὸ ἀνελεύθερον καὶ δουλοπρεπές, de quo Theognis 535 Bgk.: *Οὔ ποτε δουλείη κεφαλὴ ἰθεῖα πέφυκεν, Ἀλλ' αἰεὶ σκολιή, καὐχένα λοξὸν ἔχει.* Anonymus apud Meinek. fr. com. IV p. 611: *Τὸ δ' ὅλον οὐκ ἐπίσταμαι Ἐγὼ ψιθυρίζειν, οὐδὲ καταχεκλασμένος Πλάγιον ποιήσας τὸν τράχηλον περιπατεῖν.* — *multum*] Hoc adv. equidem iungo cum v. *similis* = «prorsus similis» quam explicationem confirmant ipsi numeri vv. *multum similis metuenti*, praecedentibus vv. certe aptissimi; alii vero cum v. *metuenti*. Cfr. ad sat. I 3, 57. Speciosa, sed inutilis est Blümneri *multam*.

93-95. *Obsequio grassare*] *Verfahre* (pr. *schreite ein*) *stets mit der gröfsten Gefälligkeit gegen ihn.* Quodsi vel maxime Festo teste (p. 97 Müll.) antiqui dixerunt *grassari* pro *adulari*, Horatium tamen hunc usum secutum esse non arbitror; obsoleta enim ubique devitat, nisi ubi *callida iunctura* usus scite ea renovare poterat. Hic autem addito v. *obsequio* dictum est ut apud Liv. III 44, 8: *se iure grassari, non vi;* X 14, 13: *consilio grassari;* XLV 23, 9: *etiam apud vos fuisse audivi, qui adsentando multitudini grassarentur.* — *increbruit*] «gliscit, augescit,» ut Verg. georg. I 359: *nemorum increbrescere murmur*, etiam in prosa orat. Cic. ad fam. VII 20, 3: *Ventus increbrescit.* Scripturam *increbruit* etiam codicis V autoritas tuetur. Hanc autem formam optimis scriptoribus usitatiorem fuisse quam alteram *increbuit*, quae paulatim codices occuparet, et Neue Formenl. II² 505 et Bücheler in Fleckeis. annal. 1872 p. 115 sq. docuerunt. — *uti velet*] aut toga superiecta aut cucullo sive lacerna (Kapuze), qua iam illis temporibus in publico uti solebant. — *substringe*] pr. *unterbinde; substringere* est aliquid in inferiore parte sic ligare, ut superior arrigatur acutiorque fiat, idem fere igitur h. l. atque «arrige» «*aure sublata* (epod. 6, 7) ausculta.» Verum cum figura huic loco apta ἅπαξ λεγόμενον sit, alii aliter exposuerunt: 1) «subice, accommoda, praebe, suppedita» 2) «coerce, cohibe; aurem nemini praebeas nisi huic, si loquax est» 3) «obtura» 4) «auriculas senis prehende.»

96-98. *Inportunus*] «Si quovis

Ad caelum manibus sublatis dixerit, urgue,
Crescentem tumidis infla sermonibus utrem.
Cum te servitio longo curaque levarit
Et certum vigilans "Quartae sit partis Ulixes"
Audieris "heres": 'Ergo nunc Dama sodalis
Nusquam est? Unde mihi tam fortem tamque fidelem?'
Sparge subinde et, si paulum potes, inlacrimare; est
Gaudia prodentem voltum celare. Sepulcrum

103. *est* omisit a — 104. *multū* F

tempore et loco etiam minus apto laudes captat, adeo ut ei, quocum loquitur, perquam molestus fiat.» — *Ohe iam*] Sat. I 5, 12: *Ohe! Iam satis est.* Eadem ellipsis invenitur Ter. ad. 723 et 770. — *manibus sublatis*] Hic est signum precantis, ut tandem laudare desistat; admirationis contra Cic. acad. II 63: *Hortensius autem vehementer admirans, quod quidem perpetuo Lucullo loquente fecerat, ut etiam manus saepe tolleret.* — *urgue, Crescentem* cet.] Asyndeton egregie facere videtur ad urguendi vim augendam. — *tumidis* cet.] «falsis laudibus eum velut utrem ventis inflare contende.» Comm. Cruq.

99-104. *levarit*] morte sua. — *certum vigilans*] «ὅπαρ, οὐκ ὄναρ, pro certo, adeo ut ne minimae quidem dubitationi iam locus sit.» Opponitur Ovid. her. 10, 9: *Incertum vigilans, a somno languida.* Stat. Theb. 5, 212: *Turbidus incertumque oculis vigilantibus.* — *sit - - heres*] Formulam ipsam restituere voluit Bentley, scribens *esto.* (Gaius 2, 117: «*Sollemnis institutio haec est:* Titius heres esto. *Sed et illa iam comprobata videtur:* Titium heredem esse iubeo.») At formula iuris contra optimorum codicum auctoritatem poetae obtrudenda non videtur, qui si integram formulam referre voluisset, etiam pro *quartae partis* dixisset *ex quadrante* (Suet. Caes. 83). — *Ergo*] cum emphasi dictum ut od. I 24, 5: *Ergo Quintilium perpetuus sopor urguet.* — *Dama*] Cfr. v. 18. — *Unde mihi tam fortem*] «petam, parabo?» ut sat. II 7, 116: *Unde mihi lapidem?* ep. I 5, 12: *Quo mihi fortunam?* «der Akkusativ - - steht nach Analogie des Akkusativs in Ausrufungen fast absolut, von einem dem Sprecher vorschwebenden ganz allgemeinen Verbalbegriff bedingt.» Kiessl. — *Sparge subinde*] «Frequenter dicito.» Acro. — *inlacrimare*] Sane est imperativus v. deponentis, qua forma usus est etiam Cic. de nat. deor. III 82; Iustin. XI 12, 6: *eius mortem illacrimatum Alexandrum.* Qui pro infinitivo formae activae habent, distinguunt: *et, si paulum potes illacrimare, est Gaudia* cet. hoc sensu: «Si paulum potes lacrimare, poteris lacrimando gaudium celare.» Cfr. Publii versum ap. Gell. XVII 14, 4: *Heredis fletus sub persona risus est.* — *est*] «ἔστιν, ἔνι, ἔξεστι, licet.» Cfr. epod. 17, 25; sat. I 2, 79 et 101. «Facile est nec multam artem requirit, tunc ipsum, cum inibi est, ut voltus gaudium prodat, verum affectum celare.» Immerito hic versus

Permissum arbitrio sine sordibus exstrue: funus
Egregie factum laudet vicinia. Siquis
Forte coheredum senior male tussiet, huic tu
Dic, ex parte tua seu fundi sive domus sit
Emptor, gaudentem nummo te addicere. Sed me
Imperiosa trahit Proserpina: vive valeque.'

multis coniecturis usatus est, e quibus commemorare satis habeo, quam Praedicovio auctore Lachmann, Haupt, L. Müller complexi sunt: *inlacrima: e re est.* Kiefslingium interpretantem v. *est* = *est aliquid* 'es ist doch schon etwas' equidem sequi non possum.

105-110. *arbitrio*] Inscriptio Aquileiae reperta CIL V 976: P. CAESIVS. P. F. ROM. AEDILIS SORAE PVBLICANVS ROMAE *arb.* ARRI. PAEDATIS *et* HILARI cet. Plura exempla collegit G. Wilmanns Exc. II 691 sqq. — *sine sordibus*] immo eleganter, ex marmore, cum anaglyphis et honorifico titulo. — *Siquis - coheredum* cet.] Nondum prima illa hereditate feliciter capta expleta est heredipetae cupiditas, sed alias rursus statim aucupatur. — *sit Emptor*] «ex quarta parte tibi legata siquid emere cupiat, libenter te ei donaturum.» — *nummo addicere*] «donare.» Recordare hic simulatae emptionis summam, qua utebantur coram testibus, ubi inter vivos aliquid donabant, quo minus ea ex donatione lites orirentur. Cic. pro Rab. 45: *Ecquis est ex tanto populo, qui bona C. Rabirii Postumi nummo sestertio sibi addici velit?* Livii epit. LV: *C. Matienus* (desertor) - - *sestertio nummo veniit.* Simile ex parte est, quod ait Gaius 2, 252: *Olim - - in usu erat, ei, cui restituebatur hereditas, nummo uno eam hereditatem dicis causa venire.* — *Imperiosa*] ἐπαινή. Od. I 28, 20: *Saeva - Proserpina.* — *trahit*] Proserpina umbras mittit et abripit. Vide Hom. Od. XI 226; 632 sqq. «So im besten Zuge erschöpfender Belehrung, noch über das Grab des zu Beerbenden hinaus, welche den Leser schliefslich ganz in die Erbärmlichkeit der Gegenwart versetzt hat, beschwört H. plötzlich zu wirkungsvollstem Abschlufs die Schrekken der Unterwelt herauf und läfst die ganze Scene als tollen Geisterspuk verschwinden.» Kiessl. — *vive valeque*] solita formula, ut ep. I 6, 67: *Vive, vale;* 7, 3: *Si me vivere vis sanum recteque valentem.*

SATIRA VI.

Hoc erat in votis: modus agri non ita magnus,
Hortus ubi et tecto vicinus iugis aquae fons
Et paulum silvae super his foret. Auctius atque
Di melius fecere. Bene est. Nil amplius oro,

SAT. VI. 4. *orto* γ

VI. Quod maxime Horatius optaverat, ut liber aliquando ab omni negotiorum cura et verae vitae impedimentis sibimet ipse ruri viveret atque otio suo frueretur, id iam villae Sabinae a Maecenate sibi donatae possessione erat assecutus. Neque tamen tam assidue quam vellet ibi degere ei licebat. Consuetudo enim et familiaritas Maecenatis saepius eum Romae et in his urbanae vitae turbis detinebat, ubi quidem nulla alia res maiorem ei molestiam exhibebat, quam eorum importunitas, qui Maecenatis non minus quam poetae animum et mores ignorantes vel propter invidiam eum iniquis sermonibus traducebant, vel, ut ipsos resque suas potenti Octaviani amico commendaret, pertinaci sedulitate rogare numquam desinebant. Huiusmodi igitur suam cum Maecenate necessitudinem nequaquam esse nec talia se quaerere affirmat, iocose amicitiam suam cum illo extenuans, quatenus sine amici offensione fieri poterat. Ac cum irrisione invidorum atque molestorum hominum, qui de amicitia Horatii Maecenatisque perverse iudicabant, suavissimam vitae rusticae a molestiis vitae urbanae quam maxime diversae descriptionem tam eximia arte contexuit, ut hanc satiram inter omnes esse venustissimam omnes interpretes consentiant. «Man dürfte diese vielgefeierte Satire ein Idyll aus dem Gemütsleben nennen, und als solches würde sie die Welt alter und neuer Poesie herausfordern, ihr etwas gleich Liebliches und Vollendetes an die Seite zu stellen.» Weber. Scripta est satira paulo post pugnam Actiacam hieme a. u. c. 723/724, ubi Maecenas ex castris Octaviani in urbem rediit, quod ex eis, quae ad vv. 53 et 55 adnotata sunt, apparet. Praediolum autem Sabinum non eodem anno, quod nonnulli voluerunt, sed biennio ante dono accepisse videatur.

1-5. *in votis*] «in optatis.» (Cic. ad fam. II 13, 2) Pers. 3, 48: *quid dexter senio ferret, Scire erat in voto.* Etiam in prosa or. Cic. Verr. V 142: *nocturna vota cupiditatum suarum.* — *modus*] de agri spatio s. mensura etiam Plaut. Aul. prol. 13: *Agri reliquit ei non magnum modum.* Cic. pro Flacco 80: *voluisti magnum agri modum censeri* ac saepius. — *Hortus* cet.] Plin. h. n. XIX 20, 60: *Hortos villae iungendos non est dubium riguosque maxime habendos, si contingat, praefluo amne.* — *iugis aquae*] Sic iunge, non cum aliis *iugis fons aquae*, id quod consuetudini repugnat. Cfr. ep. I 15, 16: *iugis aquae.* Cic. div. II 31: *aquae iugis colore.* Sall. Iug. 89: *iugi aqua.* — *paulum*

Maia nate, nisi ut propria haec mihi munera faxis.
Si neque maiorem feci ratione mala rem
Nec sum facturus vitio culpave minorem,
Si veneror stultus nihil horum: 'O si angulus ille
Proximus accedat, qui nunc denormat agellum!
O si urnam argenti fors quae mihi monstret, ut illi,
Thesauro invento qui mercennarius agrum
Illum ipsum mercatus aravit, dives amico
Hercule!' Si, quod adest, gratum iuvat, hac prece te oro:

7. *que* αγgσ — 9. «*denormat ag.* sic habent omnes praeter Diu.» Cruq. — 10. *Heu* F *ille* gV «codex Blandin. vetustiss. et Tons. habet *lut ille*» Cruq. — 11. *Tres auro* γ *Tresauro* a — 13. *ac* (pro *hac*) y

silvae] Cfr. od. III 16, 29 sq.; ep. I 16, 5 sqq.; 18, 104. — *super his*] «ἐπὶ τούτοις, praeter haec.» Sic prorsus *his super* apud Silium I 60. In prosa quidem or. dicitur *super haec;* ut Plin. paneg. 75, 6: *super ea, quae sum - - precatus.* Alii minus apposite: «silva in loco editiore super horto, villa et fonte.» Sed utrum editior esset silva an ad latus villae sita, vix quidquam attinebat. — *Bene est*] Formula est contenti bono eventu animi, pro qua aeque frequenter Latini dicunt *bene habet.* Iuven. 10, 72: *Bene habet; nil plus interrogo.* — *Maia nate*] Invocat Mercurium lucri datorem, κερδῷον, ἐριούνιον. Cfr. sat. II 3, 68. Matris autem nomen in precibus blandius. — *propria*] «stabilia.» Cfr. sat. II 2, 129. Verg. Aen. VI 871: *propria haec si dona fuissent.*

6-11. *Si neque* cet.] «Hac condicione exaudi preces meas, si neque» cet., frequenti in precando formula. Cfr. od. I 32, 1; III 18, 5; c. s. 37. Apodosis sequitur demum v. 13: *hac prece te oro.* — *ratione mala*] ut tunc complures periurio, falsis testamentis, rapinis rem familiarem augere nihil pensi habebant. — *rem*] familiarem. — *vitio*] «vitiosa libidine, luxuria.» — *culpa*] «segnitia et neglegentia.» — *veneror*] «deos venerans ab eis precor.» Cfr. c. s. 49; sat. II 2, 124. Caecina apud Cic. ad fam. VI 7, 2: *qui multa deos venerati sint.* — *denormat*] «denormem, inaequalem reddit, adeo ut contra agrimensorum regulas quadratus non sit.» — *fors quae*] Construe: *O si quae fors* cet. — *mercennarius*] Cfr. sat. II 2, 115: *fortem mercede colonum.* Verba autem *illi, - - qui mercennarius* cet. posita sunt pro *illi mercennario qui* cet. eadem attractione, qua sat. II 2, 59: *Cuius odorem olei* cet. pro *oleum, cuius odorem* cet.

12. 13. *dives amico Hercule*] «Ut Mercurius apertis lucris et negotiationi praeerat, sic Hercules opertis lucris sive thesauris. Sunt qui eundem incubum seu incubonem esse velint (id est, δαίμονα thesauris velut incubantem).» Schol. Pers. 2, 10: *o si Sub rastro crepet argenti mihi seria dextro Hercule!* Cfr. Preller-Iordan, Röm. Myth. II 282.

Pingue pecus domino facias et cetera praeter
Ingenium, utque soles, custos mihi maximus adsis.
Ergo ubi me in montis et in arcem ex urbe removi,
Quid prius inlustrem satiris musaque pedestri?
Nec mala me ambitio perdit nec plumbeus Auster

Copiosius hanc fabulam narrat Porphyrio: «traditur fabula fuisse quendam mercennarium, qui semper Herculem deprecatus sit, ut sibi boni aliquid praestaret. quem Hercules ad Mercurium duxit et obsecratus thensaurum fecit ostendi. quo effosso ille eundem agrum, quo operam mercennariam faciebat, comparavit et labori solito operam dedit, sicque probavit Mercurius quod de eo praedixerat Herculi, nulla re illum posse beatum vivere, cum in eadem opera etiam post inventionem thensauri perseveravit.» — *quod adest*] τὸ παρόν, «praesens fortuna; quae nunc possideo.» Cfr. od. III 29, 32. — *gratum iuvat*] «ita iuvat, ut gratum sit animo meo.» Nolim accipere de grato erga deos animo, neque est generis masculini.

14-19. *Pingue* cet.] Iocatur in ambigua significatione v. *pingue*, quod ad ingenium relatum significat «crassum, tardum.» — *cetera*] ut arva, prata, similia. — *utque soles*] «uti grato animo agnosco te semper mihi propitium esse.» Cfr. od. II 7, 13 sq. — *custos*] Ἑρμῆς λόγιος, poetarum semper custos, unde hos vocat *viros Mercuriales* od. II 17, 29. — *in montis* cet.] «in Sabinos montes et in villam meam». — *arcem*] quia in loco edito, in radicibus *Usticae cubantis* (od. I 17, 11), aedificata erat. (Vide Walckenaerii accuratam totius tractus delineationem in fine vol. II.) Minus recte cum Porphyrione alii: «*In arcem* belle dixit, velut rex.» Certe non regiae nescio cuius condicionis, sed, si vis, securitatis notio inest. — *Quid prius* cet.] Supple «quam hanc felicitatem, qua in rustica solitudine utor.» Scripsit enim haec aut scripsisse se fingit ruri, quocirca hoc dicit: «Nunc cum in Sabinum meum ex urbe me recepi, satirae, quam componere fert animus, argumentum longe aptissimum id erit, ut laeto animo praedicem rusticationis insignia bona;» eaque statim enumerat: «Hic enim nec prava ambitio me vexat.» cet. Alii, in quibus Schütz, Gesnerum secuti: «Simul atque adveni in Sabinum, non iam, ut Romae, ambitio me vexat neque vitae periculum minatur Auster. Quid hoc duplici commodo prius praedicem eo scriptionis genere pedestri, quod excolo?» ita ut v. 17 in parenthesi positus sit vel cum Haberfeldtio transponatur post v. 19. Attamen altera simplicior ratio et aeque clara nec minus concinna ex mea quidem sententia videtur. — *musaque pedestri*] Cfr. sat. I 4, 47; od. II 12, 9; a. p. 95; ep. II 1, 250: *sermones - - Repentis per humum.* Quintil. X 1, 81: *multum enim supra prosam orationem, quam pedestrem (πεζὸν λόγον) Graeci vocant, surgit* (Plato). — *Nec mala me ambitio perdit*] Cfr. Ovid. met. XI 765: *Secretos montis et inambitiosa colebat Rura.* Ambitio autem *mala* vocatur etiam sat. II 3, 78; *prava* sat. I 6, 51; *misera* 4, 26; 6, 129; *inanis* ep. II 2, 207. — *plumbeus Auster*] *(Scirocco)* «aestu suo corpus aggravans, viresque ita extenuans, ut nihil moliri possim neque studiis vacare.» Vide ad od. II 14, 15 sq. — *Autumnusque gravis*] «pestilentiam secum afferens.» Liv. III

Autumnusque gravis, Libitinae quaestus acerbae.
Matutine pater, seu Iane libentius audis,
Unde homines operum primos vitaeque labores
Instituunt — sic dis placitum —, tu carminis esto
Principium. Romae sponsorem me rapis. 'Eia,
Ne prior officio quisquam respondeat, urge.'

24. «*urge*, quod in omnibus manuscriptis est intemeratum» Cruq.

6, 2: *grave tempus et forte annus pestilens erat urbi agrisque.* Cfr. od. III 23, 8: *Pomifero grave tempus anno.* Autumnum *letiferum* nominat Iuven. 4, 56. — *Libitinae*] Haec funerum dea Italica modo cum Proserpinae modo cum Veneris numine a doctioribus coniuncta, in cuius templum pro quoque funere nummus inferebatur; item, quaecumque ad funera pertinebant, ibi locabantur et vendebantur; igitur, quo plures moriebantur, eo maior et ipsius deae et libitinariorum, qui funera curabant, quaestus erat. Suet. Ner. 39: *Pestilentia unius auctumni triginta funerum milia in rationem Libitinae venerunt.* Cfr. od. III 30, 7; ep. I 7, 5 sq. Plura affert Preller-Iordan, Röm. Myth. I 440 sq.

20-24. *Matutine pater*] Descriptionem incommodorum vitae urbanae scite orditur ab invocatione Iani, qui omnia initia fortunat; vitae, anni, h. l. negotiorum per singulos dies capessendorum. Hoc loco solo *patris matutini* cognomen habet, ut Martialis (IV 8, 12) *matutinum Iovem* vocat, qui primo mane salutatur. Ep. I 16, 59: *Iane pater.* Macrob. I 9, 9: *Ianum quidem Solem demonstrari volunt et ideo geminum, quasi utriusque ianuae caelestis potentem, qui exoriens aperiat diem, occidens claudat.* Cfr. Preller-Iordan l. l. I 168 sqq. — *seu* cet.] Cfr. ad c. s. 14: *Ilithyia, -- Sive tu Lucina probas vocari Seu Genitalis.* — *Iane - audis*] «ἀκούεις, κλύεις, appellaris.» Ep. I 7, 37: *rexque paterque Audisti coram nec verbo parcius absens.* — *Unde*] «a quo.» Vide ad sat. I 6, 12. — *operum - vitaeque*] «omnium operum, quae vitae nostrae condicio nobis imponit.» — *sic dis placitum*] Cfr. od. I 33, 10: *Sic visum Veneri;* epod. 9, 3: *sic Iovi gratum*, sollemni in his formulis verbi substantivi omissione. «Iam enim haec deorum est voluntas, ut praeside te plena laborum sit vita humana.» — *Romae*] «Cum Romae sum, mane me rapis sponsum in forum» (ep. II 2, 67: *Hic sponsum vocat*); i. e. «Romae necessitatem mihi impositam sentio pro hoc vel illo amico confestim spondendi, nisi insuavis et neglegentior haberi velim.» — *Eia - - urgue*] His verbis Ianus Horatium ad forum rapere fingitur: «ἔπειγε, propera, ne quis in hoc officio recipiendo te praeveniat.» Cfr. Pers. 5, 132: *Surge, inquit Avaritia, eia Surge!* — *officio*] «*officium* i. e. opificium proprie significat *opem*, operam, quam alteri praestamus, ut fere semper antequam illos de *officiis* libros scripsit apud Ciceronem: pro Sulla 26: *si ille labor - si officia, si operae, si vigiliae deserviunt amicis, praesto sunt omnibus;* id. pro Murena 71: *nulla est poena, quae possit observantiam tenuiorum ab hoc vetere instituto officiorum excludere.* Neque ab eo usu abhorret Horatius: ep. I 7, 47; 17, 2; al.» Hirschf.

Sive Aquilo radit terras seu bruma nivalem
Interiore diem gyro trahit, ire necesse est.
Postmodo, quod mi obsit, clare certumque locuto
Luctandum in turba et facienda iniuria tardis.
'Quid vis, insane, et quas res agis?' inprobus urguet
Iratis precibus: 'tu pulses omne, quod obstat,

27. *quid* gFvar. *locuti* F — 29. *Quid tibi vis* aγgF *Quid vis* σy *agis* omis. gy

25. 26. *radit*] «flat, terrae superficiem *radens*, perstringens,» ut epod. 16, 54. — *Interiore - gyro*] «solstitium hiemale lente ducit diem, qui iam breviorem horarum, quibus sol lucet, circulum describit;» ut inter plures circulos, quibus idem est centrum, interiores semper brevius spatium circumscribunt. Cic. de nat. deor. II 106 ex Arateis suis de Cynosura: *Nam cursu interiore brevi convertitur orbe.* Verg. Aen. XI 695: *Eludit gyro interior.* — *trahit*] «lente ducit quasi ingratum, qui vix ire videatur,» etsi multo breviorem aestivo; *bruma* = brevima.

27. 28. *Postmodo* cet.] «Statim, cum e foro discessi, incidere rursus soleo in turbam molestissimam.» Nolim cum aliis iungere: *quod mi postmodo obsit.* Cfr. tamen od. I 28, 30: *nocituram Postmodo - - fraudem committere.* — *quod mi obsit, - - locuto*] «Cum pronuntiaro sponsionis formulam, quae fortasse, ubi creditori a me satisfaciendum erit, si debitor ipse solvendo non fuerit, mihi noxam afferet;» ex Thaletis vel, ut alii volunt, Biantis illa sententia, quae in proverbium abiit: *Ἐγγύα, πάρα δ' ἄτα. (Sponde; noxa praesto est.)* — *clare certumque*] Est hoc ex formularum sermone, ex quo apud ICtos *certa verba* eadem sunt ac sollemnia et legitima; utrumque autem v. ita iungitur in formula apud Liv. I 18, 9: *Iuppiter, - - tu signa nobis certa adclarassis;* et prorsus ut h. l. apud Senec. Lud. I 3: *quaecumque audivi, certa, clara adfero.* — *Luctandum*] «summo labore penetrandum est per turbam, ita ut in tardiores impingam eosque pulsem, atque adeo etsi invitus iniuria eos afficiam.» Plaut. Mercat. 118: *Et currendum et pugnandum et autem iurigandum est in via.*

29-31. *Quid vis, insane*] Quod scriptura omnium fere nostrorum codicum *Quid tibi vis, insane, et quas res agis?* propter vitium metricum ferri non potest, v. *tibi* delere quam cum Bentleio *quam rem* scribere malo; facilius enim *tibi* incuria librariorum frequentissimae formula *quid tibi vis* memorum inculcatum quam formulam non minus usitatam *quam rem agis* in *quas res agis* mutatam esse arbitror; praeterea synaloephe *rem agis* videtur durissima. V. *inprobus* minus recte a nonnullis cum v. *agis* coniungitur; nam orationis Horatianae levitati repugnaret: *insane, inprobus.* — *inprobus urguet Iratis precibus*] est: «sine ullo pudore ac modo (rücksichtslos) me insectatur diris imprecationibus.» Cfr. epod. 5, 86: *Thyesteae preces;* od. I 28, 33: *precibus non linquar inultis.* — *tu pulses*] «Quomodo, malum, (inquit pulsatus,) audes impingere

Ad Maecenatem memori si mente recurras.'
Hoc iuvat et melli est, non mentiar. At simul atras
Ventum est Esquilias, aliena negotia centum
Per caput et circa saliunt latus. ᶜAnte secundam
Roscius orabat sibi adesses ad Puteal cras.
De re communi scribae magna atque nova te

32. *melius* F — 36. «antiq. cod. Bland. habet sine ulla litura *novatae*» Cruq.

in omnes, qui tibi obstant, eosque de via deturbare?» Coniunctivus autem est indignantis. Cfr. sat. II 7, 40: *Tu - - ultro Insectere?* Plin. paneg. 63, 5: *Averseris tu - suffragia? - - liberae civitati ne simulationem quidem serves?* Minus recte Heindorfius: «*du stöfsest wohl alles, was dir im Wege ist, wenn du nur zu Maecenas eilen kannst*» quem recentiorum secutus est Kiefsling. — *si - recurras*] «ubi ex foro ad Maecenatem, quasi apud eum habites vel, ut alii explicant, officium tuum sit, festinanter redeas.» — *memori*] «dum amicus tibi semper ante oculos versatur.»

32-35. *Hoc*] «ad Maecenatem memori mente recurrere.» — *melli*] «dulcedini et suavitati est.» Acro. Cfr. Plaut. Casin. II 8, 22: *mel mihi videor lingere.* — *non mentiar*] «libere fatebor.» Est sermonis cotidiani, ut Cic. ad fam. III 4, 2: *Quod scribis - - id mihi, ne mentiar, est gratum.* — *atras*] quia olim fuerat plebis infimae sepulcretum, cuius ipsa memoria *atras*, id est, funestas cogitationes excitabat; etsi tunc turris Maecenatiana cum horto ibi exstructa erat, certe iam inde ab a. u. c. 718. Vide sat. I 8, 14. Hoc quoque poeta in incommodis urbis numerat. — *centum*] «sescenta negotia ab omni parte me vexant et quasi *circumvallant.*» (Terent. Ad. 302.) — *secundam*] nobis ex variis anni temporibus vel sextam vel septimam, Horatio utique satis incommodam (v. sat. I 6, 122); argentarii contra tunc negotiis vacare incipiebant. Cic. pro Quinctio 25: *Naevius - - ipse suos necessarios - - corrogat, ut ad tabulam Sextiam sibi adsint hora secunda postridie.* — *Roscius orabat*] Verba sunt non servi alicuius, sed ipsius Horatii, cuius per caput hoc Roscii et alterum scribarum negotium saliebat. — *Puteal*] Cfr. ep. I 19, 8: *Forum putealque Libonis*, ubi adnotavit Porphyrio: «puteal autem Libonis sedes praetoris fuit prope arcum Fabianum dictum, quod a Libone illic primum tribunal et subsellia collocata sunt.» Dicebatur autem *Puteal*, quia veri putealis *(περιστομίου, Brunneneinfassung)*, saepti puteo circumdati, habebat formam atque ad eam rem destinatum erat, ne locus sacer, in quo fulgurita condita essent, hominum accessu profanaretur. Cfr. Iordan, Topogr. d. St. Rom. I 2, 403 sq. — *adesses*] ad testimonium dicendum. Cfr. Cic. pro Quinctio 25.

36. 37. *De re communi* cet.] Post aciem Philippensem Horatius, quo se patrimonio maxima ex parte spoliatum sustentaret, scriptum quaestorium compararat; verum ab hoc quaesticulo, ut videtur, iam sese removerat, ubi primum in amicitiam Maecenatis acceptus est (Proleg. p.

Orabant hodie meminisses, Quinte, reverti.
Inprimat his, cura, Maecenas signa tabellis.'
Dixeris, experiar: 'Si vis, potes' addit et instat.
Septimus octavo propior iam fugerit annus,
Ex quo Maecenas me coepit habere suorum
In numero, dumtaxat ad hoc, quem tollere rheda
Vellet iter faciens et cui concredere nugas

XXI). Nihilominus scribae poetam collegae loco habere pergentes eum interdum advocabant, ubi de rebus ad se pertinentibus *(communibus)* consultarent, quo postulata sua, illo apud Maecenatem intercedente, facilius obtinerent. Festive autem hoc scribae munere, quod inter tenuiora erat, olim se functum esse atque etiamnunc inde se molestiam trahere significat, prorsus securus, utrum propter hoc ipsum a ditioribus ut *libertino patre natus* et *scriba* derideretur necne. — *scribae*] De scribis eorumque decuriis cfr. Cic. Verr. III 19. Mommsen, Röm. Staatsrecht I² 331 sqq. — *Orabant*] Etiam hoc verbum satis significat Horatium non iam scribam fuisse. Recte enim Düntzer monet omnia, quae per h. l. memorentur *aliena negotia*, officii fuisse *(Gefälligkeiten)* non proprii atque certi muneris. — *Quinte*] Semet ipsum appellare videtur Horatius, in memoriam sibi revocans collegarum negotium. Plerique hic, ut supra de Roscii servo, de scribarum servo cogitant, cui parum convenit praenominis usurpatio. — *reverti*] «rursus adesse in collegio.»

38. 39. *Inprimat* cet.] Hoc quoque, quod rogaverat tertius aliquis homo negotiosus, Horatio in mentem venit. Maecenas autem circa tempus pugnae Actiacae a. u. c. 723 Italiae praefectus Caesaris Octaviani anulum signatorium habuit. Mense demum Decembri Agrippa ei adiunctus est atque itidem anulum accepit. (Dio Cass. LI 3). — *tabellis*] Quales hae fuerint, divinare non possumus. Plin. h. n. XXXVII 4, 10: *Divus Augustus inter initia sphinge signavit. Duas in matris anulis iam indiscretae similitudinis invenerat. Altera per bella civilia absente eo amici* (Agrippa et Maecenas) *signavere epistulas et edicta, quae ratio temporum nomine eius reddi postulabat, non inficeto lepore accipientium, aenigmata adferre eam sphingem. Quin etiam Maecenatis rana per collationem pecuniarum in magno terrore erat.* Quibus ex verbis vides etiam in publicis negotiis Maecenatem proprio suo ranae signo interdum usum esse. — *Dixeris*] «Si ego ei respondero» cet.

40-44. *Septimus*] Cum haec satira hieme 723/724 composita sit, ex his apparet Horatium a. 716/717 in Maecenatis familiaritatem receptum esse. Poetae enim verba aperte significant sex annos maioremque partem septimi inde praeterisse, neque video, quo iure alii, ut Orelli, elicere potuerint *octo prope annos.* — *dumtaxat ad hoc* cet.] Consulto et iocose extenuat suam cum potente amico necessitudinem, significans se ab ambitione longe remotum esse neque umquam negotiis civilibus ab illo administrandis sese ingerere solitum. — *tollere rheda*] «recipere comitem in rhedam.» «Ceterum *rheda*, voc. ex Gallia peti-

Hoc genus: 'Hora quota est? Thraex est Gallina Syro par?
Matutina parum cautos iam frigora mordent,' 45
Et quae rimosa bene deponuntur in aure.
Per totum hoc tempus subiectior in diem et horam
Invidiae noster. Ludos spectaverat una,
Luserat in campo: 'Fortunae filius' omnes.

44. «*Thrax est Gall.* sic habent omnes, quos vidi, codices scripti -- duo Blandin. codices habent *Thraex est Gallina*» Cruq. — 48. *spectaverit* g

tum, curram quattuor rotarum significat, quo Romani ad iter faciendum aeque ac cisiis, quae duarum erant rotarum, utebantur: cfr. sat. I 5, 86.» Hirschf. — *Gallina*] nomen gladiatoris per se ridiculum, qui parma Threcidica et gladio incurvo *(ἅρπῃ)* armatus componi solebat in arena cum *Syro* mirmillone, id est gladiatore armatura Gallica induto et piscis *(μορμύλου* s. *μορμύρου)* imaginem in galea habente. Cic. Phil. VII 17: *Mirmillo in Asia depugnavit* (L. Antonius). *Cum ornasset Threcidicis comitem et familiarem suum, illum miserum fugientem iugulavit.* (De gladiatorum generibus, quae varietatis causa committebantur atque sibi invicem opponebantur, perbene exposuit Schütz ad h. l.) *Thraeces* autem gladiatores plerumque nominari et optimis codicibus et inscriptionibus (v. Orell. 2576. 2579) confirmatur. Quod voluit Kraffert (Fleckeisen ann. 128 p. 10) gallinam non nomen gladiatoris sed appellativum esse, quo Maecenas poetam ioci causa appellaverit, minime placet neque Plaut. Asin. 666: *Dic igitur me passerculum, gallinam, coturnicem* etc. comprobari potest.

45-49. *parum cautos* cet.] «paenulis et lacernis non satis munitos laedunt frigora.» Quemadmodum *urere*, sic etiam *mordere* de frigore usitatum est. Verg. georg. I 93: *Boreae penetrabile frigus adurat.* Mart. VIII 14, 1: *ne -- Mordeat et tenerum fortior aura nemus.* Aestus *mordere* dicitur ep. I 8, 5. — *rimosa*] «quae nihil secreti retinet, sed in huiusmodi sermonibus sane sine ullo incommodo aut periculo alterius» ex Terentiano illo Eun. 105: *Plenus rimarum sum, hac atque illac perfluo.* Cfr. ep. I 18, 70: *Nec retinent patulae commissa fideliter aures.* — *Per totum* cet.] «Ex eo inde tempore, quo in Maecenatis amicitiam admissus sum, in dies ac prope in singulas horas magis expositus sum invidiae hominum contracti ac pusilli animi.» — *in diem et horam*] «*von Tage zu Tage, von Stunde zu Stunde*»; usitatior est pluralis. — *noster*] comice pro ego, *unser Mann*, quasi excepto vocabulo *noster* ex ore servorum, h. l. ex ore volgi Horatium sibi consociantis. Plaut. Rud. 1245 Daemones: *minume istuc faciet noster Daemones;* Amphitr. 399: *Certe edepol tu me alienabis numquam quin noster siem;* Epid. 147: *novi ego nostros: mihi dolet quom ego vapulo.* Male ante Bentleium omnes interpunxerunt: *invidiae. Noster ludos* cet. Plusquamperfecta *spectaverat* et *luserat* hypothetice sunt accipienda = *si quando spectarat, postea omnes exclamabant;* prorsus ut sat. II 7, 68: *Evasti* pro *si eva-*

Frigidus a rostris manat per compita rumor:
Quicumque obvius est, me consulit: 'O bone (nam te
Scire, deos quoniam propius contingis, oportet),
Numquid de Dacis audisti?' Nil equidem. 'Ut tu
Semper eris derisor!' At omnes di exagitent me,
Si quicquam. 'Quid? militibus promissa Triquetra
Praedia Caesar an est Italā tellure daturus?'
Iurantem me scire nihil mirantur ut unum

54. «3 Bland. *derisor ad omneis*» Cruq. — 57. *miratur* F *et* $a\gamma g$

sisti. Cfr. sat. I 3, 56 sq. Maecenatem pila delectatum esse cognoscitur ex sat. I 5, 48: *Lusum it Maecenas.* Ad v. *campo* supple *Martio*, ut sat. I 6, 126: *fugio campum lusumque trigonem. — Fortunae filius*] Graeci *παῖς τῆς τύχης* (Soph. Oed. Tyr. 1080); nos: «*das Glückskind!*»

50-55. *Frigidus* cet.] «qui frigus et timorem incutit.» Cfr. ep. I 3, 26: *Frigida curarum fomenta. — a rostris*] = a foro, quo homines rerum novarum cupidi et audiendi et narrandi causa convenire solebant. «Iam omnes me verum scire opinantur, utpote qui principibus viris proximus sim.» — *Dacis*] Cum his M. Antonii socius, ipso illo anno 723, quo haec satira composita est, bellum gerebatur; ad quod a. 724 M. Crassus, illius, qui a Parthis occisus est, filius, missus est. (Cfr. od. III 6, 14. Verg. georg. II 497.) — *eris*] «quemadmodum nunc es, sic etiam, ut mihi videris, eris in perpetuum *εἴρων*.» De derisore, «simulatore ac dissimulatore (Sallust. Catil. 5)» cfr. ep. I 18, 11; a. p. 433: *Derisor vero plus laudatore movetur. — omnes di exagitent me, Si quicquam*] «audivi» vel «scio.» Cfr. Tac. ann. VI 6 in Tiberii epistula: *di me deaeque peius perdant, quam perire me cotidie sentio, si scio. — Quid?*] Novae personae altera haec interrogatio tribuenda est. — *militibus promissa*] Hic quoque eodem tempore (a. u. c 723 exeunte) cotidianus civitatis sermo erat. Etenim non de alia agrorum divisione h. l. agi potest, quam de ea, quae facta est post pugnam Actiacam media hieme a. 723-724; cum Caesar ex Asia, ubi tum morabatur, repente Brundisium profectus esset ad seditionem veteranorum, quos sine donis dimiserat, sedandam (Dio LI 4). Qua occasione militibus partim pecuniam dedit, aliis, qui omnia secum bella gessissent, agros etiam assignavit eorum Italorum, qui Antonii partes secuti erant. Cfr. monum. Ancyr. III 22 ed. Mommsen: *Pecuniam pro agris, quos in consulatu meo quarto et postea consulibus M. Crasso et Cn. Lentulo Augure adsignavi militibus, solvi municipiis.* Quo tempore haec scribebat, etiamtunc ambigebatur, utrumne in Sicilia an in Italia veteranis tumultuantibus Caesar agros daturus esset. — *Triquetra*] «tellure» non «praedia.» *Triquetra* pro *triangula* dicta est Sicilia a forma triangulari, tribus promontoriis, Pachyno, Lilybaeo, Peloro finita. Cfr. Quintil. I 6, 30. *Trisulcam* eandem appellat Claudian. rapt. Pros. 1, 146.

57-64. *unum*] «praecipuum omnium, quotquot sunt.» — *Perditur*]

Scilicet egregii mortalem altique silenti.
Perditur haec inter misero lux, non sine votis:
O rus, quando ego te aspiciam, quandoque licebit
Nunc veterum libris, nunc somno et inertibus horis
Ducere sollicitae iucunda oblivia vitae?
O quando faba Pythagorae cognata simulque
Uncta satis pingui ponentur oluscula lardo?

64. *ponuntur* g

Hoc nunc quidem unicum exemplum est praesentis passivi in verbo *perdere*, unde Lachmannus (ad Lucr. p. 121) suo iure de corruptela cogitavit et coniecit *porgitur;* meliorem esse puto *mergitur* Madvigii et Krügeri, quod etiam Kiefsling recepit. Sed cum etiam alia apud Horatium legantur *ἅπαξ λεγόμενα*, prudentius videtur in codicum lectione acquiescere. — *lux*] «dies.» Cfr. sat. I 5, 39; II 2, 116. — *non sine votis*] «non sine huiusmodi optatis,» qualia sequuntur. — *veterum*] Cfr. sat. II 3, 11: *Quorsum pertinuit stipare Platona Menandro, Eupolin, Archilochum, comites* (rus) *educere tantos?* ep. I 2, 1: *Troiani belli scriptorem - - Praeneste relegi.* — *somno*] meridiano, *siesta*, quod Varro r. r. I 2, 5 dicit: *aestivum diem si non diffinderem insititio somno meridie, vivere non possem;* ep. I 14, 35: *Cena brevis iuvat et prope rivum somnus in herba.* — *inertibus horis*] *quel dolce far niente.* Tibull. I 1, 5: *Me mea paupertas vitae traducat inerti.* — *Ducere*] *ἕλκειν*, quasi vinum «obsorbere, haurire, ut od. I 17, 21: *Hic innocentis pocula Lesbii Duces sub umbra.* Verg. Aen. VI 713: *Animae - - Lethaei ad fluminis undam Securos latices et longa oblivia potant.* Val. Flacc. 4, 536: *longae ducentem oblivia poenae.* — *faba Pythagorae cognata*] «Dubitabat enim Pythagoras, an in eo corpore lateret anima patris sui an alterius propinqui, qua de re ridet eum Horatius et eius sequaces.» Comm. Cruq. Pythagoreis interdictum esse, ne *κυάμοις* vescerentur, refert Cicero de divin. I 62: *quod habet inflationem magnam is cibus, tranquillitati mentis quaerentis vera contrariam;* alii alias causas afferunt. (Cfr. Aristot. ap. Diog. Laert. 8, 34.) Porphyr. vit. Pythag. 44: *τῆς πρώτης ἀρχῆς καὶ γενέσεως ταραττομένης καὶ πολλῶν ἅμα συνενηνεγμένων καὶ συσπειρομένων καὶ συσσηπομένων ἐν τῇ γῇ κατ'ὀλίγον γένεσις καὶ διάκρισις συνέστη ζῴων τε ὁμοῦ γενομένων καὶ φυτῶν ἀναδιδομένων, τότε δὴ ἀπὸ τῆς αὐτῆς σηπεδόνος ἀνθρώπους συστῆναι καὶ κυάμους βλαστῆσαι.* Similiter irridet frequentes tum sectatores Pythagorae ep. II 1, 52: *et somnia Pythagorea.* Hoc igitur dicit: «Nobile illud legumen, quod volgus quidem spernere solet, sed pro cognato sibi habuit vel ipse Pythagoras.» — *Uncta satis*] Sic iunge, non *satis pingui*, ex quo errore natum est Bentleii *παραδιόρθωμα focis.* Videlicet «oluscula coquuntur una cum larido, quo illa satis unguantur, etiamsi oleo careant.» — *ponentur*] «apponentur.» Vide sat. II 2, 23. — *oluscula lardo*] Sat. II 2, 116: *Non ego - temere edi luce profesta Quicquam praeter olus fumosae cum pede pernae.* Martial. V

O noctes cenaeque deum, quibus ipse meique
Ante Larem proprium vescor vernasque procacis
Pasco libatis dapibus. Prout cuique libido est,
Siccat inaequalis calices conviva solutus
Legibus insanis, seu quis capit acria fortis
Pocula seu modicis uvescit laetius. Ergo
Sermo oritur, non de villis domibusve alienis,
Nec male necne Lepos saltet, sed quod magis ad nos

67. *cum ut* gF Bentley — 70. *vescit* F *humescit* g «*uvescit* habent 4 cod. Bland.» Cruq.

78, 6: *Ponetur digitis tenendus unctis Nigra cauliculus virens patella -- Et pallens faba cum rubente lardo.*

65-67. *O - cenae*] «simplicissimae quidem, sed simul aeque securae et iucundae, ac si *conviva deorum* essem (od. I 28, 7), in noctem usque productae.» Comice Antiphanes (com. Gr. Mein. III 143): *Βίος θεῶν γάρ ἐστιν, ὅταν ἔχῃς πόθεν Τἀλλότρια δειπνεῖν μὴ προσέχων λογίσμασιν.* Manifesto verba facit de cenis laetissimis quidem, sed rusticis et cotidianis vv. 63. 64. Cic. Cato mai. 46: (In Sabinis) *convivium vicinorum cotidie compleo, quod ad multam noctem quam maxime possumus vario sermone producimus.* — *ipse meique*] De hac constructione *ego meique vescor* cfr. Reisig *Lat. Sprachwiss.* p. 331. *Mei*, non «servi», sed, ut patet ex seqq. et ex v. 41 *suorum*, «amici atque familiares, qui in lectis mecum accumbunt, et quidem ex rusticantium more ante Lares in foco collocatos, dum servi domi meae nati nutritique, alacres, ut solent, atque petulantes mensam circumstant et mox cena peracta reliquias ciborum a nobis quantumlibet degustatorum comedunt.» — *Ante Larem*] Vide ad epod. 2, 66. — *vernasque procacis*] Seneca de prov. 1, 6: *Cogita filiorum nos modestia delectari, vernularum licentia; illos disciplina tristiore contineri, horum ali audaciam.* — *libatis*] «temperanter degustatis,» non, ut alii volunt: «ex quibus particulam Dis Penatibus libavi.» Vinum ex patera, non cibos libabant. Cfr. Verg. Aen. V 90: *Ille - - inter pateras et levia pocula serpens Libavit - dapes.* Ceterum vide Sen. ep. 77, 8: *cena peracta reliquiae circumstantibus dividantur.* Petron. 67: *nisi reliquias pueris diviserit.*

67-76. *Prout*] Bentley immerito in *cum ut* mutavit; est monosyllabum ut *quoad* II 3, 91. — *libido est*] Honestus in Anthol. Palat. II. p. 333: *τὸ δ' ὁππόσον ἡδὺ ποθῆναι Μέτρον ἐμοὶ πάσης ἄρχιον εὐφροσύνης.* — *Siccat* cet.] «Suo quisque arbitratu ebibit pocula minora aut maiora, liber a molestis illis legibus, quas *συμποσιάρχης* (rex bibendi) de numero ac mensura poculorum alias convivis dictat.» — *Legibus insanis*] Cic. Verr. V 28: *Iste enim praetor severus ac diligens, qui populi R. legibus numquam paruisset, illis legibus, quae in poculis ponebantur, diligenter*

Pertinet et nescire malum est, agitamus: utrumne
Divitiis homines an sint virtute beati;
Quidve ad amicitias, usus rectumne, trahat nos;
Et quae sit natura boni summumque quid eius.
Cervius haec inter vicinus garrit anilis
Ex re fabellas. Siquis nam laudat Arelli
Sollicitas ignarus opes, sic incipit: ‘Olim
Rusticus urbanum murem mus paupere fertur
Accepisse cavo, veterem vetus hospes amicum,

77. *has* a_2g «Sil. codex habet - *has* - - Mart. - *hic* - - alii omnes *Cervius haec inter* etc. praeterquam quod omnes Blandin. habeant *vicinos*» Cruq. *vicinos* γcorr.gFvar.σ_1

obtemperabat. Ipse Cato (Cic. de senect. 46): *Me vero* (in conviviis) *et magisteria delectant a maioribus instituta et is sermo, qui more maiorum a summo adhibetur in poculis.* Cfr. sat. II 2, 123. — *capit*] «sumit; eligit» non, ut alii: «capax est acriorum poculorum.» — *acria*] vino meraciore completa, cum timidiores dilutius sumerent. Similiter *acres potores* dixit, qui *calices* poscunt *maiores*, sat. II 8, 35 sq. — *fortis*] «confidens se inebriatum non iri.» — *uvescit*] «paulatim *uvidus* fit (od. II 19, 18; IV 5, 39), bene potus.» Est verbum Lucretianum (I 306). — *Ergo*] «Propter hanc ipsam hilaritatem atque liberae compotationis iucunditatem fit, ut solitis ac volgaribus illis conviviorum sermonibus numquam utamur, invidentes aliis praedia maiora, vel de pantomimorum artibus inter nos contendentes.» — *Lepos*] «nomen insignis saltatoris Caesari grati, archimimi, qui sic appellatus est, quod iucunde et molliter saltaret eloquereturque.» Comm. Cruq. — *sed quod magis* cet.] «sed Socratici generis nostri sunt sermones.» — *utrumne*] Cfr. epod. I, 7. — *usus rectumne*] «utrum utile an honestum amicitias contrahere debeat.» — *summumque* cet.] «τὸ τέλος τῶν ἀγαθῶν, ἡδονὴ ἢ ἀρετή, perpetua illa controversia inter Stoicos et Epicureos, nos quoque agitat.»

77-79. *Cervius*] lepidus ac facetus Horatii vicinus, diversus a Cervio sat. II 1, 47, cuius nomen posteritati tradere placuit poetae; *Arellius* contra avarus, item in vicinia habitans. Ut nomina haec pro fictis habeamus, nihil profecto causae est. — *garrit*] «comiter narrat fabellas Aesopias *anilis*, omnibus iam per nutricum narrationes inde a pueritia notas, nec tamen umquam iniucundas, si facete narrentur.» Cfr. sat. I 10, 41: *garrire libellos.* — *Ex re*] «pro commodo, id est, quae cum re proposita conveniant.» Cfr. Hand Turs. II. p. 660. — *Sollicitas ignarus*] «nescius, quantam sollicitudinem Arellio isti afferant.»

79-87. *Olim*] *Olim* et *quondam* frequens fabellarum et exemplorum initium, nostrum *einmal.* Cfr. ep. I 1, 73. Ovid. fast. II 799: *ut quondam stabulis deprensa relictis - - agna.* Cfr. Hand Turs. IV p.

Asper et attentus quaesitis, ut tamen artum
Solveret hospitiis animum. Quid multa? neque ille
Sepositi ciceris nec longae invidit avenae,
Aridum et ore ferens acinum semesaque lardi
Frusta dedit, cupiens varia fastidia cena
Vincere tangentis male singula dente superbo,
Cum pater ipse domus palea porrectus in horna
Esset ador loliumque, dapis meliora relinquens.
Tandem urbanus ad hunc "Quid te iuvat" inquit, "amice,
Praerupti nemoris patientem vivere dorso?

82. *intentus* g «unus Bland. habet *intentus*» Cruq. «*artum*. sic habent omnes codices scripti» Cruq. — 84. «*sepositi ciceris*. sic habent omnia scripta praeter unum Blandin. codicem, qui legit *sepositis*» Cruq. — 91. *Praeruptis* aγ

368 sq. — *Rusticus* cet.] Notissima haec fabula inter Babrianas est 108. — *murem mus - - veterem vetus*] Vides bis ita disposuisse verba, ut eiusdem nominis diversae formae altera alteram exciperet; id quod amabant latini scriptores.» Dillenb. — *asper*] «laboriosus et minime luxuriosus.» — *attentus*] «parcus,» ut Terent. Ad. 954: *nimium ad rem in senecta attenti sumus*. Cic. pro Quinctio 11: *paterfamilias et prudens et attentus*. Ep. I 7, 91: *Durus, ait, Voltei, nimis attentusque videris Esse mihi;* II 1, 172: *patris attenti*. — *ut tamen* cet.] «ita tamen, ut animum alias contractum ac prope anxium laxaret *hospitiis*» (vel dativus, ut Iuven. 4, 67: *propera stomachum laxare saginis*, vel, ut alii volunt, ablat. = bei Bewirtungen), «se exhilararet interdum hospites invitando.» — *artum Solveret*] Ep. I 5, 20: *Contracta quem non* (fecit ebrietas) *in paupertate solutum? — ille*] «ut qui tam benignus esset.» Cfr. od. IV 9, 51; sat. II 3, 204. Haase in Reisig *Lat. Sprachw.* p. 377. — *longae*] «Habet enim glumam (grani folliculum) longam.» Comm. Cruq. — *invidit avenae*] constructione Graeca (Quintil. IX 3, 17), ut φθονεῖν τινί τινος. Verg. Aen. XI 126: *Iustitiaene prius mirer belline laborum?* Latinam constructionem vide sat. I 6, 49: *honorem Iure mihi invideat quivis*. Cfr. ep. I 14, 41. — *acinum*] uvae passae. — *tangentis male*] «vix ac fastidiose contingentis.» Comm. Cruq. Cfr. Hand Turs. III. p. 585. Noli iungere cum aliis *male superbo;* nimis enim distant verba. «Im Folgenden zeichnet jedes einzelne Wort den Widerwillen des verwöhnten Gastes, der kaum *(male)* einzelne Bissen *(singula)* berührt *(tangentis)* und dazu den Mund verzieht *(dente superbo).*» Kiessl.

88-92. *Cum pater ipse* cet.] Non sine festiva stili gravitate patremfamilias facit stratum esse in palea hornotina atque edere cibos longe viliores, *ador (Spelt)* et *lolium*

Vis tu homines urbemque feris praeponere silvis?
Carpe viam, mihi crede, comes; terrestria quando
Mortalis animas vivunt sortita neque ulla est
Aut magno aut parvo leti fuga: quo, bone, circa,
Dum licet, in rebus iucundis vive beatus;
Vive memor, quam sis aevi brevis." Haec ubi dicta
Agrestem pepulere, domo levis exsilit: inde
Ambo propositum peragunt iter, urbis aventes
Moenia nocturni subrepere. Iamque tenebat

92. «*Vis tu homines.* ita offendi in omnibus quos vidi codicibus scriptis» Cruq. — 95. *bene* γgσ «In omnibus codicibus scriptis a me lectis habetur *quo, bene, circa*» Cruq.

(Taumellolch). Qui hic *pater domus* vocatur, *cenae pater* dicitur sat. II 8, 7. — *patientem*] «καρτεροῦντα, dum parcam ac duram vitam agis.» Cfr. od. I 7, 10. Verg. ecl. 10, 52: *Certum est in silvis, inter spelaea ferarum Malle pati.* Lucan. 5, 313: *disce sine armis Posse pati.* — *Vis tu*] Vide ad sat. I 9, 69.

93-100. *Carpe viam*] Cfr. sat. I 5, 95. Ovid. trist. I 10, 4 de nave celerrima: *Sive opus est remo, remige carpit iter.* — *mihi crede*] «Sequere, quaeso, fidum meum consilium;» non, ut alii: «Crede te meae fidei atque praesidio.» Cfr. sat. II 3, 75. — *terrestria quando* cet.] Satis festive hic mus urbanus philosophum Epicureum agit, omnibus terrestribus (animalibus) fato contingere animas mortales docens. — *neque ulla est* cet.] Od. I 4, 13: *Pallida Mors aequo pulsat pede pauperum tabernas Regumque turris;* od. II 18, 32: *Aequa tellus Pauperi recluditur Regumque pueris;* ep. II 2 178: *metit Orcus Grandia cum parvis, non exorabilis auro.* — *quo - circa*] Tmesis rarissima. — *Dum licet*] Eadem formula est od. II 11, 16; IV 12, 26; ep. I 11, 20; plenior od. II 3, 15: *Dum res et aetas et sororum Fila trium patiuntur atra.* — Videtur parodia Euripidis Alcest. 794: *Βροτοῖς ἅπασι κατθανεῖν ὀφείλεται. - - Ταῦτ' οὖν ἀκούσας καὶ μαθὼν ἐμοῦ πάρα, Εὔφραινε σαυτόν, πῖνε, τὸν καθ' ἡμέραν Βίον λογίζου σόν, τὰ δ' ἄλλα τῆς τύχης.* — *Vive memor* cet.] «Et quidem ita vive, ut decet eum, qui vitam brevem esse semper meminerit.» Pers. 5, 153: *Vive memor leti, fugit hora.* — *pepulere*] «impulerunt, commoverunt.» Etiam in prosa orat. Cic. de off. III 41: *Species utilitatis animum pepulit eius.* — *aventes - - subrepere*] «cupientes, quo tempore nemo eos animadverteret nec disturbaret, rependo moenia subire ac per aperturam aliquam clanculum intrare.» Stat. silv. I 4, 56: *subrepsit in artus Insidiosa quies.* — *nocturni*] Cfr. epod. 16, 51; sat. I 3, 117.

100-105. *Iamque tenebat* cet.] Parodia epica, ut sat. I 5, 9: *Iam nox inducere terris Umbras et caelo diffundere signa parabat.* — *Nox* dea caelum curru pervehitur, ut

Nox medium caeli spatium, cum ponit uterque
In locuplete domo vestigia, rubro ubi cocco
Tincta super lectos canderet vestis eburnos,
Multaque de magna superessent fercula cena,
Quae procul exstructis inerant hesterna canistris.
Ergo ubi purpurea porrectum in veste locavit
Agrestem, veluti succinctus cursitat hospes
Continuatque dapes nec non verniliter ipsis
Fungitur officiis, praelambens omne quod adfert.
Ille cubans gaudet mutata sorte bonisque
Rebus agit laetum convivam, cum subito ingens
Valvarum strepitus lectis excussit utrumque.

108. «Blandinii codices habent *verniliter*» Cruq.

Aurora et Sol. — *cum ponit*] Sat. I 5, 20: *Iamque dies aderat, - cum - - Sentimus.* — *ponit - - vestigia*] «ingreditur = *den Fuſs setzt.* Cfr. ep. I 19, 21. Cic. Phil. III 31: *ubicumque posuit vestigium.* — *cocco*] pr. est bestiola *(cochenille)*, quae in quercu coccifera invenitur, inde etiam color ille ruber, qui ex his bestiolis expressus coccineus (scharlachfarbig) vocatur. — *canderet*] «splenderet,» rarissime de alio quam albo colore, excepto ferro, carbone, favilla *candente*, in quibus notioni fulgoris rutilantis accedit notio ardoris. Cfr. ad od. IV 1, 10. — *vestis*] stragula (sat. II 3, 118). Cfr. sat. II 4, 84. — *procul*] a *procellere* ductum dicitur pr. de eis, quae suo loco mota sunt = *weg, abseits*, h. l. de reliquiis sepositis dicitur; cum *inerant*, non cum *exstructis* iungendum est. Sic ep. I 7, 32: *Cui mustela procul - - ait.* Terent. Hec. 607: *Quem cum istoc sermonem habueris, procul hinc stans accepi.* Verg. ecl. 6, 16: *Serta procul, tantum capiti delapsa, iacebant.* Ovid. met. V 114: *Quem procul adstantem - - irridens.* — *canistris*] ut primo mane a servis amoverentur purgareturque triclinium.

106-109. *succinctus*] uti solebant esse structores, cenae ministri. Cfr. sat. II 8, 10. — *Continuat*] «unum post alterum cibum assidue apponit.» — *nec non*] Hac particularum compositione Cicero abstinet, utitur Varro. — *verniliter*] «ipse, cum servos non habeat, in modum vernae alacris et prompti ministrat.» — *officiis*] Officia opponuntur dapibus; hinc adiungit *ipsis*, «quae necessaria erant in ferculis apponendis.» Lambinus volebat *ipse*. — *praelambens*] Aptum v. de mure pro eo, quod de homine est *praegustans*, «ut alteri significaret, quam lauti essent cibi.»

111-117. *agit*] «praebet se hilarem convivam;» non, ut alii, «fingit se, simulat.» — *subito ingens* cet.] Cogitandum de servis, qui sub diluculum valvis apertis conclave intrant scopis spongiisque purgaturi; quorum strepitu simul excitantur mo-

Currere per totum pavidi conclave, magisque
Exanimes trepidare, simul domus alta Molossis
Personuit canibus. Tum rusticus "Haud mihi vitā
Est opus hac" ait et "valeas: me silva cavusque
Tutus ab insidiis tenui solabitur ervo."

116. «*et valeas.* sic in omnibus manuscriptis quos legi» Cruq.

lossi, domus custodes. Alii de domus ianua interpretantur, minus recte, si quid video, quod *valvas* numquam esse angustiores fores ostii, sed semper largiores et elegantiores conclavium Kiefsling recte docuisse videtur. — *Currere* cet.] «Primum trepidus per conclave discurrit uterque mus; mox se in antiquum urbani latibulum condunt; denique, ubi a servis purgatum est triclinium, rusticus se proripit.» — *Molossis*] Cfr. epod. 6, 5. — *Haud mihi vita Est opus hac*] «Hanc tam infelicem vitam ergo respuo.» «*Solch ein Leben kann ich gar nicht brauchen!*» — *ervo*] Est leguminis genus = *Kichererbse.*

SATIRA VII.

'Iamdudum ausculto et cupiens tibi dicere servus
Pauca reformido.' Davusne? 'Ita, Davus, amicum

SAT. VII continuat priori F «In priori satyra (quae in codicibus Blandiniis et Busl. est indiuisa» Cruq.

VII. Vis comica huius satirae in eo maxime cernitur, quod fingit Davi servi Saturnaliorum licentia abutentis sermonem Stoicum magnam partem Crispini aretalogi ianitori sublectum esse. Et miras rursus Stoicorum exaggerationes irridet, et simul ut optimus pictor hic atque ep. I 14 servorum indolem moresque, uti ab ingenuorum natura necessario discrepabant, salse ac facete exprimit. Voluitne etiam *ὡς ἐν παρέργῳ* significare ridiculo exemplo adeo importunum hunc esse philosophandi quasi morbum, quo verbis illis magnificis ex scholarum locis communibus petitis abutebantur, ut, si dicere fas sit, iam prope servulos, nedum tot ingenuos invaserit? Certe omnes, qui tunc Romae degebant, noverant totum Crispini disputandi genus molestum, putidum, rude (sat. I 1, 120; 3, 139; 4, 14). Verum ecce summa cum elegantia ac festivitate tractatur *παράδοξον* Stoicorum homines voluptarios, luxuriosos, signorum tabularumque pictarum cupiditate abreptos, avaros, adulatores non minus servos esse, quam qui proprie sic dicantur, et propterea ex iure saltem naturae non minoribus nequitiae ac stultitiae poenis teneri sive *μικροδούλους* sive *μεγαλοδούλους*. (Arrian. Epict. IV 1, 55.) Aeque vero ac servuli sapientia lectorem delectat eiusdem petulantia, ita, ut *κατ' εἰρωνείαν* quidem in mentem nobis veniat illius, quod serio dixit Plutarchus de cohib. ira 11: *αἴσχιστον - - φαίνεσθαι δικαιότερα τοῦ δεσπότου λέγοντα τὸν οἰκέτην*, cum mancipii asperis, sed veracibus monitis opponantur eri talia sibi obici indignati rabies atque graves minae.

Nihilominus, dum in semet ipse opprobria larga manu ingerere videtur, hominum volgo atque imprimis adversariis suis significat talium de se iudicia partim iniquiora, partim prorsus falsa minime distare ab iis, quae a quovis servulo fieri et possint et soleant; indignos igitur esse suos obtrectatores, quibus directo respondeat, omnique confutatione longe praestare lepidam stultorum derisionem. De talibus enim suo iure dicere poterat: *Ἀνδράποδα ταῦτα οὐκ οἶδεν οὐδὲ τίς εἰμι, οὐδὲ ποῦ μου τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν, ὅτι οὐ πρόσοδος αὐτοῖς πρὸς τὰ ἐμά.* (Arrian. Epict. IV 5, 24.) Haud inscita est Düntzeri opinio, prima illa veluti a Damasippo Saturnalibus diatriba habita (sat. II 3) adversarios aliquot excitatos esse, quibus non sine urbana quadam malitia Horatius hic alteram strenam Saturnalem offerat. Scripta videtur a. u. c. 724.

1. 2. *Iamdudum ausculto*] «Iamdiu auribus capto et veluti venor opportunitatem loquendi.» Gesn. Vaferrimus autem servus scit cum hodie Saturnalia celebrentur, plenam sibi libertatem loquendi atque

Mancipium domino et frugi quod sit satis, hoc est,
Ut vitale putes.' Age, libertate Decembri,
Quando ita maiores voluerunt, utere; narra.
'Pars hominum vitiis gaudet constanter et urguet
Propositum, pars multa natat, modo recta capessens,
Interdum pravis obnoxia. Saepe notatus
Cum tribus anellis, modo laeva Priscus inani,

adeo erum interpellandi concessam esse, qua usurus se velut ulcisci aliquatenus possit pro molestiis, quibus per totum annum obnoxius fuerit; nec tamen protervius in cubiculum irrumpere audet, metuens, ne forte ab ero illam libertatem minus reverente male mulcetur. Ac primo quidem poeta, qui nescio in qua re occupatus fuerit, cum servum intrasse non sentiat, nondum respiciens et ex noto vocis sono Davum loqui suspicans interrogat *Davusne?* Parum apte Bentley Davi verba ad praecedentem satiram, quacum in codicibus nonnullis (etiam Blandiniis) coniungitur, rettulit. — *reformido*] memor sane proverbii apud M. Antonin. 11, 30: *Δοῦλος πέφυκας, οὐ μέτεστί σοι λόγου.* — *Ita*] «In colloquiis unum *ita* totam sententiam affirmat responsione: *ja.*» Hand Turs. III p. 493. — *amicum*] vel subiective «domini studiosum eique fidum» vel obiective «amicitia domini fretum» ut od. I 26, 1: *Musis amicus.*

3-8. *frugi*] «*χρηστόν*, frugale atque obedientiae plenum, ab omnique furto abstinens, *brav;*» saepe de servis. Terent. Ad. 959: Demea ad Syrum: *Frugi homo es.* Opponitur *nequam.* Qui Keckium (Fleckeis. annal. 1861 p. 813) secuti verba *Et frugi?* poetae attribuerunt, simplex et planum genus dicendi Horatianum parum respexerunt. — *quod sit satis*] Manifesto hic est vernilis Davi in semet ipsum iocus. Hoc autem dicit: «In tantum sum frugi, quam satis sit pro captu ac modulo servulorum; gloriari enim non est meum, neque talem me haberi postulo, cui prae immodicis virtutibus metuant homines, ne cito moriatur.» Seneca controv. I 1, 22 Müll. de Alfio Flavo: *Semper de illius ingenio Cestius et praedicavit et timuit. Aiebat tam inmature magnum ingenium non esse vitale.* Aliter sat. II 1, 60: *O puer, ut sis Vitalis metuo.* — *libertate Decembri*] In perpetuo illo quasi bello inter dominos ac servos hi, ut ait Arrian. Epict. IV 1, 58, Saturnalibus *ἀνοχὰς* (inducias) habebant. Plin. ep. II 17, 24: *In hanc ego diaetam* (in villa mea Laurentina) *cum me recepi, abesse mihi etiam a villa mea videor, magnamque eius voluptatem, praecipue Saturnalibus, capio, cum reliqua pars tecti licentia dierum festisque clamoribus personat. Nam nec ipse meorum lusibus nec illi studiis meis obstrepunt.* Cfr. sat. II 3, 5. — *constanter*] «aequabiliter, ita ut in pravitate saltem sibi constet.» — *urguet*] «naviter persequitur.» Tib. I 9, 8: *Et durum terrae rusticus urguet opus.* — *natat*] «titubat, huc atque illuc fertur.» Manil. 4, 256: *Hinc et mobilitas rerum mutataque saepe Mens natat.* Seneca ep. 35, 4: *Mutatio voluntatis indicat animum natare.* — *modo - -, Interdum - -, Saepe - -, modo*] Cfr. sat. I 10, 11 sqq. — *notatus*] non modo animadversus sed etiam vituperatus est.

9-14. *Priscus*] homo ignotus, or-

Vixit inaequalis, clavum ut mutaret in horas,
Aedibus ex magnis subito se conderet, unde
Mundior exiret vix libertinus honeste,
Iam moechus Romae, iam mallet doctus Athenis
Vivere, Vertumnis, quotquot sunt, natus iniquis.
Scurra Volanerius, postquam illi iusta cheragra

13. *doctor* gFV «*doctor* habent omnes Blandin. codices et Mart.» Cruq.

dinis tamen senatorii. Iam, qui huic occurrebant, mirabantur eum modo tres anulos gestare, modo nullum omnino. Trium autem Horatii temporibus iam nimius numerus erat, qui postea semper crevit. Seneca nat. quaest. VII 31, 2: *Exornamus anulis digitos; in omni articulo gemmam disponimus.* Martial. V 61, 5: *Per cuius* (Mariani) *digitos currit levis anulus omnes;* XI 59, 1: *Senos Charinus omnibus digitis gerit.* Isid. orig. XIX 32, 4: *Apud veteres ultra unum anulum uti infame habitum viro. C. Gracchus in Maenium:* Considerate, Quirites, sinistram eius; en cuius auctoritatem sequimini, qui propter mulierum cupiditatem ut mulier est ornatus. *Crassus, qui apud Parthos periit, in senectute duos habuit anulos, causam praeferens, quod pecunia ei immensa crevisset. Multi etiam Romanorum pro gravitate anulum gestare in digito abstinuerunt. — inaequalis*] Cfr. sat. I 3, 9, 18 sq. — *clavum ut mutaret*] «Modo ut senator erat indutus tunica laticlavia; modo ut eques cum angusto (purpurae) clavo prodibat.» V. *clavum* pro *veste* positum esse non credo. — *in horas*] Cfr. a. p. 160: *mutatur in horas.* — *Aedibus* cet.] «Modo magnas aedes conducebat et emebat, modo cenaculum vel domum tugurio similem, ubi ne libertinum quidem paulo honestiorem atque elegantiorem habitare deceret.» — *doctus*] «philosophus,» qui comice opponitur *moecho.* Quod schol. tradunt Priscum Athenis oratoriam docuisse, ortum est ex falsa lectione *doctor*, quamquam verum non est quod dicunt neminem Romanorum umquam docendi causa Athenas se contulisse. M. Cicero filius ad fam. XVI 21, 5: (Athenis) *declamitare Graece apud Cassium institui; Latine autem apud Bruttium exerceri volo.* — *Vertumnis*] Vertumnus maxime olim ab Etruscis cultus, inde Romam translatus, deus anni fertilitatisque variae per temporum vices, deinde generatim deus omnium invertendarum rerum, omnium mutationum ac vicissitudinum. Cfr. Tibull. IV 2, 13: *Talis in aeterno felix Vertumnus Olympo Mille habet ornatus, mille decenter habet.* Cfr. Ovid. met. XIV 642 sqq. et Preller-Iordan, Röm. Myth. I 451. — *quotquot sunt*] «quotquot habet simulacra, quorum unum quodque symbolum est perpetuae inconstantiae.» Sine imagine: «ad id prorsus destinatus esse videbatur miser ille, ut quotquot ad mutationes hominem inducere potest summa inconstantia, eas subiret.» — *iniquis*] Irati erant Prisco Vertumni, quatenus poenam ei imposuerunt in singulas prope horas et mores et habitum ridiculum in modum mutandi.

15-20. *Scurra Volanerius*] Nihil de hoc homine tradunt scholiastae,

Contudit articulos, qui pro se tolleret atque
Mitteret in phimum talos, mercede diurna
Conductum pavit: quanto constantior isdem
In vitiis, tanto levius miser ac prior illo,
Qui iam contento, iam laxo fune laborat.' 20
Non dices hodie, quorsum haec tam putida tendant,

16. «Unus codex Blandin. habet *Contigit articulos*» Cruq. — 17. *inpirgū* φvar.g «*mitteret in phymum.* sic codices Blandin. 4» Cruq. — 18. *idem* γσFp.ras. Holder «*quanto constantior iisdem in vitiis.* sic omnes, quos legi, codices ... praeter Tons.» Cruq. — 19. *est melius* (pro *levius*) F *ac prior* σFy *acrior* aγg *illo* y Schütz *ille* ceteri Bentley, Haupt, Vahlen, Kiefsling «*acrior ille.* sic legitur in omnibus scriptis praeter unum Blandin.» Cruq. — 20. *iam . . iam* σgy *iam . . quam* aγ *tam . . quam* γvar.F «*qui tam contento quam laxo f. l.* sic tres Blandin. Tons. & Sil.» Cruq.

quibus *scurra* est «urbanus.» Cfr. Plaut. Trin. 202: *urbani adsidui cives quos scurras vocant.* — *iusta cheragra*] «nequitiam eius merito puniens;» non, ut alii volunt: «magna et gravis.» Pers. 5, 58: *cum lapidosa cheragra Fregerit articulos.* Utrobique metri causa scribendum est *cheragra*, non *chiragra.* Cfr. ep. I 1, 31. — *Contudit*] «debilitavit nodis in digitorum articulis contractis.» — *phimum*] «quod nos fritillum dicimus, in quo coniectae tesserae agitataeque mittuntur.» Porph. Idem etiam pyrgus, turricula vocata est = *Würfelbecher.* Diversa inter se haec instrumenta ab aleatoribus usurpata voluit Teuffel ad h. l., Heinrichs ad Iuven. 14, 5. — *mercede*] quia ad servum alendum opes eum deficiebant. — *levius miser*] Minus usitate sic dixit, cum frequentissimus sit positivus *leviter saucius* cet. — *prior illo*] «prope praestantior et felicior homine inconstanti.» *Illo* autem non ad Priscum refertur, sed infinite positum est de omni homine, qui semper fluctuet ac titubet, id quod per imaginem versus sequens exprimit. *Ille*, quod omnes fere codices, etiam V, habent, tamen ferri non potest. Keller, qui in textum editionum *ille* recepit, in epilegomenis recte iudicat: «Dennoch wird *illo* zu lesen sein, weil *prior ille* = *jener erstere* nicht vorkommt und die Construction ganz unklar wäre.» — *Qui iam contento* cet.] Imago ἀμετρίας in utramque partem unde desumpta sit, utrum a nautis modo funes contendentibus, modo nimis laxantibus an ab equo funali, an a funambulis an a fune ductario in machinis tractoriis, incertum est. «wie ein Tier am Stricke, welches bald kurz gehalten wird, bald freieren Spielraum zur Bewegung hat, um schliefslich durch einen unsanften Ruck wieder zurückgerissen zu werden.» Kiessl. Sensus est clarus: «qui modo nimis adstricte et severe, modo nimis laxe ac neglegenter vivit.»

21-27. *hodie*] pr. «antequam hic dies transeat,» id est «tandem aliquando.» Sic Plaut. Cas. 4, 1, 7: *Quin agitis hodie? - - - Properate.*

Furcifer? 'Ad te, inquam.' Quo pacto, pessime? 'Laudas
Fortunam et mores antiquae plebis, et idem,
Siquis ad illa deus subito te agat, usque recuses,
Aut quia non sentis, quod clamas, rectius esse
Aut quia non firmus rectum defendis et haeres
Nequiquam caeno cupiens evellere plantam.
Romae rus optas, absentem rusticus urbem
Tollis ad astra levis. Si nusquam es forte vocatus
Ad cenam, laudas securum olus ac, velut usquam
Vinctus eas, ita te felicem dicis amasque,
Quod nusquam tibi sit potandum. Iusserit ad se

22. *Laudes* F inde a v. 27 deficit verus codex a — 30. «*usquam* non etiam *usque* habent omnes scripti libri» Cruq. — 31. «*amas* in omnibus scriptis adiungitur sequentibus» Cruq. — 32. *numquam* χa.ras.

Languet altera distinctio: *hodie quorsum* cet., quam primus voluit Doering, recentiorum editorum sequuntur plurimi. — *Furcifer*] Donatus ad Terent. Andr. 618: «*Furciferi* dicebantur, qui ob leve delictum cogebantur a dominis ignominiae magis quam supplicii causa circa vicinos furcam (V) in collo ferre subligatis ad eam manibus, et praedicare peccatum suum simulque summonere ceteros, ne quid simile admittant.» — *agat*] «adigat ad priscam maiorum nostrorum vitam sequendam.» Similis est sententia sat. I 1, 15 sqq. — *quia non sentis*] «Quia non ex animi tui sententia credis rectius esse illud vitae genus, quod tamquam declamator alta voce dilaudas.» — *defendis*] non tam adversus alios quam «pro virili tua parte in temet ipso servas et tueris.» — *et haeres*] Terent. Phorm. 780: *in eodem luto haesitas* = «in eadem difficultate;» h. l. «intricatus remanes in priore pravitate.» — *caeno*] Figurate etiam Catullus 17, 25: *Et supinum animum in gravi derelinquere caeno.*

28-35. *Romae rus optas*] Cfr. sat. II 6, 60: *O rus, quando ego te aspiciam?* ep. I 8, 12: *Romae Tibur amem ventosus, Tibure Romam.* — *absentem*] «a te relictam.» — *securum olus*] «cenulam ab omni sollicitudine liberam.» De olere cfr. sat. II 1, 74; 2, 117; 6, 64. — *Vinctus eas*] «quasi vinculis oneratus in carcerem pertractus ad cenas eas, cum contra libentissime omnes invitationes accipias.» Martial. II 69, 1: *Invitum cenare foris te, Classice, dicis: Si non mentiris, Classice, dispeream.* — *amasque*] ut sat. I 2, 54 «tecum contentus es idque praedicas.» Cfr. Cic. ad Att. IV 16, 10: *in eo me valde amo.* — *nusquam*] «die Wiederholung *nusquam . . usquam . . nusquam* ist ganz unanstößig: erst bei Vergil führt das Bemühen den Wortschatz des alternden Latein flüssig zu machen und dem Griechischen gegenüber minder knapp erscheinen zu lassen zu der geflissentlichen Vermeidung derartiger Wiederholungen und beherrscht seitdem die Sprache der späteren

Maecenas serum sub lumina prima venire
Convivam: "Nemon oleum feret ocius? Ecquis
Audit?" cum magno blateras clamore fugisque.
Mulvius et scurrae tibi non referenda precati
Discedunt. "Etenim fateor me" dixerit ille
"Duci ventre levem, nasum nidore supinor,
Inbecillus, iners, siquid vis, adde, popino.

34. *fert* $\sigma\psi_2$y Bentley, Haupt, Vahlen, Kiefsling *et quis* g — 35. *furis* γvar. «*furisque.* sic libri scripti, Blandin. antiquissimus, Tons., Busl. Sil. reliqui *fugisque*» Cruq. — 38. *supino* F *supini* g

Dichter.» Kiessl. — *Iusserit*] est prodosis condicionalis, quem excipit apodosis v. *blateras - fugisque.* — *serum - convivam*] Festive ludit inter haec: 1) «ubi sero Maecenati venerit in mentem, te quoque invitandum esse;» 2) «ubi post multas diei negotiorum pleni molestias dilectus tuus Maecenas te opus habuerit, quo adiutore illas dispellat.» — *sub lumina prima*] = post solis ortum s. post duodecimam cum a nona (ep. I 7, 71: *Post nonam venies*) cenae initia habere solerent. Macrob. Saturn. I 3: *ab hoc tempore* (a vespera) *prima fax dicitur.* Graeci: *περὶ λύχνων ἁφάς.* Cfr. ep. II 2, 98. — *Nemon oleum feret ocius*] «oleum lucernae, qua uti volt nocturno tempore ad amicum properans» non: «quo unctus et lotus abeat cenatum.» Comm. Cruq. Futurum propter codicum consensum vulgatae *fert* praestat. Simillimus est locus apud Soph. Trach. 1183: *οὐ θᾶσσον οἴσεις;* — *blateras*] «cum trepidatione et furore verba effutis.» Festus: *Blaterare est stulte et praecupide loqui.* Varro apud Non. 1, 186: *Quid est? quid blateras? quid rabis? quid vis tibi?* — *fugisque*] «quasi hostes te insequantur, celerrime te proripis, lucernam non exspectans.» Plaut. Poen. 426: *propera atque abi.* AG. *Fugio.* Longe festivius hoc quam aliorum *furisque*, quod *ταυτολογίαν* sapit, etsi a codicibus non minorem habet auctoritatem. Recte Acro: «Expressit velocitatem hominis festinantis ad cenam.»

36-39. *Mulvius* cet.] «Iam fuga tua, id est praeceps tuus abitus ex domo, in causa est, ut Mulvius et alii scurrae; qui venerant spe illecti fore, ut ad cenam eos adhiberes, cena frustrati diras tibi imprecentur, quas nos servuli tibi referre non audemus timentes, ne tergo eas expiare debeamus.» — *Mulvius et scurrae*] Genus nomini postpositum est, ut Petron. 2: *Pindarus novemque lyrici.* Plat. Protag. 310 D: *ἆ Ζεῦ καὶ θεοί.* Aristoph. nub. 413: *ἐν τοῖς Ἀθηναίοις καὶ τοῖς Ἕλλησι.* — *dixerit ille*] Mulvius, non Davus. — *Duci ventre levem* cet.] Libere igitur fatetur scurra, «se utpote hominem levem gula ad te convivatorem deduci; ciborum nidore nasum sibi *supinari*, attolli, ut cupide eum olfaciat.» Utrum Horatius illis temporibus scurras exceperit an hoc quoque, ut plurima in hac satira, petulanter fictum sit nescimus. — *nasum*] est accusativus graecus, quem vocant. Cfr. a. p. 302: *purgor bilem.* «Facile patior,» inquit Mulvius «me a te nominari *inbecillum*,

Tu, cum sis quod ego et fortassis nequior, ultro
Insectere velut melior verbisque decoris
Obvolvas vitium?" Quid, si me stultior ipso
Quingentis empto drachmis deprenderis? Aufer
Me voltu terrere; manum stomachumque teneto,
Dum, quae Crispini docuit me ianitor, edo.
Te coniunx aliena capit, meretricula Davum.
Peccat uter nostrum cruce dignius? Acris ubi me

42. *ipse* g — 45. *Dumque γσ*

cupidinibus obnoxium et turpis otii appetentem; etiam, si vis, peiora adde, esse me hominem nequam, qui semper in popinis versetur.» (*Fornix* et *uncta popina* iunguntur ep. I 14, 21 ut loci aeque inhonesti.) Verum cum tu eodem gulae vitio tenearis et sis fortasse me nequior, cur tandem *ultro*, a me non lacessitus, sed quasi tuo iure insuper mihi probra ingeris? — *si quid vis*] Cfr. Cic. ad Att. VII 2, 3: *Tironem Patris aegrum reliqui adolescentem, ut nosti, et adde, si quid vis, probum.* — *popino*] Sueton. de illustr. gramm. 15: *lurconem et nebulonem popinonemque appellans.*

40-45. *verbis decoris*] «Cum tu dicis amicitia te duci, hoc obvolucro usus te parasitum esse negabis?» Similiter Aristoph. Plut. 158: *Αἰσχυνόμενοι - - Ὀνόματι περιπέττουσι τὴν μοχθηρίαν.* — *Quid, si* cet.] Hinc usque ad v. 45 Davus de se ipse iam loquitur; sed occulta arte vafer servus in haec delabitur. — *Quingentis - drachmis*] circiter 400 M. Germ. = 500 Fr. Gall., qua summa viliora tantum mancipia emebantur; meliora 1500-3000 M. G. constabant. — *Aufer*] «Abstine, noli» ex usu cotidiano. Similiter Plaut. Curcul. 245: *Aufer, quaeso, ista atque hoc responde, quod rogo.* — *manum stomachumque teneto*] «iram compesce.» Etenim hic fingitur frontem contrahere ac torvo voltu minacem manum extollere Horatius. — *Crispini*] Cfr. sat. I 1, 120. — *ianitor*] Ex servis vilioribus erant ianitores, ostiarii, atrienses catena interdum alligati. Hic igitur cotidie cum audiret domini declamatiunculas, ipse quoque semiphilosophus factus erat talemque effecerat etiam Davum sodalem, cui Crispinum ipsum audire non licebat. Iam sapiens ille ianitor obiurgat virum conspicuum et locupletem de illorum numero, *qui Curios simulant et Bacchanalia vivunt* (Iuven. 2, 3) non, ut olim volebant, Horatium ipsum, etsi hic ut scriba quaestorius ordinis equestris videtur fuisse. Cfr. Mommsen, Röm. Staatsrecht I² p. 337: «Dem Stande nach rechnen diese Scribae sich gewissermafsen zu dem der Ritter und gehören individuell grofsenteils demselben an.» Quod autem v. 46 Davum luparum sectatorem opponit moecho ingenuo, vel fingit hoc nomine fuisse etiam Crispini ianitorem vel utitur nomine servorum valde usitato pro appellativo *servi*. Ad ipsum Horatium redit oratio Davi v. 71.

47-52. *cruce*] supplicio servili. Cfr. sat. I 3, 82; ep. I 16, 48. — *Natura intendit*] «tentigine vexat.»

Natura intendit, sub clara nuda lucerna
Quaecumque excepit turgentis verbera caudae,
Clunibus aut agitavit equum lasciva supinum,
Dimittit neque famosum neque sollicitum, ne
Ditior aut formae melioris meiat eodem.
Tu, cum proiectis insignibus, anulo equestri
Romanoque habitu, prodis ex iudice Dama
Turpis, odoratum caput obscurante lacerna,
Non es, quod simulas? Metuens induceris atque
Altercante libidinibus tremis ossa pavore.

48. *incendit* g «4 codic. Blandin. Tons. Mart. habent *intendit*» Cruq. — 49. *excoepit* γ «tres Blandin. codic. sic habent *quaecunque excepit urgentis se ver. cau.* - - cum hac adnotatione in codice Bland. vetustissimo: uri virgis est vapulare» Cruq. *urgentis* F — 53. *Tecum* F — 55. *lucerna* γ — 57. *Alternante* g

Cfr. sat. I 2, 118: *malis tentigine rumpi?* Iuven. 11, 167: *magis ille extenditur* = «ad venerem incitatur.» — *sub clara nuda lucerna*] in lupanaris cella. Iuven. 6, 121 de Messalina: *Intravit calidum veteri centone lupanar Et cellam vacuam atque suam: tum nuda papillis Constitit auratis.* Utrumque autem *clara lucerna* et *nuda* significat vilissimum prostibulum, quod omnem pudorem, quem saltem simulat matrona moecha et cultior libertina, exuerit. — *verbera caudae*] Iuven. 6, 126: *Et resupina iacens multorum absorbuit ictus.* Iam Sophocles *οὐράν* dixit *τὸ αἰδοῖον*, teste Photio Lex. p. 361, 16. — *Clunibus* cet.] veneris figura, femina virum supinum inscendente et coxim veluti equum agitante, *κελητίζειν*. Ovid. a. a. 3, 778: *Parva vehatur equo: quod erat longissima, numquam Thebais* (Andromache) *Hectoreo nupta resedit equo.* Contra Martial. XI 104, 14: *Hectoreo quoties sederat uxor equo.* Asclepiades in Anth. Pal. V 203: *Λυσιδίκη - - πολὺν ὕπτιον ἵππον ἐγύμνασεν.* — *Dimittit* cet.] «Cum ex fornice discedo, nulla me, utpote qui servus sim, mala fama sequitur, neque quidquam curo, quod alius ditior aut formosior cum eadem meretrice rem habeat; omnibus enim aeque prostat.» — *meiat*] verniliter loquitur. Placuit idem Persio 6, 71: *Ut tuus iste nepos - - Patriciae immeiat volvae.* Cfr. Catull. 67, 30: *Qui ipse sui nati minxerit in gremium* («qui nurum suam stupraverit»). Cfr. sat. I 2, 44.

53-57. *Tu cum* cet.] «Tu cum deposito anulo equestri et toga domo prodis ex iudice selecto (sat. I 4, 123), quo munere tamquam eques Ro. fungeris, factus *Dama*, vilis servus, lacerna crassa cum cucullo (militum et servorum pallio) coopertus, ne agnoscare.» Iuven. 8, 144: *si nocturnus adulter Tempora Santonico velas adoperta cucullo.* Haec de Horatio ipso minime accipienda

Quid refert, uri virgis ferroque necari
Auctoratus eas an turpi clausus in arca,
Quo te demisit peccati conscia erilis,
Contractum genibus tangas caput? Estne marito
Matronae peccantis in ambo iusta potestas?
In corruptorem vel iustior. Illa tamen se
Non habitu mutatve loco peccatve superne.

60. *dimisit* Fσ *peccati conscia herilis demisit* γ — 61. *Contractum ut* g «fere in omnibus ponitur τὸ *ut* post vocem *contractum*» Cruq. — 64. *peccatque* F

esse ad v. 46 docuimus. — *odoratum*] Cum ceteroqui sit habitu servili, unguentorum tamen odore placere volt moechae. — *Non es* cet.] «Nonne tunc reapse es, quod *te* esse simulas, servus nequam?» — *Altercante* cet.] «pugnante identidem pavore cum libidine, cui resistere non quis, usque ad ossa tremis.» — *tremis ossa*] Verg. georg. III 84: *micat auribus* (pullus) *et tremit artus.*

58-61. *Quid refert* cet.] «Quid interest, utrum gladiatorio sacramento addictus sis lanistae, cui te auctoraveris, an cet.?» «Inter gladiatorem moechumque nihil interest. Et haec verba sunt verba eorum, qui gladiatores emunt, condiciones proponentium, quibus se vendant; cautiones enim huiusmodi faciebant: *uri flammis, virgis secari, ferro necari.*» Acro. Petron. 117: *In verba Eumolpi sacramentum iuravimus: uri, vinciri, verberari ferroque necari.* Seneca epist. 37,1: *illius turpissimi auctoramenti verba sunt: uri, vinciri, ferroque necari.* (Iuven. 11, 8: *leges et regia verba lanistae.*) — *uri*] coll. ep. I 16, 47 iunge cum *virgis;* ad *ferro necari* supplendum est *in arena victus.* Infinitivi pendent a v. *auctoratus*, «pretio accepto sponte hoc iuratus.» — *eas*] ut nos: *als Gladiator einhergehen* pro *sis.* Seneca Herc. Oet. 285 Peip.: *Non ibo inulta.* — *turpi - - arca*] «cista, quae anxie quaerentibus, ubi te occulant, prima se obtulit, vili fortasse usui destinata.» Sic apud Apul. met. IX 5 moecha adulterum *dolio, quod erat in angulo semiobrutum sed alias vacuum, dissimulanter abscondit;* ibid. c. 23: *alveo ligneo, quo frumenta contusa purgari consueverant;* ibid. c. 24: *viminea cavea, quae fustium flexu tereti in rectum aggregata cumulum lacinias circumdatas suffusa candido fumo sulfuris inalbabat.* — *demisit* cet.] «detrusit ita, ut capite *contracto*, curvato, genua tangas.»

61-84. *Estne* cet.] «Nonne potestas est marito necandi et uxorem et moechum in adulterio deprehensos?» Ex antiquo certe iure Romano ante legem Iuliam de adulterio latam. M. Cato apud Gell. X 23, 5: *In adulterio uxorem tuam si deprehendisses, sine iudicio impune necares.* «Tamen hoc fateor, eo severo iure perquam raro maritos usos; moribusque receptum videtur, ut adulteram apud cognatos convictam domo saltem exigerent multarentque dote.» Lipsius ad Tac. ann. IV 42. — *corruptorem*] Urguet hoc, a moecho plerumque solere

Cum te formidet mulier neque credat amanti,
Ibis sub furcam prudens dominoque furenti
Conmittes rem omnem et vitam et cum corpore famam.
Evasti: credo, metues doctusque cavebis;
Quaeres, quando iterum paveas iterumque perire
Possis, o totiens servus! Quae belua ruptis,
Cum semel effugit, reddit se prava catenis?
"Non sum moechus" ais. Neque ego, hercule, fur, ubi vasa

68. *metuens* γg *doctus metuensque* σ — 69. *Quaeris* F *Queris* g — 72. *ait* g *visa* g «Blandin. cod. antiquiss. habet *visa*» Cruq.

corrumpi alienam uxorem, declamator Stoicus. — *Illa* cet.] «Moecha certe non habitum matronalem cum servili mutat neque aedibus clanculum exit, ut te domi tuae conveniat, et morem tantummodo tibi gerit, dum te non init, sed muliebri patientia sese supinat tibi superne patranti *(βινοῦντι).*» — *peccatve superne*] «neque resupinat adulterum.»

65-67. *Cum te formidet* cet.] «Eo quoque nomine illa minus est te noxia, quod tamquam mulier infirma te etsi ipsius amatorem semper formidine percita recipit, nec confidit promissis, sed timet semper, ne a te decipiatur ac mala fama primum inter sodales, mox apud volgum laedatur. Tu contra prudens ac sciens te turpissimis exponis poenis.» Qui hunc versum 65 a sequenti distrahentes cum vv. 63. 64 iunxerunt (Haupt, Vahlen, Kiefsling, Keller et Holder), non satis animadverterunt vv. *peccatve superne* per *παρένθεσιν* minime tolerandam inepte ingeri; nam ad hanc veneris figuram nullo modo referri possunt vv. *Cum te formidet* cet. — *Ibis*] Omissum a poeta pronomen *tu* Heindorfius recte defendit ex sat. I 2, 90; II 3, 212 et 234; ep. I 14, 40. — *sub furcam* cet.] «in turpissimam servitutem, adeo, ut si marito a te laeso placeret, sicut mancipium nequam te sub furca vinciret ac verberaret.» V. *domino* nimis artificiose alii explicant: «libidini tuae furiosae.» — *rem*] «familiarem, ex qua multam ei pendes, ne te castrari iubeat.» Cfr. sat. I 2, 41—46; 132 sq.

68-71. *Evasti* cet.] «Ne tum quidem, cum fortuna favente evasisti poenae periculum, experientia edoctus cavebis. Immo, quae tua est perversitas, novam occasionem investigabis periculi illius tibi iterum contrahendi. Quoties autem moecharis, toties libidinis tuae servus es.» Ita Soph. Oed. Tyr. 1063 *τρίδουλος*, Hippon. fr. 75 Bgk. *ἑπτάδουλος*. De forma *evasti* vide ad sat. I 9, 73. Omissa particula *si* vel *cum* nervosiorem reddit orationem. Cfr. v. 32; sat. II 6, 48. — *credo*] ironice. — *Quae belua* cet.] Proverbium: *Ἀλλ' οὐκ αὖθις ἁλώπηξ (πάγαις ἁλώσεται).* Zenob. I, 67.

72-77. *Non sum* cet.] Inde ab hoc versu declamandi fervore magis magisque abreptus Davus sensim oblitus se ianitoris Crispini partes recitare, propius semper erum ipsum urguet. Hic maxime autem noli oblivisci servum uti Saturnaliorum libertate sibi concessa. —

Praetereo sapiens argentea. Tolle periclum:
Iam vaga prosiliet frenis natura remotis.
Tune mihi dominus, rerum imperiis hominumque
Tot tantisque minor, quem ter vindicta quaterque
Inposita haud umquam misera formidine privet?
Adde super, dictis quod non levius valeat: nam,
Sive vicarius est, qui servo paret, uti mos
Vester ait, seu conservus, tibi quid sum ego? Nempe

77. *privat* Fvar. — 78. *supra* F — 79. *uti mos γσ ut imos* g *ut est mos* F — 80. *agit σ quid* gy *quod* ceteri «*tibi quid sum ego? nempe.* Unus codex Blandin. habet *tibi quod sum ego* sine interrogationis nota» Cruq.

vaga prosiliet] «impetum suum *vaga*, libera, sequetur.» — *minor*] «obnoxius.» — *quem ter vindicta* cet.] «homo adeo servus cupiditatibus ac formidini, ut ne saepius quidem repetita manumissio per vindictam te vere liberum reddere queat.» (Reapse in servis una dumtaxat vindicta locum habebat.) Forma autem legitima manumissionis temporibus antiquioribus haec fuisse videtur: Comparebat coram praetore urbano dominus cum servo amicusque domini, assertor in libertatem; dominus servum vindicta (virgula) vel festuca dicis causa percutiebat, quo suam in eum potestatem manifestaret; tum assertor in libertatem hanc formulam pronuntiabat: *Hunc hominem liberum esse aio ex iure Quiritium.* Dominus velut cedens adversario ficto: *Hunc hominem liberum esse volo:* vel: *Liber esto atque abito, quo voles;* dein eum circumagebat et manu emittebat; postea praetor edicebat *eum hominem liberum esse ex iure Quiritium.* Posterioribus temporibus domini loco lictor coram praetore vindicta tangebat servum manumittendum. Cfr. Pers. 5, 75 sq. cum scholiasta. Brisson. de Formulis p. 700 ed. Bach. Sententia autem Horatiana petita esse videtur ex Stoicorum scholis; cfr. Philo Quod omnis probus liber. Vol. V ed. Lips. p. 301. Arrian. Epict. II 1, 26. Imitatus est Pers. 5, 124: *Liber ego. Unde datum hoc sumis, tot subdite rebus? An dominum ignoras, nisi quem vindicta relaxat?* — *privet*] «liberet.» Cic. de fin. I 37: *Cum privamur dolore, ipsa liberatione et vacuitate omnis molestiae gaudemus.*

78-80. *super dictis*] πρὸς τοῖς εἰρημένοις. Cfr. sat. II 6, 3. Hanc simpliciorem etiam per se constructionem requiri caesura Orelli iudicavit; mihi praestare videtur aliorum ratio: *Adde super, quod non levius valeat dictis* = quam quae iam dicta sunt. *Super* = *insuper* invenitur etiam ep. II 2, 24: *quereris super hoc etiam.* — *vicarius*] Servus vicarius is erat, quem servus ordinarius suo ex peculio ad eum finem emerat, ut vice sua fungeretur in officiis servilibus exsequendis. At cum peculium semper esset in domini potestate, etiam servi servus in eadem manebat; adeoque *vicarius* simul erat *conservus* servi ordinarii. Inscr. Orell. Lat. N. 362:

Tu, mihi qui imperitas, alii servis miser atque
Duceris ut nervis alienis mobile lignum.
Quisnam igitur liber? Sapiens, sibique imperiosus,
Quem neque pauperies neque mors neque vincula terrent,
Responsare cupidinibus, contemnere honores
Fortis, et in se ipso totus, teres atque rotundus,

81. *alii* σVy *aliis* ceteri «*alii servis miser.* sic codex Blandin. antiquissimus cum duobus aliis, non etiam ut ceteri, *aliis*» Cruq. — 82. *signum* Douza coni. 83. *sibi qui* y Bentley, Orelli, Keller, Haupt, Vahlen, Kiefsling *sibique* ceteri Dillenburger, Schütz, Holder «*sibique imperiosus.* sic codex Blandin. antiquissimus cum Tonsa. et Buslid. reliqui codices omnes habent, *sibi qui imper.*» Cruq.

Donato Caesaris Augusti Salviano (non liberto, sed servo Augusti, huic a Salvio quodam legato) *exactori tributorum in Helvetia Communis* (nom. pr.) *vicarius.* Servus *vicarius* memoratur iam a Plauto Asin. 434. *Demetrio, Pompeii liberto*, inquit Seneca de tranq. an. 8, 6, *iamdudum divitiae esse debuerant duo vicarii et cella laxior. — mos Vester*] civium Romanorum, ingenuorum, quibus se non sine certa quadam amaritudine animi opponit miserum mancipium, sine patre, sine gente, sine civitate. — *seu conservus*] Paulo cautius loquitur, cum proprie hoc velit: «Quid aliud es tu mihi, quam conservus?» De toto hoc loco maximeque de v. *paret* (de apparitoribus) diligenter disseruit H. Usener in mus. Rhen. XXIV 348.

81-88. *alii*] domino, libidini et cupiditati. Cfr. v. 93. Nostra lectio et codicis antiquissimi auctoritate nititur et efficit sententiam concinniorem volgata *aliis* = «Ut mihi erus es tu, sic alius tibi» et vitat sigmatismum inutilem. Cfr. Pers. 5, 130 et 156. — *lignum*] Significat *νευρόσπαστα* (Herod. II 48), *Marionetten*, quas Apuleius de mundo c. 27 vocat *ligneolas hominum figuras.* Plato legg. I. p. 644 E: *τόδε δὲ ἴσμεν, ὅτι ταῦτα τὰ πάθη ἐν ἡμῖν οἷον νεῦρα ἢ μήρινθοί τινες ἐνοῦσαι σπῶσί τε ἡμᾶς καὶ ἀλλήλαις ἀνθέλκουσιν ἐναντίαι οὖσαι ἐπ' ἐναντίας πράξεις.* Comparatio haec tralaticia erat in Stoicorum scholis. M. Antonin. 10, 38: *Μέμνησο, ὅτι τὸ νευροσπαστοῦν ἐστὶν ἐκεῖνο τὸ ἔνδον ἐγκεκρυμμένον· ἐκεῖνο ῥητορεία, ἐκεῖνο ζωή, ἐκεῖνο, εἰ δεῖ εἰπεῖν, ἄνθρωπος. — Quisnam igitur liber?*] Locum hunc communem copiose pertractat Dio Chrysost. Or. 14. I p. 437 R. — *sibique imperiosus*] *ἄρχων, ἐγκρατὴς ἑαυτοῦ*, qua genit. constructione usus est Plin. h. n. XXXIV 8, 62: *Tiberius - imperiosus sui.* Eandem constructionem atque h. l. v. Stat. silv. II 6, 16. Commentarii loco est Seneca de benef. V 7, 5: *Quem magis admiraberis quam qui imperat sibi, quam qui se habet in potestate?* Bentleium autem errasse puto, cum diceret: «non enim *Que* hic locum habet: quasi *imperiosus sui* alius esset a *sapiente.*» Nam *que* non solum novum quidquam adiungere sed etiam id, quod ex praecedenti efficitur, satis multis exemplis demonstratum est. Cfr.

Externi nequid valeat per leve morari,
In quem manca ruit semper fortuna. Potesne
Ex his ut proprium quid noscere? Quinque talenta
Poscit te mulier, vexat foribusque repulsum
Perfundit gelida, rursus vocat. Eripe turpi
Colla iugo, "Liber, liber sum" dic age. Non quis:
Urguet enim dominus mentem non lenis et acris
Subiectat lasso stimulos versatque negantem.

88. *Potesne* σgy *Potestne* γF

Draeger, Hist. Synt. § 314, 11. — *Quem neque* cet.] Cfr. ep. I 16, 73 sqq. — *Responsare*] *trotzen*, «cupiditatum illecebras aspernari.» Cfr. v. 103; sat. II 4, 18; ep. I 1, 68. — *contemnere - Fortis*] eadem constructione qua od. I 37, 26. — *in se ipso totus*] «nullius indigens, qui omnia sua in se reposuit, omnia sua in se collegit, nihil extra se sui ponit;» ut variis locis ait Seneca. Cic. parad. 17: *Nemo potest non beatissimus esse, qui est totus aptus ex sese, quique in se uno sua posuit omnia.* — *teres atque rotundus*] Globus perfectissima est forma ex antiquorum sententia (Plat. Tim. p. 33 B); quae cum levis sit nullique in ea anguli emineant, nihil, quod extrinsecus impingat, in ea *morari* (haerere) eamve laedere potest. M. Antonin. 8, 41; 11, 12; 12, 3: ἐὰν - - ποιήσῃς σεαυτόν, οἷος ὁ Ἐμπεδόκλειος Σφαῖρος κυκλοτερὴς χώνῃ περιηγέϊ γαίων, - - δυνήσῃ - - ἀταράχτως καὶ εὐγενῶς καὶ ἵλεως τῷ σεαυτοῦ δαίμονι διαβιῶναι. Alii quidem, in quibus Keller et Holder, iungunt *in se ipso totus teres;* quod minus aptum videtur. «Quid enim, amabo, est *totus rotundus?* utique qui simpliciter rotundus est, totus sit rotundus necesse est. Quid autem *rotundus in se ipso?* quasi aliquis *extra se* rotundus esse possit.» Bentl. Nostrae distinctioni favet etiam Ausonius nostrum locum manifesto imitatus Idyl. 16, 4 de viro bono et sapienti: *Quid proceres vanique ferat quid opinio volgi, Securus, mundi instar habens, teres atque rotundus: Externae ne quid labis per levia sidat.* — *manca*] «quasi manibus debilis, ita ut impetum in sapientem facere nequeat.»

89-94. *ut proprium*] «quod vere tibi tribuere possis.» — *Quinque talenta*] «pro levissima voluptate summam ingentem.» (21000 M. Germ. = 25000 Fr. Gall.) — *Poscit te mulier* cet.] Cic. parad. 36: *An ille mihi liber, cui mulier imperat? cui leges imponit, praescribit, iubet, vetat, quod videtur? qui nihil imperanti negare potest, nihil recusare audet? Poscit, dandum est; vocat, veniendum est; eicit, abeundum est; minatur, extimescendum est. Ego vero istum non modo servum, sed nequissimum servum - - appellandum puto.* — *gelida*] sc. *aqua.* — *Liber* cet.] Cfr. Pers. 5, 83 sqq. Arrian. Epict. IV 1, 1 et 3: Ἐλεύθερός ἐστιν ὁ ζῶν ὡς βούλεται· ὃν οὔτ' ἀναγκάσαι ἐστίν, οὔτε κωλύσαι, οὔτε βιάσασθαι. - - Οὐδεὶς ἄρα τῶν φαύλων ζῇ ὡς βούλεται· οὐ τοίνυν οὐδ' ἐλεύθερός ἐστιν. — *non quis*] Sic Cicero sae-

Vel cum Pausiaca torpes, insane, tabella,
Qui peccas minus atque ego, cum Fulvi Rutubaeque
Aut Pacideiani contento poplite miror
Proelia rubrica picta aut carbone, velut si
Re vera pugnent, feriant vitentque moventes
Arma viri? Nequam et cessator Davus: at ipse
Subtilis veterum iudex et callidus audis.
Nil ego, si ducor libo fumante: tibi ingens

97. *paci deiani* ϕ_1 *pacideiani* φ_1 *pacide iani* g *placide iani* $\gamma F_2 y$ *placidiani* σ «*aut Pacidiani.* codex Bland. habet haec dictionem sine ulla macula et litura» Cruq.

pius *non queo* quam *nequeo.* — *Subiectat* cet.] «Amor quasi auriga stimulos subicit etiam *lasso*, iamiam amicae valedicturo, ac te impellit, dum morem gerere non vis.»

95-97. *Vel cum* cet.] Ad aliud exemplum transit poeta; tertium sequitur v. 102 sqq. — *Pausiaca*] Pausias Sicyonius floruit circiter a. ante Chr. 370. Pingebat parvas tabellas encausticas maximeque pueros. Celebrabatur imprimis eius Stephaneplocos a Lucullo Athenis duobus talentis empta. Plin. h. n. XXXV 40, 125. — *torpes - tabella*] Sat. I 4, 28: *stupet Albius aere.* Ex eodem fonte hausisse videtur Cic. parad. 37: *Echionis tabula te stupidum detinet aut signum aliquod Polycleti. Mitto, unde sustuleris, quomodo habeas. Intuentem te, admirantem, clamores tollentem cum video, servum te esse ineptiarum omnium iudico.* — *minus atque ego*] Cfr. ad sat. I 6, 130. — *Fulvi Rutubaeque*] Nomina gladiatorum; *Pacideianus* (sic enim codices meliores apud Cic. opt. gen. or. 17; Tusc. IV 48; ep. ad Q. Fr. III 4, 3) iam a Lucilio (138 L.) memorabatur. Etenim credibilius est hoc quoque loco, ubi qualecumque gladiatoris nomen proferri sufficiebat, Horatium persona Luciliana usum esse, ut fecerat Cicero ll. ll., quam alterum Pacideianum iuniorem vel Placideianum, itidem gladiatorem, tunc vixisse. — *contento poplite - Proelia*] Explica: «certamina, quae committunt inter se gladiatores isti contento poplite, proiecto pede» non: «*miror contento poplite*», quod rectius dixisset «*erecto poplite* = *auf die Zehen erhoben.*» — *miror*] «mirando tempus perdo, cesso.»

98-104. *rubrica picta* cet.] Huiusmodi picturae rudes atque informes ad alliciendum popellum ante ludos exponebantur ab eis, qui munera edebant, vel tantum a lanistis; et tales etiam Pompeiis repertae sunt, nec valde diversus fuisse videtur *Laenatis* ille *gladiatorius ludus* apud Petronium 29. Plin. h. n. XXXV 33, 51 sq.: *Libertus eius* (Neronis) *cum daret Antii munus gladiatorum, publicas porticus occupavit pictura, ut constat, gladiatorum ministrorumque omnium veris imaginibus redditis. - - Pingi gladiatoria munera atque in publico exponi coepta a C. Terentio Lucano. Is avo suo - - triginta paria in*

Virtus atque animus cenis responsat opimis?
Obsequium ventris mihi perniciosius est cur?
Tergo plector enim. Qui tu inpunitior illa,
Quae parvo sumi nequeunt, obsonia captas?
Nempe inamarescunt epulae sine fine petitae
Inlusique pedes vitiosum ferre recusant
Corpus. An hic peccat, sub noctem qui puer uvam

105. *qui tu* σVgy *quid tu* γ *qui dum* F «*qui tu impunitior illa quae parvo sumi nequeunt obsonia captas.* sic habent omnia scripta» Cruq.

foro per triduum dedit tabulamque pictam in nemore Dianae posuit. — cessator] «qui non statim apparet domino vocanti vel aliquo missus sero domum redit.» Cfr. ep. II 2, 14: *Semel hic cessavit et, ut fit, In scalis latuit metuens pendentis habenae. — veterum*] est generis neutri. — *callidus*] *Kunstkenner.* Sat. II 3, 23: *Callidus huic signo ponebam milia centum. — audis*] = *χλύεις*, ut sat. II 6, 20. — *Nil ego*] «*ἐγὼ οὐδέν εἰμι*, nequam audio.» — *tibi ingens* cet.] «tantane tua est virtus, ut libenter careas cenis opiparis easque devites?» Alii non pro interrogatione habent, sed pro affirmatione ironica. Illud tamen acerbius videtur. — *responsat*] Cfr. v. 85. — *est cur?*] Cfr. sat. II 3, 187.

105-108. *Tergo plector enim*] Eundem locum obtinet particula *enim* Lucret. I 680: *Nil referret enim;* II 1146: *Omnia debet enim cibus integrare novando.* Cic. ad Att. XIV 6, 1: *odiosa illa enim.* Cfr. Hand Turs. II p. 398. — *Qui tu inpunitior* cet.] «Quo tandem iure naturae minus dignus es poena quam ego, ubi sumptuosa obsonia cupidius emis? Quamquam tu quoque ex naturae lege iustas gulositatis poenas pendis, nimio cibo et cruditate debilitatus atque morbis temptatus.» Haec verba imitatus est Persius 5, 129: *Sed si intus et in iecore aegro Nascuntur domini, qui tu impunitior exis Atque hic, quem ad strigiles scutica et metus egit erilis? — inamarescunt*] «in ventriculo eumque corrumpunt.» Cfr. sat. II 2, 75: *Dulcia se in bilem vertent. — Inlusique pedes*] «qui dum ut antea stare se posse credunt et volunt, vacillant vel propter podagram vel propter totius corporis imbecillitatem.» Seneca epist. 95, 16: *Inde* (e cibo per artem voluptatemque corrupto) *pallor et nervorum vino madentium tremor et miserabilior ex cruditatibus quam ex fame macies. Inde incerti labantium pedes et semper, qualis in ipsa ebrietate, titubatio. Inde in totam cutem humor admissus* cet. Rectius alii de vinolentia cogitaverunt coll. Plaut. Pseud. 1246 sqq.: *Quid hoc? sicine hoc fit? pedes, statin an non? An id voltis, ut me hinc iacentem aliquis tollat? Nam hercle si cecidero, vostrum flagitium erit - - - magnum hoc vitium vino est: Pedes captat primum. — vitiosum*] Cfr. sat. II 2, 78: *corpus onustum Hesternis vitiis.*

109-115. *An hic peccat* cet.] Simili denuo exemplo propositum suum, paria esse et domini et servi peccata, demonstrat. Hoc enim uno

Furtiva mutat strigili? qui praedia vendit,
Nil servile gulae parens habet? Adde quod idem
Non horam tecum esse potes, non otia recte
Ponere, teque ipsum vitas fugitivus et erro,
Iam vino quaerens, iam somno fallere curam;
Frustra: nam comes atra premit sequiturque fugacem.'
Unde mihi lapidem? 'Quorsum est opus?' Unde sagittas?

110. «*qui puer uvam furtiua mutat st.* sic legitur in omnibus scriptis» Cruq. — 113. «*et erro.* sic scriptum est in antiquissimo Blandin. . . . in tribus aliis Blandin. *ut erro*» Cruq.

similitudinis vinculo nectuntur sententiae, quam utriusque membri rationem multi interpretes non perspexerunt: «Uva contentus est verna propter eam furax: dominus gulosus ita helluatur, ut propter gulam omnia sua profundat.» — *An hic peccat* cet.] «An, cum (ut vos domini ad minima etiam attenti dicitis, neque ego servus nego) hic puer peccet, qui strigilem, rem prope nihili, domino furatus, sub noctem domo erili clam egressus illam apud pomarium uva permutat, ut semel palatum oblectet, contra expers culpae servilis est, qui vel sua praedia paterna vendit, ut gulae satisfaciat?» Ad enuntiationis formam cfr. Cic. Tusc. V 90: *An Scythes Anacharsis potuit pro nihilo pecuniam ducere; nostrates philosophi non potuerunt?* — *uvam - mutat*] De constructione verbi *mutare (eintauschen)* cfr. od. I 17, 2; III 1, 47; epod. 1, 28; 9, 28. — *strigili*] Strigilium aerearum post balneum sudatorium usus erat ad sordes aut humores in cute residuos deradendos. Vide O. Iahn ad Pers. 5, 126. — *Non horam tecum esse*] «ne per unam quidem horam tranquille tecum versari et sine continua animi agitatione meditari potes sapientium praecepta.» Cfr. Sen. epist. 2, 1: *Primum argumentum compositae mentis existimo posse consistere et secum morari;* epist. 10, 2: *Non invenio, cum quo te malim esse quam tecum.* — *erro*] Ulpian. Dig. XXI 1, 17 § 14: *Erronem sic definimus, qui non quidem fugit, sed frequenter sine causa vagatur et temporibus in res nugatorias consumptis serius ad dominum redit.* Inter servos igitur *fugitivi* et *errones* distinguebantur ut inter milites *desertores* et *emansores*, qui diu vagati ad castra regrediuntur. — *curam*] Alexis in com. Gr. ed. Mein. III 493: *Ὕπνος βροτείων, ὦ χόρη, παυστὴρ πόνων.* — *comes atra*] Cfr. od. II 16, 21; III 1, 40: *Post equitem sedet atra cura.*

116-118. *Unde mihi lapidem?*] «sumam tibi iniciendum?» Davus: «Nil opus.» Exprimit poeta atque festive imitatur his versibus dominum cerebrosum, in servos, ubi verum dicere audent, desaevientem. — *Unde sagittas?*] Quasi tragoedias movet. — *aut versus facit*] id quod ex opinione volgi et Davi alterum nec levius genus est insaniae. Significat se antea quoque furorem eri versus componentis expertum esse. — *te Ni rapis*] Sic Vellei. II 85: *cum se Canidius praecipiti fuga rapuisset ad Antonium.* In prosa or. usitatius: *te proripis.* —

'Aut insanit homo aut versus facit.' Ocius hinc te
Ni rapis, accedes opera agro nona Sabino.

v. 118 redit C

accedes cet.] «Mittam te tamquam ergastulo dignum in Sabinum meum, ubi cum octo aliis servis (tot igitur erant in Horatii familia rustica) eris fossor ac caprimulgus et, quae poena tuae protervitatis erit, urbis amoenitatibus in perpetuum carebis;» solitae dominorum minae. Plaut. Mostell. 18: *Cis hercle paucas tempestates, Tranio, Augebis ruri numero genus ferratile.* «So wird denn Davus zum Schlusse, nachdem er in ausgiebigster Weise vom Saturnalienrecht Gebrauch gemacht, mit einem Worte aus seiner Höhe gestürzt und daran erinnert, dafs der Sklave vielmehr er selbst sei.» Kiessl.

SATIRA VIII.

Ut Nasidieni iuvit te cena beati?
Nam mihi quaerenti convivam dictus here illic

VIII. Mirificam Nasidieni cenam narrat Horatio Fundanius. Illud autem etiamsi summo studio agebat huius convivii dominus, ut coram Maecenate, in cuius honorem dabatur, divitias suas, magnificentiam atque elegans iudicium ostentaret, tamen operam tam misere perdidit, ut vix quidquam ineptius, agrestius, magis ridiculum cogitari possit, quam haec ipsa cena et qui eam praebuit Nasidienus *ex infima fortuna*, ut omnia arguunt, *provectus;* homo, ut Wielandii verbis utar, avare prodigus, superbe submissus, arroganter credulus, elegantiam et urbanitatem ridicule affectans, sed idem ineptus, taedii plenus, stolidus, omni sensu communi, liberaliore educatione ac vitae usu destitutus. Vel hodieque lector Horatii vix in ulla alia eius satira tam multa ridicula et deridenda in unum collecta (quae sine causa auxit Helmbold, das Gastmahl des Nasidienus. Mühlhausen i. E. 1888) inveniet: quanto plus Romanus lector invenerit? Nam in multis, quae de ferculorum ordine apparatuque narrantur, vix nunc nobis derisionis vim vel coniectura assequi licet. Sed quod minime conveniebat vero nomine traduci hominem etiamtunc vivum, cui aliqua saltem cum Maecenate necessitudo intercederet, Nasidieni nomen fictum esse arbitror. Sin verum est nomen, ut volunt scholiastae, non ita multo antea mortem obierit N. necesse est. Singularis autem et ars et urbanitas in eo cernitur, quod nulla vox, nullus gestus Maecenatis memoratur, utpote qui comitibus iocantibus atque *parochum* salse irridentibus, ipse etiam convivio tam inepto maximopere exhilaratus, suam dignitatem illaesam servarit. Pertinebat autem illud, opinor, ad totam novi principatus rationem, ut Caesar interdum certe comitatem suam et civilem animum per Maecenatem huic rei aptissimum talibus quoque hominibus comprobaret. Sed ne molestiae succumberet, Maecenas et amicos et umbras tali ioco pares deligebat. Fundanio item, egregio poetae comico (sat. I 10, 40 sqq.), convenientissime totam narrationem tribuit. Vide denique, ne haec satira exemplar fuerit Petronianae illius cenae Trimalchionis, merito celebratissimae. Cfr. Becker *Gallus* III² p. 171 sqq.

1. *Ut* cet.] Hic usus particulae *ut* in interrogatione directa videtur sermonis cotidiani proprius. Cfr. ep. I 3, 12: *Ut valet? ut meminit nostri?* Plaut. Pers. II 5, 8: *ut valetur?* Trin. 51: *ut valet? — Nasidieni*] Pronuntia quattuor syllabis quasi *Nasidjeni.* Cfr. v. 75 et 84; od. III 4, 41; sat. I 7, 30; Verg. Aen. VI 33: *omnja;* VII 237: *precantja.* Iuven. 6, 82: *Ludjum.* Catull. 62, 57: *conubjum.* Nasidienus Rufus testibus scholiastis fuit eques Romanus, fortasse publicanus, ut Porcius (v. 23), cui utilis esse poterat in his illisve negotiis adiuvandis et in conducendis vectigalibus Maecenas, quem propterea lauto, ut opinabatur, convivio excepit. Nomen Nasidienum videtur non rarum fuisse. — *beati*] «divitis», ut od. III 7, 3.

2-6. *quaerenti convivam*] In vv. ordine libros sequi tutius est quam

De medio potare die. 'Sic, ut mihi numquam
In vita fuerit melius.' Dic, si grave non est,
Quae prima iratum ventrem placaverit esca.
'In primis Lucanus aper: leni fuit Austro
Captus, ut aiebat cenae pater: acria circum

SAT. VIII 4. *Dic* γCgσ *Da* F Orelli «Omnes scripti libri habent *dic*» Cruq. — 5. *pacaverit* Cg *pacaverat* σ (?)

Priscianum memoriter, ut videtur, propter formam *here* apud Plautum frequentem hunc v. laudantem. — *dictus*] ex sermone cotidiano pro *dictus es*, ut saepe apud Plautum et Terentium, apud quos nonnulli edunt *dictu's;* id quod Horatio equidem tribuere nolim, etiamsi h. l. ellipsis durior videtur quam sat. II 3, 128: *tun sanus* et 7, 75: *tune mihi dominus?* Exemplum ellipsis primae pers. *(sim)* invenitur sat. I 6, 53, exempla ellipsis tertiae personae sunt plurima apud Horatium. — *here*] Quintil. I 7, 22: *here nunc E littera terminamus; at veterum comicorum adhuc libris invenio heri ad me venit, quod idem in epistulis Augusti, quas sua manu scripsit aut emendavit, deprehenditur.* — *De medio - die*] Ep. I 14, 34: *media de luce.* Solita cenae hora fuit nona, v. ep. I 7, 71: *Post nonam venies* (ad cenam). Cic. ad fam. IX 26, 1: *Accubueram hora nona.* Martial. IV 8, 6: *Imperat exstructos frangere nona toros.* V. Becker *Gallus* III p. 179. Iam in hoc inficeta Nasidieni luxuries cernitur, quod Maecenatem contra morem a principibus viris servatum ad tempestivum convivium invitarat. — *Dic*] Haec lectio optimis codicibus firmatur neque est, quod ex deterioribus *Da* praeferamus, quasi sit lectio difficilior aut ad sermonem cotidianum propius accedat. — *si grave non est*] Cic. ad Att. XIII 42, 1: *si grave non est, velim scire, quid sit causae.* — *Quae prima* cet.] Gustationis sive promulsidis v. 6-9 mentionem fieri et ex verbis *qualia lassum Pervellunt stomachum* apparet et inde efficitur, quod nihil vini commemoratur. «Der Eber, ganz aufgetragen (s. zu II 4, 40) und mit den aufgezählten pikanten Beilagen garniert, ist kalt zu denken: dafs er, der sonst das Hauptgericht bildete, hier 'mit unter den ersten Gerichten' *in primis* sc. *placavit*, kennzeichnet den Luxus, der zu Plinius Zeit soweit ging, dafs *in principio (cenae) bini ternique manduntur apri* Plin. VIII 210.» Kiessl. — *iratum*] «famelicum.» Cfr. sat. II 2, 18. Mart. I 49, 17: *Avidam recens Dercenna placabit sitim.* Ovid. met. VIII 845: *inplacataeque vigebat Flamma gulae.* Rectissime enim Obbarius ad ep. I 2, 45 adnotavit et idoneis exemplis probavit: «Pacare opponitur fere hostili, placare irato.» — *Lucanus*] Sat. II 3, 234; 4, 40. — *leni - Austro*] «non nimis fervido,» quo facile in putredinem abisset, sed *leni*, ad hoc dumtaxat sufficienti, ut caro fieret *lassa = requieta* apud Porphyrionem. — *captus*] est adiectivum praedic. = es war ein leni Austro gefangener. Alii, in quibus Madvig (advers. crit. II 61) interpunctione post *aper* deleta explicant: *in primis fuit aper, captus leni Austro.*

7-9. *cenae pater*] ut sat. II 6, 88 *pater domus* et apud Gr. *πατὴρ λόγου, δόγματος*; «cenae dominus, convivis significat optimam nunc ipsum esse hanc aprugnam» — *cir-*

Rapula, lactucae, radices, qualia lassum
Pervellunt stomachum, siser, allec, faecula Coa.
His ubi sublatis puer alte cinctus acernam
Gausape purpureo mensam pertersit et alter
Sublegit, quodcumque iaceret inutile quodque
Posset cenantis offendere, ut Attica virgo
Cum sacris Cereris procedit fuscus Hydaspes

9. «*fecula* - cum omnes libri manuscripti e simplex ostendant» Cruq. — 10. *ut* (pro *ubi*) C Priscianus — 11. *d'tersit* g

cum] aut in catillis posita aut in eodem catino quo aper. Cfr. sat. II 4, 73 sqq. — *Rapula* cet.] Cfr. sat. II 2, 43; 4, 59. — *qualia* cet.] «et qualia similiter famem excitant.» — *Pervellunt*] «cum quadam delectatione pungunt, suscitant.» Acro. — *siser*] *Rapunzel.* Plin. h. n. XX 17: *siser - - stomachum excitat, fastidium absterget, ex aceto laserpitiato sumptum aut ex pipere et mulso vel ex garo.* Auctore Celso (II 21 et 24) *etsi mali suci - - stomacho aptum est.* — *allec*] *Fischlake.* — *faecula Coa*] «liquamen et condimentum ex Coi vini faece paratum.» Cfr. sat. II 4, 73. Etiam haec stomachum excitantia nimis cumularat homo scaevus.

10. 11. *alte cinctus*] Nihil indecori in his verbis inest; talis enim erat vestis puerorum, qui cenam ministrabant. Cfr. Phaedr. II 5, 11: *Ex alticinctis unus atriensibus.* Sueton. Calig. 26: *togatos - - ad pedes stare succinctos linteo passus est.* Seneca de brevit. v. 12, 5: *Convivia mehercule horum* (hominum luxuriosorum) *non posuerim inter vacantia tempora, cum videam, - - quam diligenter exoletorum suorum tunicas succingant.* — *acernam*] Ne in hac quidem re quicquam sorditiei reprehendit poeta, ut apparet ex Plin. h. n. XVI 26, 66 sq: *Acer - operum elegantia ac subtilitate citro secundum: - - molluscum . . si magnitudinem mensarum caperet haut dubie praeferretur citro.* — *Gausape*] pr. linteum villosum, ut apud Lucilium 517 L. XX 1 L. M.: *Purpureo tersit tunc latas gausape mensas.* — *pertersit*] Etenim mensa ex Horatiani temporis more nullo tapete inter cenandum cooperta erat, qui altero demum p. Chr. saeculo in usum venire coepit.

12-17. *Sublegit*] quaecumque abiecerant convivae, ossa, putamina cet. Qui talia sublegebat, ἀναλέκτης, *analecta* vocabatur. Martialis VII 20, 16: *Colligere longa turpe nec putat dextra Analecta quidquid et canes reliquerunt.* «Durch die Konjunktive der indirekten Rede *iaceret . . posset* wird aber angedeutet, daſs diese selbstverständliche Begründung vom Wirt in behaglicher Breite auseinandergesetzt worden sei.» Kiessl. — *ut Attica virgo* cet.] lento ingressu, quemadmodum χανηφόροι. Cfr. sat. I 3, 9: *saepe velut qui Currebat fugiens hostem, persaepe velut qui Iunonis sacra ferret.* — *procedit*] sc. ex vicino cubili. — *Hydaspes*] Indos vel Aethiopes in familia urbana habere tunc pars luxuriae erat. *Pueris Alexandrinis aquam in manus nivatam infundentibus* utebatur Tri-

Caecuba vina ferens, Alcon Chium maris expers.
Hic erus "Albanum, Maecenas, sive Falernum
Te magis adpositis delectat, habemus utrumque."
Divitias miseras! Sed quis cenantibus una,
Fundani, pulchre fuerit tibi, nosse laboro.
'Summus ego, et prope me Viscus Thurinus, et infra,
Si memini, Varius; cum Servilio Balatrone

20. «Codex Blandinius antiquissimus habet *pro me*» Cruq.

malchio Petronii 31. Hic a flumine patrio nomen habet. — *Caecuba vina*] Plin. h. n. XIV 61: «*Antea Caecubo erat generositas celeberrima in palustribus populetis sinu Amynclano, quod iam intercidit incuria coloni locique angustia, magis tamen fossa Neronis quam a Baiano lacu Ostiam usque navigabilem incohaverat. Secunda nobilitas Falerno agro erat - - Ad tertiam palmam venere - Albana urbi vicina.*» Inter generosissima refert Horatius (od. I 20, 9; 37, 5; II 14, 25; III 28, 3; epod. 9, 36). Quid autem in Nasidieno vituperandum fuerit, utrum sordida tenacitas, quod unum tantum vinum Italicum unumqne Graecum afferri iusserat, non simul Falernum et Lesbium, an illiberalitas ridicula, quod unum Maecenatem interrogaverit, ceteros neglexerit, an insulsa divitiarum ostentatio, quod iam initio optima vina prompserit aliisque fumariam abundare iactaverit, interpretes dissentiunt. Hoc mihi probatur etiam propter vv. insequentia: *Divitias miseras* = 'O über den armseligen Protzen.' — *maris expers*] *οὐ τεθαλασσωμένον*, cui opponitur vinum Graecum salsum. Optimis autem vinis aqua marina non admiscebatur, ut docet Galen. meth. medendi XII 4: *οὐ μὴν οὐδ' εἰώθασι τοῖς εὐγενέσιν οἴνοις . . . μιγνύναι τῆς θαλάσσης ἐν Λέσβῳ, καθάπερ οὐδ' ἐν Χίῳ τῷ Ἀρουσίῳ.* — *Albanum*] Cfr. od. IV 11, 2. Athen. 1, 59: *τῶν δ' οἴνων χαριέστατος ὁ κατὰ τὴν Ἰταλίαν Ἀλβανὸς καὶ ὁ Φαληρνίτης.* — *Falernum*] a poeta saepius ceteris commemoratur, ut od. I 20, 10; 27, 10; II 3, 8; 6, 19 etc.

18. 19. *Divitias miseras!*] Horatii sane tam insulsam iactationem Nasidieni aegre ferentis haec est exclamatio. Male alii, in quibus Heindorf, eadem verba Nasidieni sermoni annectenda censent, reculas suas ita extenuantis. Vel illud *Sed*, quod statim sequitur, proxime antecedentia Horatio adiudicat. *Miseras* autem *divitias* malim ex sermone cotidiano interpretari: «divitias prope ridiculas, maxime propter sordes, quae eas continuo comitantur neque umquam felicem reddunt possessorem!» — *pulchre fuerit*] Cfr. sat. II 2, 120. — *laboro*] h. l. «cupio, aveo.»

20-24. *Summus*] De ordine convivarum vide excursum. Novem autem sunt convivae ex solito apud Romanos more (Plaut. Stich. 487. Varro apud Gell. XIII 11, 2). — *Viscus Thurinus*] Thuriis, Calabriae oppido, oriundus, quo cognomine distinguitur a Viscis fratribus, Horatii amicis, sat. I 10, 83. — *Varius*] poeta. Vide ad od. I 6, 1. — *Servilio*] tribus syllabis pronun-

Vibidius, quos Maecenas adduxerat umbras.
Nomentanus erat super ipsum, Porcius infra,
Ridiculus totas semel absorbere placentas;
Nomentanus ad hoc, qui, siquid forte lateret,
Indice monstraret digito; nam cetera turba,
Nos, inquam, cenamus avis, conchylia, piscis.
Longe dissimilem noto celantia sucum;

22. *quas* gσ *adduxerit* C — 24. *simul* γ «In Busl. Bland. uno et Diuaei codice legitur *semel* in aliis *simul.* deinde in Buslid. & duob. Blandin. ponitur *obsorbere*, in reliquis *absorbere*» Cruq.

tiandum. Syllaba enim antepenultima producitur. Horatiano, ut scurrae, volgo dabatur cognomentum *Balatro.* Cfr. sat. I 2, 2. — *Vibidius*] homo ignotus. Ecce hic, ut sat. I 5, 52 *Sarmentus* ac *Messius Cicirrus*, homines de *parasitica* Maecenatis *mensa*, quam iocabundus ei exprobrat Augustus in epistula apud Sueton. vit. Horatii proleg. XI. — *quos*] habent codices optimi et plurimi, neque video, cur relinquam. — *umbras*] «convivas ab ipso domino cenae non invitatos, sed quos comites secum duceret eorum aliquis, qui invitati erant.» Vide ep. I 5, 28. — *Nomentanus*] Videtur differre a nepote illo satirae I 1, 102. «Decumanum», id est decumarum in Sicilia redemptorem, dicit Commentator Cruquii. — *super*] Sallust. fr. hist. III 3: *Igitur discubuere, Sertorius inferior in medio, super eum L. Fabius.* Tacit. ann. III 14: *in convivio Germanici, cum super eum Piso discumberet.* — *ipsum*] dominum, ut servis Graecis *αὐτὸς* est erus. — *Porcius*] «publicanus.» Comm. Cruq. — *semel*] Sic codices optimi et plurimi; et recte quidem: *totas semel*, «uno haustu,» contra *plures simul*, id quod fieri vix potest. Seneca epist. 71, 31: *lana quosdam colores semel ducit, quosdam nisi saepius macerata et recocta non perbibit.* Nec refutamur Livii VI 4: *Roma - - tota simul exsurgere aedificiis;* nam est: «omnibus aedificiis, quibus urbs constabat.» — *absorbere*] ut sat. II 3, 240. Plerumque de liquidis usurpatur, h. l. pro *celeriter degluttire, devorare*, non sine ridiculi specie, quasi vero helluo ille deglutisset placentas, ut alius vinum aut ius.

25-28. *ad hoc*] «ad hoc aderat, ut *nomenclatorem* (Petron. 47) ageret, si cibi aliquod genus nos minus periti non agnosceremus.» Parasiti enim erat *τὸ ἐπίστασθαι τὰς ἀρετὰς καὶ κακίας τῶν σιτίων καὶ τῶν ὄψων.* Lucian. Paras. 5. — *Indice - digito*] «Certis nominibus singuli digiti appellantur: *pollex, index, famosus* (vel *medius*, vel *infamis*, Pers. 2, 33, qui irrisioni inserviebat, Arrian. Epict. III 2, 11, vel *impudicus* Martial. VI 70, 5), *medicus* (in quo anulum ferebant), *minimus.*» Porph. — *Nos*] «talium deliciarum rudes, praeter Nasidienum cenae dominum, Nomentanum, et si qui praeterea in mysteria mensae Nasidienianae initiati erant.» Vv. *cetera turba* ne Maecenatem quidem excludunt. — *celantia*] Hoc ipsum utique volebat Nasidienus, ut novos atque insolitos cibos demira-

Ut vel continuo patuit, cum passeris atque
Ingustata mihi porrexerat ilia rhombi.
Post hoc me docuit melimela rubere minorem
Ad lunam delecta. Quid hoc intersit, ab ipso
Audieris melius. Tum Vibidius Balatroni
"Nos nisi damnose bibimus, moriemur inulti"
Et calices poscit maiores. Vertere pallor

30. *porrexerat* σγ *porrexerit* reliqui omnes, Keller et Holder — 35. «*poscit maio.* sic omnes scripti libri, non etiam *poscunt*» Cruq.

rentur Maecenas eiusque amici; verum malitiose simul significat Fundanius, tam mire omnia pulmenta cocta atque condita fuisse, ut perdifficile sibi ceterisque esset persentiscere, quid tandem comederent; apud Nasidienum enim differebat partim a solito edulium gustus, partim prorsus nova apponebantur, ut certorum piscium intestina alibi apponi non solita, quae cuncta Maecenati eiusque comitibus, ut consentaneum erat, palatum excitare non poterant. Ita artificio Daedali, Trimalchionis coqui, ex carne suilla *anser altilis circaque pisces et omnia genera avium* fabricata sunt (Petron. 69).

29. 30. *Ut vel continuo patuit*] «Apparuit Nomentano a patrono γαστρονομίας doctoris munus scite scilicet! et pro commodo nostro impositum esse; nam is nisi affuisset, ilia passeris marini non agnossem, fortasse nec tetigissem.» Omnia haec κατ' εἰρωνείαν. — *passeris*] Est pleuronectes, hodie platesca flesus, *Flunder*. — *porrexerat*] Etsi boni codices praeter σ omnes exhibent *porrexerit*, tamen ferri non potest. Nam sat. II 4, 4 et Ov. met. I 198, quibus locis Keller coni. perf. defendit, nihil valere recte demonstravit H. Schütz. — *Ingustata*] «Quae quia alibi apponi non solent, ego numquam ante gustaram.» — *ilia*] «intestina, iecur potissimum.» — *rhombi*] *Butte*.

31-34. *melimela*] *Honigäpfel*. Varro r. r. I 59: *Quae antea mustea vocabant, nunc melimela appellant.* Martial. I 43, 4: *Dulcibus aut certant quae melimela favis.* — *minorem*] «decrescentem.» — *ab ipso* cet.] «Tam subtilia scilicet erant eius argumenta physica, ut ea retinere non potuerim.» — *damnose*] Videtur locutio sermonis convivalis: «immodice, ita ut damnum sentiat, qui convivium praebet.» Nos: *mörderisch zechen*. Sueton. Ner. 31: *Non in alia re damnosior quam in aedificando;* ut iam Terent. Heaut. 1033 *helluonem, ganeonem, damnosum* coniungit. — *moriemur inulti*] Epica φράσις (Verg. Aen. II 670: *Numquam omnes hodie moriemur inulti.* Cfr. IV 659), ut opinatur Düntzer, ex Ennio fortasse petita, ridicule ad potationem transfertur. Sic autem ultio sumenda erat de cena putida atque alioqui taedii plena.

35-41. *calices-maiores*] Ex more acrium potorum. Cfr. epod. 9, 33. Eurip. Ion. 1180: γέρων ἔλεξ'. ἀφαρ πάζειν χρεὼν Οἰνηρὰ τεύχη σμικρά, μεγάλα δ' ἐσφέρειν. Cic. Verr. I 66: *discumbitur; fit sermo inter eos et invitatio, ut Graeco more biberetur. Hortatur hospes: poscunt maio-*

Tum parochi faciem nil sic metuentis ut acris
Potores, vel quod maledicunt liberius vel
Fervida quod subtile exsurdant vina palatum.
Invertunt Allifanis vinaria tota
Vibidius Balatroque, secutis omnibus; imi
Convivae lecti nihilum nocuere lagenis.
Adfertur squillas inter murena natantis
In patina porrecta. Sub hoc erus "Haec gravida" inquit
"Capta est, deterior post partum carne futura.

39. «*Allifanis* per l duplicatum habent codices scripti» Cruq. — 40. *imis* CFσ «in Commentatore duplex notatur lectio, sed nos priorem sumus amplexati ex 4 codicibus Bland. veluti probatissinam: vulgata namque, *secutis omnibus imis* . . . nobis penitus habetur absurda» Cruq.

ribus poculis. — parochi] Cfr. sat. I 5, 46. Hic festive ita vocat cenae praebitorem. — *Fervida* cet.] «Acria vina hebetant subtiliorem palati gustum, itaque convivae talis cenae delicias minus persentiscent.» — *exsurdant*] tralatio ab auditu ad gustatum. Neutram autem rationem proferre poterat ipse Nasidienus, sed manifestum est utramque a Fundanio malitiose suggeri homini subito expallescenti atque silenti. Vera videlicet ratio in eius inerat parsimonia: etenim tales homines tenui loco orti, sed casu repente divites facti (*parvenus*), mira temperatione plerumque magna cum profusione sordes coniungunt. Prava autem et ridicula, quam nonnulli agnoscere noluerunt, parsimonia, maxime quod ad vinum largius praebendum attinebat, recte significatur v. 16; hoc ipso loco (quo *pallor* prope nimium affectus signum est, si pro veris habeas rationes a Fundanio allatas); v. 40, quod imi convivae lecti, patroni parsimoniae, in vino saltem promendo, probe gnari, a potando abstinent; v. 82, quod Vibidio servi propter arcana eri mandata non dant pocula. — *Invertunt*] κατὰ κεφαλῆς τρέπονται. Comm. Cruq., nos *umstürzen*. «Inclinant *vinaria* (lagenas; Glossae: *vinarium*, οἰνοφορεῖον) ad infundendum merum in calices.» Od. III 29, 2. Lucilius 113: *Vertitur oenophoris fundus, sententia nobis.* Verg. Aen. IX 165: *vertunt crateras aenos.* — *Allifanis*] dativus: «maioribus scyphis,» ab Allifis, Samnii oppido, «ubi fictiles et latiores calices fiebant.» Comm. Cruq. Silius XII 526: *Allifanus Iaccho Haud inamatus ager.* — *imi Convivae lecti*] Nomentanus et Porcius, Nasidieni parasiti, prudenter cavebant, ne eum offenderent largius bibendo; patronus ipse ob avaritiam a potu sibi temperabat. Cfr. ep. I 18, 10: *imi Derisor lecti.* Lectio *imis* ex prava accommodatione ad praecedentia orta est.

42-50. *squillas*] *Krabben.* Cfr. sat. II 4, 58. — *murena*] *Meeraal.* Romanorum deliciae. Macrobius Saturn. 2, 11: *L. Crassus, vir censorius, cum supra ceteros disertus haberetur essetque inter clarissimos cives princeps, tamen murenam in*

His mixtum ius est: oleo, quod prima Venafri
Pressit cella, garo de sucis piscis Hiberi,
Vino quinquenni, verum citra mare nato,
Dum coquitur — cocto Chium sic convenit, ut non
Hoc magis ullum aliud —, pipere albo, non sine aceto,
Quod Methymnaeam vitio mutaverit uvam.
Erucas viridis, inulas ego primus amaras

50. «*mutauerit* habent omnia scripta» Cruq.

piscina domus suae mortuam atratus tamquam filiam luxit. - - Arcessebantur autem murenae ad piscinas nostrae urbis ab usque freto Siculo. - - Illic enim optimae a prodigis esse creduntur. — porrecta] Cfr. sat. II 2, 39. — *erus*] Iam ipse, ut de Calvisio Sabino ait Seneca epist. 27, 6: *coepit convivas suos inquietare*, laudes videlicet captans. — *deterior* cet.] Utrum haec volgaris sit doctrina an nova, non satis liquet; inventionis certe gloriola cernitur in illis v. 51: *ego primus*. — *post partum*] *nach der Laichzeit*. — *carne*] «quod ad carnem attinet.» — *His mixtum ius est*] «His rebus, quae vv. 45-53 enumerantur, conditum est ius.» Cfr. sat. II 4, 63 sqq. — *oleo, quod prima Venafri* cet.] «eo oleo Venafrano ex Campania, quod in cellis, ubi torcularia erant, ex olivis trapeto *(Oelpresse)* suppositis primum manavit et propterea primae notae, omnium dulcissimum ac purissimum est. Columella XII 52, 11: *Sint in cella olearia tres labrorum ordines, ut unus primae notae, id est primae pressurae oleum recipiat, alter secundae, tertius tertiae.* Cfr. od. II 6, 16. — *garo*] Plin. h. n. XXXI 7, 43: *Aliud etiamnum liquoris exquisiti genus, quod* garon *vocavere, intestinis piscium ceterisque, quae abicienda essent, sale maceratis, ut sit illa putrescentium sanies. Hoc olim conficiebatur ex pisce, quem Graeci* garon *vocabant; - - nunc e scombro pisce (Makrele) laudatissimum in Karthaginis Spartariae cetariis - sociorum id appellatur singulis milibus nummum permutantibus congios fere binos.* Locus insignis de cetariis et gari praeparatione est apud Manilium V 664 sqq. Cfr. ad sat. II 4, 73. — *piscis Hiberi*] scombri ad Karthaginem, Hispaniae urbem, capti. — *citra mare nato*] «Italico.» — *cocto Chium* cet.] Coctum cum est ius, affundi debet vinum Chium, quod, mixtum cum priore illo Italico, insolito, sed grato sapore excitabit palatum. — *Methymnaeam*] a Methymna, Lesbi oppido. De vino Lesbio cfr. od. I 17, 21. — *vitio mutaverit*] «acetum ex vino Lesbio confectum *vitio*, id est fermento, *Gährung.*» Cfr. sat. II 2, 58.

51-53. *Erucas*] Est brassica eruca Linn. *Rauke.* Has virides apponere se docuisse non sine *φιλαυτίᾳ* narrat, cum antea seminibus dumtaxat ad condiendos cibos uterentur. Cfr. Apicium 1, 27. — *inulas - - amaras*] *Alant.* Sat. II 2, 44: *acidas - inulas.* De inulae conditura lege Colum. XII 48. — *inlutos*] «non aqua dulci lotos, quo marinae sapor eis decederet, echinos praestantissimo huic iuri muriae loco primus incoquere docuit Curtillus,» helluo ignotus, cui gloriolae partem libenter cedit, quo artificium perfecisse

Monstravi incoquere; inlutos Curtillus echinos,
Ut melius muria quod testa marina remittat."
Interea suspensa gravis aulaea ruinas
In patinam fecere, trahentia pulveris atri
Quantum non Aquilo Campanis excitat agris.
Nos maius veriti, postquam nihil esse pericli
Sensimus, erigimur: Rufus posito capite, ut si
Filius inmaturus obisset, flere. Quis esset
Finis, ni sapiens sic Nomentanus amicum
Tolleret: "Heu, Fortuna, quis est crudelior in nos
Te deus? Ut semper gaudes inludere rebus
Humanis!" Varius mappa conpescere risum
Vix poterat. Balatro, suspendens omnia naso,

52. «*inlutos*. sic in codicibus Blandin. et aliis - - Ceterum lectorem monitum volui, in omnibus scriptis poni, *quod testa marina remittit*. praeterquam in vetustissimo Bland. ubi legitur, *quo testa marina r.* et supra notatum, *eo*. quam equidem lectionem non probo» Cruq. — 53. *remittit* VC ut vid. $g\sigma$ Bentley, Dillenburger, Schütz *remittat* γF Haupt, Vahlen, Kiefsling, Orelli

ipse videatur. Cfr. sat. II 4, 84. — *Ut melius*] ὡς κρεῖσσον ὄν. Cfr. v. 89: *ut multo suavius;* od. I 11, 3: *Ut melius, quidquid erit, pati!* — *quod testa marina remittit*] Hanc lectionem propter maiorem auctoritatem codicum vulgatae *remittat* praeferendam censeo; propter sensum utraque ferri potest. «Quia melius sit quam muria a cetario praeparata, quam alii huic iuri admiscent, id, quod testa marina, illutus echinus per se ipse remittit (sucus eius naturalis non dilutus aqua dulci).» Codicis V lectio *quo - remittit*, orta mero librarii errore ex vera lectione *quod*, omni sensu destituta est.

54-64. *Interea*] Scite duobus versibus heroici soni usus est in argumento ridiculo. — *aulaea*] περιπετάσματα. Cfr. od. III 29, 14: *pauperum Cenae sine aulaeis et ostro.* «Consuetudo apud antiquos fuit, ut aulaea sub cameras tenderent, ut siquid pulveris caderet, ab ipsis exciperetur.» Porph. Servius ad Aen. I 697: *Ideo etiam in domibus tendebantur aulaea, ut imitatio tentoriorum fieret: - - unde et in thalamis hoc fieri hodieque conspicimus. Varro tamen dicit vela solere suspendi ad excipiendum pulverem - - unde Horatius*: Interea cet. Cfr. Becker *Gallus* II^2 175. — *maius veriti*] «ruinam domus metuentes.» Comm. Cruq. — *erigimur*] «animum recipimus.» — *Rufus*] «Nasidienus; erat enim binominis.» Comm. Cruq. — *posito capite*] «demisso.» — *inmaturus*] «qui nondum maturus

"Haec est condicio vivendi" aiebat, "eoque
Responsura tuo numquam est par fama labori.
Tene, ut ego accipiar laute, torquerier omni
Sollicitudine districtum, ne panis adustus,
Ne male conditum ius adponatur, ut omnes
Praecincti recte pueri comptique ministrent!
Adde hos praeterea casus, aulaea ruant si,
Ut modo, si patinam pede lapsus frangat agaso.
Sed convivatoris uti ducis ingenium res
Adversae nudare solent, celare secundae."
Nasidienus ad haec: "Tibi di, quaecumque preceris,
Commoda dent! Ita vir bonus es convivaque comis."

70. *pueri recte* Cg — 75. *precaris* γgσ Holder

esset morti.» Tibull. II 6, 29: *Parce, per inmatura tuae precor ossa sororis.* — *Tolleret*] «maestum consolatus esset.» Ceterum imperfecta coni. pro plusquamperf. saepe sic usurpantur, ubi in ipsum illud tempus, quo quid factum est, revertitur seque, ut ita dicam, transponit scriptor. — *mappa*] Vide sat. II 4, 81. — *conpescere*] «retinere,» non, ut alii volunt, «celare.» — *suspendens omnia naso*] «omnia irridens.» Comm. Cruq. Cfr. sat. I 6, 5: *naso suspendis adunco.*

66-76. *tuo*] Nasidienum alloquitur. — *Tene - - torquerier*] Infinitivus indignationis, ut sat. I 9, 72: *Huncine solem Tam nigrum surrexe mihi!* II 4, 83: *Tene lapides varios - radere.* — *districtum*] Plin. h. n. XVIII 26, 65: *innumera rusticos cura distringat.* — *ne panis* cet.] Particulae *ne* et *ut* pendent a v. *sollicitudine.* — *panis adustus*] Videlicet in his omnibus peccarat Nasidienus, pane adusto, iure prave condito erucis, inulis, illutis echinis, ministris ridicule cinctis et comptis, aulaeis parum fultis cet. Ita si accipias, longe salsior magisque malitiosa fiet Balatronis consolatio, quam si in universum eum de calamitatibus, quibus convivium quodvis forte affici possit, hic loqui statuas. — *agaso*] «servus, qui iumenta curat.» Acro. Nasidienus, ut servorum numerum augeret, ipsum quoque agasonem, hominem adeo scaevum, ut amovens aulaea, quae ceciderant, patinam frangeret, illis aggregarat; idque Servilius odoratus erat. — *nudare*] «patefacere, detegere.» — *Tibi di* cet.] ex consuetudine cotidiana. Plaut. Asin. 44 et Mil. glor. 1038: *Di tibi dent, quaecumque optes.* Stich. 469: *Bene atque amice dicis. Di dent quae velis.* — *preceris*] Balatroni optat, non quae nunc ipsum deos *precatur* (nihil enim certis verbis precatur), sed quaecumque alio quovis tempore forsitan *precari possit.* Hinc h. l., ut etiam loci Plautini monstrant, coniuntivus haud paucorum codicum indicativo praeferendus est.

Et soleas poscit. Tum in lecto quoque videres
Stridere secreta divisos aure susurros.'
Nullos his mallem ludos spectasse: sed illa
Redde age, quae deinceps risisti. 'Vibidius dum
Quaerit de pueris, num sit quoque fracta lagena,
Quod sibi poscenti non dentur pocula, dumque
Ridetur fictis rerum Balatrone secundo,
Nasidiene, redis mutatae frontis, ut arte
Emendaturus fortunam. Deinde secuti

82. *dentur* CgFσ_2 Bentley, Schütz *dantur* $\gamma\sigma_1$ Haupt, Vahlen, Kiefsling, Orelli, Keller et Holder

77. 78. *soleas poscit*] Foris calceis, domi soleis viri utebantur; easdem in discumbendo deponebant; depositas Nasidienus servum poscit, ut de cena surgat iubeatque praeparari mazonomum, quo deperdita pulvere murena convivas soletur. Plaut. Trucul. 363: *soleas cedo mihi; Properate, auferte mensam;* v. 367: *Iam rediit animus: deme soleas, cedo bibam.* — *in lecto quoque*] Remoto domino cenae non solum Maecenatis comites, verum etiam imi lecti parasiti iocos de ridiculo casu in aurem proximo quisque insusurrabant; quominus in effusos risus erumperent, vetabat Maecenatis praesentia, cuius dignitas ne coram *parochi* servis periclitaretur cavendum erat. — *videres*] Non est positum pro «audires», quoniam nihil audiri poterat, sed: «dum susurrant, *videres* bina capita sibi invicem appropinquare.» — *Stridere*] Nota sigmatismum in hoc versu ad exprimendos *susurros* consulto quaesitum. — *secreta - aure*] Pers. 5, 96: *Secretam gannit in aurem.*

80-87. *Redde*] «Refer mihi.» — *sit quoque fracta*] ut patina illa murenae. — *non dentur*] Haec scriptura plurimorum atque optimorum codicum a plerisque editoribus iniuria mutata esse videatur, etsi alteram quoque lectionem ferri posse apparet ex Cic. pro S. Roscio Am. 6: *Hunc sibi ex animo scrupulum, qui se dies noctesque stimulat ac pungit, ut evellatis, postulat;* Verr. V 128: *Dexo hic - - non quae privatim sibi eripuisti, sed unicum - filium - - flagitat;* Ep. II 1, 83: *Vel quia nil rectum, nisi quod placuit sibi, ducunt.* Cfr. Draeger, Hist. Synt. I § 30. — *Ridetur fictis rerum*] ut sat. II 2, 25: *vanis rerum;* a. p. 49: *abdita rerum.* Sententia est: «Fingebamus nos de aliis rebus iocosis ridere.» — *secundo*] Tralatio sumpta est a vento secundo (ep. II 1, 102); «praeter ceteros nos adiuvante» potius quam «in facetiis proferendis secundas partes agente» ut alii explicant. — *Nasidiene*] Vocativo utitur, ut in locis, ubi *πάθος* praevalet, heroas alloquuntur poetae epici, ut Hom. Il. IV 127: *Οὐδὲ σέθεν, Μενέλαε, θεοὶ μάκαρες λελάθοντο.* — *ut arte* cet.] «ut sapientia tua scite medearis fortunae adversitati.» Terent. Ad. 741: *Illud, quod cecidit forte, id arte ut corrigas.* — *Mazonomo*] *Μαζονόμος* proprie est lanx

Mazonomo pueri magno discerpta ferentes
Membra gruis sparsi sale multo, non sine farre,
Pinguibus et ficis pastum iecur anseris albae
Et leporum avolsos, ut multo suavius, armos,
Quam si cum lumbis quis edit; tum pectore adusto
Vidimus et merulas poni et sine clune palumbis:
Suavis res, si non causas narraret earum et

88. *albae* Vy «Bland. codex antiq. et Tons. habent *albae*» Cruq. *albe* g *albi* γCFσ

ingens, ex qua μάζα νέμεται, puls distribuitur, h. l. etiam aliis cibis apponendis destinata: *Speisenschüssel.* — *discerpta*] Singula iam animalium membra, quae, ut opinabatur Nasidienus, a convivis maxime appeterentur, sub cenae finem afferuntur. — *gruis*] Tunc ciconiae praeferebantur, teste Cornelio Nepote apud Plin. h. n. X 30, 60; ergo per se quoque non satis congruum erat ferculum, mire praeser tim nimio sale et farre immixto conspersum. Ceterum Plinius l. l. subiungit: *cum haec ales* (grus) *inter primas* (nunc) *expetatur, illam nemo velit attigisse.* De gruibus apparandis cfr. Apicium 6, 213.

88-90. *Pinguibus - ficis*] Hoc significat Nasidienus convivis, anserem non volgaribus ficis, sed suci melioris et abundantioris saginatam fuisse. — *albae*] Hanc lectionem propter auctoritatem codicis V praetuli, ut praeter colorem indicetur sexus, tenerioraque esse iecinora et feminarum et albarum. Facilius autem a librariis genus femin. (Varro r. r. III 10, 3: *Singulae* (anseres) *non plus quam ter in anno pariunt*) mutabatur in masc. quam contra. Eadem prorsus subtilitate Persius 6, 24 *turdarum salivas* dixit, non *turdorum.* Idem etiam ad *gruis sparsi* pertinere videtur, quod *grus* feminini generis esse solet ut *anser* nomen masculini est. — *ut multo suavius*] Rursus convivatoris est monitum. — *armos*] Cfr. sat. II 4, 44. — *Quam si cum lumbis* cet.] «quia lumbi habent aliquid tetri odoris et saporis minus iucundi.» Comm. Cruq. — *edit*] Coniunctivus antiquus *edim, edis, edit*, ut epod. 3, 3. — *pectore adusto*] *Τὸ προσχαίειν τοὔψον* in eis enumerat Plutarchus de cohib. ira 11, quae dominorum in servos iram vel maxime concitent; Nasidienus autem in his omnibus caecutiebat. Terent. Adelph. 425: *Hoc salsumst, hoc adustumst, hoc lautumst parum.* Cfr. supra v. 68: *panis adustus.*

91-95. *merulas*] Harum avium *(Singdrosseln)* aeque ac turdorum multa milia in aviariis saginatas esse docet Varro r. r. III 5. — *poni*] Vide sat. II 2, 23. — *sine clune*] Quae tamen pars optima habebatur; verum hac in cena omnia vel mira vel perversa esse liquet. Favorinus certe apud Gell. XV 8, 2: *Praefecti popinae atque luxuriae - - negant ullam avem praeter ficedulam totam comesse oportere; ceterarum avium atque altilium, nisi tantum apponatur, ut a cluniculis inferiore parte saturi fiant, convivium putant inopia sordere;*

Naturas dominus: quem nos sic fugimus ulti,
Ut nihil omnino gustaremus, velut illis
Canidia adflasset peior serpentibus Afris.' 95

95. *atris* Cgvar.Fσ

superiorem partem avium atque altilium qui edint, eos palatum parum delicatum habere. — Suavis res] «etsi mira nec recte apparata quaedam inerant, facile tamen ultimos hos cibos, saltem plerosque, comedere potuimus, si non cet.» — *causas*] «Quasi de problemate physico disserendum esset, de cuiusque cibi praeparatione huiusque effectu operose agebat.» — *Naturas*] τὰς ποιότητας φυσικὰς πάντων, bonine suci an mali, cuius aetatis atque originis essent. — *ulti*] Quod Nasidienus multa et sumptuosa fercula apponere in animum induxerat, tali impensa iam facta haud levis offensa erat, cum cibos tam lautos sperni a convivis videret. — *Canidia*] saga et venefica. Vide epod. 5 et 17; sat. I 8. — *adflasset*] V. *adflare* etiam dativo iungi, quod addubitabat Bentleius, unde audacius coniecit *veluti si*, monstrat Tibull. II 1, 80: *Felix, cui placidus leniter adflat Amor.* Propert. III 29, 17: *Adflabunt tibi non Arabum de gramine odores.* — *peior serpentibus*] Credebant adflatum praesertim basilisci repentinam homini mortem afferre. C. Rabirius ed. Kreyſsig p. 226: *Percutit adflatu brevis hunc sine morsibus anguis.* Colum. VIII 5, 18: *Cavendum, ne a serpentibus adflentur (pulli), quarum odor tam pestilens est, ut interimat universos.* — *Afris*] longe taeterrimis, ut od. III 10, 18: *Mauris - - anguibus.* Lectio *atris* esset simplex ἐπίθετον ornans, ut od. III 4, 17: *atris viperis.*

EXCURSUS

Ad vv. 20 seqq.

Locus memorabilis de locorum in conviviis Romanis ordine exstat apud Plutarchum quaestt. convival. 1, 3: *Ἄλλοι (τόποι) γὰρ ἄλλοις ἔντιμοι· Πέρσαις μὲν ὁ μεσαίτατος, ἐφ' οὗ κατακλίνεται ὁ βασιλεύς· Ἕλλησι δὲ ὁ πρῶτος· Ῥωμαίοις δὲ ὁ τῆς μέσης κλίνης τελευταῖος, ὃν ὑπατικὸν προσαγορεύουσιν.* Cur consularis vocitetur, tres affert rationes, quarum secunda haec est: *ὅτι τῶν δυοῖν κλινῶν ἀποδεδομένων τοῖς παρακεκλημένοις ἡ τρίτη καὶ ταύτης ὁ πρῶτος τόπος μάλιστα τοῦ ἑστιῶντός ἐστιν· - - ὁ μὲν γὰρ ὑπ' αὐτὸν ἧ γυναικὸς ἢ παίδων ἐστίν· ο δὲ ὑπὲρ αὐτὸν εἰκότως τῷ μάλιστα τιμωμένῳ τῶν κεκλημένων ἀπεδόθη, ἵνα ἐγγὺς ᾖ τοῦ ἑστιῶντος.* Cfr. Becker, Gallus III² 204 sqq.

Iam ex hoc praecipue loco Salmasius ad Solinum p. 886 construxit triclinii schema, quod hic exhibemus: ea tamen re nostrum differt a Salmasiano, quod, ut apparet ex v. 23, Nasidienus occupavit imi lecti medium locum, id est octavum, non, ut est apud Plutarchum et Salmasium, summum, id est septimum, sive in hoc quoque aberravit a solito more, sive quod arbitratus est Nomentanum scitius cum Maecenate sermocinaturum, quam ipse hoc officio defungi potuisset.

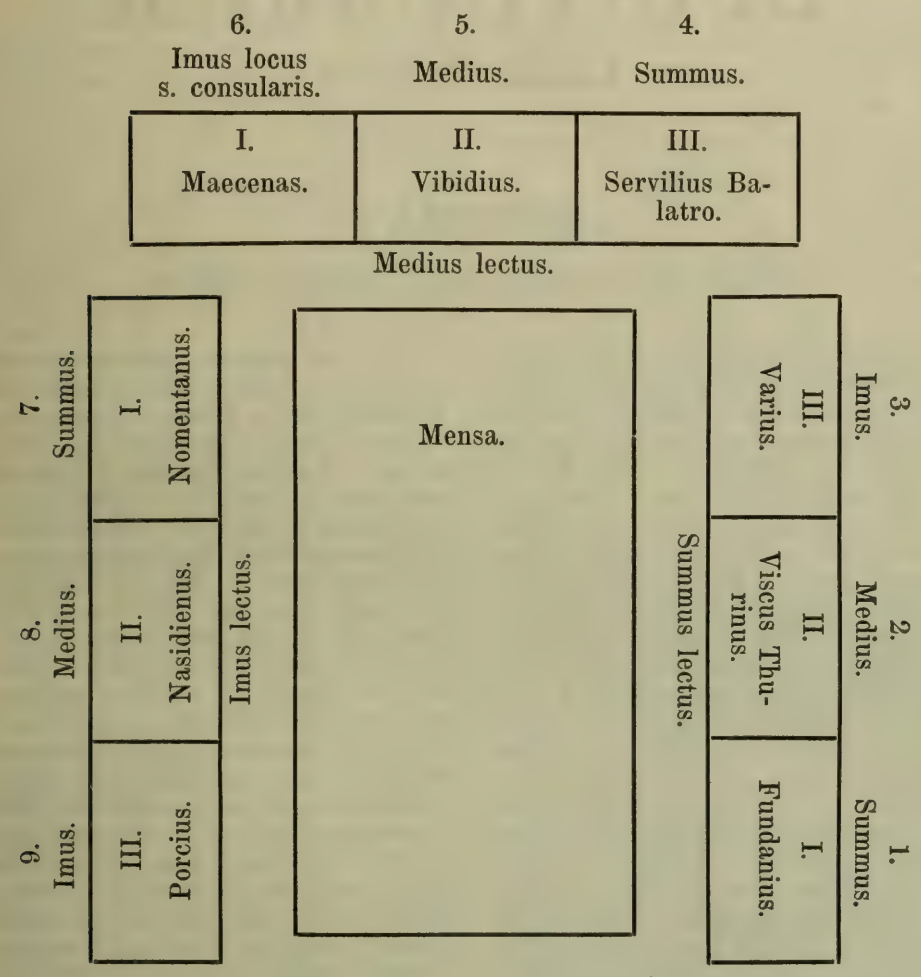

Q. HORATII FLACCI
EPISTULARUM
LIBER PRIMUS.

EPISTULA I.

Prima dicte mihi, summa dicende Camena,

I. Compacto sane inter Horatium et Maecenatem haec epistula scripta est, quemadmodum omnia, quae ad eorum necessitudinem pertinebant, antequam ederentur, cum Maecenate communicata esse consentaneum est. Iam cum essent non pauci, qui mirarentur atque etiam conquererentur nulla iam aut paucissima carmina lyrica ab Horatio componi, hic, dum philosophiae sibi placitae praecipue vacans per hos maturiores vitae annos (post a. u. c. 730) epistularum poeticarum genus novum condit, partim *κατ' εἰρωνείαν*, partim ex animi sententia hominibus illis prope nimis benevolis respondet. Argumentum autem huius epistulae optime exposuit Kirchner in quaestt. Horat. p. 36: «Ad carmina pangenda, lyra iam deposita, denuo a te, Maecenas, excitor (vv. 1—3); sed tum aetas senectuti propior et iuvenili ardore destituta monet, ut lusum poeticum mittam; tum mens et voluntas a poesi me avocant (vv. 4—10), quid verum, rectum atque decens sit, unice iam quaerentem et ea procurantem, quae prompta ad usum sint: ita quidem, ut nulli certae disciplinae me adstringam. (vv. 11—19). At totum animi studium ac desiderium iam ad id explorandum atque agendum fertur, quod per se bonum atque honestum in omni aetate vitaeque condicione unice conducit (vv. 20—27). Quo in studio etiamsi summum sapientiae attingere non licet, operae tamen pretium est, ad aliquem eius gradum pervenire (vv. 28—32). Sapientia enim et animi perturbationibus et omni interno malo nos liberat; nam vitium fugere et stultitia vacare primum est sapientiae (vv. 33—42). Atqui si summa virium contentione ea, quae volgo mala habentur, paupertatem sortisque humilitatem effugere conamur, quidni ea cognoscere operae pretium esse censeamus, quae mala illa omnino nihili facere nos edocent, et, cum volgo communibus malis quasi in triviis conflictemur, maiorem nobis et augustiorem palmam, quasi Olympicis victoribus, sine labore nostro offerunt? (vv. 43—52.) Virtutem dico, omnibus thesauris maiorem. Quamquam volgus hominum pecuniam maximi facit et supra virtutem collocat: non item puerorum nenia antiquitus tradita, quae regnum recte facienti offert (vv. 53—64). Nonne

Spectatum satis et donatum iam rude quaeris,
Maecenas, iterum antiquo me includere ludo.

vero improbae divitiarum et honorum cupiditati illa animi altitudo, quae nos super omnes fortunae iniurias effert, praeferatur? (vv. 65—69.) Quare equidem iudicium volgi de expetendis fugiendisve rebus ut damnosum repudio (vv. 70—75). Nam quoniam sua interna et certa lege caret, alios ad alias res amplectendas et persequendas impellit (vv. 76—80) nec homines sibi constare in vita ac studiis patitur, sed ab alio ad aliud desiderium temere incitat, ut nihil certi atque firmi habeant, sed meras vicissitudines nulla lege et norma perpetuo expetant (vv. 81—93). Atque ita huic hominum inconstantiae omni lege carenti adsueti sumus, ut vel tu, Maecenas, cum in cultu et vestitu meo quaedam inconvenientia deprehenderis, rideas et stomacheris; inconstantiam animi ac vitae, quae multo peior est, ut volgarem inter homines stultitiam, non exagites, nec idcirco me curatore egere credas, cum praesertim tu ipse mihi tutor sis (vv. 94—105). Ad summam, quae volgo bona habentur, certam et stabilem felicitatem haud praestant: sapiens solus perfecte beatus, rex denique regum est (vv. 106—108).» Propter hoc argumentum epistula, quam I. Caesar Scaliger propter sententias appositas, dictionem castam, rotundam, suavem quovis melle dulciorem esse iure ac merito iudicavit, aptissima fuit, quae quasi prologus et epistula dedicatoria omnibus praemitteretur; neque dubium esse videtur, quin ad id ipsum omnium ultima vel paenultima a poeta a. u. c. 734 conscripta sit.

Plura de epistularum genere et tempore, quo duo libri earum editi sunt, in proleg. exposita sunt.

1-3. *Prima* cet.] «cuius laudes ut prioribus iam meis carminibus lyricis praedicavi, ita in posterum, dum concessa mihi erit vita, semper praedicabo.» Est velut proverbialis formula. Hom. hymn. Apoll. 21, 3: *σὲ δ' ἀοιδὸς - - Ἡδυεπὴς πρῶτόν τε καὶ ὕστατον αἰὲν ἀείδει.* Theocr. 17, 3: *Ἀνδρῶν δ' αὖ Πτολεμαῖος ἐνὶ πρώτοισι λεγέσθω Καὶ πύματος καὶ μέσσος.* Verg. ecl. 8, 11: *A te principium, tibi desinet.* Noli intellegere de carmine primo libri primi aut de satira prima libri primi. — *dicte*] a. p. 141: *Dic mihi, Musa, virum.* — *summa*] «ultima», ut od. III 28, 13: *Summo carmine.* Ovid. trist. I 3, 58: *Et quasi discedens oscula summa dedi.* — *Spectatum*] Verbum hoc est proprium de gladiatoribus saepe victoribus atque a populo celebratis, nota Sp. s. Spect. expressum in tesseris, quae talibus honoris causa dabantur. Vide Inscriptt. Lat. Or. nr. 2561 sqq. CIL VI 631, 632. Cfr. A. Elter, die Gladiatorentesseren in Mus. Rhen. XLI 520 sqq. Ritschl opusc. IV p. 572 sqq. Friedländer Sittengesch. II³ p. 357 et 509 sq. — *rude*] Gladiatores postulante populo in amphitheatro a ludorum editore accipiebant *rudem* (*Freistab* Voss.) in signum exauctorationis, si liberi erant, si servi, missionis artis gladiatoriae, vocabanturque *rudiarii.* Cic. Phil. II 74: *Tam bonus gladiator rudem tam cito accepisti?* Ovid. am. II 9, 22: *Tutaque deposito poscitur ense rudis.* Mart. III 36, 10: *nondum credis me meruisse rudem?* — *quaeris - - includere*] eadem constructione, qua od. I 16, 25: *mitibus Mutare quaero tristia;* sat. I 9, 8: *discedere quaerens.* — *ludo*] «gladiatorio, ubi quasi inclusus in cella sub lanista vivam huiusque arbitratu in arenam descendam.»

Non eadem est aetas, non mens. Veianius armis
Herculis ad postem fixis latet abditus agro,
Ne populum extrema totiens exoret arena.

6. *exornet* Fδ «codex unus Blandin. habet expresse *exornet*, alter Blandin. per lituran» Cruq.

Sine imagine: «Miror te aliumve denuo carmina a me postulare, cum iam et senior factus sim et ante omnia otium quaeram, in quo unice sapientiae vacem; praeterea poematis, quae edidi, iustis popularium meorum postulatis iam satisfecisse mihi videor.» Imprimis autem abhorrebat a carminibus panegyricis, qualia fortasse ab eo exspectabantur. Aliorum interrogationem: *Prima - - ludo?* nimis concitatam atque ἦθει huius epistulae parum aptam puto.

4-6. *Non eadem est aetas*] V. od. IV 1, 3: *Non sum qualis eram bonae Sub regno Cinarae.* — *mens*] non «ingenii vis» sed «voluntas studiumque, γνώμη, *geistige Stimmung*.» Od. IV 10, 7: *Quae mens est hodie, cur eadem non puero fuit?* — *Veianius*] «Veianius, nobilis gladiator, post multas palmas consecratis Herculi Fundano (apud Fundos in Latio culto: Inscr. Or. Lat. n. 1530) armis suis tandem in agellum se contulit.» Porph. Vitruv. I 7: *Herculi, in quibus civitatibus non sunt gymnasia neque amphitheatra, ad circum* (aedes exstruantur). Herculem, etsi nominatur in Inscriptt. Conservator. Defensor. Salvtifer, gladiatorum patronum fuisse nullo certo testimonio firmari potest. Sed saepissime in epigrammatis artium prope omnium instrumenta dis dedicantur ab eis, qui artem desinendi consilium ceperunt. Sic Anthol. Palat. Dübn. VI 93: Ἁρπαλίων ὁ πρέσβυς, ὁ πᾶς ῥυτὶς, οὐπιλινευτής, Τόνδε παρ' Ἡρακλεῖ θῆκέ με τὸν σιβύνην, Ἐκ πολλοῦ πλειῶνος ἐπεὶ βάρος οὐκέτι χεῖρες Ἔσθενον, ἐς κεφαλὴν δ' ἤλυθε λευκοτέρην. Ibid. VI 178: Δέξαι μ', Ἡράκλεις, Ἀρχεστράτου ἱερὸν ὅπλον, Ὄφρα ποτὶ ξεσιὰν παστάδα κεκλιμένα, Γηραλέα τελέθοιμι, χορῶν ἀΐουσα καὶ ὕμνων· Ἀρκείτω στυγερὰ δῆρις Ἐνυαλίου. Ipse Horatius militia fessus od. III 26, 3: *arma defunctumque bello Barbiton* ad Veneris parietem fixurus est. — *latet abditus*] Summam solitudinem significat, in quam ille causatus aliquid velut fuga capta se abdiderit. Similiter Cicero Verr. II 181: *omnia ita condita fuisse atque ita abdita latuisse.* — *Ne* cet.] «Ut totam rem semel transigat nec fortasse de integro in arenam revocari ipse se patiatur populi plausu vel magno auctoramento inductus.» Cfr. Suet. Tib. 7: *Munus gladiatorium - - dedit, - - rudiariis quoque quibusdam revocatis auctoramento centenum milium.* — *extrema - - arena*] stans ad crepidinem circi, s. proxime podium, ubi erant primi spectatores et maxime honorati principes civitatis. — *totiens*] «neque idem frustra. Optimis enim quibusque gladiatoribus propter hanc ipsam praestantiam difficilius rudem dare popellus solebat, donec precibus fatigatus tandem vinceretur. *Exorare*, quod pr. significat *erbitten*, de conatu accipiendum est. Nequaquam loquitur de gladiatore victo, vitam a populo exorante, ut aliis visum est non animadvertentibus, signum hoc futurum fuisse vilis gladiatoris *totiens* vitam precaturi. Immo perquam probabile est, quod

Est mihi purgatam crebro qui personet aurem:
'Solve senescentem mature sanus equum, ne
Peccet ad extremum ridendus et ilia ducat.'
Nunc itaque et versus et cetera ludicra pono:
Quid verum atque decens curo et rogo et omnis in hoc sum:

tradit Acro et Comm. Cruquii: «Quia gladiatores petituri rudem ex media arena consueverunt se ad crepidinem circi ita conferre proximos, ut possent populum tristi voltu velocius exorare. Stabat autem populus ad podium, unde fere spectabat, ibique consuetudinis erat stantem gladiatorem petere missionem.» Cfr. ep. I 18, 66.

7-9. *Est mihi* cet.] Ut apparet ex Persii 5, 96: *Stat contra ratio et secretam garrit in aurem*, leviter imitatione invertentis Horatianum *personet*, Horatius rationem ipsam se dehortantem facit; videtur autem memor fuisse daemonii Socratici, cfr. Plat. Crit. p. 54 D: *ταῦτα εὖ ἴσθι ὅτι ἐγὼ δοκῶ ἀκούειν, ὥσπερ οἱ κορυβαντιῶντες τῶν αὐλῶν δοκοῦσιν ἀκούειν· καὶ ἐν ἐμοὶ αὕτη ἡ ἠχὴ τούτων τῶν λόγων βομβεῖ* etc. — *personet*] active, ut Cic. ad fam. VI 18, 4: *tamen personare aures eius huiusmodi vocibus non est inutile*, quod firmat codex Mediceus, etsi corruptus. Verg. Aen. VI 417: *Cerberus haec ingens latratu regna trifauci Personat.* — *purgatam - - aurem*] Erat velut proverbium de purgatis (etiam aceto Pers. 5, 86) auribus. Plaut. mil. gl. 774: *Tibi perpurgatis operam damus auribus.* — *Solve*] «Si sapis (*sanus* ut sat. I 5, 44), deiunge in perpetuum a curru equum senescentem vacationemque ei da ab omni opere ac liberum sine pasci, ubi volt.» Antiqua est comparatio. Ibycus fr. 2 Bgk.: *Ὥστε φερέζυγος ἵππος ἀεθλοφόρος ποτὶ γήραϊ ἀέχων Σὺν ὄχεσφι θυοῖς ἐς ἄμιλλαν ἔβα.* Ennius ann. 441: *Sicut fortis equus, spatio qui saepe supremo Vicit Olympia, nunc senio confectu' quiescit.* Crates apud Zenobium IV 41: *Ἵππῳ γηράσκοντι τὰ μείονα κύκλ' ἐπίβαλλε.* Ovid. trist. IV 8, 19: *Ne cadat et multas palmas inhonestet adeptus, Languidus in pratis gramina carpit equus.* — *Peccet*] ne pede labatur (sat. II 8, 72) aut concidat. Cfr. a. p. 354: *Ut scriptor si peccat idem.* — *ilia ducat*] «aegre spiritum ducat, frequenter anhelet = *keuche.*» Verg. georg. III 506: *imaque longo Ilia singultu tendunt.* Lucan. IV 756: *Pectora rauca gemunt, quae creber anhelitus urguet; Et defecta gravis longe trahit ilia pulsus.* Plin. h. n. XXVI 15, 29: *Verbascum - - iumentis - - ilia trahentibus auxiliatur potu.*

10-12. *Nunc itaque*] De positione particulae *itaque*, qua aliis locis Horatius non usus est, cfr. Draeger, Hist. Synt. II § 356, 1. — *versus*] Festive, dum deponit versus, versus cum amico communicat; ac re vera carmina lyrica, etsi non multa, etiam post epistulas scriptas composuit; adeo est mera ironia. Ep. II 1, 111: *Ipse ego, qui nullos me adfirmo scribere versus, Invenior Parthis mendacior.* — *ludicra*] = *Tand* i. e. amores, iocos, convivia cet. Ep. II 2, 55: *Singula de nobis anni praedantur euntes: Eripuere iocos, Venerem, convivia, ludum; Tendunt extorquere poemata.* Alii male de satiris interpretati sunt. — *pono*] «depono ab eisque abstinebo.» — *verum*] Non tam spectat ad investigationem na-

Condo et conpono, quae mox depromere possim.
Ac ne forte roges, quo me duce, quo lare tuter:
Nullius addictus iurare in verba magistri,
Quo me cumque rapit tempestas, deferor hospes. 15

14. *adductus* Aaγ R

turae eiusque cognitionem, quam ad ἠθικὴν philosophiae partem. — *decens*] «honestum.» Cic. de off. I 94: *et quod decet, honestum est, et quod honestum est, decet.* — *curo et rogo*] «et ipse meditando assequi conor et ex aliis, etiam ex philosophorum libris, quaero.» — *omnis*] Vide sat. I 9, 2: *totus in illis.* — *Condo et conpono*] «Quae collegi, quasi in horreo vel cella penaria repono et ordino, ut eis, ubi tempus requisierit, facile utar meamque in rem ea transferam.» *Conponere* igitur est «in ordinem confusa digerere.» Similiter Tibull. I 1, 77: *composito securus acervo.* Verg. Aen. VIII 317: *conponere opes.* — *depromere*] veluti peritus ac sedulus promus condus.

13-15. *Ac ne forte roges*] Hoc quidem Maecenas iamdudum noverat; ergo potius ceterorum lectorum causa hoc dicit: «Noli autem opinari me, ut plerisque nunc mos est, certam aliquam disciplinam sequi, me esse aut merum Epicureum aut Stoicum aut Academicum.» Eadem transitio invenitur ep. II 1, 208: *Ac ne forte putes* cet. — *duce*] «auctore, conditore sectae alicuius.» Quintil. V 13, 59: *inter duos diversarum sectarum velut duces.* — *lare*] Vocc. *familia* et *domus* consuetudo Latina pro philosophorum sectis usurpabat. (Cic. de div. II 3: *Peripateticorum familia;* acad. I 13: *Quid? ergo Antiocho id magis licuerit, remigrare in domum veterem e nova, quam nobis in novam e vetere?* od. I 29, 14: *Socraticam domum.)* Omnis autem domus *Larem* habet, qui *familiam* tuetur; sic Epicureus in tutela est doctrinae magistri sui. — *addictus*] proprie, qui ob aes alienum, cum solvendo non sit, ex praetoris edicto traditur creditori, qui in corpus eius ius habeat et tamquam servo utatur, donec solvat. Quintil. V 10, 60: *aliud est servum esse: aliud servire, qualis esse in addictis quaestio solet.* Transfertur ad gladiatores auctoratos et ad eos, qui necessitate quadam constricti sunt. Est igitur *addictus iurare:* «obnoxius et velut vi coactus certam quandam doctrinam amplecti ac ne transversum quidem unguem ab ea discedere.» Longe igitur differt ab eis, qui, ut ait Cic. Tusc. II 5: *certis quibusdam destinatisque sententiis quasi addicti et consecrati sunt eaque necessitate constricti, ut etiam, quae non probare soleant, ea cogantur constantiae causa defendere.*» — *iurare in verba magistri*] Epod. 15, 4: *In verba iurabas mea.* Cfr. Senecae epist. 12, 10: *perseverabo Epicurum tibi ingerere, ut isti, qui in verba iurant nec, quid dicatur, aestimant, sed a quo, sciant, quae optima sunt, esse communia.* — *Magister Samnitium* pro lanista familiae gladiatoriae est iam apud Cic. de or. III 86. In eius verba autem iurabant, qui se auctorabant. Cfr. ad sat. II 7, 58. — *tempestas*] Tralatio ducta est a navigantibus, qui modo huc, modo illuc appellunt, quo ventus fert. Hoc igitur dicit: «Hospitis instar, qui certam sedem non habet, sed deverticula semper mutat, nunc hac doctrina

Nunc agilis fio et mersor civilibus undis,
Virtutis verae custos rigidusque satelles,
Nunc in Aristippi furtim praecepta relabor
Et mihi res, non me rebus subiungere conor.

16. «*mersor* habent omnes mei codices scripti» Cruq. — 19. «*subiungere.* omnes scripti codices sic habent» Cruq.

utor, nunc illa, prout in hoc illove suo capite maiore probabilitate me allicit et conducere mihi videtur.» Priore imaginis parte usus est Cicero acad. II 8: *Ad quamcumque sunt disciplinam quasi tempestate delati, ad eam tamquam ad saxum adhaerescunt.*

16. 17. *Nunc* cet.] «Modo quasi Stoicus fio, quorum id proprium est, ut agiles sint et rem publicam capessant, rigidam virtutem prae se ferentes; modo» cet. — *agilis*] Non est «facilis, mobilis, versatilis» sed «agendi cupidus, actuosus, πρακτικός», ut ep. I 18, 90 iungit *agilem gnavumque.* Sen. de tranq. an. 2, 11: *Natura humanus animus agilis est et pronus ad motus. Πρακτικοὺς* autem esse et *πολιτεύεσθαι* suos discipulos volebant Stoici (et (Peripatetici), cum Epicurei a re publica capessenda abstinerent, hoc praeceptum dantes: *Λάθε βιώσας.* Cic. de fin. III 68: *Cum ad tuendos conservandosque homines hominem natum esse videamus, consentaneum est huic naturae, ut sapiens velit gerere et administrare rem publicam.* Tacit. ann. XIV 57: *adsumpta Stoicorum adrogantia sectaque, quae turbidos et negotiorum adpetentes faciat.* Nullo modo autem Horatius rem publicam serio capessere putandus est, sed philosophando, *θεωρητικῶς.* — *mersor civilibus undis*] Res civiles, imprimis contiones et comitia, propter instabilitatem aurae popularis ac multiplices turbas crebro cum fluctibus tempestatibusque comparantur. Cic. p. Plancio 15: *illae undae comitiorum, ut mare profundum et immensum, sic effervescunt quodam quasi aestu;* de rep. I 7: *non dubitaverim me gravissimis tempestatibus ac paene fulminibus ipsis obvium ferre.* Ep. II 2, 84: *rerum Fluctibus in mediis et tempestatibus urbis.* Verbum *mersor* habet vim formae mediae ut Catull. 68, 13: *Accipe, quis merser fortunae fluctibus ipse.* — *Virtutis verae*] qualem Stoici informarant, quae propter se coleretur. — *custos - satelles*] Imagines sunt desumptae a *virtute* tamquam regina, ut quasi de dea ep. II 1, 230: *Virtutis aeditui.* — *rigidus*] Liv. XXXIX 40, 10: *M. Porcius Cato - - rigidae innocentiae.* Sen. ad Helv. 12, 4: *Stoicorum rigida ac virilis sapientia.* Lucan. II 389: *Iustitiae cultor, rigidi servator honesti* (Cato).

18. 19. *Aristippi*] Cic. acad. II 131: *Alii voluptatem finem* (bonorum) *esse voluerunt, quorum princeps Aristippus, qui Socratem audierat, unde Cyrenaici;* Tusc. II 15: *Socraticus Aristippus non dubitavit summum malum dolorem dicere.* Cfr. sat. II 3, 100 sqq.; ep. I 17, 13 sqq. — *furtim*] Non tam «clam aliis» quam «ita ut me illo relabi, quo indoles mea inclinat, vix ipse animadvertam» *unvermerkt.* — *Et mihi* cet.] Recte iam Commentator Cruquii: «Rebus utor ita, ut eis imperem, non autem, ut eis serviam ut avarus.» Hoc dictum Aristippi affert Stob. flor. 17, 18: *κρατεῖ ἡδονῆς οὐχ ὁ ἀπεχόμενος, ἀλλ'*

Ut nox longa, quibus mentitur amica, diesque
Longa videtur opus debentibus, ut piger annus
Pupillis, quos dura premit custodia matrum:
Sic mihi tarda fluunt ingrataque tempora, quae spem
Consiliumque morantur agendi gnaviter id, quod
Aeque pauperibus prodest, locupletibus aeque,
Aeque neglectum pueris senibusque nocebit.
Restat, ut his ego me ipse regam solerque elementis.

ὁ χρώμενος μὲν, μὴ προεκφερόμενος δέ, ὥσπερ καὶ νεὼς καὶ ἵππου οὐχ ὁ μὴ χρώμενος, ἀλλ' ὁ μετάγων, ὅποι βούλεται. Male rettulerunt alii vv. *me rebus subiungere* ad illud Stoicorum praeceptum (Cic. de fin. II 73), quo nos *convenienter naturae vivere* volunt.

20-26. *nox longa - - diesque Longa videtur*] Eiusdem vocabuli repetitio impatientiam et amatoris, cui puella promissam noctem non praestat, et operarii egregie exprimit. Cfr. a. p. 292: *carmen reprehendite, quod non Multa dies et multa litura coercuit.* — *opus debentibus*] praesertim ancillis, quibus pensum diurnum assignatum est, item mercennariis in *opere* rustico. — *custodia matrum*] Probe haec custodia distinguenda a tutela, quae a matribus aliena erat. Seneca ad Marc. 24, 1: *Pupillus relictus* (filius tuus) *sub tutorum cura usque ad decimum quartum annum fuit, sub matris tutela semper.* Dig. XXVI 1, 18: *feminae tutores dari non possunt, quia id munus masculorum est, nisi a principe filiorum tutelam specialiter postulent.* Sed cum raro fieret, ut tutores ipsi pupillorum educationi ac disciplinae domesticae invigilarent, quemadmodum fecerunt Cato et Cicero, Luculli pueri tutores (de fin. III 7), ea cura praecipue ad matres pertinebat. Cod. lib. V tit. 49, 1: *Educatio pupillorum tuorum nulli magis quam matri eorum, si non vitricum eis induxerit, committenda est.* — *fluunt*] h. l. de lento motu, ut Iuven. 7, 32: *defluit aetas.* — *id, quod* cet.] «verae sapientiae studium, quod omni ordini atque aetati aeque prodest cet.» Propter vim sententiae, quae nullam admittit exceptionem, ter *aeque* repetitur ut Tac. Agr. 15: *aeque discordiam praepositorum, aeque concordiam subiectis exitiosam.* Similiter Diogenes apud Diog. Laert. VI 68: *Τὴν παιδείαν εἶπε* (Diogenes Sinop.) *τοῖς μὲν νέοις σωφροσύνην, τοῖς δὲ πρεσβυτέροις παραμυθίαν, τοῖς δὲ πένησι πλοῦτον, τοῖς δὲ πλουσίοις κόσμον εἶναι.*

27. *Restat* cet.] «Cum etiamnunc impediar, quominus adspirem ad perfectam sapientiam, saltem me ipsum (id quod omnium gravissimum est) regam his, quae ex meis qualibuscumque sapientiae studiis deducere atque colligere potui initiis *(elementis)*, alios sibi ipsos, ut volunt, moderari facile patior; *aliena* enim *negotia* non *curo*, ut facit Damasippus.» — *ipse regam solerque*] Respicit poeta ad interrogationem versus 13: *quo me duce, quo lare tuter.* — *elementis*] Elementa extenuans dicit quasi doctrinas simplicissimas ac minime abstrusas, ut quivis earum veritatem intellegat iisque uti queat.

Non possis oculo quantum contendere Lynceus,
Non tamen idcirco contemnas lippus inungui;
Nec, quia desperes invicti membra Glyconis,
Nodosa corpus nolis prohibere cheragra.
Est quadam prodire tenus, si non datur ultra.

28. «*oculo.* sic habent omnes scripti quos vidi codices, non *oculos*» Cruq. — 30. *desperat* g — 31. *nolis corpus* g — 32. *quadam* AaFVσ *quodam* γgR$\delta\pi$ «*est quadam.* sic inveni sine ulla litura in antiquissimo Blandin. codice et Buslidiano» Cruq.

28-31. *oculo - contendere*] Significat aciem oculorum extendere, dirigere usque ad certum finem = reichen. Cic. de off. III 6: *quantum conniti animo potes, quantum labore contendere;* pro Ligar. 6: *Quantum potero, voce contendam, ut hoc populus Romanus exaudiat.* Sic Celsus I 4 *voce contendere* pro *vocem intendere* inter corporis exercitia memorat. — *Lynceus*] Cfr. sat. I 2, 90. — *Non tamen* cet.] «Non tamen adeo desperandum de visu est, ut si aliquando lippitudine labores, collyria adhibere curarique nolis.» (Sat. I 5, 30 sq.) Sine imagine: «Si experimento facto ad summum profectus gradum pervenire nequis, noli ideo desperare ac te prorsus negligere.» Cic. orat. 4: *Prima enim sequentem honestum est in secundis tertiisque consistere.* Varro l. l. V 9: *Quodsi summum gradum non attigero, tamen secundum praeteribo.* Eadem sententia altera statim imagine illustratur apud Stoicos usitata. Arrian. Epict. I 2, 36: *Οὐδὲ γὰρ Μίλων ἔσομαι, καὶ ὅμως οὐκ ἀμελῶ τοῦ σώματος· οὐδὲ Κροῖσος, καὶ ὅμως οὐκ ἀμελῶ τῆς κτήσεως· οὐδ' ἁπλῶς ἄλλου τινὸς τῆς ἐπιμελείας διὰ τὴν ἀπόγνωσιν τῶν ἄκρων ἀφιστάμεθα.* — *Glyconis*] athletae robustissimi, poetae aequalis. Anthol. Pal. II 113: *Γλύκων, τὸ Περγαμηνὸν Ἀσίδι κλέος, Ὁ παμμάχων κεραυνός, ὁ πλατὺς πόδας, Ὁ καινὸς Ἄτλας, αἵ τ' ἀνίκατοι χέρες Ἐρρόντι· τῶν τε πρόσθεν αἵ τ' ἐν Ἰταλοῖς, αἵ θ' Ἑλλάδι τὸ πρῶτον* (τροπωτόν Baiterus.), *αἵ τ' ἐν Ἀσίδι Ὁ πάντα νικῶν Ἅιδης ἀνέτραπεν.* — *Nodosa - - cheragra*] «ex qua oriuntur nodi in digitorum articulis.» Cfr. sat. II 7, 15 sq. — *prohibere*] eadem constructione, qua ep. I 8, 10: *me - - arcere veterno.*

32-35. *Est quadam prodire tenus*] «licet progredi usque ad certum quendam terminum.» Vocabulo *quadamtenus* aliquoties utitur Plinius maior, eadem conformatione feminina, qua sunt *quatenus, aliquatenus, hactenus, eatenus, illatenus.* Eadem tmesi Ovid. met. V 642: *Hac Arethusa tenus.* Altera lect. *quodam - tenus* vereor, ut Latina sit. — *Fervet* cet.] «Remedia praesto sunt etiam adversus vehementissimas animi perturbationes, dummodo eis uti velis.» *Fervet* autem velut febri. Similiter sat. II 3, 79: *Quisquis luxuria tristive superstitione Aut alio mentis morbo calet.* — *avaritia*] Poeta, ubicumque mores aetatis suae perstringit, imprimis avaritiam et ambitionem, quibus vitiis ipse omnino vacabat, reprehendit. — *miseroque cupidine*] Od. II 16, 10: *miseros tumultus*

Fervet avaritia miseroque cupidine pectus:
Sunt verba et voces, quibus hunc lenire dolorem
Possis et magnam morbi deponere partem.
Laudis amore tumes: sunt certa piacula, quae te
Ter pure lecto poterunt recreare libello.

33. «*miseroque cupidine.* sic habent 4 Blandin.» Cruq.

Mentis. V. *cupido* apud Horatium semper generis est masculini. — *Sunt verba* cet.] Simillimi sunt versus Euripid. Hipp. 478: *Εἰσὶν δ' ἐπῳδαὶ καὶ λόγοι θελκτήριοι· Φανήσεταί τι τῆσδε φάρμακον νόσου.* Remedia ex philosophiae illa parte, quae ad mores spectat, scite comparat cum *ἐπῳδαῖς*, incantamentis magicis, quibus etiam medici interdum uti solebant; *voces* (coll. ep. I 2, 23; a. p. 216) sunt carmina magica *(Zaubersprüche)* quae medici et magi ad morbos sanandos fidibus tibiisque canere solebant. Gell. IV 13: *Creditum hoc a plerisque esse et memoriae mandatum, ischiâ cum maxime doleant, tum, si modulis lenibus tibicen incinat, minui dolores, ego nuperrime in libro Theophrasti inveni.* Sic *Pythagoras* (Seneca de ira III 9, 2) *perturbationes animi lyra componebat.* De *ἐπῳδαῖς* Pind. Pyth. 3, 50: Aesculapius saucios atque aegrotos *λύσαις ἄλλον ἀλλοίων ἀχέων Ἐξαγεν, τοὺς μὲν μαλακαῖς ἐπαοιδαῖς ἀμφέπων, Τοὺς δὲ προσανέα πίνοντας κτλ.* Olympiodorus ad Plat. Phaed.: *Θεῖοι λόγοι παραδίδονται καὶ ἐπῳδαὶ μέγισται, δυνάμεναι κατευνάσαι ἡμῶν τὰ πάθη καὶ εἰπεῖν αὐταῖς· Μένετε ἀτρέμας ἐν δεμνίοις.* — *dolorem*] «molestissimas has animi perturbationes.» — *morbi*] Cic. Tusc. III 7: *misereri, invidere, gestire, laetari, haec omnia morbos Graeci appellant, motus animi rationi non obtemperantes; nos autem hos eosdem motus concitati animi recte, ut opinor, perturbationes dixerimus; morbos autem non satis usitate.* Cfr. sat. II 3, 27 sq.

36. 37. *Laudis amore tumes:*] Huiusmodi enuntiationes hypotheticae apud Horatium non rarae sunt. De verbo *tumere* cfr. sat. II 3, 213. «Ambitioni secundus post avaritiam locus tribuitur, ut sat. I 4, 26; II 6, 18; ep. II 2, 205 sq.» Obbar. — *certa piacula* cet.] «praesentia ac probata remedia.» Quoniam antiquissimo tempore morbi ad iram deorum immortalium referebantur (Celsus praef. 1), haec ante omnia *καθάρμασι*, sacrificiis expianda et placanda erat; hinc nove medicamenta ipsa *piacula* vocat. Iam vero haec medicamenta sunt sapientium scripta, quae attentissime et animo a perturbationibus quam maxime vacuo legere ac meditari debemus eorumque consilia sequi. Perseverans autem in priore imagine ad libros morales applicat id quod proprie de medicamentis post certas cantiones religiosas vel dicam mysticas et magicas sumptis valet. In huiusmodi ritibus numero ternario permagnam vim tribuebant. Theocr. 2, 43: *Ἐς τρὶς ἀποσπένδω καὶ τρὶς τάδε, πότνια, φωνῶ.* Cfr. sat. II 1, 7. Tibull. I 2, 54: *Ter cane, ter dictis despue carminibus.* Eosdem ritus praecedebant lustrationes, ablutiones, secubitus. *Pure* igitur librum legit ex hac imagine, «qui se lustravit, eadem castimonia ad legendum accedens, ac si rem

Invidus, iracundus, iners, vinosus, amator,
Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
Si modo culturae patientem commodet aurem.
Virtus est vitium fugere et sapientia prima
Stultitia caruisse. Vides, quae maxima credis
Esse mala, exiguum censum turpemque repulsam,
Quanto devites animi capitisque labore;

43. *laborem* (pro *repulsam*) R$\delta_1\pi$ — 44. *dolore* γ (pro *labore*) *repulsam* R$\delta\pi$

divinam esset facturus (ut ait Turnebus)»; proprie vero is, «qui puro et casto est animo.» Dilogia item inest in v. *libello*, quod v. significat et scriptum philosophum et carmen magicum ex aliquo libello Orphico vel simili ad τελετάς spectante petitum. Iunge autem *ter lecto*, non *ter pure*.

38-42. *amator*] Donatus ad Terent. Andr. 718: *Amicus animi est, amator vero corporis.* Cic. Tusc. IV 27: *Aliud est amatorem esse, aliud amantem.* Hoc vitium *mulierositatem* vocat Cic. Tusc. IV 26. — *mitescere*] Verba *mitis* et *inmitis* saepe de animo humano usurpantur. Cfr. Accium 683 Ribb.: *Nullum est ingenium tantum neque cor tam ferum, Quod non labascat lingua, mitiscat malo.* Liv. XXXIII 45, 7: *ut feras quasdam nulla mitescere arte, sic immitem et implacabilem eius viri animum esse.* — *culturae*] Cfr. Tusc. II 13: *Cultura animi philosophia est.* Brunck. P. Gnom. p. 320: Ἅπαντας ἡ παίδευσις ἡμέρους ποιεῖ. — *patientem commodet aurem*] «libenter et gratis praebeat.» Sat. I 1, 21: *neque se fore posthac Tam facilem dicat, votis ut praebeat aurem?* — *prima*] iunge etiam cum v. *virtus*. Quintil. VIII 3, 41: *prima virtus est vitio carere.* Abruptior quae videtur γνώμη, ita connectitur cum praecedentibus: «Ac reapse virtutis ac sapientiae primordium illud est, ut vera docentibus aurem praebentes vitia fugiamus praeiudicatasque opiniones deponamus.» — *Stultitia*] sensu morali «pravis animi affectibus», ut sat. I 2, 24: *Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.* — *caruisse*] ἀορίστως. Cfr. od. I 1, 4.

42-47. *Vides* cet.] Stultitiae enim est ad ficta bona, pecunias honoresque, paranda summos labores summaque pericula subire, non curare, quomodo summum bonum, animi tranquillitas, paretur. Ceterum γνωμικῶς in his unumquemque lectorum, non Maecenatem solum alloquitur. — *animi capitisque labore*] «summa cum molestia et animi et corporis.» Parum apte cum aliis Kiefsling: «*caput* als Inbegriff des physischen Lebens, wie in *capitis periculo.*» — *Inpiger* cet.] Od. III 24, 36: *neque fervidis Pars inclusa caloribus Mundi nec Boreae finitimum latus Durataeque solo nives Mercatorem abigunt.* — *extremos - - ad Indos*] Videtur fuisse dictio proverbialis = «usque ad terras remotissimas.» — *Per mare - -, per saxa, per ignis*] «per gravissima quaeque pericula.» Haec quoque habent proverbii speciem, ut od. IV

Inpiger extremos curris mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignis:
Ne cures ea, quae stulte miraris et optas,
Discere et audire et meliori credere non vis?
Quis circum pagos et circum compita pugnax
Magna coronari contemnat Olympia, cui spes,
Cui sit condicio dulcis sine pulvere palmae?

48. *Dicere* RF$\delta\pi$

14, 24; sat. I 1, 39; II 3, 56 sq. Seneca Phaedr. 700: *Te vel per ignes, per mare insanum sequar Rupesque et amnes, unda quos torrens rapit.* Plura exempla ad sat. I 1, 39 allata sunt. «Hoc loco Theognidis versus (175 Bgk.) imitatus est, qui ait: *Ἦν (πενίην) δὴ χρὴ φεύγοντα καὶ ἐς βαθυχήτεα πόντον Ῥίπτειν καὶ πετρῶν, Κύρνε, κατ' ἠλιβάτων.*» Porph. — *Ne cures* cet.] Rectissime Kiefsling interpretatus est: «Und um dem wirklichen Übel der Thorheit zu entgehen . . . willst du nicht die geringe Mühe, welche das *discere et audire et meliori credere* im Gegensatz zu dem *per mare, per saxa, per ignis currere* verursacht, daran wenden?» — *Discere et audire* cet.] Ep. I 8, 8: *Nil audire velim, nil discere, quod levet aegrum.* — *meliori credere*] «sapientiori fidem tribuere.» Ep. I 2, 68: *te melioribus offer.* Plat. apol. Socr. 17: *ἀπειθεῖν τῷ βελτίονι.*

49-51. *Quis* cet.] Priorum versuum sententia praeclara imagine amplificatur. «Quis non malit sine ullo certamine Olympionices esse, quam in ludis paganalibus et compitaliciis multo cum sudore, exiguo lucro, nullo honore depugnare?» Id est sine imagine: «Sine dubio sanus quisque philosophiae ope mavolt tranquille pervenire ad finem bonorum, quam volgi instar maximo cum labore frustra semper sectari bona externa, fluxa atque inania.» — *circum pagos*] Loquitur de festis paganalibus et de compitalibus, ubi *pugiles catervarii oppidani, inter angustias vicorum pugnantes* (Sueton. Oct. 45), vel *circumforanei lanistae* (Id. Vitell. 12) otiosum popellum suis artibus exigui quaestus causa delectabant. — *pugnax*] pr. talium certaminum studiosus h. l. = *pugil.* — *Magna*] Lucian. Herod. 1: *ἐνίστανται οὖν Ὀλύμπια τὰ μεγάλα*, quo nomine distinguebantur Olympia ad Pisam celebrata ab aliis aliarum urbium Olympiis, veluti Dii in Pieria. Alii hoc epitheto *Olympia* a ludis paganalibus distingui volunt. — *coronari - Olympia*] Graeco modo, *στεφανοῦσθαι Ὀλύμπια.* Plat. in Ione p. 530 B: *ἄγε δή, ὅπως καὶ τὰ Παναθήναια νικήσομεν.* Cic. Cat. mai. 14: *vicit Olympia.* — *dulcis*] alii cum *condicio* alii propter caesuram cum *palmae* iungunt. «Cui veluti certo quodam pacto destinata sit victoria, cum nemo cum robustissimo athleta decertare audeat;» quae quidem erat victoria *sine pulvere*, sine pulveris aspersione, *ἀκονιτὶ καὶ ἀμαχητὶ νικᾶν.* Pausan. VI 11, 4. Dio Cass. LIV 8. Plin. h. n. XXXV 11, 139: *(Dioxippus) pancratio Olympiae citra pulveris iactum quod vocant ἀκονιτὶ vicit.* Male Kiefsling: «*Olympia* bezeichnen symbolisch den Sieg im sittlichen

Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.
'O cives, cives, quaerenda pecunia primum est;
Virtus post nummos.' Haec Ianus summus ab imo
Prodocet, haec recinunt iuvenes dictata senesque
Laevo suspensi loculos tabulamque lacerto.

55. «*prodocet*, palam docet. sic habent 4 Blandin.» Cruq. — 56. habent codices nostri ad unum omnes; primus delevit Guyet, quem plerique editores secuti sunt.

Ringen, auf dem Kampfplatz der Seele, nicht im Sand und Staub der Palaestra, daher *sine pulvere.*» — *palmae*] Vitruv. IX praef.: *Nobilibus athletis, qui Olympia, Pythia, Isthmia, Nemea vicissent, Graecorum maiores ita magnos honores constituerunt, uti non modo in conventu stantes cum palma et corona ferant laudes etc.*

52-55. *Vilius* cet.] Hanc sententiam philosophorum, quae certissima videri potest, oppugnat opinio volgaris, ex vetere sane sapientia Theognidis 699: *Πλήθει δ' ἀνθρώπων ἀρετὴ μία γίνεται ἥδε, Πλουτεῖν· τῶν δ' ἄλλων οὐδὲν ἄρ' ἦν ὄφελος.* Sophocl. fragm. 328 Nauck.: *κἄστι πρὸς τὰ χρήματα θνητοῖσι τἄλλα δεύτερα.* Euripid. apud Lucian. Tim. 41: *Ὦ χρυσέ, δεξίωμα χάλλιστον βροτοῖς.* — *Ianus summus ab imo*] quod loci inter duos Ianos est, ubi faeneratores negotiis suis vacabant. Cfr. sat. II 3, 18. — *Prodocet*] Nunc est *ἅπαξ λεγόμενον* = «alta voce et palam docet (sine retractatione aut pudore).» Verbum *προδιδάσκειν* (Sophocl. Aiac. 163; Trach. 681; Philoct. 1015) callide poeta ad Latinitatem videtur deflexisse. — *recinunt*] Ep. I 18, 13: *Ut puerum saevo credas dictata magistro Reddere;* ubi v. proprio usus est. Cfr. Cic. de nat. deor. I 72; sed idem de fin. IV 10: *dictata decantare.*

56. *Laevo* cet.] Idem versus legitur sat. I 6, 74, ubi vide. Hunc versum, qui in omnibus codicibus invenitur, a multis viris doctis iniuria reiectum egregie defendit etiam I. Vahlen in indice lect. aestiv. Berolini 1886. Nisi omnia me fallunt, versus illius bene tornati fortuito ei venit in mentem, quo aliquando centurionum Venusinorum filios, aequales suos, in Flavii ludum cum irent, nullis capsariis eis loculos (librorum chartaeque stilique repositoria) portantibus, sed ipsos haec puerilis disciplinae instrumenta gestantes, festive descripserat. Iam cum haec imago senum ac iuvenum ad Ianum medium velut in schola falsae sapientiae dictata magistro reddentium ei ante oculos versaretur, statim vidit nova hac et callida iunctura imaginem illam ita absolvi, nihil ut festivius magisve ridiculum excogitari posset. Sic autem h. l. inter se aptae sunt sententiae: «Argentarii, dum faenus suum exercent, veluti docent omnes reliquos cives nummos ante virtutem quaerendos esse; talem doctrinam cupide arripientes et iuvenes et senes haec tamquam discipuli magistro dictata reddunt, ac profecto mihi nequaquam diversi videntur a puerulis in ludum litterarium a paedagogo deductis, quos olim sic descripsi: *Laevo* cet.» (Similiter ipse suos versus repetiit Horatius sat. I 2, 13 et a. p. 421; sat. I 2, 27 et 4, 92; sat. II 3, 163 et ep. I 6, 28;

Est animus tibi, sunt mores, est lingua fidesque,
Sed quadringentis sex septem milia desunt:
Plebs eris. At pueri ludentes 'Rex eris' aiunt,
'Si recte facies.' Hic murus aeneus esto:

57. *est lingua* y Bentley, editores plerique *et lingua* ceteri cod. Orelli, Keller *mores lingua* g — v. 58 ante v. 57 habent AaγRF$\delta\pi\sigma$, rectum ordinem servaverunt acorr.gy *desint* F

ep. I 14, 34 et 18, 91; od. I 19, 1 et IV 1, 5; od. III 25, 20 et IV 8, 33.)

57. 58. *Est animus - - Sed quadringentis*] Hunc versuum ordinem lectionesque *est lingua*, *Sed - - desunt* ideo praetuli, quod cum toto huius epistulae charactere rhetorico melius concinere videbantur. Rursus enim ut v. 52 habes sententiam abruptam *Est - - fidesque* cum parenthesi *Sed - - desunt*, et brevissimam apodosin *Plebs eris;* unde, quae horum sit iunctura et cum praecedentibus et cum sequentibus, aliquantisper meditari debet lector. Qui minus intellegebant, misere interpolaverunt, partim versuum ordinem invertentes, partim verba nonnulla mutantes. Lectio *est* autem, etiamsi in deterioribus libris scripta est, ideo quoque maiore auctoritate esse videtur quam *et*, quod invenitur in eisdem codicibus, qui rectum versuum ordinem servaverunt. — *animus*] «ingenium praestans atque sollers.» — *lingua*] facundia. — *fidesque*] Hoc verbum idem significare posse ac nostrum *Credit* exempla ab Orellio allata (Pompeii epist. in Sallustii fr.: *Ego non rem familiarem modo, verum etiam fidem consumpsi.* Horat. ep. I 6, 36: *Scilicet uxorem cum dote fidemque et amicos Et genus et formam regina Pecunia donat)* satis docent. Sed aptior videtur explicatio eorum, qui coll. od. II 18, 9: *At fides et ingeni Benigna vena est* hoc v. de sincero ac fido animo erga amicos interpretantur; nam ut *animus* et *lingua*, sic *mores* et *fides* inter se complent et respondent. Nihil igitur inest tautologiae. — *desunt*] Huic lectioni favet concinna oppositio inter vv. *sunt* et *desunt*. — *quadringentis*] Quadringenta milia H. S. census erat equester. (65 000 M. Germ. = 80 000 Fr. Gall.) Cfr. a. p. 383. Qui aliquanto plus etiam possidebant et quorum iam avus ingenuus fuerat, equites *illustres*, *splendidi*, *insignes* vocabantur, quibus *tenues* opponebantur. Cfr. Mommsen, Röm. Staatsrecht III 499 sqq. — *sex septem*] Est proverbialis formula. Terent. Eun. 331: *Illum liquet mihi deierare his mensibus Sex septem prorsum non vidisse proxumis.* Cic. ad Att. X 8, 6: *sex septem diebus.*

59-61. *Plebs eris*] «Contemneris, inter plebem reputaberis et in XIV ordinibus non sedebis.» — *pueri ludentes* cet.] «Pueri ubi inter se (pila?) ludunt, qui plurium vel omnium iudicio inter omnes dexterrimus est, rex declarabitur.» Dio Chrysost. de regno or. 4 p. 157 R.: *Οὐδὲ γὰρ τῶν παίδων ὁ νικήσας, ὅταν παίζωσιν, ὃν αὐτοί φασι βασιλέα, τῷ ὄντι βασιλεύς ἐστιν.* Plato Theaet. p. 146 A.: *ὃς ἂν ἀεὶ ἁμαρτάνῃ, καλεδείται, ὥσπερ φασὶν οἱ παῖδες οἱ σφαιρίζοντες, ὄνος· ὃς δ' ἂν περιγένηται ἀναμάρτητος, βασιλεύσει ἡμῶν καὶ ἐπιτάξει, ὅτι ἂν βούληται, ἀποκρίνεσθαι.* Ipsam neniam puerorum (tetram. troch.) servaverunt Porphyrio et Isidor. orig. IX 3, 4: «Rex erit, qui recte faciet, qui non faciet, non erit.» Hac

Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.
Roscia, dic sodes, melior lex an puerorum est
Nenia, quae regnum recte facientibus offert,
Et maribus Curiis et decantata Camillis?
Isne tibi melius suadet, qui rem facias, rem,

62. «*puerorum est.* sic est scriptum in omnibus codic. praeter Martin.» Cruq. — 65. «*qui rem facias.* sic habent omnia scripta sine adverbio» Cruq.

autem voce velut perculsus παθητικῶς exclamat poeta: «Nonne haec verba reconditiorem etiam habent sensum, ubi eadem ad totam hominum vitam applicaris? Ac profecto hoc idem recte facere (κατορθοῦν Stoicorum) nulliusque flagitii sibi conscium esse, est illud velut inexpugnabile propugnaculum, quod nos prorsus securos et propterea beatos reddit.» — Ad *muri aenei* (od. III 3, 65) imaginem cfr. Pind. fragm. 217 Bgk.: *Σχήσει τὸ πεπρωμένον οὐ πῦρ, οὐ σιδάρεον Τεῖχος.* Aeschin. in Ctesiph. § 84: *χαλκοῖς καὶ ἀδαμαντίνοις τείχεσιν.* Lucian. calumn. non tem. cr. 20: *ἀδαμάντινον τεῖχος τῆς ψυχῆς προβεβλημένος.* Seneca epist. 82, 5: *Philosophia circumdanda est: inexpugnabilis est murus, quem fortuna multis machinis lacessitum non transit.* Veget. de re mil. Rom. II 17: *gravis armatura tamquam murus, ut ita dicam, ferreus stabat.* — Aptissima autem haec exclamatio est ei, quem supra tetigi, totius epistulae *χαρακτῆρι*, quamquam multi, in quibus Wieland, Meineke, Lehrs, Müller, in ea offenderunt ac verba *Hic - - culpa* delenda censuerunt. Namque *sibi* nihil habet offensionis in generali sententia, quae non modo ad legentem sed etiam ad ipsum poetam pertinet; *Nil conscire sibi* etiamsi est *ἅπαξ λεγόμενον*, tamen per se facile intellegitur (cfr. Plaut. Most. 544: *Nihil est miserius quam animus hominis conscius*); denique verbis *Nil conscire sibi* impedimur, quominus insequentia verba *nulla pallescere culpa* male accipiamus, quamvis ambigua sint, ut etiam improbum et impudentem hominem significare possint.

62-67. *Roscia - - lex*] Vide ad epod. 4, 16. — *sodes*] Cic. orat. 154: *libenter etiam copulando verba iungebant, ut 'sodes' pro 'si audes', 'sis' pro 'si vis'.* — *melior*] «rationi magis consentanea.» — *Nenia*] pr. «carmen funebre praeficarum,» deinde «omnis cantilena popularis», ut Phaedrus 3, prol. 10 fabulas suas vocat *viles nenias;* h. l. puerorum illud *Rex eris* cet. «Eadem profecto» pergit «erat sententia M. Curii Dentati, qui Sabinos et Pyrrhum devicit, M. Furii Camilli, Gallorum victoris, alterius Romuli, aliorumque antiquorum his similium; hac vitae norma utebantur, ut virtus honori esset, non divitiae.» Cfr. od. I 12, 41 sqq. — *maribus*] = masculis, qui ingenii sunt vere virilis, ut a. p. 402 *mares animos.* — *decantata*] Permanet in neniae imagine: «hoc semper et in animo et in ore habebant.» Cic. de orat. II 140: *ita modicae et paucae sunt* (causae), *ut eas omnes diligentes et memores et sobrii oratores percursas animo et prope dicam decantatas habere debeant.* — *rem facias*] = *pecuniam tibi pares* primus Horatius ausus est ad similitudinem

Si possis, recte, si non, quocumque modo rem,
Ut propius spectes lacrimosa poemata Pupi,
An qui Fortunae te responsare superbae
Liberum et erectum praesens hortatur et aptat?
Quodsi me populus Romanus forte roget, cur
Non ut porticibus sic iudiciis fruar isdem,
Nec sequar aut fugiam, quae diligit ipse vel odit,

69. *optat* g «*et aptat* ... sic habent 4 Bland. ... sine ulla litura» Cruq. — 71. *idem* γRπ — 72. *aut* Aaγgσ *ac* F *et* Rδπ *que* (pro *quae*) A *quem* Rπ

mercaturam, argentariam facere. — *rem - rem - - rem*] Multa cum vi ter idem vocabulum, quod notionem principalem exprimit, poeta repetiit. Vis autem eo augetur, quod bis in fine versus positum est. — *Ut propius spectes* cet.] «quo tantum habeas, ut in XIV ordinibus inter equites, vel etiam in orchestra inter senatores, fabulas spectes.» — *quocumque modo*] Seneca epist. 115, 14: *Non quare et unde; quid habeas, tantum rogant.* — *lacrimosa poemata Pupi*] Perquam salse ὡς ἐν παρόδῳ ridet Pupii futiles tragoedias, quibus ille se spectatorum affectus movisse vel opinabatur tantummodo, vel reapse imperitum popellum sibi afflere coegerat. Quis fuerit, quando vixerit, ignoramus; nisi quod videtur Horatii aequalis fuisse, nulla tamen cum eo iunctus familiaritate. Weichert, Poet. Lat. p. 276. Scholiastae quidem narrant eum sibi hunc composuisse titulum: *Flebunt amici et bene noti mortem meam: Nam populus in me vivo lacrimavit satis:* quod tamen potius videtur iocosum in eum a nescio quo conscriptum epigramma. — *lacrimosa*] θρηνώδη, lacrimas excitantia, ut sat. I 5, 80: *lacrimoso - - fumo.*

68. 69. *Fortunae - responsare*] Vide sat. II 7, 85: *Responsare cupidinibus.* Cfr. Epicuri illud apud Diog. L. X 120: *(τὸν σοφὸν) τύχῃ ἀντιτάξεσθαι.* Seneca epist. 16, 5: *Haec* (philosophia) *adhortabitur, ut deo libenter pareamus, fortunae contumaciter.* — *superbae*] qualis a poeta depingitur od. I 35. — *erectum*] Cic. pro Deiot. 36: *Magno animo et erecto est nec umquam succumbet inimicis, ne fortunae quidem.* Seneca (de vita beata 4) beatam vitam definit *liberum animum et erectum et interritum ac stabilem, extra metum, extra cupiditatem positum.* — *praesens*] «numquam te deserens, semper promptus ad te adiuvandum.» — *aptat*] «aptum ad responsandum, idoneum ad hoc certamen reddit, vires tuas acuens atque augens.» Constructio *responsare - aptat* occultatur vel mitigatur interposito v. *hortatur*, quod ipsum in prosa oratione rarius cum infinitivo componitur, ut Cic. pro Sest. 7.

70-75. *Quodsi* cet.] «Ultro fateor meum iudicium praesertim in eis, quae ad opes honoresque spectant, longe distare ab eo, quod solet sequi stulta multitudo, meaeque sententiae rationem sine mora reddere paratus sum. Nam si forte populus» (addita v. *Romanus* ironiae inservit) «me roget, cur inter ipsum verser quidem cotidie easdemque cum ce-

Olim quod volpes aegroto cauta leoni
Respondit, referam: 'Quia me vestigia terrent,
Omnia te adversum spectantia, nulla retrorsum.'
Belua multorum es capitum. — Namquid sequar aut quem?
Pars hominum gestit conducere publica; sunt qui
Crustis et pomis viduas venentur avaras

76. *quae* (pro *quem*) Fδπ — 78. *Crustis* y *Fruistis* δ *Frustis* ceteri, Keller

teris civibus porticus perambulare soleam, sed cet.» — *fruar*] «et porticibus et iudiciis populi R. cum delectatione utar.» — *sequar aut fugiam*] Ep. I 8, 11: *Quae nocuere sequar, fugiam quae profore credam.* Lectio optimorum codicum *aut fugiam - vel odit* hoc praestat alteri *et* (al. *ac*) *fugiam*, quod grato modo particulae *aut* et *vel* sibi opponuntur. Populus igitur constantiam in hoc sequendo aut illo fugiendo requirit ab Horatio, dum ipse plerumque temere hoc diligit *vel* illud odit. — *Olim*] solita in fabellis exemplisque particula. Cfr. sat. II 6, 79; ep. I 10, 42. — *referam*] «Responsi loco narrabo notam illam fabellam Aesopiam (Babr. 103);» qua similem in modum usus erat iam Lucilius 920 L. XXX 80 M.: *Leonem aegrotum ac lassum - - deducta tum voce leo: 'Cur tu ipsa venire Non vis huc? - - 'Quid sibi vult, quare fit, ut introvorsus et ad te Spectent atque ferant vestigia se omnia prorsus?* Cfr. Plat. Alcib. I p. 123 A.

76-80. *Belua* cet.] «Volgi pleraque iudicia (v. 71) ac studia partim sunt tam diversa atque inconstantia, partim etiam tam sordida, cum lucrum quovis modo unice appetit, ut equidem ea sequi neque velim nec queam.» — *multorum - capitum*] Saepe multitudo, tyranni, animi perturbationes comparantur cum monstris *πολυκεφάλοις*. Plato de rep. IX p. 588 C de tyranno: *Πλάττε τοίνυν μίαν μὲν ἰδέαν θηρίου ποικίλου καὶ πολυκεφάλου, ἡμέρων δὲ θηρίων ἔχοντος κεφαλὰς κύκλῳ καὶ ἀγρίων.* «Proverbium: Quot capita, tot sensus.» Gloss. Haec autem vv. unice ad populum referenda non sine arte annectuntur volpis cum leone sermoni. — *Namquid* cet.] Iam poeta non plebem, sed Maecenatem alloquitur. «Interrogatio, quae ex animo magis commoto proficiscitur, significantior fit per particulam *nam*, quae aut praemittitur aut uno accentu comprehensa enclitico more adicitur. Hand Turs. IV p. 18 sq. Cfr. Plaut. Most. 368: *namquid tu malum me rogitas, quid agas?* Verg. georg. IV 445: *Namquis te, iuvenum confidentissime, nostras Iussit adire domos?* — *Pars hominum* cet.] «Varia enim sunt hominum volgarium studia, omnia tamen quaesticuli causa suscepta; ad hoc in ipsis suis studiis numquam sibi constant, novarum semper voluptatum avidi; quam quidem duplicem perversitatem ego vitare conor.» — *gestit conducere publica*] Primos producit publicanos, summa cupiditate scripturam, portoria ceterosque publicos reditus *conducentes*. Rerum autem et privatarum et operum publicorum redemptores describit Iuvenalis 3, 30: *maneant* (Romae), *qui nigra in candida vertunt, Quis facile est aedem conducere, flumina, portus, Siccandam eluviem,*

Excipiantque senes, quos in vivaria mittant;
Multis occulto crescit res faenore. Verum
Esto aliis alios rebus studiisque teneri:
Idem eadem possunt horam durare probantes?
'Nullus in orbe sinus Baiis praelucet amoenis'
Si dixit dives, lacus et mare sentit amorem

83. *urbe* Fδ

portandum ad busta cadaver. — *sunt qui* cet.] Satis amare cum publicanis, equestris ordinis viris, committit viles captatores (heredipetas), qui anus viduas senesque caelibes et orbos donis parvi pretii, sed palato gratis, ut *crustulis* (sat. I 1, 25, opere dulciario, *mustaceis* Iuven. 6, 202) et *pomis* (sat. II 5, 12) alliciebant. Martial. V 39, 1: *Supremas tibi triciens in anno Signanti tabulas, Charine, misi Hyblaeis madidas thymis placentas.* — *Excipiant*] verbum venatorium, ut od. III 12, 12: *excipere aprum*, ἐκδέχεσθαι, *abfangen.* — *quos in vivaria mittant*] *Vivaria* sunt receptacula vel saepta, ubi servantur et saginantur omnis generis animalia viva, lepores, apri, glires, aves, pisces, ostrea. Cfr. haud multo diversam imaginem: *cetaria crescent* (sat. II 5, 44). Est igitur: «quorum hereditates aliquando devorent.» — *occulto - - faenore*] «dum viros bonos se esse simulant, illegitimum faenus clam exercent, partim maius quam unciarium *(12 Procent)*, partim adversus legem Plaetoriam credita pecunia adulescentibus XXV annis minoribus.» (Cfr. Cic. pro Flacco 51. Sat. I 2, 14 sqq.)

81. 82. *Esto*] Cfr. ep. I 17, 37. Cic. Verr. II 150: *Verum esto: alio loco de oratorum animo et iniuriis videro.* Ut fere εἶεν significat, satis de aliqua re cum iam dictum sit, ad aliam novam transeundum esse. Cfr. ad sat. I 6, 19. «Verum, ut hanc ipsam studiorum minus honestorum varietatem multitudini condonem, hac perversitate prope magis indignor, quod in illis ipsis summam inconstantiam mentisque mutabilitatem monstrant.» — *durare*] «sustinere,» ex usu haud nimis raro. Terent. Ad. 453: *Non hercle hic quidem durare quisquam, si sic fit, potest.* Propert. I 6, 11: *His ego non horam possum durare querellis.*

83-87. *Baiis*] Campaniae oppido inter Misenum et Puteolos. Cfr. od. II 18, 20. — *sinus*] maris, significatione propria, quasi dixerit: «nullus est sinus prior Baiano.» — *dives*] «qui propter opulentiam repentinum consilium illic aedificandi statim exsequi potest.» — *lacus*] Lucrinus prope Baias. Cfr. od. II 15, 3. — *et mare*] quod insanis substructionibus occupat. — *sentit amorem*] «mox experitur, quanta cupiditate flagret *dives* ille, multorum mancipiorum *erus.*» *Sentire* de re ingrata, ut od. III 1, 33: *Contracta pisces aequora sentiunt;* h. l. propter moles, quibus coartatur. Cfr. od. II 15, 1 sqq.; 18, 20 sqq. — *Festinantis*] Cato Censorius apud Gell. XVI 14: *Qui unum quid mature transigit, is properat; qui multa simul incipit neque perficit, is festinat.* — *vitiosa*] Cic. Tusc. IV 29: *Vitiositas est habitus aut adfectio in tota vita inconstans et a se ipsa dissentiens.* — *libido*] «quaelibet voluntas temere suscepta.»

Festinantis eri: cui si vitiosa libido
Fecerit auspicium, 'Cras ferramenta Teanum
Tolletis, fabri.' Lectus genialis in aula est:
Nil ait esse prius, melius nil caelibe vita;
Si non est, iurat bene solis esse maritis.
Quo teneam voltus mutantem Protea nodo?
Quid pauper? Ride: mutat cenacula, lectos,

Donatus ad Terent. Hec. 245. — *Fecerit auspicium*] «Dives iste caecam et morbi similem libidinem suam ita sequitur, ac si auspicium divinitus datum numinisve alicuius iussum sit.» (Verg. Aen. IX 185: *an sua cuique deus fit dira cupido?*) Forcellinus: «Si eum incitarit et velut avis auspicium laetum obtulerit,» quo moneatur, ut Teani potius villam aedificet. — *ferramenta Teanum*] «Provideo fore, ut Teanum Sidicinum, XXX m. p. a Baiis remotum, fabros iubeat instrumenta deferre ibique aliam villam exstruere.» «Primum gaudet maritimis locis, continuo post mediterraneis.» Comm. Cruq. — *Tolletis*] Arguta breviloquentia ipsis divitis verbis utitur, quibus hic fabros in villa Baiana aedificanda occupatos alloquitur.

87-90. *Lectus genialis*] «qui nuptiis sternitur in honorem Genii.» Pauli Diaconi exc. p. 70 ed. Lindem. Cum eius locus in atrio sit adversus portam, *lectus adversus* dicitur a Propertio V 11, 85. Laberius in Compitalibus 29 Ribb.: *Nunc tu lentu's, nunc tu susque deque fers: Mater familias tua in lecto adverso sedet.* Genialis hic lectus cuique domum intranti signum erat coniugum par in ea habitare; nam muliere mortua vel post divortium cum ea factum tollebatur. Cfr. Becker *Gallus* II² p. 26 sq. — De enuntiatione hypothetica sine particula *si* vide supra ad v. 36. — *in aula*] «in atrio.» Becker *Gallus* II p. 173. — *melius nil caelibe vita*] «Adeo solent inconstantes esse homines, ut qui uxorem habeat, praeferat caelibatum, caelebs matrimonium.» Cfr. Cic. ad Att. XIV 13, 5 de Quinto fratre: *A ducenda uxore sic abhorret, ut libero lectulo neget esse quicquam iucundius.*» Menander IV 260 M.: *Ὅστις πενόμενος βούλεται ζῆν ἡδέως, Ἑτέρων γαμούντων αὐτὸς ἀπεχέσθω γάμων.* — *bene - esse*] Vide ad od. III 16, 43. — *Protea*] Socrates in Orellii opusc. sent. I p. 16: *Ὁ μὲν Πρωτεὺς τῇ μορφῇ, ὁ δὲ ἀπαίδευτος τῇ ψυχῇ παρ' ἕκαστον ἀλλοιοῦται.* Plat. Euthyphr. p. 15 D: *οὐκ ἀφετέος εἶ, ὥσπερ ὁ Πρωτεύς, πρὶν ἂν εἴπῃς.* Cfr. sat. II 3, 71. — *nodo*] ut fecit Aristaeus (Verg. georg. IV 439), Menelaus (Hom. Od. IV 454 sqq.) tenuit manibus.

91-93. *Quid pauper?*] «Quid, quod vel pauperes haud minus inconstantes sunt in toto vitae tenore, quam locupletes?» — *Ride*] Prava ista pauperiorum sedulitas in mutando semper victu cultuque non sine propria molestia elaborantium, cum ad vitam tolerandam longe alia eis agenda essent, ridicula, ut consentaneum est, videri debet divitibus etiam illis, qui pecuniae suae illudentes aeque inconstanter vivunt. Est igitur: «Et tu, Maecenas, et quicumque haec leget, habet, cur rideat» cet. — *cenacula*] Varro l. l.

Balnea, tonsores, conducto navigio aeque
Nauseat ac locuples, quem ducit priva triremis.
Si curatus inaequali tonsore capillos
Occurri, rides; si forte subucula pexae
Trita subest tunicae vel si toga dissidet inpar,

94. «*si curtatus.* sic habet unus cod. scriptus Diu. - - ceteri omnes sine ullis maculis habent *curatus*» Cruq. — 95. *Occurrit* Aa_2 *Occurro* y

V 162 Speng.: *Ubi cenabant, cenaculum vocitabant. — Posteaquam in superiore parte cenitare coeperunt, superioris domus universa cenacula dicta* (*cenaculum superius* Apul. met. IX 40). Talia autem *cenacula meritoria* (Sueton. Vitell. 7) conducebant homines tenuiores. Iuven. 3, 201: *Ultimus ardebit, quem tegula sola tuetur A pluvia, molles ubi reddunt ova columbae.* Cfr. Becker *Gallus* I² p. 14. — *lectos*] et cubiculi et triclinii. — *Balnea*] «In hoc quoque vitiositatem atque inconstantiam suam patefacit, quod sine idonea causa modo his, modo illis utitur balneis publicis ac tonstrinis.» — *conducto navigio*] «Navem interdum conducit, locupletes, qui proprias habent, in eo saltem aemulaturus, ut ipse quoque in locum aliquem amoenum, veluti Baias, vehatur, cum eo tamen incommodo, ut aeque atque illi *nauseet*, propria significatione, ναυτιᾶν, *seekrank sein.* In hunc corporis ingratum affectum exit tandem utrique sperata itineris voluptas, cuius uterque aequo mox afficitur fastidio.» Cfr. etiam Plutarchi locum nostri similem, iam a Cruquio allatum, de tranq. animi c. 3: *ὥσπερ οἱ δειλοὶ καὶ ναυτιῶντες ἐν τῷ πλεῖν, εἶτα ῥᾷον οἰόμενοι διάξειν, ἐὰν εἰς γοῦλον ἐξ ἀχάτου, καὶ πάλιν ἐὰν εἰς τριήρη μεταβῶσιν, οὐδὲν περαίνουσι, τὴν χολὴν καὶ τὴν δειλίαν συμμεταφέροντες ἑαυτοῖς.* Huiuscemodi autem imagines minime fastidiebant antiqui, uti liquet vel ex ipso Horatio epod. 9, 35: *Vel quod fluentem nauseam* (vomitum) *coerceat, Metire nobis Caecubum! — priva*] «uni propria.» Cfr. sat. II 5, 11. — *triremis*] pro qualibet nave maiore. Cic. Verr. V 44: *navem cybaeam maximam, triremis instar, pulcherrimam atque ornatissimam.* Haec autem Horatium ex parte saltem a se deprompsisse, frequentem balneorum, tonsorum mutationem cet., etsi Orellio, sat. II 7 memori, perquam probabile est, mihi quidem persuaderi non potest.

94-97. «Quid, quod tu quoque, dilecte Maecenas, ipse interdum iudicia facis minus recta? Velut cum me rides propter levem aliquam ac fortuitam in habitu cultuque neglegentiam, nec vero longe maiora vitia, in quae subinde incido, reprehendis et castigas, id quod tamen tuum est officium, cum sis *praesidium columenque* meum (od. I 1, 2; II 17, 4) itaque cordi tibi esse debeat, ut illa deponam.» Nihil omnino acerbi habere iocosam hanc expostulationem recte docuit Obbarius. Quamquam de hoc et similibus locis vere iudicarat iam Persius 1, 116: *Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico Tangit et admissus circum praecordia ludit, Callidus excusso populum suspendere naso. — curatus*] *Curationem capitis* pro *comptu* dixit etiam Petron. 107. Val. Flacc. VIII 238: *ac*

Rides: quid, mea cum pugnat sententia secum,
Quod petiit spernit, repetit quod nuper omisit,
Aestuat et vitae disconvenit ordine toto,
Diruit, aedificat, mutat quadrata rotundis? 100

97. *mecum* gRδπ

sua flavis Reddita cura comis. — inaequali tonsore] Iocose tonsor suae artis parum peritus, quod tondet inaequaliter, ipse inaequalis vocatur; similiter od. II 9, 3: *inaequales procellae.* Maecenatem autem revera interdum in habitu poetae parum eleganti et culto offendisse apparet etiam ex v. 104; sat. I 3, 30 sqq., 63; namque ille erat, ut ait Vell. II 88, *simul - aliquid ex negotio remitti posset, otio ac mollitiis paene ultra feminam fluens.* De hac constructione ablat. absol. *curatus inaequali tonsore* cfr. od. I 6, 2 (ubi explicavi: «cum inaequalis esset tonsor meus»); sat. I 6, 116: *Cena ministratur pueris tribus;* II 1, 83: *bona siquis Iudice condiderit laudatus Caesare;* ep. I 19, 13: *Exiguoque togae simulet textore Catonem.* Alii, in quibus Kiefsling, personam pro re (*tonsore* pro tonsura, *textore* pro textura) positam arbitrantur; Schütz ad od. I 6, 2 adnotare satis habet: «Solche Ablative finden sich nicht erst bei den Schriftstellern der silbernen Latinität, wie bei Stat. Achill. 1, 257: *praeclusaque leti Tantum matre via est;* Theb. 3, 921: *auditus Iasone*, oder auch bei Tacitus, sondern bei Horaz selber; z. B. c. II 12, 27; III 3, 67; ep. I 1, 94; 19, 3; sat. I 6, 116; 10, 16; II 1, 84. An einigen dieser Stellen wäre auch der Dativ zulässig oder die Annahme eines absoluten Abl.» — *Occurri*] *ἀορίστως*, «quotiens forte tali habitu neglecto coram te versor.» Ne vero offendamus in repetita syllaba *ri*, prohibent similes soni; od. III 4, 68: *Omne nefas animo moventes;* sat. I 1, 52: *haurire relinquas;* 2, 29: *subsuta talos;* 3, 121: *esse pares res.* Verg. Aen. II 27: *Dorica castra. — subucula* cet.] tunica interior linea vel byssina. Varro ap. Non. p. 542 Merc.: *Posteaquam binas tunicas habere coeperunt, instituerunt vocare subuculam* (virorum) *et indusium* (feminarum). «Haec interdum, quia minus eam curo, detrita est, *tunica* contra *pexa*, id est recens et spissa, villis planis et politis texturam tegentibus (*togam pexam* Mart. II 44, 1), talisque discrepantia ridiculum sane praebet aspectum, et similiter ubi toga minus eleganter, quam nunc solent, qui ornatui student, amictus sum, ita ut male mihi sedeat, ex unaque parte magis defluat quam ex altera.» Cfr. sat. I 3, 31. — *dissidet*] hoc uno locu sensu proprio = *schlecht sitzt* invenitur. — *Rides*] «ita videlicet, ut ego una tecum rideam.» Martial. II 58, 1: *Pexatus pulchre rides mea, Zoile, trita.*

99-103. *Aestuat*] Verbum *aestuare* a fluctibus maris ad animum transfert etiam Cic. Verr. II 74: *Itaque aestuabat dubitatione; versabat se in utramque partem non solum mente, verum etiam corpore. — disconvenit*] verbum Horatianum, ut videtur, etiam ep. I 14, 18 pro «discordat, discrepat.» — *Diruit, aedificat* cet.] Sallust. Catil. 20, 12: *nova diruunt, alia aedificant.* Haec et sequentia *mutat quadrata rotundis* («ipse, cur hoc faciat, sibi haud conscius») speciem habent proverbiorum de hominibus parum sibi

Insanire putas sollemnia me neque rides
Nec medici credis nec curatoris egere
A praetore dati, rerum tutela mearum
Cum sis et prave sectum stomacheris ob unguem
De te pendentis, te respicientis amici.
Ad summam: sapiens uno minor est Iove, dives,

101. *putat* RFπ

constantibus semperque alia ac rursus alia mente versantibus. Ceterum hoc: *mea sententia -- diruit, aedificat* in Horatii persona a talibus inceptis alienissima facetissime ridiculum erat et magnopere amicos oblectare debebat. — *Insanire-sollemnia*] «delirare solito errore, quemadmodum faciunt omnes alii, adeo ut neque castigatio nec singularis aliqua cura mihi adhibenda sit.» Cfr. sat. II 3, 120 sq. Cic. ad Att. VII 6: *Tantum igitur nostrum illud sollemne teneamus.* De talibus constructionibus (*crebra ferire, μέγιστα εὐεργετῶν* cet.), in quibus adiectiva pro adverbiis usurpantur, vide Wagner ad Verg. Aen. III 56. Cfr. sat. II 3, 63: *similem* (errorem) *insanire. — curatoris-A praetore dati*] Cfr. sat. II 3, 217 sq. Tutor datur impuberi, curator puberi usque ad XXV annum. XII Tab. 5, 7: *Si furiosus escit, agnatorum gentiliumque in eo pecuniaque eius potestas esto.* «Furioso et dementi curator isque per praetorem deficiente legitimo dabatur ex lege XII Tabularum, *insano* vel *stulto* solo praetoris edicto.» Obbar. — *rerum tutela mearum* non «tutor,» ut multi volunt, sed «praesidium.» Cfr. od. I 1, 2: *praesidium et dulce decus meum.* Illud enim, tutorem (vel potius curatorem) habere virum prope quinquagenarium et sana mente praeditum, nemo Romanorum dixisset, nedum de se ipso Horatius. Haec vv. manifesto probant poetam iam inde a v. 94 cum Maecenate loqui, non, ut alii rati sunt, cum populo Romano vel cum persona ficta, e medio populo arrepta.

104. 105. *et -- stomacheris*] «Quamquam es meum praesidium atque alioquin ex animi tui sententia meaque causa, ne deridear ab aliis, aegre fers, si vel in re levissimi momenti a vitae elegantia recedo et decorem neglego.» — *De te pendentis*] non eo sensu, quo eisdem verbis uteretur adulator vel parasitus, sed «qui libera electione usus tuae voluntati sese applicare studet unice propter mutuum sincerae amicitiae fructum;» *an dir hängend* non *von dir abhängig.* Cfr. Cic. ad fam. VI 22, 2: *incolumitati tuae tuorumque, qui ex te pendent, consulas.* Silius XIII 504: *deque tuis pendentia Dardana fatis. — te respicientis*] «cui in dictis factisque, tuos sensus ne umquam laedat, immo ut tibi honeste gratificetur, propositum est, quique simul in omni vitae condicione spem suam in te reponit.» Caesar b. c. I 1: *sin Caesarem respiciant atque eius gratiam sequantur.* Liv. IV 46, 8: *subsidia, quae respicerent in re trepida.* Quod ad sonum attinet, cfr. Verg. Aen. X 554: *Tum caput orantis nequiquam et multa parantis.*

106-108. *Ad summam*] sat. I 3, 137: *Ne longum faciam.* — Iocatur: «Sed ut aliquando philosophari de-

Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum,
Praecipue sanus, nisi cum pituita molesta est.

sinam, Stoicorum *παράδοξον* meum faciam.» Sic in conclusione etiam Cic. de off. I 149: *Ad summam, ne agam de singulis, communem totius generis hominum conciliationem et consociationem colere, tueri, servare debemus.* — *minor - Iove*] «Sententia Stoicorum: *In hoc sapiens minor est Iove, quia moritur.*» Acro. Ceterum commune erat *παράδοξον* et Stoicorum et Epicuri. Stob. ecl. ph. II 6 p. 198 H.: *τὴν (τῶν ἀγαθῶν) εὐδαιμονίαν μὴ διαφέρειν τῆς θείας εὐδαιμονίας, μηδὲ τὴν ἀμεριμνίαν ὁ Χρύσιππός φησι διαφέρειν τῆς τοῦ Διὸς εὐδαιμονίας.* Seneca epist. 73, 12: *Solebat Sextius* (Pythagoreus) *dicere Iovem plus non posse quam bonum virum.* Aelian. v. hist. 4, 13: *Ἐπίκουρος - - - ἔλεγεν ἑτοίμως ἔχειν καὶ τῷ Διὶ περὶ εὐδαιμονίας διαγωνίζεσθαι, μάζαν ἔχων καὶ ὕδωρ.* Lucianus eadem atque Horatius ironia usus (Vit. auct. 20) de Stoico: *μόνος οὗτος σοφός, μόνος καλός, μόνος δίκαιος, ἀνδρεῖος, βασιλεύς, ῥήτωρ, πλούσιος, νομοθέτης καὶ τἄλλα, ὁπόσα ἐστίν.* Cfr. sat. I 3, 124 sq. — *honoratus*] «ad honores evectus.» — *pulcher*] «etsi externa fortasse specie deformis, animi pulchritudine inter omnes eminet.» Cfr. Cic. de fin. III 75: *recte etiam pulcher appellabitur; animi enim lineamenta sunt pulchriora quam corporis; recte solus liber, nec dominationi cuiusquam parens nec oboediens cupiditati.* — *rex - regum*] ut Persarum rex. — *Praecipue sanus*] «*Praecipue* per se stat, significans *quod maximum est.* Errant igitur interpretes, qui reddunt *vollkommen gesund.*» Hand. Turs. IV. p. 528. «Id vero ante omnia cuncti tibi concedent eum sanum esse, nisi ubi forte pituita *κόρυζα, κατάῤῥους, Schnupfen*) ei molesta est.» Grata dilogia inest in v. *sanus*, quod cum h. l. usurpetur de corpore, tamen vix aliter fieri potest, quam ut simul referamus ad Stoicorum usum loquendi, qui sapientem suum unice *sanum*, ceteros mortales *insanos* et *stultos* vocitabant. Sed fugit adhuc interpretes mihi notos etiam *pituitam* (h. l. trisyll.) e Stoicorum scholis petitam esse: obiciebant enim sibimet ipsi hoc incommodum interdum obstare videri perfectae beatitudini; eo scilicet consilio, ut facili opera talem obiectionem confutarent. Hanc ipsam ratiunculam salse ridet: «nisi cum pituita molesta est et tibi et nobis auditoribus. Arrian. Epict. I 6, 30: *Ναὶ (ἐπέτυχον εὐδαιμονίας)· ἀλλ' αἱ μύξαι* (*mucus et mala pituita nasi*, Catull. 23, 17) *μου ῥέουσι. Τίνος οὖν ἕνεκα χεῖρας ἔχεις, ἀνδράποδον; οὐχ ἵνα καὶ ἀπομύσσῃς σεαυτόν; Τοῦτο οὖν εὔλογον μύξας γίνεσθαι ἐν τῷ κόσμῳ; Καὶ πόσῳ κρεῖττον ἀπομύξασθαί σε ἢ ἐγκαλεῖν;* Ad eandem putidam imaginem idem revertitur II 16, 13; IV 11, 9.

EPISTULA II.

Troiani belli scriptorem, Maxime Lolli,

II. Lollius Maximus, ad quem haec epistula data est, filius M. Lollii cos. a. u. c. 733 (ad quem Horatius scripsit od. IV 9) plerisque videtur fuisse. Cognomen etsi certa auctoritate caret, ei propter primum versum huius epistulae inditum est; neque vero ei, qui ei cognomen Palicano aut Paulino dederunt, certa argumenta afferre possunt (v. ad od. IV 9). Lollius nobili loco natus, dives, iuvenis generosae indolis et elegantis ingenii erat, quantum quidem et ex hac epistula et huius libri epist. 18 ad eundem data conicere licet. Huius epistulae ex versu 55 apparet eum *puerum* interfuisse bello Cantabrico, quod ipso Augusto duce a. 729 gestum est. Et quoniam 18. epistulam a. 734 confectam esse constat (v. praef. ep. 18), etiam hanc epistulam paulo ante scriptam esse probabile est. Lollio igitur poeta hac epistula saluberrimis consiliis viam, qua ad honestatem et felicitatem perveniatur, monstrat eamque ut alacri animo ingrediatur adulescentem monet. Atque cum eo ipso tempore Horatius Praeneste degens Homeri carmina relegisset, hac scribendi occasione usus primum ostendit inde tamquam ex vita ipsa posse aptissima in utramque partem exempla a nobis peti. Post hanc egregiam de Homero sententiam copiosius explicatam (vv. 1—31) tradit potissima praeceptorum capita, quibus vita iuveni regenda sit, tam vere, tam nervose, tam ad persuadendum apte, ut quemlibet adulescentem, qui plane abiecto animo non sit, excitare et ad optima quaeque accendere debeant. Stoicis autem moralem interpretationem imprimis cordi fuisse, cum aliis locis tum Maximi Tyrii diss. 32 p. 135 R. cognoscitur: *Αὐτόν γε μὴν τὸν Ὀδυσσέα οὐχ ὁρᾷς, ὡς παντοίαις συμφοραῖς ἀντιτεχνώμενον ἀρετὴ σώζει καὶ τὸ δι' ἐκείνην θάρσος; Τοῦτο αὐτῷ τὸ ἐν Κίρκης μῶλυ, τοῦτο τὸ ἐν θαλάττῃ κρήδεμνον, τοῦτο τῶν Πολυφήμου χειρῶν τὸν ἄνδρα ἐξάγει, τοῦτο ἐξ Ἅιδου ἀνάγει, τοῦτο πήγνυσι σχεδίαν, τοῦτο πείθει Ἀλκίνουν, τοῦτο ἀνέχεται βαλλόντων μνηστήρων, Ἴρου παλαίοντος, Μελανθίου ὑβρίζοντος, τοῦτο ἐλευθεροῖ τὴν ἑστίαν, τοῦτο τιμωρεῖ τῷ γάμῳ.*

1-3. *Maxime*] Neque de aetate neque de dignitate interpretari possumus; ab ingenio puerili hoc epitheton mirum quantum abhorret; quid vero poeta habuerit, quod hunc Lollium maximum natu inter fratres fuisse diceret, nemo adhuc perspexit; praeterea ex od. IV 14, 14: *maior Neronum* et sat. I 6, 121: *Noviorum minor* apparet Horatium hic quoque dicturum fuisse *maxime Lolliorum*. Ac ne quis in praeposito cognomine offendat, affero od. II 2, 3: *Crispe Sallusti;* 11, 2: *Hirpine Quincti;* ep. I 8, 1: *Celso - - - Albinovano.* Ovid. ex Ponto II 8, 2: *Maxime Cotta. — declamas*] «declamando de fictis thematis (quorum benignam copiam habet Seneca et Quintilianus in decll.) duce rhetore aliquo, domestico potius quam publico, te exercere soles.» Sic Cic. Brut. 310: *Commentabar declamitans (sic enim nunc loquuntur)*

Dum tu declamas Romae, Praeneste relegi:
Qui, quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non,
Planius ac melius Chrysippo et Crantore dicit.

4. *Plenius* FR *Pplenius* δ «*plenius*. perfectius. sic habent Blandin. etc.» Cruq.

saepe cum M. Pisone et cum Q. Pompeio aut cum aliquo cotidie. Cfr. Sueton. de rhet. 1. Seneca controv. praef. 12. Müll.: *Declamare est domesticae exercitationis. Iudiciorum imaginem* has exercitationes vocat Quintil. II 10, 12, quia fictae causae tractari solebant. Cfr. etiam Pers. 3, 44 sqq. et Iuvenal. 7, 150 sqq. Cave ne *scriptorem* etiam cum v. *declamas* iungas, quod voluit Kiefsling. — *Praeneste*] Vide od. III 4, 22: *frigidum Praeneste.* Flor. I 11, 7: *aestivae Praeneste deliciae.* Non autem ibi villam habebat poeta, sed apud amicum aliquem degebat vel domum conduxerat. — *pulchrum*] Iam ab Aristotele (ethic. Nicom. II 2), deinde etiam a Panaetio ita dividebatur deliberatio de officio: *Honestumne factu sit an turpe dubitant id, quod in deliberationem cadit. - - Tum autem aut anquirunt aut consultant, ad vitae commoditatem iucunditatemque, ad facultates rerum atque copias, ad opes, ad potentiam, quibus et se possint iuvare et suos, conducat id necne, de quo deliberant. - - Tertium dubitandi genus est, cum pugnare videtur cum honesto id, quod videtur esse utile.* Cic. de off. I 9.

4. *Planius*] Κατ' εἰρωνείαν hic quoque Stoicorum fastum deprimit. Lectionem *planius* praeter codices nostros antiquissimos firmant Acro «apertius» et Porphyrio «manifestius» explicantes; *plenius* est «uberius, copiosius.» Optimo iure recentiores fere omnes *planius* praetulerunt propter spinosum atque abstrusum scribendi genus Stoicis complacitum, cum contra Homerus *planius*, ut poeta, qui exemplis propositis multo maiore ἐναργείᾳ docet quam quivis philosophus, qui, cum Ethicen ex professo tractet, *plenius* praecepta tradit. In nullo autem scriptore maiorem esse vim ἐναργείας et σαφηνείας quam in Homero omnes uno ore affirmant. Prorsus vero diversus fuit Chrysippus, saepissime obscurus atque difficillimus intellectu. Cfr. Cic. acad. pr. II 75: *contorta et aculeata quaedam σοφίσματα (sic enim appellantur fallaces conclusiunculae). sed quid eos colligam, cum habeam Chrysippum, qui fulcire putatur porticum Stoicorum? quam multa ille contra sensus, quam multa contra omnia, quae in consuetudine probantur!* Similiter Tusc. III 13 aliisque locis. — *melius*] «ad veram hominis naturam accommodatius atque ad emendandos mores efficacius quam fit philosophorum tricis et ambagibus.» — *Chrysippo*] Cfr. sat. I 3, 126 sq. — *Crantore*] Crantor, ut Chrysippus, Solensis, Xenocratis fuit discipulus et Platonis auditor. Cic. Tusc. III 12: *Crantor ille, qui in nostra Academia vel imprimis fuit nobilis;* acad. II 135: *Legimus omnes Crantoris, veteris Academici, de luctu. Est enim non magnus, verum aureolus et, ut Tuberoni Panaetius praecipit, ad verbum ediscendus libellus;* quem secutus est Cicero in Tuscul. libro primo et Plutarchus in consolatione ad Apollonium. Cfr. eius fragmentum apud Sextum XI 50—52 servatum.

Cur ita crediderim, nisi quid te distinet, audi.
Fabula, qua Paridis propter narratur amorem
Graecia Barbariae lento collisa duello,
Stultorum regum et populorum continet aestum.
Antenor censet belli praecidere causam.
Quid Paris? Ut salvus regnet vivatque beatus,

5. *destinet* AaγR *detinet* σgy «*detinet.* sic habent omnes codices praeter Blandin. qui habent *distinet*» Cruq. — 8. *aestus* Aa$\gamma\sigma$ editores plerique *estus* g «*aestum.* sic habent 4 Blandin. etc.» Cruq. — 10. *Quod* Fδ

5-8. *distinet*] *Distineri* dicuntur, qui ab aliqua re separantur, ut od. IV 5, 11: *Cunctantem* (iuvenem Notus) *spatio longius annuo Dulci distinet a domo.* Verbum *detinere* significat longius solito tenere aliquem apud se, ut od. I 33, 13: *Ipsum me - - Grata detinuit compede Myrtale.* Prioris lectionis maior est auctoritas codicum. — *Fabula*] ut *μῦθος*, totum poematis heroici, h. l. Iliadis, argumentum. — *Barbariae*] Phrygiae, ut saepe. Ennius in Andromacha v. 83 Ribb.: *adstante ope barbarica*, id est Phrygia. Od. II 4, 9: *Barbarae postquam cecidere turmae.* Cfr. quae adnotavimus ad epod. 9, 6. *Barbariae* est dativus, Graecorum more cum collisa iunctus. — *lento collisa duello*] «longo bello conflictata, violenter commissa.» Ep. II 2, 98: *Lento Samnites ad lumina prima duello.* Stat. Theb. VI 435: *Ambitiosa pios collidit gloria fratres.* Sic *συγχρούειν*. Utrum haec vv. sint exitus versus Enniani necne, definiri vix potest, cum Horatius aliquoties utatur forma antiquiore *duellum.* — *Stultorum*] propter perversitatem, quae eos transversos egit. — *aestum*] «animi perturbationes vehementiores.» Maxime propter auctoritatem codicis V singularem *aestum*, quem sensu tropico non minus usitatum esse quam pluralem lexica docent (cfr. ep. II 2, 47. Verg. Aen. IV 532: *magno irarum aestu fluctuare.* Cic. Brut. 282: *hunc quoque absorbuit aestus quidam insolitae adulescentibus gloriae*), praetuli. In repetitione syllabae *-um* minime offendendum est.

9-12. *Antenor* cet.] Cfr. Hom. Iliad. VII 347 sqq. Liv. I 1, 1: *duobus, Aeneae Antenorique, - - quia pacis reddendaeque Helenae semper auctores fuerant, omne ius belli Achivos abstinuisse* (constat). — *censet - praecidere*] Huius constructionis permulta exempla inveniuntur: Sall. Iug. 21, 4: *velle et censere eos ab armis discedere.* Liv. II 5, 1: (bona regia) *reddi ante censuerant.* Cic. legg. II 26: *delubra esse in urbibus censeo.* Colum. r. r. I 2, 1: *censeo - agrum mercari;* 3, 7: *M. Porcius talem pestem vitare censuit* et alibi. — *praecidere*] ut nautae ancorae funem securi, *kappen.* Cic. Verr. V 88: *Princeps Cleomenes in quadriremi Centuripina malum erigi, vela fieri, praecidi ancoras imperavit.* — *Quid Paris?*] «Quid contra facit Paris?» Terent. Andr. 88: *Quid Pamphilus? quid? symbolam Dedit, cenavit.* Respondet versui Homerico (VII 362): «*Ἀντιχρὺ δ' ἀπόφημι, γυναῖκα μὲν οὐκ ἀποδώσω*, sed opes cum illa asportatas.» *Κατ' εἰρωνείαν* eius responsum ita convertit ac si dixisset: «Equidem ego nulla vi cogi

Cogi posse negat. Nestor conponere litis
Inter Peliden festinat et inter Atriden:
Hunc amor, ira quidem communiter urit utrumque.
Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi.
Seditione, dolis, scelere atque libidine et ira
Iliacos intra muros peccatur et extra.
Rursus, quid virtus et quid sapientia possit,
Utile proposuit nobis exemplar Ulixen,
Qui domitor Troiae multorum providus urbis

13. *Nunc* γFδ

possum, ut optione mihi data prae interitu eligam vitam beatam regnumque securum;» proprie: «Ipse suum exitium temere atque inconsulto saluti anteponit.» Cfr. quae Schütz ad h. l. adnotavit. Totam loci vim ac festivitatem imminuerunt, et qui distinxerunt: «*Quid Paris* facit, *ut* (quo) *salvus regnet vivatque beatus? Cogi posse negat* ad reddendam mulierem;» et Bentley praeferens: *Quod Paris, ut* cet., id est: «Quod (ut belli causam praecidat), negat se posse ulla mercede cogi aut induci; etiam ut (= licet) salvus regnet» cet., qua in explicatione praeterea *etiam* illud precario assumitur. Recte quidem monitum est Horatium v. *cogere* undecies cum infinitivo, semel, idque non satis certo loco, cum *ut* iungere (ep. I 9, 2: *cum rogat et prece cogit Scilicet, ut tibi se laudare et tradere coner*); attamen huius constructionis exemplis et lex. et gram. abundant. — *posse negat*] Eadem constructione (graeca) omisso pronomine *se* Verg. Aen. III 201: *Ipse diem noctemque negat discernere caelo.* — *Nestor* cet.] Cfr. Hom. Iliad. I 254 sqq. Duplex *inter*, in quo hic quoque immerito offendit Bentley, ut sat. I 7, 11, ubi plura de hac repetitione disseruimus.

13-16. *Hunc*] Agamemnonem, qui propter Chryseidem (quam, inquit, *καὶ Κλυταιμνήστρης προβέβουλα* Il. I 113) sibi Calchantis responso ereptam iratus Briseidem ab Achille abduxit nec tamen eam tetigit. Minus recte nonnulli v. *hunc* ad Achillem rettulerunt propter od. II 4, 3: *Briseis niveo colore Movit Achillem* et Iliad. IX 342, ubi Achilles: *ἐγὼ τήν ἐκ θυμοῦ φίλεον δουριχτητήν περ ἐοῦσαν.* Verum hic poeta Iliadis initium respicit. — *urit*] ut similia *(ardere, fervere, inflammare, incendere, flagrare)* de violentis animi perturbationibus. Sat. I 9, 66: *meum iecur urere bilis*, «quod verbum de ardentissimo, qui hominem cruciat, vel amore vel ira usurpatur.» Obbar. — *plectuntur*] «poenas luunt»; *plecti* proprie «verberibus puniri», ut sat. II 7, 105: *Tergo plector.* — *Achivi*] Poeta respicit pestilentiam Achivis ab Apolline propter Chrysen ab Agamemnone reiectum irato immissam ceterasque calamitates ex regum ira ortas.

17-26. *Rursus*] Antiquior forma *rursum* semel (sat. II 3, 268) elisionis causa, recentior *rursus* octies apud Horatium invenitur. Cfr. Ritschl opusc. II 262: «antiquior lingua eam terminationem quae fit in *-um*

Et mores hominum inspexit latumque per aequor,
Dum sibi, dum sociis reditum parat, aspera multa
Pertulit, adversis rerum inmersabilis undis.
Sirenum voces et Circae pocula nosti:
Quae si cum sociis stultus cupidusque bibisset,
Sub domina meretrice fuisset turpis et excors,
Vixisset canis inmundus vel amica luto sus.

22. *adversus* g *et versis* γ — 23. «*Circae pocula*. sic habent omnia scripta quae legi, non *Circes*» Cruq.

ut plurimum probavit, ad eam autem, quae est *-us* citius in aliis *(prorsus* et *adversus)*, in aliis lentius progressa est et diutius haesit in *rursum.*» — *Utile - - exemplar*] «dignum quod imitemur.» Sic iam Alcidamas apud Arist. rhet. III 3, 4 (1406 b_{12}) *τὴν Ὀδύσσειαν καλὸν ἀνθρωπίνου βίου κάτοπτρον* appellaverat. — *Qui domitor* cet.] Libere in Latinum convertit Odysseae exordium, ut rursus aliter a. p. 141: *Dic mihi, Musa, virum, captae post moenia Troiae Qui mores hominum multorum vidit et urbis.* — *providus*] respondet aliquatenus vocabulo *πολύτροπος.* — *Et mores - inspexit*] *καὶ νόον ἔγνω.* Non est simpliciter «videre» sed «cognoscere atque accurate examinare.» — *latumque per aequor*] *ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσης.* — *Dum sibi* cet.] *Ἀρνύμενος ἥν τε ψυχὴν καὶ νόστον ἑταίρων.* — *aspera multa Pertulit*] *πολλὰ δ' ὅγ' ἐν πόντῳ πάθεν ἄλγεα.* — *inmersabilis*] Vocabulum ab ipso Horatio factum esse videtur = «quem res adversae *demergere* in *δυσχείμερόν γε πέλαγος ἀτηρᾶς δύης* (Aeschyl. Prom. 746), opprimere numquam potuerunt.» Od. IV 4, 65: *Merses profundo: pulchrior exiet.* Pind. Pyth. 2, 80: *ἀβάπτιστός εἰμι, φελλὸς ὣς ὑπὲρ ἔρκος, ἅλμας* Achilles Tat. 3 p. 68 Jacobs: *πλήθει βαπτισθῆναι κακῶν.* — *Sirenum*] Odyss. XII 39 sqq. — *Circae*] Odyss. X 230 sqq. Frequenter autem et Sirenum et Circae exemplis in scholis utebantur, ut significarent voluptatum illecebras fugiendas esse. Cfr. Demoph. Simil. 1, 13 et Dionem Chrysost. or. 8 p. 283 R. — *pocula*] *φάρμακα λυγρά* (v. 236). — *cum sociis*] Ep. I 6, 63: *remigium vitiosum Ithacensis Ulixei, Cui potior patria fuit interdicta voluptas.* — *bibisset* cet.] Bibit utique magae cinnum, sed caute et praemunitus insuper antidoto illo *(μῶλυ)* a Mercurio accepto. Quodsi hausisset venenum eadem qua comites imprudentia atque aviditate, ipse quoque factus esset *turpis*, quod ad formam spectat. mutatus in canem vel suem, et *excors*, *ἄνους*, brutus, prorsus privatus esset ratione atque intellegentia. Cic. Tusc. I 18: *Aliis cor ipsum animus videtur, ex quo* excordes, vecordes concordesque *dicuntur.* Aliter Homerus X 239 sq.: *Οἱ δὲ συῶν μὲν ἔχον κεφαλὰς φωνήν τε τρίχας τε Καὶ δέμας, αὐτὰρ νοῦς ἦν ἔμπεδος ὡς τὸ πάρος περ.* — *Sub domina meretrice*] «sub meretrice contemnenda, quae tamen eius in bestiam mutati domina fuisset.» Festive sic vocat deam, quia postea Ulixi sui copiam fecit. Plut. coniug. praec. 5: *Οὐδὲ γὰρ τὴν Κίρκην ὤνησαν οἱ καταφαρμακευθέντες, οὐδ' ἐχρήσατο πρὸς οὐδὲν αὐτοῖς ὑσὶ καὶ*

Nos numerus sumus et fruges consumere nati,
Sponsi Penelopae, nebulones, Alcinoique
In cute curanda plus aequo operata iuventus,
Cui pulchrum fuit in medios dormire dies et 30

28. «*sponsi Penelopae.* sic habent omnes manuscripti» Cruq.

ὄνοις γενομένοις, τὸν δ' Ὀδυσσέα νόον ἔχοντα φρονίμως ὑπερηγάπησεν. — *amica luto*] Eadem ep. II 2, 75 vocatur *lutulenta.* Horatius in hac quoque re differt ab Homero, qui Circen alios in lupos et leones (X 212: *Ἀμφὶ δέ μιν λύκοι ἦσαν ὀρέστεροι ἠδὲ λέοντες, Τοὺς αὐτὴ κατέθελξεν, ἐπεὶ κακὰ φάρμακ' ἔδωκεν*), Ulixis comites in sues commutantem facit.

27-31. *Nos* cet.] «Ut in Ulixe Homerus sapientiae et temperantiae exemplum proposuit, sic in Penelopae procis et Phaeacibus imaginem adumbravit hominum volgi, cui plurimi nostrum adnumerandi sunt.» — *numerus*] «*Nullen des Schwarms.*» Voss. Proprie ei, quorum capita dumtaxat numerantur, nulla ingenii, virtutis, fortitudinis ratione habita, quibus prorsus carere existimantur. Eurip. Heracl. 997: *Εἰδὼς μὲν οὐκ ἀριθμόν, ἀλλ' ἐτητύμως Ἄνδρ' ὄντα τὸν σὸν παῖδα.* Troad. 475: *Κἀνταῦθ' ἀριστεύοντ' ἐγεινάμην τέκν' οὐκ Ἀριθμὸν ἄλλως, ἀλλ' ὑπερτάτους Φρυγῶν.* Aristoph. Nub. 1203: *ὄντες λίθοι, Ἀριθμός, πρόβατ' ἄλλως, ἀμφορῆς νενησμένοι.* Menander p. 67 ed. Mein.: *Ὥςπερ τῶν χορῶν Οὐ πάντες ᾄδουσ' ἀλλ' ἄφωνοι δύο τινές Ἢ τρεῖς παρεστήκασι πάντων ἔσχατοι Εἰς τὸν ἀριθμόν.* Herodian. hist. I 1: *εἰς τὸν πολὺν ὅμιλον ἀριθμούμενοι.* — *fruges consumere nati*] Lepide detortum est ex Homerico *βροτῶν, οἳ ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν* (Il. VI 142) in eos, qui propter ignaviam et nequitiam ad nihil aliud facti videntur quam ad fruges terrae consumendas. — *Sponsi Penelopae*] «similes sponsis illis,» ut a poetis haud raro vir, maritus, gener, dicuntur, qui tales fieri cupiunt vel futuri sunt. Cfr. Diog. II 79: *(Ἀρίστιππος) τοὺς τῶν ἐγκυκλίων παιδευμάτων μετασχόντας, φιλοσοφίας δὲ ἀπολειφθέντας ὁμοίους ἔλεγεν εἶναι τοῖς τῆς Πηνελόπης μνηστῆρσι· καὶ γὰρ ἐκείνους Μελανθὼ μὲν καὶ Πολυδώραν καὶ τὰς ἄλλας θεραπαίνας ἔχειν, πάντα δὲ μᾶλλον ἢ αὐτὴν τὴν δέσποιναν δύνασθαι γῆμαι.* — *Alcinoi - - iuventus*] quae semper apud regem suum epulabatur ac saltando se delectabat. Odyss. VIII 248: *Αἰεὶ δ' ἥμιν δαίς τε φίλη, κίθαρίς τε χοροί τε*, «novi igitur Phaeaces,» quorum *τρυφή, βίος ἀπολαυστικὸς* in proverbium abierat. Athen. I 28 (cfr. ep. I 15, 24). Et quoniam Phaeaces Homerici nec *in medios dies* dormiunt nec Demodoci cantu sopiuntur, recte adnotavisse videtur Kiefsling: «Auch das Bild der *Alcinoi iuventus* im Folgenden ist weniger aus der frischen Erinnerung an die Odyssee selbst geschöpft, wie aus der moralisierenden Kritik, welche Spätere an der *φιληδονία* und dem *ἀπολαυστικὸς βίος* der Phäaken geübt haben und worin Platon (*ἀλλ' οὐ μέντοι σοι Ἀλκίνου γε ἀπόλογον ἐρῶ, ἀλλ' ἀλκίμου ἀνδρός* rep. X 614) und Theopomp dem Pontiker Heraklides (Schol. Od. V 119) vorangegangen waren.» — *cute curanda*] Sat. II 5, 38: *Pelliculam curare* «molliter

Ad strepitum citharae cessatum ducere somnum.
Ut iugulent hominem, surgunt de nocte latrones:
Ut te ipsum serves, non expergisceris? Atqui,
Si noles sanus, curres hydropicus; et ni

31. *somnum* V (?) g Bentley, Meineke, Haupt, Vahlen, Schütz, Kiefsling *curam* ceteri «Blandin. codices hic habent *cessatum ducere somnum*» Cruq. — 32. *homines* Acorr.$\gamma\sigma$ Orelli «*hominem* Blandin. antiquiss.» Cruq. — 33. *Atque* RFδV «*atque* pro *atqui* Blandin. antiquissimus» Cruq. — 34. *nolis* gy *cures* Fδ «*si noles sanus, curres hydropicus.* sic scriptum est in cod. 4 Bland. etc.» Cruq.

et delicate vivere.» Pers. 4, 18: *Semper et adsiduo curata cuticula sole.* — *operata*] quasi vero haec luxuria opera sit; festivius quam *occupata.* — *Cui pulchrum fuit*] «cui honestum, immo summum bonum videbatur» cet. — *Ad strepitum*] «ad lenes illos citharae modos *(Melodien)*, quibus paulatim sopiatur amoveaturque cura.» De voce *strepitus* vide ad od. IV 3, 18. — *cessatum ducere somnum*] Haec optimi codicis V lectio etiam ad sensum est aptissima. Nam h. l. non de *cura* sed de *somno* agi perspicitur ex versu insequenti: *Ut iugulent hominem, surgunt de nocte latrones.* Neque vero opus est coniectura Bentleii *cessantem*, quoniam vix differt *cessatum* a part. perf. act. = *qui cessavit.* Cfr. *cessatis in arvis* Ovid. fast. IV 617, *moram cessataque tempora* metam. X 669, *cessata per sidera* Aetna 68. *Ducere* est aut = *reducere*, ut od. III 1, 21: *non avium citharaeque cantus somnum reducent* aut = *adducere*, ut ep. 14, 3: *pocula Lethaeos ducentia somnos.* Deteriorum codicum lectionem Orelli ita explicavit: «citharae cantu efficere, ut cesset omnis cura, omnem curam abigere, κοιμίζειν τὰς φροντίδας. Sat. II 7, 114: *somno fallere curam.*»

32. *Ut iugulent*] «Latrones rapiendi cupiditate tantopere concitantur, ut somno posthabito de nocte surgant et ad homicidia patranda iter capiant; tu contra, ut proci illi Penelopes, in medios dormire dies pergis vel cum aquae intercutis periculo neque prima diei hora umquam expergiscere?» Proprie enim hoc clausulae membrum accipiendum videtur, quocum deinde satis artificiose committatur sententia moralis v. 34 quasi ex imagine illa deducta. Alii figurate exponunt: «Tu contra propter animi torporem cessas, ubi salus tua (εὐδαιμονία illa philosophorum) agitur?» — *hominem*] Nihil est, quod in singulari offendas, quoniam latrones plerumque singulos homines aggrediuntur. — *de nocte*] pr. «cum nox etiamnunc est, nocturno tempore.» Terent. Ad. 840: *rus cras cum filio Cum primo luci ibo hinc.* M. *De nocte censeo.* Hoc genus dicendi etiam apud Caesarem et Ciceronem est satis frequens.

33-39. *Atque* codicis V est mendum apertum. — *Si noles* cet.] Sententiae sic explicandae sunt: «Atqui optime tute scis, si corporis exercitationes nunc nimis neglexeris, periculum tibi instare, ne quando aqua intercute labores, quocirca prudenti consilio usus numquam illas intermittis; verum similiter prorsus fit in moribus: nisi optimis quibusque philosophiae aucto-

Posces ante diem librum cum lumine, si non
Intendes animum studiis et rebus honestis,
Invidia vel amore vigil torquebere. Nam cur,
Quae laedunt oculum, festinas demere: siquid
Est animum, differs curandi tempus in annum?
Dimidium facti, qui coepit, habet; sapere aude:

36. *Intendens* R — 38. *oculos* Aaγg *siquod* F «Ceterum 4 Blandin. cod. cum Tonsa. Buslid. et Silu. habent *quid*, alii *quod*, praeterea Blandin. 2 habent *oculum*, reliqui *oculos*» Cruq.

ribus saepe vel ante diem, cum mens est quam maxime vegeta, attente lectis, aurem iam nunc praebebis verae doctrinae et rebus honestis operam dabis, socordiam, propter quam te emendare neglegis, multis et magnis animi aerumnis aliquando lues.» Futurum *noles* coniunctivo vel propter sequentia futura *posces* - - *intendes* praeferendum est. Ad vv. *si noles* simplicius est supplere *currere*, quam cum aliis *ambulare*. Cfr. Cels. I 2: *prima autem eius curatio exercitatio est: - - - commode vero exercent clara lectio, arma, pila, cursus, ambulatio.* Falsum contra aliorum est supplementum *expergisci;* etenim oppositio inter *expergiscendum* et *currendum* minus est concinna. — *curres*] «Si sudoris impatiens noles sanus cursu interdum vires tuas exercere, sed domi otiosus sedes et graecaris, hydropicus aliquando propter desidiam factus, a medico iussus curres, cum tibi longe molestius erit.» Cels. III 21: *(hydropicis) multum ambulandum, currendum aliquando est.* Altera lectio codicum *Si nolis sanus, cures hydropicus* perquam placebat Bentleio sic exponenti: «Si nolis sanus expergisci, cures expergisci hydropicus.» — *hydropicus*] exemplum, quo crebro in scholis utebantur. Cfr. od. II 2, 13. Plut. de vit. aer. al. 8: *ὥσπερ εἰ λέγοι πρὸς ἰατρὸν ἄῤῥωστος ὑδρωπιῶν καὶ ᾠδηκώς· Ἰσχνὸς οὖν γένωμαι καὶ κενός; Τί δ' οὐ μέλλεις, ἵνα ὑγιαίνῃς; — ni*] h. l. idem est quod v. 35 *si non.* Cfr. Hand Turs. IV p. 188. — *Intendes animum studiis*] ut Ovid. trist. IV 1, 4: *mens intenta malis;* met. VI 5: *animum fatis intendit.* Ita Graece dicitur *προσέχειν* vel *ἐπέχειν τὸν νοῦν τινί.* — *vigil*] Recte iam Porphyrio: «Si non propter philosophiam vigilaveris, propter invidiam et amorem dormire non poteris.» Est igitur: «insomnis, uti fit in animi perturbationibus.» — *Nam*] non est particula causalis sed interrogativa *(curnam)*, ut ep. I 1, 76: *namquid* pro *quidnam.* Cfr. Plaut. Aul. 3: *Nam cur me miseram verberas? — oculum*] Numerum sing. consentientibus optimis codicibus retinui, quia festuca, pulvere, similibusque rebus unus plerumque oculus laeditur. — *Est animum*] «edit, consumit.» Hom. Il. VI 202: *Ὄν θυμὸν κατέδων*, quod Cic. Tusc. III 63 in Latinum convertit: *Ipse suum cor edens.* Verg. Aen. IV 66: *est molles flamma medullas.* — *in annum*] de longo tempore, ut ep. I 11, 23: *neu dulcia differ in annum.*

40-43. *Dimidium* cet.] Vetus proverbium *Ἀρχὴ δέ τοι ἥμισυ παντός*, quod invenimus Plat. legg. VI p. 753 E: *ἀρχὴ γὰρ λέγεται μὲν*

Incipe! Qui recte vivendi prorogat horam,
Rusticus exspectat, dum defluat amnis: at ille
Labitur et labetur in omne volubilis aevum.
Quaeritur argentum puerisque beata creandis
Uxor, et incultae pacantur vomere silvae. 45

41. *Qui recte vivendi* gy *vivendi qui recte* ceteri

ἥμισυ παντὸς ἐν ταῖς παροιμίαις ἔργου. Aristot. eth. Nic. I 7 p. 1098 b: *δοκεῖ γὰρ πλεῖον ἢ ἥμισυ παντὸς εἶναι ἡ ἀρχή.* Sophocl. fr. 747 Nck.: *Ἔργου δὲ παντὸς ἥν τις ἄρχηται καλῶς, Καὶ τὰς τελευτὰς εἰκός ἐσθ' οὕτως ἔχειν.* — *sapere aude*] ut graecum *τολμᾶν*, «sustine, abs te impetra.» Verg. Aen. VIII 364: *Aude, hospes, contemnere opes.* Est philosophorum locus communis. — *Qui recte vivendi*] Hic ordo simplicissimus, quem pauci codices servaverunt, et a Bentleio et a plerisque editoribus recte praelatus est. Etsi adverbium postpositum etiam ep. II 2, 213: *vivere si recte nescis* invenitur, tamen h. l. in lectione plurimorum codicum *Vivendi qui recte prorogat* nemo *recte* cum v. *prorogat* non iungeret. — *Rusticus* cet.] Videtur esse imago ab Horatio ipso excogitata, ut rusticus sit «*ἄγροικος*, homo scaevus, ineptus, stultus.» — *defluat*] Coniunctivus perbene rustici exspectationem vanamque spem significat. Ovid. met. IX 94: *neque enim, dum flumina pacem Et placidos habeant lapsus, totaeque residant, Opperiuntur, aquae.* — *volubilis*] Od. IV 1, 40: *aquae volubiles*, semper ostium versus fluentes. — «Versus naturam aquae describens ex talibus est, qualis legitur epist. I 10, 20 et a. p. 17. Sic supra versus 15 celerrime decurrens optime notat populorum in diversas partes abeuntium mobilitatem eorumque calida consilia, quemadmodum v. 14 tarde fluens poenae Achivis sustinendae gravitatem.» Obbar.

44-46. *Quaeritur*] Sententiae hoc modo inter se connectuntur: «Recte vivendi autem tempus differtur a plerisque ob nimium rem faciendi studium; cuius cupiditatis molestiam facile devitat is, qui sua sorte contentus *nihil amplius optat.* Is demum, qui huc pervenit, animum suum excolere et ab animi perturbationibus se liberare poterit.» — *argentum*] h. l. = *pecunia*, ut sat. I 1, 86: *cum tu argento post omnia ponas;* II 6, 10: *O si urnam argenti fors quae mihi monstret.* — *pueris - creandis*] Formula solita in formulis ac tabulis nuptialibus. Plaut. Aul. 147 Eunomia ad fratrem: *Quod tibi sempiternum Salutare sit liberis procreandis. - - Volo te uxorem domum ducere.* Gell. IV 3: *iurare a censoribus coactus erat* (Carvilius) *uxorem se liberum quaerendum gratia habiturum.* Tacit. ann. XI 27: (Silium et Messalinam) *adhibitis qui obsignarent [velut] suscipiendorum liberorum causa convenisse.* Augustin. serm. 96: *Cum ipsa uxore si exceditur modus procreandis liberis debitus, iam peccatum est; ad hoc enim ducitur uxor. Nam id etiam tabulae indicant, ubi scribitur: liberum procreandorum causa.* Simplex v. *creare* pro usitatiore *procreare* invenitur etiam od. IV 4, 25: *Fortes creantur fortibus et bonis.* Similis erat Atheniensium formula apud Menandrum Meinek

Quod satis est cui contingit, nihil amplius optet.
Non domus et fundus, non aeris acervus et auri
Aegroto domini deduxit corpore febris,
Non animo curas. Valeat possessor oportet,
Si conportatis rebus bene cogitat uti.
Qui cupit aut metuit, iuvat illum sic domus et res,

n
46. *contigit* Rδ «*contigit, is nihil.* sic habet codex Blandin. vetustissimus, sed per lituram; quod factum credo a sciolo, quia codex idem habet *contingit* cum altero Blandin. alii duo habent *contigit* etc.» Cruq. — 48. *febrem* Aaγ — 51. «*domus es res.* sic scriptum est in omnibus codicibus etc.» Cruq.

fr. com. IV p. 275: *Παίδων ἐπ' ἀρότῳ γνησίων Δίδωμί σοί γε τὴν ἐμαυτοῦ θυγατέρα.* — *beata*] «opulenta.» Cfr. od. III 7, 3; sat. II 8, 1. — *incultae*] Ut docet Verg. georg. II 205—211 agri primum culti sunt fertilissimi. — *pacantur*] «adducuntur ad culturam.» Cfr. Verg. Aen. VI 503: *Alcides - - Erymanthi pacarit nemora.* Quemadmodum Romani *pacata* dicebant regna bello domita et in provinciarum formam redacta, sic silvae aratri ope in arva fertilia mutatae recte dicuntur *pacari; vomer* armorum instar eas domat. Simili imagine Verg. georg. II 239 de terra: *ea nec mansuescit arando.* Aliter Lachmannus ad Lucret. p. 338: «*pacantur silvae*, cum ferae, ut aratro locus sit, vel fugantur vel trucidantur; quemadmodum Manilius scripsit IV 182: *Et pacare metu silvas*, quod Huetius et Bentleius recte interpretati sunt, itemque Statius Theb. IV 248 de Atalanta: *tum saltus forte remotos Pacabat cornu.*» Wakefieldii *placantur vomere* spernendum est, quoniam, ut recte ait Obbarius, *pacare* opponitur fere *hostili, placare irato.* — *contingit*] Praesens, ubi perfectum exspectaveris, aeque atque ep. I 4, 10: *cui Gratia, fama, valetudo contingat abunde;* 15, 44: *ubi quid melius contingit.*

47-53. *Non domus* cet.] Variavit, quae supra memoraverat: *domus* enim respondet uxori cum liberis, *fundus* silvis exstirpatis, *aeris acervus et auri* argento. — *deduxit*] *ἀορίστως* de tempore perpetuo; cfr. ad od. III 23, 19. Draeger, Hist. Synt. I² 254. Ut *decedunt corpore febres* (Lucret. II 34. Cels. III 5), sic etiam *deduci* possunt; alibi dicuntur *abigi, depelli, tolli.* — *Valeat*] «Sana sit mens in corpore sano.» — *possessor - - uti*] Aristot. rhet. I 5 (1361, 23): *τὸ πλουτεῖν ἐστὶν ἐν τῷ χρῆσθαι μᾶλλον ἢ ἐν τῷ κεκτῆσθαι.* — *iuvat illum sic* cet.] Aptissima videtur Düntzeri interpretatio: «Ut sanos oculos delectant tabulae pictae, lippum, qui eas contemplari nequit, nil iuvant; ut fomenta homini molliori, dummodo bona sit valetudine, grata sunt, minime vero podagra affecto (cuius dolores, addo, interdum augent); ut aures hominis sani symphoniis oblectantur, non item eius, cui dolent, ita hominem paucis contentum iuvat domus et res (etiam modica), insatiabilem nequaquam.» Fomenta autem etiam a sanis adhiberi solita esse docet Seneca de

Ut lippum pictae tabulae, fomenta podagram,
Auriculas citharae collecta sorde dolentis.
Sincerum est nisi vas, quodcumque infundis, acescit.
Sperne voluptates: nocet empta dolore voluptas.
Semper avarus eget: certum voto pete finem.
Invidus alterius macrescit rebus opimis:

54. *acessit* aγg

provid. 4, 9: *Quem specularia semper ab adflatu vindicaverunt, cuius pedes inter fomenta subinde mutata tepuerunt, cuius cenationes subditus et parietibus circumfusus calor temperavit, hunc levis aura non sine periculo stringet;* idem de vita beata 11, 4: *Vide hos eosdem* (Nomentanum et Apicium) *e successuro* (?) *exspectantis popinam suam, aures vocum sono, spectaculis oculos, saporibus palatum suum delectantes. Mollibus lenibusque fomentis totum lacessitur eorum corpus et, ne nares interim cessent, odoribus variis inficitur locus ipse, in quo luxuriae parentatur.* Bouhieri coni. *tomentum* (farcimen culcitarum ex quacumque materia, lana, crinibus, stupa, herbis constans) nihil utilitatis affert. Ceterum antiquorum haec erat opinio: *Tollere nodosam nescit medicina podagram* (Ovid. ex Ponto I 3, 23), quam tamen refutat Celsus IV 24. Nonnulli Bentleio auctore contra codicum auctoritatem receperunt *podagrum*, hoc concinnius rati ad v. *lippum;* quod contra est, nam variatio magis placet.

54. 55. *Sincerum*] «mundum.» Schol. — *vas*] «Allegorice dicit *vas* pro hominis pectore.» Acro. Cfr. Lucret. VI 17: *Intellegit ibi vitium vas efficere ipsum, Omniaque illius vitio corrumpier intus.* Epictet. apud Gellium XVII 19: *ἄνθρωπε ποῦ βάλλεις; σκέψαι, εἰ κεκάθαρται τὸ ἀγγεῖον· ἂν γὰρ εἰς τὴν οἴησιν αὐτὰ βάλλῃς, ἀπώλετο· ἦν σαπῇ, οὖρον ἢ ὄξος γένοιτο ἢ εἴ τι τούτων χεῖρον.* — *Sperne* cet.] Sequuntur *γνῶμαι* breviores, ad quas proferendas ei occasionem dedit lectio ac meditatio illa, ut ita dicam, moralis Homeri. Aemulari autem, ni fallor, ei placuit elegantes P. Syri et D. Laberii sententias *μονοστίχους* per mimos sparsas. Fieri quidem potest, ut una alterave ex Graecis poetis sit deprompta; plerique tamen loci communes sunt, in quibus de imitatione cogitare vix possumus. Sic nolim credere v. 55 Horatium ante oculos habuisse *γνώμην* Alexidis inc. 44 M.: *Φεῦγ' ἡδονὴν φέρουσαν ὕστερον βλάβην*, vel Menandrum p. 321 Mein.: *Ἡ γὰρ παράκαιρος ἡδονὴ τίκτει βλάβην.* «Voluptas, inquit, avaritia, invidia, iracundia eae imprimis sunt animi perturbationes, quae verum vitae fructum nobis corrumpunt;» id quod per imaginem significatur versu 54.

56-61. *Semper avarus eget*] Aristot. Polit. II 7: *ἄπειρος ἡ τῆς ἐπιθυμίας φύσις, ἧς πρὸς τὴν ἀναπλήρωσιν οἱ πολλοὶ ζῶσιν.* Claudian. in Rufin. I 200: *Semper inops, quicumque cupit.* Hieron. epist. 53: *Antiquum dictum est: Avaro tam deest, quod habet, quam quod non habet.* — *certum voto pete finem*] «modum pone cupiditati rei familiaris faciendae, ad quem ubi perveneris, plura quaerere desine

Invidia Siculi non invenere tyranni
Maius tormentum. Qui non moderabitur irae,
Infectum volet esse, dolor quod suaserit et mens,
Dum poenas odio per vim festinat inulto.
Ira furor brevis est: animum rege; qui nisi paret,
Imperat; hunc frenis, hunc tu conpesce catena.

59. *ire* g *iram* Fδ — 63. *catenis* gy

bonisque partis fruere ac vive!» Cfr. v. 46: *Quod satis est cui contingit, nihil amplius optet;* sat. I 1, 92: *Denique sit finis quaerendi;* 106: *Est modus in rebus, sunt certi denique fines* cet. — *macrescit*] Simili imagine poeta usus est sat. I 1, 110: *Quodque aliena capella gerat distentius uber, Tabescat.* — *Invidia* cet.] Menander p. 198 Mein.: Ὁ δὲ τὸ κάκιστον τῶν κακῶν πάντων, φθόνος. Plato de legg. 9 p. 870 C: φθόνους - - χαλεποὺς ξυνοίκους μάλιστα μὲν αὐτῷ τῷ κεκτημένῳ τὸν φθόνον. Isocr. Euag. § 6: ὁ φθόνος, ᾧ τοῦτο μόνον ἀγαθὸν πρόσεστιν, ὅτι μέγιστον κακὸν τοῖς ἔχουσίν ἐστιν. — *Siculi - - tyranni*] Phalaris, Agathocles, Dionysii. Erat quasi proverbium. Cic. Verr. V 145: *tulit enim illa quondam insula* (Sicilia) *multos et crudeles tyrannos.* Iuvenalis 6, 486: *Sicula non mitior aula.* — *Infectum* cet.] Menander p. 247 Mein.: Ἅπανθ' ὅσ' ὀργιζόμενος ἄνθρωπος ποιεῖ, Ταῦθ' ὕστερον λάβοις ἂν ἡμαρτημένα. — *dolor*] «aegritudo crucians, qua quis iniuriam sibi illatam perfert atque ad ulciscendum ardet, indignatio.» Obbar. Verg. Aen. I 25: *causae irarum saevique dolores.* Tacit. ann. I 41: *recens dolore et ira.* Aristot. Rhet. II 2, 1 (1878, 31): Ἔστω δὴ ὀργὴ ὄρεξις μετὰ λύπης τιμωρίας φαινομένης. — *mens*] μένος, θυμός, furor. Cfr. Catull. 15, 14: *mala mens furorque vecors.* Od. I 16, 22: *Conpesce mentem.* Verg. Aen. II 519: *mens - dira.* Ovid. met. V 13: *quae te, germane, furentem Mens agit in facinus? — odio - - inulto*] Est dativus pendens a verbis *poenas festinat:* «dum odium nondum satiatum violenter ac praecipitanter ulcisci studet.» Alii minus apposite habent aut pro ablativo instrument. aut pro ablativo absoluto. — *festinat*] «poenas festinanter exigit.» Sic od. I 7, 24: *Deproperare - coronas;* II 24, 61: *pecuniam - properet.*

62-65. *Ira furor* cet.] Philem. p. 417 Mein.: Μαινόμεθα πάντες, ὁπόταν ὀργιζώμεθα. Themist. orat. 1 p. 7 D: ἐγώ οἶμαι τὴν ὀργὴν μανίαν ὀλιγοχρόνιον εἶναι. Cato maior ap. Stob. tit. 20, 68: Τὸν ὀργιζόμενον ἐνόμιζε τοῦ μαινομένου χρόνῳ διαφέρειν. — *animum*] eodem sensu quo v. 60 *mens.* Cfr. Plaut. Trin. 310: *Tu si animum vicisti potius quam animus te, est quod gaudeas.* Publilius Syrus v. 41 Ribb.: *Animo imperabit sapiens, stultus serviet.* — *qui nisi paret, Imperat*] «Aut servus est aut dominus; nihil enim est tertium.» Bentl. — *frenis*] ut equum ferocem et indomitum. — *tu*] Vide ad od. I 9, 16. — *conpesce*] ut od. I 16, 22: *Conpesce mentem.* — *catena*] ut canem. — *Fingit equum*] «Verum si cupiditates voluptatemque tempe-

Fingit equum tenera docilem cervice magister
Ire viam, qua monstret eques: venaticus, ex quo
Tempore cervinam pellem latravit in aula,
Militat in silvis catulus. Nunc adbibe puro
Pectore verba, puer, nunc te melioribus offer.

65. *qua* y *quia* R_1 ut vid. *quam* ceteri «*qua.* sic codex Silu. Martin. et vera est lectio» Cruq. *monstrat* g — 67. *adhibe* gRδ «*adbibe* habent omnes scripti codices, non *adhibe* etc.» Cruq.

rantia frenare tibi propositum est, fac, ut mature, immo statim, dum iuvenis es, hanc *χάθαρσιν* incipias, quemadmodum *magister* (*ἱπποδαμάστης*, domitor) equum primis iam annis, dum docilis est, *fingit ire* («ad eundum»), «docet ingredi viam» cet. *Fingere* = «formare, instituere» ut Varius apud Macrob. VI 2, 20: *angusto prius ore coercens Insultare docet campis fingitque morando.* Ad rem cfr. Verg. georg. III 190: *At tribus exactis ubi quarta acceperit aestas, Carpere mox gyrum incipiat* (equus) *gradibusque sonare Conpositis* cet. Redit tandem poeta ad eum, ad quem epistula scripta est. — *qua*] scil. ratione i. e. modo citatius modo lentius; nam hoc demum est equi exercitati, non ire, quacumque via vult eques. Propter caesuram autem iungo *Ire viam, qua monstret* potius quam *Ire, viam qua monstret.* Verg. Aen. VI 122: *Itque reditque viam.* Propert. V 1, 36: *Hac, ubi Fidenas longe erat ire vias.*

65-68. *venaticus - - catulus*] «quo aliquando ad venatum uti constituit dominus.» — *cervinam pellem*] In pellem stramine vel musco repletam et ad vivi cervi similitudinem aliquatenus refictam iam catuli a magistris incitabantur. — *latravit*] eadem constructione, qua epod. 5, 57: *adulterum latrent Suburanae canes.* — *aula*] honestius vocabulum Graecum pro Latino *cohorte, chorte, corte*, loco saepto, in quo cuiusvis generis animalia alebantur, canes venatici etiam exercebantur. Gratius Cyneg. 167: *Sed praeceps virtus: ipsa venabitur aula Ille tibi.* — *Militat*] «feras sectatur;» frequenti comparatione inter venationem et militiam. Cfr. ad sat. II 2, 10, ubi venationem vocat *Romanam militiam.* Ovid. met. II 415 de venatrice: *Miles erat Phoebes.* — *Nunc - - nunc*] Cum vi repetitur adverbium praesens tempus denotans: «Noli, quaeso, hoc inceptum differre: fugit irreparabile tempus.» — *adbibe* cet.] «dum adulescens es, liber adhuc a vitiis, libenti animo sapientiae praecepta ausculta.» Imago frequens, etiam in prosa oratione, ut Cic. de fin. III 9: *conbibere artes.* Od. II 13, 31: *Pugnas et exactos tyrannos Densum umeris bibit aure volgus.* Stat. Silv. V 2, 58: *Bibe talia pronis Auribus.* Sen. epist. 36, 3: *perbibere liberalia studia.* — *puer*] «dum puer es», ut od. IV 1, 15 Fabius Maximus *centum puer artium* vocatur. Sic enim *ὁποχοριστικῶς* a familiaribus appellabantur adulescentes XX et plures annos nati. — *melioribus*] «quorum prudentiam ac virtutes tu ultro agnoscis.» Ep. I 1, 48: *meliori credere non vis?* — *offer*] «Roga eos, ut te doceant; noli exspectare, dum te moneant.» Schol. «Libenter talibus te trade,

Quo semel est inbuta recens, servabit odorem
Testa diu. Quodsi cessas aut strenuus anteis,
Nec tardum opperior nec praecedentibus insto.

ut veram sapientiam te doceant et ad virtutem perducant.»

69-71. *inbuta recens*] Frequens imago, veluti iam apud Ennium ann. 366 ed. Müller: *conchyli quom iam semel est imbuta veneno.* Philo Quod liber sit, quisquis virtuti studet p. 671: *ὥσπερ γάρ φασι τὰ κενὰ τῶν ἀγγείων ἀναφέρειν τὰς τῶν πρῶτον εἰς αὐτὰ ἐγχυθέντων ὀσμάς, οὕτω καὶ αἱ τῶν νέων ψυχαί.* Hieron. epist. 10 extr.: *Etiamsi aqua plena sit, tamen eundem odorem lagena servat, quo dum rudis esset, imbuta est.* — *Testa*] cadus vel amphora. — *Quodsi cessas* cet.] Ut iam aliquot satiris et primae epistulae, sic etiam huic *παρὰ προσδοκίαν* finem imponit; qui modus, si forte nobis primo conspectu durior videtur et minus urbanus, adulescentulo tamen Lollio, ut Horatius optime norat, lentum risum movere debebat, iunctum cum proposito talia consilia sequendi. Sententiae sic nectuntur: «Ceterum memento me omnia haec praecepta tibi tua tantum gratia tradidisse; consilium meum habes; nunc tu fac, quod tibi placet: si neglegens eris, tua res agetur; sin propter acerrimum studium velut auriga in certamine me praecesseris, gratum utique mihi erit; ego tamen, cui certam quandam viam ac rationem in omni mea vita regenda tenere propositum est, numquam neglegentior fiam propterea, quod te aliosve differre atque omittere verae sapientiae studia videam, neque ideo quod alii nimio fortasse mentis fervore in ea incumbunt magis, quam ratio mihi suadet, vires meas contendam ac propter hoc conficiam.» Consulto autem, quo omnis offensa devitetur, *praecedentibus* dicit, non *praecedenti.* — *anteis*] Cfr. od. I 35, 17.

EPISTULA III.

Iuli Flore, quibus terrarum militet oris
Claudius Augusti privignus, scire laboro.

EP. III 1. «*militet*, quod in omnibus scriptis vulgatisque est» Cruq. *militat* δ

III. Iulium Florum, familiarem aetate minorem, tunc inter comites Tiberii Claudii Neronis a. u. c. 734 in Orientem ab Augusto ad Tigranem in regnum Armeniae deducendum (v. Tac. ann. II 3, Suet. Tib. 9, Vell. Pat. II 94) missi, percontatur, quid Tiberius, quid communes amici, quid ipse agat (vv. 1-25), ad sapientiae studium excitat (vv. 25-30), postremum ut cum Munatio, communi amico, in gratiam redeat, amice hortatur (vv. 30-35). «Hic Florus scriba fuit satirarum scriptor, cuius sunt electae ex Ennio, Lucilio, Varrone satirae.» Porph. Sane hoc, quod tradit Porphyrio, veritatis speciem vel ideo habet, quod vix a quoquam confingi poterat. Haud improbabiliter de Floro disputavit Weichert Poet. Lat. p. 366 sq., unde seqq. excerpsimus: «Ita scholiastae verba intellegenda esse puto, ut Florum ex Ennio, Lucilio et Varrone, quos constat scripsisse satiras, praestantiora carmina elegisse eaque fortasse antiquitatis rigore sordibusque abstersis et emendatoria et elegantiora edidisse statuamus (vel dicam potius in eo elaborasse, ut illorum satiras sermoni captuique aequalium suorum magis adaptaret). Hinc igitur fortasse factum est ut Florus ipse satirarum scriptor appellaretur.» Ex v. 21 sqq. apparet Iulium, ad quem etiam ep. II 2 scripta est, fuisse adulescentem optimae indolis, oratorem, iuris consultum, poetam, philosophum. Neque tamen de eo aliunde quicquam certi proditum est. Nam in hac re Weichert erravit, quod hunc eundem esse voluit, quem ut M. Porcii Latronis auditorem memorat Seneca controv. IV 25, quemque in eloquentia Galliarum principem vocat Quintil. X 3, 13, exstimulatorem acerrimum rebellionis inter Treviros a. u. c. 774 (Tac. ann. III 40).

1-5. *oris*] non ad litus maris referendum est; v. *ora* omnino extremum terminum terrae alicuius denotat, cfr. od I 12, 55. — *Augusti privignus*] Sic honoris causa eum appellavit, quippe qui sine dubio hanc epistulam lecturus esset. Nondum nati erant C. et L. Caesares, Agrippae ex Iulia filii, Augusti nepotes, ab hoc adoptati; Tiberium adoptavit demum a. 758 post illorum mortem. Cfr. Tac. ann. VI 51. — *scire laboro*] aliquanto plus quam «cupio», «magnopere studeo», ut sat. II 8, 19: *nosse laboro*. — *Thraca*] ut ep. I 16, 13 est usitata forma substantiva, quam etiam habemus Verg. Aen. XII 335 et Cic. de rep. II 9. In odis Horatius usus est forma graeca *Thrace*, ut II 16, 5 et III 25, 11. *Thracia*, forma adiectiva, ut od. I 25, 11; IV 12, 2 (*Threicius* od. I 24, 13; 36, 14; epod. 13, 3) primus Ovidius (met. VI 435) pro substantivo usus est, quem recentiores poetae secuti sunt. Cfr. Lachmann ad Lucr. p. 278.

Thracane vos Hebrusque nivali compede vinctus,
An freta vicinas inter currentia turris,
An pingues Asiae campi collesque morantur?
Quid studiosa cohors operum struit? Hoc quoque curo.

4. *terris* R_1 *terres* δ_1 *terras* yV «lectorem non celabo Blandinium codicem vetustissimum cum Siluio hic habere *terras*» Cruq.

Teste autem Suetonio Tib. 14 Tiberius hanc expeditionem Armeniacam fecit per Macedoniam et Thraciam. Consule etiam Dionem Cassium LIV 9. — *Hebrusque*] Vide ad od. I 25, 20. — *nivali*] «hiemali.» Cfr. od. I 37, 19: *nivalis Haemoniae.* «Ut Horatius aquis glacie adstrictis *compedem* tribuit, ita Vergilius georg. IV 136 *frenum* et Sympos. Aenigm. 10, 2 *catenas.*» Orbar. — *turris*] «Turres Herus et Leandri. Inter Seston et Abydon medium est Hellesponti fretum.» Porph. Quae explicatio confirmatur etiam Strabonis (XIII 22) loco: *διὸ καὶ εὐπετέστερον ἐκ τῆς Σηστοῦ διαίρουσι παραλλαξάμενοι μικρὸν ἐπὶ τὸν τῆς Ἡροῦς πύργον . . . τοῖς δ'ἐξ Ἀβύδου περαιουμένοις παραλλακτέον ἐστὶν εἰς τἀναντία ὀκτώ που σταδίους ἐπὶ πύργον τινὰ κατ' ἀντικρὺ τῆς Σηστοῦ.* Accedit testimonium Lucan. IX 954: *Threiciasque legit fauces et amore notatum Aequor et Heroas lacrimoso litore turres.* V. *turres* igitur proprie accipiendum, ac suadet etiam poetica ratio, ut turribus illis omnium sermone celebratis oppida illa designentur, potius quam notione omnibus urbibus communi; neque explicandum aut *turritas urbes* (ut Tibull. I 7, 19: *Utque maris vastum prospectet turribus aequor - - Tyros*), quod praefert Obbarius, aut *scopulos.* Lectio codicis V *terras* multo minus apta et a Bentleio iniuria praelata librarii errori deberi videtur. — *vicinas*] Hellespontus loco angustissimo prope Abydum non plus septem stadia in latitudinem patet. — *currentia*] de fretis, ut poeta apud Cic. de nat. deor. III 24: *Europam Libyamque rapax ubi dividit unda.* Catull. 64, 357: *unda Scamandri, Quae passim rapido diffunditur Hellesponto.* — *pingues Asiae campi*] Cic. Manil. 14: *Asia tam opima est ac fertilis, ut et ubertate agrorum et varietate fructuum et magnitudine pastionis et multitudine earum rerum, quae exportantur, facile omnibus terris antecellat.* Iustin. XXXVIII 7, 6: *neque caelo Asiae esse temperatius aliud nec solo fertilius.* — *morantur*] «nunc vos detinent?» non quidem propter *loca* illa *voluptaria* (Sallust. Cat. 11), sed propter Tiberianae expeditionis finem ac necessitates. Recte autem notat Düntzer tres tractus praecipuos ac Tiberianae expeditionis veluti stationes a poeta scite significari.

6-8. *studiosa*] absolute (ut od. II 20, 19: *peritus;* od. III 4, 58: *avidus*) = «litterata.» Comm. Cruq. Sed, etsi *operum* cum v. *Quid* iungi oportet, tamen facile etiam ad *studiosa* suppletur; *opera* autem h. l. vix differt a *studiis litterariis.* — *cohors*] scil. *praetoria*, ut sat. I 7, 23. Paulatim mos invaluit, ut sic appellaretur *grex* (ep. I 9, 13) adulescentium nobilium, qui comitabantur proconsulem vel quemvis alium cum imperio extra urbem missum. Cic. ad Q. Fr. I 1, 4: *Quos vero aut ex domesticis convictionibus aut ex necessariis apparitionibus tecum*

Quis sibi res gestas Augusti scribere sumit?
Bella quis et paces longum diffundit in aevum?
Quid Titius, Romana brevi venturus in ora?

9. «*quid Titius.* scripta omnia Bland. (ut in commentatore scriptum cernere licet) hic habent *Titius Septimius*» Cruq.

esse voluisti, qui quasi ex cohorte praetoris appellari solent cet. Tibull. I 3, 2. Cfr. Mommsen, Röm. Staatsrecht II² 806 sq. — *Hoc quoque curo*] «non solum, ubi terrarum nunc degatis, verum etiam quibus studiis vacetis.» — *scribere*] ut od. I 6, 1 de carminibus praesertim panegyricis. — *sumit*] «praedicandas eligit,» cum infinitivo, ut od. I 12, 1: *Quem virum - sumis celebrare?* Neutro autem loco habet arrogantiae significationem, ut in illis Cic. Planc. 3: *Quamquam mihi non sumo tantum neque arrogo;* sed dictum est, ut a. p. 38: *Sumite materiam* cet. — *Bella quis* cet.] ἐπεξήγησις. «Quis igitur bella, quae gessit, paces illi tam gloriosas, quas victis imposuit, ad posteritatem propagare conatur?» Cfr. Sall. Iug. 31, 20: *bella atque paces - - penes paucos erant*, id est «ius, quandocumque eis libebat, pacem faciendi.» Ita *paces* sunt *Friedensschlüsse.* Rectius alii coll. ep. II 1, 102 explicant: «res ab Augusto pacis tempore gestas = *Friedensthaten.*» Ad quod inceptum ipse numquam se induci passus erat, ut panegyricum carmen in Augustum componeret, id satis urbane iuvenibus illis iniungit, quibus huiusmodi scripta, si non diuturnam gloriam, at certe commoda externa et praemia afferre poterant. Cfr. sat. II 11. (Atque hoc fortasse occultum epistulae huius alioqui simplicissimae fuit consilium, ut tecte, sed urbanissime significaret huiusmodi panegyricos non a se, sed potius a iunioribus exspectandos esse.) — *diffundit in aevum*] Ipse explicat od. IV 14, 3: *virtutes in aevum - - Aeternet.*

9. *Quid Titius* cet.] «Titius poeta hic Pindarum Latino voluit sermone vertere. Deridet autem hunc Horatius, quod ausus sit sacrum opus attaminare. potest tamen et vere laudare, nam Tiberii comes et doctissimus fuit et lyrica conscripsit.» Porph. «Titius Septimius (Septimus *corr.*) coeperat lyrica carmina et tragoedias scribere temporibus Augusti, sed libri eius nulli exstant. Huius insigne monumentum est infra Ariciam (Aritium *Hauthal*).» Comm. Cruq. Haec scholiastae sive certis auctoribus debuerunt sive ipsi effinxerunt. Horatium illum adulescentem minime derisisse cum ex universi loci indole tum ex vv. *auspice Musa* v. 13 cognoscitur. Immo poeta de horum iuvenum studiis ita festive locutus est, ut nihil omnino eos offendere posset in verbis urbanissimis amici natu maioris, quam ipsi ut *Romanae fidicinem lyrae* suspicerent atque observarent. Id tamen meminerat, hos pueros ipsi nondum esse pares. Eo minus autem eos deridere, immo laudando adhortari potuit, ut in inceptis perstarent. De hoc Titio nihil certi aliunde constat. Alii putant eum fuisse eundem poetam, qui apud Tibullum I 4, 73 commemoratur: *Haec mihi, quae canerem Titio, deus edidit ore: Sed Titium coniunx haec meminisse vetat;* alii existimant eum fuisse filium M. Titii cons. suff. a. u. c. 723, eius qui a. 734 signa a Parthis reddita iussu Augusti accepit. Reifferscheid in ind. schol.

Pindarici fontis qui non expalluit haustus,
Fastidire lacus et rivos ausus apertos.
Ut valet? ut meminit nostri? Fidibusne Latinis
Thebanos aptare modos studet auspice Musa,

univ. Vratisl. 1880/81 p. 7 acute suspicatus est hunc Titium eundem esse atque Rufum, de quo Ovid. ex Ponto VI 16, 28: *Pindaricae fidicen tu quoque, Rufe, lyrae*, eiusque nomen fuisse *Titium Rufum*, quod nomen etiam alias invenitur. Velut Cicero ad C. Titium L. F. Rufum praetorem urbanum a. 704 scripsit epistulam XIII 58, quem Titii Rufi poetae patrem fuisse Reiff. voluit, et Cassius Dio LIX 18 Titium quendam Rufum a Caligula ad voluntariam mortem propulsum esse narravit. Utut est, hoc non dubium est, quin a Septimio et od. II 6 et ep. I 9 diversus fuerit. Accedit quod, cum primis Horatii temporibus duo nomina gentilicia, ut *Titium Septimium*, coniuncta fuisse credi non possit, scholiasta sine dubio erravit. — *brevi venturus in ora*] «nondum quidem notus civibus suis propter poeticas laudes, sed qui, ubi ediderit carmina, brevi nomen vendibilis poetae merebitur.» Propert. IV, 9, 32: *veñies tu quoque in ora virum.* Verg. georg. III 9: *victorque virum volitare per ora*, ex Enniano illo: *volito vivu' per ora virum;* id. Aen. XII 235: *vivusque per ora feretur.* Prop. IV 1, 24: *Maius ab exsequiis nomen in ora venit.*

10-14. *expalluit haustus*] Eadem constructione atque od. II 12, 7: *periculum contremuit;* III 27, 27: *mediasque fraudes Palluit audax;* I 37, 23: *expavit ensem;* II 10, 2: *procellas horrescit;* 13, 14: *Bosporum perhorrescit.* Nihil igitur opus Porphyrionis coni.: «An *haustu?*» Iacobs putat Horatium respexisse ad Callimachi illud Anth. Pal. XII 43 Düb.: *οὔτ' ἀπὸ κρήνης Πίνω· σικχαίνω πάντα τὰ δημόσια.* «Qui» inquit «in Pindaro imitando vires suas experitur.» Recte adnotavit Obbarius: «Horatius in his vv. Titii audax Pindarum imitandi studium admiratur, non laudat, neque vituperat.» Quid autem ipse de Pindarica imitatione senserit, demonstrat od. IV 2. — *fontis*] Principes poetae, ex quibus imitatores *hauriunt*, saepe cum fontibus comparantur. Ovid. am. III 9, 25: *Adice Maeoniden, a quo ceu fonte perenni Vatum Pieriis ora rigantur aquis.* Martialis de suis carminibus IX 99, 9: *Multum, crede mihi, refert, a fonte bibatur Quae fluit, an pigro quae stupet unda lacu.* Lucil. 933 L. XXX 2 M.: *Quantum haurire animus Musarum e fontibu' gestit.* Cfr. sat. II 4, 94. — *Lacus (Wasserbehälter)* et *rivi aperti* significant non poetas lyricos Pindaro inferiores, sed poesis genera et faciliora et leviora. Ut lacus rivique aditu cuivis faciles *(aperti)* esse solent, ita ad fontem usque per invia loca penetrare persaepe multo molestius est. Cfr. Cic. acad. post. I 8: *ut ea a fontibus potius hauriant quam rivulos consectentur.* — *Ut valet?*] Recte Cruquius: «haec plena sunt amoris benevoli.» (Quem si cum perfida malitia miscuisset, in semet ipse illud edixisset: *Hic niger est, hunc tu, Romane, caveto!*) De hoc usu particulae *ut* v. ad sat. II 8, 1. — *aptare modos*] Cfr. od. II 12, 4: *Aptari citharae modis.* — *auspice Musa*] Cfr. od. I 7, 27: *auspice Teucro.* Verg. Aen. III 19: *divis - - Auspicibus coeptorum operum.* Sine imagine: «poetica facultate fretus et felici cum successu Pindarumne aemulatur? an ad tragoedias

An tragica desaevit et ampullatur in arte?
Quid mihi Celsus agit? monitus multumque monendus,
Privatas ut quaerat opes et tangere vitet

scribendas magis inclinat?» Fluctuabat igitur, ut manifesto apparet, iam cum Romae Horatii familiaritate uteretur, Titius inter utrumque genus, modo tragoediam aliquam componens, modo carmina lyrica, incertus interdum, utrum Pindaricum genus propter novitatem primus inter Romanos excoleret, an recentiorem illam tragoediam Latinam, cuius auctor fuisse videtur potius quam Pollio Varius; quem subsecutus est in Medea Ovidius. (Cfr. O. Ribbeck, Gesch. d. röm. Dicht. II 105. 247 sq.) — *desaevit*] videtur ab Horatio fictum esse, quem imitatus est Verg. Aen. IV 52: *Dum pelago desaevit hiems*, non tam «ex alto» quam usque ad finem (v. Schütz ad od. II 1, 35), id est «vehementer saevit.» Refertur ad violentas animi perturbationes (iram, saevitiam, amorem, furorem), a tragicis expressas; *ampullari* autem, ut Graecorum *ληκυθίζειν*, de amplo et magnifico sermonis tragici ornatu. Sic Callimachus fr. 98 c S. tragoediam *Μοῦσαν ληκυθίζουσαν* appellavit, Theodoridas in Anth. Pal. XIII 21 Düb.: *ἐπιλακυθίστριαν*, Horatius a. p. 97: *Proicit ampullas et sesquipedalia verba* graecum *ληκύθους* reddit, quo vocabulo etiam usus est Cic. ad Att. I 14, 3: *totum hunc locum, quem ego varie meis orationibus - - soleo pingere, de flamma, de ferro — nosti illas ληκύθους — valde graviter pertexuit.* Cfr. Aristoph. Ran. 1208: *ληκύθιον ἀπώλεσεν*. Haec imago desumpta est non a ventruosa forma *ληκύθου*, sed inde, quod in huiusmodi vasis quidquid ad comptum et ornatum corporis pertinebat colores, unguenta, pigmenta asservabantur. Quodsi Hesychius docet etiam *λάρυγγα* esse vocatam *λήκυθον*, haec nihil ad rem. Iam vero non ridet Titium ipsum prae nimio tumore *desaevientem* et *ampullantem*, sed tragicum genus ipsum, et potissimum tragoediam Romanam, quae ipsi, ut aliunde quoque apparet (ep. II 1, 55 sqq.; a. p. 258 sqq.), haud nimis placebat. Nulla autem, ut multis visum est, inest in v. 12 *Fidibusne* cet. aut *ταυτολογία* inanis aut derisio, ut alii opinantur, «vani et audaculi amici ob Pindari imitationem et propter eius superbum fastidium, quo alios aspernetur poetas;» sed hoc dicit, ubi omnem *εἰρωνείας* speciem, quae utique conveniebat viro seniori erga iuniores familiares, poetae perfecto erga eos, qui in poesi vix tirocinii rudimenta posuissent, detraxerimus: «Memini te modo Pindarum imitari voluisse, modo de excolenda hodierna tragoedia Latina cogitasse: ad utrumque inceptum ingenio minime cares; sed tamen memento, utrumque genus prorsus diversum atque rem difficillimam esse vel in alterutro hominum exspectationi satisfacere.»

15. 16. *Quid mihi - agit?*] Est sermonis cotidiani hoc sensu: «Quid agit? dic mihi; scire enim cupio, quo res eius sint loco;» ut *quid agis, dulcissime rerum?* (sat. I 9, 4) non: «quod opus nunc habet in manibus?» De dativo ethico cfr. Cic. ad Att. VIII 8, 2: *At ille tibi - - pergit Brundisium. — Celsus*] Videtur sane idem cum Celso Albinovano, comite scribaque Neronis, ad quem misit epistulam huius libri octavam. — *monitus*] «a me iam antea, cum Romae una essemus.» Fuit igitur unus ex sescentis illis, qui in benigno illius aetatis poetarum proventu, studio et ardore animi ad carmina componenda delatus, minus utique audax Titio,

Scripta, Palatinus quaecumque recepit Apollo,
Ne, si forte suas repetitum venerit olim
Grex avium plumas, moveat cornicula risum
Furtivis nudata coloribus. Ipse quid audes?
Quae circumvolitas agilis thyma? Non tibi parvum
Ingenium, non incultum est et turpiter hirtum:
Seu linguam causis acuis seu civica iura

22. *nec* Fy

exemplaria et Graeca et Latina nimis anxie imitando exprimeret; Horatius autem, qui de amici ingenio meliora etiam sperabat, h. l. eum ex animi sententia denuo monet, ut a vitiosa priorum imitatione desistat atque eiusmodi in posterum condat carmina, quae iure ipsi tribui possint. Idem igitur ei acclamat quod Pisonibus: *Nec verbum verbo curabis reddere fidus Interpres, nec desilies imitator in artum!* (a. p. 133 sq.) *Privatas* autem *opes* noli interpretari cum aliis «proprias doctrinae copias;» unice enim de poematis loquitur eadem imagine, qua usus est a. p. 131: *Publica materies privati iuris erit.*

17-20. *Palatinus - - Apollo*] In templo Apollinis Palatini Octavianus a. u. c. 726 condiderat bibliothecam Palatinam publicam (Suet. Aug. 29), cuius primus curator fuit C. Iulius Hyginus. — *recepit*] velut donaria in suam tutelam; quo minus etiam ea *tangere* (attrectare) licet. — *cornicula*] Nota fabella Aesopia (Babr. 72. Phaedr. I 3), ab Horatio paululum immutata, hanc sententiam expressit: «ne facile omnis lector perspiciat Celsum in sententiis, imaginibus, totisque adeo locis imitatum esse, interdum tantum in Latinum convertisse, poetas Graecos.» — *coloribus*] «plumis variorum colorum.» Schol. — *quid audes?*] «Habet aliquam fiduciae in amico ob praeclaram eius indolem positae notionem. Alii nescio quid ambiguitatis hic sentiunt.» Obbar.

21-25. *circumvolitas*] Ut saepe poetae cum apibus comparantur (od. IV 2, 27), sic hac imagine *circumvolitandi* atque *agilitatis* significat modo haec, modo illa carminum genera a Floro temptata esse, sane ut opus secundarium, cui per horas subsecivas vacaret: nam severiora studia ad eloquentiam forensem et ius civile converterat. — *incultum* cet.] Ut ager incultus *hirtus* fit, id est filice vepribusque obducitur, sic ingenium bonis artibus non excultum fit rude et hebes. — *turpiter - hirtum*] a. p. 3: *turpiter atrum;* od. III 11, 35: *Splendide mendax.* — *acuis*] significantius quam «praeparas.» Cic. Brut. 331: *tu illuc* (in forum) *veneras unus, qui non linguam modo acuisses exercitatione dicendi* cet. id. de orat. III 121: *non enim solum acuenda nobis neque procudenda lingua est.* Significantur declamationes, quibus iuvenes ad eloquentiam iudicialem praeparare se solebant. — *civica iura Respondere*] pro volgari: *ius civile respondere* (Plin. ep. VI 15, 3) et *de iure respondere.* Ad iuris prudentiae igitur studium hoc refertur. De forma *civicus* vide ad od. III 2, 6. — *amabile carmen*] ἐρωτικά, puto, συμποτικά, epigrammata cet.,

Respondere paras seu condis amabile carmen,
Prima feres hederae victricis praemia. Quodsi
Frigida curarum fomenta relinquere posses,
Quo te caelestis sapientia duceret, ires.
Hoc opus, hoc studium parvi properemus et ampli,
Si patriae volumus, si nobis vivere cari.
Debes hoc etiam rescribere, sit tibi curae,

30. «*sit tibi curae.* sic habent omnia scripta quae vidi sine ulla macula» Cruq. *si* δγ

venustum atque elegans cuiusvis generis carmen. — *hederae - praemia*] Proprie refertur ad poeticam facultatem propter Bacchum, qui Pindaro dithyr. fr. 75 B. est *κισσοδέτας* (*κισσοχόμας* B.) *θεός*. Cfr. od. I 1, 29. Tum per zeugma pertinet etiam ad cetera Flori studia, in quibus omnibus eum primas partes laturum pollicetur.

26-29. *Frigida curarum fomenta*] Unum vitium in amico libere reprehendit, quod is quoque, ut aequalium plerique, nimio lucri et quaestus studio indulgebat. *Curarum fomenta* h. l. manifesto sunt ea fomenta (= remedia), quae curae Floro imponunt, id est pecuniae cupiditas atque ambitio; hae autem paulatim *refrigerant* ac retardant spiritus generosiores, hebetant ingenium, imminuunt poeticam facultatem. Cic. de fin. II 95: *virtutis, magnitudinis animi, patientiae, fortitudinis fomentis dolor mitigari solet.* Ceterum in *fomentis frigidis* nullum inest *ὀξύμωρον*, cum Celsus quattuor memoret genera, calida frigida, sicca, humida. Alii quidem, ut Iacobs, Dillenburger, Schütz, interpretantur: «*fomenta* contra curas, ad eas levandas, imposita, sed *frigida*, id est remedia vana, inania, *θαλπτήρια ψυχρὰ μεριμνῶν*.» Verum, ita si interpretabere, non satis sententiae convenit v. *relinquere*. Quid enim inde consequitur? Frigidis istis curarum fomentis, quae vana videntur poetae, relictis nullane omnino remedia adhibere iubetur amicus? Tunc ergo curae eum vexare pergent. Quodsi hunc sensum exprimere voluisset Horatius, utique hoc dicere debebat: «Relinque vana, *ψυχρά*, haec remedia, et illico quaere efficaciora, curas prorsus depulsura!» — *relinquere posses*] «His a curis» inquit «si liberare te posses, nihil iam te impediret, quominus *caelestis* (maxime sublimia quaeque appetentis terramque despicientis) philosophiae praeceptis satisfaceres atque obtemperares.» — *Hoc opus*] sapientiae; *opus* ad actionem, *studium* ad *θεωρίαν* refertur. — *parvi - et ampli*] «verae sapientiae nos tenuiores operam dare aeque possumus ac divites et honorati.» — *properemus*] Cfr. ad ep. I 2, 61. — *nobis - cari*] *Sibi carus* est, qui secum ipse non dissidet nec habet, cur quicquam magnopere in se reprehendat cet. Ep. I 18, 101: *Quid minuat curas, quid te tibi reddat amicum.*

30-32. *sit tibi curae*] Huic omnium fere codicum lectioni immerito Orelli cum Bentleio praetulit *si tibi curae.* — *Munatius*] filius fortasse L. Munatii Planci cos. a. u. c. 712; eius, ad quem od. I 7 scripta est. — *male sarta*] Imago desumpta a volnere ideo rescisso,

Quantae conveniat, Munatius. An male sarta
Gratia nequiquam coit et rescinditur? ac vos
Seu calidus sanguis seu rerum inscitia vexat
Indomita cervice feros? Ubicumque locorum
Vivitis, indigni fraternum rumpere foedus,
Pascitur in vestrum reditum votiva iuvenca.

33. *Seu . . . seu* $\gamma_2$superscr.σy *Heu . . heu* omnes «*heu . . . heu.* sic omnes scripti cod. praeter Diuaei, qui vulgatos sequitur» Cruq.

quia eius margines non recte consuti sunt a chirurgo. Celsus V 6: *assuere acu volnera.* Id. VII 8: *Tertium est, si quid ibi* (in aure externa, in labris et naribus) *curti est, sarcire.* — *nequiquam*] «ita ut curatio, quam exspectabamus, effectu careat.» — *coit*] Cels. VIII 10: *potest ea ratione et os coire et volnus sanescere.* Ovid. trist. IV 4, 41: *Neve retractando nondum coeuntia rumpam Volnera.* — *rescinditur*] Petron. 113: *credo veritus, ne inter initia coeuntis gratiae recentem cicatricem rescinderet.*

33-36. *Seu*] Mirus error est codicum etiam antiquissimorum *Heu -- Heu;* magis etiam mirum eundem placuisse et Cruquio et Gesnero. — *rerum inscitia*] «Cum quae alteruter recte atque ordine fecerat aut dixerat, alter falso interpretatur atque in suam vel contumeliam vel iniuriam facta opinatur. *(Missverständnisse.)* *Ἀπειρίαν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων* alii explicant et afferunt Caes. b. g. I 44, 9: *non se tam barbarum neque tam imperitum esse rerum ut non sciret.* Ter. Andr. 910: *adulescentulos imperitos rerum;* sed hoc in duorum proborum adulescentium fortuito dissidio nimium est. — *Indomita cervice feros*] Comparatio repetita ab equis (ep. I 2, 64: *Fingit equum tenera docilem cervice magister*) et a tauris, quos Graeci *σχληραύχενας* et *ζυγομάχους* vocant. Oppositum invenitur ep. I 2, 64: *tenera docilem cervice.* — *ubicumque locorum*] Sic redit ad initium epistulae. — *indigni-rumpere*] Graeca attractione: «quos indignum est, non decet, rumpere.» Eadem constructio invenitur sat. I 4, 3: *Siquis erat dignus describi.* — *fraternum*] «intimum.» Cfr. ep. I 10, 4. — *foedus, Pascitur*] Contra poetae mentem nonnulli sic interpungunt: *foedus: Pascitur*, qua ratione sententiae nimis distrahi videntur. Immo per brachylogiam hoc dicit: «Ubicumque nunc vivitis vos, quos minime decet fraternae amicitiae foedus dissolvere, hoc scitote, me, qui vos ambos aeque diligo, unanimem vestrum reditum exoptare et laeto sacrificio celebraturum esse, ut Numidae mei (od. I 36, 2); quocirca etiam mea causa in gratiam inter vos redire, uti spero, maturabitis;» vel, si mavis cum Obbario: «Quocumque inter vos affecti estis animo, ego vos mutuo dignos amore (quapropter vestrum in gratiam reditum magnopere exopto) amare non desinam.»

EPISTULA IV.

Albi, nostrorum sermonum candide iudex,
Quid nunc te dicam facere in regione Pedana?
Scribere quod Cassi Parmensis opuscula vincat,

IV. 1. Epistolium scriptum ad Albium Tibullum, poetam suavissimum ipsique amicissimum (cfr. od. I 33), qui natus circiter a. u. c. 700, mortuus est a. 735 aut sequenti. Satiras autem (hae enim solae hic significari videntur, non vero etiam epistulae, ut ratus est Franke f. H. p. 70) Horatius non post a. u. c. 727, quo Tibullum cum Messalla ex bello Aquitanico redisse (Tib. I 7, 3) probabile est, scripsit. Iam cum permulti eius obtrectatores atque invidi maligne de eis iudicarent, Tibullus *candidum*, id est integrum ac verum iudicium de eisdem inter iuniores suos amicos, imprimis, ut arbitror, apud fautorem Messallam, fecerat; sic ille poeta notus primum, deinde familiaris factus esse videtur Horatio. Atque propter hanc ipsam satirarum mentionem probabilius est paulo post easdem editas hanc compositam esse epistulam quam, ut alii volunt, a. 733 vel 734; nam post sexennium fere nihil iam attinebat memorare benevolum illud iudicium. Pro certo autem tempus definiri nequit. Ceterum cfr. Schützii editionem. — *candide*] Martial. IV 86, 4 de Apollinari amico critico: *Nil exactius eruditiusque est, sed nec candidius benigniusque.* Oppositum est *niger* (sat. I 4, 85).

2. 3. *Quid nunc te* cet.] Amici memor vitae eius habitum, quem probe norat, una sibi in mentem revocat: «Quid dicam mecum, quid cogitem nunc te facere? Sane, ut soles, modo poesi studebis, modo sapientiae.» — *in regione Pedana*] Pedum (hodie *Zagarola*, secundum alios *Gallicano*) oppidum inter Tibur et Praeneste, prope quod erant Tibulli praedia paterna et avita. «Pedum oppidum haud longe ab Urbe fuit. Nunc non est, verum adhuc regio ipsa Pedana dicitur» Porph. — *Cassi Parmensis*] «Hic aliquot generibus stylum exercuit: inter quae opera elegiaca et epigrammata eius laudantur.» Acro. «Hic est Cassius, qui in partibus Cassii et Bruti cum Horatio tribunus militum militavit. quibus victis Athenas se contulit. Q. Varius ab Augusto missus, ut eum interficeret, studentem repperit et perempto eo scrinium cum libris tulit. Unde multi crediderunt Thyesten Cassii Parmensis fuisse. scripserat enim multas alias tragoedias Cassius.» Porph. In his Q. Attium Varum et L. Varium, amicum Horatii, a schol. confusos esse apparet. Satis autem constat Cassium Parmensem fuisse in interfectoribus Caesaris (Vell. II 87, 3: *ultimus autem ex interfectoribus Caesaris Parmensis Cassius morte poenas dedit, ut dederat primus Trebonius*), qui in bello civili classi praefectus a. 711 epistulam (XII 13) ad Ciceronem scripsit. Post pugnam ad Philippos factam ubi ad Antonium se adiunxit, Augustus, quem litteris contumeliosis irritavisse Suet. Aug. 4 narrat, eum paulo post victoriam Actiacam Athenis per Q. Attium

An tacitum silvas inter reptare salubris,
Curantem quidquid dignum sapiente bonoque est? 5
Non tu corpus eras sine pectore: di tibi formam,
Di tibi divitias dederunt artemque fruendi.

Ep. IV 5. *bonumque* γR «unus cod. Blandin. habet *bonumque*» Cruq. — 7. *dederant* σgy «*dederunt* . . nec aliter inveni in omnibus scriptis praeter Martin.» Cruq.

Varum necandum curavit. Ex reliquis scriptis eius nihil superest nisi versus iambicus *(quis istam faciem lanipedis senis torquens?)* a Quintiliano (V 11, 24) servatus et pauca verba ex litteris contumeliosis, quas supra commemoravi. — *opuscula*] Sunt carmina minora, hoc loco, ut consentaneum est, imprimis elegiae, quemadmodum apud Plin. ep. VIII 21, 4: *Liber* (meus, quem recitavi,) *fuit et opusculis varius et metris.* Eodem vocabulo ad sua carmina lyrica significanda usus est Horatius ep. I 19, 35: *Scire velis, mea cur ingratus opuscula lector Laudet.* Admodum ergo fuerunt elegantia ac venusta; alioquin is, qui ea superasset, laudem non meruisset. Ceterum integrum et candidum iudicem se praebet Horatius etiam in eo, quod Cassium, Octaviani inimicum et ab hoc interfectum, tamquam poetam laudat. Quod nonnulli Cassium reprehendi ab Horatio vel hoc certe dici contenderunt: «Scribisne tu opus, quod vastitate sua vincat etiam vasta Cassii opuscula?» inde ortum est, quod hunc Cassium Parmensem confuderunt cum Cassio Etrusco, malo poeta et πολυγραφωτάτῳ. Cfr. ad sat. I 10, 61 sq.

4. 5. *tacitum*] «infixum cogitationi de pulchro et honesto, de vita ad philosophiae praecepta conformanda.» — *reptare*] ut ἕρπειν et ἑρπύζειν, «sine certo consilio et tardo incessu perambulare, *schlendern.*» Sic Plin. ep. I 24, 4: *scholasticis dominis - - sufficit abunde tantum soli, ut relevare caput, reficere oculos, reptare per limitem unamque semitam terere.* — *salubris*] propter frigus aeremque purum. Cfr. ep. II 2, 77. Tibullus ipse de se IV 13, 9: *Sic ego secretis possum bene vivere silvis, Qua nulla humano sit via trita pede.* — *sapiente bonoque*] Saepe haec duo coniungit: Ep. I 7, 22; 16, 73; a. p. 445. Cic. de off. III 62: *Haec est illa pernicies, quod alios bonos, alios sapientes existimant.* Eandem vitae rationem, quam ipse sequebatur, tribuit etiam amico, et vere quidem, ut reor.

6. 7. *Non tu* cet.] «Hi versus antecedentibus hunc annectunt sententiarum ordinem: «Et recte quidem; tibi enim est ingenium pulcherrimum diisque accepta refers bona ad bene vivendum idonea, quibus nihil potest addi maius.» Obbar. — *corpus*] dumtaxat brutum, *eine Masse.* — *eras*] «semper, ex quo inter nos versari coepisti egoque te cognovi.» — *sine pectore*] «non eras excors, immo animus tuus et tener erat in amicitia et veri cupidus et pulchri sensu eximie praeditus = *ohne Seele.*» Ovid. her. 16, 305: *Huncine tu speres hominem sine pectore dotes Posse satis formae, Tyndari, nosse tuae?* met. XIII 290: *rudis et sine pectore miles.* Quintil. X 7, 15: *Pectus est, quod disertos facit, et vis mentis.* — *formam*] Vita anti-

Quid voveat dulci nutricula maius alumno,
Qui sapere et fari possit, quae sentiat, et cui
Gratia, fama, valetudo contingat abunde
Et mundus victus non deficiente crumena?
Inter spem curamque, timores inter et iras,

9. *Qui* Rψδ «Bland. 4 habent, *qui sapere et fari possit, quae sentiat, et cui* etc.» Cruq. *Quin* Aaγgφ Quam σy — 11. *Et modus est* Fδy

qua Tibulli: «*insignis fuit forma cultuque corporis observabilis.*» — *divitias*] quales mox accuratius designat v. 11 et Tibullus ipse de se I 1, 77: *ego composito securus acervo Despiciam dites despiciamque famem.* — *dederunt*] Hac perfectorum quantitate saepe usi sunt poetae. Vide sat. I 10, 45: *Vergilio adnuerunt;* epod. 9, 17: *vertĕrunt.* Tib. IV 5, 4: *dedĕrunt.* Verg. Aen. II 774: *Obstupui steteruntque comae et vox faucibus haesit.* Cfr. Neue, Lat. Formenlehre II² 392. — *artemque fruendi*] «quia prudens es et eo, quod satis est, contentus vivis.»

8. *nutricula*] Alia nutricum vota vide apud Pers. 2, 37. Iuven. 10, 289. — Totam clausulam recte construxit Lambinus: «Alumno, qui sapere et fari possit quae sentiat, et cui gratia, fama, valetudo contingat abunde et mundus victus cet., quid nutricula optet maius?» Quoniam Tibullus haec omnia habet, ne benevolentissima quidem nutricula maiora alumno adulto optare potest.

9-11. *sapere et fari* cet.] «recte cogitare (quocirca etiam rationi convenienter vivet) facundeque sensus suos explicare atque cum aliis communicare.» Obbarius comparat Periclis verba apud Thucyd. II 60, 9: *οὐδενὸς οἴομαι ἧσσων εἶναι γνῶναί τε τὰ δέοντα καὶ ἑρμηνεῦσαι ταῦτα.* — *Gratia*] imprimis apud Messallam Corvinum. — *fama*] Ovid. am. I 15, 27: *Donec erunt ignes arcusque Cupidinis arma, Discentur numeri, culte Tibulle, tui.* — *mundus*] = non sordidus. Cfr. sat. II 2, 53 et 65. Cic. de off. I 130. Corn. Nep. Att. 13, 5: *Omni diligentia munditiam, non affluentiam affectabat.* Oppositum est *pauperies inmunda* (ep. II 2, 199). Perquam autem probabile est lectionem perversam *Et modus et victus*, ex qua veluti ex ovo exclusum est Bentleianum illud et Pottierianum: *Et domus et victus*, eis deberi, qui vocabuli *mundus* unam illam significationem *κόσμου* tenerent. — *crumena*] «sacculo nummario.» Schol. Cfr. Iuven. 11, 38: *Quis enim te deficiente crumena Et crescente gula manet exitus?*

12-14. *Inter spem* cet.] Addit *γνώμην* s. locum communem, quo tamen nequaquam reprehendit amicum, ut opinati sunt interpretes morosiores. Est descriptio vitae humanae, quae ex natura nostra variis affectibus semper agitatur, ut in mortalibus omnibus, sic etiam in Tibullo, homine quamvis tranquillo neque supervacaneae opulentiae cupido. «*Spes* est futurorum bonorum, *cura* praesentium; *timor* futurorum malorum, *ira* seu dolor praesentium.» Comm. Cruq. «Ein direkter Vorwurf für Tibull liegt in v. 12 nicht; aber bemerkenswert ist es, dafs die einzige an ihn gerichtete Ode (I 33) ihn über unglück-

Omnem crede diem tibi diluxisse supremum:
Grata superveniet, quae non sperabitur, hora.
Me pinguem et nitidum bene curata cute vises,
Cum ridere voles Epicuri de grege porcum.

liche Liebe tröstet und von seinen miserabiles elegi spricht.» Schütz. — *diluxisse*] Est Graecorum *ὑπεμφαίνεσθαι*. Cic. Philipp. II 2, 5: *Discussa est illa caligo - - diluxit, patet, videmus omnia.* Id. Catil. III 6. Liv. XXXVI 24, 6. In prosa oratione sane usitatius est *illuxisse.* Eandem sententiam ita expressit Seneca epist. 15 extr.: *Ecce hic dies ultimus est: ut non sit, prope ab ultimo est.* — *Grata superveniet* cet.] Musonius apud Stob. tit. I 83: *Οὐκ ἔστι τὴν ἐνεστηκυῖαν ἡμέραν καλῶς βιῶναι, μὴ προθέμενον αὐτὴν ὡς ἐσχάτην βιῶσαι.* Plut. de tranq. an. 16: *Ὁ τῆς αὔριον ἥκιστα δεόμενος, ὥς φησιν Ἐπίκουρος, ἥδιστα πρόσεισι πρὸς τὴν αὔριον.* Terent. Phorm. 251: *Quidquid praeter spem eveniet, omne id deputabo esse in lucro.* Eurip. Alcest. 794: *Βροτοῖς ἅπασι κατθανεῖν ὀφείλεται, Κοὐκ ἔστι θνητῶν ὅστις ἐξεπίσταται Τὴν αὔριον μέλλουσαν εἰ βιώσεται.* Od. I 9, 14: *quem Fors dierum cumque dabit, lucro adpone.* — *superveniet*] «insuper atque inexspectata tibi adveniet.»

15. 16. *Me pinguem* cet.] «Haec ipsa praecepta strenue me sequi, sicubi ex regione Pedana in Urbem veneris, videbis vel ex facie mea.» Minime autem, quod rati sunt nonnulli, in quibus Kiefsling, Tibullum, ut ad ipsum veniat, invitat. Sueton. vit. Horat.: *Habitu corporis brevis fuit atque obesus.* — *nitidum*] propter ipsam pinguedinem, vide sat. II 2, 128. — *curata cute*] Ep. I 2, 29. — *grege*] Hoc vocabulo satis crebro ad sectam philosophorum designandam (sat. II 3, 44: *Chrysippi porticus et grex.* Cic. de orat. I 42: *philosophorum greges iam ab illo fonte et capite Socrate*) poeta usus est, quo facilius insequentem metaphoram adiungat. — *porcum*] Innocenter iocatur in semet ipse. Comparatione ista petita *a pecude, cui animus datus est pro sale, ne putesceret* (Cic. de fin. V 38), invehi solebant Stoici in adversarios suos. Cic. Pison. 37: *Epicure noster, ex hara producte, non ex schola.* Atque omnino in talibus liberiores, vel, si mavis, audaciores nobis fuerunt antiqui; sic Cicero se ipse *asinum germanum* vocat ad Att. IV 5, 3 et Pisonem (73) ita alloquitur: *Quid nunc te, asine, litteras doceam?* Tenerior in talibus, quas vocat, *μεταλήψεσι* fuit iam Quintilianus VIII 6, 37: *Nos quis ferat, si Verrem suem - - nominemus?*

EPISTULA V.

Si potes Archiacis conviva recumbere lectis
Nec modica cenare times olus omne patella,
Supremo te sole domi, Torquate, manebo.
Vina bibes iterum Tauro diffusa palustris

EP. V. 1. «ad unum quos vidi codices scripti omnes in versibus ipsis habent *archiacis* praeter Tonsanum» Cruq. — 4. *palustri* Aaδ_1?

V. Hilarem in modum invitat poeta amicum ad cenam frugalem, sed laetam, quam proxime ante Caesaris Octaviani diem natalem facturus erat, simulque ad hilarem vitae usum excitat. De Torquato eiusque moribus vide ad od. IV 7, quae ad eundem scripta est. Quo anno haec epistula scripta sit, incertum est. Hoc unum apparet ex v. 4, eam aliquot annis post T. Statilii Tauri alterum consulatum (a. 728) esse compositam. Ac recte ab omnibus fere interpretibus refertur ad a. u. c. 734, «quo ipso anno Augusti dies natalis maiore quam antea apparatu et splendore concelebratus esse videtur; cfr. Dionem LIV 8: *ἰδίᾳ δὲ δὴ οἱ ἀγορανόμοι ἱπποδρομίαν τε ἐν τοῖς τοῦ Αὐγούστου γενεθλίοις καὶ θηρίων σφαγὰς ἐποίησαν.*» Franke f. H. p. 204.

1-3. *Si potes* cet.] «Si potes hoc abs te impetrare, ut mecum accumbas cet.» Cfr. epod. 9, 14. — *recumbere*] ut od. III 3, 11 idem quod *accumbere*. — *Archiacis*] «simplicibus quidem, sed simul satis elegantibus (a rusticitate certe affectanda adhorrebat Horatius), quales vendere solet Archias,» faber lectarius Romae tunc notus. Cfr. *Soterici lectos* apud Gell. XII 2, 11. *Pausiaca tabella* sat. II 7, 95. Similia ad nomina ab inventoribus vel opificibus repetita hoc quoque referri potest apud Sueton. Domit. 10: *Sallustium Lucullum, Britanniae legatum*, (interemit Domitianus) *quod lanceas novae formae appellari Luculleas passus esset.* Optimo iure haec omnium codicum lectio a Bentleio restituta est, cum antea omnes editiones haberent *archaicis*, quod vocabulum et a Latinitate abhorret et metro adversatur. — *olus omne*] = qualecumque, *τὸ ἐπιτυχόν*, brassicam, betam, cichorea, legumina cet. Sane est *λιτότης*. «*Wie wenn wir auf eine Suppe oder einen Salat einladen.*» Düntzer. Cfr. sat. II 1, 74. — *Supremo sole*] Vide ad sat. II 8, 3. «Serius aliquanto, quam plerique cenare solebant (hora nona), et demum ad vesperam, sole iam ad occasum vergente; itaque negotia tua ad finem perducere poteris.» Romanis inter horam undecimam et duodecimam sol occidebat, nobis mense Septembri exeunte sub horam sextam. Cfr. sat. II 7, 33.

4-7. *iterum*] sc. consule. Iul. Capitol. vita Pertin. 4: *quia ille esset iterum, cum Pertinax factus est.* T. Statilius Taurus II cum Augusto VIII cos. a. u. c. 728. — *diffusa*] ex doliis in cados, unde

Inter Minturnas Sinuessanumque Petrinum. 5
Si melius quid habes, arcesse; vel imperium fer.
Iamdudum splendet focus et tibi munda supellex.
Mitte levis spes et certamina divitiarum
Et Moschi causam: cras nato Caesare festus

6. «*si.* nulla mea scripta habent *sin*» Cruq.

doliari opponitur vinum *diffusum*. Contra *defunditur* vinum ex cratere in pocula et pateras. Cfr. sat. II 2, 58. Vinum igitur hoc erat sex annorum, pro Italico satis recens, ita tamen, ut in simplici domo sine nimiae parsimoniae ac sordium reprehensione convivis apponi posset. Galenus ap. Athen. 1, 48: *ὁ Φαλερῖνος οἶνος ἀπὸ ἐτῶν δέκα ἐστὶ πότιμος καὶ ἀπὸ πεντεκαίδεκα μέχρι εἴκοσιν κτλ.* — *Inter* cet.] *Minturnae*, Auruncorum oppidum ad ostia Liris fluminis, a quo *Sinuessa* distabat IX m. p. «*Petrinus* mons est Sinuessanae civitati imminens vel ager Sinuessae vicinus.» Comm. Cruq. Hodie *Rocca di monte Ragoni*, ex aliorum sententia *Piedimonte*. Sinuessanum autem vinum melioribus adnumerabatur, non tamen optimis, Falerno, Caecubo, Setino, Formiano. (Martial. XIII 111 sqq.) — *Si*] Horatius numquam utitur part. *sin*, sed in oppositionibus duplici *si*. Cfr. ep. II 1, 64 sqq. — *arcesse*] «Si quid melius vini habes, per servulum ad me afferendum cura.» Recte dici *arcessere rem* patet ex Cic. ad Att XVI 11, 4: *eius librum arcessivi*. Alii explicantes: «arcesse me ad te» (*so lade mich* Voss et Passow) obliti sunt apparatum iam esse convivium apud Horatium, invitatos una cum Torquato ceteros sodales, atque omnino fastidiosum et agrestem futurum fuisse Torquatum, si tantummodo propter vinum Falerno minus generosum venire noluisset, cum ipse homo opulentus aliquot Falerni cados velut ad symbolam mittere potuisset. — *imperium fer*] «quod in convivas quodammodo exercebat convivii dominus (sat. II 2, 92; 8, 93).» Est igitur: «Vel eo contentus esto, quod ego mea ex apotheca depromendum curabo.» Similis est sententia ep. I 6, 67: *Siquid novisti rectius istis, Candidus imperti; si non, his utere mecum.* — *splendet focus*] Lares tali die tergebantur cera, fuligo foci amovebatur. — *tibi*] «in honorem tuum.»

8-10. *Mitte* cet.] «Omissis omnibus curis, quae solent agitare vitam humanam inter honorum spes plerumque fallaces et studium opibus alios superandi, Genio indulgeamus.» Ipse a talibus semper vacuus amicum exhortatur, ut negotiis cotidianis illo certo die postpositis secum Genio indulgeat: nec vero in his quicquam reprehensionis inest, quasi Torquatus ipse fuerit homo vel vanus vel avarus. Idem monet Maecenatem (od. III 8, 17: *Mitte civilis super urbe curas*) et Vergilium IV 12, 25: *Verum pone moras et studium lucri*. Idem dicit Iuvenalis 11, 183: *Sed nunc dilatis averte negotia curis Et gratam requiem dona tibi — levis spes*] Pind. fragm. inc. 131: *ἐλπίδες ἐγρηγορόντων ἐνύπνια.* — *certamina divitiarum*] = *studium lucri* od. IV 12, 25; cfr. sat. I 1, 112 sqq. *divitiarum* est gen. obiect. ut Liv. I 17, 1: *patrum interim animos certamen regni ac cupido versabat.* — *Moschi*] «Moschus hic Pergamenus fuit rhetor notissimus. reus

Dat veniam somnumque dies; inpune licebit
Aestivam sermone benigno tendere noctem.
Quo mihi fortunam, si non conceditur uti?
Parcus ob heredis curam nimiumque severus
Adsidet insano. Potare et spargere flores

11. *festivam* y Meineke, Haupt, Vahlen — 12. *fortuna* γRσ

veneficii fuit, cuius causam ex primis tunc oratores egerunt, Torquatus hic, de quo nunc dicit, cuius exstat oratio, et Asinius Pollio.» Porph. Eum fuisse discipulum Apollodori et condemnatum Massiliae habitavisse docet Sen. contr. II 5, 13. — *cras - - Dat*] De v. *cras* cum praesenti v. Hand Turs. II p. 132. — *nato Caesare*] Sic nude dictum vix aliter intellegi potest quam cum plerisque viris doctis de die natali Caesaris Augusti, qui incidit in IX. Kal. Octobr. (23. d. Sept.). Sueton. Octav. 57: *Equites Romani natalem eius sponte atque consensu biduo semper celebrarunt.* Haeserunt quidem multi in vv. *Aestivam - - noctem* ideoque aut interpretati sunt de C. Iulii Caesaris dictatoris natali, a. d. IV. Id. Iul. (12. die Iul.) aut ex deterrimis codicibus cum Meinekio, Hauptio, Vahleno *Festivam* praetulerunt. Sed sub caelo Italico illa quoque nox, quae proprie erat auctumnalis, dici poterat *aestiva*, ut Calpurn. 1, 1: *Nondum Solis equos declivis mitigat aestas, Quamvis et madidis incumbant prela racemis Et spument rauco ferventia musta susurro.* Atque *medio Septembri* pro «summo aestu» dixit Iuven. 14, 129 sq. — *veniam somnumque*] quoniam die natali Caesaris ut die festo erat iustitium. — *inpune*] «sine rei tuae cuiusquam detrimento.»

11-15. *sermone benigno tendere noctem*] «multo et liberali et faceto sermone noctem *extendere*, id est «transigere, usque ad eius finem exigere.» «Und nun malt sich H. das Vergnügen der lebhaften Unterhaltung aus, welche durch immer neue Flaschen im Flusse erhalten wird: 'ein Philister, wer sich ängstlich jeden Lebensgenufs versagen wollte!' Kiessl. — *Quo mihi fortunam, si* cet.] Solita est haec Latinis exclamatio (v. sat. I 6, 24), velut propter loquentis impatientiam ac festinationem omisso verbo *optem, quaeram*, simili. *Quo* est dat. antiq. *quoi*, «quorsum.» Cfr. Madvig advers. crit. I 68. Cic. ad fam. VII 23, 2: *Martis vero signum quo mihi pacis auctori?* Sen. de tranq. an. 9, 4: *quo innumerabiles libros et bibliothecas?* Ovid. am. II 19, 7: *Quo mihi fortunam, quae numquam fallere curet?* Ib. III 4, 41: *Quo tibi formosam, si non nisi casta placebat?* Ib. III 7, 49: *Quo mihi fortunae tantum? Quo regna sine usu?* Phaedr. III 18, 9: *Quo mi, inquit, mutam speciem, si vincor sono?* Similis ellipsis exempla sunt sat. II 5, 102: *unde mihi tam fortem tamque fidelem?* 7, 116: *Unde mihi lapidem? - - unde sagittas?* Atque ita etiam Graeci, saltem posteriores. Philippus Anthol. Palat. XI 347, 3: *Ἰλοῖ γὰρ ἐμοὶ ζητεῖν, τίνας ἔδραμεν ἥλιος οἴμους*; Ceterum *fortuna* ponitur pro plur., *Glücksgüter;* neque tamen legendum cum Mureto et Lambino *fortunas.* Sic apud Ovid. am. III 7, 49. Corn. Nep. Att. 21, 1: *cum - - ad extremam senectutem non minus dignitate quam gratia*

Incipiam patiarque vel inconsultus haberi.
Quid non ebrietas designat? Operta recludit,
Spes iubet esse ratas, ad proelia trudit inertem,
Sollicitis animis onus eximit, addocet artis.
Fecundi calices quem non fecere disertum?

16. *designat* agφσ *dissignat* AγRψδ — 17. *inermem* Aaγg «cod. Blandin. habent *ad proelia trudit inertem*» Cruq. — 19. *Faecundi* γ *Fancundi* A *Facundi* Rδ

fortunaque crevisset (multas enim hereditates - - consecutus est) tantaque prosperitate usus esset cet. — *heredis*] Cfr. od. IV 7, 19. — *Adsidet insano*] «Quasi consulto locum occupat insano proximum, ideoque ei παραπλήσιος, simillimus est.» Hac tropica significatione videtur ἅπαξ λεγόμενον, desumptum a sedibus theatri. Antiphanes apud Stob. tit. 99, 27: *Λύπη μανίας ὁμότοιχος εἶναί μοι δοκεῖ.* Cic. de rep. I 44: *illi regi - - amabili, Cyro, subest - - crudelissimus ille Phalaris.* Nos *zunächststehen.* — *spargere flores*] «His verbis non tam communis in compotatione flores inspergendi mos indicatus esse videtur, quam is, quo potatores irrigui fere mero et madidi vel coronas, quibus erant cincti, interdum deripiebant vel flores mensis iniectos ludibrii causa spargebant. - - In tabula quadam Pompeiana flores et mensae et solo inspersi cernuntur. Obbar. Cfr. Becker *Gallus* p. 250 sq. — *Incipiam*] «Laetitiae effusae ac vere convivalis ego vobis exemplum praebebo.» — *inconsultus*] «Qui liberius et dissolutius se laetitiae tradunt, ipsi se *furere* (od. II 7, 28), *desipere* (od. IV 12, 28) velle (*μανῆναι* Anacr. 13, 12) aiunt.» Doering.

16-20. *Quid non* cet.] Exsultat laetitiae, in quam mox cum Torquato se effusurus sit, exspectatione. — *designat*] *designare (bezeichnen, beabsichtigen, anstiften)* «constituere,» deinde: «constitutum exsequi, patrare;» quo usu invenitur apud Plaut. Most. 413: *quae designata* (*dissignata* alii) *sint et facta turpiter.* Terent. Ad. 87: *nam illa, quae antehac facta sunt, Omitto: modo quid designavit* (*dissignavit* alii)? ubi Donatus: «*designare* est rem novam (atque insignem) facere in utramque partem, et bonam et malam.» Cfr. Apul. met. VIII 28: *quasi contra fas sanctae religionis designasset aliquid*; X 2: *ibidem designatum scelestum ac nefarium facinus memini.* Est igitur: «Confidenter ebrius et sentit et facit, quae siccus vix auderet.» Qui ex maiore parte codicum *dissignat* praetulerunt et Porphyrionis interpretationem = *aperit* secuti sunt, eos Schütz optime refutavit his verbis: «Ferner wäre *dissignat* nichts anderes als *recludit;* folglich hätten wir nicht nur eine Tautologie, sondern es wäre wieder der Unterbegriff dem Oberbegriff koordiniert.» Kiefsling vv. *designare* et *dissignare*, quae in codicibus saepius (v. ep. I 7, 6) commutantur, sensu inter se vix differre arbitratur. «*designare* heifst 'anstiften', *dissignare*, entsprechend der Präposition *dis-*, 'allerhand anrichten.'» — *Operta*] Non sunt, ut quidam volunt, arcana ea, quae ab amicis commissa sine perfidiae crimine retegi ac prodi non possunt (ut est sane od. I 18, 16), sed secreti et

Contracta quem non in paupertate solutum?
Haec ego procurare et idoneus imperor et non
Invitus, ne turpe toral, ne sordida mappa
Corruget naris, ne non et cantharus et lanx

23. *nec non et* gy

veri sensus convivae ipsius, qui alias eos difficulter cum aliis communicaret. Cfr. od. III 21, 15 sq.; epod. 11, 14; sat. I 4, 89. — *Spes* cet.] «Persuadet nobis numquam fore, ut spes nostrae decipiantur.» Aristot. Eth. Nic. 3, 11: *τοιοῦτον δὲ ποιοῦσι καὶ οἱ μεθυσκόμενοι· εὐέλπιδες γὰρ γίνονται.* — *inertem*] «alioquin ignavum ac timidum;» aptius quam aliorum *inermem*, quia hominis ipsius ingenium vino mutari significat: *inermem esse* contra res fortuita est. Cic. Catil. II 5, 10: *quis ferre possit inertes homines fortissimis viris insidiari?* Tac. hist. I 46: *Iners pro strenuo in manipulum redibat.* Sen. de ira I 13: *ebrietas - facit protervos et audaces multique meliores ad ferrum fuere male sobrii. — addocet artis*] «dum potores exhilarat eorumque ingenium excitat, efficit, ut artes, poesin imprimis atque eloquentiam pulchre callere sibi videantur; quin etiam eos ad cantum saltationemque provocat.» V. *addocere* nunc hoc dumtaxat loco et apud Cic. pro Cluentio 104 *(Addocti iudices)* reperitur; respondet verbo satis crebro *addiscere*. — *Fecundi*] «copiosi et abundantes, qui semper a pincernis repleantur.» Altera explicatio «bibentis ingenium fecundum reddentes» videtur nimis longe arcessita. Sane Maccius Anthol. Palat. IX 403 dixit *εὔγλωσσον - - οἶνον*, sed h. l. paucorum codicum lectio *facundi* intolerabilis est tautologia cum v. *disertum*. — *Contracta*] «arta, angusta.» Schol. Cfr. od. III 2, 1. — *solutum*] «ab omnibus illis quasi vinculis, quibus curae nos onerant.» Bene potus enim malorum, quibus alias premitur, omnium obliviscitur; ut Cic. Verr. II 185: *animo semper soluto liberoque erat.* Similes locos de vini virtutibus vide ad od. III 21. Diphilus apud Athen. II 2: *Ὦ πᾶσι τοῖς φρονοῦσι προσφιλέστατε Διόνυσε καὶ σοφώταθ', ὡς ἡδύς τις εἶ, Ὃς τὸν ταπεινὸν μέγα φρονεῖν ποιεῖς μόνος, Τὸν τὰς ὀφρῦς αἴροντα συμπείθεις γελᾶν, Τόν τ' ἀσθενῆ τολμᾶν τι, τὸν δειλὸν θρασύν.* Obbarius affert lepidos Varronis versus frg. p. 272 Bip. ex Nonio p. 28 M.: *Vino nihil quisquam iucundius bibit; Hoc aegritudinem ad medendam invenerunt; Hoc hilaritatis dulce seminarium; Hoc continet coagulum convivia.*

21-25. *ego procurare*] Hoc dicit: «me ipso inspectante servus structor mensam, ut decet, apparabit.» Pendet autem v. *procurare* et a v. *idoneus* (ad providenda omnia, *ἐπιτήδειος οἰκονομεῖν*) et a v. *imperor*. — *imperor*] «Omnia, quae requirit boni ac laeti convivatoris officium, ego profecto accurate praestabo, veluti si alius, cui ius sit mea talia iubendi, id me facere iusserit.» Nobis est: *ich lasse es mich heifsen.* Iocose hoc dici cuivis manifestum est. Ceterum *imperor* pro *imperatur mihi* dixit ex consuetudine Graeca et ad analogiam v. *iubeor*. Cfr. a. p. 56: *invideor*. — *turpe toral*] Vide ad sat. II 4, 84: *inluta toralia*. — *mappa*] Cfr. sat. II 8, 63. — *Corruget*] Quintil. XI 3, 80: *Naribus labrisque - - derisus, con-*

Ostendat tibi te, ne fidos inter amicos
Sit qui dicta foras eliminet, ut coeat par
Iungaturque pari. Butram tibi Septiciumque,
Et nisi cena prior potiorque puella Sabinum
Detinet, adsumam. Locus est et pluribus umbris:
Sed nimis arta premunt olidae convivia caprae.

25. *et* (pro *ut*) F — 27. *cena* omis. AaR — 28. *adsumam* Acorr. *ad summam* ARσ *adsummam* aγFδ adsūmū g «omnia scripta praeter Tons. habent insulse *ad summam* cum colo post verbum *detinet*» Cruq. — 29. «*arta* sine c habent omnes scripti codic. non hoc in loco solum, sed ubicumque haec vox occurrit, ut et alibi notatum est» Cruq.

temptus, fastidium significari solet. Nam et corrugare nares, *ut Horatius ait, et inflare - - indecorum est.* — *ne non* cet.] «ut pocula et patinae argenteorum speculorum instar splendeant.» — *eliminet*] «extra limen domus meae cum exierit, propter garrulitatem temere divolget convivarum sermones.» Antipater in Anth. Pal. XI 31: *κακὸν ἄνδρα Ταρβέω καὶ μύθων μνήμόνας δδροπότας.* — *coeat par* cet.] Plato sympos. p. 195 B: *ὁ παλαιὸς λόγος εὖ ἔχει, ὡς ὁμοῖον ὁμοίῳ ἀεὶ πελάζει.*

26. 27 *Butram - Septiciumque*] sodales Torquati et Horatii nobis ignotos. Butra Horatianus ex eodem genere facetorum hominum fuisse putandus est, quo *Mulvius et scurrae* sat. II 7, 36, quibuscum animi causa interdum libere iocabatur, eos eadem opera cibans. — *cena prior*] «ad quam prius quam ad meam fortasse invitatus est,» non «lautior, melior,» ex quo tautologia oriretur cum v. *potior.* — *puella*] «sive cenare hodie mavolt cum amica quam nobiscum.» — *Sabinum*] Sabinum hunc alii volunt esse A. Sabinum, Ovidii amicum (am. II 18, 27), cui olim tribuebant tres Heroides Ovidianis plerumque subiunctas, re vera autem compositas demum circiter a. 1467 ab Angelo Quirino Sabino, grammatico Italo, alii Sabinum Tironem, qui librum Cepuricòn Maecenati dicavit. (Plin. h. n. XIX 10, 57). Verum certi definiri nihil potest.

28-31. *pluribus umbris*] «convivis a convivatore non invitatis, sed quos qui invitati sunt interdum secum ducunt.» Cfr. sat. II 8, 22. *Plures* autem dicit ad summum quattuor, quibus solitus novenarius convivarum numerus expletus esset. Varro apud Gell. XIII 11, 2 dicit convivarum numerum incipere a Gratiarum numero et progredi ad Musarum. — *Sed nimis*] «Nolim tamen nimius sit umbrarum tuarum numerus, ne cum arte accumbere cogamur, foetor alarum, quem *caprum* (Catull. 69, 6 et Ovid. a. a. III 193: *Quam paene admonui, ne trux caper iret in alas!*) et *hircum* (epod. 12, 5; sat. I 2, 27) vocabant, nobis molestus fiat.» Locus nobis haud nimis gratus risum movebat Romanis. — *Tu - - rescribe*] «Quocirca rescribe, quot cum comitibus ad cenam meam venturus sis.» Schol., quo omnia, uti decet, praeparari possint. Similem morem memorat Plutarch. Symp. VII 6, 1, 5: *ὅστε-*

Tu, quotus esse velis, rescribe et rebus omissis
Atria servantem postico falle clientem. 30

ρον μέντοι περὶ τὰς τῶν ξένων ὑποδοχάς, μάλιστα τῶν ἡγεμονικῶν, ἀναγκαῖον ἐγίνετο τοῖς ἀγνοοῦσι τοὺς ἑπομένους καὶ τιμωμένους, ἐπὶ τῷ ξένῳ ποιεῖσθαι τὴν κλῆσιν, ἀριθμὸν δὲ ὁρίζειν. Martial. XIV 217: *Dic, quotus et quanti cupias cenare.* — *rebus*] «negotiis iuris civilis ac litibus.» — *falle clientem*] Iocosa epistulae clausula: «clam subtrahe te clienti qualicumque (non solum Mosche illi), qui vel sub solis occasum, hora minime opportuna, te de causa sua consulere eamque te docere cupit, atque atrium domus tuae *servat*, id est ibi sedet (Taciti dial. 12: *sedente ante ostium litigatore*) vel ambulat, anxie explorans, sicubi tute appareas vel etiam ostiarius aliquis, per quem ad te admittatur, per ostium *posticum* (*ψευδόθυρον* sive *παραθύραν* in posteriore aedium parte) evadens.» Verg. Aen. II 567: *limina Vestae Servantem - Tyndarida.* Seneca de brevit. vitae 14, 4: *quam multi per refertum clientibus atrium prodire vitabunt et per obscuros aedium aditus profugient?*

EPISTULA VI.

Nil admirari prope res est una, Numici,

EP. VI. 1. «in 4 Blandin. codic. - - scripta est coniunctim *properes*» Cruq.

VI. Missa est epistula ad Numicium quendam, hominem prorsus ignotum, de cuius indole ac moribus vix quicquam ex ipsa elicias, etsi tam multa in ea oculis plus quam lynceis vidit Wieland, ut facete dixerit Iacobs, Numicii effigiem ab hoc expressam simillimam esse Demi Atheniensium a Parrhasio picti, in quo auctore Plinio (h. n. XXXV 10, 36) artifex volebat *omnia pariter ostendere.* Verum et Wieland et qui eum secuti sunt eo maxime decepti esse videntur, quod interrogatiunculas illas minutas et imperativos Stoicorum viam ac rationem referentes ad ipsum Numicium eiusque mores temere rettulerunt. Id unum fortasse perspicere licet, Numicio, iuveni bona indole praedito (alioquin enim Horatius eum in sodalium suorum numerum non recepisset) consilium dari, ut certum quoddam summum sibi bonum statuat, quod deinde constanter teneat neque in vivendi genere perpetuo nutet, quemadmodum faciunt plerique mortales. «Aperit locum de summo bono. In quo tractando partes agit modo philosophi, qui omnem beatitudinem in *ἀθαυμαστία* sitam docet, modo hominis Romani, qui summum bonum vitae commodis et praesidiis metitur. Qua quidem in re, id est in permixtione atque coniunctione quae videtur rerum, cernitur poetae ars atque virtus scribendi. Haec ita fugit interpretes, ut non multum abesset, ut quidam monstrum dicerent.» Obbarius. Idem epistulae argumentum hoc proponit: «Est summum bonum idque positum in ea vivendi ratione, ut perturbationum expers sis, nihil neque cupiens nec timens. Quodsi haec condicio te reddit perfecte beatum, hanc *unam* ceteris studiis omissis sequere virtutem (vv. 1—14). Quae si ad bene vivendum non satis posse videbitur, ad *divitiarum* summum bonum te confer et in eo consequendo quasi tabernaculum vitae colloca (vv. 15—21). Idem faciendum, cum tibi proposueris tertium quoddam summi boni genus, quod cernitur in *honorum* amplitudine ac splendore (vv. 49—55), vel quartum, quod situm est in *vita lauta* mensaeque deliciis (vv. 56—64). Sin magis placuerit aliud summum bonum, quod est in *amore*, huic totum te trade (vv. 65. 66). Haec quidem habeo exponere: tu si saniora melioraque scies, me doce; sin minus, utere meis (vv. 67 68).» Male O. Ribbeck versuum ordinem permutare conatus est. Quo anno epistula scripta sit, incertum est; ut ex versu 26 apparet, non ante 729.

1. 2. *Nil admirari*] *Nichts anstaunen.* A ridiculis Horatii obtrectatoribus haec verba data opera in deteriorem partem explicari solent, quasi exhaustis corporis viribus et vitae taedio captus suam *ἀναισθησίαν* Numicio commendans in ea proruperit; sed nihil profecto aliud fecit, quam ut repeteret antiquam Graecorum doctrinam, quae primum potissimum eo spectabat, ut *φαινόμενα* priscis mortalibus ter-

Solaque, quae possit facere et servare beatum.
Hunc solem et stellas et decedentia certis
Tempora momentis sunt qui formidine nulla

rorem incutere solita rectius explicaret perterritosque tranquillaret, deinde (in quo elaborabant et Epicurus et Stoici) ut praeterea partim ad nimiam bonorum externorum appetitionem moderandam divitiasque despiciendas, partim ad omnis generis timores forti animo abiciendos graviter exhortaretur. Archilochus 25 Bgk.: *Οὔ μοι τὰ Γύγεω τοῦ πολυχρύσου μέλει, Οὐδ' εἰλέ πώ με ζῆλος, οὐδ' ἀγαίομαι Θεῶν ἔργα, μεγάλης δ' οὐκ ἐρέω τυραννίδος· Ἀπόπρυθεν γάρ ἐστιν ὀφθαλμῶν ἐμῶν.* Plutarch. de audiendo 13: *Ἐκεῖνος* (Pythagoras) *ἐκ φιλοσοφίας ἔφησεν αὑτῷ περιγεγονέναι τὸ μηδὲν θαυμάζειν.* Democritus in Orellii opp. sent. I p. 94: *Σοφίη ἄθαμβος ἀξίη πάντων, τιμιωτάτη οὖσα.* Cebes 31: *Τὸ δαιμόνιον κελεύει μὴ θαυμάζειν, ὅ τι ἂν πράττῃ ἡ Τύχη.* Zeno apud Diog. L. VII 123: *Τὸν σοφὸν οὐδὲν θαυμάζειν τῶν δοκούντων παραδόξων.* Strabo I 61: *ἣν (ἀθαμβίαν) ὑμνεῖ Δημόκριτος καὶ οἱ ἄλλοι φιλόσοφοι πάντες· παράκειται γὰρ τῷ ἀθαμβεῖ καὶ ἀταράχῳ καὶ ἀνεκπλήκτῳ.* Arrian. Epict. (III 26, 13) *εὐστάθειαν, ἀταραξίαν, ἀπάθειαν* coniungit: summum autem horum statuum gradum vocat *τὴν ἀμεταπτωσίαν*, cui opponitur *ἡ δειλία, ἡ ἀγέννεια, ὁ θαυμασμός.* Cic. Tusc. V 81: *Sapientis est proprium -- nihil, cum acciderit, admirari, ut inopinatum ac novum accidisse videatur.* Longe autem diversus est neque opponi debet ille, qui nos incitat ad rerum causas investigandas, *θαυμασμὸς φιλόσοφος*, et Platonis Theaet. p. 155 D: *μάλα γὰρ φιλοσόφου τοῦτο τὸ πάθος τὸ θαυμάζειν· οὐ γὰρ ἄλλη ἀρχὴ φιλοσοφίας ἢ αὕτη·* et Aristotelis Metaph. I 2: *διὰ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν.* — *prope*] «*σχεδόν* = *so ziemlich*» quo addito sententiam *παράδοξον* aliquanto mitigat, prorsus ut sat. I 3, 98: *utilitas iusti prope mater et aequi.* Noli iungere cum Sanadono: *Nil prope admirari.* — *Numici*] «Nota gens Numicia, e qua consul T. Numicius Priscus cum A. Verginio Tricosto a. u. c. 284, dicta a Numico s. Numicio, Latii flumine.» Torrent. Cicero (de off. III 109) inter eos tribunos pl., qui pace Caudina facta Samnitibus dediti sunt, Ti. Numicium nominavit, cuius in locum Livius (IX 8) L. Livium substituit. — *una Solaque*] «Apud Ciceronem aliquoties est *unus solus* sine copula: *unus* alios non excludit, sed unam tantum ponit praecipuum; *solus* contra omnes alios excludit. Quintil. I 5, 38: (Soloecismus) *sit aliquando in uno verbo, numquam in solo verbo.*» Koenig.

3. 4. *Hunc solem*] *δεικτικῶς*, «quem omnes admiramur.» — *certis - momentis*] «motibus semper aequalibus, circuitu fixo *(nach bestimmten Bewegungsgesetzen).*» Cic. de nat. deor. II 155: *Circuitus solis et lunae reliquorumque siderum -- spectaculum hominibus praebent: nulla est enim insatiabilior species, nulla pulchrior.* Solis lunaeque defectus, fulgura, tonitrua, aliaque *μετέωρα*, quae mortales superstitiosos perterrefaciant, hic significari videntur. Verus autem philosophus, *acer investigator et diligens earum rerum, quae a natura involutae videntur* (Cic. Tim. 1), tranquillo animo caelum contemplatur neque ea formidine afficitur,

Imbuti spectent: quid censes munera terrae, 5
Quid maris extremos Arabas ditantis et Indos,
Ludicra quid, plausus et amici dona Quiritis,
Quo spectanda modo, quo sensu credis et ore?

6. *Arabes* F

qua percelluntur ei, qui (ut est apud Censorin. d. n. 8) *ante omnia dicunt actum vitamque nostram stellis tam vagis quam statis esse subiectam, earumque vario multiplicique cursu genus humanum gubernari, sed ipsarum motus schemataque et effectus a sole crebro immutari.*» *Formidinem* intellege religiosam; ut Lucret. V, 1218: *Praeterea cui non animus formidine divum Contrahitur - -?* Tac. Germ. 39: *silvam - - prisca formidine sacram.* Val. Flacc. II 431: *Electria tellus* (Samos) *Threiciis arcana sacris; hic numinis ingens Horror.*

5-8. *quid censes* cet.] «Multo minus etiam sapiens ea, quae stastim memorat, solet admirari.» Ad sententiae conformationem cfr. Cic. pro S. Roscio 49: *Quid censes hunc ipsum Sex. Roscium, quo studio et qua intellegentia esse in rusticis rebus?* de lege agr. II 45: *Quid censetis, - - quo periculo miseras nationes futuras?* de off. II 25: *Quid enim censemus - - Dionysium, quo cruciatu timoris angi solitum?* Solita est igitur consuetudinis formula, qua ei, ex quo aliquid quaerimus, acrius instamus, quam si v. c. languidius sic interrogaremus: «Quo periculo miseras nationes futuras censetis?» et breve spatium meditandi quid respondeat ei concedimus, nostrum tamen ea de re iudicium aut clare proponimus, aut saltem significamus, ut hic: «admirabilia non esse.» Exempla autem Tulliana monstrant, hic locus quomodo distinguendus sit; neque vero obstat indicativus *credis*, quod v. post longius intervallum tamquam homonymum substituitur v. *censes*. Alii male discerpunt locum signis interrogationis positis post vv. *terrae*, *Indos*, *Quiritis* et explicantes: «Quid censes, quod attinet ad munera terrae?» cum sit: «Quomodo spectanda esse censes munera terrae, - - quo sensu, dico, et ore?» — *munera terrae*] aurum, argentum, marmor. — *maris*] munera, margaritas, purpuram. — *extremos*] ut od. I 35, 29: *ultimos Orbis Britannos.* Praeterea cfr. od. III 24, 1: *Intactis opulentior Thesauris Arabum et divitis Indiae.* — *Ludicra*] «ludos publicos, Circenses et gladiatorios», ut saepe apud Livium singularis, apud Ciceronem etiam pluralis invenitur. Cfr. Madvig ad Cic. de fin. I 69. Cogitandum autem non solum de summa cupiditate, qua plerique inhiabant gladiatoribus et circensibus, verum etiam de incredibili studio in talibus poni solito ab eis, qui ludos edebant, aediles dico et praetores, quo aemulos magnificentia vincerent populique favorem sibi conciliarent. Cfr. Caelius in aliquot epp. ad Cic. lib. VIII. Magnificos autem ludos excipiebat plausus editori datus a spectatoribus (Cic. pro Sestio 115: *Ei vero, qui pendet rebus levissimis, qui rumore et, ut ipsi loquuntur, favore populi tenetur et ducitur, plausum immortalitatem, sibilum mortem videre necesse est*), deinde *dona Quiritis* (pro formula: «populi Romani Quiritium;» cfr. od. II 7, 3) *amici*, faventis. Iuven. 10, 78: *qui* (populus) *dabat olim Imperium, fasces, legiones, omnia.*

Qui timet his adversa, fere miratur eodem
Quo cupiens pacto: pavor est utrobique molestus,
Inprovisa simul species exterret utrumque.
Gaudeat an doleat, cupiat metuatne, quid ad rem,
Si, quidquid vidit melius peiusve sua spe,
Defixis oculis animoque et corpore torpet?

9. *is* Fδ — 10. *utrubique* AR «*utrobique mol.* sic legitur in omnibus nostris scriptis» Cruq. — 11. *exterrit* R_1 *exterruit* Aa «*metuatne.* sic habent omnia scripta, non ut vulgo *metuatve*» Cruq. — 13. *peiusne* Rδ

Et ad speciem certe Augustus *comitiorum pristinum ius reduxit.* Suet. Oct. 40. Lehrsii coniectura *Ludicraque et pl.* inutilis est; nam oratio non trimembris sed bimembris est, quoniam *plausus et dona* una notione coniungi oportet. Qui v. *ludicra* interpretati sunt per appositionem vv. *plausus* cet. «nugas, res inanes,» ei certe non satis expenderunt non fuisse Horatii, dum amici iudicium exquirit, suum tam aperte interponere; significari tantum oportebat, ut fit per ipsam interrogationis formam. Idem obstat eis, qui, ut Doederlein, Krüger, Kiefsling *ludicra plausus* coniunxerunt = *die Kindereien des Beifallklatschens.* Qui, ut Haupt, Holder, Keller, ita interpunxerunt *terrae? -- Indos? 'Ludicra'. Quid* etc., ut v. *Ludicra* sit responsum Numisii, orationem nimis discerpere videntur. Alii denique, in quibus Madvig (adv. crit. II 62), L. Müller (lect. Hor. 701), Vahlen, Hirschfelder interpunxerunt *Indos ludicra, quid*, ut *maris ludicra* sint «quisquiliae, res nullius momenti, des bijoux, Spielsachen», quae interpretatio etsi cum ep. I 1, 10: *versus et cetera ludicra pono* et II 1, 180: *valeat res ludicra* bene congruit, tamen ad margaritas et purpuram minime quadrare videatur. — *ore*] «voltu et oculis.» Schol.

9-14. *miratur*] «Stupet»; etiam in malis, ut Lucan. II 27: *Necdum est ille dolor, sed iam metus; incubat amens Miraturque malum.* — *pavor*] Cic. Tusc. IV 19: *pavorem, metum mentem loco moventem:* quemadmodum novimus hereditate aliqua inexspectata vel publica pecuniae sortitione subito ditatos interdum linqui animo. — *utrobique*] «et in timore amittendi et in spe consequendi, ex quibus aut dolor aut gaudium contingit.» Comm. Cruq. — *simul*] ut saepe pro *simulac.* — *species*] *Vorstellung.* (*Gaukelbild* Passow.) Seneca de ira II 1, 3: *Iram quin species oblata iniuriae moveat, non est dubium.* — *exterret*] ἐκπλήττει. Cic. Tusc. IV 19: *terrorem, metum concutientem.* Iam non sine arte per totum locum utitur vocabulis mediis et cupiditati et metui aeque convenientibus; nam etiam qui vehementer cupit, necopinata boni specie subito oblata *exterretur*, concutitur; eius mens ex sede sua et statu demovetur. Ita Liv. VII 39, 15: *insignia honoris exterrito subitae rei miraculo deferunt.* Verg. Aen. XI 806: *fugit ante omnis exterritus Arruns Laetitia mixtoque metu.* Lucr. II 1040: *novitate exterritus ipse*, qui locus Horatio fortasse obversatus sit. Itaque inutilis est coniectura Iacobsii (lect. Ven. 157) *externat*,

Insani sapiens nomen ferat, aequus iniqui,
Ultra quam satis est virtutem si petat ipsam.
I nunc, argentum et marmor vetus aeraque et artis
Suspice, cum gemmis Tyrios mirare colores;
Gaude, quod spectant oculi te mille loquentem;
Navus mane forum et vespertinus pete tectum,

16. *petit* σ *petet* Aa$_f$g «duo Bland. - - - habent *petet*» Cruq. — 18. *Suscipe* A$_1$σ$_1$ «quidam libri veteres habent *suscipe*» Cruq. — 20. «in omnibus scriptis legitur *navus*» Cruq.

quod invenitur Cat. 64, 71 et 165, Ovid. met. I 641; XI 77; Ibis 432, etiamsi probatur Lachmanno ad Lucr. IV 1020. — *quid ad rem*] scil. interest, ut Cic. p. Rosc. Am. 47: *cum ad rem nihil intersit, utrum* etc. — *spe*] Spes est opinio cuiusque rei futurae. Sall. Iug. 88, 1: *contra spem suam laetissimis animis excipitur;* Cat. 20, 13: *mala res, spes multo asperior.* — *Defixis oculis*] non «demissis et deiectis», sed «immobilibus, stupidis.» Externum stuporis signum nominat, quo totius hominis *(animoque et corpore)* affectio sese prodit.

15. 16. *Insani* cet.] Sententiae sic nectuntur: «Neque id, quod dixi, de rebus externis dumtaxat valet. Quid, quod etiam ipsius virtutis studium nimis ardens omnemque modum excedens, quod affectant Stoici, iusta reprehensione stultitiae atque nescio cuius in alios iniquitatis non caret? Nam, ut ait Cic. Tusc. IV 55: *Studia - - vel optimarum rerum - - sedata tamen et tranquilla esse debent.*» — *aequus iniqui*] quia talis homo haud raro nimis severe atque iniuste de aliis iudicat.

17-23. *I nunc* cet.] Argumentum a maiore ad minus. «Quodsi ne virtus quidem nimio studio appetenda est, nihil profecto est quod viliores res tantopere secteris, quod argentea et aenea artificia conquiras, quod laudem oratoriam appetas, quod quaestui per totum diem inhies, ne alius quis obscuro fortasse loco natus, uxoris dote i. e. sine ullo suo negotio te ditior sit.» Dillenb. Formula autem *i nunc* (ut bene monuit Lambinus) concessio est dissimulationis et irrisionis plena, qua utuntur Latini, cum vel a re quapiam deterrent vel aliquid improbant vel fieri non posse significant, ut ep. II 2, 76: *I nunc et versus tecum meditare canoros.* Verg. Aen. VII 425: *I nunc, ingratis offer te, irrise, periclis.* Pers. 4, 19: *i nunc - - suffla*, ubi plura exempla attulit Iahn. Iuven. 6, 306: *I nunc et dubita;* 12, 57: *I nunc et ventis animam committe.* Seneca consol. ad Polyb. § 2: *Eat nunc aliquis et singulas comploret animas.* Similiter iam Homerus Il. III 432: *Ἀλλ' ἴθι νῦν προκάλεσσαι Ἀρηΐφιλον Μενέλαον.* Sic invenitur etiam simplex *i:* Ovid. am. III 3, 1: *Esse deos, i, crede;* ubi complura exempla collegerunt interpretes. — *argentum*] factum, imprimis caelatum. — *marmor vetus*] anaglypha et statuas ab egregiis meliorum temporum inde a Pericle ad Alexandrum M. artificibus confectas. Adiectivum *vetus* etiam cum v. *argentum* iungendum est. — *aera*] vasa praesertim Corinthia. Cfr. od. IV 8, 2. — *artis*] cetera artificum

Ne plus frumenti dotalibus emetat agris
Mutus et — indignum, quod sit peioribus ortus —
Hic tibi sit potius quam tu mirabilis illi.
Quidquid sub terra est, in apricum proferet aetas,
Defodiet condetque nitentia. Cum bene notum
Porticus Agrippae et via te conspexerit Appi,

22. «ad unum omnes lib. scripti, quos legi, habent *Mutus et indignum*» Cruq. — 24. *proferet* $\delta g_2 \sigma_2 y$ Porph. *profert* g_1 *proferat* $Aa\gamma RF\sigma_1$ — 26. *et* omiserunt $Aa\gamma gR\sigma_1$, exhibent $F\delta y$ Porph. in interpretatione

opera illustria (ut od. IV 8, 5), quo vocabulo significat etiam tabulas pictas. — *cum gemmis* cet.] «Admirare et gemmas et dibapha.» V. *gemmis* complectitur et lapides pretiosos, maxime vel incisos vel anaglyphos, et uniones. — *Tyrios - colores*] «vestem stragulam purpuream.» Cfr. sat. II 4, 84. Eadem coniungit Verg. georg. II 506: *Ut gemma bibat et Sarrano dormiat ostro.* — *Navus mane* cet.] Plerique homines negotiis gestis sub meridiem domum redisse videntur: hic vero lucri praeter modum cupidus vesperi demum domum reverti iubetur. — *vespertinus*] Cfr. epod. 16, 51. — *Ne plus* cet.] «Naviter corripe undique pecunias, ne Mutus ille, cui invides, ditior sit te, cum partim opes suas non assiduitati neque sollertiae, sed tantummodo coniugis doti, id est caeco casui, debeat, partim (de qua re iure indignaris) tenuiore loco sit ortus.» (Vv. *dotalibus - agris* ad Mutum dumtaxat pertinent, neque vero, ut aliquis ratus est, referuntur ad v. 20, quasi ibi significetur modus divitem sibi uxorem parandi.) — *Mutus*] homo ignotus; fictum esse nomen non credo. *P. Albvtivs P. F. Mvtvs* est apud Grut. 302, 1. Falsa est Düntzeri doctrina, personas etiamtunc vivas in epistulis nusquam ita tangi, et hanc a Lucilio repetitam videri. Tu cfr. ep. I 1, 4: *Veianius;* 30: *Glycon;* 5, 9: *Moschus;* 18, 19: *Castor* et *Dolichos;* quae si facta essent aut mortuorum nomina, loci, ubi memorantur, gratia et sale carerent. — *emetat agris*] nunc *ἅπαξ λεγόμενον*, «metat ex agris.» Cfr. sat. II 2, 105: *emetiris acervo.* — *indignum*] ut alibi *mirum*, *malum*, *nefas*, per exclamationem, videlicet ex invidi persona. Sic Ovid. am. I 6, 1; met. V 37. — *peioribus ortus*] id est «obscurioribus quam tu parentibus.» Pers. 6, 14: *Etsi adeo omnes Ditescant orti peioribus, usque* cet. — *mirabilis*] *ζηλωτός*, «dignus quem admirere.» Respicit ad v. 1: *Nil admirari.*

24-27. *Quidquid* cet.] Sententiarum nexus est: «Verum in hoc immoderato lucri studio id quoque solent oblivisci plerique, fluxa et caduca omnia esse, quae volgus pro summis bonis habet. Atque ut continuo novae hominum aetates oriuntur et ex terrae gremio novae semper opes effodiuntur rursusque pereunt, sic qui nunc vivunt, mox occident, quae nunc splendent et magnifica ducuntur, brevi obscurabuntur et interibunt. Hoc tu numquam obliviscere, ut a morbo illo opes corradendi liber maneas. Moriendum tibi est, si aequales tui te vel maxime suspexerint.» Xenophanes 8 Mull.: *Ἐκ γαίης γὰρ πάντα*,

Ire tamen restat, Numa quo devenit et Ancus.
Si latus aut renes morbo temptantur acuto,
Quaere fugam morbi. Vis recte vivere (quis non?):
Si virtus hoc una potest dare, fortis omissis
Hoc age deliciis. Virtutem verba putas et

30. «*si virtus hoc una* - - sic habent omnes manuscripti quos legi, non *haec*» Cruq. — 31. *putes* Aδ Bentley, Haupt, Vahlen, Hirschfelder. «tres codic. Blandin. Mart. et Sil. habent *putes* in potentiali modo» Cruq.

καὶ ἐς γῆν πάντα τελευτᾷ. Soph. Aiax 646: *Ἅπανθ' ὁ μακρὸς χἀναρίθμητος χρόνος Φύει τ' ἄδηλα καὶ φανέντα κρύπτεται.* M. Antoninus IX 28: *Ταὐτά ἐστι τὰ τοῦ κόσμου ἐγκύκλια, ἄνω κάτω, ἐξ αἰῶνος εἰς αἰῶνα.* - - *Ἤδη πάντας ἡμᾶς γῆ καλύψει· ἔπειτα καὶ αὐτὴ μεταβαλεῖ.* — *in apricum*] «in apertum.» Porph. — *proferet*] Quod plurimi et optime codices habent *proferat*, neglegentiae librariorum deberi apertum est. — *bene notum*] quia cotidie fere ibi te ambulantem vident cives tui. — *Porticus Agrippae*] Porticus Neptuni s. Argonautarum (cfr. Heinrich ad Iuven. 6, 153) a M. Agrippa a. 729 exstructa et picturis rerum ab Argonautis gestarum exornata est (Dio Cass. LIII 27). Sub hac frequenter deambulabant Romani. — *Agrippae et via*] Unicum hoc *ae* diphthongi elisae exemplum in epistulis Horatii invenitur (cfr. od. III 4, 78: *nequitiae additus*), quod Linker ita tollere voluit, ut cum nonnullis codicibus *et* deleret. Sed asyndeton h. l. minus placet neque elisio propter nomen proprium excusatione caret. — *via Appi*] Epod. 4, 14; sat. I 5, 6. Frequentabatur semper a divitibus in villas suas per Campaniam sitas commeantibus. — *Numa* - - *Ancus*] Ei inter reges, quorum cara Romanis nomina velut in proverbium abierant. Vide ad od. IV 7, 15.

28. 29. *Si latus aut renes* cet.] Sententiarum nexus hic est: «Quemadmodum, ubi corporis morbo temptaris, remedia tibi quaerenda sunt, quae valetudinem restituant: sic ubi intellexeris solam virtutem ducere ad recte beateque vivendum, hanc strenue sectare. Contra, si summum bonum in externis rebus positum putas, sive in divitiis (vv. 31-48), sive in honoribus et gratia populari (vv. 49-55), sive in victu quam lautissimo (vv. 56-64), sive in amoribus (vv. 65-67), agedum has res amplectere.» — *latus aut renes*] *πλευρῖτις ἢ νεφρῖτις.* Idem versiculus est sat. II 3, 163, quapropter eum hoc loco delendum censet C. F. Hermann in progr. Marburg. 1838. p. 15. At satis defenditur membro *παραλλήλῳ vis recte vivere;* ut taceam eo sublato nimis abrupta illa fore: *Quaere fugam morbi.* Vide ad sat. II 3, 163. — *Vis recte vivere*] est prodosis hypothetica ut v. 31.

30-33. *omissis* - - *deliciis*] «Renuntiandum est voluptatibus harumque desiderio occulto.» — *Hoc age*] «uni virtuti fortiter stude.» Vide ad sat. II 3, 152. — *Virtutem verba putas* cet.] Vide ad v. 29. «Quodsi contra, quae de virtute disputantur a philosophis, inania verba putas, ut lucorum religionem multi contemnunt eosque nihil nisi arbores putant non numini alicui sacratas, sed hominum profano ac promiscuo

Lucum ligna: cave ne portus occupet alter,
Ne Cibyratica, ne Bithyna negotia perdas;
Mille talenta rotundentur, totidem altera, porro et
Tertia succedant, et quae pars quadrat acervum.
Scilicet uxorem cum dote fidemque et amicos

34. *et* omiserunt Aa$\gamma\sigma_1$ «τὸ *et* in tribus Bland. adiectum omittere nolui» Cruq. — 35. *quadret* Fδy

usui destinatas, huic rursus rationi convenienter vive; ergo negotiatione et mercatura quaere tibi opes.» — *verba*] Ultima Bruti vox apud Dionem XLVII 49: Ὦ τλῆμον ἀρετή, λόγος ἄρ' ἦσθ· ἐγὼ δέ σε Ὡς ἔργον ἤσκουν· σὺ δ' ἐδούλευες τύχῃ. Cfr. Cic. Tusc. V 119. Ep. I 17, 41: *Aut virtus nomen inane est, Aut decus et pretium recte petit experiens vir.* — *putas et*] Haec lectio optimorum et plurimorum codicum auctoritate commendatur neque quicquam habet, quod reprehendatur. — *occupet*] «praeoccupet.» Cfr. od. II 12, 28. Liv. I 14, 4: *occupant bellum facere.* — *alter*] Cfr. sat. I 1, 40.

33-35. *Ne Cibyratica* cet.] «Simul ac mare apertum est, alios praeveniens ad mercaturam exercendam (nam de mercatore hic agitur, non de negotiatore) naviga Cibyram magnam (in urbem Phrygiae magnae, propter ferramenta celebratam. Strabo XIII p. 651: Ἴδιον δ' ἐστὶν ἐν Κιβύρᾳ τὸ τὸν σίδηρον τορεύεσθαι ῥᾳδίως), atque in Bithyniam, quo ante aemulos appulsus optimas quasque merces pretio quam minimo coemas. Hac diligentia semper adhibita tandem eo pervenies, ut locupletissimus fias.» Ad triplex *ne* cfr. item triplex *si* ep. I 17, 6. — *perdas*] «ne tum demum illuc pervenias, cum negotia quaestuosa, ab aliis tibi praerepta, gerere iam non licet.» — *Bithyna negotia*] Vide ad od. III 7, 3: *Thyna merce beatum.* — *Mille talenta*] Ex nostra computandi ratione efficiunt circiter 4,000,000 m. germ. = 5,000,000 fr. gall. Cfr. Hultsch metrol. 252[2]. — *rotundentur*] «compleantur.» Omne enim, quod rotundum est, ab omni parte plenum est ac perfectum. Ad ipsius millenarii numeri perfectionem referunt Torrentius et Obbarius. Videtur sumptum ex sermone familiari; ut Petron. 76: *uno cursu centies sestertium corrotundavi.* — *porro*] Iunge cum vv. *et tertia;* non, ut alii volunt, cum v. *altera.* — *succedant*] «ad duo priora paulatim accedant.» — *quadrat acervum*] «efficit, ut quattuor milia talenta habeas.» Secutus sum, ut Holder et Keller, antiquissimorum et optimorum codicum auctoritatem, indicativum prae se ferentium, quem propter vv. *rotundentur* et *succedant* in coniunctivum mutatum esse reor. Hunc quidem hominis avari votum atque spem melius significare opinati sunt. Ceterum v. *quadrare* raro propriam et primam significationem servat, sed plerumque transitive est «apte complere, absolvere,» intransitive «congruere, convenire, consentire.» Hoc quidem loco *quadrare* positum est *callida iunctura* per ἀντίθεσιν cum v. *rotundare.*

36-38. *Scilicet uxorem*] Iam κατ' εἰρωνείαν enumerat commoda, quae pecunia praebere soleat. — *fidem*] in rebus pecuniariis = *Credit.* Iu-

Et genus et formam regina Pecunia donat,
Ac bene nummatum decorat Suadela Venusque.
Mancipiis locuples eget aeris Cappadocum rex:
Ne fueris hic tu. Chlamydes Lucullus, ut aiunt,
Si posset centum scaenae praebere rogatus,
'Qui possum tot?' ait: 'tamen et quaeram et quot habebo

42. *quod* gRψ «*et quot.* sic scriptum est in omnibus antiquis libris per t non per d literam» Cruq.

ven. 3, 143: *Quantum quisque sua nummorum servat in arca, Tantum habet et fidei.* — *Genus* autem *et formam* praestat, quatenus locuples, etsi infimo loco ortus vel sordido quaestu locupletatus, etsi deformis, infans, invenustus, aeque tamen a volgo honoratur et suspicitur ac si generosus, eloquens, pulcher atque venustus sit. — *regina Pecunia*] Ex hoc et talibus iocis desumpta videntur, quae Arnobius IV 9 et Augustinus de civ. dei IV 20 de dea Pecunia ita tradunt, ac si re vera sacella habuerit apud Romanos. Verum *διαῤῥήδην* Iuvenal. 1, 113: *funesta Pecunia templo Nondum habitas; nullas nummorum ereximus aras.* — Dicitur autem *regina* eadem imagine, qua apud Cic. de orat. II 187: *a bono poeta dicta est flexanima atque omnium regina rerum oratio.* — *bene nummatum*] Haec quoque videtur esse vulgaris dictio, cfr. Cic. de lege agr. II 59: *adulescens non minus bene nummatus quam bene capillatus.* — *Suadela*] Πειθώ, Ennio *Suada* (Cic. Brut. 59), *persuadendi dea* Quintil. X 1, 82. — *Venus*] hic pro venustate et gratia. Plin. h. n. XXXV 36, 79: *deesse illam suam Venerem, quam Graeci Χάριτα vocant.* Seneca de benef. II 12: *Ille non est mihi par virtutibus nec officiis, sed habuit suam Venerem.* Easdem deas coniungit Ibycus fr. 5 Bgk.: *σὲ μὲν Κύπρις Ἄ τ' ἀγανοβλέφαρος Πειθὼ ῥοδέοισιν ἐν ἄνθεσι θρέψαν.* Anth. Pal. VI 55 D. sponsus dona offert *Πειθοῖ καὶ Παφίᾳ.*

39-48. *Cappadocum rex*] Quo tempore haec epistula scripta est, regnabat ultimus, Archelaus, a. u. c. 718-771. Iam de eius decessore Ariobarzane scribit Cicero (a. u. c. 704) ad Att. VI 1, 4: *Nullum aerarium, nullum vectigal habet - - - nihil illo regno spoliatius, nihil rege egentius.* Ib. ep. 3, 5: *Ariobarzanes, rex perpauper.* Cui inopiae ita reges illi medebantur, ut *mancipia* sua, id est homines glebae adscriptos, venumdarent. Sed rudes hi erant atque pravi. Demodocus in Anthol. Pal. XI 238: *Καππαδόκαι φαῦλοι μὲν ἀεί, ζώνης* (cinguli militaris) *δὲ τυχόντες Φαυλότεροι, κέρδους δ' εἵνεκα φαυλότατοι.* Cfr. Pers. 6, 77. Mart. X 76, 3. Suidas Bernh. s. voce *διπλόη* not. 13. — *hic tu*] «talis, huiuscemodi homo», ut ep. I 15, 42: *Nimirum hic ego sum.* «Tu noli tam pauper esse quam Cappadocum regulus; ergo quovis modo rem quaere: et bellum habes opum exemplum, L. Lucullum dico.» — *Chlamydes Lucullus* cet.] Lepidam historiam ex Horatio repetit Plutarchus in Luc. 39, *chlamydum* tamen numerum ad ducenarium redigens. *Chlamyde* pro paludamento utebatur iam

Mittam.' Post paulo scribit sibi milia quinque
Esse domi chlamydum; partem vel tolleret omnis.
Exilis domus est, ubi non et multa supersunt
Et dominum fallunt et prosunt furibus. Ergo,
Si res sola potest facere et servare beatum,
Hoc primus repetas opus, hoc postremus omittas.
Si fortunatum species et gratia praestat,
Mercemur servum, qui dictet nomina, laevum

48. *primum* γRFδ — 50. *laevum* σ_2y *saevum* ceteri. «*laevum latus.* sic scriptum inveni in Mart. et Sil. codice - - - in uno ex Bland. *saeuum*» Cruq. *scaeuum* Pithoeus

L. Scipio. Cic. pro Rab. Post. 27. Cfr. O. Ribbeck, Röm. Trag. p. 664. — *scaenae*] cum splendidam aliquam pompam vel triumphum in tragoedia histriones imitarentur. Cfr. ep. II 1, 190. Cic. ad fam. VII 1, 2: *quid enim delectationis habent sexcenti muli in Clytaemnestra? aut in Equo Troiano creterrarum tria milia? aut armatura varia peditatus et equitatus in aliqua pugna?* — *praebere*] «commodare», ut solebant etiam eis, qui munera gladiatoria edebant, amici suppeditare statuas aliaque circi ornamenta. — *Post paulo scribit*] postquam vestiarii earum numerum inierunt. Eadem collocatio verborum invenitur od. III 20, 3; sat. I 2, 120. — *tolleret*] στρατηγὸς Plutarchi l. l., praetor, qui spectaculum edebat. — Ipsis autem verbis *qui possum tot?* cet. viri praedivitis nescio quem fastum, qui opum despicientiam affectet, facete expressit. — *Exilis*] «angusta et inops.» Manifesto haec quasi ex divitum opinione κατ' εἰρωνείαν dicuntur. — *furibus*] imprimis servis, qui in tali rerum copia facile complura clanculum avertere possunt. — *facere et servare beatum*] «Consulto haec repetuntur ex secundo versu, ut perversum cupidorum hominum iudicium cum vera sapientia infesto certamine componatur.» Dillenb.

49-51. *species et gratia*] «splendor externus, latus clavus, sella curulis, fasces, nomen ipsum magistratus, quem geris vel gessisti, et aura popularis.» Ita Cic. in Pis. 24: *Magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna maiestas consulis.* Cfr. ep. II 2, 203: *Viribus, ingenio, specie, virtute, loco, re Extremi primorum, extremis usque priores.* Tacit. ann. IV 6: (primis Tiberii principis annis) *sua consulibus, sua praetoribus species.* — *Mercemur* cet.] «Quodsi honores appetis, omnibus ambitionis artibus utere; quas evidenter ita describit Mamertinus Paneg. Iulian. 16: *Quis ignorat tum quoque, cum honores populi Romani suffragiis mandabantur, multos fuisse candidatorum labores? Ediscenda omnium nomina, tributim omnes atque etiam singuli salutandi, prensandae obviorum manus, omnibus arridendum, non solum cum infimis, sed etiam cum ignotis familiaritatis imago simulanda.* — *servum*] nomenclatorem, cuius erat ediscere nomina singulorum prope ci-

Qui fodicet latus et cogat trans pondera dextram
Porrigere: 'Hic multum in Fabia valet, ille Velina;
Cui libet hic fascis dabit eripietque curule
Cui volet inportunus ebur.' 'Frater' 'Pater' adde;

51. «*qui fodicet latus.* hanc scripturam 4 cod. Bland. mutare mihi visum non fuit» Cruq. *pondere* Fδ — 53. *is* (pro *hic*) δ *his* R_1

vium, quo, cum dominus prensaret, unum quemque nomine appellare posset, postquam servus hoc ei *dictasset*, eius auri insusurrasset. Hoc autem vel maxime blandiebatur hominibus tenuioribus, ubi vir nobilis eos etiam praenomine salutaret. Sat. II 5, 32. Cic. ad Att. IV 1, 5: *Ad urbem ita veni, ut nemo ullius ordinis homo nomenclatori notus fuerit, qui mihi obviam non venerit.* Cfr. pro Murena 77. — *laevum - - latus*] quod nomenclator ero tegebat. — *fodicet*] Fodicare (id est saepe et acriter fodere, pungere, vellicare) solebant latus, quo signo attentos redderent de aliqua re monendos, h. l. ut salutarent hunc vel illum hominem de plebecula. Terent. Hec. 466: Lach. *Dic iussisse te.* Phid. *Noli fodere.* Pseudoplat. Amator. p. 132 B.: *κινήσας αὐτὸν τῷ ἀγκῶνι ἠρόμην.* — *cogat*] «impenso studio iubeat.» — *trans pondera*] «Propola in taberna sedens ante se habet positam trutinam ac *pondera*, ad quae merces suas, oleum, piper, thus, salgama, cetera adventoribus vendit. Iam qui honores non captat, transit ne intuens quidem infimae sortis hominem; ambitiosus a sedulo nomenclatore iubetur ei trans sordidum istum apparatum ponderum ac mensurarum dexteram aeque comiter porrigere, ac si familiaris sit, sperans forē, ut eius suffragium sibi conciliet.» Haec omnium simplicissima est interpretatio Lupii in Morcellii opp. epigr. I p. 316. Alii vertunt «*über Gebälk hin*» quasi vero v. *pondera* significet 1) «trabes;» 2) «cuiusvis generis obstacula;» 3) «onera a baiulis per plateas portata.» Alii interpretantur «per media plaustra saxis aliave mole onusta;» id quod per se fieri nequit. Inter reliquas praecipuum locum obtinet Gesneri interpretatio: «ultra aequilibrium corporis, cum periculo cadendi,» quam probavit Lachmannus ad Lucret. VI 574 coll. Lucret. II 218. Ovid. met. I 12: *Nec circumfuso pendebat in aëre tellus Ponderibus librata suis.* Lucan. I 57: *librati pondera caeli Orbe tene medio.* Tych. Mommseni interpretatio (ann. Fleckeis. 1874 p. 466), pondera esse lapides, qui ex pavimentis viarum altius eminentes faciliorem ex altera ad alteram partem viatoris transitum praebuerint, etsi comprobata est Krügero et Nisseno (Pompeian. Stud. p. 566), bene refutatur a Dillenburgero ad h. l. Prorsus absurda est explicatio Rocchii (Noel des Vergers, Étude biogr. sur Horace p. 43) de ponderibus aeneis, quae Romani in laciniis togarum portare solebant, 'pour faire tomber avec grâce les plis des vêtements - - *trans pondera d. p.* ce serait étendre le bras en le développant des plis de la toga.'

52-55. *Fabia - - Velina*] duae ex XXXV tribubus Romanis. «Homo igitur gratiosus suffragia tribulium suorum tibi conciliabit;» vel, ut aiebant: «tribum suam tibi conficiet.» — *Cui libet*] divise «dabit ei, cui dare ipse placet;» non iunctim *cuilibet* «primo cuique.» — *hic*] Est utique tertius aliquis plebeius. — *in-*

Ut cuique est aetas, ita quemque facetus adopta.
Si, bene qui cenat, bene vivit, lucet, eamus
Quo ducit gula, piscemur, venemur, ut olim
Gargilius, qui mane plagas, venabula, servos
Differtum transire forum populumque iubebat,
Unus ut e multis populo spectante referret

55. *adapta* F — 57. *docet* g_1 — 59. *transferre* g — 60. *et* (pro *ut*) $\gamma\gamma$

portunus] «propter morositatem incommodus et inexorabilis = *Trotzkopf.*» — *curule - ebur*] «sellam curulem, consulatum.» — *Frater, Pater* cet.] Interdum per blanditiam *fratres* appellabant homines aetate sibi aequales, *patres* seniores. Plaut. Rud. 103: Plesid. *Pater, salveto.* - - Scep. *Quaere, vir, porro patrem.* Daem. *Filiolam ego unam habui: heu, eam unam perdidi. Virile secus necumquam ullum habui.* Iuven. 5, 135: *Vis, frater, ab ipsis Ilibus?* Quint. decl. 321: *quoties blandiri volumus his, qui esse amici videntur, nulla adulatio procedere ultra hoc nomen potest, quam ut fratres vocemus.* Sic etiam Graeci inde ab Homero. — *facetus*] «blande et comiter,» *mit Artigkeit.* Voss. — *adopta*] Sic primum quemque tamquam cognatum salutando sibi conciliare festive vocat *adoptare.* Petron. 127: *Habes tu quidem et fratrem - - sed quid prohibet et sororem adoptare?*

56-60. *lucet, eamus* cet.] «Dies illuxit; ergo tempus iam est, ut de ferina carne et piscibus ex macello emendis cogitemus, ut facere solebat Gargilius ille, qui quidem, ut popello imponeret, miro artificio simul uti solebat» cet. Alii quidem vv. *piscemur, venemur* proprie accipiunt, conferentes Nemesiani Cyneg. 324: *Venemur, dum mane novum, dum mollia prata Nocturnis calcata feris vestigia servant.* Verum minus concinna sic videtur simulatae venationis comparatio. Obbarius comparat Petronii 41: *Nihil est melius quam de cubiculo recta in triclinium ire.* — *plagas, venabula*] instrumenta venandis apris. Ad *plagas*, quae firmissimae itaque gravissimi ponderis erant, promovendas iumentis opus erat (vid. ep. I 18, 46), h. l. mulis. *Venabulum*, gr. *προβόλιον*, nobis est *Fangeisen.* Cfr. Verg. Aen. IV 131: *plagae, lato venabula ferro.* — *Differtum - forum populumque*] «forum differtum populo» figura quam *ἓν διὰ δυοῖν* vocant, ut Eurip. Troad. 1034: *ἀφελοῦ πρὸς Ἑλλάδος Ψόγον τὸ θῆλύ τε*, i. e. *φόγον τῆς θηλύτητος.* Verg. Aen. I 61: *molemque et montes insuper altos Imposuit;* III 222: *vocamus in partem praedamque Iovem.* — Iuvenis vanissimus sollertis ac divitis venatoris speciem apud populum captans cum magno numero servorum, mulorum, retium, venabulorum venatum ibat. Aliunde non est notus; sed nomen fictum, ut visum nonnullis, pro certo non est. Cfr. Gargilium Martialem, qui de re rustica scripsit, et quos affert De Vit, totius lat. onom. III. *Transire* autem *populum* recte dici monstrat Catull. 68, 60: *Per medium sensim transit iter populi.* Liv. XXI 57: *per effusos - - equites - - transgressus.* — *Unus*] Sane si venatio re vera prospere cessisset, plures muli praeda onusti rever-

Emptum mulus aprum. Crudi tumidique lavemur,
Quid deceat, quid non, obliti, Caerite cera
Digni, remigium vitiosum Ithacensis Ulixei,
Cui potior patria fuit interdicta voluptas.
Si, Mimnermus uti censet, sine amore iocisque
Nil est iucundum, vivas in amore iocisque.
Vive, vale. Siquid novisti rectius istis,

63. *Ulixi* αγgσ — 64. *patriae* Rφδ

tissent; iam vero paucas post horas, pleno etiamtunc hominum foro, redit uno cum apro, eoque empto ab homine, quocum ante constituerat, ut sibi extra portam praestolaretur; id quod spectatores malitiosi divinabant. — V. *populus* autem festive duobus continuis versiculis repetitur neque opus est coniectura Bentleii *campumque* pro *populumque*.

61-64. *Crudi tumidique*] Saepe cibo nondum concocto gulosi in balneum descendebant, quo rursus famem sibi excitarent; cuius stultitiae tamen haud raro subita morte poenas luebant. Eundem in morem perversum invehuntur Pers. 3, 98. Iuven. 1, 142: *Poena tamen praesens, cum tu deponis amictus Turgidus et crudum pavonem in balnea portas; Hinc subitae mortes atque intestata senectus.* — *Caerite cera*] Gell. XVI 13: *Primos municipes sine suffragii iure Caerites* (incolas oppidi Caere in Etruria a. u. c. 365) *esse factos accipimus, concessumque illis, ut civitatis Romanae honorem quidem caperent, sed negotiis tamen atque oneribus vacarent, pro sacris bello Gallico receptis custoditisque; hinc tabulae Caerites* (Horatii *Caeres cera*, quod cera obductae erant) *appellatae versa vice, in quas censores referri iubebant, quos notae causa suffragiis privabant.* Cfr. Madvig, Röm. Verf. I 409. Itaque *Caerite cera digni* est idem quod *nota censoria digni*, qua etiam helluones notatos esse ex legibus censoriis, quae supersunt, perspicitur. Cfr. Mommsen, Röm. Staatsrecht II² 368, 5 atque Pseudasconium in divin. p. 103 ed. Bait. — *remigium*] = remiges, *Rudervolk*. Simili comparatione usus est ep. I 2, 23 sq. — *vitiosum*] «nequam, *lüderlich*.» — *Ulixei*] Cfr. H. Schütz I³ 450 in excursu de flexione nominum Graecorum Horatiana. — *interdicta voluptas*] ab Ulixe, cum Solis boves immolarunt. Odyss. XII 297.

65-68. *Mimnermus*] Colophonius, poeta elegiacus, qui Solonis aetate floruit. «Mimnermus elegiarum scriptor fuit. † in quadam ecloga Hieronimi sectam commendans. qui summum bonum indolentiam, quam Graeci ἀπονίαν nominant, molestias amoris plus incommodi quam gaudii habere demonstrat.» Porph. Superest eius fragmentum Bgk. fr. 1: *Τίς δὲ βίος, τί δὲ τερπνὸν ἄτερ χρυσέης Ἀφροδίτης; Τεθναίην, ὅτε μοι μηκέτι ταῦτα μέλοι, Κρυπταδίη φιλότης καὶ μείλιχα δῶρα καὶ εὐνή.* Propertius (I 9, 11) de eo iudicat: *Plus in amore valet Mimnermi versus Homero.* — *Vive, vale*] Solita formula, ut sat. II 5, 110: *vive valeque.* Ἀσυνδέτως etiam Sulpic. sat. 69; Auson. epist. 20, 13; Plaut. Bacch. 246: *vivit valet;* Trin. 1075: *vivont valent.* — *istis*] hic quoque

Candidus inperti; si non, his utere mecum.

68. *si non* RFδ in ras. y *si nil* Aagσ *si nichil* γ

vim suam secundae personae inservientem servat = quae *tibi* praesto sunt; contra *his* v. 68 = quibus *ego* utor. — *Candidus*] «simplici ac sincero animo» ut ep. I 4, 1. Isocrates ad Nicocl. § 38: *Χρῶ τοῖς εἰρημένοις ἢ ζήτει βελτίω τούτων.* Plaut. Epid. II 263 sq.: *Immo, si placebit, utitor Consilium; si non placebit, reperitote rectius.* Cic. Tusc. V 82: *Habes, quae fortissime de beata vita dici putem, et, quomodo nunc est, nisi quid tu melius attuleris, etiam verissime.*

EPISTULA VII.

Quinque dies tibi pollicitus me rure futurum,
Sextilem totum mendax desideror. Atqui,
Si me vivere vis sanum recteque valentem,

Ep. VII. 2. *Atqui* y *Atque* nostri omnes «*atqui.* cod. Blandin. 2 Busl. Nan. Tons. Sil. habent *atque;* reliqui *atqui*» Cruq. — 3. *vis recteque videre valentem* δ

VII. «Est haec epistula ex eis Horatii carminibus, unde egregium eius ingenium, candor incorruptus et ingenua libertas non minus quam verae amicitiae, ab omni adulatione remotae, et grati animi sensus imprimis elucent. Maecenas enim, qui poetae consuetudine numquam non admodum delectaretur et invitus semper eum a se dimitteret, cum aliquando Horatius, etsi pollicitus intra paucos dies se rediturum, diutius urbe abesset, id aegre tulisse videtur. Iam igitur poeta hanc epistulam (sane antequam ederetur cum illo communicatam, etsi hac de re dubitavit Weichert) scripsit, qua et hanc absentiam excusaret et omnino libere eloqueretur, qua ratione a maiore amico sese tractari vellet. Primum certiorem facit Maecenatem se proximi demum anni tempore verno ob valetudinis periculum Romam reverti posse (vv. 1-12). Tum ubi lepide significavit se probe intellegere, quanti generosus Maecenatis animus et in beneficiis largiendis humanitas facienda sit (vv. 12-24), maxime aetatem suam provectiorem atque incertam valetudinem excusat, quod omnino posthac in Urbe tam assidue se detineri non passurus sit (vv. 25-28); atque fabula (vv. 29-34) et narratiuncula (vv. 46-94) significat, immo aperte profitetur (vv. 34-39) se omnia, quae Maecenati debeat, reddere malle quam liberum otii usum amittere.» Zell. Scripsit autem hanc epistulam non solum, ut Maecenatem quae diximus doceret, sed etiam, ut aequalibus suis, atque imprimis obtrectatoribus, qui eum pro Maecenatis parasito habebant, denuo clare demonstraret, quae sibi familiaritas necessitudoque cum illo intercederet, libertati simul philosopho dignae minime officiens. «Scripta videtur epistula exeunte mense Augusto vel ineunte m. Septembri a. u. c. 731, eo ipso anno, quo Horatius hieme adventante (v. 11) Veliam vel Salernum profecturus erat.» Obbarius. Frankio et Schützio non ante a. 731, Rittero et Kiefslingio a. 733 composita videtur; deest anni natalis vestigium certum.

1-6. *Quinque dies*] ut nos *acht Tage*, numerus infinitus, non nimis accurate urgendus. Cfr. sat. I 3, 16 sq. — *rure*] in Sabino meo, potius quam, ut alii propter v. 45 arbitrantur, in amici alicuius villa Tiburtina. *Rure* non minus recte dici quam *ruri* docuit Kühner, Lat. Sprachlehre II 354. — *Sextilem*] Anno demum u. c. 746 hic mensis *Augustus* nominatus est. Dio Cass. LV 6. — *mendax desideror*] Dedita opera, quo facilius Maecenas sibi ignoscat, tam vehementer ipse

Quam mihi das aegro, dabis aegrotare timenti,
Maecenas, veniam, dum ficus prima calorque
Dissignatorem decorat lictoribus atris,
Dum pueris omnis pater et matercula pallet,
Officiosaque sedulitas et opella forensis
Adducit febris et testamenta resignat.

5. *color* Aa «*colorque*. sic habet cod. antiquiss. Blandin. Tons. Mart. Sil. et veram lectionem iudico» Cruq. — 6. *Disignatorem* g *Designatorem* ay — 9. *Adducet* Rδy

se accusat, non quod, ut nonnulli volunt, mendacii culpam amico obiecerit fautor. — *Atqui*] «Confiteor: attamen, cum hoc sic se habeat, dabis licentiam cet.» — *Si me* cet.] Sermonis cotidiani formula est reperiturque etiam ep. I 16, 21; 6, 67: *Vive vale;* sat. II 5, 110: *Vive valeque.* Plauti Trin. 52: *Bene hercle est illam tibi valere et vivere.* Terent. Heaut. 430: *Valet atque vivit.* Cic. Acad. II 19: *Si* (sensus) *sani sunt ac valentes.* Celsus I 1: *Sanus homo, qui et bene valet et suae spontis est, nullis se obligare legibus debet.* Mart. VI 70, 15: *Non est vivere sed valere vita.* — *veniam*] «ut absim hoc mense, quo calores austrini (Verg. georg. II 270, lo scirocco) in causa sunt, ut multi homines moriantur, quocirca ubique in funebres pompas incurrimus.» — *ficus prima*] «mense Sextili et Septembri maturescens ipsum grave auctumni d. XI. m. Aug. incipientis (Voss ad Verg. georg. III 478) tempus designat.» Obbar. Cfr. sat. II 6, 19; od. III 23, 8. — *Dissignatores*] *(Leichenbestatter)* mancipes erant et ordinatores funerum, qui pro certa mercede funera curabant adiuti ab administris atratis s. pullatis, libitinariis minoribus. Cfr. Seneca de benef. VI 38, 4, ubi iungit *designatores et libitinarios.* Tab. Heracl. ed. Marezoll. p. 53: *neve eum, qui praeconium, dissignationem libitinamve faciet, - - magistratum renuntiato.* Inscr. Or. Lat. N. 3212: *PRAECO. IDEM. DISSIGNATOR.* Item *DISSIGNATOR* apud Osann Inscr. p. 475. Plaut. Poen. Prol. 19: *Neu dissignator* (theatri minister) *praeter os obambulet Neu sessum ducat, dum histrio in scaena siet.* — V. *decorat* autem nescio quid faceti habet pro *stipat.* Ceterum *lictorum*, ut alibi interdum, omnium *apparitorum* generale est nomen; sic in Plauti Poen. Prol. 18 et 19 item iungitur *lictor* et *dissignator.* Cfr. Cic. de legg. II 61: *dominus funeris utatur accenso atque lictoribus.*

7-9. *matercula pallet*] «mater indulgentiae plena ac tenera cum patre anxie timet, ne liberi morbis abripiantur.» — *Officiosaque sedulitas*] «in patronis salutandis atque in forum deducendis, in ceteris amicis, imprimis cubantibus, frequenter visendis» cet. Adde evidens exemplum sat. II 6, 34: *Ante secundam Roscius orabat sibi adesses ad Puteal cras.* — *opella forensis*] «cotidiana negotia, quibus in foro dumtaxat vacare possumus, tamquam advocati, sponsores, testes.» Cfr. sat. II 6, 20 sq. *Opella* etiam invenitur Lucr. I 1114. — *resignat*] «facit, ut coram testibus aperiri debeant, cum, qui scripserunt, mortem obierint.»

Quodsi bruma nivis Albanis inlinet agris,
Ad mare descendet vates tuus et sibi parcet
Contractusque leget; te, dulcis amice, reviset
Cum Zephyris, si concedes, et hirundine prima.
Non, quo more piris vesci Calaber iubet hospes,

10-13. *Quodsi*] H. l. temporis condicio. Cfr. sat. II 3, 10. Verg. Aen. V 64: *Praeterea, si nona diem mortalibus almum Aurora extulerit.* Catull. 14, 17: *si luxerit.* — *inlinet*] Primam hiemem significat, ubi montes Albani iam nive asperguntur. Cic. de divin. I 18: *tumulos Albano in monte nivales.* Num illo tempore nives frequentiores fuerint in Italia quam nunc, dubium videtur. — *Ad mare*] in oppidum aliquod maritimum, Veliam, Salernum, v. ep. I 15, 1. Alii rursus propter v. 45 et propter *Calabri hospitis* mentionem (v. 14) cogitarunt de Tarento. — Intimae amicitiae significatio inest in vv. *vates tuus*, ut od. II 6, 24: *Vatis amici;* id quod non intellexerunt, qui in hac epistula satis acrem Horatii cum Maecenate expostulationem reperisse sibi visi sunt. *Vates* autem inde a Vergilio poetas honoris causa appellatos esse docuit L. Müller, de re metrica p. 65 sqq. — *Contractusque leget*] «Omne, etiam levissimum frigus, quod quam molestum mihi sit probe nosti, vitaturus, vestibus involutus me quantum potero, dum commode lego, contraham atque incurvabo.» *Contractus* ergo est *zusammengekauert*, ut sat. II 7, 61: *Contractum genibus caput.* Hieronym. ep. 53 de Vigilantio: *gravissimo frigore solus atque contractus Dormitantius vigilabit in lectulo.* Atque prorsus sic Lucianus in Saturnal. 9, 9 in hiemis descriptione: *οἱ ἄνθρωποι ἐπικεκυφότες - - ἀμφὶ τὴν κάμινον οἱ πολλοί.* Ipsum frigus *contractum* vocatur a Vergilio georg. IV 259: *(apes) contracto frigore pigrae.* Etiam sub Italiae mitissimo caelo, velut Salerni, mense certe Ianuario, vel sentimus interdum vel sentire saltem nobis videmur *frigidulas auras.* Quid, quod nostra interpretatio festivam praebet imaginem lectoris *φαντασίᾳ*, nullam reliquae: 1) «in angusto cubiculo» 2) «secessu gaudens = *zurückgezogen*» 3) «parcius vivens legam» in qua etiam ridicula iunctura offendor, et quae afferunt exempla (ep. I 5, 20: *Contracta - - paupertate.* Moret. 79: *Quis enim contractior illo?* Seneca de tr. an. 9, 3: *habitare contractius;* de benef. 2, 34, 4: *parcissimum hominem vocamus pusilli animi et contracti*) habent omnia notionem aut contemptus aut reprehensionis, qua poeta ipse se afficere non poterat. — *Cum Zephyris*] Zephyri sive Favonii a. d. VI Idus Febr. ab occasu eoque aequinoctiali flantes Romanis ver aperiebant, unde Claudianus de raptu Pros. II 73: *Compellat Zephyrum: Pater o gratissime veris* cet. — *hirundine prima*] Ab hirundine saepe ver designatur. Cfr. Hesiod. *ἔργα* 566. Cic. ad Att. X 2: *Λαλαγεῦσα iam adest* (unde mare mox erit apertum). Leonidas Anthol. Palat. X 1: *Ὁ πλόος ὡραῖος· καὶ γὰρ λαλαγεῦσα χελιδὼν Ἤδη μέμβλωκεν χὠ χαρίεις Ζέφυρος.* Oppian. halieut. III 244: *εἰαρινὴ Ζεφύρου πρωτάγγελος ὄρνις.* Ovid. fast. II 853. Ergo septem minimum menses ab Urbe afuturus erat Horatius.

14-19. *Non* cet.] Sententiae sic connectuntur: «Iam minime aegre

Tu me fecisti locupletem. 'Vescere sodes.'
'Iam satis est.' 'At tu quantum vis tolle.' 'Benigne.'
'Non invisa feres pueris munuscula parvis.'
'Tam teneor dono, quam si dimittar onustus.'
'Ut libet; haec porcis hodie comedenda relinques.'
Prodigus et stultus donat, quae spernit et odit:

19. *relinquens* A *relinquis* F

tu feres absentiam meam, ubi scieris ideo tantummodo me abesse ab Urbe, ut sanitati tuendae operam dem. Hoc igitur pro amicitia tua libenti animo mihi concedes, existimans novum hoc fore beneficium in me collatum, par utique illis, quibus tam liberaliter me ante affecisti, cum id semper spectares, ne dona tua quocumque modo umquam mihi onerosa fierent; nam profecto tu nequaquam similis es Calabrorum illorum, virorum sane bonorum, sed politioris vitae ignarorum cet.» — *locupletem*] Hoc verbo se satis superque contentum esse villula sua Sabina significat. — *Benigne*] Gratias agens urbane donum hospes recusat. Sic sermone antiquiore *tam gratia est* (ac si accepissem) et Itali *tante grazie*. Cfr. v. 62. Plaut. Stich. 470: *Locata est opera nunc quidem: tam gratia est.* — *haec porcis* cet.] Innocentem, sed subridiculam ἀγροικίαν quivis facile sentit. — *hodie*] Non est otiosum; sed significat diutius pira ista asservari non posse. — *relinques*] Quamquam praesens *relinquis* efficacius nonnullis est visum, tamen ab auctoritate codicum discedere non licet.

20-23. *donat* cet] «abicit velut in barathrum ea, quae ipse fastidit.» Sen. ep. 120, 8: *Multi sunt, qui non donant, sed proiciunt.* — *seges*] Proverbii speciem habet illud M. Pinarii apud Cic. de or. II 261: *Ut sementem feceris, ita metes.* — *ingratos*] Et quia talia dona plerumque parum accepta sunt eis ipsis, quibus proiciuntur, et quia adulatoribus indignis ac vel propterea ingratis hominibus solent favere stulti. Contra Plaut. Capt. 358: *Quod bonis benefit beneficium, gratia ea gravidast bonis.* — *tulit et feret*] Haud infrequens est haec perfecti et futuri coniunctio, ut od. II 13, 19: *inprovisa leti Vis rapuit rapietque gentis.* — *dignis*] ut saepe, absolute. Publius (Syrus) apud Gell. XVII 14: *Beneficium dando accepit, qui digno dedit.* Est autem dativus de personis, non, ut alii opinantur, ablativus: «ad ea donanda paratus, quae digna et se et amico sint.» — *ait esse paratus*] Graeca constructio *(ὁ ἀγαθὸς καὶ φρόνιμος τοῖς ἀξίοις φησὶν εἶναι ἕτοιμος)* haud rara apud poetas Latinos post verba affirmandi et sentiendi. Cfr. Draeger, Hist. Synt. II § 458. Od. III 27, 73: *Uxor invicti Iovis esse nescis.* Plaut. Asin. 634: *quas - - Diabolus ipsi daturus dixit.* Catull. 4, 1: *Phaselus ille - - Ait fuisse navium celerrimus.* Verg. Aen. II 377: *sensit medios delapsus in hostis;* V 372: *qui se Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat.* Propert. II 9, 7: *Visura et quamvis numquam speraret Ulixen* cet. Id. IV, 5, 40 utraque constructione coniuncta: *Me quoque consimili inpositum torquerier igni Iurabo et bis sex integer esse dies.* Etiam apud Tacitum ann.

Haec seges ingratos tulit et feret omnibus annis.
Vir bonus et sapiens dignis ait esse paratus:
Nec tamen ignorat, quid distent aera lupinis.
Dignum praestabo me etiam pro laude merentis.

21. *ingrato γδ ingratis* F — 22. *agit* Fδ *paratum* γgy «*dignis ait esse paratus.* sic habent 4 Bland. cod. cum Busl. sed duo cum litura s litterae manifestа» Cruq. — 23. *qui* R

XI 9: *pepigere fraudem inimicorum ulcisci atque ipsi inter se concedere;* hist. IV 55: *ipse - - hostis populi Ro. quam socius iactabat.* Cfr. etiam Reisig Lat. Sprachw. p. 791. Est igitur: «Ait se esse promptum ad beneficia impertienda hominibus talia merentibus et *tamen*, quantumvis *bonus* et beneficus sit, propter id ipsum, quod *sapiens* est, eodem tempore minime ignorat, quemadmodum ignorare soleant stulte benefici, *quid distent*, ut aiunt, *aera lupinis*, id est dignos ab indignis prudenter distinguit; illos sublevat et honorat, hos despicit ac sine donis dimittit.» — *aera lupinis*] Proverbium ortum ex comparatione pecuniae et lupinorum, quibus quasi fictitia pecunia utebantur et aleatores et histriones in scaena. Plaut. Poen. 597: *COL. Agite, inspicite. ADV. Aurum est profecto hoc, spectatores, comicum: Macerato hoc pingues fiunt auro in barbaria boves.* Cod. l. 1 C de aleatoribus: *Si quis sub specie alearum victus sit lupinis vel alia quavis materia, cesset etiam adversus eum omnis exactio.*

24. *Dignum* cet.] Constructio videtur expedienda ad normam loci Lucretiani V 1: *dignum - - carmen Condere pro rerum maiestate hisque repertis;* ut sit *gemäfs dem Werte, dem Verdienste.* (Cic. divin. in Caecil. 42: *iam nunc timeo, quidnam pro offensione hominum - - et exspectatione omnium et magnitudine rerum dignum eloqui possim.*) V. *etiam* non cum *me*, sed cum insequentibus *pro laude mer.* iungi recte voluit Bentley, qui *me, etiam* distinxit. «Ergo etiam me talem praestabo, qualem requirit laus bene de me merentis, id est laus et virtus tua; in eo sedulo elaborabo, ut tua benevolentia donisque, quibus me affecisti, dignus semper maneam.» — *merentis*] «bene merentis,» ut od. III 3, 13: *Hac te merentem Bacche pater tuae Vexere tigres.* Verg. Aen. VI 664: *Quique sui memores alios fecere merendo.* Prop. V 11, 101: *Sim digna merendo.* Rutil. Lupus I 1: *Demetrii Phalerei: Nam quod beneficium tempore et cupienti datur, gratum est. Utilitas enim ac voluntas accipiendi honorem dantis facit ampliorem.* — Qui interpretantur: «etiam propterea, ut collaudetur ab aliis is, quem dignis favere vident,» (pro qua explicatione afferri sane potest ep. II 1, 246: *Munera, quae multa dantis cum laude tulerunt - Vergilius Variusque*) poetam nimis arrogantem faciunt. Neque vero admittenda est τιμῆσις *laude promerentis* («dignum me praestabo, quem laudet is, qui beneficiis de me promeritus est») partim propter nimiam ambiguitatem, partim, quia Horatius τιμήσει numquam utitur nisi vel in particulis, quae absolute poni possunt (sat. I 1, 86: *cum tu argento post omnia ponas;* 6, 58: *circum - - vectari;* II 6, 95: *quo, bone, circa*)

Quodsi me noles usquam discedere, reddes
Forte latus, nigros angusta fronte capillos,
Reddes dulce loqui, reddes ridere decorum et
Inter vina fugam Cinarae maerere protervae.
Forte per angustam tenuis volpecula rimam
Repserat in cumeram frumenti, pastaque rursus

25. *noles* Aa *nolles* reliqui

vel in vv. *quae - cumque* (od. I 27, 14), *quando - cumque* (sat. I 9, 33), *quo - cumque* (ep. I 1, 15), *quadam - tenus* (ep. I 1, 32). Ceterum de elisione in vv. *me etiam* cfr. Haasium ad Reisigii Lat. Sprachw. p. 276.

25-28. *Quodsi me* cet.] «Sed quoniam, quomodo vera beneficia impertienda sint, pulchre nosti, hoc quoque cogita, quaeso, mihi propter aetatem, quam attigi, non iam concessum esse, ut semper tecum Romae degam; nec vero illud tibi propositum umquam esse poterit, ut mihi officia imponas, quibus parem me non iam esse tute vides. Alioqui reddes, si poteris» cet. — *usquam*] «in quemcumque locum extra Urbem.» — *Forte latus*] «*latus patiens laboris* (Quintil. prooem. 27)», quod requiritur ad Urbis plateas percurrendas, colles eius ascendendos cet. *(starke gesunde Brust.)* — *angusta*] Frons *tenuis* (od. I 33, 5), *brevis* (Martial. IV 42, 9), pro pulchra habebatur. Optimus interpres est Lucian. amor. 40: *αἱ μέχρι τῶν ὀφρύων ἐφειλκυσμέναι κόμαι βραχὺ τῷ μετώπῳ τὸ μεταίχμιον ἀφιᾶσι.* Tunc autem, *praecanus* cum esset (ep. I 20, 24) nec iam tam densum, ut olim, capillamentum haberet, frons dilatata erat. *Angustae* fronti opponitur *lata.* Plin. ep. III 6, 2: *rari et cedentes capilli, lata frons.* — *dulce loqui*] cum puellis, quarum ex numero *bona* illa Cinara (od. IV 1, 3 sq.) ioci causa aliquando inter potandum subita fuga capta eum deseruerat. — Vv. *inter vina* ubi iungas et cum v. *fugam* et v. *maerere*, tota scaena fit magis comica. Cum minime exspectabat, lasciva puella eum repente destituit, a mensa aufugiens, unde amatoris maeror. — *protervae*] Cfr. od. I 19, 7: *grata protervitas.*

29-33. «Iam vero quoniam fieri nequit, ut pristinae vires mihi redeant, liberum certe me esse cupio.» Quod libertatis desiderium notissima fabella Aesopia facete exprimit, etiam ad subsequentium verborum (v. 34) *παῤῥησίαν* aliquantum mitigandam. — *Forte*] Cfr. sat. I 9, 1. — *volpecula*] Sic habent omnes codd. firmantque Servius, Porphyrio, Acro, Augustinus contra mendac. C. 28, Isidor. Origg. I 39, 6, Cyrilli Apolog. 2, 11, glossarium Mai, florilegium Nostradamense, Vincentius Bellovacensis. Ingeniose sane Bentleius coniecit *nitedula (Haselmaus)*, maxime, quia volpes frumento non vescitur: quocirca etiam a Babrio fab. 86 et Aesopo 31 Halm. fabella diverso modo narratur, item Dio Chrysost. 47 p. 233 R. ita eam significat: *οὐ γὰρ ὥσπερ ἡ ἀλώπηξ καταφαγοῦσα τὰ κρέα οὐκ ἐδύνατο ἐξελθεῖν ἐκ τῆς δρυὸς διὰ τὸ ἐμπλησθῆναι, κἀμοὶ ἐξελθεῖν διὰ τοῦτο χαλεπόν·* Bentleium autem secuti sunt recentiores multi (vehementer adprobante Lachmanno ad Lucret. p. 204), in quibus Haupt, Vahlen, Kiefsling, L. Müller, Lehrs,

Ire foras pleno tendebat corpore frustra.
Cui mustela procul 'Si vis' ait 'effugere istinc,
Macra cavum repetes artum, quem macra subisti.'
Hac ego si conpellor imagine, cuncta resigno;
Nec somnum plebis laudo satur altilium, nec
Otia divitiis Arabum liberrima muto.
Saepe verecundum laudasti, rexque paterque

34. «*compellor.* habent sic 4 Bland.» Cruq.

alii, ut Dillenburger, Krüger, Holder, Schütz sapienter aurem praebuerunt Iacobsio (lectt. Venus. p. 99) et Kellero (in epileg.) docentibus antiquissimos apologorum inventores probabilitatis externae vel dicam physicae longe minorem rationem habuisse quam doctrinae, quam per huiusmodi involucra popularibus suis tradere vellent: sic in eorum fabellis leonem, bovem, capram una venatum ire, oves glandibus et pastorum pannis, leones ferina assa vesci, montem parturire, inde nasci murem, ac similia. His adde, quod verissime dicit Philostratus Imag. I 3: *Φοιτῶσιν οἱ Μῦθοι παρὰ τὸν Αἴσωπον· - - κωρυφαία δὲ τοῦ χοροῦ ἡ ἀλώπηξ γέγραπται· χρῆται γὰρ αὐτῇ ὁ Αἴσωπος διακόνῳ τῶν πλείστων ὑποθέσεων, ὥσπερ ἡ κωμῳδία τῷ Δάῳ.* Contra Bentleium Keller demonstravit inter nitedulam et mustelam esse quam maximas inimicitias, ut hanc illi benevolum consilium dare, minus verisimile sit quam volpeculam far comedere. Ceterum cfr. Lessing XI p. 101 ed. Lachm. — *cumeram*] Vide sat. I 1, 53. — *procul*] de quovis intervallo, etiam exiguo. Cfr. sat. II 6, 105. — *cavum - quem*] Sat. II 6, 116: *cavusque Tutus.*

34-36. *conpellor*] ut sat. II 3, 297 «arguor et quasi increpor, si ad me applicari potest haec *imago*, id est fabella.» Verbum autem *conpellare*, ut *appellare*, a re faenebri petitum est = *mahnen.* Corn. Nep. VII 4, 1: *Hoc crimine in contione ab inimicis conpellabatur.* Sic *conpellationes* leniores sunt obiurgationes Ciceroni ad fam. XII 25, 2. — *resigno*] Vide od. III 29, 54. «Omnia reddo.» Hoc igitur dicit: «Quodsi re vera in me quoque quadrat imago volpeculae illius avidae atque inconsultae neque aliter libertatem recuperare possum nisi omnibus, quae dono accepi, renuntiando, hoc ultro faciam; nec hoc nimis difficile mihi erit; nam» cet. — *Nec somnum* cet.] «Nam non tum demum, cum satur sum glirium, leporum, turdorum, attagenum, dicis causa laudare soleo simplicem rusticorum vitam, sed deliciis illis cotidie carere possum, numquam eas desideraturus.» — *altilium*] «avium alendo saginatarum.» Athen. IX 32: *χῆνες σιτευτοί.* — *divitiis Arabum*] Od. I 29, 1: *beatis - Arabum gazis;* III 24, 1: *Intactis opulentior Thesauris Arabum.*

37-39. *verecundum*] Cic. Philipp. XII 5, 11: *Verecundioremne coram putamus in postulando fore?* Od. II 18, 12: *nec potentem amicum Largiora flagito, Satis beatus unicis Sabinis.* — *rex*] Reges suos nominare humiliores solebant amicos nobiles ac locupletes. Ep. I 17, 20

Audisti coram, nec verbo parcius absens:
Inspice, si possum donata reponere laetus.
Haud male Telemachus, proles patientis Ulixei:
'Non est aptus equis Ithace locus, ut neque planis
Porrectus spatiis nec multae prodigus herbae:
Atride, magis apta tibi tua dona relinquam.'
Parvum parva decent: mihi iam non regia Roma,

40. *Haut* γ *At* Fδ *Aut* R *sapientis* y — 41. *Ithacae* αγδ *Itacae* F post versum 45 novam epistulam incipit F

et 43: *Coram rege suo de paupertate tacentes.* Martial. II 18, 8: *Qui rex est, regem, Maxime, non habeat.* Item Iuv. I 136; V 14. — *pater*] Sic sine ridiculi specie tunc Horatius appellare poterat Maecenatem tribus quattuorve annis natu maiorem. Cfr. ep. I 6, 54. — *Audisti*] «a me vocatus es.» Cfr. sat. II 6, 20; ep. I 16, 17. — *Inspice, si possum* cet.] «Agedum experire, an non possim» cet. Indicativus certum firmumque accepta restituendi propositum exprimit, et frequenter sic post particulam *si* comici. Terent. Phorm. 553: *Vide opis si quid potes afferre huic;* Heaut. 118: *visam, si domi est.* (Pseudotib. III 1, 19: *Illa mihi referet, si nostri mutua cura est.*) — *reponere*] «rependere, reddere» quae similitudo a codice accepti et expensi sumpta esse videtur. Plaut. Pers. 37: *Ut mihi des nummos sescentos; - - Quos continuo tibi reponam hoc triduo aut quadriduo.*

40-43. *Telemachus* cet.] «Non minus prompto animo ad omnia tibi restituenda paratus sum, quam quo Telemachus olim pulcherrimos equos in patria nimis aspera inutiles sibi futuros a Menelao dono accipere noluit.» Odyss. IV 601: *Ἵππους δ' εἰς Ἰθάκην οὐκ ἄξομαι, ἀλλὰ σοὶ αὐτῷ Ἐνθάδε λείψω ἄγαλμα· σὺ γὰρ πεδίοιο ἀνάσσεις Εὐρέος - -. Ἐν δ' Ἰθάκῃ οὔτ' ἂρ δρόμοι εὐρέες οὔτε τι λειμών· Αἰγίβοτος, καὶ μᾶλλον ἐπήρατος ἱπποβότοιο.* — *patientis*] Est Homericum *πολύτλας, ταλασίφρων*, epitheton herois perpetuum. Sic *laboriosus* vocatur epod. 17, 16. — *Ithace*] Nominativus Graecus aptior est h. l. propter iuncturam cum vv. *locus - Porrectus* quam genitivus vel locativus *Ithacae*, quem alii, ut Schütz, praetulerunt. Idem reperitur Ovid. trist. I 5, 67; met. XIV 169, quamquam notum est (v. Schütz I[3] 430) in satiris et epistulis Horatium formis Latinis, Graecis in melicis plerumque usum esse. Cfr. sat. II 5, 76. — *Porrectus*] Sic Caesar b. g. II 19, 5: *porrecta loca aperta.* — *multae prodigus herbae*] Cfr. od. I 12, 38; 18, 16. — *spatiis*] «locis curruum certaminibus aptis.» Cfr. ep. I 14, 9. Verg. georg. I 513; II 541. — *Atride*] *Ἀτρείδη*. Contra *Atrida* ultima correpta sat. II 3, 187. — *tibi*] refertur et ad v. *apta* et ad v. *relinquam*, ut od. II 8, 17: *pubes tibi crescit omnis, Servitus* (tibi) *crescit nova.*

44. 45. *Parvum parva* cet.] Callim. fragm. 179: *Αἰεὶ τοῖς μίκκοις μικκα διδοῦσι θεοί.* — *regia Roma*] Cfr. od. IV 3, 13: *Romae principis urbium* et IV 14, 44: *Italiae*

Sed vacuum Tibur placet aut inbelle Tarentum.
Strenuus et fortis causisque Philippus agendis
Clarus ab officiis octavam circiter horam
Dum redit atque foro nimium distare Carinas
Iam grandis natu queritur, conspexit, ut aiunt,

dominaeque Romae. — vacuum] «non frequens et populosum, sed propter hoc ipsum liberum a strepitu Urbis studiisque meis aptum.» Sic *vacuum nemus* od. III 25, 13; *vacuae Athenae* ep. II 2, 81; *vacuae Acerrae* Verg. georg. II 225. Alii minus recte «otiosum» explicant. Cfr. od. II 6, 5 sqq. — *Tibur*] Qui referunt ad Sabinum prope Tibur situm, praedium Horatii ut Catulli (44, 1: *O funde noster, seu Sabine seu Tiburs*) in confiniis agri Sabini et Tiburtini situm fuisse dicunt, ut dubium esset, quo pertineret. Alii putarunt Horatium in villa Tiburtina amici alicuius, fortasse Maecenatis, interdum ut hospitem versatum esse. Denique Horatium Tibure habuisse domum vel propriam vel conducticiam Suetonius in vita poetae tradidit: *vixit plurimum in secessu ruris sui Sabini aut Tiburtini, domusque eius ostenditur circa Tiburti luculum.* Neque Suetonius refutatur od. II 18, 14: *Satis beatus unicis Sabinis.* Quid enim obstat, quominus Horatius post a. u. 726, quo hic versus scriptus esse videtur, alteram villam emisse? Quae coniectura confirmari videtur od. III 4, 21—24; IV 2, 30—32; 3, 10; ep. I 8, 12. — *inbelle*] «ubi omnia tranquilla sunt et placata.» Sat. II 4, 34: *molle Tarentum.* Iuven. 6, 296: *Miletos Atque coronatum et petulans madidumque Tarentum.* Athen. IV 61: *τὸ τῶν ἰδιωτῶν (Ταραντίνων) πλῆθος ἀεὶ περὶ συνουσίας καὶ πότους ἐστίν.*

46-51. *Strenuus* cet.] Haec narratiuncula ita cum praecedentibus connectitur, ut Volteii exemplo satis lepido demonstret virum prudentem, ubi casu aliquo collocetur in statu suae condicioni atque ingenio minus conveniente, etiam cum non levi iactura ex eo sese extricaturum esse, quo magis sibi aptum occupet. Confundunt nonnulli interpretes *L. Marcium Philippum* filium cos. a. u. c. 698, qui vitricus fuit Augusti, cum eius patre cognomine cos. a. u. c. 663, de quo loquitur Horatius. Cfr. onomasticum Cic. Or. p. 381. Notus autem pater erat et propter eloquentiam et propter multas facetias, non item filius. Cfr. Cic. Brut. 173: *erant in Philippo - - summa libertas in oratione, multae facetiae.* — *fortis*] Optime eius indolem adumbrat his verbis Cic. de orat. III 4: *homini et vehementi et diserto et inprimis forti ad resistendum, Philippo.* Est igitur *strenuus* = «semper in causis agendis occupatus;» *fortis* = «animosus et validus ad resistendum adversariis», potius quam in re militari. Recte tamen Obbarius adnotat haec duo adiectiva pro solita quasi laudis formula usitata fuisse. Liv. XXI 4: *ubi quid fortiter ac strenue agendum esset.* Seneca epist. 77, 5: *Amicus noster Stoicus, homo egregius et, ut verbis illum, quibus laudari dignus est, laudem, vir fortis ac strenuus.* Cfr. ad od. IV 4, 29. — *octavam circiter horam*] nobis inter secundam et tertiam pomeridianam. Cfr. Martial. IV 8, 3: *In quintam varios extendit Roma labores: Sexta quies lassis, septima finis erit.* — *Foro - distare Carinas*] Hic, ubi v. *distare* propriam habet significationem, *foro* est ablativus; contra, ubi significat

Adrasum quendam vacua tonsoris in umbra
Cultello proprios purgantem leniter unguis.
'Demetri' — puer hic non laeve iussa Philippi
Accipiebat — 'abi, quaere et refer, unde domo, quis,
Cuius fortunae, quo sit patre quove patrono.'
It, redit et narrat, Volteium nomine Menam,
Praeconem, tenui censu, sine crimine notum

50. «*adrasum*. aliqui cod. habent *arrasum*, sed nulli *abrasum*» Cruq. — 51. *resecantem* (pro *purgantem*) gy — 52. *laeve* AaR *leve* gy *levę γ leve* F*δ laevus* Cuningham — 55. *Et redit* gRF

«differre, discrepare», etiam dativo iungitur, ut v. 23; od. IV 9, 29; ep. I 18, 4. *Forum* autem erat in Urbis regione septima; *Carinae*, vicus celeber Romae, in regione IV, ubi templum fuit Telluris, aedes Iunonis Sororiae, domus Q. Ciceronis, Pompeii, aliorumque principum civium; quod intervallum per se non admodum longum homini seni et defatigato negotiis videtur nimium. — *ut aiunt*] Significat notissimam etiamtunc historiam se narrare. Cfr. ep. I 6, 40; 17, 18. — *Adrasum*] Petron. 32: *Pallio coccineo adrasum* (recens rasum) *excluserat caput* (Trimalchio). Plaut. Capt. 265: *Sed utrum strictimne attonsurum dicam esse an per pectinem Nescio.* — *vacua*] Finge tibi tonstrinam Romanam a fronte prorsus apertam, superne et a postica parte atque a lateribus centonibus vel sipariis adversus solem tectam. *Vacua* autem dicitur, quia illa diei hora ceteri adventores barbam radendam vel capillos tondendos iamdudum curarant, hic otiosus nondum. In tonstrinas autem Romae etiamnunc convenire solent homines plebeii. Cfr. sat. I 7, 3. Sic iam Eupolis in Meinekii fr. com. II p. 499: *Καὶ πόλλ' ἔμαθον ἐν τοῖσι κουρείοις ἐγὼ Ἀτόπως καθίζων κοὐδὲ γιγνώσκειν δοκῶν.* — *proprios*] «ipsum sibi, non per tonsorem,» qui tum aliquo abisse censendus est, unde non habebat quocum sermocinaretur Menas. Contra Plaut. Aul. 312: *Quin ipsi pridem tonsor ungues dempserat.* — *leniter*] «tranquillo animo et sine ulla festinatione, *gemächlich*.»

52-59. *Demetri* cet.] Iam hominis non sine quadam pigritia sua sorte contenti voltus habitusque excitat Philippum, ut iocum sibi paret, non propter nescio quam invidiam aut malitiam, cuius eum insimulant interpretes nonnulli, sed propter meram *εὐτραπελίαν*. — *non laeve*] *οὐ σκαιῶς*, «sed dexterrime;» *docte et cordate et cate*, ut ait Plautus Poen. 131. Adv. *laeve* hodie *ἅπαξ λεγόμενον* est, unde Cuningham substituit *laevus*. — *Accipiebat*] «excipere et celeriter exsequi solebat.» — *unde domo*] Verg. Aen. VIII 114: *Qui genus? unde domo? Domus* de patria, ut saepe. Interrogari igitur iubet, «quae eius patria sit, *(quis,)* quod nomen, quae res domestica et condicio, ingenuusne an libertus?» — *It, redit et narrat*] Mirabiliter haec respondent verbi *abi, quaere et refer;* quocirca nols legere cum Cuninghamio: *abi, quaere*i *refer*. — *Menam*] frequens servo-

Et properare loco et cessare et quaerere et uti,
Gaudentem parvisque sodalibus et lare certo
Et ludis et post decisa negotia campo.
'Scitari libet ex ipso, quodcumque refers: dic
Ad cenam veniat.' Non sane credere Mena,
Mirari secum tacitus. Quid multa? 'Benigne'
Respondet. 'Neget ille mihi?' 'Negat inprobus et te
Neglegit aut horret.' Volteium mane Philippus

57. *locum* Fδ — 63. *Respondit* gδ *negat* - - *negat* Aaγg

rum ac libertorum nomen populariter contractum maxime in dialecto Alexandrina, ut *Demas*, *Apollos*, ex nom. Menodorus, Demodorus, Apollodorus. (Cfr. simillimam rationem nominum Germanicorum *Götz*, *Kunz*, *Heinz*, *Dietz*, cet. pro *Gottfried*, *Konrad*, *Heinrich*, *Dietrich* cet.) Igitur ex hox uno nomine Philippus colligebat sibi cum Volteii alicuius liberto rem fore. Liberti autem ex usu Romanorum *patre nullo*, *sine patre certo* nati erant; quapropter non respondet quaestioni *quo patre* v. 54. — Verbis *cuius fortunae* respondet v. *praeconem* = *Ausrufer*. Cfr. v. 65. — *sine crimine*] *unbescholten* Cfr. a. p. v. 384: *vitio - remotus ab omni* (sum). — *notum et properare*] ut construxit Silius XII 330: *Delius - Troianos notus semper minuisse labores*. Huius infinitivi exempla apud Horatium sunt permulta. Bentley suam lectionem *sine crimine natum* explicavit: «patre certo, honestis parentibus;» id quod repugnat hominis nomini libertino. Haec igitur est sententia verborum: «Menam se iactasse in eo, quod modo negotiis sedulo probeque vacaret victumque quaereret, modo uteretur quaesitis atque otiaretur, et quidem suo horum quidque *loco*, apto tempore, ἐν καιρῷ.» (Cfr. od. IV 12, 28: *Dulce est desipere in loco.*) Cotidiana praeconum negotia his complectitur Dio Chrys. orat. VII p. 264 R.: οὐδὲ κήρυκας ὠνίων οὐδὲ κλοπῶν ἢ δρασμῶν μήνυτρα προτιθέντας, ἐν ὁδοῖς καὶ ἐν ἀγορᾷ φθεγγομένους μετὰ πολλῆς ἐλευθερίας κτλ. — *cessare*] «otiari.» Cfr. ep. I 10, 46; II 2, 183. — *parvis*] «tenui censu, ut ipse sit.» Ὅμοιον ὁμοίῳ ἀεὶ πελάζει. — *lare certo*] «sed tamen coniugem et domum vel propriam vel conductam habere, non in cenaculo dumtaxat habitare.» Bentleii coniectura *lare curto* mera esset repetitio vv. *tenui censu*. — *ludis*] theatralibus, puta, et circensibus. — *post decisa negotia*] «cum transacta sint negotia etiam praeconum, id est circiter horam octavam.» — *campo*] Martio. Cfr. od. I 8, 4; sat. II 6, 49; ep. I 11, 4.

60-64. *Scitari* cet.] Iam cum Demetrius domino narrasset, quae Menas candidissime de vita sua exposuerat, Philippus ob ipsam hanc sinceritatem et quia perspiciebat coram se versari hominem simplicem ac probum, minime mendicum, sed propter mores plebeios simul largam iocis materiam praebiturum, accuratius eum noscere avet. *Scitari* autem saeculi Augustei verbum est poeticum, quo primus usus esse videtur Vergilius pro *sciscitari*. Ad

Vilia vendentem tunicato scruta popello
Occupat et salvere iubet prior. Ille Philippo
Excusare laborem et mercennaria vincla,
Quod non mane domum venisset, denique quod non
Providisset eum. 'Sic ignovisse putato
Me tibi, si cenas hodie mecum.' 'Ut libet.' 'Ergo
Post nonam venies; nunc i, rem strenuus auge.'

66. *saluare* aγ — 69. «*providisset.* sic habent omnes scripti cod.» Cruq.

formulam cfr. od. III 25, 13: *nemus Mirari libet* = «iuvat.» — *Non sane*] *οὐ πάνυ*, «vix». (*Nicht recht traut Mena den Worten.* Günther.) — *Mirari*] utpote qui numquam in tam nobilem domum ad cenam vocatus esset. — *Benigne*] Cfr. v. 16. — *Neget*] Coniunctivus, quem meliores codices exhibent, hoc significat: «Potestne, malum! fieri, ut neget mihi?» Itaque multo melius exprimit Philippi prope indignabundi mirationem quam aliorum indicativus ex sequente ortus. — *Negat* cet.] «vel suspicatus fore, ut ludibrio sit convivis, vel simpliciter nolens solitae libertati renuntiare, voluntatem tuam non curat.» — *inprobus*] «pervicax, *unverschämt, der Trotzkopf.*» Recte Kiefsling: «das von Hause aus recht allgemeine Wort *(= qui probari nequit)* erhält seine bestimmte Bedeutung immer erst durch den Zusammenhang.» — *horret*] «prae verecundia et nescio quo stulto timore.» Catull. 64, 159: *horrebas prisci praecepta parentis.*

65-70. *vendentem*] Tamquam praeco auctionem faciebat vilium mercium, quae aliorum erant. — *tunicato - popello*] Opifices, tabernarii omninoque pauperiores tunica tantummodo, non toga induti erant. Tacit. dial. 7: *vulgus imperitum et tunicatus hic populus.* Iuven. 3, 171: *Pars magna Italiae est, si verum admittimus, in qua Nemo togam sumit nisi mortuus.* — *scruta*] *Trödelkram*, unde v. *scrutari.* Lucilius apud Gell. III 14: *Quidni? et scruta quidem ut vendat scrutariu' laudat Praefractam strigilem, soleam improbus dimidiatam.* — *Occupat*] *er kommt zuvor*, ut sat. I 9, 6. Cfr. Sen. Thyest. 270: *hoc, anime, occupa:* «ne illa faciat prior.» Liv. XXI 39, 10: *Occupavit tamen Scipio Padum traicere.* — *salvere iubet*] Ep. I 10, 1: *Fuscum salvere iubemus.* Cic. ad Att. IV 14, 2: *Dionysium iube salvere;* etiam absolute *iubeo.* Terent. Andr. 533: *Iubeo Chremetem.* — *Excusare laborem*] *zur Entschuldigung anführen*, frequens in consuetudine Latina, ut Cic. Philipp. IX 4, 8: *excusare morbum.* — *mercennaria vincla*] «necessitatem auctionibus operam dandi, pro qua opera certam mercedem accipiebat ab eis, qui auctionabantur.» Sat. I 6, 87. — *Providisset*] «prius eum vidisset ac salutasset.» Plaut. Asin. 450: *Non hercle te provideram: quaeso, ne vitio vortas.* Terent. Andr. 83: *Erus est, neque provideram.* — *Sic*] «ea condicione.» — *Ut libet*] ut v. 19 = «ut tibi placet.» — *nunc i* cet.] v. ad I 6, 17.

71-76. *dicenda tacenda*] «ut bene potus, quaecumque in buccam ei

Ut ventum ad cenam est, dicenda tacenda locutus
Tandem dormitum dimittitur. Hic ubi saepe
Occultum visus decurrere piscis ad hamum,
Mane cliens et iam certus conviva, iubetur
Rura suburbana indictis comes ire Latinis.
Inpositus mannis arvum caelumque Sabinum
Non cessat laudare. Videt ridetque Philippus,

73. *Hic* omiserunt RFδ — 75. *et iam* aFδ *etiam* AγgR

venerant.» Dictum est *ἀσυνδέτως*, ut *fanda nefanda*, *honesta inhonesta*, Gr. *ῥητὰ καὶ ἄῤῥητα*. Demosth. 18, 122: *βοᾷς ῥητὰ καὶ ἄῤῥητα ὀνομάζων*. Soph. Oed. Col. 1001: *ῥητὸν ἄῤῥητόν τ' ἔπος*. Verg. Aen. IX 595: *digna atque indigna relatu Vociferans*. Similiter Lucian. Nigrin. 22 de huiusmodi clientibus convictoribus: *πόσα μὲν ἐμφαγόντες, πόσα δὲ παρὰ γνώμην ἐμπιόντες, πόσα δὲ ὧν οὐκ ἐχρῆν ἀπολαλήσαντες - - τὸ τελευταῖον - - ἀπίασιν*. — *dimittitur*] «Politioris moris ignarus benigne monetur, ut tandem cubitum redeat.» Neutiquam his vv. ebrietatis vitium in eo reprehenditur, sed hoc dumtaxat dicitur, propter totius cenae hilaritatem bonum illum Menam sensim oblitum esse, qua hora suae condicionis hominibus de nobilium cenis surgendum esset. — *visus*] scil. *est*, v. ad sat. II 8, 2. — *Occultum*] Ep. I 16, 51 hamum vocat *opertum*. — *piscis*] «ut piscis;» omissa ut saepe comparationis particula. Cfr. epod. 1, 34. — *hamum*] Opipare paratis conviviis delectabatur Philippus teste Varrone r. r. III 3, 9. His autem inescabatur novus cliens. — *cliens*] «Cotidie patronum salutatum veniebat, eum in forum deducebat, et cotidianus prope conviva fiebat.» Bentleii *serus conviva* esset: «qui sero, cum ceteri iamdiu discubuerint, venit.» — *suburbana*] h. l. in agro Sabino. — *indictis - - Latinis*] Feriae Latinae etsi non statae erant, sed conceptivae et quotannis indicebantur a consule (Macrob. Saturn. I 16), tamen circa Kalendas Maias, venustissimo temporis anno, celebrari solebant. Iam cum per quadriduum iustitium esset, patroni causarum et quicumque civilibus negotiis implicati erant, otiandi causa comitibus aliquot secum eductis rusticabantur. Sic a Cicerone feriis Latinis finguntur habiti in Scipionis minoris hortis sermones illi de re publica. Cfr. Preller-Iordan, Röm. Myth. I 212.

77-85. *Inpositus mannis*] «Mannum ascendere iussus» qui interpretantur, num. pluralem *mannis* explicant vel una cum reliquis Philippi comitibus vel de mannis singulas per mansiones mutatis. Mannis autem Romanos interdum vectos esse apparet ex Sen. epist. 87 et Auson. epist. 8, 7: *Vel celerem mannum vel ruptum terga veredum Conscendas, propere dummodo iam venias*. Alii contra, quod praefero: «impositus cisio vel rhedae, cui iuncti erant manni,» ut *ire equis* pro *curru vehi* Ovid. ex Ponto III 4, 100: *Filius, et iunctis, ut prius, ibit equis*, id est curru triumphali; Verg. Aen. IX 736: *cum prima in proelia iunctos Conscendebat equos*. Ovid. her. 2, 80: *Inque capistratis tigribus alta sedet*

Et, sibi dum requiem, dum risus undique quaerit,
Dum septem donat sestertia, mutua septem
Promittit, persuadet uti mercetur agellum.
Mercatur. Ne te longis ambagibus ultra
Quam satis est morer, ex nitido fit rusticus atque
Sulcos et vineta crepat mera, praeparat ulmos.
Inmoritur studiis et amore senescit habendi.
Verum ubi oves furto, morbo periere capellae,
Spem mentita seges, bos est enectus arando,

82. *nec te* R *ambiguus* R

(de curru Bacchi). Sic apud Homerum saepius ἵπποι inveniuntur pro curru, ut Il. V 13: τὼ μὲν ἀφ' ἵππων, 46: ἵππων ἐπιβησόμενον. *Mannus* autem est parvus equus Gallicus. Cfr. od. III 27, 7; epod. 4, 14. — *arvum caelumque Sabinum* cet.] Etsi asperum erat solum frigidiusque caelum Sabinum, tamen homini vix umquam extra Urbis muros evagari solito amoenissimus videbatur tractus. Haud magni fuisse fundos Sabinos monstrat Catull. 44, 1: *O funde noster, seu Sabine seu Tiburs; Nam te esse Tiburtem autumant, quibus non est Cordi Catullum laedere; at quibus cordi est, Quovis Sabinum pignore esse contendunt.* — *dum requiem* cet.] Plurimi recentiorum interpretum explicant: «ut tandem laudationibus Menae sibi iam molestis finem faciat»; sed praeferenda videtur interpretatio eorum, qui coll. Cic. de off. II 6: *oblectatio quaeritur animi requiesque curarum* vv. *requiem* et *oblectationem* synonyma esse putant. Qui cum A. Nauckio et L. Müllero hunc versum pro spurio eiciunt et post *Philippus* punctum ponunt, efficiunt asyndeton non ferendum. — *risus*] «ridendi materiem.» Cfr. sat. II 2, 107; nam Philippus praesentit, quam ridiculus rusticus futurus sit praeco ille subrostranus. — *Dum* cet.] Consulto neglegentiore sermone usus est pro his fere: «eo quod Menae donat dimidiam partem pretii, quo agellus emi poterat, alteram mutuam dat, ei persuadet» cet. — *septem - sestertia*] efficiunt circiter 1100 m. germ. = 1400 fr. gall. Illis autem temporibus pretium iugeri sestertium fuisse docet Colum. III 3. — *nitido*] homine pro suis fortunis satis eleganti, maxime, puto, ex quo Philippi cotidianus conviva factus erat.» Cfr. Cic. ad fam. XVI 21, 7: *Deponendae tibi sunt urbanitates: rusticus Romanus factus es.* — *Sulcos et vineta crepat*] «semper in ore habet.» Od. I 18, 5: *Quis post vina gravem militiam aut pauperiem crepat?* Sic etiam *loqui.* Cic. ad Att. IX 2, 3 *Curtius venit nihil nisi classes loquens et exercitus.* (Cfr. sat. I 3, 13.) — *mera*] Cic. ad Att. IX 13, 1: *mera scelera loquuntur.* § 8: *Dolabella suis litteris merum bellum loquitur.* — *ulmos*] «maritandas vitibus.» Cfr. od. II 15, 5. — *Inmoritur*] «macerat et enecat se opere rustico strenue exercendo.» — *studiis*] dativus, ut Quintil. IX 3, 73: *inmori legationi.* — *senescit*] «τήκεται, macrescit et canescit.» Cfr. ep. II 2, 82.

87-93. *mentita*] Cfr. ad od. III 1,

Offensus damnis media de nocte caballum
Arripit iratusque Philippi tendit ad aedis.
Quem simul adspexit scabrum intonsumque Philippus,
'Durus' ait, 'Voltei, nimis attentusque videris
Esse mihi.' 'Pol me miserum, patrone, vocares,
Si velles' inquit 'verum mihi ponere nomen.
Quod te per Genium dextramque deosque Penatis
Obsecro et obtestor, vitae me redde priori.'

89. *Eripit* φ — 93. *dicere* RFδ «*ponere.* sic legitur in Bland. vetustissimo» Cruq.

30. Sil. Ital. VII 160 de agro Falerno: *Dives ea et numquam tellus mentita colono.* Calpurn. ecl. 4, 113: *Coepit et uberior, sulcis fallentibus olim, Luxuriare seges.* — *enectus*] «attenuatus.» Schol. Poeta ap. Cic. Tusc. I 10: *siti enectus Tantalus.* Cfr. ad Att. VI 1, 2. Liv. XXI 40, 9: *fame, frigore, illuvie, squalore enecti.* Sic h. l. boves sunt propter maciem atque infirmitatem operi rustico impares facti. — *arando*] solum macrum et lapidosum. — *media de nocte*] Cfr. ep. I 2, 32. — *scabrum*] «squalidum atque impurum.» — *intonsum*] Et propter avaritiam et propter taedium infelicissimae agriculturae omnem vitae cultum neglexerat, longe nunc diversus ab illo, qui fuerat *tonsoris in umbra.* Ceterum similis est Xenophontis de Pheraula narratio Cyrop. VIII 3, 35 sqq. — *Durus* cet.] Epp. I 16, 70: *sine pascat durus aretque.* «Prope nimis laboriosus et *attentus ad rem* (Terent. Ad. 954. Cic. pro S. Roscio Am. 44: *haec attenta vita et rusticana*), *γλίσχρος.*» Sat. II 6, 82: *Asper et attentus quaesitis.* — *Pol*] «Per Pollucem.» De his iuramentis *(edepol, ecastor, mehercle)* cfr. Varronem apud Gell. XI 6. — *verum mihi ponere*] Alii *dicere* e glossemate. Cfr. sat. I 3, 42; II 3, 48. Idem fere dixit Plaut. Pers. IV 4, 25: *nunc et illum miserum et me miserum aequom est nominarier.*

94-98. *Quod te* cet.] Haec est in cotidiano quoque sermone solita obtestationis formula. Terent. Andr. 289: *Quod te ego per dextram hanc oro.* Verg. Aen. II 141: *Quod te per superos - - oro.* VI 363: *Quod te per caeli iucundum lumen et auras, Per genitorem oro, per spes surgentis Iuli.* Sil. Ital. XIII 463: *Quod te per nostri Martis precor aemula facta* cet. Est relativum infinitum, «*διότι*, propter quod.» Minus recte alii inversionem esse dicunt: *vitae me redde priori,* (id) *quod te - obsecro.* — *per Genium*] Cfr. ep. II 1, 144. — *dextramque*] Per dextram autem (fidei *σύμβολον*) frequens obtestatio. Cic. pro Deiot. 8: *Per dexteram te istam oro, quam regi Deiotaro hospes hospiti porrexisti.* — *deosque Penatis*] Cfr. sat. II 3, 176. — *Obsecro et obtestor*] Rursus formula. Cic. ad Att. XI 1, 1: *idque ut facias, te obtestor atque obsecro.* — *Qui semel* cet.] Iam ex hac narratiuncula poeta colligit generalem sententiam: «Ut primum aliquis perspexit» cet. Lectio *simul* hoc loco sane perversa, quamquam in longe plurimis codd. reperitur, in paucis

Qui semel adspexit, quantum dimissa petitis
Praestent, mature redeat repetatque relicta.
Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est.

96. *semel* y *simul* omn. «cod. Mart. habet *qui semel;* reliqui omnes *simul*» Cruq.

dumtaxat vera *semel.* Cfr. od. II 3, 1. — *Metiri se quemque* cet.] «*Aequum* est et decet quemque intra eos fines manere eamque vitam eligere, quae cuiusque viribus ac rei familiari quam maxime consentanea sit.» Cfr. Cic. de off. I 110: *propriam naturam sequamur, ut, etiam si sint alia graviora atque meliora, tamen nos studia nostra nostrae naturae regula metiamur.* — *modulo ac pede*] «*modulus* est mensura; metaphora *ac pede* ab eis desumpta est, qui corporis sui staturam numero pedum metiuntur.» Obbar. — *verum*] «iustum, aequum.» Sic sat. II 3, 312; ep. I 12, 23. Verg. Aen. XII 694: *me verius unum Pro vobis foedus luere.* Ac saepe apud Livium.

EPISTULA VIII.

Celso gaudere et bene rem gerere Albinovano
Musa rogata refer, comiti scribaeque Neronis.
Si quaeret, quid agam, dic multa et pulchra minantem

EP. VIII. 3. *quaerit* aγg *querit* $A_1\sigma$

VIII. Hoc epistolium scriptum est ad eundem Celsum, cuius mentionem facit ep. I 3, 15, ubi vide. «Illam quam putant reprehensionem fortasse iniquiore Celsum tulisse animo nec corrigi se neque emendari passum esse, offensum medico, iratum amico» finxerunt interpretes morosi. Rectissime dixit Dillenburger: «noli reprehensionem odorari, quasi Celsus insperata sua fortuna inflatus amicos suos superbe et arroganter tractarit, cum videas quam leniter poeta amicum admonuerit post liberam illam ac familiarem aegritudinis suae descriptionem dulcissimamque de salute eius rebusque curam.» Idem fere iudicavit Iacobs, lectt. Venus. p. 325. Scripta est epistula post huius libri tertiam eodem fere tempore quo septima, auctumno a. u. c. 734. Vide ad v. 3.

1. 2. *Celso gaudere* cet.] «Refer, Musa a me rogata, Celso (me eum iubere) χαίρειν καὶ εὖ πράττειν.» Celsus igitur salutarat Horatium (quomodo, ignoramus); hic amicum iuniorem, sibi carum et quem magni faceret, resalutat, Musam, hoc ut officium suscipiat, rogans. Male alii explicant: «*rogato* a Celso;» verum hoc in poetae verbis non inest. — *Albinovano*] videtur, ut *Tullius Albinovanus*, *Postumius Albinovanus* ac similia (*Antias*, *Soranus*, *Sabinus*, *Hirpinus)*, quod dicunt agnomen, ut pariter est in nomine *Pedonis Albinovani* (Tac. ann. I 60). De hoc ordine nominum vide ad ep. I 2, 1. — *scribaeque*] His vv. ei gratulatur munus utique honorificum, quod paulo ante adeptus erat, neque vero, ut aliis visum est, eum deridet. Qui huiusmodi cohorti amicorum proconsulis vel ducis aggregati erant, interdum adhibebantur ad epistulas imprimis arcanas et gravioris argumenti ex illius mandato conscribendas, ad cotidianas vero servi vel liberti.

3-6. *Si quaeret* cet.] Ovid. am. I 11, 13: *Si quaeret, quid agam, spe noctis vivere dices.* — *dic* cet.] Multa iam cum familiaritate et benevolentia Celso totum animi sui statum aperit: «se sibi displicere, non propter causas fortuitas atque externas, sed propter inexplicabilem quandam mentis aegritudinem, qua se nunc quidem liberare nequeat;» a quibus quidem verbis, ut solet fieri a melancholicis sive hypochondriacis, non prorsus abest exaggeratio nonnulla. Tota autem hac veluti confessione pravae aegritudinis molestum hunc animi statum allevare conatur. Quoniam etiam I 7, 4 *aegrotare timet*, Schütz recte dixit ambas epistulas eodem fere tempore scriptas esse. — *multa et pulchra*]

Vivere nec recte nec suaviter: haud quia grando
Contuderit vitis oleamque momorderit aestus,
Nec quia longinquis armentum aegrotet in agris;
Sed quia mente minus validus quam corpore toto
Nil audire velim, nil discere, quod levet aegrum;
Fidis offendar medicis, irascar amicis,
Cur me funesto properent arcere veterno;

5. *oleumque* σ *oleamve* y Bentley, Haupt, Vahlen, Schütz, Kiefsling — 6. «*agris*. sic habent omnes scripti libri praeter Martin. qui habet *arvis*» Cruq. — 7. post hunc versum deficit δ usque ad II 2, 19 — 10. *augere* aut *algere* R_1

πολλὰ καὶ καλά. Cfr. Hand Turs. II p. 475. Cic. Lael. 30: *utilitates multae et magnae*. Tuscul. V 401 in epitaphio Sardanapali: *at illa iacent multa et praeclara relicta*. — *minantem*] «pollicentem ac molientem.» Vide ad sat. II 3, 9. Refertur autem imprimis ad studia poetica, fortasse etiam ad studium virtutis ac sapientiae. — *nec recte* cet.] «non nimis bene me vivere, non satis me ipso contentum esse, propterea nec *suaviter*.» Alii minus apte v. *recte* explicant: «sapientiae convenienter.» Adv. *suaviter* similiter usurpatum habes sat. I 9, 5. — *haud quia*] «*keineswegs, weil*.» Hand Turs. III p. 33. — *grando Contuderit vitis*] Od. III 1, 29: *verberatae grandine vineae*. — *oleamque*] Utique hoc rectius quam *oleamve*, quod Bentley ex deterioribus codicibus recepit; etenim eodem fere aestatis tempore grando contundere solet vites et aestus torrere oleam, tenerrimam arborem. — *momorderit*] Et de aestu et de frigore (sat. I 6, 45) dicitur; h. l. de foliis arefactis bacisque ustis. — *longinquis*] Ut divites greges habebant et in Calabria et in Gallia Cisalpina. Cfr. epod. 1, 27 et 28. — *agris*] «agris pascuis;» ut dividebant agros in pascuos, arvos, arbustos, consitos.

7-12. *quam corpore toto*] «quaevis corporis pars validior est quam animus meus.» — *Nil audire velim, nil discere*] Cic. ep. I 1, 48; *Discere et audire - - non vis?* — *Fidis*] «qui, ut ipse probe scio, malum meum omni modo levare volunt.» Nihil est, quod de veris medicis non cogitemus; nam, ut ait Celsus praefat. 1): *cum par scientia sit, utiliorem tamen medicum esse amicum quam extraneum*. Nimis artificiose alii interpretati sunt de philosophorum scriptis, quorum studium ad animi vitia emendanda ep. I 1, 34 sqq. commendatur. Quoniam *offendar* et *irascar* h. l. sensu vix inter se differunt, eis assentior, qui *amicis* pro dativo accipiunt. — *Cur me*] idem fere ac «propterea quod;» sed illud est discrimen, quod hoc rationem simpliciter significat, alterum ductum est ex directa interrogatione: *Cur - properatis?* Cic. ad Att. III 13, 2: *Quod me saepe accusas, cur hunc meum casum tam graviter feram, debes ignoscere;* Verr. III 16: *primum illud reprehendo et accuso, cur in re tam vetere - quicquam novi feceris*. Plin.

Quae nocuere sequar, fugiam quae profore credam;
Romae Tibur amem ventosus, Tibure Romam.
Post haec, ut valeat, quo pacto rem gerat et se,
Ut placeat iuveni percontare utque cohorti.
Si dicet 'Recte,' primum gaudere, subinde

12. *venturus* VF Porph. ad sat. II 7 «*Romae Tibur amem.* omnes scripti codic. hic habent interpunctionem, non etiam post *ventosus* - - sed non celabo lectorem, me in 4 Bland. invenisse, *venturus Tibure Romam;* quae non penitus est absurda lectio» Cruq. — 14. «*utque.* sic omnes scripti» Cruq.

ep. III 5, 16: *Repeto me correptum ab eo, cur ambularem.* Cfr. od. I 33, 3. — *veterno*] Mentis marcor et torpor est ille, quo affecti nihil eorum, quae nobis proposuimus, perficere atque elaborare possumus. Verg. georg. I 123: *curis acuens mortalia corda, Nec torpere gravi passus sua regna veterno.* Cfr. sat. II 3, 145. *Funestus* autem dicitur, quia, ut ait Celsus III 20, *in hoc* [lethargicorum morbo] *marcor et inexpugnabilis paene dormiendi necessitas. Λήθαργον Graeci nominarunt. Id quoque genus acutum est et, nisi succurritur, celeriter iugulat.* Demophilus in Orellii opusc. sent. I. p. 36: *Ἄγρυπνος ἔσο κατὰ νοῦν· συγγενὴς γὰρ τοῦ ἀληθινοῦ θανάτου ὁ περὶ τοῦτον ὕπνος. Supinum animum* cum *stolido veterno* iungit Catullus 17, 24 sq. — *Romae* cet.] Idem Horatio exprobrat Davus sat. II 7, 28: *Romae rus optas; absentem rusticus urbem Tollis ad astra levis.* — *Tibur*] Cfr. ep. I 7, 45. — *ventosus*] «levis, inconstans, instabilis.» Comm. Cruq. Epp. I 19, 37: *ventosae plebis.* Sic Cic. ad fam. XI 9, 1 Lepidum *hominem ventosissimum* appellat. Quod cum non intellegerent, perperam nonnulli, in quibus V, scripserunt *venturus.*

13-17. *ut valeat*] Cfr. ep. I 3, 12. — *rem gerat*] «quomodo officia ac negotia sua curet, et qualis sit animi eius status.» — *iuveni*] Tiberio tunc XXII annos nato. — *utque cohorti*] Cfr. sat. I 7, 23; ep. I 3, 6. Catull. 10, 10 et 28, 1: *Pisonis comites, cohors inanis.* Sen. de clem. I 10, 1: *cohortem primae admissionis - - conscripsit.* Huius moris primus, ut videtur, auctor fuit Scipio Africanus minor. Cfr. Appian. Hispan. 84: *Ἐθελοντάς τινας ἐπηγάγετο καὶ πελάτας ἐκ Ῥώμης καὶ φίλους πενταχοσίους οὓς εἰς ἴλην καταλέξας ἐκάλει φίλων ἴλην.* Quamquam haec potius erat *cohors praetoria*, quam, ut hic, sodalicium quasi amicorum *interioris admissionis*, quod eis praesertim negotiis fungeretur, quae supra significavimus. Cfr. Th. Mommsen, Herm. IV p. 122, 1. — *Recte*] Adv. hoc ad tria illa refertur, *valere, gerere se, placere.* — *subinde*] «deinde protinus;» sic enim exponendum est, quia praecedit *primum*, non, ut sat. II 5, 103: «crebro, per intervalla, identidem.» Kühnast, Liv. Synt. p. 357 docuit Livium primum hoc verbo, quod antea nusquam inveniatur, post Livium creberrimum sit, in utrumque sensum usum esse, ut VIII 27, 1: *aliud subinde bellum;* IX 16, 4: *itaque subinde exsequuntur legati.* — *instillare*] «leniter atque amice tradere praeceptum,» uti guttatim

Praeceptum auriculis hoc instillare memento:
Ut tu fortunam, sic nos te, Celse, feremus.

in aures instillantur harum medicamenta. — *Ut tu fortunam* cet.] «Quodsi tu modeste feres fortunam, quae te comitem fecit Neronis, cuius favore gaudens maiores etiam opes atque honores aliquando adipisci poteris, nos quoque omnes, qui te novimus (Neronem simul significat), benevoli ac vere amici tibi erimus; fastu contra et superbia si praeter modum te extuleris, amicos a te abalienabis.»

EPISTULA IX.

Septimius, Claudi, nimirum intellegit unus,
Quanti me facias; nam cum rogat et prece cogit
Scilicet, ut tibi se laudare et tradere coner,
Dignum mente domoque legentis honesta Neronis;

EP. IX. 1. «codices Blandin. 4 habent *intellegit* antiquo more» Cruq. — 2. «*nam cum rogat & pr. cogit.* sic habent omnia scripta quae legi» Cruq.

IX. Venustius sane atque elegantius Septimium suum (de quo v. od. II 6 et Augustum in epist. ad Horatium missa in Sueton. vit. Horat.: *Tui qualem habeam memoriam poteris ex Septimio quoque nostro audire; nam incidit, ut illo coram fieret a me tui mentio.*) Tiberio Claudio Neroni commendare non potuit quam hoc epistolio, in quo gratiam, qua ipse apud Augusti privignum fruatur, dedita opera extenuat. Cfr. Iacobs lectt. Venus. p. 82. Noli autem oblivisci eo tempore, quo scriptum est (a. u. c. 732 vel, ut alii fortasse rectius volunt, a. 734) Tiberii mores nondum reprehensione dignos fuisse. Tacit. ann. VI 51: *Egregius vita famaque, quoad privatus vel in imperio sub Augusto fuit.* De eius studiis poeticis cfr. Sueton. Tib. 70. Sic insigni simulatione usus *composuit carmen lyricum, cuius est titulus Conquestio de L. Caesaris morte.* Ceterum de parsimonia, qua comites suos tractabat, vide Sueton. Tib. 46: *pecuniae parcus ac tenax, comites peregrinationum expeditionumque numquam salario, cibariis tantum sustentavit, una modo liberalitate ex indulgentia vitrici usus est.*

1-3. *nimirum*] Proprie explicandum est: «*ne mirum sit* 'wundere dich nicht' entschuldigt ein Thun, indem es der gerechten Verwunderung über dasselbe vorbeugt.» Kiessl. Semper lenis quaedam ironia inest. Cfr. sat. II 2, 106; 3, 120; ep. I 14, 14. — *unus*] «praeter ceteros,» cum grata quadam ironia. Simul iam hic, ut in epistulae fine, perurbane significat Tiberio non timendum esse, ne nimis frequenter ab Horatio tales litteras commendaticias accipiat. — *rogat et prece cogit*] «ita rogat, ut me precibus suis quasi cogat;» quam πειθανάγκην Graeci dicunt. — *Scilicet*] «'natürlich', eigentlich 'man kann es ja wissen' = *sci(re) licet*, heischt Anerkennung und Glauben für eine Behauptung, oft ironisch für etwas minder Glaubhaftes, hier beteuernd dafür, dafs H. einem Zwange gehorche.» Kiessl. Minus recte alii iungunt *Scilicet ut;* nam has particulas a poeta semper iunctas esse falsum est. — *tradere*] Cfr. sat. I 9, 47; ep. I 18, 78. Cic. ad fam. VII 17, 2: *Sic ei te commendavi et tradidi, ut gravissime diligentissimeque potui.* Caesar b. c. III 57: *suum familiarem - ab illo traditum.*

4. 5. *mente*] «egregia tua indole

Munere cum fungi propioris censet amici;
Quid possim videt ac novit me valdius ipso.
Multa quidem dixi, cur excusatus abirem;
Sed timui, mea ne finxisse minora putarer,
Dissimulator opis propriae, mihi commodus uni.
Sic ego, maioris fugiens opprobria culpae,

6. *ac novit* agσy *acnovit* Acorr.γ *agnovit* A_1RF — 8. *non* Facorr.

et ingenio perspicaci.» Teste Philone Leg. ad Gaium § 21 t. VI p. 104 ed. Lips.: *καὶ ἔτι νέος ὢν ὁ πρεσβύτης ἐλέγετο δι' αἰδὼ τὴν ἀγχίνοιαν.* Ibid. § 26 p. 109: *πρὸς τὸ σεμνότερόν τε καὶ αὐστηρότερον σχεδὸν ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐπικλινῶς εἶχεν.* — *domoque*] Ex Claudiorum stirpe nobilissima ortus, apud vitricum educatus erat. Male alii, in quibus Kiefsling, v. *domum* interpretantur «familiaritatem, consuetudinem;» verum mira haec est compositio: «mens familiaritasque.» Immo et interna et externa eius bona, ingenium et nobilitatem, ingeniose praedicat. — *legentis honesta*] «honestos tantum homines eligentis, quos in familiarium suorum numerum asciscat, atque propterea a se removentis homines bonarum artium rudes.» Neutro autem genere usus videtur, quo magis evadat generalis sententia, ut od. I 34, 13: *insignem attenuat deus, obscura promens;* ep. II 2, 179: *si metit Orcus Grandia cum parvis.* Cum primi huius epistulae versus pedestri sermoni quam proximi sunt, tum hic quattuor amphibrachis *domoque, legentis, honesta, Neronis,* et quadruplici caesura admodum neglegenter tornatus est; id unum enim poeta videtur spectavisse, ut quam simplicissima evaderet laus Tiberii longeque remota esset ab omni exaggerationis atque adulationis specie. Tres amphibrachys inter se sequuntur ep. I 7, 85; II 2, 1, duo ep. I 17, 36; 18, 2; a. p. 120, 476. — *Munere cum* cet] Etiam hoc *ἀσύνδετον* refert sermonem cotidianum. — *fungi*] scil. me, quod ex v. *coner* supplendum est. — *propioris*] «carioris,» quos postea certe vocabant *primae admissionis,* Seneca de ben. VI 33, 4. Neque tamen statuerim Horatium de certa amicorum Tiberii classe, prima scilicet, hic cogitasse. — *Quid possim*] orditur apodosis. — *valdius*] «melius» ut a. p. 321: *Valdius oblectat.*

7-9. *cur*] «Multa dixi de rebus, quarum causa vel quibus excusarer.» Hand Turs. II p. 177 sq. — *mea*] «bona et commoda, in quibus pono imprimis etiam favorem, quo me prosequi dignaris.» — *Sed timui, -ne* cet.] «Talis describitur *εἴρων* ab Aristotele eth. Nicom. IV 3: *ὁ δ' εἴρων δοκεῖ ἀρνεῖσθαι τὰ ὑπάρχοντα ἢ ἐλάττω ποιεῖν.*» Lamb. — *Dissimulatur*] Cic. Acad. II 15: *Ita cum aliud diceret atque sentiret, libenter uti solitus est ea dissimulatione quam Graeci εἰρωνείαν vocant.* — *opis*] «facultatis, auctoritatis et gratiae, qua fruor apud te, id unum appetens, ut utilitas inde ad me redundet;» *κατ' εἰρωνείαν.* Similiter v. *opis* utitur Verg. Aen. I 600: *grates persolvere dignas Non opis est nostrae, Dido.* Cfr. sat. I 2, 74. — *maioris - culpae*] «Astutia et dissimulatio adversus amicum maior erit culpa, quam si forte importunus tibi fuero.»

Frontis ad urbanae descendi praemia. Quodsi
Depositum laudas ob amici iussa pudorem,
Scribe tui gregis hunc et fortem crede bonumque.

11-13. *Frontis ad urbanae descendi praemia*] *Frons* interdum pro impudentia, insolentia, fastu; unde *frontem perfricare* (Sen. nat. quaest. IV praef. 9) «impudenter se gerere» et in plebeculae Latinitate *frons expudorata* (Petron. 39). *Frons urbana* pr. est eius, qui, quia in Urbe vivit, minus timidus ac modestus est rustico (Cic. ad fam. V 12, 1: *deteruit pudor quidam paene subrusticus*,) ac prope accedit ad mores scurrarum (quibuscum iunguntur *urbani* ep. I 15, 27 et Plaut. Trin. 203); quocirca interdum vel potentiori amico molestus fieri non reformidat et hoc quasi ius sibi sumit, ut confidentius se gerat cum omnibus: hinc facete *praemia*, iura, *Vorrechte* ut sat. I 5, 35: *insani praemia scribae. V. descendere* usurpatur de re, quam minus dignam nobis censentes prope inviti suscipimus, sed tamen propter certas causas abicere non possumus. Cic. divin. in Caecil. 1: *ad accusandum descendere;* ad fam. VIII 8, 9: *alteram utram ad condicionem descendere volt Caesar.* Liv. XXIII 14, 3: *ad ultimum prope desperatae reipublicae auxilium - - descendit.* Verg. Aen. V 762: *preces descendere in omnis.* Sententia igitur est: «Ausus sum pudore deposito amici causa vel inverecundus fieri.» Aliorum autem interpretatio: «Descendi velut in arenam ad acquirenda praemia impudentiae, qualis esse solet hominum urbanorum, quibus fere datur quod petunt.» significationem v. *descendere* huic loco unice aptam non satis retinere videtur. Alii denique v. *praemia* male interpretantur «mercedem, meritam poenam.» — *Scribe* (unum) *tui gregis*] pr. «eius nomen in album amicorum tuorum referri iube;» «recipe eum in cohortem comitum tuorum.» «Sic apud Cic. de or. II, 253 et ad fam. VII 33 sodales et aequales dicuntur *gregales*.» Doering. Cfr. ep. I 4, 16. De genitivo partitivo cfr. od. III 13, 13: *Fies nobilium tu quoque fontium.* — *fortem - bonumque*] Est quasi formula, ut *fortis ac strenuus.* Vide ad od. IV 4, 29 et cfr. ep. I 7, 46.

EPISTULA X.

Urbis amatorem Fuscum salvere iubemus
Ruris amatores. Hac in re scilicet una
Multum dissimiles, at cetera paene gemelli,
Fraternis animis, quidquid negat alter, et alter,

EP. X. 1. *salvere* Aaγ — 3. *at* Vy «*at cetera.* sic invenio in antiquissimo codice Bland. quem secutus sum. sic etiam in fine huius epistulae *cetera laetus*» Cruq. *ad* AaγgRFσ

X. Cum lepida ironia Aristio Fusco, intimo suo amico (de quo v. od. I 22; sat. I 9, 61; 10, 83), qui, ut philologus, in Urbe manere malebat, rusticationis commoda et gaudia enarrat, eumque Stoicis sententiis exhortatur, ut sorte sua contentus vivat, neque, forsitan cum maiore incommodo quam lucro, potentiores ambiat. Quando haec epistula composita sit, non constat, certe intra a. u. c. 730—734.

1-3. *salvere iubemus*] Solita formula. Cfr. ep. I 7, 66. Plaut. Asin. 296: *Iubeo te salvere voce summa, quoad vires valent.* Pluralis ex indole linguae Latinae modestiae potius est quam iactantiae. Servius ad Aen. II 89: *et nos aliquod nomenque decusque Gessimus:* «pluralis ad evitandam iactantiam» cet. Ut Draeger, hist. Synt. § 9 docuit, hunc pluralem primus adhibuit Cicero, quem secuti sunt Sallustius, Vergilius, Horatius, Propertius. — *Ruris amatores*] Sic Epicurus, cuius sectam in hoc propria natura ductus libentissime sequebatur, docuerat τὸν σοφὸν φιλαγρήσειν. Diog. Laert. I 10, 120. — *scilicet*] v. ad I 9, 3. — *Multum dissimiles*] Vide ad sat. I 3, 57. Cfr. sat. II 3, 313: *tantum dissimilem.* — *at cetera*] Sic cod. Bland. antiquiss. et alii, ut Verg. Aen. III 594: *Consertum tegumen spinis, at cetera Graius,* ubi ut h. l. apte duo membra magis sibi opponuntur quam in altera lectione *ad cetera*, quae per se spectata non minus recta, sed rara est. Liv. XXXVII 7, 15: *virum ad cetera egregium;* IV 26, 7: *ad alia discordes.* Pomp. Mela 2, 1: *(terrae) steriles ad cetera.* Adde, quod Horatius bis praeterea constructione a nobis praelata utitur, huius epist. v. 50 et od. IV 2, 60. — *gemelli*] Cfr. sat. II 3, 244.

4-9. *et alter*] «etiam alter negat, pariterque eadem probamus.» Sall. Catil. 20: *Idem velle atque idem nolle, ea demum firma amicitia est.* — *Adnuimus*] «nutu probamus». Hoc satis frequens verbum imaginem sequentem columborum, qui nuendo amorem ostendunt, optime praeparat. — *vetuli*] Ut saepe, sic hoc quoque loco comparationis particulas omisit. Cfr. epod. 1, 34. — *nidum*] id est «domicilium urbanum», sed gratam columborum imaginem servavit. — *circumlita*] «circumdata, obducta,» ut Verg. ecl. 6, 62: *Phaethontiadas musco circumdat amarae Corticis.* — *Quid quaeris?*] formula sermonis cotidiani haud

Adnuimus pariter: vetuli notique columbi,
Tu nidum servas, ego laudo ruris amoeni
Rivos et musco circumlita saxa nemusque.
Quid quaeris? Vivo et regno, simul ista reliqui,
Quae vos ad caelum effertis rumore secundo;
Utque sacerdotis fugitivus liba recuso;
Pane egeo iam mellitis potiore placentis.
Vivere naturae si convenienter oportet

5. «*pariter vetulis notisque columbis.* quam sibi Lambinus lectionem coniectura proponit, eam continet cod. Blandin. antiquissimus, sed in *τὸ noti*, s litera suprascripta, sed in *vetulis* et *columbis* apposita» Cruq. — 9. *effertis* σVy *fertis* ceteri «*fertis.* sic habent omnes cod. scripti praeter unum Bland. antiquissim. et Diuae. qui habent *effertis*» Cruq. — 12. *sic* F

infrequens etiam apud Ciceronem (ad Att. II 1, 2), quae proprie significat: «non opus est, ut ex me quaeras; ultro tibi omnia dicam.» Eodem modo dicebant: *Noli quaerere;* nec magnopere differt: *Quid multa? — Vivo et regno*] «vita vere vitali fruor et rex mihi esse videor.» Cfr. sat. I 3, 138 et 142. Sic *βασιλεύειν* Plutarch. de virt. et vit. 4: *τρυφήσεις ἐν πενίᾳ καὶ βασιλεύσεις.* — *effertis*] propter codicis V auctoritatem praetuli. Cfr. Cic. ad fam. IX 14, 1: *te summis laudibus ad caelum extulerunt.* Iuven. 6, 182: *illam, quam laudibus effert.* — *rumore secundo*] «Simul atque unus vestrum, qui huius sententiae est opinionis participes estis, Urbis vitam laudat, ceterorum omnium plausus et clamores movet.» Hoc enim inest in antiqua formula: *populi rumore secundo*, qua usi sunt Ennius et Fenestella apud Non. p. 385, Suevius apud Macrob. sat. VI 1, 37: *redeuut referunt rumore petita secundo.* Cic. de div. I 29 ex antiquo poeta: *Solvere imperat secundo rumore adversaque avi;* Tusc. II 4: *secundo populo;* de lege agr. II 101: *secunda contione.* Verg. Aen. VIII 90: *Ergo iter inceptum celerant rumore secundo.* Cfr. etiam Aen. X 266: *fugiuntque* (grues) *Notos clamore secundo.* Tac. ann. III 29: *Utque haec secundo rumore, ita adversis animis acceptum* etc.

10-14. *sacerdotis fugitivus* cet.] Liba *(Fladen)* ab eis, qui rem divinam faciebant, allata et sacerdotibus relicta, horum servis interdum pro pane data esse videntur; iam ioci causa narrat unum aliquando mero huius cibi nimium dulcis taedio ab ero aufugisse, quo tandem vero pane vesceretur. Fieri etiam potest, ut iocus ex mimo aliquo repetitus sit. Iocum amovent, qui *fugitivum* simpliciter explicant «servum», vel «servum nequam», ut sane est apud Terent. Eun. 668: *Exi foras, sceleste! At etiam restitas, Fugitive?* Ceterum *liba recuso* cet. verba sunt Horatii, non, ut alii volunt, fugitivi, quocum ille se comparat. *Placentae = Kuchen*, cfr. Hehn[3], Kulturpflanzen p. 492, ex farina et caseo, oleo frictae,

Ponendaeque domo quaerenda est area primum,
Novistine locum potiorem rure beato?
Est ubi plus tepeant hiemes, ubi gratior aura
Leniat et rabiem Canis et momenta Leonis,
Cum semel accepit Solem furibundus acutum?
Est ubi divellat somnos minus invida cura?

13. «codic. Bland. habent *ponendaque domo*» Cruq. — 18. *divellat* RF *depellat* Aaγgσ «4 Blandin. *divellat*» Cruq.

papavere, sesamo, melle oblitae; h. l. eaedem cum *libis*, etsi proprie haec dis offerebantur, illae inter crustula s. dulciaria referebantur. — *Vivere naturae - convenienter*] Δεῖ ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν pervolgata Stoicorum erat doctrina (Cic. de off. III 13: *Quod summum bonum a Stoicis dicitur, convenienter naturae vivere, id habet hanc, ut opinor, sententiam, cum virtute congruere semper* cet.): verum Horatius h. l. populariter loquitur, ut Cic. de legg. I 56: *Sed certe res ita se habet, ut ex natura vivere summum bonum sit, id est vita modica et apta virtute perfrui.* Seneca epist. 5, 4: *Nempe propositum nostrum est secundum naturam vivere.* «Huc autem pertinet etiam habitatio naturae usibus inserviens, cui ante omnia *area (Baustätte)* eligenda est, id quod optime fit ruri, ubi beatae vitae nihil obstat.» — *domo*] dativi forma antiqua pro *domui*, quae aliquoties apud Catonem legitur (r. r. 134. 139. 141 ed. Keil). V. Neue, Formenl. I 520. H. Sauppe (Phil. XIX 255) lectionem codicum Blandiniorum *ponendaque domo* = cum domus exstruenda est, commendavit. Qui usus ablativi absoluti, quamvis rarus sit, a Sauppio compluribus exemplis Ciceronianis (de rep. I 4; de off. I 5; II 82; III 26; Phil. VI 7; Mur. 17; Planc. 84; ad Att. IV 1 etc.) confirmatur. Sed recte adnotavit Schütz: «Welcher Unbefangene könnte hier den Abl. anders fassen als: ‘dadurch, dafs man ein Haus baut, mufs man einen Bauplatz suchen?’»

15-17. *Est ubi* cet.] Villam suam Sabinam respicit Horatius, quae et ab Aquilone et ab Austro collibus satis altis protecta erat. Vide eius descriptionem ep. I 16, 5 sqq. — *plus*] Cfr. Hand Turs. IV p. 475. — *tepeant*] Cfr. od. II 6, 17 sq. — *rabiem Canis*] Canicula exoritur quidem a. d. XIII Kal. Aug. (20. die m. Iulii), sed apparet VII Kal. (26. Iul.). Sol intrat Leonem 23. die m. Iulii. Manil. V 206: *Cum vero in vastos surgit Nemeaeus hiatus Exoriturque Canis latratque Canicula flammas Et rabit igne suo geminatque incendia Solis.* — *momenta*] «motus, circuitus caelestes, qui eo tempore fiunt, quo sol est in Leonis signo atque vi caloris terras urget.» Sic verbo *momentum* utitur Manilius III 288: *ad sidera Librae - - paribus per tempora versa Momentis redeunt.* Poetice rem sic exprimit, ut fingat Leonem ad furorem excitari solis radiis *acutis*, acriter eum penetrantibus. Od. III 29, 19. Lucan. 1, 655: *Si saevum radiis Nemeaeum, Phoebe, Leonem Nunc premeres, toto fluerent incendia mundo.* — *acutum*] Hesiod. ἔργα 414: μένος ὀξέος ἠελίοιο.

18-21. *Est ubi* cet.] «Ruri som-

Deterius Libycis olet aut nitet herba lapillis?
Purior in vicis aqua tendit rumpere plumbum,
Quam quae per pronum trepidat cum murmure rivum?
Nempe inter varias nutritur silva columnas
Laudaturque domus, longos quae prospicit agros.

num nocturnum non disturbant curae; interdiu amoenus herbarum prospectus oculos, nares odor, aqua purissima palatum oblectat.» — *divellat*] Exquisitior sane haec est lectio quam *depellat*. Illud significat: «somnum subito interrumpit nosque excitat;» hoc: «nos dormire non sinit.» Pseudanacr. 31, 9: *κατά μευ σχίζεις ὀνείρους*. Verg. georg. III 530 et Ovid. am. II 10, 19 dixerunt *abrumpere somnos*. Verg. Aen. VII 458 *rumpere somnum*. Nemo vero *depellat* in *divellat* mutasset, hoc vero, ut minus solitum, facile in illud mutari poterat. — *invida cura*] Cfr. od. I 11, 7: *invida aetas*. — *Libycis - - lapillis*] Loquitur de pavimentis *(λιθοστρώτοις)* tessellatis et vermiculatis ex marmore Numidico *caesim diminuto*, ut est apud Apuleium met. V 1 p. 308 ed. Hildebrand: *pavimenta ipsa lapide pretioso caesim diminuto in varia picturae genera discriminantur. (Mosaikfußboden.)* Seneca epist. 86, 5: *Pauper sibi videtur ac sordidus, - - nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sunt, nisi illis undique operosa et in picturae modum variata circumlitio praetexitur*. Cfr. Becker *Gallus* II² p. 206. De opere autem musivo vv. intellegenda esse demonstrat v. *lapillis*, quod sine causa Bentley in *tapetis* mutari voluit. — *olet*] quatenus floribus vel liquoribus odoratis spargebantur etiam pavimenta. Cfr. ep. II 1, 79. — *in vicis*] Urbis, in quos aqua ex magnis aquae ductibus per fistulas plumbeas s. tubulos ducebatur. Cfr. Becker, Röm. Altert. I 101 sqq. — *trepidat*] «continenter et celeriter currit.» Cfr. od. II 3, 11: *obliquo laborat Lympha fugax trepidare rivo*. Utroque autem loco versuum sono rem descriptam scite imitatus est.

22. 23. *Nempe*] «Argumentum affert rei, quae ante oculos omnibus versatur, aut omnibus sat nota est.» Hand Turs. IV. p. 157. — *inter varias - columnas*] Loquitur de peristylio exstructo ex columnis marmoreis vario colore maculatis. Seneca epist. 115, 8: *nos (delectant) ingentium maculae columnarum*. Cfr. ad od. II 18, 3. — *nutritur*] «cum summo studio colitur.» — *silva*] «viridarium peristylio cinctum.» Od. III 10, 5 sq. Corn. Nep. Att. 13, 2. (Attici domus) *amoenitas non aedificio, sed silva constabat*. Plin. ep. V 6, 20: *diaeta - - cingit areolam, quae quattuor platanis inumbratur. Inter has marmoreo labro aqua exundat circumiectasque platanos et subiecta platanis* (violaria, rosaria) *leni adspergine fovet*. Pseudotib. III 3, 15: *Et nemora in domibus sacros imitantia lucos*. Seneca controv. V 5: *Intra aedificia vestra undas ac nemora comprehenditis*. Cfr. Becker *Gallus* II² p. 186. — *longos*] «late extentos in Urbis vicinia per agrum Romanum,» olim fertilissimum, nunc probe incultum ac vastum. — *prospicit*] Etiam in prosa oratione. Plinius ep. II 17, 12: *Cenatio, quae latissimum mare, longissimum litus, villas amoenissimas prospicit*. Seneca epist. 86, 8: *nunc blattaria vocant balnea, - - nisi ex solio agros et maria prospiciunt*.

Naturam expelles furca, tamen usque recurret
Et mala perrumpet furtim fastidia victrix.
Non, qui Sidonio contendere callidus ostro
Nescit Aquinatem potantia vellera fucum,
Certius accipiet damnum propiusve medullis,
Quam qui non poterit vero distinguere falsum.

24. «varia est horum versuum lectio. Martin. cod. habet *expellas*, reliqui omnes *expelles* - - Deinde 4 Bland. - - habent *vestigia*» Cruq. — 25. *fastidia* σgy *fastigia* Aaγ RF *vestigia* V — 28. *propiusve* gRFVσ_2 «*potiusque* (apertus error pro *propiusque*) *medullis*. sic Diuae. Tons. reliqui *ve*» Cruq. *propiusque* Aa$\gamma\sigma_1$

24. 25. *Naturam expelles furca*] Futurum recte explicavit Bentley = *vis*, *cupis*, *conaris expellere*, neque est, quod contra codicum autoritatem coniunctivum *expellas* praeferamus. Satis autem crebra sunt apud Horatium enuntiata hypothetica, quae particula *si* carent: etiam v. 31 in prodosi hyp. invenitur futurum. «Etsi naturam summa vi et callidissima arte opprimere cupies, tamen manebit invicta suumque ius sibi vindicabit.». Seneca epist. 119, 2: *(natura) contumax est: non potest vinci; suum poscit.* Iuven. 13, 239: *tamen ad mores natura recurrit Damnatos, fixa et mutari nescia.* Est autem *furca expellere aliquem* proverbialis locutio pro «aspere atque ignominiose exturbare et eicere.» Aristoph. Pax 637: *Τήνδε μὲν δικροῖς ἐώθουν τὴν θεὸν κεκράγμασιν.* CatuII. 105: *Mentula conatur Pimpleum ascendere montem: Musae furcillis praecipitem eiciunt.* Cic. ad Att. XVI 2, 4: *Quoniam furcilla extrudimur, Brundisium cogito.* — *furtim*] «ratione quasi clandestina, ut quomodo fiat vix animadvertas, illa divitum fastidia perversa et naturae contraria vincit, ipsique, quantumvis a simplici vita recesserint, tamen aliquando vel inviti ad eam redire coguntur.»

26-29. *Non, qui* cet.] «Falsa autem illa de finibus bonorum iudicia, qualia plerumque sunt divitum, multo magis noxia sunt ac beatitudini infestiora, quam inscientia rerum externarum nullius ponderis, ut cum nos deridet dives, quod purpuram adulterinam (Aquinatem) a sincera (Sidonia) distinguere nesciamus atque ab astuto mercatore decipiamur.» — *Sidonio*] Antepenultima huius adi. modo brevis est (epod. 16, 59. Verg. Aen. IV 75; 137; 545; 683; V 571) modo longa, ut in hexametri clausula: *Sidonia Dido* (Verg. Aen. I 446; 613; X 266; XI 74). Ita iam Homerus Od. XII 425 *Σιδῶνας* et Il. XXIII 743 *Σιδόνες* habet. — *contendere - ostro*] dativus; «accurate comparare cum purpura.» Sic Lucilius 245 L.: *Huncine ego umquam Hyacintho hominem, cortinipotentis Deliciis contendi?* — *callidus*] = *sollers*, *Kenner*, ut sat. II 7, 101: *Subtilis veterum iudex et callidus.* — *potantia*] Frequens imago tincturae. Ovid. met. VI 9: *Phocaico bibulas tingebat murice lanas.* — *fucum*] lichenis genus, *φῦκος*, *orseille*, cuius suco vel medicabant lanam muricis

Quem res plus nimio delectavere secundae,
Mutatae quatient. Siquid mirabere, pones
Invitus. Fuge magna: licet sub paupere tecto
Reges et regum vita praecurrere amicos.
Cervus equum pugna melior communibus herbis
Pellebat, donec minor in certamine longo
Inploravit opes hominis frenumque recepit.
Sed postquam victor violens discessit ab hoste,
Non equitem dorso, non frenum depulit ore.

37. *violens victor* g *victor violens* ceteri *violens victo* Bentley *victo ridens* Haupt probante L. Müllero

suco postea tingendam vel sine illius conchylii suco adulterinam. Ovid. rem. am. 707: *Confer Amyclaeis medicatum vellus aënis Murice cum Tyrio; turpius illud erit. — propiusve medullis*] «intimos animi sensus magis percellens.»

30-33. *Quem res* cet.] Iam enarrat incommoda et damna, quae nasci soleant ex falsis multitudinis iudiciis de eis, quae re vera bona aut mala sunt. «Hominem volgarem de suo statu deiciunt fortunae vicissitudines. Quocirca tu nil admirare, ne, ubi tibi bonum externum eripitur, infelicem te factum doleas. Fuge honores, opes, potentiam: beato licet esse etiam pauperi, si liber est a cupiditatibus, propter quas permulti hominum divitum ac potentium favorem ambire soliti sunt;» quod παράδοξον Stoicum fabella Aesopia illustratur, quae libertatem maximis vitae commodis adnumerandam esse clare docet. — *plus nimio*] ut od. I 18, 15; 33, 1. Vide, quae ad priorem locum adnotata sunt. — *pones*] «depones, eo carebis.» Cfr. sat. II 3, 16. — *Reges*] In Stoica hac sententia malim proprie accipere quam interpretari «homines divites ac potentes eorumque clientes vincere licet.» — *vita praecurrere*] Cfr. sat. I 7, 8: *Sisennas, Barros ut equis praecurreret albis.*

34-38. *Cervus*] Aristot. rhetor. II 20, 5 et Conon narr. 42 hanc fabellam conservarunt, qua Stesichorus Himerenses monuit, ne se Phalaridis (Aristot.) aut Gelonis (Conon) tyrannidi subicerent. — *melior*] «fortior» κρείττων. Cfr. od. I 15, 28; III 6, 16; sat. II 5, 19: *certans semper melioribus. — communibus*] «ex iure naturae.» Ovid. met. I 135: *Communemque prius, ceu lumina solis et auras - humum.* — *Pellebat*] «continuo pellere conabatur.» — *minor*] ἥττων. — *opes*] = *Hilfsmittel, Kräfte.* Nusquam Horatius plurali pro singulari usus est; qui numeri quantopere inter se differant, etiam apparet ex Cic. ad Att. II 16, 4: *Ab eo* (Caesare) *mihi litterae redditae sunt, quibus iam opes meas, non, ut superioribus litteris, opem exspectat.* — *victor violens*] «victor evasit, postquam ipse quoque vectorem adiuvans ferociter cum cervo certavit viresque suas summa cum contentione exseruit.» Explicabis igitur «vehemens et acer,» «*heftig, un-*

Sic, qui pauperiem veritus potiore metallis
Libertate caret, dominum vehet inprobus atque
Serviet aeternum, quia parvo nesciet uti.
Cui non conveniet sua res, ut calceus olim,
Si pede maior erit, subvertet, si minor, uret.
Laetus sorte tua vives sapienter, Aristi,
Nec me dimittes incastigatum, ubi plura
Cogere quam satis est ac non cessare videbor.

40. *vehit* y *vehet* ceteri — 41. «*quia.* sic habent omnia scripta» Cruq. *nesciat* Apr.y «Tons. et Mart. *nesciat*, reliqui *nesciet*» Cruq. — 42. *et* pro *ut* F

gestüm.» Frustra hunc locum sollicitarunt critici; satis enim constat, quo quis fuerit inertior et ignavior adversus inimicum invictum, eo violentiorem et saeviorem eum esse adversus inimicum aliena ope victum.

39-43. *vehet inprobus*] «Libertas igitur inter praecipua animi bona referenda est; qua qui caret, servitutem serviat necesse est bonis externis et caducis, sive summum per laborem divitias captat, sive hominum locupletum et potentium favorem ambit: servit, inquam, propterea quod *inprobus*, hoc est immodicus, intemperatus, sua sorte numquam contentus est, nimia semper et vasta appetit (v. ad I 7, 63).» Lectio omnium fere codicum *vehet* cur neglegamus, non video; nam aeque ac *serviet* etiam *vehet* cum v. *aeternum* iungi oportet. — *aeternum*] adverbium, ut saepius apud poetas. — *olim*] Adv. usitatum in fabellis et exemplis: «ut solet fieri in calceo, qui si maior pede est, facit, ut humi prolabamur; si minor, pedem constringit et dolore nos afficit.» Vide ad sat. I 1 25. — *uret*] Propert. V 3, 23: *Dic mihi num teneros urit lorica lacertos?* Ovid. rem. am. 235: *Aspicis, ut prensos urant iuga prima iuvencos?* Ceterum admodum frequens est apud sophistas haec comparatio. Lucian. pro imagg. 10: *μηδὲ ὑπὲρ τὸν πόδα ἔστω τὸ ὑπόδημα, μὴ καὶ ἐπιστομίσῃ με, φησίν, ἐμπεριπατοῦσαν αὐτῷ.* Epict. enchirid. 39: *Μέτρον κτήσεως τὸ σῶμα ἑκάστῳ, ὡς ὁ ποῦς ὑποδήματος.* Dio Chrys. or. XVII p. 472 R.: *Καὶ ἐσθῆτα μὲν οὐδεὶς βούλεται μείζω τοῦ σώματος ἔχειν, ὡς δύσχρηστον ὄν· οὐσίαν δὲ τῷ παντὶ μείζω τῆς χρείας ἔχειν ἅπαντες ἐπιθυμοῦσιν οὐκ εἰδότες, ὅτι τοῦτο ἐκείνου χαλεπώτερον.* Quibus contra dicit Aristippus apud Stob. 94, 32: *Οὐχ ὥσπερ ὑπόδημα τὸ μεῖζον ἄχρηστον, οὕτω καὶ ἡ πλείων κτῆσις· τοῦ μὲν γὰρ ἐν τῇ χρήσει τὸ περιττὸν ἐμποδίζει, τῇ δὲ καὶ ὅλῃ χρῆσθαι κατὰ καιρὸν ἔξεστι καὶ μέρει.*

44-46. *Laetus* cet.] «Tum demum poteris, ut decet sapientem, vivere, si contentus eris condicione a fato tibi imposita. Verum, ut ego libere te moneo, ita tu quoque me corrige, ubi me horum ipsorum prae-

Imperat aut servit collecta pecunia cuique,
Tortum digna sequi potius quam ducere funem.
Haec tibi dictabam post fanum putre Vacunae,
Excepto, quod non simul esses, cetera laetus. 50

ceptorum, umquam immemorem videbis.» Qua sententia illam ipsam molesti correctoris speciem urbane a se removet. — *incastigatum*] *ἅπαξ λεγόμενον*. Graeci *ἀνεπιτίμητον*. — *Cogere*] h. l. «congerere, coacervare.» — *quam satis est*] Locis similibus ab Obbario ad h. l. congestis adde Alexidis vv. in in Grotii exc. p. 593: *Ἔγωγε τοῦ τὰ δέοντ' ἔχειν ἀρκούμενος Τὰ περιττὰ μισῶ· τοῖς ὑπερβάλλουσι γὰρ Τέρψις μὲν οὐκ ἔνεστι, πολυτέλεια δέ.*

47. 48. *Imperat aut servit*] »Prout possessor est: si sapiens, pecunia parta inservit vitae necessitudinibus, utilibus inceptis, beneficiis in alios conferendis; sin stultus, pecunia ei imperat, ut dominus servo, ita ut, quamvis ea uti nequeat, tamen eius semper augendae causa quidlibet, etiam perversissima quaeque, in se suscipere multoque cum labore perficere cogatur.» Frequens sententia: Publius Syrus 998 B.: *Pecunia est ancilla, si scis uti; si nescis, era.* Seneca de vita beata 26, 1: *Divitiae apud sapientem virum in servitute sunt, apud stultum in imperio.* — *Tortum* cet.] Sententia per se clara: «Pecunia debet esse ea machinae, ut ita dicam, vitalis pars, quae movetur, non ea, quae movet.» Quomodo verba ipsa exponenda sint, ambigitur. V. *tortus* epitheton funium et rudentum perpetuum esse monstrant interpretes ex Verg. Aen. IV 575. Ovid. met. III 679. Catull. 64, 235. Pers. 5, 146. Iam malim intellegere de fune ductario vel in machinis tractoriis (Vitruv. X 3 et 4) vel in remulco, quam de fune, quo ducuntur boves (Iuven. sat. 12, 5), vel de saltatione, quam *restim ducere* appellabant (Terent. Ad. 752), vel de ludo puerorum, qui ducebant sparteam restem et tamdiu trahebant, donec aut rumperent aut alteruter omissa funis prehensione humi caderet.

49. 50. *tibi dictabam*] «Ut tu legeres dictabam meo puero a manu.» Imperfectum, ut in subscriptionibus epistularum: *haec scribebam* cet., tempore relato ad illud temporis punctum, quo, cui missa est epistula, eam leget. — *Vacunae*] Vacunam, antiquam Sabinorum deam, quae etiam prope Reate nemora habebat (Plin. h. n. III 12, 17), respondisse Romanorum Victoriae, et nititur Varronis testimonio apud Acronem («Vacuna apud Sabinos plurimum colitur. Quidam Bellonam, alii Minervam, alii Dianam putaverunt, nonnulli et Cererem esse dixerunt, sed Varro in primo rerum divinarum Victoriam ait et ea maxime hi gaudent, qui sapientiae vacant») et confirmatur ex inscriptione ipsius illius fani prope Horatii Sabinum siti, sed iam illo tempore vetustate ex parte collapsi, apud Feam. Cfr. Ovid. fast. IV 307 sq. Per iocum autem Romani interdum huius deae nomen sic interpretabantur, ac si esset a v. *vacare*, et ipsa vacationis atque otii tutela. Cfr. Preller-Iordan, Röm. Myth. I 408. — *Excepto quod* cet.] Ne *eo* supplendum sit, referunt hunc usum ad formulas *audito, cognito, nuntiato.* V. Zumpt Gr. § 647. Ad sententiam cfr. Alciphron 1, 39: *Οἷον ἡμῶν ἐγένετο τὸ συμ-*

πόσιον, - - ὅσων χαρίτων πλῆρες! ἓν μόνον ἡμῖν ἔλειπε, σύ· τὰ δ' ἄλλα οὔ. — *cetera*] «in ceteris.» Cfr. Hand Turs. II p. 42, qui comparat Cic. ad Q. fr. II 14: *Ego me in Cumano - - praeterquam quod sine te, ceterum satis commode oblectabam.*

INSCRIPTIO FANI VACVNAE:

IMP. CAESAR. VESPASIANVS
AVG. PONTIFEX. MAXIMVS. TRIB
POTESTATIS. CAENSOR (sic). AEDEM. VICTORIAE
*vetus*TATE DILAPSAM. SVA. IMPENSA
RESTITVIT

EPISTULA XI.

Quid tibi visa Chios, Bullati, notaque Lesbos,
Quid concinna Samos, quid Croesi regia, Sardis,
Zmyrna quid et Colophon? Maiora minorave fama,

EP. XI. 3. *Smyrna* σy *Zmyrna* reliqui «*minorave fama.* sic habent omnia scripta quae legi» Cruq. *minorane* Bentley, Haupt, Vahlen, Kiefsling

XI. Bullatius, homo alioquin ignotus, Horatii certe amicus (quod ipsum documento est ingenium ac probitatem ei non defuisse), ex eo tamen divitum genere fuisse videtur, qui propter nescio quem animi languorem nec rebus civilibus neque litteris neque agriculturae vel negotiationi operam navarent, sed tandem ipsius otii, cui se dedideraant, pertaesi hoc omnium rerum fastidio se liberari posse non opinarentur, nisi in longinquas regiones profecti inter alios semper homines versarentur, loca vetera ac fama celebrata, alia cotidie antiquitatis monumenta, artificum opera, delubra deorum viserent. Morbum hunc peregrinandi illis temporibus frequentem ita describit Seneca de tranq. an. 2, 11: *Proprium aegri est nihil diu pati et mutationibus ut remediis uti. Inde peregrinationes suscipiuntur vagae et litora pererrantur et modo mari se, modo terra experitur semper praesentibus infesta levitas. Nunc Campaniam petamus. Iam delicata fastidio sunt: inculta videantur; Bruttios et Lucanos saltus persequamur: aliquid tamen inter deserta amoeni requiratur, in quo luxuriosi oculi longo locorum horrentium squalore releventur. Tarentum petatur laudatusque portus et hiberna caeli mitioris, regio vel antiquae satis opulenta turbae.* Aliam amplificationem huius loci de vana peregrinandi cupiditate vide in Senecae epistula 104. Cfr. Friedländer, Sittengesch. II^5 117 sqq. Talem igitur hominem amice ad sapientiorem vitae usum exhortatur et in Urbem ad suos revocat, simul significans sibimet ipsi propter animum aequum ubique bene esse. Schütz aliique propter v. 5 et 21 Bullatium iam in Urbem ex itinere redisse verisimilius esse putant. Quo tempore epistula scripta sit, incertum est. «Weit mehr eine Selbstbetrachtung, wie eine Paraenese an Bullatius, die in ihr rechtes Licht erst rückt, wenn wir annehmen dürfen, dafs sie in der Zeit der Krisis (s. zu I 7) geschrieben sei. Die zufällige Person des Bullatius und seine persönlichen Verhältnisse sind ganz Nebensache: sie leiht blofs ihr Ohr den Ergüssen des Dichters, der danach ringt, das Gleichgewicht seines Innern wieder zu finden.» Kiessl.

1-6. *Quid tibi* cet.] ut v. 7: *Lebedus quid sit?* sat. I 6, 55: *quid essem.* Terent. Eun. 273: *Sed quid videtur Hoc tibi mancipium?* Cic. ad fam. IX 21, 1: *quid tibi videor in epistulis?* formula sermonis cotidiani. — *notaque Lesbos*] aliis propter Alcaeum et Sapphonem,

Cunctane prae Campo et Tiberino flumine sordent?
An venit in votum Attalicis ex urbibus una,
An Lebedum laudas odio maris atque viarum?
Scis, Lebedus quid sit. Gabiis desertior atque
Fidenis vicus: tamen illic vivere vellem,

4. *Cunctane* gFσy *Cunctaque* AaγR — 7. «libri omnes scripti, quos vidi, habent *quid sit*, nulli *quam sit.* unus tantum Bland. habet *quod sit*, sed per emendationem, nam supra o litteram ponitur *i*» Cruq.

aliis propter vina. Cfr. Verg. Aen. II 21: *Tenedos, notissima fama Insula.* Tacit. ann. VI 3: *Lesbo, insula nobili et amoena.* — *concinna*] «elegans, venusta *(schmuck)* propter aedificia,» imprimis propter Iunonis aedem (Strabo XIV p. 637. Apul. Florid. II 15 p. 49 O). Propter loci amoenitatem ὁ *Αὔγουστος ἔς τε τὴν Σάμον ἐπανῆλθε* (a. u. c. 734) *κἀνταῦθα αὖθις ἐχείμασε· καὶ ἐκείνοις ἐλευθερίαν μισθὸν τῆς διατριβῆς ἀντέδωκε καὶ ἄλλα οὐκ ὀλίγα προσδιῴκησεν.* Dio Cass. LIV 9. — *Sardis*] plur. *Σάρδεις.* — *Zmyrna*] A Luciano Imagg. 2 vocatur *ἡ καλλίστη τῶν Ἰωνικῶν πόλεων.* — *Colophon*] Strabo XIV p. 642: *ἡ Κολοφών, πόλις Ἰωνική, καὶ τὸ πρὸ αὐτῆς ἄλσος τοῦ Κλαρίου Ἀπόλλωνος κτλ.* — *Maiora minorave*] «Cunctane, sive maiora sunt fama sive minora, sordent?» Lectio *minorane* eis debetur, qui verba *Maiora m. fama* per se interrogationem efficere putabant. — *prae*] «Plerumque id, quod praestat, designatur hac praepositione, praesertim appositis verbis neglegendi, contemnendi, minoris faciendi.» Hand Turs. IV p. 524. Plaut. Curc. 99: *omnium unguentum odos prae tuo nautea est.* — *sordent*] «displicent.» Cfr. Verg. ecl. 2, 44: *sordent tibi munera nostra.* Stat. silv. III 5, 111: *sine me tibi.* — *sordebunt tecta Quirini.* — *Attalicis*] «An domicilio tibi deligere mavis unam ex urbibus regni olim Attalorum, Pergamum, Tralles, Thyatiram, Myndum?» — *Lebedum*] unam ex XII Ioniae urbibus. Teste Strabone XIV p. 643: «scaenicorum artificum, qui in Ionia erant ad Hellespontum usque, conventus ibi erat et domicilium; ibique *πανήγυρις* et anniversaria certamina in Bacchi honorem agitabantur;» verum reliquo anni tempore prope deserta erat, ut constat ex h. l. et ex Pausania I 9, 7, quo teste Lebedum et Colophonem Lysimachus everterat incolasque Ephesum traduxerat. — *odio maris* cet.] Od. II 6, 7: *lasso maris et viarum.*

7-10. *Scis, Lebedus quid sit*] Bullatius igitur et, ut videtur, Horatius sub Bruto militantes a. u. c. 712 ibi fuerant. Non est autem interrogatio; minus etiam cum Cruquio haec verba Bullatio, vv. *Gabiis - - vicus* Horatio, Bullatio rursus vv. *tamen - - furentem*, vel cum Hauptio, Vahleno, Schützio, aliis haec omnia v. 7-10 *Scis - - furentem* Bullatio tribui possunt, sive Bullatius ipse verba faciens inducitur, sive verba ex eiusdem epistula ad Horatium scripta repetuntur. Huiusmodi enim *διαλογισμὸς* satiris utique aptus vel ipsi epistularum rationi prorsus repugnat. Diversa enim sunt, quae afferuntur exempla, ep. I 16, 41—43 et 19,

Oblitusque meorum obliviscendus et illis,
Neptunum procul ex terra spectare furentem. 10
Sed neque, qui Capua Romam petit, imbre lutoque
Adspersus volet in caupona vivere; nec, qui
Frigus collegit, furnos et balnea laudat
Ut fortunatam plene praestantia vitam;

10. *exterra* AaγgRσ *eterra* Fy — 14. *Et* F

41 sqq. — *Gabiis*] Cfr. Dionys. Hal. A. R. IV 53: *Πόλις ἦν ἐκ τοῦ Λατίνων γένους, Ἀλβανῶν ἀπόκτισις, ἀπέχουσα τῆς Ῥώμης σταδίους ἑκατόν· - - νῦν μὲν οὐκέτι συνοικουμένη πᾶσα, πλὴν ὅσα μέρη πανδοκεύεται κατὰ τὴν διώδον· τότε δὲ πολυάνθρωπος, εἰ καὶ τις ἄλλη καὶ μεγάλη.* Propert. V 1, 34: *Et qui nunc nulli, maxima turba Gabi.* Iuvenal. 7, 3: *cum iam celebres notique poetae Balneolum Gabiis, Romae conducere furnos Tentarent.* — *Fidenae*, Sabinorum oppidum, prope Romam (Strabo V 230), cuius reliquiae exstant prope vicos *Giubileo* et *Serpentina*. Primam nominis syllabam produxit Horatius et Iuven. 10, 100: *An Fidenarum Gabiorumque esse potestas* cet., corripuit Verg. Aen. VI 773: *urbemque Fidenam*, uti fit in nominibus propriis. Cfr. ad od. III 4, 9; ep. I 10, 26. — *vellem*] «nisi tamen mihi rectius cogitanti absurdum esse videretur animi aegritudini cedentem me in solitudinem abire et levi incommodo offensum summa vitae bona abicere.» — *Oblitus*] «Quodsi ibi tranquille versarer in contemplando terribili simulque magnifico maris turbati spectaculo, vel oblivisci possem ad tempus carissimorum meorum amicorum neque continuo ac vehementi eorum desiderio consumerer, immo aequo animo paterer, ubi ipsi quoque in secessu meo me interdum obliviscerentur.» Adde quod Lebedi tum vix aliud spectaculum praebebatur ibi peregrinanti vel exsulanti quam mare.» — *Neptunum* cet.] Notus sublimis Lucretii locus II 1: *Suave mari magno turbantibus aequora ventis E terra magnum alterius spectare laborem.* Cfr. Archippi vv. apud Stob. 59, 7: *Ὡς ἡδὺ τὴν θάλατταν ἀπὸ τῆς γῆς ὁρᾶν Ὦ μῆτερ ἐστί, μὴ πλέοντα μηδαμοῦ.* *Neptunus* autem pro «mari», ut epod. 7, 3: *Neptuno super.*

11-16. *Sed neque, qui Capua* cet.] via Appia iter faciens, in qua. etsi strata erat saxis *ὁμαλοῖς, ἐγγωνίοις* (Procop. bell. Goth. I 14), tamen, quando pluebat, luto variis ex rebus, ut fit, ubi tot iumenta cotidie transeunt, paulatim orto viator aspergi poterat. De hac via cfr. Becker *Gallus* I² p. 67 sqq. Ceterum mira accidat necesse est haec similitudo ei, qui ignorat hanc quoque in Stoicorum scholis usitatam haud dissimiliter fuisse. Arrian. Epict. II 23, 36: *Τί οὖν ἐστὶ τὸ γινόμενον; Οἷον εἴ τις ἀπιὼν εἰς τὴν πατρίδα τὴν ἑαυτοῦ καὶ διοδεύων πανδοκεῖον καλόν, ἀρέσαντος αὐτῷ τοῦ πανδοκείου, καταμένοι ἐν τῷ πανδοκείῳ.* Aliter tamen imaginem conformavit Horatius hoc significans: «Iam etsi verum est eum, qui nulla cupiditate transversus agatur, quovis loco tranquille

Nec, si te validus iactaverit Auster in alto,
Idcirco navem trans Aegaeum mare vendas.
Incolumi Rhodos et Mytilene pulchra facit, quod
Paenula solstitio, campestre nivalibus auris,
Per brumam Tiberis, Sextili mense caminus.
Dum licet ac voltum servat Fortuna benignum,
Romae laudetur Samos et Chios et Rhodos absens.

20. «*dum licet ac voltum.* sic habent omnia nostra scripta -- hi duo versus, *tu quamcunque deus tibi fortunaverit horam, grata sume manu nec dulcia differ in annum* in Bland. non fuere primum scripti, sed multo post tempore sunt adiecti, ut ostendunt characteres in tribus libris Blandin. in quarto fuere quidem sed hoc modo *tibi fortunaverit oram* sine nota aspirationis: praeterea sequens carmen in 4 (quattuor ed. 1579 et 1597) Bland. Mart. & Sil. habet *Tu quocunque loco fueris*, non *Ut*» Cruq. — 21. *Samus* Aaγ_1 *Chius* Aaγ_1g *Rhodus* Aaγ_1g

vitam degere posse, nemo tamen adeo stultus erit, ut propter leve aliquod incommodum vel nescio quo taedio fatigatus secedat in locum aliquem ingratum ibique perpetuo latitet.» *Cauponae* enim apud antiquos plerumque erant tam incommodae ac sordidae, ut in eis diu tempus terere pessima esset condicio. «Summae igitur» inquit «stultitiae esset, si quis in via Appia imbre permadefactus non iter pergeret, sed in cauponam sese abderet, vel frigore hiberno correptus et rigens non ideo tantum in aliquem pistoris furnum vel in thermas intraret, ut se calfaceret, sed» cet. — *Frigus, sitim* (Ovid. met. V 446), *colligere* est pr. «in intimum corpus recipere.» — *Idcirco navem* cet.] «Nec propter unam procellam navi vendita, et quidem *trans Aegaeum mare*, ut qui numquam in patriam rediturus sit, nauclerus in perpetuum mari renuntiabit.» Recte Düntzer: «*Die drei Beispiele zeigen alle, daſs man das, was man zur Zeit bedarf, als ein Gut betrachten kann, ohne daſs man sich dieses als höchstes Gut für immer erwählen werde.*»

17-21. *Incolumi*] bona valetudine et animi et corporis utenti, *gesund an Leib und Seele.* «Qui domi suae contentus vivit, pulcherrimis illis Graeciae et Asiae urbibus aeque libenter caret ac rebus molestissimis.» — *Mytilene*] ἡ μεγάλη καὶ καλὴ vocatur a Longo I 1. Cic. de leg. agr. II 40: *urbs et natura ac situ et descriptione aedificiorum et pulchritudine inprimis nobilis, agri iucundi et fertiles.* — *facit*] «iuvat, apta est.» Propert. IV 1, 20: *Non faciet capiti dura corona meo.* Ovid. Her. 6, 128: *Medeae faciunt ad scelus omne manus.* Her. 15, 8: *Non facit ad lacrimas barbitos ulla meas.* — *Paenula*] vestis gausapina vel scortea, qua super tunicam accepta tempore frigidiore per itinera utebantur; per aestatem propter spissitudinem molesta erat. Contra *campestre* = *subligaculum*, κατάζωμα (διάζωμα περὶ τὰ αἰδοῖα Thucyd. I 6), *Kampfschurz*, inguinum velamentum linteum, quo

Tu, quamcumque deus tibi fortunaverit horam,
Grata sume manu neu dulcia differ in annum;
Ut, quocumque loco fueris, vixisse libenter
Te dicas. Nam si ratio et prudentia curas,
Non locus effusi late maris arbiter aufert,
Caelum, non animum, mutant, qui trans mare currunt.
Strenua nos exercet inertia; navibus atque

22. *oram* AaR — 24. *Tu* pro *Ut* RFV «codic. scripti Bland. et Mart. habent *tu quocunque*» Cruq.

cingebantur iuvenes in Campo Martio, nudi corpora exercentes vel Tiberim denatantes. Augustinus c. d. XIV 17: *Qui ita succincti sunt, campestratos volgus appellat.* Cfr. Marquardt, Röm. Privatalt. II 159. — *Sextili*] Cfr. ep. I 7, 2. — *caminus*] foculus cum pruna, qui, ut videtur, ex uno conclavis loco in alterum transferri poterat; qualibus etiamnunc interdum utuntur Itali. Cfr. Overbeck, Pompeji p. 304. — *voltum servat F. b.*] Philemon Mein. p. 339: *Ὅταν ποτ' ἀνθρώποισιν ἡ Τύχη γελᾷ.* Ovid. trist. I 5, 27: *Dum iuvat et voltu ridet Fortuna sereno.* Nerva in edicto apud Plin. ep. X 66: *Quem Fortuna imperii voltu meliore respexit.* — *Romae*] «Dum Romae vivimus felices, laudemus sane amoenas et pulchras illas urbes, nec tamen abripiamur ullo eas visendi desiderio.» — *absens*] «Rhodos a patria nostra procul sita.»

22-30. *fortunaverit*] V. *fortunare*, quod etiam apud Ciceronem et Livium invenitur, est formularum religiosarum. Afranius apud Non. p. 109 Merc.: *Deos ego omnis ut fortunassint precor.* — *annum*] pro tempore infinito. Ep. I 2, 38: *siquid Est animum, differs curandi tempus in annum?* — *vixisse libenter*] Crates tragicus apud Diog. Laert. VI 98: *Οὐχ εἷς πάτρας μοι πύργος, οὐ μία στέγη, Πάσης δὲ χέρσου καὶ πόλισμα καὶ δόμος Ἕτοιμος ἡμᾶς ἐνδιαιτᾶσθαι πάρα.* — *Non locus* cet.] Similiter Dio Chrysost. or. XX p. 491 R.: *οὐ τόπος ἐστὶν ὁ παρέχων οὐδὲ τὸ ἀποδημῆσαι τὸ μὴ φαῦλ' ἄττα πράττειν οὐδὲ εἰς Κόρινθον ἢ Θήβας ἀναχεχωρηκέναι, τὸ δὲ τὸν βουλόμενον πρὸς αὑτῷ εἶναι.* — *arbiter*] «qui mare longe prospectat itaque eius veluti dominus est.» Cfr. od. I 3, 15: *Quo (Noto) non arbiter Hadriae Maior.* — *Caelum, non animum*] Aeschines adv. Ctesiph. § 78: *οὐ γὰρ τὸν τρόπον, ἀλλὰ τὸν τόπον μόνον μετήλλαξεν.* — *Strenua - inertia*] Qualis est ardelionum vita (Martial. II 7), qui cum semper aliquid moliuntur moxque temere incepta omittunt, nihil umquam assequuntur nec perficiunt; quod cum ipsi sentiunt, taedio *exercentur*, fatigantur. Per *ὀξύμωρον* dictum est, ut illud Ennii apud Gell. XIX 10, 12: *Otioso in negotio animus nescit, quid velit.* Senec. de brev. vitae 12, 2: *desidiosa occupatio;* de tranq. an. 12, 3: *inquieta inertia.* Od. I 34, 2: *insaniens sapientia;* II 12, 26: *facilis saevitia;* ep. I 12, 19: *concordia discors.* (Nos: *geschäftiger Müfsiggang.*) — *exercet*]

Quadrigis petimus bene vivere. Quod petis, hic est,
Est Ulubris, animus si te non deficit aequus. 30

Sall. Catil. 11: *primo magis ambitio quam avaritia animos hominum exercebat.* — *navibus* cet.] «Nos maria et terras peragramus, ut bene beateque vivamus, quasi in locis externis atque a patria remotissimis tranquillius beatiusque victuri quam domi.» Lamb. Ad verba similiter Iuven. 9, 131: *undique ad illos Convenient et carpentis et navibus omnes.* — *petimus b. vivere*] Eadem constructione Silius III 13: *bellique vices novisse petebat* = «quaerebat.» — *Ulubris*] quas *vacuas* dicit Iuven. 10, 102. Oppidulum prope paludes Pomptinas et Velitras *(Velletri)*, in ipso illo pago, qui nunc *Cisterna* dicitur, situm. Hanc Trebatii patriam ridet Cicero ad fam. VII 18, 3 propter ranunculorum ibi, ut ait, *ῥητορευόντων* multitudinem. — *animus - - aequus*] Est *εὐθυμία* sive illa Epicuri *ἀταραξία*, *ἡ (σὺν τῇ τοῦ σώματος ὑγιείᾳ) τοῦ μακαρίως ζῆν ἐστὶ τέλος.* Diog. L. X 128; «animus bene compositus, nulla cupiditate exagitatus nullaque aegritudine depressus.» Sententia tam *γενικῶς* expressa est, ut familiarem offendere nequaquam posset. Ceterum cfr. Plaut. Aul. 187: *Pol, si est animus aequus tibi, sat habes, qui bene vitam colas;* Rud. 402: *Ergo animus aequus optimum est aerumnae condimentum.*

EPISTULA XII.

Fructibus Agrippae Siculis, quos colligis, Icci,
Si recte frueris, non est, ut copia maior
Ab Iove donari possit tibi. Tolle querellas:
Pauper enim non est, cui rerum suppetit usus.

XII. De Iccio vide od. I 29. Huic sodalem suum, Pompeium Grosphum (od. II 16), commendat, propter quam ipsam rationem prope incredibile est, interpretes ante Iacobsium (excepto tamen Gesnero) uno fere ore in eo consensisse, ut contenderent, in commendaticia hac epistula Iccium tamquam hominem sordidum, avarum, fatuum, dicis causa et propter nescio quam animi vanitatem philosophiae deditum, describi et cum insigni mordacitate derideri, nihilominus videlicet poetae amicum. «Feine Ironie und freundschaftliche Neckerei ist wie in der Ode an Iccius, so auch der Grundton dieses Briefes, dessen Abfassungszeit sich aus den Schlufsversen ergiebt: im Sommer 734 huldigte der Partherkönig Augustus.» Kiessl. Apparet vero poetam id voluisse, ut partim Grosphum in Iccii familiaritatem induceret, partim ut amicum propria condicione haud prorsus contentum tranquillaret atque ad inutiles querellas omittendas exhortaretur.

1-5. *Fructibus* cet.] Procurator Iccius tunc erat praediorum Siculorum M. Agrippae, quorum de reditibus rata pars tamquam administrationis merces ad ipsum perveniebat. Praeterea pro suo suorumque victu libere eis uti poterat, quaecumque in fautoris fundis proveniebant. — *colligis*] «colligendos curas per vilicos, quibus praepositus es.» — *non est, ut*] *οὐκ ἔστιν ὅπως*, «fieri nullo modo potest.» Cfr. od. III 1, 9: *Est ut viro vir latius ordinet Arbusta sulcis.* Sic Lucretius III 715: *Haud erit, ut possit;* V 146: *Illud item non est ut possis credere* et 979: *Non erat, ut fieri posset.* — *Tolle querellas*] «Mitte supervacaneas illas querellas, tibi in illos fundos administrandos multum temporis insumendum esse, quod et iucundius et utilius in philosophiae studiis collocaretur, nec tamen te posse divitiis aequare multos alios maiore otio fruentes.» — *Pauper enim non est* cet.] Cfr. Democritum in Orellii opusc. sent. I p. 110: *Πενίη, πλοῦτος, ὀνόματα ἐνδείης καὶ χόρου· οὔτε οὖν πλούσιος ὁ ἐνδέων, οὔτε πένης ὁ μὴ ἐνδέων.* — *suppetit*] «sufficit, *ausreicht*,» qua significatione Cicero usurpat etiam v. *suppeditare*, de off. I 12: *parare ea; quae suppeditent et ad cultum et ad victum.* Neque vero v. *usus* h. l. opponitur *mancipio*, ut ep. II 2, 159, sed sensu proprio accipiendum est, ut sit *rerum usus* = *Lebensbedarf, Lebensmittel* — *Si ventri* cet.] Hunc etiam Metrodorus finem bonorum constituerat: *Metrodorus, paene alter Epicurus, beatum esse describit his fere verbis: cum corpus bene constitutum sit et sit exploratum ita futurum* (Cic. de fin. II 42). Similes sunt versus, quos Plutarchus (Sol. 2) Soloni, Stobaeus

Si ventri bene, si lateri est pedibusque tuis, nil
Divitiae poterunt regales addere maius.
Si forte in medio positorum abstemius herbis
Vivis et urtica, sic vives protinus, ut te
Confestim liquidus Fortunae rivus inauret,

EP. XII. 8. «*sic vives protinus.* hic in omnibus scriptis est interpunctio» Cruq.

(97, 7) Theognidi (719) attribuit; *Ἴσόν τοι πλουτοῦσιν, ὅσοις πολὺς ἄργυρός ἐστι Καὶ χρυσὸς καὶ γῆς πυροφόρου πεδία Ἵπποι θ' ἡμίονοί τε, καὶ ᾧ τὰ δέοντα* (*τάδε πάντα* Mein.) *πάρεστιν Γαστρί τε παὶ πλευραὶς καὶ ποσὶν ἁβρὰ παθεῖν Παιδός τ' ἠδὲ γυναικός.* — *pedibus*] podagra non laborantibus, sed fortibus ac pernicibus.

7-11. *Si forte* cet.] Iam sapientis temperantiae exemplum affert: «Si *forte*, id quod non pro certo scio» (v. *forte* minime neglegendum est), «cum cibis lautioribus vesci facile tibi liceret, tamen *abstemius*, sobrius manes ac vivis leguminibus oleribusque atque inter haec vel urtica, aeque parco et tenui victu etiam *protinus*» (i. e. «*porro et sine intermissione*» Non. p. 375, *auch ferner*) «in perpetuum uteris, etiamsi subito dives factus eris, vel quia natura ultro temperans es, vel quia ex firmo proposito abstines a luxuria, ut sapientiae praeceptis satisfacias.» — *In medio positae* sunt res, quarum potestas nobis est ac liber usus; hoc igitur loco cibi ceteroquin haud difficulter nec nimia impensa parandi, quibus tamen Iccius simplicioribus etiam contentus abstineat. Cfr. sat. I 2, 108. — *abstemius*] pr. «*ἄοινος*, qui vino abstinet,» h. l. «sobrius» generatim. Similiter Sidonius Apoll. ep. 8, 3: *inter epulas abstemium, inter purpuratos linteatum.* — *urtica*] Est omnino planta huius nominis, qua Itali etiamnunc vere, dum tenera est, vesci interdum solent; Plin. h. n. XXI 55, 93: *Incipiens quidem ipsa* (urtica) *nasci vere non ingrato, multis etiam religioso in cibo est ad pellendos totius anni morbos:* neutiquam urtica marina, Medusae genus, quae in opipare paratis pontificum cenis apponebatur. Dictum autem est *herbis - et urtica*, ut Ovid. met. X 261: *et flores mille colorum Liliaque.* Cfr. Hand Turs. II p. 477. — *protinus*] apud Horatium semper est = *porro, sine intermissione, hinfort*, numquam = *statim, confestim, sofort.* — *ut*] «licet, quamvis» non *ἵνα*. Cfr. epod. 1, 21. — *Confestim liquidus* cet.] «Videtur alludere ad Midae fabulam, qui, ut elueret auream famem, consilio Apollinis immerso capite Pactolum sic inauravit, ut arenas aureas perpetuo trahat.» Cruq. At *rivum* dicit, non amnem, nec rivus h. l. inauratur, sed inaurat; adeo ut suspicer proverbii locum obtinuisse Fortunae aureum rivum, qui ubi homini affluxit, hic *confestim*, id est repente, dives fit. Cfr. Lucillium in Anth. Pal. X 122: *Κἂν ποταμὸς χρυσοῦ νάματά σοι παρέχῃ* Ad *τρόπον* in v. *inaurare*, quo facete usus est poeta pro *inundare* cfr. Cic. ad fam. VII 13, 1: *Moriar, ni, quae tua gloria est, puto te malle a Caesare consuli quam inaurari.* — *naturam mu-*

Vel quia naturam mutare pecunia nescit,
Vel quia cuncta putas una virtute minora.
Miramur, si Democriti pecus edit agellos
Cultaque, dum peregre est animus sine corpore velox;
Cum tu inter scabiem tantam et contagia lucri
Nil parvum sapias et adhuc sublimia cures:

tare pecunia nescit] «Qui natura vel sine philosophorum praeceptis temperans est, etiam dives factus, prius vitae genus, bonae valetudini unice aptum, servat.» Epod. 4, 6: *Fortuna non mutat genus.* Male alii explicant: «pecunia naturam suam propriam mutare nescit.» Immo scholii loco esto illud Cornelii Nep. Att. 14: *Cum tanta pecuniae facta esset accessio, nihil de cotidiano cultu mutavit, nihil de vitae consuetudine, tantaque usus est moderatione ut - - pari fastigio steterit in utraque fortuna.* Contraria utique est Menandri sententia ed. Mein. p. 217: *Ὅ τε πλοῦτος ἐξώκειλε τὸν κεκτημένον Εἰς ἕτερον ἦθος, οὐκ ἐν ᾧ τὸ πρόσθεν ἦν.* — *cuncta putas* cet.] ex Stoicorum doctrina.

12-14. *Miramur* cet.] «Virtuti autem te vel maxime studere et philosophiae deditum esse gaudeo; etenim si miramur Democritum illum rem familiarem ob sapientiae studia prorsus neglexisse, multo magis profecto te admiremur necesse est, qui inter multa negotia necessaria quidem, sed interdum sordidiora, ut est tabularum expensi acceptique confectio, inter homines quaestus ac lucri cupidos, quibuscum saepe versari debes, nihilominus philosophiae et physicis studiis vacas.» — *Democriti*] Abderitae, philosophi clarissimi. Cic. de fin. V 87: *Cur ipse Pythagoras - - tot maria transmisit? cur haec eadem Democritus? qui (vere falsone, non quaeremus) dicitur se oculis privasse, certe, ut quam minime animus a cogitationibus abduceretur, patrimonium neglexit, agros deseruit incultos.* Cfr. Tusc. V 114. 115. Idem de Anaxagora tradit Philostratus v. Apollon. I 13: *τὸν Κλαζομένιον Ἀναξαγόραν ἀγέλαις τε καὶ μήλοις τὰ ἑαυτοῦ ἀνέντα προβάτοις ἔφη μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις φιλοσοφῆσαι.* — *peregre est*] «meditationi immersus et quasi segregatus a corpore, procul abest a rebus terrestribus.» Cic. pro Mil. 33: *vestrae peregrinantur aures? — velox*] «inter veri *θεωρίας* magna cum facilitate versans.» Plato Theaetet. p. 173 E: *τῷ ὄντι τὸ σῶμα μόνον ἐν τῇ πόλει κεῖται αὐτοῦ (τοῦ διατρίβοντος ἐν φιλοσοφίᾳ) καὶ ἐπιδημεῖ, ἡ δὲ διάνοια - - πανταχῇ φέρεται κατὰ Πίνδαρον, τά τε γᾶς ὑπένερθε καὶ τὰ ἐπίπεδα γεωμετροῦσα κτλ.* Plutarchus de sera numinis vindicta c. 22: *ὥστε τὴν ψυχὴν ἐποχουμένην λείως οἷον ὥσπερ ἐν γαλήνῃ τῷ φωτὶ ῥᾳδίως πάντη καὶ ταχὺ φέρεσθαι.* — *scabiem*] «sordidam aliorum avaritiam, quibuscum Agrippae rationes tibi putandae sunt.» *Scabies* significat acria avaritiae irritamenta, ut cum de voluptatibus usurpatur. Cic. de legg. I 47: *Voluptas malorum mater omnium: cuius blanditiis corrupti, quae natura bona sunt, quia dulcedine hac et scabie carent, non cernunt satis.* — *contagia*] «lucri cupiditas morbi contagiosi instar iam prope omnes invasit.»

15. *Nil parvum* cet.] «Cum sa-

Quae mare conpescant causae, quid temperet annum,
Stellae sponte sua iussaene vagentur et errent,
Quid premat obscurum lunae, quid proferat orbem,
Quid velit et possit rerum concordia discors,
Empedocles an Stertinium deliret acumen. 20

16. *temperat* RF — 20. *Stertinium deliret acu.* sic habent omnes scripti libri - - - *deest*, quod in antiquissim. codic. Blandin. syncopatum legitur *d'est* cum apostropho supra d litteram» Cruq.

pientiae studio ductus res externas, quae caducae et sub sapiente positae sunt, despicias atque *adhuc* etiam provectiore aetate post militiam (od. I 29) interque tot rerum patroni tui curas, *sublimia*, *τῶν μετεώρων* species et causas, scruteris.» — *sapias*] Simpliciter pro *φρονῇς*, «cogites.» — *et adhuc*] «etiamnunc post tam diuturnum tempus, quod plerosque lassare potuisset atque efficere, ut talibus ab investigationibus iamdiu destitissent.» — *sublimia*] «*τὰ μετέωρα*, caelestia;» «philosophiam physicam.» Comm. Cruq. *Superas res* dixit Lucretius I 127. Atque sic necessario voc. interpretandum esse clare demonstrant vv. 16-20, in quibus unice de quaestionibus naturalibus agitur. Has autem res haud nimis utique curabat poeta, unde simul levis et amica inest ironia: «adhuc cures, quae humanae cognitioni negata sunt.»

16-20. *Quae mare* cet.] Similes loci sunt Verg. georg. II 475 sqq. Propert. IV 5, 25 sqq. Manil. I 94 sqq. Stat. Silv. V 3, 19 sqq. — *conpescant - temperet*] Propert. l. l. 37: *Curve suos fines altum non exeat aequor, Plenus et in partes quattuor annus eat.* — *sponte sua* cet.] «proprione impetu atque instinctu an *iussae* ac ductae numine divino.» Sic Verg. Aen. IX 21 *palantes polo stellas* dicit ac prorsus ut Horatius Cicero de rep. I 22: *stellarum, quae errantes et quasi vagae nominarentur.* — *premat*] «abscondat;» *obscurum* autem *κατὰ πρόληψιν*, «ita ut obscuretur.» Intellege de solitis lunae vicissitudinibus, *κενώσεσι καὶ πληρώσεσι*, non de eius defectu. Similiter Prop. l. l. 27: *unde coactis Cornibus in plenum menstrua luna redit.* — *Quid velit et possit*] «Quis finis *(σκοπός)* et quae vis sit mundi universi.» — *concordia discors*] «universitas rerum, licet nobis interdum discors videatur, tamen admirabili singularum partium concordia iuncta.» Sic Ovid. met. I 433: *discors concordia fetibus apta est.* Cfr. Lactant. inst. II 9: *Philosophi quidam et poetae discordi concordia mundum constare dixerunt.* Seneca quaestt. nat. VII 27, 3: *Tota haec mundi concordia ex discordibus constat.* Inversa ratione Manilius I 141 *discordiam concordem* dixit. De oxymoro cfr. ep. I 11, 28. — *Empedocles*] Agrigentinus, Pythagorae discipulus. H. l. significatur eius *νεῖκος καὶ φιλία.* Fragm. ed. Mullach v. 68: *Ἄλλοτε μὲν φιλότητι συνερχόμεν' εἰς ἓν ἅπαντα, Ἄλλοτε δ' αὖ δίχ' ἕκαστα φορεύμενα νείκεος ἔχθει.* Claudian. de Manlii Theod. cons. 72: *Alter* (Empedocles), *in Aetnaeas casurus sponte favillas, Dispergit revocatque deum, rursumque receptis Nectit amicitiis*

Verum seu piscis seu porrum et caepe trucidas,
Utere Pompeio Grospho et, si quid petet, ultro
Defer: nil Grosphus nisi verum orabit et aequum.
Vilis amicorum est annona, bonis ubi quid deest.
Ne tamen ignores, quo sit Romana loco res:

22. *petit* g

quidquid discordia solvit. Cfr. a. p. 465. Empedoclis autem carmina frequenter a Romanis legebantur, ut demonstrat et Lucretius et Cn. Sallustii Empedoclea derisa a Cicerone ad Q. fr. II 11, 4. — *Stertinium deliret acumen*] Sine ioco: «Investigas, utrum verior sit physica doctrina Empedoclis an Stoicorum.» Iam facete pro Stoicis ponit ridiculum illum *Stertinium*, «sapientum octavum» (sat. II 3, 33 et 296), «qui CCXX libros Stoicorum Latine scripsit» (Schol.), eique *κατ' εἰρωνείαν acumen* tribuit; *Stertinium* autem pro *Stertinianum*, ut od. IV 12, 18: *Sulpiciis - horreis;* 5, 1: *Romulae custos gentis*, saepius.

21-24. *Verum seu* cet.] «Verum quicumque tuae vitae est habitus (quem satis simplicem ac frugalem esse probe novi, quippe cum victus tuus constare non soleat nisi piscibus, porro ac similibus), benigne, quaeso, recipe, quem tibi commendo, Grosphum eiusque consuetudine amice utere.» — *piscis*] Etiam piscium vel recens captorum vel *ταριχευτῶν* in Sicilia *vilius* fuit pretium. Significat Iccium spretis lautitiis Romanis vivere Graecorum tenuiorum more. Festive autem *trucidas (abwürgst)* ad Pythagorae et Empedoclis sectatorem; Hieron. lib. 2 adv. Iovinian. II p. 331 ed. Vallars.: *Probabo non Empedoclis et Pythagorae nos dogma sectari, qui propter μετεμψύχωσιν omne quod movetur et vivit edendum non putant; et eiusdem criminis reos arbitrantur, qui abietem quercumque succiderint, cuius parricidae sunt et venefici.* Diog. Laert. VIII 77 Empedocli placuisse dicit: *τὴν ψυχὴν παντοῖα εἴδη ζῴων καὶ φυτῶν ἐνδύεσθαι. Φησὶ γοῦν· Ἤδη γάρ ποτ' ἐγὼ γενόμην κοῦρός τε κόρη τε θάμνος τ' οἰωνός τε καὶ ἐξ ἁλὸς ἔμπυρος ἰχθύς.* Cfr. Mullach fr. 11. Ceterum negari nequit iocosi aliquid inesse in v. *trucidas*, ut cum Lucilius 1148 L. dicit: *Durum, molle voras; fragmenta interfici' panis.* — *ultro*] Aristot. rhet. II 4, 29: *Ποιητικὰ δὲ φιλίας χάρις καὶ τὸ μὴ δεηθέντος ποιῆσαι καὶ τὸ ποιήσαντα μὴ δηλῶσαι.* — *verum*] «iustum.» Cfr. ep. I 7, 98. — *Vilis* cet.] Proverbium videtur, cui proxime accedit Xenoph. mem. II 10, 4: *νῦν διὰ τὰ πράγματα* (propter hunc rei publicae statum) *εὐωνοτάτους ἔστι φίλους ἀγαθοὺς κτήσασθαι.* «Proborum hominum amicitia *εὐωνοτάτη* est, tenui pretio, facili opera paratur, si qua re indigent, quam nos eis impertire possumus, simul comiter id facientes. Sic tu primo quoque officio, tibi minime molesto, facile Grosphi amicitiam tibi conciliare poteris.» Cfr. Plaut. mil. glor. 735: *Qui homines probi essent, esset is annona vilior.* — *bonis*] «hominibus probis ac propterea dignis, quos demereare.»

25-28. *Ne tamen* cet.] «Ne tamen tu, remotus cum sis ab Urbe et in philosophiae studiis occupatus, ignores» cet. De omisso in apodosi v.

Cantaber Agrippae, Claudi virtute Neronis
Armenius cecidit; ius imperiumque Phraates
Caesaris accepit genibus minor; aurea fruges

«scito» cfr. sat. II 1, 81. Ad soni similitudinem inter vv. *ignores* et *loco res* cfr. ep. I 14, 7. — *Cantaber Agrippae*] Hi vv. praecipue Augusti eiusque amicorum causa additi sunt. Cantabros, cum aliquoties pertinaciter rebellassent, M. Agrippa tandem a. u. c. 734 τούς τε ἐν τῇ ἡλικίᾳ - πάντας ὀλίγου διέφθειρε καὶ τοὺς λοιποὺς τά τε ὅπλα ἀφείλετο καὶ ἐς τὰ πεδία ἐκ τῶν ἐρυμνῶν κατεβίβασεν. Dio Cass. LIV 11. Cfr. od. II 6, 2. Apte autem primo loco memoratur Agrippa, Iccii patronus. — *Claudi - Neronis*] Cfr. ep. I 3, 2. — *Armenius cecidit*] «Tiberius Armenios sive Armeniam debellavit.» Male olim cum explicarent «Artaxiam, Armeniae regem,» sine causa vel erroris vel nimiae adulationis insimularunt poetam, quasi dixerit hunc regem in proelio interfectum esse vel a Tiberio ipso vel ab eius militibus. Tu cfr. Monum. Ancyr. ed. Mommsen V 24: *Armeniam maiorem interfecto rege eius Artaxia, cum possem facere provinciam, malui maiorum nostrorum exemplo regnum id Tigrani regis Artavasdis filio, nepoti autem Tigranis regis, per Ti. Neronem tradere* et Augusti nummum apud Arneth II p. 40, 94: *ARMENIA CAPTA* et n. 94, in quo expressa est Armenia flexum genu submittens. Vellei. II 94, 4: *(Tiberius) cum legionibus ingressus Armeniam, reducta ea in potestatem populi Romani, regnum eius Artavasdi dedit.* Tacitus ann. II 3: *Occiso Artaxia per dolum propinquorum datus a Caesare Armeniis Tigranes deductusque in regnum a Tiberio Nerone - - Dein iussu Augusti impositus Artavasdes. — Phraates*] Monum. Ancyr. V 40: *Parthos trium exercituum Romanorum spolia et signa reddere mihi supplicesque amicitiam populi Romani petere coegi. Ea autem signa in penetrali, quod est in templo Martis Ultoris, reposui.* Ceterum construe: «*Phraates* genibus minor accepit ius imperiumque Caesaris.» — *genibus minor* pr. «infra Caesaris genua collocatus, ad genua eius admissus,» ut in A. Plautii nummo (Müller *Denkm.* V. N. 339) *BACCHIVS IVDAEVS* coram illo sese prosternit, utque Nero Tiridaten *primo - - admisit ad genua, allevatumque dextra exosculatus est* (Sueton. Ner. 13), poetica imagine pro «supplex per legatos atque submissus;» numquam enim Phraates ipse Romam venerat, ut se ad Augusti pedes prosterneret eique supplicaret. Imperium autem Augusti accepit, quatenus ob metum belli, quod hic ipsi minitabatur, captivos ex Crassi, Ventidii, Antonii exercitibus signaque militaria Crasso adempta Romam remisit et filios nepotesque obsides Augusto dedit. Strabo VI extr. Iustin. XLII 5. Tac. ann. II 1: *Phraates - - cuncta venerantium officia ad Augustum verterat.* Sueton. Tib. 9. Idem autem est *ius* et *imperium* alicuius *accipere* atque «imperio parere, *in ius dicionemque* alicuius *recipi*,» Liv. XXI 61, 7. Cfr. od. III 5, 3 sq. Tac. hist. II 19: *imperia accipientes*, id est «imperata facientes.» Bentley prorsus improbabiliter *Tigranes* pro *Phraates* proposuit. De Phraate cfr. etiam od. II 2, 17. Bene autem adnotavit Kiefsling: «Dafs dieser Vertrag in der Hauptstadt als eine Unterwerfung, ein *ius imperiumque populi Romani accipere* aufgefafst und gefeiert ward, begreift sich, zumal die Überrei-

Italiae pleno defundit Copia cornu.

29. *defundit* Aaγgσ_1V «*defundit* (*defundet* est error typogr. manifestus), sic habent omnia scripta praeter Martin. qui habet *diffudit*» Cruq. *defudit* Fy Kiefsling

chung der *signa* durch die Abgesandten des Partherkönigs unter dem Ceremoniell orientalischer προσκύνησις vor sich ging: auf den an den Hergang erinnernden Münzen (Cohen August. 297. 307 u. ö.) erscheint ein Parther vor dem Tribunal des römischen Feldherrn knieend, *genibus minor.*»

29. *Copia*] abundantiae et ubertatis dea, ut c. s. 60. Eam *auream* vocat, id est beatam, ut fere od. I 5, 9; II 10, 5. «Haec autem omnis generis fruges fructusque quasi de caelo in terram nunc *defundit*, e cornu suo omnibus abundanter largitur.» «Si *defudit* legeris, post messem scripta erit epistula; si *defundit*, ipso messis tempore.» Bentl. Lectio *defudit* orta videtur ex praecedentibus perfectis *cecidit* et *accepit*. Inverso cornu expressa est Copia sive Abundantia dea in Imperatorum demum posteriorum nummis. Cfr. Böttiger *kl. Schriften* II p. 376. Similes autem laudes Caesaris aetati impertit poeta od. IV 5, 17 sqq.; 15, 5 sqq.

EPISTULA XIII.

Ut proficiscentem docui te saepe diuque,
Augusto reddes signata volumina, Vini,
Si validus, si laetus erit, si denique poscet;

EP. XIII. 2. *Venni* y *Vinni* ceteri

XIII. «Hanc epistulam ad Vinium Asellam (vel Asinam v. 8?), quisquis ille fuit, missam esse numquam adducar ut credam. In Augusti potius gratiam scripta videtur, cui poeta verecundiam suam vix poterat commendare urbanius. Paratam eadem habebat excusationem, si forte poemata sua Augusto ab amicis nimis officiosis male essent tradita aut minus apte commendata.» Iacobs. Festive igitur simulat se praeter mandata, quae domi iam saepe diuque homini bono, sed pinguioris ingenii, inculcarit, ne illa iam iter faciens, magis etiam cum in Urbem pervenerit, obliviscatur, eadem etiam litteris consignare, hasque litteras, quas Asella, ut probabile est, numquam vidit, post eius profectionem ex praedio Sabino per tabellarium mittere. Fuit autem (nam persona ipsa vera est, et fortasse notus homo erat Augusto) vel vicinus Horatii, vel unus de quinque illis bonis patribus, colonis partiariis in eius Sabino: servus certe tabellarius non fuit, cum tria nomina Latina habuerit, C. Vinius Fronto vel Asella, ut aiunt Scholiastae. Tacito (hist. I 1) et Suetonio (Galba 14) auctoribus collega Galbae in consulatu erat T. Vinius; idem nomen in titulis invenitur; codicum autem plurimi et optimi exhibent *Vinnius*. Scripta videtur epistula Lachmanno vel ineunte a. 730 vel ante hiemem a. 732; per medium enim tempus Augustus extra Italiam egit. Franke f. H. p. 68 refert ad a. 731. Itaque omnium epistularum prima fere videtur fuisse. Imitatus est Martialis V 6 Parthenio demandans, quomodo epigrammatum librum Domitiano apportare debeat. «Es ist eine Fiktion, dafs H. vorgiebt es nötig zu haben, ihn an die Vermeidung von Verstöfsen gegen den guten Ton zu erinnern. Aber es giebt dies Gelegenheit auszusprechen, dafs der bescheidene Dichter von seinem Werk nicht soviel Wesen gemacht wissen wolle, und mit den Scherzen, die er an den Namen des Überbringers knüpft, Augustus ein Lächeln zu entlocken.» Kiessl.

2-5. *signata*] obsignata Horatii anulo, ut decebat talia potenti fautori mittere: «integra igitur, ut accepisti, et a nullo alio aperta Augusto ita reddes, si validus erit.» — *volumina*] Quod disputant interpretes, utrum de satiris an de tribus primis carminum libris an de his ipsis primis epistulis intellegendum sit, prope supervacaneum videtur; pro certo enim nihil hac de re affirmari potest. Satis probabile est (cfr. Th. Mommsen in Hermae vol. V p. 105 not.) poetam loqui de tribus carminum libris tunc ipsum editis. — *Si validus*] «Eo tempore saepe aegrotabat Augustus, non solum in Hispania sed etiam Ro-

Ne studio nostri pecces odiumque libellis
Sedulus inportes opera vehemente minister.
Si te forte meae gravis uret sarcina chartae,
Abicito potius, quam quo perferre iuberis
Clitellas ferus inpingas Asinaeque paternum
Cognomen vertas in risum et fabula fias.
Viribus uteris per clivos, flumina, lamas.
Victor propositi simul ac perveneris illuc,

mae gravissimo morbo correptus.» Franke l. l. Martialis l. l. v. 9 ad Parthenium libellum imperatori allaturum: *Nosti tempora tu Iovis sereni.* — *pecces*] «in culpam ac reprehensionem incidas.» — *odium*] «*Unwillen*,» ut v. *odisse* aliquoties Horatius usurpat pro *spernere, nicht leiden können.* «Si forte offendes Augustum, fieri potest ut indignabundus accipiat mea carmina.» — *Sedulus* cet.] «minister nimio studio importunus.» Cfr. sat. II 5, 89; ep. II 1, 260: *Sedulitas autem stulte, quem diligit, urguet.* — *inportes*] plerumque de rebus incommodis, ut «importare calamitatem, luctum, periculum, pestem.»

6-9. *uret*] de onere molesto, ut Ovid. rem. am. 235: *Aspicis, ut pressos urant iuga prima iuvencos.* Cfr. ep. I 10, 43. Sed hoc per iocum; non enim re vera gravis esse poterat libellorum *sarcina*, quo ipso voc. praeparatur alter iocus v. 8. — *Abicito*] Festive significat se nullum fere scriptis suis pretium statuere. «Abicito potius in ipso itinere» (fingit enim ob propria quoque negotia Vinium Romam proficisci et tantum officii causa carmina illa secum portare), «quam ut eo loco, usque ad quem perferre iuberis sarcinam, *ferus*, oneris iam impatiens, efferatus, ut iniquae mentis asellus, cum vi et multo cum fragore deicias humi alicubi vel in atrium Palatii *clitellas* muli vel asini tui *(Saumsattel)*, quibus sarcina illigata est atque inde solvenda. Quodsi tam rusticus esses, quam significo, merito Asellam te vocari, qui hoc viderent, ridentes dicerent.» Rectius Kiefsling cogitat de illo furore asellorum, qui nimio onere exagitati sarcina eo se liberare conantur, quod eam ad arbores vel parietes identidem illidunt. Neque vero offendendum est in confusione ipsius rei eiusque imaginis apud poetam satis frequenti. — *Asinae*] Sic videtur dixisse pro *Asellae;* non enim credibile est patris cognomen *Asinae*, ut volunt, ioci causa a vicanis eius in Asellae deflexum esse. Quod *paternum* est cognomen, monstrat iam patrem ingenuum rusticum Romanum fuisse nec vero cognomen filio contumeliae causa inditum. Memento cognominum *Bestiae, Oviculae, Scrofae, Verris* ac similium. Ex Macrobii sat. I 6, 28 apparet *Asinam* fuisse cognomen gentis Corneliorum. — *fabula*] Cfr. epod. 11, 8: *Fabula quanta fui!* Iuven. 10, 167: *Ut pueris placeas et declamatio fias.*

10-15. *Viribus* cet.] Iocatur, quasi difficillimum inceptum sit ex Sabino Romam pervenire. — *lamas*] «lacunas maiores continentes aquam pluviam seu caelestem. Ennius: *Silvarum saltus, latebras lamasque*

Sic positum servabis onus: ne forte sub ala
Fasciculum portes librorum, ut rusticus agnum,
Ut vinosa glomus furtivae Pyrrhia lanae,
Ut cum pileolo soleas conviva tribulis.

14. *glomos* gF «*glomos.* sic habent tres Blandin. cum Martin. Diuae. & Silu. quartus Blandin. habet *glomus*» Cruq.

lutosas.» Acron et Comm. Cruq. «*Lama* est vorago *ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ.* nam *λαμὸς* est ingluvies unde Lamiae quoque dicuntur devoratrices puerorum.» Porph. Cum nisi in illo Ennii versiculo et hic non reperiatur, videtur linguae rusticae vocabulum, Asellae rustico utique notissimum; v. *lama* ducta est a *lac- (lacus)*, ut *luna* a *luc-*, *limus* a *lic-*, *exa-men* a *exag-*, *rima* a *ri(n)g- (ringi).* — *Victor propositi*] *ἐγκρατὴς τοῦ σκοποῦ* — *Sic positum servabis*] «Sic pones et, cum posueris, etiam sic servabis, ne cet.» Expono igitur, ut Verg. Aen. III 236: *tectosque per herbam Disponunt enses et scuta latentia condunt*, id est «ita disponunt, ut tegantur» et «condunt, ut lateant.» «Decore» inquit «dextera teneto libellos tum, cum ad Augustum admissus eris, ne forte rustico aliquo gestu ei risum moveas.» Haec ita imitatus est Martialis V 6, 16: *Nec porrexeris ista, sed teneto Sic tamquam nihil offeras agasque.* — *ut rusticus agnum*] Iam triplex proponit exemplum Asellae minime imitandum: 1) imaginem rustici agnum sub axilla ad mercatum ferentis, ridiculam propter continuos bestiolae motus et curam hominis, ne in solum desiliat neve ab ipso fortasse laedatur; 2) «Pyrrhiam, ancillam in quadam Titinii fabula, quae furata lanam dominae suae, propter temulentiam ita gestavit, ut facili opera deprehenderetur,» Schol. De Titinio, togatarum poeta praeclaro, cfr. Ribbeck, Röm. Dichtung I 204; idem eius fragmenta collegit II p. 133—159; 3) agricolam incultum. — *vinosa*] Ridiculi causa in comoediis ac mimis huiuscemodi feminas inducebant, ut est Lena in Plauti Cistellaria. — *glomus*] Forma *glomus*, *i*, idonea auctoritate caret (Reisig *Lat. Sprachw.* p. 129). Praeterea recte Bentley: «Satis profecto erit Pyrrhiae, si unum furtivae lanae glomus sub ala recondat.» De prioris syllabae quantitate cfr. Lachmann ad Lucret. I 360. — *Pyrrhia*] «*Pyrrhia* neque Graecae neque Romanae feminae nomen est, nec potest dubitari quin illud a librariis ita corruptum sit.» Lachm. ad Lucret. p. 408. — *tribulis*] Homines ambitiosi, auram popularem captantes, tribules etiam pauperiores ruri degentes ad convivia interdum invitabant. (Proprio sensu equidem h. l. v. *tribulis* accipio, non cum aliis generatim pro homine paupere, ut solent interpretari Martial. IX 49, 7: (toga) *Nunc anus et tremulo vix accipienda tribuli;* item ibid. 57, 8: *Nec pallens toga mortui tribulis.* Propria certe significatio Horatianis temporibus aptior videtur, ut concedamus Martialis aetate *tribulem* eundem fere dici potuisse, qui Persio est *semipaganus.*) Principes autem cives in XXXI rusticas tribus, homines infimae sortis in IV urbanas memento relatos fuisse. Rusticus igitur Romanus invitatus a tribuli locuplete atque illustri non sine quadam verecundia ac timore e vico suo in Urbem pergit calceatus vel

Ne volgo narres te sudavisse ferendo
Carmina, quae possint oculos aurisque morari
Caesaris. Oratus multa prece, nitere porro.

16. *Neu* aσ Bentley, Haupt, Vahlen, Kiefsling *Nec* y

peronatus; quia servum non habet, certe qui opus rusticum deserere possit, ipse *soleas*, quibus indutus in triclinium intrare debet, una cum pileo, quo sub noctem domum revertens caput tecturus est, sub ala portat. Optimus autem homo eo maxime ridiculus fit, quod dum quantocumque potest cum decore soleis puris nec pulvere adspersis in triclinium introire parat calceosque ibi exutos et pileum atriensi tradit, eis omnibus, qui cum maxime in atrio sunt, et ingenuis et libertis et servis nimis demissus ac timidus videtur. Neque vero satis h. l. soleas cenatorias, quas discumbentibus convivis demebant servi, interpretes a calceis distinxisse videntur. Cfr. sat. II 8, 77.

16. 17. *Ne volgo* cet.] «Ne ardelionum circulis et turbae libertorum in Palatinis aedibus narres te in itinere ex agro Sabino Romam facto sudavisse, cum afferres Augusto egregia scilicet Horatii carmina; nihil enim attinet illos hoc rescisscere nec te mandato meo gloriari neque me apud quos minime convenit intempestive a te laudari.» Asyndeton autem codicum plurimorum optimorumque *ne narres* post futura *uteris*, *servabis* aptius videtur quam vel *neu* (Bentleii, quem secuti sunt Haupt, Vahlen, Kiefsling) vel *nec narres* (L. Mülleri). — *sudavisse*] Nihil habet ingrati aut rustici, ut visum est nonnullis; siquidem nihil aliud nisi itineris atque oneris molestiam significat. Sic Cic. ad fam. III 12, 3: *Vides sudare me iamdudum laborantem, quomodo ea tuear, quae mihi tuenda sunt.* Quintil. V 7, 1: *Maximus patronis circa testimonia sudor est.* — *oculos aurisque*] *oculos* legentis, *auris* ab anagnosta recitata audientis; nisi vero sine hoc discrimine per proverbii modum dictum est. — *morari*] *Morantur* nos, quae delectant. Cfr. a. p. 321.

18. 19. *Oratus multa prece*] «Quodsi multis etiam precibus illiusmodi homines te oraverint, ut quid Augusto apportes sibi dicas, tu noli loquax esse, sed quo te iussi continuo perge, donec ad ipsum te admittat ostiarius.» — *nitere porro*] *schiebe dich vorwärts.* Sic ut iungamus, et tenor versiculi requirit et magis etiam, quod v. *nitere* non addito adverbio sensu carere videtur. Nam quod in edd. Bentleianis nulla annotatione subiuncta interpungitur: *oratus multa prece, nitere. porro Vade* cet. caeco casu factum videtur, etsi Haupt, Vahlen, Kiefsling illum secuti sunt. — *cave*] ultima brevi. («In vocalem exeuntes verborum formas iambicas quaslibet vitae consuetudo passa est correpta ultima pronuntiari.» Ritschl.) Vide ad sat. II 3, 38. — *ne titubes* cet.] Plerique ita explicant, ut rursus leviter ludat in Asellae cognomine: «Cave, ne, ut accidit asellis nimis onustis, tu quoque titubes humique procumbas, ubi lamam transgredieris vel per clivum descendes, itaque quae tibi concredidi qualicumque damno afficias, veluti capsa collisa, voluminibus ipsis madefactis.» Sed malim cum Düntzero utrumque τροπικῶς interpretari: «Cave, ne per errorem animi pravi quicquam in hoc negotio committas ac propterea male exsequaris mandata mea,»

Vade, vale, cave ne titubes mandataque frangas.

quemadmodum dicimus *foedus, fidem, iura, leges frangere.* Et v. *titubare* haud raro usurpatur = «errorem committere,» ut Plaut. Pseud. 764: *onerabo meis praeceptis Simiam Quid agat: ne quid titubet,* docte ut hanc ferat fallaciam et ibid. 939: *At vide ne titubes,* «*daſs du nichts versiehst.*» Terent. Heaut. 361: Clin. *Verum illa ne quid titubet.* Sy. *Perdoctast probe.* Cic. de or. III 192: *In quacumque sit parte titubatum.* Haud inscite idem Düntzer notat Horatium proprias suas cogitationes festivis his mandatis veluti velasse; quippe qui significare voluerit sese poematis suis Augusto missis nullam omnino molestiam fautori *opera vehemente (Zudringlichkeit)* exhibere velle, quasi eum ad ea legenda cogat tempore ipsi minus opportuno.

EPISTULA XIV.

Vilice silvarum et mihi me reddentis agelli,
Quem tu fastidis habitatum quinque focis et
Quinque bonos solitum Variam dimittere patres,

EP. XIV. 3. «*Variam dimittere pa.* sic habent omnes scripti libri, quos vidi, praeter Tonsa. & Diuae. qui vulgatis consonant» Cruq.

XIV. Vilicum Horatius videtur praeposuisse Sabino suo ex illo ipso hominum genere, quod dominis dissuadet Columella I 8, 1: *Praemoneo, ne vilicum ex eo genere servorum, qui corpore placuerunt, instituamus; ne ex eo quidem ordine, qui urbanas ac delicatas artes exercuerit. Socors et somniculosum genus id mancipiorum, otiis, campo, circo, theatris, aleae, popinae, lupanaribus consuetum, numquam non easdem ineptias somniat.* Iam ioci causa fingit se servo isti nequam, moroso, bibaci, in urbem reverti cupienti hanc epistulam mittere, qua ruri ei manendum esse significet: re vera autem hac scriptiuncula, quam vilicus ipse vix umquam vidit, demonstrare voluit iniquis suis, qui ei propter villulam a Maecenate donatam invidere solebant, non tam ob ipsam possessionem eam sibi caram esse quam propterea, quod ibi remotus ab illorum malignitate (v. 37) et a ceteris omnibus urbis molestiis tranquillo animo vivat studiisque libere vacet. Simul autem amicis, qui fortasse interdum mirarentur, cur tam libenter in aspero illo Sabino degeret, rationes exponit, quibus ad secessum istum urbi saepe praeferendum impellatur. Scripta videtur epistula Kiefslingio a. u. c. 733; verum res est prorsus incerta.

1-3. *Vilice*] Vilicus utique servus, non libertus, quales Horatius numquam habuisse videtur, certe nusquam memorat. — *silvarum*] Cfr. od. III 16, 29; sat. II 6, 3. Silvas perreptare amabat Horatius ut Tibullus. Vide ep. I 4, 4. — *mihi me reddentis*] «quia, cum Romae dego, aliorum potius sum quam meus ipsius; ruri mihi vivo, ut volo, et ab officiis negotiisque urbanis me reficio ac recreo.» Cfr. sat. II 6, 60 sqq.; ep. I 10, 6 sqq. — *tu*] «qui ante eras in mea familia urbana, meum fundum fastidis, quamvis eum habitent quinque familiae, ita ut totidem *boni*, id est strenui atque honesti, patresfamilias inde Variam se conferre soleant ad nundinas obeundas et quando oppidana habentur comitia creandis duumviris iuri dicundo, aedilibus ceterisque magistratibus municipalibus. Intellege igitur colonos partiarios liberos, qui ipsi possessionibus carentes pro certa mercede vel pro rata proventus parte, ut etiam nunc fit apud Italos, quinquepartitum Horatii Sabinum colebant. Hoc igitur dicit: «Nec tamen praedium est nimis exiguum, cuius te pudeat pigeatque; immo quinque familiis liberis tu, servule, praepositus es ad earum opera rustica inspectanda ac regenda et ad rationes cum his patribusfamilias putandas.» Nec vero

Certemus, spinas animone ego fortius an tu
Evellas agro et melior sit Horatius an res.
Me quamvis Lamiae pietas et cura moratur
Fratrem maerentis, rapto de fratre dolentis
Insolabiliter, tamen istuc mens animusque
Fert et amat spatiis obstantia rumpere claustra.

haec pugnant cum sat. II 7, 118: *accedes opera agro nona Sabino.* Etenim hi octo servi unice occupati erant in ipsa Horatii villa hortisque adiacentibus cet.; quinque coloni cum familiis per tuguria habitantes reliquos eius agros colebant. Dillenburger et Düntzer propter locum sat. II 7, 118 et propter *vernas* illos *procacis* sat. II 6, 66 satis precario explicant: «agellum olim habitatum quinque focis et quinque patribus familias;» olim, id est, ut aiunt, ante bella civilia et antequam fundus ille Sabinus primum Maecenati assignatus, deinde ab hoc Horatio donatus esset. Sed haec omnia nullo prorsus argumento comprobantur. — *focis*] = *Feuerstellen.* Sic Plato legg. I p. 642 B: *ἡμῶν ἡ ἑστία*, «domus nostra.» Herod. I 176: *αἱ δὲ ὀγδώκοντα ἱστίαι αὗται ἔτυχον τηνικαῦτα ἐξδημέουσαι.* — *Variam*] «Varia oppidum in Sabinis olim, nunc vicus imminens Anieni ad octavum lapidem ultra Tibur in via Valeria.» Comm. Cruq. Hodie *Vicovaro.*

4. 5. *Certemus*] «Agedum videamus, utrum ego diligentius animum meum vitiis purgem an tu spinas ex agro meo evellas; atque utra ratio melior sit, eane, qua me ipse curo, quod ad virtutem attinet, in eo elaborans, ut cotidie melior ac tranquillior fiam, an ea, qua tu, homo socors (*pigrum* vocat v. 29), colis *rem* meam, id est fundum Sabinum, praecipuam facultatum mearum partem?» Simili comparatione utitur Velleius II 68, 1: *peior illi* (M. Caelio) *res familiaris quam mens erat.* — *spinas*] Cfr. ep. II 2, 212: *Quid te exempta levat spinis de pluribus una?* Sunt igitur et vitia illa *minora*, quibus se laborare concedit sat. I 3, 20, et vanae curae ac sollicitudines.

6-9. *Lamiae*] Est L. Aelius L. F. Lamia, consul postea a. u. c. 756, de quo v. od. I 26 et III 17. Hic igitur tunc lugebat mortem Quinti fratris. — *quamvis - - moratur*] Eadem constructio invenitur etiam ep. I 17 et 22; 18, 59; sat. I 3, 129; II 2, 29; 5, 15; od. I 28, 11; III 7, 25; 10, 13; a. p. 355; coniunctivus invenitur od. IV 2, 39; 6, 6; ep. I 18, 92; II 2, 113. Inspice etiam Reisig Lat. Sprachw. § 305. — *pietas et cura*] «fraternus amor, quo Lamia erepti fratris recordatur, et aegritudo, qua consumitur;» non, ut alii, in quibus Schütz, Kiefsling, interpretantur, «Horatii in Lamiam studium,» duobus his vocc. *pietas et cura* significatur. Nam etsi Cicero hac significatione dixit *pietatem erga, in aliquem* amicum (non consanguineum), constructio tamen cum genitivo nimis ambigua mansisset et caret exemplo, quod ne Draeger quidem (hist. Synt. I § 203) afferre potuit. Horatii autem curae significatio sufficiens inest in v. *moratur.* — *Fratrem - - fratre*] Repetitio eiusdem vocabuli, *ὁμοιοτέλευτον maerentis - - dolentis*, sequens *ἐξασύλλαβον* et ut videtur, *ἅπαξ λεγόμενον* casui debentur neque quicquam habent reprehensionis; *ἐξασύλλαβα* plus 80 apud Ho-

Rure ego viventem, tu dicis in urbe beatum.
Cui placet alterius, sua nimirum est odio sors.
Stultus uterque locum inmeritum causatur inique;
In culpa est animus, qui se non effugit umquam.
Tu mediastinus tacita prece rura petebas,
Nunc urbem et ludos et balnea vilicus optas;

11. *res* σgy «*est odio sors.* Tonsa. Buslid. Silu. & unus Blandin. habent *est odio res*» Cruq.

ratium inveniuntur. — *maerentis - - dolentis*] Versus huiusmodi, quos media aetas Leoninos appellavit, reperiuntur iam apud Homerum: Il. XIII 217: *Ὅς πάσῃ Πλευρῶνι καὶ αἰπείνῃ Καλυδῶνι.* Od. IV 684: *Μὴ μνηστεύσαντες, μηδ' ἄλλοθ' ὁμιλήσαντες.* Similes Vergilii versus collegit Wagner ad georg. I 157, ut Aen. IX 621: *Talia iactantem dictis ac dira Canentem;* 634: *I, verbis virtutem illude superbis.* Cic. ad Att. XII 28, 2: *Maerorem minui, dolorem non potui nec, si possem, vellem.* — *istuc*] «in agrum, ubi tu nunc es.» Cfr. Hand Turs. III p. 466. — *mens animusque*] «*νοῦς καὶ θυμὸς* me *istuc fert*, impellit me, ut istic esse longe malim, et veluti in ludis circensibus equi feroces qnadrigis iuncti impatienter exspectant, donec mappa a praetore missa e *claustris* i. e. carceribus currus emittantur, ut in liberum circi curriculum prorumpant, sic ego quam primum rus proficisci cupio.» Ceterum *mens animusque* haud raro ita iunguntur. Cfr. Terent. Andr. 164: *Male mens, malus animus.* — *amat*] Non habeo, quod Bentleii coniecturam *avet* cum Kiefslingio probem; namque *amare* cum inf. non modo est = *solere*, ut od. II 3, 10; III 16, 10; sed etiam = *cupere*, ut praeter hunc locum od. III 9, 24: *Tecum vivere amem, tecum obeam libens;* od. I 2, 50: *Hic ames dici pater atque princeps.* Hoc loco opponitur v. *fastidis* in versu secundo.

10-20. *Rure ego* cet.] «Ego, quia tranquillitatem quaero Sabinique mei amoenitate delector, rus praefero; tu urbem, in qua cupiditates facilius expleas minusque laboris te exerceat.» — *nimirum*] *natürlich*, v. ad ep. I 9, 1. — *uterque*] Cum versu praecedenti una dumtaxat persona significetur, vix aliter fieri potest, quam ut cum plerisque explicemus: «ego ac tu,» ita ut dominus quodammodo servo se aequiparet, sed *κατ' εἰρωνείαν.* Nam ipse, qui rus ideo praeferebat, ut ibi simplicius viveret atque in emendando se tranquillandoque diligenter elaboraret, stultum serio se vocare nequaquam poterat. Ergo, quod ad verum sensum attinet, est quasi generalis sententia: «Aeque stultus est uterque, et qui nulla certa ratione ductus urbem (ut tu facis) et qui rus praefert.» — *locum inmeritum causatur*] «locum, cuius nulla est culpa, accusat.» Sic od. I 17, 28: *inmeritam - vestem;* sat. II 3, 7: *inmeritus - - paries.* — *se - effugit*] od. II 16, 19: *Patriae quis exsul Se quoque fugit?* I 11, 27: *caelum non animum mutant, qui trans mare currunt.* — *mediastinus*] a v. *medius*, ut *clandestinus* a v. *clam* (cfr. Corssen, Aussprache d. lat. Spra. I² 462), servus infimi

Me constare mihi scis et discedere tristem,
Quandocumque trahunt invisa negotia Romam.
Non eadem miramur: eo disconvenit inter
Meque et te. Nam, quae deserta et inhospita tesqua
Credis, amoena vocat, mecum qui sentit, et odit,
Quae tu pulchra putas. Fornix tibi et uncta popina
Incutiunt urbis desiderium, video, et quod

19. *qua* A(?)aσ_1V «in antiquissimo Blandin. cod. pro *nam quae deserta* &c. legitur *nam quâ* & supra scriptum *ubi* - -» Cruq. *que* R *qui* g_1 (?)

ordinis, in medio paratus («*Bursche für alles*» Kiessl.), nulli certo ministerio addictus, sed viliora quaeque munera obire solitus, iussu etiam conservorum artificum vel proprio aliquo munere fungentium, ut sunt dispensatores, ratiocinatores, cubicularii. Colum. I 9, 3: *Mediastinus qualiscumque status* (staturae) *potest esse, dummodo perpetiendo labori sit idoneus.* Ulpianus Dig. XLVII 15, 44: *multum interest, qualis servus sit; bonae frugi, ordinarius, dispensator, an vero volgaris vel mediastinus vel qualisqualis.* Lucilius (418 L. XV 19 L. M.) apud Non. p. 143: *vilicum Aristocratem mediastrinum* (alii *mediastinum*) *atque bubulcum.* Perversa autem est explicatio Porphyrionis: *mediastinus*: incola mediae civitatis; an in officio balneatoris mediastinus? Cfr. Becker *Gallus* I² p. 114. A v. *mediastinus* aliena esse vv. *meschino, mesquin, mezquin* docuit Diez, Etym. Wörterbuch. — *t. pr. r. petebas*] «ut rus mitterere optabas, et quidem tacite, timens, ne erus id tibi negaret; ego tamen optata tua perspiciens his satisfeci.» — *balnea*] Videlicet in Sabino thermae publicae, quibus otiosi etiam inter se confabulandi causa delectabantur, non erant. — *tristem*] «iniqua mente, *ïbellau-nig.*» — *tesqua*] «loca aditu difficilia et inculta lingua Sabinorum sic nominantur.» Schol. Cruq. Philoxen.: *Κατάχρημνοι καὶ ἠάχεις καὶ ἔρημοι τόποι.* Hoc vocabulum obsoletum (quod invenitur apud Accium in Philoctetae Lemn. frg. v. 554 Ribb.; Varr. l. l. VII 11. II 31 Lucil. Müll.: *per inhospita tesqua vagantem Rerum animo sequitur captarum gratia maior*) in sermone agrestium remansisse videtur. Post Horatium eo usi sunt Lucanus et Apuleius. Cfr. interpretes ad Festum p. 728. Lindem. Mommsen, *die unterital. Dial.* p. 300. 354. — *quae*] Lectio cod. V *qua* est error librarii.

21-26. *Fornix*] «cella fornicata, in qua meretrices habitabant, lupanar.» Schol. Cfr. sat. I 2, 30. — *uncta*] «nidore redolens et optimis cibis plena;» sic cum Comm. Cruq. explicandum videtur vel propter consuetudinem Horatianam. Cfr. ep. I 17, 12: *accedes siccus ad unctum;* 15, 44: *ubi quid melius contingit et unctius.* (Sic Catull. 10, 11; 29, 23. Martial. V 44, 7: *captus es unctiore cena.*) Alii exponunt «immunda;» ut est sane Verg. Catal. 5, 27: *Neque in culinam et uncta Compitalia Dapesque duces sordidas.* Lucil. 24 L.: *Infumam ege-*

Angulus iste feret piper et tus ocius uva,
Nec vicina subest vinum praebere taberna
Quae possit tibi, nec meretrix tibicina, cuius
Ad strepitum salias terrae gravis: et tamen urgues
Iam pridem non tacta ligonibus arva bovemque
Disiunctum curas et strictis frondibus exples:
Addit opus pigro rivus, si decidit imber,
Multa mole docendus aprico parcere prato.

25. *posset* Aaγ Rσ — 28. «*disiunctum*. sic habent omnia scripta» Cruq. — 30. *ducendus* Aa

statem turpemque odisse popinam. — *Incutiunt*] ut alibi dicunt *incutere metum, terrorem, formidinem*, sic h. l. de acri desiderio, ut Lucret. I 19: *Omnibus incutiens blandum per pectora amorem.* — *Angulus*] «quemadmodum tu contemptim vocitas praedium meum.» Sic Sidonius Apoll. ep. VII 17, 21: *Angulus iste placet paupertinusque recessus.* Iocose autem dicit: «Sabinum laturum esse facilius etiam piper et tus quam vinum;» id est vinum prorsus negatum esse Sabino, ut piper et tus toti Italiae; nimis enim frigidum erat illius solum et opacum, quam ut vitium cultura ibi locum haberet. (Cfr. ep. I 16 init.). Vino igitur in eri fundo nato uti non poterat vilicus nec prope erat taberna. (*Vile* autem *Sabinum* od. I 20, 1 petitum esse poterat ex alio aliquo agri Sabini tractu.) — *tus*] scriptura est sincera. Cfr. ad od. I 19, 14. — *Nec vicina* cet.] Taberna nulla erat in vicinitate, quia fundus erat solitarius; contra *si ager secundum viam et opportunus viatoribus locus, aedificandae tabernae deversoriae, quae sunt - - fructuosae.* Varro r. r. I 2, 23. — *tibicina*] ut illa *Copa Syrisca caput Graia redimita mitella*, et cod. Theodos. IX 7, 1 p. 650 Hug.: *ministra cauponae, quae plerumque ipsa potantibus intemperantiae vina praebet; a quibus feminis pudicitiae ratio non requiritur.* — *Ad strepitum*] ut od. IV 3, 18; ep. I 2, 31. — *salias terrae gravis*] «saltes agrestem in modum terram pedibus pulsans, *schwerfällig, plump*, ut a. p. 430: *saliet; tundet pede terram;* od. III 18, 15: *gaudet invisam pepulisse fossor Ter pede terram.*

26-30. *et tamen* cet.] «Et tamen, cum deliciis illis tabernae tibi carendum sit, nihilominus (ut tu indignabundus queri soles) graves labores suscipere debes, ut ligonibus arva diu neglecta versare» cet. Non sine certa quadam malitia enumerat omnia opera rustica, quibus homo iste Stichus vacare debebat. — *urgues*] Tibull. I 9, 8: *Et durum terrae rusticus urguet opus.* — *non tacta* cet.] Intellego agros aliquos ab ipsa villa remotiores, aliquamdiu neglectos ac malis herbis obsitos, quos tandem ligonibus purgandos videbat vilicus, nisi a domino, ubi ex urbe advenisset, totum fundum perreptante severe aliquando castigari vellet; ergo huic operi rustico, sane a ceteris servis adiutus, sese accingit. Ovid. ex Ponto I 8, 59: *Nec dubitem longis purgare ligonibus arva.* — *strictis*

Nunc age, quid nostrum concentum dividat, audi.
Quem tenues decuere togae nitidique capilli,
Quem scis inmunem Cinarae placuisse rapaci,
Quem bibulum liquidi media de luce Falerni,
Cena brevis iuvat et prope rivum somnus in herba.
Nec lusisse pudet, sed non incidere ludum.
Non istic obliquo oculo mea commoda quisquam

frondibus] Verg. ecl. 9, 60: *hic, ubi densas Agricolae stringunt frondes.* Cato r. r. 5, 8 inter vilici officia nominatim hoc memorat: *Frondem populneam, ulmeam, querneam caedito;* item 30: *Bubus frondem ulmeam, populneam, querneam, ficulneam, usquedum habebis, dato. — exples*] «saturas, pascis.» Cfr. Verg. georg. III 431; Aen. III 630: *expletus dapibus. — Addit opus* cet.] «Praeterea *rivus* (Digentia; cfr. ep. I 18, 104) post imbres semper alta et firma *mole*, *χώματι*, aggeribus (alii coll. Verg. Aen. I 33: *Tantae molis erat Romanam condere gentem* de magno labore interpretantur) coercendus est, ne inundet prata adiacentia.» Cato r. r. 155: *Cum pluere incipiet, familiam cum ferreis sarculis exire oportet, incilia aperire, aquam deducere in vias* cet. «Hoc igitur opus plane necessarium interdum auget laborem tuum.» — *piger*] est is, quem laboris piget = *verdrossen.* — *docendus* cet.] ut a. p. 67: *amnis Doctus iter melius.*

31-36. *Nunc age* cet.] «Iam tibi explicabo, cur ego rus tantopere diligam, quantopere tu a vita rustica abhorres.» — *concentum*] Cic. de off. I 145: *maior et melior actionum quam sonorum concentus est.* — *Quem tenues* cet.] «Ut *tenues togae* (oppos. *crassis* sat. I 3, 15) hominum elegantiorum erant, ita *nitidi capilli* i. e. unguentis delibuti (*odoratum caput* sat. II 7, 55) convivantium. Ovid. a. a. III 443: *Nec coma vos fallat liquida nitidissima nardo; - - Nec toga decipiat filo tenuissima.*» Obbar. — *Cinarae - rapaci*] «Quae alios amatores emungere solebat, huic per memet ipsum etiam sine donis placui.» Eandem *bonam* (i. e. minime avaram) vocat od. IV 1, 3. — *liquidi*] «defaecati.» Martial. XII 60 b, 2: *ut liquidum potet Alauda merum, Turbida sollicito transmittere Caecuba sacco.* — *media de luce*] «Quem olim saepe de medio die, id est lucente etiamtunc sole (*am hellen Tage schon*, sat. II 8, 3. Hand Turs. II p. 205) in conviviis tempestivis acriter potasse scis,» non eo tempore, quo plerumque compotationes fieri solebant, post horam nonam. Varietas autem codicis *σ media de nocte* desumpta est ex simillimo versiculo ep. I 18, 91: *Potores bibuli media de nocte Falerni*, ubi vide. — *Falerni*] Vide ad od. I 20, 10. — *Cena brevis*] «ac propter hoc ipsum simplex,» ut a. p. 198: *mensae brevis.* — *non incidere*] «non, cum tempus est, abrumpere et in perpetuum finire amores, compotationes atque id genus alia.» Verg. ecl. 9, 14: *novas incidere lites.* — *ludum*] De usu huius voc. pro *lusu* cfr. Doederlein, Synon. II p. 31.

37-39. *obliquo*] «maligno et invido» sic *λοξοῖς ὄμμασι προσβλέπειν*, *limis oculis*, *scheel.* Verg. Aen. XI 337: *Obliqua invidia.* —

Limat, non odio obscuro morsuque venenat;
Rident vicini glaebas et saxa moventem.
Cum servis urbana diaria rodere mavis;
Horum tu in numerum voto ruis: invidet usum
Lignorum et pecoris tibi calo argutus et horti.

40. *cibaria* gR_1 (?)

Limat] «quasi lima atterit, attenuare conatur.» Facete autem Hor. lusit, quasi *limi* oculi a *lima* dicantur, quemadmodum et Plautus ludit, cum *dolum dolari* dicit. Cfr. Lachmannum ad Lucret. p. 143. — *morsu*] Od. IV 3, 16: *Et iam dente minus mordeor invido.* Hic *morsus* refertur maxime ad occulta iniquorum studia Horatium reprehendendi atque criminandi. — *venenat*] «ut serpens.» Nove dictum esse monet comm. Cruq., quod intellegendum reor de usu tropico; *κυρίως* usurpat iam Lucret. VI 820. — *Rident* cet.] «Ruri nemo mihi invidet; tantummodo vicini, si quando dicis et ioci causa ligonem vel marram tracto, quamvis optimo in me animo sint, tamen subrident, quia non sine causa horum operum minus peritus eis videor.»

40-44. *Cum servis* cet.] «Sic firmum ego propositum teneo: vos servi, homines leves atque inconstantes, illud semper desideratis, quod procul a vobis est; tu mavis Romae degere et cum cetera mea familia urbana esse *diaria*, demensa,» cibos, quos dispensator per singulos dies servis admetitur, additis plerumque, ut opinor, mensae erilis reliquiis. (Martial. XI 108, 3: *pueri - diaria poscunt.*) Ingrata autem est Bentleiana illa *ἔμφασις Cum servis tu urbana*, sequentibus vv. *Horum tu in numerum* cet. Neque vero magis placet interpunctio Madvigii (adv. crit. II 61) *moventem Cum servis. Urbana* etc., quoniam ita v. *Horum* non habet, quo pertineat. — *rodere*] de duro, tenui, parco servorum urbanorum victu. Cfr. sat. I 5, 68. — *voto ruis*] «Hoc tu summopere optas, ut rursus familiae urbanae aggregeris: contra calo (servus ex familia urbana, vilioribus durioribusque ministeriis a me destinatus = *mediastinus* v. 14), homo sane callidus ac vafer (ut sibi certe videtur, cum me erum interdum decipit et defraudat), liberum tibi usum rerum ad victum necessariarum invidet.» — *Invidet* cet.] Nam, ut ait Pomponius in Ergastulo v. 45 R.: *Longe ab urbe vilicari, quo erus rarenter venit, Non vilicari, sed dominari est mea sententia.* Caloni vero omnia admetitur dispensator et usque ad unciam ponderat. — *pecoris*] «lac, caseum, etiam carnem agninam et haedinam cet. tibi praebentis;» ad summam, ut est in proverbio, *Optat* cet. — *ephippia*] *ἐφίππιον στρῶμα*, *Schabracke;* «tegimen equi ad mollem vecturam paratum.» Nonius p. 108. — *piger*] alii cum v. *bos*, alii cum v. *caballus*, alii cum utroque coniungunt. Equidem eis adsentior, qui coll. Ovid. am. I 13, 16: *Prima vocas tardos sub iuga panda boves* v. *pigrum* ad bovem quasi epitheton ornans referunt; quorum sententia etiam eo confirmatur, quod equus nequaquam pigritia commovetur, ut aranti bovi invideat. Caesuram autem nihil valere ad sensum permultis exemplis docuit Meineke praef. XXXVI. —

Optat ephippia bos piger, optat arare caballus.
Quam scit uterque, libens, censebo, exerceat artem.

Quam scit cet.] In proverbium transierat Aristophanis Vesp. 1431: *Ἕρδοι τις ἣν ἕκαστος εἰδείη τέχνην.* Cic. Tusc. I 41: *Bene enim illo proverbio Graecorum praecipitur: Quam quisque norit artem, in hac se exerceat. — censebo*] Domini est sententia, quae eadem semper erit (unde futuro utitur), cui pareat uterque, vilicus et calo, necesse est. Futuro huius verbi, ubi praesens exspectabas, usus est etiam Plautus Mil. glor. 395: *Narrandum ego istuc militi censebo.* Cic. de orat. III 148: *censebo ad eos - - - revertendum;* II 60: *est, fatebor, aliquid tamen.* Verg. ecl. 1, 31: *namque, fatebor enim, dum me Galatea tenebat.*

EPISTULA XV.

Quae sit hiems Veliae, quod caelum, Vala, Salerni,
Quorum hominum regio et qualis via, — nam mihi Baias

EP. XV. «inscriptio huius epist. in 4 Bland. Busl. Tons. Silu. est *ad Numonium Valam* - -» Cruq.

XV. *Ad Numonium Valam* est inscriptio huius epistulae in plurimis (Aaγ F 4 Bland.) codicibus. *C. Numonius Vaala* est in denariis apud Eckhel d. num. V p. 263 et *Vaala* dicitur etiam a commentatore Cruquii. Fortasse idem est cum P. Quinctilii Vari legato, de quo Vellei. II 119: *Vala Numonius, legatus Vari, cetera quietus ac probus, diri auctor exempli, spoliatum equite peditem relinquens fuga cum alis Rhenum petere ingressus est. Quod factum eius fortuna ulta est; non enim desertis superfuit, sed desertor occidit.* Quamquam hoc demum a. u. c. 762 evenit, adeo ut Velleii Vala etiam filius esse potuerit Horatiani. *Q. Numonius C. F. Vala*, patronus civitatis Paestanae commemoratur CIL. X 481; etiam in graecis inscriptionibus Vibone et Rhegii repertis (CIG. 5763. 5771) *Numonii* nominantur. Scripta autem esse videtur epistula post septimam a. u. c. 731, quo Antonius Musa morbum Augusti usu gelidae aquae sanavit (v. ad v. 3). Hic videtur fundos (cfr. v. 45 sq.) habuisse prope Veliam et Salernum, de quorum oppidorum caelo ac solo eum interrogat, cum in altero utro per hiemem degere velit. Ut aliquoties, hic quoque festive significat se *tutis et parvulis* (v. 42) prorsus contentum esse, etsi lautioris vitae fructum non praefracte reiciat, ut Stoici nonnulli sese facere saltem simulabant. Sermonis neglegentia, vere Luciliana, sed consulto quaesita, maior hic est quam in praecedentium epistularum ulla. Etenim constructio haec est: «*Par est te scribere, nos tibi accredere* (v. 25), *quae sit hiems, qualis via* (vv. 1, 2), *maior utrum populum - - Iugis aquae* (vv. 14-16), *tractus uter - - reverti* (vv. 22-24).» Vv. 2 *nam mihi* cet. — 13 rursusque 16 *nam vina* cet. — 21 in *παρενθέσεσι* sunt.

1-4. *Veliae*] Hyele, Helia, *Ἐλέα*, Lucaniae oppidum a Phocaeis conditum notumque propter philosophos Eleaticos, hodie *Castellamare della Brucca* (Kiepert). — *Salernum* in agro Picentino, hodieque *Salerno*. — *Quorum hominum*] «qui mores sint incolarum, quae vitae ratio?» — *Baias*] Cfr. ep. I 1, 83. — *Musa Antonius*] «Antonius Musa aegritudine Augusti artem suam illustravit; nam cum dolore arthritico laboraret et ad summam maciem perductus esset, curante Amilio *(sic)* medico, qui eum adeo calidis curabat, ut tectum cubiculi eius velleribus muniret, hic postea in contrarium versis omnibus non solum perfusionibus frigidis, sed etiam gargarismis Cicerninae aquae, quae est Atellae in domo Caesaris, et potionibus usus est, ita ut intra breve tempus eum curaret; ob quam causam ab Augusto usque ad H. S. quadringenties ex S. C. accepit. Hic

Musa supervacuas Antonius, et tamen illis
Me facit invisum, gelida cum perluor unda
Per medium frigus. Sane murteta relinqui
Dictaque cessantem nervis elidere morbum
Sulfura contemni vicus gemit, invidus aegris,

4. *perrivor* AaR *pervehor* y «Hic monere - - volui in libris Bland. invenisse me *perluor* et supra scriptum *pervehor*» Cruq.

autem Musa Horatio iussit ut lavacro frigido uteretur propter oculorum dolorem.» Comm. Cruq. Cfr. Sueton. Octav. 59 et 81. Dio Cass. LIII 30: *Ὁ δ' Αὔγουστος, ἐνδέκατον μετὰ Καλπουρνίου Πείσωνος ἄρξας* (a. u. 731), *ἠῤῥώστησεν αὖθις ὥστε μηδεμίαν ἐλπίδα σωτηρίας σχεῖν. - - καὶ αὐτὸν - - Ἀντώνιός τις Μούσας καὶ ψυχρολουσίαις καὶ ψυχροποσίαις ἀνέσωσε· καὶ διὰ τοῦτο καὶ χρήματα παρά τε τοῦ Αὐγούστου καὶ παρὰ τῆς βουλῆς πολλὰ καὶ τὸ χρυσοῖς δακτυλίοις (ἀπελεύθερος γὰρ ἦν) χρῆσθαι, τήν τε ἀτέλειαν - - ἔλαβεν.* De nominum ordine cfr. od. II 11, 2. — *supervacuas - - facit*] «dicit nullum inde commodum ad me redundaturum, immo malum auctum iri.» Est prorsus ex medicorum sermone, unde frequenter hoc vocabulo utitur Celsus. — *et tamen* cet.] «Et tamen cum Musae potius irasci deberent pristini mei hospites Baiani, a me nunc derelicti, innocens ego eis invisus fio, si pro eorum thermis balneis frigidis utor.» Ceterum hyperbola ironica sic explicanda est: «De omnibus, qui ut ego novam perfusionum frigidarum rationem a Musa praescriptam sequuntur, Baiani nunc queri solent.» In verbis ipsis nihil inest, quod nobis persuadeat Horatium, cum haec scriberet, Clusii aut Gabiis frigidis balneis usum esse, ut opinati sunt nonnulli. — *gelida* cet.] Psychrolusiae Antonio Musa recentior auctor memoratur a Plinio h. n. XXIX 5, 10: *Hi* (medici astrologi) *regebant fata, cum repente civitatem Charmis ex eadem Massilia invasit damnatis non solum prioribus medicis, verum et balneis, frigidaque etiam hibernis algoribus lavari persuasit. Mersit aegros in lacus. Videbamus senes consulares usque in ostentationem rigentes, qua de re exstat etiam Annaei Senecae adstipulatio.* Cfr. huius ep. 53, 3; 83, 5.

5-9. *Sane* cet.] «Utique non sine ratione, ut quisque facile intellegit, totum illud oppidum voluptarium (*deversorium vitiorum* Sen. epist. 51, 3) neglegi nunc queritur aquas suas celebratissimas propterea, quod sulfuris vi benefica etiam longos atque inveteratos morbos expellere e corpore dicuntur.» — *murteta*] Celsus II 17: *Siccus calor est - - quarundam naturalium sudationum, ubi e terra profusus calidus vapor aedificio includitur, sicut super Baias in myrtetis habemus.* Cfr. III 21. Vitruv. II 6, 2: *in montibus Cumanorum Baianis sunt loca sudationibus excavata, in quibus vapor fervidus ab imo nascens ignis vehementia perforat eam terram per eamque manando in his locis oritur et ita sudationum egregias efficit utilitates.* Hae sudationes nunc appellantur *le stufe di Tritoli.* — *nervis*] *Sehnen.* — *cessantem*] *χρονίζοντα. Longos* mor-

Qui caput et stomachum supponere fontibus audent
Clusinis Gabiosque petunt et frigida rura.
Mutandus locus est et deversoria nota
Praeteragendus equus. 'Quo tendis? Non mihi Cumas
Est iter aut Baias' laeva stomachosus habena
Dicet eques: sed equi frenato est auris in ore. —

9. «*Clusinos.* sic habet cod. Bland. antiq. (V?) et Sil. quos sequor» Cruq. — 10. «*deversoria* - - Bland. cod. antiq. reliqui omnes *diversoria*» Cruq. — 13. *qui* (pro *equi*) γ *equis* y

bos *acutis* opponit Celsus III 1. — *elidere*] Celsus II 15: *Gestatio utilissima est - - iis, quibus lentae morborum reliquiae remanent neque aliter eliduntur. — morbum*] maxime arthritidem. — *caput*] Celsus I 4: *Capiti nihil aeque prodest atque aqua frigida; itaque is, cui hoc infirmum est, per aestatem id bene largo canali cotidie debet aliquamdiu subicere (douchen). — stomachum*] Celsus IV 12 Dar.: *(Qui stomachi resolutione laborant) his perfundi frigida atque in eadem natare; canalibus eiusdem subicere etiam stomachum ipsum - - consistere in frigidis medicatisque fontibus - - salutare est. — fontibus - Clusinis*] frigidis ex Musae consilio. Clusium *(Chiusi)*, Etruriae oppidum, notum propter Porregem sennam. — *Gabios*] Cfr. ep. I 11, 7. Iuvenal. 7, 4: *Balneolum Gabiis, Romae conducere furnos.* «Aquae sulfureae sunt hodieque exsistunt.» Fea.

10-13. *Mutandus* cet.] «Verum, etsi lamentantur Baiani, alium locum aptiorem quaerere mihi certum est.» Construe: *equus praeteragendus deversoria nota*, quae sunt in via Baias ducente. Ad v. *nota* supple «equo», ut solent vel nolente equite intrare velle in consueta alias deversoriorum stabula. Intellegit autem deversoria paulo ante Capuam sita, unde eis, qui Cumas vel Baias petebant, a via Appia dextrorsum deflectendum erat. In his deversoriis poeta antea morari solebat; nunc vero praetervehitur, ut via Appia primum Capuam, deinde sive Salernum sive Veliam perveniat. — *Quo tendis?*] Verba sunt Horatii equum increpantis viam Baias versus pertinaciter ingredientem, cum dominus iter haberet Salernum aut Veliam versus. — *laeva stomachosus habena* cet.] «non sine stomacho, adducta habena sinistrorsum, equum flectens, simul addit verba *Non - - Baias;* sed, ut scis, cum brutis verba nihil iuvant; auris equi est in ore frenato, id est equos freno moderari oportet, si volumus eos nobis oboedire viamque nobis placitam inire.» Sic, ubi ante omnia illud statueris, verba *Non - - Baias* fingi alta voce ab equite pronuntiari, non solum tacite cogitari, vv. *sed equi* cet. nihil habent inepti; et tamen multi interpretes in eis haeserunt. Ceterum eo nomine praestat lectio *equi* alteri *equis*, quam praetulit Bentley, quod in illa perquam concinne *equiti* opponitur item unus eius *equus;* si legeris *equis*, fiet locus communis admodum languidus. Quod Rieck in annal. Fleckeis. 1879 p. 69 et post eum Dunker ibid. 1884 p. 57 excogitaverunt *(Baias?' laeva sto-*

Maior utrum populum frumenti copia pascat;
Collectosne bibant imbris puteosne perennis
Iugis aquae — nam vina nihil moror illius orae;
Rure meo possum quidvis perferre patique:
Ad mare cum veni, generosum et lene requiro,
Quod curas abigat, quod cum spe divite manet
In venas animumque meum, quod verba ministret,
Quod me Lucanae iuvenem commendet amicae. —
Tractus uter pluris lepores, uter educet apros;
Utra magis piscis et echinos aequora celent,
Pinguis ut inde domum possim Phaeaxque reverti,

16. *Dulcis* gy «*dulcis* - - duo cod. Mart. et Bland. antiq. (V?), reliqui omnes *iugis aquae*» Cruq. — 21. *commendat* Aaγ R *cōmodet* g_1 — 24. «tres Bland. cod. (non V?) habent *Phaegaxque*» Cruq.

machosus habena Dicet equus), Krügero ita placuisse, ut in textum reciperet, valde miror.

14-25. *Maior* cet.] Ubi maior est vilitas annonae, omnibus in rebus commodius vivitur. Propter hoc, non ob nescio quam sordidam avaritiam, de frumenti copia amicum interrogat. — *populum*] Frequentissime de municipiorum incolis in inscriptt. usurpatur: *Senatus populusque Tiburs, Laurens, Anagnius* Inscr. Orell. Lat. 113, 124, 126. — *Collectos - imbris*] «Volo aquam fontanam, non pluviam in cisternis collectam, et quidem puteos perennes, qui semper aquam praebeant.» Sic ubi accipies, nulla *ταυτολογία* inerit in vv. *puteosne perennis* et *Iugis aquae*, quae lectio, cum v. *iugis* sit rarius ac scriptoribus librariis minus notum, praeferenda videtur alteri *Dulcis*, quae sane interpolatori debetur. Cfr. sat. II 6, 2. — *nihil moror*] ut Plaut. Trin. 297: *Nihil ego istos moror faeceos mores* et ib. 337. «Vina illius tractus cum asperner, nihil de eis te percontor; nam propositum mihi est aliis quam asperis illis nec valde generosis uti. Atque in Sabino quidem meo *quidvis (alles Mögliche)*, omnis generis cibos ac vina, perferre possum propter aerem, qui concoctionem iuvat, et propter frequentes sub divo ambulationes: contra per hiemem, cum magnam diei partem *contractus lego* (ep. I 7, 12), vinum *generosum* (a loco et vite) ac *lene* (ab aetate et sapore, ut *lenia Surrentina* Persii 3, 93) requiro, quod vel mecum apportabo vel ibi quoque reperiam in alia regione natum, a propola empturus.» — *cum spe divite*] Ut solent bene poti laetissimas quasque spes concipere. Cfr. ep. I 5, 16 sqq. *Divitem* spem vocat Horatius *ἐλπίδα δάπανον φύσει* Thucyd. V 103. Cfr. Silii III 512: *promissis ditibus*. — *Quod me Lucanae* cet.] «Quod vires praestet in venerem et propter hoc gratum me reddat *ἑταίρᾳ*, ut si iuvenis etiamnunc sim.» Proprie Velia dumtaxat Lucanorum fuit oppidum, Salernum Picentinorum. — *apros*] Cfr. sat. II 8, 6. — *echinos*] marinos. Cfr. epod.

Scribere te nobis, tibi nos accredere par est.
Maenius, ut rebus maternis atque paternis
Fortiter absumptis urbanus coepit haberi
Scurra, vagus, non qui certum praesepe teneret,
Inpransus non qui civem dinosceret hoste,
Quaelibet in quemvis opprobria fingere saevus,

25. *ac credere* Aγ *at credere* F — 26. nova epistula incipit in Fgyσ — 30. «*fingere certus.* promptus, paratus. sic habent duo codic. Bland. Tons. & Sil. alii habent *saevus* cum vulgatis» Cruq.

5, 27. Athen. III 41: *Ἐχῖνοι - μετὰ ὀξυμέλιτος λαμβανόμενοι καὶ σελίνου καὶ ἡδυόσμου (Gartenmünze) γλυκεῖς τε καὶ εὔχυλοι.* — *Phaeax*] Ep. I 2, 28: *Alcinoique In cute curanda plus aequo operata iuventus.* — *accredere*] «credere propter id ipsum, quod tu sincere mihi exponeres rerum illarum statum.» Verbum est iam Plautinum (Asin. 627), Lucretianum (III 856), Tullianum (ad Att. VI 2, 3).

26-32. *Maenius*] Cum se per iocum ut deliciarum admodum cupidum ac prope luxuriosum descripsisset, subicit lepidam de Maenio narratiunculam, qua delectet Numonium: «Nimirum» inquit «ego sum prope similis Maenii Pantolabi illius,» de quo vide sat. I 3, 21. — *Fortiter*] «strenue, impigre», *κατ' εἰρωνείαν.* Pers. 6, 21: *hic bona dente Grandia magnanimus peragit puer.* — *urbanus*] *ἀστεῖος, εὐτράπελος, witzig*, «dicax, qui risu movendo sibi ad divitum mensas aditum pararet.» *Urbanus scurra* iam invenitur Plaut. Most. 15: *Tu urbanus vero scurra, deliciae popli, Rus mihi tu obiectas?* Similiter Id. Trin. 202: *urbani adsidui cives, quos scurras vocant.* Catull. 22, 2: *Homo - - dicax et urbanus - - qui modo scurra - - videbatur.* Cfr. ep. I 9, 11. Minus recte alii non post *scurra*, sed post *haberi* interpunxerunt. — *certum praesepe*] comice pro mensa; «non ut Volteius Mena Philippi, sic alterius viri principis Maenius erat *certus conviva* (ep. I 7, 75), sed *vagus* modo apud hunc, modo apud illum cenabat.» Sic etiam Graeci. Eurip. fr. 378 N.: *ἦν τις οἴκων πλουσίαν ἔχῃ φάτνην.* Aelian. h. v. IX 7. Arrian. Epict. IV 1, 35. Plaut. Curc. 227: *Tormento non retineri potuit ferreo, Quin* (parasitus) *reciperet se huc esum ad praesepim suam.* — *Inpransus*] «cum esuriret.» Cfr. sat. II 2, 7. Theocr. 15, 146: *ἀνάριστος Διοκλείδας, Χὠνὴρ ὄξος ἅπαν, πεινᾶντι δὲ μηδὲ ποτένθῃς.* — *civem dinosceret hoste*] «Haec est in figura hominis feritas, quae fame urgente *ipsum amicum ab inimico* non internoscit. Sic haec verba intellegi malo quam cum aliis sentire: «civem a peregrino vel extraneo.» Etenim prior illa verbi notio (de qua cfr. Cic. de off. I 37. Varro l. l. V 3) iam pridem immutata erat. Est locutio Plautina in Trin. 102: *Hostisne an civis comedis, parvi pendere (te dicunt).* Liv. X 36, 8 (coll. V 8, 11): *elige, cum cive an hoste pugnare malis.*» Orbar. Similiter Manilius V 493: *Nec pacem a bello, civem discernet ab hoste.* Verbo *dinoscere* (alii contra codicum auctoritatem *dignoscere*) primus usus esse videtur Horatius (etiam ep. II 2, 44), post eum Ovidius, Columella,

Pernicies et tempestas barathrumque macelli,
Quidquid quaesierat, ventri donabat avaro.
Hic, ubi nequitiae fautoribus et timidis nil
Aut paulum abstulerat, patinas cenabat omasi,
Vilis et agninae, tribus ursis quod satis esset;
Scilicet ut ventres lamna candente nepotum
Diceret urendos correctus Bestius. Idem

32. *donarat* VRFy «4 Blandin. habent *donarat*» Cruq. — 35. *agninae* ψV *agnine* φ_1R$_1$ *agnini* Aaγgσ «*agninae* - - 4 Bland. Busl. Nan. Diu. Sil.» Cruq. — 37. *correctus* Aa$\gamma\sigma$Vy *correptus* gF *correptos* R$_1$ *corrector* Lambinus, Bentley, Haupt, Vahlen, Müller, Dillenburger, Krüger «*correctus Bestius* - - omnia quae vidi scripta. unus Bland. habet *correptus*» Cruq.

Plinius, Tacitus. — *opprobria fingere*] «ficta crimina in aliquem conferre.» Sic etiam Cic. Verr. act. I 15: *magis timendum, ne multa crimina praetermittere quam ne qua in istum fingere existimer.* Ovid. Her. 12, 177: *In faciem moresque meos nova crimina fingas.* — *Pernicies et tempestas*] Comica haec. Alexis apud Athen. VIII 21: *νυνὶ δὲ πρὸς τοῖς πνεύμασι Τούτοις Φάϋλλος προσγέγονε χειμὼν τρίτος. Ἐπὰν γὰρ ἐκνεφίας καταιγίσας τύχῃ Εἰς τὴν ἀγοράν, τοὔψον πριάμενος οἴχεται Φέρων ἅπαν τὸ λῃφθέν.* Plaut. Capt. 903: *Quanta pernis pestis veniet, quanta labes larido!* ib. 911 de parasito: *Clades calamitasque, intemperies modo in nostram advenit domum.* Novius Ribb. de vinolento: *temeti timor.* Terent. Eun. 79: *nostri fundi calamitas Thais.* Cic. pro domo 137: *Tu, procella patriae, turba ac tempestas pacis atque otii.* — *barathrum*] «vorago.» Plaut. Curc. 121: *age effunde hoc cito in barathrum*, id est «in ventrem insatiabilem.» — *macelli*] ubi obsonia, pisces et caro venibant. Cfr. ad sat. II 3, 229.

33-37. *nequitiae fautoribus*] «eis, qui propter qualemcumque causam, fortasse nisi iocum nihil quaerentes, favebant Maenio, homini nequam eiusque similibus scurris.» — *et timidis*] «ne in ipsos quoque opprobria fingeret.» — *patinas cenabat omasi* cet.] De simili parasito similiter Pomponius Bonon. v. 80 Ribb.: *Cenam quaeritat. Si nemo eum Vocat, revortit maestus ad maenam miser.* «Tunc igitur, si nummis carebat, totas patinas *omasi*, intestini bubuli (cfr. sat. II 5, 40), et carnis agninae devorabat; quod cum faceret, de vilibus cibis ita se consolabatur, ut tamquam alter *Bestius*, homo, ut videtur, avarus simulque maledicentissimus, cuius persona fortasse itidem Luciliana (Weichert P. L. p. 420) usus est etiam Persius 6, 37, in prodigos ac luxuriosos acriter inveheretur eosque servilibus poenis dignos diceret.» Ut Horatius *patinas cenare*, sic Iuven. 1, 94: *Quis fercula septem secreto cenavit avus?* — *lamna*] Cic. Verr. V 163: *ignes candentesque laminae ceterique cruciatus admovebantur.* (De forma *lamna* vide od. II 2, 2.) Galenus de Hippocr.

Quidquid erat nactus praedae maioris, ubi omne
Verterat in fumum et cinerem, 'Non hercule miror'
Aiebat 'siqui comedunt bona, cum sit obeso
Nil melius turdo, nil volva pulchrius ampla.'
Nimirum hic ego sum. Nam tuta et parvula laudo,

40. «*bona* - - in omnibus scriptis, non etiam *bene*» Cruq. — 41. «*volva*. sic habent Bland.» Cruq.

et Plat. Dogm. 6 extr. Vol. V p. 584 Kühn: *οὕτω γοῦν εἰώθασι καὶ νῦν ποιεῖν οἱ τοὺς ἁμαρτάνοντας οἰκέτας καταδικάζοντες, τῶν μὲν ἀποδιδρασκόντων τὰ σκέλη καίοντές τε καὶ κατασχάζοντες καὶ παίοντες, τῶν δὲ κλεπτόντων τὰς χεῖρας, ὥσπερ γε καὶ τῶν γαστριμάργων τὴν γαστέρα, καὶ τῶν φλυαρούντων τὴν γλῶτταν.* — *correctus*] Omnes codices nostri habent aut *correctus* aut, quod ex hoc v. corruptum est *correptus*, neque est quod mutemus. Bestius enim quis fuerit, etsi a Persio (6, 37: *Bestius urguet Doctores Graios*) commemoratur, ignoramus. Nihil autem obstat, quin arbitremur eum fuisse hominem antea luxuriosissimum, postea nescio quo casu correctum (v. sat. II 3, 254: *mutatus Polemo*) in nepotes acerrime invectum esse. Nomen ipsum aliunde ignotum ex Lucilio sumptum esse verisimile est; particula *ut* ante *correctus* omissa est, ut saepius. *Corrector* cum coniecisset Lambinus, postea, ut dicit, in codd. antiquiss. repperit; recepit Bentley et multis exemplis etiam Tullianis demonstravit v. correctorem semper fere habuisse quiddam invidiosi = *Splitterrichter*. Improbaverunt Bentleii coniecturam etiam Düntzer, Obbarius, recentiorum Holder, Keller, Schütz, Kiefsling; sed hic male interpretatur: «Um den Bestius zu spielen, mufs aber Maenius erst auf den rechten Weg gebracht sein, *correctus* = *corrigendo factus Bestius.*»

38-41. *Quidquid* cet.] Construe: «Ubi abligurierat *omne*, *quidquid erat nactus*» cet. (Cic. de off. III 57: *neque enim id est celare, quidquid reticeas*, id est «celare non est, si quid reticeas, qualecumque est.» Zumpt.) — *Verterat*] «tanquam immanis aliquis *πολιορκητής*, qui urbes incendio vastat, cui imagini, quamvis *vertere in fumum et cinerem* etiam in decoctorem proprie cadat, videtur favere v. *praedae.*» Rauchenst. — *comedunt bona*] *Comedere bona* etiam Cic. pro Sestio 110; ad fam. XI 21, 2. — *turdo*] Cfr. ad sat. II 5, 10. — *volva*] suilla, quo ferculo variis rebus condito mirum in modum delectabantur antiqui. Archestratus *ὁ ὀψοδαίδαλος* apud Athenaeum III 59: *Ἐμπίνοντι δέ σοι φερέτω τοιόνδε τράγημα, Γαστέρα καὶ μήτραν ἐφθὴν ὑός, ἓν τε κυμίνῳ Ἕν τ' ὄξει δριμεῖ καὶ σιλφίῳ ἐμβεβαῶσαν.* Alexis (com. Gr. p. 738 Mein. ed. min.): *Ὑπὲρ πάτρας μὲν πᾶς τις ἀποθνήσκειν θέλει, ὑπὲρ δὲ μήτρας Καλλιμέδων ὁ Κάραβος ἐφθῆς ἴσως προσεῖτ' ἂν ἄλλως ἀποθανεῖν.* Plin. h. n. XXXVII 84: *Volva eiecto partu melior quam edito; eiecticia vocatur illa, haec porcaria; primiparae suis optima, contra effetis.* Cfr. Böttiger kl. Schriften III p. 224.

42-46. *Nimirum* cet.] «Talis vi-

Cum res deficiunt, satis inter vilia fortis:
Verum ubi quid melius contingit et unctius, idem
Vos sapere et solos aio bene vivere, quorum
Conspicitur nitidis fundata pecunia villis.

45. *alio* F — 46. *vallis* F

delicet ego quoque sum, et quis non?» Satis festive ipse in se iocatur, quasi inconstantiae se incusans. — *hic*] Cfr. ep. I 6, 40. — *fortis*] «omnia facile tolerans,» ut Stoici. — *unctius*] «lautius,» ut ep. I 14, 21; 17, 12. — *nitidis* cet.] «quorum ex villis splendidis, marmore candentibus, atque magnificis statim colligimus vos divites esse et insuper vestras fortunas in eisdem villis bene ac tuto collocatas esse, melius utique, quam si in faenore positae essent.» Sic Cic. pro Rab. 1 *fortunas - fundatas praesertim atque optime constitutas* dixit.

EPISTULA XVI.

Ne perconteris, fundus meus, optime Quincti,
Arvo pascat erum an bacis opulentet olivae,
Pomisne an pratis an amicta vitibus ulmo,

EP. XVI. 1. *Quincti* VgR ante rasuram *Quinti* reliqui «*Quincti* - - in antiquissimo codic. Blandin. per c literam» Cruq. — 2. «*bacis.* per c unicum - - in omnibus praeter Martin.» Cruq. — 3. *an pratis* gV(?)y *et pratis* Aa$\gamma\sigma$RF «*pomisve an pratis.* ita tres codices Martin. Silu. & Blandin.» Cruq.

XVI. Ambigunt interpretes, utrum hoc epistolium scriptum sit ad Quinctium Hirpinum (od. II 11), an ad T. Quinctium Crispinum Sulpicianum, triumvirum A. A. A. F. F., Augusti aequalem (Eckhel d. num. V p. 291), qui idem videtur cum T. Quinctio Crispino, cos. a. u. c. 745; sed cum hominum horum indolem, vitam, necessitudines cum Horatio prorsus ignoremus, hac de re nihil certi statuere possumus. Cfr. quae adnotavimus ad v. 17. «Der Adressat Quinctius - - trägt wenig individuelle Züge, fast so wenige wie Numicius oder Bullatius: er ist lediglich die Deckadresse, unter welcher des Dichters Betrachtungen an den Leser gebracht werden.» Kiessl. Argumentum autem totius scriptiunculae paucis sic exponendum est: «Ego, care, beatus sum, ad quem quidem vitae statum cuivis optandum inter res externas permultum sane confert Sabinum meum: tu item cura, ut, quemadmodum mereris, beatus fias, illud *γνῶθι σεαυτόν* imprimis probe exercens atque ab animi perturbationibus liberum te servans.» Iacobs (lectt. Venus. p. 47) egregie defendit bonum illum Quinctium a conviciis, quibus eundem temere lacerarunt interpretes, tamquam captator fuerit aurae popularis atque externa specie frugi hominem probumque se esse simularit. De compositionis tempore non liquet; Kiefsling poetam mense Sept. a. u. c. 733 in Sabino eam scripsisse suspicatur.

1-4. *Ne perconteris* cet.] «Scio gratum tibi fore, si formam fundi mei ultro tibi descripsero; itaque noli me ea de re percontari.» Similis formula est ep. I 1, 13: *Ac ne forte roges.* — *fundus meus*] Cfr. G. Boissier, Nouvelles promenades archéologiques. Paris 1886 c. I, La maison de campagne d'Horace, et inspice totius illius tractus descriptionem, quam Dillenburger in fronte editionis lapide exprimendam curavit. — *Quincti*] optimi codicis auctoritate comprobatur. — *Arvo pascat erum* cet.] Omnem rem rusticam Cicero (Cato mai. 54) his verbis complectitur: *Nec vero segetibus* (arvo) *solum et pratis et vineis et arbustis res rusticae laetae sunt, sed hortis etiam et pomariis, tum pecudum pastu, apium examinibus, florum omnium varietate.* — *opulentet*] Verbum *opulentare* pro

Scribetur tibi forma loquaciter et situs agri.
Continui montes, ni dissocientur opaca
Valle, sed ut veniens dextrum latus aspiciat sol,
Laevum discedens curru fugiente vaporet.

5. *ni* RFy *si* a$\gamma\sigma$ Porph. in lemmate *sci* A *s//i* g — 7. *descendens* y *decedens* Bentley «*curru fugiente.* Bland. antiq. habet *cursu*» Cruq.

«locupletare, ditare» primum nunc apud Horatium reperitur. Eo usus est etiam Columella VIII 1, 2. — *Pomisne an*] Hanc lectionem satis bonorum codicum primus recepit Bentley, quem plerique optimo iure secuti sunt; nam nemo explicabit, cur arbores fructiferae cum pratis coniungantur, a vitibus disiungantur. — *amicta vitibus ulmo*] Cfr. Colum. V 6, 19: *Circa vernum aequinoctium binae vites, quo celerius ulmum vestiant, pedem inter se distantes scrobibus deponendae.* De re cfr. od. II 15, 5. — *forma*] Sic Varro r. r. I 6, 1: *Formae* (fundi) *cum duo genera sint: una, quam natura dat, altera, quam sationes imponunt: prior, quod alius ager bene natus, alius male; posterior, quod alius fundus bene consitus est, alius male: dicam prius de naturali* cet. — *loquaciter*] «compluribus verbis,» ut solemus de rebus nobis caris ad amicos scribere.

5-7. *Continui montes*] «perpetuo dorso inter se iuncti (sunt)» (Liv. XLI 18, 9), «nisi dissociarentur valle angusta» (*reducta* od. I 17, 17) «et propterea *opaca* propter montium umbras se prope tangentes.» Ex Boissieri descriptione villa Horatii in eodem clivo sita erat, in quo et Vacunae templum erat (hodie *Rocca giovine*) et fons haud exiguus paulo post in Digentiam (hodie *Licenza*) a dextra ripa influens (hodie fonte *dell' Oratini*). Totus autem tractus ei, qui a Tibure via Valeria per Variam (*Vicovaro*) vallem illam ingrediebatur, a meridie ad septemtriones vergere videbatur, ita ut sol mane radiis collustraret dextrum, sub vesperam sinistrum latus vallis opacae Digentiae. Boissier locum ita describit p. 32: De cet endroit élevé, jetons les yeux sur le pays, qui nous entoure. Nous avons à nos pieds une vallée étroite et longue, au fond de laquelle coule le torrent de la Licenza; elle est dominée par des montagnes, qui, de tous côtés, semblent se rejoindre. A gauche, la Licenze tourne si brusquement, qu'on n'aperçoit pas la gorge, dans laquelle elle s'enfonce; à droite, le rocher sur lequel perche Roccagiovine semble avoir roulé dans la vallée pour en fermer l'accès, en sorte que nulle part on n'aperçoit d'issue.» — *dextrum*] nimirum ei, qui pro antica villae ad meridiem spectantis parte montes vallemque prospectaret. Alii, in quibus Holder, Keller, Kiefsling, lectionem non minus bonorum codicum *si* praetulerunt, quam fortiore interpunctione post v. *vaporet* sublata Kiefsling ita interpretatur: «wenn du dir vorstellst, dafs die zusammenhängenden Bergketten nur durch einen Thalgrund geschieden sind, der sich von Nord nach Süd erstreckt, also nicht zu kalt und auch nicht der Mittagsonne ausgesetzt ist, so kannst du dir denken, wie milde es hier ist, und wenn du dir den Schmuck der Vegetation vorstellst, so könntest du dich nach Tarent versetzt wäh-

Temperiem laudes. Quid, si rubicunda benigni
Corna vepres et pruna ferant? si quercus et ilex
Multa fruge pecus, multa dominum iuvet umbra?
Dicas adductum propius frondere Tarentum.

8. *Quodsi* aσ «*quid? si rubicunda* - - omnes scripti praeter Martin. Nan. & Silu. qui habent *quodsi*» Cruq. *benigni* Aaγgσ *benigne* Rφ *benigne* ψ «*benigne.* cod. Tons. cum duobus Blandinianis habet *benigni*» Cruq. — 9. «*si quercus.* aut potius *ni quercus*, ut volunt Blandinii» Cruq. *et* (pro *si*) γσA_2

nen.» Quod genus dicendi admodum durum et ab Horatii solita simplicitate alienum mihi videtur. — *discedens*] Haec omnium nostrorum codicum lectio apte respondens verbo *veniens* (Verg. Aen. X 241: *Aurora - veniente*) satis firmatur Ovid. met. IV 91: *et lux tarde discedere visa Praecipitatur aquis.* Bentleii coniectura per se speciosa, quam Meineke, Haupt, Vahlen, Kiefsling receperunt, nihil opus est. — *curru fugiente*] Od. III 6, 44: *abeunte curru*, item de sole. Cfr. c. s. 9. — *vaporet*] Non tam «tepefaciat,» ut plerique (coll. epod. 3, 15. Lucret. II 150 Lachm.) explicant, quam propria significatione, «vapore obducat» *(umdunstet)*, ut fit vesperi sub caelo Italico.

8-11. *Quid, si* cet.] «Quid dices, si tibi scribam vepres ferre corna cet.?» — *benigni*] «largi» ut od. I 9, 6; 17, 15. Alii *benignae*, ut est gen. fem. Lucret. IV 62. Lachm., sed gen. masc. etiam Verg. georg. III 444 et Aen. VIII 645 invenitur; Prisc. VIII 42. Vepribus ipsis hanc largitatem tribui sane ποιητικώτερον est quam aliorum *benigne.* Sic Ovid. am. I 10, 56: *Praebeat Alcinoi poma benignus ager.* Opponuntur *colles maligni* Verg. georg. II 179. — *Corna - et pruna*] *Kornellen und Schlehen.* Cornis conditis pro olivis utebantur (rustici, puto, eis in tractibus, ubi nulla erat olivitas) teste Columella XII 10, 3. — *vepres*] partim sponte ibi crescentes, partim plantati, ut essent saepes vivae, quae saepibus *ex agresti ligno* (Varro r. r. I 14, 2) et maceriis opponuntur. — *ferant* - - *iuvet*] Coniunctivi, quorum in locum Bentley contra codicum consensum indicativos substituit, etiam per se aptiores sunt, cum eam villae Horatianae speciem, quae his vv. lectis Quinctio ante oculos obversatura sit, significent. — *quercus et ilex*] *Sommer- und Steineiche.* — *fruge*] pro «fructu,» glandibus, quibus porci pascuntur. Alibi sane fruges glandibus opponuntur. Cic. orat. 31: *Quae est autem in hominibus tanta perversitas, ut inventis frugibus glande vescantur?* Cfr. Paulus in Dig. L 16, 17. — *pecus*] Etiam Columella VII 9, 6 de porcis usurpat vv. *pecus hoc.* Ibidem *Nemora*, inquit, *sunt* (porcis) *convenientissima, quae vestiuntur quercu, subere, fago, cerris, ilicibus, oleastris.* — *Tarentum*] cuius situs est perquam amoenus. Cfr. od. II 6, 11: *regnata petam Laconi Rura Phalantho* cet. Hoc igitur dicit: «Quid multa? Tam amoenum meum est praedium, ut Tarentum huc tralatum dicas; ut quasi alterum Tarentum hic tibi videre videaris.» Haec autem per ironiam dicta esse et ex his versibus et ex ep. I 14, 23: *angulus iste feret piper et tus ocius uva* apparet. Cfr. Th. Oester-

Fons etiam rivo dare nomen idoneus, ut nec
Frigidior Thracam nec purior ambiat Hebrus,
Infirmo capiti fluit utilis, utilis alvo.
Hae latebrae dulces, etiam, si credis, amoenae,
Incolumem tibi me praestant Septembribus horis.
Tu recte vivis, si curas esse quod audis.

14. *aptus et utilis* Ry

len, Komik und Humor bei Horaz. III 36 sq. Stuttgart 1887.

12-14. *Fons*] «fons Bandusiae (Bandusia?) rivo qui Digentia dicitur.» Porph. Cfr. ad od. III 13. Alii fontem quoque ut rivum Digentiae (hodie *Licenza*) nomen habuisse arbitrantur. — *dare idoneus*] ἱκανὸς δοῦναι, id est «adeo aqua abundans, ut etiam rivus, in quem profluit, inde nomen ducat oporteat.» — *ut nec* cet.] «et quidem talis, ut» cet. — *Thracam*] ut ep. I 3, 3. — *Hebrus*] Venusta hyperbola Digentiam cum Hebro amne saepe a poetis in rebus ad Liberum patrem spectantibus celebrato comparat. — *infirmo capiti*] Vide ep. I 15, 8. — *utilis*] «salubris,» ut apud Ovid. trist. III 3, 9: *non hic cibus utilis aegro*, ac saepe etiam apud Celsum. Gratior autem est repetitio *utilis, utilis* (cfr. sat. II 3, 184: *Nudus agris, nudus nummis;* ep. I 1, 20: *nox longa - - diesque Longa*) altera lectione *aptus et utilis.*

15. 16. *latebrae*] ut *angulus* od. II 6, 14; ep. I 14, 23. — *dulces* cet.] «Hae solitudines *dulces* mihi, immo, ut plus dicam, *etiam amoenae*, id est vel tales, «ut tu quoque amoenas esse concederes, si apud me esses,» illud ante omnia mihi praebent, ut propter caelum salubre et aquam purissimam etiam gravissimo anni tempore (*letifero - - auctumno* Iuven. 4, 56) hic bene valeam; id quod tibi gratum fore confido.» Vv. *si credis* facete significant fieri posse, ut ea de re dubitet amicus. Suam coniecturam *et (iam si credis)*, quam Meineke, Haupt, Vahlen, L. Müller, Hirschfelder receperunt, Bentley ipse sic explicavit: «si *iam* credis dulces esse et amoenas, postquam scilicet, ut pollicitus sum, *Descripta est tibi forma loquaciter et situs agri.*» Doederlein Synon. III p. 35: «dulces *bezieht sich auf ein subjektives Wohlgefallen*, amoenae *auf objektive Schönheit.*» — *praestant*] «servant, *gewährleisten, garantieren.*» Seneca epist. 45, 11: *fortunatum beatumque praestare.* — *Septembribus horis*] Cfr. sat. II 6, 19: *Auctumnusque gravis, Libitinae quaestus acerbae.* Iuven. 6, 517: *Grande sonat* (Archigallus) *metuique iubet Septembris et Austri Adventum.*

17. *Tu recte* cet.] Sententiae sic se excipiunt: «Ego, ut perspicis ex his, quae tibi scripsi, me beatum esse duco; similiter te cives tui beatum praedicant. Quo magis cave, ne decipiaris externa rerum specie, neu te transversum agant volgi iudicia persaepe fallacia, adeo ut neglegas proprium studium, veram beatitudinem, quae unice in temet ipso sita esse potest, et adipiscendi et conservandi.» Tantum autem abest, ut poetae praecepta ullum monstrent laedendi animum aut Quinctium tamquam hominem vanum civesque suos perpetua simu-

Iactamus iam pridem omnis te Roma beatum:
Sed vereor, ne cui de te plus quam tibi credas,
Neve putes alium sapiente bonoque beatum,
Neu, si te populus sanum recteque valentem
Dictitet, occultam febrem sub tempus edendi
Dissimules, donec manibus tremor incidat unctis.
Stultorum incurata pudor malus ulcera celat.

22. *pectus* (pro *tempus*) agR

latione decipientem nobis describant, ut ipsum libenter et grato in poetam animo has exhortationes semistoicas perlegisse persuasum habeam. Et pro Quinctii ingenio ac moribus hoc sane praeclarum testimonium exstat, quod Horatius eum dignum iudicavit, cui huiusmodi epistulam mitteret. Alius autem Quinctius, fortasse huius filius, praetor a. u. c. 752 (Dio Cass. LV 10), vel propter aetatem videtur fuisse ille Iuliae adulter, de quo Vellei. Pat. II 100, 5: *Quintus [Quintiusque] Crispinus, singularem nequitiam supercilio truci protegens et - alii - - poenas pependere, cum Caesaris filiam et Neronis violassent coniugem.* Noli autem oblivisci Horatium admodum sibi placuisse in facete imitandis Stoicorum *παραδόξοις* et tota docendi ratione. Ita h. l. memor est Stoicorum *αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς εὐδαιμονίαν* (Cic. parad. II). — *audis*] «diceris esse,» ut *χλύεις, ἀκούεις*. Cfr. ep. I 7, 38. Cic. de off. II 43: *Hanc viam ad gloriam proximam et quasi compendiariam* (Socrates) *dicebat esse, si quis id ageret, ut, qualis haberi vellet, talis esset.*» Publius Syrus: *Quid ipse sis, non quid habearis, interest.* Aeschylus S. c. Th. 592 de Amphiarao: *Οὐ γὰρ δοκεῖν ἄριστος, ἀλλ' εἶναι θέλει.*

18-24. *Iactamus - omnis - Roma*] Od. IV 2, 50: *dicemus - - Civitas omnis;* epod. 16, 36: *Eamus omnis exsecrata civitas;* 9: *inpia perdemus devoti sanguinis aetas.* — *quam tibi*] Cic. ad fam. II 7, 2: *Tecum loquere*, (Curio), *te adhibe in consilium, te audi, tibi obtempera.* Seneca epist. 80, 9: *Intus te ipse considera: nunc, qualis sis, aliis credis.* — *alium sapiente*] ut sat. II 3, 208: *species alias veris;* ep. II 1, 240: *alius Lysippo.* Varro r. r. III 16, 23: *quod est aliud melle* cet. Brutus ad Antonium apud Cic. ad fam. XI 2, 2: *nec quicquam aliud libertate communi quaesisse.* Item Graeci ut Xen. Mem. IV 4, 25: *ἄλλα τῶν δικαίων.* Plato Men. p. 88 B: *ἄλλο ἐπιστήμης.* — *sanum recteque valentem*] Est formula sermonis cotidiani, oblitterata, ut vidimus ep. I 7, 3. — *Dissimules*] Hoc volt docere, stultum esse, qui animi morbos, id est vitia, ideo maxime celat, ne corrigantur a sapientioribus, quorum optima consilia ei molesta sunt. Pro ipsa re autem duplicem ponit imaginem et febris et ulcerum stolide occultatorum. «Neu falso quodam pudore inductus, propter multitudinis opinionem ac iudicium, ex quo recte vales, celes subitam febrim coram convivis mensae tuae accumbentibus.» — *tremor*] Hora nona, qua ferme cenabant, febres ingravescere solent. Alii rectius interpretantur «quo tempore te maxime piget.» — *unctis*] iure et adipe. Ovid. a. a. III 755: *Carpe*

Siquis bella tibi terra pugnata marique
Dicat et his verbis vacuas permulceat auris:
'Tene magis salvum populus velit an populum tu,
Servet in ambiguo, qui consulit et tibi et urbi,
Iuppiter,' Augusti laudes agnoscere possis:
Cum pateris sapiens emendatusque vocari,
Respondesne tuo, dic sodes, nomine? 'Nempe

30. *poteris* AaRy *cupias* σ

ribos digitis; est quiddam gestus edendi: Ora nec immunda tota peungue manu. Compluribus versibus hunc locum imitatus est Persius 3, 88-102. — *incurata*] «quia medico non monstrantur, sine curatione manent.» — *pudor malus*] ut a. p. 88: *pudens prave.* Notat hanc *δυσωπίαν* Celsus III 2: *Neque dubium est, quin vix quisquam, qui non dissimulavit, sed per abstinentiam mature morbo occurrit, aegrotet.*

25-30. *bella tibi terra pugnata marique Dicat*] Iunge *bella tibi* (a te) *pugnata* (de quo dativo cfr. od. II 6, 11) non: *tibi dicat bella.* «Si quis coram te memoret res a te terra marique vel Augusto ipso vel M. Agrippa duce gestas, et nimia adulatione usus subiungat atque ad te applicet versus a Vario in Augusti laudes nuper compositos, haec fere dicens: Cum igitur virum fortissimum te praestiteris et civem e re publica, Iuppiter servet in ambiguo cet.» Non sine arte sic, ut nos interpretamur, tres una laudantur, Quinctius propter fortitudinem in bellis comprobatam, Augustus dux, Varius Augusto dignus poeta atque Horatii amicus. Qui iungunt: «Si quis tibi dicat (narret) bella ab Augusto gesta,» haud satis explicarunt, nec quomodo hoc fieri potuerit non prius nominato Augusto quam v. 29, neque quomodo hoc, ut prope necesse erat, prius nominato Varii versiculi vel ab impudentissimo adulatore ad Quinctium transferri potuerint. Minime vero Schützio consentiendum est, qui *tibi - Dicat = tibi adsignet* interpretatur, etiamsi scholiastarum auctoritate nititur. — *vacuas*] ut Pers. 4, 50: *Nequiquam populo bibulas donaveris aures*, «laudis cupidas et adulationi patentes.» Cfr. *patulas auris* ep. I 18, 70; II 2, 105. — *permulceat*] «grato modo tangat.» Cic. orat. 163: *Duae sunt res, quae permulceant aures, sonus et numerus.* — *Tene magis* cet.] «Hi versus sunt Varii in Panegyrico Augusti.» Schol. Cfr. O. Ribbeck, Gesch. d. röm. Dichtung II 105. — *Servet in ambiguo*] «Faxit Iuppiter, ne huius rei periculum fiat altero in discrimen vocato.» — *possis*] «Si, inquam, haec coram te aliquis dicat, sane agnoscas (facile sentias) ea uni Augusto dici posse, atque illico respuas adulationem tam exaggeratam. Alia fortasse res erit, si quis te sapientissimum vitiisque omnibus carentem praedicet; fieri enim potest, ut, quemadmodum solent plerique, tu quoque hanc laudem in te merito conferri existimes.» Minus recte alii signum interrogationis ponunt post v. *possis.* — *sapiens em. vocari*] Eiusdem structurae Graecae exempla sunt od. I 2, 43; ep. I 5, 15.

31-35. *Respondesne* cet.] = *nonne*

Vir bonus et prudens dici delector ego ac tu.'
Qui dedit hoc hodie, cras, si volet, auferet, ut si
Detulerit fascis indigno, detrahet idem.
'Pone, meum est' inquit: pono tristisque recedo.
Idem si clamet furem, neget esse pudicum,
Contendat laqueo collum pressisse paternum:
Mordear opprobriis falsis mutemque colores?

33. *aut si* Fy — 34. *detrahit* Aaγ *detrahat* R

resp., ut saepius apud comicos, apud Ciceronem tantum in *videsne*. Cfr. Reisig Lat. Sprachw. II² § 277 not. Metaphora videtur ducta esse a dilectu; cfr. Liv. III 41, 7: *edicitur dilectus: iuniores - - ad nomina respondent. — Vir bonus* cet.] Manifesto haec dialogi habent quandam similitudinem. «Dices tu fortasse: Quid, quaeso, magis consentaneum est naturae humanae quam ut quisque vir bonus dici cupiat? Quocirca ego quoque hoc aveo et certus sum te idem avere.» Horatius: «Verumtamen talia volgi iudicia semper fallacia sunt atque incerta, ita, ut, nisi virtus tua nitatur fundamento multo firmiore, id est, recta conscientia, cotidie excidere cum possis bona illa apud multitudinem fama, non tamen, ut facit vere sapiens, mutatam hanc popelli opinionem propter magnitudinem animi secure despicias.» — *ego ac tu*] «ἐγώ τε καὶ σύ, non minus ego quam tu.» — *si Detulerit*] ex v. 21 subaudiendum est v. *populus*. — *Pone*] «Renuntiato iam ei, quam meo arbitratu tibi concessi, bonae famae virtutis ac prudentiae; sic enim mihi nunc placet.» — *meum est*] «Id quod ultro tibi aliquando dedi, tu precario possides.» — *tristisque recedo*] «Aliter fieri nequit, quam ut, etsi invitus maestitiaque affectus, populi iussis obsequar.» Memor fortasse erat Lucret. III 995 Lachm.: *Sisyphus in vita quoque nobis ante oculos est, Qui petere a populo fasces saevasque secures Imbibit, et semper victus tristisque recedit.*

36-38. *Idem*] «Idem volgus si falsa opprobria in me iecerit (id quod haud minus fieri potest, quam ut falsis laudibus me oneret), stultus profecto essem, si talia crimina me perturbarent ac de animi statu deicerent.» — *neget esse pudicum*] «si criminetur me muliebria passum esse.» Tac. ann. I 73: *mimum corpore infamem*. Cfr. Wolf ad Sueton. Octav. 71: *infamiam impudicitiae facillime refutavit. — laqueo - pressisse*] Usitatius est *cervices frangere alicuius laqueo* pro *strangulare*. Cfr. ad od. II 13, 5. — Tria autem memorat scelera, quae in ipsius personam minime cadebant, cum homo sane esset ab omni quaestu illicito alienus, pudicus in aetatulae flore (sat. I 6, 82), patris amantissimus. — *colores*] Pluralis significat non semel, sed crebro pallorem ruboremque ire et redire. Propert. I 15, 39: *Quis te cogebat multos pallere colores?* Lucian. Eun. 11: ἐς μυρία τραπόμενος χρώματα. Bentley sublato interrogandi signo post v. *colores* sane contra poetae mentem locum sic interpretatus est: «*Idem* ego, qui falsis prius laudibus cristas erigebam, *mordear* etiam *opprobriis falsis* cet.; eiusdem enim est falso honore iuvari et mendaci

Falsus honor iuvat et mendax infamia terret
Quem nisi mendosum et medicandum? vir bonus est quis?
'Qui consulta patrum, qui leges iuraque servat,
Quo multae magnaeque secantur iudice lites,
Quo res sponsore et quo causae teste tenentur.'

40. *mendicum* A_1? a? g_1? *mendacem* σ «*medicandum* - - - 4 cod. Blandin.» Cruq. — 43. *res sponsore* V *responsore* reliqui omnes «*quo res sponsore.* sic habet cod. Bland. antiquissimus et verissima lectio est, hactenus ignorata doctis» Cruq.

infamia terreri.» Verum hoc manifesto dicit: «Minime pro certo huiusmodi iniquorum meorum criminibus pungar, commovear.» Sic Graeci δάκνεσθαι, κνίζεσθαι.

40-42. *medicandum*] «cui propter *mendas*, id est vitia, quibus laborat, conducit, ut sanae philosophiae ope ab eis purgetur ac vitam suam emendare condiscat.» Cfr. v. 22. — *Vir bonus est quis?*] «Iam vero» inquit «accuratius etiam popelli iudicia excutiamus, quo quam levia sint quantumque a vera sapientia abhorreant, perspiciamus eaque contemnere discamus. Sic virum bonum appellat volgus, cuius vita quidem civilis certa quadam auctoritate gaudet nec reprehensioni obnoxia est, dum vicinia, quae eius mores melius novit, non ignorat eiusdem vitam domesticam esse turpissimam.» — *Qui consulta patrum* cet.] Est volgi responsum. Senatus autem consulta iam tunc iuri civili adnumerari coepta erant, saltem ex parte. Cic. Top. 28: *Si quis ius civile dicat id esse, quod in legibus, senatus consultis, rebus iudicatis, iuris peritorum auctoritate, edictis magistratuum, more, aequitate consistat.* Gaius 1 § 4: *Senatus consultum - - legis vicem obtinet, quamvis fuerit quaesitum.* — *secantur*] «deciduntur, transiguntur.» Cfr. sat. I 10, 15. Arbitria potissimum significat, quae a litigantibus ad eum deferuntur, quia in rebus pecuniariis homo integer atque honestus existimatur.

43. *Quo res sponsore*] Cfr. Pers. 5, 79: *Marco spondente recusas Credere tu nummos?* «Quem omnes pro sponsore satis locuplete habent, cuius in fide tuto acquiescant. Pariter ubi testis in iudicio est productus, nemo eum verum testimonium dicere negat, ideoque is, pro quo dicit, facile causam obtinet, vincit adversarium.» (Falsam lect. *responsore* explicabant «iureconsulto,» contra consuetudinem Latinam.) Ceterum cum *res* (pecuniae aliis creditae) et *lites* h. l. manifesto sibi opponantur, v. *sponsor* simpliciter explicandum ex Varr. l. l. VI 69: *Spondet etiam sponsor, qui idem faciat obligatur;* et Gaio III 115: *Pro eo quoque, qui promittit, solent alii obligari; quorum alios sponsores, alios fidepromissores, alios fideiussores appellamus.* Ibid. 116: *Sponsor ita interrogatur:* IDEM DARI SPONDES? — *tenentur*] Cic. pro Caec. 67: *Scaevolam dixisti causam apud centumviros non tenuisse.* Sueton. Domit. 9: *nec repeti* (reos) *nisi intra annum eaque condicione permisit, ut accusatori, qui causam non teneret, exsilium poena esset.* Contrarium est *causa cadere.*

Sed videt hunc omnis domus et vicinia tota
Introrsum turpem, speciosum pelle decora.
'Nec furtum feci nec fugi' si mihi dicat
Servus, 'Habes pretium, loris non ureris' aio.
'Non hominem occidi.' Non pasces in cruce corvos.
'Sum bonus et frugi.' Renuit negitatque Sabellus.
Cautus enim metuit foveam lupus accipiterque
Suspectos laqueos et opertum miluus hamum.

45. *Inprorsum* AR *Hunc prorsus* Fy — 46. *dicit* R — 49. *negitatque* Vy *negit atque* Aγ *negat atque* gRFσ *negatatque* a «*negitatque Sabellus* - - antiq. cod. Blandin.» Cruq. — 51. *Suspectus* RFy *milvius* σ «*miluus* - - 4 Bland. cod.» Cruq.

44-49. *vicinia*] Vide ad ep. I 17, 62. — *Introrsum* cet.] Sat. II 1, 64: *pellem, nitidus qua quisque per ora Cederet, introrsum turpis.* — *speciosum pelle decora*] Cfr. Pers. 4, 14: *summa nequiquam pelle decorus.* — *Nec furtum* cet.] «Neque aliud profecto est, si ad veri trutinam exigatur plebis de viro illo bono iudicium, quam si servus aliquis ideo bonus et frugi haberi velit, quod immunis sit a vitiis severa punitione dignis.» — *Habes pretium*] «Satis te pro tam praeclaris virtutibus remunerari mihi videor.» — *ureris*] Epod. 4, 3: *Ibericis peruste funibus latus.* — *in cruce*] quod erat supplicium servorum. Cfr. sat. I 3, 82; II 7, 47. — *frugi*] χρήσιμος, *brav*, quae summa erat servi laus. Vide ad sat. II 7, 3. — *Renuit* pr. nutu recusante, *negitat* verbis. Manifesto autem verum est *negitatque*, quo verbo usi sunt Plautus, Lucretius, Sallustius. — *Sabellus*] «ac vel propterea homo simplex et verax, ut ego sum.» Sic autem se appellat propter praedium Sabinum potius puto quam quod patria Venusia olim a Sabellis habitata erat. Cfr. sat. I 9, 29; II 1, 36. Reperitur hoc nomen fere apud poetas, ut Verg. georg. II 167: *Marsos pubemque Sabellam.* De Sabinorum autem honestissimis moribus ac παρρησία cfr. Cic. ad fam. XV 20, 1; de eorum duritia et fortitudine vide ad od. III 6, 38.

50-54. *Cautus* cet.] «Talis homo metu dumtaxat poenae, non ipsius virtutis amore, peccata vitat, ut ferae atque aves, ubi semel e fovea laqueisve se extricarunt, experientia edoctae tales insidias caute vitant, pisces itidem escam, quam sibi perniciosam fore sciunt, quia sub ea latet hamus.» — *opertum*] «esca occultatum,» ut ep. I 7, 74: *Occultum - - hamum.* — *miluus*] piscis volatilis (Plin. h. n. IX 26, 82), non eiusdem nominis avis. De pronuntiatione antiquitus trisyllaba cfr. epod. 16, 32. Lachmannus ad Lucret. p. 379. — *Tu* cet.] Generatim dicuntur haec omnia vv. 52-56, ut saepe in Stoicorum διατριβαῖς, non ut ad Quinctium ipsum referantur. Transitus hic est: «*Oderunt - - amore;* tu contra, sicuti plerique, poenae dumtaxat formidine a delictis tibi caves. Atque propterea, si talis homo speret clam fore maleficium, pessimis quibusque facinoribus se

Oderunt peccare boni virtutis amore.
Tu nihil admittes in te formidine poenae:
Sit spes fallendi, miscebis sacra profanis.
Nam de mille fabae modiis cum surripis unum,
Damnum est, non facinus, mihi pacto lenius isto.
Vir bonus, omne forum quem spectat et omne tribunal,
Quandocumque deos vel porco vel bove placat,
'Iane pater' clare, clare cum dixit. 'Apollo,'
Labra movet metuens audiri. 'Pulchra Laverna,

59. *clare* semel ponunt ARFy

conscelerabit, etiam sacrilegio.» Hic autem, ubi omnino Stoicum agit, horum praeceptum, «omnia peccata esse aequalia,» quod irriserat sat. I 3, 96, ipse quoque suum facit. — *sit spes*] est prodosis hypothetica. — *miscebis sacra profanis*] Plaut. Trin. 286: *Sacrum profanum, publicum privatum habent, hiulca gens.* Contra a. p. 396: *fuit haec sapientia quondam, Publica privatis secernere, sacra profanis.*

55. 56. *mihi*] «mea sententia et iudicio.» — *pacto - isto*] «ea ratione, quam *tu*» (non Quinctius, sed ficta persona, quam alloquitur) «sequi soles.» Dictum est autem ut od. II 19, 15: *non leni ruina;* «damnum, quod, quia exiguum est, lenius feras.»

57-62. *Vir bonus*] quem plebecula sic appellat; manifesto κατ' εἰρωνείαν. — *Iane pater*] Vide ad sat. II 6, 20. — *Apollo*] Significatne per occultam εἰρωνείαν tunc proceres Romanos rem divinam plerumque facere solitos esse Apollini Palatino, familiari illi Augusti numini? — *Pulchra*] non = *venusta*, sed antiquo sensu = *potens*, ut od. IV 4, 65. Enn. ann. 65 V. Verg. Aen. VII 656 et 761. Recte enim *pulcher* ducitur a radice *pol-*. — *Labra movet* cet.] Simillimae sunt preces, quibus mercator Mercurium fatigat apud Ovidium fast. V 681 sqq. Totum locum imitatus est Persius 2, 5 sqq. Illa *Labra movet* sic expressit: *Illa sibi introrsum et sub lingua immurmurat* cet. Cfr. Seneca epist. 10, 5: *Quanta dementia est hominum! Turpissima vota dis insusurrant: si quis admoverit aurem, conticescent et, quod scire hominem nolunt, deo narrant.* — *Laverna*] «Laverna in via Salaria lucum habet; est autem dea furum (sive, ut ait Arnobius 4, 24: *cum Mercurio simul fraudibus praesidet furtivis*), et simulacrum eius fures colunt et qui consilia sua volunt tacita; nam preces eius cum silentio exercentur: sic dicta fortasse a *latendo;* nam fures olim *laterniones* et *lavernio-nes* dicebantur.» Comm. Cruq. (Cfr. Festus s. v. *Laverniones.*) Plaut. Aul. 445 Congrio, cocus furax: *Ita me bene amet Laverna!* Novius 105 Rib.: *Per deam sanctam Lavernam, quae [mei] cultrix quaestuist!* G. Curtius, griech. Etym. nr. 536 nomen *Lavernam* ducit a radice *lu-* vel *lau-*, quae invenitur in ἀπολαύω, λῃΐς, *lucrum, latro* etc. De natura deae cfr. Preller-Iordan, Röm. Myth. II 70. — *fallere*] non tam «decipere homines» quam «la-

Da mihi fallere, da iusto sanctoque videri,
Noctem peccatis et fraudibus obice nubem!'
Qui melior servo, qui liberior sit avarus,
In triviis fixum cum se demittit ob assem,
Non video. Nam qui cupiet, metuet quoque; porro,
Qui metuens vivet, liber mihi non erit umquam.
Perdidit arma, locum virtutis deseruit, qui
Semper in augenda festinat et obruitur re.

61. *iustum* Fγgσ *sanctum* Fγgσ «*da iusto sanctoque videri* - - codex antiquissim. Blandin.» Cruq. — 63. *Quo* - - *quo* Fy «*qui melior servo, qui lib.* - - 4 codic. Blandin.» Cruq. — 64. *dimittit* Aaγσ

tere». — *iusto sanctoque*] Frequentem hanc constructionem (sat. I 1, 19; 6, 25; a. p. 372. Ovid. Her. 14, 64; met. VIII 690 etc.) cum ignorarent, plerique in accusativum mutaverunt. — *obice nubem*] quemadmodum di apud Homerum heroibus, quos cum maxime tutantur.

63-66. *Qui melior* cet.] «Verum ex Horatii doctrina ita potius est iudicandum, eiusmodi *virum bonum* haudquaquam meliorem esse servo nequam.» — *ob assem*] Locus communis haud infrequens apud sophistas. Cfr. Libanium *περὶ δουλείας*. t. II Reisk. p. 66 et 69. Imitatus est Persius 5, 111: *Inque luto fixum possis transcendere nummum*, ubi Pseudocornutus: «Solent pueri, ut ridendi causam habeant, assem in silice plumbatum figere, ut, qui viderint, se ad tollendum eum inclinent nec tamen possint evellere. quo facto pueri «*etiam!*» acclamare solent.» Sic autem ut hunc locum explicem faciunt vv. ipsa et *in triviis* et *fixum*, quae sane certum puerorum transeuntes ludificantium consilium exprimunt; alii minus recte de asse, qui fortuito in caenum deciderit, interpretantur, ut est sane apud Petronium 43: *Ab asse crevit et paratus fuit quadrantem de stercore mordicus tollere.* — *qui cupiet, metuet quoque*] Horatius hic et ep. I 2, 51. *(Qui cupit aut metuit* cet.*)* Epicurum (Diog. Laert. X 142) respicere videtur Lachmanno ad Lucret. VI 25: *Et finem statuit* (Epicurus) *cuppedinis atque timoris.* Cfr. ep. II 2, 156. — *porro*] Continuat orationem, quasi dicat: «Huic sententiae tamquam corollarium (quod dicunt posteriores) adiungo, liberum non mihi videri» cet. Est autem quasi syllogismus sic supplendus: «Ergo avarus liber non est.» — *Perdidit arma*] «*Ῥίψασπις* et *λειποτάκτης* est, hoc est summa ignominia dignus.» Cfr. Plaut. Epid. 56: *ei! me perdidit - quis? ille qui arma perdidit.* Haud infrequens est haec virtutis sapientiaeque cum acri militia comparatio. Seneca de const. sap. 19, 4: *Etiam si premeris et infesta vi urguere, cedere tamen turpe est: adsignatum a natura locum tuere. Quaeris, quis hic sit locus? Viri.* Boëth. Cons. Phil. I metr. IV 15: *At quisquis trepidus pavet vel optat, Quod non sit stabilis suique iuris, Abiecit clipeum locoque motus Nectit, qua valeat trahi, catenam.* — *locum virtutis deseruit*] Demosth. Olynth. 3 § 36: *μὴ παραχωρεῖν*

Vendere cum possis captivum, occidere noli:
Serviet utiliter: sine pascat durus aretque,
Naviget ac mediis hiemet mercator in undis,
Annonae prosit, portet frumenta penusque.
Vir bonus et sapiens audebit dicere: ‘Pentheu,
Rector Thebarum, quid me perferre patique
Indignum coges?’ ‘Adimam bona.’ ‘Nempe pecus, rem,
Lectos, argentum: tollas licet.’ ‘In manicis et

(ὑμᾶς ἀξιῶ), ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῆς τάξεως, ἣν ὑμῖν οἱ πρόγονοι τῆς ἀρετῆς μετὰ πολλῶν καὶ καλῶν κινδύνων κτησάμενοι κατέλιπον. — obruitur re] «id est pecunia, veluti terrae labe; ita ut ab ea impeditus libere movere sese nequeat.»

69-72. *Vendere* cet.] «Avarus ignavi militis instar armis amissis et loco virtutis deserto captivus fit, ex captivo servus, cuius non honestum, sed utile munus est arare, pascere» cet. Obbar. Idem ad verba apte contulit Institutt. lib. I tit. 3 § 2: *Servi autem ex hoc appellati sunt, quod imperatores captivos vendere ac per hoc servare nec occidere solent; qui etiam mancipia dicta sunt eo, quod ab hostibus manu capiuntur.* Lehrs hos versus immerito delet. — *durus*] «cuivis etiam molestissimo labori perquam idoneus.» — *aretque*] Sallust. Catil. 4: *agrum colendo aut venando, servilibus officiis intentum, aetatem agere.* — *Annonae prosit*] «Magna vi frumenti ex Aegypto, Africa aliisque remotis terris apportata annonam in Urbe viliorem reddat.» Amara autem simul ironia significat etiam ingenuorum mercaturam ac negotiationem a servilibus officiis non longe distare. — *penusque*] «omnis generis utensilia.» Cic. de nat. deor. II 68: *est enim omne, quo vescuntur homines, penus.*

73-79. *Vir bonus* cet.] «Contra viri vere boni imago est illa apud Euripidem (Bacch. 492): *ΔΙΟΝΥΣΟΣ. Εἶφ' ὅ τι παθεῖν δεῖ· τί με τὸ δεινὸν ἐργάσει; ΠΕΝΘΕΥΣ. Πρῶτον μὲν ἁβρὸν βόστρυχον τεμῶ σέθεν. Δ. Ἱερὸς ὁ πλόκαμος, τῷ θεῷ δ' αὐτὸν τρέφω. Π. Ἔπειτα θύρσον τόνδε παράδος ἐκ χεροῖν. Δ. Αὐτὸς μ' ἀφαιροῦ· τόνδε Διονύσου φορῶ. Π. Εἵρκταῖσί τ' ἔνδον σῶμα σὸν φυλάξομεν. Δ. Λύσει μ' ὁ δαίμων αὐτός, ὅταν ἐγὼ θέλω.*» Apud Euripidem igitur est Bacchus, qui coram Pentheo (de quo vide ad od. II 19, 14) sacerdotem se illius simulat; quem locum Horatius de morte sapienti, ubi necesse ei videatur, sponte obeunda interpretatur, insigni exemplo artificii, quo Stoici interpretationis allegoricae sive moralis ope poetarum inventa suam ad doctrinam detorquebant. Prorsus sic eodem loco usus est Plutarch. *περὶ εὐθυμ.* c. 18, similiter Arrian. Epict. I 18, 17 et 19, 8. — *perferre patique*] Eadem verba versus clausulam efficiunt etiam ep. I 15, 17. — *Lectos*] pro omni supellectili, cuius illi sunt pars praecipua. Cfr. ep. I 1, 91. Cic. Parad. 1, 8: *Neque ego umquam bona perdidisse dicam, si qui pecus aut supellectilem amiserit.* — *argentum*] «factum, vasa argentea.» — *simul atque volam*] ex constanti quidem Stoicorum doctrina,

Compedibus saevo te sub custode tenebo.'
'Ipse deus, simul atque volam, me solvet.' Opinor
Hoc sentit, 'moriar.' Mors ultima linea rerum est.

Diog. Laert. VII 130 in Zenone: *Εὐλόγως τέ φασιν ἐξάξειν ἑαυτὸν τοῦ βίου τὸν σοφὸν καὶ ὑπὲρ πατρίδος καὶ ὑπὲρ φίλων, κἂν ἐν σκληροτέρᾳ γένηται ἀλγηδόνι ἢ πηρώσεσιν ἢ νόσοις ἀνιάτοις.* Quod praeceptum secutus est Zeno ipse. Ibid. 28 sq. Verbum autem *volam* significat mortem voluntariam, ex Stoicorum doctrina. Seneca de provid. 6, 2: *Occiduntur* (boni viri). *Quidni? cum aliquando ipsi sibi manus afferant;* epist. 70, 14: *Invenies etiam professos sapientiam, qui vim adferendam vitae suae negent et nefas iudicent ipsum interemptorem sui fieri; exspectandum esse exitum, quem natura decrevit. Hoc qui dicit, non videt se libertatis viam cludere.* Cfr. Cic. Tusc. V 117. — *solvet*] molestis corporis vinculis. Plutarch. Consol. 13: *ἐὰν - καθαρεύωμεν ἀπ' αὐτοῦ (τοῦ σώματος), ἕως ἂν ὁ θεὸς αὐτὸς ἀπολύσῃ ἡμᾶς.* Themistius de an. 9: *ἀπολύεσθαι τὸν ἀποθνήσκοντα καὶ τελευτὴν τὴν ἀπόλυσιν καλοῦσιν.* Seneca ep. 71, 14: *Nobis solvi perire est.* — *ultima linea*] Frequens miserorum solatium. Demosth. de corona § 97: *Πέρας μὲν γὰρ ἅπασιν ἀνθρώποις ἐστὶ τοῦ βίου θάνατος.* Est imago a circo petita, alba linea ad metam, sulco calce vel creta repleto, cui opponuntur carceres. Cic. Cat. m. 83: *Si quis deus mihi largiatur; ut ex hac aetate repuerascam et in cunis vagiam, valde recusem nec vero velim, quasi decurso spatio, ad carceres a calce revocari.* Cfr. Tusc. I 15. Seneca epist. 12 et 108. Similiter Graeci. Eurip. Antig. fr. 169 N.: *Ἐπ' ἄκραν ἥκομεν γραμμὴν κακῶν.* Electr. 945: *Μή μοι, τὸ πρῶτον βῆμ' ἐὰν δράμῃ καλῶς, Νικᾶν δοκείτω τὴν δίκην, πρὶν ἂν πέλας Γραμμῆς ἵκηται, καὶ τέλος κάμψῃ βίου.* «Mors» inquit «aerumnarum atque omnino rerum humanarum est finis.» Seneca ad Marc. de Consol. 19, 5: *Mors dolorum omnium et solutio est et finis, ultra quem mala nostra non exeunt.*

EPISTULA XVII.

Quamvis, Scaeva, satis per te tibi consulis et scis,
Quo tandem pacto deceat maioribus uti,

EP. XVII. 2. *tenuem* coni. Horkel

XVII. Scaeva, eques, ut aiunt scholiastae, Romanus, (quem iidem prave Lollium Scaevam appellant, quia sequentem epistulam cum hac copulasse videntur, alioquin est ignotus. Reperitur autem *Scaeva* cognomen illis temporibus in Cassia et in Iunia gente. Atque egregrie dixit Kiefsling, Scaevam propter ipsum nomen a poeta electum esse, ad quem hanc epistulam scriberet: «weil der Name Scaeva, σκαιός, der Sinnesart entspricht, mit der der Dichter sich auseinanderzusetzen hatte, — ähnlich wie Varro in seinen Dialogen vom Landbau die Namen der Träger des Dialogs um ihrer Beziehung zu den behandelten Gegenständen willen ausgewählt hat. Er ist Typus der Leute, welche ihr Ideal, die *virtus*, in der Bewahrung einer kynischen Unabhängigkeit erreichen zu können wähnen, ohne doch die Kraft zu besitzen, die Konsequenzen ihrer Anschauungen ernsthaft zu ziehen und auf alle Ansprüche an das Leben zu verzichten.» Huic igitur amico iuniori viam monstrat, qua potentiorum favorem sibi paret, ita tamen, ut nec libertatem ingenuo homini necessariam umquam exuat neque adulationis culpam contrahat. Simul significat lectoribus, quomodo ipse cum Augusto et Maecenate amice atque officiose, sed tamen libero animo vivere soleat, adeo ut nemo eum propter hanc cum superioribus necessitudinem despicere aut reprehendere possit. Quando scripta sit haec epistula, in medio relinquendum esse censeo. Satis autem constare videtur eam scriptam esse, quo tempore Horatius Maecenati firmissimis amicitiae vinculis coniunctus erat, i. e. post epistulam septimam non multo ante editum librum.

1-5. *Quamvis* cet.] Eisdem fere verbis a. p. 366: *quamvis - - per te sapis*, qua formula illud, quod ingrati et molesti interdum inest in consiliis etiam benevolis, mitigare studemus. Similis formula est ep. I 18, 67: *Protinus ut moneam, si quid monitoris eges tu.* De indicativo cfr. v. 22 et ep. I 14, 6. — *per te*] neque me eges consultore. — *tandem*] Quod Horkel (Anal. Hor. 129) ingeniose coniecit *tenuem* etsi recte plausum virorum doctorum tulit, tamen consensum codicum pro nihilo fieri non licet. Hac autem particula ex interrogatione recta translata poeta significare voluit, se saepe et vehementer a Scaeva de hac re interpellatum esse. — *maioribus*] Cfr. sat. II 1, 61. — *docendus adhuc*] «quamvis egomet ipse praeceptoris indigeam»; minus recte alii iungunt: *disce docendus adhuc*, pro *docende*. Altera interpretatio et prope rustici aliquid habet neque convenit cum caeci ductoris imagine. Contra nostra in ratione urbanissime, non tamen sine quadam ironia, dicet semet ipsum etsi iam quadragenarium difficilem hanc artem cum maioribus versandi nondum penitus perdidicisse. Nostrae

Disce, docendus adhuc quae censet amiculus, ut si
Caecus iter monstrare velit: tamen aspice, siquid
Et nos, quod cures proprium fecisse, loquamur.
Si te grata quies et primam somnus in horam
Delectat, si te pulvis strepitusque rotarum,
Si laedit caupona, Ferentinum ire iubebo.
Nam neque divitibus contingunt gaudia solis,
Nec vixit male, qui natus moriensque fefellit.

8. *laedit* y *laedet* omnes nostri «*si laedat.* sic omnes scripti praeter duos Bland. qui sequuntur lectionem vulgatam *(laedet)*» Cruq.

distinctioni favet etiam Ausonius, qui bis haec Horatii verba expressit, praefat. ad Centonem: *Et si pateris, ut doceam docendus ipse, Cento quid sit absolvam;* epist. 17: *Ego te docebo, docendus adhuc, si essem id aetatis, ut discerem? — amiculus*] Eadem voce utitur Catullus 30, 2 et Cicero Verr. III 79. — *Caecus iter* cet.] Graecum est proverbium: *μήτε τυφλὸν ὁδηγόν, μήτε ἐκνόητον σύμβουλον.* — *proprium fecisse*] ut ep. I 18, 59 et a. p. 98; similiter inf. perf. invenitur sat. I 2, 28; II 3, 187. Draeger, Hist. Synt. § 128 hoc antiquum genus dicendi a Caesare et Cicerone alienum esse docet.

6-10. *Si te* cet.] «Si delectaris quiete atque otio, strepitum clamoremque moleste ferens, Urbe et maiorum consuetudine relicta in locum quendam infrequentem tibi decedendum est.» — *primam - - horam*] diei civilis inde a solis ortu. Somnum autem in Urbe turbant officia iam a primo mane praestanda. Cfr. Martial. IV 8, 1: *Prima salutantes atque altera conterit hora;* XII 68: *Matutine cliens, urbis mihi causa relictae, - - Otia me somnusque iuvant, quae magna negavit Roma mihi.* — *pulvis strepitusque rotarum*] A causis insomniorum transit ad molestias, quas quaevis diei hora Romae incolis creat. Cfr. Pseudovid. Nuc. v. 87: *Felix, secreto quae nata est arbor in agro! - - Non hominum strepitus audit, non illa rotarum; Non a vicina pulverulenta via est.* — *Si laedit caupona*] Obbarius: «si te offendit clamor ille ac tumultus, qui ex cauponis in vicis Romae constitutis ad tuas aures accidit.» Alii et somnum interruptum et cauponam (quae tunc pessimae erant; cfr. ep. I 11, 12) et pulverem strepitumque rotarum rectius referunt ad itinerum cum divitibus patronis faciendorum (v. 52 sqq. et sat. II 6, 41) incommoda. *Laedet* est mendum omnium nostrorum codicum. — *Ferentinum*] Hernicorum oppidulum, montanum atque solitarium; «municipium viae Lavicanae ad XLVIII. lapidem.» Comm. Cruq. Nonnulli habent pro Tusciae *oppido Ferentino* (Suet. Oth. 1; Tac. hist. II 50). — *qui n. m. fefellit*] «qui semper latuit, vixit ignotus = *λέληθεν*.» Adiungitur etiam accusativus od. III 16, 32; epod. 3, 7 et saepius apud Livium. Cfr. ep. I 18, 103: *secretum iter et fallentis semita vitae.* Frequens est sententia. Ovid. trist. III 4, 25: *crede mihi bene qui latuit, bene vixit.* Eurip. Iphig. in

Si prodesse tuis pauloque benignius ipsum
Te tractare voles, accedes siccus ad unctum.
'Si pranderet olus patienter, regibus uti
Nollet Aristippus.' 'Si sciret regibus uti,
Fastidiret olus, qui me notat.' Utrius horum
Verba probes et facta doce vel iunior audi,
Cur sit Aristippi potior sententia. Namque
Mordacem Cynicum sic eludebat, ut aiunt:
'Scurror ego ipse mihi, populo tu: rectius hoc et

12. «cod. Bland. antiq. habet *inunctum* una voce, pro valde unctum» Cruq. — 19. *regibus* (pro *rectius*) Fy

Aul. 17: *Ζηλῶ δ' ἀνδρῶν ὃς ἀκίνδυνον Βίον ἐξεπέρασ' ἀγνώς, ἀκλεής· Τοὺς δ' ἐν τιμαῖς ἦσσον ζηλῶ.* Significat Epicuri illud *λάθε βιώσας*, adversus quod est Plutarchi declamatiuncula *Εἰ καλῶς εἴρηται τὸ λάθε βιώσας.*

11. 12. *prodesse tuis*] «quatenus in tuos cognatos ac necessarios vario modo redundat favor potentis tui amici.» — *benignius ipsum Te tractare*] «lautius vivere» vel «largius Genio indulgere.» — *siccus ad unctum*] «pauper et tenuis ad opulentum et locupletem.» Comm. Cruq. Sed quoniam harum significationum exempla desunt, eos sequimur, qui v. *siccus* non = *sobrius*, *abstemius* (ut ep. I 19, 9; od. I 18, 3; IV 5, 9; sat. II 3, 281), sed = *inanis*, *hungrig* (ut sat. II 2, 14. Verg. Aen. II 388) explicant et v. *unctum* pro genere neutro accipiunt = leckeres Mahl (ut ep. I 15, 44: *ubi quid melius contingit et unctius;* a. p. 422: *unctum qui recte ponere possit.* Pers. 6, 16: *cenare sine uncto.*

13-15. *Si pranderet - - Aristippus*] Verba Diogenis Cynici. Diog. L. II 68: *Παριόντα ποτὲ αὐτὸν (Ἀριστιππον) λάχανα πλύνων Διογένης ἔσκωψε καί φησιν, Εἰ ταῦτα ἔμαθες προσφέρεσθαι, οὐκ ἂν τυράννων αὐλὰς ἐθεράπευες. Ὁ δὲ, Καὶ σύ, εἶπεν, εἴπερ ἤδεις ἀνθρώποις ὁμιλεῖν, οὐκ ἂν λάχανα ἔπλυνες.* De Aristippo vide ad ep. I 1, 18. — *pranderet olus*] Sat. II 3, 245: *prandere luscinias.* De *olere* cfr. sat. II 1, 74. — *regibus*] Diogenes intellegebat Dionysium, Syracusanorum tyrannum, quocum diutius versatus est Aristippus. Lucianus de Paras. 33. — *Si sciret regibus uti*] Admonet hoc nos Epicuri sententiae illius: *καὶ μόναρχον ἐν καιρῷ θεραπεύσειν (τὸν σοφόν).* Diog. Laert. X 121. Est autem *uti* «cum eis versari sciteque eos tractare.» — *notat*] «reprehendit,» proprie de censoribus.

18. 19. *eludebat*] pr. de gladiatoribus, qui ictus adversariorum corporis inclinatione vitant. — *ut aiunt*] v. ep. I 7, 49. — *Scurror*] «Fieri potest» inquit Aristippus *κατ' εἰρωνείαν* «ut, quemadmodum tu me vocas, scurra sim re vera; sed ego *mihi*, meam in rem, scurror; tu multitudini, cuius applausum et vilia dona captas abolla, qua indutus es,

Splendidius multo est. Equus ut me portet, alat rex,
Officium facio: tu poscis vilia, verum
Dante minor, quamvis fers te nullius egentem.'

20. «*multo est.* hic omnes scripti habent interpunctionem» Cruq. — 21. *pascis* gy *verum* aγgRV Schütz, Kiefsling *verum es* AF Eckstein, Holder et Keller *rerum* σγvar.y Bentley, Orelli, Meineke, Haupt, Vahlen, L. Müller «4 Blandin. cod. Buslid. Nau. Silu. *verum dante minor.* Mart. habet *rerum.* Diu. *rerum es dante m.*» Cruq.

dolio, in quo habitas, dictis mordacibus, miris corporis exercitationibus, ut cum aestate in fervida arena te volutas, hieme statuas nive contectas amplexaris, interdum *ἀνάπαλιν περιπατεῖς* (Stob. tit. 4, 84). Itaque *hoc*, quod ego facio, multo et rectius et lautius est, quam tua scurrilitas.» Antiqui interpretes (Lambinus, Cruquius, Torrentius, Bothius), cum pronomen *hic* saepe pro pronomine poss. *meus* adhiberi ignorarent, post *tu* et *rex* puncto, post *multo est* commate posito v. *hoc*, quasi esset ablat., ad vv. *populo tu* male rettulerunt. Vide ad sat. II 2, 36. — *Scurror*] Hoc verbum praeter hunc locum et ep. I 18, 2 nusquam reperitur.

20-22. *Equus*] Proverbium Graecum. Diogenianus 5, 31: *Ἵππος με φέρει, βασιλεύς με τρέφει· Κορραιόν φασιν ὑπὸ Φιλίππου στρατευόμενον ἱππέα, τῆς μητρὸς δεομένης αἰτήσασθαι ἄφεσιν τῆς στρατείας, εἰπεῖν τοῦτο.* — *Officium facio*] «Amiticiae officio fungor, omni observantia colens regem meum, animi tamen libertate conservata.» Simul his vv. corrigit ironicum illud *Scurror:* «Non sum scurra» inquit «verum homo officiosus.» — *vilia, verum*] Haec omnium fere codicum lectio, quam etiam Porph. explicavit et Cruquius in V invenit, a plerisque immerito neglecta est. Eadem particula etiam sat. I 2, 92; ep. I 1, 80; II 2, 70 et 106; a. p. 303 in fine versus invenitur, ubi saepius librarii *rerum* substituerunt. «Durch die Adversativpartikel wird *dante minor* als Apposition zu *tu* hervorgehoben, um so schärfer die Nichtigkeit der kynischen Arroganz zu geifseln.» Kiessl. Qui *vilia rerum* praeferunt, sat. II 2, 25: *vana rerum;* 8, 83: *ficta rerum;* a. p. 49: *abdita rerum;* od. IV 12, 19: *amara curarum* etc. comparant. Ipse Diogenes de se apud Diog. L. VI 60: *Κύων καλοῦμαι τοὺς μὲν διδόντας σαίνων, τοὺς δὲ μὴ διδόντας ὑλακτῶν, τοὺς δὲ πονηροὺς δάκνων.* — *fers*] «praedicas, iactas,» ut Verg. Aen. V 372: *qui se Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat.* — *nullius*] Propter oppositionem *Dante minor* hoc v. habere malim pro genere masculino quam pro neutro, ut est a. p. 324: *nullius avaris.* Diog. L. VI 55: *Πρὸς τοὺς συμβουλεύοντας τὸν ἀποδράντα αὐτοῦ δοῦλον ζητεῖν. Γελοῖον, ἔφη, εἰ Μάνης μὲν χωρὶς Διογένους ζῇ, Διογένης δὲ χωρὶς Μάνου οὐ δύνήσεται.*

23-26. *Omnis Aristippum* cet.] Diog. L. II 66: *Ἦν δὲ ἱκανὸς ἁρμόσασθαι καὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ καὶ προσώπῳ καὶ πᾶσαν περίστασιν ἁρμονίως ὑποκρίνασθαι.* Cfr. Plut. de tranq. an. 8. «Dicunt Platonem hoc ad Aristippum dixisse, cum illum naufragum vidisset in pannis Ὢ Ἀρί-

Omnis Aristippum decuit color et status et res,
Temptantem maiora, fere praesentibus aequum.
Contra, quem duplici panno patientia velat,
Mirabor, vitae via si conversa decebit.
Alter purpureum non exspectabit amictum,
Quidlibet indutus celeberrima per loca vadet
Personamque feret non inconcinnus utramque:

28. *ioca* RF

στιππε, πάντα σοι πρέπει. Porph. — *color*] «externa vitae species atque condicio.» Sat. II 1, 60: *Quisquis erit vitae - color.* Statius praef. Silv. lib. II.: *Melior, vir optime, - - in omni vitae colore tersissime.* — *status*] «rationes, quae sunt cum aliis et necessitudines.» — *res*] «res familiaris, qualiscumque diversis temporibus erat.» — *Temptantem* cet.] «quaerentem quidem meliora, praesentia autem semper aequo animo ferentem.» — *fere praesentibus aequum*] «sed qui solebat aequo animo ferre omnem vitae condicionem ac statum (= *quod adest* od. III 29, 32).» V. *praesentibus* est dativus. — *quem duplici* cet.] Diogenem, qui ut satisfaceret doctrinae suae, cuius primum caput erat *patientia* (*καρτερία*, *τλημοσύνη*, tolerantia laboris, inopiae, dolorum. Cic. de or. III 62: *ab Antisthene, qui patientiam et duritiam in Socratico sermone maxime adamarat, Cynici)*, pro pallio et tunica contentus erat una abolla ex (vili) panno confecta, qua *dupliciter* amiciebatur. Cynicorum hunc habitum ideo vocabant *διπλοΐδα*. Hi igitur *ἀχίτωνες* quidem, sed *διπλοείματοι*. Diog. L VI 22: *τρίβωνα διπλώσας πρῶτος κατά τινας διὰ τὸ ἀνάγκην ἔχειν καὶ ἐνεύδειν αὐτῷ*. Hinc ibid. 76 Cercidas in Meliambis eum ita descripsit: *Ὁ βακτροφόρας, διπλοείματος, αἰθεριβόσκας*. V. *duplici* noli explicare «crasso, vili,» cui interpretationi obstat Diogenis Laërtii testimonium. — *Mirabor* cet.] «Cum Cynicus vitam tam asperam ac duram affectasset, vix aliter fieri poterat, quam ut, si voluisset aliquando, vitae instituto prorsus mutato, ne dicam nitidus elegansque videri, sed saltem ita se gerere ac vestire, ut solent homines honestae condicionis nec tamen divites, risus omnium moveret propter nescio quam inscitiam.»

27-29. *Alter purpureum* cet.] «Aristippus contra, ut in publicum prodeat, non exspectabit, donec a fautore aliquo purpureum pallium dono accipiat, sed simplicissima veste indutus, sine falso pudore, aequissimo animo per medium forum incedet, aeque apte et pauperis et divitis partes agens.» Diog. L. II 67: *διό ποτε Στράτωνα, οἱ δὲ Πλάτωνα, πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν, Σοὶ μόνῳ δέδοται καὶ χλανίδα φορεῖν καὶ ῥάκος*. Max. Tyr. 7, 9 (p. 125 R.): *Ὁ Ἀρίστιππος ἐκεῖνος πορφυρίδι ἀμπισχόμενος καὶ μύροις χριόμενος οὐχ ἧττον τοῦ Διογένους ἐσωφρόνει*. Plut. de fort. et virt. Alex. I 8: *Ἀρίστιππον θαυμάζουσι τὸν Σωκρατικόν, ὅτι καὶ τρίβωνι λιτῷ καὶ Μιλησίᾳ χλαμύδι χρώμενος δι' ἀμφοτέρων ἐτήρει τὸ εὔσχημον*. — *Personamque* cet.] Teles apud Stob. tit. 5, 67: *Δεῖ ὥσπερ τὸν ἀγαθὸν ὑποκριτὴν, ὅ τι ἂν ὁ ποιητὴς περιθῇ*

Alter Mileti textam cane peius et angui
Vitabit chlamydem, morietur frigore, si non
Rettuleris pannum. Refer et sine vivat ineptus.
Res gerere et captos ostendere civibus hostis
Attingit solium Iovis et caelestia temptat.
Principibus placuisse viris non ultima laus est.
Non cuivis homini contingit adire Corinthum.

30. *angui* RF Priscianus *angue* Aaγgσ — 31. *Vitabit* Fy *Vitavit* AaγgRσ *Vitabat* γ Priscianus

πρόσωπον, τοῦτο ἀγωνίζεσθαι καλῶς, οὕτω καὶ τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα, ὅ τι ἂν περιθῇ ἡ τύχη.

30-32. *Mileti textam*] Purpurae Milesiae propter lanae praestantiam inter pretiosissimas erant. Verg. georg. III 306: *quamvis Milesia magno Vellera mutentur Tyrios incocta rubores.* — *cane peius et angui*] Locutio proverbialis de rebus, a quibus maxime abhorremus quasque mali ominis esse ducimus. Terent. Phorm. 705: *monstra evenerunt mihi. Introiit in aedis ater alienus canis, Anguis in impluvium decidit de tegulis.* Plaut. Merc. 760: *quam* (uxorem) *dudum dixeras Te odisse atque angues.* De locutione *peius vitare* cfr. od. IV 9, 50: *Peiusque leto flagitium timet.* — *Vitabit chlamydem* cet.] Arrian. Epict. I 24, 7: *(Διογένης) τὸ γυμνὸν εἶναι λέγει ὅτι χρεῖσσόν ἐστι πάσης περιπορφύρου.* Historiam fortasse ex ipsis, ut Iacobsio videtur, Horatii verbis effictam, non ex alio scriptore desumptam, sic narrat commentator Cruquii: «Aiunt Aristippum invitato Diogene ad balneas dedisse operam, ut omnes prius egrederentur, ipsum Diogenis pallium induisse eique reliquisse purpureum; quod Diogenes induere cum nollet, suum repetiit. Tunc Aristippus increpuit Cynicum famae servientem, qui algere mallet quam conspici in veste purpurea». Historiam similem, sed, ut in philosophorum scholis fieri solebat, in personis ac *περιστάσεσι* mutatam, narrat Serenus apud Stob. tit. 5, 46: *Διονύσιος Ἀρίστιππον ἔπειθεν, ἀποθέμενον τὸν τρίβωνα, πορφυροῦν ἱμάτιον περιβαλέσθαι· καὶ πεισθεὶς ἐκεῖνος τὰ αὐτὰ καὶ Πλάτωνα ποιεῖν ἠξίου. Ὁ δὲ ἔφη, Οὐκ ἂν δυναίμην θῆλυν ἐνδῦναι στολήν. Καὶ Ἀρίστιππος, Τοῦ αὐτοῦ, ἔφη, ἐστὶ ποιητοῦ* (Eur. Bacch. 836 et 317), *καὶ γὰρ ἐν βαχχεύμασιν Οὔσ' ἥ γε σώφρων οὐ διαφθαρήσεται.* — *Refer* cet.] «Quin igitur desinis iocari cum tali homine et reddis ei *διπλοΐδα*, facile ei concedens, ut semper et ubique indulgeat suis ineptiis?»

33-36. *Res gerere* cet.] «Res magnas gerere in bellis et triumphare de hostibus devictis quam proxime accedit ad divinitatem et immortalem gloriam meretur; verum etiam *principibus* cet.» Significat praeter ceteros Augustum et Agrippam, «cuiusmodi viris inter aequales primariis ubi placueris, meritorum tuorum atque ingenii insigne erit testimonium.» — *caelestia temptat*] «laboribus suis immortalitatem petit.» — *Non cuivis* cet.] Proverbium Graecum *(Οὐ παντὸς ἀνδρὸς*

Sedit, qui timuit, ne non succederet. 'Esto.
Quid qui pervenit, fecitne viriliter?' Atqui
Hic est aut nusquam, quod quaerimus. Hic onus horret,
Ut parvis animis et parvo corpore maius:
Hic subit et perfert. Aut virtus nomen inane est,
Aut decus et pretium recte petit experiens vir.

37. *isto.* coniec. Lehrs *isto?* coniec. Ribbeck — 38. *pervenerit* Fy

εἰς Κόρινθον ἔσθ' ὁ πλοῦς), inde ortum est, *quod frustra iret Corinthum ad Laidem, qui non quiret dare, quod posceretur* (Gell. n. A. I 8, 4). Ac similiter Zenob. 5, 37 (ed. Leutsch-Schneidewin): *Κόρινθος πολλὰς εἶχεν ἑταίρας, αἳ τοὺς ἀφικνουμένους τῶν ξένων ἐδασμολόγουν τὰ ἐφόδια αὐτῶν ἀναλαμβάνουσαι.* Sed huius originis poeta immemor fuit, qui cum multi amicorum et aequalium illud luxuriosis voluptatibus insigne oppidum (Dio Chrys. or. VIII init.: *ἑώρα γὰρ Διογένης, ὅτι πλεῖστοι ἄνθρωποι ἐκεῖ συνίασι διὰ τοὺς λιμένας καὶ τὰς ἑταίρας*) adire cuperent, nihil aliud dixisse videtur nisi «non omnes homines id, unde maximum praemium summamque voluptatem sperant, assequi posse.» Atque sic explicare videtur etiam festiva parodia Nicolaus apud Stob. tit. 14, 7 de scurra: *Οὐ παντὸς ἀνδρὸς ἐπὶ τράπεζαν ἔσθ' ὁ πλοῦς.*

37-42. *Sedit*] ut *καθῆσθαι*, «cessat, turpi otio torpet.» Terent. Ad. 672: *An sedere oportuit Domi virginem tam grandem?* ubi Donatus: «*sedere* proprie ignavae cessationis est.» Cic. in Pis. 10: *An potest ulla esse excusatio, non dicam male sentienti, sed sedenti, cunctanti, dormienti - - consuli?* Verg. georg. III 456: *meliora deos sedet omina poscens.* Schütz et Kiefsling haec ad publica certamina rettulerunt. — *Esto*] *meinetwegen!* Sunt verba eius, qui quasi novus Diogenes nec Corinthum adire nec optimi cuiusque plausum ferre sapientis esse ducit. Respondet Horatius: «In hoc ipso, in strenue impigreque agendo, cardo vertitur rei, de qua quaerimus; aut fortiter sciteque inceptum nostrum peragamus neque umquam animum despondeamus, aut, si propter inertiam cessaverimus, digni sane erimus, qui contemnamur.» — *Hic est*] «hoc loco est.» — *onus horret*] «magnopere reformidat;» eadem constructione, qua Cic. ad Att. IX 2a, 2: *ingrati animi crimen horreo.* Caesar b. G. I 32: *quod - - Ariovisti crudelitatem - - horrerent.* — *Aut virtus* cet.] «Aut fatendum est falsa opinione, non re, niti virtutem aut, si eius pretium ultro agnoscimus, propter eam difficillima quaeque et perpetranda et toleranda sunt, quibus arduis atque vera laude dignis inceptis adnumerandum censeo, si quis non vili adulatione, sed magnis meritis principum virorum benevolentiam ac favorem sibi parat.» *virtus* significatione vere Romana de quavis laude, quam actionibus nostris et fortibus et honestis adipiscimur. — *nomen inane*] Cfr. ep. I 6, 31: *Virtutem verba putes et Lucum ligna.* — *recte*] non, ut quidam volunt: «recta via» sed «iure ac merito.» — *experiens vir*] «qui omnia experitur, quo ad propositum suum perveniat» *unternehmend, entschlossen.* Cic. pro Cluent. 23: *A. Aurius, vir fortis et experiens.* Verr. III 53: *homo navus*

Coram rege suo de paupertate tacentes
Plus poscente ferent. Distat, sumasne pudenter
An rapias. Atqui rerum caput hoc erat, hic fons.
'Indotata mihi soror est, paupercula mater
Et fundus nec vendibilis nec pascere firmus'

43. *sua* y Bentley, Meineke, Lachmann, Haupt, Vahlen, L. Müller, alii *suo* omnes nostri, Orelli, Dillenburger, Holder et Keller, Schütz, Kiefsling — 47. *neque vendibilis* g

et industrius, experientissimus ac diligentissimus arator. Ovid. met. XIV 159: *comes experientis Ulixei.*

43-45. *Coram* cet.] Iam ex multis praeceptis, quae dare poterat, pauca quaedam, sed praecipua (pudoris, modestiae, prudentiae), amico inculcat. Ceterum summa cum festivitate depingit in his volgarium assentatorum inscitiam ac pravitatem, qua potentes amicos saepe a vera amicitia repellant. — *rege suo*] «amico suo potentiore,» ut ep. I 7, 37. Seneca de brev. vitae 3, 2: *Dic quantum ex isto tempore creditor, quantum amica, quantum rex, quantum cliens abstulerit.* Et v. *rege* quoniam non proprio, sed translato sensu accipiendum est, ne obscura fiat oratio, pronomine poss. minus carere potest quam v. *paupertate*, ubi *sua* facillime suppletur. Cfr. Plaut. Stich. 454: *tam confido, quam potis, Me meum obtenturum regem ridiculis logis.* Colum. r. r. praef. 1, 9: *An honestius duxerim mercenarii salutatoris mendacissimum aucupium circumvolitantis limina potentiorum somnumque regis sui rumoribus augurantis.* Itaque Bentleium ceterosque, qui contra codicum auctoritatem *sua* praetulerunt, sequi non possumus. — *Atqui* cet.] Est *ἀναφορά* vel *κλῖμαξ* v. 38: *Atqui hic est* cet. — *rerum caput*] «Totius incepti, quod tibi tantopere cordi est, origo ac finis primarius erat, ut commodius viveres, auctoritate gauderes, ditarere. Huius autem incepti successus tua in prudentia situs est: nam si verecunde acceperis patroni dona nec mendici instar impudenter poposceris avideque rapueris, quidquid tibi offert occasio, ille semper magis tibi favebit; quod ipsum tibi est propositum: contra, si inverecundus et tagax eris, brevi tempore fautorem abs te alienabis.» Vv. *caput hoc* referuntur ad vv. *Plus - - ferent;* vv. *distat - - - rapias* per *ἐπεξήγησιν* interposita sunt. *Caput* autem et *fons* ex formula Latina sic iunguntur etiam apud Ciceronem de or. I 42: *philosophorum greges, iam ab illo fonte et capite Socrate.* — *erat*] «tunc cum sumebas pudenter, atque est etiamnunc.»

46-49. *Indotata* cet.] Exemplum impudentiae, quae beneficia mendicat a patrono, causis allatis, quae huius misericordiam, ut sperat, facile moveant. Ignominiosum autem erat fratri sorori dotem non dare. Cfr. Plaut. Trinum. 689: *ne mi hanc famam differant, Me germanam meam sororem in concubinatum tibi Si sine dote dem, dedisse magis quam in matrimonium.* — *fundus*] «quo vendito dotem sorori, matri alimenta praebere possem.» — *nec vendibilis*] propria significatione = *nicht verkäuflich*, aut propterea quod sterilis est aut ob aliam causam. — *nec pascere firmus*] *βέβαιος*, semper idoneus; «nec eius proventus tantus est, ut ex eo vitam sustentem.» — *clamat*] ut mendi-

Qui dicit, clamat 'Victum date.' Succinit alter
'Et mihi!' Dividuo findetur munere quadra.
Sed tacitus pasci si posset corvus, haberet
Plus dapis et rixae multo minus invidiaeque.
Brundisium comes aut Surrentum ductus amoenum
Qui queritur salebras et acerbum frigus et imbris,
Aut cistam effractam et subducta viatica plorat,

49. «Tons. - - *quadrans* - - alii omnes scripti habent *quadra*» Cruq.

cus. — *Succinit alter*] Exprimit mendicorum ad templa, trivia, pontes congregatorum perpetuam cantilenam, qua, ut primus quisque stipem accepit, ceteri sibi invicem succinunt (Schol.), id est sese idem clamando excipiunt. — *Et mihi* cet.] «Mihi quoque panis vel placentae frustum dato!» Haec interpunctio, quam iam Porphyrio habuit, optimo iure placuit Doederlinio, Holdero et Kellero, Schützio, Kiefslingio. — *Dividuo*] pr. «quod dividi potest,» tum: «quod nunc ipsum dividitur.» Terent. Ad. 240: *Potius quam venias in periclum, Sannio, Servesne an perdas totum, dividuum face.* — *quadra*] pr. quarta pars. Verg. Moret. 48: *Laevat opus palmisque suum dilatat in orbem Et notat impressis aequo discrimine quadris.* Martial. IX 90, 17: *Libetur tibi candidas ad aras Secta plurima quadra de placenta.* Seneca de benef. 4, 29: *Quis beneficium dixit quadram panis aut stipem aeris abiecti?*

50-57. *Sed tacitus* cet.] Speciem habet vel proverbii vel fabellae Aesopiae; nulla tamen huius argumenti superest in Coraae *Συντάγματι*. «Corvus, dum escam reperit, assidue crocitans alias aves allicit, quibuscum illam partiri cogitur. Sic tu, si tacite petes, maiora dona feres, quam si patrono aures obtundes alios tibi competitores excitans.» — *Brundisium* cet.] «Sunt aliae quoque artes perversae eorum, qui in principis alicuius viri cohorte versantur: modo queruntur de itineris incommodis ipsis, quo dono aliquo compensentur; modo se a furibus compilatos esse mentiuntur; sed omnes istae astutiae parum eos iuvant, quia dolorum meretriciorum nimis similes sunt.» De Brundisio vide sat. I 5, 104. — *Surrentum*] Campaniae oppidum (h. *Sorrento*), ad promontorium Minervae situm. Silius V 466: *Zephyro Surrentum molle salubri.* Statius Silv. II 2, 1: *notos Sirenum nomine muros.* Cfr. sat. II 4, 55. Ovid. met. XV 709 sq. — *salebras*] «itineris asperitatem.» Comm. Cruq. Vide Mart. IX 58, 5: *quae Flaminiam secant salebrae.* — *viatica*] «omnia, quae itineri necessaria sunt, imprimis pecunia.» — *refert*] = repetit, *führt wieder auf*, ut ep. I 18, 62. — *acumina*] astutias, *Pfiffe und Kniffe*, quas *sacrilegas meretricum artes* vocat exemplis allatis Ovidius a. a. 1, 435. Plaut. Trucul. 51 sqq. amator de amica: *Priusquam unum dederis, centum, quae poscat, parat: Aut aurum periit aut conscissa est pallula Aut empta ancilla aut aliquod vasum argenteum Aut armariola Graeca aut aliquid semper est, Quod deferat dedatque amans scorto suo.* — *catellam*] «catenam diminutive *(Halskettchen)*.» Porph. Sic apud Liv. XXXIX 31, 18: *Praetor suos equites catellis ac fibulis*

Nota refert meretricis acumina, saepe catellam,
Saepe periscelidem raptam sibi flentis, uti mox
Nulla fides damnis verisque doloribus adsit.
Nec semel inrisus triviis attollere curat
Fracto crure planum. Licet illi plurima manet
Lacrima, per sanctum iuratus dicat Osirim
'Credite, non ludo: crudeles, tollite claudum:'
'Quaere peregrinum' vicinia rauca reclamat.

donavit. Plerumque a verbo *catulus* est, ut apud Martial. XIV 198. Iuven. 6, 654. — *periscelidem*] «ornamentum pedis circa crura.» Porph. — *veris*] Hoc adiectivum etiam ad v. *damnis* referendum est.

58-62. *triviis*] quoniam eo plurimi spectatores convenire solent. Verg. ecl. 3, 26: *non tu in triviis, indocte, solebas Stridenti miserum stipula disperdere carmen?* — *planum*] πλάνον, circulatorem, qui multitudinis delectandae causa in triviis artes suas exercet, *Gaukler*, *Fahrender*. Utitur eodem voc. Cic. p. Cluent. 72. Arnob. 2, 32. Cfr. Athen. XIV 5: *Θεόγνητος ἐν Φιλοδεσπότῳ· Ὁ Πανταλέων μὲν αὐτὸς αὐτοὺς τοὺς ξένους Τούς τ' ἀγνοοῦντας αὐτὸν ἐπλάνα καὶ σχεδὸν Ἀπεκραιπάλα τὰ πλεῖστα, τοῦ γελάσαι χάριν Ἰδίαν τιν' αὐτῷ θέμενος ἀδολεσχίαν.* Id. I 35: *Ἐθαυμάζετο παρ' Ἕλλησι καὶ Ῥωμαίοις Ματρέας ὁ πλάνος ὁ Ἀλεξανδρεύς.* Hic igitur, de quo Horatius narrat, saltu periculoso facto, humi prolapsus simulabat se crus fregisse et hominis, cui hoc accidit, gestum lamentationesque imitabatur. Quodsi quis e spectatorum turba misericordia tactus ei opitulari vellet, ille subito e solo exsiliebat, novas praestigias incepturus, adeo ut, qui accurrerat ad auxilium praebendum, abiret derisus. Verum, cum aliquando re vera tibiam fregisset, nemo iam ei succurrere voluit, omnes cum crederent denuo eum ludificare circumstantes. — *plurima - Lacrima*] Vide ad od. I 7, 8. Verg. georg. I 187: *nux plurima.* IV 419: *plurima - - unda.* — *per sanctum* cet.] ex sermone cotidiano. Cic. Phil. II 32: *pro sancte Iuppiter!* — *Osirim*] vel quia Aegyptius erat, ut Matreas ille Alexandrinus apud Athenaeum, vel saltem Isidis cultui inter popellum tunc admodum frequenti addictus. Cfr. Preller-Iordan, Röm. Myth. II 373 sq. — *tollite*] «ut ad chirurgum porter.» Sic a. p. 458: *Si - - decidit auceps in puteum foveamve - - non si qui tollere curet.* — *Quaere peregrinum*] Quintil. VI 3, 9: *Adiuvant urbanitatem et versus commode positi, - - et proverbia opportune aptata: ut homini nequam lapso et ut allevaretur roganti, Tollat te, qui non novit.* — *rauca*] «sono incondito et ingrato vociferans.» Sic Iuven. 8, 59: *exsultat rauco victoria Circo.* «Zugleich ist die Häufung der littera canina und des harten Gutturals in Quaere peregrinum, vicinia rauca reclamat beabsichtigte Tonmalerei.» Kiessl. «Sic tu, semel si mendacio aut dolo deceperis fautorem, nihil iam ab eo auferes.» Perquam supervacanea est Marklandi, viri ingeniosissimi, coniectura *cauta reclamet.*

EPISTULA XVIII.

Si bene te novi, metues, liberrime Lolli,
Scurrantis speciem praebere, professus amicum.
Ut matrona meretrici dispar erit atque

XVIII. Lollium, iuniorem amicum (de quo vide, quae dicta sunt ad epistulam secundam), Horatius ad rectam potentium culturam ita instituit, ut adulescentem huius generis vitae fortasse nimis cupidum nimiaque commoda sibi inde promittentem, simul admoneat, quam multa officia libero et ingenuo viro vix satis digna sint observanda tale iter ingressis, et quam multa pericula fautorem offendendi anxie devitanda. Idcirco amicum, natura ad libertatem propensum, ante omnia dehortatur a duobus sibi diversis vitiis, asperitatis inconcinnae altero (vv. 5-8. 15-20), altero adulationis scurrilis (vv. 10-14). Deinde docet cavendum esse, ne variis vitiis (libidine, alea, ostentatione, avaritia) potentem fautorem vel ab se alienet vel nimis obnoxius ei fiat vel ita ab eo tractetur, ut solebat vanos homines sensim perdere Eutrapelus ille (vv. 21-36). Dein Lollium dehortatur, ne curiosus sit secretorum neu commissa divolget (vv. 37 et 38); ne sua studia studiis patroni remittere cunctetur, neve inofficiosus videatur (vv. 39-66); ne incautius de aliis loquatur (vv. 68-71); ne ancillas puerosve domini adamet (vv. 72-75); ne imprudentius agat in aliis commendandis vel intempestive defendendis (vv. 76-85). Iam postquam tot praecepta de eis, quae vitare deberet, tradidit, in loco communi de difficultate ac periculis culturae potentium amicorum paulisper immoratur (vv. 86-88). «Caput rerum autem» pergit «hoc est, ut accommodes, quoad eius fieri potest, tuos mores regis tui indoli universae. Verum, ne recta via deerres, omni tempore philosophorum scripta legere perges, quorum institutione quandoque condiscas, quae sit vita tranquilla et vere beata, qua equidem ego in Sabino meo perfruor.» Epistulam scriptam esse a. u. c. 734 docet v. 56 sq.

1-4. *Si bene te novi*] Cfr. sat. I 9, 22. Seneca epist. 16, 7: *Iam ab initio, si te bene novi, circumspicies* cet. — *metues - - praebere*] «vitabis - - praebere;» «cavebis, ne - - praebeas.» Cfr. ad od. II 2, 7. — *liberrime*] In ipso superlativo inest tacita admonitio, ne παῤῥησίᾳ, de qua gloriabatur, tempore et loco minus opportuno nimis indulgeat. — *Scurrantis*] ut ep. I 17, 19 «pabuli causa assentantis et risum moventis.» Lamb. — *professus*] «omnibus tuis necessariis cum dixeris potentioris te amicum semper fore, numquam parasitum.» Horatius usus est concreto pro abstracto, *amico* pro *amicitia*, ut od. I 35, 22: *nec comitem abnegat*, ubi Kiefsling haec alia exempla attulit: Ovid. a. a. I 127: *si qua repugnarat nimium comitemque negabat.* Prop. V 2, 39: *vix posset implere censorem.* — *dispar*] moribus et ingenuo. — *Discolor*] Sunt qui de habitu cultuque intellegant, quia matronae palla et stola alba cum instita purpurea, libertinae meretrices tunica super-

Discolor, infido scurrae distabit amicus.
Est huic diversum vitio vitium prope maius,
Asperitas agrestis et inconcinna gravisque,
Quae se commendat tonsa cute, dentibus atris,
Dum volt libertas dici mera veraque virtus.
Virtus est medium vitiorum et utrimque reductum.
Alter in obsequium plus aequo pronus et imi

EP. XVIII. 9. *utrumque* aRγ

iniecta toga omnium colorum indutae in publicum prodibant. Seneca n. q. VII 31, 2: *colores meretricios, matronis quidem non induendos, viri sumimus.* Sed melius de toto vitae colore externo (sat. II 1, 60; ep. I 17, 23) interpretaberis, ut sit «diversa, *verschiedenartig.*» Cfr. Pers. 5, 52: *Mille hominum species et rerum discolor usus.* — *infido*] Cfr. od. I 35, 25. Part. *ita* post *ut* vel *sicut* saepe omittitur. — *scurrae distabit*] Vide ad od. II 2, 18.

5-9. *diversum*] «contrarium, oppositum.» — *vitio vitium*] Cfr. ad ep. I 19, 6. — *prope maius*] quatenus is, cui inest, prorsus aberrat a fine suo principum virorum favorem sibi conciliandi. — *agrestis* cet.] Cumulatis his ἐπιθέτοις significat, quantopere ingrata ac molesta sit huiusmodi rusticitas. — *inconcinna*] «invenusta atque insuavis, quia discrepat ab ea vitae ratione, quam homines politi et comes sequuntur.» — *Quae se commendat*] «quae se aliis commendare studet, quae credit omni mollitie vitata se commendatum iri, maxime τῇ ἐν χρῷ κουρᾷ, parsimoniae signo, ceteraque neglegentia in habitu, quam consectabantur aretalogi Stoici et Cynici horumque inter Romanos imitatores.» — *tonsa cute*] Etiam Iuv. 2, 15 Stoici cuiusdam *supercilio brevior coma* irridetur. Proprie dicebant *caput ad cutem tondere.* Cels. III 18; IV 2. — *dentibus atris*] E contrario ὁ μικροφιλότιμος Theophr. Char. XXI Dübn. solet πλειστάκις ἀποχείρασθαι καὶ τοὺς ὀδόντας λευκοὺς ἔχειν. — *dici mera*] de homine identidem suam libertatem crepante, dum nescit se rudi illa asperitate alios offendere. — *Virtus*] «vera in qualicumque condicione vivendi ratio.» — *medium vitiorum*] ex nota illa Aristotelis doctrina (Eth. Nicom. II 6): Ἔστιν ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετική, ἐν μεσότητι οὖσα - - μεσότης δὲ δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολήν, τῆς δὲ κατ' ἔλλειψιν. Cic. Brut. 149: *Cum omnis virtus sit, ut vestra, Brute, vetus Academia dixit, mediocritas, uterque horum medium quiddam volebat sequi.* Similiter od. II 10, 5 *auream mediocritatem* laudat. — *utrimque reductum*] «ab utroque extremo, ut ipsa ratio docet, remotum.» Cfr. Lucret. V 839: *interutraque nec utrum, utrimque remotum.*

10-12. *Alter*] «assentator scurrilis» (v. 4). — *in obsequium* cet.] Ammianus in Anthol. Palat. IX 573: Μὴ σύ γ' ἐπ' ἀλλοτρίης, ὤνθρωφ', ζῷοιο τραπέζης, Ψωμὸν ὀνείδειον γαστρὶ χαριζόμενος, Ἄλλοτε μὲν χλαίοντι καὶ ἐστυγνωμένῳ ὄμμα Συγχλαίων, καὖθις σὺν γελόωντι γελῶν, Οὔτε σύ γε χλευθμοῦ κεχρημένος οὔτε γέλωτος, Καὶ χλαιωμιλίῃ καὶ

Derisor lecti sic nutum divitis horret,
Sic iterat voces et verba cadentia tollit,
Ut puerum saevo credas dictata magistro
Reddere vel partis mimum tractare secundas:
Alter rixatur de lana saepe caprina, 15

15. «*alter rixatur* - - Bland. antiquiss., ex quo Comment. descripsimus, habet *alter rixatus de lana saepe caprina propugnat: nugis armatus scilicet.* ubi supra scriptum est *nugis armatus*, id est *inutilibus argumentis*, *verbis*, *λόγοις*, *lingua scilicet.* Duo alii Blandin. *alter rixatur de lana saepe caprina propugnat nugis armatus. scilicet.* quartus Bland. *alter rixatus de lana saepe capr. propugnat nugis armatus. scilicet* - -» Cruq. *rixator* coni. Muretus

γελοιομιλίη. — *imi - lecti*] in quo una cum convivii domino soliti eius scurrae accumbebant. Cfr. sat. II 8, 40 sq. Est autem genitivus attributivus potius quam loci aut obiecti, pro quo a plerisque falso habetur, ut sit *derisor imi lecti* is, qui imo lecto dignus est, cuius quasi officium erat ceteros scurras atque umbras, homines etiam absentes, dictis facetis et mordacibus traducendi, quo convivatur et qui paris aderant condicionis exhilararentur. Comparandus est cum hoc parasito Theophr. Char. 2 et a. p. 428 sqq. — *nutum*] Cic. parad. 5, 39: *Hereditatis spes - - quem nutum locupletis orbi senis non observat? — horret*] «tanta cum observantia omnem patroni nutum exsequitur, quasi eum ut tyrannum reformidet.» — *cadentia tollit*] «excidentia et temere prolata suscipit pro mirandis propter festivitatem ac leporem.» Scholl.

13. 14. *saevo - - magistro*] «a *plagoso* aliquo *Orbilio* (ep. II 1, 70).» — *dictata*] Cic. ad Q. fr. III 1, 11: *meam* (orationem) *in illum* (L. Pisonem Caesoninum) *pueri omnes tamquam dictata perdiscant.* — *Reddere*] Cfr. ad ep. I 1, 55. Cic. de nat. deor. I 72: *Ista enim a vobis quasi dictata redduntur, quae Epicurus oscitans alucinatus est.* — *partis mimum tractare secundas*] De mimis proprie dictis accipiendum puto potius quam de comoedis: nam (actor) *secundarum partium fere omnibus mimis parasitus inducitur*, ut ait Festus in *Salva res* p. 326 Muell. Is igitur necessario perpetuus quasi assentator actoris primarum partium erat atque imitator maxime gestu, qui primariae personae verbis et gestibus responderet. Atque bellum habes huius imitationis exemplum in Sueton. Calig. 57: *Et cum in Laureolo mimo, in quo actor proripiens se ruina sanguinem vomit, plures secundarum certatim experimentum artis darent, cruore scena abundavit.* Hinc translate, ut h. l., etiam Cic. Brut. 243: *Q. Arrius fuit - M. Crassi quasi secundarum.* Seneca de ira III 8, 6: *Optimum iudicavit* (Caelii cliens), *quidquid dixisset, sequi et secundas agere.*

15-18. *Alter* cet.] «Aeque atque adulator peccat ille morosus et agrestis, qui de rebus nullius momenti acerrime disputat et altercatur.» — *De lana caprina rixari* et *περὶ ὄνου σκιᾶς μάχεσθαι* (Lucian. Her-

Propugnat nugis armatus: 'Scilicet ut non
Sit mihi prima fides et vere quod placet ut non
Acriter elatrem? Pretium aetas altera sordet.'
Ambigitur quid enim? Castor sciat an Docilis plus;

18. «*acriter elatrem?* in omnibus fere scriptis cum interrogatione leguntur» Cruq. — 19. «tres Bland. habent *Dolicis*» Cruq.

mot. 71) sunt proverbia in rixantes de rebus levissimis aut quae omnino nullius pretii sunt. «De nihilo aut, ut quidam dicunt, caprorum pilos non saetam dicens esse sed lanam.» Porph. Quamquam ICtos agnovisse lanam caprinam apparet ex Ulpian. Dig. XXXII 70 § 10: *Lanâ legatâ etiam leporinam lanam et anserinam et caprinam credo contineri.* Fuerunt qui distinguerent: *Alter rixatur, de lana saepe caprina Propugnat* cet.; sed constructio usitata, quam in hac sermonis cotidiani imitatione vix deseruit Horatius, est *rixari de aliqua re, propugnare pro aliqua re* vel *aliquid.* Lectionem codicis V *rixatus* qua asyndeton illud *rixatur -, propugnat* quibusdam ingratum tollitur, defendere conatus est Kiefsling: «das Part. Perf. des Deponens *rixatus* 'in Zank geraten' steht doch auf einer Stufe mit *soliti prandere*, 'welche die Gewohnheit angenommen' sat. II 3, 245.» Aliis placuit Mureti coniectura *rixator*, etsi ante Quintilianum (XI 1, 29) non invenitur. — *Propugnat nugis armatus*] «futilibus argumentis verbisque inanibus utens pugnat pro rebus futilibus, indignationemque suam sic effundit: *Scilicet*» cet. Ablativus *nugis* cum utroque verbo iungendus, *pugnat pro nugis* et *nugis armatus.* (Cic. p. domo 141: *incredibili armatus audacia.*) Facile quidem *et*, quod Bentley, Schmid, Passow inseruerunt, excidere potuit. (Est in fine versus sat. I 3, 13; II 2, 58; [5, 97] 8, 92; ep. I 2, 30; 6, 31; 7, 27; 14, 2; 16, 76; 17, 19; 18, 50; II 2, 3; a. p. 270). Haupt, quem Vahlen secutus est, ut asyndeton tolleret, scripsit *Alter rixatur, de lana saepe caprina, propugnat* etc. ut tria sint membra et ad alterum suppleatur *contendit.* Sed in asyndeto nihil est offensionis. Cfr. Herbst, lectt. Venus. I p. 33. — *Scilicet*] Alius igitur acriter de rebus nullius momenti cum aliis rixatur, interdum hoc quoque dicit: «Per mihi mirum accidit profecto, si qui adsunt non mihi potissimum fidem habeant, quippe qui melius quam ceteri verum noverim; permirum, si quis mihi interdicere velit, ne, quod mihi semel persuasi, sine ulla reticentia et sine ullo metu clare proferam.» Alii, in quibus Kiefsling, *scilicet*, quod hoc sensu (cfr. ep. I 9, 3; 15, 36; 20, 2; II 2, 44) nusquam in interrogatione reperitur, a verbis rixatoris illius seiungunt et scribunt: *Propugnat nugis armatus scilicet.* — *ut non*] «quomodo non - -?» *wie, ich sollte nicht u. s. w.?* ut saepius in interrogationibus indignationis, quae dicuntur. — *Elatrare* est «summa pulmonis contentione proferre, quod in buccam venit.» — *Pretium* cet.] «Reicio vel condicionem, quam alius libentissime accipiat, ut vel post senectutem repuerascere vel post mortem reviviscere iterumque per longam annorum seriem in terris degere mihi liceat.» Cfr. Hom. Iliad. IX 444 sqq. — *sordet*] Cfr. ep. I 11, 4.

19. 20. *Ambigitur quid enim?*] «Qua de re tandem controversia est?

Brundisium Minuci melius via ducat an Appi.
Quem damnosa Venus, quem praeceps alea nudat,
Gloria quem supra viris et vestit et unguit,
Quem tenet argenti sitis inportuna famesque,
Quem paupertatis pudor et fuga, dives amicus,
Saepe decem vitiis instructior, odit et horret,
Aut, si non odit, regit ac veluti pia mater

20. «4 Bland. et Sil. habent *Minuti*» Cruq. — 22. *unguet* g

Sane de levicula.» — *Castor - - Docilis*] gladiatores illo tempore magnis laudibus ab omnibus celebrati. *Docilis* cognomen reperitur CIL V 4952. 8307. — *sciat - - plus*] «peritior sit artis suae.» — *Brundisium* cet.] «Utrum via Minucia an nota illa Appia commodius Brundisium ducat.» Viam *Minuciam*, quae adhuc ab uno Cicerone (ad Att. IX 6, 1: *cohortesque sex, quae Albae fuissent, ad Curium via Minucia transisse*) appellata erat, Kiefsling etiam in his verbis Strabonis (VI p. 282) sibi invenisse videtur: *δεῦρο* (Brundisium) *πάντες καταίρουσιν, οἷς εἰς τὴν Ῥώμην πρόκειται ὁδός. δύο δέ εἰσι, μία μὲν ἡ Μινυκία* (*ἡ μινοίκη* codd. *ἡμιονική* vulg.) *διὰ Πευκετίων - - καὶ Δαυνίων καὶ Σαυνιτῶν μέχρι Βενεουεντοῦ, ἐφ' ᾗ ὁδῷ Ἐγνατία πόλις, εἶτα Κελία καὶ Νήτιον καὶ Κανύσιον καὶ Ἑρδωνία· ἡ δὲ διὰ Τάραντος μικρὸν ἐν ἀριστερᾷ, ὅσον δὴ μιᾶς ἡμέρας περίοδον κυκλεύσαντι, ἡ Ἀππία λεγομένη, ἀμαξήλατος μᾶλλον· ἐν ταύτῃ δὲ πόλις Οὐρία τε καὶ Οὐενουσία.* Quae coniectura si vera est, via Minucia, a Traiano demum confecta, est ea via, qua etiam Horatius cum Maecenate Benevento Brundisium secundum litus profectus est.

21-25. *Quem* cet.] «Qui his, quae enumerat, vitiis deturpatus divitis amici, fortasse etiam vitiosioris, gratiam captat, aut hunc brevi tempore ab se abalienabit aut amissa libertate ab eo semper castigabitur. Qui ergo fautorem firmiter secum coniungere simulque libertatem retinere volet, is ante omnia a vitiis, quibus ille iure succenseat, liber esto.» — *damnosa Venus*] partim, ut ep. II 1, 107: *damnosa libido*, quia amicae amatores emungunt, partim, quia corpus ipsum enervat. Ovid. ex Ponto I 10, 33: *vires adimit Veneris damnosa voluptas.* — *praeceps alea*] «in qua periculum inest, ne uno talorum iactu ingentem pecuniae summam perdamus et spoliati re familiari decoquere debeamus.» Pers. 5, 57: *hunc alea decoquit, ille In Venerem putris.* — *Gloria* cet.] *κενοδυξία.* «Homo vanus, gloriolae studio abreptus, sumptuosioribus vestibus unguentisque utitur, quam eius facultates concedunt.» — *inportuna*] «quae pecuniae cupidum conquiescere numquam sinit et eum continuo vexat.» — *decem vitiis instructior*] «multo vitiosior.» *Decem* sic usurpabant in sermone cotidiano. Plaut. Merc. 345: *Ita animi decem in pectore incerti certant.* A. P. 365: *Haec* (poesis) *placuit semel, haec deciens repetita placebit. Instructior* autem *παρὰ πρυσδοκίαν*, quasi vero vitia ornamento et commodo sint.

26-30. *regit*] «rationem vivendi ei praescribit.» — *veluti pia mater*]

Plus quam se sapere et virtutibus esse priorem
Volt et ait prope vera: 'Meae — contendere noli —
Stultitiam patiuntur opes: tibi parvula res est.
Arta decet sanum comitem toga: desine mecum
Certare. Eutrapelus cuicumque nocere volebat,
Vestimenta dabat pretiosa: beatus enim iam
Cum pulchris tunicis sumet nova consilia et spes,
Dormiet in lucem, scorto postponet honestum
Officium, nummos alienos pascet, ad imum
Thraex erit aut olitoris aget mercede caballum.'

28. «*meae* - - omnia quae vidi scripta» Cruq. — 36. *agit* Aaγ

Admodum festive comparat divitem vitiosum, qui amici inferioris malam aliquam consuetudinem castigat, cum matre, cui liberos a vitiis revocare propositum est et efficere, ut vel semet ipsa meliores evadant. — *prope*] Vide ad ep. I 6, 1. — *Meae* cet.] «Meae opes tantae sunt, ut stultitia (quemadmodum luxuriem per euphemismum vocat) eas non attenuet. - - Quod in divite stultitia est et vanitas, illud in paupere furor est ac dementia.» Gesn. — *Arta - - toga*] ut ep. I 19, 13 *exigua toga*. Ditiores togis utebantur largis (*bis trium ulnarum toga* epod. 4, 8), quo plicarum pulchre se excipientium maior esset numerus. Cfr. Becker Gallus III^3 143. — *comitem*] non tam in itinere, quam honestius vocabulum pro cliente, qui patronum in forum deducit. Cfr. sat. II 5, 17.

31-36. *Eutrapelus*] P. Volumnius, eques Ro., ad quem sunt Cic. epistulae ad fam. VII 32 et 33, propter festivitatem, facetias, urbanitatem, quibus aequales paene omnes superabat, Eutrapelus nominatus est. (Aristot. rhet. II 12: *οἱ νέοι - - φιλογέλωτες, διὸ καὶ εὐτράπελοι· ἡ γὰρ εὐτραπελία πεπαιδευμένη ὕβρις ἐστίν.*) Erat is inter Antonii *collusores et sodales*. Cic. Philipp. XIII 3. Aliquoties ei opem tulit Atticus. Corn. Nep. Att. 9; 10; 12. Recte etiam vv. 31-36 orationi divitis amici adiunxisse puto Kiefslingium. — *cuicumque*] idem fere est atque «si cui.» — *dabat*] Imperfectum significat aut «dare olim solebat» aut «dare conabatur.» — *beatus*] «se beatum esse somnians.» — *sumet*] «Haec cogitabat vel dicere solebat Eutrapelus.» Schol. — *in lucem*] *bis in den Tag hinein*. — *honestum Officium*] ut ep. I 17, 21: *Officium facio*, non est *τὸ καθῆκον*, sed significat imprimis salutationem patroni ceterorumque fautorum atque observantiam in eos. — *nummos - pascet*] Recte iam Porphyrio: «faciet aes alienum usuris crescere.» Ad tropum *pascet* cfr. Tacit. Agric. 31: *Britannia servitutem suam cotidie emit, cotidie pascit*. — *ad imum*] «ad extremum, ubi nihil iam ei remanserit, auctorabit se lanistae.» — *Thraex*] Vide sat. II 6, 44. — *olitoris aget* cet.] «mercennarius erit olitoris sive ex posteriore Latinitate hortulani, qui extra Urbem hortum colens hunc decoctorem cotidie cum oleribus in forum olitorium mittit.»

Arcanum neque tu scrutaberis illius umquam,
Commissumque teges et vino tortus et ira.
Nec tua laudabis studia aut aliena reprendes,
Nec, cum venari volet ille, poemata panges.
Gratia sic fratrum geminorum Amphionis atque
Zethi dissiluit, donec suspecta severo
Conticuit lyra. Fraternis cessisse putatur
Moribus Amphion: tu cede potentis amici

37. *scrutaveris* g *illius* y correxit Bentley *ullius* omnes nostri — 39. *reprendes* g — 40. *pangas* g

37. 38. *Arcanum* cet.] His vv. enumeratis vitiis, quae Lollio vitanda sint, ei commendat bonas artes, quibus uti debeat; ante omnia integram fidem in fautorem et honestum obsequium observantiamque in eundem, multo quidem diversam a vili illa adulatione vv. 10-14. Lehrs, Ribbeck, Schütz, quibus h. l. series sententiarum abruptior videbatur, versuum ordinem mutaverunt. Sed equidem persuasum habeo eos, qui librariorum incuria ordinem versuum saepius mutatum esse putant, naturam ac rationem epistularum Horatianarum parum perspexisse. — *illius*] «fautoris tui;» quod partim cum non intellegerent, partim quo generale fieret praeceptum, plerique scripserunt *ullius*. Nonnulli v. *illius* de Tiberio interpretati sunt, sed sine idoneis argumentis. Est omnino «*regis* (ut alibi ait), fautoris tui.» Cfr. v. 40. — *vino tortus*] a. p. 434: *Reges dicuntur multis urguere culullis Et torquere mero, quem perspexisse laborant.* — *ira*] «Si quando te obiurgarit patronus aut minus amice te tractarit, noli propterea velut ultionis causa aliis effutire arcana ab eo tibi concredita.»

39. 40. *Nec tua* cet.] «Hoc quoque solet offendere potentes amicos, si studia (ἐπιτηδεύματα) nostra dumtaxat laudabilia esse contendimus, aliena, patroni praecipue, studia detrectamus ac reprehendimus.» — *poemata panges*] a. p. 416: *Ego mira poemata pango.* Sic etiam in prosa oratione. Cic. ad fam. XVI 18, 3: *An pangis aliquid Sophocleum.* Tropi origo cernitur in Columellae illo X 251: *ceu littera proxima primae Pangitur in cera docti mucrone* (stilo) *magistri.*

41-44. *Gratia sic fratrum* cet.] «Propter similem studiorum discrepantiam ortum est aliquando discidium inter Iovis et Antiopae filios, Amphionem, cui Mercurius lyram illam murorum Thebanorum conditricem donaverat (od. III 11, 1), et Zethum, pastorem atque agricolam, artis musicae contemptorem, et omnino hominem *durum*.» Haec fabula Romanis ex Pacuvii Antiopa, in qua hic imitatus est Euripidem (frg. 188 N.), erat notissima. Cfr. Ribbeck, Röm. Trag. p. 281 sqq. — *dissiluit*] «celeriter discissa est.» — *suspecta severo*] «invisa, quam oderat homo severus et tristis, utpote quae ignaviae, voluptatis damnosae, intemperantiae instrumentum esset.» Zethi truculentiam bene expressit Pacuvius v. 15 Ribb.: *Minitabiliterque increpare dictis saevis incipit;*

Lenibus imperiis, quotiensque educet in agros
Aetolis onerata plagis iumenta canesque,
Surge et inhumanae senium depone Camenae,
Cenes ut pariter pulmenta laboribus empta;
Romanis sollemne viris opus, utile famae
Vitaeque et membris; praesertim cum valeas et

45. *ducit* Fy — 46. *Aetolis* R Porph. *Aetoliis* Aaγ *Aetholus* F (?) *Etholus* g *Aeoliis* y Vliet, Haupt, Vahlen

et Euripides (fragm. 184 N.): *Μοῦσάν τιν' ἄτοπον εἰσάγεις, ἀσύμφορον, Ἀργόν, φίλοινον, χρημάτων ἀτημελῆ.* Idem (188 N.): *τοιαῦτ' ἄειδε, καὶ δόξεις φρονεῖν, Σκάπτων, ἀρῶν γῆν, ποιμνίων ἐπιστατῶν, Ἄλλοις τὰ κομψὰ ταῦτ' ἀφεὶς σοφίσματα, Ἐξ ὧν κενοῖσιν ἐγκατοικήσεις δόμοις.* Schol. ad Plat. Gorg. p. 486 (115 Or.): *Ζῆθός φησι τῷ Ἀμφίονι, μουσικῷ ὄντι, Ῥῖψον τὴν λύραν, κέχρησο δὲ ὅπλοις.* — *severo*] Prop. IV 15, 29: *et durum Zethum et lacrimis Amphione mollem.* — *cessisse putatur*] «cessit, ut tradunt poetae, quibus nos accredimus.» — *Moribus*] «quippe qui fratris morositatem pulchre nosset, cessit, ne implacabile odium inter ambos oriretur.» — *Amphion*] Postquam respondit (Eur. fr. 199 N.): *Τὸ δ' ἀσθενές μου καὶ τὸ θῆλυ σώματος Κακῶς ἐμέμφθης· εἰ γὰρ εὖ φρονεῖν ἔχω, Κρεῖσσον τόδ' ἔστι καρτεροῦ βραχίονος*, lyram sub chlamyde abdidit, ut est in anaglypho apud Winckelmann *Monum. ined.* II 113.

45-50. *Lenibus imperiis*] «Nam si vere tibi amicus est, numquam dura vel importuna erunt eius iussa;» quo facilius tu ea exsequi poteris.» — *Aetolis*] «Meleager Calydonium aprum nobilis venator excepit. Inde epitheton fecit Horatius, ut *Aetolis* retibus ad apros factis intellegamus.» Porph. Vlietii coniectura *Aeoliis* significaret *Cumanas;* etenim *bonus Aeoliae de valle Sibyllae Fetus* lini, teste Gratio Cyneg. 35. Sed neque ad transportandas *Cumanas plagas*, utpote tenuissimas et levissimas (Plin. h. n. XIX 2), iumentis opus erat et epitheton *Aeoliis* pro *Cumanis* nimis obscurum videtur. — *onerata plagis iumenta*] Cfr. ep. I 6, 58. — *inhumanae*] «morosae et truculentae», cum omnis Musa humana et comis esse debeat. — *senium*] morositatem, pr. qualis in senibus esse solet. — *pulmenta laboribus empta*] «carnem ferarum, quas una confeceritis;« quae cena vel ideo placet venatoribus, quod proprio labore parata est. Sat. II 2, 20: *Tu pulmentaria quaere Sudando.* «His autem cogitationibus te consolabere, solitam hanc fuisse corporis exercitationem maioribus nostris, viris tam fortibus ac strenuis, ut contra Graecis trochum et discum.» — *Romanis sollemne viris opus*] Plin. paneg. 81: *Olim haec experientia iuventutis, haec voluptas erat; his artibus futuri duces imbuebantur, certare cum fugacibus feris cursu, cum audacibus robore, cum callidis astu: nec mediocre pacis decus habebatur submota campis irruptio ferarum et obsidione quadam liberatus agrestium labor.* — *utile famae*] propter id ipsum quod assiduus venator abhorret ab omni mollitie;

Vel cursu superare canem vel viribus aprum
Possis. Adde, virilia quod speciosius arma
Non est qui tractet: scis, quo clamore coronae
Proelia sustineas campestria; denique saevam
Militiam puer et Cantabrica bella tulisti
Sub duce, qui templis Parthorum signa refigit
Nunc et, siquid abest, Italis adiudicat armis.
Ac ne te retrahas et inexcusabilis absis,

56. «*refigit nunc* - - omnes libri scripti cum interpunctione τὸ nunc ac τὸ &, quam lectionem confirmat τὸ *adiudicat*» Cruq. — 57. *arvis* coni. Bentley — 58. *abstes* coni. Bentley

«corpus item» addit «venatio corroborat.»

53-57. *scis, quo* cet.] «Scis, quo spectatorum (a. p. 381) plausu in campo Martio te exerceas batuendo et pila iaciendo.» *Proelia* igitur *campestria* sunt certamina ludicra, quae in campo committuntur. A. p. 379: *Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis.* — *saevam Militiam*] Eadem *acris* vocatur od. III 2, 2. — *sustineas*] Vide ad ep. II 1, 1. — *Cantabrica*] Cum dicat, *duce* Augusto *puer* haec *bella tulisti*, minime cogitandum est de Cantabris ab Agrippa demum a. u. c. 734 devictis (ep. I 12, 26), sed de expeditione in Cantabros et Astures ab Augusto suscepta, et, ipse cum in morbum prolapsus esset, ab eius legatis C. Antistio et T. Carisio haud infeliciter ad finem perducta a. u. c. 729. Dio Cass. LIII 25. Dextre sane simul laudat et Augustum et Lollium ipsum. Vv. autem *et Cantabrica bella* per epexegesin adduntur vocabulo *militiam.* — *qui templis* cet.] Cfr. od. IV 15, 6: *Et signa nostro restituit Iovi Derepta Parthorum superbis Postibus.* — *refigit Nunc*] «Nunc ipsum (a. u. c. 734) Augustus auctoritate sua et potentia id perficit, ut refigantur a Parthorum templis arma signaque Crasso olim adempta et a Phraate restituantur Romanis.» Cfr. ad ep. I 12, 27. — *siquid abest*] «si quae regio longinquior nondum subacta est, eam in dicionem populi Romani redigit.» Sunt qui putent Armeniam significari eodem anno Artaxiae ademptam et Tigrani traditam. Ovid. trist. II 227: *Nunc petit Armenius pacem, nunc porrigit arcus Parthus eques, timida captaque signa manu.* — *Italis*] ab *armis* separari non potest; est ablat. instrumenti. Cfr. od. II 13, 18: *Italum robur* pro Romano. Bentleii autem *Italis arvis* non solum ipsi Horatio, verum etiam omnibus eius aequalibus prorsus ἄχυρον visum esset pro *imperio Romano.* — *adiudicat*] V. proprium in finibus regendis. Cic. de off. I 33: *illorum fines, sicut ipsi dixerant, terminavit: in medio relictum quod erat, populo Romano adiudicavit.*

58-66. *Ac*] iunge cum v. *interdum.* Vv. *ne te - - absis* quasi in parenthesi posita sunt. «Cogita modo, quam prave ageres, si te retraheres a regis tui studiis, ubi te secum venatum vocat; nequaquam

Quamvis nil extra numerum fecisse modumque
Curas, interdum nugaris rure paterno:
Partitur lintris exercitus; Actia pugna
Te duce per pueros hostili more refertur;
Adversarius est frater, lacus Hadria; donec
Alterutrum velox Victoria fronde coronet:
Consentire suis studiis qui crediderit te,
Fautor utroque tuum laudabit pollice ludum.
Protinus ut moneam — siquid monitoris eges tu —,

enim causari poteris te similibus exercitationibus numquam vacasse, praesertim cum ruri cum tuis saepe ludas; id quod tamen minime reprehendo, quia, ut ingenuum decet, in hoc quoque ludo, quemadmodum ceteris in rebus, modum servas.» — *absis*] «non adsis venationi a potente amico susceptae.» Coniecturis vel maxime supervacaneis adnumerari debet Bentleii *abstes.* — *nil extra numerum*] *παρὰ τὸν ῥυθμὸν (τοῦ βίου), extra modum, παρὰ μέλος*, «inconcinne, contra decorum; *nichts Taktloses, Unschickliches;*» tropo petito a symphoniis et histrionum actione. Cicero parad. 3, 26: *Histrio si paulum se movit extra numerum* cet.; opponitur *in numerum.* — *nugaris*] «licitis ludis te oblectas.» Cfr. de talibus adultorum lusionibus sat. II 1, 73. — *Actia pugna*] Verg. Aen. VIII 675: *Actia bella.* Vide ad ep. I 12, 20. — *refertur*] «Imaginem pugnae Actiacae exhibes, ita ut tu Augusti, frater natu minor Antonii, servi utriusque militum partes agatis.» Sic dicunt etiam *fabulam referre* = denuo edere. Terent. Hecyr. prol. 2, 21 et 30: *Hecyram ad vos refero - - denuo.* Lolliorum autem iste ludus erat quasi rustica imitatio navalis proelii ab Augusto editi (Sueton. Octav. 43. Tac. ann. XII 56), quod noli cum ludis Actiacis (Dio Cass. LIII 1) confundere. — *hostili more*] «quasi re vera hostes inter vos essetis.» — *velox Victoria*] Gell. VI 6, 5: *Cn. Mattius in secundo Iliadis Victoriam volucrem* praepetem *appellavit hoc versu: Dum det vincenti* praepes *Victoria palmam.* Victoria alata coronam lauream victori imponit etiam in nummis, quos *victoriatos* vocabant. — *utroque - - pollice*] In pollice erat et favoris et aversationis significatio: nam faventes eum reliquis digitis circumclusum premebant, improbantes et gladiatorem victum conficiendum esse significantes vertebant retro et subrigebant. (Hunc gestum nominabant *infestum pollicem.* Cfr. Quint. XI 3, 119.) Plin. h. n. XXVIII 5, 25: *Pollices, cum faveamus, premere etiam proverbio iubemur.* Alciphron II 4 p. 35 Mein. Glycera Menandro: *ἐν τοῖς παρασχηνίοις ἔστηκα, τοὺς δακτύλους ἐμαυτῆς πιέζουσα, ἕως ἂν κροταλίσῃ τὸ θέατρον.* Contra Iuven. 3, 36: *Munera nunc edunt et verso pollice volgus Quem iubet occidunt populariter.* H. l. igitur: «summo applausu dilaudabit.»

67-71. *Protinus* cet.] «porro continuatis praeceptionibus ut te monere pergam.» — *siquid*] *εἴ τι, wenn irgend noch.* Verg. Aen.

Quid de quoque viro et cui dicas, saepe videto.
Percontatorem fugito: nam garrulus idem est,
Nec retinent patulae conmissa fideliter aures,
Et semel emissum volat inrevocabile verbum.
Non ancilla tuum iecur ulceret ulla puerve
Intra marmoreum venerandi limen amici,
Ne dominus pueri pulchri caraeve puellae
Munere te parvo beet aut incommodus angat.
Qualem commendes etiam atque etiam aspice, ne mox
Incutiant aliena tibi peccata pudorem.

74. *Ne pueri dominus pulchri* g

V 688: *si quid pietas antiqua labores Respicit humanos. — Quid de quoque* cet.] «quid de quocumque homine dicas.» Porphyrio quidem (cui assentitur Bentley): «Tria dixit: quid dicas, de quo dicas, cui dicas;» ut *de quoque* sit *et de quo*. Cic. Pis. 75: *Tu quid, tu apud quos, tu de quo dicas, intellegis?* Sed simplicior mihi videtur prior ratio. — *patulae*] «semper patentes ad audiendum, curiosae.» Comm. Cruq. Cfr. ep. I 16, 26; II 2, 105; sat. II 6, 46. — *emissum*] tralatum est a sagitta. Nos: *ein entfahrenes Wort*. — *volat*] Apul. de magia c. 83 p. 568 Oud.: *si verba, ita ut poetae aiunt, pinnis apta volgo volarent*. — *inrevocabile*] a. p. 390: *nescit vox missa reverti*. Menander p. 225 M.: *Οὔτ' ἐκ χερὸς μεθέντα καρτερὸν λίθον ῥᾷον κατασχεῖν, οὔτ' ἀπὸ γλώσσης λόγον*.

72-75. *Non* cet.] Cfr. sat. II 5, 91; a. p. 460. Ovid. ex Ponto I 2, 105: *Non petito, ut bene sit, sed uti male tutius*. Cfr. Draeger, Hist. Synt. I 286. — *iecur ulceret*] Cfr. od. I 13, 4 et 25, 15: *iecur ulcerosum*. Vide ad sat. I 9, 66. — *puerve*] verna; quemadmodum narrant Campaspem puellam Apelli ab Alexandro, Vergilio ab Asinio Pollione Alexandrum s. Alexin et a Maecenate Cebetem, quos poeta adamarat, donatos esse. — *Intra marmoreum* cet.] «In domo enim ampla et magnifica venerandi fautoris male te commendabit libidinis vel levissimum vestigium.» — *Munere - parvo*] «quod cum domino ipsi exiguum videatur, facile tibi concedet, quippe quem provideat felicissimum propterea fore, per aliquod certe tempus, ita ut maiora munera, per totam vitam tibi utilia futura, dare iam supersedeat.» Martial. V 16, 2: *Cum minimum vati munus Alexis erat*. — *incommodus*] «minus liberalis, tenax sui.» Sic *incommodum* opponit *facili* et *liberali* Cic. de nat. deor. III 73: *Idem* (Caecilius Statius) *facilem et liberalem patrem incommodum esse amanti filio disputat*. — *angat*] «Aut, si tibi denegabit eiusmodi donum propter qualemcunque causam, fortasse, quia ipse puerum amat, te cupiditate incensum contristet.»

76-81. *Qualem commendes* cet.] Theognis 963: *Μή ποτ' ἐπαινήσῃς πρὶν ἂν εἰδῇς ἄνδρα σαφηνέως, Ὀργὴν καὶ ῥυθμὸν καὶ τρόπον ὄντιν'*

Fallimur et quondam non dignum tradimus: ergo
Quem sua culpa premet, deceptus omitte tueri,
Ut penitus notum si temptent crimina, serves
Tuterisque tuo fidentem praesidio: qui
Dente Theonino cum circumroditur, ecquid
Ad te post paulo ventura pericula sentis?
Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet,
Et neglecta solent incendia sumere viris.
Dulcis inexpertis cultura potentis amici:

81. *fidens est* F — 82. *et quid* agR

ἔχει. — *aspice*] «σκόπει καὶ εὐλαβοῦ, diligenter expende.» — *ne mox Incutiant* cet.] «ne subito te pudore perfundant peccata eius, quem paulo inconsideratius laudaveris.» — *quondam*] ut od. II 10, 18; sat. II 2, 82 pro *interdum*. — *tradimus*] Vide ad ep. I 9, 3. — *ergo* cet.] «Ubi acciderit» inquit «ut is, quem tu probum ac prudentem hominem esse arbitratus principi alicui viro commendaras, indignum se tua commendatione propria culpa reddiderit et fautoris gratia excidat, tum tua priore spe deceptus desine eum tueri, quia indignum nihil iuvabis, temet ipsum stultitiae suspectum facies ac fidem, quae antea tibi tribuebatur, imminues. Indignum igitur missum fac, *ut* (ἵνα, quo) possis tanto maiore cum fiducia tueri innocentem, sed falsis criminibus circumventum atque oppressum.» Qui *ut* explicant «sicut, quemadmodum,» non satis defendere possunt coniunctt. *serves tuterisque* pro *servabis, tutabere*. — *fidentem*] «Ut ille tibi penitus perspectus est ac probatus, sic rursus omnem suam fiduciam in te reponit, et pro falso amico merito te habebit, si eum non defenderis, sed deserueris.»

81-85. *qui Dente* cet.] «Quid, quod etiam propria utilitas hoc requirit, ut inania crimina in amicum coniecta refutes? Nam malignus criminator, iamiam audacior factus et providens te vicissim ab amico, quem prodidisti, destitutum iri, mox te quoque clam adorietur et maledico dente carpet.» — *Theonino*] «Luthienus Theon, libertinus, dicacitatis amaritudine praeter ceteros ita patronum suum exasperavit, ut domo eius summoveretur et quaternario» (id est quadrante) «legato iuberetur restem sibi palumque emere. Per hunc ergo maledici et detractores intelleguntur.» Comm. Cruq. — *circumroditur*] Cfr. sat. I 4, 81; (ep. II 1, 150 sq.) Cic. pro Balbo 57: *More hominum invident, in conviviis rodunt, in circulis vellicant; non illo inimico, sed hoc maledico dente carpunt.* — *paries* cet.] proverbium. Sallust. fragm. p. 228 Gerl. min.: *Non tu scis, si quas aedis ignis acriter cepit, haud facile sunt defensu, quin et comburantur proxuma?*

86-88. Sententiae sic connectuntur: primum post brevem illam digressionem vv. 81-85 *qui Dente - - vires* sententia generali *Dulcis - - metuit* viam sibi munit ad novum praeceptum: *Tu, dum tua* cet. «Ergo ubi expertus eris talis ami-

Expertus metuit. Tu, dum tua navis in alto est,
Hoc age, ne mutata retrorsum te ferat aura.
Oderunt hilarem tristes tristemque iocosi,
Sedatum celeres, agilem navumque remissi;
Potores bibuli media de nocte Falerni

87. *metuet* R_1F — v. 91. prima manu exhibet σ, recentiore manu $\gamma\psi$; omnino deest in AagRφ *Potores liquidi media de luce Falerni* cum Bentleio delendum censuerunt Orelli, Holder et Keller, *bibuli - Oderunt* deleverunt Meineke, Haupt, L. Müller, Schütz, defendit Vahlen.

citiae difficultatem, semper metues, ne vel propter leves causas, mutato aliquando fautoris in te animo, discindatur. Itaque, dum bono cum successu ea uteris, in eo strenue elabora, ne subito regis tui gratia excidas. Accommoda igitur animum affectusque tuos ad illius affectus ac studia; nam potentes hoc velut suo iure postulant, ut clientes eadem sequantur eodemque modo animati sint atque ipsi. Itaque *Deme supercilio nubem.*» Tot verba facienda erant propter transpositionem a Doederleinio propositam: v. 94. 95. 86-88. 96 sqq. — *Dulcis* cet.] Comparant Pindari fr. 110 Bgk.: *Γλυκὺ δ' ἀπείροισι πόλεμος· πεπειραμένων δέ τις Ταρβεῖ προσιόντα νιν καρδίᾳ περισσῶς.* — *cultura*] «studium, quod in *colendo* potentiore amico ponitur, quem summo obsequio ac veneratione prosequamur necesse est;» qua quidem significatione v. *cultura* videtur *ἅπαξ λεγόμενον*, nisi quod Lactantius V 7 *dei unici piam et religiosam culturam* dixit. — *tua navis in alto est*] Ex verbis *ne mutata retrorsum te ferat aura* = «ne regis tui gratia excidas» patet locum aeque exponendum esse ac Tibull. I 5, 76: *in liquida nat tibi linter aqua*, ubi designatur facilis et expeditus cursus. Ita iuvenem, qui tandem puella potitus est, alloquitur Ovidius a. a. II 9: *mediis tua pinus in undis Navigat.* Recte igitur Porphyrio: «Cum prosperum cursum amicitiae tenes.»

89. 90. *Oderunt* cet.] Iam enumerat rationes, propter quas difficile sit cum potentibus ita versari, ut nullum inde taedium ad nos redundet. Ante omnia indolis diversitas saepe in causa est, ut eis displiceamus. Plaut. Amphitr. 3, 3, 4: *Atque ita servom par videtur frugi sese instituere, Proinde eri ut sint, ipse item sit; voltum e voltu comparet; Tristis sit, si eri sint tristes; hilarus sit, si gaudeant.* Tria autem diversae indolis proponit exempla; prima duo vv. 89 et 90 nude atque *γνωμικῶς*, tertio vv. sqq. adiungit imaginem. — *agilem*] *δραστήριον.* — *remissi*] «lentius ac neglegentius in omnibus rebus versari soliti.»

91-93. *Potores* cet.] Hic versiculus cum in aliquot codicibus desit, Bentley veretur, «ne interpolatoris liberalitati debeatur.» Quamobrem versui succurrit emendando: *Potores liquidi media de luce Falerni*, sed Meineke, quem Haupt, L. Müller, Schütz secuti sunt, verba *bibuli media de nocte Falerni Oderunt* delevit, alii, in quibus Holder, Keller, Kiefsling, totum versum 91, quippe qui ex ep. I 14, 34: *Quem* (scis) *bibulum liquidi media de luce Falerni* confictus sit, eicere rectius esse existimaverunt. Egregius autem

Oderunt porrecta negantem pocula, quamvis
Nocturnos iures te formidare tepores.
Deme supercilio nubem: plerumque modestus
Occupat obscuri speciem, taciturnus acerbi.
Inter cuncta leges et percontabere doctos,
Qua ratione queas traducere leniter aevum,

93. «*tepores* - - omnia scripta nostra» Cruq. *vapores* y Orelli

patronus huic versui exstitit Vahlen in indice lect. aest. Berol. 1886 p. 12 sqq. «Bentleius - - nimis inique» ait «singula interpretatur, cum vituperat *potores bibuli*, quasi dicas *potores potantes;* at Horatius non *potores bibulos* sed *potores bibulos Falerni* appellavit h. e. potores qui bibunt vel bibere cupiunt vinum Falernum, quo nihil est aptius; aut *potores media de nocte bibulos*, quo haec inepta esse evincat, siccos ac sobrios esse affirmat aut maxime negotiosos, quippe qui non solido de die sed de media nocte potare incipiant: at Horatius convivas significat qui πότου προϊόντος circa mediam noctem meliorem notam bibere instituunt.» Idem docet coll. sat. I 7, 23 sqq., ep. I 7, 25 sqq., 1, 95 sqq., II 2, 20 sq., 133 sq. nihil offensionis inesse in repetito verbo *oderunt* et demonstrat versu servato poetam quasi quandam scaenam depinxisse, «cum alteri potare cupiant, hic vero se neget partem capturum causam quae dehortetur professus.» Itaque recte eum iudicavisse puto nec versum inutilem esse aut supervacaneum et similitudinem eius cum ep. I 14, 34 eam esse, «quae ut facile fugere legentem nisi si quis hoc agat, ita vel imprudenti poetae invito subnasci potuerit.» — *tepores*] = calores, qui nimia potatione efficiuntur. Cfr. Ammian. XIX 4, 2: *tepore febrium arescunt.* Pariter vocantur vina (sat. II 8, 38) *fervida*, Falernum (od. II 11, 19) *ardens.*

94. 95. *nubem*] «tristitiam ac severitatem cum quadam iactantia coniunctam.» Frequens imago. Cic. in Pis. 20: *supercilium tuum - -, frontis tuae nubeculam.* Sophocl. Antig. 528: *Νεφέλη δ' ὀφρύων ὕπερ αἱματόεν Ῥέθος αἰσχύνει.* Eurip. Hippol. 172: *Στυγνὸν δ' ὀφρύων νέφος αὐξάνεται. — plerumque* cet.] «Saepe, qui re vera *modestus* est, videtur *obscurus*, id est minime apertus et simplex, sed qui intimos suos sensus callide occulat, *taciturnus* rursus *acerbus*, animo a potente amico clam averso.» Cic. de off. III 57: *Hoc autem celandi genus - - non aperti, non simplicis, non ingenui, non iusti, non viri boni* (est), *versuti potius, obscuri, astuti, fallacis, malitiosi, callidi, veteratoris, vafri.* Tacitus Agr. 42: *Domitiani natura - - quo obscurior, eo irrevocabilior. — acerbi*] «qui, dummodo posset, libenter te vituperaret; nunc saltem non tibi applaudit, sed morose tacet.»

96-99. *Inter cuncta* cet.] scil. negotia et officia erga regem tuum: «zwischen all dem Thun und den Verpflichtungen, welche dir dein Verhältnis auferlegt, vergifs nicht - -» Kiessl. — *leges*] «philosophorum scripta et *percontabere* sapientes amicos, *num* te lucri et potentiae cupiditas, cui semper deest aliquid et quae numquam expletur, agitare debeat, an alia vivendi ratio repe-

Num te semper inops agitet vexetque cupido,
Num pavor et rerum mediocriter utilium spes,
Virtutem doctrina paret naturane donet,
Quid minuat curas, quid te tibi reddat amicum,
Quid pure tranquillet, honos an dulce lucellum
An secretum iter et fallentis semita vitae.
Me quotiens reficit gelidus Digentia rivus,

98 et 99. *Ne* pro *Num* Lambin, Bentley *Neu* L. Müller «Bland. 4 - - in utroque versu habent *num*» Cruq. — 99. *Nam* γ

riri queat multo tranquillior ac felicior, quam ego me adeptum esse reor.» Particula *num* poeta significat negaturos sapientes, hanc *comitis* vitam esse beatam, et consilium amico daturos esse, ut aliam viam ingrediatur. — *traducere - aevum*] Cfr. Verg. Cul. 96: *Securam placido traducit* (pastor) *pectore vitam.* — *pavor*] «timor, ne aut careas semper *rebus mediocriter utilibus* aut partis rursus spolieris.» — *mediocriter utilium*] quae Stoici *ἀδιάφορα* vocabant, de quibus valet illud Terentianum Heaut. 195: *Atque haec perinde sunt, ut illius animus est, qui ea possidet: Qui uti scit, ei bona; illi, qui non utitur recte, mala.* Cic. de fin. III 53: *Quoniam autem omne, quod est bonum, primum locum tenere dicimus, necesse est nec bonum esse nec malum hoc, quod praepositum vel praecipuum (προηγμένον) nominamus. Idque ita definimus, quod sit indifferens cum aestimatione mediocri; quod enim illi ἀδιάφορον dicunt, id mihi ita occurrit, ut indifferens dicerem.* Cfr. Tusc. V 47.

100-103. *Virtutem doctrina paret*] Solita philosophorum quaestio *περὶ ἀρετῆς, εἰ διδακτόν·* de qua cfr. Platonis Menonem et Protagoram. Cic. part. or. 64: *quonam pacto virtus pariatur, naturane an ratione an usu.* — *quid te tibi* cet.] Plato de rep. X p. 621 C: *Δικαιοσύνην μετὰ φρονήσεως παντὶ τρόπῳ ἐπιτηδεύσομεν, ἵνα καὶ ἡμῖν αὐτοῖς φίλοι ὦμεν καὶ τοῖς θεοῖς.* — *pure*] «sincere ac perfecte, adeo ut nihil iam ultra desideretur. — *tranquillet*] «Quibus studiis quoque vitae instituto ad placidam quietamque constantiam» (ut tranquillitatem definit Cicero Tusc. IV 10) «perventurus sis? utrum honoribus an divitiis an vita placida et quieta, longe a multitudinis turbis traducta?» Tria autem sunt membra, ut apud Cic. part. or. loco supra allato; ad Att. IX 2: *Utrum hoc tu parum commeministi, an ego non satis intellexi, an mutasti sententiam?* Liv. XXI 10, 6: *Utrum hostem an vos an fortunam utriusque populi ignoratis?* Male pro *an d.* voluit Schütz *ac*, Ribbeck *aut.* — *semita fallens* est latens multitudinem; quam semitam qui ingreditur, *iter* habet *secretum* ab hominum vestigiis ac solitarium. Est rursus illud *λάθε βιώσας*, ut ep. I 17, 10. Iuven. 10, 363: *semita certe Tranquillae per virtutem patet unica vitae.*

104-108. De *Digentia*, hodie *Licenza*, vide ep. I 16, 12. — *Mandela* cet.] «Mandela (h. *Cantalupo*

Quem Mandela bibit, rugosus frigore pagus,
Quid sentire putas, quid credis, amice, precari?
'Sit mihi quod nunc est, etiam minus, et mihi vivam
Quod superest aevi, siquid superesse volunt di:
Sit bona librorum et provisae frugis in annum
Copia, neu fluitem dubiae spe pendulus horae.
Sed satis est orare Iovem, qui ponit et aufert,

107. *ut* pro *et* Aaγg «*& mihi vivam.* sic 4 Bland.» Cruq. — 110. «omnia scripta habent *neu* praeter unum Silu.» Cruq. — 111. *Haec* y *Est* R «*sed satis est* - - omnes lib. scripti, quos legi» Cruq. *qui* gγy Haupt, Vahlen, Kiefsling *quae* AaRψ Bentley, Orelli, Keller, Schütz *qua* φ *ponit* VF Bentley, Haupt, Vahlen, Kiefsling, Schütz *donat* AaγR Orelli, Keller *donet* g «*qui ponit.* omnes lib. scripti habent *ponit & aufert*» Cruq.

Bardela) pagus est in Sabinis nimis algidus atque contrahens frigore et rugosa faciens hominum corpora.» Porph. — *bibit*] Vide ad od. II 20, 20: *Rhodanique potor.* — *Sit mihi* cet.] «Permaneat mihi, quod nunc possideo; etiam, si partem rei familiaris amisero, idcirco infelicem non me reputabo. Secundo loco opto, ut, quod vitae mihi superest, mihi meo modo vivere liceat:» quae sententia obscuratur lectione *ut mihi*, sive explicabis ἵνα κτλ., sive cum Porphyrione: «dummodo mihi vivam;» sive «ea condicione, ut» cet. *et mihi vivam* est idem ac si dixerit: «et hoc bene utens mihi vivam,» optativus, non futurum, ut alii rati sunt; vis enim sententiae inest in v. *mihi*, id est: «meo, non aliorum arbitratu.»

109. 110. *provisae*] Non avaritiae, sed securitatis tantummodo causa optat, ut sibi victus in singulos annos provisus sit ac propterea certus. Prorsus respondet Epicuri praecepto: καὶ κτήσεως προνοήσεσθαι (τὸν σοφὸν) καὶ τοῦ μέλλοντος. Diog. Laert. X 120. — *neu* cet.] Quartum est, quod optat, ut tranquillitas atque vires animi sibi suppetant, ne umquam inter spes ac timores ceterasque mentis perturbationes et rei domesticae curas anxius atque incertus animi pendeat. — *fluitem*] De eadem re *natare* dicit sat. II 7, 7. Usitatius est *fluctuare.* — *pendulus*] nobis proprie: *in der Schwebe.* — *horae*] *Hora* h. l., ut Verg. Catal. 12, 10 *fallax hora*, est fortuna in horas varians, quae bona externa ex incerta ac mobili sorte pendentia modo donat, modo aufert.

111. 112. *Sed satis* cet.] «Post vota de vita (vere vitali) et librorum frugisque bona copia, iam aliam precem addiderat, *Neve*, inquit, *fluitem dubiae spe pendulus horae*, hoc est, ut v. 99 dixerat: *Neu pavor et rerum mediocriter utilium spes vexet me agitetque:* quod cum τι τῶν ἐφ' ἡμῖν et in sua potestate esset, utpote non ad bona externa, sed ad animum spectans, revocat illud votum ut ex volgi opinione magis quam ex vera ratione conceptum, et se corrigens, «sed satis est» inquit «in duobus

Det vitam, det opes; aequum mi animum ipse parabo.'

illis votis subsistere, quorum penes deos potestas est, neque id eos rogare, quod in mea solius manu est ut consequar. Det modo *sanum vivere*, det *bonam copiam*; ego me ita parabo, *ut ne dubius fluitem.*» Vides iam, opinor, - - *quae* hic locum sibi vindicare, non *qui*. Bentl. Sed v. infra. — *ponit*] Non habeo, quod auctoritatem optimorum codicum relinquam. Vv. *ponere* et *auferre* item inter se opponuntur od. I 34, 14: *hinc apicem rapax Fortuna cum stridore acuto Sustulit, hic posuisse gaudet.* Bene Kiefsling: «Da *det vitam, det opes* das Objekt zu *orare* ist, so ist das von manchen Handschriften gebotene *quae ponit* oder gar *quae donat* eine müfsige Interpolation, welche die Structur verdirbt, oder nötigt *det vitam, det opes* als Konjunktive der Fallsetzung zu fassen, was den Sinn verdirbt.» Utut est, v. *donat* est languidum et vel propter sequens *det* vix tolerandum. — *aequum mi animum*] ut od. II 3, 1 *aequam - - mentem.* Item ait Plautus Aul. 187: *Pol si est animus aequus tibi, sat habes, qui bene vitam colas.*

EPISTULA XIX.

Prisco si credis, Maecenas docte, Cratino,
Nulla placere diu nec vivere carmina possunt,
Quae scribuntur aquae potoribus. Ut male sanos
Adscripsit Liber Satyris Faunisque poetas,

Ep. XIX. 3. *potioribus* AγR

XIX. Duplex hominum genus, ut egregiis scriptoribus accidere solet, Horatio importunum exstitit, id est et imitatorum et invidorum turba. Adversus utrosque coram Maecenate, optimo talium rerum iudice, hac epistula causam suam agit. Primum igitur imitatores, servum pecus, graviter et acerba cum derisione exagitat (vv. 1-20), simulque non sine generoso praestantiae suae sensu sua carmina proprio et Romanis antea incognito artificio facta cum istorum ineptiis contendit (vv. 21-34). Deinde de malevolorum in se invidentia eiusque causis exponit (vv. 35-49). Zell. In ultimis huius libri epistulis hanc fuisse manifestum est; sed tempus pro certo definiri nequit.

1-3. *Prisco - - Cratino*] id est poetae priscae comoediae, a. 423 a. Chr. mortuo (quemadmodum iocatur Aristoph. in Pace v. 700: '*ΕΡΜ. Τί δαί; Κρατῖνος ὁ σοφὸς ἔστιν; ΤΡΥΓ. Ἀπέθανεν, ὤιμ' οἱ Λάκωνες ἐνέβαλον, - - Ὡρακιάσας· οὐ γὰρ ἐξηνέσχετο Ἰδὼν πίθον καταγνύμενον οἴνου πλέων.*) Cfr. sat. I 4, 1. — *docte*] «qui bene versatus es in litteris Graecis et Latinis, ac propterea ipsum quoque Cratinum tristi.» Od. III 8, 5: *Docte sermones utriusque linguae.* — *Nulla* cet.] In *Πυτίνῃ* hoc edixisse videtur. Cfr. Meinekii fragm. Com. II p. 119. Nicaeneti epigr. in Anthol. Pal. XIII 29: *Οἶνός τοι χαρίεντι πέλει ταχὺς ἵππος ἀοιδῷ· Ὕδωρ δὲ πίνων οὐδὲν ἂν τέχοις σοφόν. Ταῦτ' ἔλεγεν, Διόνυσε, καὶ ἔπνεεν οὐχ ἑνὸς ἀσκοῦ Κρατῖνος, ἀλλὰ παντὸς ὠδώδει πίθου.* Iunge autem *placere diu*, non *diu nec vivere*, cum *vivere* per se significet «durare, immortalia esse.» Od. I 32, 3; IV 9, 11. Martial. VI 60, 10: *Victurus Genium debet habere liber.* — *potoribus*] Idem dativus invenitur sat. I 10, 16: *scripta quibus comoedia prisca viris est.* Vide ad od. I 6, 2. Draeger, Hist. Synt. § 189.

3-5. *Ut*] «Ex quo.» Cfr. od. IV 4, 42. «Ex eo tempore» inquit «quo primum poetas Bacchus suam in tutelam recepit atque una cum Satyris ac Faunis sive Paniscis (od. II 17, 28; 19, 4) in suum consortium adscivit, id est inde a prima poesis origine, ipsae quoque Musae *fere* (plerumque, prope semper) vel mane sobriae non fuerunt, olentes (ut ait Acro) etiamtunc vinum nocte potatum.» — *male sanos*] «vesanos (a. p. 455), quia *μαίνονται* furore poetico correpti.» Cfr. Hand Turs. III p. 584. — *Adscripsit*] «tamquam in legionem suam; nam hoc

Vina fere dulces oluerunt mane Camenae.
Laudibus arguitur vini vinosus Homerus:
Ennius ipse pater numquam nisi potus ad arma
Prosiluit dicenda. 'Forum putealque Libonis
Mandabo siccis, adimam cantare severis.'

verbum militare est.» Porph. Cfr. od. III 3, 35. — *Vina*] Ad rem cfr. Athen. X 33: *Ἀλκαῖος ὁ μελοποιὸς καὶ Ἀριστοφάνης ὁ κωμῳδιοποιὸς μεθύοντες ἔγραφον τὰ ποιήματα.*

6-9 *arguitur - vinosus*] *φίλοινος ὤν*, «se ipse prodit, monstrat se vinum amasse laudibus, quas ei impertit,» ut Hom. Il. VI 261: *Ἀνδρὶ δὲ κεκμηῶτι μένος μέγα οἶνος ἀέξει*, et passim ei *ἐπίθετα* tribuens *εὐήνορα, μελίφρονα, μενοεικέα*. — *vini vinosus*] «Eiusdem verbi diversas formas et propter vim et propter sonum adamarunt latini scriptores in eiusque rei gratiam verborum ordinem non raro mutarunt. Cfr. sat. II 2, 39; a. p. 133; ep. I 18, 5 et 89.» Dillenb. — *Ennius*] quippe qui ipse (s. I 3) de se dixerit: *Numquam poetor nisi sim podager.* — *pater*] Propert. IV 3, 5: *Parvaque tam magnis admoram fontibus ora, Unde pater sitiens Ennius ante bibit.* Utrobique *pater* nominatur et quia duobus ante saeculis floruerat et quia cum Livio Andronico Naevioque auctor poesis Latinae habebatur. Cfr. od. IV 8, 20; ep. II 1, 50. — *ad arma - dicenda*] Praesertim in annalibus, quibus bella a Romanis gesta, imprimis Punica, enarrat. — *Prosiluit*] *stürmt' er hervor*; quasi ipse pugnam inturus. — *putealque Libonis*] Cfr. sat. II 6, 35. «Puteal autem Libonis sedes praetoris fuit prope arcum Fabianum, dictum quod a Libone illic primum tribunal et subsellia collocata sunt.» Porph. Cfr. Ovid. rem. am. 561: *Qui Puteal Ianumque timet celeresque Kalendas, Torqueat hunc aeris mutua summa sui.* Ex veterum de Puteali locis accurate inter se collatis haec collegit C. F. Hermannus in indice lectt. Marburg. 1840 p. VIII: «Unum tantum (non duo, ut volgo statuebant) in foro comitioque Romano fuisse Puteal, quod prisca aetate sive ob Navii auguris novaculam sive ob fulgura ibi condita consecratum postmodo a Scribonio Libone, cui negotium publice conquirendorum sacellorum demandatum esset, instauratum atque ita exornatum sit, ut eadem opera praetori, qui in illo loco prope arcum Fabianum ius dicere soleret, tribunal atque subsellia exstrueret, quo facto et faeneratores et alios, qui lites privatas persequerentur, frequenter eo commeare consentaneum erat.» («Libo hic quis fuerit et quando vixerit, ambigunt docti; plurima tamen suadent, ut L. Scribonium Libonem amplectamur, qui Ser. Galbae maxime accusatione a. u. c. 604 inclaruit».) — *Mandabo siccis*] Futuris utitur, ut facete imitetur formulas edicti praetoris. Cic. Verr. I 113: *Nec petitionem nec possessionem dabo.* Ibid. 117: *Secundum tabulas testamenti potissimum possessionem dabo.* «*Siccos* igitur, abstemios (ut od. I 18, 3) iubeo rei faenebri vacare, quippe qui poetico sensu careant.» Ad causidicos et iure consultos minus recte refert Porphyrio. — *adimam cantare*] «severe interdicam, ne poemata componant.» — *severis*] «qui ab omni ludo iocoque abhorrent.» Bene dixisse videtur Kiefsling poetam his versibus irrisisse eos de adversariis, qui ut Propertius im-

Hoc simul edixi, non cessavere poetae
Nocturno certare mero, putere diurno.
Quid, siquis voltu torvo ferus et pede nudo
Exiguaeque togae simulet textore Catonem,
Virtutemne repraesentet moresque Catonis?

10. *edixit* Aaγ Lambinus, Cruquius, Schütz — 13. *extore* R_1 *ex ore* vel *exore* F «quam studiosis - - male consuluit sciolus aliquis in eradenda prima syllaba τοῦ *textore* in uno ex lib. Bland. eaque substituenda quam nunc habemus, mirabiliter est deplorandum; deinde temeritatem stultus ut mutaret inscitia dexteriore supra scripsit *textuque*» Cruq.

primis Callimachum imitabantur, v. Anth. Pal. XI 322: *Πικροὶ καὶ ξηροὶ Καλλιμάχου πρόκυνες*, qui (ibid. XI 20) *Κρήνης ἐξ ἱερῆς πίνετε λιτὸν ὕδωρ*. Cfr. quod Antipatros, Horatii aequalis, iudicat ibid. XI 20: *Σήμερον Ἀγχιλόχοιο καὶ ἄρσενος ἦμαρ Ὁμήρου Σπένδομεν· ὁ κρητὴρ οὐ δέχεθ' ὑδροπότας*.

10. 11. *edixi*] «tamquam praetor» sat. II 2, 51. Lepide autem simulat omnes, qui tum poetarum nomen affectarent, ipsius auctoritatem extemplo secutos esse, quasi vero ipsius edicto obtemperantes multo praestantiores evaderent poetae. Cum ioco utatur, hunc, ut fit, nonnulli parum intellegentes frustra quaesiverunt, ubi hoc edictum proposuerit. Qui alteram lectionem codicum (*edixit*) praetulerunt, mire fluctuant inter Cratinum, Ennium, Liberum patrem. Sed hos errasse ex v. 18 apparet. — *Nocturno* cet.] Ad versiculi sonum cfr. a. p. 269: *Nocturna versate manu, versate diurna.* — *certare mero*] od. IV 1, 31: *Nec certare iuvat mero.* — *putere*] *riechen*, v. odiosius quam v. 5 *olere*, *duften*. Cfr. Martial. I 28: *Hesterno foetere mero qui credit Acerram, Fallitur: in lucem semper Acerra bibit.*

12-14. *voltu torvo*] Plut. Cat. min. 1: *Λέγεται δὲ Κάτων εὐθὺς ἐκ παιδίου τῇ τε φωνῇ καὶ τῷ προσώπῳ - - ἦθος ὑποφαίνειν ἄτρεπτον καὶ ἁπλοῦς καὶ βέβαιον ἐν πᾶσιν.* — *pede nudo*] Plut. ibid. 6: *Πολλάκις δ' ἀνυπόδητος καὶ ἀχίτων εἰς τὸ δημόσιον προῆλθε μετ' ἄριστον.* De eodem Ascon. in Scaur. p. 25: (praetor) *iudicium quia aestate agebatur sine tunica exercuit campestri sub toga cinctus; in forum quoque descendebat iusque dicebat idque repetierat ex vetere consuetudine.* — *textore*] *vermittelst des Webers, mit Hülfe desselben;* «cum textor exiguam togam confecerit; in cuius igitur opificis potestate situm est, utrum tu alter Cato videaris hominibus necne.» Ablativus instrumentalis personae prope ut ep. I 1, 94: *tonsore curatus*, nisi quod ibi participium adiungitur, ut si h. l. dixisset: *textore vestitus.* — *repraesentet*] «ad vivum exprimat.» *Repraesentare* enim est «rem quae abest praesentem constituere.» — Poeta significat homines, quales olim fuerunt Laconistae Athenis, qui *ἐλαχωμάνουν - ἐπείνων, ἐρρύπων, ἐσωκράτων, ἐσκυταλιοφόρουν* (Aristoph. Av. 1281 sqq.), posterioribus temporibus Neocynici.

Rupit Iarbitam Timagenis aemula lingua,
Dum studet urbanus tenditque disertus haberi.
Decipit exemplar vitiis imitabile. Quodsi
Pallerem casu, biberent exsangue cuminum.

15. *gena* a_1 *cena* y «duo Blandin. codic. habent *lingua* alias *coena*» Cruq. — 18. *Pallerent* R

15. 16. *Rupit* cet.] Construe: «Lingua Iarbitae aemula Timagenis rupit Iarbitam, dum stolide studet in declamandi arte aeque disertus urbanusque haberi atque rhetor ille.» — *Timagenis*] «Timagenes, rhetor Alexandrinus, ab A. Gabinio captivus Romam traductus et a Fausto Sullae filio redemptus tandem in Caesaris Augusti gratiam venit (Senec. contr. 34); sed propter linguam procacem et nimiam παῤῥησίαν - - mox ipsi Augusti domo interdictum est. Inde propter facetias (Senec. epist. 91) ab Asinio Pollione exceptus est et in agro Tusculano in Pollionis villa obiit. Qui Timagenes cum aliquando in hominum doctorum conventiculo cum omnium applausu declamasset vel scriptum quoddam praelegisset, accidit, ut (teste Porphyrione Chisiano et Auctar. Comm. vet. Cruq. p. 694) *Cordus* (vel *Codrus*, siquidem idem est, de quo Vergilius in eclogis commemorat 7, 26: *invidia rumpantur ut ilia Codro*), homo doctus, natione Maurus, (ac propterea ab Iarba, Vergiliano illo rege,) *Iarbita* cognominatus, illius virtutem aequare niteretur et nimio nisu et ingenti vocis laterumque intentione diaphragma dirumperet et subita morte periret.» Iahn e Weicherti comment. de Iarbita Timagenis aemulatore. (Poett. Lat. p. 391.) Nescio an melius Kiefsling: «H. spielt auf die Fabel vom Frosch und Ochsen (s. zu sat. II 3, 315) an, und *rupit* so als Folge von *tendit* gesagt steht im Sinne von *dirupit:* wie der Frosch in seinem Bemühen den Ochsen an Gröfse zu erreichen schliefslich *rupto iacuit corpore* (Phaedr. I 28), so hat er in seinem forcierten Bemühen den Malicen des Timagenes es gleich zu thun - - sich um seinen Hals geredet und sich in den Kreisen, in denen er verkehrte, unmöglich gemacht.» — *urbanus*] v. ad ep. I 15, 27.

17. 18. *Decipit*] absolute, ut *fallere.* — *vitiis imitabile*] «Exemplar, quod, totum si spectes, sane pulcherrimum est, sed tamen vitia quaedam habet imitatu facilia, eo saepe in errorem rapit imitatores, quod praeter cetera haec ipsa vitia sibi aemulanda proponunt ac plerumque etiam augent, veris luminibus eloquentiae posthabitis.» V. *vitiis* refer et ad v. *decipit* et ad v. *imitabile.* Ad sententiam cfr. Cic. de orat. II 22 et Iuv. 14, 40: *quoniam dociles imitandis Turpibus ac parvis omnes sumus.* — *Pallerem*] quod Horatius re vera non erat. — *exsangue*] «quod exsangues reddit bibentes.» Claudian. in Rufin. 2, 130: *exsanguis Rufinum perculit horror.* — *cuminum*] «ptisanarium cumini.» Plin. n. h. XX 14, 57: *Omne (cuminum) pallorem bibentibus gignit. Ita certe ferunt Porcii Latronis clari inter magistros dicendi assectatores similitudinem coloris studiis contracti imitatos:* qui cum a. u. c. 752 senex mortuus sit, sane fieri potest, ut hos ipsos Porcianos h. l. derideat pocta. Imitatus est Persius I 56: *pallentis grana cumini.*

O imitatores, servum pecus, ut mihi saepe
Bilem, saepe iocum vestri movere tumultus!
Libera per vacuum posui vestigia princeps,
Non aliena meo pressi pede. Qui sibi fidet,
Dux reget examen. Parios ego primus iambos
Ostendi Latio, numeros animosque secutus

20. *locum* AR — 22. *fidit* σFy Orelli, Haupt, Vahlen «*qui sibi fidet, dux reget ex.* sic habet Bland. antiquiss. cum Diu. et Silu. reliqui tres Bland. habent *fidit, regit*» Cruq. — 23. *regit* y Orelli, Haupt, Vahlen *Patrios* Fy

19. 20. *servum pecus*] *θρέμματα ἀνδραποδώδη*. Cum summa indignatione et contumelia malos poetas increpat. «*Servilis* imitatio illa anxia et morosa est, cum quasi superstitione quadam ab eo, quem imitandum proposuimus, ne transversum quidem unguem discedere audemus. *Ingenua* vero, quando sic aliena tractamus, ut non in alterius possessionem irruisse, sed iure nostro venisse credamur, quaeque aliena sunt, ob dissimilem faciem non pro alienis habeantur, sed agnoscantur pro nostris.» Rappolt. — *tumultus*] «violenti ac turbidi, sed tamen praeposteri et semper inanes, conatus me imitandi, quos cum inter vos magno cum strepitu collaudatis, simul me deprimere molimini, hoc imprimis identidem repetentes, me quoque Graecos imitatum esse, idem vos facere, interdum etiam meliore cum successu.»

21-23. *Libera* cet.] In poesi Latina *libera vestigia ponit* (cfr. sat. II 6, 101 sq.) *per vacuum* (pr. *per vacuam* sive *vacantem* domino *possessionem*, quemadmodum dicunt ICti; cfr. Gaium II 51; IV 131) is, qui primus in novo poesis genere elaborat idemque ita perficit, ut Horatius ipse genus lyricum. Specimen autem quod in paucis carminibus dederat Catullus pro leviore experimento habuisse videtur Horatius, illius haud nimius admirator. Cfr. sat. I 10, 19. Similes autem sunt loci Lucret. I 925 sqq. Propert. IV 1, 3 sq. — *pressi pede*] «Non aliena exempla anxie imitatus sum.» Lucret. III 3: *inque tnis* (Epicuri) *nunc Ficta* (antique pro *Fixa*) *pedum pono pressis vestigia signis.* — *Qui sibi fidet*] «ac propterea nova temptat, fit dux ceterorum, quorum ingenium minus aptum est ad nova genera invenienda atque excolenda.» — *Dux* cet.] Iam Porph. recte ad regem apium rettulit. — *examen*] Sic Cratinus Meinekii p. 16: *Οἷον σοφιστῶν* (poetarum) *σμῆνος ἀνεδιφήσατε.*

23-27. *Parios - - ostendi*] «Primus exemplum praebui, quomodo totum Archilochi Parii genus ad Latinam poesin transferendum sit.» Significat maxime epodos, nam metro iambico iam comici usi sunt. Sed etiam Archilochi iambos ante Horatium Lucilius et Cato imitati sunt. Hic sponsam sibi a Scipione Metello ereptam esse aegerrime ferens *ὀργῇ καὶ νεότητι τρέψας ἑαυτὸν εἰς ἰάμβους πολλὰ τὸν Σκηπίωνα καθύβρισε τῷ πικρῷ προσχρησάμενος τοῦ Ἀρχιλόχου, τὸ δ' ἀκόλαστον*

Archilochi, non res et agentia verba Lycamben.
Ac ne me foliis ideo brevioribus ornes,
Quod timui mutare modos et carminis artem:
Temperat Archilochi Musam pede mascula Sappho,
Temperat Alcaeus, sed rebus et ordine dispar,

ἀφεὶς καὶ παιδαριῶδες (Plut. Cat. min. 7). — *numeros animosque*] «metra et fervorem impetumque poeticum.» — *Archilochi*] Parii, qui poeseos iambicae princeps septimo a. Chr. saeculo floruit. — *non res* cet.] «neutiquam vero simpliciter in Latinum converti Archilochi in *Lycamben* eiusque filias iambos.» Vide ad epod. 6, 13. Ovid. Ib. 53: *in te mihi liber iambus Tincta Lycambeo sanguine tela dabit.* — *agentia*] «agitantia, persequentia; quae eum ad suspendium adegerunt.» Terent. Ad. 318: *Ceteros ruerem, agerem, raperem, tunderem et prosternerem.* Epod. 5, 89: *Diris agam vos.* — *Ac ne*] Vide ad ep. I 1, 13. — *foliis - ornes*] Od. IV 3, 6: *Deliis Ornatum foliis ducem.* — *brevioribus*] «minoribus;» non, ut alii volunt, «mox flaccescentibus,» etsi novimus *breve lilium, nimium brevis flores rosae.* «Ne tu, Maecenas» inquit «idcirco minorem laudem mihi impertias, quod nolui componere nova metra et invenire genus poesis melicae a Graeca prorsus diversum (quia probe perspexeram, eadem metra, quibus Graeci usi sunt, aptissima esse Latinae quoque poesi), scito temperare» cet. Manifesto autem, etsi negat Düntzer, hic Maecenatem alloquitur, ita tamen ut quivis lector sibi quoque hoc dici facile intellegat.

28. 29. *Temperat* cet.] Noli construere: *Sappho mascula temperat pede* (suo) *Musam Archilochi;* sed: *Sappho mascula temperat Musam* (suam) *pede Archilochi* sicque etiam *temperat Alcaeus*, idem facit poetriae aequalis Alcaeus. «Sappho et Alcaeus» inquit «carminibus suis scite immiscuerunt numeros *(ῥυθμούς)* et varia versuum genera, quibus Archilochus (ut vel ex eius reliquiis constat) praeter iambos usus est (vide Kiefslingium: «die Kommata des sapphischen Elfsilblers, die trochaeische Penthemimeres des Anlauts, wie die jambische Penthemimeres des Schlusses, sind aus den von Archilochos in der Poesie eingebürgerten Versbildungen, dem trochaeischen Tetrameter und dem jambischen Trimeter erwachsen»), sed dispares sunt illi *rebus*, eo, quod alia argumenta tractarunt, et *ordine* versuum ab Archilocho inventorum, ex quibus Lesbii poetae una cum eis numerorum ac versuum generibus, quae ipsi invenerunt, strophas suas composuerunt. Atque propter hoc maxime, quod alia et nova argumenta sibi proposuerunt, eandem laudem merentur atque Archilochus, totius generis inventor.» — *pede*] «numeris.» Cfr. od. IV 6, 35: *Lesbium servate pedem;* a. p. 79: *Archilochum proprio rabies armavit iambo: Hunc socci cepere pedem* (versum senarium) *grandesque cothurni.* — *mascula Sappho*] «quae, quamquam mulier, tamen ingenii viribus ac furore vere poetico vel praestantissimos poetas aequavit.» Noli autem subobscaenam significationem tribuere vocabulo *mascula.* — *Alcaeus*] Cfr. od. I 32, 5 sqq. Kiefsling: «der alkaeische Zehnsilbler ist nach der metrischen Theorie der Zeit aus dem daktylischen Epodenverse des Archilochus hervorgegangen.»

Nec socerum quaerit, quem versibus oblinat atris,
Nec sponsae laqueum famoso carmine nectit.
Hunc ego, non alio dictum prius ore, Latinus
Volgavi fidicen. Iuvat inmemorata ferentem
Ingenuis oculisque legi manibusque teneri.
Scire velis, mea cur ingratus opuscula lector
Laudet ametque domi, premat extra limen iniquus:

30. *optinet* RFy «*Latinus* - - in scriptis cod. omnibus praeter Mart.» Cruq. — 34. «*ingenuis.* habent omnes scripti cod.» Cruq.

30. 31. *Nec socerum* cet.] Exemplo manifesto demonstrat, quomodo Sappho et Alcaeus alia atque Archilochus argumenta tractarint. — *quaerit*] «certo consilio deligit, quem veluti luto inquinans infamet versibus perniciem ei afferentibus.» — *atris*] «venenosis ac mortiferis,» ut *atrae viperae* od. III 4, 17. Ipsum venenum dicitur *atrum* od. I 37, 27. Cfr. epod. 6, 15: *siquis atro dente me petiverit.* — *sponsae*] Neobulae. — *famoso carmine*] «famam eius laedente.» Sic Sueton. Caes. 73: *famosa epigrammata* (Calvi). Octav. 55: *famosi libelli.*

32-34. *Hunc*] Proxime quidem refertur ad Alcaeum, non, ut multi voluerunt, ad Archilochum, nec, ut nonnulli, ad v. *pedem*, verum, quemadmodum vv. 30 et 31 non minus ad Sapphonem spectant quam ad Alcaeum, sic quod ad huius loci sensum universum attinet utrumque poetam simul significat. Cfr. od. II 13, 24 sqq.; III 30, 13 sq. — *Latinus - fidicen*] «poeta lyricus,» ut od. IV 3, 23: *Romanae fidicen lyrae.* — *Volgavi*] «Sapphus et Alcaei genus omnibus iam meis popularibus notum reddidi.» Od. IV 9, 3: *non ante volgatas per artis.* — *ferentem*] «tamquam gratum donum a me Latinis oblatum.» — *Ingenuis*] «generosis et candidis lectoribus,» quales illi erant, quos enumerat sat. I 10, 81-87. «Hoc vel ad Archilochum refertur multa obscaena dicentem vel ad Lucilium, qui aeque multa inpudice spurceque composuit.» Porph.

35-38. *Scire* cet.] «Forsitan scire velis, cur mea carmina (*opuscula*, ut ep. I 4, 3) ipsi aemuli mei intra domesticos parietes prope inviti admirentur, sed, cum in similium iniquorum meorum circulos devenerint, certatim eis obtrectent; hoc ideo fieri scito, quod» cet. — *ingratus*] «qui cum debeat gratus mihi esse pro carminibus meis, ea in congressionibus familiarium reprehendere solet.» — *premat*] «deprimat atque elevet.» Verg. Aen. XI 401: *Ne cessa - - extollere vires Gentis bis victae, contra premere arma Latini.* Quintil. XI 1, 16: *Qui se supra modum extollit, premere ac despicere creditur (ceteros).* Id. XII 10, 14: *Praecipue presserunt eum* (M. Tullium), *qui videri Atticorum imitatores concupierant.* — *Non ego* cet.] Tota imago a candidatis honores petentibus ducta est. — *ventosae*] «mobilis atque inconstantis falsisque semper iudiciis utentis,» ut ep. I 8, 12. — *plebis*] «poetarum et grammaticorum infimi ordinis.» — *suffragia venor*] ut «ψηφῶμαι,» «aucupor,

Non ego ventosae plebis suffragia venor
Inpensis cenarum et tritae munere vestis,
Non ego, nobilium scriptorum auditor et ultor,
Grammaticas ambire tribus et pulpita dignor.
Hinc illae lacrimae. 'Spissis indigna theatris
Scripta pudet recitare et nugis addere pondus'

39. «cod. Bland. duo habent *auditor*, alias *adiutor*. sed omnes ad unum scripti mei habent *ultor*, sed diversa expositione. antiquiss. Bland. habent *ultor* id est laudator; alius *ultor* suppl. iniuriarum» Cruq.

capto» (ep. II 2, 103: *populi suffragia capto*). Scriptor ad Her. IV 3, 5: *vereor, ne, qua in re laudem modestiae venentur, in ea ipsa re sint impudentes.* — *tritae munere vestis*] «Nam, si vellem muneribus vel vilissimis eorum gratiam mihi conciliare, facile possum.» Imitatus est Persius 1, 54: *Scis comitem horridulum trita donare lacerna.* Mart. XII 72, 4: *tritae praemia certa togae.*

39. 40. *nobilium scriptorum*] quales tunc erant Pollio, Vergilius, Varius, Tibullus, Fundanius cet., quos poeta non sine superbia opponit *grammaticis tribubus.* Sed sunt qui haec ironice dicta esse velint, de *imitatorum pecore*, quorum quisque sibi videtur *scriptor nobilissimus.* — *ultor*] Alii serio accipiunt: «Hos scriptores ab iniquis vituperationibus defendere eorumque patrocinium suscipere soleo.» Quod tamen cum arrogantius dictum videatur, gratum nunc agnosco iocum cum Lambino, Bentleio, aliis, ut *ultor* eum significet, qui vicissim illis carmina sua recitet eosque ita veluti puniat; quam sententiam expressit Iuvenalis 1, 1: *Semper ego auditor tantum? numquamne reponam Vexatus toties rauci Theseïde Codri?* Bentleius contulit ep. II 2, 97. Conferri potest ex parte etiam Cic. pro Cluent. 141: *Crassus tum ita Brutum ultus est, ut illum recitationis suae paeniteret.* — *Grammaticas* cet.] Imagine rursus ab ambitu petita *grammaticae tribus* sunt quasi sectae *(cliques)* grammaticorum, id est, criticorum *(Aesthetiker)*, imprimis antiquarii illi, qui veteres poetas, Ennium, Pacuvium, Accium, Lucilium, aequalibus suis, Vergilio maxime atque Horatio, anteponebant. Hi igitur, inquit, velut sint XXXV tribus populi Romani, ius sibi arrogant suffragia de poetis ferendi, quis primo loco dignus sit, qui in secundo tertiove subsistere debeant. — *pulpita*] *Lehrstühle.* Quintil. XI 3, 130: *cum in angusto quodam pulpito stans diceret.* Quo vocabulo simul lepide significat, homines istos non esse nisi ludorum magistros, ad quorum iudicia respicere infra poetae dignitatem sit positum.

41. 42. *Hinc illae lacrimae*] «Propterea quod horum hominum gratiam non quaero, mihi sunt tantopere infesti.» Proverbium petitum ex Terent. Andr. 126 Cic. pro Caelio 61: *Hinc illae lacrimae nimirum et haec causa est horum omnium scelerum et criminum.* — *Spissis* cet.] «Si dixi ex animi mei sententia: Nugas meas (opuscula) frequenti auditorum corona indignas recitare et hoc actu ipso eis *addere*

Si dixi, 'Rides' ait 'et Iovis auribus ista
Servas; fidis enim manare poetica mella
Te solum, tibi pulcher.' Ad haec ego naribus uti
Formido et, luctantis acuto ne secer ungui,
'Displicet iste locus' clamo et diludia posco.

47. *iste* aγ *ille* gRF omisit A

pondus, id est demonstrare me magni eas facere profecto me pudet; perperam illi sensus meos interpretantur et simulatorem me credunt.» Similia sunt a. p. 205: *spissa sedilia;* ep. II 1, 60: *arto stipata theatro - Roma. Theatra* autem h. l. manifesto sunt auditoria, in quibus scripta sua poetae imprimis, tum etiam historici et oratores, coram multis recitare solebant. — *pudet*] Cfr. sat. I 4, 73: *Nec recito cuiquam nisi amicis, idque coactus, Non ubivis coramve quibuslibet.*

43-45. *Rides* cet.] «Ludificaris nos, inquit grammaticus mihi iniquus, et ista nobis invidens uni Augusto recitanda servas.» — *ait*] ut apud Pers. 1, 40 et Iuven. 9, 63 de auditore, quem obloquentem nobis cogitamus: qua significatione frequentius est *inquit*. — *Iovis auribus*] fere ut sat. II 6, 52: *deos quoniam propius contingis.* Ovid. trist. I 1, 81 de Augusto: *Me quoque, quae sensi, fateor Iovis arma timere;* item V 2, 46 de eodem: *Si fas est homini cum Iove posse loqui.* — *fidis enim* cet.] «Nam persuasum est tibi te versus edere quovis melle dulciores, id est te unum egregium poetam esse.» — *manare*] transitive, ut Ovid. met. VI 312: *lacrimas etiam nunc marmora manant.* Etiam in prosa oratione. Plin. h. n. XIV 25, 122: *Arborum suco manantium picem resinamque* cet. XXXVII 10, 61: *Indica* (gemma) -- *in attritu sudorem purpureum manat.* Sic alibi *flere, rorare, fluere, erumpere, stillare* — *poetica mella*] Lucret. I 945: *volui tibi suaviloquenti Carmine Pierio rationem exponere nostram Et quasi musaeo dulci contingere melle.* Pind. frg. 152 Bgk. *Μελισσοτεύκτων κηρίων ἑμὰ γλυκερώτερος ὀμφά.* — *tibi pulcher*] Idem de poetis iudicat Cicero Tusc. V 63: *in hoc enim genere nescio quo pacto magis quam in aliis suum cuique pulchrum est.*

45-47. *naribus uti*] «sannis vituperantium.» Porph. Cfr. sat. I 6, 5: *naso suspendis adunco Ignotos;* II 8, 64: *Balatro suspendens omnia naso.* Persius 1, 40: *nimis uncis Naribus indulges.* «Cum haec atque talia audio, nescio qua formidine perculsus (ait *κατ' εἰρωνείαν*) timeo nares corrugare, id est aperte gestu verbisque illis demonstrare, quantopere eos contemnam, et, ne male me mulcent, quam celerrime possum, eis me subtraho.» — *luctantis*] «me adorientis mecumque contendentis.» — *acuto* -- *ungui*] Significatur iniquorum livor atque malitia detestabilis. — *Displicet iste locus*] «ubi, ut carmina mea recitem, vos voltis.» — *diludia*] *Aufschub.* «Diludia dicuntur tempora, quae gladiatoribus conceduntur inter dies munerum, quibus pugnatur.» Comm. Cruq. Hoc v. alibi non exstat = *Aufschub.* Iocosa hac usus veluti excusatione quasi aliquam tantum intermissionem petat, molestissimo illi recitandi officio

Ludus enim genuit trepidum certamen et iram,
Ira trucis inimicitias et funebre bellum.

sese in perpetuum subtrahit. Ceterum de recitationibus digna est, quae legatur Plinii epistula 17 libri 7.

48. 49. *Ludus* cet.] «Nolo ne per ludum quidem inter vos versari, nam acria inde certamina interdum oriuntur, quae inire meum non est.» — *genuit*] ἀορίστως, «gignere solet.» — *trepidum*] «in quo trepidant ei, qui inter se certamen acre committunt,» *lebhaft.* — *funebre bellum*] «prope internecivum, in quo multi occidunt.»

EPISTULA XX.

Vertumnum Ianumque, liber, spectare videris,
Scilicet ut prostes Sosiorum pumice mundus.

EP. XX. 2. *nudus* F

XX. Epilogus manifesto hic est primi epistularum libri; iam cum v. 28 Lepidi et Lollii consulum nominibus designetur a. u. c. 733, multi crediderunt aliter fieri non potuisse, quam ut ipso eo anno haec epistula composita sit. At vero cum constet epistulas 12 et 18 scribi non potuisse nisi a. u. c. 734, inextricabiles nonnullis inde oriri visae sunt difficultates, adeo ut Kirchnerus (quaestt. Horat. p. 37) ab Horatio epistulam hanc quasi comitem epodon libro (cuius editionem propter rationes πολιτικὰς usque ad a. u. c. 733 distulerit) compositam eamque una cum illo volumine ad Augustum, Maecenatem aliosque fautores et amicos missam esse existimet. Qua quidem opinione nihil videtur improbabilius. Namque admodum inepte poeta dixisset se Decembri a. 733 ad quadragesimum quartum annum aetatis pervenisse, si hoc post Decembrem anni sequentis scripsisset. Ac ne W. Christ quidem, qui in fastorum Horatianorum epicrisi (Monachii 1877) primum librum epistularum ante 736 editum esse negavit, ullam epistulam post hoc tempus scriptam esse certo argumento demonstrare potuit. Cumque Parthi arma et signa Crassi legionibus erepta aestate 734 Augusto reddiderint, non est quod dubitemus, quin etiam epistulae 12 et 18, quibus huius rei mentio facta est, eodem anno scriptae sint. — Ceterum festiva ludens dilogia librum suum eadem cum sollicitudine et cura ficticia hac epistula a se dimittit ac dominus servulum sibi carum, qui prope iam liberti condicione utens extra domum erilem evagari ac liberiore vita frui cupit, verum propter hoc ipsum multis, imprimis corruptionis, periculis expositus est. Rationem eandem fere tibi finge, quae fuit inter Ciceronem et Tironem, Atticum et Alexin, quibus servis carissimis domini vix quicquam negare poterant. Per totam autem epistulam pueri delicati et venusti libri duplex imago mirum in modum permixta et confusa est. Recte iam Porphyrio: «haec cum libro suo videtur loqui, quem impositum ante finem cupidum esse dicit in publicum prodeundi, cum domi continendus sit, ne in malignos lectores incidens vituperetur.» Similes autem huius epistulae sunt Ovidii trist. I 1. Martialis I 3; II 1; III 2; IV 5. Anthol. Palat. XII 208.

1. 2. *Vertumnum*] «Vertumnus deus est praeses vertendarum rerum, hoc est emendarum ac vendendarum, qui in vico Turario (seu Tusco) sacellum habuit; Ianus quoque similiter vicus est ab Iano gemino sic appellatus, qui in eo arcum habet sibi consecratum; per quos deos loca significat, in quibus cum ceteris rebus etiam libri venales erant.» Porph. Ibidem lenones et meretrices fornices suos ac pergulas habebant. Cfr. Iordan, Topogr. d. Stadt Rom I 2 p. 217 et Preller-Iordan, Röm. Myth. I p. 451 qs.

Odisti clavis et grata sigilla pudico,
Paucis ostendi gemis et communia laudas,
Non ita nutritus. Fuge, quo descendere gestis:
Non erit emisso reditus tibi. ʿQuid miser egi?

5. «*descendere gestis* - - omnes ad unum quos vidi libri scripti» Cruq.

— *spectare*] «magna cum exspectatione ac desiderio oculos eo dirigere.» — *Scilicet*] cum irrisione, *freilich.* — *prostes*] verbum ambiguum de quavis merce, etiam de meretricibus et scortis *(prostibulis).* — *Sosiorum*] Sosii illo tempore fratres erant bibliopolae celeberrimi.» Porph. Eidem memorantur a. p. 345. — *pumice*] Partem membranarum exteriorem, quae asperior est, pumice levigabant et poliebant glutinatores. Catull. 1, 1: *libellum Arida modo pumice expolitum.* Idem 22, 6: *chartae regiae, novi libri, Novi umbilici, lora rubra, membrana Directa plumbo, et pumice omnia aequata.* Martial. I 117, 14: *dominus - tabernae De primo dabit alterove nido Rasum pumice purpuraque cultum Denariis tibi quinque Martialem.* Idem VIII 72, 1: *Nondum murice cultus asperoque Morsu pumicis aridi politus, Arcanum properas sequi, libelle.* Cfr. Pseudotib. III 1, 9 sqq. Pumice item homines delicatiores crurum pilos deterebant. Ovid. a. a. I 506: *Nec tua mordaci pumice crura teras.*

3. 4. *clavis et - sigilla*] Cfr. versus Martialis I 66, 5-8: *Secreta quaere carmina et rudes curas Quas novit unus scrinioque signatas Custodit ipse virginis pater chartae, Quae trita duro non inhorruit mento.* Librorum volumina in capsis asservabantur, quas in scriniis domini anulo signatis custodiebant. Sic etiam interdum uxores, concubinae, pueri delicati domi in custodia retinebantur, ostiis sigillo munitis. Aristoph. Thesm. 414, ubi litem intendens Euripidi muliercula *διὰ τοῦτον*, inquit, *ταῖς γυναικωνίτισιν Σφραγῖδας ἐπιβάλλουσιν ἤδη καὶ μοχλοὺς Τηροῦντες ἡμᾶς.* Menander p. 185 M.: *Ὅστις δὲ μοχλοῖς καὶ διὰ σφραγισμάτων Σώζει δάμαρτα, δρᾶν τι δὴ δοκῶν σοφόν, Μάταιός ἐστι καὶ φρονῶν οὐδὲν φρονεῖ.* Haec autem ipsa custodia puero *pudico*, cui propositum est uni ero morem gerere, *grata* accidit, cum ita eius fidelitas extra omnem dubitationem ponatur. — *Paucis*] «Amicis dumtaxat meis.» Cfr. sat. I 4, 73. — *communia*] «vitam liberiorem in locis publicis.» *Loca communia* autem etiam lupanaria honestius nominabantur. Seneca contr. I 2, 5: *Meretrix vocata es, in communi loco stetisti, superpositus est cellae tuae titulus, venientem recepisti.*

5-8. *Non ita nutritus*] «Atqui ego tam bene et pudice non ideo te educavi, ut tu tam lascivus evaderes.» Detracta imagine hoc dicit, sed ironice: «Primo amicis dumtaxat, non librariis et publicae lectioni destinatae erant epistulae a me compositae. Iam vero, ut iubent me populares mei, edendae sunt.» — *Fuge*] Seneca epist. 108, 25: *Numquam Vergilius* dies *dicit* ire, *sed* fugere, *quod* currendi *genus concitatissimum est.* «I nunc, propripe te in forum;» quod cum in loco plano et humili esset, eo ituris *descendendum* erat ex collibus propinquis; hinc v. proprium est de foro. Q. Cicero de pet. cons. 1, 2:

Quid volui?' dices, ubi quid te laeserit; et scis
In breve te cogi, cum plenus languet amator.
Quodsi non odio peccantis desipit augur,
Carus eris Romae, donec te deserat aetas:
Contrectatus ubi manibus sordescere volgi
Coeperis, aut tineas pasces taciturnus inertis

7. *ubi qui* g — 10. *deseret* y

Prope cotidie tibi hoc ad forum descendenti meditatum sit. Minus recte alii explicant: «Fuge locum, quo descendere cupis, noli eo descendere;» cui interpretationi repugnant vv. 18 sqq. et totius epistulae manifestum consilium. — *emisso*] Dilogia de puero e custodia semel emisso et de libro edito. Cfr. Cic. ad fam. VII 33, 1: *si quando aliquid dignum nostro nomine emisimus.* — *Quid volui?*] Cfr. Verg. ecl. 2, 58: *heu, heu! quid volui misero mihi?* — *In breve te cogi*] de libro: «scis te artum in volumen convolvi et in capsa reponi, ex qua fortasse numquam postea rursus promare;» de puero: «desertus ab amatore in angustias redigeris.» Sic Terent. Heaut. 668: *Ita hac re in angustum oppido nunc meae coguntur copiae.* Prop. V 1, 128: *in tenues cogeris ipse Lares.* — *plenus*] ut sat. II 2, 43; ep. II 1, 100 et Ovid. ex Ponto III 4, 55: *Illa bibit sitiens lector, mea pocula plenus* = «satur, fastidiosus.» — *Languet* autem et auditor vel lector (Quintil. IX 3, 27) et is, cuius amor refrixit, Ovid. a. a. II 436: *Et si nulla subest aemula, languet amor.*

9. 10. *Quodsi non* cet.] Construe: *Quodsi augur non desipit* (si non prorsus falsa tibi vaticinor) *odio tui.* — *odio*] h. l., ut saepe, accedit ad irae et taedii potius quam simultatis notionem, *Verdrufs.* — *peccantis*] de libro: «praepropere edi cupientis;» dilogia inest in eo, quod v. *peccare* usurpatur etiam de amantium infidelitate et de venere illicita. — *Carus eris, - donec te deserat*] «ut ego reor;» hinc coniunctivus, qui aptior mihi videtur. Eadem constructione a. p. 155: *Sessuri, donec cantor - - dicat.* Qui contra codicum auctoritatem legunt *deseret*, conferunt Verg. Aen. I 272: *Hic - - regnabitur, - - donec regina - - dabit Ilia prolem.* — *aetas*] ὥρα, h. l. de adulescentia. Cic. Verr. V 64: *si qui senes ac deformes erant, eos in hostium numero ducit: qui aliquid formae, aetatis artificiique habebant, abducit omnes.* Hinc *flos aetatis, aetatulae.*

11. 12. *Contrectatus*] Hoc quoque verbo per dilogiam utitur. Cfr. Tacit. ann. XIV 35: *contrectatam filiarum pudicitiam ulcisci.* — *sordescere*] ambigue, et de externa specie (sat. I 4, 72), et de contemptione in quam paulatim veniet liber (ep. I 11, 4). — *tineas pasces*] Vide ad sat. II 3, 119. Ovid. ex Ponto I 1, 72: *Conditus ut tineae carpitur ore liber.* — *taciturnus*] «a nullo recitatus vel lectus.» — *inertis*] «quae prope immobiles lente chartas et vestes corrodunt.» Rectius alii coll. Cic. de fin. II 115: (artes) *quibus carebant inertes a maioribus nominabantur* explicant «artibus infestas, rudes.» Cfr. Iuven. 3, 207: *Et divina opici rodebant carmina mures.*

Aut fugies Uticam aut vinctus mitteris Ilerdam.
Ridebit monitor non exauditus, ut ille,
Qui male parentem in rupis protrusit asellum
Iratus: quis enim invitum servare laboret?
Hoc quoque te manet, ut pueros elementa docentem
Occupet extremis in vicis balba senectus.
Cum tibi sol tepidus pluris admoverit auris,

13. «*vinctus*. hic locus varie legitur. vulgati quidam habent *unctus*. Bland. habent *vinctus*, alias *victus*. reliqui legunt *vinctus*» Cruq. — 15. «habent omnia scripta *protrusit*, praeter unum Blandin. qui habet *protrudit*» Cruq. — 18. *bella* y post hunc versum complures excidisse suspicatur Meineke

13. *Aut fugies* cet.] Horatii temporibus multi libri in illas provincias, quae iam Latino sermone utebantur, tum demum perveniebant, cum Romae iam obsoleverant. Cfr. a. p. 345. «*Fugies* ultro in provinciam Africam, novos ut tibi amatores captes, ab eis, quos in Urbe repereras, destitutus, aut etiam *vinctus mitteris*,» de libro: «locis, ut aliae merces, colligatus;» de puero: «relegabere,» ut aediles interdum adulteras in exsilium agebant. Liv. XXV 2 extr. Alii accipiunt de fugitivo deprenso et ad dominum remisso. — *Ilerdam*] Hispaniae Tarraconensis urbem, hodie *Lerida*. «Aut Romae oblivione obruére, aut, ut fit in libris Romae iam neglectis, a provincialibus subrusticis aliquantisper legére.»

14-18. *Ridebit* cet.] «Tunc maligne ridebo, propterea quod monitis meis non obtemperaveris.» — *protrusit*] Exemplum petitum ex aliqua fabella Aesopia vel alia narratiuncula populari; hinc perfectum, non praesens *protudit*. — *invitum servare*] a. p. 467: *Invitum qui servat, idem facit occidenti*. — *Hoc quoque* cet.] Sine imagine: «Hoc quoque malum tibi impendet, ut ad extremum in miseris ludis litterariis ex te, ab hominibus elegantioribus iamdudum seposito, pueri elementa discant.» (sat. I 10, 74: *An tua demens Vilibus in ludis dictari carmina malis?* Iuven. 7, 225: *totidem olfecisse lucernas, Quot stabant pueri, cum totus decolor esset Flaccus et haereret nigro fuligo Maroni.*) Hoc per dilogiam ita proponit: «Tu ipse, puerule delicate, obrepente tibi sensim senectute rursus, ut infantia, balbutiente, fies fortasse aliquando pauperculus ludi magister, qnales in extremis Urbis vicis, minus frequentatis et ubi egeni dumtaxat habitant, pueros elementa docent, ut olim mihi, Livii Andronici scriptis usus, ea tradidit Orbilius.» Quod Horatius vaticinatus est, id paulo post evasisse apparet ex versibus Iuvenalis supra laudatis; cuius sortis Horatium minime cupidum fuisse apparet ex sat. I 10, 75: *An tua demens Vilibus in ludis dictari carmina malis?* — *Occupet*] «obrepat» ut Tibull. I 10, 40: *quem - - Occupat in parva pigra senecta casa.*

19. *Cum tibi sol* cet.] Iam de multo maiore lectorum, quos se inventurum esse sperabat, numero lo-

Me libertino natum patre et in tenui re
Maiores pennas nido extendisse loqueris,
Ut, quantum generi demas, virtutibus addas;
Me primis urbis belli placuisse domique,

quitur. Hi cum partim a primo fere mane patronorum salutationi, foro, iudiciis, omnis generis negotiis vel, si *studiosi* erant (Plin. ep. IV 13, 11), disciplinis severioribus ac philosophiae vacassent usque ad diei civilis horam fere septimam, meridiatione, balneo, corporis exercitationibus sese aliquantum recreabant, deinde cenati hora fere nona, cum aestatis tempore *sol* iam *tepidus* esset (cfr. sat. I 4, 30), circa horam decimam animi causa perlegebant carmina nuper in lucem emissa. Cfr. Martial. IV 8, 7: *Hora libellorum decima est, Eupheme, meorum.* Idem X 19, 18, ubi Thaliam suam epigrammata Plinio afferre iubet, tempus opportunum ita significans: *Seras tutior ibis ad lucernas: Haec hora est tua.* Hos igitur benevolos lectores per domos suas dispersos velut unum in locum congregatos sibi *aures* praebere fingit, librum recitatorem faciens. Huic autem interpretationi cum recte subiectum sit, quae hora ad epigrammata Martialis apta sit, eandem ad alios libros legendos minime aptam esse et Horatium ipsum (sat. I 6, 122) ante cenam lectioni vacasse, locum rectius explicare videtur Krüger: «Er denkt das Buch in dem Laden der Sosier zur Schau und zum Verkauf ausstehend. Um dasselbe versammeln sich gegen Abend, in der zum Herumschlendern geeignetsten Tageszeit, mehr Beschauer und Käufer, als zu anderer Zeit; daher *pluris auris.*» Nolim autem interpretari de circumforaneorum circulis, quibus vesperascente die Horatii carmina recitarit mendicus aliquis, ut nunc quidem per Italiae oppida optimos Ariosti Tassique locos circulatores popello altissima et sonora voce recitant, cum idem mos Romanis Augusti aetate tribui vix possit in poetis aequalibus. Neque magis comprobo eos, qui etiam haec ad scholam referunt, quo initio autumni post ferias aestivas (v. sat. I 6, 75) pueri redeunt. Perridicula autem est Porphyrionis interpretatio: «Secundum morem librariorum locutus est, qui circa quartam vel quintam horam dictata pueris praebere consueverint, quo tempore sunt *tractabiliores.*» Meineke post v. 18 complures versus excidisse suspicatur.

20-23. *Me libertino* cet.] Imitari videtur grammaticos, qui scholarum suarum a poetarum vitis enarrandis initium sumebant. «Tum clare dicito, me re vera patre libertino natum esse.» Cfr. sat. I 6, 6 et 46. — *Maiores pennas*] «Dices me maiora omnino ausum atque etiam felicius adeptum esse, quam concedere visa sit tenuis mea origo.» Construe autem *pennas maiores nido* (quam nidus capiebat) *extendisse*, explicasse ad volatum. Cfr. sat. II 3, 310: *corpore maiorem - - spiritum.* Contraria imagine ep. II 2, 50 post aciem Philippensem se *decisis humilem pennis* fuisse dicit. — *Me primis* cet.] Cfr. sat. II 1, 75 sq., ep. I 17, 35: *Principibus placuisse viris non ultima laus est.* Vv. *belli domique* iam Porph. rectissime iunxit cum *primis*, non cum *placuisse*, quod esset arrogantiae ridiculae. Haec autem scribens significat Augustum, Maecenatem, Agrippam, Asinium Pollionem, Munatium Plancum, Messallam, Sallustium minorem cet.

Corporis exigui, praecanum, solibus aptum,
Irasci celerem, tamen ut placabilis essem.
Forte meum siquis te percontabitur aevum,
Me quater undenos sciat inplevisse Decembris,

20. *solis amicum* Meineke *sodibus* = (sodalibus) *aptum* Holder *lusibus aptum* Ribbeck *solibus ustum* W. Herbst *s. atrum* Roscher *s. assum* Jeep *praeconem dotibus aptum* Hamacher *praeconum sordibus aptum* O. Müller probante Ecksteinio

24. 25. *Corporis* cet.] Festive transit ad corporis sui habitum, cuius naevi per iocum ab amicis interdum deridebantur, quibus ipse, ut hoc loco, arridere solebat, probe conscius in hoc corpusculo *spiritum Graiae tenuem Camenae*, quem natura ipsi concesserat, inclusum esse. — *exigui*] Sat. II 3, 308: *longos imitaris ab imo Ad summum totus moduli bipedalis.* Augustus in epistula ad Horatium apud Sueton. vit. Hor.: *Sed si tibi statura deest, corpusculum non deest. Itaque licebit in sextariolo scribas, cum circuitus voluminis tui sit ὀγκωδέστατος, sicut est ventriculi tui.* — *praecanum*] «propera canitie et ante annos albo capillo.» Porph. Cfr. od. II 11, 15; III 14, 25: *lenit albescens animos capillus. Praecanum* = «valde canum», ut est sane *praecelsus*, *praecrassus*, *praegravis*, *praerapidus* ac similia. Unicum est autem apud Horatium huius compositionis exemplum, simulque nunc v. *ἅπαξ λεγόμενον.* — *solibus aptum*] «apricationibus gaudentem frigorisque metuentem.» Cfr. sat. I 3, 29: *aptus acutis naribus;* II 5, 45: *aptus amicis.* Iuv. 7, 50: *cupidus silvarum aptusque bibendis Fontibus Aonidum.* Sic Plin. ep. III 5, 10 de patruo: *aestate, si quid otii, iacebat in sole - - post solem plerumque frigida lavabatur;* ep. VI 16, 5: *usus ille sole, mox frigida.* Iuven. 11, 203: *Nostra bibat vernum contracta cuticula solem.* Etiam Pers. 5, 179 *senes* vocantur *aprici.* Immerito hic locus multis coniecturis vexatus est. — *Irasci celerem* cet.] Propter hoc quoque eum per iocum videntur reprehendisse Augustus et Maecenas, ut a Lydia se appellari fingit *iracundiorem Hadria* od. III 9, 23. Quocirca subicit: «ita tamen iracundus *(ἀχρόχολος, ὀξύθυμος)* sum, ut facillime rursus placer.» Cic. ad Att. I 17, 4: *et irritabiles animos esse optimorum saepe hominum et eosdem placabiles.*

26-28. *Forte meum*] Hoc quoque volebat, ut innotesceret posteris, qua aetate fuisset tum, cum in epistulis potissimum elaborandis versatus erat. — *quater undenos - - Decembris*] poetice pro «annos quadraginta quattuor.» Cfr. od. II 4, 23: *Cuius octavum trepidavit aetas Claudere lustrum.* Horatius autem natus a. u. c. 689 a. u. c. 733 XLIV annos natus erat. — *Collegam Lepidum quo duxit*] Explicandum hoc est ex Cassio Dione LIV 6. Per Augusti absentiam (a. u. c. 732) populus Romanus in creandis consulibus seditione agitatus est. Consulatus quidem locus alter Augusto servabatur, ideoque anni 733 initio M. Lollius primum solus consulatum gessit; Caesare autem eum honorem non accipiente Q. Aemilius M'. F. Lepidus et L. Silanus eum petiverunt; itaque ambitu omnia sic conturbarunt, ut prudentes viri Augustum Romam revocarent. Ipse qui-

Collegam Lepidum quo duxit Lollius anno.

28. *quo dixit* y Doering, Meineke, Keller, Haupt (Vahlen *duxit) quod duxit* γ

dem Romam non rediit, sed candidatos ad se profectos acriter increpuit, iussosque cum suffragia ferrentur abesse dimisit. Nihilo inde sedatius res acta est, sed tantum denuo factionum ac turbarum exstitit, ut vix tandem Lepidus consul crearetur. Itaque veluti *praecedens* Lollius post se quasi comitem aliquanto tardiorem *duxit* Lepidum. Doeringii *dixit* est ex eis coniecturis, quae ingeniosae quidem, sed non prorsus necessariae certaeque sunt. Firmare autem eam conatus est Liv. VII 24: *ingenti studio patrum creatus consul* (Camillus) *collegam Ap. Claudium dixit.* Id. XXXVII 47: *Fulvius consul unus creatur: - - isque postero die Cn. Manlium - - collegam dixit.* Doeringio consentire videtur Th. Mommsen, Röm. Staatsr. I² 209.

Q. HORATII FLACCI
EPISTULARUM
LIBER SECUNDUS.

EPISTULA I.

Cum tot sustineas et tanta negotia solus,

EP. I. Deficit cod. A

I. Tres epistulae libri secundi, argumentis inter se simillimae, quippe quae omnes ad litteras Latinas spectent, quando ab Horatio conscriptae sint, nondum pro explorato habemus. Sed ex eis, quae Vahlen (Monatsberichte der Berliner Akademie 1878 p. 688 sqq.) et Th. Mommsen (Hermae vol. XV 103) exposuerunt, satis probabile est eas intra annos 736 et 741 ita confectas esse, ut secunda epistula omnium primum, prima postremum conscriberetur. Cumque poeta v. 132 sq. carmen saeculare, v. 250 sqq. res gestas Augusti eiusque privignorum respexerit, quas ipse carminibus libri quarti celebravit, non dubium esse videtur, quin haec epistula paulo post illa carmina ad Augustum missa sit. Atque occasio eius scribendae teste Suetonio (in vita Hor.) haec fuit: «*Augustus scripta quidem eius usque adeo probavit mansuraque perpetuo opinatus est, ut - - post sermones* (quo v. poetam artem poeticam et ep. II 2 spectasse puto) *lectos nullam sui mentionem habitam ita sit questus: «Irasci me tibi scito, quod non in plerisque eiusmodi scriptis mecum potissimum loquaris. An vereris, ne apud posteros infame tibi sit, quod videaris familiaris nobis esse?» expressitque eclogam, cuius initium est: Cum tot sustineas»* cet. «Optime autem hoc potissimum argumentum poeta sibi sumpsit, utpote ad principem scribens et elegantis iudicii et poetas egregios foventem et omnibus praesidiis ad Romanas Musas excitandas atque alendas instructum. Post splendidum exordium (vv. 1—17) nimiam veterum poetarum admirationem exagitat et ostendit, quam infirmum et perversum sit eorum iudicium, qui poemata tantum ex vetustate aestiment (v. 49). Tum his ipsis veteribus Romanorum poetis ita enumeratis, ut et criticorum sibimet ipsi plerumque iniquorum atque antiquissima quaeque in invidiam novae, ut ita dicam, poetarum sectae unice praedicantium, et propriam suam de eisdem sententiam exponat (v. 89), extremis quasi lineamentis descriptam, sed perquam ingeniose, Graecorum et Romanorum indolem vitaeque rationes inter se comparat (v. 106), eo quidem consilio, ut demonstret, si Graecorum vetustissima quaeque carmina

Res Italas armis tuteris, moribus ornes,
Legibus emendes, in publica commoda peccem,

2. *moenibus* coni. Bentley

re vera sint etiam optima, hoc idem iudicium in Romanorum carminibus locum habere non posse. Deinde cum antiquiorum Romanorum ingenio a subtilioribus Musarum artibus alieno non sine aliqua derisione fervidum illud studium componit, quo suae aetatis homines ad versus scribendos rapiantur, additque poesis laudationem, in qua a iocosa et submissa tractatione usque ad sublimem gravitatem assurgit (v. 138). Postea fautori suo poesis condicionem et rationem, qualis tunc Romae fuit, scaenicae imprimis, exponit (v. 213) atque etiam reliquos poetas praeter scaenicos principi commendat, eo potissimum nomine non neglegendos, quod generosi et populi et principis intersit praeclaros praeclare factorum praecones nancisci (v. 250); quod dum dicit sponte quasi et ipsa sermonis via ad eam excusationem defertur, qua haud semel in poematis suis utitur, se quidem tantis tamque splendidis rebus ab Augusto gestis imparem esse celebrandis.» Zell.

1. 2. *sustineas*] «administres ita, ut tanto oneri par sis viribus.» *Sustinere* autem *negotia*, ut *onus*. Cic. ad fam. V 9, 1: *hoc, quidquid est oneris et muneris, pro mea dignitate tibi tuendum ac sustinendum puta.* Sall. Catil. c. 53: *forte lubuit attendere, quae res maxime tanta negotia sustinuisset.* — *solus*] Tacit. ann. I 3: *eadem magistratuum vocabula; - - omnes exuta aequalitate iussa principis adspectare.* Quo tempore autem haec epistula scripta est, iamiam omnes dignitates, quibus uti volebat, Augustus assumpserat. — *Res Italas* cet.] «Imperium Romanum tam potens reddidisti, ut nullus iam hostis ei metuendus sit.» Cfr. od. IV 15, 13 sqq. — *tuteris*] Od. IV 14, 43: *o tutela praesens Italiae dominaeque Romae.* — *moribus ornes*] «operam navans, ut mores civium per bella imprimis civilia foede corrupti ad priorem decorem integritatemque revocentur, idque partim proprio exemplo.» Cfr. od. IV 5, 21 sqq.; 15, 9 sqq.; Ovid. trist. II 233 sq; met. XV 832 de Augusto: *Pace data terris animum ad civilia vertet Iura suum legesque feret iustissimus auctor, Exemploque suo mores reget.* Propterea quod pristinum nominis Romani decus restitutum erat, verbo utitur *ornes*. Plaut. Most. 1, 3, 42: *Quin tu te exornas moribus lepidis?* Bentleii vero *moenibus*, id est, ut volt, «aedificiis magnificis,» (quam tamen significationem v. *moenia* numquam habet, sed interdum pro «oppidis cum aedificiis suis» ponitur) nec convenit ceteris huius praedicationis membris et sententiam praebet longe tenuiorem; etenim hoc vel Nero fecit. Augustus ipse ait (mon. Ancyr. III 15, 39 Momms.): *τῆς δὲ συγκλήτου καὶ τοῦ δήμου τῶν Ῥωμαίων ὁμολογούντων ἐπιμελητὴς τῶν τε νόμων καὶ τῶν τρόπων ἐπὶ τῇ μεγίστῃ ἐξουσίᾳ μόνος ἐχειροτονήθην* etc. Adde Sueton. Octav. 27: *Recepit et morum legumque regimen aeque (ac tribuniciam potestatem) perpetuum.* Pariter autem *leges* et *mores* Horatius componit od. III 24, 35: *Quid leges sine moribus Vanae proficiunt?* IV 5, 22: *Mos et lex maculosum edomuit nefas.* Item Liv. I 19, 1: *(Numa) urbem vi et armis conditam iure legibusque ac moribus de integro condere parat.*

3. 4. *Legibus emendes*] Signifi-

Si longo sermone morer tua tempora, Caesar.
Romulus et Liber pater et cum Castore Pollux,
Post ingentia facta deorum in templa recepti,
Dum terras hominumque colunt genus, aspera bella

6. *fata* Bentley e coni.

cat praecipue legem sumptuariam, de adulteriis et de pudicitia, de ambitu, de maritandis ordinibus (Suet. Octav. 34), quas poeta od. IV 15, 22 sub v. *edicta Iulia* complectitur. Idem Augustus gloriatus est mon. Ancyr. II 12: *Legibus novis latis multa exempla maiorum exolescentia iam ex nostra civitate et ipse proposui multarum rerum exempla imitanda posteris.* — *in p. c. peccem* cet.] «rei publicae utilitati officiam, si ab illius cura te diutius avocem *longo sermone*, qualis fortasse tibi videbitur haec ipsa epistula, quae instar est sermonis. Verum esto, audebo tamen.» — *morer*] Cfr. ep. I 13, 17: *Carmina, quae possint oculos aurisque morari Caesaris.* — *tua tempora*] «quae in negotia publica insumere decrevisti.» Corn. Nep. Att. 4: *cum omnia reliqua tempora aut litteris aut Atheniensium rei publicae tribueret* cet.

5. 6. *Romulus* cet] Post brevissimum exordium statim ad rem ipsam pergit: «Heroes illi antiqui bene de genere humano meriti post mortem demum ab hominibus, antea invidis, iustis honoribus affecti ac pro dis culti sunt: sapientius quidem te, invidia maiorem, iam nunc, ut mereris, veneratur populus Romanus; sed idem in poetarum meritis vere aestimandis minus recto iudicio uti consuevit.» Cfr. od. III 3, 9 sqq. Mira arte vocabulo *Caesar* subiungit v. *Romulus;* nam Octavianus alter *Romulus* fuit, ut senatores nonnulli eum appellandum censuerant: praevaluit tamen *Augusti* nomen. Sueton. Octav. 7. Dio Cass. LIII 16: *Ὁ Καῖσαρ ἐπεθύμει μὲν ἰσχυρῶς Ῥωμύλος ὀνομασθῆναι· αἰσθόμενος δὲ ὅτι ὑποπτεύεται ἐκ τούτου τῆς βασιλείας ἐπιθυμεῖν, οὐκέτ' αὐτοῦ ἀντεποιήσατο, ἀλλὰ Αὔγουστος, ὡς καὶ πλεῖόν τι ἢ κατὰ ἀνθρώπους ὤν, ἐπεκλήθη.* Eidem heroes saepius (v. ad sat. I 1, 1) coniunguntur; ut Cic. de nat. deor. II 62: *Hinc Hercules, hinc Castor et Pollux, hinc Aesculapius, hinc Liber etiam - - hinc etiam Romulus.* Curt. VIII 5: *Herculem et patrem Liberum et cum Polluce Castorem novo numini (Alexandro) cessuros esse iactabant.* Ibid.: *ne Heraclem quidem et patrem Liberum prius dicatos deos, quam vicissent secum viventium invidiam.* — *Post ingentia facta* cet.] «Post res gestas eximia virtutis gloria in perpetuum memorabiles in deorum numerum relati.» Cfr. Flor. IV 12, 66: *Ob haec tot facta ingentia dictator perpetuus et pater patriae dictus* (Augustus). — *deorum in templa recepti*] «a deis in caelum» (ut vaticinatus est Ennius ann. I 69 L. M.: *Unus erit, quem tu tolles in caerula caeli Templa*), ab hominibus in deos relati sunt.

7-9. *Dum - - condunt, Ploravere*] «Dum bene merentur de hominibus, aegre tulere saepeque conquesti sunt de ingrato illorum animo» cet. — *Terras colere* est «regiones steriles atque asperas fertiles reddere,» *hominum genus colere* «artibus et legibus mortales expolire,» *agros assignare* homi-

Conponunt, agros adsignant, oppida condunt,
Ploravere suis non respondere favorem
Speratum meritis. Diram qui contudit hydram
Notaque fatali portenta labore subegit,
Conperit invidiam supremo fine domari.
Urit enim fulgore suo, qui praegravat artis
Infra se positas; exstinctus amabitur idem.
Praesenti tibi maturos largimur honores

10. *contulit* γy *condidit* g

nibus *νομάδων ἀμαξοβίων* vitam ante agentibus «eos unum in locum congregare certis sedibus datis.» Cfr. illustrem locum Cic. de inv. I 2. Solita autem in hac re formula *agros assignare* usus satis significat id ab Augusto quoque veteranos Caesarianos ac suos remunerante proprio verbi sensu factum esse.

10-14. *qui contudit hydram*] Hercules *τῷ ῥοπάλῳ τὰς κεφαλὰς αὐτῆς ἔκοψεν*. Apollod. II 5, 2. Proprie igitur *contudit* dixit pro *peremit*. Cfr. od. IV 4, 61 sq. — *fatali - labore*] fatali necessitate Herculi imposita ab Eurystheo, quia hic, rem ita moderante Iunone, prior illo natus erat. — *Conperit invidiam* cet.] «Comperit unum tamen monstrum, invidiam, aliter non posse domari nisi morte eius, cui invidetur;» nam, ut ait Aristot. Rhet. II 10: *πρὸς τοὺς μυριοστὸν ἔτος ὄντας ἢ πρὸς τοὺς ἐσομένους ἢ τεθνεῶτας* (*φιλοτιμεῖται*) *οὐδείς*. Cfr. ad od. III 24, 31: *Virtutem incolumem odimus, Sublatam ex oculis quaerimus invidi*. Martial. V 10: *Esse quid hoc dicam, vivis quod fama negatur Et sua quod rarus tempora lector amat? Hi sunt invidiae nimirum, Regule, mores, Praeferat antiquos semper ut illa novis.* — *portenta*] Cfr. od. I 22, 13. Lucret. V 37 de feris ab Hercule victis: *Cetera de genere hoc quae sunt portenta perempta.* — *supremo fine*] *Finis* etiamsi absolute dicitur pro *morte* (v. ad od. II 18, 30) clarior tamen ea significatio fit addito v. *supremo*, *das äußerste Ziel*. Ovid. met. III 136: *dicique beatus Ante obitum nemo supremaque funera debet.* — *Urit* cet.] «Splendore enim suo laedit aequales, qui ceterorum artes virtutesque suis longe inferiores praeponderare et propterea ipso suo pondere atque vi ingenti deprimere in tenebras videtur;» *urere* ergo est «laedere, offendere eo, quod aliena gloria tamquam fulgor oculos reliquorum praestringit» (Lucret. IV 304: *splendor quicumque est acer adurit Saepe oculos*), *praegravare* autem «deprimere, *niederdrücken*», ut sat. II 2, 78. — *artis* cet.] latissima significatione, «*ἐπιτηδεύματα*, studia, etiam in rebus civilibus, ideoque per metonymiam homines simul, qui tales artes minore peritia quam ipse ille vir summus atque experientissimus exercent.» *Artis* autem accusativus est non solum v. *praegravat* potestati obnoxius, sed alterius quoque *urit*. — *exstinctus*] apte opponitur *fulgori* illi.

15-17. *Praesenti* cet.] «Nos contra hac in re priscis illis Graecis

Iurandasque tuum per numen ponimus aras,
Nil oriturum alias, nil ortum tale fatentes.
Sed tuus hic populus, sapiens et iustus in uno
Te nostris ducibus, te Grais anteferendo,
Cetera nequaquam simili ratione modoque
Aestimat et, nisi quae terris semota suisque
Temporibus defuncta videt, fastidit et odit,

16. *numen* VRy «Bland. vetustiss. habet *numen*» Cruq. editores plerique *nomen* a$\gamma\sigma$gF Orelli — 17. *nil ortum* g *nihil ortum* aγRFσ — 18. *hoc* pro *hic* coni. Bentley

sapientiores iam nunc ultro agnoscimus praeclaras tuas virtutes teque, dum inter nos versaris, honomus.» Nescio an nimis sagaciter Th. Mommsen ex hoc verbo collegerit hanc epistulam scriptam esse, quo tempore Augustus, qui in Galliis amplius biennium (od. IV 5, 2: *abes iam nimium diu*) abesset, in urbem revertisset. — *maturos*] «tempestivos in vita, non seros post mortem.» — *honores*] praesertim libationes. Cfr. od. IV 5, 31 sq., atque in universum de sacrificiis Verg. Aen. I 632: *divom templis indicit honorem;* III 118: *meritos aris mactavit honores.* Silius III 217: *Iamque deum regi Martique - - Instauratus honos.* — *Iurandasque* cet.] «quas tenentes per tuum numen iuremus.» Cic. pro Flacco 90: *is, cui, si aram tenens iuraret, crederet nemo.* Corn. Nep. Hannib. 2. *Iurare* cum accusativo rei, per quam iuratur, etiam iunxit Cic. ad fam. VII 12, 2: *quomodo tibi placebit Iovem lapidem iurare?* — *numen*] Hanc scripturam optimorum codicum Servius ad Verg. ecl. 1, 7 et georg. I 24 sua auctoritate confirmat; cfr. Suet. Calig. 24. Tac. ann. I 73. Ovid. Her. XIII 159; ex Pont. I 10, 42. Augustus etsi initio in Urbe pertinacissime abstinuit honore divino (Suet. Octav. 52), tamen a. 740, ut vel ex od. IV 5, 33: *et Laribus tuum Miscet numen* perspicitur, civium desiderio obsecutus permisisse videtur, ut cultu Larum in compitis Urbis restitutis duobus illis antiquis deis suus genius adiceratur idemque in iureiurando solito Iovi Laribusque adderetur. Exstat huius iurisiurandi exemplum CIL II 172: *si sciens fallo fefellerove, tum me liberosque meos Iupiter optimus maximus ac divus Augustus ceterique omnes di immortales expertem patria incolumitate fortunisque omnibus faciant.* Cfr. Th. Mommsen, Röm. Staatsr. II^2 783; id. in Hermae vol. XV 108. — *Nil oriturum* cet.] Cfr. od. IV 2, 37: *Quo* (Augusto) *nihil maius meliusve terris Fata donavere bonique divi Nec dabunt.*

18-22. *Sed* cet.] «Sed hic idem populus, tibi ex toto deditus cet.» *in uno*] «in hac una re, quod te omnibus antefert.» Sed nescio an rectius *in uno te anteferendo* iunxerint recentiores fere omnes. — *Grais*] Bene Kiefsling: «*Grai* heifsen Horaz die Griechen als das klassische Muster- und Heldenvolk, z. B. stets in den Oden; Graeci dient in der Regel zu ethnographischer Bezeichnung und hat alltäglicheren Klang, daher allein in den Satiren.»

Sic fautor veterum, ut tabulas peccare vetantis,
Quas bis quinque viri sanxerunt, foedera regum
Vel Gabiis vel cum rigidis aequata Sabinis,
Pontificum libros, annosa volumina vatum
Dictitet Albano Musas in monte locutas.

27. *Dictitet* aσ *Ductitet* γ *Dicat et* F *Dicit et* R_1 *Dicit* g

— *ratione modoque*] Cfr. sat. II 3, 266 et 271. — *terris semota*] «remota iam e terris *(der Erde entrückt)*, propterea quod *suis temporibus defuncta* sunt, id est quod ex fati legibus mortem obierunt operum illorum auctores. Pseudotib. III 3, 9: *Tum cum permenso defunctus tempore lucis Nudus Lethaea cogerer ire rate.*

23-25. *veterum*] gen. neutr., «omnium veterum linguae nostrae monumentorum.» In his, quos poeta tam acerbe deridet, etiam Cicero fuit, qui (de or. I 245) Crassum his verbis Antonium alloquentem fecit: *ut totum illud 'uti lingua nuncupassit' non in XII tabulis, quas tu omnibus bibliothecis anteponis, sed in magistri carmine scriptum videretur.* — *tabulas*] XII a decemviris quattuor saeculis ante hanc epistulam conscriptam sancitas. Cic. de or. I 193: *plurima est in omni iure civili et in pontificum libris et in XII tabulis antiquitatis effigies, quod et verborum prisca vetustas cognoscitur* cet. Seneca epist. 114, 43: *Multi ex alieno saeculo petunt verba: duodecim Tabulas loquuntur.* — *foedera regum*] Quintil. VIII 2, 12: *Obscuritas fit etiam verbis iam ab usu remotis, ut si commentarios quis pontificum et vetustissima foedera et exoletos scrutatus auctores id ipsum petat* cet. — *Gabiis*] De foedere inter Tarquinium Superbum et Gabinos icto v. Liv. I 54 et Dionys. Halic. IV 58, qui praeter exspectationem aequum fuisse tradit, haec subiungens: *Τούτων ἐστὶ τῶν ὁρκίων μνημεῖον ἐν Ῥώμῃ κείμενον ἐν ἱερῷ Διὸς Πιστίου, ὃν Ῥωμαῖοι Σάγκτον καλοῦσιν, ἀσπὶς ξυλίνη βύρσῃ βοείᾳ περίτονος τοῦ σφαγιασθέντος ἐπὶ τῶν ὁρκίων τότε βοός, γράμμασιν ἀρχαϊκοῖς ἐνγεγραμμένη τὰς γενομένας αὐτοῖς ὁμολογίας.* Etiam ad v. *Gabiis* ex sequentibus praepos. *cum* supplenda est. Vide ad od. III 25, 2. — *rigidis*] Sabini saepe vocantur rigidi, duri, tetrici ob morum severitatem. Ita Cicero in Vatin. 36 Sabinos *severissimos homines* vocat. Fronto p. 226 ed. Rom.: *Nursina duritia.* Foedera autem intelleguntur inter Romulum et T. Tatium vel inter Tullum Hostilium et Sabinos (Dionys. Hal. III 33) vel primis liberae rei publicae temporibus icta. — *aequata*] «aequis et iustis condicionibus icta.»

26-27. *Pontificum libros*] Intellege pontificum et libros rituales et Indigitamenta et Annales maximos *a Pontifice maximo* usque ad a. u. c. 620 confectos; in quibus certe quattuor primorum Urbis saeculorum res gestae prisco sermone expositae erant. Cic. de legg. I 6: *Annales Pontificum maximorum, quibus nihil potest esse iucundius* (Ursinus: *ieiunius*). Cfr. de orat. II 52. — *volumina vatum*] «veteris Marcii vatis Sibyllaeque et similium.» Porph. Recte interpretabere: «vaticinia versibus Saturniis composita a Cn. Marcio» Liv. XXV 12, ubi ipsa vatis verba, quod erant antiquiora, pau-

Si, quia Graiorum sunt antiquissima quaeque
Scripta vel optima, Romani pensantur eadem
Scriptores trutina, non est quod multa loquamur:
Nil intra est oleam, nil extra est in nuce duri;
Venimus ad summum fortunae, pingimus atque
Psallimus et luctamur Achivis doctius unctis.

28. *Graiorum* Vgy «Bland. cod. antiquiss. habet *Graiorum*» Cruq. editores plerique *Graecorum* codd. reliqui Orelli, Keller — 29. *pensentur* g — 31. *Nihil intra* aR *olea* y Bentley, Meineke, Haupt, Vahlen, Keller, Kiefsling *oleam* omnes nostri, Orelli, Dillenburger, Schütz *nihil extra* aRF

lum sunt immutata. Plin. h. n. VII 33. Cic. de div. I 89 *Marcios fratres* memorat. Contra quae Sibyllae tribuebantur carmina fatidica hexametris Graecis erant composita. Cfr. v. 86. — *Dictitet*] «communi consensu pronuntiet.» — *Albano* cet.] Ut Musae in Parnasso et Helicone Graecam poesin condiderunt, sic ex eorum, quos irridet, opinione a Camenis in monte Albano (hodie *Monte Cavo*) Iovi Latiali sacro versantibus poesis Latina profecta erat. Ennius bell. P. IV a 2 L. M.: *Musas, quas memorant Casmenas esse Latini.* Similiter iocatur Quint. X 1, 99: *in comoedia maxime claudicamus, licet Varro Musas, Aeli Stilonis sententia, Plautino dicat sermone locuturas fuisse, si Latine loqui vellent.*

28-33. *Si, quia* cet.] «Atqui si, quoniam, ut ego quoque cum omnibus ultro fateor, scripta Graecorum antiquissima quaeque (imprimis Homeri et Archilochi poemata) eadem etiam praestantissima sunt, idcirco scriptores Latini simili ratione aestimantur, ut priscis primus locus tribuatur, pluribus verbis non iam opus est; immo absurdissima quaeque ἐνθυμήματα illi similia probare licet.» — *Graiorum*] codicis V auctoritate confirmatur. — *trutina*] τρυτάνη (in quo v. prima syllaba est longa, a Latinis corripitur) pr. foramen, intra quod est ligula s. examen in libra, plerumque pro libra bilanci et statera ipsa, ut sat. I 3, 72. — *Nil intra* cet.] ἐνθύμημα contractum et implicatum ex his: 1) «Oliva et nux similes sunt fructus, quoniam ex utraque oleum trapeto conficitur. 2) Nihil duri est intra nucem; ergo neque intra olivam. 3) Nihil duri est extra oleam; ergo neque extra nucem.» Iam his falsissimis argumentationibus, quibus tamquam fallaciae exemplis fortasse in scholis interdum utebantur logicae disciplinae magistri, aequiparat illam: «Graecorum antiquissimi poetae iidem sunt optimi; ergo etiam Latinorum antiquissimi quique.» Sed recte plerisque probata est Bentleii coniectura *olea;* admodum enim durum est in hac brevissima oppositione *extra* pro adverbio, *intra* pro praepositione accipere; ac facile etiam ad ablativum *olea* ex sequentibus praepos. *in* subauditur, ut v. 19 *cum* ad v. *Gabiis.* Quae exempla Orelli affert, ubi in eodem enuntiato *intra* est praepositio, adverbium *extra* (Enn. A. 422 L. M.: *Occumbunt multi letum ferroque lapique Aut intra muros aut extra praecipe casu.* Liv. XXXI 24: *intra eam* (portam) *extraque.* Horat. ep. I 2, 16: *Iliacos intra muros peccatur et extra*) non idonea viden-

Si meliora dies, ut vina, poemata reddit,
Scire velim, chartis pretium quotus adroget annus.
Scriptor abhinc annos centum qui decidit, inter
Perfectos veteresque referri debet an inter
Vilis atque novos? Excludat iurgia finis.
'Est vetus atque probus, centum qui perficit annos.'
Quid, qui deperiit minor uno mense vel anno,
Inter quos referendus erit? veteresne poetas,
An quos et praesens et postera respuat aetas?

35. «cod. Bland. antiq. & Tonsa. habent *chartis pretium*» Cruq. — 36. *adhinc* g — 37. *veteresne* RF — 42. *respuat* VRa$\gamma\sigma$ «*respuat.* sic Blandin. antiquiss. Silu. & Martin. - - reliqui *respuit*» Cruq. *respuet* F *respuit* g

tur esse. — *Venimus* cet.] Artissime haec cum praecedentibus cohaerent. Hoc enim dicit: «Eodem prorsus iure, id est aeque absurde, contendere possumus nos, quoniam potentiae et opum ad summum gradum pervenimus («wir haben den Gipfel dessen, was das äußere Geschick einem Volke bieten kann, erreicht und sind die Herren der Welt» Kiessl.) in omnibus rebus primas tenere ideoque nullum progressum facere posse, non solum in arte militari, sed etiam in eis artibus, quas, quicumque caecus non est, scitius a Graecis olim exercitatas esse atque ex parte etiamnunc exerceri fatetur.» Est festiva εἰρωνεία, Horatio dignissima, quam interrogationis signo inculcato tolleres. — *ad summum fortunae*] Eurip. fr. Antig. 169 N.: ἐπ' ἄχραν ἥκομεν γραμμὴν κακῶν. — *Achivis*] Traianus ad Plin. ep. X 49: *Gymnasiis indulgent Graeculi.* — *unctis*] Graeci cum assidue in palaestras suas descendere solerent, frequenter oleo unguebantur.

34-44. *Si meliora* cet.] Iam astute usus sorite ostendit, quam absurda sint vulgi litteratorum iudicia. Ineptos huiusmodi antiquarios deridet etiam Martialis XI 90, 5: *Attonitusque legis terrai frugiferai, Attius et quidquid Pacuviusque vomunt.* — *ut vina, poemata*] E contrario Pindarus Olymp. 9, 52: Αἶνει δὲ παλαιὸν μὲν οἶνον, ἄνθεα δ' ὕμνων νεωτέρων. — *Scire velim* cet.] Eandem quaestionem instituit Tacitus dial. c. 16: *hoc primum interrogabo, quos vocetis antiquos* cet. — *decidit*] «mortuus est,» imagine a foliis caducis repetita. Plaut. Trin. 544: *cuncti solstitiali morbo decidunt.* Od. IV 7, 14: *Nos, ubi decidimus, Quo pater Aeneas* etc. — *Excludat iurgia finis*] «Definitio temporis certusque terminus dirimat litem et controversiam componat.» — *probus*] = propter perfectionem probandus. — *perficit*] «nunc ipsum absolvit.» — *deperiit*] Sic Ovidius trist. IV 10, 82 verbo *perire* usus est item de morte naturali. Martial. VIII 69: *Miraris veteres, Vacerra, solos Nec laudas nisi mortuos poetas. Ignoscas petimus, Vacerra: tanti Non est, ut placeam tibi, perire.* — *poetas*] Coniecturas *probosque,*

'Iste quidem veteres inter ponetur honeste,
Qui vel mense brevi vel toto est iunior anno.'
Utor permisso, caudaeque pilos ut equinae
Paulatim vello et demo unum, demo etiam unum,
Dum cadat elusus ratione ruentis acervi,
Qui redit in fastos et virtutem aestimat annis
Miraturque nihil, nisi quod Libitina sacravit.

46. *et item* F, Orelli *et idem* R_1 — 47. omiserunt aR *cadat* gF *cadet* $\gamma\sigma$ — 48. *infastus* vel *in fastus* aR_1 *adfastos* vel *ad fastos* ψvar.

probatos non probo. Nam si Bentley ad suam suspicionem confirmandam dixit: «Quas aures non offendet odiosum illud *δμοιοτέλευτον*, *veteresne POETAS*, *respuat AETAS?*» neglexit a. p. 99 et 100: *sunto - - agunto*; ib. 176 et 177: *seniles - - viriles*. Verg. Aen. I 319-320, 625-626; III 656-657 alias. Atque haec quidem casui attribui puto; sed in eis versibus Ennianis, quos Cic. Tusc. I 85 laudavit, consilium et industria perspicitur. Cfr. Wilkins ad hunc versum. — *Iste*] «iste tuus, quem tu modo significasti.» — *honeste*] «*mit Ehren*, ita ut huius iudicii neminem pudere debeat.»

45-49. *caudae - - equinae*] Fortasse recordabatur notae de Sertorio narratiunculae Val. Max. VII 3, 6: *duos in conspectu eorum constituit equos, validissimum alterum, alterum infirmissimum, ac deinde validi caudam ab imbecillo sene paulatim carpi, infirmi a iuvene eximiarum virium universam convelli iussit. obtemperatum imperio est. sed dum adulscentis dextera inrito se labore fatigat, senio confecta manus ministerium exsecuta est. tunc barbarae contioni quorsum ea res tenderet cognoscere cupienti subicit equi caudae consimilem esse nostrum exercitum, cuius partes aliquis adgrediens opprimere possit, universum conatus prosternere celerius tradiderit victoriam quam occupaverit.* Idem narrant Plut. Sert. 16. Frontin. I 10, 1 et IV 7, 6. Cfr. sophisma (*Φαλαχρόν*) Eubulidis Milesii (Diog. Laert. II 108), soritae simile, quo quaesitum videtur, quot quis pilis deinceps amissis calvus appellandus esset. Vide L. Preller *Hist. Philos. Gr. Rom.* p. 178. — *etiam*] et optimorum codicum auctoritate et imitatione Persii 6, 58: *adde etiam unum*, *Unum etiam* confirmatur. Etiam altera lectio *et item*, quam Bentley, Orelli, alii secuti sunt. satis aptis exemplis (Ter. Andr. 77 et Ad. 230. Lucr. IV 553) comprobari potest. — *cadat elusus*] ut gladiator ab adversario artem magis callente *elusus* et tandem victus concidit. — *ratione ruentis acervi*] «eodem modo, quo necessario corruit tandem acervus, cui continuo unum granum post alterum subtraxeris;» cum scita soritae s. *argumentationis acervalis* (Cic. de divinat. II 11) significatione, quam Cic. acad. II 49 ita explicat: *captiosissimo genere interrogationis utuntur, quod genus minime in philosophia probari solet, cum aliquid minutatim et gradatim additur aut demitur. Soritas hoc vocant, quia acervum efficiunt uno addito grano.* — *Qui redit in fastos*] «Qui unice antiquitatis rationem

Ennius et sapiens et fortis et alter Homerus,
Ut critici dicunt, leviter curare videtur,
Quo promissa cadant et somnia Pythagorea.
Naevius in manibus non est et mentibus haeret
Paene recens? Adeo sanctum est vetus omne poema.

init.» *Fastos* autem dicit omnem temporum computationem; sic in Fastis consularibus proprie dictis, si aliunde noverant, quibus consulibus scriptor aliquis floruerat, illorum nomina quaerendo scriptoris aetatem investigare poterant. — *virtutem*] «poetarum ingenium et artem.» — *Libitina*] «mors;» «quasi ab ipso feretro venerationem acceperit poeta defunctus.» Porph. Cfr. od. III 30, 7; sat. II 6, 19.

50-52. *Ennius*] Cfr. od. IV 8, 20; ep. I 19, 7 sqq. — *sapiens*] Suum ingenium ipse descripsit ann. 294-311 L. M., ubi inter alia haec leguntur: *Prudenter quod dicta loquive tacereve posset - - doctus, fidelis - - verbum Paucum, multa tenens antiqua, sepulta, vetusta - - Multorum veterum - - leges divumque hominumque. — fortis*] magis refertur ad eius genus dicendi grande atque robustum spiritusque bellicosos, quos *Annales* et *Scipio* prae se ferebant, quam ad id, quod Scipionis Africani maioris fuerat comes: quamquam ut fortem bellatorem Ennium praedicat Silius Italicus XII 393 sqq. — *alter Homerus*] «quemadmodum scilicet critici nostri Latini, elegantes illi profecto ac periti, contendunt, aequiparandus Homero;» in quibus vv. satis inest, ut opinor, ironiae: prò Alexandrinorum enim criticorum simiis Latinos Horatius habebat istos suos reprehensores. Ceterum *alterum Homerum* Ennium vocavit Lucilius, nisi falsus est Hieronymus comm. in Micham c. 7, opp. V 167: *Sed et poeta sublimis* (Vergilius), *non Homerus alter, ut Lucilius de Ennio suspicatur, sed primus Homerus apud Latinos.* — «Adeo praestans ergo est poeta, ut *leviter curare*, prorsus securus esse possit de suorum promissorum eventu, quae nunc magis, quam fortasse ipse sperarat, impleta sunt.» — *somnia Pythagorea*] Pseudocornutus ad Pers. 6, 10: *Cor iubet hoc Enni, postquam destertuit esse Maeonides Quintus pavone ex Pythagoreo:* «Sic enim ait Ennius in annalium principio, ubi se dicit vidisse in somniis Homerum dicentem, fuisse se quondam pavonem et ex eo translatam esse animam in se secundum Pythagorae definitionem, qui dicit, animas humanas per παλιγγενεσίαν exeuntes de corporibus in alia posse transire.» Ex eo somnio supersunt hae reliquiae: *Transnavit cita per teneras caliginis auras* (anima Homeri) — *Visus Homerus adesse poeta — Tum memini fieri me pavum.* Facete igitur Grammaticorum Romanorum iudicium nimis benignum de Ennio affert idque clam deridet.

53. 54. *Naevius* cet.] «Ipse ille Naevius, etsi Ennio sane postponendus, nonne permultos etiamnunc lectores habet atque admiratores?» Cn. Naevius Campanus a. u. c. 519 primam fabulam docuit, mortuus a. u. c. 550 Uticae, in exsilio. Praeter tragoedias et comoedias celebratur eius Bellum Punicum primum, Saturniis versibus conscriptum, de quo vide Cic. Brut. 75: *illius, quem in vatibus et Faunis adnumerat Ennius, bellum Puni-*

Ambigitur quotiens uter utro sit prior, aufert
Pacuvius docti famam senis, Accius alti,
Dicitur Afrani toga convenisse Menandro,

cum quasi Myronis opus delectat. Cfr. O. Ribbeck, Röm. Tragödie 44-62. Sine interrogatione autem, quam primus apposuit Bentleius, totus locus fit absurdus neque ullo modo explicari potest. — *in manibus - est*] «lectitatur.» Sueton. Calig. 16: *Cassii Severi scripta senatus consultis abolita requiri et esse in manibus lectitarique permisit.* — *haeret*] Cic. Tusc. III 3: *poetae - - audiuntur, leguntur, ediscuntur et inhaerescunt penitus in mentibus.* — *Paene recens*] «Tamquam prope noster aequalis sit.»

55. 56. *Ambigitur* cet.] Salse persequitur solitas et plerumque ineptas criticorum sui temporis disputationes de antiquioribus poetis inter se comparandis atque inde aestimandis, ita ut cuiusque character uno alterove epitheto definiatur, qualium iudiciorum affatim habes apud Frontonem p. 124 ed. Rom. a. 1846. Totus igitur locus continet laudes, quas grammatici et mali poetae illius aetatis, Anseres, Bavii, Maevii, poetis veteribus tribuere solebant, quo recentiores (Horatium, Vergilium, Varium) deprimerent ac laederent; quibus ex laudibus nonnullas fortasse ex Varronis libris de poetis desumpserant invidi illi. — *aufert*] «quasi dono vel praemio accipit, et *docti* existimationem obtinet.» Sic Soph. Antig. 464: *κέρδος φέρει* pro *φέρεται*, «lucrum aufert, adipiscitur.» — *Pacuvius*] M. Pacuvius, Brundisinus, Ennii sororis filius, natus a. u. c. 534, amicus C. Laelii, cum LXXX annos natus novam docuisset fabulam, Tarentum migravit ibique mortem obiit prope nonagenarius. Ex eius tragoediis, quas duodecim minimum composuit, clarissimae fuerunt *Antiopa* et *Dulorestes.* — *docti*] «probe versati maxime in Graecis poetis et epicis et tragicis, ex quibus suarum tragoediarum argumenta desumpsit praeterquam unius praetextae *Pauli.*» Is a Varrone apud Gell. VII 14, 6 *ubertatis* fuisse dicitur *exemplar.* Cic. orat. 36: *omnes apud hunc* (Pacuvium) *ornati elaboratique sunt versus.* Contra Idem Brut. 258: *Mitto C. Laelium, P. Scipionem: aetatis illius ista fuit laus, tamquam innocentiae, sic Latine loquendi: nec omnium tamen; nam illorum aequales Caecilium et Pacuvium male locutos videmus.* Cfr. Ribbeck l. l. 216-339. — *Accius*] L. Accius (s. Attius) natus a. u. c. 584 vitam eo usque produxit, ut viderit C. Iulium Caesarem Strabonem Vopiscum, oratorem et poetam tragicum, qui a. u. c. 667 aedilicius periit. Praeter tragoedias scripsit etiam Didascalicon libros, quos versibus conscriptos fuisse docuit Hermannus. Cfr. sat. I 10, 53; a. p. 258 sq. Ribbeck l. l. 340 sqq. — *alti*] «sublimis.» Repete *senis.* Omnino veteres poetas *senes* appellabant, ut Lucilium sat. II 1, 34. Statius Silv. I 2, 253: *Callimachusque senex;* V 3, 151: *Ascraeus Siculusque senex.* Alii tamen proprie de aetate interpretantur, quoniam et Pacuvius et Accius ad summam senectutem pervenerunt. Interpretis loco fungatur Quintil. X 1, 97: *Tragoediae scriptores veterum Accius atque Pacuvius grandissimi gravitate sententiarum, verborum pondere, auctoritate personarum. Ceterum nitor et summa in excolendis operibus manus magis videri potest temporibus quam ipsis defuisse. Virium tamen Accio plus tribuitur, Pacuvium videri doctiorem, qui esse docti affectant, volunt.*

57. *Afrani*] L. Afranius floruit

Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi,
Vincere Caecilius gravitate, Terentius arte.

circiter a. u. c. 640. Quintil. X I, 100: *Togatis excellit Afranius: utinam non inquinasset argumenta puerorum foedis amoribus, mores suos fassus!* Cic. Brut. 167: *L. Afranius poeta, homo perargutus, in fabulis quidem etiam, ut scitis, disertus.* Supersunt adhuc plus XL fabularum eius nomina et reliquiae. Ribbeck, Röm. Dicht. I 204 sqq. Hoc igitur dicebant critici: «Afranii fabulas togatas, et quidem tabernarias, prope accedere ad Menandri tabulas (palliatas): illum vitam moresque Romanorum eadem felicitate imitatum esse ac Menander expresserit Atticos; hunc in Attico sermone summam elegantiam consecutum esse, illum in Latino.» In prosa or, fortasse dixisset: *conventura fuisse.* Ipse autem Afranius testatus est in Compitalibus (apud Macrob. VI 1, 4: *Fateor, sumpsi non ab illo* (Menandro) *modo, Sed ut quisque habuit, conveniret quod mihi, Quod me non posse melius facere credidi, Etiam a Latino* (a. C. Titinio et ab ipso Terentio). Cfr. Ribbeck l. l. — *Menandro*] Menander poeta eximius comoediae novae, cuius argumenta ad res privatas pertinebant, natus est a. 342, mortuus a. 291 a. Chr.

58. *Plautus*] T. Maccius Plautus, Sarsinas, natus c. a. u. c. 500, mortuus a. 570. Versiculus ipse per se difficillimus est explicatu, quia nos Plautum cum Epicharmo contendere nullo modo possumus. Mihi in re tam incerta praeter ceteras placet haec interpretatio: «Plauti comoediae maxime sunt motoriae et, ut in alio genere Homerus, sic ille *semper ad eventum festinat* (a. p. 148); *properat* igitur, ut rapido progressu ad fabulae cuiusque *καταστροφὴν* perveniat, neque umquam in rebus minutis immorando retardat spectatorem.» Eundem autem, ut videtur, *χαραχτῆρα* in Epicharmo reperire sibi videbantur critici illi ignoti, quorum iudicia Horatius refert: quocirca huic Plautum aequiparabant; non quod imitatus esset Siculum poetam; ipsius enim exemplaria fuerunt poetae Attici novae comoediae, et incerta Bergkii coniectura est, verba Varronis ex libro I de poetis apud Prisc. IX 32, *deinde se ad Siculos applicavit*, ad Plautum et Epicharmum referri. V. *properare* igitur absolute positum est; vv. autem *ad exemplar* ex Latina consuetudine significant, quod minus recte recentiores dicunt *secundum*, *iuxta exemplar*. Ceterum monendum est Plauti vel minimam reprehensionem Horatii consilio hic prorsus repugnaturam fuisse; non enim suum, sed Plauti admiratorum iudicium profert. — *Siculi-Epicharmi*] Siculus dicitur, quia vix trimestris e patria in Siciliam venit. Est enim in insula Co natus, aequalis Pindaro atque Aeschylo. Vitam produxit usque ad tempora Hieronis tyranni a. ante Chr. 477. Comoediarum eius prope nihil servatum est. Cfr. Meinekii poet. com.

59. *Caecilius*] C. Caecilius Statius, natione Insuber Gallus, servus genere, Ennii familiaris, posteriore parte saeculi Romani VI floruit et anno post Ennii obitum, a. u. c. 586, mortuus est. Cic. de opt. gen. dic. 2: *licet dicere et Ennium summum epicum poetam, si cui ita videtur, et Pacuvium tragicum et Caecilium fortasse comicum.* Sed idem ad Att. VII 3, 10: *malus auctor Latinitatis est.* Volcatius Sedigitus apud Gell. XV 24: *Caecilio palmam Statio do mimico. Plautus secundus facile exsuperat ceteros.* Varro apud Non. in v. *Poscere* p. 374 M.: *In argumen-*

Hos ediscit et hos arto stipata theatro
Spectat Roma potens; habet hos numeratque poetas
Ad nostrum tempus Livi scriptoris ab aevo.
Interdum volgus rectum videt; est ubi peccat.
Si veteres ita miratur laudatque poetas,
Ut nihil anteferat, nihil illis conparet, errat.
Si quaedam nimis antique, si pleraque dure
Dicere credit eos, ignave multa fatetur,
Et sapit et mecum facit et Iove iudicat aequo.

60. *ediscet* R

tis Caecilius poscit palmam, in ethesi Terentius, in sermonibus Plautus. — Terentius] P. Terentius Afer Karthagine natus a. u. c. 559 et adulescens Romam deductus, cum studiorum causa in Graeciam isset, inde rediens mortuus est a. 595. V. Ribbeck, Röm. Dicht. 131 sqq. De eo Afranius apud Sueton. vit. Ter. 5: *Terentio non similem dices quempiam.* Contra Volcatius: *in sexto sequitur hos loco Terentius*: in quibus omnibus habes comparationum istarum exempla Horatiano loco perquam similia. — *gravitate*] sententiarum imprimis, quibus πάθη excitabat, *Nachdruck.*

60-62. *arto*] propter spectatorum multitudinem. Cfr. ep. I 19, 41: *spissis-theatris.* — *ediscit*] «frequenter et legendo et spectando.» Vera autem ratio, cur tantopere amarentur a populo poetae, quos enumerat, haec erat, quod post Accium tragoedia, post Afranium comoedia Latina degenerarat, nec eo quo scripsit tempore ulla prope fabula vera laude digna prodierat praeter Varii Thyestem; nam etiam Asinii Pollionis tragoediae nimis durae et asperae fuisse videntur vel saltem lectioni quam scaenae aptiores neque attigisse laudibus poeticis Pacuvianas atque Accianas. — *Livi*] Livii Andronici, Tarentini, ut videtur, saltem ibi a Romanis capti, a Livio Salinatore ob ingenii meritum libertate donati (a quo *Livii* nomen assumpsit). Is a. u. c. 514, anno ante Ennium natum, primus Romae fabulam docuit, Odysseamque in Latinum convertit versibus Saturniis. Cic. Brut. 71: *Odyssea Latina est sic tamquam opus aliquod Daedali, et Livianae fabulae non satis dignae, quae iterum legantur.* Quintil. X 2, 7: *Quid erat futurum, si nemo plus effecisset eo, quem sequebatur? Nihil in poetis supra Livium Andronicum, nihil in historiis supra Pontificum annales haberemus.* Cfr. Ribbeck, Röm. Dicht. 15 sq.

63-68. *Interdum* cet.] Iam apertius demonstrare aggreditur, quibus argumentis ductus a volgi de veteribus poetis opinionibus dissentiat. — *nimis antique*] «ἀρχαϊκῶς, in modum, qui praesenti consuetudini Latinae repugnat.» Sic etiam Augustus, cuius sententiam pulchre noverat poeta, *cacozelos et antiquarios, ut diverso genere vitiosos, pari fastidio sprevit.* Sueton. Octav. 86. — *pleraque*] «permulta,» non «plurima.» — *dure*] in compositio-

Non equidem insector delendave carmina Livi
Esse reor, memini quae plagosum mihi parvo
Orbilium dictare: sed emendata videri
Pulchraque et exactis minimum distantia miror.

69. *delendave* Vg$\gamma\sigma$ Bentley, Haupt, Vahlen, Kiefsling «codic. Tons. Diuaei. Silu. Blandin. antiquissimus legunt *delendave*» Cruq. *delendaque* RF, Orelli, Meineke

nibus a Latinae linguae indole abhorrentibus, constructionibus intricatis, scabris versibus. Eodem referas Pers. 1, 77: *Sunt, quos Pacuviusque et verrucosa moretur Antiopa, aerumnis cor luctificabile fulta.* Sic M. Attilium *ferreum scriptorem* vocavit Licinius apud Cic. de fin. I 5. — *ignave*] = «sine nervis ac sanguine» dicta sunt, quae ad auditorem movendum nullam vim habent. — *Iove - aequo*] «propitio, siquidem Iove irato fit, ut errent homines ac delirent.» Porph.

69-72. *insector*] Construe: *Non insector carmina Livii delendaque* ea *esse reor*, id est «non equidem tam infenso sum animo in veteres nostros poetas, ut exempli gratia Livii Andronici scripta obliteranda et ex hominum manibus in perpetuum extorquenda censeam.» — *Orbilium*] Orbilius Pupillus Beneventanus, teste Suetonio Gramm. 9, primum apparitor magistratuum, dein miles, postremum studiis, quae iam inde a puero non leviter attigerat, repetitis, quinquagesimo demum anno Romam rediit a. u. c. 691, adeo ut, cum Horatius natus a. 689 eum audire poterat (a. u. c. 704-706), minimum LXIV annos natus esset. Is autem fortasse solus fuit, qui propter nimiam antiquitatis admirationem pueris explicaret Livium illum, qui inter Latinos artificialem poesin, a Graecae imitatione profectam, primus excoluit. Sic ubi rem acceperis, minus mirabere obsoleta illa Livii carmina etiamtunc in scholis esse lectitata: amatores autem Livii, quos notat v. 71, quidni fuerint aliqui ex Orbilii discipulis? nisi si ibi potius de sexti saeculi poetis generatim loquitur, quorum quasi specimen erat Livius. Bentleii autem lectio *Laevi* etsi codicum auctoritate non caret, improbanda videtur. Hic enim fuit aequalis Hortensii et Ciceronis neque inter veteres poetas referri poterat; praeterea eius *Ἐρωτοπαίγνια* parum apta erant, quae pueris in scholis explicarentur. Utrum autem Orbilius Livii Odysseam Latinam exposuerit an tragoedias et comoedias, nos ignoramus; illa sane, quam nolim tamen cum Bernhardyo nominare *librum scholasticum*, Orbilio videri poterat utilis ad Graecam facilius intellegendam. — *reor*] Vide ad sat. I 9, 49. — *plagosum*] «plagas inferre gaudentem.» Comm. Cruq. Hoc activo sensu alias non invenitur. Sueton. Gramm. 9: *Fuit autem* (Orbilius) *naturae acerbae non modo in antisophistas, quos omni sermone laceravit, sed etiam in discipulos, ut et Horatius significat plagosum eum appellans et Domitius Marsus scribens Si quos Orbilius ferula scuticaque cecidit.* — *dictare*] «voce lente praeire, ut calamo exciperentur dictata et, explicata cum essent, memoriae mandarentur.» Cfr. sat. I 10, 75; ep. I 18, 13. — *emendata*] «ita elimata, ut mendae ex eis sublatae sint.» — *exactis*] «*ἐξειργασμένοις, διηκριβωμένοις*, perfectis;» proprie de signis marmoreis ad unguem exactis. Cfr.

Inter quae verbum emicuit si forte decorum et
Si versus paulo concinnior unus et alter,
Iniuste totum ducit venditque poema.
Indignor quicquam reprehendi, non quia crasse
Conpositum inlepideve putetur, sed quia nuper;
Nec veniam antiquis, sed honorem et praemia posci.

73. *decorum* (*et* omisso) aγ — 77. *ve* aFσ *que* gR — 78. *ac* (pro *et*) g

Ovid. met. I 405: *Forma - hominis, sed uti de marmore coepta, Non exacta satis, rudibusque simillima signis.*

73-75. *emicuit*] «Inter quae carmina Livii et cetera antiqua si verbum «ex insperato apparuit» (Comm. Cruq.) et prae ceteris pulchritudinis suae specie animum lectoris ad se advertit.» — *concinnior*] «non solum regulis metricis satisfaciens, verum etiam sono ipso auribus gratus ac rei, quam exprimit, prorsus conveniens.» — *ducit*] «sine causa et immerito verba et versus aliquot pulchri secum ducunt totum poema, quo sine his locis illustribus pervenire non potest, id est in theatra, in grammaticorum scholas, in privatorum quoque bibliothecas, atque talia in loca perductum *vendunt* s. commendant, applausum ei conciliant.» *Vendere* enim et *venditare*. *poema* vel *orationem* est «eam commendare.» Cic. ad Att. XIII 12, 2: *Ligarianam praeclare vendidisti;* ad Att. I 16, 16: *Valde te venditavi.* Sic *vendibilis orator* Cic. Brut. 174, «probabilis, qui populo placet.» Proxime huic meae interpretationi accedit Torrentiana adoptata a Dillenburgero: «Mangones ubi venalium gregem in catasta exponebant, maxime formosos ac validos in primo ordine collocabant; hi igitur *duces* gregis alliciebant emptores, adeo ut propter hos interdum totus grex a divite aliquo emeretur.» Sed si hoc ipsum voluisset poeta, mangonicam artem uno saltem verbo significasset. Suam vero lectionem Bentley ita exposuit: «Si verbum decorum, si unus et alter versus paulo concinnior emicuit, totum poemae iniuste *ducit* (id est decipit, fuco fallit) emptorem et *venit*, a multis emitur.» Sed vera sententia haec est: «Propter singulos quosdam locos (*ῥήσεις* imprimis in tragoediis) vere pulchros totum poema pro perfecto habere atque admirari stulti est.»

76-78. *quicquam*] h. l. in propositione affirmativa, ut Cic. Catil. I 6: *Quamdiu quisquam est, qui te defendere audeat, vives.* Id. de leg. III 42: *nihil exitiosius civitatibus, quam - quicquam agi per vim.* Ter. Andr. 434: *SI. Quid Davos narrat? DA. Aeque quicquam nunc quidem?* Cfr. Madvig Gram. § 494 b. Recte Dillenburger: «Negans pronomen *quicquam* recte positum est propter negantem vim, quam inesse sentis in v. *indignor*, id est ferre non possum.» — *crasse*] ut *crassa Minerva* (sat. II 2, 3) Cic. ad fam. IX 12, 2 orationem suam pro Deiotaro vocat *munusculum levidense crasso filo.* Quintil. I 10, 28: *crassiore, ut vocant, Musa;* metaphora desumpta a lanificio, ut *pingui Minerva* ab obesitate. Oppositum habes apud Auson. Mos. 396: *Mollia subtili nebunt mihi carmina filo Pierides.* Cfr. v. 225: *tenui deducta poemata filo.* — Melius autem est *illepideve* quam *illepideque;* potest enim aliquid *illepide*, *ἀχαριέν-*

Recte necne crocum floresque perambulet Attae
Fabula si dubitem, clament periisse pudorem
Cuncti paene patrés, ea cum reprehendere coner,
Quae gravis Aesopus, quae doctus Roscius egit;
Vel quia nil rectum, nisi quod placuit sibi, ducunt,

79. *nec* F *nenec* g *perambulet* F *perambulat* aγgRσ — 83. *dicunt* γ

τως, *ohne Anmut*, esse compositum, nec tamen *crasse*, prorsus inepte atque stulte. — *honorem*] «summum applausum.»

79-81. *Recte* cet.] Fabula vere pulchra *recte*, id est firmo ac numquam titubante vel claudicante ingressu scaenam *perambulare* dicitur simili metaphora atque dicunt *fabulam stare* vel de contrario eventu *cadere*, ubi exploditur. Inesse videtur dilogia, siquidem Paulus ex Festo p. 12 Müll.: «*Attae appellantur, qui propter vitium crurum aut pedum plantis insistunt et attingunt magis terram quam ambulant; quod cognomen Quinctio poetae adhaesit.*» Hinc intellegitur v. *perambulare* = *einhertrippeln*. — T. Quinctius Atta scriptor togatarum, satirarum epigrammatumque mortuus est a. u. c. 676. Fronto IV 3 p. 62 ed. Naber: *particulatim elegantem Attam in verbis* (an *diverbiis?*) *muliebribus* vocat. Vide O. Ribbeck, Röm. Dicht. 204. — *crocum*] liquidum, *Safranessenz*. Plin. h. n. XXI 6, 17: *Vino mire congruit (crocum), praecipue dulci; tritum ad theatra replenda.* Fabulam igitur Attae dicit in scaenam productam, quae scaena floribus et croco spargi solet. Lucret. II 416: *Et cum scaena croco Cilici perfusa recens est.* Ovid. a. a. I 104: *Nec fuerant liquido pulpita rubra croco.* Martial. V 25, 7: *rubro pulpita nimbo Spargere et effuso permaduisse croco.* Sall. hist. II 29: *croco sparsa humus.* Memorabile sane est Porphyrionis scholion: «Atta - - in fabula, quae inscribitur *Materterae*, ita florum genera enumerat, ut sine dubio reprehendendus sit ob nimiam loquacitatem.» Id quod verum atque ex veteris alicuius interpretis commentariis depromptum esse potest; sed numquam adducar, ut credam Horatium tam ambigue et contorte *perambulare flores* pro *enumerare* dicturum fuisse, ut *Materteras* derideret. Quod autem etiam L. Afranii *Matertera* vel *Materterae* fabula exstitit (Ribbeck), non est, cur dubitemus de Porphyrionis narratione; nam eiusdem nominis fabulas uterque poeta componere potuit. — *patres*] «seniores» non: «senatores.» Cfr. v. 85 et 109.

82-85. *Aesopus*] nobilissimus tragicarum fabularum actor, *summus artifex et semper partium in re publica tam quam in scaena optimarum*, ut ait eius familiaris Cicero pro Sestio 120; *gravis* autem vocatur, quia primas illas partes tragoediarum egregie agebat, ut Agamemnonem, Aiacem, Eurysacen. Vixit certe usque ad a. u. c. 699. Vide Ribbeck. — *Q. Roscius* comoedus aeque nobilis, pro quo exstat Ciceronis oratio, huiusque *amores et deliciae* (de divin. I 79); *doctus* autem, *quod hoc est consecutus, ut, in quo quisque artificio excelleret, is in suo genere Roscius diceretur* (Id. de or. I 130). Roscius

Vel quia turpe putant parere minoribus et, quae
Inberbi didicere, senes perdenda fateri.
Iam Saliare Numae carmen qui laudat et illud,
Quod mecum ignorat, solus volt scire videri,
Ingeniis non ille favet plauditque sepultis,
Nostra sed inpugnat, nos nostraque lividus odit.
Quodsi tam Graecis novitas invisa fuisset

cum mortuus sit a. u. c. 693 (Cic. pro Arch. 17), si anno 690 in scaena comparebat neque artem desierat, sane qui a. u. c. 740 vivebant circiter septuagenarii, utriusque actoris probe meminisse poterant. Vide Ribbeck, p. 198. — *parere minoribus*] «iuniorum iudiciis sese accommodare ac fidem tribuere.» — *perdenda*] «missa facienda, oblivioni tradenda.» — *Inberbi*] contra omnium codicum auctoritatem cum plerisque editoribus scripsimus, quia a. p. 161, ubi iterum invenitur, optimi codices, in quibus V, exhibent *Inberbus*, qua forma auctore Nonio p. 493 M. etiam Lucilius (977: *imberbi androgyni*) et Varro usi sunt. Cfr. Neue, Formenlehre II 88.

86-89. *Iam*] gradationi inservit: «iam vero, *vollends nun*, *vollends gar*.» Cfr. Hand Turs. III p. 126 et 148 sq. — *Saliare Numae carmen*] Liv. I 20, 4: *Salios item duodecim Marti Gradivo* (Numa) *legit, tunicaeque pictae insigne dedit et super tunicam aeneum pectori tegumen, caelestiaque arma, quae ancilia appellantur, ferre ac per urbem ire canentes carmina cum tripudiis sollemnique saltatu iussit.* Cum carmine fratrum Arvalium hoc Saliare versibus Saturniis compositum, quod *axamenta* dictum fuisse Festus tradidit, antiquissimum fuit, de quo accepimus. Apud Varronem l. l. VII 27 exstat hic eius versiculus: *Divom empta* (al. *exta*) *cante, divom deo* (al. *deom*) *supplicante* (al. *supplice cante.*) Ibid. 2: *Aelii (Stilonis), hominis in primo in litteris Latinis exercitati, interpretationem carminum Saliorum videbis et exili littera expeditam et praeterita obscura multa.* Ibidem 3: *quorum* (verborum poeticorum) *si Pompili regnum fons in carminibus Saliorum, neque ea ab superioribus accepta, tamen habent* DCC *annos.* Inde ex Aelii temporibus (circiter a. u. c. 650) alii quoque grammatici multum in eis explicandis videntur desudasse, ut ea *scire* (intellegere) viderentur, quae Vergilius, Horatius, Tibullus sane nec intellegebant neque intellegere curabant. Similiter Quintil. I 6, 40: *Saliorum carmina vix sacerdotibus suis satis intellecta.* Cfr. Bergk *de carminum Saliarium reliquiis.* Marb. 1847. — *non ille favet*] «non ex animi sui sententia probat antiqua carmina, quae ab ipso haud intellecta eum vere delectare minime possunt.» — *sepultis*] «scriptoribus ante multos annos mortuis et iam oblivioni traditis.» — *Nostra sed*] Aptissime, ut poeta, vocabulum, in quo sententiae cardo vertitur, praeponere potuit, id quod in pedestri oratione facere haud licebat. Cfr. od. IV 4, 33. — *lividus*] ut sat. I 4, 93: *lividus et mordax videor tibi?* «malitiose invidus, ipse cum nihil nostrorum carminum simile elaborare possit.» Ovid. ex Ponto III 4, 73: *Scripta placent a morte fere, quia laedere vivos Livor et inviso carpere dente solet.*

90-92. *Graecis*] Iam admirabi-

Quam nobis, quid nunc esset vetus? aut quid haberet,
Quod legeret tereretque viritim publicus usus?
Ut primum positis nugari Graecia bellis
Coepit et in vitium fortuna labier aequa,

91. *haberes* F — 92. *teneretque* F *terreretque* g

lem in modum Graecorum indolem poeticam exprimit ac describit demonstrans, quantopere insito pulchri sensu Romanos superarint promptioresque semper fuerint ad poetarum suorum merita ultro agnoscenda. Bentleii coniectura *Grais* ab omnibus fere editoribus iure ac merito improbata est. V. ad v. 19. — *tereret*] de assidua lectione, ut Cic. ad fam. IX 55, 1: *Παιδείαν Κύρου - - contriveram legendo.* Mart. VIII 3, 4: *teritur noster ubique liber.* Ut posterior aetas tales tropos exaggerare solebat, pro *terere* ausus est dicere *scindere* luvenalis 7, 177: *artem* (rhetoricam) *scindes Theodori.* — *viritim*] «omnes cives Romani, *männiglich, Mann für Mann.*» Liv. XLI 8, 9: *Genera autem fraudis duo mutandae viritim civitatis inducta erant.* — *publicus usus*] usus s. usus fructus rerum, quas antiqui publicas vel communes appellabant, quarum dominium, ut aiunt ICti, nemo ita poterat occupare, ut excluderet alios. Tales sunt aer, aqua profluens, mare eiusque litora. Gaius II 11: *quae* (res) *publicae sunt, nullius videntur in bonis esse; ipsius enim universitatis esse creduntur.* Ita et poemata publico usui inserviunt, quoniam omnibus aeque eis delectari licet.

93. 94. *Graecia*] Haec omnia praecipue de Atheniensibus valere manifestum est. — *positis*] Verg. Aen. I 291: *Aspera tum positis mitescent saecula bellis.* — *nugari*] «se dare ad omnia poesis genera, ad picturae, sculpturae, musicae artes, ad ludos gymnasticos;» quae omnia cum atrocissimis illis bellis comparata partim ingeniorum sunt lusus, partim virium ludicrae exercitationes, *nugae* igitur, sine reprehensionis significatione. — *bellis*] maxime post composita bella Persica. Aristot. Polit. VIII 6, 6 (1341, 28): *Σχολαστικώτεροι γιγνόμενοι διὰ τὰς εὐπορίας καὶ μεγαλοψυχότεροι πρὸς ἀρετήν, ἔτι τε πρότερον καὶ μετὰ τὰ Μηδικὰ φρονηματισθέντες ἐκ τῶν ἔργων, πάσης ἥπτοντο μαθήσεως, οὐδὲν διακρίνοντες, ἀλλ' ἐπιζητοῦντες· διὸ καὶ τὴν αὐλητικὴν ἦγαγον πρὸς τὰς μαθήσεις.* Minus recte Schütz de bellis intestinis cogitat, quae confecta sunt, cum Graecia Achaeorum foedere devicto in potestatem populi Romani pervenit; nam huiusmodi interpretationi maxime obstare videntur vv. 90-92. — *in vitium*] «deliciarum propter prosperitatem fortunae.» Comm. Cruq. Vocabulo *vitium* (v. a. p. 282) admodum malitiose usus est ideo, quod *βαναύσοις* inter Romanos omnia haec Graecorum studia *vitiosa* et supervacanea videbantur. Significat autem morum mutationem, quae paulatim inde a Pericle usque ad Philippum Macedonem facta est, cum a prisca simplicitate et ab illa *μεγαλοψυχίᾳ* (libenter Aeschyleam dixerim), quam bella Persica eis instillarant, pedetentim recedentes effuse se dederent cunctarum artium illecebris, donec discordiis debilitati atque in mollitiem lapsi tandem in Macedonum potestatem pervenerunt. — *labier*] Cfr. sat. I 2, 35.

Nunc athletarum studiis, nunc arsit equorum,
Marmoris aut eboris fabros aut aeris amavit,
Suspendit picta voltum mentemque tabella,
Nunc tibicinibus, nunc est gavisa tragoedis;
Sub nutrice puella velut si luderet infans,
Quod cupide petiit, mature plena reliquit.

98. *Tunc* F

95-102. «Die folgende Aufzählung umfafst dieselben drei Zweige der Virtuosität auf dem Gebiete der Gymnastik, der bildenden und der musischen Künste (Musik und Schauspielkunst) wie v. 32: *pingimus atque psallimus et luctamur*. Da die Erscheinungen, an welche H. hier erinnert, nur dazu dienen sollen, das Verhalten litterarischen Leistungen gegenüber zu erklären, so ist klar, warum von der Litteratur und Poesie nicht die Rede ist und sein kann.» Kiessl. — *athletarum*] Cfr. Liv. XXXIII 32, 1: *spectaculi studium insitum genti* (Graecae), *quo certamina omnis generis artium viriumque et pernicitatis visuntur*. Acriter hoc studium atque athletarum nequitiam vituperat Euripides in Autolyci fr. 1: *Κακῶν γὰρ ὄντων μυρίων καθ' Ἑλλάδα Οὐδὲν κακιόν ἐστιν ἀθλητῶν γένους κτλ.* — *eboris*] Huius materiae usus frequens erat in celebratissimis quibusque deorum simulacris, ut in Phidiae Iove Olympio et Minerva, cuius *πρόσωπον ἐλεφάντινον* erat. Plato Hipp. mai. p. 290 B. — *fabros*] *τεχνίτας*. — *Suspendit* cet.] «Tabulas pictas attentissime spectavit, ita ut oculos cogitationemque ab eis vix removere posset, cum pulchri species atque exemplar in intimos eius affectus penetrasset.» — *voltum mentemque*] Tac. hist. I 85: *animum voltumque conversis*. — *tibicinibus*] «symphoniacis,» ex quibus unum genus nominat. Corn. Nep. Epamin. 2, 1 *eruditus sic, ut nemo Thebanus magis. Nam et citharizare et cantare ad chordarum sonum doctus est a Dionysio - -, cantare tibiis ab Olympiodoro, saltare a Calliphrone*. — *Sub nutrice*] «moderante nutrice,» ut ep. I 16, 77: *saevo te sub custode tenebo*. Nutrices autem apud antiquos primum fere per triennium infantes educabant; postea eis paedagogi dabantur, etiam feminis, ut certe Antigonae in Eurip. Phoen. — *petiit*] In prosa or. procul dubio scripsisset *petierat*. — *mature plena*] Sic iungo, non *mature reliquit*, quod ingratam efficeret *ἀντίθεσιν* vv. *cupide petiit*. Est autem: «*ἄψικορος*, celeriter satiata *Graecia*,» non, ut alii volunt, *puella*. Egregie his vv. exprimit infantilem, ut ita dicam, et mobilem ac prope ludibundum sensum eius, quod in quovis genere pulchrum est et perfectum, Graecorum animis insitum atque innatum, quo duce totum artium *κύκλον* intra paucas aetates ita excoluerunt, ut in quaque arte summum perfectionis apicem tenerent. — *Quid placet* cet.] Hic versus Schützio, Ribbeckio, Lehrsio subditicius videtur, quia, quomodo cum praecedentibus connectatur, parum perspicitur. Sed Lachmann ei egregium locum ante v. 108 assignavit eumque omnes fere editores recentiores iure ac merito secuti sunt. — *Hoc*] «Hunc omnium artium amorem et cultum.» — *paces*] Non: «diversa pacis foedera,» sed: «*bona* (dulcia et grata) pacis tempora et artibus

Hoc paces habuere bonae ventique secundi.
Romae dulce diu fuit et sollemne reclusa
Mane domo vigilare, clienti promere iura,
Cautos nominibus rectis expendere nummos,
Maiores audire, minori dicere, per quae
Crescere res posset, minui damnosa libido.
Quid placet aut odio est, quod non mutabile credas?

v. 101 delendum censent Schützius, Ribbeck, Lehrs — post v. 107 transiecit Lachmann, quem recentiores editores fere omnes secuti sunt — 103. «omnes lib. scripti habent *sollemne* per ll duo et plures per m quam per duo n» Cruq. — 105. «τὸ *rectis* in omnibus scriptis inveni sine ulla macula aut litura» Cruq.

et vitae commodis imprimis faventia.» — *ventique secundi*] «Prospera fortuna hoc effecit, ut tali modo tantoque cum successu Graeci liberalibus artibus operam darent;» imagine a re navali frequenter repetita etiam apud prosae orationis scriptores. Cic. ad Att. II 1, 6: *Quid, si etiam Caesarem, cuius nunc venti valde sunt secundi, reddo meliorem, num tandem obsum rei publicae?* Cfr. ep. II 2, 201 sq.

103-105. *Romae* cet.] «Romanorum contra ab artibus liberalibus primum aversorum haec fuerunt praecipua studia» cet. Cfr. a. p. 323 sqq. — *sollemne*] «consuetudine usitatum.» Comm. Cruq. — *Mane*] Sat. I 1, 10: *Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat.* — *clienti promere iura*] Sensu proprio accipiendum reor: «clienti patronum consulenti de iure respondere utiliaque consilia dare, interdum etiam lites inter duos clientes ortas diiudicare.» Cfr. od. III 5, 53 sqq. — *Cautos*] «per chirographum.» Formularum sermone perquam scite hic usus est, ut apparet ex Plin. ep. X 62, 2: *distribuendam inter decuriones pecuniam ita, ut recte rei publicae caveant.* Cod. 2, 4, 2: *recte cauta pecunia*, et sic aliquoties apud Gaium *recte*, id est «optimo iure, legitime.» Est igitur: «pecuniam *recte*, id est a debitore legitimis chirographorum (v. Gaium III 134) formulis *cautam* huic credere (faenori dare) atque *expendere* (expensam ferre).» Quotiens enim pecunia mutua dabatur, creditor suis in tabulis expensi et accepti nomen eius, cui pecuniam dabat, perscribebat. Inde *nomen* significat et *debitum* (sat. I 2, 16). Cic. Verr. V 17: *clamare ille - - pecuniam sibi esse in nominibus; numeratam in praesentia non habere*, et *debitorem.* Cic. ad fam. V 6, 2: *ut bonum nomen existimer;* ad Att. V 21, 12: *nam aut bono nomine centesimis contentus erat; aut non bono quaternas centesimas sperabat.* Iungo autem *nummos cautos nominibus rectis* ablat., non *expendere nominibus* dativ. Cfr. Cic. pro Quinctio 38: *qui tibi, ut ais, certis nominibus grandem pecuniam debuit.*

106-108. *Maiores* cet.] Non sine quadam malitia in hoc potissimum versatam esse dicit summam doctrinae, quam adulescentes, cum se

Mutavit mentem populus levis et calet uno
Scribendi studio; pueri patresque severi
Fronde comas vincti cenant et carmina dictant.
Ipse ego, qui nullos me adfirmo scribere versus,
Invenior Parthis mendacior et prius orto
Sole vigil calamum et chartas et scrinia posco.

tamquam contubernales aut iuris civilis studiosi ad maiores natu applicassent, ab his acceperint, quomodo rem familiarem continuo augerent neque vero omnis generis *libidinibus* ac luxurie dilapidarent. Cfr. a. p. 325 sqq. — *damnosa*] Cfr. ep. I 18, 21: *damnosa Venus*. — *Quid placet* cet.] «Ex humanae naturae condicione nihil in perpetuum aut placet aut spernitur.» — *Mutavit* cet.] Pace ab Augusto confirmata cum longe minor civium pars quam vetere re publica aut domi muneribus civilibus et eloquentia aut militiae bellica virtute gloriam sibi parare et vellet et posset, permulti, ne vitam otio tererent, poeticis studiis sese dederunt, eoque magis, quod Augustum et Maecenatem his favere videbant; quo in fervore omnium aliter vix fieri poterat, quam ut multa poemata non solum mediocria, sed etiam mala prodirent, ac plerique servilem Graecorum imitationem numquam egrederentur. Hanc subitam igitur ingeniorum ac studiorum mutationem lepide deridet, lepidissima hyperbola et ironia in semet ipsum quoque vafre usus. — *calet*] Prope ut Abderitae apud Lucianum de conscr. hist. 1: *πυρέττειν (φασὶν Ἀβδηρίτας) πανδημεὶ ἅπαντας - - λιπαρεῖ τῷ πυρετῷ· - - ἅπαντες γὰρ ἐς τραγῳδίαν παρεκινοῦντο καὶ ἰαμβεῖα ἐφθέγγοντο.* Cfr. sat. II 3, 80: *luxuria tristive superstitione Aut alio mentis morbo calet.*

109-113. *pueri*] «*Puerique* suavius est et modulatius.» Bentl. Etiamsi Horatius, ut docet H. Schütz ad h. v., nisi in arsi (ep. I 14, 3; od. IV 4, 55; 6, 32; 14, 1) priorem syllabam in v. *patres* non producit, tamen auctoritatem codicum neglegere non ausus sum, praesertim cum et Horatius brevem syllabam sequente *tr* in thesi interdum (sat. II 3, 119; ep. I 7, 92; a. p. 468) produxerit et Vergilius ut ceteris quidem locis v. *patres* praecedente *-que* usus est, ita Aen. VII 176: *Perpetuis soliti patres considere mensis* paenultimam in thesi habeat longam. — *severi*] «qui etsi propter aetatem severi esse debent, ipsi quoque nugis indulgent.» — *Fronde*] lauri, olivae, hederae poetarum habitum sumentes pro solita corona ex apio, myrto, rosis nexa. — *dictant*] cum ingenui raro ipsi scriberent, sed prope omnia servis a manu dictarent, invaluisse paulatim videtur, ut v. *dictare* acciperet notionem *componendi*, v. Persius 1, 51: *non siqua elegidia crudi Dictarunt proceres? non quidquid denique lectis Scribitur in citreis?* Sed ut verbi grata *εἰρωνεία* melius sentiatur, sic explicare malim: «Sub finem cenae carmina (utique prius composita) tam graviter alta et sonora voce recitant, quasi a convivis, quibus interea dura tacendi necessitas imposita erat, calamo excipienda sint.» — *Parthis mendacior*] Proverbium est, ut de Punica et Graeca fide ac de Cretensibus *ἀεὶ ψευσταῖς*. Sic od. IV 15, 23: *infidi Persae*. — *calamum*] Plin. h. n. XVI 36, 64: *Chartis serviunt calami, Aegyptii*

Navem agere ignarus navis timet; abrotonum aegro
Non audet, nisi qui didicit, dare; quod medicorum est,
Promittunt medici; tractant fabrilia fabri:
Scribimus indocti doctique poemata passim.
Hic error tamen et levis haec insania quantas
Virtutes habeat, sic collige. Vatis avarus
Non temere est animus: versus amat, hoc studet unum;

114. *Navim* γ «*abrotonum* scriptum est in omnibus lib. antiquis, non *abrotanum* ut vulgo» Cruq. — 115. *melicorum* et 116 *melici* Bentley coni.

maxime, cognatione quadam papyri. Probatiores tamen Cnidi et qui in Asia circa Anaeticum lacum nascuntur. — *scrinia*] ut sat. I 1, 120, librariola (Cic. de leg. I 7) capsae, in quibus libros et chartas asservabant, etiam singulorum voluminum capsulae. Sic Ovid. trist. I 1, 106: *Contigerisque tuam, scrinia curva, domum.* Becker *Gallus* II² p. 326 sq. Hunc versum poeta scripsit, postquam carmine saeculari aliisque libri quarti carminibus scriptis se parum memorem praebuit promissi, quod fecerat ep. I 1, 10: *Nunc itaque et versus et cetera ludicra pono.*

114-117. *Navem* cet.] Similia reperies a. p. 379 sqq. et erat omnino locus communis et a Socraticis et a Sophistis decantatus. Xenoph. Mem. III 5, 21. Max. Tyr. IX 1. Dio Chrysost. or. X 302 R. et XIII 426 R. — *ignarus navis*] «navis gubernandae artem non callens.» — *abrotonum*] artemisia abrotonum L., *Stabwurz.* Plin. h. n. XXI 21, 92: *Usus et foliis, sed maior semini ad excalfaciendum; ideo nervis utile, tussi, orthopnoeae* cet. — *qui didicit*] «quando et quantum eius aegroto dandum sit.» — «Mire dixit non helleborum, sed abrotonum, quod minore periculo etiam indoctus miscere potest ac dare.» Porph. — *quod medicorum* cet.] «Sapienter relinquimus medicinam medicis et fabris omnia, quae ad eorum artem pertinent; contra carmina omnes componimus.» Bentleii *melici* essent «poetae lyrici,» non, quod volebat ille, *musici;* nam Lucretianum usum (V 334: *modo organici melicos peperere sonores*) in hoc epistolarum sermone sequi pro certo non libebat. Nihil autem mutandum est, etiamsi haec repetitio laudari vix potest. — *fabrilia fabri*] Speciem habet proverbii. Eurip. fragm. inc. 988 N.: *Τέκτων γὰρ ὢν ἔπρασσες οὐ ξυλουργικά.* — *passim*] «omnes promiscue, docti cum indoctis mixti.» Tibull. II 3, 69: *Glans aluit veteres, et passim semper amarunt.*

118-125. *Hic error* cet.] Hanc tamen carmina pangendi *insaniam*, sed *levem* neminique noxiam commoda etiam quaedam habere Augusto candide simulque callide ostendit; callide, quatenus simulat se de tota illa poetarum turba verba facere, cum ea, quae affert, tantummodo de veris summisque poetis possint affirmari. — *avarus*] Ovid. a. a. III 541 de poetis: *Nec nos ambitio, nec amor nos tangit habendi.* — *Non temere*] Quomodo haec locutio sensim pervenerit ad significandum idem prope ac *non facile*, optime perspicitur ex Plauti Bacch. 85: *Rapidus fluvius est*

Detrimenta, fugas servorum, incendia ridet;
Non fraudem socio puerove incogitat ullam
Pupillo; vivit siliquis et pane secundo,
Militiae quamquam piger et malus, utilis urbi,
Si das hoc, parvis quoque rebus magna iuvari.
Os tenerum pueri balbumque poeta figurat,
Torquet ab obscenis iam nunc sermonibus aurem,
Mox etiam pectus praeceptis format amicis,

122. *pueroque incogitat* R «*puerove incogitat.* sic habent omnes scripti quos legi» Cruq.

hic: non hac temere transiri potest, ubi cum proprie sit «non inconsiderate,» simul inest difficultatis notio. Cfr. sat. II 2, 116; ep. II 2, 13; a. p. 160. — *hoc studet unum*] De hac constructione notissima vide Ellendt-Seyffert Lat. Gr. § 131 b. — *socio*] in negotiatione aliqua vel in publicanorum societate. Cic. Verr. III 50: *Socii putandi sunt, quos inter res communicata est;* pro S. Roscio Am. 116: *Recte maiores eum, qui socium fefellisset, in virorum bonorum numero non putarunt haberi oportere.* Cfr. od. III 24, 60. — *incogitat*] «intendit, molitur;» quod verbum apud solum Horatium nunc reperitur. Est fortasse ex illis, quae *Graeco fonte parce detorsit*, ἐννοεῖ, ἐπιβουλεύει. Participium *incogitans* = *incautus*, *unbedacht* reperitur apud Plautum, Terentium, Senecam, Ausonium. — *siliquis*] «leguminibus omnis generis, pisis, fabis, vicia, fortasse interdum etiam siliqua Graeca s. silicula proprie dicta, κερατίως, *Johannisbrod.*» — *pane secundo*] «non siligineo, non primo nec postremo, sed dispensatorio.» Comm. Cruq. Dicitur etiam *secundarius*, *cibarius*. — Ceterum v. 123 non significat poetam famelicum, sed simplicissimo victu contentum. — *Militiae*] dativus pro «piger ad militiam;» *bonus* autem *alicui rei* cum rectissime dicatur, quidni apud poetam etiam *malus*, parum idoneus, praesertim cum in vv. *utilis urbi* eadem constructio sequatur. Alii, et nescio an rectius, *militiae* habent pro genetivo, qui iungitur cum adiectivis relativis quae vocantur (Ellendt-Seyffert § 153 N. 2). Hunc genetivum, apud Tacitum creberrimum (v. Draeger, Syntax des Tac. § 71 a), habes od. I 22, 1: *Integer vitae scelerisque purus.* — *Si das hoc*] «Si concedis his quietis quoque virtutibus, fide ac temperantia, rem publicam legesque stabiliri.» Cfr. sat. I 4, 39; 10, 5; II 2, 94. Cic. Tusc. I 25.

126-131. *figurat*] «format puerorum ora,» ut ait Quintil. XI 3, 31 et τὸ στόμα πλάττειν Plato Cratyl. p. 414 D; ediscendis enim poetarum locis et accurate recitandis γραμματισταὶ id spectabant, ut tenera iam aetate esset *absolutius os et expressior sermo* (Quintil. I 1, 37), id est «ut distincta atque eleganti pronuntiatione accurate efferret Latini sermonis singula verba.» — *Torquet* cet.] «Et cum *mature* assuescant pueri ad poetarum nobilem elegantemque sermonem, eo facilius abstinere se a verbis plebeiis et inficetis omnique aeschrologia discunt.» — *iam nunc*] «inde a tenera

Asperitatis et invidiae corrector et irae,
Recte facta refert, orientia tempora notis
Instruit exemplis, inopem solatur et aegrum.
Castis cum pueris ignara puella mariti
Disceret unde preces, vatem ni Musa dedisset?
Poscit opem chorus et praesentia numina sentit,
Caelestis inplorat aquas docta prece blandus,
Avertit morbos, metuenda pericula pellit,
Inpetrat et pacem et locupletem frugibus annum.
Carmine di superi placantur, carmine Manes.

135. *blandos* aγσ — 137. *Imperat* γ

aetate.» Cfr. od. III 6, 23. — *Mox etiam*] «Deinde cum progrediente aetate adulescentes iam idonei fiunt ad praecepta virtutis et sapientiae intellegenda ac retinenda, talia eis praebent poetae, et *grata* quidem, amica et benevola, minus dura atque aspera, quam sunt pleraque philosophorum.» — *orientia tempora*] non tam «adulescentes» quam «unam hominum aetatem post alteram, ut prima quaeque *oritur*, in lucem editur ac priori succedit; *die werdenden Geschlechter.*» — *notis*] «veteribus, quae ab omnibus celebrantur.» — *aegrum*] «animi aegrum, sollicitum, *den Mühseligen.*»

132-138. *Castis* cet.] Iam transit ad poesis vim utilitatemque in sacris ac religionibus. — *ignara-mariti*] Silius II 68: *Haec ignara viri vacuoque adsueta cubili.* — *unde*] «a quo» ut od. I 12, 17. — *preces*] a choris puellarum et puerorum patrimorum ac matrimorum recitatas, quarum exemplum habes carmen saeculare, atque iam antiquitus Livii Andronici carmen, quod propter varia prodigia virgines ter novenae per urbem euntes Dianae cecinerunt anno u. c. 545 (Liv. XXVII 37), ex prisco quidem more Italico; sic etiam Faleriis *χοροὶ παρθένων ὑμνουσῶν τὴν Ἥραν ᾠδαῖς πατρίοις.* Dionys. Halic. I 21. — *praesentia*] «propitia, opitulantia.» Cfr. od. I 35, 2. — *Caelestis-aquas*] «pluviam.» Cfr. od. III 10, 19: *aquae Caelestis.* Liv. IV 30, 7: *caelestes-defuerunt aquae.* Si quando Romae aquae inopia erat, sacra instituebantur Iovi Pluvio, aquilicia dicta, quippe quibus imbres caelo elicerentur; nudipedalia agebantur, id est populus nudis pedibus pompam ducebat per Urbem. Cfr. Festum in v. *Aquilicium.* — *docta prece blandus*] «blande supplicans dis carmine, quod poeta eum docuit;» *docta* est participium, non adiectivum. — *Avertit morbos*] maxime Apolline invocato; cfr. od. I 21, 13. — *metuenda*] «quippe portentis significata.» — *Manes*] «di inferi, Dis pater, Proserpina, Hecate,» ut Verg. georg. IV 505: *Quo fletu Manes* (deos inferos), *qua Numina* (superos) *voce vocaret?* Aen. XII 646: *Vos o mihi Manes Este boni, quoniam Superis adversa voluntas.* Manes igitur h. l. *die unterirdischen Mächte.* Cfr. Preller-Iordan, Röm. Myth. 73. 455. De Manibus proprie dictis nolim cogitare; etsi certis carminibus, id est formulis, ute-

Agricolae prisci, fortes parvoque beati,
Condita post frumenta levantes tempore festo
Corpus et ipsum animum, spe finis dura ferentem,
Cum sociis operum, pueris et coniuge fida,
Tellurem porco, Silvanum lacte piabant,

142. *pueris* (omisso *et*) aγgσR Bentley *et pueris* F

bantur in funeribus, in denicalibus, in Lemuriis.

139-144. *Agricolae*] Iam poetarum et poesis in cunctam civitatem ac deorum cultum meritis expositis originem atque historiam poesis Romanae exponere aggreditur, rem scaenicam potissimum spectans. — *fortes*] «ad laborem validi et seduli.» Schol. Sic sat. II 2, 115: *fortemcolonum*. Verg. georg. II 472: *Et patiens operum exiguoque adsueta iuventus*. — *Condita* cet.] Arist. Eth. Nic. VIII 9, 6: *αἱ ἀρχαῖαι θυσίαι καὶ σύνοδοι φαίνονται γίνεσθαι μετὰ τὰς τῶν καρπῶν συγκομιδὰς οἷον ἀπαρχαί· μάλιστα γὰρ ἐν τούτοις ἐσχόλαζον τοῖς καιροῖς*. — *spe finis*] «Vera sententia est, tolerabilem fieri laborem laboris fine proposito.» Porph. Versum 141 immerito deleverunt A. Nauck et L. Müller. — *Cum sociis*] Explica: «cum sociis operum, imprimis liberis utriusque sexus et casta coniuge.» Raro enim prisci illi agricolae servos possidebant aut operarios adhibebant. Recte autem Bentley eiecit *et* ante v. *pueris*, quod si adsciscas, pueros et coniugem fidam ab societate operum excludes. — *Tellurem*] Varro r. r. I 1, 4 *duodecim deos* invocat, *qui maxime agricolarum duces sunt. Primum, qui omnes fructus agriculturae caelo et terra continent, Iovem et Tellurem; - - secundo Solem et Lunam; - - tertio Cererem et Liberum; - - quarto Robigum ac Floram; - - Minervam et Venerem; - - Lympham ac Bonum Eventum*. Cfr. Th. Mommsen, die unterital. Dial. p. 128 sqq. — *porco*] Genere feminino utitur oraculum Sibyllinum apud Zosim. II 6: *Αὖθι δὲ Γαίῃ Πληθομένῃ χοιρός τε καὶ ὗς ἱεροῖτο μέλαινα*. Similiter ante messem Cereri, ut ait Cato r. r. 134, *porca praecidanea*, *porco femina* fieri oportet. Uno loco, od. III 23, 4, feminino utitur Horatius, ceteris masculino. — *Silvanum*] Cfr. Preller-Iordan, Röm. Myth. I 394 sqq. Cultum huius dei priscorum agricolarum perdiu servatum esse complures inscriptiones demonstrant. Cfr. epod. 2, 22. — *lacte*] Cfr. Plin. h. n. XIV 12, 14: *Romulum lacte non vino libasse indicio sunt sacra ab eo instituta, quae hodie custodiunt morem*. — *piabant*] «sibi propitios reddebant.» Omne enim sacrificium est et animi in deos grati testificatio et expiatio culparum, quarum ipsi nobis conscii fortasse non sumus. — *Genium*] Cfr. ep. I 7, 94; II 2, 187; a. p. 210. Censorin. 3: *Genius est deus, cuius in tutela, ut quisque natus est, vivit. Hic sive quod ut genamur curat, sive quod una genitur nobiscum, sive etiam quod nos genitos suscipit ac tutatur, certe a* genendo *genius appellatur. - - Genius autem ita nobis assiduus observator appositus est, ut ne puncto quidem temporis longius abscedat, sed ab utero matris acceptos ad extremum vitae diem comitetur*. Genii mares in iconographia antiqua nudi cum volucrum alis, feminiles (Iunones) vestibus in-

Floribus et vino Genium memorem brevis aevi.
Fescennina per hunc inventa licentia morem
Versibus alternis opprobria rustica fudit,
Libertasque recurrentis accepta per annos
Lusit amabiliter, donec iam saevus apertam

dutae cum alis papilionum effinguntur. — *memorem brevis aevi*] Ipse Genius quoniam una cum eo, quem tutatur, et nascitur et interit eademque laetitia et maestitia afficitur, qua homo, non minus quam hic memor est brevis vitae, eiusque cursus ut quam prosperrime procedat optat.

145. 146. *Fescennina - - licentia*] Fescennia (sic Plin. h. n. III 5, 8) Etruriae oppidum prope Tiberim erat, ubi nuptialia inventa sunt carmina procacium ac licentiosorum iocorum plena, quorum similia dicit Latinorum opprobria illa rustica. (Serv. ad Aen. VII 695, apud quem est *Fescennium*.) Catull. 61, 126: *Ne diu taceat procax Fescennina locutio.* Sen. Med. 113: *Festa dicax fundat convicia Fescenninus.* Cfr. de initiis poesis scaenicae apud Romanos (a. u. c. 391) Liv. VII 2, 7: *Vernaculis artificibus, quia ister Tusco verbo ludio vocabatur, nomen histrionibus inditum: qui non, sicut ante, Fescennino versu similem incompositum temere ac rudem alternis iaciebant, sed impletas modis saturas descripto iam ad tibicinem cantu motuque congruenti peragebant.* Alii coll. Paulo Diac. (p. 85 Müll.): *Fescennini versus, qui canebantur in nuptiis, ex urbe Fescennina dicuntur allati, sive ideo dicti, quia fascinum putabantur arcere* vocabulum cognatum esse putant cum vv. *fascinus, piae fiscini.* Cfr. O. Ribbeck, Röm. Dichtung p. 9. — *inventa*] «Cum hic mos dierum festorum a rusticis celebratorum semel invaluisset, ex hoc more paulatim eo progressi sunt, ut carmina Fescennina invenirent.» Bentleii lectio *invecta* nulla nititur auctoritate. Verum verba ipsa *per hunc morem* manifesto docent poetam non hoc dixisse: versum Fescenninum *ex urbe Fescennina* (ut explicuit Paul. Diac.) in Urbem invectum esse, sed his verbis primam omnis poesis rusticae (non solum carminum nuptialium) originem significare voluit. Cfr. Müller, Etrusker II p. 284. Munk, de Atellanis p. 13. — *alternis*] Alter enim alteri opprobria regerebat, fere ut in Theocriti et Vergilii bucolicis ἀμοιβαίοις. — *opprobria rustica*] Cfr. omnino ad sat. I 7, 29 sqq.

147-150. *recurrentis*] «quotannis eodem messis tempore revertente.» — *accepta*] non «recepta,» sed potius «*willkommen*, grata semper Romanis, quando *condita post frumenta* ludebat.» — *Lusit amabiliter*] «iocata est sine cuiusquam offensione, comiter ac facete, nec ulla inde rixa oriebatur.» — *In rabiem*] «locus antea innocens in rabiem verti coeptus est, adeo ut *saevus* fieret, id est, irrisos vehementer laederet ac morderet.» Cfr. a. p. 79: *Archilochum proprio rabies armavit iambo.* — *coepit*] V. ad ep. I 15, 27. — *Ire*] «impetuose grassari.» — *inpune minax*] «nulla etiamtunc poena famosis carminibus constituta.» Omnino meminisse debemus Horatium h. l. nobis tradere historiam poesis Romanae, ut ita dicam, poeticam, id est talem, qualem ipse sibi coniectura informarat. Primam poesis scaenicae originem

In rabiem coepit verti iocus et per honestas
Ire domos inpune minax. Doluere cruento
Dente lacessiti: fuit intactis quoque cura
Condicione super communi: quin etiam lex
Poenaque lata, malo quae nollet carmine quemquam
Describi. Vertere modum, formidine fustis
Ad bene dicendum delectandumque redacti.

149. *verti coepit* F — 153. *nata* RF — v. 155 A. Nauck prob. L. Müllero delevit

recte utique repetit a carminibus illis Fescenninis *ἀμοιβαίοις* ex lascivis iocis et conviciis constantibus, quorum genus aliquod etiamtum supererat in carminibus nuptialibus. Praeterea cum sciret iam duodecim tabulas (Dirksen p. 507 et 733) capite sanxisse, si quis carmen condidisset, quod infamiam faceret alteri, ex hac lege ipsa collegit iocos illos primum innocentes paulatim degenerasse atque conversos esse in famosa carmina, quibus homines honesti ac nobiles acerrime laesi sint; ob quam intolerabilem licentiam iam Decemviris (a. u. c. 303) visum esse fustuarii poenam constituere in eos, qui cives infamassent. (Primarius est Ciceronis locus de rep. IV 10: *Nostrae contra duodecim tabulae, cum perpaucas res capite sanxissent, in his hanc quoque sanciendam putaverunt, si quis occentavisset, sive carmen condidisset, quod infamiam faceret flagitiumve alteri.* Cfr. Tusc. IV 4. Iuris autem posterioris regulam sic exponit Ulpianus fr. 5 § 9. Dig. de iniuriis et famosis libellis: *Si quis librum ad infamiam alicuius pertinentem scripserit, composuerit, ediderit, dolove malo fecerit, quo quid eorum fieret, etiamsi alterius nomine ediderit vel sine nomine: uti de ea re agi liceret* (iudicio privato actione iniuriarum ex lege Cornelia). Insuper notum poetae erat, etiam duobus post saeculis (ante 550) Naevium, qui simili protervia in nobiles invectus erat, ab his male mulcatum atque in exsilium pulsum esse; unde etiam ante Decemviros homines petulantes opprobriis petisse civitatis principes facili opera conicere poterat. «Severa autem illa legis poena deterriti» inquit «poetae ad iocos, qui nullam offensionem haberent, proferendos, nominatim ad comoedias palliatas, togatas, Atellanas componendas redacti sunt.»

151-155. *cruento Dente lacessiti*] «obtrectatione et maledicentia, quae lacerat etiam probos;» *cruentum* autem dicit *dentem* morsu cruorem elicientem. Cfr. ep. I 18, 82. — *fuit intactis* cet.] «Ei quoque, qui nondum probris petiti erant, idem malum oblata prima quaque occasione sibi imminere rati sunt, cum omnium eadem esset condicio; neminem enim a maledicorum livore malisque, id est famosis, carminibus tutum esse cernebant.» Sat. II 1, 23: *sibi quisque timet, quamquam est intactus, et odit.* — *lex Poenaque lata*] facillimo zeugmate pro: «lex lata poenaque irrogata est.» Prorsus inconcinna est altera lectio *nata.* — *malo quae nollet carmine* cet.] Cfr. sat. II 1, 82. — *Describi*] ut sat. I 4, 3 «notari, *χαραχτηρίζεσθαι.*» — *vertere modum*] «*sie stimmten den Ton (die Melodie) um.*» — *fustis*] Cum teste

Graecia capta ferum victorem cepit et artis
Intulit agresti Latio. Sic horridus ille
Defluxit numerus Saturnius et grave virus

158. *numeris* R_1F_1

Cicerone de rep. IV 10 capite sanxerint XII tabulae, *si quis occentavisset*, de supplicio fustuario *(dem Töten mit Knitteln)*, non de simplici castigatione fustibus s. baculis et vitibus facta accipiendum est. — *Ad bene dicendum*] «Coacti sunt abstinere se a male dicendo singulis; quo ipso nemo iam laedebatur, omnes delectabantur.» «An die Stelle der improvisierten Spottverse trat der lustige Mummenschanz der Komödie, der niemand verletzte, sondern allen Heiterkeit bereitete.» Kiessl.

156. 157. *Graecia capta* cet.] Etiam in his potius inest poetica veritas quam historica; siquidem Graecia capta proprie est demum Corintho deleta (a. u. c. 608), cum ea aetas, qua litterae Graecae primum Romam invectae antiquissimam poesin Romanorum sacram (Saliaria carmina cet.) et profanam, qua regum et ducum suorum laudes atque virtutes celebrabant (cfr. Orell. ad Cic. Tusc. IV 5), suam ad indolem sensim traduxerunt, repetenda sit a Livio Andronico (a. u. c. 514), Naevio, Ennio, Pacuvio, qui omnes ante Graeciam captam floruerunt. Quid, quod Livii Andronici aetas multis annis praecessit etiam captas Syracusas (a. u. c. 542), de quibus Livius XXV 40, 2: *inde primum initium mirandi Graecarum artium opera.* Neque vero Horatius cogitavit, ut voluerunt nonnulli, de Magna Graecia, quae capto Brundisio (a. u. c. 487) tota in Romanorum dicionem redacta est. Cfr. Ovid. fast. III 101: *Nondum tradiderat victas victoribus artes Graecia, facundum, sed male forte genus.* — *cepit*] *Capit* et is, qui vincit, et is, qui delectat. Hoc igitur dicit: «Artes et disciplinae Graecorum Romanis etiamtunc *agrestibus* (rudioribus) adeo placuerunt, ut tamquam si ipsi devicti essent a Graecis, propriam indolem ad hos conformarent.» Cato apud Liv. XXXIV 4, 3: *Iam in Graeciam Asiamque transcendimus omnibus libidinum illecebris repletas et regias etiam attrectamus gazas; eo plus horreo, ne illae magis res nos ceperint quam nos illas.*

158-160. *Defluxit*] «Paulatim Latini eo uti desierunt.» — *Saturnius*] Hermann, Epit. doctr. metr. p. 214: «Numeros habet hos: *Dabunt malum Metelli Naevio poetae.* (Naevius: *Novem Iovis concordes filiae sorores.)* Sed et caesuram saepe neglexerunt rudes isti poetae, et omni genere solutionum usi sunt. - - Postremus Romanorum, qui hoc metro uteretur, Varro (Accius Kiessl.) fuisse videtur in Satiris.» Optime de hoc versu disseruit omnesque eius modi versus qui exstant collegit L. Havet, de Saturnio Latinorum versu. Paris 1880. — *virus*] plerumque sucus noxius ac venenatus, tum et foedus odor, ut castorei, Verg. georg. I 58, et ingratus sapor, ut aquae marinae, quae notio h. l. aptior videtur quam aut virus serpentium aut sanies canum rabiosorum aut *virus acerbitatis* (Cic. Lael. 87). Neque enim tam refertur ad famosa carmina et rabiem (v. 148), quam ad totam indolem rusticam atque incultam priscae poesis Latinae, ex iudicio saltem Horatii. *Grave* autem solitum est huius voc. ἐπίθετον *(widerlich)*, ut quattuor

Munditiae pepulere; sed in longum tamen aevum
Manserunt hodieque manent vestigia ruris.
Serus enim Graecis admovit acumina chartis
Et post Punica bella quietus quaerere coepit,
Quid Sophocles et Thespis et Aeschylus utile ferrent.
Temptavit quoque rem, si digne vertere posset,

159. *peperere* F

exemplis ex Plinii h. n. IX 36, 60; XI 53, 115; XXVII 5, 18; XXVIII 7, 23, allatis monstravit Bentley. — *Munditiae*] partim metra Graeca, partim cultior et purior sermo; idem prope atque *elegantia*, quacum iungitur *munditia* a Cicerone in orat. 79. Ovid a. a. III 479: *Munda, sed e medio consuetaque verba, puellae, Scribite.* — *pepulere - - Manserunt*] De formae utriusque discrimine docet Kühner, Gr. der latein. Spr. § 163: «Diese Form *(erunt)* ist als die rein klassische der Prosa anzusehen, während die Form auf -e mehr der Volkssprache angehört. Die Dichter gebrauchen beide Formen nach Bedarf des Verses. Cic. or. 157 bemerkt zu den Worten des Ennius (s. Br. 76): 'scripsere alii rem' *scripserunt* esse verius sentio, sed consuetudini auribus indulgenti obsequor.» — *hodieque*] praecipue in carminibus Fescenninis et in mimis Atellanisque; sed quaedam Horatio nimis rustica videbantur fortasse vel in Catullo, nec magni, ut opinor, faciebat Novium et Pomponium *particulatim elegantes*, ut ait Fronto p. 70 R., *in verbis rusticanis et iocularibus et ridiculariis.* — *ruris*] «rusticitatis.» Catull. 22, 14 de Suffeno: *Idem infaceto est infacetior rure, Simul poemata attigit.*

161-163. *Serus enim* cet.] «Etenim Romanus, prius litteris Graecis non initiatus, demum post primum et secundum Punicum bellum, cum omnia tranquilla essent, acutum suum ingenium ad accuratius studium scitamque imitationem poetarum Graecorum convertit.» Porcius Licinus apud Gell. XVII 21, 45: *Poenico bello secundo Musa pinnato gradu Intulit se bellicosam in Romuli gentem feram.* Atque de eadem aetate explicanda sunt Horatii verba, non de temporibus post Karthaginem deletam, ante quae mortem obierat vel ipse Terentius. dimidiatus ille Menander. — *quietus*] εἰρήνην ἄγων, iunge cum vv. *post Punica bella*, non cum v. *quaerere*. Cfr. v. 93. — *Thespis*] Cfr. a. p. 276 *sq*. H. l. honoris causa nominatur, utpote quem pro tragoediae inventore (a. Chr. 536) haberent grammatici; non quod eius fabulas (si umquam Romam pervenerunt, de quo ipso dubitare licet) imitati sint Livius Andronicus posterioresve tragici Latini. Cfr. Ribbeck, Röm. Dicht. I 17 sq. Aptior fuisset Euripides, sed nominativus *Eurīpĭdēs* metro dactylico accommodari non potuit. — *Aeschylus*] Cfr. a. p. 278 sqq. — *utile*]« dignum, quod imitarentur.»

164-167. *Temptavit*] «Periculum fecit, incertus etiamtunc, utrum prosperum successum habiturus esset necne.» Iunge autem: *temptavit rem*, «inceptum», (cfr. Liv. I 57, 3: *temptata res est, si capi Ardea posset;* II 35, 4: *temptata res est, si - - disicere rem possent*) non: *vertere rem*, id est, ut volunt, «quas

Et placuit sibi, natura sublimis et acer: 165
Nam spirat tragicum satis et feliciter audet,
Sed turpem putat inscite metuitque lituram.
Creditur, ex medio quia res arcessit, habere

167. *inscite* Rφ *inscitae* aψ *inscitiae* a corr.γ *insciciae* σ *inscriptis* g «*in scriptis.* sic legunt cod. Diu. Silu. Mart. & Blandin. antiquiss. sed hic habet supra scriptum *inscitiae* - - alii tres Bland. habent *inscite*» Cruq. — 168. *accessit* gV «*arcessit.* sic habent tres cod. Bland. cum Tons. sed antiquissimus Blandin. habet *accessit*» Cruq.

tunc habebant tragoedias Graecas.» Cfr. a. p. 285 sqq. — *vertere*] «vertendo imitari.» — *Et placuit sibi*] Refertur hoc imprimis ad ingentem illum numerum tragoediarum (sunt autem Livii XV, Ennii XXVI, Naevii IX, Pacuvii XVII, Accii LII; omnes CXIX, quarum nomina novimus), quae in scaenam delatae sunt a Livio usque ad Accium. Reliquiae earum a Ribbeckio collectae 285 paginas complectuntur. — *spirat tragicum satis*] «Ei enim sunt Romanorum spiritus, ea animorum elatio, ut idonei sint generi tragico excolendo, cuius praecipuus χαρακτήρ est sublimitas et gravitas coniuncta cum arte affectus dolentium, iratorum, indignantium, infeliciter amantium vere atque apte exprimendi.» Cfr. od. IV 3, 54: *Quod spiro et placeo.* Stat. Silv. V 3, 11: *altum spirans.* Sic etiam Graeci. Aeschyl. Eumen. 840: *Πνέω τοι μένος ἅπαντα τε κότον.* — *feliciter audet*] Spectat non tam ad inventionem novorum argumentorum ac personarum (in quibus sane exemplaria sua satis presse plerumque sequebantur), quam ad lumina sententiarum et ad ipsum sermonem (a. p. 56 sqq.), in quo multa innovarunt, quod ad compositiones maxime audaciores et formas verborum attinet, ut sunt apud Accium *aeternabilis*, *tabificabilis*, *minitabiliter*, *indecorabiliter*, *adauctare*, *grandaevitas*, *squalitudo*, *miseritudo*, *magnitas*, *inenodabilis*, *famulitas*, *obsesse*, *mertare*, *orbificari*, *globosi turbines*, *sanctescere*, *vitisator*, *caprigenus*, *nitidare*, *fallaciloquentia*, sane *pleraque dure dicta* (v. 66); etiam imaginibus audacius interdum repraesentatis, veluti cum dixit: *Hac ubi curvo litore latratu Unda sub undis labunda sonit*, (571 R.) et de Harpyiis: *Simul et circum magna sonantibus Excita saxis saeva sonando Crepitu clangente cachinnant* (monstra 569 R.). — *Sed* cet.] «Verum in eo neglegentiores erant tragici nostri, quod fabulas suas non satis elimarent atque expolirent.» Idem liturae metus praeter tragicos in aliis quoque poetis Latinis fuit, ut in Lucilio. Cfr. sat. I 10, 56 sqq. — *inscite*] quatenus partim ipsi se satis limato dicendi genere uti opinabantur, partim quod spectatores lectoresque quid operis perfectioni atque absolutioni deesset nondum perspiciebant; *in scriptis*, tametsi exhibet cod. Bland. antiquissimus, tamen prorsus supervacaneum esset. — *lituram*] Caecina in Cic. ad fam. VI 7, 1: *mendum scripturae litura tollitur.* Cfr. a. p. 293; sat. I 10, 72.

168-172. *Creditur* cet.] «Verum, quae dico, non solum de tragoedia, sed etiam de comoedia Romana valent.» Cfr. sat. I 4, 45 sqq. — *ex*

Sudoris minimum, sed habet comoedia tanto
Plus oneris, quanto veniae minus. Aspice, Plautus
Quo pacto partis tutetur amantis ephebi,
Ut patris attenti, lenonis ut insidiosi,
Quantus sit Dossennus edacibus in parasitis,
Quam non adstricto percurrat pulpita socco.

173. «*Dossennus*. sic habent omnia scripta quae legi, non *Dorsennus*» Cruq.

medio] «Quia argumenta ex vita cotidiana petita tractat, videtur minimum difficultatis habere.» — *arcessit*] Lectio codicis V *accessit* ab omnibus editoribus recte reiecta est, quia et perfectum parum aptum videtur et subiecto mutato concinnitas structurae violatur. — *veniae minus*] Quia, ubi quid minus veri simile nec recte ex natura moribusque hominum expressum est, statim omnes vident, etiam idiotae. — *Aspice, Plautus* cet.] Plautum acri ironia usus reprehendit, quod minus vere et eleganter quam Menander, Philemo, Diphilus, partes, quas exempli gratia enumerat, *tutatus* sit, id est usque ad fabulae *καταστροφὴν* scite et ad artis leges accommodate perduxerit. Itaque recte Porph.: «quam indecenter, incongrue», *wie schlecht.* Alii, in quibus H. Schütz, vv. 171 et 172 Plautum non reprehendi, sed laudari volunt. — *attenti*] «ad rem, nimis parci.» Cfr. sat. II 6, 82: «*amans ephebus* (Calidorus), *pater attentus* (Simo) - - *leno insidiosus* (Ballio) sind stehende nach der Schablone gezeichnete Figuren der meisten plautinischen Komödien, wie die Genannten im Pseudolus.» Kiessl.

173-176. *Dossennus*] «Atellanarum scriptor.» Comm. Cruq. Silent Acro et Porphyrio. At glossatores quidam: «*Dossennus*, persona comica.» Qui Dossennum pro poeta comico sive Atellanarum, sive togatarum, sive palliatarum scriptore habent, testes afferre solent Senecam et Plinium; Sen. epist. 89, 7: *Hoc verbo (σοφία) Romani quoque utebantur, sicut philosophia nunc quoque utuntur. Quod et togatae tibi antiquae probabunt et inscriptus Dossenni monumento titulus: Hospes, resiste et sophian Dossenni lege.* Sed ex hoc loco minime apparet Dossennum, cuius monumentum nominatur, poetam fuisse. *Fabium* autem *Dossennum*, quem memorat Plinius h. n. XIV 13, 15, non poetam sed vel grammaticum fuisse vel, quod verisimilius est, iurisconsultum, neque versus, quibus eius sententia nititur, ipsius esse sed Plauti probabile est. Quodsi Horatii Dossennus poeta comicus fuit, aliunde nobis eum prorsus ignotum esse fateamur necesse est. Videtur autem satis rustice scurrarum semper esurientium ac gulosorum personas in tabernariis suis expressisse. Deficiente vero poetae Dossenni in aliis scriptoribus mentione iam multi eo inclinant, ut cum glossatoribus quibusdam *Dossennum* pro Atellanarum persona ludicra habeant, quales sunt *Maccus, Bucco, Pappus*. Primus C. O. Müller interpretatus est: «*Quantus* Plautus sit *Dossennus*, id est *Manducus* in describendis parasitorum moribus.» Hanc interpretationem stabilivit auctoritate Varronis l. l. VII 95: *dictum man-*

Gestit enim nummum in loculos demittere, post hoc
Securus, cadat an recto stet fabula talo.
Quem tulit ad scaenam ventoso Gloria curru,
Exanimat lentus spectator, sedulus inflat:
Sic leve, sic parvum est, animum quod laudis avarum

175. «*demittere.* sic omnia scripta praeter Diu. et Martin. codic. qui sequuntur vulgatam lectionem» Cruq. *dimittere* aγgσRF

dier a mandendo, unde manducari, a quo in Atellanis Dossennum (ad obscenum codd.) *vocant Manducum.* Assensus est Teuffel, Röm. Litteraturgesch. § 9, 3: Dossennus ein pfiffiger Beutelschneider, der dottore. Paulo aliter Ritschl (Parerg. I praef. XIII) explicat: «*Quantus ipse scurra sit in scurris parasitis describendis.*» Horum virorum doctorum interpretationes ita coniunxit Kiefsling, ut putaret Dossennum («quae vox haud dubie a dorsi gibbere dicta est» Ritschl) non modo ridiculae edacitatis sed etiam calliditatis scurrilis typum fuisse; quod demonstravit his versibus Pomponii, Atellanarum scriptoris (109 Ribb.): *Ergo, mi Dossenne, cum istaec memore meministi, indica, Qui illud aurum abstulerit. non didici ariolari gratiis.* Etiam epitaphium Senecianum, quod supra attulimus, eodem pertinere putavit. — *edacibus in parasitis*] Terent. Heaut. Prol. 37: *Ne semper servus currens, iratus senex, Edax parasitus, sycophanta autem inpudens, Avarus leno, assidue agendi sint mihi.* — *socco*] Comoediae *soccus* opponitur tragoediae *cothurno* a. p. 80. Iam, qui soccis *non* satis *adstrictis*, sed laxis *(schlottrig)* incedit, neglegentem et rusticum se esse ostendit. Sine imagine significat rude ac dissolutum dicendi genus, et omnis generis vitia atque errores in moribus imitandis commissos. — *Gestit* cet.] «Non enim laudis poeticae causa antiqui illi, Plautus eiusque similes, comoedias composuerunt, sed ideo dumtaxat, ut quam primum fabulas venderent aedilibus.» — *loculos*] «capsulas asservandae pecuniae destinatas.» — *post hoc* cet.] Post lucrum autem receptum parum solliciti erant, utrum fabulae *caderent*, id est explooderentur (ut ἐκπίπτειν) an *starent* in scaena, quod est verbum proprium de eis fabulis, quae populo placent frequenterque reposcuntur. Terent. Hec. Prol. 2, 7: *vix steti* (ego, id est fabula). Cic. orat. 98: *magnus orator, - - si semel constiterit, numquam cadet.* Cfr. sat. I 10, 17. — *recto - - talo*] «firmiter,» ut apud Graecos ὀρθῷ ἔστασας ἐπὶ σφυρῷ Pind. Isthm. 6, 12, ὀρθῷ βῆναι ποδί, Eurip. Helen. 1449. Pers. 5, 104: *recto vivere talo.*

177-181. *Quem tulit* cet.] «Contra ei, qui vili quaesticulo contempto verae laudis appetens fabulis componendis operam dat, multa impedimenta apud nos superanda sunt, quae oriuntur ex spectatorum ipsorum perversis iudiciis ac studiis; quocirca mirandum non est, si his temporibus pauci sunt (ut Pollio, Varius, Fundanius), qui tragoediis comoediisque scribendis multas molestias incurrere velint; ego certe numquam adducar, ut hoc genus tractem.» Ceterum hinc usque ad v. 213 de tragoedia potissimum agit. — *Gloria*] Noli credere cum nonnullis ab Horatio reprehendi eos, qui *laudis avari* ad scaenam acce-

Subruit aut reficit. Valeat res ludicra, si me
Palma negata macrum, donata reducit opimum.
Saepe etiam audacem fugat hoc terretque poetam,
Quod numero plures, virtute et honore minores,
Indocti stolidique et depugnare parati,

dant; immo opponuntur hi *lucri cupidis*. Gloria igitur dea poetam verae laudis avidum ad scaenam fert, id est ad fabulas conscribendas excitat; sed cum ipsa sit *ventosa* s. inconstans, levis, quippe quae a multitudinis saepe imperitae arbitrio pendeat, hoc ἐπίθετον eius currui tribuitur. *Gloriae currum fulgentem* vidimus iam sat. I 6, 23. Similiter Simonides Ceus 145 Bgk: *Εὐδόξου Νίκας ἀγλαὸν ἅρμ' ἐπέβης*. Pindar. Isthm. 2, 1: *οἳ χρυσαμπύκων Ἐς δίφρον Μοισᾶν ἔβαινον*. Eurip. Herc. fur. 780: *ἔθραυσεν ὄλβου κελαινὸν ἅρμα*. — *lentus spectator*] «Spectatores languidi et minime attenti poetam contristant et angunt, quemadmodum qui intenti sunt et alacres animum ei addunt atque faciunt, ut superbiat.» — *Subruit*] «percellit, maerore afficit et affligit;» opponitur *reficit*, «recreat atque erigit.» — *Valeat*] ut *χαιρέτω* pro *ἐρρέτω*. Cic. ad Att. VIII 8, 2: *At ille tibi πολλὰ χαίρειν τῷ καλῷ dicens pergit Brundisium*. — *res ludicra*] «fabulae scaenicae, opus vanum et inutile.» — *macrum*] «afflictum et tristem.» — *reducit*] domum, ut Olympionicen od. IV 2, 17. — *opimum*] «laetum ac beatum.» Schol. Plin. ep. VII 26, 3: *mollem in posterum et pinguem - -, hoc est innoxiam beatamque destinat vitam*.

182-186. *Saepe etiam* cet.] «Perversum in plerisque cum sit populi iudicium, ideo etiam excusandi sunt poetae, qui, quamvis possint, aut nullam scaenae operam dant, aut si dant, non satis elaboratas politasque fabulas imperito popello exhibent, quippe cui alia omnia cordi sint, quam ut rite poetarum merita aestimet.» — *audacem*] «qui despiciens volgi levitatem, semel ausus est fabulam deferre in scaenam, sed plebeculae stultitiam expertus in posterum a fabulis componendis prorsus absterretur.» — *depugnare*] «manus intentare.» — *eques*] «equites vel propter domesticas facultates litteris instructi atque omnino plebe longe cultiores.» Sat. I 10, 76: *satis est equitem mihi plaudere*. Cfr. a. p. 113 et 248 sqq. — *ursum*] quocum pugnent molossi. Liv. XLIV 18, 8. Sic Pompeius sescentos mulos in Clytaemnestra induxit (Cic. ad fam. VII 1, 2), Augustus tigridem in scaena populo exhibuit (Sueton. Oct. 43). Haud indocte Porphyrio (ad vv. *media - - ursum*): «Recte, quia adhuc amphitheatri usus non erat et in eadem cavea etiam ferarum gladiatorumque munera spectabantur;» dummodo ita corrigatur: A. u. c. 725 XX annis ante hanc epistulam scriptam Statilius Taurus primum amphitheatrum lapideum in Campo Martio absolvit (Dio LI 23); cum prius ultimis liberae rei publicae temporibus temporaria fierent ex ligno. Mansit autem usus, ut ferae et pugiles etiam in theatro populo poscente exhiberentur, eo tempore, quo ludi publici non edebantur. — *pugiles*] *πύκτας, πυγμάχους* diversos a gladiatoribus. Ipse Augustus *spectavit studiosissime pugiles et maxime Latinos* (Suet. Oct. 45) Similiter autem Hecyram suam bis

Si discordet eques, media inter carmina poscunt
Aut ursum aut pugiles: his nam plebecula gaudet.
Verum equitis quoque iam migravit ab aure voluptas
Omnis ad incertos oculos et gaudia vana.
Quattuor aut pluris aulaea premuntur in horas,
Dum fugiunt equitum turmae peditumque catervae;
Mox trahitur manibus regum fortuna retortis,

186. *gaudet* Vαγσg «*gaudet.* sic habet cod. Bland. antiquiss. - - - tres reliqui Bland. habent *plaudet*» Cruq. *plaudet* RF *plaudit* Orelli

disturbatam esse queritur Terentius prol. II 25: *Cum primum eam agere coepi, pugilum gloria, Funambuli eodem accessit exspectatio: Comitum conventus, strepitus, clamor mulierum Fecere, ut ante tempus exirem foras. - - Refero denuo. Primo actu placeo: cum interea rumor venit Datum iri gladiatores: populus convolat; tumultuantur, clamant, pugnant de loco; Ego interea meum non potui tutari locum.* Idem in vitium Athenienses paulatim inciderunt. Cfr. Athenaeum I 35: *Ἀθηναῖοι Ποθεινῷ τῷ νευροσπάστῃ τὴν σκηνὴν ἔδωκαν, ἀφ' ἧς ἐνεθουσίων οἱ περὶ Εὐριπίδην.* — *gaudet*] Orelli non satis idoneas causas habuit, cur a lectione optimorum codicum discederet.

187-190. *Verum equitis* cet.] «Verum, quod sane dolendum est, ipsi illi equites, qui politioris ingenii esse debent, iam oblectamenta puerorum praeferunt fabulis.» — *incertos*] «vagos et inconstantes, qui nusquam consistunt neque eadem re diu delectantur, sed modo ad hoc, modo ad illud se convertunt.» Verg. Aen. II 224: *Taurus - - incertam excussit cervice securim.* Quintil. VIII 3, 68: *fuga incerta*, «vaga et sine certo consilio capta.» Cfr. sat. I 3, 109: *venerem incertam rapientes more ferarum.* Incredibilibus coniecturis *(ingratos, incestos, ad intentos oculos in g. v., ad intortos oculos in g. v.)* elegans atque sane aptissimum *ἐπίθετον* eliminare conati sunt critici. — *aulaea premuntur*] Aulaea, quae erant ante proscaenium, *premebantur*, hoc est ex alto demittebantur, ut quamdiu in scaena ageretur, humi iacerent; tollebantur autem, hoc est in altum trahebantur, ut scaenam obducerent fabula finita. Cfr. a. p. 154. Hoc igitur dicit: «In una fabula agenda quattuor aut plures horae interdum consumuntur propter varias pompas pugnasve peditatus et equitatus (Cic. ad fam. VII 1) oblata occasione ipsi fabulae insertas,» veluti cum in Troasin Graeci praedam Troianam in naves importarent, in Epinausimache cum Troianis pugnam pugnarent. Id autem temporis punctum, quo hostes varium post proelium tandem fugere incipiebant, illud fuisse consentaneum est, quod spectatorum oculos maxime in se converteret; adeo, ut nihil obstet, quo minus v. *fugiunt* proprie explicemus.» Alii tamen, et fortasse rectius, interpretantur: «celeriter per scaenam praeterferuntur;» ut est sane apud Verg. georg. III 461: *acerque Gelonus Cum fugit in Rhodopen atque in deserta Getarum.*

191-193. *Mox* cet.] Post proelii simulacrum triumphus agitur in

Esseda festinant, pilenta, petorrita, naves,
Captivum portatur ebur, captiva Corinthus.
Si foret in terris, rideret Democritus, seu
Diversum confusa genus panthera camelo,
Sive elephas albus volgi converteret ora;
Spectaret populum ludis attentius ipsis,

192. «*petorrita* - - in omnibus scriptis invenitur duobus rr» Cruq. — 196. *converterit* γ et Prisciani (V 2, 7; 4, 23) optimi, Bentley

scaena. — *trahitur*] Eodem verbo de captivis per triumphum ducendis usus est etiam od. IV 2, 34: *quandoque trahet* (Augustus) *feroces Per sacrum clivum - - Sugambros.* — *manibus - - retortis*] Cfr. od. III 5, 22: *Retorta tergo brachia libero.* — *regum fortuna*] «reges olim fortunati, nunc captivi.» — *Esseda*] «vehicula a Belgis primum reperta, quibus ceteri Galli atque Britanni in pugnis utebantur.» Duabus rotis imposita erat sella aperta, in qua miles et auriga sedebat. — *pilenta, petorrita*] Pilentum, vehiculi genus tectum, quo matronae ferebantur, ita libratum duabus rotis, ut considentes in pulvinis in aere suspensae agitari viderentur, differebat a petorrito, quod quattuor rotas habebat; pilentum fuit inventum vel Tuscorum vel Hispanorum, petorritum Gallorum. («*pilenta* vehicula matronarum, sicut *petorrita* famularum.» Comm. Cruq.) Cfr. sat. I 6, 104. «Die asyndetische Häufung der Synonyma *esseda, pilenta, petorrita* soll das Gewimmel und Durcheinander auf der Bühne malen.» Kiessl. — *naves*] aut navium captarum simulacra aut ipsarum rostra vehiculis imposita. Alii explicant ipsas naves machinis per scaenam ductas. Cfr. Marquardt, Röm. Staatsv. II 570. — *ebur*] «signa et omnis generis ornamenta eburnea.» Nisi vero mavis intellegere dentes eburneos; apud Livium certe XXXVII 59, 3 in triumpho de Antiocho *eburnei dentes MCCXXXI* portati esse dicuntur. — *captiva Corinthus*] Plerique interpretantur: «tanta vis signorum aeneorum marmoreorumque, quanta a L. Mummio Corintho Romam est advecta.» Praestare tamen videtur Acronis explicatio: «vasa Corinthia,» cum etiam Pompeius ludis suis in Equo Troiano exposuerit *craterarum* (non *cetrarum*) *tria milia* (Cic. ad fam. VII 1, 2). Cfr. Liv. perioch. LII: *signa aerea marmoreaque et tabulas pictas in triumpho tulit.* De Corinthi captae simulacro propter vv. praecedentia *Captivum - ebur* intellegi vix potest.

194-199. *Democritus*] Hunc omnes res humanas perpetuo risu, Heraclitum easdem fletu perpetuo prosecutum esse narrabant in scholis philosophi. Cfr. ep. I 12, 12. Iuven. 10, 33: *Perpetuo risu pulmonem agitare solebat Democritus.* Sen. de tranq. an. 15, 2: *Democritum potius imitemur quam Heraclitum. hic enim, quotiens in publicum processerat, flebat, ille ridebat; huic omnia, quae agimus, miseriae, illi ineptiae videbantur.* — *Diversum - genus*] «mire mixtum inter se ex formis quam maxime discrepantibus.» Est autem v. *genus* non tam appositio potius quam, quem vocant, accusativus Graecus = *diversum genus confundens* s. *confusam*

Ut sibi praebentem nimio spectacula plura;
Scriptores autem narrare putaret asello
Fabellam surdo. Nam quae pervincere voces
Evaluere sonum, referunt quem nostra theatra?
Garganum mugire putes nemus aut mare Tuscum,
Tanto cum strepitu ludi spectantur et artes
Divitiaeque peregrinae: quibus oblitus actor
Cum stetit in scaena, concurrit dextera laevae.

198. *nimio* agRV «Bland. antiquiss. legit *nimio*» Cruq. *mimo* γσF — 205. *laeva* gRF(?)

habens, ut sat. I 6, 74: *suspensi loculos tabulamque.* Ita Verg. Aen. III 428 de Scylla dixit: *Delphinum caudas utero commissa luporum.* Sed ipsa verborum positione monstruosam animalis formam expressit. Significat *camelopardalin, Giraffe.* Plin. h. n. VIII 18, 27: *Camelopardalis dictatoris Caesaris Circensibus ludis primum visa Romae.* — *albus*] Elephantes albi rariores sunt. — *ludis - ipsis*] «quam ludos ipsos.» Cfr. sat. I 1, 97. — *nimio*] et auctoritate et sensu praestat alteri lectioni *mimo* ab Orellio, qui explicabat «pro quovis actore», praelatae; *plus nimio*, formula apud comicos creberrima, invenitur od. I 18, 15; 33, 1; ep. I 10, 30. — *Scriptores* cet.] «Poetas autem scaenicos ipsos operam ludere putaret, cum plebeculae tam stultae fabulas darent.» — *asello*] Duo proverbia coniunxit: *surdo narrare fabulam* (Nos: *tauben Ohren predigen*), quo usus est Terent. Heaut. 222, et Graecum illud: *Ὄνῳ τις ἔλεγε μῦθον· ὁ δὲ τὰ ὦτα ἐκίνει· εἰς ἀναισθησίαν τινῶν ἡ παροιμία εἴρηται κτλ.* (Zenob. V 42).

201-207. *pervincere - Evaluere*] «Quae voces tantopere validae esse possunt, ut pervincant sonum cet.?» Sic Verg. Aen. VII 756: *non Dardaniae medicari cuspidis ictum Evaluit.* — *theatra*] «s. spectacula hominibus inquietis et turbulentis plena, verbo, ipsi spectatores *referunt* (reddunt) sonum ita turbulentum, quem vincere scaenicorum voces non possunt.» Gesn. Cfr. Cic. de or. III 196: *theatra tota reclamant.* — *Garganum*] montem Apuliae silvosum. Cfr. od. II 9, 6: *Aquilonibus Querceta Gargani laborant.* Lucan. V 379: *Calabroque obnoxius Austro Appulus Hadriacas exit Garganus in undas.* — *ludi*] «pompae et pugnae ludicrae ac simulatae in fabulas intrusae.» — *artes*] «opera artis, statuae, vasa caelata, item Corinthia» ut od. IV 8, 5; ep. I 6, 17, non, ut volt comment. Cruquii, «artes histrionum et mimorum.» — *Divitiae*] «vestimenta splendida, auro picta, ab antiqua simplicitate Romana aliena.» — *oblitus*] «coopertus ac prope nimis ornatus,» *überladen* (v. auct. ad Her. IV 16: *si crebrae collocabuntur (exornationes), oblitam reddent orationem*), non, ut alii explicant: «commaculatus, inquinatus.» — *concurrit dextera laevae*] «maximus plausus extemplo oritur propter pretiosum et splendidi coloris syrma.» — *adhuc*] «usque ad hoc temporis punctum.» — *Lana*] In verbo *lana* lepida inest ironia. — *violas imi-*

Dixit adhuc aliquid? Nil sane. Quid placet ergo?
Lana Tarentino violas imitata veneno.
Ac ne forte putes me, quae facere ipse recusem,
Cum recte tractent alii, laudare maligne:
Ille per extentum funem mihi posse videtur
Ire poeta, meum qui pectus inaniter angit,
Inritat, mulcet, falsis terroribus inplet,
Ut magus, et modo me Thebis, modo ponit Athenis.
Verum age et his, qui se lectori credere malunt

207. *imitare* F

tata] «ianthina, violacea vestis.» — *Tarentino - veneno*] «*φαρμάχῳ*, medicamento, id est h. l. muricis suco, purpura,» ut Verg. georg. II 465: *Alba neque Assyrio fucatur lana veneno;* od. III 5, 28: *Lana-medicata fuco.* Plin. h. n. IX 39, 63: *Nepos Cornelius, Me, inquit, iuvene violacea purpura vigebat, cuius libra denariis centum venibat, nec multo post rubra Tarentina. Huic successit dibapha Tyria.*

208-213. *Ac ne forte* cet.] Ep. I 1, 13: *Ac ne forte roges* cet. «Ne tamen videatur artem scaenicam parvi aestimare vel ob eam causam poetas Romanos parce laudare vitiaque indicare et difficultates enarrare, quibus tota res scaenica Romae premebatur, quod non e re sua duxerit eam tractare, affirmat sibi in summo artis fastigio stare videri, quicumque huius generis legibus ac proposito ex toto satisfecerit.» Riedel. — *recusem*] propria significatione (*sich sträuben, weigern*). Est igitur: «nolim» addita tamen causa; non, ut alii volunt: «non possim.» — *laudare maligne*] «propter nescio quam invidentiam parce ac frigide laudare, et ita quidem, ut quae laus videatur, re vera sit occulta irrisio.» — *Ille*] Ex recentiorum linguarum indole sic pergendum est: *hoc scito, sic habeto, illum mihi - - videri.* Cfr. sat. II 1, 80. Cic. ad fam. V 12, 9: *Ac ne forte mirere, cur - - a te id tantopere - - petamus: illa nos cupiditas accendit.* — *per extentum funem Ire*] Proverbium de incepto difficili ac periculoso. Arrian. Epict. III 12, 2: *Δύσκολόν ἐστι καὶ τὸ ἐπὶ σχοινίου περιπατεῖν· καὶ οὐ μόνον δύσκολον, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνον.* «Ille rem factu perquam difficilem praestare neque vel tantillum aberrare ab artis regula, summus igitur poeta esse mibi videtur.» «Exponit deinde, quid scaenicus poeta in audientium animos valeat.» Dillenb. — *inaniter*] quia fictum est argumentum. — *Inritat*] «Vehementes animi affectus movet» non simpliciter: «ad iram impellit.» — *Ut magus*] «Ut magi exempli causa umbris ex Orco excitatis, cadaveribus ad tempus in vitam revocatis consultores perterrefaciunt.» — *Thebae - - Athenis*] quibus in urbibus plerique *μῦθοι* a tragicis tractati sedem suam habebant. Similis locus est in Platonis Ione p. 535 C.

214-217. *Verum age et* cet.] Sic Cic. de nat. deor. I 83: *Age et his*

Quam spectatoris fastidia ferre superbi,
Curam redde brevem, si munus Apolline dignum
Vis conplere libris et vatibus addere calcar,
Ut studio maiore petant Helicona virentem.
Multa quidem nobis facimus mala saepe poetae —
Ut vineta egomet caedam mea —, cum tibi librum
Sollicito damus aut fesso; cum laedimur, unum
Siquis amicorum est ausus reprehendere versum;

222. «*reprehendere*. sic in omnibus scrip. legitur» Cruq.

vocabulis deos esse faciamus, quibus a nobis nominantur. Iam a poetis scaenicis imperitae plebeculae fastidiis semper expositis ad eos, qui alia genera colunt, transit eosque Augusti benevolentiae ac patrocinio commendat. — *se lectori credere*] «lectoris iudicium exspectare, quod plerumque magis integrum et consideratum esse solet quam turbae in theatro congregatae.» — *sp. fastidia ferre superbi*] Verg. ecl. 2, 14: *Amaryllidis - - superba pati fastidia.* — *redde*] *Reddere* non est idem ac *restituere*, ab alio quod acceperis, nec *dare* simpliciter, sed «dare ea, quae aut propter qualemcumque causam debentur eis, quibus dantur, aut ad eos quocumque modo pertinent, velut *reddere dis votum*, *reddere alicui epistulam.* (Od. II 7, 17: *obligatam redde Iovi dapem.)* H. l. modestissime suadet Augusto, ut pro poetarum meritis (v. 118), etiam pro studio, quo ipsius res gestas celebrent, *reddat*, id est vicissim impendat eis curam aliquam brevem dumtaxat propter multa eius negotia. Non credo Horatium significare, ut studium spectaculorum, quo flagrabat Augustus (Suet. Oct. 45), aliquatenus moderetur ac simili modo foveat lyricos cet.; nec vero agitur de illis, qui scripta sua bibliothecae Palatinae offerebant, quibus pro donis retribuendus sit favor Augusti. — *munus Apolline dignum*] Od. I 31; ep. I 3, 17. Dio Cass. LIII 1: *τὸ Ἀπολλώνιον τό τε ἐν τῷ Παλατίῳ καὶ τὸ τεμένισμα τὸ περὶ αὐτὸ τάς τε ἀποθήκας τῶν βιβλίων ἐξεποίησε καὶ καθιέρωσε* (a. u. c. 726). In eam autem bibliothecam non recipiebantur nisi libri meliores, *scriptores classici*, *non proletarii*, ut ait Gell. XIX 8, 15. Hoc igitur dicit: «Si bonorum poetarum augere vis numerum.» — *addere*] in prosa or. *admovere*, *adhibere*, etiam *subdere calcar*, h. l. «excitare eorum studia» quam sententiam ornat grata *Heliconis virentis* imagine.

219-228. *Multa* cet.] «Duobus propositis egregie hisce versibus satisfacit Horatius, alteri, ut Augustum urbanissime excuset, si interdum minorem quam par erat curam impendisset poetis; alteri, ut poetas sibi solis placentes nimiumque amatores proprii ingenii et scripta sua importune Augusto aeque atque cuivis alii obtrudentes tali modo irrideat, ut nemo eorum aegre id ferre possit, quippe cum se ab eorum grege non semoveat, sed una se ipse cavillari videatur.» Riedel. — *Ut vineta* cet.] Proverbium in eos dicitur, qui mentis aliquo errore

Cum loca iam recitata revolvimus inrevocati;
Cum lamentamur non adparere labores
Nostros et tenui deducta poemata filo;
Cum speramus eo rem venturam, ut simul atque
Carmina rescieris nos fingere, commodus ultro
Arcessas et egere vetes et scribere cogas:
Sed tamen est operae pretium cognoscere, qualis
Aedituos habeat belli spectata domique
Virtus, indigno non committenda poetae.

226. *item fore venturum* F

abrepti vel iracundia vel stultitia sibi ipsi nocent. Tibull. I 2, 98: *Quid messes uris acerba tuas?* Neque abhorret aliud proverbium Latinum: *suo se ense laceravit*, apud Hieronymum ep. 70 p. 427 Vall. — *Sollicito damus aut fesso*] Cfr. sat. II 1, 18: *nisi dextro tempore Flacci Verba per attentam non ibunt Caesaris aurem;* ep. I 13, 2: *Augusto reddes signata volumina, Vini, Si validus, si laetus erit, si denique poscet.* — *loca*] *Glanzstellen.* Hac significatione Cicero et Quintilianus semper utuntur genere masculino. Cfr. Neue, Formenlehre I² 542 sq. — *revolvimus*] «denuo evoluto libro iterum recitamus locum aliquem, qui pulcherrimus nobis videtur, etsi nemo hoc a nobis petiit.» — *inrevocati*] Revocari proprie dicuntur actores, qui a spectatoribus ῥῆσιν aliquam insignem repetere iubentur. Cic. pro Sest. 120 et 123; pro Arch. 18. — *non adparere*] «non ita, ut debeant, in oculos cuiusque incurrere et mente sive auditoris sive lectoris perspici riteque aestimari.» — *labores*] imprimis de diligenti lima et de recondita doctrina, ex Alexandrinis poetis maxime hausta. — *tenui* cet.] frequenti imagine a lanificio ducta carmina elegantia ac suavia comparantur cum *tenui* filo a colo *deducto;* etiam absolute. Verg. ecl. 6, 5: *deductum dicere carmen.* Horatium imitatus est Columella X 40: *Pierides tenui deducite carmine Musae;* 227: *gracili connectere carmina filo.* Cfr. sat. II 1, 4. Lachmann ad Lucret. p. 300. — *commodus*] «facilis ac liberalis, *zuvorkommend, gefällig.*» Cfr. od. IV 1. — *egere vetes*] «largis muneribus nos afficias.» Sed ridicule expressum: «egestate nos liberes, tamquam tibi ipsi rem magnopere gratam facturos, si non iam egeamus.»

229-234. *Sed tamen* cet.] Iam commonefacit aequales suos tantummodo a praestantissimis poetis digne celebrari posse Augusti laudes, neque umquam eum in hoc fore Alexandri M. similem, qui Choerilum, malum poetam, regie remuneratus sit. «Quocirca» inquit «is, qui sibi conscius non sit se digna Augusto carmina compositurum, ab hoc incepto prorsus abstineto.» — *est operae pretium*] formula Enniana. Cfr. sat. I 2, 37; II 4, 63. Persius 6, 9: *Lunai portum, est operae, cognoscite, cives: Cor iubet hoc Enni.* — *Aedituos*] Virtus Augusti est tamquam dea, quae eadem habet; poe-

Gratus Alexandro regi Magno fuit ille
Choerilus, incultis qui versibus et male natis
Rettulit acceptos, regale nomisma, Philippos.
Sed veluti tractata notam labemque remittunt
Atramenta, fere scriptores carmine foedo
Splendida facta linunt. Idem rex ille, poema
Qui tam ridiculum tam care prodigus emit,
Edicto vetuit, nequis se praeter Apellen
Pingeret aut alius Lysippo duceret aera

tae igitur, cum panegyricos aliave carmina in Augusti laudem componunt, sunt illius deae quasi *aeditui*. Sic enim templorum custodes, *ἱεροφύλακες*, *νεωκόροι*, visentibus narrant *μύθους* eius numinis, cui ministrant, et quaecumque in aede ipsa donaria et signa visu maxime digna sunt, monstrant atque describunt. — *Choerilus*] Non Samius, sed Iasensis (*Ἰασεύς*, ab Iaso, Cariae oppido), comes Alexandri M., de quo vide a. p. 357, ubi vide scholiastarum narratiunculas fabulosas. Cfr. Mützell ad Curtium VIII 17 p. 751. Usener in mus. Rhen. XLII 150. Munk-Volkmann, Gesch. d. griech. Litt. I 464. Dillenburger affert Auson. epist. 16, 3 ad Probum: *Cumque ego imitatus sim vesaniam Choerili, tu ignoscas magnanimitate Alexandri.* — *incultis* cet.] «neque arte neque natura facientis ornatis.» Porph. — *versibus*] dativus, ut Ovid. trist. II 10: *Acceptum refero versibus, esse nocens.* Cic. p. Deiot. 38: *Quietem senectutis acceptam refert clementiae tuae.* — *natis*] Cfr. sat. II 3, 8. — *Rettulit*] «*Acceptum referre* et *in acceptum referre* proprie est scribere in tabulis te accepisse, quemadmodum *expensum ferre* est scribere te dedisse vel expendisse.» Riedel. — *regale nomisma*] «gloriatus est vel gloriari potuit se ab Alexandro *Φιλιππείους στατῆρας*, Philippeos nummos, regis effigie ac nomine signatos pro versibus suis accepisse.»

236-244. *Atramenta*] «cuiusque generis (scriptorium et pictorium) contrectata maculas *remittunt* (pr. retro mittunt), relinquunt in manibus.» (*Labes* h. l. macula.) — *fere scriptores* cet.] «Sic mali poetae plerumque inquinant ac deturpant praeclara facta etiam apud posteros.» Cfr. ep. I 19, 30: *quem versibus oblinat atris.* — *Idem* cet.] Dictum hoc est cum quadam quasi admiratione, quomodo fieri potuerit. ut Alexander, cum de pictura et de sculptura rectissime iudicaret, in poesi nihil viderit, «id quod in te, Caesar, longe secus est.» — *vetuit*] Narrant hoc scriptores complures. Plin. h. n. VII 37, 38: *Idem hic imperator edixit, ne quis ipsum alius quam Apelles pingeret, quam Pyrgoteles sculperet, quam Lysippus ex aere duceret.* Cfr. Plutarch. Alex. 4. — *Apellen*] Plin. h. n. XXXV 10, 36: *Omnes prius genitos futurosque postea* (pictores) *superavit Apelles Cous, Olympiade CXII. Picturae plura solus propinavit quam ceteri omnes; contulit voluminibus etiam editis, quae doctrinam eam continent. Praecipua eius in arte venustas fuit.* Cfr. Cic. de off. III 10. — *alius*

Fortis Alexandri voltum simulantia. Quodsi
Iudicium subtile videndis artibus illud
Ad libros et ad haec Musarum dona vocares,
Boeotum in crasso iurares aere natum.
At neque dedecorant tua de se iudicia atque
Munera, quae multa dantis cum laude tulerunt
Dilecti tibi Vergilius Variusque poetae;

247. «*Variusque.* Blandin. antiquiss. cum Mart. Busl. Tons. Diu. Sil. habent *Varusque*» Cruq. inde ab hoc versu deficit γ_1

Lysippo] ἄλλος Λυσίππου, ut ep. I 16, 20: *alium sapiente bonoque.* Plin. h. n. XXXIV 8, 19: *Statuariae arti plurimum traditur contulisse* (Lysippus) *capillum exprimendo, capita minora faciendo quam antiqui, corpora graciliora siccioraque, per quae proceritas signorum maior videretur.* Cfr. Posidippi epigramma in Anth. Pal. XVI 119 D.: Λύσιππε, πλάστα Σικυώνιε, θαρσαλέη χείρ, Δάΐε τεχνῖτα, πῦρ τοι ὁ χαλκὸς δρῇ, Ὃν κατ' Ἀλεξάνδρου μορφᾶς χέες· οὐκέτι μεμπτοὶ Ἱέρσαι· συγγνώμη βουσὶ λέοντα φυγεῖν. Imitationes Alexandri Lysippei etiamnunc exstantes collegit A. Baumeister, Denkmäler d. kl. Alt. — *duceret aera*] Cfr. Verg. Aen. VII 634: *Aut levis ocreas lento ducunt argento.* Martial. III 41: *Inserta phialae Mentoris manu ducta Lacerta.* Ducere est graecum ἐλαύνειν, quo verbo proprie significatur opera aerarii, *aera* non ad materiam (hoc sensu *duceret aere* vel *ex aere voltum* dicendum erat), sed ad signa ex aere facta referendum est, ut ep. I 6, 17: *argentum et marmor vetus aeraque et artis Suspice.* Verg. Aen. VI 847: *Excudent alii spirantia mollius aera.* Tac. dial. 11: *aera et imagines.* — *simulantia*] «accurate exprimentia,» ut a. p. 19: *cupressum - simulare.* — *videndis artibus*] «in diiudicandis artium operibus, utrum perfecta sint artifexque speciem, quam mente conceperat, attigerit necne.» De hoc usu ablat. gerund. cfr. Draeger, hist. Synt. II^2 849 sq.; alii, in quibus H. Schütz et Kiefsling, pro dativo accipiunt et cum v. *subtile* iungunt = *für die Werke der bildenden Kunst.* — *Boeotum*] genet. plur., non, ut volunt comm. Cruq. et Lambinus, accus. sing. Cic. de fato 7: *Athenis tenue caelum, ex quo acutiores etiam putantur Attici; crassum Thebis, itaque pingues Thebani et valentes.* Corn. Nepos VI 11: *Omnes Boeotii magis firmitati corporis quam ingenii acumini inserviunt.* Pind. Olymp. VI 152. Dio Chrys. or. X p. 306 R.: τοὺς Βοιωτοὺς - - ἀνθρώπων ἀμαθεστάτους.

245-249. *At neque* cet.] «Tu contra tantummodo praestantissimis poetis faves.» Sueton. Octav. 89: *Ingenia saeculi sui omnibus modis fovit. Recitantes et benigne et patienter audivit, nec tantum carmina et historias sed et orationes et dialogos. Componi tamen aliquid de se nisi et serio et a praestantissimis offendebatur.* Recte Lambinus: «non dedecorant tua de se iudicia, quia, quales eos esse iudicasti, tales eos esse consuetudo vitae et dies et eorum scripta comprobarunt, neque eidem munera, quae abs te

Nec magis expressi voltus per aenea signa,
Quam per vatis opus mores animique virorum
Clarorum adparent. Nec sermones ego mallem
Repentis per humum quam res conponere gestas,
Terrarumque situs et flumina dicere et arcis
Montibus inpositas et barbara regna tuisque
Auspiciis totum confecta duella per orbem
Claustraque custodem pacis cohibentia Ianum
Et formidatam Parthis te principe Romam,

acceperunt, dedecorant, quia apud dignos sunt collocata.» — *Munera*] Comm. Cruquii: «Quia iam his singulis donaverat Augustus decies sestertium.» — *multa dantis cum laude*] «ita dantis, ut ab omnibus Vergilii Variique aequis aestimatoribus merito laudere» sive, ut Lambinus ait: «multa tua cum laude; munificentia enim et beneficentia bene collocata honorifica et gloriosa est largitori.» Hoc de Vario confirmat didascalia Thyestae: *Thyesten - - post Actiacam victoriam Augusti ludis eius in scaena edidit, pro qua fabula sestertium deciens accepit*, de Vergilio Servius ad Aen. VI 862. — *Vergilius Variusque*] Vergilius mortuus est a. u. c. 735 et *Varius* item videtur ante hanc epistulam compositam mortem obisse. Sane minus amicorum pudori consuluisset, si de vivis hoc dixisset; convenienter contra memoravit beneficia in mortuos ab Augusto collocata. — *Nec magis* cet.] Cfr. od. IV 8, 13 sqq. Cic. pro Arch. 30: «Nec magis voltus exprimuntur in statuis clarorum virorum quam in poemate mores eorum atque animi.» Porph. — *expressi*] Curtius III 7, 16: *simulacra ex auro argentoque expressa.* — *adparent*] «clare se demonstrant.» Cfr. v. 224.

250-256. *sermones*] «satiras et epistulas, quae sermonem cotidianum referunt.» Scr. ad Her. III 23: *Sermo est oratio remissa et finitima cotidianae locutioni.* Hinc *repentis per humum*, humili stilo conscriptos dicit. Cfr. sat. II 6, 17. Rursus se excusat, cur a genere panegyrico abstineat. Cfr. od. I 6; IV 15. — *res conponere gestas*] «carmine epico vel panegyrico res a te gestas praedicare.» — *Terrarumque*] «a te in dicionem Romanam redactarum.» — *arcis Montibus inpositas*] «quae, etsi montibus impositae erant, tamen a te captae sunt.» Alii: «castella ab Augusto eiusque legatis exstructa in montibus ad fines imperii tutandos;» sed illud, cum oppugnationis imaginem nobis ante oculos ponat, utique ποιητικώτερον. Cfr. od. IV 14, 11: *arcis Alpibus inpositas.* — *tuisque Auspiciis*] Suet. Oct. 21: *Domuit partim ductu, partim auspiciis suis Cantabriam, Aquitaniam, Pannoniam, Delmatiam cum Illyrico omni: item Raetiam et Vindelicos ac Salassos.* Cfr. od. I 7, 27; IV 14, 33. — *Ianum*] Od. IV 15, 9. Sueton. Oct. 22: *Ianum Quirinum, semel atque iterum a condita Urbe memoriam ante suam clausum, in multo breviore temporis spatio terra marique pace parta ter clusit.* (a. u. c. 725, 729 et 744, de quo tamen anno Dio LIV 36: ἐψηφίσθη μὲν

Si, quantum cuperem, possem quoque: sed neque parvum
Carmen maiestas recipit tua nec meus audet
Rem temptare pudor, quam vires ferre recusent.
Sedulitas autem stulte, quem diligit, urguet,
Praecipue cum se numeris commendat et arte:
Discit enim citius meminitque libentius illud,
Quod quis deridet, quam quod probat et veneratur.
Nil moror officium, quod me gravat, ac neque ficto

262. «antiquiss. Bland. legit *discet enim*» Cruq.

οὖν τὸν Ἰανὸν τὸν Ἐμινον - - κλεισθῆναι· οὐ μέντοι καὶ ἐκλείσθη, propter nova bella cum Dacis et Delmatis orta.) — *Parthis*] Cfr. od. III 5, 2 sq.; IV 5, 25; carm. saec. 53 sq.; sat. II 5, 62; ep. I 12, 27. «In quinque hisce versibus, ubi enumerat, quot quantaeque res gestae a poeta Augustum celebraturo componendae sint, multo ornatiore dicendi genere et sonantioribus vocabulis utitur poeta quam in ceteris.» Riedel.

257-259. *Si quantum* cet.] «Hoc vetus esse dictum Aristarchi ferunt, qui, cum multa reprehenderit et in Homero, aiebat neque se posse scribere, quemadmodum vellet, neque velle, quemadmodum posset.» Porph. Sat. II 1, 12: *Cupidum - - vires deficiunt. — maiestas - tua*] Cfr. Cic. in Pis. 24: *magna maiestas consulis.* Phaedr. II 5, 23: *tum sic iocata est tanta maiestas ducis.* «Postquam imperium a populo ad unum translatum est, maiestas quoque, quae tanto imperio debebatur, simul ad unum illum translata atque hinc *maiestas Augusti* dicta, quae olim populi Romani maiestas fuit.» Salmasius. — *recipit*] «admittit.» Liv. XXIX 24, 7: *re iam non ultra recipiente cunctationem.* — *pudor*] «rectus sensus eius, quod decet.» — *ferre recusent*] a. p. 39: *quid ferre recusent, Quid valeant umeri.*

260-263. *Sedulitas*] *Dienstbeflissenheit* non: *Zudringlichkeit.* «Talis autem sedulitas tunc imprimis, cum versus suos artificiumque poeticum venditans nobis se commendare studet, molesta nobis accidit,» ob causam, quam statim affert. — *stulte, quem diligit, urguet*] «Homo sedulus videlicet id agit, ut amico suo commodet; sed fit ut nimio studio (cfr. ep. I 13, 4) incommodet potius ei, quem diligit. Stulte ergo facit, si quidem id ipsum, quod volt, non assequitur.» Herbst. — *urguet*] Cfr. v. 264: *officium, quod me gravat.* — *Discit enim*] «aliquis,» non, ut alii volunt: «is, cui carmina obtruduntur.» «Significat maiore studio ridiculos versus (panegyrici alicuius ab hominibus festivis) edisci ac memoria teneri quam admirabiles; ergo in aeternam memoriam foedatus est, quem tale carmen polluerit.» Acro. Etenim tales loci ridiculi satirae instar sunt in eum conscriptae, quem laudare volebat poeta.

264-266. *Nil moror* cet.] «Ad me certe quod attinet, Caesar, si isto essem loco, ut quis me laudare vellet, sed inscite id propositum exsequeretur, nihili facerem, immo

In peius voltu proponi cereus usquam
Nec prave factis decorari versibus opto,
Ne rubeam pingui donatus munere et una
Cum scriptore meo capsa porrectus operta
Deferar in vicum vendentem tus et odores
Et piper et quidquid chartis amicitur ineptis.

268. *aperta* y Fea, Orelli, Dillenburger, Meineke — 269. «*tus* - sine aspiratione in scriptis est antiquis» Cruq. — 270. *inemptis* y

respuerem officium, quod mihi oneri potius quam honori esset.» «Solet Horatius saepius, postquam res serias tractavit, epilogum addere iocis facetiisque refertum, neque hoc solum in epistulis et satiris, ut sat. II 1; 4; 7; ep. I 1; 4 et a. p., sed etiam interdum in carminibus, ut od. I 6; III 3; epod. 2.» Riedel. — *ficto In peius*] Plin. ep. V 10: *pictores pulchram absolutamque faciem raro nisi in peius effingunt.* Aelian. v. h. IV 4: *Ἀκούω κεῖσθαι νόμον θήβησι προστάττοντα τοῖς τεχνίταις καὶ τοῖς γραφικοῖς καὶ τοῖς πλαστικοῖς εἰς τὸ χρεῖττον τὰς εἰκόνας μιμεῖσθαι. Ἀπειλεῖ δὲ ὁ νόμος τοῖς εἰς τὸ χεῖρόν ποτε ἢ πλάσασιν ἢ γράψασι ζημίαν τὸ τίμημα δρᾶν.* — *proponi cereus*] Cfr. sat. II 3, 183: *aeneus ut stes.* Probabile est Horatii temporibus cereas imagines virorum illustrium, ducum, oratorum, poetarum, philosophorum, venales fuisse per tabernas, quae ab emptoribus in bibliothecis maxime proponerentur. Iam si a ceroplasta aliquo imperito in peius effictae erant, eos, quorum erant imagines, propterea stomachatos esse consentaneum est. Cfr. Marquardt, Röm. Privatalt. I 246. — *decorari*] *κατ' εἰρωνείαν* pro «deturpari.»

267-270. *Ne rubeam*] «Ne insulsi praeconii, versibus ineptis compositi, pudere me debeat.» — *pingui*] quod est *ingenii pinguis* (sat. II 6, 14). — *porrectus*] «Bene *porrectus* et in capsa *operta* quasi mortuus in feretro.» Porph. Cfr. epod. 10, 22. — *operta*] Pauperum corpora in sandapilis clausis, ne oculis volgi conspicerentur, efferri solebant. Cfr. Marquardt l. l. I 360. Becker, Gallus III^3 364. — *vicum*] Tuscum. Hic vicus (sat. II 3, 228) in loco inferiore Urbis erat; hinc proprie usurpat v. *deferar*. — *odores*] «liquores odoratos atque unguenta.» — *quidquid*] ut scombri (Pers. 1, 43) ceteraque salgama. Cfr. Mart. VI 60, 7: *Quam multi tineas pascunt blattasque diserti, Et redimunt soli carmina docta coci!* — *amicitur*] Horatius videtur memor fuisse Cat. 95, 7: *Volusi annales Paduam morientur ad ipsam Et laxas scombris saepe dabunt tunicas.*

EPISTULA II.

Flore, bono claroque fidelis amice Neroni,
Siquis forte velit puerum tibi vendere natum

II. «Excusaturus se Iulio Floro (cfr. epist. I 3), quod nihil litterarum neque carminum ad eum miserit, primum lepida similitudine significat se nihil proficiscenti amico promisisse, immo suam in scribendo pigritiam ingenue professum esse (vv. 1-25). De carminibus ridens respondet, se quondam non nisi paupertate ad versus faciendos adactum, nunc quidem meliore fortuna utentem beatum otium his laboribus longe praeferre (vv. 25-54); deinde serio excusat aetatem suam, importuna lectorum fastidia, urbanae vitae impedimenta atque turbas (vv. 55-86), et significat se pertaesum esse omnis huius carminum pangendorum studii ob ineptos ac misellos tot poetarum sui temporis ad favorem hominum atque laudem captandam tumultus cum legitimae artis ignorantia, simulque saniora quaedam et severiora artis praecepta eis opponit (vv. 87-140). Postremo studium, quod tam frequenter in his epistulis profitetur, sapientiae excusat, cui nunc relictis versuum lusibus unice deditus sit, atque aurea quaedam sanae rationis praecepta hoc ipso studio sibi comparata cum amico communicat (vv. 141 ad finem).» Zell. Quo anno haec epistula scripta sit non satis constat. Vahlen (v. ad ep. II 1) eam anno 736 a. u. c. assignavit, quoniam fieri non potuerit, ut Horatius post carmen saeculare (a. 737) vel librum quartum odarum confectum vv. 25-54 scriberet. Iure enim omnibus risum moveret is, qui cum iam ep. I 1 se arti lyricae renuntiaturum esse promisisset nec tamen promisso stetisset, idem promitteret neque inconstantiam excusaret amico, qui Horatium *mendaciorem Parthis inventum esse* (ep. II 1, 112) non ignoraret. Cumque ex v. 20 sq. appareat Florum, ex quo ad Tiberium in Armeniam profectus esset, nondum ad Horatium revertisse, statuendum est ne Tiberium quidem cum Augusto a. d. IV Id. Octobres 735 Romam redisse sed etiam insequenti hieme in oriente legati loco remansisse et absentem ornamenta praetoria (Dio Cass. LIV 10) accepisse; cui opinioni nihil obstare etiam Kiefsling confirmavit.

1-6. *Flore* cet.] De Floro v. ep. I 3. Dillenburger ad ep. I 9, 4: «Versus neglegentius factus in epistula *sermoni propiore* reprehendendus non est. Similes sunt sat. I 2, 39; 8, 9, 17, 36, 50; II 8, 12; ep. I 5, 27; 16, 20; II 2, 1.» — *bono*] De laudibus Ti. Claudio Neroni iuveni impertitis v. ep. I 9 init. — *Siquis* cet.] «Non magis recte tu mecum agis pigritiam meam reprehendens, quam si quis empto puero mangoni litem postea moveat, quamvis hic emptori omnia mancipii vitia exposuerit.» Cfr. Cic. de rep. III 29: *Bonus vir, si habeat servum fugitivum, - - utrumne profitebitur fugitivum servum - - se vendere, an celabit emptorem?* cet. — *Tibure vel Gabiis*] «in villa aliqua Tiburtina vel Gabina, adeo ut *verna* (v. 6) sit, Latine igitur sciat, liberalibus sit artibus imbutus, pluris itaque aestimandus et magis ido-

Tibure vel Gabiis et tecum sic agat: 'Hic et
Candidus et talos a vertice pulcher ad imos
Fiet eritque tuus nummorum milibus octo,
Verna ministeriis ad nutus aptus erilis,
Litterulis Graecis imbutus, idoneus arti
Cuilibet, argilla quidvis imitaberis uda;

EP. II 8. *imitabimur* RF *imitabitur* y *imitaberis* Vσ «*imitaberis.* sic habent omnes Blandin.» Cruq.

neus ad omnis generis ministeria, quam si barbarus esset, Thrax vel Cappadox.» Sic exposueram. Contra dicit Dillenburger: «Noli quaerere, cur Tibure vel Gabiis natum puerum maluerit proponere quam alium; est enim puer peregrinus (malim: nuper in Urbem adductus) et incognitus; sed poetis certa imagine opus est. Ceterum admirare artem Horatii in describendis ac tuendis mangonum et mercatorum merces suas laudantium moribus conspicuam. Cfr. Cic. de off. III 71.» — *Candidus*] Pulchrae formae partem nominat, candidum colorem; neutiquam vero est, ut alii voluerunt, «integer, sine fallacia.» Cfr. epod. 11, 27. Nudi autem venales ab empturientibus spectabantur. Seneca controv. I 2, 3 de sacerdote prostituta: *Nuda in litore stetit ad fastidium emptoris; omnes partes corporis et inspectae et contrectatae sunt.* Seneca ep. 80, 9: *Mangones quidquid est quod displiceat aliquo lenocinio abscondunt; itaque ementibus ornamenta ipsa suspecta sunt: sive crus adligatum sive brachium adspiceres, nudari iuberes et ipsum tibi corpus ostendi.* — *talos a vertice - ad imos*] Locutio proverbialis. Plaut. Epid. 623: *Usque ab ungulo ad capillum summum est festivissima.* Cic. p. Roscio Com. 20: *Non ab imis unguibus usque ad verticem summum ex fraude, fallaciis, mendaciis constare totus videtur?* — *milibus octo*] circiter 1280 M. Germ. = 1600 Fr. Gallicis. Idem pretium erat vinitoris apud Colum. III 3, 8. Davus, servus Horatii, se quingentis drachmis (4000 M.) emptum esse narrat (sat. II 7, 43). Sed Martialis XI 70, 1 memorat *pueros centenis milibus emptos.* Cfr. ad v. 7. — *ministeriis*] «omnibus eri iussis.» Manifesto est dativus, non, ut alii voluerunt, ablativus. — *nutus*] Cic. orat. 24: *ad eorum arbitrium et nutum totos se fingunt.* «Singula eri iussa celeriter ac dextre exsequetur.»

7. 8. *Litterulis*] *Versteht sein bifschen Griechisch.* Wieland. «Litteris Graecis saltem leviter tinctus, utpote qui in divitis alicuius paedagogio educatus sit. Igitur eo uti poteris pro anagnosta, pro servo ab epistulis, a bibliotheca.» Comparant Terent. Eun. 472 sqq.: *Hem eunuchum tibi; Quam liberali facie* (ut hic *candidus*), *quam aetate integra! - - Fac periclum in litteris, Fac in palaestra, in musicis; quae liberum scire aequomst adulescentem, sollertem dabo.* — *imbutus*] Cic. Tusc. I 14: *An tu dialecticis ne imbutus quidem es?* Sueton. de gramm. 4: *Apud maiores, ait Orbilius, cum familia alicuius venalis produceretur, non temere quem litteratum in titulo, sed litteratorem inscribi solitum esse, quasi non perfectum litte-*

Quin etiam canet indoctum, sed dulce bibenti.
Multa fidem promissa levant, ubi plenius aequo
Laudat venalis, qui volt extrudere, mercis.
Res urguet me nulla; meo sum pauper in aere.
Nemo hoc mangonum faceret tibi: non temere a me
Quivis ferret idem. Semel hic cessavit et, ut fit,
In scalis latuit metuens pendentis habenae:

11. *excludere* RFV «4 Blandin. - - habent *excludere*» Cruq.

ris, sed imbutum. Cic. ad Att. VII 2, 8: *Chrysippum* (servum) *propter litterularum nescio quid libenter vidi, in honore habui.* Seneca epist. 27, 6 narrat Calvisio Sabino, homini inepto centenis milibus constitisse singulos servos litteratos, quorum undecim pascebat, *unum, qui Homerum teneret, alterum qui Hesiodum; novem praeterea Lyricis singulos assignavit.* — *argilla*] «Quidquid tibi placebit, ex eo facies atque eum ita prorsus formabis, ut figulus ex argilla omnia conficit, quae volt.» Eadem cerae imago Plato legg. V p. 746 A: *ὁ νομοθέτης - - πλάττων καθάπερ ἐκ κηροῦ τινὰ πόλιν καὶ πολίτας.* Simili imagine usus est Pers. 3, 23: *udum et molle lutum es.* Saepe vero particulas comparationis ab Horatio omitti perquam notum est. Cfr. epod. 1, 34. — *imitaberis*] Hanc codicum antiquiss. et optimorum omnium lectionem librarii nonnulli veram significationem v. *imitaberis* («finges, exprimes») parum intellegentes et ad puerum male transferentes mutarunt in *imitabitur*, id est, «bonus erit figulus.» Cfr. a. p. 33.

9-13. *canet indoctum*] «quod sit indoctum, sine arte, natura tantum duce, *kunstlos.*» — *bibenti*] «quo tempore faciliores sumus ad veniam etiam servulis dandam.» — *levant*] «leviorem faciunt, minuunt.» Comm. Cruq. — *extrudere*] «quam primum, interdum cum aliqua iactura, vendere atque alienare» nos, *losschlagen.* Blandiniorum lectio *excludere* consuetudini Latinae repugnat. — *meo - - in aere*] «pauper quidem sum; attamen in aere alieno nullo, sed in meo; ut nulli quicquam debeam.» Cic. Verr. IV 11: *Hominem video - - non modo in aere alieno nullo, sed in suis nummis multis esse et semper fuisse.* — *mangonum*] V. *mango*, a graeca voce *μάγγανον* (v. Vanicek p. 685), ut vv. *elogium, gerrae, strophae, dicis causa* aliaque, videtur ex eis vocabulis esse, quae Latini mature ex Magna Graecia et Sicilia mutuo sumpserunt. — *faceret tibi*] Ex solito mercatorum more: «ut tibi tam exiguo pretio servulum tam formosum ac sollertem venderet» non «ut tibi vitium servi indicaret;» hoc enim mangones lege iubebantur. — *non temere*] Cfr. ep. II 1, 120.

14-16. *cessavit*] «in officio exsequendo leve aliquando peccatum commisit.» Ad significationem huic loco aptam v. *cessare* pro «delinquere, *saumselig sein*,» cfr. sat. II 7, 100; a. p. 357: *qui multum cessat, fit Choerilus ille.* Quintil. I 10, 4: *perfecti illius et nulla parte cessantis* (oratoris). — *In scalis*] solita latebra. Cic. pro Mil. 40: *cum se ille* (Clodius) *fugiens in scalarum latebras abdidisset.* Phil. II

Des nummos, excepta nihil te si fuga laedit:'
Ille ferat pretium poenae securus, opinor.
Prudens emisti vitiosum; dicta tibi est lex:
Insequeris tamen hunc et lite moraris iniqua?
Dixi me pigrum proficiscenti tibi, dixi
Talibus officiis prope mancum, ne mea saevus
Iurgares ad te quod epistula nulla rediret.

16. *laedit* V Bentley, Haupt, Vahlen, H. Schütz, Kiefsling «cod. Bland. antiquiss. habet *laedit*» Cruq. *laedat* reliqui Orelli, Keller — 18. *tibi est lex* σy *est tibi lex* aR *tibi lex est* F *tibi lex* g — 20. *redit* δ — 22. «antiquiss. Blandin. habet *epistula*» Cruq. *rediret* agRVδσ «4 Blandin. - - habent *rediret*» Cruq. *veniret* F Bentley, Meineke

21. — *pendentis habenae*] Afferunt Ulpian. L. 1. § 53 de SC. Silan.: *Impuberes - - terreri tantum solent et habena vel ferula caedi.* Ovid. Her. 9, 81: *scuticae tremefactus habenis.* — *Des nummos* cet.] Verba sunt mangonis ad emptorem. «Emas eum licet, si fuga *excepta* (id est indicata tibi et opposita pueri formae bonisque artibus) te minime offendat.» Vide ad sat. II 3, 285: *mentem, nisi litigiosus, Exciperet dominus, cum venderet.* Alii, in quibus Orelli, H. Schütz, Kiefsling, mangonis oratione v. 15 finita haec verba Horatio dederunt, quasi sint aut apodosis vv. 2 et 3 aut alteram prodosin ordiantur, quam v. 17 excipiat (*«giebst du ihm Geld, vorausgesetzt, daſs - - so wird jener u. s. w.»* Schütz). Sed tale monstrum periodi: *si quis - - tecum agat - - (si) des nummos - nihil si fuga laedat: ille ferat* a genere dicendi Horatiano alienum esse duco. At Kiefsling aliter iudicavit, cum fortiore interpunctione post v. *opinor* deleta et interrogandi signo post v. *iniquo* posito, prodosin vv. 2 et 3 inceptam compluribus membris auget, apodosin demum a v. 19 orditur. — *laedit*] Hanc lectionem codicis V H. Schütz bene defendit: *«gewiſs eigener und bei der Abwehr eines Einwandes, wie bei nisi forte oder vero, dem lateinischen Idiom mehr entsprechend.»*

17-22. *poenae securus*] «non curans actionem redhibitoriam, quoniam fugam excepit.» Eadem constructio invenitur Tac. hist. I 86: *loca secura eiusmodi casuum.* — *dicta tibi est lex*] «Propter hoc ipsum, quod prudens et sciens emisti mancipium vitiosum, praefinitum est tibi ius, ex quo necessario litem, quam mangoni intendis, non obtinebis, sed amittes.» — *Insequeris* cet.] «Nihilominus hunc insectaris et *moraris* (molestus ei fis ut Cic. Verr. II 191: *quid moraris?*) lite manifesto iniqua? Numquam pro certo, qua es prudentia, hoc facies. Attamen prope similis est ratio, qua mecum tu uteris.» Cfr. Tacit. dial. 34: *L. Crassus C. Carbonem, - - Calvus Vatinium eis orationibus insecuti sunt, quas hodie quoque cum admiratione legimus.* — *Talibus officiis*] «quae tamen certo fine carent neutrique utilia sunt, quocirca ab eis, qui in gravioribus rebus occupati sunt, libenter omittuntur.» Cfr. sat. II 6, 24. — *man-*

Quid tum profeci, mecum facientia iura
Si tamen attemptas? Quereris super hoc etiam, quod
Exspectata tibi non mittam carmina mendax.
Luculli miles collecta viatica multis
Aerumnis, lassus dum noctu stertit, ad assem
Perdiderat: post hoc vehemens lupus, et sibi et hosti
Iratus pariter, ieiunis dentibus acer,
Praesidium regale loco deiecit, ut aiunt,
Summe munito et multarum divite rerum.
Clarus ob id factum donis ornatur honestis,

32. *opimis* pro *honestis* gV «Bland. antiquiss. habet *opimis*» Cruq.

cum] pr. «manu debilem; qui quasi manu truncus sit aut resolutis nervis, scribere non potest.» — *mea - - epistula*] Similiter pronomen *vestra* longe suum substantivum antegreditur Verg. Aen. XI 687: *Advenit qui vestra dies muliebribus armis Verba redarguerit.* — *Iurgares*] a v. *ius* ductum est = nostrum *rechten*. Cfr. Cic. de rep. IV 8: *Benevolorum concertatio, non lis inimicorum, iurgium dicitur.* — *rediret*] Etiam ex seq. *quereris* apparet de Horatii responso frustra exspectato hic agi; quocirca reieci alteram lectionem *veniret*, quae etiam auctoritate codicum caret.

23-40. *tum*] «cum tibi dixi» cet., «si tamen ius, quod me adiuvat, labefactare conaris?» — *mecum facientia*] Cfr. ep. II 1, 68. — *attemptas*] Huic verbo plane respondet nostrum *anfechten*, ut dicitur aliquis *temptari*, *attemptari bello*. — *super hoc*] «praeter hoc, ad hoc.» Est accusativus, ut apparet ex frequentiore plur. *super haec*. — *Luculli miles* cet.] «Nunc, cum satis locuples mihi videor, nulla iam carmina compono, prorsus ut miles ille Luculli, cum pecuniam nactus esset, noluit rursus discrimina belli subire.» «Hoc factum est in bello, quod populus Romanus duce L. Lucullo cum Mithridate rege Pontico gessit. et Luculli miles Valerianus et Servilianus exercitus.» Porph. Erant autem robur exercitus Luculli et duae legiones L. Valerii Flacci, quarum milites Sallustius quoque saepius Valerianos appellavit, et veterani P. Servilii Isaurici. Nimis audacter Kiefsling hoc immoderatae cupiditatis praedandi exemplum non ad unius militis sed ad totius illius exercitus mores describendos a Sallustio in historiis narratum esse opinatur. — *viatica*] *Viaticum* pro peculio et facultatibus militis dixit etiam Tac. ann. I 37. Suet. Caes. 68. — *Aerumnis*] Cicero Tusc. IV 18: *aerumna aegritudo laboriosa.* — *ad assem*] «ad assem ultimum,» ut cum dicimus *ad unum omnes*. — *sibi*] propter neglegentiam, qua *zonam (βαλλάντιον, Geldkatze)* perdiderat. — *ieiunis dentibus acer*] Perseverat in lupi imagine. — *loco deiecit*] «castello, quod defendebant Mithridatis milites, depulit.» Lucil. 759 V.: *Detrusus tota vi deiectusque Italia.* Cic. Philipp. VIII 6: *praesidium* (Antonii) *Claterna deiecit Hirtius.* — *divite*] Porphyrio significat ibi Mithridatis thesauros

Accipit et bis dena super sestertia nummum.
Forte sub hoc tempus castellum evertere praetor
Nescio quod cupiens hortari coepit eundem
Verbis, quae timido quoque possent addere mentem:
'I, bone, quo virtus tua te vocat, i pede fausto,
Grandia laturus meritorum praemia. Quid stas?'
Post haec ille catus, quantumvis rusticus: 'Ibit,
Ibit eo, quo vis, qui zonam perdidit' inquit.
Romae nutriri mihi contigit atque doceri,

36. «Bland. antiquiss. habet *menteis* et fortasse rectius pro *animis*» Cruq.

fuisse. Adiect. *dives* construitur hic cum genetivo, ut od. IV 8, 5: *divite - artium.* — *donis*] militaribus, hastis puris, phaleris, corona murali, cet. — *Clarus ob id factum*] Haec vv. e Lucret. I 639: *Clarus ob obscuram linguam* ducta videntur Lachmanno p. 45. — *honestis*] «honorificis.» Lectio codicis V *opima* servari non potest. — *super*] «insuper.» — *bis dena - sestertia*] 3200 M. Germ. = 4000 Fr. Gall. — *sub hoc tempus*] «paulo post hoc tempus.» Cfr. epod. 5, 83. — *castellum evertere*] Sic etiam in prosa oratione. Cic. de off. I 82: *De evertendis diripiendisque urbibus* cet. — *praetor*] pro «duce, imperatore,» ut haud raro. Sic Cic. de inv. I 55: *Epaminondas, Thebanorum imperator, ei, qui sibi ex lege praetor successerat, exercitum non tradidit.* Liv. XXI 3, 4: *nos minime decet, iuventutem nostram pro militari rudimento adsuefacere libidini praetorum.* Varro l. l. V 87: *in re militari praetor dictus, qui praeiret exercitui.* — *bone*] Cfr. sat. II 2, 1. — *laturus - praemia*] Cfr. od. IV 8, 4: *neque tu pessima munerum Ferres.* — *Quid stas?*] «Quid cessas?» Cfr. sat. I 1, 19: *Quid statis?* — *catus*] «callidus, astutus,» *verschmitzt*, vocabulum Sabinum, teste Varrone l. l. VII 46, qui affert ex Ennio et *cata signa*, id est acuta, et *cata dicta* Cfr. od. I 10, 3. — *quantumvis rusticus*] «Adeo ut talis calliditas vix ab eo posset exspectari.» — *Ibit, Ibit*] Ἀναφορὰ haec belle respondet praecedenti *I, bone - -, i pede fausto.* Cfr. od. II 17, 10. — *zonam*] De hoc more pecuniae ferendae v. fragmentum orationis C. Gracchi a Gellio XL 12 servatum: *cum Romam profectus sum, zonas, quas plenas argenti extuli, eas ex provincia inanes rettuli.*

41-45. *Romae* cet.] «Similis huius militis rationi mea quoque est, ut tibi iamiam exponam.» — *nutriri*] Cfr. sat. I 6, 76: *puerum est ausus Romam portare docendum artis,* ubi primum lecta Homeri Iliade Graecis litteris institutus est. — *doceri* cet.] Quintil. I 8, 5: *Optime institutum est, ut ab Homero atque Vergilio lectio inciperet.* Plin. ep. II 14, 2: (cum amara irrisione Atilius noster dixit:) *sic in foro pueros a centumviralibus causis auspicari, ut ab Homero in scholis.* — *bonae*] Gratam retinet vitae Athenis utiliter ac iucunde actae memoriam. — *plus artis*] «culturae ex-

Iratus Grais quantum nocuisset Achilles.
Adiecere bonae paulo plus artis Athenae,
Scilicet ut vellem curvo dinoscere rectum
Atque inter silvas Academi quaerere verum.
Dura sed emovere loco me tempora grato
Civilisque rudem belli tulit aestus in arma

44. *vellem* ag Keller, H. Schütz, Hirschfelder, Kiefsling *possim* RFδ *possem* σy Bentley, Meineke, Haupt, Vahlen, alii — 46. «*emovere loco.* sic ad unum omnes habent scripti codic.» Cruq.

actioris ea, quam Romae mihi parare poteram, ut philosophiae morali operam dans virtutem distinguere a vitio discerem.» — *Athenae*] Cfr. Cic. de or. III 43: *Athenis iam diu doctrina ipsorum Atheniensium interiit; domicilium tantum in illa urbe remanet studiorum, quibus vacant cives, peregrini fruuntur, capti quodammodo nomine urbis et auctoritate.* Itaque eo se contulerunt ipse Cicero (Brut. 315), Ciceronis filius cum aequalibus Bibulo, Acidino, Messalla (ad Att. XII 32, 2), T. Pomponius Atticus (Corn. Nep. Att. 2, 2), Ovidius (trist. I 2, 77), alii. De Horatii Athenis commoratione vide ad versum 82 sq. — *ut vellem*] «ut arderem studio veri reperiendi proprio animi instinctu.» Haec autem lectio vulgatae *possem* et auctoritate et sensu longe praeferenda videtur. — *curvo dinoscere rectum*] Pers. 4, 12: *Rectum discernis, ubi inter Curva subit.* Noli autem *curvo* pro dativo habere, sed cfr. ep. I 15, 29: *civem dinosceret hoste.* Ut autem *rectum* = gr. τὸ ὀρθόν, ita curvum = τὸ σχολιόν, v. Athen. XV 695: εὐθὺν χρὴ τὸν ἑταῖρον εἶμεν καὶ μὴ σχολιὰ φρονεῖν. — *inter silvas Academi*] De heroe Academo cfr. Plut. Thes. 32. Eupolis Meinekii II 1, p. 437: Ἐν εὐσχίοις δρόμοισιν Ἀκαδήμου θεοῦ. «Das sechs Stadien vor dem Dipylon gelegene Heiligtum des alten Heros Anademos mit seinen von Kimon angelegten einsamen schattigen Parkanlagen und dem dazu gehörigen Gymnasium, die Stätte, an welcher Plato gelehrt hatte, mag doch nicht so völlig in der sullanischen Belagerung des Peiräeus verwüstet worden sein, wie es nach Appian. Mithr. 30 und Plutarch (τήν τε Ἀκαδημίαν ἔκειρε δενδροφορωτάτην προαστείων οὖσαν Sulla 12) scheinen könnte, die Vorlesungen der akademischen Philosophen fanden freilich nicht mehr dort statt. Antiochos lehrte im Ptolemaion: Cic. de fin. V 1.» Kiessl. Academicos igitur inter aliarum disciplinarum doctores audiit ab eisque didicit, verum quomodo cum perpetua tamen ἐποχῇ investigandum sit. Philosophos Epicureos sane non neglexit.

46-51. *emovere*] «vi, cui resisti non poterat, expulere, *rissen heraus.*» «Athenis enim evocatus est a Bruto, qui tunc Achaiam et Athenas tenebat, Bruto cognitus a studiis philosophiae, in qua tunc erat celebri nomine.» Comm. Cruq. Sat. I 6, 48: *Quod mihi pareret legio Romana tribuno.* Cfr. sat. I 7, 18. — *Civilisque* cet.] Construe: *Civilis aestus (furor civilis* od. IV 15, 18) me *rudem belli* caeco quodam impetu *tulit in arma*, imagine desumpta ab torrente omnia secum

Caesaris Augusti non responsura lacertis.
Unde simul primum me dimisere Philippi,
Decisis humilem pennis inopemque paterni
Et laris et fundi paupertas inpulit audax,
Ut versus facerem: sed quod non desit habentem
Quae poterunt umquam satis expurgare cicutae,
Ni melius dormire putem quam scribere versus?

49. *Philippis* F — 53. «*expurgare cicutae.* sic habent omnia scripta quae legi sine ulla litura» Cruq.

ferenti, abripienti. Cfr. od. II 7, 15: *Te rursus in bellum resorbens Unda fretis tulit aestuosis.* — *non responsura*] «fato sic iubente, paria non futura.» — *lacertis*] «fortitudini ac multo maiori potentiae,» quasi de luctatore robustissimo. Cfr. Cic. ad fam. IV 7, 2: *Pugnabamus - - lacertis et viribus, quibus pares non eramus.* — *simul primum*] Frequentius est *ut primum, ubi primum, simulac.* — *dimisere*] «Tamquam si missionem accepissem, a militia me subduxi, aliter quam fecit Pompeius ille, *meorum primus sodalium.*» Od. II 7, 15. — *Philippi*] ubi Brutus et Cassius interierunt a. u. c. 712. — *Decisis - pennis*] Cic. ad Att. IV 2, 5: *iidem illi, qui mihi pinnas inciderant, nolunt easdem renasci.* — *Et laris et fundi*] Cum post Octaviani et Antonii victoriam horum veteranis agri assignarentur, ipse quoque paternum fundum et domum amisit, ut ex parte saltem etiam Vergilius et Tibullus. — *paupertas inpulit*] Cfr. Theocrit. 21, 1: *Ἁ πενία, Διόφαντε, μόνα τὰς τέχνας ἐγείρει.* Plaut. Stich. 178: *paupertas - - artis omnis perdocet.* — *versus*] epodos et satiras. Totum autem locum optime interpretatus est Hirschfelder: «in vitia moresque depravatos suae aetatis magna audacia et acerbitate invectus est; nihil enim ab eis quos impugnavisset sibi eripi posse videbat. Huc pertinet quod scribit *audax paupertas:* quae verba nonnulli non recte rettulerunt ad pecuniae comparandae necessitatem; certe tum bibliopolae redemptores, velut Sosii (ep. I 20, 2), pecuniam scriptoribus dare non solebant. Cfr. Marquardt de vita privata R. (1882) p. 805.» Sed procul dubio primis illis poematis Vergilii Variique familiaritatem sibi conciliavit, qui eum Maecenati commendarunt (sat. I 6, 55), cuius liberalitate ac munificentia ipsius condicio melior facta est.

52-57. *quod non desit, habentem*] «Postquam habeo, quod mihi satis sit quodque deesse non debeat ad vitam commode degendam, tam insanus essem, si scribere versus mallem quam in diem dormire, ut quantumvis cicutae numquam posset satis me *expurgare*, aestum febrilem refrigerare.» Nam auctore Celso V 15 cum aliis multis (velut aere combusto, papaveris lacrima, sesamo) *mollit* etiam *cicutae semen.* Plin. h. n. XXV 13, 95: *(cicutae) semini et foliis refrigeratoria vis; - - Fit ex eo ad refrigerandum stomachum malagma. - - Folia quoque tumorem omnem doloremque et epiphoras sedant.* Persius 5, 144: *calido sub pectore mascula bilis Intumuit,*

Singula de nobis anni praedantur euntes;
Eripuere iocos, Venerem, convivia, ludum;
Tendunt extorquere poemata: quid faciam vis?
Denique non omnes eadem mirantur amantque:
Carmine tu gaudes, hic delectatur iambis,
Ille Bioneis sermonibus et sale nigro.
Tres mihi convivae prope dissentire videntur,
Poscentes vario multum diversa palato.

57. *faciamus* g

quod non extinxerit urna cicutae, ad quem locum scholiasta: *Cicuta - - calorem in nobis frigoris sui vi exstinguit, ideoque sacerdotes Cereris Eleusiniae, quibus usus veneris interdicebatur, hoc liquoris genere unguebantur, ut a concubitu se abstinerent. — Singula* cet.] «Insuper progrediente semper aetate languidior quoque fio ad scripta elaboranda.» Inest in his maestitia quaedam mire tamen mixta cum nescio qua ironia; atque tales cum etiamtunc epistulas componeret, de lyricis carminibus potissimum cogitavit. — *praedantur*] ut a. p. 176: *anni - - multa recedentes adimunt.* Pseudoplato Epinom. 976 A: *ὅσων ὧραι - - λῃΐζονται τὴν τῶν ζώων φύσιν.* — *euntes*] Od. II 14, 5: *quotquot eunt dies.* IV 5, 7: *gratior it dies.* Ovid. a. a. III 62: *Ludite: eunt anni more fluentis aquae* — *extorquere*] «invito mihi» quo verbo significat se multo magis retinere cupere facultatem poeticam quam *cetera ludicra* (ep. I 1, 10) idque ipsum significat scita hac gradatione: *praedari, eripere, extorquere, entführen, entreißen, entwinden* (Merkel). — *quid faciam vis?*] «Sed cedendum est necessitati.»

59-64. *Carmine*] «genere lyrico,» ut ad Florum scribens ep. I 3, 24: *seu condis amabile carmen.* Cfr. v. 91. — *iambis*] «ad Archilochi exemplar compositis, ut epodi.» Cfr. ep. I 19, 23. — *Bioneis*] Bion Borysthenites, discipulus Theophrasti, exemplar Luciani, floruit circa 250 a. Chr., Cyrenaicae, post Cynicae sectae addictus. Cfr. Diog. Laert. IV 7, 46 sqq. et praecipue 52: *Εὐφυὴς ἦν καὶ παρῳδῆσαι, οἷά ἐστιν αὐτοῦ καὶ ταῦτα· Ὦ πέπον Ἀρχύτα ψαλληγενές, ὀλβιότυφε, Τῆς ὑπάτης ἔριδος πάντων ἐμπειρότατ' ἀνδρῶν· καὶ ὅλως καὶ μουσικὴν καὶ γεωμετρίαν διέπαιζεν.* Ibidem Eratosthenes vituperat, quod *πρῶτος τὴν φιλοσοφίαν ἀνθινὰ ἐνέδυσεν.* «Hic autem Bion, qui Sophistes cognominatus est, in libro, quem edidit, mordacissimis salibus ea, quae apud poetas sunt, ita laceravit, ut ne Homero quidem parceret.» Acro. Cuius rei exemplum invenitur apud Cic. Tusc. III 62: *in quo facetum illud Bionis, perinde stultissimum regem (Agamemnonem) in luctu capillum sibi evellere, quasi calvitio maeror levaretur.* Seneca de tranq. 8, 3: *Bion eleganter ait non minus molestum esse calvis quam comatis pilos velli.* Eius dicta haud ita raro a posterioribus sophistis memorabantur, ut perspicitur ex Telete apud Stobaeum V 67. — *sale nigro*] acriore igitur, quam

Quid dem? quid non dem? renuis tu, quod iubet alter;
Quod petis, id sane est invisum acidumque duobus.
Praeter cetera me Romaene poemata censes
Scribere posse inter tot curas totque labores?
Hic sponsum vocat, hic auditum scripta relictis
Omnibus officiis: cubat hic in colle Quirini,
Hic extremo in Aventino, visendus uterque:

63. *tu quod* agδσ L. Müller, Keller, H. Schütz *quod tu* RF Bentley, Haupt, Meineke, Vahlen, Kiefsling

quod magis purgatum est, ut sat. II 4, 74. Sine imagine: «satiris tam virulentis, quam sunt sermones Bionei.» Cfr. sat. I 10, 3. Kiefsling his verbis sordidum genus Bionis significari vult, cuius patrem salsamentarium fuisse Diog. IV 7, 46 narrat: *ἐμοὶ ὁ πατὴρ μὲν ἦν ἀπελεύθερος, τῷ ἀγχῶνι ἀπομυσσόμενος - διεδήλου δὲ τὸν ταριχέμπορον.* Ac satis credibilem esse puto eiusdem viri docti coniecturam, Horatium ab invidis et alterum Bionem esse appellatum et inde errorem Suetonii in Horatii vita ortum esse, quo Horatium quoque patre salsamentario usum esse narraret. — *prope*] «Vix aliter fieri potest, quam ut, si tantummodo tres (qui convivii minimus est numerus, Gell. XIII 11, 2) mensae accumbant, inter se dissentiant.» — *multum diversa*] Ep. I 10, 3: *multum dissimiles.* Cfr. sat. I 3, 57. — *Quid dem?*] «Mire iam dramatico charactere tamquam ad ipsos convivas loquitur, unumquemque eorum appellans id poscentem, quod ceteris displicet.» Porph. — *renuis tu, quod*] Quod primus Bentley ex deterioribus codicibus recepit *renuis quod tu* tantum abest, ut simplicior sit et elegantior, ut durior merito censeatur. — *sane*] «pro certo, profecto, *gewifs.*»

65-72. *Praeter cetera*] = *auf serdem*, ut saepe apud Ciceronem. «alia causa non scribendi, quod Romae in occupationibus nihil condignum memoria scribi potest.» Porph. Cfr. sat. II 6, 33 et 60 sqq.; ep. I 14, 8 sq. et 17. — *labores*] quos sic enumerat Plin. ep. I 9, 2: *Siquem interroges, Hodie quid egisti? respondeat: Officio togae virilis interfui; sponsalia aut nuptias frequentavi, ille me ad signandum testamentum, ille in advocationem, ille in consilium rogavit.* — *sponsum*] Sat. II 6, 23: *Romae sponsorem me rapis.* — *auditum scripta*] Nihil autem molestius quam mediocrium poetarum recitationes. Cfr. v. 105; ep. I 19, 39 sq. — *officiis*] non moralibus, ut ita dicam; sed civilibus, erga amicos praesertim. — *cubat*] «aegrotus iacet.» Vide ad sat. I 9, 18: *Trans Tiberim longe cubat is.* — *extremo in Aventino*] «in extrema parte collis Aventini, qui *Quirinali* (quod volgare erat nomen: Cic. de Rep. II 20) e regione oppositus multum (c. 3000 m.) ab eo distat. — *humane*] prorsus ut *ἐπιεικῶς* et *μετρίως*, pro «satis, admodum, plane.» Plat. Protag. 349 D: *ἐπιεικῶς παραπλήσια ἀλλήλοις ἐστίν.* Gorg. 493 C: *ταῦτ' ἐπιεικῶς μέν ἐστιν ὑπό τι ἄτοπα.* Polit. 261 A: *τοῦτο μετρίως ἀφέστηκεν ἀπ' ἐκείνων.* Atque eodem plane sensu *κατ' εἰρωνείαν* utitur verbo *commodus* Lucilius in

Intervalla vides humane commoda. 'Verum
Purae sunt plateae, nihil ut meditantibus obstet.'
Festinat calidus mulis gerulisque redemptor,
Torquet nunc lapidem nunc ingens machina tignum,
Tristia robustis luctantur funera plaustris,
Hac rabiosa fugit canis, hac lutulenta ruit sus:
I nunc et versus tecum meditare canoros.
Scriptorum chorus omnis amat nemus et fugit urbem,

70. *humane* gF *humanae* a$R_1\delta\sigma$ «tres Blandin. habebant *humanae*, per ae diphthongum, sed in duobus nota diphthongi subscripta manifeste cernitur erasa. alii omnes habent *humane* sine diphthongo» Cruq. *haud sane* Froehlich prob. Keller, L. Müller, Lehrs *homini uni* O. Ribbeck *naturae* M. Schmidt *insane* Ieep «*Verum.* sic legitur in Blandin. uno & Tonsano codice» Cruq. — 71. *Purae* aσy *Plurę* (?) R_1 *Plures* gFδ «*purae.* sic habent omnes praeter Mart. cod.» Cruq. — 77. *urbem* aσy Keller, Kiefsling *urbes* gRFδ Bentley, Meineke, Haupt, Vahlen, H. Schütz

Itineris reliquiis; vide in excursu ad sat. I 5. Sic etiam nos *hübsch*, *fein*, *charmant* eadem ironia. Silentio transeo criticorum incredibiles coniecturas, inter quas una Fröhlichii *haud sane commoda* eo dumtaxat nomine reprehendenda est, quod amovet festivam εἰρωνείαν. — *Verum* cet.] Haec sibi ipse κατ' εἰρωνείαν obicit, ut statim refutet. — *Purae*] «vacuae obstaculis, non «ceno.» Liv. XXIV 14, 6: *dimicaturum puro ac patenti campo.* Ovid. met. III 709: *Purus ab arboribus, spectabilis undique campus.* — *plateae*] πλατεῖαι ὁδοί, penultima brevi, longa demum apud Ausonium, Prudentium (Symmach. 1897), Paulinum Nolanum. — *Festinat* cet.] «Immo omnia ibi tumultus plena.» Similiter tumultum in plateis urbis describit Iuvenalis 3, 245: *Ferit hic cubito, ferit assere duro Alter; at hic tignum capiti incutit, ille metretam. Pinguia crura luto* cet. Martial. V 22, 7: *Vixque datur longas mulorum rumpere mandras, Quaeque trahi multo marmora fune vides.* — *calidus*] «studio aedificandi incensus et valde occupatus, ita ut occurrentium nullam curam gerat.» — *mulis gerulisque*] ablat. instrum., qui cum v. *festinat* iungendus est. Cfr. Liv. IX 38, 7: *itaque armis virisque ad opprimendum C. Marcium consulem concurrunt.* Cic. de off. III 116: *Cum his viris equisque, ut dicitur, - - decertandum est* dictione proverbiali usus esse videtur. — *redemptor*] ἐργολάβος, *Bauunternehmer* ut od. III 1, 35.

73-78. *Torquet* cet.] «Torquendo per trochleas attollit lapidem, qui, nisi cavemus, facile nos collidat.» — *robustis*] «magnis largumque spatium occupantibus.» — *funera*] Cfr. sat. I 6, 43. «Ex una plateae parte veniunt funera, ex altera ingentia rusticorum plaustra et vicissim sese impediunt atque urgent.» — *fugit*] «celerrime currit» ut est natura huius pestiferi morbi. — *lutulenta*] «ideoque luto te inquinatura.» Cfr.

Rite cliens Bacchi somno gaudentis et umbra:
Tu me inter strepitus nocturnos atque diurnos
Vis canere et contracta sequi vestigia vatum?
Ingenium, sibi quod vacuas desumpsit Athenas
Et studiis annos septem dedit insenuitque
Libris et curis, statua taciturnius exit

79. *Sume* ψ — 80. *contracta* y editores paene omnes *contacta* agRF$\delta\sigma$ 3 Bland. *non tacta* Bentley coni. «*contacta.* sic habent tres Blandin. - - quos secutus sum. Blandin. antiquiss. legit *cantata*, quod mihi inprimis placet cum hac adnotatione, *ab aliis prius dicta*» Cruq. — 83. *curii* δy

ep. I 2, 26: *amica luto sus.* — *I nunc*] «si potes.» Vide ad ep. I 6, 17. — *canoros*] «bene modulatos.» — *fugit urbem*] Quod lectiones *urbem* et *urbis* sunt auctoritate pari, illam propter praecedens *nemus* praeferendam censeo. Recte autem *nemus* unum aliquod ποιητικώτερον quam *nemora*. Cfr. Iuven. sat. 7, 57: *Anxietate carens animus facit* (vatem egregium), *omnis acerbi Impatiens, cupidus silvarum aptusque bibendis Fontibus Aonidum.* — *Rite*] «merito, quemadmodum debet, cliens» cet. Nemo, ut spero, cum Bentleio v. *rite* separabit a v. *cliens.* — *cliens*] «qui in tutela est Bacchi, qui deus eum inspirare solet.» — *Bacchi somno* cet.] in locis umbrosis et solitariis. Cfr. od. III 25, 1.

80. *contracta*] Ex frequenti imagine summi quique poetae per vias incedunt aut ab ipsis patefactas aut certe difficiles; hinc ipsi in via arta vestigia *contrahant* necesse est. Propert. IV 1, 14: *Non datur ad Musas currere lata via.* Lectionem omnium fere codicum *contacta* qui defendunt, admodum artificiose et parum probabiliter explicant: «donec contigeris.» Dillenburger autem, qui recepit, interpretatur: «Vis me vestigia vatum contingere et sequi?» Recte Mitscherlich: *contracta*] «arta, nondum imitatorum turba protrita ac dilatata.» Lectio codicis V *cantata* emendatio videtur esse stulti alicuius librarii.

81-86. *Ingenium* cet.] «Quid, quod saepe videmus eos ipsos, qui per longum tempus in loco ab omni strepitu vacuo et quietissimo, ut sunt Athenae, summum per otium litteris, poesi imprimis, vacare potuerunt, non eo pervenire, ut in Urbem reversi cum successu et popularium applausu poesin colant, sed eos saepius sibimet displicentes ac meticulosos silentium servare videbis, adeo ut simplicem eorum timiditatem volgus irrideat; quanto minus ego in his perpetuis molestiis turbisque potero componere carmina mihi ipsi satis facientia!» Cfr. Iacobs, lectt. Venus. p. 200. Sed non dubium esse videtur, quin propter adverbium *hic* v. 84 etiam praecedentes versus omnes ad Athenas, non ad Romam referendi sint. Quanta autem obscuritate totus locus sit, ex interpretatione Schützii, quae ad verba Horatii quam proxime accedit, cognoscitur: «Wer in dem stillen Athen längere Zeit unter Studien vergraben grau geworden ist, wird für das Leben und dessen Bedürfnisse unpraktisch und unbrauchbar; wie sollte ich nun in dem geräusch-

Plerumque et risu populum quatit: hic ego rerum
Fluctibus in mediis et tempestatibus urbis
Verba lyrae motura sonum conectere digner?
Frater erat Romae consulti rhetor, ut alter

87. D. Heinsius, Meineke, Keller post v. rhetor versum excidisse putant, quem Meineke ita suppleri voluit: *uterque Alterius laudum sic admirator et alter* RF

vollen Rom unter den lästigen Geschäften des Tages mir den Sinn und die Neigung für die Poesie bewahren?» Itaque non mirum est, quod Lehrs vv. 81-86 delendos esse censuit. — *vacuas*] «otiosas, quietas,» ut ep. I 7, 45: *vacuum Tibur*. — *desumpsit*] «certo consilio ceteris urbibus praeferens sibi delegit.» Liv. VII 20, 5: *florentem populum Romanum ac felicissimum bello sibi desumerent hostem*. — *annos septem*] Nonnulli proprie hoc accipiunt, quasi Horatius hic significat semet ipsum Athenis septem annos studiis dedisse, id quod temporum rationi prorsus repugnat. Eo enim profectus esse videtur adulescens vicenarius a. u. c. 709 et 712 depugnavit Philippis. Neque vero cum Passowio statuendum est septem annorum solitum fuisse tunc studiorum cursum; immo festiva hyperbola utitur, ut in illo: *nonum prematur in annum*. — *insenuitque* cet.] «ex librorum assidua lectione senium *(greisenhafte Grämlichkeit)* contraxit.» «Inpalluit, inmortuus est.» Porph. Cfr. ep. I 7, 85, etsi aliis de studiis: *Inmoritur studiis et amore senescit habendi*. — *curis*] «diligenti meditatione, *μελέταις*,» «imprimis poeticis, rhetoricis, philosophis, praemeditatione etiam scriptionum aliquando elaborandarum. — *statua taciturnius* cet.] «meditatione persaepe absorptus poeta prodit in publicum et mira sua taciturnitate voltuque contracto popelli cachinnationem movet.» Cfr. sat. II 5, 40: *Infantis statuas*. Lucian. Imagg. 1: *ἀχανῆ σε καὶ τῶν ἀνδριάντων ἀχινητότερον ἀποφανεῖ*. Plato Theaet. p. 174 B: *Τοιγάρτοι, ὦ φίλε, ἰδίᾳ τε ξυγγιγνόμενος ὁ τοιοῦτος (φιλόσοφος) ἑκάστῳ καὶ δημοσίᾳ - - ὅταν ἐν δικαστηρίῳ ἢ που ἄλλοθι ἀναγκασθῇ περὶ τῶν παρὰ πόδας καὶ τῶν ἐν ὀφθαλμοῖς διαλέγεσθαι, γέλωτα παρέχει οὐ μόνον θρᾳττταις (ὥσπερ Θαλῆς), ἀλλὰ καὶ τῷ ἄλλῳ ὄχλῳ, εἰς φρέατά τε καὶ πᾶσαν ἀπορίαν ἐμπίπτων ὑπὸ ἀπειρίας, καὶ ἡ ἀσχημοσύνη δεινή, δόξαν ἀβελτερίας παρέχουσα*. — *exit*] scil. *e domo*, sive Athenis sive Romae, quo post septem annos (i. e. post plures) tandem revertit. Sed sunt qui coll. 22: *currente rota cur urceus exit?* explicent «fit, evadit, efficitur.» — *hic*] i. e. Romae. — *Fluctibus* cet.] Cfr. ad ep. I 1, 16: *mersor civilibus undis*. — *Verba - - conectere*] «carmina componere eiusmodi, quae *aptentur citharae modis* (od. II 12, 4) vel *socientur chordis* (od. IV 9, 4), i. e. lyrica. — *digner?*] v. ep. I 19, 40. «Optime cum perspiciam Romae arti poeticae exercendae non esse locum, cur tandem coner atque operae pretium esse ducam carmina componere, propter quae paucis amicis fortasse exceptis nemo ex animo gratias mihi agat?» «Die Lust vergeht mir, wenn ich daran denke, welche Aufnahme meine Dichtung bei diesem zerstreuten und von dem Tagestreiben in Anspruch genommenen Publikum finden würde.» Kiessl.

87-90. *Frater* cet.] «Praeter illum

Alterius sermone meros audiret honores,
Gracchus ut hic illi, foret huic ut Mucius ille.
Qui minus argutos vexat furor iste poetas? 90

89. *huic - - ille* Lambinus, Bentley, editiones omnes *hic - - illi* codices omnes — 90. *versat* Bentley coni.

Urbis strepitum molestissimae sunt et a carminibus scribendis me deterrent ipsae illae cum nostrorum poetarum, hominum saepe vanorum, multitudine rationes atque prope inevitabiles necessitudines, quae, nisi inurbanus esse volo, me quoque cogunt, ut nimias et falsas poetis etiam mediocribus laudes tribuam, ubi dura necessitate mihi imposita insulsis eorum recitationibus adesse debeo. Iam vero mos iste, quo nostrae aetatis homines litterati modo ex animi sententia, modo ficte et simulate se invicem laudant, admonet me profecto miri illius, quod nosti, fratrum paris.» — *Romae*] «Duo enim» inquit «erant Romae fratres, iureconsultus unus, alter orator, et quidem uterque ita animatus, ut propter mutuam caritatem alter alterum continuo dilaudaret; idcirco alterum C. Gracchum appellabat oratorem iuris peritus, hunc orator alterum Q. Mucium Scaevolam, pont. max. Nonne eodem prope furore se invicem nimis laudandi percussi sunt etiam nostri poetae?» Erant, qui in particula consecutiva *ut* offenderent et locum aut lacunosum esse putarent (ut Meineke voluit *consulti rhetor, ut[erque alterius laudum sic admirator] ut alter Alterius*, Keller *c. rh. et alter alterius l. s.* etc.), aut ad coniecturas confugerent. Qui lectionem codicum defendunt, contulerunt sat. I 1, 95: *quidam - - dives, ut metiretur nummos;* 7, 13: *ira fuit capitalis, ut ultima divideret mors;* II 7, 10: *Vixit in aequalis, clavum ut mutaret in horas.* His opitulatur Kiefsling: «Der Nachdruck, der auf *frater* liegt, gelangt in der Voranstellung des Wortes zum Ausdruck, welches ganz wie ein Demonstrativpronomen wirkt und den Anschlufs des konsekutiven *ut - - audiret* erleichtert: ‘Der Art war der Eine Bruder des Andern, dafs —.’ Ganz ähnlich hiefs es I 16, 12: *fons etiam rivo dare nomen idoneus, ut nec frigidior Thracam nec purior ambiat Hebrus.*» — *consulti*] Vide ad sat. I 1, 17. — *meros - honores*] *nichts als Ehrenbezeugungen, Complimente;* plane ut apud Catull. 13, 9: *Sed contra accipies meros amores.* Cfr. ep. I 7, 84. — *Gracchus*] Cum Cicero Brut. 125 Gaium oratorem fuisse praestantiorem censeat quam Tiberium, ille ut potius intellegatur consentaneum est; sic etiam Q. Mucius P. M. videtur iuris peritia antecessisse et P. Mucium et Q. Mucium augurem (vide Onomast. Tull. s. h. v.): nisi vero praestat cum Dillenburgero totam quaestionem omittere, ita ut Ti. vel C. Gracchus *γενικῶς* pro illustri oratore, Mucius pro peritissimo ICto ponatur. (Nos: *ein Mucius, ein Gracchus.*) Tam inconcinna est librorum lectio, ut post Bentleium nemo eam restituerit. — *Qui minus*] «Qua ratione s. quomodo minus?» Plaut. Amphitr. Prol. 76: *Qui minus Eadem histrioni sit lex, quae summo viro?* Cic. pro Cael. 64: *Qui minus enim Licinius comprehendi potuit - -?* Cfr. sat. II 3, 311; 7, 96. — *argutos*] «canoros,» ut Musae ipsae *δι' ὠδῆς εἶδος λίγειαι* (Plat. Phaedr. p. 237 A). Cfr. od. IV 6, 25: *Doctor argutae fidicen Thaliae, Phoebe.*

Carmina conpono, hic elegos. Mirabile visu
Caelatumque novem Musis opus! Aspice primum,
Quanto cum fastu, quanto molimine circum
Spectemus vacuam Romanis vatibus aedem:
Mox etiam, si forte vacas, sequere et procul audi,
Quid ferat et quare sibi nectat uterque coronam.

92. *sacratumque* Bentley coni. — 95. «*si forte vacas.* omnes lib. scripti sic habent *non vacat*» Cruq.

91-94. *Carmina* cet.] «Statim, ubi nos conspicimus, alter alteri acclamat: Carmina tua lyrica, tui elegi sunt opus prorsus perfectum, quasi a Musis ipsis *caelatum*, id est magna cum arte elaboratum ac propterea summa admiratione dignum. (Eadem imagine a. p. 441: *Et male tornatos incudi reddere versus.* Crinagoras Anth. Pal. D. IX 545: τορευτὸν ἔπος.) Iam, cum mutuas laudes sic cumulamus, vicissim nos superbia inflamus.» Egregia cum ironia se ipse aequiparat atque immiscet poetarum illi catervae, quam deridet. — *hic elegos*] Sunt qui de Propertio cogitaverint, v. ad v. 100. — *novem Musis*] «ab omnibus Musis ideoque absolutum.» — *fastu*] Ridiculam hanc imaginem expingit: «Ego lyricus et alter elegorum scriptor multo cum fastu et eximia gravitate, quae voltu gestuque se prodit, incedimus per plateam ante templum Apollinis Palatini, cui contigua est bibliotheca publica (ep. II 1, 216), asservandis optimis quibusque scriptis Latinis ab Augusto destinata. In hanc igitur nos ambo cupidos oculos conicimus, sperantes mox fore, ut nostra quoque carmina in eam recipiantur.» Hoc autem par procul adspicere Florus iubetur vel potius fingitur. — *quanto molimine*] de eo, qui magna molitur = *Wichtigthuerei.* Vox est fere poetica, numero sing. casu tantum ablat. adhuc reperta, tum plur. *molimina.* — *circum-Spectemus*] «Una pars orationis est divisa in duos versus Lucilii more et antiquo.» Porphyr. (Nulli iam supersunt huius generis versus Luciliani.) Cfr. sat. I 2, 62. — *vacuam*] «iam patentem et eos quasi exspectantem.» — *aedem*] Supra exposui: alii minus recte, ut mihi videtur, Porphyrionis auctoritatem secuti accipiunt de aede Musarum, ubi poetae certantes inter se carmina sua interdum recitabant. Sat. I 10, 38.

95-98. *si forte vacas*] «si nihil aliud habes, quod agas.» — *procul*] «ex quadam distantia, unde exaudire eorum sermocinationem possis.» Cfr. ad sat. II 6, 105 sicque Liv. II 6, 7: *Arruns, ubi ex lictoribus procul* (recentiores scripsissent: *haud ita procul) consulem esse, deinde iam propius ac certius facie quoque Brutum cognovit* cet. — *Quid ferat*] «Quid proferat; quibus verbis et quo fine alter alterius praeconium faciat.» — *Caedimur* cet.] Proverbium apud schol. Aristid. Fromm. pag. 196: τὸν ξύοντα ἀντιξύειν. «Adeo certamus in mutuis laudibus proferendis, ut totum certamen simile sit gladiatorum pugnae in divitis alicuius epulis. Ego et novus ille Callimachus sumus velut Samnitium par; laudes similes sunt crebris illis plagis, quas uterque accipit, uterque reddit, atque ita alte-

Caedimur et totidem plagis consumimus hostem
Lento Samnites ad lumina prima duello.
Discedo Alcaeus puncto illius; ille meo quis?
Quis nisi Callimachus? Si plus adposcere visus,
Fit Mimnermus et optivo cognomine crescit.

98. «duo Blandin. aperte habent *prona*, sed antiquiss. per lituram *lumina prima* id est prima luce, ut volunt aliqui, sed non apte» Cruq.

rum, quasi adversarium in pugna ludicra *consumit*, id est defatigat.» — *Lento - - duello*] Cfr. ep. I 2, 7. — *Samnites*] Livius IX 40, 17: *Campani ab superbia et odio Samnitium gladiatores, quod spectaculum inter epulas erat, eo ornatu* (quo Samnites devicti a Romanis erant usi) *armarunt Samnitiumque nomine compellarunt.* Cfr. Cic. de orat. II 316, 325; III 86. — *ad lumina prima*] Cfr. sat. II 7, 33. Est ergo: «usque ad primas faces nocturnas, quibus accensis finitur gladiatorium illud ludicrum incruentum.»

99-102. *Discedo* cet.] «Finitis mutuis hisce laudibus ego domum redeo alter Alcaeus factus elegorum scriptoris suffragio et iudicio.» — *Alcaeus*] Cfr. ep. I 19, 29. — *puncto*] «In comitiis creandorum magistratuum distribuebantur suffragium laturis tabellae ceratae, inscripta habentes nomina candidatorum per singularias litteras expressa, ex. gr. M. T. C., h. e. Marcus Tullius Cicero, ut patet ex Cic. de dom. 43. Diribitores, quot quisque suffragia tulisset, puncto apposito notabant, ut constat etiam ex Festo in v. *Suffragatores.* Hinc *puncta* accipiuntur pro suffragiis, quia illis haec indicabantur.» Forcell. Cic. pro Planc. 53: *nonnullas (tribus) punctis paene totidem (tulerunt).* Cfr. a. p. 343. — *ille meo quis?*] Interrogatio suspensum habet lectorem inter dubiam exspectationem, quem tandem poetam nominaturus sit. — *Callimachus*] Notus poeta Cyrenaeus, a. a. Chr. 280. Magna iam haec erat laus. Crinagoras in Anthol. Palat. IX 545 D.: *Καλλιμάχου τὸ τορευτὸν ἔπος τόδε· δὴ γὰρ ἐπ' αὐτῷ Ὠνὴρ τοὺς Μουσέων πάντας ἔσεισε κάλως.* Quintil. X 1, 58: *elegiae princeps habetur Callimachus.* Attamen vere Ovid. am. I 15, 13: *Battiades semper toto cantabitur orbe, Quamvis ingenio non valet, arte valet.* Haud inscita fuit Torrentii coniectura, quam inde secuti sunt plurimi, Horatium tecte hic iocatum esse in Propertium, qui de semet ipse V 1, 64: *Umbria,* inquit, *Romani patria Callimachi.* Atque omnino miramur neutrum alterius ullam mentionem fecisse, cum ab utroque et Maecenas et Vergilius magnopere laudetur. Ceterum similiter Domitii Marsi neuter mentionem facit. — *adposcere*] «Si hoc illi parum fuerit et plus a me exegerit laudis.» Porph. — *Mimnermus*] Colophonius a. Chr. 627. «Mimnermus duos libros luculentos scripsit.» Porph. Is multorum iudicio longe superabat ingenio et nativa simplicitate Callimachum nimis plerumqne arti indulgentem. Propert. I 9, 11: *Plus in amore valet Mimnermi versus Homero.* Receptus erat in canonem grammaticorum Alexandrinorum cum Callino Mimnermus, Callimachus cum Phileta: hos duos autem potissimum sibi sumpserat imitandos Propertius (IV

Multa fero, ut placem genus inritabile vatum,
Cum scribo et supplex populi suffragia capto:
Idem finitis studiis et mente recepta
Obturem patulas inpune legentibus auris.
Ridentur, mala qui conponunt carmina; verum
Gaudent scribentes et se venerantur et ultro,
Si taceas, laudant quidquid scripsere beati.
At qui legitimum cupiet fecisse poema,

105. *auras δ* — 109. codd. gy novam incipiunt epistulam

1, 1). Cfr. ep. I 6, 65. — *optivo*] Hoc v. praeterea reperitur apud Gaium I 154: *Vocantur hi* (tutores), *qui ex optione sumuntur, optivi.* Est igitur: «nomine ex libera optione assumpto;» «quodcumque nomen ei placet, hoc ei dare soleo.» — *crescit*] «maior etiam poeta evadit.»

102-105. *Multa fero*] «Multas molestias patienter sustineo, dum, ut inurbanitas ac superbiae reprehensionem effugiam neque iracundos poetas offendam, vanis eorum sermonibus aurem praebeo, fastum tolero, recitationibus adsum; quae mala ferre necesse erit, quamdiu ipse carmina componere pergam ac propterea populi applausum magni facere debebo.» — *supplex*] κατ' εἰρωνείαν. — *Idem finitis*] «Verum cum desiero semel studia poetica et ad sanam mentem rediero, facili opera me ab his aerumnis liberabo.» — *Obturem patulas inpune legentibus auris*] Alii, in quibus Orelli, Hirschfelder, propter versus caesuram *inpune legentibus* iunxerunt et explicuerunt: «Si nullis iam recitationibus adero, mali illi poetae recitabunt carmina sua prorsus securi a periculo, ne ego vicissim eos puniam et enecem mea scripta recitando;» quam explicationem confirmari voluerunt admodum dubia Iuvenalis imitatione sat. 1, 1: *Semper ego auditor tantum? numquamne reponam? - - inpune ergo mihi recitaverit ille togatas, Hic elegos? inpune diem consumpserit ingens Telephus?* alii rectius iungunt: *Obturem inpune* atque interpretantur. «Nemo iam maligne me reprehendere poterit, quasi propter nimium fastum recitationibus aemulorum meorum non adsim.» Nam caesuram ad sententiam dividendam nequaquam pertinere docuit Meineke praef. p. XXXVI.

107. 108. *Gaudent scribentes*] Graeca constructione ἥδονται γράφοντες. — *se venerantur*] «se ut divinos poetas laudant.» — *quidquid scripsere beati*] V. *beati* rectius cum *laudant* iungitur quam cum *scripsere*, quia *scripsere beati* et *gaudent scribentes* parum inter se differret. Eleganter eandem sententiam expressit Catullus 22, 14: *Idem* (Suffenus) *infaceto est infacetior rure, Simul poemata attigit, neque idem umquam Aeque est beatus ac poema cum scribit: Tam gaudet in se tamque se ipse miratur.*

109-114. *At qui legitimum cupiet* cet.] Stultis illis laudibus opponuntur severa artis praecepta, quibus satisfacere debet poeta, ut opus suum *legitimum* saltem vocare audeat, nondum pulchrum, nondum

Cum tabulis animum censoris sumet honesti;
Audebit, quaecumque parum splendoris habebunt
Et sine pondere erunt et honore indigna ferentur,
Verba movere loco, quamvis invita recedant
Et versentur adhuc intra penetralia Vestae.
Obscurata diu populo bonus eruet atque

110. *sumet censoris* g — 112. *ferentur* RF *feruntur* agδσ *fruentur* Horkel coni.

admirabile. Consulto enim tacet de ingenio, de inventione, de iusta partium compositione, de arte affectus movendi, unice praecepta dans de luminibus sermonis ac de toto genere dicendi. Nimirum de maioribus illis veri poetae virtutibus cum versificatorum turba agere supervacaneum putat. *Legitimum* autem est *poema* et inventione et compositione et toto genere dicendi artis regulis consentaneum. Cfr. a. p. 274. — *fecisse*] non tam ἀορίστως quam proprio sensu de re effecta. — *Cum tabulis*] ceratis. «Cum scribere incipit, simul acre iudicium exercere debet de singulis prope verbis, quibus utitur;» grata comparatione cum *censore honesto*, id est «integro, suum qui munus ea qua par est severitate exsequitur.» Hinc etiam festiva dilogia inter *tabulas* et ceratas, in quibus scribimus, et *censorias*. — *Audebit*] «Facile a se impetrabit, falso pudore non impeditus.» Cfr. ep. I 2, 40: *sapere aude*. — *parum splendoris*] «verba humilia, sordida, parum illustria.» — *habebunt*] Futura propter praecedens *audebit* posita sunt, hac videlicet significatione: «quae parum splendoris ipsi habere videbuntur, eodem tempore amovebit.» — *sine pondere*] «gravitate carentia et inania.» Ita a. p. 320: *Fabula nullius veneris, sine pondere et arte*. — *honore indigna*] «indigna carmine, quod plausum sibi postulet.» — *ferentur*] Imago repetita est a turbida torrentis aqua, quae rapido cursu fertur, *fluit lutulenta* (sat. I 4, 11); alii coll. Verg. Aen. VI 823: *Utcumque ferent ea facta minores, Vincet amor patriae*, explicant: «ab ipso habebuntur, iudicabuntur.» Keller coll. Lucil. 906: *et sola ex multis nunc nostra poemata ferri* interpretatur «in ore sunt, *im Umlaufe, bekannt sind.*» — *movere loco*] quemadmodum censor indignos homines senatu vel tribu movet. Cfr. sat. I 6, 20. — *invita recedant*] «quasi negantia sese umquam inde excessura.» Sine imagine: «Quamvis difficile tibi videatur alia aptiora eis substituere ac te interdum tacite excuses apud animum tuum, ea nondum edita esse nec iudicio publico exposita, quocirca neglegentiae culpam nemodum in te conferre queat.» — Cum *penetralibus* autem *Vestae*, in quae nemini introire neque res sacras ibi asservatas intueri licebat nisi virginibus Vestalibus (v. Preller-Iordan, Röm. Myth. II 155 sqq.), comparat carminum singula verba, tamquam si res sint arcanae, custoditae *adhuc* (usque ad hoc temporis punctum, ante librum emissum) in domo poetae, Musarum sacerdotis. — *Vestae*] «Id est domi, per quam metaphoram ostendit, licet in animo nostro fixa versentur, tamen excludenda esse, quod fit etiam temere admissis hominibus.» Porph.

115-119. *Obscurata* cet.] «Poeta

Proferet in lucem speciosa vocabula rerum,
Quae priscis memorata Catonibus atque Cethegis
Nunc situs informis premit et deserta vetustas;
Adsciscet nova, quae genitor produxerit usus.
Vemens et liquidus puroque simillimus amni 120

120. *Veemens δ Vemens* editores plerique

bonus, id est benevolus ac liberalis, obsoleta, sed speciosa rerum vocabula *populo* (in usum populi), cui eadem diu *obscurata* (tenebris involuta) sunt, eruet ex antiquis scriptoribus atque denuo consuetudini reddet.» Simul significat, quem ad usum praecipue crebro legendi sint veteres poetae Latini. — *speciosa*] «quae φαντασίαν ita movent, ut certam et claram *speciem*, imaginem rei, quam significant, nobis proponant.» Cfr. a. p. 319. Quint. I 5, 3: *licet enim dicamus aliquod proprium, speciosum, sublime.* — *memorata*] «quae olim usurpare solebant veteres.» — *Catonibus*] Lucan. I 313: *nomina vana Catones*, ubi Cortius: «*Catones* propter celebritatem dixit, ut alibi Camillos, Curios et similes multitudinis nomine citat.» Cfr. a. p. 56: *Ego cur, adquirere pauca Si possum, invideor, cum lingua Catonis et Enni Sermonem patrium ditaverit.* — A M. Cornelio Cethego cos. a. u. c. 550, quem maxime laudavit Ennius, aequalis eius, A. 351 L. M.: *is dictust ollis popularibus olim -- Flos delibatus populi Suadaeque medulla*, Cicero (Brut. 57) Latinorum oratorum seriem orditur; quem statim excipit M. Porcius Cato Censorius sive *priscus*. Cethegorum autem familia umero exserto et cinctu singulari diu antiquitatis speciem retinuit. V. a. p. 50: *Fingere cinctutis non exaudita Cethegis Continget.* — *situs*] *Schimmel, Moder;* «qui res a se obductas deformat.» Tibull. I 10, 50: *Militis in tenebris occupat arma situs.* Ut hic, Seneca epist. 58, 5: *ut ex hoc exemplo intellegas, quantum apud Ennium et Accium verborum situs occupaverit.* Cfr. a. p. 61: *verborum vetus interit aetas Et iuvenum ritu florent modo nata vigentque.* — *deserta*] «ab omnibus iam neglecta.» — *nova*] «ab ipso vel ab aliis ita facta, ut linguae Latinae analogiam sequantur.» — *genitor - usus*] Singularis brachylogia pro his: «quae simulac facta sunt, ab omnibus approbantur et usurpantur, ita ut inde ab ipsis linguae primordiis in consuetudine fuisse videantur.» Cfr. a. p. 70: *Multa renascentur, quae iam cecidere, cadentque Quae nunc sunt in honore vocabula, si volet usus, Quem penes arbitrium est et ius et norma loquendi.* Quomodo Horatius ipse haec praecepta secutus sit, copiose explicavit Walz, des variations de la langue d'Horace p. 41-47. Cfr. Zangemeister, De Horatii verbis singularibus. Berolini 1862.

120-123. *Vemens*] etiam contra codices omnes scribendum esse apparet ex eis, quae Lachmann ad Lucr. p. 132 exposuit. Nescio an etiam v. 28 et ep. I 13, 5 eadem forma rectius restituatur. Haec quoque imago ducta est ab amne ingenti et propterea magna cum vi undas volvente. — *liquidus*] «*klar*, adeo ut nulla insit vitiosa obscuritas nec ullae sermonis rustici sordes.» Mira his intercedit similitudo cum Ciceronis iudicio de M. Calidii

Fundet opes Latiumque beabit divite lingua;
Luxuriantia conpescet, nimis aspera sano
Levabit cultu, virtute carentia tollet,
Ludentis speciem dabit et torquebitur, ut qui
Nunc Satyrum, nunc agrestem Cyclopa movetur.

123. *carentia* σγ *carencia* g *calentia* aRFδV «4 Blandin. habent *calentia*» Cruq.

oratione (Brut. 274): *primum ita pura erat, ut nihil liquidius, ita libere fluebat, ut nusquam adhaeresceret.* Nec tamen de imitatione consulto quaesita cogitarim. — *Fundet opes*] «insignis erit poeta et verborum et sententiarum copia atque propter hoc ipsum Latinos, quorum linguam et ornat et auget, summopere delectabit.» — *Luxuriantia conpescet*] «Dum beata copia praeditus est, luxuriem tamen sermonis ac tumorem vitabit.» *Luxuries* pr. de segetibus vitibusque sine fructu nimis laete pubentibus et crescentibus, quae luxuries *depasci* debet in segete (Cic. de orat. II 96. Verg. georg. I 112), *conpesci* in vite (georg. II 370), in carminibus stilo *adstringi* (Quintil. X 4, 1). Cfr. a. p. 447: *ambitiosa recidet Ornamenta.* — *Levabit*] «Utique expoliet et lēvia (nitida ac plana) reddet, quae sunt nimis aspera et scabra, ita tamen, ut hic cultus s. perpolitio nervos ac sanitatem eis non detrahat.» A. p. 26: *sectantem levia nervi Deficiunt animique.* — *virtute carentia*] V. 112 *sine pondere* refertur potius ad singula verba; hoc ad sententias, «quae propter tenuitatem nullam aut exiguam vim exercent in lectoris animum.» — *tollet*] Equidem explico ex Quintil. X 4, 1: *Sequitur emendatio, pars studiorum longe utilissima. -- Huius autem operis est -- premere tumentia, humilia extollere, luxuriantia adstringere, inordinata digerere, soluta componere, exsultantia coercere.* Id. VIII 6, 11: *Praecipue ex his oritur sublimitas, quae audaci et proxime periculum translatione tolluntur.* Est igitur *heben*, «vim qualicumque modo addere verbis, sententiis, ipsi versuum sono.» «Intelleges sententiam ex Ciceronis loco Tusc. V 37: *ea, quae sunt humiliora neque se tollere a terra altius possunt*, et videbis in eadem metaphora constitisse Horatium.» Dillenb. Cfr. Cic. de or. III 104: *Summa laus eloquentiae est amplificare rem ornando, quod valet non solum ad augendum aliquid et tollendum altius dicendo, sed etiam ad extenuandum atque abiciendum.* Plerique interpretantur «removere, delere.» Verum sic idem otiose repeteret, quod iam inest in v. *conpescet.* Codicum Blandiniorum lectio *calentia*, quam Bothius defendit, errori librarii alicuius debetur.

124. 125. *Ludentis* cet.] «Cum summa facilitate eius poemata se commendent lectori, tamen *torquebitur*, id est externam hanc speciem multis laboribus et continuo limae usui debebit, velut pantomimus, qui difficillimas partes et quidem contrarias diversasque pari cum dexteritate agit, nunc petulantem agilemque Satyrum, nunc Cyclopa rusticum ac propter immanem corporis molem tarde sese moventem.» — *Satyrum*] Verg. ecl. 5, 73: *Saltantis Satyros imitabitur Alphesiboeus.* — *Cyclopa movetur*] «ita saltat, ut

Praetulerim scriptor delirus inersque videri,
Dum mea delectent mala me vel denique fallant,
Quam sapere et ringi. Fuit haud ignobilis Argis,
Qui se credebat miros audire tragoedos,
In vacuo laetus sessor plausorque theatro;
Cetera qui vitae servaret munia recto
More, bonus sane vicinus, amabilis hospes,
Comis in uxorem, posset qui ignoscere servis
Et signo laeso non insanire lagenae,

127. *delectant* gδ

exprimat Cyclopa.» Aristoph. Plut. 290: *Καὶ μὴν ἐγὼ βουλήσομαι ὑρεττανελὸ τὸν Κύκλωπα Μιμούμενος καὶ τοῖν ποδοῖν ὠδὶ παρενσαλεύων Ὑμᾶς ἄγειν.* Cfr. sat. I 5, 63: *Pastorem saltaret uti Cyclopa rogabat.* V. *moveri* de saltando usurpavit etiam a. p. 232.

126. 127. *delirus*] «absurdus, quod partim ad inventionem et compositionem partim ad sententias et versificationem attinet.» — *iners*] «qui artis praecepta non callet.» Sic a. p. 445 *versus* dicuntur *inertes.* — *Dum* cet.] «dummodo mei errores atque vitia mihi placeant,» vel «nisi delectent, tamen lateant.» Nam *fallere*, ut recte ait Madvig ad Cic. de fin. p. 9, manifestum est hic dici, quae non animadvertantur, et ignorentur, non quae decipiant. De semet ipse haec dicit cum perspicua ironia, probe conscius se nec delirum neque ineptum poetam esse. — *ringi*] Proprie *ringi* dicuntur canes, cum rictum diducendo, dentes ostendendo et hirriendo viatoribus morsus minitantur; Terent. Phorm. 341: *Ille ringitur; tu rideas;* ubi Donatus: «*Ringi* est stomachari tacitum; est enim tralatio a canibus latraturis.» Cic. ad Att. IV 5, 2: *Ii subringentur, qui villam me moleste ferunt habere.* Est ergo: «stomachari et cruciari, cum *sapiam* quidem, id est norim artis regulas, nec tamen eis satisfacere queam, ac propterea mihimet ipse iratus perspiciam mea vitia et peccata;» quibus rursus adversariis suis significat, ut in omnibus rebus, ita imprimis in poesi difficillimam esse optimi perfectionem atque absolutionem. Interrogatione autem cum Glareano aliisque post v. *ringi* posita ironia perit, sententia ipsa obscuratur.

128-137. *Fuit*] «Sic» inquit «cum notus ille *Argivus delirus* mente recepta rursus *sapiebat*, *ringebatur* (sese excruciabat) propter violenter sibi extortam continuo spectandi tragoedias voluptatem.» — *haud ignobilis*] Ut Cicero aliquoties de municipiorum incolis: *vir domi suae nobilis.* «Hic Lycas dictus est.» Comm. Cruq. — *Argis*] Est ex eis historiis, quae in scholis philosophorum narrari solebant. Similia refert de Thrasyllo Atheniensi Aelianus v. h. IV 25, idem de Abydeno quodam Pseudaristot. de mirab. Ausc. 31 p. 70 Beckm.: *Λέγεται δέ τινα ἐν Ἀβύδῳ παραχόψαντα τῇ διανοίᾳ καὶ εἰς τὸ θέατρον ἐρχόμενον ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας θεωρεῖν ὡς ὑποκρι-*

Posset qui rupem et puteum vitare patentem.
Hic ubi cognatorum opibus curisque refectus
Expulit elleboro morbum bilemque meraco
Et redit ad sese: 'Pol me occidistis, amici,
Non servatis' ait, 'cui sic extorta voluptas
Et demptus per vim mentis gratissimus error.'
Nimirum sapere est abiectis utile nugis
Et tempestivum pueris concedere ludum,

135. *parentem* Fδ

νομένων τινῶν καὶ ἐπισημαίνεσθαι· καὶ ὡς κατέστη τῆς παραχοπῆς, ἔφησεν ἐκεῖνον αὑτῷ τὸν χρόνον ἥδιστα βεβιῶσθαι. — Cetera qui cet.] «Quamvis per eandem insaniam reliqua vitae negotia recte ac prudenter exsequeretur.» — *recto More*] «prorsus ut ceteri homines sani ex recepta semel consuetudine in omnibus rebus se gerunt.» — *bonus sane vicinus*] «Commoda occasione percurrit officia boni patris familias.» Porph. — *posset*] «facile a se impetraret.» Vis huius verbi admodum augetur eo, quod bis deinceps (v. 133 et v. 135) pronomini relativo praepositum est. — *signo laeso*] quemadmodum servi vinosi interdum lagenas exsiccabant. Est igitur: «qui furenter non irasceretur ut plerique, cum lagenam *(λάγηνος, λάγυνος, Legel)* a se obsignatam comperisset a servulo esse resignatam.» Afferunt Martial. IX 87, 7: *Nunc signat meus anulus lagonam.* Cic. ad fam. XVI 26, 2 Ciceronis mater etiam inanes lagenas obsignavisse narratur, *ne dicerentur inanes aliquae fuisse, quae furtim essent exsiccatae.* — *rupem et puteum*] Cfr. sat. II 3, 55; a. p. 459. — *cognatorum*] v. ep. I 1, 102. — *opibus*] Cfr. ep. I 10, 36. — *Expulit* cet.] Tibull. IV 4, 1: *Huc ades et tenerae morbos expelle puellae.* — *elleboro*] solito adversus insaniam medicamento. Cfr. sat. II 3, 82. — *bilemque*] *μέλαιναν χολήν*, quae pro morbi causa habebatur, ut sat. II 3, 141 *splendida bilis.* Part. *que* hic, ut saepe, *ἐπεξηγήσει* inservit. Cfr. Plaut. Amph. 727: *atra bili percita est. Nulla res tam delirantis homines concinnat cito;* Capt. 596: *atra bilis agitat hominem.* Cic. Tusc. III 11: *quem nos furorem, illi μελαγχολίαν vocant.* — *meraco*] «puro et nulla sorbitione diluto, quo vis eius sit efficacior.» Pers. 4, 16: *Anticyras melior sorbere meracas.* Lucianus *ἐν Ἰλοίῳ* 45: *τοῦτο καὶ ὁ ἑλλέβορος ἱκανὸς ποιῆσαι (παύειν σε μωραίνοντα) ζωρότερος ποθείς.* — *occidistis*] «infelicissimum me reddidistis» ut *occidere, enecare* apud comicos. Terent. Phorm. 672: *Geta, occidisti me tuis fallaciis.*

141-144. *Nimirum* cet.] Narrata hac historia, quae exemplo illustrat sententiam v. 126, ultimam eamque gravissimam addit rationem, cur relinquat poesin certe lyricam; «reliquam enim vitam sapientiae studiis esse dicandam.» — *sapere*] «ad sapientiae praecepta vitam componere, omissis vanis oblectamentis, etiam studiis poeticis.» — *nugis*] Cfr. ep. I 1, 10: *Nunc itaque et versus et cetera ludicra pono.* — *tempestivum* cet.] Cfr. ep. I 14, 36:

Ac non verba sequi fidibus modulanda Latinis,
Sed verae numerosque modosque ediscere vitae.
Quocirca mecum loquor haec tacitusque recordor:
Si tibi nulla sitim finiret copia lymphae,
Narrares medicis: quod, quanto plura parasti,
Tanto plura cupis, nulline faterier audes?
Si volnus tibi monstrata radice vel herba
Non fieret levius, fugeres radice vel herba
Proficiente nihil curarier. Audieras, cui
Rem di donarent, illi decedere pravam
Stultitiam, et, cum sis nihilo sapientior, ex quo

v. 150 omiserunt Rψ

Nec lusisse pudet, sed non incidere ludum. «Dativum *pueris* refer et ad *tempestivum* et ad *concedere*. Cfr. Cic. Tusc. I 109. Ovid. met. V 500.» Dillenb. — *Ac non*] Hand Turs. I p. 473: «Ubi alicui notioni alia quae negatur definitionis causa adiungenda ideoque in aequo ponenda est, eam Latini non per *nec* sed per *ac non* tum nectunt, cum inter utramque intercedit oppositio recta, in qua etiam copulam omittere licet. - - Differt hic usus a verbis *et non*, quia in *ac non* inest aliquod consecutionis vel conclusionis indicium. Nos dicimus *und so nicht, und sonach nicht*.» Cfr. sat. II 3, 135, ep. I 10, 46. — *sequi*] «sectari, quaerere» cet., id est «summa cum cura componere carmina lyrica.» Cfr. a. p. 240: *carmen sequar*. — *numerosque modosque*] *ρυθμοὺς καὶ μέλη*. Ad moralem doctrinam de vita recte constituta et secum ipsa constanter concordanti transfert musicorum metricorumque vocabula, ut ep. I 18, 59: *Quamvis nil extra numerum fecisse modumque Curas*. Cfr. etiam Diog. Laert. VI 37 de Diogene Sinopensi: *Καὶ μὴν καὶ ἐθαύμαζε τοὺς μουσικοὺς τὰς μὲν ἐν τῇ λύρᾳ χορδὰς ἁρμόττεσθαι, ἀνάρμοστα δὲ ἔχειν τῆς ψυχῆς τὰ ἤθη*. Plat. Prot. 326 B: *πᾶς γὰρ ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου εὐρυθμίας τε καὶ εὐαρμοστίας δεῖται*. Seneca epist. 31, 8: *Huic et illud accedat, ut perfecta virtus sit aequalitas ac tenor vitae per omnia consonans sibi.*

145-159. *recordor*] «Proprie est *rursus in cor revocare*, ut ait Varro l. l. VI 46, hoc est *in mente agitare, cogitando repetere, reputare*.» Forcell. — *Si tibi* cet.] Cfr. od. II 2, 13 sqq. Plut. *περὶ φιλοπλ.* 3: *ἐκεῖνος* (Aristippus) *εἰώθει λέγειν, ὅτι πολλὰ μέν τις ἐσθίων, πολλὰ δὲ πίνων, πληρούμενος δὲ μηδέποτε πρὸς τοὺς ἰατροὺς βαδίζει καὶ πυνθάνεται τί τὸ πάθος καὶ τίς ἡ διάθεσις καὶ πῶς ἂν ἀπαλλαγείη· εἰ δέ τις ἔχων πέντε κλίνας δέκα ζητεῖ - - καὶ χωρίων πολλῶν παρόντων καὶ ἀργυρίου οὐ γίνεται μεστὸς, ἀλλὰ ἐπ' ἄλλα συντέταται καὶ ἀγρυπνεῖ καὶ ἀπλήρωτός ἐστιν πάντων, οὗτος οὐκ οἴεται δεῖσθαι τοῦ θεραπεύσοντος*; — *faterier*] De infinitivi forma

Plenior es, tamen uteris monitoribus isdem?
At si divitiae prudentem reddere possent,
Si cupidum timidumque minus te, nempe ruberes,
Viveret in terris te siquis avarior uno.
Si proprium est, quod quis libra mercatus et aere est,
Quaedam, si credis consultis, mancipat usus,
Qui te pascit ager, tuus est, et vilicus Orbi,
Cum segetes occat tibi mox frumenta daturas,
Te dominum sentit. Das nummos, accipis uvam,

158. *mercatus et aere est* aσV «sic cod. antiquiss. Bland. alii tres *quicquid libra mercamur et aere*» Cruq. *mercatus et aere* R *mercatur et aere* Fgδ — 161. *daturas* δFV «sic habent 4 Blandin.» Cruq. *daturus* agRσ Keller

cfr. v. 151; sat. I 2, 35. — *fugeres*] «indignabundus nolles, recusares.» Cfr. od. I 9, 13: *fuge quaerere;* II 4, 22: *fuge suspicari.* — *Audieras*] a volgo. — *ex quo*] «Cicero non dixisse videtur *ex quo* hac quidem temporis significatione, sed *ex quo tempore.* Apud Livium nihil frequentius.» Hand Turs. II p. 648. — *monitoribus isdem*] «adhuc audies opulentiae laudatores, quibus iam semel credendo deceptus es.» Porphyr — *cupidum timidumque*] Od. II 16, 15: *timor aut cupido Sordidus;* ep. I 2, 51: *Qui cupit aut metuit;* 16, 65: *nam qui cupiet, metuit quoque.* Cfr. ep. I 6, 9 sq. — *nempe*] «sine dubio, ut facile intellectu est, *natürlich.*» Cfr. Hand IV p. 158. — *Viveret in terris*] Ep. II 1, 194: *Si foret in terris.* — *libra*] Gaius I 119: *Est mancipatio - - imaginaria quaedam venditio; - - eaque res ita agitur, adhibitis non minus quam quinque testibus, civibus Romanis puberibus, et praeterea alio eiusdem condicionis, qui libram aeneam teneat, qui appellatur libripens: is, qui mancipio accipit, rem tenens ita dicit: Hunc ego hominem ex iure Quiritium meum esse aio, isque mihi emptus est hoc aere aeneaque libra: deinde aere percutit libram, idque aes dat ei, a quo mancipio accipit, quasi pretii loco.* — *consultis*] ut sat. I 1, 17 = *iuris consultis.* — *mancipat*] Noli cum commentatore Cruquii interpretari «mancipio accipit» sed «mancipio dat», ut Plaut. Curc. 496: *alienos mancupatis, Alienos vos emittitis alienisque imperatis.* — *usus*] id est usucapio, quae auctore Ulpiano fr. 19, 8 est *dominii adeptio per continuationem possessionis anni vel biennii, rerum mobilium anni, immobilium biennii;* quibus adde Gaii II 44: *Quod ideo receptum videtur, ne rerum dominia diutius in incerto essent; cum sufficeret domino ad inquirendam rem suam anni aut biennii spatium, quod tempus ad usucapionem possessori tributum est.*

160-167. *vilicus Orbi*] Orbius, ignotus latifundiorum possessor, cfr. CIL XIV 3670 et 3671. De re comm. Cruquii: «*Ager* qui te pascit, quamvis alterius sit proprietas, tamen tuus est, quia eo uteris et fructus percipis.» Nam accepto a

Pullos, ova, cadum temeti. Nempe modo isto
Paullatim mercaris agrum, fortasse trecentis
Aut etiam supra nummorum milibus emptum.
Quid refert, vivas numerato nuper an olim?
Emptor Aricini quondam Veientis et arvi
Emptum cenat olus, quamvis aliter putat; emptis
Sub noctem gelidam lignis calefactat aenum:
Sed vocat usque suum, qua populus adsita certis

167. *quondam* ψ superscr. y *quoniam* ceteri «*quoniam* habent omnes scripti libri quos vidi praeter Mart.» Cruq. — 168. *Emptor* σgy — 170. *quia* R *qua* ceteri

te pretio vilicus tibi fruges vendit; tu igitur vere dominus es, ille videtur esse, eo insuper discrimine, ut tu hodie cum uvas, cras pullos, deinde frumenta et vina emas, paulatim merceris totum agrum (id est omnes eius proventus), quem possessor trecentis milibus simul solutis sibi emit.» Dillenb. — *occat*] Colum. XI 2, 82: *Sementi facta inoccare oportet, quod sparseris.* — *daturas*] Cfr. Verg. georg. II 440: *Ipsae Caucasio steriles in vertice silvae - - Dant alios aliae fetus, dant utile lignum Navigiis pinos;* 520: *dant arbuta silvae.* Sic autem codices optimi magis poetica ratione quam *vilicus - - daturus.* — *sentit*] «accepto a te frumenti pretio in te verum dominum agri Orbiani agnoscit.» — *temeti*] Plin. h. n. XIV 13: *Cato ideo propinquos feminis osculum dare* (scripsit), *ut scirent, an temetum olerent. Hoc tum vino nomen erat, unde et temulentia appellata.* — *modo isto*] «Communis poetarum tantum non omnium regula est, ne post vocabulum iambicum in vocalem desinens syllaba acuta ponatur, nisi cum hiatu. - - - neque Horatius dixit *nempe modo isto*, sed *modo sto*.» Lachm. ad Lucret. p. 197. — *trecentis - - milibus*] = circiter 48000 M. Germ. s. 60000 Fr. Gall. — *Emptor* cet.] Iunge *emptor quondam*, «is, qui quondam emit.» Quod cum nonnulli haud perspicerent, ortus est error, qui omnibus fere codicibus intrusit *quoniam*. De adverbii cum substantivo coniunctione cfr. od. III 17, 9. «Lectio *quoniam* non omnino spernenda, dummodo commate posito post v. 166 interrogationis signum collocetur in fine versus 169.» Dillenb. Huic Keller assensus est. — *Aricini - Veientis et arvi*] *Aricia* oppidum Latii, notum propter lacum Nemorensem et cultum Dianae (cfr. sat. I 5, 1); *Veii*, hodie *Isola Farnese*. Cfr. sat. II 3, 143. — *aenum*] «dum in foco aperto aquam fervefacit, ipse quoque calefit gratoque hoc sensu fruitur adveniente *gelida nocte*,» quae imago consulto addita est.

170-174. *usque*] «usque ad eum locum, ubi populus arbor sita cet.» Comm. Cruq. — *adsita*] «Consulto iuxta sata sive plantata» non «iuxta sita,» id quod esset naturae opus. Verg. ecl. 9, 7: *qua se subducere colles Incipiunt - - Usque ad aquam et veteres iam fracta cacumina, fagos*, itidem finium agri notas. Varro r. r. 1, 15: *Praeterea sine saeptis fines praedii sationis notis*

Limitibus vicina refugit iurgia; tamquam
Sit proprium quicquam, puncto quod mobilis horae
Nunc prece, nunc pretio, nunc vi, nunc morte suprema
Permutet dominos et cedat in altera iura.

171. *refigit* y *refligit* Holder *refringit* Horkel *refutat* Ribbeck — 172. «*sit proprium quicquam.* sic habent omnia scripta» Cruq. — 174. *Permutat* R *cedet* F

arborum tutiores fiunt, ne familiae rixentur cum vicinis ac limites ex litibus iudicem quaerant. Serunt alii circum pinus, - - alii cupressos, - - alii ulmos, - - quod ubi id pote, - - nulla potior arbor serunda, quod maxime fructuosa, quod et sustinet saepem ac colit aliquot corbulas uvarum. Ex hoc Varronis loco v. *adsita* recte duces a v. *adserere.* Agroecius p. 2274 P. explicat *vitibus maritata.* Cfr. epod. 2, 9 sq. Catull. 61, 106: *adsitas Vitis implicat arbores.* — *Limitibus*] sive pro ablat. loci sive pro abl. instrum. habemus ad sensum parum interest. — *refugit*] quasi ipsa populus limitaris iurgia odisse soleat; perfectum *ἀορίστως*, ut ep. I 19, 48: *Ludus enim genuit trepidum certamen et iram:* «impediit, semper atque etiamnunc impedit, ne iurgia, rixae, lites inter vicinos oriantur.» Cfr. ep. II 1, 201. Mirum sane est Bentleium propter hunc perfecti usum minime infrequentem haud procul ab eo afuisse, ut reciperet falsissimam lectionem *refigit*, quam explicat *litem resolvit*, quod est sat. II 3, 103. Aliorum coniecturae, ut *refligit*, *refutat*, *refringit* non minus inutiles sunt. Ad rem cfr. Verg. Aen. XII 898: (saxum) *Limes agro positus, litem ut discerneret agris.* — *vicina - iurgia*] sunt iurgia vicinorum, ut v. 174 *altera iura* = *alterius iura;* item Verg. georg. IV 137: *utraque vis* scil. frigoris et algoris; Aen. IV 357: *testor utrumque caput.* Soph. Ant. 793: *νεῖκος ξύναιμον.* — *tamquam Sit proprium quicquam*] Sat. II 2, 129: *propriae telluris erum natura neque illum Nec me nec quemquam statuit: nos expulit ille; Illum aut nequities aut vafri inscitia iuris, Postremum expellet certe vivacior heres.* Antiphanes in Grotii exc. p. 627: *ὅστις ἄνθρωπος φυεὶς Ἀσφαλές τι* (*quod sit certum ac proprium* Grot.) *κτῆμ' ὑπάρχειν τῷ βίῳ λογίζεται, Ἥλειστον - ἡμάρτηκεν.* Lucian. Menipp. 16 p. 276 Iacobitz: *ἔνιοι* (moribundi) *ὑπ' ἀγνωμοσύνης, ἐπειδὰν ἀπαιτῇ τὸν κόσμον ἐπιστᾶσα ἡ Τύχη, ἄχθονταί τε καὶ ἀγαναχτοῦσιν ὥσπερ οἰκείων τινῶν στερισκόμενοι καὶ οὐχ ἃ πρὸς ὀλίγον ἐχρήσαντο ἀποδιδόντες.* — *puncto*] Sat. I 1, 7: *horae momento; mobilis* autem, ut Ovid. met. XV 180: *neque enim consistere flumen, Nec levis hora potest.* — *Nunc prece, nunc pretio*] Non insolita allitteratio. Sall. Catil. 49, 1: *neque precibus neque gratia neque pretio.* Ovid. fast. II 805: *Instat amans hostis precibus pretioque minisque: Nec prece nec pretio nec movet ille minis.* — *morte suprema*] quia *mors ultima linea rerum est* (ep. I 16, 79). Hinc sumpsit Silius V 416: *morte suprema*, ut saepe hic poeta et Tacitus Vergilianis atque Horatianis modis usi sunt. Cic. ad fam. VI 21, 1: *omnium rerum mors - extremum.* Hoc enim ipsum Latini exprimere solebant hac formula *ultima mors, mors suprema*, cuius exempla collegit Bentley ad sat. I 7, 13. Lucilius minor apud Senec. ep. 24, 21:

Sic quia perpetuus nulli datur usus et heres
Heredem alterius velut unda supervenit undam,
Quid vici prosunt aut horrea? quidve Calabris
Saltibus adiecti Lucani, si metit Orcus
Grandia cum parvis, non exorabilis auro?
Gemmas, marmor, ebur, Tyrrhena sigilla, tabellas,
Argentum, vestis Gaetulo murice tinctas,
Sunt qui non habeant, est qui non curat habere.

175. *Sic* g *Si* ceteri — 176. *alternis* Bentley coni.

Mors non una venit, sed quae rapit, ultima mors est. — cedat in altera iura] «transeat in alterius ius ac dominium.» Eadem constr. Gaius IV 13: *in publicum cedebat (summa sacramenti).*

175-179. *Sic quia* cet.] «Quia hoc modo, quem significavi» cet. In altera lectione *si* quo referatur non habet. — *usus*] usus fructus. — *heres Heredem alterius*] scil. *heredis.* Quattuor igitur memorantur personae, velut proavus, avus, pater, filius. — *supervenit*] «Ut fluctus super se invicem veniunt, cum ex immenso volvuntur mari.» Ovid met. XV 181: *sed ut unda impellitur unda Urgueturque eadem veniens urguetque priorem, Tempora sic fugiunt pariter. — vici*] h. l. rustici, id est villae, ubi aestate habitat dominus, cum pluribus tuguriis, in quibus degunt coloni partiarii. Cic. ad Att. I 4, 3: *Quod si assequor, supero Crassum divitiis atque omnium vicos et prata contemno. — Calabris* cet.] «Lucani saltus cum Calabris coempti et continuati.» Cfr. epod. 1, 27 sq. — *Saltibus*] «pascuis per colles montesve sitis, *Waldtriften.*» — *adiecti*] Od. III 16, 41: *si Mygdoniis regnum Alyattei Campis continuem. — metit*] Eurip. Hypsip. fragm. 757, 5 N.: *ἀναγκαίως δ' ἔχει Βίον θερίζειν ὥστε κάρπιμον στάχυν*, quae in Latinum convertit Cic. Tusc. III 59: *vita omnibus Metenda, ut fruges. Sic iubet necessitas.* Cfr. od. IV 14, 31. — *non exorabilis*] Cfr. od. II 18, 34 sqq.

180-182. *Gemmas, marmor, ebur* cet.] Ep. I 6, 17: *argentum et marmor vetus aeraque et artis Suspice, cum gemmis Tyrios mirare colores. — Tyrrhena sigilla*] signa Tuscanica aerea, parva deorum simulacra. Cic. de nat. deor. I 85: *novi Epicureos omnia sigilla venerantes.* Plin. XXXIV 34: *signa quoque Tuscanica per terras dispersa, quae quin in Etruria factitata sint non est dubium.* Horatii quidem temporibus non tam propter pulchritudinem quam propter antiquitatem videntur esse quaesita. (Cfr. Müller, Etrusker II p. 251. Dennis, Cities and Cemeteries of Etruria I² LXXIV et II 233.) — *Argentum*] factum, caelatum. — *Gaetulo*] «Afro ac per hoc Mauro; significat enim purpuram Girbitanam.» Porphyr. Od. II 16, 35: *te bis Afro Murice tinctae Vestiunt lanae.* (Girba s. Meninx insula *a dextro Syrtis minoris promontorio M. passibus MD sita.* Plin. h. n. V 7. Pomp. Mela III 11: *Nigritarum Gaetulorumque passim vagantium ne litora quidem infecunda*

Cur alter fratrum cessare et ludere et ungui
Praeferat Herodis palmetis pinguibus, alter
Dives et inportunus ad umbram lucis ab ortu
Silvestrem flammis et ferro mitiget agrum,
Scit Genius, natale comes qui temperat astrum,

183. *frater δ*

sunt purpura et murice efficacissimis ad tingendum.) — *est qui non curat*] «sapiens;» quod quia certum est, indicativo utitur, cum illud *Sunt, qui non habeant* a casu tantum pendeat.

183-186. *Cur alter fratrum* cet.] «Unde autem oriatur tanta ingeniorum studiorumque diversitas saepe vel inter fratres, ut unus voluptati atque otio sit deditus, alter laboriosus et nimis ad rem attentus, equidem nescio; est enim hoc humanae naturae arcanum.» Cfr. sat. II 1, 26 sqq. — *cessare*] «otiari ac iucunde vivere.» Comm. Cruq. Cfr. ep. I 7, 57. — *ludere*] praeter ludos proprie dictos intellege etiam de rebus venereis. Od. IV 13, 4; ep. I 14, 36. — *Herodis*] Magni illius mortui a. u. c. 750. Maximus eius reditus constabat ex *pinguibus* (fertilibus) palmetis prope Hiericuntem, qua de urbe Strabo XVI 2, 41: *ἐνταῦθα δ' ἐστὶν ὁ φοινικών, μεμιγμένην ἔχων καὶ ἄλλην ὕλην ἥμερον καὶ εὔκαρπον, πλεονάζων δὲ τῷ φοίνικι, ἐπὶ μῆκος σταδίων ἑκατόν, διάῤῥυτος ἅπας καὶ μεστὸς κατοικιῶν· ἔστι δ' αὐτοῦ καὶ βασίλειον καὶ ὁ τοῦ βαλσάμου παράδεισος.* Plin. h. n. V 14: *Hiericuntem palmetis consitam, fontibus riguam.* Tacit. hist. V 6 de Iudaea: *Palmetis proceritas et decor.* — *inportunus*] «semper irrequietus sibique et aliis molestus.» — *flammis*] «incensis virgultis et rubis, caesis abietibus, fagis, ilicibus.» — *mitiget*] «culturae aptum reddat.» Cfr. ep. I 2, 45.

187-189. *Genius*] Varro apud August. de c. D. 7, 13: *Genium dicit esse uniuscuiusque animum rationalem, et ideo esse singulos singulorum.* Dio Chrys. or. XXV p. 519 R.: *Τί νομίζεις τὸν δαίμονα εἶναι; Ἐγὼ μὲν τὸ κρατοῦν ἑκάστου καὶ καθ' ὃν ζῇ τῶν ἀνθρώπων ἕκαστος. - - Τοῦτο δὲ ἐν αὐτῷ νομίζεις εἶναι τῷ ἀνθρώπῳ, τὸ κρατοῦν ἑκάστου, ὃ δαίμονα καλεῖς, ἢ ἔξωθεν ὄν, ἄρχον τε καὶ κύριον τοῦ ἀνθρώπου; Ἔξωθεν ἔγωγε.* Apul. de deo Socr. c. 16 p. 156 Oud.: *Genius in rebus incertis prospector, dubiis praemonitor, periculosis tutator, egenis opitulator* cet. — *natale - - astrum*] *ἄστρον γενέθλιον*, horoscopum, quo cuiusque vita et vicissitudines praefiniuntur; huius autem vim quatenus potest mitigat atque in melius flectit Genius. Tibull. IV 5, 19: *At tu, Natalis (= Genius), quoniam deus omnia sentis, Adnue.* Menander p. 203 M.: *Ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαρίσταται Εὐθὺς γενομένῳ μυσταγωγὸς τοῦ βίου Ἀγαθός· κακὸν γὰρ δαίμον' οὐ νομιστέον Εἶναι βίον βλάπτοντα χρηστόν.* Seneca epist. 110, 1: *Sepone in praesentia, quae quibusdam placent: unicuique nostrum paedagogum dari deum, non quidem ordinarium, sed hunc inferioris notae ex eorum numero, quos Ovidius ait de plebe deos.* Cfr. od. II 17,

Naturae deus humanae, mortalis in unum
Quodque caput, voltu mutabilis, albus et ater.
Utar et ex modico, quantum res poscet, acervo
Tollam nec metuam, quid de me iudicet heres,
Quod non plura datis invenerit: et tamen idem
Scire volam, quantum simplex hilarisque nepoti
Discrepet et quantum discordet parcus avaro.

188. *immortalis* Hartung *fatalis* Ribbeck — 193. *volo* g

17 sqq. — *Naturae* cet.] «deus cuiusque, qui humanam sortitus est naturam s. qui homo natus est.» Serv. ad georg. I 302: *Genium dicebant antiqui naturalem deum uniuscuiusque loci vel rei aut hominis.* — *mortalis in unumquodque caput*] «in singulos homines, *absterbend für jedes einzelne Haupt.*» Voss. Etenim cum leto fatali exstinguitur homo, eius Genius redit in Iovem, id est in aetherem s. animam mundi, ex qua processerat, ut homini et animam et vitam daret eumque tutaretur, donec in vivis esset. Macrob. I 10: *Aestimaverunt antiqui animas a Iove dari et rursus post mortem eidem reddi.* Cfr. ep. II 1, 144: *Genium memorem brevis aevi.* Cautius et timidius, ut ita dicam, Horatio Censorinus 3, 5 *Genius*, inquit, *ab utero matris acceptos ad extremum vitae diem comitatur.* Itaque neque coniectura *immortalis* neque *fatalis* opus est. — *mutabilis*] «Uti vicissitudines singulorum mortalium variant, ita ipse quoque fit vel laetus vel maestus, vel *albus* (felix) vel *ater* (aerumnosus et infelix).» Saepius inter se opponuntur, ut Cic. Phil. II 41: *albus aterne fuerit ignoras.* Cat. 93, 2: *nec scire utrum sis albus an ater homo.* Doederlein, Kiefsling, alii interpunxerunt *Naturae deus humanae mortalis, in unum - - mutabilis.* Sed vereor, ne *deus - mortalis* ferri non possit.

190-198. *Utar* cet.] «Libere fruar modicis meis facultatibus, quantum necesse est ex eis absumens, non ut mea disperdam; *usus* enim rationi consentaneus est, non *abusus*, id est omnium consumptio.» (Cic. top. 17.) — *ex modico - - acervo Tollam*] Cfr. sat. I 1, 51: *At suave est ex magno tollere acervo.* — *heres*] Cfr. ep. I 5, 13. — *datis*] «a me, qui liberos, legitimos heredes, non habeo, ei legatis, testamento ex libera mea voluntate relictis.» Minus recte alii, in quibus Kiefsling, de eis interpretantur, quae Horatio per Maecenatem Augustumque data erant. — *Scire volam* cet.] «Et debeo scire et scio re vera,» id est «etsi sum hac sententia, utendum esse paratis, tamen hoc mihi meo iure vindico, ut sciam et numquam obliviscar, quantum discrimen sit inter hominem *simplicem* (non tectum neque subdolum, *harmlos*), qui vel propterea hilarior etiam est ac largior in conviviis apparandis, et luxuriosum atque prodigum, in quae vitia ne umquam incidam, probe cavebo.» Seneca de ira II 16, 4: *Simplicissimi omnium habentur iracundi. Fraudulentis enim et versutis comparantur et simplices videntur, quia expositi sunt; quos quidem non simplices dixerim, sed incautos. Stultis, luxuriosis nepotibusque hoc nomen imponimus et omnibus vitiis parum callidis.* — *Discrepet - - discordet*] duo ὁμώ-

Distat enim, spargas tua prodigus an neque sumptum
Invitus facias neque plura parare labores,
Ac potius, puer ut festis Quinquatribus olim,
Exiguo gratoque fruaris tempore raptim.
Pauperies inmunda domus procul absit: ego, utrum
Nave ferar magna an parva, ferar unus et idem.

197. «antiquissimus (Bland.) totus ad finem huius epistolae partim oblitteratus est partim lacer» Cruq. — 199. *domus procul absit* agσy *domus procul* omisso *absit* R_1 *procul* omissis et *domus* et *absit* Fδ *procul procul absit* ex eximio codice Pulmani Bentley, Haupt, Vahlen *modo procul* Gesner, Meineke *modo ut procul* Ieep *tamen procul* L. Müller

νυμα pro «quam diversi sint.» Constructio eadem est atque ep. I 18, 4: *scurrae distabit amicus.* — *parcus*] Rutilius Lupus 1, 4: *Qui parcus est, utitur eo, quod satis est; tu contra propter avaritiam, quo plus habes, magis eges.* — *spargas*] Verbum rarioris usus pro «dissipes, prodigas, dilapides, quasi nummos popello e fenestra spargens.» — *plura parare*] «plura videlicet quam necesse est; cum, quae iam nunc possides, ad te honeste sustentandum sufficiant.» — *festis Quinquatribus*] Festus p. 254 M.: *Quinquatrus appellari quidam putant a numero dierum, qui feriis iis celebrantur; qui scilicet errant; - - forma autem vocabuli eius exemplo multorum populorum Italicorum enuntiata est, quod post diem quintum Iduum* (Martiarum, XIV Kal. April.) *est is dies festus ut apud Tusculanos Triatrus et Sexatrus et Septematrus et Faliscos Decimatrus.* (Ovid. fast. III 809: *fiunt sacra Minervae, Nomina quae iunctis quinque diebus habent* cet.) Symmach. ep. V 85: *Nempe Minervae tibi solemne de scholis notum est, ut fere memores sumus etiam procedente aevo puerilium feriarum.* «Die einzige kurze Ferienunterbrechung des vom 15. Oktober bis 15. Juli (Mart. X 62) währenden neunmonatlichen Schuljahres.» Kiessl. Cfr. Preller-Iordan, Röm. Myth. I p. 293. — *olim*] Cfr. ep. I 3, 18. «Ut solent pueri omnes per quinque illos dies, quibus ludi litterarii clausi sunt.»

199-202. *Pauperies*] Nihil impedit, quo minus pauperies (probe distinguenda ab egestate, inopia, mendicitate) munda sit; quocirca addit *inmunda*, «sordida ac propterea molesta et mihi et aliis, qui mecum versantur.» Calpurn. ecl. 7, 80: *mihi sordes Pullaque paupertas - - Obfuerunt.* Iam *domus*, ut plerique codices habent, est casu genitivo ac *pauperies domus* positum pro paupertate domestica. Quod alii habent *procul domus*, alii *domus* et *absit* omittunt, facit, ut cum Meinekio putem iam antiquitus excidisse verbum ab his omnibus diversum, varieque suppletum esse a grammaticis, ut saepius factum videtur. Etenim otiosum est v. *domus* nec satis idoneum ad insequentem allegoriam navigationis, qua etiam alibi (od. II 10, 1; III 29, 62; ep. I 1, 92) Horatius usus est. Sed cum nihil melius adhuc excogitatum sit,

Non agimur tumidis velis aquilone secundo,
Non tamen adversis aetatem ducimus austris,
Viribus, ingenio, specie, virtute, loco, re
Extremi primorum, extremis usque priores.
Non es avarus: abi. Quid cetera, iam simul isto
Cum vitio fugere? Caret tibi pectus inani
Ambitione? Caret mortis formidine et ira?

203. *colore* Fδ *Iocore* R — 206. *fugere* RFδ *fuge - rite* ag *fuge rite* σ — v. 207 omisit δ

in vulgata, quae ad luxuriam domesticam v. 180-182 respicere videtur, acquiescendum puto. In Bentleii *Pauperies inmunda procul procul absit* displicet repetitio adverbii profecto nimis concitata in voto tam tranquillo et placido. — *utrum - an*] quasi poeta initio dicere voluerit *nil distat.* Sed iam Ovid. fast. III 773 sq.: *sive - seu - seu - an.* Item Tac. ann. XI 26: *sive - an ratus;* XIV 59: *sive - seu - an* et in recentiore Latinitate *sive - sive* et *utrum - an* promiscue usurpantur; v. Draeger, Hist. Synt. II 466. — *Nave*] «Allegoria; hoc est: utrum ex magnis reditibus vivam an parvis.» Comm. Cruq. — *Non agimur*] concitatius hoc quam volgare «si non agimur.» Cfr. ep. I 1, 33; 6, 29. — *tumidis velis aquilone secundo*] Cfr. od. II 10, 23: *Contrahes vento nimium secundo Turgida vela.* — *Non tamen*] «Ex particula *tamen* vides, qua ratione haec vivide prolata sententia coniungenda sit cum insequenti apodosi.» Dill. — *aetatem ducimus*] Non est «vitam regimus,» uti olim plerique interpretari solebant; sed «totam vitam lente ac maeste agimus.» Sic epod. 17, 63: *Ingrata misero vita ducenda est* cet. Ad imaginem ipsam cfr. Bassum in Anthol. Pal. X 102 D.: *Μήτε με χείματι πόντος ἄγοι θρασύς, οὐδὲ γαλήνης Ἀργῆς ἠσπασάμην τὴν παλινηνεμίην· -- κακὰς ἔχθαιρε θυέλλας· Εἰσί τινες πρηεῖς καὶ βιότου Ζέφυροι.* — *loco*] «condicione externa inter homines, *Rang.*»

205-209. *Non es* cet.] «At num vere sapiens appellari potes propter id solum, quod non es avarus?» Sat. II 3, 159: *Quid siquis non sit avarus? Continuo sanus?* Nec Floro neque sibi soli asperis his interrogationibus, sed lectoribus omnibus instat. — *abi*] Est sermonis cotidiani. Plauti Asin. 794: *Em sic. abi, laudo.* Trinum. 830: *Abi, laudo: scis ordine ut aequomst tractare homines.* Ter. Adelph. 564: *Laudo; Ctesipho, patrissas: abi, virum te iudico.* Est igitur idem prope atque «euge, macte virtute, *schon gut.*» — *Cum vitio fugere? Caret*] Codicum bonorum lectio *fuge. Rite caret* est interpolatio orta ex non intellecta forma perfecti. — *inani Ambitione*] «quae numquam ad finem suum pervenit.» Cfr. sat. II 6, 18. — *mortis formidine*] Diog. Laert X 124 de Epicuro: *Συνέθιζε ἐν τῷ νομίζειν μηδὲν πρὸς ἡμᾶς εἶναι τὸν θάνατον.* Ibid. 125: *Τὸ φρικωδέστατον τῶν κακῶν, ὁ θάνατος, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς.* — *ira*] scil. *mortis.* Cfr. Lucr. III 1045: *Tu vero dubitabis et indignabere obire?*

Somnia, terrores magicos, miracula, sagas,
Nocturnos lemures portentaque Thessala rides?
Natalis grate numeras? Ignoscis amicis?
Lenior et melior fis accedente senecta?
Quid te exempta levat spinis de pluribus una?
Vivere si recte nescis, decede peritis.
Lusisti satis, edisti satis atque bibisti:

212. «*levat spinis de pluribus una?* sic habent cod. Bland. tres per interrogationis notam» Cruq. Bentley, Haupt, Vahlen, Kiefsling *iuvat* omnes nostri

— *terrores magicos*] maxime in *νεκρομαντείαις*, quibus indulgebat vel Appius Claudius Pulcher, Ciceronis in auguratu collega. Vide Onomast. Tullianum s. h. v. — *Nocturnos lemures*] «Umbras vagantes hominum ante diem mortuorum et ideo metuendas. Et putant *lemures* esse dictos quasi *Remulos* a Remo, cuius occisi umbras frater Romulus cum placare vellet, *Lemuria* instituit, id est parentalia, quae mense Maio per triduum celebrari solebant ante additum anno mensem Februarium.» Porph. Hanc etymologiam falsam esse apparet; Vanicek p. 169 *lemures* ab eadem radice qua *clemens* deduxit. Lemuria copiose descripsit Ovid. fast. V 419 sqq. Cfr. Preller-Iordan, Röm. Myth. II p. 118 sq. — *portentaque Thessala*] Thessalia propter sagas harumque praestigias infamis erat. Vide od. I 27, 21; epod. 5, 45. Ut *portenta* a *terroribus magicis* (umbrarum praesertim apparitionibus) distinguas, cogita de luna e caelo deducta (Plin. h. n. XXX 1, 2: *Menander Thessalam cognominavit fabulam, complexam ambages feminarum detrahentium lunam*), de hominum in bestias mutatione cet.; *miracula* vero sunt globi ignei, lapidum pluvia, voces deorum, ut Silvani (Liv. II 7, 2), Aii Loquentis et pleraque apud Iulium Obsequentem.

210-216. *Natalis grate numeras*] «Quod non faciunt nimium timidi senectutis et mortis, quam ex natalibus multis iam iamque proximam perhorrescunt.» Porph. Hoc ipsum in amico quodam praedicat Martialis X 23: *Iam numerat placido felix Antonius aevo Quindecies actas Primus Olympiadas, Praeteritosque dies et tutos respicit annos Nec metuit Lethes iam propioris aquas.* Volgi contra morem exprimit Menecrates in Anthol. Pal. IX 54 D.: *Ἥρας ἐπὰν μὲν ἀπῇ, πὰς εὔχεται, ἦν δέ ποτ' ἔλθῃ, Μέμφεται.* — *levat*] Haec vera videtur lectio, *iuvat* glossema, etsi hoc praebent codices plurimi et Porphyrio. Recte Bentley: «*levat* et aptius est sententiae et Horatio familiare. Cfr. epod. 11, 17; 17, 26; c. s. 63; sat. II 3, 292; ep. I 8, 8.» Praecipua interpolationis causa fuit, quod cum *Quid te levat* positum pro *Num te levat* obscurum videretur, substituerunt *iuvat*. — *spinis*] Sollicitudines vanas atque animi perturbationes cum spinis comparat. Sic ep. I 14, 4: *Certemus, spinas animone ego fortius an tu Evellas agro.* — *recte*] «virtuti convenienter.» — *decede peritis*] «Quoniam recte vivere nescis, qui vivas omnino indignus es; quocirca moriendo da locum sapientioribus, quibus tua pravitate ac desidia obstas.» Hanc autem veram

Tempus abire tibi est, ne potum largius aequo
Rideat et pulset lasciva decentius aetas.

216. *licentius* y post v. 216 in agRFδ sequuntur sat. I 1 sqq.

loci sententiam esse demonstrant quae sequuntur, in quibus manifesto de morte agit. Obversatus esse videtur poetae animo similis locus Lucretii III 962. Neutiquam vero significat: «Alii te magis sunt periti; hos igitur debito honore affice.» Est autem locus communis, qui Florum offendere minime poterat. — *Lusisti*] Intellege maxime de rebus venereis. Cfr. imprimis Naekii Choerilum p. 196 sqq., qui p. 246 affert versum ex Plut. de fort. Alex. or. II p. 336 C: *Ἔσθιε, πίνε, ἀφροδισίαζε· τἆλλα δὲ οὐδέν.* Sardanapali epitaphium apud Arrian. exp. II 5, 4: *ἔσθιε καὶ πίνε καὶ παίζε*, pro quo postremo verbo Apollodorus ap. Schol. Aristoph. Avv. 1021 *ὄχευε*. Livius Andronicus apud Festum in v. *Affatim: Affatim edi, bibi, lusi.* Plaut. Pseud. 1132: *qui se Suamque aetatem bene curant, Edunt, bibunt, scortantur.* — *Tempus abire* cet.] *uti conviva satur* (sat. I 1, 119); cfr. Lucr. III 938. «Tota tua vita cum lusui ac luxuriae dedita fuerit, omni merito omnique laude caret. Ergo, ut quam primum morte finiatur, optandum est, ne mox ludibrio fias iunioribus turpis senex.» — *pulset*] ut solet fieri in *παροινίᾳ*. — *lasciva decentius*] «quam magis decet lascivire ac ludere quam senectutem.»

Q. HORATII FLACCI
DE ARTE POETICA
LIBER.

PRAEFATIO.

De Pisonibus haec tradit Porphyrio et comm. Cruq. p. 695: «Hunc librum, qui inscribitur De arte poetica, ad L. Pisonem, qui postea Urbis custos (i. e. praefectus) fuit, eiusque liberos misit. Nam et ipse Piso poeta fuit et studiorum liberalium antistes (i. e. fautor).» Quae de hoc viro scimus, haec fere sunt: Tacit. ann. VI 10 a. u. c. 785: *L. Piso pontifex, rarum in tanta claritudine, fato obiit, nullius servilis sententiae sponte auctor et, quotiens necessitas ingrueret, sapienter moderans. Patrem ei censorium fuisse memoravi* (in ea operis parte, quae post ann. V 5 intercidit). *Aetas ad octogesimum annum processit, decus triumphale in Thraecia meruerat. Sed praecipua ex eo gloria, quod praefectus Urbi recens continuam potestatem et insolentia parendi graviorem mire temperavit.* Propter hanc praefecturae urbis administrationem magnificas laudes ei tribuit Velleius II 98. Lepida de eo est narratiuncula apud Senecam epist. 83, 14: *L. Piso, Urbis custos, ebrius ex quo semel factus est fuit; maiorem partem noctis in convivio exigebat. Usque in horam fere sextam dormiebat; hoc eius erat matutinum. Officium tamen suum, quo tutela Urbis continebatur, diligentissime administravit. Huic et divus Augustus dedit secreta mandata, cum illum praeponeret Thraciae, quam perdomuit, et Tiberius proficiscens in Campaniam, cum multa in Urbe et suspecta relinqueret et invisa.* Idem confirmant Plinius h. n. XIV 22, 28 et Suetonius Tib. 42. Consul autem fuit a. u. c. 739. Post consulatum obtinuit provinciam Pamphyliam, unde cum a. u. c. 743 contra Bessos et Sialetas bellum gerere iussus esset, hos post varia proelia devicit; propter quas res feliciter gestas ei supplicatio et honores triumphales decreti sunt. Dio LIV 34. Flor. IV 12, 17. Ad eundem exstant Antipatri Thessalonicensis epigrammata IX laudum atque adulationis plena in Iacobsii Anthol. gr. Lips. II p. 97-99. Iam cum Artem poeticam nos quoque ut alii multi ultimum vel certe unum ex ultimis Horatianorum operum esse iudicemus at-

que intra annos 743-746 compositam arbitremur, aetatis et patris et filiorum rationem ineamus necesse est. Natum igitur L. Pisonem ex Tacito scimus a. u. c. 705, consulem a. u. c. 739 annos natum XXXIV, intra a. u. c. 743-746 annos XXXVIII-XLI. Quodsi vicenarius uxorem duxit a. u. c. 725 maiorque filiorum natus est sequente, hic iisdem illis tribus annis adulescentulus erat XVII-XX annorum, qua aetate cur ad poetica studia incumbere non potuerit, nequaquam video. Minori autem filio honoris tantum causa memorato praecepta non traduntur (v. 366). Neque aliae insunt difficultates, quae removeri nequeant; nam ex eo, quod L. Piso post consulatum ab Urbe afuerit, haud recte a nonnullis colligitur per eos annos ad maiorem eius filium, Romae, ut puto, degentem, hanc epistulam omnino scribi non potuisse, sed scriptam esse ante consulatum a. u. c. 739 vel hoc ipso anno. Quod vero nullam patris rerum gestarum mentionem inicit, ex eo explicamus, quod Horatius a panegyrico genere prorsus abhorrebat. Quinctilium autem Varum etsi mortuum iam a. u. c. 730 XV post annis tamquam verum critici specimen laudari v. 438 non potuisse, amicum praesertim poetae coniunctissimum (od. I 24), nemo pro certo contendet; immo, quod mortui amici tam honorifice meminit, gratiam ac festivitatem totius loci magnopere auget, cum, si criticum aliquem etiamtunc superstitem ita laudasset, adulationis crimen vix devitare posset. Neque vero ex v. 55 colligas etiamtunc vixisse Vergilium Variumque, cum verba satis commode sic explicari possint: «Magnis poetis, quales nostra aetate illi fuerunt.» Maxima difficultas autem plerisque visa est illa, quod v. 387 Sp. Maecius Tarpa manifesto tamquam vivus memoratur, cui iam a. u. c. 699 a Pompeio Magno demandatam esse scimus curam probandarum fabularum, quae in ludis suis essent edendae (Cic. ad fam. VII 1, 1). Verum Weichert P. L. p. 334 recte monuit propter hoc non esse cogitandum de aedilitate Maecii. Iam ubi statuerimus hunc a. u. c. 699 fuisse aetate quaestoria (XXVII ann.), natus cum sit circiter a. u. c. 672, tempore huius scriptionis senex fuit annorum LXX, qua aetate permulti et fuerunt et etiamnunc sunt perboni poematum critici; ut taceam consilio illo, quod Pisoni datur, potius scitam Maecii laudem contineri, quam ut crediderit umquam fore, ut adulescens carminibus nimis frequenter cum sene communicatis huic valde molestus fieret. Quod ad L. Pisonis praefecti filios attinet, nihil sane de his constat, nisi quod Acro *Lucium* vocat *maiorem iuvenum* v. 366. L. autem Piso ille, consul qui fuit a. u. c. 753 cuiusque magnanimam libertatem memorat Tac. ann. II 34, a. u. c. 769 (quo ex nostra coniectura XLIII annos natus fuisset L. Pisonis praefecti filius) et mortem opportunam, qua exstinctus est ante quam reus peractus esset a. u. c. 777 (ann. IV 21), utrum Lucii cos. 739 an Cnaei cos. 731 an fortasse tertii alicuius Pisonis filius fuerit nos ignoramus. Propter rationes quas attuli, equidem antiquo scholiastae testimonio refragari nolim. At qui rati sunt artem poeticam scriptam esse tempore anteriore intra annos 730-735, quo

tempore recens fuerit Quinctilii memoria, vixerint etiamtunc Vergilius et Varius, Maeciusque aptior quam decennio post fuerit ad carmina diiudicanda, neque tamen aptus ad talia componenda L. Pisonis filius maior, quippe qui tunc puer circiter XII-XIV annorum fuisset, alium Pisonem circumspectantes reppererunt Cn. Pisonem, quem memorat Tacit. ann. II 43, ubi Cn. Pisonem, Germanici inimicum, Syriae a Tiberio praefectum tradit, *ingenio violentum et obsequii ignarum, insita ferocia a patre Pisone, qui civili bello resurgentes in Africa partes* (a. u. c. 708) *acerrimo ministerio adversus Caesarem iuvit, mox Brutum et Cassium secutus* (a. u. c. 712) *concesso reditu petitione honorum abstinuit, donec ultro ambiretur delatum ab Augusto consulatum accipere.* Consul autem suffectus fuit a. u. c. 731. At vereor, ut huius opinionis fautores temporum rationes satis perspexerint. Cn. enim Piso pater, qui a. u. c. 708 *Adrumeti cum Maurorum circiter tribus milibus apparuit* (Bell. Afr. 3), cuius Cn. filius, ut statim videbimus, iam a. u. c. 728 Tiberio obsequium tribuere poterat, adulescens igitur circiter XX annorum tunc erat, ipse quoque tempore belli Africani minimum vicenarius esse debebat, natus ergo 688, Horatii fere aequalis, consul a. 731 anno *suo*, ut dicebant, XLIII. Iam quod ad Gnaeum huius filium attinet, Caesaris Germanici, ut fama erat, interfectorem, ipse in codicillis, antequam sibi mortem consciscerent a. u. c. 773, ad Tiberium compositis haec quoque scripsit: *per quinque et quadraginta annorum obsequium, per collegium consulatus quondam divo Augusto parenti tuo probatus - - salutem infelicis filii rogo* (Tac. ann. III 16). Consul autem volente sic Augusto cum Tiberio fuerat a. u. c. 747 erravitque is, qui fastos Dionis Cassii libris praefigi solitos confecit, cum Gnaeum patrem, consulem suffectum a. u. c. 731, iterum consulem, sed ἐπώνυμον, statuit anni 747. Et de hoc eodem Gnaeo Pisone filio equidem interpretor Tacit. ann. I 13; nam patrem, qui, si vivebat, tunc paene octogenarius erat, nimis incredibile est principatus capacem eumque occupare ausurum fuisse. Iam si Horatius artem poeticam scripsisset intra annos 730-735, Gnaeus filius sane *iuvenis* vocari poterat; sed, cum omnia, imprimis maturitas quaedam totius compositionis, nos hanc scriptionem ad ultimos poetae annos referre iubeant, virum circiter XXXVIII annos natum satis absurdum fuisset ita appellare, ut facit. A. Michaelis, die Horazischen Pisonen in comm. phil. in honorem Th. Mommseni scriptis, Berolini 1877 p. 420 sqq., et I. Vahlen, Über Zeit und Abfolge der Litteraturbriefe des Horatius. Monatsberichte der Berliner Akademie der Wissenschaften 1879 p. 680-704, cui assensus est et H. Schütz in editione sua et Th. Mommsen in Hermae tomo XV p. 103-116, hunc librum 735 vel potius 736 scriptum esse iudicaverunt; Kiefsling in editione sua a. 737/738 praetulit.

Dignum est memoratu illud, quod tradit Porphyrio: «In quem librum congessit praecepta Neoptolemi *(τοῦ Παριανοῦ)* de arte poetica, non quidem omnia, sed eminentissima.» Hoc autem fingi vix poterat, sed, ut

apparet, desumptum est ex antiquo aliquo artis poeticae interprete, in quibus fuit Q. Terentius Scaurus, *Hadriani temporibus grammaticus vel nobilissimus* (Gell. XI 15, 3), cuius *commentariorum in artem poeticam (Horatii) librum X* memorat Charisius p. 202, 28; 210, 21 K. De Neoptolemo autem Pariano, poeta et grammatico, vide Fabricii Bibl. Gr. ed. Harl. VI p. 373, Villoisonii Proleg. ad Iliad. p. XXX, Meinekii Analecta Alexandr. p. 357, qui quidem haud nimis probabiliter suspicatur Horatium haurire nonnulla potuisse ex illius poemate *περὶ ἀστεϊσμῶν*, cum potius proprium de arte poetica scriptum sive poema fuit sive pedestri oratione compositum, a nullo quidem alio quam a Porphyrione memoratum, intellegendum esse videatur. Sane omnino multis in rebus secutus est Horatius Alexandrinorum grammaticorum doctrinas.

Passim comparari cum praeceptis Horatianis possunt loci ex Aristotelis libro *περὶ ποιητικῆς*, non tamen tot, quot nonnulli interpretes similitudinis quadam specie decepti voluerunt. Immo, nisi omnia me fallunt, Aristotelem non legit Horatius. Minus etiam probabilis est eorum sententia, qui Platonis Phaedrum Horatiani poematis exemplar fuisse contenderunt, etsi praecipue doctrina illa, *Denique sit quidvis, simplex dumtaxat et unum*, et quae ad eam pertinent, utroque in libro reperiuntur.

«Potest hic libellus commode haberi pro epistola libri secundi tertia, qui sic quoque non maior erit libro primo. Nec temporum ratio aut aliud necessarium, quod sciam, argumentum obstat. Favet etiam Charisius, qui p. 182, 3 et 183, 10 simpliciter *Epistolarum* nomine, quae hic leguntur, laudat. Mature tamen ut peculiaris libellus laudatur a Quintiliano Epist. ad Tryph. 2, ubi simpliciter *Artem poeticam* vocat, et 8, 3, 60 ex *prima parte libri de arte poetica* ipsum affert principium. Priscianus quoque et alii grammatici passim *Horatium de arte poetica* citant. An occasionem separandi voluminis dedit, quod ut *Somnium Scipionis ex Ciceronis de re publica opere* excerptum Macrobius explicavit, sic mature grammatici hunc praesertim libellum interpretari coepere? (V. supra.) In Mss. et priscis Editionibus iam post Epodos et Carmen seculare ponitur, ut in Ms. Gottingensi, item in Ed. Mediolanensi 1477, in Venetis 1479 (1481) cet. usque ad H. Stephanum; nunc medio inter Epistolas et Sermones loco, ut in editione Zaroti, nunc denique ultimo omnium loco post Epistolas, cuius instituti auctor videtur laudatus modo H. Stephanus, qui rationem eius reddit Diatr. p. 32. Certe non annotavi, qui ante illum ultimo loco poneret Artem, neque qui post illum non poneret.» Gesnerus.

Quod ad ipsam poematis formam attinet, illi tantummodo interpretes verum viderunt, qui «epistulam didacticosatiricam» esse contenderunt, non poema didascalicum universae poesis leges ac regulas proponens, ut olim plerique rati sunt, non animadvertentes praecepta paene omnia referri ad genus dramaticum, ea vero genera, in quibus ipse excellebat, lyricum (quod leviter dumtaxat attingit vv. 83-85), satiras, epistulas, epigramma,

poema didascalicum, quamquam ipse Lucretium suspiciebat, prorsus praeteriri. Id vero ante omnia teneto, hanc epistulam Pisonibus praeter ceteros destinatam atque ab his intra domesticos parietes lectam esse, antequam ederetur. Iam prorsus ignoramus, utrum poeta, quae nonnullorum post Wielandum fuit opinio, sincera benevolentia in Pisonem maiorem, boni haud dubie ingenii adulescentem, sed nimis fortasse cupidum propriae facultatis poeticae periclitandae, tali ab auso dehortari voluerit, ut ne mediocris tantummodo poeta evaderet existimationemque suam apud populares temere laederet; an (quod propemodnm probabilius videtur) adulescentuli indole atque ingenio delectatus, nullo illiusmodi consilio impulsus de arte poetica cum eo amice colloqui et disserere in animo habuerit, qua scriptiunculae forma atque innocentissima, ut videri debebat, occasione usus utiles popularibus admonitiones praebere tecteque obiurgare iniquos suos obtrectatores haud neglexit simulque demonstravit, quam penitus artis omnium difficillimae secreta perspexisset. Utcumque res se habet, certe multus est in significandis praesertim difficultatibus, quae poetae necessario sint superandae, si omnium plausum merito ferre velit. Verum enimvero, ne nimis aridum siccumque evaderet huiusce argumenti poema didascalicum, quale quidem apud Graecos, quod sciam, nullum exstabat, exhilarandi erant lectorum animi iocis interdum satis acerbis in poetarum vitia, in prava grammaticorum iudicia, in perversam Romanorum educationem; nec vero oblitus est se suique similes poetas defendere adversus antiquarios atque omnino persaepe *rīdendo dicere verum*. Sententiarum ordo atque mutuus nexus a multis reprehensus, a pluribus etiam parum perspectus, mihi quidem semper admirabilis visus est et talis profecto, qualis debet esse in epistula, vera sermonis familiaris imagine, id est occultior et laxior quam qui requiritur in poemate mere didascalico. Cfr. O. Weifsenfels, Aesthetisch-kritische Analyse der ep. ad Pis. von Horaz. Neues Lausitzisches Magazin, 56. Band, 1. Heft p. 118-200. Görlitz 1880. Diu autem multumque haesitavi, utrum hic ex more a multis servato subiungerem argumentum singulis capitibus distinctum: sed cum experientia duce didicerim talibus *σχήμασι* nec philologos nec discipulos magnopere iuvari aut delectari eaque statim, ubi perlecta sunt, ex mente rursus excidere solere, equidem in commentario ipso, ubicumque necessarium erat, seriem praeceptorum ac transitum ab uno ad alterum brevi significare malui.

Egregium conspectum conatuum eorum, qui ad emendanda huius epistulae vitia, quae ipsi sibi effinxerant, aut versus deleverunt aut suppleverunt aut transposuerunt (Peerlkamp, Lehrs, O. Ribbeck, Bährens, M. Schmidt, alii) dedit G. B. Bonino in editione sua, quae prodiit Turini apud Erm. Loescherum a. 1888.

Humano capiti cervicem pictor equinam
Iungere si velit et varias inducere plumas
Undique collatis membris, ut turpiter atrum
Desinat in piscem mulier formosa superne,
Spectatum admissi risum teneatis, amici? 5

ARS POETICA in omnibus, quos habemus, codicibus praeter Zulichemianum (bibl. Leydensis nr. 127 A) post carmina, in Zulich. post carmen saeculare invenitur. Post epistulas primus translocavit H. Stephanus. «iniuria ad Pisones epistola a suis coepistolis (ut ita dicam) est avulsa - - - nam in codicibus Blandiniis duobus, Tonsano et Diuaei, ante libros Eclogarum: in aliis duobus Blandiniis et Buslidiano ante libros ἐπωδῶν, in Nannii et Martinio codice locum habet ante libros epistolarum» Cruq. — 2. om. B — 5. *missi* BC

1-5. In exordio (v. 1-37) hoc potissimum inculcat, *simplex dumtaxat et unum* esse debere quodvis artis opus. Unde oppositionis causa primum proponit foedum ac ridiculum monstrum, in quo nullum est vestigium simplicitatis illius, quam nunc *unitatem organicam* dicere solent. «Nec φαντασίας audacia se quisquam excuset, ubi in illam peccarit; neque vero singulae descriptiones ac ῥήσεις per se fortasse pulcherrimae, illa ubi deest, poema aliquod absolutum ac perfectum reddunt.» Idem postulat Plato Phaedr. 264 C: δεῖ πάντα λόγον ὥσπερ ζῷον συνεστάναι σῶμά τι ἔχοντα αὐτὸν αὑτοῦ, ὥστε μήτε ἀκέφαλον εἶναι μήτε ἄπουν, ἀλλὰ μέσα τε ἔχειν καὶ ἄκρα πρέποντ' ἀλλήλοις καὶ τῷ ὅλῳ γεγραμμένα. — *Humano*] Ipsa verborum collocatione (chiasmo) ἀντίθετα *Humano - equinam, capiti - cervicem* evidentiora fiunt. — *varias*] «disparium colorum.» — *inducere plumas*] «penicillo adiungere.» Schol. Plin. h. n. XXXV 6, 26: *Si* (pictores) *purpuram facere malunt, caeruleum sublinunt, mox purpurissum ex ovo inducunt* (in superficie). «Cetera membra praeter caput humanum et piscis caudam insuper plumis variegare, adeo ut totum monstrum compositum sit ex muliere, equo, aliis animalibus (nominatim in trunco et pedibus), avibus et pisce», prope ut Vergilii Scylla Aen. III 426: *Prima hominis facies et pulchro pectore virgo Pube tenus, postrema inmani corpore pistrix, Delphinum caudas utero commissa luporum*, et Derceto in nummis Ascalonis Iudaeae, item mulier in duas piscium caudas desinens in nummis L. Valerii Asciculi (Eckhel d. n. V p. 331). Bentleii suspicio per se improbabilis *formas* significaret «membra in aliam formam mutare,» ut Ovid. met. VII 642: *humanam membris inducere formam;* id quod pictor facere nequit. — *collatis membris*] Non est dativus v. *inducere*, sed ablativus absolutus: «cum undique ita conferantur membra, *ut*» cet. — *turpiter atrum*] Sic iunge, non *turpiter desinat*. Cfr. ep. I 3, 22: *ingenium - turpiter hirtum*. — *in piscem*] «in beluam marinam, id est pistricem.» Acro. Inde orta est Heinsii et Gronovii *atram - in piscem*. — *Spectatum admissi*] Ubi tabulam finierat pictor, primum familiares suos spectatum

Credite, Pisones, isti tabulae fore librum
Persimilem, cuius velut aegri somnia vanae
Fingentur species, ut nec pes nec caput uni
Reddatur formae. Pictoribus atque poetis
Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas.
Scimus, et hanc veniam petimusque damusque vicissim;
Sed non ut placidis coeant inmitia, non ut

7. *aegri* CF$^{\delta}$ *egri* γ *aegris* aBR Keller «unus cod. Blandin. habet *aegris* - - reliqui lib. scripti sequuntur lectionem vulgatam» Cruq.

advocabat. — *risum*] Primus enim sensus est ridiculi in huiusmodi forma ex partibus natura sibi repugnantibus composita, ut in deorum Indicorum et Sinensium monstris. — Ceterum graviter reprehendit aequalium in talibus picturis perversam licentiam Vitruvius VII 5: *Pinguntur* (nunc) *tectoriis monstra potius quam ex rebus finitis imagines certae: - - coliculi dimidiata habentes sigilla, alia humanis, alia bestiarum capitibus. Haec autem nec sunt nec fieri possunt nec fuerunt. - - Neque picturae probari debent, quae non sunt similes veritati.*

6-9. *isti*] contemptim. — *aegri somnia*] Keller aliorum non minus bonorum codicum scripturam *aegris*, quippe quam lectionem difficiliorem esse iudicet, praetulit; sed melius inter se respondere videntur *cuius species* et *aegri somnia*. — *vanae*] «in rerum natura haud reperiendae, nequaquam verae.» — *Fingentur*] Haec est legitima temporum consecutio: *fore - fingentur*, non *finguntur*. Tibull. I 4, 65: *Quem referent Musae, vivet* cet., ubi alii male *referunt*. — *nec pes*] Plaut. Asin. 729: *nec caput nec pes sermoni adparet*. Cic. ad fam. VII 31, 2: *tuas res ita contractas, ut, quemadmodum scribis, nec caput nec pedes*. — *uni*] Est adiectivi prolepsis poetica: «ita, ut una, certa ac finita, sit.» — *Reddatur*] «conformetur ac respondeat.» Natura rerum *dat*, poeta *reddit* ut debitum. — *formae*] Hoc v. complectitur et eam, quam nos dicimus interiorem formam, *ἰδέαν*, exemplar, quod artificis menti obversatur, et exteriorem, quam nobis proponit artifex vel poeta.

9-13. *Pictoribus* cet.] Est *ὑποφορά (subiectio)* e mente et ore ficti adversarii, quam statim sequitur *ἀνθυποφορά (responsio): Scimus* cet. — *Quidlibet audendi*] Diphilus apud Athen. VI 1: *Ὡς οἱ τραγῳδοί φασιν, οἷς ἐξουσία Ἔστιν λέγειν ἅπαντα καὶ ποιεῖν μόνοις*. Aristot. metaph. I 2 (983^{a} 4): *κατὰ τὴν παροιμίαν, Πολλὰ ψεύδονται ἀοιδοί*. Lucian. Pro imagg. 18: *Παλαιὸς οὗτος ὁ λόγος, ἀνευθύνους εἶναι καὶ ποιητὰς καὶ γραφέας*. — *aequa*] Non est «par utrisque,» ut Acronem secuti Wilkins et Kiefsling interpretantur, sed «iure permissa et omnibus ultro concedenda,» *billig*, non *gleich*, ut dicimus *aequam legem, aequa iura*. — *Scimus*] «Hoc» respondet ficto adversario «equidem numquam negavi.» — «*Petimus* quasi poetae, *damus* quasi critici.» Acro. — *placidis - inmitia*] Ut si in tragoedia saevus aliquis tyrannus repente fieret rex cle-

Serpentes avibus geminentur, tigribus agni.
Inceptis gravibus plerumque et magna professis
Purpureus, late qui splendeat, unus et alter
Adsuitur pannus, cum lucus et ara Dianae
Et properantis aquae per amoenos ambitus agros
Aut flumen Rhenum aut pluvius describitur arcus.
Sed nunc non erat his locus. Et fortasse cupressum
Scis simulare: quid hoc, si fractis enatat exspes

19. n̄ n̄c B *expers* Fδ

mentissimus ac iustissimus. «Arcte» inquit «copulari res insociabiles et contrariae a poeta non debent.» — *coeant*] Cfr. ep. I 5, 25: *ut coeat par Iungaturque pari.* — *geminentur*] «copulantur et placidam societatem amicitiamque ineunt.»

14-18. *Inceptis* cet.] «Poemata epica et tragoediae, quae magna quaedam ac *non prius audita* promittunt, saepe in eo peccant, quod scriptores falsis lenociniis utentes hic illic non suo loco ornatum adhibent.» — *plerumque* = saepe. — *Purpureus - - Adsuitur pannus*] Intellege vel de togae praetextae lato clavo vel de instita stolae. V. *adsuitur* ipsum significat huiusmodi descriptiones plerumque supervacaneas esse; loquitur enim maxime de intempestivis a re digressionibus, ἐπεισοδίοις. Singulis autem quae mox memorat notare videtur certa quaedam suae aetatis poemata, veluti probabiliter Furium Bibaculum in flumine Rheno. Cfr. sat. I 10, 37. — *lucus*] Respicit ad h. l. Persius 1, 70: *nec ponere lucum Artifices;* veluti si Verg. Aen. III 679: *quales cum vertice celso Aeriae quercus aut coniferae cyparissi Constiterunt, silva alta Iovis lucusve Dianae*, cum dixit, deinceps in his describendis diu immoratus esset. Talis autem lucus copiose describi poterat et in utraque Iphigenia et ubi Dianam Nemorensem Ariciae cultam (cfr. Strabo V 3) memoraret poeta. — *Et properantis* cet.] Versus ipsis numeris suis praeclare conformatus est ad rivi amoeni cursum imitandum. — *flumen Rhenum*] adiectiv. ut od. IV 4, 38: *Metaurum flumen.* — *arcus*] qui quomodo non per putidam digressionem nec per inanes ambages, sed poetice describendus esset, demonstravit Vergilius Aen. IV 700: *Ergo Iris croceis per caelum roscida pinnis, Mille trahens varios adverso sole colores, Devolat.*

19-23. *Sed nunc* cet.] «Id quod te ipsum, poeta, si artem calleres, fugere nequaquam debebat.» — *cupressum*] «Cupresso nihil facilius pingi potest.» Vicus. «Hoc proverbium est in malum pictorem, qui nesciebat aliud bene pingere quam cupressum. ab hoc naufragus quidam petiit, ut casum suum exprimeret. ille interrogavit, num ex cupresso vellet aliquid adici. quod proverbium Graecis in usu est: *μή τι καὶ κυπάρισσον θέλεις.*» Porph. Qua in imagine haec latet sententia: «Nihil sane opus est ornamentis supervacaneis et ad propositum minime pertinentibus; immo talia quodque poema turpiter dedecorant.» — *simulare*] «μιμεῖσθαι, pe-

Navibus, aere dato qui pingitur? Amphora coepit
Institui: currente rota cur urceus exit?
Denique sit quidvis, simplex dumtaxat et unum.
Maxima pars vatum, pater et iuvenes patre digni,
Decipimur specie recti: brevis esse laboro,

23. *quidvis* Bentley *quid vis* ϕcorr.y *quod vis* γBCF *quod vis* aRδ

nicillo exprimere.» Cfr. ep. II 1, 241. — *exspes*] Vocabulum est iam Accianum apud Nonium p. 12 M.; «in summo vitae discrimine versans omnibusque bonis suis exutus, quocirca tabulam illam prae se ferens mendicatum it.» Pers. 1, 88: *Men moveat? quippe et cantet si naufragus, assem Protulerim; cantas, cum fracta te in trabe pictum Ex umero portas?* Iuven. 14, 301: *mersa rate naufragus assem Dum rogat et picta se tempestate tuetur.* Martial. XII 57, 11: *Nec turba cessat entheata Bellonae, Nec fasciato naufragus loquax trunco.* Lucian. de merc. cond. 1: *οἷοί εἰσιν οἱ πρὸς τοῖς ἱεροῖς ἐξυρημένοι τὰς κεφαλάς, συνάμα πολλοὶ τὰς τριχυμίας καὶ ζάλας καὶ ἀκρωτήρια καὶ ἐκβολὰς καὶ ἱστοῦ κλάσεις διεξιόντες κτλ.* Cfr. sat. II 1, 33. — *Navibus*] Haeserunt in hoc plurali, cum de uno naufrago agatur; verum eo tristior fit imago, si plures simul naves procellae impetu opprimuntur. «Der Gedanke ist verallgemeinert und auch in *naufragus* steckt pluralische Kraft.» Schütz. Cfr. od. I 14, 7. — *Amphora*] Nova imago: «talibus digressionibus fit, ut prodeant poemata deformia, quorum exitus nequaquam respondet argumento, quod tractandum susceperat scriptor.« — *coepit Institui*] constructione a Cicerone numquam usurpata pro *coepta est institui*. Vide ad ep. I 15, 27. — Proverbium erat Graecum *ἐν τῷ πίθῳ τὴν κεραμείαν ἐπιχειρεῖν μανθάνειν*. Plat. Gorg. p. 514 E; Laches p. 187 B. — *rota*] figulari, *Töpferscheibe*. — *urceus exit*] Qui temere ac fortuito rem peregit figulus, h. l. poetae caeco impetu abrepti est imago. *Urceus* autem vas, si non minus amphora — nam *urceum, quod capiat quadrantalia quinque* memorat Cato r. r. 13 —, saltem formae ab amphora prorsus diversae. Ad v. *exit* cfr. Pers. 1, 45: *Non ego, cum scribo, si forte quid aptius exit, Quando haec rara avis est, si quid tamen aptius exit, Laudari metuam.* — *Denique*] «Ad summam» vel «ut quae dixi brevi complectar.» — *quidvis*] «quodcumque poema; cuius generis, nunc nihil refert.» Nimis infinitum videtur *quodvis*, et *quod vis* prorsus inconcinnum nec satis Latinum pro: «quod componere vis.» — *simplex dumtaxat*] «Nisi aliis virtutibus, certe hac sit praeditum simplicitatis.» Hand Turs. II p. 336. Est autem *simplex*, «cuius singulae partes sibi non repugnant, ut altera alteri obsit eamve tollat;» vel, si mavis, ut explicavit Lambinus: «non ex partibus dissimilibus compositum.» Ceterum cfr. Plat. Phaedr. p. 264 C ad v. 1 allatum. — *unum*] «una forma organica;» *ὥσπερ ζῷον ἓν ὅλον*. Aristot. poet. XXXIII 1.

25-27. *Decipimur* cet.] Iam vitia omni poesis generi communia, in quae poetae facile incurrant, enumerat ac se quoque in errorem incidere posse ingenue fatetur. — *specie recti*] «id quod rectum et vere pulchrum nobis saepe immerito videtur, unice sectantes, prop-

Obscurus fio; sectantem levia nervi
Deficiunt animique; professus grandia turget;
Serpit humi tutus nimium timidusque procellae;
Qui variare cupit rem prodigialiter unam,
Delphinum silvis adpingit, fluctibus aprum. 30
In vitium ducit culpae fuga, si caret arte.

26. *lenia* Bentley *levia* omnes nostri

terea quod ab eo in errorem deducimur, haud raro in vitia incidimus.» Postquam primarium illud praeceptum de operis unitate constituenda et servanda dedit, ad stili artem transit. — *brevis* cet.] Quintil. VIII 3, 82: *Hoc (βραχυλογίαν) male imitantes sequitur obscuritas.* — *levia*] Graeci et Latini τὴν λειότητα, *levitatem*, non solum τῇ τραχύτητι, *asperitati*, sed etiam τῇ δεινότητι, τῷ παθητικῷ καὶ ἐμψύχῳ, *animis*, *nervis*, *viribus* opponunt; ut Quintil. VIII 3, 6: *nec effeminatam levitatem - - amet, sanguine et viribus niteat.* — *professus grandia* cet.] «Qui sublime genus dicendi affectat, fit turgidus.» Quintil. X 2, 16: *plerumque* (imitatores) *declinant in peius et proxima virtutibus vitia comprehendunt fiuntque pro grandibus* (vel *grandiloquis* apud Cic. orat. 20) *tumidi.*

28-31. *Serpit humi* cet.] Duae imagines sunt contractae, eius, qui numquam ad altiora eniti conatur, et eius, qui procellarum formidine litus radit. Hoc autem *humile* dicendi genus (Quintil. VIII 5, 32: *Huic quibusdam contrarium studium, qui fugiunt ac reformidant omnem in dicendo voluptatem, nihil probantes nisi planum et humile et sine conatu.* — *Ita, dum timent, ne aliquando cadant, semper iacent.* Ep. II 1, 250: *sermones repentis per humum*) Graeci similiter τὸ χαμαιτυπές, χαμαιπετές vocant. — *tutus*] Sic ἀσφαλής Plato Soph. p. 231 A pro «cauto.» — *timidusque procellae*] Eadem metaphora od. II 10, 1: *Rectius vives, Licini, neque altum Semper urguendo neque, dum procellas Cautus horrescis, nimium premendo Litus iniquum.* De genitivo cfr. Ovid. met. V 100: *timidusque deorum.* Lactant. Institut. III 26: *timidum doloris ac mortis.* — *Qui variare* cet.] «Qui amore novitatis variare argumentum cupit partim fabulis prorsus ineptis atque incredibilibus, partim imaginibus nimis audacibus, eo devenit, ut monstruosum evadat poema.» *Variare* autem, ποικίλλειν, est efficere, ut *una* (eadem) *res* sine necessitate ac sine lectoris oblectatione praebeat plures adspectus; in quod vitium haud raro inciderunt Ovidius, Seneca tragicus, Lucanus, Statius, qui eandem sententiam compluribus modis exprimunt variisque imaginibus, operose plerumque quaesitis, exornare studeant, quo scilicet omnes qui legant poetarum ingenium admirentur, immo stupeant. Non significat «mutare,» ut plerique vertunt *verändern.* — *prodigialiter*] θαυμασίως, *höchst wunderbar.* Hoc adverbium praeter hunc locum invenitur solum apud Colum. III 3, 3. A Plauto (Amph. 739) *Iuppiter* vocatur *prodigialis*, quia hominibus prodigia mittit. Quod proprie cadit ad effectum, de voluntate dictum est simili prolepsi, qua poeta usus est v. 28 *tutus nimium.* — *Delphinum*] Est velut proverbium. Cfr. Ionem ap. Plut. Demosth.

Aemilium circa ludum faber imus et unguis
Exprimet et mollis imitabitur aere capillos,
Infelix operis summa, quia ponere totum
Nesciet. Hunc ego me, siquid componere curem,

32. *unus* δ_1 Bentley et editores plerique, in quibus Orelli *imus* ceteri, Dillenburger, Keller et Holder in ed. min., H. Schütz, Kiefsling

3: *δελφῖνος ἐν χέρσῳ βία.* Rufinus Anthol. Palat. V 19 D.: *Βοσκήσει δελφῖνας ὁ δενδροχόμης Ἐρύμανθος Καὶ πολιὸν πόντου κῦμα θυὰς ἐλάφους.* — *In vitium* cet.] «Qui vitia studiose vitat, eo ipse vitiosus solet fieri, si propriis virtutibus poeticis caret.» Dionys. Long. 33: *ἄπτωτος ὁ Ἀπολλώνιος· - - ἆρ' οὖν Ὅμηρος ἂν μᾶλλον ἢ Ἀπολλώνιος ἐθέλοις γενέσθαι;* Iam exemplo demonstratum it haud sufficere, ut aliquis in una dumtaxat operis parte, maxime minus primaria, excellat; immo cunctas aeque perfectas esse oportere.

32-37. *Aemilium c. ludum*] «Aemilii Lepidi ludus gladiatorius fuit, quod nunc Polycleti balineum est. hic demonstrat aerarium fuisse fabrum, imum hoc est: in angulo ludi tabernam habentem.» Porph. P. Victor in Regione VIII, id est Foro Romano, ponit: *Templum Concordiae. Atrium Minervae. Ludus Aemilius. Iulia Porticus. Arcus Fabianus. Puteal Libonis. Iani duo, celebris mercatorum locus.* «Die nach der Strafse zu gelegenen Parterreräume dieser Gladiatorenkaserne waren also wie beim Circus und Theater zu Läden und Werkstätten benutzt, und in dem letzten Eckladen — vom Forum aus — hatte ein bekannter Bronzeciseleur, *faber aerarius*, seine *tabernae. imus* ist lokal, wie *Ianus imus.*» Kiessl. Hanc interpretationem, etiam Dillenburgero, aliis probatam, ego quoque sequor. Schütz et Wilkins minus recte non de loco, sed coll. od. III 1, 15; a. p. 126 et 378; ep. I 18, 35; od. II 3, 22 de ingenio accipiunt, ut sit = stultissimus. Unius codicis (δ_1) scripturam *unum* primus arripuit Bentley eamque his verbis commendavit: «Tolle vocabulum *unus*, et sententiam ipsam una opera sustuleris. Quid enim est *Exprimet ungues?* Quî scias ex isto, utrum affabre et eleganter, an crasse illepideque, an mediocriter expresserit? Atqui in exprimendis unguibus praestantiam artificii hic commemorari vel sententiae redditio fidem facit, ubi ex adverso ponit in quibusdam corporis partibus formae excellentiam, (v. 37) *Spectandum nigris oculis nigroque capillo.*» Bentleium et alii et Orelli secutus est, qui haec adnotavit: '*unus*] «praeter ceteros,» «melius quam reliqui omnes,» ut Damasippus sat. II 3, 24: *Hortos egregiosque domos mercarier unus Cum lucro noram.* Non significat: «aliquis,» id quod rursus secutus est Düntzer, qui non sensit hoc v. *unus* pro *aliquis* positum contra omnem morem Horatianum incredibiliter languere. Ille igitur excellebat utique in statuarum suarum capillitio, haud facili capitis parte, et unguibus exprimendis: ut Plinius (h. n. XXXIV 8) Pythagoram Rheginum et Lysippum propter hoc ipsum eximie laudat: sed idem in *operis summa* (si quis totam operum eius formam spectaret) infelix et reprehensione dignus erat. «Non satis est» inquit «ut una alterave pars poematis excellat, sed tota eius compositio perfecta esse debet.»' — *mollis*] «ita ut aeque

Non magis esse velim quam naso vivere pravo,
Spectandum nigris oculis nigroque capillo.
Sumite materiam vestris, qui scribitis, aequam
Viribus, et versate diu, quid ferre recusent,
Quid valeant umeri. Cui lecta potenter erit res,
Nec facundia deseret hunc nec lucidus ordo.

36. *pravo* δ — 37. *nigrove* BC — 40. *pudenter* Markland coni.

molles *(weichwallend)* viderentur, ac sunt in homine ipso.» Tibull. I 8, 9: *Quid tibi nunc mollis prodest coluisse capillos?* Capillitium vero diligentius expressisse haud parva laus erat artificis. Cfr. Plin. h. n. XXXIV 8, 19: *ipse tamen* (Myro) - - *capillum et pubem non emendatius fecisse (videtur), quam rudis antiquitas instituisset.* - - *Hic (Pythagoras Rheginus) primus nervos et venas expressit capillumque diligentius.* Aere autem et accuratius et mollius quam marmore exprimi solebant capilli, donec sub Antoninis marmorarii quoque in hac potissimum parte summa cum diligentia elaborarent. — *imitabitur*] V. *imitari* h. l. idem fere quod exprimere = *nachbilden*, ut Cic. Brut. 70: *Canachi signa rigidiora esse, quam ut imitentur veritatem.* Ep. II 2, 8: *argilla quidvis imitaberis uda.* — *Infelix operis summa*] «in perfectione operis infelix, quia deficiebat.» Acro. — *ponere*] «fingere, «*darstellen*» ut od. IV 8, 8: *Sollers nunc hominem ponere, nunc deum.* Cfr. O. Iahn ad Pers. 1, 70: *ponere lucum.* — *totum*] «omnes operis partes necessarias» (organicas). — *Hunc ego me* - - *Non magis esse velim*] Usitata constructio; sic Cic. de off. I 113: *Quam multa passus est Ulixes in illo errore diuturno, cum* - - *in omni sermone omnibus affabilem et iucundum se esse vellet.* Cfr. Ellendt-Seyffert, Lat. Gram.[34] § 241. — *pravo*] sensu proprio, «dextrorsum vel sinistrorsum detorto», *schief, krumm.* — *Spectandum*] propter pulchritudinem, ut od. I 32, 11: *Lycum nigris oculis nigroque Crine decorum.*

38-41. Prima *χυρία δόξα* fuerat de unitate, quam dicunt, organica; iam agit de eligenda materia, id est, de inventione. — *aequam*] «accommodatam; cui pares sint vires vestrae.» — *versate*] animo, «deliberate,» imagine tamen desumpta a baiulis, qui onera manibus versant, antequam in umeros tollant. Seneca de tranq. an. 6, 4: *Aestimanda sunt deinde ipsa, quae aggredimur, et vires nostrae cum rebus, quas temptaturi sumus, comparandae. Debet enim semper plus esse virium in actore quam in onere.* — *quid ferre recusent*] Ep. II 1, 258: *nec meus audet Rem temptare pudor, quam vires ferre recusent.* — *potenter*] «secundum posse,» barbarum, sed rectum glossema in cod. Turicensi: «*χατὰ δύναμιν*, pro suis viribus.» Etsi hoc adverbium praeter hunc locum eodem sensu nusquam invenitur (Quint. XII 10, 72: *ut dicat utiliter et ad efficiendum, quod intendit, potenter* hoc v. aliter accipiendum est), tamen Marklandi coniectura *pudenter* «modeste et ratione habita virium suarum» videtur inutilis. — *facundia*] «Ea virtus orationis est, qua quae dicuntur non a scriptore, sed ultro, ex se ipsis atque adeo natura prodire videantur, unde Homeri poemata et picturae Nicomachi a Graecis *αὐτοσχέ-*

Ordinis haec virtus erit et venus, aut ego fallor,
Ut iam nunc dicat iam nunc debentia dici,
Pleraque differat et praesens in tempus omittat;
Hoc amet, hoc spernat promissi carminis auctor.

42. *haud* Bφδ — 43. *Aut* Fδ — 45. *spernet* BC

δια dicebantur.» Vicus. — *lucidus ordo*] Hic transit ad ordinem, quem technographi διάθεσιν, dispositionem, vocant. Scr. ad Her. I 3: *Dispositio est ordo et distributio rerum, quae demonstrat, quid quibus locis sit collocandum. Lucidus* autem *ordo* dicitur, quia per se ipse permultum confert ad argumentum ipsamque orationem perspicuam reddendam.

42-45. *Ordinis*] Consulto quaesita videtur haec quasi ἀναφορά. — *venus*] Cfr. v. 320: *Fabula nullius veneris.* Quintil. VI 3, 18: *Venustum esse, quod cum gratia quadam et venere dicatur, apparet.* — *aut ego fallor*] Hac formula utuntur ei, qui rei a se affirmatae prorsus certi sunt. Seneca de tranq. an. 8, 3: *Aut ego fallor aut regnum est inter avaros, circumscriptores, latrones, plagiarios unum esse, cui noceri non possit.* — *Ut iam nunc dicat* cet.] Vera h. l. interpretatio haec est: «Ut iam nunc (cfr. od. II 1, 17; III 6, 23; ep. II 1, 127) dicat ea, quae re vera nunc ipsum dici debent, id est necessaria, videlicet ea, sine quibus omnino nec sensus poetae neque historia, quam exponit, neque imagines et comparationes, quibus utitur, a lectore intellegi possunt; *pleraque* (permulta) autem, quae alius poeta minus peritus, *toto sacco serens*, etsi non prorsus necessaria iam hic inculcaverit, differat in locum magis opportunum atque propterea in praesentia omittat, magis artificioso et poetico ordini studens, ut suspensum teneat lectorem; et quidem ita, ut persentiscat lector acutus, cur hunc μῦθον, hanc sententiam vel hanc imaginem *amarit*, ea consulto et cum dilectu quodam *(con amore)* usus sit, alias, in quibus poeta deterior facile luxuriatus sit, sapienter *spreverit* reservaritque ad alium poematis locum, ubi id efficiant, ut priorum rursus memor factus lector utramque poematis partem mente connectat.» Bentley, repetita vocabula *iam nunc - iam nunc* idem valere ac *iam - iam* sive *nunc - nunc* ratus, ut est Pers. 5, 110: *Iam nunc astringas, iam nunc granaria laxes*, hunc versum commate post v. *dici* sublato acutius quam verius interpretatur: «Ut interdum dicat omnia, interdum pleraque quae debebant dici et ad locum pertinebant differat in aliud tempus; ne mole scilicet τῶν περιστάσεων obruatur lector et narrationis filum amittat. Hoc si cum iudicio fiet, singularem gratiam veneremque conciliabit.» — In verbis *differat* et *omittat* minime inest inutilis tautologia; illud enim poetae consilium significat, hoc consilii exsecutionem. — *promissi carminis*] «quod, ut omnes scimus, in manibus habet praestans poeta, sed fortasse post plures demum annos edet;» plane ut Aeneis, quam omnes cupide exspectabant, identidem repetentes illud Propertii: *Nescio quid maius nascitur Iliade:* propter quam ipsam exspectationem, ne fallatur, poetae summopere cavendum est. Bentley in hoc versu adeo haesit, quonam *Hoc - hoc* referretur, ut versus 45 et 46 transponeret. Quem etsi multi secuti sunt, tamen temerariae sunt omnes huiusmodi trans-

In verbis etiam tenuis cautusque serendis
Dixeris egregie, notum si callida verbum
Reddiderit iunctura novum. Si forte necesse est
Indiciis monstrare recentibus abdita rerum, et

Versum 46 ante 45 collocavit Bentley probantibus Meinekio, Hauptio, Vahleno, Kellero in epil., Hirschfeldero, Kiefslingio — 49. *rerum et* γRFδV «sic habent omnes scripti cod.» Cruq. *rerum* a_1 (?) BC Bentley, editores plerique

positiones in scriptore, cuius tot tamque antiqui exstant codices, et vv. *In verbis - - verbum*, quam quasi *ἀναφορὰν* ille acriter reprehendit, similia sunt illorum vv. 41. 42*: ordinis. Ordo.* «Gegen Bentleys Umstellung ist - - ein erhebliches Bedenken, dafs dadurch das Subjekt zu *dicat*, *differat*, *omittat* zweifelhaft wird. Es aus *hunc* v. 41 herbeizuholen, ist kühn; der Struktur nach mufsten wir es in *ordo* oder in *virtus et venus* suchen: eine Unbestimmtheit, die weder schön ist noch H.' klarer Schreib- und Denkungsart entspricht. Ferner wenn *hoc amet - - - auctor* mit dem folgenden Gedanken verbunden werden soll, warum ist sofort v. 47 in die zweite Person *dixeris* übergegangen? warum nicht dixerit? Ist dagegen mit *auctor* der erste Gedanke abgeschlossen, so markiert der Wechsel der Person gut zugleich den Übergang zu der neuen Vorschrift.» Schütz.

46-52. *In verbis* cet.] Iam (vv. 46-59) dat praecepta de stili virtutibus in verborum dilectu, in iuncturis, in verbis faciendis. Perquam similia sunt, quae tradit Cicero de orat. III 149: *Est quidam ornatus orationis, qui ex singulis verbis est; alius, qui ex continuatis coniunctisque constat. Ergo utemur verbis aut iis, quae propria sunt et certa quasi vocabula rerum paene una nata cum rebus ipsis, aut iis, quae transferuntur et quasi alieno in loco collocantur, aut iis, quae novamus et facimus ipsi.* — *tenuis*] ut *λεπτός*, subtilis iudicii, *fein*, prorsus, ut accipienda sunt vv. od. II 16, 38: *Spiritum Graiae tenuem Camenae*, ubi male alii interpretantur «parcum.» — *cautus*] «cavens praesertim, ne in verbis insit aliquid ambigui aut obscuri aut quod propter ineptam verborum iuncturam sibi ipsi repugnet.» — *serendis*] «inter se coniungendis atque recte collocandis,» *Verknüpfung*. Male alii ducunt a v. *sero*, *sevi*, atque explicant «creandis.» — *Dixeris egregie*, *notum* cet.] «Cic. de orat. III 170: *Ita fit, ut omnis singulorum verborum virtus atque laus tribus exsistat ex rebus: si aut vetustum verbum sit, quod tamen consuetudo ferre possit; aut factum vel coniunctione vel novitate; - - aut translatum, quod maxime tamquam stellis quibusdam notat et illuminat orationem.*» — *callida*] «occulta quadam arte lectoris mentem movens,» ut sunt apud ipsum Horatium *splendide mendax*, *insanientis sapientiae consultus*, *animae magnae prodigus* cet. Dionys. Halic. de comp. 3: *Οὐδέν ἐστι πρυῦργου λέξιν εὑρεῖν καθαρὰν καὶ παλλιῤῥήμονα, εἰ μὴ καὶ κόσμον αὐτῇ τῆς ἁρμονίας τὸν προσήκοντα περιθήσεις.* — *Si forte* cet.] «Quodsi item, inquit, ad rem aliquam explicandam verba antiqua non sufficerint, permittitur poetae nova fingere.» Porph. — *Indiciis*] *σημείοις*,

Fingere cinctutis non exaudita Cethegis
Continget dabiturque licentia sumpta pudenter,
Et nova fictaque nuper habebunt verba fidem, si
Graeco fonte cadent, parce detorta. Quid autem

52. *factaque* Bentley — 53. *cadant* $a\gamma$ «omnes Blandin. - - habent *cadent*» Cruq.

Bezeichnungen. «*Indicia* verba appellavit. Philosophi enim dicunt indicandarum rerum causa inventas esse voces.» Porph. — *abdita rerum*] «notiones novas, quas nemo ante verbis Latinis manifestavit.» Cfr. sat. II 2, 25: *vanis rerum*. Lectionem optimorum codicum *abdita rerum*, *et Fingere* cur cum Bentleio, quem plurimi editores secuti sunt, mutemus nihil habemus, quoniam *et fingere continget - - et ficta habebunt fidem* optime inter se cohaerent ac *dabiturque licentia* = *licebit* cum praecedenti *continget* facillime coniungitur. In fine versus *et* correl. invenitur etiam ep. I 6, 34 et II 2, 3. — *cinctutis*] «Witzig wird hier, wo von der Bildung neuer Worte die Rede ist, ein solches neugeschaffenes Wort gebraucht: *cinctutis*.» Kiessl. Ita poeta vocat eos, qui *cinctu* induebantur, «quae erat vestis infra pectus corpus ambiens et ad pedes pertingens; a viris gestabatur loco tunicae, ut expeditiores essent ad agendum; habebant enim soluta bracchia et ad exercendum habiliora.» Forc. Hinc Lucanus II 543: *exsertique manus vesana Cethegi*. Silius VIII 585 de Cethego: *Ipse umero exsertus gentili more parentum*. Ascon. p. 30, 9 Or.: *Cato praetor iudicium, quia aestate agebatur, sine tunica exercuit, campestri sub toga cinctus*. Ovid. fast. V 101: *Semicaper, coleris cinctutis, Faune, Lupercis*, id est «prope nudis et cinctu tantum pudenda velatis.» Cfr. Marquardt, Röm. Privataltert. II 534. — *non exaudita*] «verba maioribus nostris ante haec duo secula plane incognita.» — *Cethegis*] Cfr. ep. II 2, 117. «Omnes hi Cethegi morem servaverunt eius qui Romuli [*quae romae* codd.] interanea discerpta domum [*Romam* codd.] rettulerat: numquam enim tunica usi sunt.» Porph. — *Continget*] «Aliter fieri non poterit, nisi ut fingas vocabula a veteribus nondum usurpata, attamen huius audaciae prosper erit successus.» — *pudenter*] «Sed est modus in hoc quoque servandus, ne nimis crebro ac licenter verbis a nobis factis utamur.» Quintil. I 5, 71: *Usitatis tutius utimur; nova non sine quodam periculo fingimus.* — *fictaque*] Per se rectum est etiam Bentleii *facta*, sed codd. antiquiss. auctoritate destituitur, et recte Fea: «Inde (e codd. G. Fabricii) Bentl. et quod v. 50 praecedat *fingere*, quae putida esset repetitio. Immo est elegans et necessaria repetitio, quia sequitur eiusdem praecepti amplificatio, nempe *eadem* verba *nova* et *ficta*.» — *habebunt - fidem*] «ita probabuntur propter evidentiam atque elegantiam, ut oblata occasione alii quoque eis libenter utantur.»

53-59. *si Graeco fonte cadent*] maxime in compositionibus ad Graeci sermonis analogiam factis, cuius generis apud Horatium sunt *centimanus*, *tauriformis*, *beluosus* (*μεγαχήτης*), *inaudax*, *aurum vestibus illitum* (*χρυσόπαστος*), *inpariter* (*ἀνίσως*) v. 75; item in rebus ad philosophiam et grammaticam pertinentibus, ut *intermundia*, *indifferens*, *qualitas*, *aequilibritas* (*ἰσονο-*

Caecilio Plautoque dabit Romanus ademptum
Vergilio Varioque? Ego cur, adquirere pauca
Si possum, invideor, cum lingua Catonis et Enni
Sermonem patrium ditaverit et nova rerum
Nomina protulerit? Licuit semperque licebit

54. «*dabit.* sic omnes lib. scripti» Cruq. *adeptum* BC — 55. *Varo* Fδ

μία, Cic. de nat. deor. I 109), *veriloquium.* Sic Cicero *essentiam (οὐσίαν)* nec non *indolentiam (ἀπάθειαν)* nominavit, addens: *licet enim novis rebus nova nomina imponere*, teste Sidonio Apoll. ep. praef. carm. 14; idem porro valet de constructionibus e Graeco sermone desumptis. Cfr. Quintil. VIII 3, 33: *multa ex Graeco formata nova ac plurima a Sergio Flavo, quorum dura quaedam admodum videntur, ut 'queens' et 'essentia' (οὐσία).* Id. XII 10, 33: *Tanto est sermo Graecus Latino iucundior, ut nostri poetae, - - quoties dulce carmen esse voluerint, illorum id nominibus exornent.* (Cic. de or. I 155). Neutiquam vero loquitur de integris vocabulis, ut sunt *aether*, *aer*, *triclinium*, *oenophorum*, *peripetasma*, *philosophia*, *historia* cet., quemadmodum nonnulli, in quibus H. Schütz, interpretati sunt. — *cadent*] «Comparat verba latina e graeca lingua translata rivis, qui paulatim a fonte deflexi per montes cadunt.» Fischer. Futurum recte respondet praecedenti *habebunt.* — *parce detorta*] «Verum» inquit «in hoc quoque *parcimonia* opus est, ne minis graecisset oratio peregrinumque colorem ducat.» *Detorta* h. l. sunt «deducta, ita ut Graeca esse desinant, vere Latina fiant.» Sic iam Cato in secundo Originum apud Priscian. IX 51 (p. 487 H.): *Marucini vocantur, de Marso detorsum* (sic) *nomen.* — *Quid autem* cet.] «Quid negatum erit praestantissimis nostrae aetatis poetis, quod libenter nunc concedunt comicis saeculi sexti atque in his probant?» Cfr. Cic. de fin. III 15: *Si Zenoni licuit, cum rem aliquam invenisset inusitatam, inauditum quoque ei rei nomen imponere, cur non liceat Catoni?* — *Caecilio Plautoque*] Vide ad ep. II 1, 58 sq. — *ademptum Vergilio Varioque*] «Manifesta hoc in loco inest grammaticorum et criticorum reprehensio, quos, cum in Caecilii Plautique comoediis nova verba non offenderent, iniquitatis accusat, quod, siquid a Vergilio et Vario, quibus tacite semet ipse adiungit, novatum esset, aegre ferrent et stomachosius vellicarent ac vituperarent. Eidem poetae etiam ep. II 1, 247 ab Horatio coniunctim nominantur. «Noli colligere ex hoc loco vixisse etiamtunc Vergilium et Varium; sed hi eius aetatis egregii poetae contra priscos Caecilium et Plautum ponuntur; utrisque idem novandorum verborum ius vindicatur.» Dillenb. — *adquirere pauca*] Admodum modeste: «paucis saltem verbis et constructionibus augere linguam Latinam;» ut videtur hoc ipso loco fecisse in verbo *invideor* = *φθονοῦμαι* pro *invidetur mihi.* Priscian. XVIII 18, 138. Cfr. ep. I 5, 21: *imperor.* — *Catonis*] Cfr. ep. II 2, 117. — *Enni*] Cfr. od. IV 8, 20; ep. I 19, 7; II 1, 50. — *Signatum* cet.] Plin. h. n. XXXIII 3, 13: *Signatum est* (aes) *nota pecudum.* Simili imagine Iuven. 7, 54: *qui Communi feriat carmen triviale moneta*, unde Heinrich hic probat *procudere nomen.* — *praesente nota producere nomen*]

Signatum praesente nota producere nomen.
Ut silvae foliis pronos mutantur in annos,
Prima cadunt: ita verborum vetus interit aetas,
Et iuvenum ritu florent modo nata vigentque.

59. «*producere*. sic est in omnibus script. non etiam *procudere*» Cruq. *procudere* Bentley

Imagine ex parte desumpta a nummis, quorum notae tunc quotannis mutabantur ex arbitrio annuorum triumvirorum monetalium (recte enim vertunt *vom heutigen, jetzigen Stempel*), in altera parte servat verba propria; quem usum Horatianum rem ipsam, τὸ κύριον, et imaginem sive τρόπον artificiose miscendi et quasi confundendi non satis respiciens Bentley metaphoram continuavit recepta lectione *procudere nummum*. Verum ut *producere nummum* (veluti in hominum conspectum) significat nummo nuper cuso primum uti in commercio cotidiano, «in notitiam hominum deducere,» ut minus clare dicunt scholiastae, hanc tamen lectionem tuentes, sic *producere nomen* «eo primum uti in sermone vel scripto.» Vides vero etiam vv. *Signatum praesente nota* excludere v. *procudere* ut ταυτολόγον. Ceterum frequens est imago. Quintil. I 6, 3: *Utendum plane sermone ut nummo, cui publica forma est.* Apul. Apolog. c. 38 p. 481 Oud.: *ea tamen nomina labore meo et studio ita de Graecis provenire, ut tamen Latina moneta percussa sint.*

Vv. 60-72 ex ipsa vitae humanae natura fluxa et caduca necessitatem linguae semper novandae, ut efficaciam vigoremque suum quam diutissime conservet, magna cum arte demonstrat, insertis elegantibus Augusti laudibus.

60-62. *Ut silvae foliis* cet.] ablat. instrum. vel potius limitat.; proprie: «silvae per folia quotannis decidentia aliae fiunt,» *an Laub.* Verg. Aen. VI 309: *Quam multa in silvis autumni frigore primo Lapsa cadunt folia.* Ita invenitur apud Cic. ad fam. V 21, 1: *mutatus voluntate.* Fundus frequentis similitudinis est Iliad. VII 146: *Οἵη περ φύλλων γενεή, τοιήδε καὶ ἀνδρῶν.* Mimnermus eleg. 2: *Ἡμεῖς δ' οἷά τε φύλλα φύει πολυανθέος ὥρη Ἔαρος - - Τοῖς ἴκελοι πήχυιον ἐπὶ χρόνον ἄνθεσιν ἥβης Τερπόμεθα.* Sirac. 14, 18: *Ὡς φύλλον θάλλον ἐπὶ δένδρου δασέος, τὰ μὲν καταβάλλει, ἄλλα δὲ φύει, οὕτως γενεὰ σαρκὸς καὶ αἵματος, ἡ μὲν τελευτᾷ, ἑτέρα δὲ γεννᾶται.* Bentleii coniectura *silvis folia*, per se inutilis, vel propter metrum reicienda est, quoniam Horatius numquam vocalem finalem ante duas proximi vocabuli consonas produxit, vide sat. I 5, 35: *praemia scribae.* — *pronos*] Recte explicavit Acro: «volubiles et cito labentes atque instabiles = *flüchtig*,» ut od. IV 6, 39: *pronos Volvere mensis;* III 27, 18: *Pronus Orion.* Coniecturae *privos* et mox *Priva* vel ideo ineptae sunt, quod *priva* non sunt simpliciter singula, sed quae singulorum hominum sunt ceteris omnibus exceptis. — *Prima*] Plerique explicant: «quae prius germinaverunt, etiam prius decidunt;» quae explicatio nec per se foliorum natura nititur, siquidem saepe prius decidunt ea, quae posterius nata sunt, neque ad poeticam rationem quicquam attineret

Debemur morti nos nostraque: sive receptus
Terra Neptunus classis aquilonibus arcet,
Regis opus, sterilisve diu palus aptaque remis
Vicinas urbis alit et grave sentit aratrum,

63. *Debemus* B — 65. *Regium opus* Meineke *diu palus* omnes *palus diu* I. M. Gesner, editores plerique *palus prius* Bentley *sterilisque palus pulsataque remis* Markland *aptaque* BCF *aptave* aγRδ

ordo decidendi, quem statuit. Optime contra Fischer: «Folia, quae in arboribus sunt ineunte vere, defluunt auctumno extremo.» «Comparatio enim sic procedit: Ut folia, *primus* silvarum *honos*, anno ad finem vergente decidunt, ita temporis longinquitate *prima* verborum *aetas interit*, alia nascuntur verba, nova, quae et ipsa iuventae ritu florent ac vigent.» Obbar. Facillime autem ex vv. *Prima cadunt* suppletur contrarium: *nova succrescunt.* Simillime Lucr. IV 375: *Semper enim nova se radiorum lumina fundunt Primaque dispereunt. — vetus - aetas*] «verba inveterascentia atque obsoleta.» — *ritu*] Cfr. sat. II 3, 268.

63-69. *Debemur* cet.] Simonides fr. 122 Bgk.: *θανάτῳ πάντες ὀφειλόμεθα.* Ovid. met. X 32: *Omnia debentur vobis (dis inferis), paulumque morati Serius aut citius sedem properamus ad unam.* Similes sententiae sunt od. II 3, 25 sqq., 14, 21 sqq. — *nos nostraque*] Cfr. ep. II 1, 89. — *receptus Terra* cet.] Egregia arte usus Augusti laudes propter magnifica opera publica attexit, peritura haec quoque, ut periere, vaticinans. Idem opus admiratus est Verg. georg. II 161: *An memorem portus Lucrinoque addita claustra Atque indignatum magnis stridoribus aequor, Iulia qua ponto longe sonat unda refuso, Tyrrhenusque fretis inmittitur aestus Avernis?* ubi adnotavit Heyne: «a. u. c. 717 cum contra Sex. Pompeium male rem gessisset Octavianus Caesar, ut reficiendis classibus locum tutum haberet, Agrippae consilio portum Baianum in sinu Puteolano commodiorem ita reddidit, ut lacum Lucrinum interiecto aggere a mari seclusum cum lacu Averno, qui Lucrino adiacebat, coniungeret, aggerem autem, qui V stadiorum erat, postquam eo perfosso aditum navibus in portum fecerat, ita muniret, ut a fluctibus superari nequiret navibusque tutus intra eum esset receptus. Hic Portus Iulius vocatus. (Nunc est arundinetum palustre, *Mar morto.*)» Cfr. Sueton. Oct. 16. Dion. Cass. XLVIII 50. Plin. h. n. III 5, 9; XXXVI 15, 24. — *Neptunus*] Cfr. ep. I 11, 10. — *aquilonibus*] pro omnibus procellis, ut Verg. Aen. IV 310: *Et mediis properas aquilonibus ire per altum.* Est autem ablativus. Cfr. ep. I 8, 10. In prosa oratione: «aquilones arcet a classibus.» Sed cum verbis arcendi, defendendi, mutandi *ἀντίστροφα* saepe permutantur. — *Regis opus*] «dignum vel rege potentissimo,» ut od. II 15, 1: *regiae Moles.* Meineke, singularem v. *regis* hoc sensu intellegi posse negans, coniecit *regium*, eumque multi secuti sunt. Eadem causa, ut videtur, commotus Kiefsling totum locum non de operibus Augusti sed de consiliis C. Iulii Caesaris interpretatus est, «für den ja Königsname und Diadem von seinen Parteigängern in Anspruch genommen war.»

Seu cursum mutavit iniquum frugibus amnis
Doctus iter melius: mortalia facta peribunt,
Nedum sermonum stet honos et gratia vivax.

Quae interpretatio nimis artificiosa mihi quidem probari non potest. De Caesaris consiliis Plut. Caes. 58 haec memoriae prodidit: *καὶ τὸν Τίβεριν εὐθὺς ἀπὸ τῆς πόλεως ὑπολαβὼν διώρυχι βαθείᾳ καὶ περικλάσας ἐπὶ τὸ Κερκαῖον ἐμβαλεῖν εἰς τὴν πρὸς Ταρραχίνην θάλατταν - - - πρὸς δὲ τούτοις τὰ μὲν ἕλη τὰ περὶ Πωμέντιον καὶ Σητίαν ἐκτρέψας πεδίον ἀποδεῖξαι πολλαῖς ἐνεργὸν ἀνθρώπων μυριάσι, τῇ δ' ἔγγιστα τῆς Ῥώμης θαλάττῃ κλεῖθρα διὰ χωμάτων ἐπαγαγὼν καὶ τὰ τυφλὰ καὶ δύσορμα τῆς Ὠστιανῆς ἠόνος ἀναχαθηράμενος λιμένας ἐμποιήσασθαι καὶ ναύλοχα πρὸς τοσαύτην ἀξιόπιστα ναυτιλίαν.* — *sterilisve diu palus*] Sane statuendum est licentia poetica, notata iam a Servio ad Aen. II 69 et VI 107 neque ulla coniectura corrigenda, usum esse Horatium in ultima syll. v. *palus* corripienda; de qua correptione nunc consulendus Fleckeisen in ipsius annal. 61 p. 45 sqq. Quod fieri posse qui negaverunt, Gesneri exemplum secuti, verba transposuerunt neque in hiatu *diu aptaque* offenderunt, v. ad sat. I 9, 38. «Communis poetarum tantum non omnium regula est, ne post vocabulum iambicum in vocalem desinens syllaba acuta ponatur, nisi cum hiatu.» Lachm. ad Lucr. p. 196. — *aptaque remis*] «navigabilis.» — *grave*] «in pinguem humum alte deprimendum.» — Ceterum omnes explicant cum Acrone et commentatore Cruquii: «Pomptinas paludes Augustus exsiccavit et habitabiles reddidit, iniecto aggere lapidum et terrae,» addentes ex Sueton. Caes. 44: *siccare Pomptinas paludes* (destinabat Iulius Caesar). Tale tamen Augusti opus a nullo praeterea memoratur; nam quod Schelle confidentius narrat: «Quod Caesar meditatus erat, perfecit Augustus, qui aquaeductibus XV m. p. institutis Pomptinas paludes siccavit;» desumptum est ex sat. I 5, 11 sqq., ubi poeta loquitur de fossa navigabili a Foro Appii usque ad Fanum Feroniae, quae a. u. c. 717 iam ducta erat, eo igitur tempore, quo hoc paludes siccandi consilium Augustus nondum agitare poterat. Hoc igitur concedendum est, his versibus respici consilia Caesaris, quae Augustus aliquamdiu sibi ipse proposuit, perficere non potuit. Cfr. Preller, Aufsätze p. 515 sqq. — *cursum - iniquum frugibus*] «crebris eluvionibus sata limo obducentem.» — *amnis*] Minime interpretandum esse cum scholiastis de Velabro ab Agrippa Augusti iussu exsiccato, sed de cursu Tiberis ab Augusto aggeribus correcto (tempore quidem et modo nobis ignoto) demonstravit Fea. Equidem huc rettulerim eluvionem memoratam od. I 2, 13 sqq., a. u. c. 732 (?), post quam Tiberis ripam aggere munitam esse perquam veri simile est. — *Doctus iter melius*] Ep. I 14, 29: *rivus, si decidit imber, Multa mole docendus aprico parcere prato.* — *mortalia facta peribunt*] «hominum opera vel magnificentissima, nedum vocabula;» quo epiphonemate firmatur sententia v. 63 proposita. Lectione *cuncta* tollitur oppositio, quam Bentley falso vituperat, inter *facta* et *sermones*. *Facta* autem et *opera* etsi semper quidem, ut videtur, in prosa oratione distinguuntur, a poeta hoc discrimen non servari reprehensione caret. Cfr. Ovid. Her. 10, 60: *Non hominum video, non ego facta boum, βοῶν ἔργα* Odyss. X 98. — *ser-*

Multa renascentur, quae iam cecidere, cadentque
Quae nunc sunt in honore vocabula, si volet usus,
Quem penes arbitrium est et ius et norma loquendi.
Res gestae regumque ducumque et tristia bella
Quo scribi possent numero, monstravit Homerus.
Versibus inpariter iunctis querimonia primum,

72. «*et ius.* sic omnes script. lib. non autem *vis*» Cruq.

monum] «consuetudinis loquendi.» Quintil. I 6, 43: *Et sane quid est aliud vetus sermo quam vetus loquendi consuetudo? — stet*] «firmiter duret stabilisque permaneat.» — *honos et gratia*] Saepe sic iunguntur *honor et gratia (Beliebtheit), honor et decor.*

70-72. *Multa renascentur* cet.] Sic Frontonis potissimum aetate permulta verba obsoleta quasi postliminio in sermonem Latinum redierunt. — *usus, Quem penes*] «Poetis licuit vocabulum, quod de hominibus dicebatur, ad res referre ab hominibus agendas.» Hand Turs. IV p. 424. Scilicet *usui* per prosopopoeian quandam ab Horatio tyranni vices tribuuntur. — *arbitrium - et ius et norma*] Consulto cumulat vocabula, quo demonstret necessarium esse, ut vocabula a singulis vel facta vel composita a consuetudine approbentur, id est ut a multis illico tamquam recta et apta usurpentur: *arbitrium* autem, quod statuimus nulla causa allata; *ius*, facultas, quam ceteri ultro agnoscunt; *norma*, regula a nobis praescripta, cui ceteri obtemperant. Hunc autem triplicem voluntatis nostrae exsequendae modum usui loquendi attribuit poeta. Cfr. ep. II 2, 119: *Adsciscet nova* (vocabula), *quae genitor produxerit usus.*

73-78. Iam expositis generalibus de inventione, dispositione, stilo praeceptis vv. 73-85 praecipua poesis genera enumerat ac describit, carmen epicum, elegiam, iambos, comoediam, tragoediam, genus lyricum, singula praesertim ab aptissimo singulis versuum genere designans. — *Quo scribi possent*] Adde: «neque vero alio scribi deberent.» Aristot. poet. 24 (1459^{b}, 32): *Τὸ δὲ μέτρον τὸ ἡρωϊκὸν ἀπὸ τῆς πείρας ἥρμοκεν· εἰ γάρ τις ἐν ἄλλῳ τινὶ μέτρῳ διηγηματικὴν μίμησιν ποιοῖτο ἢ ἐν πολλοῖς, ἀπρεπὲς ἂν φαίνοιτο.* — *numero*] h. l. hexametris. De numero Cic. de or. III 186: *Numerus in continuatione nullus est: distinctio et aequalium et saepe variorum intervallorum percussio numerum conficit.* — *Versibus inpariter iunctis*] «hexametris et pentametris alternantibus.» Charisius 2 p. 202 K.: *Impariter. - - Q. Terentius Scaurus in commentariis in artem poeticam lib. X: Adverbium, inquit, figuravit;* id est: Horatii (saltem nunc, postquam tot scriptores Latinos perdidimus) est *ἅπαξ λεγόμενον*, Graecorum *ἀνίσως*. De ipsa re consule Bergk, Griech. Litteraturgesch. II p. 125 sqq. — *querimonia*] non de spretis a puellis poetarum amoribus, sed luctus et maeror de amicis vel civibus egregiis morte ereptis. *Θρηνώδη*, lugubrem, igitur putavit fuisse ab initio elegiam, secutus, ut videtur, notam illam notationem ab *ἓ ἓ λέγειν*, quam falsam esse nunc quidem viri docti consentiunt. Munk-Volkmann, Gesch. d. griech. Litt. I 65

Post etiam inclusa est voti sententia compos;
Quis tamen exiguos elegos emiserit auctor,
Grammatici certant, et adhuc sub iudice lis est.
Archilochum proprio rabies armavit iambo:
Hunc socci cepere pedem grandesque cothurni,

76. *inclusa est* γσBC *iunctis* Fδ *iunctus* R_1 a_1 non liquet

et O. Müller, Gesch. d. griech. Litt. I³ 175 sqq. verbum ex sermone Phrygum deduxerunt, a quibus Graeci tibias accepisse dicuntur. — *voti - compos*] maxime in rebus amatoriis. «Post θρηνητικήν elegiam» inquit «orta est ἐρωτική,» cuius Mimnermus auctor et exemplar erat; Callini ac Tyrtaei προτρεπτικήν illam et διδακτικήν Solonis ac Theognidis non memorat. — *sententia*] «sensus animi, quo quisque in amore fertur.» Aliter iudicavit Sacerdos grammaticus p. 510 K.: *hoc metro mortuis fletus componebant antiqui vel epigrammata consecrationum, sicut Horatius docet de arte poetica 'versibus i. i. querimonia prima, post etiam inclusast voti sententia compos.'* Hunc recte secuti esse videntur Ribbeck, Michaelis, Kiefsling. — *exiguos elegos*] «tenues atque humiles,» ubi compararis eorum et argumenta et metrum cum carminibus epicis. Ovid. am. II 1, 21: *Blanditias elegosque levis, mea tela, resumpsi.* — *Grammatici certant* cet.] Haec cum leni ironia in incertas atque inanes grammaticorum Alexandrinorum disquisitiones dicta videntur. Orion p. 58: *Εὑρετὴν δὲ τοῦ ἐλεγείου φασὶν οἱ μὲν τὸν Ἀρχίλοχον, οἱ δὲ Μίμνερμον· οἱ δὲ Καλλῖνον παλαιότερον· - - οὕτω Δίδυμος* (Horatii aequalis) *ἐν τῷ περὶ Ποιητῶν.* Quae posterior opinio non sine causa invaluit; certe omnium, quae ad nos pervenerunt, antiquissima est Callini elegia: *Μέχρις τεῦ κατάκεισθε; κότ' ἄλκιμον ἕξετε θυμόν, Ὦ νέοι; οὐδ' αἰδεῖσθ' ἀμφιπεριπτίονας;* Stob. t. 51, 19. Floruisse autem videtur circiter a. 730 a. Chr., Archilochus a. 715. Cfr. Terent. Maur. 1721: *Pentametrum dubitant quis primus finxerit auctor; quidam non dubitant dicere Callinoum.* Schol. Bob. ad Cic. pro Archia p. 358: *Primus videtur elegiacum carmen scripsisse Kallinos.*

79-82. *Archilochum*] Dio Chrys. XXXIII p. 5 R.: *Δύο ποιητῶν γεγονότων ἐξ ἅπαντος τοῦ αἰῶνος, οἷς οὐδένα τῶν ἄλλων ξυμβαλεῖν ἄξιον, Ὁμήρου τε καὶ Ἀρχιλόχου, τούτων Ὅμηρος μὲν σχεδὸν πάντα ἐνεχωμίασε, - - Ἀρχίλοχος δ' ἐπὶ τὴν ἐναντίαν ἦκε, τὸ ψέγειν, ὁρῶν, οἶμαι, τούτου μᾶλλον δεομένους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ πρῶτον αὐτὸν ψέγειν.* Iulianus Misopog. p. 337 Sp.: *Ἀλκαῖος καὶ Ἀρχίλοχος κουφότερα ἐποίησαν αὐτοῖς ὅσα ὁ δαίμων ἐδίδου τῇ εἰς τοὺς ἀδικοῦντας λοιδορίᾳ.* — *rabies*] Cfr. epod. 6, 13; ep. I 19, 25. — *proprio*] ab ipso invento, ut tradunt antiqui plerique; saltem tam egregie tractaverat, ut perpetuum eius exemplar maneret, quippe qui versus invectivis maxime aptus esset. — *iambo*] Ovid. Ib. 53: *Postmodo, si perges, in te mihi liber iambus Tincta Lycambeo sanguine tela dabit.* Aristot. Poet. 4 (1448ᵇ, 31): *ἐν οἷς (τοῖς τῶν φαύλων ψόγοις) καὶ τὸ ἁρμόττον ἰαμβεῖον ἦλθε μέ-*

Alternis aptum sermonibus et popularis
Vincentem strepitus et natum rebus agendis.
Musa dedit fidibus divos puerosque deorum
Et pugilem victorem et equum certamine primum
Et iuvenum curas et libera vina referre. 85
Descriptas servare vices operumque colores

τρον· διὸ καὶ ἰαμβεῖον καλεῖται νῦν, ὅτι ἐν τῷ μέτρῳ τούτῳ ἰάμβιζον ἀλλήλους. Archilochi carmina praeter XL versus, quos Bergk collegit, perierunt omnia. — *Hunc socci* cet.] «Et comoedia et tragoedia potissimum senario usa est.» Cfr. ep. II 1, 174. — *grandesque cothurni*] Sat. I 5, 64: *tragicis - - cothurnis.* — *Alternis aptum sermonibus*] Aristot. poet. 4 (1449ª, 24): *Μάλιστα λεκτικὸν τῶν μέτρων τὸ ἰαμβεῖόν ἐστιν· σημεῖον δὲ τούτου· πλεῖστα γὰρ ἰαμβεῖα λέγομεν ἐν τῇ διαλέκτῳ τῇ πρὸς ἀλλήλους, ἑξάμετρα δὲ ὀλιγάκις.* Cfr. rhetor. III 8. Cic. orat. 191: *(pes iambicus) orationi simillimus; qua de causa fieri, ut is potissimum propter similitudinem veritatis adhibeatur in fabulis.* — *popularis Vincentem strepitus*] «altius sonantem in scaena quam clamor populi.» Acro. Recte etiam commentator Cruquii: «Clarius resonantem in scaena, quam tumultus popularis resonet.» — «Etsi strepit interdum spectatorum pars, nihilominus a reliquis facile exaudiuntur iambi propter ipsum numerorum genus, in quo facillime aures animadvertunt *ἄρσεις* et *θέσεις*.» Quintil. IX 4, 136: *Aspera iambis maxime concitantur, non solum quod sunt e duabus modo syllabis eoque frequentiorem quasi pulsum habent, quae res lenitati contraria est, sed etiam quod omnibus pedibus insurgunt et a brevibus in longas nituntur et crescunt.* — *natum rebus agendis*] Arist. poet. 24, 10: *Τὸ ἰαμβικὸν καὶ τετράμετρον κινητικά, τὸ μὲν ὀρχηστικόν, τὸ δὲ πρακτικόν.*

83-85. *Musa dedit* cet.] Poesis lyricae varia genera enumerat, hymnos, paeanes, dithyrambos, heroum laudes, *ἐπινίκια*, *ἐρωτικά*, *παροίνια*, omittens *θρήνους*. Cfr. od. IV 2, 10 sqq. Construe autem: *Musa dedit fidibus*, id est generi lyrico, *referre divos*, non *referre divos fidibus*. Cfr. v. 323: *Grais dedit ore rotundo Musa loqui.* — *puerosque deorum*] «semideos, heroes.» — *equum - primum*] «victorem,» ut Pindarus Olymp. 1, 18 *Φερενίκου*, Hieronis equi, meminit. — *libera vina*] de *παῤῥησίᾳ* compotantium, ut sat. I 4, 89: *Condita cum verax aperit praecordia Liber;* sat. II 8, 37: *Potores - maledicunt liberius.* Cfr. v. 224: *potus et exlex.* Non: «larga vina.»

86-92. *Descriptas - vices*] «Cum varia haec, quae enumeravit, poesis *opera* s. genera certis legibus semel *descripta*, id est singulatim constituta et divisa sint a Graecis potissimum, his legibus, quarum causa et ratio inest in ipsa mentis humanae natura, religiose obtemperandum est; quique eas leges vel non novit vel licenter migrat, poetae nomine indignus est. Imprimis autem vitanda prava generum confusio ac permixtio,» cuius exemplum statim subiungit v. 89. — *colores*] Hoc vocabulum complectitur et dicendi genus (stilum quem dicimus, Graeci *τὸν χαρακτῆρα τοῦ λόγου*, *ἁδρόν*,

Cur ego si nequeo ignoroque poeta salutor?
Cur nescire pudens prave quam discere malo?
Versibus exponi tragicis res comica non volt:
Indignatur item privatis ac prope socco
Dignis carminibus narrari cena Thyestae.
Singula quaeque locum teneant sortita decentem.
Interdum tamen et vocem comoedia tollit,
Iratusque Chremes tumido delitigat ore;

92. *decentem* BV Bentley, Meineke, Haupt, Vahlen, Kiefsling «Bland. antiquiss. cum alio habet *decentem*» Cruq. C non liquet *decenter* reliqui, Orelli, Keller

ἰσχνόν, *μέσον*. Gell. N. A. VII 14, 1) et versificationem cuique generi aptam, cuius praecepti violati illustre dederat exemplum Chaeremon, qui *ἐποίησε Κένταυρον μικτὴν ραψῳδίαν ἐξ ἁπάντων τῶν μέτρων*. (Aristot. poet. 1, 1447b, 21.) Hoc sensu v. *color* saepe usurpat Quintilianus v. c. IX 4, 17: *gratiam - simplicis atque inaffectati coloris*. Cfr. v. 236. — «*si nequeo*] per naturam; *ignoroque*, per artem, quam non didici.» Comm. Cruq. — *poeta salutor*] «appellor poeta ab omnibus, et ego tam honorificum nomen non recuso?» — *pudens prave*] «inepte pudens, cum verear et dubitem facere ea, quae facere recte possim et debeam.» Cfr. ep. I 16, 24: *pudor malus*. — *privatis - carminibus*] «sermone versibusque hominum privatorum vitae cotidianae, qualem imitatur comoedia, aptis, non heroum tragicorum actionibus ac facinoribus. Quodsi tam imperite aliquis genera confundat, *indignatur* lector;» pro quo, ut simul exemplum afferat, cenam Thyestae, summi horroris tragici argumentum (cfr. od. I 6, 8; epod. 5, 86), ponit. Ea vero *narrat ὁ ἐξάγγελος*, cum in scaenam produci non possit. — *Decentem*] Optimorum codicum lectio non mutanda est. Qui, ut Orelli, alteram lectionem *decenter* praetulerunt, ita explicaverunt: «Locum, quem singula sortita, sua natura nacta sunt vel in tragoedia vel in comoedia, teneant *decenter*, *εὐπρεπῶς*.»

93. 94. *Interdum tamen* cet.] «Noli» pergit «confundere *χαρακτῆρα* tragoediae et comoediae; quamquam probe novi iram aliosque vehementiores personarum comicarum affectus partim sublimiore partim acriore genere dicendi exprimendos esse, quam ubi tranquillus est animus eorum, qui in scaena comparent.» — *vocem - tollit*] Huius versiculi meminit Donatus ad Terent. Adelph. 789: Demea. *Ei mihi, quid faciam? quid agam? quid clamem aut querar? O caelum, o terra, o maria Neptuni!* Sic pater Caecilianus apud Cic. pro Cael. 37: *Nunc enim demum mihi animus ardet, nunc meum cor cumulatur ira*. — *Iratusque Chremes*] ille Terentianus Heautont. 1024, ubi irascitur filio Clitiphonti propter meretricis amorem nimis prodigo eumque acriter castigat. Cfr. sat. I 4, 48. — *tumido - ore*] Proprio sensu hic commode interpretari possumus. Seneca de ira I 1, 4: *Irascentium* - -

Et tragicus plerumque dolet sermone pedestri
Telephus et Peleus, cum pauper et exsul uterque 95

foeda visu et horrenda facies depravantium se atque intumescentium; II 35, 3: *tumescunt venae. concutietur crebro spiritu pectus, rabida vocis eruptio colla distendet.* — *delitigat*] Alibi nondum repertum esse videtur hoc verbum. Simile est Ovid. met. XI 331: *delamentatur.* Syllaba *de-* praeposita vis verbi augetur, ut in *desaevire, deproeliari, debacchari.*

95. 96. *tragicus*] Male olim puncto post v. *pedestri* posito explicabant vel «tragicus actor» vel «tragicus scriptor;» artissime enim iungendum est cum verbis *Telephus et Peleus*, quae personae semper sunt tragicae. Sic Cicero in Pis. 47: *Ego te - - non tragico illo Oreste aut Athamante dementiorem putem?* Sic etiam *comicos stultos senes* dixit Caecilius Statius apud Cic. de sen. 36, *comicam moecham* Pr. p. V 5, 44. — *plerumque*] «ubicumque eiusmodi partes, quales sunt Telephi cet., inducuntur.» — *sermone pedestri*] τῷ πεζῷ λόγῳ, simplici atque minime τὸ ὄψος affectante. Demetr. Phal. 28: Ἁπλοῦν καὶ ἀποίητον βούλεται εἶναι τὸ πάθος. Vahlen (Hermae XII p. 189), quem Kiefsling secutus est, ad priorem interpunctionem *pedestri, Telephus et Peleus cum* etc. rediit ita, ut *tragicus* de poeta tragico acciperet et coniungeret: *tragicus dolet - -, si curat cor tetigisse.* Nam «perquam inscite Telephus et Peleus plerumque in tragoedia dolere pedestri sermone dicuntur.» Parum recte, ut mihi videtur. «Dafs im Folgenden die Beispiele dem Bereich der Trägödie entlehnt werden und überhaupt sich alle Betrachtungen immer mehr auf die Tragödie zuspitzen, hat seinen guten Grund darin, dafs seit Aristoteles die Tragödie das Paradigma abgiebt, an welchem die Regeln der Poetik um so bequemer sich demonstrieren lassen, als was von der Tragödie ebenso vom Epos gilt, denn ὅστις περὶ τραγῳδίας οἶδε σπουδαίας καὶ φαύλης, οἶδε καὶ περὶ ἐπῶν. ἃ μὲν γὰρ ἐποποιία ἔχει ὑπάρχει τῇ τραγῳδία, ἃ δὲ αὐτῇ, οὐ πάντα ἐν τῇ ἐποποιίᾳ (Arist. poet. 5). Kiessl. — *Telephus*] Telephi, Herculis filii ex Auge Alei, Mysiae regis, filia fabulas lege apud Diod. IV 34. Hygin. 99-101. Telephus, qui miseriae humanae exemplum est etiam apud philosophos (vide Synesium Narrat. Aeg. p. 31 Krabinger), tragice tractatus est ab Aeschylo, Sophocle, Euripide, Agathone, Ennio, Accio; sed hic et v. 104 personas ipsas potius quam certas quasdam fabulas respexit. Cfr. epod. 17, 8. Aristot. poet. 13, 7: νῦν περὶ ὀλίγας οἰκίας αἱ κάλλισται τραγῳδίαι συντίθενται, οἷον περὶ Ἀλκμαίωνα - - καὶ Θυέστην καὶ Τήλεφον. Cfr. O. Ribbeck, Röm. Trag. p. 104 sqq., 344 sqq. — *Peleus*] «Peleus, pater Achillis, ipse filius Aeaci, duos habuit fratres, Telamonem ex eodem patre et matre, Phocum ex patre tantum, sed natum dea marina, Salmace nomine, quem ipse interfecit, inde furiis exagitatus et exsilio damnatus est. Tandem receptus hospitio a Ceyce filio Solis a caede expiatur.» Acro Nannii. Cfr. od. III 7, 17. «Hi ambo reges fuerunt, qui amissis regnis ad tantam inopiam devenerunt, ut exsules facti mendicando sibi undecumque victum conquirerent, omissis verbis grandibus et regiis.» Comm. Cruq. — *pauper*] Salse deridetur Euripides aliquoties ab Aristophane, quod Telephum pannosum et mendicum induxerat, quo spectatorum misericordiam vehementius moveret. Poterat autem *exsul* dici Telephus et cum ex Arcadia oraculi iussu matrem

Proicit ampullas et sesquipedalia verba,
Si curat cor spectantis tetigisse querella.
Non satis est pulchra esse poemata; dulcia sunto
Et quocumque volent animum auditoris agunto.

100. *volunt* FR$\delta\sigma$

quaesitum in Mysiam ad Teuthrantem regem est profectus, et cum volneratus ab Achille Argis Graecorum principum concilium, ut ab eodem sanaretur, precatus est.

97. 98. *Proicit*] ut sat. II 3, 100; 7, 53 = «respuit, talibus non utitur.» — *ampullas*] Primus Horatius verbis Latinis *ampulla* et *ampullari* (ep. I 3, 14) eodem sensu usus esse videtur, quo Graeci *λήκυθος* et *ληκυθίζειν* (Strabo XIII p. 609) usurpabant «de oratione nimis ornata (quasi ex colorum ac pigmentorum vase, *ληκύθῳ*), ambitiosa et pigmentis veluti tumida.» «Hoc a Callimacho sustulit.» Porph. Ille enim tragoediam *Μοῦσαν ληκυθίζουσαν* appellavit fragm. 98c Schn. Cic. ad Att. I 14, 3: *Totum hunc locum, quem ego varie meis orationibus - - soleo pingere, de flamma, de ferro, (nosti illas ληκύθους,) valde graviter pertexuit.* Plin. ep. I 2, 4: *Non tamen omnino Marci nostri ληκύθους fugimus, quotiens paulum itinere decedere non intempestivis amoenitatibus admonebamur.* — *sesquipedalia*] Crates apud Meinek. fr. com. II I p. 241: *Ἔπη τριπήχη θετταλικῶς τετμημένα*, polysyllaba, qualia *ἁμαξιαῖα* vocat Aristophanes. Huiusmodi verba praesertim in compositionibus vocabulorum Latinorum apud veteres tragicos nescio quid affectati habent minusque apposita sunt verae maestitiae ac timori. Gellius XIX 7 sq. ex Laevii Alcesti: *Aurora pudoricolor — curis intolerantibus — Nestor trisaeclisenex et dulcioreloquus.* Adde *rudentisibilus, velivolitantibus navibus*, similia. — *Si curat cor*] Dedita opera poeta caesuram in hoc versu neglexit, ut ipso versu dissoluto sollicitudinem imitaretur animi rebus adversis afflicti; nec debebat Schelle ex Piscatoris ed. et uno codice Feae recipere: *Si cor spectantis curat tetigisse querella.* Cfr. Pers. 1, 91: *qui me volet incurvasse querella.* — *tetigisse*] *ἀορίστως*. Cfr. ep. I 17, 5: *quod cures proprium fecisse.*

99. 100. *Non satis est* cet.] Artissime haec (vv. 99-107) connexa sunt cum antecedentibus, quippe cum ille dumtaxat, qui *servat operum colores*, qui *proicit ampullas* cet., intimos spectatorum affectus movere, vel laetitiam vel commiserationem ac maerorem in nobis excitare possit. — *pulchra*] «artis legibus prorsus satisfacientia,» quo item sensu, opinor, alii explicarunt «ad regulam exacta,» quae propter hoc ipsum delectant quidem ingenium, cum eis acclamatur euge, belle, sophos, sed cor non tangunt. «Sunt quaedam poemata, quae habent *οἰκονομίαν* et diserta probataque verba, sed interdum carent venustate et dulcedine, quibus opus est ad movendum spectatoris animum.» Comm. Cruq. — *dulcia*] *ψυχαγωγικά*, *lieblich*, quae suavi etiam commiserationis voluptate afficiant animos. — Eandem doctrinam proponens Dionysius Halic. de comp. 10: *Ἡ Θουκυδίδου λέξις καὶ ἡ Ἀντιφῶντος καλῶς μὲν σύγκειται, - - οὐ μὴν ἡδέως γε πάνυ· ἡ δέ γε - - Ἀτησίου καὶ - - Ξενοφῶντος ἡδέως μέν, ὡς ἔνι μάλιστα, οὐ μὴν*

Ut ridentibus adrident, ita flentibus adsunt
Humani voltus. Si vis me flere, dolendum est
Primum ipsi tibi: tunc tua me infortunia laedent,
Telephe vel Peleu: male si mandata loqueris,
Aut dormitabo aut ridebo. Tristia maestum
Voltum verba decent, iratum plena minarum,
Ludentem lasciva, severum seria dictu.

101. *adflent* e grammatico anonymo bibliothecae Vigorniensis Bentley, Haupt, Vahlen, Kiefsling — 103. *tum* BC

καλῶς γε, ἐφ᾽ ὅσον ἔδει· - - ἡ δὲ Ἡροδότου σύνθεσις ἀμφότερα ταῦτα ἔχει· καὶ γὰρ ἡδεῖά ἐστι καὶ καλή. — *sunto - - agunto*] Similia *ὁμοιοτέλευτα* v. 176 et 177. Verg. Aen. I 625, 626; II 124, 125, 456, 457; IX 182, 183. Verum inter omnia ista *ὁμοιοτέλευτα* nullum magis a criticis exagitatum est quam illud Vergilii Aen. X 804: *omnis campis diffugit arator, Omnis et agricola et tuta latet arce viator;* ad quod vide Iahn in edit. altera. Hom. Iliad. II 87: *Ἤυτε ἔθνεα εἶσι μελισσάων ἀδινάων, Πέτρης ἐκ γλαφυρῆς αἰεὶ νέον ἐρχομενάων.* Odyss. VII 212: *Ἀνθρώπων, τοῖσίν κεν ἐν ἄλγεσιν ἰσωσαίμην· Καὶ δ᾽ ἔτι κεν καὶ μᾶλλον ἐγὼ κακὰ μυθησαίμην.* Cfr. Holzapfel *über den Gleichklang bei Homer* in *Zeitschr. f. d. Gymnasialw.* 1851 p. 1 sqq. W. Grimm, zur Gesch. d. Reims. 1851.

101-107. *Ut ridentibus* cet.] Exponit vim *συμπαθείας*. «Sensus intimus ipse efficit, ut laeti simus cum laetis, maesti cum maestis atque utrumvis affectum etiam voltu prodamus.» — *adsunt*] «praesto sunt; eos anxie comitantur semper variati spe metuque.» Aristot. rhet. III 7 (1408ª, 23): *συνομοιοπαθεῖ ὁ ἀκούων ἀεὶ τῷ παθητικῶς λέγοντι.* Theod. Marcilius narrat in codd. repertum esse *adflant*, unde coniecit *adflent*, quod repertum etiam in grammatico anonymo bibliothecae Vigorniensis recepit Bentley. Sed nimis aperta ac prope putida est *ἀντίθεσις* cum verbo *arrident*, et mox sequitur *flere;* praeterquam quod, num *voltus possint adflere*, vehementer dubito. Multis tamen placuit, in quibus Kiefsling: «Bentleys *adflent* - - giebt dem Ausdruck erst die erforderliche rhetorische Abrundung.» — *Humani voltus*] Adiect. *humani* otiosum non est, sed significat: «adsunt propter id ipsum, quod homines sumus et condolescere cum aliis possumus, id quod brutis animalibus negatum est.» — *ipsi tibi*] Quintil. VI 2, 26: *Summa enim circa movendos affectus in hoc posita est, ut moveamur ipsi* cet. — *laedent*] «maestitia me afficient lacrimasque mihi excutient.» — *male si mandata loqueris*] «si verba, quae te recitare iubet poeta, intimae illi animi tui sententiae, quam pro condicione tua promere debeas, non respondent *(male mandata)*, sed vel tumida sunt vel frigida.» Lambinus quidem construit: *si male loqueris mandata*, quod suo arbitratu explicat: «partes tibi a fortuna tua datas.» Verum ex hac constructione esset praeceptum actori potius quam poetae datum. Cfr. v. 176: *Ne forte seniles mandentur iuveni par-*

Format enim natura prius nos intus ad omnem
Fortunarum habitum; iuvat aut inpellit ad iram
Aut ad humum maerore gravi deducit et angit:
Post effert animi motus interprete lingua.
Si dicentis erunt fortunis absona dicta,
Romani tollent equites peditesque cachinnum.
Intererit multum divusne loquatur an heros,

111. *efferet* B *et certi* RF — 114. *divos* BCR_1 *divus* reliqui «Blandin. — duo habent *divosne* (o pro u, ut saepius in scriptis antiquis) *loquatur an heros;* tertius *divosne loquatur an heros*» Cruq.

tes pueroque viriles. — dormitabo] «nulla attentione te dignabor.» Cic. Brut. 278: *Tantum abfuit, ut inflammares nostros animos: somnum isto loco vix tenebamus. — Ludentem lasciva*] «hilarem iocosa.» — *severum seria*] Inter *serius* et *severus* hoc discriminis est, ut prius plerumque dicatur de rebus, posterius de hominibus. Ruhnkenius ad Terent. Eun. III 3, 7. Ad totum autem hunc locum cfr. Cic. de or. II 189 sq et III 216: *Omnis motus animi suum quendam a natura habet vultum et sonum et gestum; corpusque totum hominis et eius omnis vultus omnesque voces, ut nervi in fidibus, ita sonant, ut a motu animi quoque sunt pulsae.*

108-113. *Format enim* cet.] Confirmat praecedens praeceptum his verbis: «Veritas autem haec ἠθῶν καὶ παθῶν a bonis poetis religiose servata vel ideo necessaria est, quod animorum habitus et affectus maxime pendent ac temperantur ab externis personarum fortunis; quae cuiusque fortuna cum nota sit spectatoribus, suo iure postulant, ut, quae loquitur, cum affectibus tali fortuna concitatis prorsus congruant: quod ni fit, fabula exploditur.» — *habitum*] «statum et condicionem.» Sic Scriptor Consol. ad Liv. 57: *Quid, si non habitu sic se gessisset in omni, Ut sua non essent invidiosa bona?* Iuvenal. 9, 18: *Deprendas animi tormenta latentis in aegro Corpore, deprendas et gaudia: sumit utrumque Inde habitum facies. — iuvat* cet.] «Vel laetitia nos afficit, vel affligit.» — *tollent - - cachinnum*] Cic. de fato 10: *in quo Alcibiades cachinnum dicitur sustulisse. — equites peditesque*] Est veluti formula universos Quirites complectens. Cic. de leg. III 7: *Censores - - equitum peditumque prolem describunto.* Liv. I 44, 1: *Omnes cives Romani equites peditesque.* Per iocum aeque atque hic Plautus Poen. 832: *Equitem, peditem, libertinum, furem an fugitivum velis.* Comparare licet etiam Soph. Oed. Col. 898: πάντα - λεὼν Ἄνιππον ἱππότην τε. Bentleii autem *patres cachinnare* et ipsis et Horatio minus est dignum. — *pedites*] «tenuiore loco orti, quasi v. *equites* proprio sensu usus sit.» Nam etiam homines de volgo sympathia tacti persentiscunt, utrum affectus recte an secus expressi sint a poeta.

114. *Intererit multum* cet.] Iam cum in affectus animorum, in sententias, quas proferunt fabularum personae, atque in ipsum cuiusque personae genus dicendi praeter mu-

Maturusne senex an adhuc florente iuventa
Fervidus, et matrona potens an sedula nutrix,
Mercatorne vagus cultorne virentis agelli,
Colchus an Assyrius, Thebis nutritus an Argis.
Aut famam sequere aut sibi convenientia finge.

117. *virentis* aBcσ *vigentis* γRFδ «unus Bland. habet *vigentis*» Cruq.

tabilem fortunam magnam vim exerceat etiam aetas, sexus, vitae genus, stirps, natio, cautionum, quae ex his dissimilitudinibus oriantur, admonet Pisones vv. 114-118. In hoc loco multis coniecturis virorum doctorum vexato in scriptura omnium codicum acquiscendum esse omnes fere editores recentiores consentiunt. Nam per totum h. l. de tragoedia agit, a qua transit ad satyros v. 220; satis inconvenienter igitur hic immisceretur persona comica, cum ceterae omnes rite ad tragoediam referri possint. Ac profecto prorsus absurda videtur *ἀντίθεσις* servuli comici et tragici herois. Denique intolerabilis mihi saltem videtur eiusdem servuli Davi repetitio v. 237. V. 227 autem non opponuntur, sed, ut locus ipse requirebat, componuntur *deus* et *heros*. Et qui favent alteri lectioni, quomodo non viderunt re vera differre inter se sermones deorum et heroum in tragoediis Graecis? Quippe illi (Apollo et Minerva in Eumenidibus, Minerva in Aiace, Diana in Hippolyto, ceteri) prae se ferunt nescio quid sublimioris spiritus, plus quam humani, vere caelestis, quippe qui summa tranquillitate atque aeterna beatitudine perfruantur, dum vel aestuant vel mortalium aegrimoniis malisque conflictantur heroes.

115-118. *Maturusne senex*] Vide ad od. IV 4, 55. Verg. Aen. IX 246: *annis gravis atque animi maturus Aletes.* — *iuventa Fervidus*] Sic *ἡλικίας ζεούσης* Achill. Tat. p. 90 Iacobs. — *matrona potens*] «quae domesticum quasi imperium tenet, *die gebietende Hausfrau.*» Iuvenal. 1, 69: *Occurrit matrona potens.* — *sedula nutrix*] ut illa Cilissa in Aeschyli Choeph. 734 sqq. et aliae in Trachiniis et Hippolyto. — *Mercatorne vagus*] ut *ἔμπορος* in Philocteta. — *cultor - - agelli*] tragicus ille *αὐτουργὸς* in Euripidis Electra. — *virentis*] Agrum pinguem atque uberem nobis ante oculos ponit: *ager vigens* ab ipsa Latinitate respui videtur. — *Colchus*] barbarus ferus et trux, ut Aeetes. — *Assyrius*] «Astutum» exponunt scholiastae. Est potius «quaevis persona Asiatica, mollis, luxu diffluens, pusilli animi, in rebus adversis meticulosa,» ut in Persis Xerxes, in Oreste Phryx. *Assyrium* autem a poetis latinis quemvis Asiae incolam vocatum esse satis constat. Cfr. od. II 11, 16; III 4, 32. Verg. buc. 4, 25; georg. II 465 etc. — *Thebis - Argis*] Barbaris opponuntur Graeci, inter quos ipsos rursus est discrimen, ut inter Thebanos, Eteoclem et Creontem, et Argivos, illorum hostes. Cfr. Aeschyli Septem adversus Thebas et Euripidis Supplices. Thebani saevi et stupidi (ep. II 1, 244), Argivi superbi et duri habebantur.

119. *Aut famam* cet.] Vv. 119-135 haec primaria sententia est: «Aut *μῦθον*, prout semel ab antiquis est traditus, servatis etiam per-

Scriptor honoratum si forte reponis Achillem, 120
Inpiger, iracundus, inexorabilis, acer
Iura neget sibi nata, nihil non adroget armis.

120. *honoratum* omnes *Homereum* Bentley, Meineke, Haupt, Vahlen — 122. *neget* αγσBC *negat* Rδ

sonarum moribus atque tota indole in tragoedia sequere, neque vero addendo, demendo, mutando eum deforma; nam, qui in talibus res novas molitur, plerumque offendit spectatores, qui volunt Achillem esse verum illum Achillem, non perverse mixtum cum alia, ut puta, Nestoris vel Ulixi persona; aut si argumentum eliges a nullo adhuc tractatum vel a temet ipso inventum (ut in Agathonis Flore et facta et nomina ficta sunt, Aristot. poet. 9, 7), fac, ut omnibus eius partibus inter se conveniat ac personarum *χαρακτῆρες* scite serventur; id quod, verum ut fatear, longe difficilius est quam sequi famam antiquam semelque ab omnibus receptam, *μῦθον* a poetis Graecis traditum (*Tradition, Sage*).» Rem egregie illustrat locus Antiphanis apud Athen. VI 1: *Μακάριόν ἐστιν ἡ τραγῳδία Ποίημα κατὰ πάντ'· εἴ γε πρῶτον οἱ λόγοι Ὑπὸ τῶν θεατῶν εἰσὶν ἐγνωρισμένοι, Πρὶν καί τιν' εἰπεῖν· ὡς ὑπομνῆσαι μόνον Δεῖ τὸν ποιητήν. Οἰδίπουν γὰρ ἂν μόνον Φῶ, τἄλλα πάντ' ἴσασιν· ὁ πατὴρ Λάϊος, Μήτηρ Ἰοκάστη, θυγατέρες, παῖδες τίνες, Τί πείσεθ' οὗτος, τί πεποίηκεν.*

120-122. *Scriptor*] h. l. «poeta tragicus.» — *honoratum - - Achillem*] Homeri *ἀγαυόν, κλυτὸν Ἀχιλλῆα*, (*πρῶτον Ἑλλάδος* vocat mater Thetis apud Eurip. Androm. 1237), *den gefeierten;* «tam illustrem, ut omnes tamquam summi herois exemplar ultro eum praedicent,» ut Cic. or. 32: *cum praesertim fuisset* (Thucydides) *honoratus et nobilis;* de leg. I 32: *honoratis* opponuntur *inglorii.* Propert. V 11, 101: *sim digna merendo, Cuius honoratis ossa vehantur avis.* Rectius Schütz, cui Kiefsling quoque assentitur: «Achill erscheint nicht immer bei Homer als *honoratus;* er klagt vielmehr wiederholt, z. B. I 171, 224; IX 319, 367 und besonders 647 ff., dafs er entehrt sei; andererseits an der Leiche des Patroklos ist er von leidenschaftlichem Schmerze erfüllt. Hier sollen wir uns also den Achill im Vollgenufs seiner Ehre denken; und dazu passen denn die folgenden Beiwörter durchaus.» Bentley scripsit *Homereum*, quod multi recentiorum receperunt, etsi neque alio loco comprobari potest et admodum inutile esse videtur. — *reponis*] «si post tot alios tragicos rursus Achillis personam in scaenam reducis.» Cfr. v. 190: *Fabula, quae posci volt et spectata reponi.* — *Inpiger*] «pugnandi semper cupidus otiumque aspernans.» Iliad. I 165 *Ἀλλὰ τὸ μὲν πλεῖον πολυάϊκος πολέμοιο Χεῖρες ἐμαὶ διέπουσι.* — *inexorabilis*] Iliad. XI 636 Aiax ad Achillem: *σοὶ δ' ἄλληκτόν τε κακόν τε Θυμὸν ἐνὶ στήθεσσι θεοὶ θέσαν.* — *acer*] Iliad. XX 467: *Οὐ γάρ τι γλυκύθυμος ἀνὴρ ἦν οὐδ' ἀγανόφρων, Ἀλλὰ μάλ' ἐμμεμαώς.* Eurip. Rhes. 122 item de Achille: *Ἄϊθων γὰρ ἀνὴρ καὶ πεπύργωται θράσει.* — *Iura neget* cet.] «Affirmet nulla se teneri lege, quae aliis imposita sit: immo omnia in armorum vi posita esse.» Iliad. I 295 ita Agamemnonem alloquitur: *Ἄλλοισιν δὴ ταῦτ' ἐπιτέλλεο, μὴ γὰρ ἔμοιγε Σήμαιν'·*

Sit Medea ferox invictaque, flebilis Ino,
Perfidus Ixion, Io vaga, tristis Orestes.
Siquid inexpertum scaenae committis et audes
Personam formare novam, servetur ad imum,

οὐ γὰρ ἔγωγ' ἔτι σοὶ πείσεσθαι ὀΐω. — *adroget armis*] dativus: «tribuat armis, semper violentus.»

123. 124. *Medea ferox*] Medeam *ζαμενῆ* vocat Pind. Pyth. 4, 10. In Neophronis Medea apud Stob. 20, 34, dum liberos perimit (cfr. v. 185) in haec vv. prorumpit: *ἤδη γάρ με φοινία μέγαν Δέδυκε λύσσα θυμόν.* — *invicta*] «inexorabilis.» Eurip. Med. 1279 chorus: *Τάλαιν', ὡς ἄρ' ἦσθα πέτρος ἢ σίδαρος, ἅτις τέκνων ὧν ἔτεκες Ἄροτον αὐτόχειρι μοίρᾳ κτενεῖς.* — *flebilis Ino*] «Ino, uxor Athamantis, Thebarum regis, et ex eo mater duorum filiorum, Learchi et Melicertae. Athamas de venatione rediens, in furorem versus, cum vidisset uxorem cum duobus liberis, putans se leaenam cum duobus catulis videre, irruit in eam et unum de pueris rapiens discerpsit. Illa autem cum altero fugiens se in mare praecipitavit.» Acro Nannii. Melicerta autem Neptuni favore in Palaemonem, deum marinum, quem cum suo Portuno s. Portumno confuderunt Latini, mater in Leucotheam s. Matrem Matutam mutati sunt. Ovid. met. IV 416 sqq. Ad v. *flebilis* praeterea cfr. Inus Euripideae fr. 418 N., ubi alia persona eam ita cohortatur: *Ἴγνωσκε τἀνθρώπεια μηδ' ὑπερμέτρως Ἄλγει κτλ.* — *Perfidus Ixion*] Schol. Apollon. Rh. III 62: *Ἰξίων γαμήσας Δίαν τὴν Ἠϊονέως θυγατέρα πολλὰ ὑπέσχετο δώσειν ἕδνα. Ἐλθόντος δὲ ἐπὶ ταῦτα τοῦ Ἠϊωνέως βέρεθρον ποιήσας καὶ πυρακτώσας σκεπάζει αὐτὸ λεπτοῖς ξύλοις καὶ κόνει λεπτῇ· ἐμπεσὼν δὲ ὁ Ἠϊονεὺς ἀπόλλυται· λύσσα δὲ τῷ Ἰξίονι ἐνέπεσε διὰ τοῦτο κτλ.* Cfr. od. III 11, 21. Diod. Sic. IV 69. — *Io vaga*] Argiva, Iovis pellex a Iunone in exsilium pulsa in bovemque mutata. Cfr. Ovid. met. I 583 sqq. Propter Iunonis insectationem summopere anxia, ut comparet in Aeschyli Prometheo; idem argumentum tractaverant Chaeremon et Accius. Monumenta ad hanc heroinam spectantia v. apud Baumeister, Denkmäler. — *tristis Orestes*] Cfr. sat. II 3, 133 sqq. Verg. Aen. III 331: *scelerum furiis agitatus Orestes.*

125-128. *Siquid* cet.] Refertur ad v. 119. «Si *μῦθον* ipse fingere audes, ante omnia necesse est, nulla eius pars alii repugnet.» — *inexpertum*] «argumentum nondum ab alio poeta tractatum.» — *servetur* cet.] Est quod Aristoteles dicit poet. 15 (1454ᵃ, 26): *τέταρτον (ὧν δεῖ στοχάζεσθαι) τὸ ὁμαλόν*, ut *χαρακτῆρες* sibi constent. — *Difficile* cet.] «Verum» inquit «*difficile est proprie communia dicere.*» Quae vv. videntur quasi conversa ex Graeco: *χαλεπὸν τὰ κοινὰ ἰδιῶσαι.* (Cfr. Hermog. *περὶ μεθόδου δεινότητος* ed. Walz p. 434.) — *communia*] Ut *communia* in iure civili vocantur ea, quae omnium sunt, velut aer, mare, litora, quaeque a nullo sunt occupata ac possessa et possunt fieri primi cuiusque occupantis, sic in poesi et eloquentia *communia* sunt omnia ea, quibus alius aeque uti potest atque ego, h. l. potissimum *ἤθη* generalia (*abstracta* quae nunc appellamus), ut sunt hominis iracundi, crudelis, ferocis, callidi proditoris, viri generosi sed infelicis cet. Talia autem

Qualis ab incepto processerit, et sibi constet.
Difficile est proprie communia dicere; tuque
Rectius Iliacum carmen deducis in actus,
Quam si proferres ignota indictaque primus.
Publica materies privati iuris erit, si

128. *Difficilis* R

in argumento prorsus ficto, id est non ex mythologia repetito, *proprie dicere (concreta* reddere, *individualisieren)*, id est ita formare et exprimere, ut sibi constent ac veritatis poeticae speciem prae se ferant, sane difficillimum est. Raro enim poeta, qui eiusmodi χαρακτῆρας secum in omnibus conspirantes ex notionibus generalibus sibi componit atque argumentum quoque prorsus imaginarium excogitat, ubi eos collocet, quemadmodum fecit Agatho in Ἄνθει illo ab Aristotele memorato, una cum indole actuosa *(σὺν τῷ δραστηρίῳ)* eandem illis evidentiam ac veritatem praebere poterit, quam per se iam habent Homeri et tragicorum Atticorum personae. Quid, quod illud quoque accidere potest, ut, si describas heroem «impigrum, iracundum, inexorabilem, acrem,» spectatores ilico exclament: «En alter Achilles, toties iam, sed vero sub nomine spectatus!» quocirca satius est illi nomen quoque huius relinquere. Nescio an rectius comm. Cruq.: «materiam *ab aliis descriptam* ita proprie explicare, tamquam tua sit.» Hunc Schütz secutus est, qui affert et v. 131: *Publica materies privati iuris erit* et usum rhetorum Graecorum, qui *vulgaria* vocabula nominare solent κοινά (Demetr. περὶ ἑρμενείας ed. Walz IX 75).

129. 130. *Rectius Iliacum* cet.] «Longe melius feceris, si utere in tragoedia μύθοις et personis Homericis,» ut Aeschylus fabulas suas τεμάχη τῶν Ὁμήρου μεγάλων δείπνων appellare ipse solebat. Athen. VIII 39. Plato de rep. X p. 595 C. ἔοικε γὰρ (Ὅμηρος) τῶν καλῶν ἁπάντων τούτων τῶν τραγικῶν πρῶτος διδάσκαλός τε καὶ ἡγεμὼν γενέσθαι. — *deducis*] quasi filum: *ausspinnen*. Vide ad sat. II 1, 4. Ovid. met. IV 36: *levi deducens pollice filum*. Ex indicativo recte colligi potest poetam hic alloqui alterum Pisonem, qui materiam aliquam Homericam ad tragoediam *(in actus)* scribendam elegerit. «Rectius extendes μῦθον aliquem Homericum actione tragica, in qua et personae, quas induces, et μῦθος ipse copiosius explicentur, quam fieri potest in ἐπεισοδίῳ epico.» Nam de his potissimum agit, ut caedes Agamemnonis Odyss. XI 404 sqq. deducta est in Agamemnonem Aeschyleum, Rhesus ex Dolonea Iliad. X cet. et longe alio sensu Aristoteles poet. 23 (1459ᵇ, 3): ἐκ μὲν Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσείας μία τραγῳδία ποιεῖται ἑκατέρας ἢ δύο μόναι, ἐκ δὲ Κυπρίων πολλαὶ καὶ ἐκ τῆς μικρᾶς Ἰλιάδος πλέον ὀκτώ, οἷον Ὅπλων κρίσις, Φιλοκτήτης, Νεοπτόλεμος, Εὐρύπυλος, Πτωχεία, Λάκαιναι, Ἰλίου πέρσις καὶ Ἀπόπλους καὶ Σίνων καὶ Τρῳάδες. Ceterum in *Iliaco carmine* brevitatis causa substitit; neque enim pro certo de excludendo reliquo cyclo μύθων Troianorum, item Hercule et furente et Oetaeo, Oedipo eiusque liberis, Atreo ac Thyeste, umquam cogitavit. — *ignota indictaque*] «a temet ipso inventa et a nullo ante te tractata.»

131. 132. *Publica materies* cet.]

Non circa vilem patulumque moraberis orbem,
Nec verbo verbum curabis reddere fidus

133. *verbum verbo* CRσ Bentley, Haupt, Vahlen

Ita haec nectuntur cum prioribus: «Sed, dices, ubi eiusmodi argumenta Homerica nimis iam trita, tractabimus, periculum est, ne despiciamur ac reprehendamur. Tu contra sic habeto» cet. Haec *publica materies*, quam non differre a *communibus* illis v. 128 satis probabile est, complectitur universam copiam *μύθων* ab epicis et tragicis tractatorum vel etiamnunc apud *λογογράφους* latentium, quibus cuique poetae denuo uti licet. Verum laudem ita tantummodo merebitur, si eam privati atque sui iuris fecerit, id est si novus erit in oeconomia totius fabulae, in *ἤθεσι*, *πάθεσι*, *ῥήσεσι*, *γνώμαις*. Rem exemplum declarabit. Electrae argumentum erat publica materies; sui iuris eam tres fecerunt poetae, Aeschylus, Sophocles, Euripides, quamquam hic cum minore successu scaena in rus translata atque inducto colono, probo illo quidem et casto, sed argumenti dignitati sane minus apto. — *si Non circa* cet.] Iam tria potissimum vitia enumerat, in quae plerumque incidant tragici Romani. — *vilem patulumque - orbem*] Hoc quoque *Graeco fonte cecidit*, et *orbem* sic simpliciter vocaret locos communes et ab omnibus fere pertritos. Eiusmodi poetae post Aristarchum *κύκλιοι* per ludibrium appellati sunt; Pollianus in Anth. Pal. XI 130: *Τοὺς κυκλίους τούτους τοὺς 'αὐτὰρ ἔπειτα' λέγοντας Μισῶ, λωποδύτας ἀλλοτρίων ἐπῶν. — Οἱ δ' οὕτως τὸν Ὅμηρον' ἀναιδῶς λωποδυτοῦσιν, Ὥστε γράφειν ἤδη 'μῆνιν ἄειδε θεά.'* Eupolis apud Stob. t. 35, 2: *Καὶ τοῦ μὲν ἐν κύκλῳ γε παύσομαι λόγου, Φράσω δέ σοι τὸ πρᾶγμα διὰ τῶν χωρίων·* ubi tamen cfr. Meinekium fr. com. II, I p. 468. Similiter Aristot. rhet. I 9 (1367 b, 28): *τὸ δ' ἐγκώμιον τῶν ἔργων ἐστίν· τὰ δὲ κύκλῳ* (loci communes) *εἰς πίστιν, οἷον εὐγένεια καὶ παιδεία.* Primum igitur vitium est, cum sine successu et exitu saepe immorantur in sententiis et *περιπετείαις vilibus* (nimis volgaribus). *Patulum* autem hunc orbem vocat propterea, quod *omnibus*, etiam perquam mediocribus, poetis introitus in eum *patet;* sine imagine, quod nihil novi neque exquisiti tales Graecorum imitationes prae se ferunt. *(Patulus* idem fere est, quod Iuvenalis 7, 54 vocat *expositum et triviale.)* «Cave» inquit «ne prima quaeque, maxime obvia et quae iam evilescere coeperunt, volgari modo tractes, sed ea diligenter investiga et exprime, quae in personarum, quas nobis proponis, moribus atque affectibus sunt magis recondita et nova, ut propriam ac vere novam in te inventionem esse ultro agnoscamus.» Alii minus recte interpretantur *orbem* de cyclo epico vel de circo cet.

133-135. *Nec* cet.] Cic. de opt. gen. or. 14: *Nec converti* (Aeschinis et Demosthenis orationes) *ut interpres, sed ut orator, sententiis iisdem et earum formis tamquam figuris, verbis ad nostram consuetudinem aptis; in quibus non verbum pro verbo necesse habui reddere, sed genus omne verborum vimque servavi.* Acad. I 10: *Ennius, Pacuvius, Accius - - non verba, sed vim Graecorum expresserunt poetarum. — verbo verbum*] Cfr. ad ep. I 19, 6. — *curabis reddere*] «nec, si poeta Latinus et esse et nominari voles, in eo elaborabis,

Interpres, nec desilies imitator in artum,
Unde pedem proferre pudor vetet aut operis lex.
Nec sic incipies, ut scriptor cyclicus olim:

ut quam fidelissime Graecum aliquod exemplar in Latinum convertas; nam pravum hoc studium officit etiam sermonis elegantiae et pusillum prodit ingenium.» Ita Ennius in Medea fr. X Ribb. ad verbum reddidit Eurip. Medeam a v. 502 sq. — *nec desilies*] Hoc praeceptum non ad formam, sed ad argumentum spectat. Significare videtur fabellam Aesopiam de capra in puteum desiliente. V. *desilire* temeritatem talis incepti notat. Ita Cic. ad fam. VIII 16, 5: *ne te sciens prudensque eo demittas, unde exitum vides nullum esse.* — *in artum*] ut Lucian. Hermot. 63: *συνελαύνειν ἐς στενόν*. Hoc dicit: «Si in rebus (de verbis antea monuerat) statim ab initio nimis te applicaveris tragoediae alicui Graecae, te coartabis ipse et quasi vincula tibi inicies; ex quo fiet, ut mox proprius pudor te impediat, ne liberius interdum exspatiere. Tuis enim ipse viribus nihil confidens non audebis neque addere quicquam nec demere nec mutare, timens, ne quaevis immutatio spectatoribus inscita ac temeraria videatur eosque laedat.» — *aut operis lex*] «*οἰκονομία*, ordo ac descriptio eius tragoediae, quam imitandam sumpsisti; oeconomica dispositio omnibus nota et a qua deflectere vix poteris, cum, si hoc facere audeas, mutando imprimis *καταστροφὴν* atque exitum sapienter a Graeco poeta constitutum, statim omnes imperite te egisse clament.» Alii minus recte v. *operis* non de una aliqua tragoedia, sed de universo genere tragico exponunt.

136. *Nec sic incipies* cet.] Hoc loco (vv. 136-152) a genere tragico digredi videtur tantummodo, re vera non digreditur, sed exempla et virtutum et vitiorum poeticorum, quae afferre volebat, longe facilius repeti poterant ex poetis epicis quam ex tragoediis Graecis harumque exordiis. Praecepta autem ipsa per se spectata facili opera ad tragicum genus transferri queunt neque minus ad hoc pertinent quam ad epicum. Ad tragoediam autem solam manifesto redit v. 153. — *scriptor*] In hoc vocabulo non puto inesse ironiam, quam in eo alii odorati sunt. Cfr. a. p. 120 et 235; ep. II 1, 36. — *cyclicus*] Poetarum cyclicorum nomine grammatici Alexandrini et Horatii aequales eos potissimum complectebantur, quos nominat Proclus in Chrestomathiae excerptis apud C. G. Müllerum de Cyclo p. 39. Sunt *τὰ Κύπρια* Stasini vel Hegesini, quibus inde ab Helenae raptu exponebantur res ad Troiam ante Achillis iram gestae, ita ut Iliadem praecederent eiusque argumentum praepararent; Arctini (Olymp. 1→9) *Αἰθιοπίς*, quae continuabat Iliadem certe usque ad armorum iudicium; *Ἰλιὰς μικρά*, cuius scriptor ferebatur Lesches (Olymp. 30), usque ad *τὸν δούρειον ἵππον* in Troiam introductum; Arctini *Ἰλίου πέρσις; Νόστοι* heroum ab Agia (post Olymp. 20) compositi, poema *παράλληλον* Odysseae; *Τηλεγονία* Eugammonis (Olymp. 53), continuatio Odysseae usque ad Ulixi mortem; de quibus omnibus recte scholiasta Clementis Alex. ed. Lips. t. IV p. 104: *Κυκλικοὶ καλοῦνται ποιηταὶ οἱ τὰ κύκλῳ τῆς Ἰλιάδος* (adde Odysseam) *ἢ τὰ πρῶτα ἢ τὰ μεταγενέστερα ἐξ αὐτῶν τῶν Ὁμηρικῶν συγγράψαντες*. Horum igitur poetarum, qui aliquot seculis post Homerica carmina ea fere forma, qua ad nos pervenere, constituta floruerunt, *φιλολογίας* ma-

'Fortunam Priami cantabo et nobile bellum.'
Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?
Parturient montes, nascetur ridiculus mus.
Quanto rectius hic, qui nil molitur inepte: 140

139. *Parturiunt* y Bentley, Orelli, Haupt, Vahlen

gis, quam poeticae dignitatis causa, σύνταγμα constituerant Alexandrini, suis locis insertis Iliade post Cypria, Odyssea post Νόστους. Ceterum consule Welcker, Epischer Cyclus.

137-139. *Fortunam Priami* cet.] Huius versiculi exemplar Graecum nondum repertum est; unde triplex oritur suspicio: 1) Vel fuit exordium cycli Pseudopisandrei (Macrob. Saturn. 5, 2. Welcker p. 97); 2) vel alterius brevioris poematis cyclici, omnes Priami et Troiae vicissitudines complexi, sed nobis ignoti, cuiusmodi aliquod Tzetzae Ἰλιακῶν simile Horatii temporibus exstitisse nec pro certo affirmari neque negari potest; 3) vel *olim* ita explicandum est, ut solet usurpari in exemplis ac fabellis: «Ut fere consueverunt incipere scriptores cyclici.» Quarta aliorum opinio est ab Horatio liberius expressum esse aut Iliadis parvae initium: Ἴλιον ἀείδω καὶ Δαρδανίην εὔπωλον, Ἧς πέρι πολλὰ πάθον Δαναοὶ θεράποντες Ἄρηος, aut carminis, quod Ἰλίου πέρσις vocatur, cuius initium Ennii aequalis his versibus Saturniis reddidit: *veteres, Casmenas cascam rem volo profari Et Priamum* (Varro l. l. VII 28). Sed ne haec quidem initia Horatiano satis similia haberi possunt. Neque in hoc versu per se quicquam turgidi video; vitiosum erat totum poema, cum nimis multa, omnes Priami calamitates et totum bellum Troianum amplecteretur, non unam aliquam actionem recta dispositione oeconomica tractaret. — *feret*] «afferet lectori.» Cum permagna et quod ad ambitum et ad varietatem attinet magno ore promittit, nihil aliud dat quam informe poema cyclicum. — *promissor*] «qui magna pollicetur, nihil praestat.» Cfr. sat. II 3, 6: *Dic aliquid dignum promissis: incipe. Nil est.* — *hiatu*] «ore ridiculum in modum late aperto;» sine imagine: «cum fastu quodam et iactantia.» — *Parturient*] proverbium Graecum, quod integrum servavit Athenaeus XIV 6: Ὤδινεν ὄρος, Ζεὺς δ' ἐφοβεῖτο, τὸ δ' ἔτεκεν μῦν. Cfr. Phaedr. fab. IV 22. Futurum *parturient* exhibetur in nostris codicibus cunctis neque reprehendi potest. — *ridiculus mus*] Quintil. VIII 3, 19: *Risimus, et merito, nuper poetam, qui dixerat* Praetextam in cista mures rosere Camilli. *At Vergilii miramur illud,* — saepe exiguus mus (georg. I 181). *Nam epitheton* [exiguus *aptum*] *proprium effecit, ne plus exspectaremus, et casus singularis magis decuit, et clausula ipsa unius syllabae non usitata addidit gratiam. Imitatus est itaque utrumque Horatius* — nascetur ridiculus mus. De versus clausula cfr. Verg. Aen. III 390: *Litoreis ingens inventa sub ilicibus sus.* Ovid met. VIII 359: *In iuvenes certo sic impete volnificus sus Fertur.* Atque amplam versuum monosyllabis finitorum congeriem suppeditat Ausonii technopaegnion. Copiosius de hexametri exitu egit Christ, Metrik d. Griech. u. Röm. § 222.

'Dic mihi, Musa, virum, captae post tempora Troiae
Qui mores hominum multorum vidit et urbis.'
Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem
Cogitat, ut speciosa dehinc miracula promat,
Antiphaten Scyllamque et cum Cyclope Charybdin;
Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri,

141. *moenia* (pro *tempora*) y Bentley — 145. *Circamque* Bentley coni.

141-145. *Dic mihi* cet.] In duos versus contraxit Odysseae exordium: *Ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολύτροπον, ὃς μάλα πολλὰ Πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσε, Πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω.* Cfr. ep. I 2, 19, ubi v. *πολύτροπον* non, ut hic, praetermittit, sed in Latinum convertit *providus*. — *tempora*] ut od. I 28, 11: *Troiana - tempora testatus.* Ovid. met. XI 757: *Priamusque novissima Troiae Tempora sortitus.* — *fumum - - fumo*] Lucian. Tim. 1: *Ἅπαντα γὰρ ταῦτα λῆρος ἤδη ἀναπέφηνε καὶ καπνὸς ἀτεχνῶς ποιητικὸς ἔξω τοῦ πατάγου τῶν ὀνομάτων.* — *fulgore - - lucem*] *Fulgor* est lumen subitum et oculos praestringens, mox tamen in fumum ingratum desinens; contra *lux* oculis grata; sine imagine: «initium splendidum ac prope arrogans, quod excipit narratio taedii plena; contra initium simplex et prope humile, quod egregiae narrationes sequuntur.» — *speciosa - miracula*] «*θαύματα, φαντασίας*, in quibus, etsi sunt res miraculosae, ut quae narrantur de Antiphate, Laestrygonum rege, Odyss. X 100 sqq., de Scylla et Charybdi od. XII 85 sqq., de Cyclope od. IX 187 sqq., inest tamen veri similitudo poetica. Tales autem narrationes vere poeticas apud Cyclicos haud reperias.»

146. *Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri*] Scholia haec sunt: «Meleager et Tydeus fratres fuerunt. Antimachus poeta reditum Diomedis narrans ab exordio coepit primae originis, id est ab interitu Meleagri.» Acro. «Antimachus fuit cyclicus poeta; hic aggressus est materiam, quam sic extendit, ut viginti quattuor volumina impleverit, antequam septem duces usque ad Thebas perduceret.» Porph. «Meleager et Tydeus fratres fuere. Ex obliquo autem taxatur Antimachus cyclicus, qui reditum Diomedis a Troia in Graeciam narrans eum incipit ab interitu Meleagri patrui.» Comm. Cruq. Hoc autem inter antiquos interpretes constare vides, notari hic Antimachi, Platonis aequalis (ante Chr. 405), Thebaidem, longum quidem ac diffusum poema, sed tamen magnis virtutibus minime carens. Cfr. Quintil. X 1, 53. In hac autem Thebaide cum mentio fieri non posset Diomedis reditus a Troia, Welcker p. 103 locum Horatii explicavit de Diomedis in Aetoliam reditu post Epigonorum victoriam, quem nimis longe repetierit Antimachus ab interitu Meleagri per fatalem illum titionem ab Althaea matre crematum. At cum Horatii verba nonnisi artificiose ad alium Diomedis reditum quam ad illum a Troia in Graeciam detorqueri possint, recte plurimi scholiastarum de Antimachi

Nec gemino bellum Troianum orditur ab ovo:
Semper ad eventum festinat et in medias res
Non secus ac notas auditorem rapit et, quae
Desperat tractata nitescere posse, relinquit,
Atque ita mentitur, sic veris falsa remiscet,
Primo ne medium, medio ne discrepet imum.

Thebaide interpretatione reiecta aliquod poema eorum, quae *νόστοι* vocantur, significari putant, cuius praecipuum argumentum sit Diomedis a Troia reditus; quem reditum poeta a Meleagri interitu orsus esse dicitur, quo ipso et matre Althaea mortuis pater Oeneus Periboea in matrimonium ducta Tydea genuit, qui ob caedem aliquam Calydone perpetratam inde Argos aufugit ad Adrastum, cuius filia Deipyla ei nupta Diomedem peperit.

147. *Nec gemino* cet.] «Neque vero orditur bellum Troianum ab Helenae ortu prodigioso.» Servius ad Aen. III 328: «Ledam Iuppiter in cygnum mutatus gravidam fecit, quae ovum peperisse dicitur, unde nati sunt Helena, Castor et Pollux.» Alium auctorem secutus est Horatius et hic et sat. II 1, 26: *Castor gaudet equis, ovo prognatus eodem Pugnis.* Variaverunt enim rem scriptores mythographi. Helenae autem ortum, ut probabile est, haud procul ab exordio memorabant carmina Cypria, quae Stasino vel Hegesino tribuuntur, apud Athen. VIII 10: *Τοῖς δὲ μετὰ τριτάτην Ἑλένην τέκε, θαῦμα βροτοῖσι· Τήν ποτε καλλίκομος Νέμεσις φιλότητι μιγεῖσα Ζηνί, θεῶν βασιλῆι, τέκε κρατερῆς ὑπ' ἀνάγκης.*

148-152. *eventum*] «καταστροφὴν atque exitum fabulae, quam narrat.» — *festinat*] «ita procedit, ut numquam rhapsodiarum exordiis epilogisque et digressionibus supervacaneis se ipse implicet atque impediat.» — *in medias res*] «ita, ut lector earum principium haud desideret;» veluti statim Odyss. I 11: *Ἔνθ' ἄλλοι μὲν πάντες, ὅσοι φύγον αἰπὺν ὄλεθρον Οἴκοι ἔσαν κτλ.* Cic. ad Att. I 16, 1: *Respondebo tibi ὕστερον πρότερον, Ὁμηρικῶς.* Quintil. VII 10, 11: *ubi ab initiis incipiendum, ubi more Homerico a mediis vel ultimis?* Schol. Ven. ad Iliad. I 8: *Λέγουσι δὲ καὶ ἀρετὴν ποιητικὴν εἶναι τὸ τῶν τελευταίων ἐπιλαμβάνεσθαι καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἀνέκαθεν διηγεῖσθαι.* — *Non secus ac notas*] «quasi debeant iamiam notae esse lectoribus;» quae ipsa maxima est virtus narrationis evidentis ac dilucidae. — *Desperat tractata* cet.] «Omittit omnia, quae ex ipsius sensu vere poetico tractari ideo non debent, quia nulla ars eis *nitorem*, id est ornatum ac venustatem, praebere potest; itaque fines poesis numquam migrat.» — *mentitur*] Consulto duriore hoc verbo usus est, ut significaret, quanta confidentia poetica et quam felici successu Homerus etiam miracula ac portenta finxisset. Aristot. poet. 24 (1460ª, 12): *Δεῖ μὲν ἐν ταῖς τραγῳδίαις ποιεῖν τὸ θαυμαστόν, μᾶλλον δ' ἐνδέχεται ἐν τῷ ἐποποιΐᾳ τὸ ἄλογον. - · Δεδίδαχε δὲ μάλιστα Ὅμηρος καὶ τοὺς ἄλλους ψευδῆ λέγειν ὡς δεῖ.* Plutarch. Non posse cet. 9 p. 1092 F: *Δι' ἣν (ἡδονὴν) οὐδὲ τὸ ψεῦδος ἀμοιρεῖ χάριτος, ἀλλὰ καὶ πλάσμασι καὶ ποιήμασι τοῦ πι-*

Tu, quid ego et populus mecum desideret, audi:
Si plausoris eges aulaea manentis et usque
Sessuri, donec cantor `Vos plaudite' dicat,
Aetatis cuiusque notandi sunt tibi mores

154. «Bland. vetust. habet *plosoris*» Cruq. *fautoris* Bentley coni.

στεύεσθαι μὴ προσόντος ἔνεστιν ὅμως τὸ πεῖθον. — *ita - - ne*] quoniam non consecutionem sed finale enuntiatum adiungitur, ut Terent. Heaut. 783: *ita tu istaec tua misceto, ne me admisceas.* Cfr. v. 225 sqq. — *medio ne discrepet imum*] Cic. de fin. V 83: *Respondent extrema primis, media utrisque, omnia omnibus.*

Vv. 153-178 docet, quomodo in tragoedia et in comoedia exprimi debeant diversi diversarum aetatum mores et affectus, ut veritas poetica sibi constet ac servetur. Leviter tetigerat eandem doctrinam v. 115. Ea tamen differentia utriusque loci est, quod priore docet concordare debere sententias ac verba cum condicione, *aetate*, statu, origine cuiusvis personae, hoc vero, poetae officium esse accurate notare ac diligenter investigare studia atque *ἤθη καὶ πάθη* cuiusque aetatis maxime propria, ut ea ex artis legibus imitari perdiscat. Usus autem esse videtur Aristotelis rhetor. II 12 vel alio rhetore, qui Stagiritae doctrinam secutus erat.

153-155. *Tu*] ut saepe apud Horatium: «Tu, Piso, si forte velis tragoediam componere, et quivis alius meorum lectorum.» — *populus mecum*] «pariterque omnes spectatores, quia sic iubet sensus communis.» — *Si plausoris* cet.] Manifesto est protasis v. 156. Contra alii, in quibus Kiefsling: *audi, Si - - plaudite dicat. Aetatis* cet. Hic adnotavit: «wird nach *audi* stark interpungiert, so würde jeder Hinweis darauf fehlen, dafs H. jetzt nicht mehr von der Herrlichkeit der homerischen Poesie, sondern von den Erfordernissen des Dramas sprechen wolle.» — *plausoris*] Bentleii lectio *fautoris*, praeterquam quod per se parum probabilis est, ideo potissimum reicienda videtur, quia in re scaenica significat eum, qui vel propter studium erga hunc illumve actorem vel etiam nummis conductus huic uni plaudit, dum alios exsibilat; *plausor* contra est, qui sincera artis admiratione impulsus applaudit poetae magis quam histrioni. — *aulaea manentis*] «usque ad fabulae finem attenti;» quibus verbis simul significat se deinceps de genere dramatico praecepta daturum esse. «Pro forma et constructione theatrorum apud veteres aulaeum picturis ornatum vel intextum, ut scaena aperiretur, non tollebatur in altum ut nunc; sed sub pulpita demittebatur sensim involutum cylindro. Apul. met. 10 p. 233 Princ.: *Aulaeo subducto et complicitis sipariis Paridis scaena disponitur.*» Finito actu vel integro spectaculo in altum tollebatur.» Fea. Cfr. ep. II 1, 189. Verg. georg. III 25. Ovid. met. III 111 sqq. — *cantor*] Bentley ad Terent. Andr. extr.: «Cum actores omnes ex scaena exirent, cantoris erat, depositis ex ore tibiis *Plaudite* insonare.» Verum cum quae postremo loquitur persona manifesto illud *Plaudite* populo acclamet (cfr. Cic. Cat. mai. 70. Quintil. VI 1, 52), rectius Hermannus opuscc. I p. 302: «Horatius aperte cantorem et histrionem eundem esse significat.» Res admo-

Mobilibusque decor naturis dandus et annis.
Reddere qui voces iam scit puer et pede certo
Signat humum, gestit paribus colludere et iram
Colligit ac ponit temere et mutatur in horas.
Inberbus iuvenis tandem custode remoto
Gaudet equis canibusque et aprici gramine campi,

157. *maturis* y Bentley — 161. *Inberbus* $\gamma C_1 V$ «cod. Bland. antiq.» Cruq. *Inberbis* reliqui

dum dubia videtur. Ac nescio an rectius H. Schütz: Allerdings spricht in den Komödien, aus denen dies *vos plaudite* entnommen ist, regelmäfsig der zuletzt auftretende Schauspieler - - aber die Worte wurden sicher von einem Tusch des Musikers so übertönt, dafs das Zeichen zum Beifallgeben mit gutem Rechte auf ihn übertragen werden konnte.» — *Mobilibus naturis*] «Naturae humanae mutabiles sunt pro singulorum hominum aetate progrediente; hae igitur mutationes sensim factae et notandae et decore imitandae sunt poetae.» Cfr. Cic. ad fam. III 8, 8: *etsi de tua prolixa beneficaque natura limavit aliquid posterior annus.* Etsi speciosa est Bentleii lectio *maturis*, maxime ideo reicienda est, quod minus rectam ἀντίθεσιν infert inter vv. *mobilis* et *maturus*, qua Horatius pro certo numquam usus esset pro verbis *immaturus*, *viridis*, *florens*, opposito verbo *maturus*. (Sic enim Bentley explicavit: «Ut *maturi anni* constantem et senilem aetatem, ita *mobiles* puerilem iuvenilemque denotant. Verg. georg. III 164: *Iam vitulos hortare viamque insiste domandi*, *Dum faciles animi* iuvenum, *dum* mobilis aetas.») Nihil autem probat Acronis et commentatoris Cruq. *maturus senex* repetitus ex v. 115.

158-160. *Reddere - voces*] «clare loqui, quasi reddens, id est suo loco partim repetens ac proferens voces, quas a parentibus et nutrice *accepit*, didicit, partim interrogationibus apposite respondens.» Catull. 64, 166: *Nec missas audire queunt nec reddere voces.* Verg. Aen. I 409: *veras audire et reddere voces.* — *Signat humum*] «vestigia solo imprimens. Verg. georg. III 171: *summo vestigia pulvere signent* (iuvenci). — *Colligit ac ponit temere*] «uti temere irascitur, ita facile rursus mitigatur.» Cfr. Hand Turs. I p. 462. *Iram colligere*, ut nos *Zorn fassen.* Verg. Aen. IX 63: *collecta rabies edendi.* Ov. met. I 234: *colligit os rabiem.* — *mutatur in horas*] significatione formae mediae, «in singulas horas alius fit,» ut sat. II 7, 10: *clavum ut mutaret in horas.*

161-165. *Inberbus*] Haec forma h. l. praestat propter auctoritatem codicis V. — *tandem*] impatientiam designat, qua adulescentes libertatem expetunt. — *custode remoto*] «paedagogo remoto post sumptam togam virilem.» Cfr. sat. I 6, 81. — *Gaudet equis* cet.] Terent. Andr. 55 sqq.: *Quod plerique omnes faciunt adulescentuli, Ut animum ad aliquod studium adiungant, aut equos Alere aut canes ad venandum aut ad philosophos* cet. — *gramine campi*] Martii, ubi corpora exercebant adulescentes Ro-

Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
Utilium tardus provisor, prodigus aeris,
Sublimis cupidusque et amata relinquere pernix.
Conversis studiis aetas animusque virilis
Quaerit opes et amicitias, inservit honori,
Conmisisse cavet quod mox mutare laboret.
Multa senem circumveniunt incommoda, vel quod
Quaerit et inventis miser abstinet ac timet uti,

168. *permutare* Fδσ

mani. Ovid. fast. III 519: *Altera gramineo spectabis Equiria campo.* — *Cereus*] «flexibilis cerae instar.» Plato legg. I p. 633: *ὠπείας κολακικάς, αἳ καὶ τῶν σεμνῶν οἰομένων εἶναι τοὺς θυμοὺς μαλάττουσαι κηρίνους ποιοῦσιν.* Tales *εὐπλάστους* vocat Aristoteles poet. 17 (1455ª, 33). — *asper*] «repugnans ac pervicax.» — *Utilium tardus provisor*] Aristot. rhet. II 12 (1389ª, 14): *φιλοχρήματοι ἥκιστα (οἱ νέοι) διὰ τὸ μήπω ἐνδείας πεπειρᾶσθαι.* — *Sublimis*] *μεγαλόψυχος*, elatus, *hochfahrend.* Aristot. l. l. *φιλότιμοι μέν εἰσι, μᾶλλον δὲ φιλόνικοι· ὑπεροχῆς γὰρ ἐπιθυμεῖ ἡ νεότης, ἡ δὲ νίκη ὑπεροχή τις.* 1389ª, 31: *Καὶ μεγαλόψυχοι· οὔτε γὰρ ὑπὸ τοῦ βίου πω τεταπείνωνται, ἀλλὰ τῶν ἀναγκαίων ἄπειροί εἰσι, καὶ τὸ ἀξιοῦν αὑτὸν μεγάλων μεγαλοψυχία.* — *relinquere pernix*] Aristot. l. l. 1389ª, 6: *εὐμετάβολοι δὲ καὶ ἀψίκοροι πρὸς τὰς ἐπιθυμίας, καὶ σφόδρα μὲν ἐπιθυμοῦσι, ταχέως δὲ παύονται.*

166-168. *Conversis*] Non est «in unum versis» sed «prorsus mutatis.» — *inservit honori*] «cupide petit honores.» Cic. de off. II 4: *Honoribus inservire coepi meque totum rei publicae tradidi.* — *Conmisisse*] *ἀορίστως*, ita tamen, ut significet infectum quod commiserit fieri non posse. Cfr. v. 98. *Cavere* cum infinitivo iungitur, sicut vv. *curare, velle, cupere.* — *quod mox mutare laboret*] «quod, ubi eum paulo post paenituerit, corrigere plerumque frustra conetur.» Cfr. v. 192 et 435; ep. I 3, 2.

169-174. *Quaerit*] absolute, ut ep. I 7, 57: *et quaerere et uti.* Aristot. l. l. 1389ᵇ, 37: *Πρὸς τὸ συμφέρον ζῶσιν (οἱ πρεσβύτεροι) ἀλλ' οὐ πρὸς τὸ καλόν, μᾶλλον ἢ δεῖ, διὰ τὸ φίλαυτοι εἶναι - - οὔτ' ἐπιθυμητικοὶ οὔτε πρακτικοὶ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ κατὰ τὸ κέρδος.* — *gelide*] Aristot. l. l. 1389ᵇ, 31: *κατεψυγμένοι γάρ εἰσιν, οἱ δέ (νέοι) θερμοί· ὥστε προωδοποίηκε τὸ γῆρας τῇ δειλίᾳ· καὶ γὰρ ὁ φόβος κατάψυξίς τίς ἐστιν* — *spe longus*] Duae exstant h. l. interpretationes: 1) «tardus et difficilis ad sperandum» (Forcell.), «ad hoc iners, unde ipse nihil studiose alacriterque peragit (id quod haud immerito inter senectutis incommoda numeraveris), avide tamen semper exspectat, quid futurum tempus novi gratique ei casu afferat.» Provocant ad Aristot. l. l. § 11: *οἱ πρεσβύτεροι δυσέλπιδες διὰ τὴν ἐμπειρίαν* et Cic. ad fam. II 16, 6: *Recordor desperationes eorum, qui senes erant adu-*

Vel quod res omnis timide gelideque ministrat,
Dilator, spe longus, iners, avidusque futuri,
Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero, castigator censorque minorum.
Multa ferunt anni venientes commoda secum;
Multa recedentes adimunt. Ne forte seniles
Mandentur iuveni partes pueroque viriles,
Semper in adiunctis aevoque morabimur aptis.

172. *lentus - pavidusque* Bentley coni. — 178. *morabimur* αγσ *morabitur* BRFδ C non liquet

lescente me; eos ego fortasse nunc imitor et utor aetatis vitio. Hunc ipsum autem sensum praebet inutilis Bentleii coniectura *spe lentus.* 2) «Senex sperat se vel post decennium hoc vel illud perfecturum vel adepturum, unde in praesentia iners manet, nihil strenue exsequitur.» Idem velle videtur H. Schütz: «der Greis berechnet auf lange Zeit vorher; er dehnt also seine Hoffnungen weit aus, d. h. er erwartet nicht eine baldige Erfüllung derselben, wie der ungeduldige Jüngling, der Hoffnungen, die nicht bald erfüllt werden, schnell wieder aufgiebt. Vgl. *spes longa* c. I 4, 15.» Peerlkampii autem interpretatio, quam Kiefsling complexus est, qui *dilator spe longus* iungenda esse censet, vereor ne aliis non probetur. — *avidusque futuri*] Aristot. l. l. φιλοζώους vocat. Sophocl. fr. 63 N.: *Τοῦ ζῆν γὰρ οὐδεὶς ὡς ὁ γηράσκων ἐρᾷ.* Pro Bentleii coniectura *pavidusque* facit quidem Aristotelis l. l. § 7: καὶ δειλοὶ καὶ πάντα προφοβητικοί, verum parum credibile est in libris notis omnibus illi adiectivo substitutum esse *avidus.* — *Difficilis*] Sat. II 5, 90: *Difficilem et morosum.* Cic. Cat. mai. 65: *At sunt morosi et anxii et iracundi et difficiles senes; si quaerimus, etiam avari.* — *querulus*] et de singulis, quae sentit, incommodis, et de tota temporum condicione, cui minus iam se adaptare potest. Aristot. l. l. 1390^a, 22: ὀδυρτικοί εἰσι, καὶ οὐκ εὐτράπελοι οὐδὲ φιλογέλοιοι.

175-178. *anni venientes*] Cfr. ad od. II 5, 14: *illi, quos tibi dempserit, Apponet annos.* Soph. Trachin. 547: *Ὁρῶ γὰρ ἥβην τὴν μὲν ἕρπουσαν πρόσω, Τὴν δὲ φθίνουσαν.* «Anni autem *venire* dicuntur ad quadragesimum sextum usque annum, inde *abire* iam accedente senectute.» Comm. Cruq. — *Multa - adimunt*] Ep. II 2, 55: *Singula de nobis anni praedantur euntes.* — *Ne forte* cet.] «Ut ne pervertamus aetatum χαραχτῆρας, studiose ad naturam ipsam eos describemus.» Alii vv. *Ne forte - - viriles!* pro imperativo habent, cui subiungantur vv.: «potius *semper morabimur*» cet.; quae quidem mera atque inutilis repetitio est praecepti vv. 156 et 157 propositi. — *Mandentur*] Cfr. v. 104. — *seniles - - viriles*] De homoeoteleutis cfr. ad v. 99 sq. Eustathius ad Iliad. XXII 383: ἔχει δὲ κάλλος καὶ τὰ ἐν τέλει στίχων δύο πάρισα, τὸ τοῦδε πεσόντος καὶ Ἕκτορος οὐχέτ' ἐόντος. — V. *aevo* ad utrumque v. *adiunctis* (τοῖς παραχειμένοις, «propriis») et

Aut agitur res in scaenis aut acta refertur.
Segnius inritant animos demissa per aurem,
Quam quae sunt oculis subiecta fidelibus et quae
Ipse sibi tradit spectator: non tamen intus
Digna geri promes in scaenam multaque tolles
Ex oculis, quae mox narret facundia praesens.
Ne pueros coram populo Medea trucidet,

aptis pertinet. — *morabimur*] Qui praetulerunt *morabitur*, supplebant «poeta».

Vv. 179-192 ita cohaerent cum prioribus: «Neque vero sufficit mores ac sermonem diversarum condicionum et aetatum observasse; quid scaenae praeterea conveniat, probe attendendum est, ne offendantur oculi facinoribus nimis atrocibus, neve miraculo prorsus incredibili oculis proposito θαυματοποιὸν et γόητα potius quam poetam videre atque audire nobis videamur; neu nimium brevis aut longa sit fabula ipsa, neu deus ex machina sine necessitate inducatur, neve inutilibus quartae alicuius personae sermonibus spectatorum animus distrahatur ac refrigescat.»

179-184. *aut acta refertur*] In tragoediis Graecis, quae extra scaenam geruntur, ut Antigonae Haemonisque mortem apud Sophoclem, pugnae exitum in Euripidis Supplicibus, ἄγγελος, quae pone scaenam in regia accidunt, ut mortes Eurydicae, Iocastae, Deïanirae, ἐξάγγελος facunde narrat. — *Segnius* cet.] Est veluti proverbium iam apud Herodotum I 8: ὦτα γὰρ τυγχάνει ἀνθρώποισι ἐόντα ἀπιστότερα ὀφθαλμῶν, alibi sic inversum: πιστότερα ὄψις ὠτων. — *demissa per aurem*] Verg. Aen. IV 428: *Cur mea dicta negat duras demittere in auris.* — *fidelibus*] «quibus quisque necessario fidem habet.» Seneca epist. 6, 5: *Homines amplius oculis quam auribus credunt.* — *intus Digna geri*] partim foeda et atrocia, quae nimio horrore ac terrore spectatorem afficerent, partim incredibilia, ut transformationes illae Procnes et Cadmi a mythologis traditae, quae, si coram populo fierent, speciem praeberent prope ridiculam. Utriusque rei exempla mox proponuntur. *Digna geri* ut sat. I 4, 31: *dignus describi*, 25: *Culpari dignos*, alibi. — *facundia praesens*] «nuntius, qui horribilis aut prodigiosi alicuius facti testis fuit oculatus ac vel propterea facunde illud narrabit.» Atque re vera, dum cessat actio, eo facundiores debent esse suntque apud Graecos huiusmodi narrationes, ut auditorum mentes detineant. Alii explicant: «nuntius, qui sane poterit talia narrare praesens praesenti populo;» verum aliter quam praesens in scaena ille narrare nequit; itaque otiosum est epitheton.

185-188. *Ne*] Hanc particulam Bentley recte restituit, in eo tamen falsus, quod haec omnia a vv. praecedentibus pendere opinatus est. Incipiunt hinc exempla aliquot eorum, quae ex oculis tollenda sint, et per se quidem posita. — *pueros*] «quorum nomina Medus et Mermerus.» Acro. — *Medea trucidet*] Cfr. v. 123. Quod hic dissuadet Horatius vitium, sua in Medea commisit Seneca v. 975. — *Procne*] Quam fabulam tractavit Sophocles

Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus,
Aut in avem Procne vertatur, Cadmus in anguem.
Quodcumque ostendis mihi sic, incredulus odi.
Neve minor neu sit quinto productior actu
Fabula, quae posci volt et spectanda reponi. 190

190. *et spectanda* aγCRF *et exspectanda* B *et spectata* δσ

in Tereo, de quo tyranno in upupam mutato cfr. Aristoph. Aves 100 sq. cum schol., collato imprimis Welckero *Gr. Tragödien* I p. 383, qui *μεταμορφώσεις* illas non *ἐξάγγελον*, sed deum ex machina spectatoribus narrasse suspicatur. — *Cadmus in anguem*] Cfr. Ovid. met. IV 563 sqq. Tenuia quaedam supersunt vestigia Cadmi Euripidei (fr. 451 N.). — *incredulus*] Refertur non tam ad Medeam et Atreum filios Thyestae fratris coquentem (cfr. v. 91), quam ad Procnen in hirundinem (cfr. od. IV 12, 6) et Cadmum in draconem mutatum. — *odi*] «respuo;» «intolerabile mihi videtur.»

189. 190. *Neve - neu*] Hand Turs. IV p. 174: «*neu - neu* optimus quisque scriptor dicit, quando utrique parti una est ratio unumque verbum, sed *ne - neu*, ubi duobus verbis distinguuntur res, quarum neutri concedatur esse.» — *minor - - productior*] «Certum modum et *ἁρμονίαν* requirit fabula; nam si nimium brevis est, spectatoris mentem non explet nec satis *δι' ἐλέου καὶ φόβου περαίνει τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν.* (Aristot. poet. 6, 2.) Sin iustum modum excedit, ipsa haec productio minuit sensimque consumit spectantium affectus.» — *quinto - actu*] In quinos actus Romani inde a Varrone (Ribbeck, Röm. Trag. p. 642) — nam poetis antiquis, ut Terentio et Plauto, haec divisio nondum cognita erat (Lorenz, Mostell. Einl. p. 17) — dividebant fabulas; contra veteres Graeci in *πρόλογον*, *ἐπεισόδια (τρία)* et *ἔξοδον*, ita ut reapse divisio ad idem rediret. Graecae artis vocabulis praesertim *ἐπεισοδίων* non facile reddendis Latini substituerunt magis obvium *actuum* nomen. Arist. poet. 12 (1452b, 19): *Ἔστι δὲ πρόλογος μὲν μέρος ὅλον τραγῳδίας τὸ πρὸ χοροῦ παρόδου, ἐπεισόδιον δὲ μέρος ὅλον τραγῳδίας τὸ μεταξὺ ὅλων χωρικῶν μελῶν, ἔξοδος δὲ μέρος ὅλον τραγῳδίας μεθ' ὃ οὐκ ἔστι χοροῦ μέλος.* Cicero quidem ad Quint. frat. I 1, 46: *Illud te - - et oro et hortor, ut tamquam poetae boni - - solent, sic - - diligentissimus sis, ut hic tertius annus imperii tui tamquam tertius actus perfectissimus atque ornatissimus fuisse videatur.* Tertius autem Quinti annus imperii eius ultimus erat; Marcus igitur fabulae actum tertium manifesto pro ultimo habuit, separans ab actibus *πρόλογον* et *ἔξοδον*. Donatus ad Ter. Adelph. III 1: *tragoedia in tria dividitur, exspectationem, gesta, exitum.* At idem in praef. eiusdem fabulae: *haec etiam ut cetera huiuscemodi poemata quinque actus habeat necesse est choris divisos a Graecis poetis, quos etsi retinendi causa iam inconditos spectatores minime distinguunt Latini comici - - tamen a doctis veteribus discreti atque disiuncti sunt.* — *spectanda*] Non est, quod a scriptura omnium fere codicum, quam etiam Porph. habet in lemmate: *quae posci volet*

Nec deus intersit, nisi dignus vindice nodus
Inciderit; nec quarta loqui persona laboret.
Actoris partis chorus officiumque virile
Defendat, neu quid medios intercinat actus,

et spectanda reponi, discedamus, v. sat. I 10, 39: *Nec redeant iterum atque iterum spectanda theatris.*

191. 192. *Nec deus* cet.] Cic. de nat. deor. I 53: *ut tragici poetae, cum explicare argumenti exitum non potestis, confugitis ad deum.* Qua solutione nimis facili, sed arti contraria, cum solutio ex ipsius fabulae oeconomica dispositione prodire ac per se dilucida esse debeat, saepe abusi sunt Euripides et illi, de quibus Aristoteles poet. 15 (1454ª, 37): *φανερὸν ὅτι καὶ τὰς λύσεις τῶν μύθων ἐξ αὐτοῦ δεῖ τοῦ μύθου συμβαίνειν, καὶ μὴ ὥσπερ ἐν τῇ Μηδείᾳ ἀπὸ μηχανῆς.* Plato Cratyl. p. 425 D: *ὥσπερ οἱ τραγῳδοποιοί, ἐπειδάν τι ἀπορῶσιν, ἐπὶ τὰς μηχανὰς ἀποφεύγουσι θεοὺς αἴροντες.* Suidas in v. *Ἀπὸ μηχανῆς: Οἱ γὰρ τῶν τραγῳδιῶν ποιηταὶ - - εἰώθασι θεοὺς εἰσάγειν οὐκ ἀπ' αὐτῆς τῆς σκηνῆς ὁρμωμένους, ἀλλ' ἐξ ὕψους ὑπό τινος μηχανῆς - - - ἐλέγετο δὲ θεὸς ἀπὸ μηχανῆς.* — *dignus vindice nodus*] «cum aliter fieri nequit, ut apud Sophoclem sine Herculis interventu Philoctetes non Troiam, sed in patriam proficisceretur, in Euripidis Hippolyto, nisi Diana intercederet, ille cum patre in gratiam non rediret. *Vindex* igitur «qui summo in periculo versantem subito liberat et eripit.» Gesn. — *nec quarta* cet.] «Tragicus id cavere debet, ne attentum spectatoris animum eo dividat, quod in eadem scaena post *πρωταγωνιστήν*, *δευτεραγωνιστήν*, *τριταγωνιστήν*, inducat etiam quartam personam, cuius partes paene supervacaneae sint, adeo ut *loqui laboret*, difficulter ac moleste sermoni sese intrudat.» Quod studiose vitarunt poetae Graeci, minus Latini, ut ait Diomedes p. 491 K.: *Latini scriptores complures personas in fabulas introduxerunt ut speciosiores frequentia facerent.*

193-195. *Actoris* cet.] Absolutis eis, quae de singulis personis et de eis, quae *ἀπὸ μηχανῆς* vocabant, erant tradenda, iam transit ad chori officium et *ἁρμονίαν* cum integra tragoedia vv. 193-201. Horatii autem praecepta ad chori Graeci potissimum exemplaria referri videntur, etsi similes ex parte Graecis fuisse etiam Latinos choros minime ignorabat neque h. l. oblitus erat. Vix enim tam accurate chori leges exposuisset Horatius, si ex Romana tragoedia ille plane remotus esset, ut multi falso contenderunt, qui refutantur partim reliquiis ex Ennii et Pacuvii choris nobis servatis (Scr. ad Herenn. II 36. Gell. XIX 10, 12), partim Accii Phoenissis, a choro sic inscriptis. Cfr. Ribbeck, Röm. Trag. 637 sqq. «Chorus» inquit «particeps sit actionis eamque *pro virili parte* adiuvet, hoc est pro eo, quod officii eius est.» Sic recte Lambinus. Vitiosas aliorum interpretationes consulto praetereo excepta recenti hac omnium perversissima: «Actoris (personae primariae) partes et (eiusdem actoris, non suum) officium virile (virum fortem decens) chorus (non agens) tueatur.» Hoc autem praeceptum gravissimum ac prorsus necessarium factum erat ad diiudicandas veteres tragoedias et ad novas saltem apud Romanos componendas, ex quo Agathon, Euri-

Quod non proposito conducat et haereat apte. 195
Ille bonis faveatque et consilietur amice
Et regat iratos et amet peccare timentis;

196. «*consilietur*. sic legitur per s literam in omnibus scriptis» Cruq. *amicis* R — 197. *pacare tumentis* y Bentley, Orelli, Haupt, Vahlen *pacare timentis* Keller, Kiefsling «*peccare timent*. codex Busl. habet *pacare*, quae genuina mihi videtur lectio» Cruq.

pidi aetate suppar, *ἐμβόλιμα* in tragoedias recepit, id est cantica ab argumento aliena et pro poetae arbitrio inserta. Vide statim Aristotelis locum. — *Defendat*] «strenue officio fungatur.» Cfr. sat. I 10, 12. — *neu quid* cet.] «Ne canantur inter actus *μέλη χορικά*, in quibus de aliis omnibus agatur quam de actione ipsa.» Mire concordat Aristoteles poet. 18 (1456 a, 25): *Καὶ τὸν χορὸν δὲ ἕνα δεῖ ὑπολαβεῖν τῶν ὑποκριτῶν, καὶ μόριον εἶναι τοῦ ὅλου, καὶ συναγωνίζεσθαι μὴ ὥσπερ Εὐριπίδῃ ἀλλ' ὥσπερ Σοφοκλεῖ. τοῖς δὲ λοιποῖς τὰ ᾀδόμενα μᾶλλον τοῦ μύθου ἢ ἄλλης τραγῳδίας ἐστίν· διὸ ἐμβόλιμα ᾄδουσιν, πρώτου ἄρξαντος Ἀγάθωνος τοῦ τοιούτου· καίτοι τί διαφέρει ἢ ἐμβόλιμα ᾄδειν ἢ ῥῆσιν ἐξ ἄλλου εἰς ἄλλο ἁρμόττειν ἢ ἐπεισόδιον ὅλον;* Cum apud Euripidem chorus laxo cum ipsa actione vinculo coniunctus esset, posterioribus temporibus invaluit mos, absurdus ille quidem, sed ad minuendas expensas necessarius, ut in scaena recitarentur tantum *τὰ ἰαμβεῖα*, omitterentur *τὰ μέλη*, ut testatur Dio Chrysost. or. XIX p. 487 R. — *proposito conducat*] «iuvet et prosit primum ad implicationem, postremo ad solutionem fabulae, ut cum chorus praesagit sensim appropinquantem vindictam divinam.» — *haereat apte*] «artissime cohaereat cum *μύθῳ* ipso.»

196. 197. *bonis faveat*] «semper cum personis probis atque honestis faciat;» etsi interdum veluti coactus atque cedens tyrannorum impotentiae, eorum minis atrocibusque iussis se subicit, ut fit in Antigona. — *et consilietur*] «consilium det.» Cfr. od. III 3, 17. — *regat iratos*] ut facit in Oedipo rege, in Antigona cet. — *amet peccare timentis*] Hanc lectionem omnium (praeter unum deterrimum) codicum cum H. Schützio servandam puto; nam nihil offensionis habet et ab eodem optime defenditur: «Der Ausdruck ist echt horazisch, so gut wie *oderunt peccare* ep. I 16, 52 ebenfalls in Verbindung mit *boni; peccare vetantis* ep. II 1, 23. Es ist mit *boni* keineswegs identisch. H. versetzt uns auf die Bühne, wo der Handelnde im Begriff steht, eine falsche oder schlechte That zu begehen, aber vor der Ausführung derselben seine Scheu ausspricht. Da hat der Chor so recht seine Aufgabe zu erfüllen, indem er den Schwankenden zur Tugend zurückführt.» Quod editores recentiores plerique, in quibus Orelli, receperunt, Bentleii acumini debetur: *pacare tumentis*, neque dubium est, quin per se aptissimum sit et optime conferri possint sat. II 3, 213: *Purum est vitio tibi, cum tumidum est, cor?* Claudian. IV Cons. Honor. 221 de virtute: *Hanc tamen haud quisquam, qui non agnoverit ante Semet et Incestos animi pacaverit aestus, Inveniet.* Chorus *regit iratum*, qui adversario absente saevum aliquod facinus in eum molitur, *pacat tumentes*, acerrime inter

Ille dapes laudet mensae brevis, ille salubrem
Iustitiam legesque et apertis otia portis;
Ille tegat conmissa deosque precetur et oret,
Ut redeat miseris, abeat fortuna superbis.
Tibia non ut nunc orichalco vincta tubaeque

202. *iuncta* C *vincta* reliqui «duo Bland. habent cum Diu. et Tons. *iuncta*. Bland. antiq. - - legunt *vincta*» Cruq.

se altercantes ac mutuas minas alterum in alterum iacientes. Minime placet, quod nuperrime Kiefsling probavit: *amet pacare timentis*, quod vel Orellio prorsus ἄχυρον visum est, quoniam timentes non pacari sed confirmari, excitari necesse est.

198-201. *mensae brevis*] «sobriae» ut ep. I 14, 35: *Cena brevis*. Omnino chorus ubique inculcat illam Graecorum primariam sententiam: *Τὸ μέτρον ἄριστον*. — *Iustitiam*] Innumerabilibus enim locis celebratur in tragoediis Graecis *Δίκη ξύνεδρος Ζηνὸς ἀρχαίοις νόμοις*. (Oed. Col. 1382.) — *legesque*] praesertim ubi a tyrannis violantur. Cfr. Oed. Tyr. 863 sqq. — *apertis otia portis*] Cfr. od. III 5, 23: *Portasque non clausas* cet. Sic Euripides Cresph. (453 N.): *Εἰρήνα βαθύπλουτε καὶ Καλλίστα μακάρων θεῶν, Ζῆλός μοι σέθεν. ὡς χρονίζεις*. — *tegat conmissa*] Ep. I 18, 38: *Conmissumque teges*. Illustria exempla sunt Soph. Electr. 469: *Σιγὴ παρ' ὑμῶν, πρὸς θεῶν, ἔστω, φίλαι*. Idem in Phaedrae fr. 618 N.: *Σύγγνωτε κἀνάσχεσθε σιγῆσαι. τὸ γὰρ Γυναιξὶν αἰσχρὸν σὺν γυναικὶ δεῖ στέγειν*. Eurip. Hippol. 712.

Vv. 202-219 sane referuntur ad scaenam potissimum Romanam. Agit autem h. l. Horatius de necessaria tragoediae antiquae parte, de melopoeia, id est de chori cantu ac symphoniis illius verba comitantibus, aptissime hunc locum capiti, quo chori officium tractaverat, subiungens. Est autem *μελοποιΐας* tragicae historia, ut ita dicam, poetica, inter Athenas, Romam, poetaeque *φαντασίαν* mire fluctuans. Hoc autem inde a v. 200 usque ad 219 imprimis demonstratum it, sicuti *μελοποιΐα* saenica paulatim magis tumultuosa atque artificiosa facta sit, ita etiam chori eloquium partim sublimius, partim etiam obscurius, quam initio fuerit, quasi necessario evasisse.

202-207. *Tibia* cet.] «Tibia enim ante non erat ita ornata neque tam multis foraminibus tubae aemula. - - Ostendit luxuriam recentem et ambitionem ratam esse, antiquitatem vero severam fuisse.» Acro. Poll. IV 80: *καὶ τέως μὲν τέτταρα τρυπήματα εἶχεν ὁ αὐλός· πολύτρητον δ' αὐτὸν ἐποίησε Διόδωρος ὁ Θηβαῖος*. — *non, ut nunc*] Cfr. Pratinam apud Athen. XIV 8: *Ἐμὲ δεῖ κελαδεῖν, ἐμὲ δεῖ παταγεῖν· - - ὁ δ' αὐλὸς Ὕστερον χορευέτω· Καὶ γὰρ ἐσθ' ὑπηρέτας κώμων μόνον*. Plutarchus de music. 30: *ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐλητικὴ ἀπὸ ἁπλουστέρας εἰς ποικιλωτέραν μεταβέβηκε μουσικήν κτλ*. — *orichalco*] Cfr. Platonis Critiam p. 114 E. Strab. XIII p. 909. Plin. h. n. XXXIV 2: *Cyprii aeris - - vilitas praecipua reperto - - aurichalco, quod praecipuam bonitatem admirationemque diu obtinuit nec*

Aemula, sed tenuis simplexque foramine pauco
Adspirare et adesse choris erat utilis atque
Nondum spissa nimis conplere sedilia flatu;
Quo sane populus numerabilis utpote parvus
Et frugi castusque verecundusque coibat.
Postquam coepit agros extendere victor et urbis
Latior amplecti murus vinoque diurno

203. *pauco* aγBCσ *parvo* RFδ «Bland. duo» Cruq.

reperitur longo iam tempore effeta tellure. «Tibia, qua intercinitur, non erat aut tam pretiosa aut tam magna, quam nunc est, quae orichalco ornatur, quod simillimum brateae aureae est.» Porph. — *vincta*] Sive legis *vincta* sive *iuncta*, aeque explicandum est cum Fea: «Progressu temporis amplior et longior facta est, ut sonum graviorem redderet, *quod tibiae incremento longitudinis fiunt graviores*, ut inquit Censorinus c. 10. Haec ut facilius portaretur, in partes secabatur, quarum orae internae vel auro vel orichalco circumdabantur, ut ad opus committi et iungi possent, et postea disiungi et loculo servari.» Iam consentaneum est eas iuncturas sive vincturas etiam externas fuisse, tibiae ornamento destinatas. Quamquam in codd. antiquioribus vv. *vincta* et *iuncta* distingui vix queunt, prius tamen verbum h. l. sane magis poeticum est et ab antiquissimis codd. satis firmatur. — *tubaeque Aemula*] sono acuto et chori verba superante. — *tenuis*] «quod ad sonum spectat.» — *foramine pauco*] «Varro ait in tertio Disciplinarum et ad Marcellum de lingua Latina, quattuor foraminum fuisse tibias apud antiquos, et se ipsum ait in templo Marsyae vidisse tibias quattuor foraminum. Quare quaterna tantum foramina antiquae tibiae habuerunt; alii dicunt, non plus quam tria.» Acro. — *Adspirare*] *den Ton angeben.* — *adesse*] *begleiten.* — *spissa nimis - - sedilia*] Cfr. v. 381: *spissae - - coronae;* ep. I 19, 41: *Spissis - theatris.* — *complere*] «adeo ut in theatro multo minore quam nostra nunc sunt, nondumque spectatoribus nimis referto, ab omnibus, quantum satis erat, exaudiri posset.» — *sane*] «ut per se intellegitur.» — *numerabilis*] Apud neminem ante Horatium hoc vocabulum nunc reperitur. Ipsene detorsit a Graeco εὐαρίθμητος? Theocr. 16, 87: ἀριθμητοὺς ἀπὸ πολλῶν. Post Horatium Ovidius met. V 588: *per quas* (aquas) *numerabilis alte Calculus omnis erat.* Stat. Theb. III 163: *numerandaque funera passi.* — *castusque verecundusque* ideo etiam, quod ad Liberi patris cultum pertinebat δρᾶμα. V. autem *castus* refertur ad religionem. Cic. de leg. II 19: *Ad divos adeunto caste.*

208-213. *victor*] populus. Apud Graecos refertur ad tempora post τὰ Περσικά, cfr. ad ep. II 1, 3 sqq.; apud Romanos post profligata bella Punica. — *urbes*] Recte se habet pluralis codicum antiquissimorum, cum de Graecis et Romanis communiter loquatur. Vide, quae supra de toto h. l. diximus. — *Latior*] h. l., ut consentaneum est, significat: «spatiosior, amplior, quam initio fuerat;» neutiquam vero eo sensu, quo de Babylonis muro Hyginus

Placari Genius festis inpune diebus,
Accessit numerisque modisque licentia maior.
Indoctus quid enim saperet liberque laborum
Rusticus urbano confusus, turpis honesto?
Sic priscae motumque et luxuriem addidit arti
Tibicen traxitque vagus per pulpita vestem;
Sic etiam fidibus voces crevere severis,

214. «unus cod. Bland. in hoc et sequenti (216) versu pro *sic* habet *hic*» Cruq.

fab. 223: *latum pedes XXV*, adeo ut supervacanea, etsi per se recta, sit Bentleii coni. *laxior*. — *vinoque diurno*] «conviviis tempestivis; indulgebant enim Genio.» Ep. I 19, 11: *Nocturno certare mero, putere diurno*. — *Placari Genius* cet.] Cfr. ep. II 1, 144. — *inpune*] «nec more iam nec lege id vetante;» «sine metu alicuius et reverentia.» Comm. Cruq. — *numerisque modisque*] «rhythmis ac modulationibus.» Cfr. ep. II 2, 144. — *Indoctus* cet.] «Quomodo enim» inquit «indocta atque mire confusa haec multitudo verae ac simplicis musicae sensum ac iudicium retinuisset? Immo ingenti sono strepituque tibiarum gaudebat turba.» — *liberque laborum*] «cum diebus festis ab opere rustico requiescens unice voluptatem et oculorum auriumque oblectationem quaereret indocta *(ἀπαίδευτος)* illa et permixta ex omnibus hominum generibus multitudo.» Cfr. od. III 17, 16: *Cum famulis operum solutis;* sat. II 2, 119: *operum vacuo;* ep. II 1, 140: *levantes tempore festo Corpus et ipsum animum*. V. *liber* cum genit. est constructio fere poetica. Verg. Aen. X 154: *libera fati;* Lucanus VI 301: *libera legum Roma;* Silius V 212: *erepto metuendi libera caelo* (iuventus). — *turpis*] «infimae sortis homines.»

214. 215. *motum*] *κίνησιν*, *Lebhaftigkeit*. Significat igitur numeros modosque celeriores et saltationem his accommodatam: ex parte etiam de tibicinum gesticulatione accipiendum videtur, ut colligere licet ex Aristotelis loco mox afferendo. — *luxuriem*] Plin. h. n. XVI 36, 66: *postquam varietas accessit et cantus quoque luxuria* cet. Haec sane referuntur etiam ad Romanorum musicam scaenicam. Cfr. Cic. de leg. II 39: *Illud quidem video, quae solebant quondam compleri severitate iucunda Livianis et Naevianis modis, nunc ut eadem exsultent, ut cervices oculosque pariter cum modorum flexionibus torqueant!* — *vagus*] «modo dextrorsum, modo sinistrorsum, chorum praecedens.» Adi. *vagus* sane *κατ' εἰρωνείαν*, ut facile recorderis Aristotelis poet. 26 (1461 b, 30): *πολλὴν κίνησιν κινοῦνται, οἷον οἱ φαῦλοι αὐληταὶ κυλιόμενοι, ἂν δίσκον δέῃ μιμεῖσθαι, καὶ ἕλκοντες τὸν χορυφαῖον, ἂν Σκύλλαν αὐλῶσιν*. — *vestem*] «syrma tragicum.» Cfr. ep. II 1, 207. Sic Lucianus Nigr. 11 deridet histriones, cetera ineptos, *χρυσίδας ἠμφιεσμένους*.

216-219. *fidibus*] «*Sic*, eadem necessitate, *fidibus* prius *severis* et habentibus gravem sonum *crevere voces* propter gravitatem, quia semitonium est inventum, ut acutae

Et tulit eloquium insolitum facundia praeceps,
Utiliumque sagax rerum et divina futuri
Sortilegis non discrepuit sententia Delphis.

voces gravibus consonarent.» Schol. codicis Monac. Aristot. probl. 19, 49 (922b, 14): *ἡ ὑποδωριστὶ (ἦθος) ἔχει μεγαλοπρεπὲς καὶ στάσιμον, διὸ καὶ κιθαρῳδικωτάτη ἐστὶ τῶν ἁρμονιῶν· ταῦτα δ' ἄμφω (ἡ ὑποδωριστὶ καὶ ἡ ὑποφρυγιστί) χορῷ μὲν ἀνάρμοστα, τοῖς δὲ ἀπὸ σκηνῆς οἰκειότερα κτλ. — tulit eloquium*] «Quo aemularetur musicam concitatiorem, poesis chorica ipsa quoque concitatior facta est et *tulit*, id est creavit sibi (sat. II 2, 93) atque assumpsit elocutionem a volgari consuetudine longe remotam, unde difficilior semper intellectu et oraculorum similis facta est, partim nobiles gravesque *γνώμας* proferens, partim, quasi ipse chorus futuri gnarus esset, occulte significans, quem fabula esset exitum habitura, cui personarum mors, cui victoria fato destinata esset.» — *facundia praeceps*] «tropi audaciores,» ut est apud Cic. pro Cael. 35: *mente nescio qua effrenata atque praecipiti.* Quintil. XII 10, 73: *dicendi genus, quod - - praecipitia pro sublimibus habet.* Plin. ep. IX 26, 2: *debet orator - - saepe accedere ad praeceps; nam plerumque altis et excelsis adiacent abrupta.* Ex hoc loco origo tropi perspicitur. — *Sortilegis - - Delphis*] Priscum morem Italicum (recordare Fortunarum Antiatum et Praenestinae) ad oraculum Delphicum transfert. *Χρησμοί* autem *εὖ καὶ ποικίλως πως καὶ σοφῶς ᾐνιγμένοι.* Aristoph. Eq. 195 sq. Plato legg. 4 p. 719 C.: *ποιητὴς ὁπόταν ἐν τῷ τρίποδι τῆς Μούσης καθίζηται, τότε οὐκ ἔμφρων ἐστίν.* Atque hoc versiculo simul significat chororum et sublimitatem et obscuritatem, qua interdum etiam antiquis quasi involuti videbantur. Ceterum haec vv. 216-219 ad Graecarum tragoediarum choros dumtaxat referri apparet; de paucis illis Latinis haec dici non poterant. At vero neminem fugere potest in toto hoc de choris Graecis loco mirifice misceri et laudem et lenem quandam ironiam, quoniam quidem choros praesertim Aeschyleos Horatio difficiliores intellectu atque obscuriores visos esse vix quisquam negabit. Pertinet huc etiam *eloquium* illud *insolitum*, mire remotum a sermone cotidiano, cuius poeticam imaginem referunt iambi.

Vv. 220-250 a tragoedia transit ad drama satyricum, cuius leges copiose exponuntur. «Cum non in eo versaretur poesis satyrica, ut graves personas risui et contemptui exponeret, sed ut servata earum dignitate satyrorum petulans lascivia hilaritatem excitaret, consentaneum erat, ut sermo in universum idem esset, qui in tragoedia, sed admitterentur verba loquendique formae ex cotidiano usu petitae, numerique versuum aliquid de severitate legum, quae tragoediis propriae sunt, remitterent.» Hermann in praef. ad Eurip. Cycl. p. XIV. Sequitur autem opinionem communem, ex qua, cum Thespis invenisset tragoediam, non ita multo post trilogiis tragicis addita sint dramata satyrica. «Iam cum in his quoque dei atque heroes inducantur, praecipue demonstrandum est, quibus in rebus differant a tragoedia.» Ita enim connectendus hic locus videtur cum tragoediae recte componendae praeceptis, quae praecedunt. Totus autem loci color eiusmodi est, ut dubitare vix queamus, quin Horatius docere voluerit, quomodo ad

Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum,
Mox etiam agrestis Satyros nudavit et asper
Incolumi gravitate iocum temptavit eo, quod
Inlecebris erat et grata novitate morandus
Spectator functusque sacris et potus et exlex.
Verum ita risores, ita commendare dicacis

220. *cantavit* γ — 222. *locum* δ C non liquet

Graecarum exemplum Latinae scribendae essent fabulae satyricae, si quis hoc in genere elaborare vellet; inceptum tamen hoc esse longe difficillimum et quod successum probabiliter non sit habiturum, quippe quod Romanorum indoli moribusque minus aptum sit. Cfr. Welcker, Griech. Trag. p. 1361, Munk, de fabulis Atellanis p. 76 sqq., Ribbeck, Röm. Trag. 623.

220-224. *Carmine - tragico*] Sic Vergilius ecl. 9, 33 Pollionis tragoedias *carmina* vocat. — *qui* cet.] Non dicit Thespin invenisse drama satyricum, sed hoc: «non ita multo post inventam tragoediam illud quoque genus inventum esse,» et quidem a Pratina, Aeschyli aequali. — *vilem - ob hircum*] Hinc ipsum nomen τραγῳδίας *(Bocksopfergesang)*. Rectae originis huius vocis, quae invenitur Etym. Magn. s. v. τραγωδία: ὅτι τὰ πολλὰ οἱ χοροὶ ἐκ σατύρων συνίσταντο, οὓς ἐκάλουν τράγους, Horatius, vulgarem doctrinam grammaticorum secutus, aeque ignarus videtur fuisse atque historiae tragoediae. Nam tragoedia ex dramate satyrico exorta est, non drama sat. ex tragoedia, quod confirmat Arist. poet. 4: διὰ τὸ ἐκ σατυρικοῦ μεταβαλεῖν ὀψὲ ἀπεσεμνύνθη. Cfr. Bergk, Griech. Litt. III 261 sqq. De tragoediae origine cfr. ad v. 276. — *nudavit*] «primus nudos induxit in scaenam,» id est «hoc fabularum genus invenit.» — *asper*] = *derb*. Maxime in eis, quae Satyris tribuebantur, consulto rusticius ac minus polite iocabantur, quam solebat comoedia nova. — *Incolumi gravitate*] deorum atque heroum, qui una cum Satyris inducebantur. — *novitate*] quae in ipso sita erat, quod Satyri in scaena agebant. Ovid. met. IV 284: *dulcique animos novitate tenebo*. — *morandus*] «retinendus in theatro post spectatam trilogiam tragicam ac grate delectandus.» — *sacris*] unde dies festi ordiebantur omnes. Cfr. Bergk l. l. 24 sqq. — *exlex*] «feriatus ac propter hanc summam hilaritatem iam non facile in ordinem cogendus, si forte interpellare vellet actores.» «Qui spectator veniebat post sacrificia, iam pransus, iam potus.» Acro.

225-230. *risores*] «ridicula dicta proferentes.» Demetr. Phal. § 169: ὁ γέλως ἐχθρὸς τραγῳδίας· οὐδὲ γὰρ ἐπινοήσειεν ἄν τις τραγῳδίαν παίζουσαν, ἐπεὶ σάτυρον γράψει ἀντὶ τραγῳδίας. Satyrici autem dramatis scriptores eligebant actiones, quarum participes fuisse aut spectatores saltem fingi possent Satyri, veluti Euripides Cyclopem, Autolycum, Sisyphum, Scironem, Syleum. Rem persentisces ex Aeschyli Prometheo ignifero frg. 207 N. apud Plut. de utilitate ex inim. perc. p. 86 F: Τοῦ δὲ Σατύρου τὸ πῦρ ὡς πρῶτον ὤφθη βουλομένου φιλῆσαι καὶ περιβαλεῖν, ὁ Προμηθεύς·

Conveniet Satyros, ita vertere seria ludo,
Ne quicumque deus, quicumque adhibebitur heros,
Regali conspectus in auro nuper et ostro,
Migret in obscuras humili sermone tabernas,
Aut, dum vitat humum, nubis et inania captet.
Effutire levis indigna tragoedia versus,

226. *Conveniat* B

Τράγος γένειον ἄρα πενθήσεις σύ γε. — *commendare*] «efficere, ut a populo benevole spectentur.» — *dicacis*] Quintil. VI 3, 21: *Dicacitas sine dubio a dicendo, quod est omni generi commune, ducta est; proprie tamen significat sermonem cum risu aliquos incessentem.* Sat. I 4, 83: *Qui captat risus hominum famamque dicacis.* — *ita vertere seria ludo*] «tragoedorum res utiles et honestas, res tristes ac tragicas, rebus ludicris et satyricis, id est ita tragoediae immiscere satyram (satyricum genus).» Comm. Cruq. *Rebus* tamen *tristibus* substitue potius *ῥύθμους* tragicis affines. — *nuper*] Pro notione huius v. interpretandum est: «iidem dii atque heroes, qui in tragoediis saepe conspecti notissimi nobis sunt;» ut satis festive Antiphanes in Meinekii fr. com. III p. 106: *ἂν πάλιν Εἴπῃ τις Ἀλκμαίωνα, καὶ τὰ παιδία Ἅπαντ' εὐθὺς εἴρηχ', ὅτι μανεὶς ἀπέκτονεν Τὴν μητέρα.* Falso aliquot interpretati sunt, quasi dixerit semper easdem personas, quae per trilogiam in scaena fuissent, ad hilarius argumentum adaptatas in fabula satyrica comparuisse. Cfr. Hermanni opuscula II 308. — *Migret* cet.] «Ne persona tragica in fabula satyrica in scaena comparens utatur sermone tam humili ac plebeio, quam solent homines, qui in tabernas popinasque confluunt, faex populi.» Hor. hic respexisse videtur fabulas tabernarias Afranii «*et humilitate personarum et argumentorum similitudine comoediae pares, in quibus non magistratus regesve, sed humiles homines et privatae domus inducuntur, quae quidem olim, quod tabulis tegerentur, communiter tabernae vocabantur.*» Diomed. p. 489 K. — *obscuras*] quia plerumque, ut meretricum cellae, sub terram depressae erant et fornicatae. — *humili sermone*] in quo quidem genere permultum sibi permiserunt Graeci, plerumque tamen in Satyrorum partibus. Nota sunt Aeschyli *ἀρουραῖος σμίνθος*, Sophoclis *Μαστιγίαι κέντρωνες, ἀλλοτριωφάγοι.* — *nubis et inania*] Pers. 5, 7: *Grande locuturi nebulas Helicone legunto.* «Rursus in aliud vitium facile incidet satyricae fabulae scriptor, ut dum vitat genus humile turgidus fiat, dithyrambicis verbis atque tropis utens.»

231-233. *Effutire*] «temere blaterare», *herschwatzen.* (Varro l. l. V 119: *Vas aquarium vocant* futim, *quod in triclinio allatam aquam infundebant.*) — *levis*] quales personam comicam magis decent quam tragicam, ut est ille Aeschyleus in Sisypho *δραπέτῃ* fr. 227 N.: *Ἀλλ' ἀρουραῖός τίς ἐστιν σμίνθος ὡς ὑπερφυής.* — *indigna*] Vide ep. I 3, 35. — *tragoedia*] *προσωποποιΐα*, ut in Tabula Iliaca comparet *Τραγῳδία* dea; sine imagine, «partes deorum atque heroum in fabulis satyricis.» — *matrona*] Cfr. od. III 14, 5. «Ut matrona Romana pon-

Ut festis matrona moveri iussa diebus,
Intererit Satyris paulum pudibunda protervis.
Non ego inornata et dominantia nomina solum
Verbaque, Pisones, Satyrorum scriptor amabo;
Nec sic enitar tragico differre colori,
Ut nihil intersit, Davusne loquatur et audax

237. *et audax* BCV «in cod. Bland. antiq. et altero» Cruq. *an audax* reliqui

tificum iussu in supplicatione cum aliis *movetur* in numerum (cfr. ep. II 2, 125), chorumque pudice ducit nec ut proterva mima gesticulatur, ita tragoedia nativum suum decorem servans adiuvabit drama satyricum ad opus suum peragendum.» Vitruv. III 2: *Haec utraque genera* (pycnostylos et systylos) *vitiosum habent usum; matres enim familiarum cum ad supplicationem gradibus ascendunt, non possunt per intercolumnia amplexae adire, nisi ordines fecerint.* «Sunt enim quaedam sacra, in quibus saltant matronae, sicut in sacris Matris deum.» Acro. Quo refertur locus Ovidii trist. II 23: *Ipse quoque Ausonias Caesar matresque nurusque Carmina turrigerae dicere iussit Opi.* Cfr. Marquard, Röm. St. III 357. — *paulum pudibunda*] «*ein wenig verschämt.*» — *Satyris - protervis*] propter iocos agrestes et obscenos. Hesiod. fr. 129 Goettl.: *Καὶ γένος οὐτιδανῶν Σατύρων καὶ ἀμηχανοεργῶν.*

234-239. *Non ego* cet.] De genere dicendi agere pergit, quod fabulis satyricis conveniat. «Si umquam in mentem mihi veniret fabulas Satyricas scribere;» a quo proposito Horatius sane alienissimus erat, utpote qui natura sua a toto genere scaenico abhorreret, neque, ut opinor, umquam in hoc Satyrico genere elaborare voluisset. — *inornata*] quae *pura* vocantur sat. I 4, 54 sine tropis. — «*dominantia nomina* sunt, quae *κυρίως*, id est propriis vocabulis (*quae propria sunt et certa quasi vocabula rerum paene una nata cum rebus ipsis*, Cic. de orat. III 149) nuncupantur (nullis metaphoris immixtis), ut *liber, capsa, pagina.*» Porph. — *nomina - Verbaque*] ut Graeci ante Aristotelem vocabulis *ὀνόματα καὶ ῥήματα* omnes orationis partes complectebantur. Cfr. sat. I 3, 103 sq. — *Satyrorum scriptor*] «fabularum Satyricarum scriptor.» — *amabo*] «*ἀγαπήσω*, talibus contentus ero.» Sic Iuven. 7, 8: *Nam si Pieria quadrans tibi nullus in umbra Ostendatur, ames nomen victumque Machaerae.* — *Nec sic* cet.] «Neque si fabulam satyricam componere vellem, tantopere vitare studerem tragici sermonis magniloquentiam, ut cet.» — *differre colori*] Notissima est constructio verborum discrepantiae cum dativo. Cfr. sat. I 4, 48. De voc. *color* cfr. ep. I 17, 23. — *Davus*] Cfr. sat. I 10, 40. — *et audax*] «Ita (non *an audax*) cum optimis codd. est legendum; nam distinguuntur duo tantum genera.» Hand Turs. I p. 303. — *Pythias*] «persona comica in comoedia Lucilii, quae inducitur per astutias accipere argentum a Simone, domino suo, in dotem suae filiae.» Comm. Cruq. (Pro *Lucilii* malim *Caecilii*, cfr. O. Ribbeck, poet. scaen.

Pythias emuncto lucrata Simone talentum,
An custos famulusque dei Silenus alumni.
Ex noto fictum carmen sequar, ut sibi quivis
Speret idem, sudet multum frustraque laboret
Ausus idem: tantum series iuncturaque pollet,
Tantum de medio sumptis accedit honoris.

II p. 81.) *Pythias* est persona comica etiam apud Phoenicidem in Meinekii fr. com. IV p. 511, ubi editor: «Pythias, quod alias honestarum feminarum nomen erat (v. Diog. L. V 53 et Stobaeus floril. 31, 8), apud Phoenicidem aut lenae aut meretricis nomen fuisse videtur.» Meretricis nomen est apud Simonidem, Asclepiadem, Posidippum, Persen Maced. (Anth. Pal. V 159, 164, 213; VII 487). — *emuncto*] Caecilius 243 Rib.: *Ut me hodie ante omnes comicos stultos senes Versaris atque elusseris* (*emunxeris* Bentley) *lautissume:* ubi Spengel affert Menandri M. p. 172: *γέρων ἀπεμέμυκτ' ἄψλιος λέμφος.* Nos *aus der Nase ziehen = prellen.* Plaut. Bacch. 701: *Emungam hercle hominem probe hodie.* Ibid. 1101; Mostell. 1109; Epid. 494. Terent. Phorm. 682: *Emunxi argento senes.* — *custos famulusque dei Silenus alumni*] Diodorus Sic. IV 4: *φασὶ δὲ καὶ παιδαγωγὸν καὶ τροφέα συνέπεσθαι κατὰ τὰς στρατείας αὐτῷ (Διονύσῳ) Σειληνόν, εἰσηγητὴν καὶ διδάσκαλον γινόμενον τῶν καλλίστων ἐπιτηδευμάτων, καὶ μεγάλα συμβάλλεσθαι τῷ Διονύσῳ πρὸς ἀρετήν τε καὶ δόξαν.* Bacchi paedagogus et postea perpetuus comes, mire mixtus ex ebrietate et sapientia iocosa, *εἴρων* divinus, quem propterea non decet loqui eodem modo atque servulum comicum. Calpurn. ecl. 10, 27: *Quin et Silenus parvum veneratus alumnum Aut gremio fovet aut resupinus sustinet ulnis.* Vide Baumeister, Denkmäler p. 1639.

240-243. *Ex noto* cet.] Idem prorsus est ac v. 243 *de medio sumptis.* Tota autem sententiarum series inter praecedentia et sequentia (v. 244) nos haec quoque de elocutione sive stilo, non de argumento dramatis satyrici interpretari cogit. Itaque bene Kiefsling: «*carmen* 'poetische Rede' im Gegensatz zur Prosarede: *cum hanc facilitatem (extemporalem) non in prosa modo multi sint consecuti, sed etiam in carmine ut Antipater Sidonius et Licinius Archias* (Quint. X 7, 19). Der Forderung von *inornata et dominantia verba* scheint nur Prosa zu genügen. Mit Nichten: ich werde mich bemühen, und es auch erreichen - - eine echte Dichtung zu schaffen, indem ich nur aus bekanntem und gewohntem Sprachstoff meine Rede bilde.» — *fictum*] «cum arte compositum,» ut saepe apud Quintilianum. (Consule Bonnelli lexicon.) Quod ipsum verbum cum minus recte intellegerent, alii interpretati sunt: «Etiam in fabula satyrica, ut in tragoedia (v. 129 sq.), tractabo potius argumentum omnibus notum, vel ipsum Cyclopem, ita tamen, ut drama scita mutatione, novis *ἤθεσι καὶ γνώμαις fictum* sit, id est meum, non mera interpretatio (ut Q. Ciceronis illae,) non servilis imitatio.» Sed qui sic enarraverunt, uti iam dixi, non satis expenderunt, ita satis inconcinne bis, vv. 225-239, rursusque vv. 244-250 de fabulae satyricae sermone acturum fuisse Horatium. Neque tamen eis assentiri possum, qui aut vv. 240-243 deleverunt (Ribbeck) aut

Silvis deducti caveant me iudice Fauni,
Ne velut innati triviis ac paene forenses
Aut nimium teneris iuvenentur versibus umquam,
Aut inmunda crepent ignominiosaque dicta:
Offenduntur enim, quibus est equus et pater et res,
Nec, siquid fricti ciceris probat et nucis emptor,
Aequis accipiunt animis donantve corona.

249. *fracti* Bδ *stricti* C_1 «*fricti ciceris.* sic in omnibus scriptis, non autem *fracti*, ut habent vulgata» Cruq. — 250. *donant* B

transposuerunt (Schütz). Ad sententiam cfr. Pascal *Pensées* 1, 3: *Les meilleurs livres sont ceux que chaque lecteur croit, qu'il aurait pu faire.* — *Speret idem* cet.] Similiter *οἶμον* poesis Euripideae Archimeles describit Anthol. Palat. VII 50: *Λείη μὲν γὰρ ἰδεῖν καὶ ἐπίῤῥοθος· ἦν δὲ τις αὐτὴν Εἰσβαίνῃ, χαλεποῦ τρηχυτέρη σκόλοπος.* — *series iuncturaque*] Cfr. vv. 46 sqq. — *de medio sumptis*] Opponuntur *exquisita.* Cic. orat. 163: *Verba legenda sunt potissimum bene sonantia, sed ea non, ut poetae, exquisita ad sonum, sed sumpta de medio.* — *honoris*] «per genus dicendi simplex ac verum, sed tamen studiose elaboratum, argumento etiam perquam noto novus accedit ornatus.» — Satis urbane ad h. l. Wieland: *Diese Stelle ist sehr merkwürdig. Sie enthält eins von den grofsen Mysterien der Kunst, welche Horaz ganz zuversichtlich ausschwatzen durfte, ohne Furcht, dafs er den Ἀμυήτοις etwas verraten habe.*

244-250. *Silvis deducti*] a poeta in scaenam. Qui praeferunt *educti*, explicant «educati,» ut Verg. Aen. VI 765: *Educet* (Silvium Lavinia) *silvis regem regumque parentem.* — *Fauni* proprie respondent Graecorum Paniscis, qui cum Sileno ac Satyris perpetui Bacchi comites sunt (cfr. od. III 18, 1), hic autem manifesto iidem sunt atque Satyri. — *Ne velut innati triviis* cet.] «in urbe nati;» sed cum quodam contemptu dicitur de plebecula urbana; *paene forenses*, «continuo versantes in foro», *circumforanei* Ciceronis, *subrostrani* Caelii (Cic. ad fam. VIII 1, 4), *ἀγοραστικοί* Platonis (Cratyl. p. 408 A). «Fauni, iidem atque Graecorum Satyri, quibus, ut Theocriteo generi, convenit *Musa rustica et pastoralis, quae non forum modo, verum ipsam etiam urbem reformidat* (Quintil. X 1, 55), duobus a vitiis sibi caveant, ne aut *iuvenentur*, id est acuta et festiva dicta sectentur, praesertim in omnibus, quae agunt, verbis utantur nimis mollibus ac delicatis; aut rudis plebeculae instar ignominiose in alios atque spurce loquantur; in utrovis enim aeque aberunt ab agresti illa quidem, sed nativa simplicitate, quae eos unice decet.» — *iuvenentur*] Nobis nunc *ἅπαξ λεγόμενον* formatum ad Graecorum *νεανιεύεσθαι* et *μειραχιεύεσθαι*, «nunc lascivo, nunc nimis tenero modo et cum nescio qua leporis perpetui affectatione inter se colloqui,» ut faciebant Ciceronis illi barbatuli iuvenes, Caelius, Clodius, similes, cum forum et porticus perambulabant,

Syllaba longa brevi subiecta vocatur iambus,
Pes citus: unde etiam trimetris adcrescere iussit
Nomen iambeis, cum senos redderet ictus
Primus ad extremum similis sibi. Non ita pridem,

253. *Momen* Ribbeck, Usener

— *inmunda*] «obscena et turpia, magis apta mimis quam satyris.» Acro. — *quibus est equus*] «equites Romani,» qui etiam alibi patroni elegantis et urbani iudicii afferuntur. — *pater*] sine patre nati dicebantur servi ac liberti; significat igitur «ingenuos.» — *res*] «patrimonium.» His tribus autem modis significat homines cultos et politos. — *fricti ciceris* cet.] δῆμος χναμοτρώξ Aristoph. Equit. 41, infimus popellus, qui per plateas talia emit eisque cotidie vescitur. Cfr. sat. I 6, 115. *Nuces* complectuntur etiam avellanas et castaneas. Plaut. Poen. 325: *Nihil nisi laterculos, Sesamum papaveremque, triticum et frictas nuces.* Martial. I 103, 10: *Asse cicer tepidum* (oleo frictum) *constat et asse venus.* Lectio *fracti ciceris* sensu destituta est. — *Aequis - animis*] = propitiis, *geneigt*, ut Verg. Aen. IV 372: *haec oculis Pater aspicit aequis;* VI 129: *quos aequus amavit Iuppiter*, et saepius.

251-254. *Syllaba* cet.] Loco maxime apto praecepta de versificatione tradit vv. 251-274 et quidem de iambo tantummodo, quoniam hic est versus dialogi dramatici. Verum cum de legibus iambi a poetis Latinis neglegentius elaborati acturus esset, vafre incepit a primis elementis, tamquam merus ac simplex grammaticus. De praeceptis ipsis cfr. Terentianum Maurum K. v. 2182 sqq., Marium Plotium p. 517 sqq. K., Diomedem de pedibus p. 474 sqq. K. — *Pes citus*] Od. I 16, 24: *celeres iambos.* Terentian. 2182: *Adesto, iambe praepes, et tui tenax Vigoris adde concitum celer pedem: - - - - Vides, ut icta verba raptet impetus.* Cfr. supra v. 79 sqq. — *unde* cet.] «Quae celeritas effecit, ut, cum bini iambi in dipodiam coniungerentur, solitus dramatis versus *trimetri iambici* apud Graecos nomen acciperet, etsi sex ictus *(ἄρσεις)* habet, unde Latinis est *senarius.*» — *adcrescere iussit*] «fecit, ut adiungeretur; indidit, *verlieh.*» — *iambeis*] non adiectivum est, sed substantivum = ἰαμβεῖον, quod nomen temporibus antiquissimis (Aristoph. Ran. 1131, Arist. poet. 4; rhet. III 1, 9 alibi) versui dramatico inditum est similiter ac versui epico ἡρῷον sive ἑξάμετρον. Nunc est ἄπαξ λεγόμενον. Verba autem sic iungenda sunt: *iambeis nomen trimetris adcrescere iussit*, ut sat. I 3, 57: *illi tardo cognomen damus.* Nihil autem opus est *momen*, quod et a Ribbeckio et ab Usenero sagaciter excogitatum iniuria magnum plausum tulit. — *Primus ad extremum*] «Trimeter a primo usque ad sextum pedem iambis constans,» ut Eurip. Herc. fur. 532: *Τί φῄς; τὶν' εἰς ταραγμὸν ἥκομεν, πάτερ;* de cuiusmodi versu Terentianus 2185: *Sed ipse verus integerque sexiens.*

254-258. *Non ita pridem*] Haec necessario iungenda sunt cum v. *recepit.* Verum quomodo explicabimus vv. *non ita pridem?* Nam et in antiquissimis trimetris Graecis (v. Archiloch. fr. 78 Bgk.: *Πολλὸν δὲ πίνων καί χαλίκρητον μέθυ* cet.) iam reperiuntur spondei; unde fuerunt, qui hoc de primis tragicis

Tardior ut paulo graviorque veniret ad auris,
Spondeos stabilis in iura paterna recepit
Commodus et patiens, non ut de sede secunda
Cederet aut quarta socialiter. Hic et in Acci
Nobilibus trimetris adparet rarus et Enni
In scaenam missos cum magno pondere versus

Latinis dictum opinarentur, non inspectis Livii Andronici et Naevii reliquiis neque attendentes ad v. 259, ubi propter spondei nimium usum reprehenditur cum Accio ipse pater Ennius. Alii contra, ut Welcker, Gr. Trag. III p. 1417, de recentioribus, v. c. de Asinio Pollione ac Vario, interpretati sunt, alii alia excogitaverunt, quae cum probari non possint, hic afferre longum est. Verum enimvero in universum iambi ac Graeci potissimum historiam nobis tradit Horatius non ut grammaticus, sed ut poeta: «Quod ad θεωρίαν et legem huius versus attinet» ait «esse debebat atque initio fortasse fuit senarius purus, ut *Πάτερ Λυκάμβα, ποίων ἐφράσω τόδε;* sed paulatim, quo gravior evaderet, invaluit mos, ut sedibus imparibus reciperetur etiam spondeus.» Vv. autem *non ita pridem*, ut saepe *nuper*, accipienda sunt de tempore infinito, quod ei, qui loquitur, cum omni aevo comparatum propter qualemcunque rationem brevius quam fortasse alii videtur. Aequo certe iure hic locutus est Horatius atque Lucianus Pro imagg. c. 23: *τοῦτο (τὸ δημιούργημα) τὴν οὐρανίαν Ἀφροδίτην, ὃ ἐποίησε Πραξιτέλης ἐν Κνίδῳ οὐ πάνυ πολλῶν ἐτῶν*, id est circiter DXX. Cic. Brut. 41: *Themistocles - fuit regnante iam Graecia, nostra autem civitate non ita pridem dominatu regio liberata.* Ipse sat. II 2, 46 *haud ita pridem* usurpat de circiter LXXX annis. — *Spondeos stabilis*] Opponuntur spondei iambis motoriis atque celeribus. — *iura paterna*] Sunt iura singulorum filiorum in universum ius, quod pater vita defunctus tempore mortis habebat. «Spondeos consortes sibi fecit, quibuscum velut hereditatem paternam cerneret.» — *Commodus*] «facilis ac benignus, non tamen ita, ut item de sedibus paribus cederet:» quam legem numquam migrarunt Graeci. — *socialiter*] Pergit in prosopopoeia iambi: «Commode, quomodo bonus socius socio interdum de iure suo decedit, aliquid remittit.» Vocabulum nunc est *ἅπαξ λεγόμενον*.

258-262. *Hic*] Nonnulli *hic* pro adverbio habent, sed manifesto est subiectum non solum verbi *adparet*, sed etiam verbi *premit*, ubi molestissime explicares: «hoc loco, in sede secunda et quarta, *premit crimine Ennii versus.*» Est igitur: «*Hic* iambus (etiam in sede secunda et quarta) raro reperitur apud Ennium et Accium», cum tragici Latini persaepe id unum servarent, ut in sexta maneret iambus. Nam ut choliambos et miro casu simul hexametros facerent huic Enniano (ann. 174 V.) similes: *Cives Romani tunc facti sunt Campani:* eo usque licentiae progressi non sunt. — *Acci - - Enni*] Cfr. ep. II 1, 50 et 56. Versus Acciani, qui supersunt, extrema sede excepta aut nullum aut unum iambum exhibent; Ennium iniuria reprehensum esse docet Luc. Müller, Enn. p. 243. — *Nobilibus*] «quos nostri aequales tantopere admirari solent;» non sine

Aut operae celeris nimium curaque carentis
Aut ignoratae premit artis crimine turpi.
Non quivis videt inmodulata poemata iudex,
Et data Romanis venia est indigna poetis.
Idcircone vager scribamque licenter? an omnis
Visuros peccata putem mea, tutus et intra
Spem veniae cautus? Vitavi denique culpam,

261. *nimium celeris* a *sceleris nimium* Rψ — 266. «miror Lambinum contra omnium codicum - - consensum legere *extra Spem veniae*» Cruq.

quadam ironia. — *missos*] veluti e balista. Nota huius versus (260) quinque spondeos, quibus egregie imitatur Accii senarios propter huius ipsius pedis frequentiam nimis graves ac tardos. — *premit - crimine*] Sic Liv. III 13, 1: *Premebat reum praeter volgatam invidiam crimen unum.* «Iambus ex sedibus suis expulsus velut accusator convincit Ennii versus» cet. His autem tacite quodammodo opponuntur Augustei temporis tragicorum versus ad Graecorum normam accuratius directi et magis politi.

263. 264. *Non quivis* cet.] «Non quivis auditor tam accurate animadvertit rhythmi vitia, ut propter haec totam fabulam explodat; ideoque factum est, ut Latinis poetis concederetur id, quod Atticis numquam condonatum est.» Cfr. Ciceronem de orat. III 192 sqq.; et in oratore 173: *In versu quidem theatra tota exclamant, si fuit una syllaba aut brevior aut longior; nec vero multitudo pedes novit nec ullos numeros tenet* cet., id est singulis in vocibus syllabarum quantitas ut servetur, imperiose postulat etiam plebs; neutiquam vero metrorum leges accurate novit. Horatius vero propter hanc ipsam metrorum ignorationem a volgo Romano poetis etiam manifesta vitia condonari indignatur. Ceterum Horatius in hoc ipso versu non effugit (nescio an de industria) *crimen ignoratae* vel saltem neglectae *artis.* Lachmannus enim ad Lucret. VI 1067: «Versus hexametros non legitime incisos in poesi Latina (sed qui post Iuvenalem scripserunt, eos non curo) paucis Ennianis exceptis hos solos cognovi, Horatii duos, *Vestrum praetor, is intestabilis et sacer esto* (sat. II 3, 181), *Non quivis videt inmodulata poemata iudex*, unum Silii Italici in VIII 530, *Vulturnum quasque evertere silentia Amyclae.*» — *indigna*] «quam meriti non erant.»

265-269. *Idcircone vager* cet.] «Num inscitia populi et licentia poetis apud nos concessa fretus nullaque lege obstrictus malos versus faciam? an meliore iudicio usus, omnes cum putem mea vitia visuros, id efficere studeam, ut tutus sim a crimine et ea tantum admittam quae veniam habitura videantur? Hoc alterum rectius quidem est, sed altius enitendum est poetis, scilicet ut imitentur exemplaria Graeca, quae his quoque rebus summam curam navarunt. Nam qui crimen vitat, is culpam solum vitavit; contra qui perfectissima quae-

Non laudem merui. Vos exemplaria Graeca
Nocturna versate manu, versate diurna.
At vestri proavi Plautinos et numeros et
Laudavere sales, nimium patienter utrumque,
Ne dicam stulte, mirati, si modo ego et vos
Scimus inurbanum lepido seponere dicto
Legitimumque sonum digitis callemus et aure.

270. «*At vestri.* sic habent scripta quae legi omnia, non etiam *nostri*» Cruq.

rit et invenit, is laudem meruit.» Dillenb. Nonnulli ita interpungunt: *putem mea? Tutus*, sed eiusmodi interpunctioni collocatio v. *denique* obstare videtur. — *tutus*] Cfr. v. 28. — *intra Spem veniae cautus*] «omnem reprehensionem devitans usque ad eum finem, intra quem si mansero, veniam me facile impetraturum spero.» Cic. ad fam. IX 26 extr.: *epulamur non modo non contra legem - - sed etiam intra legem* i. e. parcius quam leges permittunt. — *Vitavi d. culpam* cet.] Plaut. Trin. 1129: *Non videor meruisse laudem, culpa caruisse arbitror.* — *exemplaria*] «perfectos cuiusque generis scriptores Graecos;» nam ut ad hos adspirarent, id summum erat, quod suis popularibus licere probe perspiciebat Horatius. — *Nocturna* cet.] Ad versiculi sonum cfr. ep. I 19, 11: *Nocturno certare mero, putere diurno.*

270-274. *At* cet.] Est obiectio arcte coniuncta cum responsione *nimium patienter* cet. «At» inquit «maiores vestri magni fecere Plautum.» «Utique» respondet poeta, «sed propter hoc ipsum, quod minus tunc exculti exemplaria Graeca non satis norant neque eximiam horum perfectionem perspexerant, praepostere iudicarunt de Plauti et versibus et facetiis.» — *Plautinos* cet.] Cfr. ep. II 1, 170 sqq. — *Scimus* cet.] «si modo dicta scurrilia ac frigida distinguere nos scimus a vere lepidis et urbanis; quam quidem scientiam nemo profecto nobis abiudicabit.» — *seponere*] «secernere, dinoscere.» Cfr. sat. I 3, 113: *iusto secernere iniquum;* 6, 63: *turpi secernis honestum;* ep. I 15, 29: *civem dinosceret hoste;* II 2, 44: *curvo dignoscere rectum.* — *Legitimumque sonum*] «Versum ad artis leges elaboratum.» Cfr. ep. II 2, 109. — *digitis*] quibus non tam simpliciter numerantur versuum pedes, quam pollicis ictu notantur ἄρσεις, ut in symphoniis, *ubi tempora etiam animo metiuntur et pedum et digitorum ictu intervalla signant quibusdam notis.* Quintil. IX 4, 51. Terentianus 2253: *moram, Quam pollicis sonore vel plausu pedis Discriminare, qui docent artem, solent.* — Multum autem discrepat, ne dicam Sidonii Apollinaris notum illud 23, 148: *Graios, Plaute, sales lepore transis,* Ciceronis de Plauto iudicium de off. I 104: *Duplex omnino est iocandi genus, unum illiberale, petulans, flagitiosum, obscenum; alterum elegans, urbanum, ingeniosum, facetum: Quo genere non modo Plautus noster et Atticorum antiqua comoedia, sed etiam philosophorum Socraticorum libri referti sunt.* Qua quidem in re minime

Ignotum tragicae genus invenisse Camenae
Dicitur et plaustris vexisse poemata Thespis,
Quae canerent agerentque peruncti faecibus ora.

277. *Qui* Bentley coni. *atris* pro *ora* BC

obliviscendum est Horatium cum Plauto semper contulisse poetas comoediae novae Atticos, unde facile in illo desiderare potuit urbanitatem ac leporem; a Cicerone, qui ipse ad dicta iacienda propensus erat, Plautum spectatum esse magis per semet ipsum, non comparatum cum Menandro et Philemone. Iam quod ad numeros comicorum Latinorum attinet, magis etiam mira est Quintiliani sententia X 1, 99: *Terentii scripta sunt in hoc genere elegantissima et plus adhuc habitura gratiae, si intra versus trimetros stetissent.*

275-277. *Ignotum* cet.] Quia maxima epistulae pars versatur in poesis scaenicae praeceptis, recte h. l. vv. 275-288 adumbrat historiam tragoediae et comoediae Graecae, quibus vel propter vv. 258-274 opponuntur Latinorum in his generibus fabulae, et quidem ex iusta meritorum utriusque nationis existimatione de eis iudicare videtur. In his omnibus videtur sequi grammatici vel historici alicuius Graeci opinionem, nisi ipse tragoediae et comoediae primordia confudit. Horatii errores optime confutavit H. Schütz ad h. l. Thespis pro inventore tragoediae habebatur. Cfr. Suidas in h. v. Dioscorides' (Anth. Pal. VII 410) simili errore atque Horatius: *Θέσπις ὅδε, τραγικὴν ὃς ἀνέπλασε πρῶτος ἀοιδὴν Κωμήταις νεαρὰς καινοτομῶν χάριτας, Βάκχος ὅτε τριττὺν κατ' ἄγοι χορόν, ᾧ τράγος ἆθλον Λώττικὸς ἦν σύκων ἄρριχος ἆθλον ἔτι.* Chron. Par. v. 58 p. 301 Boeckh.: *Ἀφ' οὗ Θέσπις ὁ ποιητὴς [ἐφάνη], πρῶτος ὃς ἐδίδαξε [ὁρ]ά[μα ἐν ἄ]στ[ει καὶ ἐ]τέθη ὁ [τ]ράγος [ἆθλον] ἔτη ΗΗΠ[ΔΔ] - ἄρχοντος Ἀθ]ήνησι] . . . . ναίου τοῦ προτέρου.* «Quod ad annum attinet, consistendum sane in Olymp. 61 eiusque tribus prioribus annis.» Boeckh. Thespidis merita optime exposuit Aristoteles apud Themistium ei ita adversantem or. 26 pag. 382 Dind.: *Ἀλλὰ καὶ ἡ σεμνὴ τραγῳδία μετὰ πάσης ὁμοῦ τῆς σκευῆς καὶ τοῦ χοροῦ καὶ τῶν ὑποκριτῶν παρελήλυθεν ἐς τὸ θέατρον· καὶ οὐ προσέχομεν Ἀριστοτέλει ὅτι τὸ μὲν πρῶτον ὁ χορὸς εἰσιὼν ᾖδεν εἰς τοὺς θεούς, Θέσπις δὲ πρόλογόν τε καὶ ῥῆσιν ἐξεῦρεν, Αἰσχύλος δὲ τρίτον ὑποκριτήν* (praeter chorum et *πρωταγωνιστήν*) *καὶ ὀκρίβαντας, τὰ δὲ πλείω τούτων Σοφοκλέους ἀπελαύσαμεν καὶ Εὐριπίδου*, ad quem locum tamen cfr. Ritterum ad Aristot. poet. p. 115. — *plaustris* cet.] Error hic ortus videtur ex confusione cum eis, quae *τὰ ἐκ τῶν ἁμαξῶν* vocabant. Plato legg. I p. 637 B. Suidas: *Τὰ ἐκ τῶν ἁμαξῶν σκώμματα, ἐπὶ τῶν ἀπαραχαλύπτως σκωπτόντων. Ἀθήνησι γὰρ ἐν τῇ τῶν Χοῶν ἑορτῇ οἱ κωμάζοντες ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν τοὺς ἀπαντῶντας ἔσκωπτόν τε καὶ ἐλοιδόρουν. τὸ δ' αὐτὸ καὶ τοῖς Ληναίοις ὕστερον ἐποίουν.* Commode suspicatus est Kiefsling Horatium usum posteriorum temporum, quibus greges histrionum ad tragoedias comoediasque docendas circa vicos plaustro vectos esse constat (Lüders, Dionys. Künstler. Leipzig 1874), ad originem artis scaenicae falso transtulisse. Certe antiquissimum scaenae genus erat non plaustrum, sed *ἐλεύς*, *τράπεζα ἀρχαία*,

Post hunc personae pallaeque repertor honestae
Aeschylus et modicis instravit pulpita tignis
Et docuit magnumque loqui nitique cothurno.
Successit vetus his comoedia, non sine multa

ἐφ' ἧν πρὸ Θέσπιδος εἷς τις ἀναβὰς τοῖς χορευταῖς ἀπεκρίνατο (Pollux On. IV 123). Ac Thespin primam tragoediam *ἐν ἄστει* docuisse testatur chron. Parium v. 58. — *faecibus ora*] «ne cognoscerentur; nondum enim usus erat personarum» Scholl., sed fortasse tantum ioci et lasciviae causa. Verum haec potius ad primas comoediae origines pertinent, nisi omnia ficta sunt ex v. *τρυγῳδία (Hefengesang)*.

278-280. *personae*] Hoc inventum nonnulli tribuebant iam Thespidi, teste Suida: *πρῶτον μὲν χρίσας τὸ πρόσωπον ψιμυθίῳ ἐτραγῴδησεν, εἶτα ἀνδράχνῃ ἐσκέπασεν ἐν τῷ ἐπιδείκνυσθαι, καὶ μετὰ ταῦτα εἰσήνεγκε καὶ τὴν τῶν προσωπείων χρῆσιν ἐν μόνῃ ὀθόνῃ κατασκευάσας*. Hanc personam perfecisse Aeschylus videtur, ut *χαρακτῆρας* deorum, heroum ceterorumque actorum accuratius exprimeret. — *pallaeque*] *σύρματος*. Pallam proprie dictam sic describit Isid. origg. XIX 25, 2: *Palla est quadrum pallium muliebris vestis, deductum usque ad vestigia, quod affixis in ordinem gemmis micat.* Sed poetae pallam etiam viris tribuunt; Ovid. am. II 18, 15: *Risit Amor pallamque meam pictosque cothurnos.* Vere comicam tragoedi picturam tibi monstrabit Lucianus Anachars. 23. — *honestae*] «decorae atque dignae, quae in scaena tragica compareret.» V. *honestae* nolim cum aliis iungere etiam cum v. *personae;* hoc enim per se intellegitur, personam indecoram non fuisse. — *Aeschylus*] Dioscorides Anthol. Pal. VII 411: *Θέσπιδος εὕρεμα τοῦτο, τὰ δ' ἀγροιῶτιν ἀν' ὕλαν Παίγνια καὶ κώμους τούσδε τελειοτέρους* (sic Iacobs in Del. epigr. p. 101). *Αἰσχύλος ἐξύψωσεν, ὁ μὴ σμιλευτὰ χαράξας Γράμματα, χειμάῤῥῳ δ' οἷα καταρδόμενα, Καὶ τὰ κατὰ σκηνὴν μετεκαίνισεν. Ὦ στόμα πάντων Δεξιόν, ἀρχαίων ἦσθά τις ἡμιθέων.* Philostratus V. Soph. 9, 1: *Εἰ γὰρ τὸν Αἰσχύλον ἐνθυμηθείημεν ὡς πολλὰ τῇ τραγῳδίᾳ ξυνεβάλετο, ἐσθῆτί τε αὐτὴν κατασκευάσας καὶ ὀκρίβαντι ὑψηλῷ καὶ ἡρώων εἴδεσιν, ἀγγέλοις τε καὶ ἐξαγγέλοις καὶ οἷς ἐπὶ σκηνῆς τε καὶ ὑπὸ σκηνῆς χρὴ πράττειν, τοῦτο ἂν εἴη καὶ ὁ Γοργίας τοῖς ὁμοτέχνοις.* Ac similiter idem V. Apollon. 6, 11 p. 244 sq. Athen. I 39 p. 48 Dind., qui locus primarius e Chamaeleonte est petitus. — *modicis instravit pulpita tignis*] Vitruvius in praefatione libri VII: *Primum Agatharchus Athenis, Aeschylo docente tragoediam, scaenam fecit et de ea commentarium reliquit.* Lapideum theatrum quarto demum a. Chr. saeculo a Lycurgo Athenis exstructum esse docuit Wilamowitz in Hermae t. XXI 597 sqq. — *magnumque loqui*] Aristoph. Ran. 823 de Aeschylo: *βρυχώμενος ἦσει Ῥήματα γομφοπαγῆ, πιναχηδὸν ἀπυσπῶν Γηγενεῖ φυσήματι.* Ad verba cfr. Cic. Tusc. II 56: *exclamare maius.*

281-284. *Successit vetus his comoedia*] Thespidi atque Aeschylo (a. Chr. 525-456) Cratinus (a. Chr. 519-422), Eupolis (natus a. 446) huiusque aequalis Aristophanes; non *his* «Satyris atque tragoediae,» ut enarrant scholiastae. Nullam enim Horatius rationem habet vetustissimae illius comoediae, quae aliquot

Laude: sed in vitium libertas excidit et vim
Dignam lege regi: lex est accepta chorusque
Turpiter obticuit sublato iure nocendi.
Nil intemptatum nostri liquere poetae,
Nec minimum meruere decus vestigia Graeca

283. *omittit* B

annis antiquior fuisse traditur Thespide. Chron. Par. 54 p. 301 B.: *Ἀφ' οὗ ἐν Ἀθ[ήν]αις κωμῳ[δῶν χο]ρ[ὸς ηὑρ]έθη [στη]σάν[των αὐτὸν] τῶν Ἰκαριέων, εὑρόντος Σουσαρίωνος, καὶ ἄθλον ἐτέθη πρῶτον ἰσχάδω]ν ἄρσιχυ[ς] καὶ οἴνου [ἀμφορ]ε[ὺς] ἔτη HH* . . . . inter Olymp. 49, 4—54 3/4 ante Chr. 581-561. De *vetere comoedia* cfr. sat. I 4, 1. — *libertas excidit*] «*παρρησία* impetu quodam suo delapsa est in petulantiam.» Qua de re conqueritur Isocrates de pace § 14: *Οὐκ ἔστι παρρησία πλὴν ἐνθάδε μὲν (ἐν ἐκκλησίᾳ) τοῖς ἀφρονεστάτοις, ἐν δὲ τῷ θεάτρῳ τοῖς κωμῳδοδιδασκάλοις.* Cic. de rep. IV 11: *apud quos (Graecos antiquiores) fuit etiam lege concessum, ut quod vellet comoedia de quo vellet* (praeterquam de archonte: Schol. Aristoph. Nub. 31) *nominatim diceret. Quem illa non attigit, vel potius, quem non vexavit? cui pepercit? — vim*] ea prope significatione, qua utuntur ICti, *gewaltsame Verletzung anderer*, quae non secus ac *vis hominibus armatis coactisve civi illata* lege coerceri debebat. Ac re vera eiusmodi *ψηφίσματα* lata sunt ab Antimacho et Syracosio circa a. 440 (O. Müller, Gesch. d. griech. Litt. II³ 235 sq.). Suidas in *Ἀντίμαχος· ἐδόκει οὗτος ψήφισμα πεποιηκέναι, μὴ δεῖν κωμῳδεῖν ἐξ ὀνόματος* (alibi *ὀνομαστὶ κωμῳδεῖν*), id est «ne quis proprio suo nomine ut fabulae persona in scaenam produceretur;» «contra licebat, sicuti antea, quemcumque vel nomine addito attingere passim atque lacessere,» interpretibus Clintono et Bergkio. — *Turpiter*] Iungi hoc verbum nequit, ut volunt nonnulli, cum v. *nocendi;* sed hoc dicit: «Turpe erat choro post tantam libertatem subito obmutescere.» Sic iam inter Olymp. 85, 1-4 Cratini fabula *Ὀδυσσεῖς* sine choro et *παραβάσεσιν* edita est. Meineke, Qu. Scaen. 1 p. 35. Schol. Arist. Ran. 404: *ἐπὶ γοῦν τοῦ Καλλίου τούτου* (Ol. 93, 3 ante Chr. 405) *φησὶν Ἀριστοτέλης ὅτι σύνδυο ἔδωξε χορηγεῖν τὰ Διονύσια τοῖς τραγῳδοῖς καὶ κωμῳδοῖς· ὥστε ἦν τις καὶ παρὰ τὸν Ληναϊκὸν συστολὴ χρόνῳ, δι' οὗ πολλοὶ ὕστερον, καθάπερ τὰς χορηγίας περιεῖλε Κινησίας.* Simul significat transitum priscae comoediae per mediam in novam inde a XXX tyrannorum dominatione (ante Chr. 404).

285-288. *celebrare domestica facta*] Nos: *Nationalstücke dichten.* Et quidem tragici Latini admodum feliciter Romana argumenta tragoediae idonea delegerunt, veluti Brutum et Decium, aliis, ut videtur, etiam Ser. Tullio, Lucretia, Virginia praetermissis. Inter posteriores ante Alexandrum M. tragicos Graecos simile genus secutus esse videtur Moschion in Themistocle apud Stob. t. 51, 21. Cfr. omnino Welcker, gr. Tragoedien p. 1344 sqq. — *praetextas*] Haec forma pro solita *praetextatas* reperitur etiam bis apud

Ausi deserere et celebrare domestica facta,
Vel qui praetextas vel qui docuere togatas.
Nec virtute foret clarisve potentius armis
Quam lingua Latium, si non offenderet unum
Quemque poetarum limae labor et mora. Vos, o
Pompilius sanguis, carmen reprehendite, quod non

289. *clarisque* BC

Asinium Pollionem in Cic. ad fam. X 32, 3 et 5, apud Festum et Suetonium in Vita Persii extr.; eamque formam praefert O. Müller ad Festum p. 223; contra fabulas *praetextatas* easdem appellant grammatici prorsus ad analogiam palliatarum et togatarum. *Praetextatas* autem, id est tragoedias Latinas Romani argumenti, ita nominatas, quia illustres viri toga praetexta induti in eis agebant, atque oppositas *crepidatis* argumenti Graeci, scripserunt imprimis Naevius *(Lupum, Romulum, Clastidium)*, Pacuvius *(Paulum)*, Accius *(Brutum* et *Decium)*. Cfr. O. Ribbeck, Röm. Trag. p. 63-75. — *docuere*] ut Graeci de poetis scaenicis *διδάσκειν* usurpant, quia poeta reapse *docebat* histriones et chorum, antequam fabulam *daret, ederet.* Cic. Brut. 72: *Livius primus fabulam - - docuit.* — *togatas*] comoedias Romani argumenti, oppositas *palliatis*, argumenti Graeci. Has quoque primus scripsit Naevius, quem secuti sunt Titinius, Atta, Afranius (ep. II 1, 57). Cfr. O. Ribbeck, comic. lat. rell. p. 113 sqq. «Praetextas et togatas Aelius Lamia, Antonius Rufus, Cn. (l. *C.*) Melissus, (Titinius,) Afranius, (Novius,) Pomponius scripserunt.» Acro.

289-294. *Nec virtute* cet.] Iam enumerat vitia, in quae plerumque incurrere soleant poetae Latini (vv. 289-308), et quidem primum esse ait limae taedium, nimiam contra opinionem de insito cuique ingenio, quod saepe ridiculis modis affectent ac suis popularibus ostentent. — *unum Quemque*] Malitiosa ironia, dum reprehendit socordiam, qua saepe versus pangant Romani, ipse consulto neglegentior est in divellendo verbo *unumquemque.* Cfr. ep. II 2, 188; sat. I 2, 62; 9, 51. — *Pompilius sanguis*] Honorifica allocutio. Hinc Persius 1, 61: *Vos, o patricius sanguis.* Nominativum pro vocativo habet Horatius etiam od. I 2, 43: *almae filius Maiae*, ubi vide, quae adnotavimus. Crebra exempla huius generis dicendi affert Kühner, Ausführl. Gram. I p. 282. «Quia Calpus *(μυθικὸς)* filius est Numae Pompilii, a quo Calpurnii Pisones traxerunt nomen.» Porph. Saleii Bassi Panegyr. in C. Calpurnium Pisonem v. 14: *nam quid memorare necesse est, Ut domus a Calpo nomen Calpurnia ducat?* Atque in nummo apud Eckhel d. n. vol. V p. 160: *CN. PISO PROQ.* Caput barbatum diademate cinctum, cui inscriptum: *NUMA*. Cfr. Festum in v. *Calpurnii.* «Plutarch. (Num. 21) *Pomponios* dicit, *Pinarios, Calpurnios, Mamercios* ortos esse a quattuor filiis Numae, quorum nomina fuerint *Pompo, Pinus, Calpus, Mamercus.*» Dillenb. — *Multa - - multa*] De eiusdem vocis repetitione cfr. ep. I 1, 20; 17, 40. — *coercuit*] «omnia supervacanea et nimis turgida removit, ut fit in vitium pampinis.» Quintil. IX 4, 5: *vites coercemus manu.* Cfr. ep. II

Multa dies et multa litura coercuit atque
Praesectum deciens non castigavit ad unguem.
Ingenium misera quia fortunatius arte
Credit et excludit sanos Helicone poetas
Democritus, bona pars non unguis ponere curat,
Non barbam, secreta petit loca, balnea vitat.

294. *Praesectum* BCV «sic legunt duo cod. Bland. unus cum antiq.» Cruq. Bentley, Meineke, Haupt, Vahlen, Kiefsling *Perfectum* reliqui Orelli, Keller

2, 122: *Luxuriantia compescet.* — *Praesectum*] Hanc optimorum codd. scripturam a Lambino et Bentleio commendatam plerique editores iure ac merito receperunt, «da H. schon der Gegensatz dieses gewissenhaften Künstlers zu dem Treiben der 'Genialen', die *non unguis ponere curant* (v. 297), im Sinn liegt.» Kiessl. Praeterea per se patet unguem modo sectum magis idoneum esse ad asperitatem percipiendam. — *castigavit*] «expolivit;» simili metaphora ut *coercuit* desumpta ab arboribus. — *ad unguem*] Vide ad sat. I 5, 32: *ad unguem Factus homo.* Sic Polycletus dicere solebat, *χαλεπώτατον εἶναι τὸ ἔργον, ὅταν ἐν ὄνυχι ὁ πηλὸς γίγνηται.* Dionys. Halic. VI p. 994: *ἐκμέμακται εἰς ὄνυχα.* Plut. Symp. 6, 4: *ἡ ἀκριβὴς σφόδρα καὶ δι' ὄνυχος λεγομένη δίαιτα.*

295-301. *Ingenium* cet.] «Sed permulti poemata sua ideo non elimant, quia Democriti auctoritate abusi ingenium atque *ἐνθουσιασμόν*, furorem poeticum, quem ipsi sibi tribuunt, longe anteponere solent arti, atque illi omnia licere contendunt, hanc *miseram* esse, nimis laboriosam nec dignam, qua exercenda poeta ingeniosus sese frustra vexet.» Vetus autem ea disceptatio inter Graecos. Epicharmus ap. Stob. 29, 54: *Ἁ δὲ μελετα φυσιος ἀγαθᾶς πλεῦνα δωρεῖται, φίλοι.* Critias ibid. 10: *Ἐκ μελέτης πλείους ἢ φύσεως ἀγαθοί.* Aliter Pindarus Olymp. 2, 86 sqq. (Vide ad v. 408.) Cfr. etiam Aristot. poet. 17 (1455 a, 32): *Εὐφυοῦς ἡ ποιητικὴ ἐστιν ἢ μανικοῦ· τούτων γὰρ οἱ μὲν εὐπλαστοι, οἱ δὲ ἐξεταστικοί εἰσιν.* — *Democritus*] Cfr. ep. I 12, 12. Cic. de or. II 194: *Saepe audivi poetam bonum neminem (id quod a Democrito et Platone in scriptis relictum esse dicunt) sine inflammatione animorum exsistere posse et sine quodam afflatu quasi furoris.* Id. de div. I 80: *Negat sine furore Democritus quemquam poetam magnum esse posse: quod idem dicit Plato.* Scripsit autem ille *περὶ ποιήσεως* et *περὶ Ὁμήρου.* Diog. L. IX 48. — *bona pars*] prorsus ut nos, *ein guter Teil.* Cfr. od. IV 2, 46; sat. I 1, 61. — *non unguis ponere curat*] «Quo videantur divino illo furore perciti, summam neglegentiam in corpore curando affectant.» — *tribus Anticyris* cet.] «insania, cui ter tantum hellebori, quantum Anticyrae quotannis crescit, mederi non possit, id est prorsus insanabilis.» Cfr. ad sat. II 3, 83. — *Licino*] «Nomen est tonsoris famosi, qui postea dicitur factus senator a Caesare, quod odisset Pompeium, de quo hoc scriptum est epitaphium: *Marmoreo tumulo Lici-*

Nanciscetur enim pretium nomenque poetae,
Si tribus Anticyris caput insanabile numquam
Tonsori Licino conmiserit. O ego laevus,
Qui purgor bilem sub verni temporis horam!
Non alius faceret meliora poemata: verum
Nil tanti est. Ergo fungar vice cotis, acutum
Reddere quae ferrum valet, exsors ipsa secandi:
Munus et officium, nil scribens ipse, docebo,

305. *exors ipsa* Fδσ *exsortita* aγR *exortita* BC

nus iacet, at Cato nullo, Pompeius parvo: quis putet esse deos?» Comm. Cruq. (Paulo aliter Schol. Persii 2, 36, qui eum dicit *libertum Augusti Caesaris praedivitem, cuius monumentum est pretiosi operis via Salaria prope urbem, ad lapidem secundum.)* Quodsi Licinus hic Horatianus re vera idem est atque ille, qui auctore Dione Cassio LIV 21 origine Gallus erat, captusque a Romanis servus Iulii Caesaris fuerat et ab eo manumissus ab Augusto Galliae procurator factus est a. u. c. 739, statuendum erit, eo tempore, quo Ars poetica composita est, illum iam ex principis favore excidisse vel obisse; nam homini quamvis improbo, sed ab Augusto honoribus affecto, sic illudere vix poterat. Utique *Licini*, ut viri indigne praedivitis et praepotentis (Sen. ep. 120, 20), nomen postea quasi in proverbii consuetudinem venit: Pers. l. l. Martial. VIII 3, 6. Iuven. 1, 109 et 14, 305 sqq. Sueton. Octav. 67. Macrob. Saturn. II 4 p. 335 sq. Sidon. Apoll. 5, 7. Horatianum tamen Licinum diversum fuisse ab eo, qui Augusti favore fruebatur, admodum probabile est. Cfr. Madvigii Opusc. Acad. alt. p. 202 sqq.

301. 302. *O ego laevus*] Verg. ecl. 1, 16 et Aen. II 54: *Si mens non laeva fuisset.* «O me hominem praeposterum, qui magnos istos poetas non imitatus remediis ad purgandam bilem aptis quotannis utor!» Bili enim tribuebant *μελαγχολίαν*. Celsus II 13: *ubi longi valentesque morbi sine febre sunt, ut comitialis, ut insania, veratro quoque albo utendum est. Id neque hieme neque aestate recte datur; optime vere; tolerabiliter auctumno.* — *purgor bilem*] Est accusativus Graecus: «quod ad bilem attinet.» — *horam*] «anni tempus,» ut od. III 13, 9.

303-308. *Nil tanti est*] «Nihil tanti aestimo, nulla prorsus mihi causa est, cur magnus poeta ad illorum scilicet modulum fieri cupiam.» — *Ergo* cet.] «Ergo quoniam hoc mihi negatum est, criticum saltem agam.» — *fungar vice cotis* cet.] Isocrates aliquando interrogatus, cur, cum alios artem dicendi doceret, ipse taceret, respondit: *Καὶ αἱ ἀχόναι αὐταὶ μὲν τεμεῖν οὐ δύνανται, τὸν δὲ σίδηρον ὀξέα καὶ τμητικὸν ποιοῦσιν.* Plut. vit. decem orat. p. 838 E. — *nil scribens ipse*] «nullum poema epicum aut dramaticum, sed sermones dumtaxat et lyrica quaedam.» Inest tamen festiva ironia, qua propria carmina elevat. — *opes*] ingenii, quae constant *copia (rerum ac)*

Unde parentur opes, quid alat formetque poetam;
Quid deceat, quid non; quo virtus, quo ferat error.
Scribendi recte sapere est et principium et fons.
Rem tibi Socraticae poterunt ostendere chartae,
Verbaque provisam rem non invita sequentur.

308. *doceat* $a\gamma R_1\delta$ — 311. *sequuntur* B *sequontur* C

verborum (Quintil. X 1, 15), iuncta cum felici inventione ceteraque facultate poetica. — *quo* cet.] «Facultas poetica» inquit «efficit, ut ad perfectionem perveniamus, *error*, ut vel mediocres maneamus vel prorsus contemnamur.» — *virtus*] «ars perfecta et *κατορθώματα* praeclaro ingenio debita.»

309-311. *Scribendi* cet.] «Verum unde tandem pendent omnia quae adhuc proposui praecepta inveniendi, componendi, cetera? Unice a *sapiendo*. Evolvenda atque exploranda est tota vita humana; nam ex hac una investigatione prodit veritas poetica, praecipue in genere dramatico.» Hoc praeceptum exponit vv. 310-322. — *sapere*] *σοφία καὶ σύνεσις*, «recte cogitare atque iudicare de omnibus rebus: cui hoc deest, quamvis magna sit praeditus phantasia et inveniendi facultate, numquam tamen evadet poeta hoc nomine dignus.» «Est contra eos, qui dicunt poetam insanire debere.» Comm. Cruq. — *principium et fons*] Dionys. Long. 8: *Ἐπεὶ δὲ πέντε - - πηγαί τινές εἰσι τῆς ὑψηγορίας γονιμώταται, - - πρῶτον μὲν καὶ κράτιστον τὸ περὶ τὰς νοήσεις ἁδρεπήβολον.* — *Rem* cet.] «Quomodo autem sapienter rectoque cum iudicio quodlibet argumentum, *ἠθικὸν* praesertim, tractari debeat, huius artis prorsus egregia exempla praebent Socraticorum, imprimis Platonis, Xenophontis, Aeschinis, Antisthenis scripta;» hos enim fere aequiparabant grammatici et rhetores. Lucian. Imagg. 17: *Μετὰ δὲ ταύτην ἡ τῆς σοφίας καὶ συνέσεως εἰκὼν γραπτέα. δεήσει δὲ ἡμῖν ἐνταῦθα πολλῶν τῶν παραδειγμάτων, ἀρχαίων τῶν πλείστων· - - γραφεῖς δὲ καὶ δημιουργοὶ αὐτοῦ Αἰσχίνης Σωκράτους ἑταῖρος καὶ αὐτὸς Σωκράτης, μιμητὰ τεχνιτῶν ἁπάντων.* et de Parasito 32: *Αἰσχίνης ὁ Σωκρατικός, οὗτος ὁ τοὺς μακροὺς καὶ ἀστείους διαλόγους γράψας.* Dio Chrysost. XVIII p. 480 R.: *Τρέψομαι δὲ ἤδη ἐπὶ τοὺς Σωκρατικούς, οὓς δὴ ἀναγκαιοτάτους εἶναί φημι παντὶ ἀνδρὶ λόγων ἐφιεμένῳ. — Ξενοφῶντα δὲ ἔγωγε ἡγοῦμαι ἀνδρὶ πολιτικῷ καὶ μόνον τῶν παλαιῶν ἐξαρκεῖν δύνασθαι, εἴτε ἐν πολέμῳ τις στρατηγῶν, εἴτε πόλεως ἄφηγούμενος, εἴτε ἐν δήμῳ λέγων, εἴτε ἐν βουλευτηρίῳ, εἴτε καὶ ἐν δικαστηρίῳ - - ἐθέλοι - - τὰ τῷ τοιούτῳ προσήκοντα ἐν δίκῃ εἰπεῖν.* Dionys. Long. 4: *Οἱ ῥήτορες ἐπεῖνοι - Ξενοφῶντα λέγω καὶ Πλάτωνα - ἐκ τῆς Σωκράτους ὄντες παλαίστρας.* Cfr. od. I 29, 14. Strenue autem Horatius ipse hoc suum exsequebatur praeceptum. Cfr. sat. II 3, 11: *Quorsum pertinuit stipare Platona Menandro? — chartae*] Cfr. od. IV 8, 21. — *Verbaque* cet.] «Ubi philosophiae ope penitus perspexeris res moresque hominum, quales et sint et esse debeant, tum demum facile eos poetice exprimere atque imitari poteris; sine tali cognitione inanis eris et futilis scriptor.» Por-

Qui didicit, patriae quid debeat et quid amicis,
Quo sit amore parens, quo frater amandus et hospes,
Quod sit conscripti, quod iudicis officium, quae
Partes in bellum missi ducis, ille profecto
Reddere personae scit convenientia cuique.
Respicere exemplar vitae morumque iubebo
Doctum imitatorem et vivas hinc ducere voces.
Interdum speciosa locis morataque recte

318. «*vivas* legitur in omnibus scriptis, non *veras*» Cruq. — 319. «*speciosa locis*. sic 4 Bland.» Cruq. *iocis* Fδ

phyrio: «Asinius Pollio idem dixit: *Male hercule eveniat verbis, nisi rem sequuntur!*» Cic. de or. III 194: *tantum hominis ingeniosi ac memoris (Antipatri Sidonii) valuit exercitatio, ut, cum se mente ac voluntate coniecisset in versum, verba sequerentur.* «Menander cum fabulam disposuisset, etiamsi nondum versibus adornasset, dicebat se tamen iam complesse.» Acro. — *provisam rem* cet.] «tale argumentum cum successu a te inventum atque accurate pensitatum verba convenientia ultro tibi subministrabit.»

312-318. *Qui didicit p.* cet.] Per totum h. l. versatur imprimis circa *τὰ ἤθη*, quia in poesi scaenica horum maxime ratio habenda est; *didicit* autem hanc artem partim a philosophis *ἠθικὴν* tractantibus, partim ipse varios hominum mores accurate explorans. — *conscripti*] «senatoris» ex formula *patres conscripti.* Singularis invenitur etiam Cic. Phil. XIII 28: *mutavit calceos, pater conscriptus - factus est;* sed sine voc. *pater* praeter hunc locum non exstat nisi saepius in inscriptionibus, ut CIL I 206, 96: *neve ibi senator neve decurio neve conscriptus esto.* — *Reddere*] «attribuere id, quod ei debetur.» — *Respicere* cet.] Praeter philosophiam moralem etiam ipsam vitam humanam eiusque varios casus intueri iubet. — *exemplar vitae*] «vita, qualis nobis contemplantibus appareret.» — *Doctum*] «qui arti satisfaciat.» — *vivas - - voces*] «quae *τὰ ἤθη καὶ πάθη* recte atque dilucide exprimant, vere naturales.» Alia quidem significatione, sed eisdem verbis Plato Phaedr. p. 276 A dixit *λόγον ζῶντα καὶ ἔμψυχον*. Cic. ad Att. II 12: *Ubi sunt, qui aiunt ζώσης φωνῆς?* Verum apud Horatium est *τὸ ἐμπαθές, τὸ ἐναργὲς* Graecorum.

319-322. *Interdum* cet.] Monstrat vel maxime necessarium esse, ut personarum mores recte exprimantur, quia ab hac re potissimum pendeat fabulae successus spectatorumque applausus. — *speciosa locis*] *mit schönen Gedanken, einzelnen Glanzstellen = lumina.* Cfr. Quintil. VII 1, 41: *plerique - - contenti sunt locis speciosis modo vel nihil ad probationem conferentibus.* Minus recte alii interpretantur de locis communibus (Cic. Brut. 46; orat. 126), *ῥήσεσι*, quibus insunt *γνῶμαι* evidentia sua ac veritate allicientes et permulcentes

Fabula nullius veneris, sine pondere et arte,
Valdius oblectat populum meliusque moratur
Quam versus inopes rerum nugaeque canorae.
Grais ingenium, Grais dedit ore rotundo
Musa loqui, praeter laudem nullius avaris.

auditorum animos Minime autem probari potest Schützii interpretatio de τόποις philosophorum ac rhetorum. Porphyrio, qui explicat: «colligit saepe magis placuisse fabulam, quae nudis narraretur verbis, quoniam res spectatorem delectarent, quam quae locis communibus explicaretur,» aut aliam lectionem respexit aut a vero longe aberravit. — *morata*] «in qua mores singularum personarum optime exprimuntur.» Acro. — *nullius veneris*] «ceterum destituta lepore illo Menandreo neque valde venusta.» — *sine pondere*] «sine argumenti et generis dicendi gravitate.» Cic. de orat. II 73: *omnium sententiarum gravitate, omnium verborum ponderibus est utendum.* — *arte*] refertur maxime ad actionis implicationem et solutionem. — *oblectat*] *Oblectatio* semper actuosa est, ea significatione, qua Cicero de nat. deor. I 110 *virtutem actuosam* dixit; *delectatio* eis, quae grata offeruntur, sine propria actione fruitur. Cfr. mox v. 333. — *moratur*] *fesselt;* detinet ac facit, ut usque ad finem spectetur.» Cfr. v. 223; ep. I 13, 17. — *nugaeque canorae*] «versus leves, quod ad sententias pertinet, quantumvis numerosi ac sonori.» Cic. de or. I 51: *Quid est tam furiosum quam verborum vel optimorum atque ornatissimorum sonitus inanis, nulla subiecta sententia?* Cfr. ep. II 2, 76: *I nunc et versus tecum meditare canoros.*

323. 324. *Grais* cet.] «Verum» inquit «maximo impedimento Latinae poesi est ipsa Romanorum educatio. Sane Graeci illi antiqui ab Homero usque ad Menandrum in omnibus eis, quae ad poesin spectant, longe nobis feliciores fuerunt, quippe quibus natura ipsa ingenium vere poeticum et facilitatem etiam reconditos animi sensus scite exprimendi largita sit. Neque vero illos ullius rei quam verae gloriae cupidos fuisse videmus: nostra perversa educatio quaestus ante omnia et lucri studium animis instillans, vim poeticam debilitat atque infringit.» Similis est locus ep. II 1, 93 sqq. Menander apud schol. Aristid. ed. Frommel p. 316: *Ἕλληνές εἰσιν ἄνδρες οὐκ ἀγνώμονες Καὶ μετὰ λογισμοῦ πάντα πράττουσίν τινος.* — *ore rotundo*] «*Τὸ στρογγύλον* rhetores Graeci in genere dixerunt, quidquid verbis et sententiis ita enuntiatum esset, ut in eorum forma concinnitas, elegantia et artificium appareret. Apud Dionys. Hal. de vi Demosth. c. 19 *τὰ στρογγύλα* opponuntur *τοῖς πλατέσιν* et *μακροῖς*.» Ernesti. Nec raro ita Latini, veluti Cic. Brut. 272 de C. Pisone: *erat verborum et delectus elegans et apta et quasi rotunda constructio.* — *praeter laudem n. avaris*] «unius laudis appetentibus;» adiect. *avaris* ergo h. l. laudem, non reprehensionem continet. «In hac sola cupiditate promerebantur laudem, tamquam Protogenes ille, qui Ialysum finxit decem annis, vel Apelles, qui totidem pinxit annis Anadyomenen. Non enim ut acciperent festinabant, sed ut placerent morabantur.» Porph. — *nullius* gen. neutr. nescio an praeter h. l. non inveniatur.

Romani pueri longis rationibus assem
Discunt in partis centum diducere. ʿDicat
Filius Albini: Si de quincunce remota est
Uncia, quid superat? Poteras dixisse.' ʿTriens.' ʿEu!
Rem poteris servare tuam. Redit uncia, quid fit?'
ʿSemis.' An, haec animos aerugo et cura peculi

328. *Poteras* BCRFδ *Poterat* a$\gamma\sigma$ *Eu* γBCVσ «sic Busl. & Bland. 4, non *heu* vel *heus*» Cruq. *Heu* a *Est* Fδ — 330. *An* BV «sic Bland. vetust. cum duobus aliis, in quibus n littera erasa & t posita» Cruq. Bentley, Meineke, Haupt, Vahlen, Kiefsling *Ad* ceteri *At* y Orelli, Keller

325-332. *longis rationibus*] *in langer Exempelberechnung.* Arnold. Similis de chrematismo querimonia est apud Platonem de rep. VI p. 498 A. — *partis*] «fractiones, *Brüche.*» Ceterum *centum* h. l. ex duodenaria sive unciaria apud Romanos computandi ratione proprie accipi nequit, sed significat «vel minutissimas.» Rectius Kiefsling: «*longis rationibus* geht auf die umständlichen Zinsexempel, bei welchen in griechischer Weise nach Prozenten, *centesimae*, gerechnet wird. Zu diesem Behuf mufs in jedem Falle das Kapital, *as*, erstlich mit Hundert dividiert — *in partis centum diducere* — und falls ein Rest überschiefst, der betreffende Bruch in Zwölftel bez. Vielfache derselben umgewandelt werden, da die römische Rechnung keine anderen Brüche als Zwölftelbrüche kennt.» — *Dicat* cet.] In ludum litterarium nos deducit poeta, ubi ratiocinandi artem pro poesi docet magister. Ceterum quomodo in tertia persona offendere potuerit Bentley, non video. Nonne enim probabile est praeceptores interdum hac ita usos esse, ut solent nostri? Atque sic est od. I 27, 10 de homine praesente: *Dicat Opuntiae Frater Megillae.* — *Albini*] «nomen feneratoris avari (Comm. Cruq.), cuius sane filius maxime aptus est, qui a magistro de re nummaria interrogetur.» Dillenb. — *quincunce*] Cfr. L. Volusium Maecianum et Balbum de asse ed. Böcking. Bonnae 1831 p. 13: *divisio solidi, id est librae, quod as vocatur: - - uncia* (duodecim pars), *sextans, quadrans, triens, quincunx, semissis* (sive, ut hic, *semis*), *septunx, bessis (s. bes), dodrans, dextans (s. decunx), deunx.* — *Poteras dixisse*] Verba haec sunt magistri, discipulum non tam corripientis, quod tardiuscule respondeat, quam cum leni ironia excitantis, cum certus sit magister puerum illico recte esse responsurum. Bene Voss: *Nur heraus! Du weifst es!* — *Triens*] tertia pars assis, id est quattuor unciae. — *Redit*] «contra si ad quincuncem additur uncia, fit semis, dimidia pars assis sive sex unciae.» *Redit* autem dicere poterat, quia singulae unciae prius totum, id est assem, constituentes, ab eo separatae, ubi aliis unciis adduntur, ad illum sensim velut postliminio *redire* videntur. — *An* cet.] Haec scriptura optimi codicis V nihil offensionis habet; affertur enim argumentum eius sententiae, quae ex versibus praecedentibus facillime suppletur: ex tali disciplina poesis studium numquam proficiscetur. — *aerugo* «avaritia, quae rodit animos atque extenuat, ut aerugo aes.» Alia me-

Cum semel imbuerit, speramus carmina fingi
Posse linenda cedro et levi servanda cupresso?
Aut prodesse volunt aut delectare poetae
Aut simul et iucunda et idonea dicere vitae.
Quidquid praecipies, esto brevis, ut cito dicta
Percipiant animi dociles teneantque fideles.
Omne supervacuum pleno de pectore manat.
Ficta voluptatis causa sint proxima veris,

331. *speramus* aγBC *speremus* RF$\delta\sigma$ — 336. «Blandin. unus habet *percipiant animo dociles*» Cruq.

taphora sat. I 4, 101. Hieronymus epist. 1: *otium quasi quaedam animi rubigo.* — *peculi*] Hic usurpatur de omni pecunia propria industria ac parsimonia etiam a libero homine parta; proprie de servo Verg. ecl. 1, 33: *Nec spes libertatis erat nec cura peculi.* — *speramus*] Indicativus clarius significat absurdam fore talem spem quam aliorum lectio *speremus.* — *cedro - - cupresso*] Dioscorid. 1, 106 cedrum τῶν νεκρῶν ζωήν vocat, et κυπαριττίνας μνήμας memorat iam Plato legg. 5 p. 741 C. Ovid. trist. III 1, 13: *Quod neque sum cedro flavus* (libellus) *nec pumice levis.* Martial. III 2, 7: *Cedro nunc licet ambules* (libelle) *perunctus;* V 6, 14: *Quae cedro decorata purpuraque Nigris pagina crevit umbilicis.* Vitruv. II 9, 13: *Ex cedro oleum, quod cedreum dicitur, nascitur, quo reliquae res cum sunt unctae, uti etiam libri, a tineis et a carie non laeduntur.* Cfr. Plin. h. n. XVI 40, 78 sq. «Ex cupressino autem ligno confici solebant capsulae, in quibus reponebantur scripta poetarum contra tineas.» Comm. Cruq.

333-337. *Aut prodesse* cet.] Dilucide monstrat triplex consilium sequi poetas; «nam aut docere volunt ut didactici, aut delectare ut epigrammatum ludicrorum scriptores, aut utrumque ut epici, dramatici, lyrici; si quis hoc tertium obtinet, perfectus est poeta.» (Strabo I 1, 10: *οὐδὲ γὰρ ἀληθές ἐστιν, ὅ φησιν Ἐρατοσθένης, ὅτι ποιητὴς πᾶς στοχάζεται ψυχαγωγίας, οὐ διδασκαλίας· τἀναντία γὰρ οἱ φρονιμώτατοι τῶν περὶ ποιητικῆς τι φθεγξαμένων πρώτην τινὰ λέγουσι φιλοσοφίαν τὴν ποιητικήν.)* Simul et docendi et delectandi leges proponit, in docendo brevitatem, in delectando, ne aberretur a veritate poetica, ne monstruosa *φαντάσματα* fingantur (vv. 333-340). — *Omne supervacuum* cet.] «Ut de vase iam pleno aqua insuper affusa defluit, ita animum praecepto aliquo iam impletum omnia, quae praeterea adduntur, quippe *supervacanea*, id est nimia ac verbosiora, quam necesse est, non tangunt, sed fastidio afficiunt.» V. *manare* idem fere significat ac *defluere* apud Senecam de benef. I 1, 8: *ita natura comparatum, ut altius iniuriae quam merita descendant et illa cito defluant, has tenax memoria custodiat.*

338-340. *Ficta*] «vel a te ipso vel in mythis iam antiquis reperienda.» — *proxima veris*] «ne laedatur veritas *(Illusion)* poetica.»

Ne quodcumque volet poscat sibi fabula credi,
Neu pransae Lamiae vivum puerum extrahat alvo.
Centuriae seniorum agitant expertia frugis,
Celsi praetereunt austera poemata Ramnes:
Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci
Lectorem delectando pariterque monendo.

339. *Nec* BCσ Orelli *Ne* reliqui Bentley, Meineke, Haupt, Vahlen, Kiefsling *volet* RF$\delta_1\sigma$ *velit* aγBC *posset* Fδ — 340. *Non* B

Aristot. poet. 25, (1461^b, 11): *πρός τε γὰρ τὴν ποίησιν αἱρετώτερον πιθανὸν ἀδύνατον ἢ ἀπίθανον καὶ δυνατόν. δεῖ ἀδύνατα εἰκότα μᾶλλον ἢ δυνατὰ ἀπίθανα.* Id. 14 (1453^b, 9): *οἱ δὲ μὴ τὸ φοβερὸν διὰ τῆς ὄψεως, ἀλλὰ τὸ τερατῶδες μόνον παρασκευάζοντες, οὐδὲν τραγῳδίᾳ κοινωνοῦσιν.* — *Ne - volet*] et maiore auctoritate codicum et aptiore sensu praestat alteri lectioni *nec - velit.* — *pransae Lamiae*] Cfr. Diod. Sic. XX 41. «Lamia est monstrum superne habens speciem mulieris, inferne vero desinit in pedes asininos.» Comm. Cr. Cfr. imprimis Munk, de Atellanis p. 42 et Preller, Gr. Myth. I 484. Hae dicebantur pueros vel devorare vel eorum sanguinem exsugere; unde ut Empusa ac Mormo infantium terriculamenta erant. «Ridicule autem *pransae*, quasi vero hoc cotidie fieret.» Gloss.

341-346. *Centuriae seniorum* cet.] In classibus a Servio Tullio institutis omnes, qui annum aetatis XLV egressi erant, seniorum centuriis adnumerabantur. «Viri iam maturi exagitant et reprehendunt poemata nimis iocosa et parum sententiosa; contra Ramnes, equites iuniores, (quos *Trossulos* vocat Persius 1, 82) non sine quodam fastu atque arrogantia per populum incedentes, ut faciunt iuvenes et validi et locupletes, spernunt poemata nimis seria nulloque *φαντασίας* ornatu se commendantia.» Atque *adulescentulos* vocat equites Romanos proprie dictos, quibus equus publicus *assignatus* (Cic. de rep. II 36) erat, Q. Cicero de petit. cons. 33: *Primum cognoscito equites; pauci enim sunt: deinde appetito; multo enim facilius illa adulescentulorum ad amicitiam aetas adiungitur.* — Vocabulo autem medio *celsi* h. l. subest ironia quaedam, ut apud Cic. de or. I 184: *Haec et horum similia iura suae civitatis ignorantem erectum et celsum alacri et prompto ore atque vultu huc atque illuc intuentem vagari - - toto foro - - nonne imprimis flagitiosum putandum est?* Liv. VII 16, 5: *celsi et spe haud dubia feroces in proelium vadunt.* Silius XVI 187: *Celsus mente Syphax.* — *praetereunt*] «spernunt.» Martial. I 25, 5: *profer opus, Quod nec Cecropiae damnent Pandionis arces, Nec sileant nostri praetereantque senes.* — Qui *Ramnes* proprie dicti ex communi opinione fuerint, disce ex Livio I 13, 8: *Centuriae tres equitum conscriptae sunt. Ramnenses ab Romulo, ab T. Tatio Titienses appellati. Lucerum nominis et originis causa incerta est.* Cfr. Madvig, Verf. u. Verw. I 161 sq. — *Omne tulit punctum*] Anthol. Lat. Meyeri n. 780, 3: *Suffragiorum puncta non tulit septem.* Cfr. ep. II 2, 99 et

Hic meret aera liber Sosiis; hic et mare transit
Et longum noto scriptori prorogat aevum.
Sunt delicta tamen, quibus ignovisse velimus:
Nam neque chorda sonum reddit, quem volt manus et mens,
Poscentique gravem persaepe remittit acutum;
Nec semper feriet quodcumque minabitur arcus.
Verum ubi plura nitent in carmine, non ego paucis
Offendar maculis, quas aut incuria fudit

345. *Sosiis* Fδσ *Sociis* R *Sosis* aγBC «*liber Sosis.* sic 4. Bland. per syncopen pro *Sosiis*» Cruq. — 349. *remutit* Fδ a_1 non liquet «*persaepe remutit acutum.* sic scriptum est in uno Bland.» Cruq.

epigramma in Rufum ad sat. II 2, 50. Est igitur: «Omnes eum laudibus celebrant.» — *utile*] Ut nostris temporibus, sic antiquitus magna erat controversia, quatenus poesis non solum proprium et suum munus conficere, verum etiam sensu ἠθικῷ utilis esse deberet. — *monendo*] Plutarch. de aud. poet. p. 54 W.: *δεῖ τοὺς νέους ἐθίζειν ὥσπερ ὄψῳ χρωμένους μετρίως τῷ τέρποντι τὸ χρήσιμον ἀπ' αὐτοῦ καὶ τὸ σωτήριον διώκειν.* — *meret aera*] proprie de militum stipendio atque operariorum mercede. Cfr. Becker, Gallus II³ 389 sq. — *Sosiis*] Cfr. ep. I 20, 2. «Bibliopolis insignem quaestum affert poema bonum.» — *mare transit*] Cfr. ep. I 20, 13. — *longum - - prorogat aevum*] «prorogat, ut longum fiat;» uti Soph. Trach. 679: *μείζον' ἐκτενῶ λόγον.* Antig. 715: *ναὸς ἐγκρατῆ πόδα τείνας.* In prosa oratione «in aevum omne scriptoris nomen prorogat;» ut est apud Senecam de consol. ad Marc. 5, 2: *quas (filii laudes) non dubito, quin - - in aevum omne sis prorogatura.* Schützio *longum noto* = *weithin bekannt* coniungenti assentiri non possum.

347-352. *Sunt delicta* cet.] Proposita excellentissimi poematis imagine, quod scriptorem immortalem reddat, perquam apposite ita pergit: «Numquam tamen obliviscar ad illam perfectionis absolutae speciem, quam mente tantum videmus *(τὴν ἰδέαν τοῦ καλοῦ)* pervenire eamque exsequi mortalibus negatum esse; quocirca aequa et humana sint nostra iudicia de summorum poetarum erroribus et delictis.» Tota autem haec doctrina de modeste iudicandis scriptoribus primariis egregie exposita est a Dionysio Longino 36: *ἐκείνων τῶν ἀνδρῶν (τῶν ἐν λόγοις μεγαλοφυῶν) ἕκαστος ἅπαντα τὰ σφάλματα ἑνὶ ἐξωνεῖται πολλάκις ὕψει καὶ κατορθώματι κτλ.* — *ignovisse*] v. sat. II 3, 187. — *neque chorda* cet.] Proponit duplex exemplum erroris non consulto aut iudicii pravitate commissi, sed potius instrumentis minus perfectis aut alii casui tribuendi: similes autem etiam in carminibus pangendis accidere casus adversos significans, quibus mox adnumerat etiam incuriam aliquam excusabilem vel humanae naturae quamvis perfectissima quaeque affectantis infirmitatem. — *minabitur*] «minabitur ferire, quo eum sagittarii oculus manusque dirigit.» Coniectura

Aut humana parum cavit natura. Quid ergo est?
Ut scriptor si peccat idem librarius usque,
Quamvis est monitus, venia caret; ut citharoedus
Ridetur, chorda qui semper oberrat eadem:
Sic mihi, qui multum cessat, fit Choerilus ille,
Quem bis terve bonum cum risu miror; et idem

353. «*quid ergo est.* sic est in omnibus scriptis» Cruq. — 356. *oberrat* aγ — 358. *terve* By *terque* reliqui Keller

Madvigii (adv. crit. I 68) *quocumque* i. e. *quoicumque* et auctoritate codicum caret et inutilis videtur, quoniam *minari* h. l. vix differt a v. *petere*. — *Offendar*] est futurum. — *fudit*] Continuat metaphoram maculae, quae fortuita liquidi alicuius aspersione oritur. Simul optime convenit *incuriae*.

353-356. *Quid ergo est?*] «Verum, ut video» inquit «iustissima hac excusatione abuti possunt etiam mali poetae, quorum defensioni iamiam occurram.» Patet, ut opinor, vv. 347-353: *Sunt - - cavit natura* nequaquam cum interpretibus nonnullis tribuendos esse ficto nescio cui adversario, sed intimos Horatii sensus exprimere. «At si futilis scriptor eadem purgatione usus erit, illico eum refutabimus atque venia prorsus indignum habebimus.» — *scriptor - - librarius*] «servus, qui libros describit vel domino litterato vel bibliopolae;» de quorum neglegentia saepe scriptores conqueruntur. Cic. ad Q. fratrem III 5, 6: *De Latinis* (libris), *quo me vertam, nescio: ita mendose et scribuntur et veneunt.* Martial. II 8, 3: *Nocuit librarius illis (chartis).* Cfr. Birt l. l. p. 342 sqq. — *peccat idem*] pro volgari: «in eodem peccat,» «idem peccatum semper committit.» Sic etiam Cic. de nat. deor. I 31: *Xenophon - - eadem fere peccat.* — *oberrat*] «qui in eadem chorda pollice tangenda eundem semper errorem committit = *fehlgreift*.

357-360. *multum cessat*] «propter neglegentiam officio suo non satisfacit,» ut ep. II 2, 14: *Semel hic cessavit.* — *Choerilus*] Cfr. ep. II 1, 232 sqq. «Choerilus, qui gesta Alexandri describens septem tantum versus laudabiles fecit; - - cui Alexander fertur dixisse malle se Thersiten Homeri esse quam huius Achillem. Alexander autem pactus cum eo, ut si bonum faceret versum, aureo numismate donaretur, si malum, colapho feriretur: qui saepius male scribendo colaphis necatus est.» Comm. Cruq. Sed de insulsis his scholiastarum narratiunculis tu confer Naekii Choerilum p. 36; 206; 207. Ceterum Choerilus a grammaticis Homero tralaticio quasi exemplo oppositus esse videtur. Sic etiam Hermias ad Plat. Phaedr. p. 112: *Τί γὰρ ὅμοιον ἡ Χοιρίλου καὶ Καλλιμάχου ποίησις πρὸς τὴν Ὁμήρου καὶ Πινδάρου* — *terve*] praestare videtur scripturae plurium codicum *terque*. Quid intersit inter formulas *bis terve* et *bis terque*, facillime persentisces collato v. 440. Cfr. epod. 5, 33. — *Indignor* cet.] «Aegerrime item fero, quandocumque in Homero vitium aliquod animadverto, quia eum his prorsus exemptum cuperem. Attamen ita Homerum mecum ipse excuso, cogitans mirandum non esse, si vel

Indignor, quandoque bonus dormitat Homerus.
Verum operi longo fas est obrepere somnum.
Ut pictura poesis: erit quae, si propius stes,
Te capiat magis, et quaedam, si longius abstes.
Haec amat obscurum, volet haec sub luce videri,
Iudicis argutum quae non formidat acumen;
Haec placuit semel, haec deciens repetita placebit.

360. *operi longo* BCRFVσ «sic scripta omnia» Cruq. *opere longo* δ_1 *opere in longo* aγ — 362. «*Te capiat.* sic Bland. codices» Cruq.

summus poeta in poematis tam longis interdum, sed raro, cesset.» Incredibile autem est, quae et qualia reprehenderint grammatici (imprimis Zoilus *Ὁμηρόμαστιξ*) et philosophi in Homero, veluti Schol. volg. ad Odyss. XI 157-159: *Ὠκεανός, - - τὸν οὔπως ἔστι περῆσαι Πεζὸν ἐόντα· Ἀθετοῦνται τρεῖς· γέλοιον δὲ πεζὸν ἐόντα.* Lucilius 439-442 L.: *Multa homines portenta in Homeri versibu' ficta Monstra putant, quorum in primis Polyfemu' ducentos Cyclops longu' pedes et porro huic maiu' bacillum Quam malus navi in corbita maximus ulla;* 305: *nemo qui culpat Homerum, Perpetuo culpat neque, quod dixi ante poesin: Versum unum culpat, verbum, enthymema, locumve.* Lucr. III 1037: *Adde Heliconiadum comites; quorum unus Homerus Sceptra potitus eadem aliis sopitu' quietest.* Hoc iudicium Horatii respexit Quintil. X 1, 24: *cum Ciceroni dormitare interim Demosthenes, Horatio vero etiam Homerus ipse videatur.*

361-365. «Verum, ut iusti simus poematum existimatores, id quoque requiritur, ut non omnia eodem *modulo ac pede* metiamur, sed pro diverso genere et stilo diversa etiam de singulis iudicia faciamus.» — *Ut pictura poesis*] Antiqua est comparatio, saepe pravo intellecta, maxime ubi in *τέχναις ποιητικαῖς* divolso cum sequentibus nexu sic interdum affertur: *Ut pictura, poesis erit.* At manifesto hoc dicit: «Ut in pictura, id est tabulis pictis, accidit, ita etiam in poematis usu venire solet cet.» Utique Plutarch. de gloria Athen. c. 3 p. 346 F.: *Ὁ Σιμωνίδης τὴν μὲν ζωγραφίαν ποίησιν σιωπῶσαν προσαγορεύει, τὴν δὲ ποίησιν ζωγραφίαν λαλοῦσαν.* Scr. ad Herenn. IV 39: *Poema loquens pictura, pictura tacitum poema debet esse.* Sed hi ac similes loci (ut Tusc. V 114) ad internam, ut ita dicam, utriusque artis similitudinem potius referuntur; de externa loquitur Horatius, id docens, diversa utriusque artis opera diverso etiam modo spectari atque diiudicari a peritis oportere. Alii interpunctionem post v. *poesis* sublatam aut post v. *pictura* aut post v. *erit* collocaverunt. — *abstes*] Verbum formatum est ad analogiam v. *ἀφίσταμαι*, sed propter sonum asperiorem praeter h. l. tantummodo invenitur Plaut. Trin. 264: *mille modis amor ignorandust, procul adhibendus atque abstandust.* Apud Vitruvium IX 1, 11 legitur subst. *abstantia.* Tota autem imago ad poemata translata significat lectionem plus minusve accuratam atque acrius vel clementius iudicium, quod de quovis facere debeamus. — *Haec amat obscurum*]

O maior iuvenum, quamvis et voce paterna
Fingeris ad rectum et per te sapis, hoc tibi dictum
Tolle memor, certis medium et tolerabile rebus
Recte concedi. Consultus iuris et actor
Causarum mediocris abest virtute diserti
Messallae nec scit quantum Cascellius Aulus,

369. *auctor* B — 371. *nec scit* BV «sic Bland. antiq. cum alio, sed reliqui cum duobus aliis Bland. habent *nescit*» Cruq. *nescit* reliqui

«quae virtutibus quidem non caret, sed tamen suo iure postulat partim, ne nimis diligenter investigentur loci minus expoliti, partim ut *φαντασίᾳ* potius et miti quodam humanitatis sensu *(gemütlich)* eam amplectamur, quam subtili intellectus iudicio subiciamus.» — *argutum - - acumen*] *feiner Scharfblick.*

366-373. *O maior*] «L. Piso.» Acro. Facta mentione poesis eius, quae propter perfectionem *deciens repetita placebit*, aptissime iuvenem amicum ac simul, ut fit talibus in allocutionibus, unumquemque lectorum obsecrat obtestaturque, ne et hac ipsa fortasse excusatione *erit, quae - - - obscurum* abutenti ad mediocritatem quandam pervenire sufficiat; nihil enim mediocri poeta esse detestabilius. Hinc potissimum epistolae *χαραχτῆρα* resumit. — *iuvenum*] id est «filiorum.» Cfr. v. 24: *pater et iuvenes patre digni.* — *Tolle memor*] Excidunt loquenti verba; qui ea in mentem suam recipit, veluti *tollit (aufnehmen, aufheben).* Cfr. ep. I 18, 12: *verba cadentia tollit.* — *certis*] «quibusdam» non «definitis, *abgegrenzte.*» Hoc dicit: «In disciplinis et artibus usui vitae cotidianae destinatis mediocritas tolerabilis est, praesertim ubi argumentum, quod tractare debent, ipsum tenuius est: sic in minoris momenti litibus et ICtus et causidicus mediocris et petitori et reo sufficiet. Aliter vero res se habet in artibus, quae pulchrum per se ipsum imitari student et *in quibus non utilitas quaeritur necessaria, sed animi libera quaedam oblectatio* (Cic. de or. I 118), in poesi, in histrionum arte, in pictura et sculptura, ubi numquam in mediocritate adquiescimus, sed nostro iure perfectionem poscimus.» — *Messallae*] Est notus ille M. Valerius Messalla Corvinus, Tibulli fautor. Vide argumentum od. III 21. Seneca controv. II 4, 8 M.: *Fuit Messalla exactissimi ingenii quidem in omni studiorum parte, Latini utique sermonis observator diligentissimus. - - Latro - - pro Pythodoro Messallae orationem disertissimam recitavit.* — *A. Cascellius*, clarissimus ICtus, homo dicax ac facetus (Macrob. Saturn. II 6) et clarus *Bene dictorum* libro, sane distinguendus ab eo, qui a Cicerone pro Balbo 45 et Val. Max. VIII 12, 1 memoratur, quem a. u. c. 634 quaestorem fuisse opinatus est Pigh. Ann. 3. p. 77. Horatii Cascellius *vir iuris civilis scientia clarus* fuit iam triumvirorum temporibus a. u. c. 712 teste Val. Max. VI 2, 12, admodum igitur senex eo anno, quo hic liber scriptus est. Sed si vel octogenarius fuit, in vivis etiamtunc fuerit necesse est, nihil enim inconcinnius fuisset quam componere mortuum cum Messalla vivo, ut manifesto Horatii verba significant. Cfr. Th. Mommsen in

Sed tamen in pretio est: mediocribus esse poetis
Non homines, non di, non concessere columnae.
Ut gratas inter mensas symphonia discors
Et crassum unguentum et Sardo cum melle papaver
Offendunt, poterat duci quia cena sine istis:
Sic animis natum inventumque poema iuvandis,
Si paulum summo decessit, vergit ad imum.
Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis,
Indoctusque pilae discive trochive quiescit,

374. *gratis* γ_1B — 377. *animus* BC — 378. «*summo decessit.* sic Bland.» Cruq. *pergit* BC

Hermae t. XX 282. De nominum inversione cfr. od. II 11, 2. — *Non homines, non di*] Cic. ad fam. I 9: *dis hominibusque approbantibus.* Liv. III 17, 5 et XL 12, 18; cui formulae *παρὰ προσδοκίαν* addit: *non concessere columnae*, eaedem, quae sat. I 4, 71 vocantur *pilae*, ante bibliopolarum tabernas; quibus columnis librorum venalium indices affigebantur. «Etiam columnas illas inanimatas pudet mediocrium poetarum et horum nomina sibi affigi indignantur non secus atque eis irati sunt di hominesque.» (Nullos videlicèt reperiunt emptores).

374-378. *gratas*] «iucundas atque hilares.» — *symphonia*] est quodvis genus musicae; qua quantopere tum homines delectati sint, v. Sen. ep. 84, 10: *in comissationibus nostris plus cantorum est, quam in theatris olim spectatorum fuit.* Cfr. Becker Gallus III^3 261. — *crassum unguentum*] «nimis spissum nec satis defaecatum.» (Plin. h. n. XIII 1, 2: *Omnia unguenta acutiora fiunt costo, amomo - -; crassiora suavioraque* cet. Ib. 3, 4: *Quosdam crassitudo maxime delectat, spissum appellantes, linique iam, non solum perfundi unguentis gaudent.)* Unguentum autem una cum coronis convivator convivis initio comissationibus praebuit. — *Sardo cum melle*] «Corsicum et Sardum mel pessimi saporis est.» Porph. Verg. ecl. 7, 41: *ego Sardoniis videar tibi amarior herbis.* Nec minus *mel Corsicum asperrimum habebatur* (Plin. h. n. XXX 4, 10), quod *infame* vocat Ovid. am. I 12, 10. Optimum contra Hymettium et Hyblaeum. — *papaver*] Plin. h. n. XIX 8, 53: *Papaveris candidi semen tostum in secunda mensa cum melle apud antiquos dabatur.* — *duci*] «poterat aeque hilariter produci cena sine istis *παρέργοις*, quae, cum praepostera sunt, molestia afficiunt convivas.» — *vergit ad imum*] «haud procul iam est a pessimo poeta.»

379-384. *Ludere* cet.] «Quamvis haec (vv. 372-378) nemo negare audeat, tamen nescio qua insania acti imperiti permulti poesin exercent.» Dum mediocrium sui temporis poetarum turbam deridet, monet Pisonem, ne illi se aggreget. Ceterum similis sententia est ep. II 1, 114 sqq. — *campestribus - armis*] «quibus utuntur ludentes in campo

Ne spissae risum tollant inpune coronae:
Qui nescit versus tamen audet fingere. Quidni?
Liber et ingenuus, praesertim census equestrem
Summam nummorum vitioque remotus ab omni.
Tu nihil invita dices faciesve Minerva:
Id tibi iudicium est, ea mens. Siquid tamen olim
Scripseris, in Maeci descendat iudicis auris
Et patris et nostras nonumque prematur in annum,

385. *faciesque* δγ a non liquet «*dices faciesve*. sic scripta omnia» Cruq.

Martio,» quorumque versu sq. nonnulla memorat, v. ep. I 18, 54: *Proelia - campestria.* — *pilae discive*] Cfr. sat. II 2, 11 sqq. V. *indoctus* cum gen. praeter h. l. non invenitur. — *trochive*] Cfr. od. III 24, 57. — *coronae*] «spectatorum catervae,» ut ep. I 18, 53. — *Qui nescit* cet.] «Alii distinguunt *Qui nescit, versus tamen* cet., alii contra (ut Bentley) *Qui nescit versus, tamen* cet. Rectius omni interductu abstinebis, quoniam sententia est: Qui nescit versus fingere, tamen audet versus fingere.» Dillenb. — *Quidni?*] scil. *audeat;* est interrogatio poetae, cui ipse quoque respondet: «Quis ei interdicet versus pangere, cum sit liber, liberis parentibus natus et, quod maius etiam est, eques Romanus, sine ullo crimine (ep. I 7, 56), numquam *censoriae severitatis nota inustus?*» (Cic. Cluent. 129.) — *ingenuus*] «generosis parentibus ortus.» Videlicet etiam libertinus est *liber*, non item *ingenuus.* — *census equestrem* cet.] «cum census sit quadringenties sestertium,» senatorii census dimidiam partem. Cfr. ep. I 1, 58. De constructione verbi *censeri* cfr. Cic. p. Flacco 80: *Voluisti magnum agri modum censeri. - - Census es praeterea numeratae pecuniae centum triginta HS. milia.* Gell. VII 13, 1: *classici dicebantur - -, qui CXXV milia aeris ampliusve censi erant.* Sed frequentius cum abl. iungitur. Externa bona istum enumerantem facit, ne verbo quidem tangentem ingenium et litterarum studia, propter quae ad poemata componenda aptus sit.

385-390. *Tu* cet.] «Tu vero noli istorum similis esse; primum explora te ipse, utrum poeticam indolem tibi largita sit natura necne; tum consule amicos.» — *invita - - Minerva*] Cic. de off. I 110: *invita Minerva, ut aiunt, id est adversante et repugnante natura.* Quae si non favet scriptoris incepto, necessario omni successu caret. — *dices faciesve*] V. *dices* refertur potissimum ad verba eorumque compositionem, *facies* ad totum opus, quod molitur scriptor. — *Id tibi* cet.] Frequentius per relativa: «quod tuum iudicium, quae tua mens est; pro tuo iudicio, probe mihi noto.» — *olim*] = *aliquando*, ut sat. I 1, 25; II 5, 27. Cfr. ad od. II 10, 17. — *Maeci*] De Sp. Maecio Tarpa vide sat. I 10, 38. — *et nostras*] «qui vere tibi sum amicus;» id quod sine ulla arrogantia dictum est. — *nonumque* cet.] «Noli poematis tui editionem praecipitare (Quintil. ep. ad Tryph. 2); sed per novem annos, id est sine imagine,

Membranis intus positis: delere licebit,
Quod non edideris; nescit vox missa reverti.
Silvestris homines sacer interpresque deorum
Caedibus et victu foedo deterruit Orpheus,
Dictus ob hoc lenire tigris rabidosque leones;
Dictus et Amphion, Thebanae conditor urbis,
Saxa movere sono testudinis et prece blanda

393. *rabidos* BV «sic habent omnes lib. scripti, non *rapidos* ut vulgati» Cruq. *rapidos* aγσCRF *rapidas* δ — 394. *arcis* aR Bentley, Orelli, Haupt, Vahlen «*urbis*. sic habent omnia scripta» Cruq.

tamdiu retineatur in scrinio, donec aliquantum remisso primo illo impetu, nimis fortasse fervido, tranquillo iam animo elimare poema tuum possis.» Philargyrius ad Verg. ecl. 9, 35: «C. Helvius Cinna Zmyrnam scripsit, quam nonum post annum, ut Catullus carm. 95 ait, edidit. Id quod et Quintilianus ait. Unde etiam Horatium dicunt ad eum allusisse.» Cfr. etiam Quintil. X 4, 2: *Nec dubium est optimum esse emendandi genus, si scripta in aliquod tempus reponuntur, ut ad ea post intervallum velut nova atque aliena redeamus, ne nobis scripta nostra tamquam recentes fetus blandiantur.* — *Membranis*] Cfr. Th. Birt l. l. p. 58 sqq. — *nescit vox missa reverti*] Ep. I 18, 71: *Et semel emissum volat irrevocabile verbum.*

391-396. Exposito poesis fine atque artificio omni, occultam *ἀντί θεσιν* faciens adversus intelices illos poetas, veram eius dignitatem praedicat a religionibus ac legibus per sacros vates primum constitutis, quae simul est mythicae poesis historia fortasse ex Neoptolemo hausta (vv. 391-401). Ctr. ep. II 1, 126 sqq. — *Silvestris homines*] «plerumque in silvis degentes ad glandes quaerendas et feras conficiendas.» Cic. de invent. I 2: *Fuit quoddam tempus, cum in agris homines passim bestiarum more vagabantur et sibi victu fero vitam propagabant.* Cfr. sat. I 3, 99 sqq. — *sacer*] Puto non tam esse *θεῖον ἀοιδόν* Homeri quam Orpheum *τὸν θεολόγον*, ut ab Aristotele appellatur, et Vergilio Aen. VI 645 *Orpheus* est *Threicius sacerdos.* — *interpresque deorum*] Item Eurip. Rhesi v. 943: *Μυστηρίων δὲ τῶν ἀπορρήτων φανὰς Ἔδειξεν Ὀρφεύς.* Aristoph. Ran. 1032: *Ὀρφεὺς μὲν γὰρ τελετὰς θ' ἡμῖν κατέδειξε φόνων τ' ἀπέχεσθαι.* Cfr. Plat. Io p. 534 E: *οἱ ποιηταὶ οὐδὲν ἄλλ' ἢ ἑρμηνεῖς εἰσὶ τῶν θεῶν.* Ovid. met. XI 68: *Amissoque dolens sacrorum vate suorum* (Orpheo). — *victu foedo*] glandibus et ferina cruda; «instar ferarum.» Comm. Cruq. — *deterruit*] «a tali foeditate acriter dehortatus est, donec ab ea desuefacti essent.» — *Orpheus*] a quo poesis primordia Graeci repetere solebant, etsi Linus praecessisse videbatur Orpheum. Cfr. Pind. Pyth. 4, 176: *Ἐξ Ἀπόλλωνος δὲ φορμικτὰς ἀοιδὰν πατὴρ Ἔμολεν εὐαίνητος Ὀρφεύς.* Plato de legg. III p. 677 D: *χίλια δ' ἀφ' οὗ γέγονεν ἢ δὶς τοσαῦτα ἔτη, τὰ μὲν Δαιδάλῳ κατα-*

Ducere quo vellet. Fuit haec sapientia quondam,
Publica privatis secernere, sacra profanis,
Concubitu prohibere vago, dare iura maritis,
Oppida moliri, leges incidere ligno.
Sic honor et nomen divinis vatibus atque
Carminibus venit. Post hos insignis Homerus
Tyrtaeusque maris animos in Martia bella

φανῆ γέγονε, τὰ δὲ Ὀρφεῖ, τὰ δὲ Παλαμήδει, τὰ δὲ περὶ μουσικὴν Μαρσύᾳ καὶ Ὀλύμπῳ, - - περὶ λύραν δὲ Ἀμφίονι. Cfr. Bergk, Gr. Litt. I 392 sqq. — *rabidosque*] Multo hoc voc., quod ad utrasque bestias pertinet, melius h. l. quam *rapidos*, vel propter v. *lenire*. Cfr. Ovid. a. a. III 8: *rabidae* (saevae) *tradis ovile lupae*. Lucr. IV 712: *rabidi leones* (ubi Lachmann negat leones vocari posse *rapidos*) et 892: *rabidis canibus*. — *Amphion*] Od. III 11, 2: *Movit Amphion lapides canendo*. Cfr. ep. I 18, 41. — *urbis*] maiore auctoritate codicum commendatur quam *arcis*. Accedit quod arx Thebana non ab Amphione, sed a Cadmo condita est.

396-401. *Fuit haec sapientia* cet.] Poetae, ut ait Plato in Lyside p. 214 A, *ἡμῖν ὥσπερ πατέρες τῆς σοφίας εἰσὶ καὶ ἡγεμόνες*. — *Concubitu vago*] «promiscuo»; sine conubio certo et stabili, unde *venerem incertam* vocat sat. I 3, 109. — *dare iura maritis*] «et viro et mulieri;» cum lex matrimonii stabilis constitueretur. Cfr. Dig. XXIV 1, 52: *inter maritos nihil agitur*. Apul. met. VIII 2: *suboli novorum maritorum*. — *leges incidere ligno*] «Aereis enim tabulis antiqui non sunt usi, sed roboreis. in has incidebant leges. unde adhuc Athenis legum tabulae *ἄξονες* vocantur.» Porph. Gell. II 12, 1: *quae* (leges Solonis) *Athenis axibus ligneis incisae sunt*. Cfr. Plut. Sol. 25. — *Sic honor* cet.] «Posteritas beneficia a Lino, Orpheo, Musaeo ceterisque sacris illis deorum interpretibus accepta grato animo agnoscens eos immortalitati consecravit.» Idem, quod Horatius poesi, Cicero tribuit cum philosophiae (Tusc. V 5: *Tu urbes peperisti, tu dissipatos homines in societatem vitae convocasti, tu eos inter se primo domiciliis, deinde coniugiis, tum litterarum et vocum communione iunxisti, tu inventrix legum, tu magistra morum et disciplinae fuisti)* tum eloquentiae (de invent. I 2; de orat. I 33). Horatius aeque atque Ovidius, Tacitus, recentiores v. *honos* et *honor* utitur promiscue, Vergilius solo v. *honos*, Cicero et Livius saepius *honos* quam *honor*.

401-407. *Post hos* cet.] A vatibus mythicis, quos di inspirarant, transit ad historiam poesis certae ac verae apud Graecos, sed poeticam, id quod interpretes nondum satis perspexerunt; eam dico, quae liberiori poemati didascalico unice conveniret. — *Tyrtaeus*] Notas de eo fabulas hic copiose narrant scholiastae, quas repetere nihil attinet. Cfr. Bergk, Gr. Litt. II 244 sqq. Quintil. X 1, 56: *Quid? Horatius frustra Tyrtaeum Homero subiungit?* — *maris animos*] ut ep. I 1, 64: *Et maribus Curiis et decantata Camillis*. De Tyrtaeo Atheniensi, qui in secundo bello Messenio Lacedaemoniis dux missus est, Iustinus III 5, 9: *carmina exercitui pro contione recitavit; in quibus*

Versibus exacuit; dictae per carmina sortes,
Et vitae monstrata via est, et gratia regum
Pieriis temptata modis, ludusque repertus
Et longorum operum finis: ne forte pudori
Sit tibi Musa lyrae sollers et cantor Apollo.
Natura fieret laudabile carmen an arte,
Quaesitum est. Ego nec studium sine divite vena,

407. *lyrae* omnes *lyra* ex coni. Iahnii Meineke, Haupt, Vahlen, Kiefsling

hortamenta virtutis, damnorum solacia, belli consilia conscripserat. — *sortes*] «Oracula imprimis Delphica dicit.» Gloss. *Sortes* enim suas Fortunarum Praenestinarum atque Antiatinarum Romani ad Graecorum oracula transferentes haec ita interdum nuncupabant. Cic. de div. II 70: *Sortes eae, quae ducuntur, non illae, quae vaticinatione funduntur, quae oracula verius dicimus.* Ibid. 115: *Nam cum illa sors edita est opulentissimo regi Asiae: Croesus Halym penetrans magnam pervertet opum vim*, cet. Cfr. v. 219. — *vitae monstrata via est*] poematis didascalicis et gnomicis; significat Hesiodum, Solonem, Theognidem, Phocylidem cet. — *gratia regum* cet.] Sic Pindarus, Simonides, Bacchylides, Hieronis, Theronis aliorumque principum virorum favorem carminibus ambiverunt. — *Pieriis*] Cfr. od. III 4, 40. — *ludusque*] «remissio et oblectatio animorum per poesin scaenicam in Dionysiis τοῖς κατ' ἀγροὺς mense Posideone (s. Decembri) celebratis, quae simul operum rusticorum finem faciebant.» Cfr. ep. II 1, 139 sq.: *Agricolae prisci - - Condita post frumenta levantes tempore festo Corpus et ipsum animum spe finis dura ferentem.* — *ne forte pudori* cet.] «Poesis» inquit «ars est nobilissima; quocirca sine ullo pudore (quem affectasse etiamtunc videntur nobilium Romanorum nonnulli) eam exercere poteris.» Arte sane egregia, postquam Pisonem prope deterruit a poeticis studiis (v. 385 sqq.), iuvenem nunc ad eam colendam vel certe in veris eius cultoribus honorandam rursus excitat. — *lyrae sollers*] «quae callet artem carminis lyrici eique cum Apolline praeest s. patrocinium praebet, *leierkundig*.» — *cantor Apollo*] qui in multis sculpturis et nummis citharoedi habitu exprimitur.

408-411. *Natura* cet.] Brevi mox praecepturus, quomodo educandus formandusque sit verus hic poeta, prius tangit quaestionem frequenter ab antiquis institutam. Redit autem quodammodo ad v. 295 ex ipsius praecepto: *Pleraque differat et praesens in tempus omittat.* Pindarus quidem naturae primas defert Olymp. 2, 94: σοφὸς ὁ πολλὰ εἰδὼς φυᾷ· μαθόντες δὲ λάβροι Παγγλωσσίᾳ, κόρακες ὥς, ἄκραντα γαρύετον Διὸς πρὸς ὄρνιχα θεῖον. Cum Horatio facit Plato in Phaedro p. 269 D: *Εἰ μέν σοι ὑπάρχει φύσει ῥητορικῷ εἶναι, ἔσει ῥήτωρ ἐλλόγιμος, προσλαβὼν ἐπιστήμην καὶ μελέτην.* Item Cicero pro Archia 15: *Ego contendo, cum ad naturam eximiam atque illustrem accesserit ratio quaedam conformatioque doctrinae, tum illud nescio quid praeclarum ac singulare solere exsistere.* — *studium sine divite vena*] ut est tota Callimachi poesis. Desumpta est metaphora ab auri argentique venis

Nec rude quid prosit video ingenium: alterius sic
Altera poscit opem res et coniurat amice.
Qui studet optatam cursu contingere metam,
Multa tulit fecitque puer, sudavit et alsit,
Abstinuit Venere et vino; qui Pythia cantat
Tibicen, didicit prius extimuitque magistrum.
Nunc satis est dixisse: 'Ego mira poemata pango;
Occupet extremum scabies: mihi turpe relinqui est
Et, quod non didici, sane nescire fateri.'

410. *possit* y Bentley, Orelli, Haupt, Vahlen — 416. *Nec* y Bentley, Orelli, Meineke, Haupt, Vahlen, alii — 417. *est* omittit B

in metallis. Opponitur *tenuis et angusta ingenii vena*, Quintil. VI 2, 3. — *quid prosit*] «quid magni ac duraturi possit efficere.» Lectionem deteriorum codicum *possit* defendit Bentley: «*Quid possit*, *τί δύναιτ' ἄν*, quid laudabile, quid egregium pariat. At *quid prosit*, *τί ἂν ὠφελοῖ*, minus est humiliusque, quam quod poscit sententia. Nam et Choerilo, cum incultis versibus aureos Philippos abstulerat, *profuit* quidem rude ingenium; quantillum vero erat, quod *potuit*, vidit optima iudex Posteritas.» Hic etsi permultis persuasit, equidem consensum codicum pluris aestimo. Cfr. od. I 26, 9: *nil sine te mei Prosunt honores.* — *coniurat amice*] Frequentius hac significatione est v. *conspirare* ad intimam consensionem et coniunctionem exprimendam. In utroque autem verbo et *coniurat* et *amice* egregia prosopopoeia utitur, de *studio* et de *ingenio* quasi de personis locutus.

412-418. *Qui studet* cet.] Paucis verbis educat poetam a teneris unguiculis, ut oratorem Quintilianus. «Accurata» inquit «educatione ac praeparatione opus est futuro poetae,» quem cum cursore Olympico potius quam, ut volunt scholiastae, cum athleta comparat. Cfr. Arrian. Epict. III 15, 2: *θέλω Ὀλύμπια νικῆσαι - - δεῖ σε εὐταχτεῖν, ἀναγκοφαγεῖν, ἀπέχεσθαι πεμμάτων, γυμάζεσθαι πρὸς ἀνάγκην ὥρᾳ τεταγμένῃ, ἐν καύματι, ἐν ψύχει· μὴ ψυχρὸν πίνειν μὴ οἶνον ὅτ' ἔτυχεν.* — *qui Pythia cantat*] certamina, eadem constructione qua dicitur *currere*, *vincere*, *coronari* (ep. I 1, 50) *Olympia*, «wer die Pythischen Weisen auf der Flöte vorträgt, d. h. das kunstvolle den Kampf Apollos mit dem Python schildernde Tongemälde des Sakadas, den *Πυθικὸς νόμος αὐλητικός* Poll. IV 84, mit dem dieser zuerst Ol. 47, 3 den Preis in den Pythien davongetragen, und welches noch in alexandrinischer Zeit in zeitgemäfser Bearbeitung in Delphi vorgetragen zu werden pflegte.» Kiessl. Cfr. Bergk l. l. II 127. — *Nunc*] Hanc scripturam omnium fere nostrorum codicum optime explicavit Dillenburger: «Satis est nostris poetis, ut dicant.» Comm. Cruq., quem vides legisse in suo exemplo *nunc*, non *nec* - -; neque aliter Acro: «In *hac* copia imperitorum sufficit alicui sese iactare.» Comprobat codicum auctoritatis et totius

Ut praeco, ad mercis turbam qui cogit emendas,
Adsentatores iubet ad lucrum ire poeta
Dives agris, dives positis in fenore nummis.
Si vero est, unctum qui recte ponere possit
Et spondere levi pro paupere et eripere atris
Litibus inplicitum, mirabor, si sciet inter
Noscere mendacem verumque beatus amicum.

420. *ad lucrum iubet* BC — 421. *agri* BC — 423. *artis* y Bentley, Meineke, Haupt, Vahlen, Kiefsling, alii — v. 424 post 425 collocant By *sciat* B

loci acerbitas.» Huic consentit Kiefsling: «*nunc* - - stellt die Wirklichkeit der theoretischen Anforderung, sowie der Einsicht des Sprechenden (*ego* 409) das kindische Treiben der jetzigen Dichterlinge gegenüber.» — *poemata pango*] Cfr. ep. I 18, 40. — *Occupet* cet.] Poetarum aemulationem cum cursus certamine comparat. «Est imprecatio tracta a ludo puerili: qui enim praeest currentibus ad metam pueris, dicere solet: Qui primus ad metam venerit, is vicerit eumque in ulnas meas accipiam; qui vero erit ultimus, occupet eum scabies, eum respuam ut scabiosum.» Comm. Cruq. «Hoc ex lusu puerorum sustulit, qui ludentes solent dicere *Quisquis ad me novissimus venerit, habeat scabiem.*» Porph. Puerilem ludi formulam singulari venustate sectatus est, ut ep. I 1, 59: *Rex eris, aiunt, Si recte facies.* — *sane*] Non est «more sani hominis et modeste,» ut volunt, sed «utique» ex oratione recta, «sane me nescire fateor,» in obliquam deflexum.

419-425. *Ut* cet.] «Verum praeter permultorum levitatem et socordiam in studiis poeticis alterum quoque periculum minitantur poetis imprimis locupletibus assentatorum atque adulatorum greges, qui patronos suos falsis laudibus decipiunt. A talibus tu, Piso, tibi caveto!» — *ad mercis* cet.] «qui magno clamore merces suas commendando emptores congregat et allicit = *zusammen treibt.*» — *iubet ad lucrum ire*] «vel tacitus invitat homines viles, ut apud ipsum, virum locupletem, lucellum aliquod quaerant, saltem mensam opipare paratam, etsi nondum sciunt, utrum largus ille sit necne.» — *Dives agris*] Versum sibi iam olim placitum festive repetit ex sat. I 2, 13, ut sat. I 4, 92 ex sat. I 2, 27 et ep. I 1, 56 ex sat. I 6, 74. — *Si vero* cet.] «Iam si noverunt assentatores divitem illum etiam munificum esse, veluti globo facto ad eum concurrunt.» — *unctum*] «cibum, lautum convivium et tersum.» Acro. Cfr. ep. I 15, 44. Male nonnulli *unctum ponere* explicant «convivam, qui bene satietur, accumbere iubere;» provocantes ad ep. I 17, 12: *accedes siccus ad unctum*. Praeterea iunge *recte ponere*, «scite atque eleganter apponere fercula.» — *levi*] «qui sine tali sponsore fide careret nec ab alio pecuniam mutuam sumere posset.» — *atris*] usurpatur de rebus feralibus et de omnibus, quae tristia sunt atque ingrata. Dictum igitur est, ut *atrae curae* od. IV 11, 35, h. l. «eae, quae e litibus oriuntur, sollicitae igitur et tristes.» Bentleii coniectura *artis* non opus est. —

Tu seu donaris seu quid donare voles cui,
Nolito ad versus tibi factos ducere plenum
Laetitiae: clamabit enim 'Pulchre! bene! recte!'
Pallescet super his, etiam stillabit amicis
Ex oculis rorem, saliet, tundet pede terram.
Ut, qui conducti plorant in funere, dicunt
Et faciunt prope plura dolentibus ex animo, sic
Derisor vero plus laudatore movetur.

426. «Bland. antiq. habet *quoi* antiquo more» Cruq.

mirabor, si sciet] Epp. I 17, 26: *Mirabor, - - si-decebit.* — *inter-Noscere*] ut sat. I 2, 62: *inter-Est.* — *beatus*] «prorsus fortunatum se reputans et exultans laudibus, quibus adulator eum cumulat.» Sic de Damocle Cic. Tusc. V 62: *ut impenderet* (gladius) *illius beati cervicibus.*

426-430. *tibi factos*] Cfr. ep. I 16, 25. — *clamabit - - Pallescet super his* cet.] «Aliis tragoediae tuae locis splendidis et eloquentibus *pulchre! bene! recte!* (Martial. II 27, 3: *Effecte! graviter! st! nequiter! euge! beate!*) acclamans vehementer plaudet; *super his*, id est de aliis eiusdem locis *φοβεροῖς*, terrorem spirantibus, summam *ἔκπληξιν* finget atque pallescet; maestas querimonias audiens in simulatione eo usque procedet, ut lacrimas fundat; aliis in locis prae admiratione ex cathedra exsiliet; interdum affectum magis etiam excitatum simulans, prae laetitia saltabit» ut explicavit iam Lambinus: «Non est autem» pergit Lambinus «supplosio pedis intellegenda, cum sit gestus indignantis et dolentis:» quam ipsam tamen interpretationem non sine aliqua veri specie praefert Rauchenstein, ut ille fingat indignationem et iram in tyrannum v. c. a poeta descriptum, vel dolorem de innocenti capitis damnato. Verum magis placet gradatio *(κλῖμαξ)*: «exsiliet, quin etiam saltabit.» Alii, in quibus Kiefsling, distinguunt: *Pallescet: super his etiam* cet. — *stillabit* cet.] V. *stillare* cum accusativo iungitur, ut *rorare, sudare, manare poetica mella* ep. I 19, 44. — *Ex oculis rorem*] Ovid. met. XIV 708: *madidas lacrimarum rore coronas.* — *tundet pede terram*] Cfr. od. III 18, 15: *Gaudet invisam pepulisse fossor Ter pede terram.*

431-433. *qui conducti plorant*] Significantur praeficae, de quibus Festus: *Praeficae* dicuntur mulieres ad lamentandum mortuum conductae, quae dant ceteris modum plangendi, quasi in hoc ipsum *praefectae.* Naevius: *Haec quidem mehercle, opinor, praefica est, quae sic mortuum collaudat.* Similiter Acro et Nonius, qui affert verba Lucilii XXVII 18 M.: *ut mercede quae conductae flent alieno in funere praeficae, multo et capillos scindunt et clamant magis.* Porphyrio: «Alexandriae sic obolis conducuntur, qui mortuos fleant, et hoc tam valde faciunt, ut ab ignorantibus illorum fuisse credantur, qui efferuntur.» Genere autem masculino infinite usus videtur poeta, ut mutatione a Kirchmanno et Marklando proposita minime opus sit.

Reges dicuntur multis urguere culullis
Et torquere mero, quem perspexisse laborant,
An sit amicitia dignus: si carmina condes,
Numquam te fallent animi sub volpe latentes.
Quintilio siquid recitares, ‘Corrige sodes

435. *laborant* Rφδσ *laborent* aγBCφ — 437. *fallent* aγBCR$_1$ *fallant* Fδσ

Cfr. Becker *Gallus* III^2 p. 279. Quod ait Varro apud Non. p. 66 M.: *haec mulier vocitata olim praefica usque ad Punicum bellum*, non tam ad rem quam ad nomen pertinere videtur. Cfr. Marquardt, Röm. Privatalt. I p. 358. — *Derisor*] *εἴρων*, falsus laudator. Cfr. ep. I 18, 11. — *movetur*] «simulatam animi commotionem externis signis exprimere conatur = *sich geberden.*» Sic Eupolidis *κόλαξ* apud Meineke fr. com. II p. 484: *Κἄν τι τύχῃ λέγων ὁ πλούταξ, πάνυ τοῦτ' ἐπαινῶ Καὶ καταπλήττομαι δοκῶν τοῖσι λόγοισι χαίρειν.*

434-437. *Reges*] ut saepe, «locupletes.» Cfr. sat. I 2, 86. — *urguere culullis*] Vide ad od. I 31, 11. Timocles in Grotii exc. p. 693: *Πατάξω τ' ἴσον ἴσῳ ποτηρίοις Μεγάλοις ἅπασαν τὴν ἀλήθειαν φράσαι.* — *torquere*] ut *βασανίζειν*, «explorare.» Ep. I 18, 38: *et vino tortus et ira.* Lepidum exemplum praebet Sueton. Tiber. 42: *Princeps in ipsa publicorum morum correctione cum Pomponio Flacco et L. Pisone noctem continuumque biduum epulando potandoque consumpsit; quorum alteri Syriam provinciam, alteri praefecturam Urbis confestim detulit, codicillis quoque iucundissimos et omnium horarum amicos professus.* — *perspexisse laborant*] «penitus nosse vehementer cupiunt.» «Sic tu quoque» inquit «diligenter explora, utrum cum simulatore tibi res sit an cum amico sincero.» De perfecto *ἀορίστως* posito cfr. v. 98. — *An*] Cfr. v. 462. — *sub volpe latentes*] «dolosi ac duplices.» Archilochus fr. 89 Bgk.: *Τῷ (πιθήκῳ) δ' ἄρ' ἀλώπηξ κερδαλέη συνήντετο Πυκνὸν ἔχουσα νόον.* Cfr. Pers. 5, 116: *fronte politus, Astutam vapido servas in pectore volpem.* Ruhnken ad Timaei Lex. Plat. p. 214 Lips. (p. 1004 ed. Bait.): «*Ἰὴν ἀλωπεκῆν· τὴν πανουργίαν.* Notissimum est Lysandri dictum: *ὅπου ἡ λεοντῆ μὴ ἐφικνεῖται, προσραπτέον ἐκεῖ τὴν ἀλωπεκῆν. Ἀλώπηξ* autem dicitur pro pelle volpina, ut *λέων* pro pelle leonina» cet. neque opus est coniectura.

438-444. *Quintilio*] Assentatori nunc opponit imaginem sinceri critici (vv. 438-452) et ut talem laudat Quintilium Varum Cremonensem, cuius mortem luget od. I 24 (a. u. c. 730); hic gratam amici memoriam renovat. — *negares*] Hic quoque coniunctivus pendet e praecedente *si*, quamquam et per se positus saepissime habet vim condicionalem. Cfr. ep. I 1, 28. — *Bis terque*] Cfr. v. 358. — *frustra*] Iunge cum v. *expertum*; male alii cum v. *negares*. — *delere*] «versus illos vitiosos,» non, ut alii volunt, «totum tuum poema.» — *male tornatos*] Duas imagines hic agnoscamus necesse est diversas sane, sed *callida*

Hoc' aiebat 'et hoc.' Melius te posse negares
Bis terque expertum frustra, delere iubebat
Et male tornatos incudi reddere versus.
Si defendere delictum quam vertere malles,
Nullum ultra verbum aut operam insumebat inanem,
Quin sine rivali teque et tua solus amares.

439. *agebat* aBCRF post hunc versum deficiunt BC — 441. *Aut* (pro *Et*) G. Krüger *formatos* Guyet *ter natos* Bentley

iunctura artissime consociatas, non temere confusas, torni alteram, alteram incudis; haec ad primum versuum componendorum conatum pertinet, illa ad artem eosdem elaborandi, quae quidem cura frequentius cum lima comparatur. Iam si versus *tornati*, id est non sine multa opera ac diligentia elaborati, iudice perito suadente nihilominus reiciendi sunt, nihil restat, nisi ut incudi impositi malleo contundantur et diffingantur (od. I 35, 39: *Incude diffingas retusum in Massagetas Arabasque ferrum*). Ceterum utraque illa metaphora frequens est. Versum numerosum Antipater Thessal. Anthol. Palat. D. VII 409 *στίχον Πιερίδων χαλκευτὸν ἐπ' ἄκμοσιν* dixit, recordatus fortasse Pind. Pyth. 1, 86: *ἀψευδεῖ δὲ πρὸς ἄκμονι χάλκευε γλῶσσαν.* (Ipsum Pindarum vocat *εὐαγέων (bene tornatorum) βαρὺν ὕμνων χαλκευτὰν* Antipater Sidon. Anthol. Palat. D. VII 34.) Ovid. trist. I 7, 29 de metamorphoseon opere: *Ablatum mediis opus est incudibus illud, Defuit et scriptis ultima lima meis.* Aristoph. Thesmoph. 54 de Agathone: *τὰ δὲ (ἔπη) τορνεύει, τὰ δὲ κολλομελεῖ.* Plato Phaedr. p. 234 E.: *σαφῆ καὶ στρογγύλα καὶ ἀκριβῶς ἕκαστα τῶν ὀνομάτων ἀποτετόρνευται* Isocratis et Platonis *λόγοι* a Dionysio Halic. II p. 316 dicuntur *γλυπτοῖς καὶ τορευτοῖς ἐοικότες.* Propert. III 34, 43: *Incipe iam angusto versus includere torno.* Gell. IX 8, 4: *sententia detornata.* Guyet et Bentley, falsas cum coniecturas excogitarent, non satis attenderunt ad v. illud proprium *delere*, quo poeta, ne diversarum imaginum oriretur confusio, de qua illi conquesti sunt, satis providit. Copiose autem Fea refutavit Bentleium contendentem *tornum* et *incudem* esse res diversas, quae coniungi non possint; neque vero vel unum apud veteres scriptores locum exstare, quo *tornis* metallis elaborandis adhibeatur. Fea affert Vitruv. X 12: *emboli masculi torno poliri*, et instrumenta antiqua, ab ipso Romae visa. — *vertere*] ab eo, quod dicebant *stilum vertere:* «mutare et corrigere.» — *Quin - - amares*] Pendent haec ex notione prohibendi, quae inest in verbis *Nullum ultra verbum* cet. Sat. II 3, 42: *nil verbi, pereas quin fortiter, addam.* Ad sententiam cfr. Cic. ad Att. XIV 20, 3: *Nemo umquam neque poeta neque orator fuit, qui quemquam meliorem quam se arbitraretur. Hoc etiam malis contingit.* Tusc. V 63: *In hoc enim genere nescio quo pacto magis quam in aliis suum cuique pulchrum est; adhuc neminem cognovi poetam qui sibi non optimus videretur.* — *sine rivali*] Cfr. Cic. ad Q. fratrem III 8, 4: *O di, quam ineptus, quam se ipse amans sine rivali.*

Vir bonus et prudens versus reprehendet inertis,
Culpabit duros, incomptis adlinet atrum
Transverso calamo signum, ambitiosa recidet
Ornamenta, parum claris lucem dare coget,
Arguet ambigue dictum, mutanda notabit,
Fiet Aristarchus; non dicet 'Cur ego amicum
Offendam in nugis?' Hae nugae seria ducent
In mala derisum semel exceptumque sinistre.
Ut mala quem scabies aut morbus regius urguet

445. *rep̄hendit* F *reprendit* Rσ — 450. *non* Fδσ *nec* aγR

445-452. *inertis*] «sine arte et gravitate factos.» Comm. Cruq. Imprimis significat otiosos, nihil dicentes, quod magnopere ad rem faciat. — *incomptis*] «minus elegantibus propter verba humilia et ἄχυρα, interdum vel propter sonum ingratum.» — *incomptis* cet.] «obelo *(Querstrich am Rande)* versus initio apposito (id quod inest in v. *adlinet anstreichen*) significabit versum esse delendum.» Dicit autem *atrum* festiva dilogia; nam et colore *atrum* erat signum et *nigrum* simul *theta* (Pers. 4, 13) versuum incomptorum.» — *ambitiosa*] «*gefallsüchtige;* quibus quamvis supervacaneis et affectatis tu lectoris admirationem te moturum speraveras.» — *recidet Ornamenta*] «Figuras elocutionis et imagines propter id tantummodo quaesitas, quo novitate et audacia placeant lectoribus, cum veritate careant, recidi iubebit.» Ep. II 2, 122: *luxuriantia conpescet.* — *Arguet* cet.] «Ipsa reprehensione clare demonstrabit huiusmodi amphibolias vitandas esse.» — *mutanda*] Hoc refertur ad singula verba eorumque ordinem; de totis enim versibus corrigendis satis dixerat vv. 445-447. — *Fiet Aristarchus*] «Omnino erit alter Aristarchus,» cuius ut summi critici nomen in proverbium abierat. Cic. ad Att. I 14, 3: *quarum (mearum orationum) tu Aristarchus es;* in Pis. 73: *Quoniam te non Aristarchum, sed Phalarin grammaticum habemus, qui non notam apponas ad malum versum, sed poetam armis persequare.* — *non dicet*] «Hoc, si aures consulis, plenius fortiusque exit, quin et sententiae quoque ponderis nonnihil gravitatisque addit.» Bentl. Quin etiam rectior fit: nam in lectione *nec dicet* vv. *Aristarchum fieri* et *non dicere* ut eiusdem generis actiones perverse videntur coniungi. Contra *non dicet* hoc significat: «quocirca hic tam severus criticus numquam profecto dicet.» — *in nugis*] «in rebus leviculis, ut est unus alterve versiculus reprehensione dignus.» — *Hae nugae* cet.] «At vero hae ipsae nugae in causa erunt, ut amicus in eandem turpissimam famam incidat, quae persecuta est etiam apud posteritatem Choerilum, Bavium, Maevium; id quod merito *serium malum* dici debet.» — *derisum*] «a populariibus suis explosum.»

453-456. In epilogo, ut solet (cfr. ad ep. II 1 extr.) ridiculam proponit imaginem poetae prorsus vesani et ab omnibus derisi (vv. 453-

Aut fanaticus error et iracunda Diana,
Vesanum tetigisse timent fugiuntque poetam,
Qui sapiunt; agitant pueri incautique sequuntur.
Hic, dum sublimis versus ructatur et errat,
Si veluti merulis intentus decidit auceps
In puteum foveamve, licet 'Succurrite' longum
Clamet 'Io cives,' non sit, qui tollere curet.
Si curet quis opem ferre et demittere funem,

455. *fugient* aγ — 457. «*sublimis*. sic legitur in scriptis nostris omnibus, non autem *sublimeis*, ut in vulgatis» Cruq. — 461. *demittere* Ry *dimittere* reliqui

476). Optime autem respondet exordio exitus, monstruosae figurae poeta furiosus. — *morbus regius*] morbus arquatus, ἴκτερος, *Gelbsucht*. Cels. III 24: *Per omne tempus utendum est - - lusu, ioco, ludis, lascivia, per quae mens exhilaretur; ob quae* regius morbus *dictus videtur*. Plin. h. n. XXII 24, 114: *Varro regium cognominatum arquatorum morbum tradit, quoniam mulso curetur*. — *fanaticus error*] Flor. III 19, 4: *fanaticus furor*, qualem imprimis a Cybele et Bellona ipsarum sacerdotibus immitti putabant; unde in Inscriptt. Or. Lat. n. 2317: *EX AEDE. BELLONAES. PVLVINESIS. FANATICVS*. Ulpian. l. XXI t. I § 10: *qui circa fana bacchantur et quasi dementes responsa reddunt*. Cfr. sat. II 3, 223. Prima utique ac maxime propria significatione adi. *fanaticus* reperitur in Inscriptione Veronensi, *Bulletino dell' Inst. archeol.* 1836 p. 141: *FANORVM. CVRATORES. EX. PECVNIA. FANATICA*. (quae fanorum propria est) *FACIVNDVM. CVRAVERVNT*. — *iracunda Diana*] «quae quos ira sua persequitur lunaticos, σεληνιακούς, σεληνοβλήτους, reddit.» — *Vesanum tetigisse* cet.] Talium aegrotorum contactum, ne ipsi eisdem morbis inficerentur, fugere solebant; pueri contra lascivi eos contumeliosis verbis lacessebant. Artemid. 3, 42: καὶ παῖδες τοῖς μαινομένοις ἀκολουθοῦσιν. — *incauti*] «alii, minus utique cauti homines adulti sequuntur illam lascivorum puerorum turbam, obliti a furiosis eos, qui pone eos incedunt, praesertim irrisores, lapidibus fustibusque abigi solere.»

457-460. *sublimis*] «μετέωρος elato et retroverso capite circumcursans non sine arrogantia neque attentus ad ea, quae sub eius pedibus sunt.» Alii male pro accusativo plur. habuerunt. — *versus ructatur*] «versus et inconditos et insanos identidem effutit.» — *errat*] «furiosus per campos et colles vagatur.» — *auceps*] Similis exstat narratiuncula de Thalete astrologo apud Platonem in Theaeteto p. 174 A. et Diog. Laert. I 34. — *longum*] «magna voce.» Cfr. Hom. Iliad. III 81: μαχρὸν ἄϋσεν. — *non sit, qui* cet.] «non succurrat quisquam!» Est coni. potentialis, ut sat. II 5, 91: *Non etiam sileas*. — *tollere*] Ep. I 17, 61: *crudeles, tollite claudum*.

461-467. *Qui scis, an* cet.] «Nescis an contra quam tu opinaris,

'Qui scis, an prudens huc se proiecerit atque
Servari nolit?' Dicam Siculique poetae
Narrabo interitum. 'Deus inmortalis haberi
Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Aetnam
Insiluit. Sit ius liceatque perire poetis.
Invitum qui servat, idem facit occidenti.
Nec semel hoc fecit, nec, si retractus erit, iam
Fiet homo et ponet famosae mortis amorem.
Nec satis adparet, cur versus factitet; utrum

462. *proiecerit* Fδσ *deiecerit* aγR

consulto se praecipitem in puteum proiecerit; quod consilium impedire non licet.» Cfr. od. II 4, 13. — *proiecerit*] eadem fere auctoritate codicum est qua *deiecerit*. «Ideo hic praeferendum *proiecerit*, quia *proicere animam*, *proicere se*, quae in bonis scriptoribus saepe occurrunt, ubique habent significationem voluntarii discriminis deque eo dicuntur, qui servari aut nolit aut desperet.» Bentl. — *Siculique* cet.] «Et quidem talis insaniae exemplum omnibus notum est, Empedoclis Agrigentini, inquam, poetae philosophi, cuius interitum narrare placet.» Cfr. ep. I 12, 20. Inter multiplicem famam de illius exitu haec quoque fabula ab Hippoboto primum tradita est, addita narratiuncula, unam ex eius crepidis aereis vi flammae rursus eiectam esse ex Aetnae cratere. Diog. Laert. VIII 69. Timaeus autem ibid. § 71 claris verbis tradit *αὐτοῦ τὴν τελευτὴν ἄδηλον εἶναι*. Cfr. Zeller, Griech. Phil. I² 500. — *Deus inmortalis haberi*] Empedocles de se ap. Philostr. Apollon. 1, 1: *Χαίρετ', ἐγὼ δ' ὔμμιν θεὸς ἄμβροτος, οὐκέτι θνητός.* — *frigidus*] Festivo hoc *ἀντιθέτῳ* verbi *ardentem* illius stultitiam notat. Mire ad eius doctrinam hoc refert commentator Cruquii: «Empedocles dicebat tarda ingenia frigido circum praecordia sanguine impediri.» Cfr. Heyne ad Verg. georg. II 484. — *Sit ius*] *κατ' εἰρωνείαν*. «Quoniam insaniunt, hoc iure sane sint» cet. Gesnerus comparat Lacedaemoniorum decretum: *Ἀλαζομένοις ἐξέστω ἀσχημονεῖν* — *Invitum qui servat* cet.] Contraria est sententia Senecae de ben. II 14, 4: *pulcherrimum opus est etiam invitos nolentesque servare.* — *idem facit occidenti*] «Utrumque enim est vim inferre.» Seneca Phoen. 100: *Occidere est vetare cupientem mori.* Graeca constr. *ὁ ἀκοντα σώζων ταὐτὸ ποιεῖ τῷ ἀποκτείνοντι.* Lucret. III 1038: *eadem aliis sopitu' quietest* (Homerus); IV 1174: *eadem facit - - omnia turpi.* Ceterum unicus est versus spondaicus apud Horatium.

468. 469. *Nec semel hoc fecit*] «Nec semel mortem sibi consciscere conatus est, semper tamen retractus ab eis, qui invito succurrebant.» — *iam*] cum futuro iunctum, ut od. I 4, 16 = «*gleich schon*.» Hand Turs. III p. 116. — *Fiet homo*] «ut sumus nos reliqui, ad sanam mentem rediens; immo in furore perseverans propter famae cupiditatem monstruoso aliquo modo, ut Empedocles, perire rursus volet.»

470-476. *Nec satis* cet.] «Quid,

Minxerit in patrios cineres, an triste bidental
Moverit incestus: certe furit ac velut ursus,
Obiectos caveae valuit si frangere clathros,
Indoctum doctumque fugat recitator acerbus;
Quem vero arripuit, tenet occiditque legendo,
Non missura cutem, nisi plena cruoris, hirudo.'

quod fortasse sceleris alicuius expiandi causa, deorum ira coactus, versus identidem facit?» Hoc dicit in facetissima hyperbola semper progrediens. — *Minxerit* cet.] contumeliosus modus tumulos violandi, et quidem h. l. etiam patris. Cfr. Wilmanns, Exempla 271: *quisquis huic sepulchro nocere conatus fuerit, manes eius eum exagitent.* Trimalchio Petron. 71: *Erit mihi curae, ut testamento caveam, ne mortuus iniuriam accipiam. Praeponam enim unum ex libertis sepulcro meo custodiae causa, ne in monumentum meum populus cacatum currat.* Cfr. sat. I 8, 38. — *bidental*] *Blitzmal*, locum de caelo tactum, qui caesis bidentibus et ara exstructa expiabatur, posteaque circumsaeptus manebat, ne quis eum tangendo in piaculum incurreret. Persius 2, 26: *An quia non fibris ovium Ergennaque iubente Triste iaces lucis evitandumque bidental* cet. Artemidor. 2, 9 p. 143 Reiff.: *ὁ κεραυνὸς τὰ μὲν ἄσημα τῶν χωρίων ἐπίσημα ποιεῖ διὰ τοὺς ἐνιδρυμένους βωμοὺς καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς γινομένας θυσίας, τὰ δὲ πολυτελῆ χωρία ἔρημα καὶ ἄβατα ποιεῖ· οὐδεὶς γὰρ ἐν αὐτοῖς ἐνδιατρίβειν ἔτι θέλει.* Nota *bidentalis παράφρασιν* apud Lucanum VIII 864: *Inclusum Tusco veneratur caespite fulmen;* et cfr. Inscr. Or. Latinas nr. 2483. Müller, Etrusker II p. 171. — *Moverit*] «tangendo violaverit.» Cfr. epod. 17, 3. — *incestus*] sanctimonia polluta. Cfr. od. III 2, 30. — *valuit si* cet.] «si viribus suis id est assecutus, ut frangeret clathros (*κλῆθρα*), caveae virgas ligneas vel ferreas.» Eadem imagine Scriptor ad Herenn. IV 51: *Quodsi istum, iudices, vestris sententiis liberaveritis, statim, sicut e cavea leo emissus aut aliqua taeterrima belua soluta ex catenis volitabit et vagabitur in foro, acuens dentes* cet. — *Indoctum doctumque*] Ep. II 1, 117: *indocti doctique.* — *recitator acerbus*] «quam maxime molestus et doctis et indoctis,» qualem optime descripsit Martialis III 44, 10: *Et stanti legis et legis sedenti; Currenti legis et legis cacanti. In thermas fugio: sonas ad aurem. Piscinam peto: non licet natare. Ad cenam propero: tenes euntem. Ad cenam venio: fugas edentem. Lassus dormio: suscitas iacentem.* — *arripuit*] Perseverat in ursi imagine. — *occiditque legendo*] Epod. 14, 5: *occidis saepe rogando.* Cfr. sat. I 3, 88 *amaras Porrecto iugulo historias captivus ut audit.* — *Non missura - - hirudo*] Particulam comparationis, ut saepe, omittit. Cfr. epod. 1, 34.

INDICES.

INDEX

I. CARMINUM LYRICORUM:

Aeli vetusto nobilis ab Lamo . . . . . od. III 17.
Aequam memento rebus in arduis . . . . . od. II 3.
Albi, ne doleas plus nimio memor . . . . . od. I 33.
Altera iam teritur bellis civilibus aetas . . . . epod. 16.
Angustam amice pauperiem pati . . . . . od. III 2.
At, o deorum quidquid in caelo regit . . . . epod. 5.
Audivere, Lyce, di mea vota, di . . . . . od. IV 13.
Bacchum in remotis carmina rupibus . . . . od. II 19.
Beatus ille, qui procul negotiis . . . . . epod. 2.
Caelo supinas si tuleris manus . . . . . od. III 23.
Caelo tonantem credidimus Iovem . . . . . od. III 5.
Cur tu, Lydia, Telephi . . . . . od. I 13.
Cur me querelis exanimas tuis . . . . . od. II 17.
Delicta maiorum inmeritus lues . . . . . od. III 6.
Descende caelo et dic age tibia . . . . . od. III 4.
Dianam tenerae dicite virgines . . . . . od. I 21.
Diffugere nives, redeunt iam gramina campis . . od. IV 7.
Dive, quem proles Niobea magnae . . . . . od. IV 6.
Divis orte bonis, optime Romulae . . . . . od. IV 5.
Donarem pateras grataque commodus . . . . od. IV 8.
Donec gratus eram tibi . . . . . od. III 9.
Eheu fugaces, Postume, Postume . . . . . od. II 14.
Est mihi nonum superantis annum . . . . . od. IV 11.
Et ture et fidibus iuvat . . . . . od. I 36.
Exegi monumentum aere perennius . . . . . od. III 30.
Extremum Tanain si biberes, Lyce . . . . . od. III 10.
Faune Nympharum fugientum amator . . . . od. III 18.
Festo quid potius die . . . . . od. III 28.
Herculis ritu modo dictus, o plebs . . . . . od. III 14.
Horrida tempestas caelum contraxit et imbres . epod. 13.
Iam iam efficaci do manus scientiae . . . . . epod. 17.
Iam pauca aratro iugera regiae . . . . . od. II 15.
Iam satis terris nivis atque dirae . . . . . od. I 2.
Iam veris comites, quae mare temperant . . . od. IV 12.
Ibis Liburnis inter alta navium . . . . . epod. 1.
Icci, beatis nunc Arabum invides . . . . . od. I 29.
Ille et nefasto te posuit die . . . . . od. II 13.

Inclusam Danaen turris aenea . . . . . od. III 16.
Inpios parrae recinentis omen . . . . . od. III 27.
Intactis opulentior . . . . . od. III 24.
Integer vitae scelerisque purus . . . . . od. I 22.
Intermissa, Venus, diu . . . . . od. IV 1.
Iustum et tenacem propositi virum . . . . . od. III 3.
Laudabunt alii claram Rhodon aut Mitylenen . . od. I 7.
Lupis et agnis quanta sortito obtigit . . . . . epod. 4.
Lydia, dic, per omnis . . . . . od. I 8.
Maecenas atavis edite regibus . . . . . od. I 1.
Mala soluta navis exit alite . . . . . epod. 10.
Martiis caelebs quid agam Kalendis . . . . . od. III 8.
Mater saeva cupidinum . . . . . od. I 19.
Mercuri, facunde nepos Atlantis . . . . . od. I 10.
Mercuri, -nam te docilis magistro . . . . . od. III 11.
Miserarum est neque amori dare ludum neque dulci . . . . . od. III 12.
Mollis inertia cur tantam diffuderit imis . . . epod. 14.
Montium custos nemorumque, Virgo . . . . . od. III 22.
Motum ex Metello consule civicum . . . . . od. II 1.
Musis amicus tristitiam et metus . . . . . od. I 26.
Natis in usum laetitiae scyphis . . . . . od. I 27.
Ne forte credas interitura, quae . . . . . od. IV 9.
Ne sit ancillae tibi amor pudori . . . . . od II. 4.
Nolis longa ferae bella Numantiae . . . . . od. II 12.
Nondum subacta ferre iugum valet . . . . . od. II 5.
Non ebur neque aureum . . . . . od. II 18.
Non semper imbres nubibus hispidos . . . . . od. II 9.
Non usitata nec tenui ferar . . . . . od. II 20.
Non vides, quanto moveas periclo . . . . . od. III 20.
Nox erat et caelo fulgebat Luna sereno . . . . epod. 15.
Nullam, Vare, sacra vite prius severis arborem . od. I 18.
Nullus argento color est avaris . . . . . od. II 2.
Nunc est bibendum, nunc pede libero . . . . od. I 37.
O crudelis adhuc et Veneris muneribus potens . od. IV 10.
O diva, gratum quae regis Antium . . . . . od. I 35.
O fons Bandusiae, splendidior vitro . . . . . od. III 13.
O matre pulchra filia pulchrior . . . . . od. I 16.
O nata mecum consule Manlio . . . . . od. III 21.
O navis, referent in mare te novi . . . . . od. I 14.
O saepe mecum tempus in ultimum . . . . . od. II 7.
O Venus, regina Cnidi Paphique . . . . . od. I 30.
Odi profanum volgus et arceo . . . . . od. III 1.

Otium divos rogat in patenti . . . . . od. II 16.
Parcius iunctas quatiunt fenestras . . . . . od. I 25.
Parcus deorum cultor et infrequens . . . . . od. I 34.
Parentis olim si quis inpia manu . . . . . epod. 3.
Pastor cum traheret per freta navibus . . . . od. I 15.
Persicos odi, puer, apparatus . . . . . od. I 38.
Petti, nihil me sicut antea iuvat . . . . . epod. 11.
Phoebe silvarumque potens Diana . . . . . carm. saec.
Phoebus volentem proelia me loqui . . . . . od. IV 15.
Pindarum quisquis studet aemulari . . . . . od. IV 2.
Poscimur. Si quid vacui sub umbra . . . . . od. I 32.
Quae cura patrum quaeve Quiritium . . . . . od. IV 14.
Qualem ministrum fulminis alitem . . . . . od. IV 4.
Quando repostum Caecubum ad festas dapes . . epod. 9.
Quantum distet ab Inacho . . . . . od. III 19.
Quem tu, Melpomene, semel . . . . . od. IV 3.
Quem virum aut heroa lyra vel acri . . . . . od. I 12.
Quid bellicosus Cantaber et Scythes . . . . . od. II 11.
Quid dedicatum poscit Apollinem . . . . . od. I 31.
Quid fles, Asterie, quem tibi candidi . . . . . od. III 7.
Quid inmerentis hospites vexas canis . . . . . epod. 6.
Quid tibi vis, mulier nigris dignissima barris . . epod. 12.
Quis desiderio sit pudor aut modus . . . . . od. I 24.
Quis multa gracilis te puer in rosa . . . . . od. I 5.
Quo me, Bacche, rapis tui . . . . . od. III 25.
Quo, quo scelesti ruitis? aut dexteris . . . . epod. 7.
Rectius vives, Licini, neque altum . . . . . od. II 10.
Rogare longo putidam te saeculo . . . . . Epod. 8.
Scriberis Vario fortis et hostium . . . . . od. I 6.
Septimi, Gadis aditure mecum et . . . . . od. II 6.
Sic te diva potens Cypri . . . . . od. I 3.
Solvitur acris hiems grata vice veris et Favoni . od. I 4.
Te maris et terrae numeroque carentis arenae . od. I 28.
Tu ne quaesieris (scire nefas) quem mihi, quem tibi . . . . . od. I 11
Tyrrhena regum progenies, tibi . . . . . od. III 29.
Ulla si iuris tibi peierati . . . . . od. II 8.
Uxor pauperis Ibyci . . . . . od. III 15.
Velox amoenum saepe Lucretilem . . . . . od. I 17.
Vides, ut alta stet nive candidum . . . . . od. I 9.
Vile potabis modicis Sabinum . . . . . od. I 20.
Vitas inuleo me similis, Chloe . . . . . od. I 23.
Vixi puellis nuper idoneus . . . . . od. III 26.

II. SATIRARUM:

Ambubaiarum collegia, pharmacopolae . . . . . I 2.
Egressum magna me excepit Aricia Roma . . . . . I 5.
Eupolis atque Cratinus Aristophanesque poetae . . . I 4.
Hoc erat in votis: modus agri non ita magnus . . . II 6.
Hoc quoque, Tiresia, praeter narrata petenti . . . . II 5.
Iamdudum ausculto et cupiens tibi dicere servus . . II 7.
Ibam forte via Sacra, sicut meus est mos . . . . . I 9.
Nempe incomposito dixi pede currere versus . . . . I 10.
Non quia, Maecenas, Lydorum quidquid Etruscos . . I 6.
Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum. . . . . I 8.
Omnibus hoc vitium est cantoribus, inter amicos . . I 3.
Proscripti Regis Rupili pus atque venenum . . . . I 7.
Quae virtus et quanta, boni, sit vivere parvo . . . . II 2.
Qui fit, Maecenas, ut nemo, quam sibi sortem . . . I 1.
Si raro scribis, ut toto non quater anno . . . . . II 3.
Sunt, quibus in satira videor nimis acer et ultra . . II 1.
Unde et quo Catius? Non est mihi tempus aventi . II 4
Ut Nasidieni iuvit te cena beati . . . . . II 8.

III. EPISTULARUM:

Albi, nostrorum sermonum candide iudex . . . . . I 4.
Celso gaudere et bene rem gerere Albinovano . . . I 8.
Cum tot sustineas et tanta negotia solus . . . . . II 1.
Flore, bono claroque fidelis amice Neroni . . . . . II 2.
Fructibus Agrippae Siculis, quos colligis, Icci . . . I 12.
Humano capiti cervicem pictor equinam . . . . . a. p.
Iuli Flore, quibus terrarum militet oris . . . . . I 2.
Ne perconteris, fundus meus, optime Quincti . . . . I 16.
Nil admirari prope res est una, Numici . . . . . I 6.
Prima dicte mihi, summa dicende Camena . . . . I 1.
Prisco si credis, Maecenas docte, Cratino . . . . . I 19.
Quae sit hiems Veliae, quod caelum, Vala, Salerni . I 15.
Quamvis, Scaeva, satis per te tibi consulis et scis . . I 17.
Quid tibi visa Chios, Bullati, notaque Lesbos . . . . I 11.
Quinque dies tibi pollicitus me rure futurum. . . . I 7.
Septimius, Claudi, nimirum intellegit unus . . . . I 9.
Si bene te novi, metues, liberrime Lolli . . . . . I 18.
Si potes Archiacis conviva recumbere lectis . . . . I 5.
Troiani belli scriptorem, Maxime Lolli . . . . . I 2.
Urbis amatorem Fuscum salvere iubemus . . . . . I 10.
Ut proficiscentem docui te saepe diuque . . . . . I 13.
Vertumnum Ianumque, liber, spectare videris . . . I 20.
Vilice silvarum et mihi me reddentis agelli . . . . I 14.

INDEX VERBORUM.

Numeri litteris non notati odas indicant, c. s. carmen saeculare, e. epodos, s. satiras, ep. epistulas, a. artem poeticam.
Locis dubiae lectionis asteriscus (*) additus est.

A.

a *(interi.)* I 27, 18 II 17, 5 e. 5, 71 *(bis)*
a *(praepos.)* I 21, 14 IV 5, 12 e. 17, 24 s. I 1, 68 2, 69 4, 29. 37. 97. 111 5, 92 6, 18. 88. 94 s. II 1, 71 2, 53 3, 36. 69. 320 5, 52. 83 6, 50 ep. I 1, 103 ep. II 2, 4. 13
ab I 9, 22 28, 29 36, 4 37, 13. 16 II 3, 3. 21 16, 27 III 3, 47, 4, 17 5, 43 14, 4 16, 4. 22 17, 1. 5. 11 19, 1 20, 16 27, 2. 12. 58 IV 4, 14. 53. 59 8, 18. 31 15, 16 e. 5, 23 8, 19 10, 13 s. I 2, 11 *(bis)* 3, 6 4, 117. 129 5, 55 6, 83 7, 22 8, 5 s. II 1, 42. 66 2, 10 3, 4. 193. 308 5, 62 6, 117 8, 32 ep. I 1, 54 7, 47 10, 37 12, 3 ep. II 1, 62. 127. 187 2, 185 a. 127. 146. 147. 384
* abdidit III 4, 8 abdiderint s. I 8, 43 abditus ep. I 1, 5 abditae III 16, 5 abdito II 2, 2 abdita a. 49
abeo s. I 6, 61 abit s. I 5, 14 s. II 3, 50 abeas III 18, 3 abeat s. II 3, 218 a. 201 abeant s. II 3, 246 abirem ep. I 9, 7 abibis s. II 1, 86 abii s. I 1, 108 abi IV 1, 7 ep. I 7, 53 II 2, 205 abito III 14, 24 abire e. 11, 20 s. I 9, 14 ep. II 2, 215 abeunte III 6, 44
abhinc ep. II 1, 36
abicito ep. I 13, 7 abiecto *(abl.)* s. I 3, 131 abiectis *(abl.)* ep. II 2, 141
abigunt III 24, 40 abigat ep. I 15, 19 abacta e. 5, 29 s. II 2, 44
abludit s. II 3, 320
abnegat I 35, 22
* abnormi s. II 2, 3
abnuere s. II 5, 52
abominatus a. 16, 8
abortivus s. I 3, 46
abrotonum *(acc.)* ep. II 1, 114
abrumpere IV 7, 27
abscīdo * abscisum s. II 3, 303
abscĭdit I 3, 21 abscindere e. 16, 35 s. I 2, 113
abscondere s. II 3, 173
absistere s. I 3, 104
absolves s. II 3, 279
absona *(nom. plur.)* a. 112
absorberet s. II 3, 240 absorbere s. II 8, 24
abstemius ep. I 12, 7
absterrent s. I 4, 129 absterrebitur s. II 5, 83
abstinet a. 170. 379 abstinuit s. II 3, 202 a. 414 abstineto III 27, 69 abstinens III 7, 18 IV 9, 37
absto abstes a. 362
absum abes IV 5, 2 abest I 9, 17 35, 20 III 16, 37 24, 64 ep. I 18, 57 a. 370 absis ep. I 18, 58 absit ep. II 2, 199 absint II 20, 21 absens III 27, 57 s. II 5, 72 ep. I 7, 38 11, 21 absentis s. II 3, 314 absentem s. I 3, 21 4, 81 5, 15 10, 79 s. II 7, 28 absentīs e. 1, 18 afore s. I 4, 101
absumet II 14, 25 absumptis *(abl.)* ep. I 15, 27
abunde s. I 2, 59 ep. I 4, 10
abundes s. II 5, 89

ac I 4, 3 7, 13 12, 14. 15 14, 6 *18, 7 28, 19 II 20, 23 III 8, 27 25, 11 28, 6 e. 1, 16 12, 14 s. I 1, 35. *46. 65. 67. 83. 104. 109 2, 3. 12. 33. 75. 93 3, *43. 62. 78 4, 3. 46. 119. 142 5, 5. 18. 22 6, 65. 68. 112. 130 8, 21 9, 73 10, 34. 59 s. II 2, 58. 118 124 3, 47. 114. 119. 135. 228. 241. 270 4, 60 7, 19. 30 ep. I 1, 13. 93 2, 4 3, 32 6, 38 7, 98 9, 6 10, 46 11, 20 13, 11 16, 32. 71 18, 26. 58 19, 26 ep. II 1, 208. 264 2, 143. 197 a. 90. 149. 160. 245. 472
Academi ep. II 2, 45
accedit s. II 3, 154 a. 243 accedam s. II 3, 263 accedas s. II 5, 72 accedat s. II 3, 154 6, 9 accedes s. II 7, 118 ep. I 17, 12 accedet IV 2, 46 s. II 2, 86 accedent s. II 2, 85 accessit s. II 1, 25 a. 211 accedere s. II 3, 149 accedente ep. II 2, 211
accendis s. I 9, 53 accendit e. 14, 14
accĭdit e. 5, 61 s. I 2, 45
accido accisis s. II 2, 114
accipio s. I 5, 58 accipis ep. II 2, 162 accipit ep. II 2, 33 accipiunt a. 250 accipias s. I 1, 48 accipiebat ep. I 7, 53 *accipiam s. I 4, 15 accipiet s. II 5, 68 ep. I 10, 28 accepit s. I 5, 1 s. II 3, 226 ep. I 10, 17 12, 28 acceperis s. II 3, 67 accipe s. I 4, 14. 38 s. II 2, 70 3, 46. 66. 233. 307 5, 10 accepisse s. II 6, 81 accipiar s. II 8, 67 acceptus c. s. 62 accepta *(fem.)* ep. II 1, 147 a. 283 acceptos ep. II 1, 234
accipiter I 37, 17 ep. I 16, 50
Accius ep. II 1, 56 Acci s. I 10, 53 a. 258
acclinis *v.* adclinis
accredere e. I 15, 25
accubat IV 12, 18
accurrit s. I 9. 3
acer I 2. 39 IV 9, 22 14, 13 e. 6, 14 12, 6 16, 5 s. I 1, 58 4, 46. 65 10, 43 s. II 1, 1 5, 43 ep. II 1, 165 2, 29 a. 121 acris *(nom. fem.)* I 4, 1 s. I 3, 60 s. II 7, 47 acri s. II 4, 59 acrem I 29, 2 s. I 2, 42 acre s. II 3, 116 acri I 12, 1 III 2, 2 s. I 10, 14 acres s. I 7, 21 acria s. II 8, 7 acrium I 6, 18 acrīs e. 2, 31 12, 25 s. I 3, 53 s. II 7, 93 8, 36 acria s. II 6, 69 acrior I 33, 15 III 5, 25 e. 7, 13 s. I 6, 125 acrius s. I 2, 15 s. II 3, 92 acriter ep. I 18, 18
acerbus s. I 3, 85 a. 474 acerbi ep. I 18, 95 acerbae s. II 6, 19 acerbum ep. I 17, 53 acerba e. 7, 17
acernam s. II 8, 10
acerra III 8, 2
acervus s. I 1, 44 ep. I 2, 47 acervi ep. II 1, 47 acervo s. I 1, 34 acervum s. II 3, 111 ep. I 6, 35 acervo s. I 1, 51 s. II 2, 105 ep. II 2, 190 acervos II 2, 24 s. II 5, 22
acescit ep. I 2, 54
aceti s. II 2, 62 acetum s. II 3, 117 aceto s. I 7, 32 s. II 3, 240 8, 49
Achaemenes II 12, 21
Achaemenium III 1, 44 Achaemenio *(abl. neutr.)* e. 13, 8
Achaicus I 15, 35 Achaico *(abl. masc.)* IV 3, 5
Acheronta I 3, 36 III 3, 16
Acherontiae III 4, 14
Achilles IV 6, 4 ep. II 2, 42 Achillei I 15, 34 e. 17, 14 Achillem II 4, 4 16, 29 s. I 7, 12 a. 120 Achille s. II 3, 193
Achivi ep. I 2, 14 Achivos III 3, 27 Achivis s. II 3, 194 ep. II 1, 33
Achivis *(adiect. abl. fem.)* IV 6, 18
acidum ep. II 2, 64 acidas s. II 2, 44
acies III 4, 26 s. II 2, 5
acinaces I 27, 5
acinum *(acc.)* s. II 6, 85
acipensere s. II 2, 47
Acrisium III 16, 5
Acroceraunia I 3, 20
Actia ep. I 18, 61
actor ep. II 1, 204 a. 369 actoris a 193
actu a. 189 actūs *(acc.)* a. 129. 194
acumen ep. I 12, 20 *(acc.)* a. 364 acumina *(acc.)* ep. I 17, 55 ep. II 1, 161
acuo acuis ep. I 3, 23 acuit III 20, 10 acuisse I 2, 21 acuens II 8, 15

acutum *(neutr. pro adv.)* s. I 3, 26 8, 41 *(acc. masc.)* ep. I 10, 17 a. 349 *(neutr.)* s. II 3, 136 a. 304 acuto I 9, 4 34, 15 s. II 3, 163 ep. I 6, 28 19, 46 acutā III 4, 3 acuta III 27, 61 acutis s. I 3, 29 acutas II 19, 4 acuta I 16, 7 IV 4, 76 e. 17, 10
ad I 1, 6. 22 17, 15 *23, 6 29, 8 35, 15 *(bis)* II 12, 25 III 4, 75 6, 40 7, 5 29, 58 30, 13 IV 4, 56 5, 30. 31 8, 34 9, 2. 38 12, 21 15, 15 e. 1, 13 2, 52 4, 12 5, 75 9, 1 10, 18 11, 21 12, 15 14, 8. 12 16, 49 17, 14 s. I 1, 43. 97 2, 26. 42. 99 3, 7. 17. 97 4, 29 5, 32. 56. 65. 83. 96 6, 45. *87. 95. 115. 122 7, 9 9, 10. 35 s. II 1, 36 2, 27. 81. 82. 86. 108 3, 19. 111. 150. 171. 218. 309 5, 70. 97 6, 31. 35. 42. 72. 75. 90 7, 22. 24. 29. 30. 32 8, 25. 32. 75 ep. I 1, 5. 9. 45. 106 2, 31 5, 17 6, 12 7, 11. 61. 72. 74. 89 9, 11 10, *3. 9 14, 26 15, 18 17, 12 18, 35. 83 19, 7. 45 ep. II 1, 32. 58. 62. 155. 177. 188. 243 2, 4. 6. 22. 27. 98. 138. 185 a. 108. 109. 110. 126. 148. 254. 255. 294. 367. 378. 419. 420. 427
adamantina I 6, 13 adamantinos III 24, 5
adbibe ep. I 2, 67
adclinis s. II 2, 6
adcredere *v.* accredere
adcrevit s. I 6, 26 adcrescere a. 252
addicere s. II 5, 109 addictus ep. I 1, 14 addictum *(acc.)* e. 17, 11
addis III 21, 18 addit s. I 1, 34 s. II 3, 150 6, 39 ep. I 14, 29 additis III 5, 26 addas ep. I 20, 22 addant III 29, 61 addam s. I 1, 121 s. II 3, 42 addes s. II 4, 68 addidit III 2, 30 *4, 38 a. 214 adde II 8, 17 s. I 1, 74 2, 83 s. II 2, 96 3, 69. 70. 275. 321 4, 91 7, 39. 78. 111 8, 71 ep. I 6, 54 18, 52 addere I 16, 13 ep. I 12, 6 19, 42 ep. II 1, 217 2, 36 addens s. II 3, 283 additus III 4, 78 additum e. 8, 10 *(acc.)* II 9, 21 19, 13
addocet ep. I 5, 18
addubites s. I 4, 125
adducit ep. I 7, 9 adduxere IV 12, 13 adduxerat s. II 8, 22 adducere e. 14, 8 adductum *(acc.)* ep. I 16, 11
adedo adesos III 29, 36
adeo adito s. II 5, 88 adite s. II 3, 81 adire s. II 4, 94 ep. I 17, 36 aditure II 6, 1
adeo s. I 1, 13 7, 7 ep. I 1, 39 ep. II 1, 54
adfatus I 7, 24
adfert s. II 6, 109 adferat s. II 2, 71 adferet II 14, 4 adfer e. 9, 33 adfertur s. II 8, 42 adlata s. II 4, 62
adfigit s. II 2, 79 *adfixit s. I 1, 81 adfixa III 5, 19
adfirmo ep. II 1, 111
adflasset s. II 8, 95
*adflixit s. I 1, 81
adfluentīs IV 11, 19
adfulsit IV 5, 7
adhaeret s. II 2, 56 adhaesit s. II 4, 80 adhaerens e. 15, 6
adhibet IV 5, 32 adhibe III 28, 4 adhibebitur a. 227
adhuc III 7, 22 11, 11 25, 7 IV 9, 10 10, 1 *e. 9, 17 ep. I 12, 15 17, 3 ep. II 1, 206 2, 114 a. 78. 115
adiciant IV 7, 17 adiecere ep. II 2, 43 adiecisse III 6, 11 adiecti ep. II 2, 178 adiectis *(abl.)* III 5, 3
adimis III 22, 3 s. II 3, 288 adimunt I 25, 3 a. 176 adimam ep. I 16, 75 19, 9 adimat s. II 3, 217 ademptus II 4, 10 ademptum *(acc.)* II 9, 10 a. 54 adempta *(acc.)* e. 17, 44
aditūs *(acc.)* s. I 9, 56
adiudicat ep. I 18, 57
adiungere s. II 3, 247 adiunctis a. 178
adiutorem s. I 9, 46
adiuvat s. II 5, 73
adlabores I 38, 5 adlaborandum est e. 8, 20
adlapsūs *(acc.)* e. 1, 20
adloquiis e. 13, 18
adlinet a. 446
admiror s. I 4, 99 admirari ep. I 6, 1
admittis s. II 3, 212 admittes ep. I 16, 53 admissus I 28, 9 admissi *(plur.)* a. 5

admonuit s. I 6, 126
admoves III 21, 13 admovit ep. II 1, 161 admoverit ep. I 20, 19
adnabunt s. II 5, 44
adnuimus ep. I 10, 5 adnuerunt s. I 10, 45 adnuisset IV 6, 22
adoleverit s. I 9, 34
adopta ep. I 6, 55
ador s. II 6, 89
adorea IV 4, 41
adparatūs *(acc.)* I 38, 1
adparet c. s. 59 a. 259. 470 adparent ep. II 1, 250 adpareat e. 10, 9 adpare II 10, 22 adparere s. I 2, 100 ep. II 1, 224
adparo adparet e. 2, 48
adpelle s. I 5, 12
adpello s. II 3, 62 adpellat s. I 3, 45 7, 24. 25 adpellet s. II 3, 216
adpingit a. 30
adplicat c. s. 72 adplicet III 11, 8
adplorans e. 11, 12
adponit s. I 2, 107 adponet s. II 5, 15 adpone s. I 9, 15 adposuisse I 16, 16 adponatur s. II 8, 69 adpositis *(abl.)* s. II 8, 17
adposcere ep. II 2, 100
adprecati *(nom.)* IV 15, 28
adquirere a. 55
adrasum *(acc.)* ep. I 7, 50
adrepe s. II 5, 48
adridٍent a. 101 adridere s. I 10, 89
adroget (*v.* arr.) s. II 4, 35 ep. II 1, 35 a. 122 adrogavit IV 14, 40 adrogantem III 26, 12 adrogantīs I 25, 9
adsciscet ep. II 2, 119
adscripsit ep. I 19, 4 adscribi III 3, 35
adsectaretur s. I 9, 6
adsentatores a. 420
adsero adsita ep. II 2, 170
adsidet ep. I 5, 14 adsideat s. I 1, 82 adsidens e. 1, 19 5, 95
adsiduas e. 15, 13
adsignant ep. II 1, 8
adsisto s. I 6, 114
adspergere s. I 4, 87 adspersus ep. I 11, 12
adspicio *v.* aspicio
adspirare a. 204
adstat s. I 6, 117
adstringitur e. 15, 5 adstrictum *(acc. neutr.)* III 8, 10 adstricto ep. II 1, 174
adsuerit s. II 2, 109 adsuetum s. II 2, 11
adest I 15, 9 III 29, 32 s. II 2, 28 6, 13 *adsunt a. 101 adsis s. II 6, 15 adsit e. 1, 21 s. I 3, 117 ep. I 17, 57 aderat III 27, 66 s. I 5, 20 6, 82 adesses s. II 6, 35 adesset e. 12, 18 aderit III 21, 21 adfuit e. 5, 6 ades s. I 9, 38 adeste e. 5, 53 adesse a. 204
adsumam ep. I 5, 28 adsumere s. I 6, 51
adsuo adsuitur a. 16
adulter s. I 3, 106 adulteri IV 9, 13 adultero III 24, 20 adulterum e. 5, 57 adultero I 33, 9 36, 19 adulteros I 15, 19 III 6, 25 adulteris III 16, 4
adulterae III 3, 25
adulteretur e. 16, 32
adultus adulta III 2, 8 adultā e. 2, 9
adunco s. I 6, 5
adurguens I 37, 17
adurit I 27, 15 aduri e. 5, 24 adustus s. II 8, 68 adusto *(abl.)* s. II 8, 90
adveho advexerit s. II 2, 83
advenam e. 2, 35
advĕnit s. I 5, 31 adveniens s. II 2, 91
*adventus I 23, 6 adventum e. 2, 44
adversarius s. I 9, 75 ep. I 18, 63
adversum e. 6, 2 ep. I 1, 75
adversus adversum *(nom.)* s. I 7, 11 adverso *(abl.)* s. II 3, 205 adversae s. II 8, 74 adversis s. II 2, 136 adversa ep. I 6, 9 adversis s. I 1, 103 ep. I 2, 22 ep. II 2, 202
advoceris IV 11, 13
adytis *(abl.)* I 16, 5
Aeaci III 19, 3 Aeacum II 13, 22 IV 8. 25
aedem I 30, 4 II 17, 31 ep. II 2, 94 aede s. I 10, 38 aedīs III 6, 3 ep. I 7, 89 aedibus s. II 7, 11
aedificas s. II 3, 308 aedificat ep. I 1, 100 aedificare s. II 3, 247 aedificante s. II 3, 275
aedilis s. II 3, 180
aedituos ep. II 1, 230
Aegaeum ep. I 11, 16 Aegaeo II 16, 2 Aegaeos III 29, 63

aeger s. II 3, 162 aegri a. 7 aegro ep. I 7, 4 ep. II 1, 114 aegrum s. II 2, 43 3, 293 ep. I 8, 8 ep. II 1, 131 aegris ep. I 15, 7 aegros s. I 4, 126.
aegida I 15, 11 III 4, 57
aegrimonia e. 17, 73 aegrimoniae e. 13, 18
aegrotet s. I 6, 30 ep I 8, 6 aegrotare s. II 3, 307 ep. I 7, 4
aegroto ep. I 1, 73 *(abl.)* ep. I 2, 48
Aeli III 17, 1
Aemilium a. 32
aemulari IV 2, 1
aemula e. 16, 5 ep. I 19, 15 a. 203 aemuli IV 1, 18 aemulos III 16, 14
Aeneas IV 7, 15 c. s. 42 Aeneae IV 6, 23 Aeneā s. II 5, 63
aëneus III 3, 65 s. II 3, 183 ep. I 1, 60 aënea III 16, 1 aëneo *(abl.)* III 9, 18 aënea *(acc.)* I 33, 11 ep. II 1, 248
aënum *(acc.)* ep. II 2, 169 aënā I 35, 19
Aeolides II 14, 20
Aeolius Aeoliae IV 9, 12 Aeolium III 30, 13 Aeolio IV 3, 12 Aeoliis *(abl.)* II 13, 24
aequale s. I 3, 9 aequali *(abl.)* III 24, 16 aequalīs I 8, 6 e. 12, 23
aequare II 5, 3 aequata ep. II 1, 25
aequor s. II 2, 48 aequoris I 35, 6 III 27, 23 aequor I 7, 32 14, 9 31, 14 III 6, 34 IV 15, 3 ep. I 2, 20 aequore I 2, 12 9, 10 e. 10, 11 s. II 3, 235 aequora ep. I 15, 23 *(acc.)* I 5, 7 14, 20 III 1, 33 24, 41 IV 5, 10 e. 16, 34 aequoribus IV 4, 54 8, 32
aequus I 12, 57 III 18, 4 29, 33 c. s. 65 s. II 1, 70 3, 233 ep. I 6, 15 11, 30 aequa II 18, 32 a. 10 aequum s. I 2, 34 3, 69. 74 aequi s. I 3, 98 aequum ep. I 17, 24 18, 112 aequam II 3, 1 s. II 3, 188 a. 38 aequum ep. I 12, 23 aequo I 4, 13 28, 28 s. I 5, 8 s. II 3, 16 ep. II 1, 68 aequā III 1, 14 ep. II 1, 94 aequo III 4, 48 s. I 3, 52 ep. I 2, 29 18, 10 ep. II 2, 10. 215 aequis s. II 3, 164 aequas s. I 3, 118 aequis a. 250 aeque I 16, 7 II 17, 7 III 7, 26. 27 s. II 3, 47 ep. I 1, 25 *(bis)*. 26. 92
aëra I 3, 34 s. II 2, 13 aëre II 7, 14 ep. II 1, 244
aeratā III 1, 39 aeratas II 16, 21
aërias I 28, 5
aerugo s. I 4, 101 a. 330
aerumnis *(abl.)* ep. II 2, 27
aes I 3, 9 s. I 5, 13 aeris s. I 3, 86 *6, 75 s. II 5, 22 ep. I 2, 47 6, 39 ep. II 1, 96 a. 164 aere III 30, 1 e. 16, 64. 65 s. I 4, 28 s. II 3, 21. 129 ep. II 2, 12. 158 a. 21. 33 aera ep. I 7, 23 *(acc.)* I 16, 8 IV 8, 2 *s. I 6, 75 ep. I 6, 17 ep. II 1, 240 a. 345
Aeschylus ep. II 1, 163 a. 279
aesculetis I 22, 14
aesculo *(abl.)* III 10, 17
Aesopus ep. II 1, 82 Aesopi s. II 3, 239
aestas IV 7, 9 aestatem I 17, 3 aestates *(acc.)* s. II 4, 22
aestimat ep. II 1, 21. 48
aestivam ep. I 5, 11 aestivā I 22, 18
aestuat II 6, 4 ep. I 1, 99
aestuosa e. 16, 62 aestuosae I 31, 5 aestuosas I 22, 5 aestuosis *(abl.)* II 7, 16 aestuosius e. 3, 18
aestus s. I 1, 38 ep. I 8, 5 ep. II 2, 47 aestūs *(acc.)* I 17, 18 s. I 2, 110 ep. I 2, 8
*Aesulae III 29, 6
aetas I 11, 8 35, 35 II 3, 15 4, 23 5, 14 III 6, 46 IV 9, 10 15, 4 e. 16, 1. 9 s. I 4, 119. 132 9, 34 s. II 2, 85 4, 45 ep. I 1, 4 6, 24. 55 18, 18 20, 10 ep. II 1, 42 2, 216 a. 61. 166 aetatis a. 156 aetatem ep. II 2, 202
aeternet IV 14, 5
aeternum IV 12, 7 aeternae III 5, 11 aeternum *(acc.)* II 3, 27 III 25, 5 ep. I 10, 41 aeternos II 1, 15 aeternis II 11, 11
aethera II 20, 2
aetheriā I 3, 29
Aethiops III 6, 4
Aetnam III 4, 76 a. 465 Aetnā e. 17, 33
Aetolis *(abl.)* ep. I 18, 46

aevi II 11, 5 s. II 6, 97 ep. I 18, 108 ep. II 1, 144 aevo a. 178 aevum III 5, 16 11, 36 IV 14, 3 c. s. 68 s. I 5, 101 6, 94 10, 68 ep. I 2, 43 3, 8 18, 97 20, 26 ep. II 1, 159 a. 346 aevo I 12, 45 II 2, 5 9, 13 16, 17 ep. II 1, 62
Afer IV 4, 42 Afra e. 2, 53 s. II 4, 58 Afro *(abl.)* II 16, 35 III 3, 47 Afris II 1, 26 *(abl.)* s. II 8, 95
Afrani ep. II 1, 57
Africa s. II 3, 87 Africae III 16, 31 Africā II 18, 5 VI 8, 18
Africanum e. 9, 25
Africus e. 16, 22 Africum I 1, 15 3, 12 III 23, 5 Africo I 14, 5
Africis *(adiect.)* III 29, 57
Agamemnona IV 9, 25
agaso s. II 8, 72
Agaue s. II 3, 303
agedum s. I 4, 38 s. II 3, 155
agelli ep. I 14, 1 a. 117 agellum s. II 6, 9 ep. I 7, 81 agello s. I 6, 71 s. II 2, 114 agellos ep. I 12, 12
ager s. II 2, 133 ep. II 2, 160 agri II 18, 24 s. II 6, 1 ep. I 16, 4 agro s. II 7, 118 agrum s. I 8, 12. 16 s. II 6, 11 ep. II 2, 164. 186 agro II 13, 10 III 27, 2 ep. I 1, 5 14, 5 agris IV 14, 28 15, 5 s. I 3, 37 ep. I 7, 10 agros I 1, 12 II 9, 2 III 1, 31 5, 55 11, 47 e. 16, 19 ep. I 10, 23 18, 45 ep. II 1, 8 a. 17. 208 agris *e. 2, 18 s. I 2, 13 s. II 3, 184 4, 15 8, 56 ep. I 6, 21 8, 6 a. 421
aggere s. I 8, 15
agilis ep. I 1, 16 3, 21 agilem ep. I 18, 90
agito s. I 4, 138 agitat e. 12, 13 agitamus s. II 6, 73 agitant a. 341. 456 agitet ep. I 18, 98 agitaret e. 15, 9 agitavit s. II 7, 50 agitare II 13, 40 agitatur II 10, 9 agitantur I 9, 12 agitatus I 12, 29 agitato *(abl.)* III 12, 14 agitata III 1, 24
agmen III 8, 18 agminum III 2, 9 agmina IV 14, 29 e. 17, 9 s. II 1, 14
agna e. 2, 59 10, 24 12, 26 agnam II 17, 32 s. I 8, 27 s. II 3, 214 agnā I 4, 12 s. II 3, 219
agninae ep. I 15, 35
agnoscere ep. I 16, 29
agnum ep. I 13, 13 agno IV 11, 8 agni a. 13 agnis e. 4, 1 agnos III 18, 13 s. II 3, 211
ago agis I 14, 2 s. I 9, 4. 15 s. II 6, 29 agit III 7, 8 s. I 9, 60 s. II 2, 13 3, 44. 103. 260 6, 111 ep. I 3, 15 agunt e. 7, 17 agam III 8, 1 s. I 9, 19 ep. I 8, 3 agat III 2, 5 s. II 7, 24 ep. II 2, 3 ageret s. II 3, 174 agerent a. 277 agam e. 5, 89 6, 7 aget I 21, 16 II 2, 7 ep. I 18, 36 egi ep. I 20, 6 egit I 2, 7 34, 8 IV 4, 12 ep. II 1, 82 egerit *(fut. II)* I 12, 54 s. II 5, 49 age I 27, 17 32, 3 II 11, 22 III 4, 1 27, 62 IV 11, 31 s. I 10, 51 s. II 3, 117. 152. 224 7, 4. 92 8, 80 ep. I 6, 31 14, 31 18, 88 ep. II 1, 214 agunto a. 100 agere s. I 5, 101 ep. II 1, 114 agendi ep. I 1, 24 agens III 6, 44 agentis e. 17, 81 agente II 16, 23 agentia *(acc.)* ep. I 19, 25 agor III 25, 2 agitur ep. I 18, 84 a. 179 agimur ep. II 2, 201 actus III 7, 5 e. 9, 7 acta a. 179 actae I 36, 8 acti a. 173 actum s. II 3, 135 agendae *(nom.)* IV 11, 14 agendis a. 82 *(abl.)* ep. I 7, 46
agrestis ep. I 18, 6 agresti ep. II 1, 157 agrestem s. II 6, 98. 107 ep. II 2, 125 agrestium III 1, 21 30, 11 agrestīs III 18, 14 a. 221
agricolam s. I 1, 9 agricolae ep. II 1, 139 agricolis s. I 7, 26
Agrippa s. II 3, 185 Agrippae ep. I 6, 26 12, 1. 26 Agrippa I 6, 5
Agyieu IV 6, 28
Aiax s. II 3, 193 201. 211 Aiacem II 4, 5 s. II 3, 187
(Aiax Oilei) Aiacis e. 10, 14 Aiacem I 15, 19
aio s. II 1, 6 ep. I 15, 45 16, 47 ais s. II 7, 72 ait s. I 1, 5 2, 121 3, 22 s. II 2, 40 3, 289 6, 116 7, 80 ep. I 1, 88 6, 42 7, 22. 32. 91 18, 28 19, 43 ep. II 2, 139 aiunt s. I 1, 32 s. II 2, 64 ep. I

1, 59 6, 40 7, 49 17, 18 ep. II 2, 30 aiebam s. I 9, 12 aiebas s. I 9, 68 aiebat s. I 4, 115 s. II 8, 7. 65 ep. I 15, 40 a. 439
alā ep. I 13, 12 alas II 17, 25 alis *(abl.)* e. 12, 5 s. II 1, 58
Albanum s. II 8, 16 Albani IV 11, 2 Albanam s. II 4, 72 Albano ep. II 1, 27 Albanis ep. I 7, 10 Albanos IV 1, 19 Albanas c. s. 54 Albanis III 23, 11
albatus s. II 2, 61
albescens III 14, 25
albicant I 4, 4
Albinovano ep. I 8, 1
Albinus Albini a. 327
Albius (Tibullus) Albi I 33, 1 ep. I 4, 1
Albius s. I 4, 28 Albi s. I 4, 109
Albuci s. II 1, 48 2, 67
Albuneae I 7, 12
albus I 7, 15 III 27, 19 e. 7, 15 17, 23 s. I 6, 116 ep. II 1, 196 2, 189 alba I 12, 27 II 3, 9 s. I 2, 124 albi s. I 2, 36 s. II 8, 88 album II 20, 10 III 8, 6 s. II 2, 21 4, 74 albo I 35, 21 II 2, 15 5, 18 s. II 4, 29 8, 49 alba s. II 4, 13 albis *(abl.)* c. s. 49 s. I 7, 8 8, 16. 37
Alcaeus ep. I 19, 29 ep. II 2, 99 Alcaei IV 9, 7 Alcaee II 13, 27
Alciden I 12, 25
Alcinoi ep. I 2, 28
Alcon s. II 8, 15
alea s. II 5, 50 ep. I 18, 21 aleae II 1, 6 aleā III 24, 58
ales I 2, 42 II 20, 16 III 4, 78 12, 6 IV 1, 10 11, 26 aliti e. 17, 67 alitem II 20, 10 IV 4, 1 alite I 6, 2 III 3, 61 IV 6, 24 e. 3, 14 10, 1 16, 24 alites e. 5, 100 alitibus e. 17, 12
Alexander Alexandri ep. II 1, 241 Alexandro ep. II 1, 232
Alexandrea IV 14, 35
Alfenus s. I 3, 130
Alfius e. 2, 67
algā III 17, 10 s. II 5, 8
algeo alsit a. 413
Algidum c. s. 69 Algido I 21, 6 III 23, 9 IV 4, 58
alias III 5, 46 s. I 4, 63 9, 72 ep. II 1, 17
aliena s. I 1, 110 9, 50 s. II 7, 46 alieni s. I 3, 116 alieno s. I 4, 78 aliena s. I 4, 128 s. II 6, 33 ep. I 18, 77 alienos ep. I 18, 35 alienas s. I 2, 34 aliena s. II 3, 19 4, 57 ep. I 18, 39 19, 22 alienis s. I 2, 57 s. II 3, 72 6, 71 7, 82
alio *(adverb.)* e. 15, 23 s. II 1, 32 2, 55
alioqui s. I 4, 4 alioquin s. I 6, 66
aliquis s. I 3, 19 s. II 5, 42 aliquid s. II 4, 6 *(acc.)* s. II 2, 94. 105 3, 6 ep. II 1, 206
alium *s.* allium e. 3, 3
aliunde II 13, 16
alius III 7, 25 c. s. 10 e. 11, 27 s. I 1, 81 2, 30 3, 33 ep. II 1, 240 a. 303 aliud s. II 5, 11 8, 49 alii III 29, 52 s. II 2, 135 7, 81 alium ep. I 16, 20 aliam *III 9, 5 s. I 7, 14 aliud s. I 4, 103 s. II 3, 141 alio I 36, 8 II 16, 18 s. I 4, 82 s. II 3, 80 aliā I 27, 13 III 9, 5 IV 11, 33 s. II 4, 66 alio III 25, 8 ep. I 19, 32 alii I 7, 1 s. I 4, 2 ep. II 1, 209 aliis s. II 4, 21 *7, 81 alios I 28, 17 s. I 6, 95 10, 87 s. II 2, 60 ep. I 1, 81 alias s. II 3, 208 alia s. I 3, 20 aliis I 3, 4 s. I 6, 111 10, 47. 77 ep. I 1, 81 aliter I 18, 4 III 5, 50 e. 14, 9 ep. II 2, 168
allec s. II 8, 9 *(acc.)* s. II 4, 73
Allifanis s. II 8, 39
Allobrox e. 16, 6
alma IV 5, 18 almae I 2, 42 IV 15, 31 almum IV 7, 7 alme c. s. 9 almā IV 4, 41 almae III 4, 42
alo alit I 22, 14 a. 66 alat ep. I 17, 20 a. 307 alebat s. II 2, 48 aluere IV 2, 6 aletur s. II 5, 46
Alpium e. 1, 11 Alpibus IV 14, 12 Alpīs s. II 5, 41 Alpibus IV 4, 17
Alpinus s. I 10, 36
alter s. I 1, 40 5, 33. 42 6, 102 s. II 2, 80 5, 24 8, 11 ep. I 6, 32 10, 4 *(bis)* 17, 27. 30. 48 18, 10. 15 ep. II 1, 50. 74 2, 63. 87. 183. 184 a. 15 altera II 17, 6 e. 16, 1 s. I 2, 101 8, 30. 33. 34 s. II 1, 2 ep. I 18, 18 a. 411 alterum s. II

3, 56 alterius III 24, 22 ep. I 2, 57 14, 11 ep. II 2, 88. 176 a. 410 alterum IV 10, 6 alteram II 10, 14 alterum c. s. 67 altero III 5, 34 alterā I 15, 29 altera ep. I 6, 34 alteris IV 5, 31 altera ep. II 2, 174
altercante s. II 7, 57
alterno *(abl.)* I 4, 7 alternis a. 81 alterna s. I 8, 40 alternis ep. II 1, 146
alterutrum ep. I 18, 64
altilium ep. I 7, 35
*altricis III 4, 10
altus alta e. 16, 52 s. II 6, 114 alti ep. II 1, 56 altae IV 6, 3 alti s. II 6, 58 altum III 4, 37 *(neutr.)* II 3, 19 10, 1 III 1, 34 s. I 8, 48 alto IV 9, 42 s. II 1, 8 2, 124 5, 62 altā I 9, 1 II 11, 13 e. 9, 3 s. I 2, 105 alto III 12, 15 e. 17, 55 s. I 5, 103 s. II 2, 31 ep. I 11, 15 18, 87 altis I 16, 18 altos I 2, 7 IV 2, 26 altas e. 2, 10 6, 7 alta e. 1, 1 altis e. 2, 25 10, 7 16, 47 17, 70 altior III 5, 40 altius III 30, 2 alte s. II 8, 10 altius s. I 5, 5
alumni a. 239 alumno e. 13, 11 ep. I 4, 8 alumni III 23, 7 alumnis III 18, 4
alveo *(abl.)* III 7, 28 29, 34
alvus s. II 4, 27 alvo ep. I 16, 14 *(abl.)* IV 6, 20 a. 340
Alyattei III 16, 41
amabilis III 4, 5 ep. II 2, 132 amabilem I 5, 10 II 9, 13 amabile III 13, 10 ep. I 3, 24 amabilīs IV 3, 14 amabiliter ep. II 1, 148
amari *(gen.)* s. I 7, 7 amaras s. I 3, 88 s. II 8, 51 amara II 16, 26 IV 12, 19 amaris s. II 3, 114
amator III 18, 1 s. I 2, 55 s. II 3, 259 ep. I 1, 38 20, 8 amatorem III 4, 79 s. I 3, 38 ep. I 10, 1 amatores ep. I 10, 2
Amazoniā IV 4, 20
ambagibus *(abl.)* s. II 5, 9 ep. I 7, 82
ambigitur ep. I 18, 19 ep. II 1, 55
ambiguam I 7, 29 ambiguo II 5, 24 ep. I 16, 28 ambiguē a. 449
ambio ambit I 35, 5 ambiat ep. I 16, 13 ambire ep. I 19 40
ambitio s. II 6, 18 ambitione s. I 4, 26 6, 52. 129 10, 84 s. II 3, 78 ep. II 2, 207
ambitiosus s. II 3, 165 ambitiosa a. 447 ambitiosior I 36, 20
ambitus a. 17
ambo s. II 6, 99 *(acc.)* s. II 3, 180 7, 62 ambas s. I 1, 20
ambubaiarum s. I 2, 1
ambulat e. 5, 71 s. I 2, 25 4, 66 ambules e. 4, 5 ambulet e. 8, 14 s. I 4, 51
ambustus IV 11, 25 ambustum s. I 10, 64
amens s. II 3, 107
amentia s. II 3, 249
ames amite e. 2, 33
amica *(subst.)* I 16, 27 ep. I 1, 20 amicae s. I 3 38 *(dat.)* ep. I 15, 21 amicam s. I 5, 15 amicā s. I 4, 49
amicio amicitur ep. II 1, 270 amictus I 2, 31 amicta ep. I 16, 3 *(acc.)* e. 17, 22
amicitiam s. I 3, 5 s. II 4, 88 amicitiā s. I 3, 41 a. 436 amicitias II 1, 4 s. II 6, 75 a. 167
amictum ep. I 17, 27
amiculus ep. I 17, 3
amicus *(adiect.)* I 26, 1 II 6, 18 e. 16, 50 s. I 2, 20 3, 33 amica III 11, 6 e. 6, 6 s. II 3, 57 ep. I 2, 26 amicum II 17, 2 e. 10, 9 s. II 7, 2 amici II 6, 24 ep. I 6, 7 amico IV 7, 19 amicum III 4, 25 6, 43 IV 6. 41 amico s. II 6, 12 amicos e. 11, 21 amicas c. s. 71 amicis ep. II 1, 128 a. 429 amicior II 1, 25 amicē III 2, 1 a. 196. 411
amicus *(subst.)* e. 9, 10 s. I 3, 69. 84. 93 4, 132 5, 33 s. II 1, 61 ep. I 18, 4. 24 amici III 8, 13 s. I 3, 43 ep. I 1, 105 9, 5. 12 18, 44. 73. 86 amico s. I 2, 5 4, 35 5, 44 s. II 3, 296 amicum II 18, 12 s. I 3, 73 4, 81 6, 50. 53 9, 22 s. II 5, 33 6, 81 8, 60 ep. I 18, 2. 101 a. 425. 450 amice II 9, 5 14, 6 e. 1, 2 s. II 6, 90 ep. I 7, 12 18, 106 ep. II 2, 1 amico II 7, 28 s. I 4, 96 amici I 35, 27 s. I 3, 140 amicorum e. 11, 25 s. I 3, 26 6, 62 ep. I 12, 24 ep. II

1, 222 amicis s. I 3, 50 4, 73. 135 6, 70 s. II 1, 70 5, 43 ep. I 8, 9 ep. II 2, 210 a. 312 amicos I 7, 24 III 5, 47 s. I 1, 89 3, 1. 54 5, 29 10, 87 ep. I 5, 24 6, 36 10, 33 amici *e. 13, 3 ep. II 2, 138 a. 5 amicis IV 9, 51 s. I 5, 93
amittit s. I 1, 60 amissos III 5, 27 amissas s. II 5, 2
amnis I 2, 20 31, 8 IV 2, 5 ep. I 2, 42 a. 67 *(gen.)* s. II 2, 32 amni ep. II 2, 120 amnem III 4, 36 amne IV 6, 26 amni s. I 10, 62 amnīs II 19, 17 III 29, 41
amo s. I 2, 119 amas s. I 9, 38 s. II 7, 31 amat I 25, 3 III 16, 10 19, 13 s. I 2, 54 s. II 5, 96 ep. I 14, 9 ep. II 1, 120 2, 77 a. 363 amant II 3, 10 e. 8, 16 ep. II 2, 58 amem III 9, 24 ep. I 8, 12 ames I 2, 50 amet e. 16, 34 s. *I 4, 87 10, 60 s. II 3, 214 ep. I 19, 36 a. 45. 197 amabam s. II 3, 20 amares a. 444 amabo I 22, 23 a. 235 amavit ep. II 1, 96 amare s. II 3, 250 amando *(abl.)* I 8, 2 amantis e. 2, 57 ep. II 1, 171 amanti s. II 7, 65 amantem e. 11, 9 amantium III 10, 14 amabitur ep. II 1, 14 amari s. I 3, 71 amata e. 17, 20 a. 165 amati III 27, 47 amandus a. 313 amandā IV 11, 34
amoenae II 3, 14 amoeni ep. I 10, 6 amoenum I 17, 1 ep. I 17, 52 amoenae III 4, 7 ep. I 16, 15 amoenis ep. I 1, 83 amoenos a. 17 amoena ep. I 14, 20
amor I 13, 20 18, 14 25, 13 33, 6 II 4, 1 III 15, 11 19, 28 IV 4, 12 9, 10 e. 2, 37 11, 24 16, 31 s. I 2, 107 3, 24 s. II 1, 10 ep. I 2, 13 amoris e. 5, 38 amori III 12, 1 amorem e. 14, 11 15, 10 s. I 1, 87 ep. I 1, 84 2, 6 a. 469 amore I 27, 17 e. 5, 81 11, 2. 3 s. I 4, 111 s. II 3, 78. 244. 252. 267 ep. I 1, 36 2, 37 6, 65. 66 7, 85 16, 52 a. 313 amores II 9, 11 amorum IV 11, 32 amoribus I 19, 4 II 12, 16 amores I 9, 15 II 11, 7 III 6, 23 21, 3 IV 13, 19 e. 15, 23 amoribus s. I 4, 27
amoto *(abl.)* s. I 1, 27 amotas I 10, 10
Amphion III 11, 2 ep. I 18, 44 a. 394 Amphionis ep. I 18, 41
amphora a. 21 amphorae I 36, 11 III 8, 11 amphoram III 28, 8 amphorā III 16, 34 amphoris *(abl.)* e. 2, 15
amplectitur s. I 2, 53 amplecti a. 209
ampliet s. I 4, 32
amplius I 13, 17 e. 17, 30 s. I 1, 54. 121 s. II 6, 4 ep. I 2, 46
amplum *(acc.)* II 14, 7 amplā ep. I 15, 41 ampli ep. I 3, 28 amplas s. II 2, 101 amplis s. I 6, 11
ampullas a. 97
ampullatur ep. I 3, 14
amputans e. 2, 13
Amyntas e. 12, 18
amystide I 36, 14
an I 12, 33. 34. 35 II 3, 22 4, 13 III 4, 5 20, 8 27, 39. 43 IV 7, 17 e. 1, 9 3, 7 6, 15 7, 13. 14 12, 5 16, 23 17, 76 s. I 1, 50. 76. 88 2, 59. 103 3, 22 4, 124 9, 41 10, 25. 74 s. II 1, 34 2, 31. 32. 110 3, 67. 83. 134. 157. 167. 210. 246. 252. 260. 263. 278. 312 4, 10 5, 58 6, 56. 74 7, 59. 109 ep. I 1, 62. 68 3, 4. 5. 14. 31 4, 4 6, 12 11, 5. 6 12, 20 14, 4. 5 16, 2. 3. 27 17, 45 18, 19. 20. 102. 103 ep. II 1, 37. 42. 176 2, 166. 195. 200 a. 114. 115. 116 118. 239. 265. *330. 408. 436. 462 471
Anacreon IV 9, 9 Anacreonta e. 14, 10
anceps s. II 1, 34 *(acc.)* s. II 5, 34
Anchisae c. s. 50 Anchisen IV 15, 31
anciliorum III 5, 10
ancilla s. I 2, 117 ep. I 18, 72 ancillae II 4, 1 ancillā s. I 2, 63 ancillas s. II 3, 215
Ancus IV 7, 15 ep. I 6, 27
Andromedae III 29, 17
anellis *(abl.)* s. II 7, 9
angiportu I 25, 10
angit s. II 3, 39 ep. II 1, 211 a. 110 angat ep. I 18, 75
anguem a. 187 angui ep. I 17, 30 angues II 13, 36 III 11, 18 anguibus *(abl.)* III 10, 18
angulus II 6, 14 s. II 6, 8 ep. I 14, 23 angulo *(abl.)* I 9, 22

angustam III 2, 1 ep. I 7, 29 angusto s. II 4, 77 angustā ep. I 7, 26 angustis *(abl.)* II 10, 21 s. I 8, 8
anhelitu I 15, 31
anilis s. II 6, 77
animae I 3, 8 12, 37 II 17, 5 *(dat.)* III 9, 12 *(nom.)* IV 12, 2 s. I 5. 41 animas I 10, 17 s. I 8, 29 s. II 6, 94
animalia s. I 3, 99
animantem s. II 1, 40
animosus II 10, 21 III 4, 20 animosum I 19, 11 s. I 7, 12
animus II 5, 5 16, 25 IV 4, 28 8, 10 9, 34 s. I 2, 69 s. II 2, 6 7, 103 ep. I 1, 57 11, 30 12, 13 14, 8. 13 ep. II 1, 120 a. 166 animi II 2, 6 IV 1, 30 s. I 2, 10 4, 18 s. II 3, 201. 220. 307 ep. I 1, 44 a. 111 animo ep. I 14, 4 animum I 16, 28 19, 4 II 1, 24 11, 12 III 10, 18 24, 7 IV 2, 22 4, 60 s. I 3, 2 4, 120 s. II 2, 78 3, 89 5, 20 6, 83 ep. I 2, 36. 39. 62 11, 27 15, 20 18, 112 ep. II 1, 141. 179 2, 110 a. 100 animo I 28, 5 III 4, 68 IV 7, 20 s. I 4, 102 5, 8 s. II 3, 16. 213 ep. I 2, 49 6, 14 a. 432 animi ep. II 1, 249 a. 27. 336. 437 animis IV 10, 8 ep. I 5, 18 a. 377 animos I 33, 11 III 14, 25 s. I 4, 128 8, 20 ep. I 19, 24 a. 180. 330. 402 animis ep. I 10, 4 17, 40 a. 250
Anio I 7, 13
annona ep. I 12, 24 annonae *(dat.)* ep. I 16, 72
annosa III 17, 13 annoso s. II 3, 274 annosa *(acc.)* ep. II 1, 26
annus IV 7, 7 e. 2, 29 s. II 2, 83 6, 40 ep. I 1, 21 ep. II 1, 35 anni IV 9, 39 annum I 32, 2 IV 11, 1 s. I 1, 36 ep. I 2, 39 11, 23 12, 16 18, 109 ep. II 1, 137 a. 388 anno I 31, 14 III 8, 9 18, 5 23, 8 s. II 3, 1 ep. I 20, 28 ep. II 1, 40. 44 anni II 14, 2 s. II 2, 85 ep. II 2, 55 a. 175 annorum III 30, 5 annis a. 157 annos II 5, 15 9, 15 III 22, 6 IV 11, 20 13, 23 c. s. 21 s. II 3, 118 ep. II 1, 36. 39. 147 2, 82 a. 60 annis s. I 1, 4 6, 94 ep. I 7, 21 ep. II 1, 48
annuo IV 5, 11 annuā III 24, 14
anseris s. II 8, 88
ante *(praep.)* III 10, 3 IV 9, 25 e. 1, 27 s. I 3, 107 4, 51 6, 9 10, 61 s. II 3, 200 4, 23. 46 5, 14 6, 34. 66 ep. I 2, 35
ante *(adv.)* I 29, 3 III 29, 2 IV 9, 3 14, 41 e. 5, 83 s. I 1, 37 3, 92 ante quam s. I 2, 104 s. II 3, 135
antea e. 11, 1
antecedentem III 2, 31
anteeo anteis ep. I 2, 70 anteit I 35, 17
anteferat ep. II 1, 65 anteferendo ep. II 1, 19
antehac I 37, 5
antemnae I 14, 6
Antenor ep. I 2, 9
antequam III 27, 9. 53
antestari s. I 9, 76
Anticyram s. II 3, 83. 166 Anticyris *(abl.)* a. 300
Antilochum II 9, 14
Antiochum III 6, 36
Antiphaten a. 145
antiquae s. II 7, 23 antiquo *(abl.)* s. II 3, 169 ep. I 1, 3 antiquā e. 2, 23 antiqui s. II 2, 89 antiqua s. II 2, 104 antiquis ep. II 1, 78 *(abl.)* s. I 4, 117 antiquissima *(plur.)* ep. II 1, 28 antiquē ep. II 1, 66
Antium I 35, 1
Antoni *(triumviri)* s. I 5, 33
(Iule) IV 2, 26
Antonius *(Musa)* ep. I 15, 3
antro *(abl.)* I 5, 3 II 1, 39 III 4, 40 antris *(abl.)* III 25, 4
anulo *(abl.)* s. II 7, 53
anus I 25, 9 IV 13, 2 e. 17, 47 s. I 9, 30 s. II 5, 84 anum s. II 1, 56 anūs *(acc.)* e. 5, 98 17, 60 s. I 4, 38
anxiis III 21, 17
Anxur s. I 5, 26
Anyti s. II 4, 3
Apella s. I 5, 100
Apellen ep. II 1, 239
Apenninus e. 16, 29

aper I 1, 28 e. 5, 28 s. II 2, 42 3, 73 4, 41 8, 6 aprum III 12, 12 s. II 2, 89 3, 234 ep. I 6, 61 18, 51 a. 30 apris e. 16, 20 apros e. 2, 32 ep. I 15, 22
aperit s. I 4, 89 aperire c. s. 13
apertam ep. II 1, 148 apertum III 12, 10 s. I 3, 59 apertos ep. I 3, 11 apertis a. 199 apertē s. I 2, 83
apicem I 34, 14 apices *(acc.)* III 21, 20
apis *(gen.)* IV 2, 27 apes III 16, 33
apium I 36, 16 IV 11, 3 apio *(abl.)* II 7, 24
Apollinari IV 2, 9
Apollo I 2, 32 7, 28 10, 12 II 10, 20 III 4, 64 c. s. 34 s. I 9, 78 s. II 5, 60 ep. I 3, 17 a. 407 Apollinis I 21, 10 e. 15, 9 Apollinem I 31, 1 Apollo *(voc.)* ep. I 16, 59 Apolline I 7, 3 ep. II 1, 216
apotheca s. II 5, 7
app. *v.* adp.
Appia s. I 5, 6 Appiam e. 4, 14
Appius s. I 6, 21 Appi *(gen.)* s. I 5, 3 ep. I 6, 26 18, 20
Appulia *v.* Apulia
Appulus *v.* Apulus
aprici a. 162 aprico ep. I 14, 30 apricum I 8, 3 ep. I 6, 24 aprico s. I 8, 15 apricos I 26, 7 aprica III 18, 2
Aprilem IV 11 16
aptat ep. I 1, 69 aptarit s. II 2, 111 aptare ep. I 3, 13 aptantur e. 7, 2 aptari II 12, 4
aptus s. I 3, 29 s. II 5, 43 ep. I 7, 41 ep. II 2, 6 apta II 16, 35 a. 65 aptum *(acc.)* I 7, 9 ep. I 20, 24 a. 81 apto I 12, 43 apta *(acc.)* ep. I 7, 43 aptis a. 178 aptior II 19, 25 aptius s. II 4, 38 aptē a. 195
apud III 29, 5
Apulia s I 5, 77 *Apuliae III 4, 10 *(dat.)* e. 3, 16
Apulicum III 24, 4
Apulus III 5, 9 16, 26 s. II 1, 34 Apula s. II 1, 38 Apuli IV 14, 26 e. 2, 42 Apulo *(abl.)* III 4, 9 Apulis I 33, 7
aqua s. I 5, 89 ep. I 10, 20 aquae I 1, 22 III 10, 19 16, 29 17, 12 30, 11 s. I 5, 91 s. II 6, 2 ep. I 15, 16 19, 3 a. 17 aquam III 19, 6 s. I 1, 60 4, 88 5, 7 s. II 2, 69 aquā I 31, 8 e. 5, 35 aquae III 4, 8 IV 3, 10 c. s. 31 e. 2, 25 aquas III 1, 30 IV 1, 40 e. 5, 26 ep. II 1, 135
Aquarius s. I 1, 36
aquila s. I 3, 27 aquilae *(nom.)* IV 4, 32
Aquilo III 30, 3 e. 10, 7 s. II 6, 25 8, 56 Aquilone e. 13, 3 ep. II 2, 201 Aquilonibus I 3, 13 III 10, 4 *(abl.)* II 9, 6 a. 64
Aquinatem ep. I 10, 27
aquosus II 2, 15 e. 16, 54 aquosā III 20, 15
ara III 18, 7 IV 11, 6 a. 16 aram III 23, 17 aris I 35, 18 aras c. s. 65 s. II 3, 200 ep. II 1, 16
Arabum I 29, 1 II 12, 24 III 24, 2 ep. I 7, 36 Arabas I 35, 40 ep. I 6, 6
arator I 4, 3
aratrum aratro II 15, 1 aratrum I 16, 21 a. 66 aratro s. I 1, 28 aratra e. 1, 26
arbiter I 3, 15 III 20, 11 ep. I 11, 26 arbitrum II 7, 25
arbitrae *(nom.)* e. 5, 50
arbitrium a. 72 arbitrio s. II 5, 105 arbitrium III 6, 40 arbitrio III 2, 20 s. II 3, 86 arbitria *(acc.)* IV 7, 22
arbor I 12, 45 22, 18 III 4, 27 e. 12, 20 s. II 3, 73 arboris III 8, 8 arborem I 18, 1 e. 16, 46 arbore III 1, 30 s. II 4, 23 arborum II 14, 22 e. 2, 56 arboribus I 24, 14 IV 7, 2 arbores IV 5, 30
arbos *(voc.)* II 13, 3
Arbuscula s. I 10, 77
arbusto *(abl.)* s. I 7, 29 arbusta *(acc.)* III 1, 10
arbuto *(abl.)* I 1, 21 arbutos I 17, 5
arcā s. I 1, 67 8, 9 s. II 3, 119 7, 59
Arcadiae IV 12, 12
arcanae *(adi.)* III 2, 27 arcanum III 21, 15 arcana e. 5, 52
arcani *(subst.)* I 18, 16 arcanum ep. I 18, 37 arcana e. 15, 21 arcanis I 28, 9 arcana e. 11, 14 s. II 1, 30

arceo III 1, 1 arcet a. 64 arcere ep. I 8, 10
arcessit ep. II 1, 168 arcessas ep. II 1, 228 arcesse ep. I 5, 6 arcessitus s. II 3, 261
Archiacis ep. I 5, 1
Archilochi ep. I 19, 25. 28 Archilochum s. II 3, 12 a. 79
Archyta *(voc.)* I 28, 2
Arcton II 15, 16 Arcto I 26, 3
Arcturi III 1, 27
arcus a. 18. 350 arcum II 10, 19 III 4, 60 arcu I 22, 2 29, 10 III 8, 23 27, 68 IV 6, 34 9, 18 c. s. 61 arcūs *(acc.)* III 26, 7
ardeo e. 17, 30 ardet ep. I 18, 84 arsisti III 9, 6 arsit II 4, 7 IV 9, 13 s. I 5, 72 ep. II 1, 95 arserit s. I 8, 44 arsisse e. 14, 9 ardens I 4, 8 s. I 4, 48 ardentis II 11, 19 ardentem c. s. 41 a. 465 ardentīs II 8, 15
ardor III 3, 2 e. 11, 27
ardua s. I 2, 89 *arduum I 3, 37 arduae III 24, 44 *ardui I 3, 37 arduum II 19, 21 arduis I 29, 10 III 29, 10 arduos III 4, 21 arduis II 3, 1
area s. I 1, 45 ep. I 10, 13 areae *(nom.)* I 9, 18 areis *(abl.)* I 1, 10
Arelli s. II 6, 78
arenae I 28, 1. 23 arenā ep. I 1, 6 arenas III 4, 31
arente e. 14, 4 *arentis III 4, 31
argentea *(acc.)* s. II 7, 73
argentum ep. I 1, 52 2, 44 argenti s. I 1, 41 4, 28 s. II 3, 78. 142 6, 10 ep. I 18, 23 argento II 2, 1 s. I 1, 86 argentum ep. I 6, 17 16, 76 ep. II 2, 181 argento IV 11, 6
Argeo II 6, 5
argillā ep. II 2, 8
Argos *(acc. sing.)* I 7, 9 Argis s. II 3, 132 ep. II 2, 128 a. 118
Argivi III 16, 12 *Argivae IV 6, 25 Argivis III 3, 67
Argonautas e. 3, 9
Argoo *(abl.)* e. 16, 57
arguit e. 11, 10 arguet a. 449 arguens I 13, 7 arguitur ep. I 19, 6
argutus ep. I 14, 42 *argutae IV 6, 25 *(dat.)* III 14, 21 argutum a. 364 argutā s. I 10, 40 argutos ep. II 2, 90
Aricia s. I 5, 1
Aricini ep. II 2, 167
aridus e. 17, 34 arida I 22, 16 aridum e. 5, 37 *(acc.)* III 17, 13 s. II 6, 85 aridā II 11, 6 aridas I 25, 19 IV 13, 9 e. 8, 5
Ariminensem e. 5, 42
Aristarchus a. 450
Aristippus s. II 3, 100 ep. I 17, 14 Aristippi ep. I 1, 18 17, 17 Aristippum ep. I 17, 23
Aristius s. I 9, 61 Aristi ep. I 10, 44
Aristophanes s. I 4, 1
arma armorum II 1, 19 armis ep. I 18, 57 a. 122 arma I 32, 6 35, 15 *(bis)* II 1, 4 III 5, 19 21, 20 26, 3 IV 9, 44 e. 9, 13 s. II 3, 297 7, 100 ep. I 16, 67 18, 52 19, 7 ep. II 2, 47 armis I 8, 10 III 3, 54 5, 8 8, 20 IV 14, 52 s. I 3, 102 s. II 3, 310 ep. I 1, 4 ep. II 1, 2 a. 289. 379
Armenius ep. I 12, 27 Armeniis *(abl.)* II 9, 4
armentum III 3, 41 ep. I 8, 6 armenta e. 16, 33 *(acc.)* I 31, 6
armo armavit a. 79 armatus ep. I 18, 16
armos s. I 6, 106 s. II 4, 44 8, 89
aro arat III 16, 26 e. 4, 13 s. II 1, 35 aret s. I 1, 51 ep. I 16, 70 aravit s. II 6, 12 arare ep. I 14, 43 arando *(abl.)* ep. I 7, 87
arripit ep. I 7, 89 arripuit s. II 1, 69 a. 475 arripe s. II 3, 224 arreptā s. I 9, 4
Arrius Arri *(gen.)* s. II 3, 86. 243
arrogo *v.* adrogo
ars artis e. 17, 81 s. I 3, 131 s. II 4, 7 ep. II 2, 43 a. 262 arti ep. II 2, 7 a. 214 artem IV 6, 29 s. II 4, 35 5, 26 ep. I 4, 7 14, 44 19, 27 arte I 12, 9 III 3, 9 c. s. 63 s. II 8, 84 ep. I 3, 14 ep. II 1, 59. 261 a. 31. 295. 320. 408 artes ep. II 1, 203 artium IV 1, 15 8, 5 13, 21 artīs IV 9, 3 15, 12 s. I 6, 77 ep. I 5, 18 6, 17 ep. II 1, 13. 156 artibus III 6, 22 s. II 5, 3 ep. II 1, 242
articulos s. II 7, 16
artus arta ep. I 18, 30 artum *(acc.)* s. II 6, 82 ep. I 7, 33 a. 134 arto III 12, 11 ep. II 1, 60 artā I

38, 7 arta ep. I 5, 29 artius e. 15, 5
artūs *(acc.)* c. s. 64
arvum arvi ep. II 2, 167 arvum III 4, 15 29, 7 ep. I 7, 77 arvo ep. I 16, 2 arva *(acc.)* III 3, 48 5, 23 e. 16, 41. 42. 54 ep. I 14, 27 *arvis e. 2, 18
arx arcem s. II 6, 16 arces II 6, 22 arcīs I 2, 3 III 3, 10 IV 14, 11 e. 7, 6 *c. s. 65 ep. II 1, 252
as s. II 2, 99 assis s. I 6, 13 assem s. I 1, 43 ep. I 16, 64 ep. II 2, 27 a. 325
asellus s. I 9, 20 asello ep. II 1, 199 asellum s. I 1, 90 ep. I 20, 15
Asiae s. I 7, 24 ep. I 3, 5 Asiam s. I 7, 19
Asinae ep. I 13, 8
asper I 35, 9 s. II 6, 82 a. 163. 221 aspera I 23, 9 asperum III 2, 10 asperam I 33, 6 asperae II 20, 9 asperas I 37, 26 III 10, 2 aspera I 5, 6 ep. I 2, 21 ep. II 1, 7 2, 122 asperis e. 5, 27. 67 asperioribus III 24, 53 asperrimus e. 6, 11
asperitas ep. I 18, 6 asperitatis ep. II 1, 129
aspicit II 17, 17 e. 9, 16 aspiciat ep. I 16, 6 aspiciam s. II 6, 60 aspexit ep. I 7, 90. 96 aspice ep. I 17, 4 18, 76 ep. II 1, 170 2, 92 aspicere s. II 5, 5 aspici I 19, 8 aspectu s. I 8, 26
Assaraci e. 13, 13
assis s. II 4, 38 assos s. II 2, 51 assis s. II 2, 73
Assyrius a. 118 Assyrii III 4, 32 Assyriā II 11, 16
ast e. 15, 24 s. I 6, 125 8, 6
Asterie III 7, 1
astrum II 17, 22 astri e. 16, 61 astrum ep. II 2, 187 astra *(acc.)* III 21, 24 27, 31 IV 2, 23 e. 17, 41 s. II 7, 29
astutus s. II 5, 23 astuta s. II 3, 186 astutum s. I 3, 62
at I 28, 23 *31, 18 35, 25 II 9, 13 18, 9 III 7, 22 e. 2, 29 3, 19 5, 1. 25 s. I 1, 44. 51. 59. *61. 66. 80. 99 2, 18. 47. 49. 73 3, 27. 32. 33 *(bis)*. *43. 51. 55 4, 19. 48. 67 5, 60 6, 42. 47. 87 7, 32 8, 37. 47 9, 6. 71 10, 3. 20. 23. 50 s. II 1, 44 2, 40. 73 4, 53. 93 6, 32. 54 7, 100 ep. I 1, 59 2, 42 7, 16 10, 3 ep. II 1, 245 2, 109. 155 a. 270. *330
Atabulus s. I 5, 78
Atacino s. I 10, 46
atavis I 1, 1
ater II 14, 17 III 27, 18 e. 8, 3 ep. II 2, 189 atra II 16, 2 III 1, 40 s. II 7, 115 atrum s. II 2, 16 atri s. II 8, 55 atrae I 28, 13 atrum I 37, 27 a. 3. 446 atro e. 6, 15 17, 31 atrā III 29, 43 e. 10, 9 atrae IV 11, 35 atra II 3, 16 atras II 13, 34 III 14, 13 s. II 6, 32 atris III 4, 17 e. 5, 82 s. II 1, 58 ep. I 7, 6 18, 7 19, 30 *a. 423
Athenae ep. II 2, 43 Athenas ep. II 2, 81 Athenis s. I 1, 64 s. II 7, 13 ep. II 1, 213
athletarum ep. II 1, 95
Atlanteus I 34, 11
Atlanticum I 31, 14
Atlantis I 10, 1
atque I 2, 1. 50 8, 4 9, 6 12, 49 18, 10 21, 15 25, 18 28, 13 33, 11 34, 4 II 10, 21 18, 37. 40 III 11, 18. 25 IV 4, 12 9, 40 e. 2, 40 4, 19 5, 21. 54 7, 3 8, 11 15, 5. 17 16, 19 17, 4. 12. 18 s. I 1, 34. 85. 112 2, 7. 10. 14. 18. 22. 40. 51. 82. 110 3, 5. 12. 51. 55. 61. 83. 98. 100. 101. 129 4, 1. 2. 43. 102. 107. 126 5, 4. 16. 25. 27. 31. 76 6, 3. 9. 77. 95. 101. 103. 106. 111. 131 7, 1. 6. 12 8, 14. 18. 19. 34. 38 *(bis)* 49 *(bis)* 9, 34 10, 12. 13. 28. *31. 39. 44. 47. 82. 92 s. II 1, 70 2, 44. 65. 79. 121. 126 3, 8. 36. 77. 86. 147. 148. 153. 182. 209. 276. 285. 298. 306. 318 4, 45. 95 5, 3. 37. 39. 66. 91 6, 3. 36 7, 16. 56. 81. 86. 96. 103 8, 29 ep. I 1, 11 2, 15 7, 48. 83 10, 40 11, 6. 7. 28 15, 26 16, 78 18, 3. 41. 76 ep. II 1, 32. 38. 39. 226. 245 2, 41. 45. 79. 115. 117. 214 a. 9. 151. 204. 293. 400. 462
atqui I 23, 9 III 5, 49 7, 9 e. 5, 67 s. I 1, 19 6, 65 9, 52 s. II 1, 68 3, 9. 27 5, 7 ep. I 2, 33 7, 2 17, 38. 45

atramenta ep. II 1, 236
Atreus a. 186
Atrides II 4, 7 Atriden ep. I 2, 12 Atrida s. II 3, 187 Atride ep. I 7, 43 Atridis s. II 3, 203 Atridas I 10, 13
atrium *(acc.)* III 1, 46 atria *(acc.)* ep. I 5, 31
atrox I 15, 27 III 13, 9 atrocem II 1, 24
Attae ep. II 1, 79
attagen e. 2, 54
Attali II 18, 5
Attalicis *(abl.)* I 1, 12 ep. I 11, 5
attamen s. II 1, 16
attemptas ep. II 2, 24
attentus s. II 6, 82 ep. I 7, 91 attenti ep. II 1, 172 attentam s. II 1, 19 attentius *(adv.)* ep. II 1, 197
attenuat I 34, 13
atterens II 19, 30
Attica s. II 8, 13 Atticis I 3, 6
attinet III 23, 13 e. 4, 17 attinent I 19, 12 attineat s. II 2, 27
attingit ep. I 17, 34 attigit III 3, 10
attollere ep. I 17, 58
attonitus III 19, 14
auceps s. II 3, 227 a. 458
auctor I 28, 14 III 5, 46 s. I 4, 80 10, 66 s. II 2, 50 4, 11 a. 45. 77 auctorem s. I 4, 122 auctor I 2, 36 auctore III 3, 66 17, 5
auctoratus s. II 7, 59
audax I 3, 25. 27 12, 21 III 4, 56 27, 28 s. I 10, 76 s. II 3, 165 5, 29 ep. II 2, 51 a. 237 auda cem ep. II 1, 182 audaces s. I 1, 30 audacīs III 18, 13 IV 2, 10
audes s. I 6, 38 ep. I 3, 20 ep. II 2, 148 a. 125 audet IV 7, 5 c. s. 59 ep. II 1, 115. 166. 258 a. 382 audent ep. I 15, 8 audeat III 24, 28 s. II 3, 113 audebit ep. I 16, 73 ep. II 2, 111 ausim s. I 10, 48 aude s. II 1, 10 ep. I 2, 40 audendi a. 10 ausus s. I 6, 76 s. II 1, 62 3, 139 ep. I 3, 11 ep. II 1, 222 a. 242 ausa I 37, 25 ausi a. 287
audis I 25, 6 III 10, 5 22, 3 27, 51 s. II 6, 20 7, 101 ep. I 16, 17 audit II 18, 40 III 7, 22 IV 14, 50 s. I 3, 89 6, 29 s. II 7, 35 auditis III 4, 5 *audias I 13, 13 audiat III 11, 25 19, 22 audiret s. I 4, 53 ep. II 2, 88 audiet I 2, 21. 23 s. II 3, 298 audisti s. II 6, 53 ep. I 7, 38 audivit s. I 2, 18 audivere IV 13, 1. 2 audieris s. II 5, 101 8, 33 audierit s. II 3, 60 audieras ep. II 2, 151 audi c. s. 34. 35 s. I 1, 14 ep. I 2, 5 14, 31 17, 16 ep. II 2, 95 a. 153 audire II 1, 21 III 4, 6 s. I 2, 37 s. II 3, 77 ep. I 1, 48 8, 8 ep. II 1, 106 2, 129 audientem I 2, 27 audiar *(fut.)* III 25, 4 auditum *(sup.)* s. II 4, 89 ep. II 2, 67 auditum *(part.)* II 1, 31 auditam I 24, 14 audita III 1, 3
auditor ep. I 19, 39 auditoris s. I 10, 8 a. 100 auditorem a. 149
aufers s. II 3, 127 aufert II 16, 16 III 12, 5 s. I 5, 83 ep. I 11, 26 18, 111 ep. II 1, 55 auferam *(fut.)* e. 5, 96 auferet s. I 9, 31 s. II 3, 151 ep. I 16, 33 abstulit II 16, 29 e. 5, 66 abstulerit s. I 4, 132 abstulerat ep. I 15, 34 aufer s. II 3, 236 7, 43
Aufidius s. II 4, 24
Aufidio (Lusco) s. I 5, 34
Aufidus III 30, 10 IV 14, 25 s. I 1, 58 IV 9, 2
auge ep. I 7, 71 auctos s. I 6, 11 auctius s. II 6, 3 augendā ep. I 16, 68
augur III 17, 12 c. s. 61 ep. I 20, 9 auguris III 16, 11 19, 10 *(voc.)* I 2, 32 s. II 5, 22
Augustus III 3, 11 5, 3 Augusti II 9, 19 IV 2, 43 4, 27 ep. I 3, 2. 7 16, 29 ep. II 2, 48 Augusto ep. I 13, 2 Auguste IV 14, 3
aula II 18, 31 aulae III 11, 16 aulam IV 6, 16 14, 36 aulā I 29, 7 II 10, 8 ep. I 1, 87 2, 66
aulaea *(nom.)* s. II 8, 54. 71 ep. II 1, 189 *(acc.)* a. 154 aulaeis III 29, 15
Aulide s. II 3, 199
Aulon II 6, 18
Aulus (Cascellius) a. 371
Aulus Aule s. II 3, 171
aura I 2, 48 II 8, 24 III 29, 64 IV 2, 25 e. 15, 9 s. II 5, 93 ep. I 10, 15 18, 88 aurae I 5,

11 III 2, 20 s. II 2, 79 aurā I 22, 18 s. II 4, 52 aurae III 4, 8 11, 49 c. s. 32 aurarum I 23, 4 auras I 28, 8 s. I 4, 19 auris ep. I 11, 18

aurea ep. I 12, 28 aureae IV 3, 17 aureum II 18, 1 e. 16, 64 17, 41 auream II 10, 5 aureā I 5, 9 10, 19 aureo II 13, 26 19, 29 aureos IV 2, 23 e. 9, 21 aurea s. I 2, 114 aureis I 31, 10

auriculam s. I 9, 77 auriculae *(nom.)* s. II 5, 33 auriculis ep. I 8, 16 auriculas s. I 9, 20 ep. I 2, 53

auriga I 15, 26 s. I 1, 115

auris ep. I 15, 13 aurem s. I 1, 22 9, 9 s. II 1, 19 2, 94 5, 95 ep. I 1, 7. 40 ep. II 1, 127 a. 180 aure II 13, 32 e. 6, 7 s. II 3, 239 6, 46 8, 78 ep. II 1, 187 a. 274 aures ep. I 18, 70 auribus ep. I 19, 43 aurīs II 1, 18 13, 35 19, 3 III 11, 8 c. s. 72 s. I 10, 10 ep. I 13, 17 16, 26 20, 19 ep. II 2, 105 a. 255. 387 auribus I 27, 18 e. 17, 53 s. II 3, 285

auritas I 12, 11

aurum III 16, 9 ep. I 1, 52 auri s. I 1, 41 s. II 3, 142 ep. I 2, 47 aurum I 31, 6 III 3, 49 24, 48 IV 2, 39 9, 14 s. II 3, 100. 109. 215 auro II 16, 8 18, 36 III 5, 25 s. II 2, 25 ep. I 1, 52 ep. II 2, 179 a. 228

ausculto s. II 7, 1

Ausonias IV 4, 56

auspex III 27, 8 auspice I 7, 27 ep. I 3, 13

auspicatos III 6, 10

auspicium *(acc.)* ep. I 1, 86 auspiciis *(abl.)* II 15, 12 IV 14, 16 ep. II 1, 254

Auster III 3, 4 IV 14, 21 e. 10, 4 s. II 6, 18 ep. I 11, 15 Austri III 27, 22 Austrum II 14, 16 Austro *(abl.)* s. II 8, 6 Austri *(voc.)* s. II 2, 41 Austris *(abl.)* s. I 1, 6 ep. II 2, 202

austerum s. II 2, 12 austera a. 342

aut I 4, 3. 9. 10 6, 3. 14. 15 7, 1. 2. 4 9, 24 12, 1. 5. 6. 18 18, 5 21, 6. 7. 8 24, 1 31, 6 37, 18 II 1, 33 9, 2. 6. 16 12, 22. 24. 26 13, 40 16, 15 III 1, 28 2, 19 4, 54 5, 56 10, 19 12, 3 19, 11 20, 15 *(bis)* 23, 7. 11 24, 24 25, 2. 17 27, 2 30, 4 IV 6, 10 8, 6 *(bis)*. 10 9, 52 15, 18 e. 1, 33. 34 2, 9. 11. 15. 16. 31. 33. 41. 50. 57 5, 9. 28. 49 6, 5. 14 7, 1. 7 9, 29. 31. 32. 34 11, 4. 27. 28 16, 4. 15. 22. 37 17, 36 s. I 1, 8. 72. 81. 101 2, 81. 117. 133 *(bis)* 3, 27 *(bis)*. 36. 39. 65. 88. 92. 94 4, 4 *(bis)*. 26 *(bis)*. 32. 133 5, 64 6, *29. 38. 39. 122. 123 7, 16 9, 24. 32. 39 *(bis)*. 51 10, 78. 79 s. II 1, 10. 15. 65. 67 2, 18. 22. 127 *(bis)*. 131 *(bis)* 3, 15. 78. 80. 122. 163. 204 *(bis)*. 216 5, 7 *(bis)*. 26 *(bis)*. 32. 59 *(bis)* 6, 95 *(bis)* 7, 25. 26. 50. 52. 97. 98. 117 *(bis)* ep. I 1, 72. 76 2, 51. 70 6, 28 7, 45. 64 10, 19. 47 15, 12. 34 17, 39. 41. 42. 52. 54 18, 26. 36. 39. 75 20, 12. 13 *(bis)* ep. II 1, 91. 96 *(bis)*. 101. 180. 186 *(bis)*. 189. 202. 221. 240 2, 165. 177 a. 18 *(bis)*. 42. 105 *(bis)*. 109. 110. 119 *(bis)*. 135. 179 *(bis)*. 186. 187. 230. 246. 247. 258. 261. 262. 333. 334. 352. 353. 443. 451. 454

autem ep. II 1, 199. 260 a. 53

autumnus II 5, 11 IV 7, 11 e. 2, 18 s. II 6, 19 14, 15

autumo autumat s. II 3, 45

auxili e. 1, 21 auxilio *(dat.)* s. I 4, 141

avaritiam s. I 4, 26 6, 68 avaritiā ep. I 1, 33

avarus II 18, 26 e. 1, 33 s. I 1, 108 s. II 3, 158. 159 ep. I 2, 56 16, 63 ep. II 1, 119 2, 205 avarae IV 9, 37 avaro III 29, 61 ep. I 15, 32 ep. II 2, 194 avarum s. I 1, 103 ep. II 1, 179 avaris II 2, 1 s. II 3, 82 a. 324 avaras IV 11, 25 ep. I 1, 78 avarior ep. II 2, 157

avellier s. I 2, 104 avolsos s. I 1, 58 s. II 8, 89

avenae s. II 6, 84

Aventinum c. s. 69 Aventino ep. II 2, 69

aveo avet IV 11, 7 s. *I 4, 87 avebas s. I 1, 94 aventi s. II 4, 1 aventes s. II 6, 99
Avernalīs e. 5, 26
averrere s. II 4, 37
avertit ep. II 1, 136 avertunt s. I 5, 15 aversus s. II 3, 107 aversum e. 10, 18 aversam II 4, 19 aversos III 23, 19 s. I 5, 29
Avidienus s. II*2, 55
avidus III 4, 58 s. II 3, 151 a. 172 avidum I 28, 18 *(acc.)* II 2, 9 avidā III 23, 4 avidi I 18, 11 avidos s. I 4, 126 5, 75 avidas IV 7, 19 avidē s. I 6, 127
avis III 27, 10 IV 12, 6 e. 1, 19 2, 53 s. II 2, 26 3, 73 avem a. 187 avi I 15, 5 aves e. 2, 26 avium III 1, 20 s. I 8, 3 ep. I 3, 19 avibus s. II 4, 45 a. 13 avīs IV 4, 2 s. II 8, 27
avitus I 12, 43 avitae III 3, 59 avitā s. I 6, 79 avitis I 37, 6
avius aviis I 23, 2
avus s. I 6, 3. 131 avi s. I 2, 7 avis *(abl.)* III 6, 46

B.

Babylonios I 11, 2
baca II 6, 16 s. II 4, 69 bacam s. II 3, 241 bacis *(abl.)* e. 8, 14 ep. I 16, 2
Bacchae s. *I 3, 7 Baccharum III 25, 15
Bacchius s. I 7, 20
bacchor bacchabor II 7, 27 bacchante I 25, 11
Bacchus III 16, 34 Bacchi II 19, 6 ep. II 2, 78 Bacchum I 27, 3 II 19, 1 Bacche I 18, 6 III 3, 13 25, 1 Baccho I 7, 3 II 6, 19
Bactra III 29, 28
Baiae III 4, 24 Bais II 18, 20 ep. I 1, 83 Baias ep. I 15, 2. 12
Baiano s. II 4, 32
*Baius s. I 4, 110
balanus III 29, 4
Balatro s. II 8, 40. 64 Balatroni s. II 8, 33 Balatrone s. II 8, 21. 83
balatrones s. I 2, 2
Balbinum s. I 3, 40
balbus balba ep. I 20, 18 balbum *(accus.)* ep. II 1, 126 balba s. II 3, 274
balbutit s. I 3, 48
balnea *(acc.)* ep. I 1, 92 11, 13 14, 15 a. 298
Bandusiae III 13, 1
Bantinos III 4, 15
barathrum ep. I 15, 31 barathro s. II 3, 166
barbam s. I 3, 133 8, 42 sat. II 3, 35 a. 298
barbariae *(dat.)* ep. I 2, 7
barbarus III 5, 49 e. 16, 11 barbara I 29, 6 barbarae e. 5, 61 III 27, 66 barbarum I 27, 2 II 19, 17 e. 9, 6 barbaro III 25, 11 barbarā III 5, 5 barbarae II 4, 9 barbarorum I 35, 11 IV 14, 29 barbaras II 6, 3 IV 12, 7 barbara ep. II 1, 253 barbare I 13, 14
barbatum s. II 3, 249
barbiton *(acc.)* I 1, 34 III 26, 4 barbite I 32, 4
Barine II 8, 2
Barium Bari s. I 5, 97
barris *(abl.)* e. 12, 1
Barrus s. I 6, 30 Barros s. I 7, 8
*Barus s. I 4, 110
Bassareu I 18, 11
Bassum I 36, 14
Bathyllo *(abl.)* e. 14, 9
*batillum s. I 5, 36
beatus I 27, 11 II 18, 14 e. 2, 1 s I 3, 142 4, 21 s. II 4, 92 6, 96 ep. I 2, 10 18, 32 a. 425 beata c. s. 59 e. 8, 11 ep. I 2, 44 beatum II 16, 28 beati IV 9, 47 s. II 8, 1 beatae II 19, 13 III 29, 11 s. II 4, 95 beatum III 7, 3 IV 9, 46 s. I 1, 117 ep. I 6, 2. 47 14, 10 16, 18. 20 beatam III 26, 9 beate I 4, 14 e. 9, 4 beato ep. I 10, 14 beati II 4, 13 III 3, 39 s. II 6, 74 ep. II 1, 139 2, 108 beatae II 6, 21 beatorum II 2, 18 beatis I 29, 1 s. I 1, 19 beata e. 16, 41 beatior III 9, 4 16, 32
Bellerophonti III 7, 15 Bellerophontem IV 11, 28 Bellerophonte III 12, 8
bellicosus II 11, 1 bellicosis III 3, 57
bellicus bellica IV 3, 6

bello bellantis III 2, 7 bellante c. s. 51
Bellona s. II 3, 223
bellum III 3, 30 e. 1, 24 s. I 7, 11. 16 s. II 3, 267 belli II 1, 2. 34 13, 28 19, 28 IV 4, 76 14, 38 s. I 3, 107 4, 61 ep. I 2, 1. 9 20, 23 ep. II 1, 230 2, 47 bello I 12, 42 32, 6 s. II 2, 111 bellum I 21, 13 II 7, 15 IV 5, 28 s. I 5, 8 s. II 1, 38 ep. I 19, 49 a. 137. 147. 315 bello I 32, 6 II 16, 5 III 26, 3 e. 9, 24 s. I 3 104 bella I 1, 24 a. 73 *(acc.)* II 12, 1 III 19, 4 IV 1, 2 4, 17 ep. I 3, 8 16, 25 18, 55 ep. II 1, 7. 162 a. 402 bellis e. 16, 1 ep. II 1, 93
bellus bella s. I 4, 114 bellē s. I 4, 136
belua II 13, 34 e. 5, 10 s. II 3, 316 7, 70 ep. I 1, 76 beluis I 12, 23 *(abl.)* III 27, 27
beluosus IV 14, 47
bene II 7, 10 10, 14 12, 15 16, 13 III 16, 43 24, 50 27, 59. 74 IV 4, 36 8, 21 s. I 3, 61 4, 17. 67 9, 22. 44. 68 s. II 1, 32 2, 18. 71. 120 3, 18. 74 4, 56 6, 4. 46 ep. I 1, 89 2, 50 4, 15 6, 25. 38. 56 *(bis)* 8, 1 11, 29 12, 5 15, 45 18, 1 ep. II 1, 155 a. 428
Beneventum s. I 5, 71
benignitas e. 1, 31
benignus s. I 2, 4. 51 s. II 3, 3 benigna II 18, 10 III 29, 52 benignae e. 17, 66 benignum ep. I 11, 20 benigno I 17, 15 IV 4, 74 ep. I 5, 11 benignā e. 13, 7 benigni ep. I 16, 8 benignis IV 2, 52 benignē ep. I 7, 16. 62 benignius I 9, 6 ep. I 17, 11
beo beat IV 8, 29 beet ep. I 18, 75 beabit ep. II 2, 121 bearis II 3, 7
Berecyntiae III 19, 18 Berecyntio I 18, 13 *Berecyntia IV 1, 22
Bestius ep. I 15, 37
bibis IV 13, 4 bibit II 13, 32 ep. I 18, 105 bibimus s. II 8, 34 bibunt IV 15, 21 bibant ep. I 15, 15 biberes III 10, 1 biberent ep. I 19, 18 bibam I 27, 13 e. 9, 4 bibes I 20, 10 ep. I 5, 4 *bibet III 3, 12 bibisti ep. II 2, 214 biberis s. II 2, 16 bibisset ep. I 2, 24 bibere III 8, 11 bibenti ep. II 2, 9 bibentem I 38, 8 bibendum est I 37, 1 bibendi II 7, 26
Bibuli III 28, 8 *Bibule s. I 10, 86
bibulum ep. I 14, 34 bibuli ep. I 18, 91
bicornis c. s. 35
bidental a. 471
bidentium III 23, 14
biformis II 20, 2
bilibri s. II 2, 61
bilinguis s. I 10, 30
bilis e. 11, 16 s. I 9, 66 s. II 3, 141 bilem s. II 2, 75 ep. I 19, 20 ep. II 2, 137 a. 302 bile I 13, 4
bimaris *(gen.)* I 7, 2
bimenstri III 17, 15
bimi I 19, 15
Bioneis ep. II 2, 60
bipedalis s. II 3, 309
bipennibus IV 4, 57
biremis III 29, 62
Birri s. I 4, 69
bis II 16, 35 III 6, 9 9, 15 IV 1, 25 e. 4, 8 5, 33 9, 17 ep. II 1, 24 2, 33 a. 358. 440
Bistonidum II 19, 20
Bitho s. I 7, 20
Bithynā I 35, 7 Bithyna ep. I 6, 33
bitumen e. 5, 82
blandienti III 11, 15
blandus ep. II 1, 135 blandum I 12, 11 blandā a. 395 blandi I 1, 25 blandae IV 1, 8 blandior III 23, 18 blandius *(adv.)* I 24, 13
blateras s. II 7, 35
blattarum s. II 3, 119
Boeotum ep. II 1, 244
Bolane s. I 9, 11
bonum boni s. II 6, 76 bona s. I 3, 71 bonorum s. I 1, 79 bona s. I 3, 70. 114 s. II 3, 182 ep. I 15, 40 16, 75
bonus IV 9, 40 s. I 2, 51 3, 32. 125 s. II 4, 5 8, 76 ep. I 7, 22 16, 32. 40. 49. 57. 73 ep. II 2, 115. 132 a. 359. 445 bona IV 2, 46 s. I 1, 61 ep. I 18, 109 a. 297 bonae IV 1, 3 bono ep. II 2, 1 bonum ep. I 9, 13 a. 358 bonam c. s. 74 s. I 2, 61 bone IV 5, 5.

37 s. II 3, 31 6, 51. 95 ep. II 2, 37 bono III 21, 6 ep. I 4, 5 16, 20 boni IV 2, 38 ep. I 16, 52 bonae ep. II 1, 102 2, 43 bonis I 24, 9 IV 4, 29 8, 14 ep. I 12, 24 a. 196 bonos IV 8, 34 ep. I 14, 3 bona c. s. 27 s. II 1, 83 boni s. II 2, 1 bonis II 3, 2 IV 5, 1 s. II 6, 110 v. bene
Boreae III 24, 38
bos IV 5, 17 s. II 1, 55 ep. I 7, 87 14, 43 bovis e. 8, 6 bovem ep. I 14, 27 bove III 18, 12 ep. I 16, 58 bobus III 6, 42 boves I 10, 9 e. 2, 63 9, 22 bobus c. s. 49 e. 2, 3
Bospori II 20, 14 Bosporum II 13, 14 III 4, 30
bracchiis III 4, 50 e. 15, 6 bracchia I 8, 11 13, 3 II 4, 21 12, 18 III 5, 22 9, 2 s. I 2, 92 9, 64
Breunos IV 14, 11
brevis I 4, 15 II 15, 13 s. II 4, 29 ep. I 2, 62 14, 35 a. 25. 335 breve I 36, 16 s. I 2, 89 brevis s. II 6, 97 ep. II 1, 144 a. 198 brevi a. 251 brevem II 14, 24 IV 12, 27 ep. II 1, 216 breve s. II 2, 37 ep. I 20, 8 brevi I 11, 6 II 16, 17 s. I 2, 93 ep. II 1, 44 brevīs II 3, 13 IV 13, 22 brevibus e. 5, 15 brevi *(adv.)* ep. I 3, 9 brevioribus ep. I 19, 26
brevitate s. I 10, 9
Briseis II 4, 3
Britannus e. 7, 7 Britannis IV 14, 43 Britannos I 21, 15 35, 30 III 4, 33 Britannis III 5, 3
bruma IV 7, 12 s. II 6, 25 ep. I 7, 10 brumam ep. I 11, 19 brumas II 6, 18
Brundisium s. I 5, 104 *(acc.)* ep. I 17, 52 18, 20
bruta I 34, 9
Brutum s. I 7, 23. 24 Brute s. I 7, 33 Bruto s. I 7, 18
buccas s. I 1, 21
Bullati ep. I 11, 1
Bupalo e. 6, 14
busto III 3, 40
Butram ep. I 5, 26
Byzantia s. II 4, 66

C.

caballus ep. I 14, 43 caballum ep. I 7, 88 18, 36 caballo s. I 6, 59 caballi s. I 6, 103
cachinnum a. 113
caco cacatum *(sup.)* s. I 8, 38
cacumina *(acc.)* e. 16, 28
cadaver *(acc.)* s. II 5, 85 cadavera *(acc.)* s. I 8, 8
Cadmus a. 187
*Cadmo s. I 6, 39
cado cadit III 18, 5 IV 1, 36 e. 10, 10 cadunt a. 61 cadat s. I 2, 40 ep. II 1, 47. 176 cadant ep. II 1, 52 cadent a. 53. 70 cecidit IV 2, 15 ep. I 12, 27 cecidere II 4, 9 IV 2, 14 a. 70 cadentis III 1, 27 cadentia *(acc.)* ep. I 18, 12
caducum *(acc.)* II 13, 11 caduco III 4, 44
cadus IV 11, 2 cadum III 14, 18 19, 5 IV 12, 17 ep. II 2, 163 cado III 29, 2 cadi III 15, 16 cadis II 7, 20 *(abl.)* I 35, 26 s. II 3, 116
Caecilius ep. II 1, 59 Caecilio a. 54
Caecubum *(acc.)* I 20, 9 37, 5 III 28, 3 e. 9, 1. 36 Caecuba *(acc.)* II 14, 25 s. II 8, 15
caecus I 18, 14 *e. 7, 13 ep. I 17, 4 caecum s. I 3, 39 s. II 3, 44 caecā s. II 3, 269 caecos III 27, 21 caeca II 13, 16 caecior s. I 2, 91
caedes II 3, 12 caedem I 8, 16 caede III 5, 20 23, 14 IV 14, 51 caedes II 1, 35 caedīs III 24, 26 IV 4, 59 caedibus a. 392
caedo caedam ep. II 1, 220 caedas s. I 3, 120 caedebat s. I 3, 110 cecidit III 6, 35 caedere s. II 3, 128 caedimur ep. II 2, 97 caesus s. I 2, 42. 66 caesa e. 2, 59
caelebs II 15, 4 III 8, 1 caelibis s. II 5, 47 caelibe ep. I 1, 88
caeles caelitum e. 16, 56
caelestis ep. I 3, 27 *(gen.)* III 10, 20 caelestīs IV 2, 18 ep. II 1, 135 caelestia IV 7, 13 ep. I 17, 34
Caeli s. I 4, 69
caelo caelatum ep. II 2, 92

caelum e. 5, 79 ep. I 15, 1 caeli c. s. 2 s. I 5, 103 s. II 6, 101 caelo II 7, 4 III 23, 1 s. II 4, 51 caelum I 2, 45 3, 38 III 2, 22 e. 13, 1 s. II 5, 97 ep. I 7, 77 10, 9 11, 27 caelo I 7, 15 II 8, 11 III 4, 1 5, 1 IV 8, 29 e. 5, 1. 46 15, 1 17, 5 s. I 5, 10
caementa *(acc.)* III 1, 35 caementis III 24, 3
caenum caeno *(abl.)* s. II 7, 27
caepe *(acc.)* ep. I 12, 21
Caerite ep. I 6, 62
caerula e. 13, 16 caeruleā e. 16, 7
Caesar I 37, 16 III 14, 3 s. I 3, 4 s. II 6, 56 Caesaris I 2, 44 6, 11 12, 51 II 9, 20 12, 10 III 25, 4 e. 1, 3 9, 37 s. I 9, 18 s. II 1, 11. 19 ep. I 12, 28 13, 18 ep. II 2, 48 Caesarem I 35, 29 III 4, 37 IV 2, 34 5, 16 e. 9, 18 Caesar I 2, 52 IV 15, 4 ep. II 1, 4 Caesare I 12, 52 21, 14 III 14, 16 IV 2, 48 5, 27 15, 17 e. 9, 2 s. II 1, 84 ep. I 5, 9
caesariem I 15, 14
caespitem I 19, 13 II 15, 17 caespite III 8, 4
Calaber ep. I 7, 14 Calabrae III 16, 33 IV 8, 20 Calabris ep. II 2, 177 Calabros I 33, 16 Calabris e. 1, 27
Calabriae I 31, 5
Calais III 9, 14
calami I 15, 17 calamum ep. II 1, 113 calamo a. 447 calami s. II 3, 7
calcar ep. II 1, 217
calceus s. I 3, 32 ep. I 10, 42
calco calcanda I 28, 16
calefactat ep. II 2, 169
Calenā I 31, 9 Caleno I 20, 9
caleo cales e. 17, 35 calet I 4, 19 s. II 3, 80 ep. II 1, 108 calebo IV 11, 33 caluisse III 21, 12 calentis e. 11, 13 calentem II 6, 22 calentīs II 16, 18
Calibus *(abl.)* IV 12, 14
calidus III 14, 27 ep. I 3, 33 ep. II 2, 72 calidae III 27, 70 calidior s. I 3, 53
caliendrum s. I 8, 48
caliginosa III 29, 30
calix calicem s. II 4, 79 calices ep. I 5, 19 *(acc.)* s. II 6, 68 8, 35
callet IV 9, 49 callemus a. 274
callidus s. I 5, 90 s. II 3, 23 7, 101 ep. I 10, 26 callida III 11, 4 a. 47 callidum I 10, 7 II 18, 35 callidi III 24, 40
Callimachus ep. II 2, 100
Calliope III 4, 2
callosa s. II 4, 14
calo ep. I 14, 42 calones s. I 2, 44 6, 103
calor ep. I 7, 5 calores IV 9, 11 caloribus *(abl.)* III 24, 37
Calvum s. I 10, 19
calx calce s. II 1, 55
camelo ep. II 1, 195
Camenae II 16, 38 IV 6, 27 ep. I 18, 47 a. 275 Camenā I 12, 39 ep. I 1, 1 Camenae IV 9, 8 s. I 10, 45 ep. I 19, 5 Camenis c. s. 62 Camenae III 4, 21
cameram s. II 3, 273
Camillum I 12, 42 Camillis ep. I 1, 64
caminus ep. I 11, 19 camino s. II 3, 321 *(abl.)* s. I 5, 81
Campana s. I 6, 118 Campano s. I 5, 45 Campanum s. I 5, 62 Campanā s. II 3, 144 Campanis s. II 8, 56
campestre *(subst.)* ep. I 11, 18
campestres III 24, 9 campestria ep. I 18, 54. campestribus a. 379
campus I 7, 11 9, 18 II 1, 30 campi IV 1, 40 a. 162 campum I 8, 4 III 1, 11 *s. I 6, 126 campo III 18, 9 s. I 1, 91 s. II 3, 55 6, 49 ep. I 7, 59 11, 4 campi ep. I 3, 5 campis III 16, 42 IV 7, 1 campos II 5, 6 20, 16 campis I 22, 17 37, 19 II 9, 24 III 8, 24 11, 9 e. 7, 3
canderet s. II 6, 103 candens e. 1, 29 candente ep. I 15, 36 candentibus s. I 5, 26 candentīs I 2, 31
candidus ep. I 6, 68 ep. II 2, 4 candida s. I 2, 123 candidum I 9, 1 candidae e. 11, 27 *(dat.)* III 9, 2 candidum e. 3, 9 candidam III 25, 10 candidum e. 11, 11 candide I 18, 11 e. 14, 5 s. I 10, 86 ep. I 4, 1 candido IV 1, 27 candidi III 7, 1 candidis

III 15, 6 candidos I 13, 9 candidiores *(acc.)* s. I 5, 41
Canicula s. II 5, 39 Caniculae I 17, 17 III 13, 9
Canidia e. 3, 8 5, 15. 48 s. II 1, 48 8, 95 Canidiae s. I 8, 48 Canidiam s. I 8, 24 Canidia e. 17, 6
canis III 27, 2 e. 6, 1 12, 6 s. I 2, 128 s. II 2, 64 5, 83 ep. I 2, 26 ep. II 2, 75 *(gen.)* e. 5, 23 canem ep. I 18, 51 cane e. 2, 31 ep. I 17, 30 canes e. 5, 58 canum III 16, 2 canibus e. 17, 12 canes s. I 8, 35 ep. I 18, 46 canibus s. II 6, 115 a. 162
Canis s. II 2, 56 *(gen.)* ep. I 10, 16 Canem s. I 7, 25
canistris s. II 6, 105
canities I 9, 17 canitie II 11, 8
canit IV 2, 13 s. I 10, 43 canas s. II 3, 4 canebat I 32, 10 caneret I 15, 4 canerent a. 277 canam I 10, 5 IV 2, 47 s. II 4, 11 canet ep. II 2, 9 canemus IV 15, 32 cecinit e. 13, 11 s. I 9, 30 canere ep. II 2, 80 canendo III 11, 2 s. II 5, 58 cecinisse c. s. 25 canentes IV 6, 37 e. 9, 18
canorus II 20, 15 canorae *(nom.)* a. 322 canoros ep. II 2, 76 canoris I 12, 11
Cantaber II 11, 3 III 8, 22 IV 14, 41 ep. I 12, 26 Cantabrum II 6, 2
Cantabrica *(acc.)* ep. I 18, 55
cantharus ep. I 5, 23 cantharis *(abl.)* I 20, 2
canto I 22, 10 III 1, 4 s. I 9, 25 cantat s. I 2, 107 5, 15. a. 414 cantamus I 6, 19 cantemus II 9, 19 cantabo a. 137 cantabimus III 28, 9 cantare II 19, 11 s. I 3, 2 10, 19 ep. I 19, 9 cantabitur s. II 1, 46
cantor s. I 3, 129 a. 155. 407 cantoris s. I 2, 3 cantoribus s. I 3, 1
cantum s. I 1, 10 cantu III 7, 30 IV 13, 5 e. 13, 17 cantūs III 1, 20 *(acc.)* I 24, 3 II 12, 14 c. s. 22
canus canā s. II 5, 41 canos II 11, 15 canis I 4, 4
Canusini s. I 10, 30
Canusium Canusi s. I 5, 91 s. II 3, 168
capax III 1, 16 capacibus *(abl.)* II 7, 22 capaciores *(acc.)* e. 9, 33
capella s. I 1, 110 capellae *(nom.)* e. 16, 49 ep. I 7, 86 capellis I 17, 3
caper e. 10, 23 caprum III 8, 7
capessens s. II 7, 7
capillus III 14, 25 a. 17, 23 capillo *(abl.)* s. I 6, 33 8, 24 a. 37 capilli ep. I 14, 32 capillis II 13, 35 III 29, 4 capillos II 7, 8 11, 15 e. 15, 9 ep. I 1, 94 7, 26 a. 33 capillis I 12, 41 29, 7 III 20, 14 e. 5, 27
capio capit s. I 4, 28 s. II 6, 69 7, 46 capiat a. 362 capiet s. I 1, 46 s. II 3, 209 cepit s. II 3, 222 ep. II 1, 156 cepere a. 80 cepisset s. II 3, 10 cape III 8, 27 captus II 18, 36 s. II 2, 32 8, 7 capta III 3, 68 s. II 8, 44 ep. II 1, 156 captae a. 141 captum IV 1, 38 captā s. II 3, 191 captis IV 6, 7 captos ep. I 17, 33
capitalis s. I 7, 13
Capito s. I 5, 32 Capitone s. I 5, 38
Capitolinus s. I 4, 96 Capitolini s. I 4, 94
Capitolium III 3, 42 Capitolio I 37, 6 IV 3, 9 Capitolium III 24, 45 30, 8
Cappadocum ep. I 6, 39
Caprae *(gen.)* III 7, 6
caprae *(nom.)* ep. I 5, 29
caprea IV 4, 13 capreae III 15, 12 *(nom.)* I 33, 8 e. 12, 26 capreas s. II 4, 43
Capricornus II 17, 20
caprificos e. 5, 17
caprinā ep. I 18, 15
capripedum II 19, 4
Caprius s. I 4, 66 Capri s. I 4, 70
capsā ep. II 1, 268 capsis *(abl.)* s. I 4, 22 10, 63
captator s. II 5, 57
captivus s. I 3, 89 captiva III 5, 18 ep. II 1, 193 captivum ep. II 1, 193 captivae II 4, 6 captivum *(masc.)* ep. I 16, 69
capto ep. II 2, 103 captas s. II 7, 106 captat e. 2, 36 s. I 1, 68 2, 108 4, 83 captes s. II 5, 23 captet a. 230

Capuae e. 16, 5 s. I 5, 47 Capuā ep. I 11, 11
caput s. I 2, 89 ep. I 17, 45 a. 8 capitis I 24, 2 III 5, 42 IV 13, 12 s. II 3, 29 ep. I 1, 44 capiti I 28, 24 s. I 2, 14 10, 49 s. II 1, 25 ep. I 16, 14 a. 1 caput I 1, 22 4, 9 28, 20 II 8, 5 11, 23 13, 12 III 11, 18 24, 8 e. 2, 17 5, 16 17, 29 s. I 5, 22. 58 8, 37 10, 37. 71 s. II 3, 125. 200. 303 5, 74. 94 6, 34 7, 55. 61 ep. I 15, 8 ep. II 2, 189 a. 300 *(voc.)* e. 5, 74 capite s. II 3, 38. 132 5, 92 8, 58 capitum s. II 1, 27 ep. I 1, 76
carbo III 8, 3 carbone s. II 3, 246 7, 98
carceribus *(abl.)* s. I 1, 114
cardiacus s. II 3, 161
cardines *(acc.)* I 25, 6
caret II 1, 36 10, 6. 7 III 29, 23 s. I 3, 66 ep. I 10, 40 ep. II 2, 206. 207 a. 31. 355 carent IV 9, 28 e. 16, 13 caream III 19, 8 careat I 36, 10 carebimus II 14, 13 caruere s. II 3, 196 carere e. 16, 16 caruisse ep. I 1, 42 carentis I 28, 1 a. 261 carentem I 31, 20 III 26, 10 27, 39 carentibus III 24, 17 carentīs II 8, 12 carentia ep. II 2, 123
carinam e. 10, 20 carinā I 35, 8 carinae I 14, 7 carinas I 4, 2
Carinas ep. I 7, 48
carmen a. 408 carminis I 6, 2 IV 6, 30 s. I 10, 66 s. II 6, 22 ep. I 19, 27 a. 45 carmen I 32, 4 III 30, 13 IV 6, 43 c. s. 8 e. 9, 5 14, 7 ep. I 3, 24 ep. II 1, 86. 258 a. 129. 240. 292 carmine I 7, 6 III 11, 24 28, 13 IV 3, 12 11, 36 15, 30 e. 5, 72 s. II 2, 94 ep. I 19, 31 ep. II 1, 138. 153. 236 2, 59 a. 220. 351 carmina ep. I 19, 2 carminum e. 17, 4 carminibus a. 401 carmina I 2, 28 15, 15 II 19, 1 III 1, 2 IV 2, 32 8, 11 12, 10 e. 17, 28 s. I 10, 75 s. II 1, 63. 82 5, 74 ep. I 13, 17 ep. II 1, 69. 110. 185. 227 2, 25. 91. 106 a. 331. 403. 436 carminibus II 13, 33 IV 1, 24 8, 11 s. I 8, 19 a. 91
carnem s. II 4, 41 carne s. II 2, 29 8, 44
Carpathii IV 5, 10 Carpathium I 35, 8
carperet s. I 3, 21 carpe I 11, 8 s. II 6, 93 capere II 17, 12 III 27, 44. 64 IV 9, 33 carpsisse s. II 3, 256 carpentis IV 2, 29 carpentes s. I 5, 95
Carthaginis IV 8, 17 e. 7, 5 Carthagini IV 4, 69 Carthaginem e. 9, 25 Carthago III 5, 39 Carthagine s. II 1, 66
carus I 31, 13 II 17, 7 s. I 6, 70 9, 61 ep. I 20, 10 *cari III 14, 7 carae ep. I 18, 74 cari I 24, 2 caro IV 7, 27 carae s. II 2, 104 carum s. II 5, 94 care I 20, 5 caro s. II 2, 19 carā s. II 4, 37 cari IV 13, 14 ep. I 3, 29 caris I 36, 5 s. I 1, 83 *(abl.)* IV 9, 51 carē ep. II 1, 238
casas s. II 3, 247. 275
Cascellius a. 371
Caspium II 9, 2
Cassi (Etrusci) s. I 10, 62
Cassi (Parmensis) ep. I 4, 3
cassus cassā s. II 5, 36
Castaliae III 4, 61
castellum ep. II 2, 34
castigator a. 174
castigavit a. 294
castitas III 24, 23
Castor *(mythol.)* e. 17, 42 s. II 1, 26 Castoris IV 5, 35 e. 17, 43 Castore ep. II 1, 5
Castor *(gladiator)* ep. I 18, 19
castra I 1, 23 7, 20 *(acc.)* I 10, 16 III 16, 23
castus c. s. 42 a. 207 casta IV 5, 21 casto III 7, 15 castae III 3, 23 castis I 12, 59 castos c. s. 6 castis IV 11, 6 ep. II 1, 132
casus s. I 1, 81 s. II 3, 292 5, 49 casu II 10, 10 s. I 6, 53 9, 36. 74 ep. I 19, 18 casūs *(acc.)* s. II 2, 108 8, 71
catellam ep. I 17, 55
catelle s. II 3, 259
catenam s. I 5, 65 catenā III 8, 22 ep. I 2, 63 catenae III 4, 80 catenis I 37, 20 s. II 7, 71 catenas I 29, 5 II 13, 18 s. II 3, 70 catenis III 11, 45

catenatus e. 7, 8
catervae *(nom.)* IV 4, 23 ep. II 1, 190 catervas I 8, 16 III 3, 63 20, 5 IV 9, 43 s. I 10, 35
cathedras s. I 10, 91
Catia s. I 2, 95
Catienis s. II 3, 61
Catili I 18, 2
catillum s. I 3, 90 catillis s. II 4, 75
catini s. I 3, 92 catinum s. I 6, 115 catino *(abl.)* s. II 2, 39 4, 77
Catius s. II 4, 1 Cati *(voc.)* s. II 4, 88
Cato (maior) Catonis II 15, 11 III 21, 11 s. I 2, 32 ep. I 19, 14 a. 56 Catonem ep. I 19, 13 Catonibus ep. II 2, 117
Cato (Uticensis) Catonis I 12, 35 II 1, 24
Catullum s. I 10, 19
catulus ep. I 2, 67 catulis I 1, 27 catulos III 3, 41 20, 2
catus I 10, 3 III 12, 10 ep. II 2, 39
Caucasum I 22, 7 e. 1, 12
caudae s. II 7, 49 ep. II 1, 45 caudam II 19, 31 s. I 2, 45 s. II 3, 53 caudā s. II 2, 26
Caudi s. I 5, 51
caulis cole s. II 4, 15 caulibus s. II 2, 62 caulis s. I 3, 116 s. II 3, 125
caupo s. I 1, 29 cauponibus s. I 5, 4
caupona ep. I 17, 8 cauponā ep. I 11, 12 cauponas ep. I 5, 51
causa II 2, 14 s. I 3, 108 6, 71 10, 26 causae s. I 1, 20 causam s. I 7, 14. 22 ep. I 2, 9 5, 9 causā s. I 4, 97 s. II 5, 30 a. 338 causae I 16, 19 ep. I 12, 16 16, 43 causarum a. 370 causis ep. I 3, 23 causas II 1, 2 s. I 4, 116 10, 28 s. II 5, 34 8, 92 causis ep. I 7, 46
causatur ep. I 14, 12
cautus II 10, 3 s. II 5, 88. 94 ep. I 16, 50 a. 46. 267 cauta ep. I 1, 73 cautum s. I 6, 51 cautos s. II 6, 45 ep. II 1, 105 cautius I 8, 10
caveae a. 473
cavet a. 168 caveas s. II 1, 80 caveant a. 244 cavebis s. II 7, 68 cavit s. II 3, 92 a. 353 caverat III 5, 13 cave I 14, 16 III 7, 24 e. 6, 11 *(bis)* s. II 3, 38. 177 5, 75 ep. I 6, 32 13, 19 caveto I 4, 85 cavere III 8, 26 cautum est II 13, 14
cavus (adiect.) cavā e. 14, 11 16, 47 cavis III 13, 14 *(abl.)* II 19, 12
cavus *(subst.)* s. II 6, 116 cavum ep. I 7, 33 cavo s. II 6, 81 cavis *(abl.)* s. II 3, 173
Cecropiae IV 12, 6 Cecropio II 1, 12
cedit I 35, 26 cedunt s. II 4, 70 cedat III 20, 7 s. I 1, 119 ep. II 2, 174 cederet s. II 1, 65 a. 258 cedes II 3, 17. 19 cedet e. 15, 15 17, 75 s. II 2, 134 cessit III 11, 15 cesserat II 1, 26 s. II 1, 31 cessisset s. I 7, 31 cede ep. I 18, 44 cedere I 6, 6 III 8, 24 cessisse ep. I 18, 43 cedentem s. II 2, 13
cedro a. 332
celebris II 12, 20 celeberrima *(acc.)* ep. I 17, 28
celebret s. II 2, 61 celebrare I 7, 6 12, 2 a. 287
celer II 7, 13 III 4, 76 12, 11 s. II 3, 147 celeris III 28, 12 a. 261 celerem I 15, 18 II 7, 9 13, 17 IV 6, 39 ep. I 20, 25 celeri I 14, 5 celeres IV 7, 13 8, 15 ep. I 18, 90 *(acc.)* I 12, 10 15, 3 16, 24 III 11, 14 20, 9 29, 53
cella s. II 8, 46 cellis *(abl.)* I 37, 6 s. I 8, 8
celo celas c. s. 10 celat III 3, 50 IV 14, 45 ep. I 16, 24 celet I 2, 85 celent III 3, 42 ep. I 15, 23 celare s. II 5, 104 8, 74 celantia s. II 8, 28 celabitur s. II 4, 11 celata IV 9, 30
celsus e. 16, 29 celsae III 4, 14 celsi a. 342 celsae II 10, 10
Celsus ep. I 3, 15 Celso ep. I 8, 1 Celse ep. I 8, 17
cena s. I 6, 116 s. II 8, 1 ep. I 5, 27 14, 35 a. 91. 376 cenae s. II 8, 7 cenam s. I 5, 70. 75 s. II 7, 30 ep. I 7, 61. 72 cenā s. II 2, 77 6, 86. 104 cenae III 29, 15 cenarum s. II 4, 35 ep. I 19, 38 cenis s. II 7, 103 cenae *(voc.)* s. II 6, 65 cenis II 14, 28

cenacula ep. I 1. 91
cenas ep. I 7, 70 cenat ep. I 6, 56 ep. II 2, 168 cenamus s. II 8, 27 cenant ep. II 1, 110 cenem s. II 3, 235 cenes ep. I 18, 48 cenabat ep. I 15, 34 cenare s. I 4, 86 ep. I 5, 2 cenantīs s. I 5, 8 s. II 8, 13 cenantibus s. II 8, 18 cenatus s. I 10, 61
censes ep. I 6, 5 ep. II 2, 65 censet ep. I 2, 9 6, 65 9, 5 17, 3 censebo ep. I 14, 44 census a. 383
censor s. I 6, 20 a. 174 censoris ep. II 2, 110
Censorine IV 8, 2
census II 15, 13 censum s. II 1, 75 ep. I 1, 43 censu s. II 3, 169. 324 ep. I 7, 56
Centaurea I 18, 8
Centaurus e. 13, 11 Centauri *(nom.)* IV 2, 15
centena *(acc.)* s. I 3, 15
centiceps II 13, 34
centimanus II 17, 14 III 4, 69
centum II 14, 26 16, 33 III 8, 14 11, 17 27, 33 IV 1, 15 2, 19 e. 9, 29 17, 39 s. I 1, 45. 50 s. II 3, 23. 70. 85. 116 6, 33 ep. I 6, 41 ep. II 1, 36. 39 a. 326
centuriae a. 341
centurionibus s. I 6, 73
cera s. II 5, 54 cerā ep. I 6, 62
ceratis *(abl.)* IV 2, 2
Cerberus II 19, 29 III 11, 17
cerebrosus s. I 5, 21
cerebrum s. II 3, 75 cerebri s. I 9, 11 cerebro II 17, 27
Ceres IV 5, 18 s. II 2, 124 Cereris III 2, 26 s. II 8, 14 Cererem III 24, 13 e. 16, 43 c. s. 30
cereus ep. II 1, 265 a. 163 cerea s. I 8, 30. 32 cereā s. I 8, 43 cereas e. 17, 76 *cerea I 13, 2
Cerinthe s. I 2, 81
cernis s. I 3, 26 cernere s. I 2, 94
cerritus s. II 3, 278
certamen III 20, 7 *(acc.)* ep. I 19, 48 certamine IV 14, 17 ep. I 10, 35 a. 84 certamina *(acc.)* ep. I 5, 8
certatim s. I 5, 17
certo certat I 1, 8 II 6, 15 certant a. 78 certes s. II 1, 49 certemus ep. I 14, 4 certavit a. 220 certare II 12, 18 IV 1, 31 e. 11, 18 s. II 3, 313 ep. I 18, 31 19, 11 certans s. II 5, 19 certantem e. 2, 20 certantia s. I 10, 38 certabitur s. II 5, 27
certus I 7, 28 c. s. 21 e. 15, 16 ep. I 7, 75 certa III 16, 30 certum ep. I 2, 56 certum *(neutr.)* s. II 5, 100 6, 27 ep. I 15, 28 certo s. I 4, 47 s. II 3, 49 ep. I 7, 58 a. 158 certā I 12, 23 13, 6 s. II 3, 271 certo III 24, 23 e. 13, 15 certi s. I 1, 106 certa II 16, 3 ep. I 1, 36 certis ep. II 2, 170 a. 368 certas I 15, 35 certa s. I 4, 58 s. II 3, 270 certis s. I 6, 94 ep. I 6, 3 certior II 18, 29 certius *(adiect.)* ep. I 10, 28 certē II 4, 15 s. I 9, 67 s. II 2, 132 a. 472 certius *(adv.)* s. II 2, 108
cerva I 1, 27 III 5, 32
cervinam ep. I 2, 66
Cervius s. II 1, 47 6, 77
cervix s. I 2, 89 cervici III 9, 3 cervicem I 13, 2 II 12, 26 13, 6 a. 1 cervice II 5, 2 III 1, 18 23, 13 ep. I 2, 64 3, 34
cervus I 15, 29 ep. I 10, 34 cervi *(nom.)* IV 4, 50 cervis e. 16, 31 cervos III 12, 11 IV 6, 34 cervis II 16, 23
cespes *v.* caespes
cessator s. II 7, 100
cesso cessas III 27, 58 s. II 3, 155 ep. I 2, 70 cessat I 27, 13 ep. I 7, 78 a. 357 cessant III 19, 19 cessavit ep. II 2, 14 cessavere ep. I 19, 10 cessare ep. I 7, 57 10, 46 ep. II 2, 183 cessantem III 28, 8 ep. I 15, 6 cessantīs I 35, 15 *cessatum ep. I 2, 31
cetaria s. II 5, 44
cetera *(fem. sing.)* s. II 8, 26 *(nom. plur.)* III 29, 33 s. I 1, 13 3, 77 ep. II 2, 205 *(accus.)* I 9, 9 IV 2, 60 e. 13, 7 s. I 2, 95 10, 5 s. II 6, 14 ep. I 1, 10 10, 3. 50 ep. II 1, 20 2, 65. 131 ceteris IV 6, 5
Cethegis ep. II 2, 117 a. 50
ceu IV 4, 43
Ceus Ceae II 1, 38 *(nom.)* IV 9, 7

chartae s. I 5, 104 ep. I 13, 6 chartā s. I 10, 4 chartae IV 8, 21 a. 310 chartis s. I 4, 36. 139 ep. II 1, 35. 161 chartas ep. II 1, 113 chartis IV 9, 31 s. I 4, 101 ep. II 1, 270
Charybdim a. 145 Charybdi I 27, 19
cheragra s. II 7, 15 cheragrā ep. I 1, 31
Chiae IV 13, 7
Chimaerae II 17, 13 IV 2, 16 Chimaerā I 27, 24
Chios ep. I 11, 1. 21
Chium s. II 8, 48 Chii s. II 3, 115 Chio s. I 10, 24 Chium III 19, 5 s. II 8, 15 Chia e. 9, 34
chlamydem ep. I 17, 31 chlamydum ep. I 6, 44 chlamydes ep. I 6, 40
Chloe III 9, 9. 19 *19, 27 Chloen III 7, 10 9, 6 26, 12 Chloe I 23, 1
Chloris II 5, 18 III 15, 8
Choerilus ep. II 1, 233 a. 357
chorda a. 348 chordā a. 356 chordis IV 9, 4 s. I 3, 8
choreis II 19, 25 choreas I 9, 16 choreis IV 6, 15
chorus c. s. 75 ep. II 1, 134 2, 77 a. 193. 283 choro II 5, 21 *(abl.)* IV 14, 21 chori I 1, 31 choris III 4, 25 choros I 4, 5 IV 3, 15 7, 6 choris II 12, 17 a. 204
Chremes e. 1, 33 a. 94 Chremeta s. I 10, 40
Chrysippus s. I 3, 127 s. II 3, 287 Chrysippi s. II 3, 44 Chrysippo ep. I 2, 4
cibaria s. I 1, 32
ciboria II 7, 22
cibus s. II 3, 153 cibum e. 6, 10 s. I 10, 61 s. II 2, 15 cibo e. 5, 39
Cibyratica *(acc.)* ep. I 6, 33
cicatrix s. I 5, 60 cicatricum I 35, 33
ciceris s. I 6, 115 s. II 6, 84 a. 249
cicere s. II 3, 182
cichorea I 31, 16
Cicirrus s. I 5, 65 Cicirri s. I 5, 52
ciconia s. II 2, 49
cicuta s. II 1, 56 cicutae *(nom.)* ep. II 2, 53 cicutis *(abl.)* e. 3, 3
Cicutae s. II 3, 69 Cicutam s. II 3, 175
cieo citum *(acç. masc.)* e. 17, 7 citae *(nom.)* e. 9, 20
cimex s. I 10, 78
Cinarae IV 1, 4 ep. I 7, 28 *(dat.)* IV 13, 22 ep. I 14, 33 Cinaram IV 13, 21
cinctutis a. 50
cinge III 30, 16 cingentem III 25, 20 cinctus s. II 8, 10
ciniflones s. I 2, 98
cinis e. 17, 33 cineri II 1, 8 cinerem ep. I 15, 39 cineres *(acc.)* II 8, 9 IV 13, 28 e. 16, 11 a. 471
cippus s. I 8, 12
circa I 3, 10 18, 2 25, 15 II 5, 5 IV 1, 6 2, 30 s. II 6, 34 a. 32. 132
Circae ep. I 2, 23 Circen I 17, 20 Circa e. 17, 17
Circaea e. 1, 30
Circeiis s. II 4, 33
circiter ep. I 7, 47
circum *(praep.)* II 16, 11 e. 2, 66 s. I 3, 135 6, 82 s. II 3, 146. 281 4, 84 ep. I 1. 49 *(bis)*
circum *(adv.)* II 16, 33 s. I 6, 58 s. II 8, 7 ep. II 2, 93
circumagi s. I 9, 17
circumdata s. I 2, 99 circumdata *(acc.)* s. I 2, 96
circumgemit e. 16, 51
circumlita *(acc.)* ep. I 10, 7
circum mugiunt II 16, 33
circumposuisse s. II 4, 75
circumroditur ep. I 18, 82
circum spectemus ep. II 2, 93. 94
circumvagus e. 16, 41
circum vectari s. I 6, 58. 59
circumveniunt a. 169
circumvolitas ep. I 3, 21
circumvolo circumvolat I 2, 34 s. II 1, 58
circus circum s. I 6, 113 circo s. II 3, 183
cistam ep. I 17, 54
citharae III 1, 20 9, 10 s. II 3, 105 ep. I 2, 31 *(dat.)* II 12, 4 citharā I 15, 15 24, 4 31, 20 II 10, 18 III 4, 4 citharae III 15, 14 ep. I 2, 53 citharas s. II 3, 104
citharoedus a. 355
cito citaret s. I 3, 7
citra s. I 1, 107 10, 31 s. II 8, 47
citreā IV 1, 20
citus I 37, 18 III 7, 27 s. I 10, 92 a. 252 cita II 16, 29 s. I 1, 8 citā I 37, 24 cito *(adv.)* a. 335

citius I 13, 20 s. I 9, 24 s. II 2, 80 5, 35 ep. II 1, 262
civicum *(masc.)* II 1, 1 civicam III 24, 26 civica ep. I 3, 23
civilis IV 15, 18 *(gen.)* ep. II 2, 47 civilīs III 8, 17 civilia s. I 9, 39 civilibus e. 16, 1 ep. I 1, 16
civis civi I 32, 5 civem s. II 5, 30 ep. I 15, 29 civium III 3, 2 5, 21 e. 2, 7 civibus ep. I 17, 33 civīs I 2, 21 s. I 6, 34. 39 cives *(voc.)* ep. I 1, 53 *(bis)* a. 460
civitas IV 2, 51 e. 16, 18. 36 civitatem III 29, 25
clades III 6, 19 clade III 3, 62 IV 14, 32
clamo s. II 1, 45 ep. I 19, 47 clamas s. II 7, 25 clamat s. I 1, 12 ep. I 17, 48 clamet s. I 2, 130 s. II 3, 57 ep. I 16, 36 a. 460 clament s. II 3, 130 ep. II 1, 80 clamabit a. 428 clamans s. II 3, 198 clamantibus s. II 3, 62
clamor I 2, 38 III 8, 16 24, 46 s. I 9, 77 clamorem I 27, 7 II 20, 23 clamore III 29, 39 s. II 7, 35 ep. I 18, 53
clarabit IV 3, 4
clarus III 24, 30 29, 17 c. s. 50 s. II 3, 97. 194 ep. I 7, 47 ep. II 2, 32 clarum IV 8, 31 s. I 5, 54 clari III 1, 7 14, 7 claro ep. II 2, 1 clarum II 16, 29 claram I 7, 1 *clare I 20, 5 claro c. s. 23 s. I 6, 58 clarā s. II 7, 48 *clari IV 13, 14 clarorum ep. II 1, 250 claris a. 448 claros s. I 6, 91 claris IV 6, 31 a. 289 clarior III 1, 42 9, 8 clarē s. II 6, 27 ep. I 16, 59 *(bis)* clarius IV 8, 19
classico e. 2, 5
classis I 15, 34 classem s. II 3, 191 classe I 37, 24 III 6, 15 11, 48 s. I 2, 47 classīs a. 64
clathros a. 473
Claudius IV 14, 29 ep. I 3, 2 Claudi *(gen.)* ep. I 12, 26 *(voc.)* ep. I 9, 1
Claudius (adi.) Claudiae IV 4, 73
claudo clausit IV 15, 9 claude III 7, 29 claudere II 4, 24 s. I 10, 59 s. II 1, 28 claudens e. 2, 45 clausus s. II 7, 59 clausā s. I 3, 131 clausas III 5, 23
claudum *(acc. masc.)* ep. I 17, 61 claudo III 2, 32
claustra *(acc.)* III 11, 44 ep. I 14, 9 ep. II 1, 255
clavīs s. II 3, 146 ep. I 20, 3 clavibus II 14, 26
clavum s. I 5, 36 6, 25. 28 s. II 7, 10 clavōs I 35, 18 III 24, 7
Clazomenis *(abl.)* s. I 7, 5
clemens III 11, 46
cliens ep. I 7, 75 ep. II 2, 78 clienti ep. II 1, 104 clientem ep. I 5, 31 cliens IV 12, 15 clientium II 18, 25 III 1, 13 clientum III 5, 53
clientae *(nom.)* II 18, 8
Clio I 12. 2
clipeo *(abl.)* I 28, 11
clitellas s. I 5, 47 ep. I 13, 8
clivum IV 2, 35 clivōs ep. I 13, 10
cloacam s. II 3, 242
clune s. II 8, 91 clunes s. I 2, 89 clunibus *(abl.)* s. II 7, 50
Clusinis ep. I 15, 9
Cnidius II 5, 20
Cnidos Cnidi I 30, 1 Cnidon III 28, 13
Cnosii *(nom.)* I 15, 17
coactor s. I 6, 86
Cocceius s. I 5, 28. 32 Coccei s. I 5, 50
cocco *(abl.)* s. II 6, 102
Cocytos II 14, 18
Codrus III 19, 2
cochlea s. II 4, 59
coemens s. I 2, 9 coemptos I 29, 13 coemptas s. II 3, 245 coemptis II 3, 17
coeo coit ep. I 3, 32 coeat ep. I 5, 25 coeant a. 12 coibat a. 207
coepi s. I 9, 63 coepit s. I 9, 42 s. II 6, 41 ep. I 2, 40 15, 27 ep. II 1, 94. 149. 162 2, 35 a. 21. 208 coeperunt s. I 3, 105 8, 28 coeperis s. II 3, 126 ep. I 20, 12
coerces I 10, 18 II 19, 19 s. I 3, 134 coercet II 18, 38 s. I 3, 79 8, 4 s. II 3, 178 coerceat e. 9, 35 coercuit a. 293
coetūs *(acc.)* III 2, 23
cogitat ep. I 2, 50 a. 144 cogitet II 11, 2
cognata s. II 6, 63 cognati *(plur.)* s. I 9, 27 cognatorum ep. II 2, 136 cognatos s. I 1, 88 s. II 3,

316 cognata s. II 3, 280 cognatis s. II 3, 58
cognitor s. II 5, 38
cognomen s. II 2, 56 *(acc.)* s. I 3, 58 s. II 3, 26 ep. I 13, 9 cognomine ep. II 2, 101
cognoscere ep. II 1, 229
cogo cogit III 9, 18 15, 11 s. I 4, 127 6, 37 ep. I 9, 2 a. 419 cogas ep. II 1, 228 cogat ep. I 6, 51 coges ep. I 16, 75 coget a. 448 cogemus s. I 4, 143 cogere III 3, 51 s. I 3, 4 ep. I 10, 46 cogor I 34, 5 cogeris s. I 1, 72 cogimur II 3, 25 cogi ep. I 2, 11 20, 8 coactus I 16, 14 s. I 4, 73
coheres s. II 5, 54 coheredum s. II 5, 107
cohibet I 1, 33 cohibent I 28, 2 III 4, 80 s. II 4, 14 cohibere III 14, 22 cohibentis IV 6, 34 cohibentia *(acc.)* ep. II 1, 255 cohibebor II 20, 8
cohors I 3, 31 II 19, 22 e. 16, 60 ep. I 3, 6 cohortis II 20, 18 cohorti ep. I 8, 14 cohortem s. I 7, 23 cohortis III 4, 38
Colchis e. 16, 58
Colchus II 20, 17 a. 118 Colchi *(nom.)* IV 4, 63 Colcha II 13, 8
Colchicis *(abl.)* e. 5, 24 17, 35
cōle *(abl.)* s. II 4, 15
collaudem s. I 6, 70
collega s. I 6, 40 collegam ep. I 20, 28
collegia s. I 2, 1
collibuisset s. I 3, 6
collido collisa ep. I 2, 7
colligis ep. I 12, 1 colligit s. II 4, 56 a. 160 collegit ep. I 11, 13 collige s. II 1, 51 ep. II 1, 119 collegisse I 1, 4 collectus s. I 4, 31 collecta ep. I 10, 47 collectā ep. I 2, 53 collectos ep. I 15, 15 collecta ep. II 2, 26
collines I 15, 20
collis colle ep. II 2, 68 colles I 20, 12 IV 12, 12 c. s. 7 ep. I 3, 5 collibus e. 12, 20 *(abl.)* IV 5, 29
collocare e. 17, 68
colludere a. 159
collum *(acc.)* III 27, 60 IV 6, 11 ep. I 16, 37 collo III 3, 15 e. 2, 64 s. II 3. 256 colla *(acc.)* II 12, 12 s. II 7, 92
collyria s. I 5, 30
colo colis II 14, 22 colit I 35, 21 colunt ep. II 1, 7 coli III 5, 24 cultus s. II 5, 13 culti *(nom.)* c. s. 3 cultis IV 14, 27 culta *(acc.)* ep. I 12, 13 colendi *(nom.)* c. s. 2
colonus I 35, 6 s. II 1, 35 colono II 6, 5 colonum s. II 2, 115 coloni II 14, 12
Colophon ep. I 11, 3
color I 13, 5 II 2, 1 IV 10, 4 13, 17 e. 12, 10 17, 21 s. II 1, 60 ep. I 17, 23 colori a. 236 colore II 4, 3 5, 12 colores *(acc.)* III 5, 27 ep. I 6, 18 16, 38 a. 86 coloribus IV 8, 7 ep. I 3, 20
colubrae s. I 8, 42 colubras I 17, 8
columba e. 16, 32 columbam IV 4, 32 columbis I 2, 10 columbas I 37, 18
columbino s. II 4, 56
columbus columbi ep. I 10, 5
columen II 17. 4
columnam I 35, 14 columnae a. 373 columnas II 18, 4 ep. I 10, 22
comam I 5, 4 *21, 5 *II 11, 24 III 30, 16 e. 11, 28 comā *I 21, 5 III 19, 25 comae IV 3, 11 7, 2 10, 3 comas *II 11, 24 III 28, 10 ep. II 1, 110
combiberet I 37, 28
comedunt ep. I 15, 40 comedenda *(acc.)* ep. I 7, 19
comes I 28, 21 IV 5, 24 e. 1, 17 s. I 5, 2 6, 102 s. II 5, 17 6, 93 7, 115 ep. I 7, 76 17, 52 ep. II 2, 187 comiti ep. I 8, 2 comitem I 35, 22 ep. I 18, 30 comites II 17, 12 IV 12, 1 *(acc.)* III 11, 13 IV 9, 16 s. I 5, 9 7, 25 s. II 3, 12 *(voc.)* I 7, 26
comicus s. II 5, 91 comica a. 89
comis I 30, 7 s. I 4, 90 10, *41. 53. 65 s. II 8, 76 ep. II 2, 133
comissabere IV 1, 11
commendat ep. I 18, 7 ep. II 1, 261 commendes ep. I 18, 76 commendet ep. I 15, 21 commendare a. 225
commingo comminxit s. I 3, 90
comminuas s. I 1, 43
commisceo commixta s. I 10, 24

committis a. 125 committes s. II 7, 67 commisit I 3, 11 IV 14, 15 commiserit a. 301 committere I 28, 31 s. II 4, 25 commisisse a. 168 commissum *(acc. neutr.)* III 27, 39 ep. I 18, 38 commissi *(nom.)* IV 9, 11 commissa *(acc.)* s. I 3, 95 4, 84 ep. I 18, 70 a. 200 committenda ep. II 1, 231
commodet ep. I 1, 40
commodum commoda s. II 8, 76 ep. I 14, 37 ep. II 1, 3 a. 175
commodus IV 8, 1 ep. I 9, 9 ep. II 1, 227 a. 257 commoda *(acc.)* ep. II 2, 70 commodis III 19, 12 commodius *(adv.)* s. I 6, 110 s. II 2, 91
commorit s. II 1, 45 commotus s. II 3, 209 commotae s. II 3, 278
commune II 15, 14 s. I 8, 10 communi *(abl.)* s. I 3, 66 s. II 6, 36 ep. II 1, 152 communia *(acc.)* ep. I 20, 4 a. 128 communibus ep. I 10, 34 communiter e. 16, 15 ep. I 2, 13
comoedia s. I 4, 2. 45 10, 16 ep. II 1, 169 a. 93. 281
compar comparis II 5, 2
comparat e. 2, 30 comparet s. I 1, 112 ep. II 1, 65
compellans s. I 7, 31 compellor ep. I 7, 34 compellarer s. II 3, 297
compello compulerit I 24, 18
compenset s. I 3, 70
comperit ep. II 1, 12
compes compede I 33, 14 IV 11, 24 e. 4, 4 ep. I 3, 3 16, 77 ep. I 3, 3 compedibus *(abl.)* ep. I 16, 77
compescit II 14, 9 compescant ep. I 12, 16 compesceret s. I 8, 31 compescet ep. II 2, 122 compesce I 16, 22 II 20, 23 ep. I 2, 63 compescere s. II 8, 63
compilent s. I 1, 78 compilasse s. I 1, 121
compita s. II 3, 26 *(acc.)* s. II 3, 281 6, 50 ep. I 1, 49
complēre ep. II 1, 217 a. 205 complesti e. 6, 9
complexūs s. I 5, 43
complurīs s. I 10, 87
compono ep. I 1, 12 ep. II 2, 91 componunt ep. II 1, 8 2, 106 composui s. I 9, 28 s. II 1, 3 compone III 17, 14 componere III 29, 33 s. I 1, 103 4, 8 5, 29 s. II 1, 63 3, 77 ep. I 2, 11 ep. II 1, 251 a. 35 compositum s. I 7, 20 ep. II 1, 77 compositā I 9, 20 compositis *(abl.)* IV 14, 52 s. II 3, 110
comportet s. II 3, 104 comportatis *(abl.)* ep. I 2, 50
compos a. 76
compressis *(abl.)* s. I 4, 138
compti *(nom.)* s. II 8, 70 comptos IV 9, 13
Concanum III 4, 34
concedas s. I 3, 85 concedes ep. I 7, 13 concessere a. 373 concesserat I 28, 13 concedere s. I 4, 140. 143 s. II 3, 305 ep. II 2, 142 conceditur ep. I 5, 12 concedi a. 369 concessā s. I 4, 113
concentum ep. I 14, 31
concha s. I 3, 14 conchae s. II 4, 28 conchis *(abl.)* II 7, 23
conchylia e. 2, 49 *(acc.)* s. II 2, 74 4. 30 8, 27
concidit III 16, 11 concidunt I 12, 30
concilio *III 25, 6 IV 5, 4
concinnus s. I 3, 50 10, 23 concinna ep. I 11, 2 concinnior ep. II 1, 74
concino concines IV 2, 33. 41
concipitur II 13, 9
concita III 15, 10
conclave *(acc.)* s. II 6, 113
concitet I 35, 16
concludere s. I 4, 40 conclusus s. I 4, 76 conclusas s. I 4, 19
concordia ep. I 12, 19
concredere s. II 6, 43
concubitu a. 398
concupiveris e. 3, 19
concurrit ep. II 1, 205 concurrant s. I 6, 43 concurritur s. I 1, 7
concursus s. I 9, 78
concute s. I 3, 35 concutitur I 34, 12 concussa s. II 3, 295
condicio s. II 8, 65 ep. I 1, 51 condicione ep. II 1, 152 condicionibus III 5, 14 *(abl.)* I 1, 12
condio conditum s. II 8, 69
condiscat III 2, 3 condisce IV 11, 34
conditor a. 394

condo ep. I 1, 12 condis ep. I 3, 24 condit IV 5, 29 e. 2, 15 condunt ep. II 1, 8 conderet s. II 7, 11 condes a. 436 condet ep. I 6, 25 condidit I 1, 9 II 16, 3 e. 9, 26 condiderit s. II 1, 82. 84 condere I 10, 8 conditus s. I 5, 92 conditum *(acc. neutr.)* I 20, 3 condito c. s. 33 conditi e. 7, 2 condita *(acc.)* IV 13, 15 s. I 4, 89 ep. II 1, 140
condoluit s. I 1, 80
conducat a. 195 conducere ep. I 1, 77 conductum *(acc.)* s. II 7, 18 conducto *(neutr.)* ep. I 1, 92 conducti a. 431 conductis *(abl.)* s. I 2, 9
conectere ep. II 2, 86
conferbuit s. I 2, 71
confero contulerim s. I 5, 44 contulerit s. I 5, 54 conlatā III 4, 19 conlatis *(neutr.)* a. 3
confestim ep. I 12, 9
confice s. I 9, 29 confecta *(acc.)* ep. II 1, 254
confidens s. I 7, 7
confundet I 17, 23 confusus s. I 8, 28 a. 213 confusa ep. II 1, 195 confusum s. II 4, 67
congero congesta s. I 1, 32 congestis s. I 1, 70
coniunx III 24, 20 s. II 5, 31 7, 46 coniugis I 1, 26 II 19, 13 III 5, 41 coniuge III 3, 64 5, 5 ep. II 1, 142 coniugibus IV 4, 68 *(abl.)* IV 9, 24
coniurat a. 411 coniurata I 15, 7
conl. *v.* coll.
conm. *v.* comm.
conopium *(acc.)* e. 9, 16
conor ep. I 1, 19 conamur I 6, 9 coner s. II 1, 41 ep. I 9, 3 ep. II 1, 81
conp. *v.* comp.
conr. *v.* corr.
conscientiā e. 5, 29
conscire ep. I 1, 61
conscius conscia s. I 2, 130 s. II 7, 60 conscio *(abl.)* III 6, 29
conscripti a. 314
consecrat IV 8, 27
consenesco consenuit III 5, 8
consentit II 17, 22 consentire ep. I 18, 65
conservus s. I 8, 9 s. II 7, 80
considere s. I 8, 7
consilietur a. 196 consiliantibus *(abl.)* III 3, 17
consilium s. I 4, 133 consiliī III 4, 65 consilio III 25, 6 consilium III 4, 41 21, 16 IV 14, 33 s. II 3, 17. 266 ep. I 1, 24 consilio III 5, 45 consilia e. 11, 26 consiliis IV 12, 27 consilia IV 12, 27 ep. I 18, 33 consiliis II 11, 12 IV 4, 24
consistit s. II 4, 82 consistimus s. I 9, 62 constitit e. 5, 11 constiterint I 9, 4 consistere s. I 1, 107 9, 9
consociare II 3, 10
consolor s. I 6, 130
consortem III 24, 60
conspexit ep. I 7, 49 conspexerit ep. I 6, 26 conspicitur III 7, 26 ep. I 15, 46 conspectus a. 228
conspicuum *(acc.)* III 16, 19
conspuet s. II 5, 41
constantis III 7, 4 constantior e. 12, 19 s. II 7, 18 constanter s. II 7, 6
constantia e. 15, 15
constat s. II 4, 64 constet a. 127 constare ep. I 14, 16
constrictos s. I 6, 23
construxerit s. II 3, 96 constructus s. I 1, 44
consueris s. I 7, 34
consuetudo s. I 3, 36
consul IV 9, 39 consulis III 28, 8 consule II 1, 1 III 8, 12 14, 28 21, 1 e. 13, 6 s. I 2, 70
consularis II 16, 9
consulo consulis ep. I 17, 1 consulit s. II 6, 51 ep. I 16, 28 consule s. II 3, 193 consulere s. II 3, 192 consulenti II 1, 14
consulto s. I 10, 14
consultor s. I 1, 10
consultum consulta *(acc.)* ep. I 16, 41
consultus I 34, 3 s. I 1, 17 a. 369 consulti ep. II 2, 87 consultis ep. II 2, 159
consumimus ep. II 2, 97 consumeret s. II 2, 92 consumet s. I 9, 33 consumere s. II 4, 48 ep. I 2, 27
contagia e. 16, 61 *(acc.)* ep. I 12, 14
contemnas ep. I 1, 29 contemnat s. I 4, 68 ep. I 1, 50 contem-

nere s. I 1, 65 s. II 7, 85 contemnēre s. II 3, 14 contemni ep. I 15, 7 contemptae III 16, 25 contemptum s. II 5, 36 contempto e. 4, 16 contemptis *(abl.)* s. I 10, 77
contemplor s. I 1, 67 contempleris III 29, 7 contemplere s. I 2, 91
contendit e. 16, 57 contendat III 1, 13 ep. I 16, 37 contendere s. I 9, 42 ep. I 1, 28 10, 26 18, 28 contento *(abl.)* s. II 7, 20. 97
contentus s. I 1, 3. 118 4, 108 6, 96 10, 60. 74 s. II 2, 110 contento e. 14, 16 contento *(dat.)* s. I 3, 16
conticuit ep. I 18, 43
continet ep. I 2, 8 continuit I 35, 37 continente *(fem.)* II 18, 22
contingis s. II 6, 52 contingit ep. I 2, 46 15, 44 17, 36 contingunt ep. I 17, 9 contingat ep. I 4, 10 continget a. 51 contigit s. I 10, 23 s. II 4, 93 ep. II 2, 41 contingere s. II 3, 110. 113 4, 87 a. 412
continuat s. II 6, 108 continuem III 16, 42
continuo *(adv.)* s. I 2, 108 6, 29. 100 s. II 3, 160 8, 29
continuus continui *(nom.)* ep. I 16, 5
contra *(adv.)* e. 1, 6 s. I 1, 6 2, 4. 30 3, 27 4, 38 6, 12 s. II 3, 74. 233 ep. I 17, 25. *(praep.)* III 4, 57 e. 4, 19 11, 11
contrahes II 10, 23 contraxit e. 13, 1 contractus ep. I 7, 12 contractae s. II 2, 125 contractum s. II 7, 61 contracto III 16, 39 contractā ep. I 5, 20 contracta *(acc.)* III 1, 33 ep. II 2, 80
contraria *(acc.)* s. I 2, 24
contrectatus ep. I 20, 11
contremuit II 12, 8
contristat s. I 1, 36
contumeliae *(nom.)* e. 11, 26
contudit III 6, 10 s. II 7, 16 ep. II 1, 10 contundet e. 5, 98 contuderit IV 3, 8 ep. I 8, 5
convenienter ep. I 10, 12
convenit s. I 7, 10 s. II 4, 71 8, 48 conveniat ep. I 3, 31 conveniet III 3, 69 ep. I 10, 42 a. 226 convenisse ep. II 1, 57 convenientia *(acc.)* a. 119. 316
conventu s. I 7, 23
converteret ep. II 1, 196 convertere e. 5, 88 conversa ep. I 17, 26 converso *(abl.)* III 16, 8 conversa *(acc.)* e. 16, 27 conversis *(neutr.)* a. 166
convicia *(acc.)* s. I 5, 11 7, 29
convictor s. I 6, 47 convictore s. I 4, 96
conviva I 28, 7 e. 12, 23 s. I 1, 119 10, 80 s. II 2, 119 4, 39 6, 68 8, 76 ep. I 5, 1 7, 75 13, 15 convivam s. II 6, 111 7, 34 8, 2 convivae s. II 8, 41 ep. II 2, 61 convivis s. II 2, 69 convivas s. I 5, 75
convivatoris s. II 8, 73
conviviorum e. 11, 8 convivia I 6, 17 ep. I 5, 29 ep. II 2, 56
cooperto *(abl.)* s. II 1, 68
copia I 17, 14 II 15, 6 s. I 1, 57 s. II 2, 42 ep. I 12, 2 15, 14 18, 110 ep. II 2, 146 Copia c. s. 60 ep. I 12, 29 copiam III 29, 9 copias IV 14, 33
coquat a. 186 coquite s. II 2, 41 coquitur s. II 8, 48 cocto s. II 2, 28 8, 48
cor s. II 3, 213 cordi I 17, 14 cor s. II 3, 28 a. 98 corde I 23, 8
coram *(praep.)* s. I 4, 74. 95 ep. I 17, 43 a. 185 *(adv.)* III 6, 29 s. I 6, 56 ep. I 7, 38
Corano s. II 5, 57. 64
Corinthus ep. II 1, 193 Corinthi I 7, 2 Corinthum ep. I 17, 36
corio *(abl.)* s. II 5, 83
cornicula ep. I 3, 19
cornix III 27, 16 cornicis IV 13, 25
cornu *(abl.)* I 17, 16 18, 14 II 19, 30 c. s. 60 s. I 4, 34 5, 58 s. II 1, 52 2, 61 ep. I 12, 29 cornuum II 1, 17 cornua III 21, 18 27, 48. 72 e. 6, 12 16, 59 s. I 6, 44 cornibus III 13, 4
cornum corna *(acc.)* s. II 2, 57 ep. I 16, 9
coronae III 27, 30 ep. I 18, 53 coronam I 17, 27 26, 8 s. I 10, 49 ep. II 2, 96 corona I 7, 23 c. s. 30 a. 250 coronae I 38, 2 a. 381 coronis IV 11, 3 coronas II 7, 24 III 14, 17 s. II 3, 256

coronet ep. I 18, 64 coronantem III 23, 15 coronari ep. I 1, 50 coronatus II 7, 7
corpus e. 5, 13 s. I 1, 80 s. II 2, 77 ep. I 4, 6 corporis c. s. 64 s. I 2, 90 ep. I 20, 24 corpori e. 2, 58 corpus I 35, 3 s. I 2, 125 s. II 1, 9 2, 84. 109 7, 109 ep. I 1, 31 ep. II 1, 141 corpore I 37, 28 II 2, 16 III 4, 17 IV 4, 61 s. I 2, 43 3, 34 6, 67 s. II 3, 310 7, 67 ep. I 2, 48 6, 14 7, 31 8, 7 12, 13 17, 40 corpora e. 5, 36 corporibus II 14, 16
corrector *ep. I 15, 37 ep. II 1, 129
corrige a. 438 corrigere I 24, 20 correctus *ep. I 15, 37
corripuit I 3, 33 correptus s. II 3, 257
corruget ep. I 5, 23
corrumpam s. I 9, 57 corruptus s. II 2, 9. 25 corrupta s. I 2, 39 corruptius s. I 5, 95
corruptorem s. II 7, 63
corticem III 8, 10 cortice III 9, 22 s. I 4, 120
corusco *(abl.)* I 34, 6
Corvinus s. I 10, 29 Corvino *(abl.)* III 21, 7
corvus ep. I 17, 50 corvum III 27, 11 s. II 5, 56 corvorum s. I 8, 38 corvos ep. I 16, 48
Corybantes I 16, 8
Corycio *(abl.)* s. II 4, 68
cos cotis a. 304 cote II 8, 16
costum III 1, 44
cothurno *(abl.)* II 1, 12 a. 280 cothurni a. 80 cothurnis s. I 5, 64
Cotisonis III 8, 18
Cotyttia *(acc.)* e. 17, 56
Cous e. 12, 18 Coa s. II 8, 9 Coo *(abl.)* s. II 4, 29 Coae IV 13, 13 Cois s. I 2, 101
Cragi I 21, 8
Crantore ep. I 2, 4
cras I 7, 32 9, 13 III 13, 3 17, 9. 14 29, 43 s. I 6, 119 s. II 3, 232 6, 35 ep. I 1, 86 5, 9 16, 33
crassa s. I 3, 15 crassum a. 375 crassi s. II 4, 52 crasso *(abl.)* ep. II 1, 244 crassa s. II 2, 3 crassē ep. II 1, 76
Crassi III 5, 5
crastina IV 7, 17
craterae *(dat.)* III 18, 7 s. II 4, 80
Craterum s. II 3, 161
cratibus *(abl.)* e. 2, 45
Cratinus s. I 4, 1 Cratino ep. I 19, 1
crebris *(abl.)* I 25, 2 crebro ep. I 1, 7
credibile s. I 9, 52
creditor s. II 3, 65
credo s. II 2, 90 3, 88 5, 87 7, 68 credis ep. I 1, 42. 102 6, 8 14, 20 16, 15 18, 106 19, 1 ep. II 2, 159 credit ep. II 1, 67 a. 296 credam e. 17, 27 ep. I 8, 11 credas IV 9, 1 s. II 2, 72. 112 ep. I 16, 19 18, 13 ep. II 1, 101 credat s. I 5, 100 s. II 7, 65 credebat s. II 1, 31 ep. II 2, 129 crederem II 8, 5 crederet s. I 6, 80 credidit III 5, 33 27, 26 e. 5, 43 s. II 3, 91 credidimus III 5, 1 crediderim II 13, 5 ep. I 2, 5 crediderit ep. I 18, 65 crede II 4, 17 III 27, 63 s. I 7, 35 s. II 1, 53 3, 52. 75. 232 6, 93 ep. I 4, 13 9, 13 credite II 19, 2 ep. I 17, 61 a. 6 credere s. I 2, 19 ep. I 1, 48 7, 61 ep. II 1, 214 creditur s. II 4, 21 ep. II 1, 168 credi a. 339 creditum *(acc. masc.)* I 3, 5 24, 11
credulus I 5, 9 credula I 11, 8 IV 1, 30 credulum *(acc. masc.)* III 7, 13 credula *(nom. plur.)* e. 16, 33
cremato *(abl. neutr.)* IV 4, 53 crematos e. 17, 79
creo creantur IV 4, 29 creandis ep. I 2, 44
Creontis e. 5, 64
crepidas s. I 3, 127
crepo crepat I 18, 5 s. II 3, 33 ep. I 7, 84 crepent a. 247 crepuit II 17, 26 crepante e. 16, 48
crescit I 12, 45 II 2. 13 8, 17. 18 III 23, 11 e. 12, 8 ep. I 1, 80 ep. II 2, 101 crescunt III 16, 36 24, 63 crescam *(fut.)* III 30, 8 crescent s. II 5, 44 crevit IV 4, 46. 62 s. II 4, 15 crevere IV 15, 14 a. 216 crescere ep. II 1, 107 crescentem III 16, 17 IV 6, 38 s. II 5, 98
Cressa I 36, 10
creta e. 12, 10 s. II 3, 246
Cretam e. 9, 29 Creten III 27, 34
Creticum *(acc. neutr.)* I 26, 2

crimine s. II 3, 278 ep. I 7, 56 a. 262 crimina s. I 3, 61 ep. I 18, 80 criminibus *(abl.)* III 7, 14
crinem III 14, 22 crine I 32, 12 II 12, 23 crinibus I 17, 28 crinīs I 15, 20 II 19, 20 III 4, 62 IV 6, 26 9, 14 11, 5 e. 5, 16 crinibus II 5, 24
Crispinus s. I 4, 14 Crispini s. I 1, 120 s. II 7, 45 Crispinum s. I 3, 139
Crispe Sallusti II 2, 3
critici ep. II 1, 51
crocodili e. 12, 11
crocum ep. II 1, 79 croco s. II 4, 68
Croesi ep. I 11, 2
cruciet s. I 10, 78 cruciaverit s. I 2, 22
crudelis IV 10, 1 crudeles ep. I 17, 61 crudelior s. II 8, 61
cruda III 11, 12 crudae e. 8, 6 crudi *(nom.)* ep. I 6, 61 crudis s. I 5, 49
cruentus s. II 5, 15 cruenta III 2, 11 cruentum *(acc.)* I 2, 39 cruento II 14, 13 ep. II 1, 150 cruenta II 8, 16 cruentis *(abl.)* s. II 3, 223
crumena ep. I 4, 11
cruor e. 3, 6 7, 20 s. I 8, 28 cruoris a. 476 cruorem s. II 3, 275 cruore II 1, 36 13, 7 e. 17, 32. 51 cruoribus *(abl.)* II 1, 5
crus s. I 2, 81 *(acc.)* s. I 6, 27 *(voc.)* s. I 2, 92 crure s. I 2, 102 ep. I 17, 59 cruribus II 20, 9 s. I 2, 131 crura II 19, 32 e. 4, 4 cruribus s. I 3, 47
crustula s. I 1, 25 s. II 4, 47
crustum crustis *(abl.)* ep. I 1, 78
crux cruce s. I 3, 82 s. II 7, 47 ep. I 16, 48
cubili IV 15, 16 cubilibus e. 5, 69 cubilia e. 12, 12 16, 38 s. I 3, 100
cubital *(acc.)* s. II 3, 255
cubitum *(acc.)* s. II 4, 39 cubito I 27, 8 s. II 5, 42
cubo cubat s. I 9, 18 ep. II 2, 68 cubet e. 3, 22 12, 5 cubans s. II 6, 110 cubantis I 17, 11 s. II 3, 289
cuculum s. I 7, 31
culices s. I 5, 14
culinae s. II 5, 80 culinam s. I 5, 38. 73
culmo s. II 2, 124
culpa III 24, 34 e. 7, 14 ep. I 18, 79 culpae III 6, 17 ep. I 9, 10 a. 31 *(dat.)* III 27, 38 culpam IV 5, 24 a. 267 culpā I 6, 12 s. II 2, 123 6, 7 ep. I 1, 61 14, 13 culpae IV 4, 36 culpas III 11, 29 IV 15, 11
culpabit a. 446 culpante III 1, 31 s. I 4, 82 culpatur s. I 2, 11 culpantur s. II 3, 7 culpari IV 5, 20 s. I 4, 25
cultello *(abl.)* ep. I 7, 51
culter cultro *(abl.)* s. I 9, 74
cultor I 34, 1 a. 117
cultura III 24, 14 ep. I 18, 86 culturae ep. I 1, 40
cultus I 8, 16 *(gen.)* s. II 2, 66 cultum s. II 3, 323 cultu ep. II 2, 123 cultūs IV 4, 34 *(acc.)* I 10, 2 IV 9, 15
cululis *(abl.)* I 31, 11 a. 434
cum *(praep.)* I 1, 31 12, 44 17, 23 18, 8. 13 19, 15 24, 4 31, 19 33, 12 34, 15 35, 27 37, 9 II 5, 8 7, 6 8, 11 11, 22 III 1, 36 3, 24 17, 16 18, 12 19, 20 29, 3. 21. 35 30, 9 IV 1, 26 4, 67 7, 5 12, 21 15, 27 e. 4, 8 17, 37 s. I 1, 58 2, 57. 58 *(bis)* 3, 70 4, 5. 50. 52. 66. 81. 105 5, 81 6, 117. 118 7, 5. 17. 20 8, 25. 41. 42. 50 9, 43 10, 49. 85 s. II 1, 73. 76 2, 17. 96. 115. 117. 122 3, 25. 58. 112. 229 *(bis)* 4, 73. 74 5, 8 7, 9. 35. 67 8, 14. 21. 90 ep. I 2, 24. 35 6, 18. 36 7, 13 10, 21 13, 15 14, 40 15, 19 18, 33 ep. II 1, 5. 25. 132. 142. 203. 246. 268 2, 93. 110. 179. 206 a. 145. 260. 358. 375. *(suffix.)* I 7, 31 30, 5 32, 2 II 1, 39 6, 1. 21 7, 1. 9 III 2, 28 4, 29 9, 24 *(bis)* 21, 1 e. 1, 8 4, 2 9, 3 s. I 1, 102 3, 57 4, 137 9, 43. 68 s. II 1, 51 2, 7. 70 3, 198. 224. 260 5, 82 7, 112 ep. I 1, 97 6, 68 7, 62. 70 14, 20 18, 30 ep. II 1, 68. 87 2, 3. 23. 76. 145 a. 153. 175
cum *(coniunctio* a) *c. indic.)* I 2, 7 13, 1 18, 10 25, 13 29, 13 II 7, 11 *12, 25 17, 25 III 3, 50 5, 29 18, 10 20, 5 27, 71 29, 40 IV 5, 40 7, 21 10, 2 14, 27 e. 2, 17. 29 5, 52. *55. 65 6, 9 9, 7

10, 13. 19 12, 8. 13 15, 3 s. I 1, 104. 114 2, 71. 114. 116. 122 3, 87. 97. 99 4, 89. 133 5, 20 6, 7. 108 8, 2. 17 9, 21 10, 55 s. II 1, 18. 23. 62 2, 5. 14. 43. 98 3, 30. 61. 72. 73. 90. 131. 199. 202. 211. 212. 213. 258. *262. 272. 274. 277. 303 5, 99 6, 101. 111 7, 53. 71. 95. 96 *8, 29 ep. I 1, 97. 108 4, 16 9, 2. 5 10, 17 15, 4. 18. 43 16, 30. 55. 59. 64 18, 40. 82. 84 20, 8. 19 ep. II 1, 205. 220. 221. 223. 224. 226. 261 2, 103. 161 a. 16. 96 (b) *c. coni.)* I 7, 22 15, 1 33, 13 II 19, 21 III 24, 59 e. 5, 35. 39 8, 3 12, 18 s. I 1, 32. 38. 86. 92 2, 31. 67 3, 21. 25. 60. 121 4, 11. 22. 107. 112. 113. 125 5, 59 9, 6. 10. 12 10, 25 *(bis)*. 28. 31 s. II 3, 37. *262. 286. 318 4, 4 6, 88 7, 40. 65 *8, 29 ep. I 1, 104 6, 25 12, 14 15, 40 16, 69 18, 50 ep. II 1, 1. 81. 209 2, 153 a. 56. 253. 331 *(c) omisso verbo)* I 20, 4 s. I 10, 33

Cumas ep. I 15, 11

cumbae II 3, 28

cumēram ep. I 7, 30 cumeris *(abl.)* s. I 1, 53

cuminum *(acc.)* ep. I 19, 18

cumque I 6, 3 7, 25 9, 14 16, 2 27, 14 *32, 15 ep. I 1, 15

cunctetur s. I 2, 122 cunctantem IV 5, 11

cunctus cuncta IV 11, 9 cunctum s. II 3, 63 cuncti ep. II 1, 81 cuncta IV 7, 19 ep. I 11, 4 cunctos c. s. 73 s. I 4, 87 cuncta II 1, 23 III 1, 8 IV 9, 38 s. II 4, 8. 90 ep. I 7, 34 12, 11 18, 96

cuneos I 35, 18

cunnus s. I 3, 107 cunni s. I 2, 36 cunnum s. I 2, 70

cupido I 2, 34 II 8, 14 16, 15 ep. I 18, 98 cupidinis III 24, 51 e. 17, 57 cupidinem II 5, 9 IV 13, 5 cupidine III 16, 39 s. I 1, 61 ep. I 1, 33 cupidinum I 19, 1 IV 1, 5 cupidinibus s. I 2, 111 s. II 7, 85

cupidus ep. I 2, 24 a. 165 cupido s. II 1, 44 cupidum s. II 1, 12 2, 98 ep. II 2, 156 cupidos III 14, 26 cupidē ep. II 1, 100

Cupiennius s. I 2, 36

cupio s. I 9, 5 cupis s. I 9, 14 ep. II 2, 148 cupit s. I 5, 100 ep. I 2, 51 a. 29. 465 cupimus s. I 3, 56 cupiam s. I 9, 53 cupiat s. I 6, 31 ep. I 6, 12 cuperem ep. II 1, 257 cupiet ep. I 16, 65 ep. II 2, 109 cupiens s. II 6, 86 7, 1. 27 ep. I 6, 10 ep. II 2, 35 cupientium III 16, 22

cupressus IV 6, 10 cupresso a. 332 cupressum a. 19 cupressi I 9, 11 cupressos II 14, 23 *cupressūs e. 5, 18

cur I 8, 2. 3. 5. 8 *(bis)* 16, 19 33, 3 II 11, 13 17, 1 III 1, 45. 47 19, 18. 20 IV 1, 33 *(bis)*. 35 10, 7. 8 e. 5, 61 7, 1 12, 2 14, 1 s. I 1, 53 2, 7 3, 26. 77. 126 4, 70 5, 68 7, 34 s. II 1, 41 2, 7. 103. 104 3, 160. 187. 193 7, 104 ep. I 1, 70 2, 5. 37 8, 10 9, 7 17, 17 19, 35 ep. II 2, 183 a. 22. 55. 87. 88. 450. 470

cura I 12, 50 14, 18 II 8, 8 16, 22 III 1, 40 16, 17 IV 14, 1 s. II 4, 93 5, 36 ep. I 10, 18 14, 6 ep. II 1, 151 a. 330 curae *(dat.)* s. I 6, 34 8, 18 s. II 4, 8 ep. I 3, 30 curam e. 9, 37 s. I 6, 32 s. II 4, 48. 85 7, 114 ep. *I 2, 31 4, 12 5, 13 ep. II 1, 216 cura s. II 5, 99 a. 261 curae IV 4, 75 11, 36 curarum IV 12, 20 ep. I 3, 26 curis ep. II 2, 83 curas I 7, 31 II 11, 18 16, 11 III 8, 17 14, 14 21, 15 e. 2, 37 s. I 2, 110 ep. I 2, 49 11, 25 15, 19 18, 101 ep. II 2, 66 a. 85 curis I 22, 11 ep. II 2, 136

curatoris ep. I 1, 102

curia III 5, 7 curiae *(dat.)* II 1, 14

curiosus e. 17, 77

Curium I 12, 41 Curiis ep. I 1, 64

curo I 38, 6 s. II 3, 19 ep. I 1, 11 3, 6 curas III 29, 26 ep. I 14, 28 16, 17 18, 60 curat II 7, 25 13, 39 III 5, 30 c. s. 71 ep. I 17, 58 ep. II 2, 182 a. 98. 297 curem a. 35 cures ep. I 1, 47 12, 15 17, 5 curet IV 5, 28 a. 460. 461 curabis III 17, 15 a. 133 cura s. II 6, 38 curare II 16, 26 s. I 6, 37 s. II 5, 38 ep. II 1, 51 curandi

ep. I 2, 39 curantem ep. I 4, 5 curarier ep. II 2, 151 curatus ep. I 1, 94 curata ep. I 4, 15 curata s. II 2, 80 curandā ep. I 2, 29
curriculo *(abl.)* I 1, 3
curris ep. I 1, 45 currit *II 5, 13 s. II 3, 238 currunt s. I 1, 30 2, 24 ep. I 11, 27 curras I 28, 36 currat s. I 10, 9 currebat s. I 3, 10 s. II 3, 282 curreret s. II 3, 147 curres ep. I 2, 34 currere s. I 1, 91 8, 47 10, 1 s. II 6, 113 *currens e. 5, 28 currente III 10, 10 a. 22 currentia ep. I 3, 4
currum I 34, 8 curru I 12, 58 22, 21 III 6, 44 IV 3, 5 c. s. 9 s. I 6, 23 ep. I 16, 7 ep. II 1, 177 currūs *(acc.)* I 15, 12 e. 9, 22 s. I 1, 114
cursitat s. II 6, 107 cursitant IV 11, 10
cursum a. 67 cursu c. s. 40 s. II 5, 78 ep. I 18, 51 a. 412 cursūs *(acc.)* I 6, 7 34, 4
Curtillus s. II 8, 52
curto curtabit s. II 3, 124
curtus curtae III 24, 64 curto *(abl.)* s. I 6, 104 curtis s. I 9, 70
curule *(acc.)* ep. I 6, 53
curvat III 10, 16 s. II 4, 41 curvantis I 33, 16 curvatos IV 2, 57
curvae I 10, 6 curvo *(abl.)* IV 5, 14 e. 10, 21 ep. II 2, 44 curva III 28, 11 curvis *(abl.)* e. 5, 93
cuspide IV 6, 8 s. II 1, 14
custodia ep. I 1, 22
custodis s. II 3, 123. 151 custodit III 26, 6 custodiet s. II 1, 40
custos II 17, 30 III 4, 79 s. I 6, 81 s. II 6, 15 ep. I 1, 17 a. 239 custodis s. I 4, 118 custodem III 16, 6 ep. II 1, 255 custos I 12, 49 III 22, 1 IV 5, 2 custode I 28, 29 IV 15, 17 ep. I 16, 77 a. 161 custodes IV 12, 10 s. I 2, 98 4, 16 *(acc.)* I 36, 3
cutem I 28, 13 a. 476 cute ep. I 2, 29 4, 15 18, 7
cyathum I 29, 8 cyatho s. I 1, 55 6, 117 cyathos III 8, 13 19, 14 cyathis III 19, 12
Cycladas I 14, 20 III 28, 14
cyclicus a. 136
Cyclopa s. I 5, 63 ep. II 2, 125 Cyclope a. 145 Cyclopum I 4, 7
cycni IV 3, 20 cycnum IV 2, 25
Cydonio *(abl.)* IV 9, 17
Cyllenea *(abl.)* e. 13, 9
cymba *v.* cumba
Cynicum ep. I 17, 18
Cynthiae III 28, 12
Cynthium I 21, 2
Cypria I 1, 13 Cypriae III 29, 60
Cyprus Cypri I 3, 1 Cyprum I 19, 10 III 26, 9 Cypron I 30, 2
Cyri *(regis Persarum)* II 2, 17 Cyro III 29, 27
Cyrus I 33, 6 Cyri I 33, 6 Cyrum I 17, 25
Cytherea I 4, 5 Cythereae III 12, 4

D.

Dacus I 35, 9 II 20, 18 III 6, 14 Daci III 8, 18 Dacis *(abl.)* s. II 6, 53
Daedaleo *(abl.)* II 20, 13 Daedaleā IV 2, 2
Daedalus I 3, 34
dama damae *(nom.)* I 2, 12
Dama s. II 5, 101 7, 54 Damae s. I 6, 38 *(dat.)* s. II 5, 18
Damalis I 36, 13. 18 Damalin I 36, 17
Damasippus s. II 3, 64 Damasippi s. II 3, 65 Damasippe s. II 3, 16. 324
damnabis s. II 3, 279 damnatus II 14, 19 damnatum *(acc.)* III 3, 23 damnati s. II 3, 86
damnosa III 6, 45 ep. I 18, 21 s. II 1, 107 damnose s. II 8, 34
damnum ep. I 16, 56 damno s. I 2, 52 damnum III 5, 27 s. II 3, 300 ep. I 10, 28 damno s. II 2, 96 damnis ep. I 17, 57 damna IV 4, 59 7, 13 damnis ep. I 7, 88
Danaen III 16, 1
Danai II 14, 18 III 11, 23
Danubium IV 15, 21
dapis IV 4, 12 e. 5, 33 17, 66 s. II 6, 89 ep. I 17, 51 dapem II 7, 17 dapes III 1, 18 dapibus I 32, 13 dapes e. 2, 48 3, 8 9, 1 s. II 6, 108 a. 198 dapibus I 37, 4 s. II 6, 67

Dardanae *(dat.)* I 15, 10 Dardanas IV 6, 7
Daunias I 22, 14
Daunius Dauniae IV 6, 27 *(nom.)* II 1, 34
Daunus III 30, 11 Dauni IV 14, 26
Davus s. II 5, 91 7, 2 *(bis)*. 100 a. 237 Davum s. II 7, 46 Davo *(abl.)* s. I 10, 40
de I 1, 10. 20 31, 2 35, 2 II 3, 23 4, 17 7, 23 13, 25 III 6, 24 11, 33 IV 7, 21 e. 2, 55 13, 4 s. I 1, 13. 55. 69 4, 94. 102 5, 28 6, 39 10, 55 s. II 3, 49. 238 5, 82 6, 36. 53. 71. 104 8, 3. 46. 81 ep. I 1, 105 2, 32 4, 16 7, 88 14, 7. 34 16, 19. 55 17, 43 18, 15. 68. 91 ep. II 1, 245 2, 55. 191. 212 a. 243. 257. 327. 337
deae IV 6, 33 *(nom.)* s. II 3, 16
debacchentur III 3, 55
debellata I 18, 9
debes I 3, 6 14, 16 ep. I 3, 30 debet ep. II 1, 37 debemus s. I 3, 43 debent s. I 5, 46 debeas IV 4, 37 debeat a. 312 debebat s. I 9, 37 debentibus ep. I 1, 21 debentia a. 43 debetur s. I 6, 88 debemur a. 63 debitae III 27, 30 debito *(abl.)* I 36, 2 debitā II 6, 23 debita I 28, 32
debilitat I 11, 5
debitor s. I 3, 86
decantes I 33, 3 decantata ep. I 1, 64
decedit III 1, 39 decedunt II 6, 15 9, 11 decedet s. II 4, 53 decessit a. 378 decede ep. II 2, 213 decedere ep. II 2, 152 decedentia *(acc.)* ep. I 6, 3
decem IV 1, 6 2, 53 s. I 3, 12 s. II 3, 69 ep. I 18, 25
December e. 11, 5 Decembri s. II 7, 4 Decembres III 18, 10 Decembrīs ep. I 20, 27
decempedis *(abl.)* II 15, 14
decerpere s. I 2, 79 decerpens e. 2, 19 decerptam I 7, 7
decet I 4, 9. 11 26, 12 III 15, 8 e. 1, 9 13, 5 s. II 4, 26 ep. I 18, 30 decent III 15, 14 ep. I 7, 44 a. 106 deceat III 29, 25 ep. I 6, 62 17, 2 a. 308 decebit s. II 4, 65 ep. I 17, 26 decuit ep. I 17, 23 decuere ep. I 14, 32 decens IV 1, 13 13, 17 ep. I 1, 11 decentem *a. 92 decens I 18, 6 decentes I 4, 6 decentīs III 27, 53 decentius ep. II 2, 216
decidunt II 10, 11 decidit s. I 2, 42 ep. I 14, 29 ep. II 1, 36 a. 458 decidimus IV 7, 14 deciderint *(fut. II)* IV 10, 3
deciens (decies) c. s. 21 s. I 3, 15 s. II 3, 237. 240 a. 294. 365
decipit ep. I 19, 17 decipiunt s. I 3, 39 decipitur II 13, 38 decipimur a. 25 deceptus s. I 2, 65 ep. I 18, 79 decepta s. I 1, 61 deceptum *(acc.)* s. II 2, 30
decīsa *(acc.)* ep. I 7, 59 decisis ep. II 2, 50
Decius Decio s. I 6, 20
declamas ep. I 2, 2
declinat I 33, 7
declive *(acc.)* III 29, 7
decoloravere II 1, 35
decoqueretur s. II 1, 74
decor II 11, 6 a. 157
decorat ep. I 6, 38 7, 6 decorent II 4, 14 decorare II 15, 20 decorari ep. II 1, 266
decorus IV 2, 35 c. s. 61 decora s. I 2, 87 decorum III 2, 13 ep. II 1, 73 decorae I 10, 3 decorum I 32, 12 decoram I 30, 3 decorum II 19, 30 e. 2, 17 s. I 8, 21 decorā ep. I 16, 45 decoro IV 1, 35 decori II 16, 6 decorae III 14, 7 decoris *(abl.)* s. II 7, 41 decorum *(adv.)* ep. I 7, 27
decrescentia IV 7, 3
decreta *(acc.)* c. s. 18
decurrere III 29, 59 ep. I 7, 74 decurrens III 27, 3 IV 2, 5 s. II 1, 32
decus s. II 3, 95 *(acc.)* III 25, 5 IV 6, 27 14, 40 c. s. 48 e. 5, 7 s. II 3, 95 ep. I 17, 42 a. 286 *(voc.)* I 1, 2 32, 13 II 17, 4 III 16, 20 c. s. 2
decutit e. 11, 6
dedecet I 38, 7 dedecuit II 12, 17
dedecorant IV 4, 36 ep. II 1, 245
dedecus s. I 4, 51 dedecori s. I 2, 53 dedecus s. II 2, 96 dedecorum III 6, 32

dedicet I 25, 20 dedicatum *(acc.)* I 31, 1
dedo dedat III 27, 46 deditus s. II 3, 105
dedocet II 2, 20
deducis a. 129 deducit a. 110 deducunt e. 13, 2 deducam s. I 1, 15 *(fut.)* s. I 9, 59 deduxit ep. I 2, 48 deduxisse III 30, 14 deduci I 37, 31 s. II 1, 4 deductus IV 4, 19 deducte II 7, 2 deducti a. 244 deducta ep. II 1, 225
defendis s. II 7, 26 defendit I 17, 3 IV 4, 75 s. I 4, 82 defendas s. I 4, 95 defendat a. 194 defendam *(fut.)* s. I 6, 29 defende IV 6, 27 defendere s. I 3, 14 s. II 5, 34 a. 442 defendens s. II 2, 17 defendente s. I 10, 12
defensor s. II 5, 30
defero detulerit ep. I 16, 34 defer ep. I 12, 23 deferens II 2, 22 deferor ep. I 1, 15 deferar ep. II 1, 269 delatis *(abl.)* s. I 4, 22
deficit ep. I 11, 30 deficiunt s. II 1, 13 ep. I 15, 43 a. 27 deficient s. II 3, 153 defecere IV 4, 35 deficiente ep. I 4, 11
defigo *defixa e. 17, 5 defixis *(abl.)* ep. I 6, 14
*defingit (diffingit) s. I 10, 37
defluit I 12, 29 s. I 3, 31 defluat I 28, 28 III 27, 55 ep. I 2, 42 defluxit ep. II 1, 158
defodiet ep. I 6, 25 defossa s. I 1, 42
deformis *(gen.)* e. 13, 18
defricuit s. I 10, 4
defunctum *(acc.)* III 24, 15 26, 3 defuncta *(acc.)* ep. II 1, 22
defundit *ep. I 12, 29 defundere s. II 2, 58 defuso *(abl.)* IV 5, 34
deget III 29, 42 degere I 31, 20
dehinc e. 16, 65 s. I 3, 104 a. 144
deiecit IV 14, 13 s. I 3, 91 ep. II 2, 30 deiecerit a. 462 deicere s. I 6, 39 deiectum *(sup.)* I 2, 15
dein s. I 3, 101 5, 97
deinceps s. II 8, 80
deinde s. I 5, 37 6, 119 s. II 8, 85
Deiphobus IV 9, 22
delabentis III 29, 35
delassare s. I 1, 14
delectat s. II 1, 28 8, 17 ep. I 17, 7 delectant III 27, 62 IV 12, 11 s. I 3, 40 delectet s. I 1, 57 s II 3, 249 delectent ep. II 2, 127 delectavere ep. I 10, 30 delectare a. 333 delector ep. I 16, 32 delectatur ep. II 2, 59 delectabere IV 1, 23 delectandum ep. II 1, 155 delectando *(abl.)* a. 344
delenit III 1, 43
delevit III 6, 14 IV 9, 10 delere a. 389. 440 delenda *(acc.)* ep. II 1, 69
deliberatā I 37, 29
delibutus e. 17, 31 delibutis *(abl.)* e. 3, 13
deliciarum IV 8, 10 deliciis *(abl.)* ep. I 6, 31
delictum *(acc.)* a. 442 delicta a. 347 *(acc.)* III 6, 1 s. I 3, 79. 141
deligo delecta s. II 8, 32
deliquit s. I 3, 84
delirant ep. I 2, 14 deliret ep. I 12, 20
delirus s. II 3, 107 ep. II 2, 126 delira s. II 3, 293 delirum *(acc.)* s. II 5, 71
delitigat a. 94
Delius III 4, 64 Deliae IV 6, 33 Deliis *(abl.)* IV 3, 6
Delli *(voc.)* II 3, 4
Delmatico *(abl.)* II 1, 16
Delon I 21, 10
Delphi Delphis a. 219 Delphos I 7, 3
Delphicā III 30, 15
delphinum a. 30
delubris III 5, 19 delubra s. I 6, 35
deludet s. II 5, 56
demens s. I 6, 97 10, 74 s. II 3, 133. *303 dementem III 19, 23 s. II 3, 135 dementīs I 37, 7
dementia e. 17, 45
demersa III 16, 3
demeteret s. I 2, 46
Demetrius s. I 10, 79 Demetri *(voc.)* s. I 10, 90
Demetrius servus Demetri ep. I 7, 52
demitto s. I 9, 20 demittit II 13, 34 III 1, 35 ep. I 16, 64 demisit IV 4, 10 s. I 6, 28 s. II 7, 60 demittere s. I 5, 103 ep. II 1, 175 a. 461 demissus s. I 3, 57 demissa III 17, 11 s. I 2, 99 de-

missum s. II 5, 63 *(acc.)* I 28, 11 demissā s. I 2, 95 demissa a. 180 demissis *(abl.)* s. I 2, 25
demo ep. II 1, 46 demas ep. I 20, 22 demeret III 6, 42 dempserit II 5, 14 deme ep. I 18, 94 demere I 1, 20 ep. I 2, 38 demptus ep. II 2, 140
Democritus ep. II 1, 194 a. 297 Democriti ep. I 12, 12
*demovet IV 5, 14 demoveat s. I 1, 39
demum s. I 5, 23
dena *(acc.)* ep. II 2, 33
denarrat s. II 3, 315
denatat III 7, 28
deneges III 16, 38
denique s. I 1, 92. 106 2, 133 3, 34. 76 4, 80 5, 68 ep. I 1, 107 7, 68 13, 3 18, 54 ep. II 2, 58. 127 a. 23. 267
denominatos III 17, 3
denormat s. II 6, 9
dens e. 8, 3 dentem s. II 1, 77 dente I 13, 12 II 8, 3 IV 3, 16 4, 16 e. 5, 47 6, 15 s. I 6, 33 8, 42 s. II 1, 52. 55 6, 87 ep. I 18, 82 ep. II 1, 151 dentes IV 13, 11 dentīs III 20, 10 s. I 8, 48 dentibus ep. I 18, 7 ep. II 2, 29
densentur I 28, 19
densus densa I 7, 20 densum II 13, 32 denso *(abl.)* II 7, 14 densis *(abl.)* III 5, 31
depello depulit ep. I 10, 38 depellere s. *I 2, 6 s. II 5, 78 depulsum *(acc.)* IV 4, 15
deperdat s. I 4, 32 deperdere s. I 2, 61
deperiit ep. II 1, 40
deponas s. II 5, 26 deponent I 36, 18 depone I 27, 18 II 7, 19 ep. I 18, 47 deponere s. I 1, 42 ep. I 1, 35 deponuntur s. II 6, 46 depositum *(acc.)* s. I 6, 25 ep. I 9, 12
deposco s. I 2, 70
deprenderis s. II 7, 43 deprendi s. I 2, 134 deprensa s. I 2, 131 deprensi s. I 4, 114
deproeliantīs I 9, 11
deprome I 9, 7 depromere I 37, 5 ep. I 1, 12
deproperare II 7, 24
depugis s. I 2, 93
depugnare ep. II 1, 184
deridet s. II 3, 53 ep. II 1, 263 derisum *(acc.)* a. 452
deripit e. 5, 46 deripere III 28, 7 e. 17, 78 dereptum I 9, 23 *derepta *(acc.)* III 5, 21 IV 15, 7
derisor s. II 6, 54 ep. I 18, 11 a. 433
derivata III 6, 19
desaevit ep. I 3, 14
descendat III 1, 11 e. 2, 53 a. 387 descenderet e. 7, 7 descendet ep. I 7, 11 descendi ep. I 9, 11 descende III 4, 1 21, 7 descendere s. I 2, 34 ep. I 20, 5
*describit s. II 1, 15 descripsi s. II 3, 34 describitur a. 18 describi s. I 4, 3 ep. II 1, 154 descripta s. II 1, 33 descriptas a. 86
desectam I 16, 15
deserit III 24, 44 deserat ep. I 20, 10 deseret a. 41 deseruit I 19, 10 III 2, 32 ep. I 16, 67 desere III 29, 9 deserere a. 287 deserta ep. II 2, 118 *(acc.)* ep. I 14, 19 desertior ep. I 11, 7
desiderium I 14, 18 desideri e. 17, 80 desiderio I 24, 1 desiderium ep. I 14, 22 desideriis *(abl.)* IV 5, 15
desidero desideret a. 153 desiderantem III 1, 25 desideror ep. I 7, 2
desidia s. II 3, 15
*designat ep. I 5, 16
desilit e. 16, 48 desiliunt III 13, 16 desiliat s. I 2, 130 desilies a. 134 desilire e. 17, 70
desinat a. 4 desinet e. 11, 18 desine I 23, 11 II 9, 17 III 3, 70 15, 4 IV 1, 4 s. I 2, 78 s. II 3, 323 ep. I 18, 30
desipit s. II 3, 211 ep. I 20, 9 desipiant s. II 3, 47 desipere IV 12, 28
desistant s. I 3, 3 desistam s. I 9, 58 destiti e. 11, 5
desperat a. 150 desperes ep. I 1, 30 desperandum I 7, 27
despice III 7, 30
destinat III 13, 5 destinet s. II 3, 83. 217 destinatā II 18, 30 destinatis II 7, 20
destituit III 3, 21

destringere s. II 1, 41 destrictus III 1, 17
desum s. I 4, 134 deest ep. I 12, 24 desunt III 16, 43 18, 6 ep. I 1, 58 desis s. II 5, 89 desit II 1, 10 s. II 3, 123 ep. II 2, 52 desint I 36, 15 deero s. I 9, 56 s. II 1, 17 deerit s. II 2, 98 defuisse e. 5, 41
desumpsit ep. II 2, 81
desurgat s. II 2, 77
deterget I 7, 15
deterior s. II 8, 44 deterioribus III 5, 30 deterius s. I 5, 67 deterrima s. I 5, 7 deterius *(adv.)* s. I 10, 90 ep. I 10, 19
detero detereret s. I 10, 69 deterere I 6, 12
deterret I 16, 10 deterreret s. I 4, 112 deterruit a. 392
detestatio e. 5, 89
detestata *(plur.)* I 1, 25
detinet ep. I *2, 5 5, 28 detinuit I 33, 14
detorquet II 12, 25 detorseris s. II 2, 55 detorta *(plur.)* a. 53
detrahet ep. I 16, 34 detraxerat e. 9, 9 detrahere s. I 10, 48 s. II 1, 64 detractam s. II 3, 239
detrimenta *(acc.)* ep. II 1, 121
deus I 3, 21 18, 3 27, 22 34, 13 III 16, 43 29, 30 e. 11, 13 13, 7 14, 6 *(bis)* s. I 1, 15 8, 3 s. II 7, 24 8, 62 ep. I 11, 22 16, 78 ep. II 2, 188 a. 191. 227. 464 dei a. 239 deo I 5, 16 deum I 12, 3 III 25, 19 IV 5, 32 8, 8 12, 11 s. I 8, 3 deo III 16, 8 di I 11, 2 12, 31 14, 10 17, 13 III 4, 66 6, 7 IV 7, 18 13, 1 *(bis)* s. I 4, 17 s. II 3, 16. 191 6, 4. 54 8, 75 ep. I 4, 6. 7 18, 108 ep. II 1, 138 2, 152 a. 373 deorum I 10, 5. 19 12, 14 28, 7 34, 1 35, 37 37, 3 II 1, 25 15, 19 III 3, 36. 71 6, 3 27, 50 IV 2, 13 4, 2 9, 47 e. 5, 1. 94 15, 3 s. I 6, 35 s. II 3, 295 ep. II 1, 6 a. 83. 391 deūm s. II 2, 104 6, 65 dis I 1, 30 17, 13 31, 13 II 7, 4 17, 2 IV 6, 41 c. s. 7 s. II 3, 123. 284 6, 22 deos I 1, 6 5, 6 8, 2 24, 12 36, 3 II 18, 12. 27 III 3, 21 23, 16 IV 2, 13 4, 48 15, 28 c. s. 73 s. I 5, 101. 102 7, 33 s. II 6, 52 ep. I 7, 94 16, 58 a. 200 di c. s. 45. 46 dis III 4, 20 6, 5 16, 22 s. II 3, 8
devēnit ep. I 6, 27
deversoria ep. I 15, 10
devexi I 28, 21
devictus IV 4, 39 devictis I 29, 3
devinctior s. I 5, 42
devites ep. I 1, 44
devius devio III 25, 12 devium II 11, 21 deviae I 17, 6
devocare e. 17, 5
devolet s. II 5, 11
devolvit IV 2, 11
devovet s. II 3, 219 devota III 4, 27 23, 10 devoti e. 16, 9 devota *(acc.)* IV 14, 18
dexter s. II 3, 38 dextera s. II 1, 54 ep. II 1, 205 dextra s. I 8, 4 dextro s. I 2, 125 dextram ep. I 6, 51 7, 94 dextrum ep. I 16, 6 dexterā I 2, 3 e. 7, 10 dextrā II 17, 29 III 3, 52 dextro s. II 1, 18 dexteras III 19, 21 dextras IV 4, 21 dexteris e. 7, 1 dexterius s. I 9, 45
dextrorsum s. II 3, 50
diadema *(acc.)* II 2, 21
Diana IV 7, 25 c. s. 70 a. 454 Dianae II 12, 20 III 4, 71 e. 17, 3 c. s. 75 a. 16 Dianam I 21, 1 Diana c. s. 1 e. 5, 51
diaria *(acc.)* ep. I 14, 40
dicacis s. I 4, 83 dicacīs a. 225
dico III 3, 58 s. I 2, 48 5, 57 s. II 3, 323 5, 23 dicis s. II 7, 31 ep. I 14, 10 dicit IV 2, 19 ep. I 2, 4 17, 48 dicimus IV 5, 38. 39 dicunt I 8, 14 IV 12, 9 e. 14, 9 ep. II 1, 51 a. 431 dicam I 12, 13 ep. I 4, 2 a. 272 dicas s. I 1, 55 3, 121 ep. I 11, 25 16, 11 18, 68 dicat I 27, 10 s. I 1, 15. 22. 118 3, 19. 127 ep. I 16, 26. 46 17, 60 a. 43. 155. 326 diceret s. I 2, 69 ep. I 15, 37 dicam I 12, 25 III 25, 7 s. I 9, 69 s. II 2, 8 3, 66. 160 5, 59. 84 a. 463 dices I 17, 19 II 12, 10 IV 6, 41 10, 6 s. II 7, 21 ep. I 20, 7 a. 385 dicet *I 7, 9 II 7, 26 ep. I 8, 15 15, 13 a. 450 dicemus IV 2, 50 dixi II 17, 10 s. I

10, 1. 50 s. II 5, 23 ep. I 9, 7 19, 43 ep. II 2, 20 *(bis)* dixit III 5, 20 11, 37 27, 35. 70 IV 4, 49 e. 5, 49 s. I 10, 77 ep. I 1, 84 16, 59 ep. II 1, 206 dixere s. I 6, 55 dixeris s. I 4, 41 s. II 3, 220 6, 39 a. 47 dixerit s. II 5, 97 7, 37 dixero s. I 4, 104 dixerit s. II 3, 298 dic I 8, 1 32, 3 II 11, 22 III 4, 1 11, 7 14, 21 s. I 1, 49 s. II 3, 6 5, 22. 108 7, 92 8, 4 ep. I 1, 62 7, 60 8, 3 16, 31 a. 141 dicite I 21, 1. 2 dicere I 6, 5 19, 12 II 12, 14 13, 30 IV 8, 12 c. s. 8. 76 s. I 1, 24 5, 87 6, 52 9, 10 10, 84 s. II 1, 11 3, 190 7, 1 ep. I *7, 93 16, 73 s. II 1, 67. 106. 252 a. 128. 334 dixisse III 29, 43 s. II 3, 161. 170 a. 328. 416 dicens III 7, 11 dicentis a. 112 dicente III 13, 14 dicitur III 17, 6 s. II 3, 256 ep. II 1, 57 a. 276 dicuntur a. 434 dicatur s. I 2, 5 3, 49. 83 dicerer III 16, 27 dicar III 30, 10 dicetur III 28, 16 dici I 2, 50 ep. I 16, 32 18, 8 a. 43 dictus II 19, 26 III 14, 1 s. II 2, 134 8, 2 a. 393. 394 dicta est ep. II 2, 18 dictum s. *II 2, 56 *(acc.)* ep. I 19, 32 *(neutr.)* c. s. 26 a. 367. 449 dicte ep. I 1, 1 dicto s. II 2, 80 dictae a. 403 dicta *(acc.)* ep. I 15, 6 a. 335 dictis s. II 7, 78 dictu a. 107 dicendum ep. II 1, 155 dicenda *(acc.)* IV 9, 21 ep. I 7, 72 19, 8 dicende ep. I 1, 1 *v.* dictum

dictitet ep. I 16, 22 ep. II 1, 27

dicto dictant ep. II 1, 110 dictabam ep. I 10, 49 dictabat s. I 4, 10 dictet ep. I 6, 50 dictare ep. II 1, 71 dictantis s. II 3, 76 dictari s. I 10, 75 dictata *(acc.)* ep. I 1, 55 18, 13

dictum dicto a. 273 dicta s. II 6, 97 a. 112 *(acc.)* ep. I 5, 25 a. 247 dictis s. I 4, 121

didit s. II 2, 67

diducere s. I 10, 7 a. 326 diductos III 9, 18

dies I 36, 10 II 17, 8 18, 15 III 6, 45 8, 9 14, 13 28, 6 IV 4, 40 5, 7 11, 15 13, 16 e. 17, 25 s. I 5, 20 ep. I 1, 20 5, 10 ep. II 1, 34 a. 293 diei s. I 9, 35 diem I 11, 8 15, 33 II 7, 6 III 29, 42 IV 5, 29 7, 8 c. s. 9 e. 17, 25 s. I 3, 18 6, 128 s. II 2, 83 6, 26. 47 ep. I 2, 35 4, 13 die I 1, 20 13, 20 II 12, 20 13, 1 18, 15 III 21, 6 28, 1 IV 1, 25 5, 39 14, 34 c. s. 23 e. 5, 33 13, 4 s. II 1, 4 3, 291 8, 3 dies II 14, 5 dierum I 9, 14 s. II 2, 60 3, 124 dies II 3, 6 III 29, 20 IV 2, 41 s. I 1, 76 ep. I 2, 30 7, 1 diebus s. I 3, 16 s. II 3, 143 a. 210. 232

Diespiter I 34, 5 III 2, 29

differs ep. I 2, 39 differt s. I 4, 48 s. II 3, 166 differat e. 10, 6 a. 44 different e. 5, 99 distuli IV 4, 21 differ ep. I 11, 23 differre s. II 3, 251 a. 236 *dilatus I 10, 68

differtum s. I 5, 4 ep. I 6, 59

difficilis III 7, 32 a. 173 difficile a. 128 difficilem III 10, 11 s. II 5, 90 difficile s. I 10, 22 difficili I 13, 4 difficilīs s. I 9, 56

diffidit III 16, 13 *diffindere (diffingere) s. II 1, 79 diffissā s. I 8, 47

diffingas I 35, 39 diffinget III 29, 17

diffugiunt I 18, 4 35, 26 diffugēre IV 7, 1

diffundit ep. I 3, 8 diffuderit e. 14, 1 diffundere s. I 5, 10 diffusa *(acc.)* ep. I 5, 4

Digentia ep. I 18, 104

digito *(abl.)* I 9, 24 IV 3, 22 s. II 8, 26 digitos II 20, 12 digitis a. 274

dignor ep. I 19, 40 dignatur IV 3, 14 digner ep. II 2, 86

dignoscere *v.* dinoscere

dignus s. I 3, 24 4, 3 a. 191. 436 digna III 11, 34 21, 6 s. II 2, 40 ep. I 10, 48 dignum ep. I 4, 5 *(acc.)* IV 8, 28 s. I 3, 119 s. II 1, 85 ep. I 7, 24 9, 4 18, 78 dignam a. 283 dignum s. II 3, 4. 6 ep. II 1, 216 a. 138 digne I 27, 20 III 13, 2 digni ep. I 6, 63 a. 24 digna s. I 10, 72 dignis ep. I 7, 22 dignos s. I 4, 25 6, 51 digna II 13, 29 IV 11, 29 a. 183 dignis a. 91 digne I

6, 14 ep. II 1, 164 dignior II 14, 25 dignius s. II 7, 47 dignissima e. 12, 1
diiudicatā III 5, 54
*dilapsus s. I 10, 68 dilapsam IV 13, 28 dilapso s. I 5, 73
dilator a. 172
diligit II 10, 6 ep. I 1, 72 ep. II 1, 260 diligeret e. 12, 24 dilecta II 5, 17 dilectam I 21, 4 30, 2 II 4, 18 dilecte II 20, 7 dilecti ep. II 1, 247
dilucesco diluxisse ep. I 4, 13
diludia *(acc.)* ep. I 19, 47
diluit s. II 3, 241 diluta *(acc.)* s. II 2, 16
diluvies III 29, 40 diluviem IV 14, 28
dimidium *(acc. neutr.)* I 3, 8 ep. I 2, 40 dimidio s. II 3, 318
dimittit s. II 7, 51 dimittes ep. I 10, 45 dimisere ep. II 2, 49 dimittere ep. I 14, 3 dimittitur ep. I 7, 73 dimittar ep. I 7, 18 dimissa ep. I 7, 96
*dimovet IV 5, 14 dimoveas I 1, 13 dimovebit III 8, 10 dimovit III 5, 51 dimovēre I 23, 7
Dindymene I 16, 5
dinosceret ep. I 15, 29 dinoscere ep. II 2, 44
Diomedis a. 146 Diomedi s. I 7, 16 Diomede s. I 5, 92
Dionaeo *(abl. neutr.)* II 1, 39
Dionysi *(gen.)* s. I 6, 38
diotā I 9, 8
dirae diris *(abl.)* e. 5, 89
Dircaeum *(acc.)* IV 2, 25
dirigo direxit IV 9, 18
diripio *v.* deripio
diruit ep. I 1, 100 *(perf.)* IV 14, 30 diruere III 30, 4
dirus II 2, 13 IV 4, 42 dira III 24, 6 e. 5, 89 dirae I 2, 1 dirum III 6, 36 diram ep. II 1, 10 dira e. 5, 61 s. I 9, 31 diris *(abl. fem.)* e. 13, 10
discedo ep. II 2, 99 discedit s. I 5, 93 discedunt s. II 7, 37 discedat s. I 7, 17 discessit ep. I 10, 37 14, 16 a. 378 discedite s. I 1, 18 discedere s. I 9, 8 ep. I 7, 25 14, 16 discedens ep. I 16, 7
discernunt I 18, 11 *discretas II 13, 23
discerpta *(acc.)* s. II 8, 86
discinctus e. 1, 34 discinctā s. I 2, 132 discincti s. II 1, 73
discipularum s. I 10, 91
discit ep. II 1, 262 discunt a. 326 disceret ep. II 1, 133 discet II 20, 20 s. II 3, 299 didici s. I 5, 101 a. 418 didicit ep. II 1, 115 a. 312. 415 didicere IV 14, 8 ep. II 1, 85 disce III 27, 75 ep. I 17, 3 discite s. II 2, 4 discere *III 3, 34 s. I 1, 26 ep. I 1, 48 8, 8 a. 88 discentīs II 19, 3
discolor ep. I 18, 4
disconvenit ep. I 1, 99 14, 18
discordet ep. II 1, 185 2, 194
discordia e. 4, 2 s. I 4, 60 7, 15
discors III 29, 28 s. II 3, 174 ep. I 12, 19 a. 374
discrepat I 27, 6 s. I 6, 92 s. II 3, 108 discrepet ep. II 2, 194 a. 152 discrepuit a. 219
*discriptas II 13, 23
discrimen II 5, 23
discus s. II 2, 13 disci a. 380 disco *(abl.)* I 8, 11 s. II 2, 13
disertus ep. I 19, 16 diserti a. 370 disertum ep. I 5, 19
disiecti *(gen.)* s. I 4, 62 disiecta *(acc.)* II 19, 15
disiunctum *(acc.)* ep. I 14, 28
dispar ep. I 18, 3 19, 29 dispari I 17, 25 disparem IV 11, 31 dispar e. 7, 12 disparibus s. I 7, 16
dispensare s. I 2, 75
dispeream s. I 9, 47
displicet ep. I 19, 47 displicent I 38, 2
displosa s. I 8, 46
disquirite s. II 2, 7
dissentis s. II 1, 79 dissentire ep. II 2, 61 dissentientis III 5, 14
dissidet III 8, 20 ep. I 1, 96 dissidens II 2, 18
*dissignatorum ep. I 7, 6
dissiluit ep. I 18, 42 dissilire e. 17, 29
dissimilis s. I 4, 112 dissimile s. I 6, 49 dissimilem s. II 3, 313 8, 28 dissimiles ep. I 10, 3
dissimulator ep. I 9, 9
dissimulo dissimulat II 20, 17 dissimules ep. I 16, 23 dissimulare s. I 9, 66

dissipat II 11, 17 dissipabit e. 16, 14 dissipare e. 17, 48
dissociabili I 3, 22
dissocientur ep. I 16, 5
dissolvas s. I 4, 55 dissolve I 9, 5
distinet IV 5, 12 ep. I 2, 5 distenta *(acc.)* e. 2, 46 distentius *(acc.)* s. I 1, 110
distinguet II 5, 11 distinguere ep. I 10, 29
disto distat IV 9, 29 s. II 2, 29 3, 260 ep. I 17, 44 ep. II 2, 195 distet III 19, 1 distent ep. I 7, 23 *distabat s. II 2, 53 distabit s. II 3, 210 ep. I 18, 4 distare ep. I 7, 48 distantia *(acc.)* ep. II 1, 72
distorquens s. I 9, 65 distortis *(abl. neutr.)* s. I 3, 47
districtum *(acc.)* s. II 8, 68
ditescere s. II 5, 10
dithyrambos IV 2, 10
dito ditavit e. 1, 32 ditaverit a. 57 ditasse e. 17, 60 ditantis ep. I 6, 6
diu I 2, 45 IV 1, 1 4, 22 5, 2 13, 24 ep. I 2, 70 13, 1 19, 2 ep. II 1, 103 2, 115 a. 39. 65
diurnā s. II 7, 17 a. 269 diurno ep. I 19, 11 a. 209 diurnos ep. II 2, 79
dius dia s. I 2, 32
divellat ep. I 10, 18 divellet II 17, 15 divellere s. I 8, 27 divelletur I 36, 19 divolsus I 13, 19
diversum ep. I 18, 5 ep. II 1, 195 diversa *(acc.)* s. I 1, 3. 109 ep. II 2, 62 diversis s. I 3, 114
dives I 10, 14 31, 10 II 3, 21 12, 21 18, 10 IV *7, 15 11, 23 12, 24 e. 15, 19 s. I 1, 65. 95 2, 13 *(bis)*. 74 3, 124 7, 4 s. II 1, 59 3, 168 5, 14 6, 12 ep. I 1, 84. 106 18, 24 ep. II 2, 185 a. 421 *(bis)* divitis III 24, 2 ep. I 18, 11 ditis e. 2, 65 divitem II 18, 31 ditem s. I 7, 19 divite IV 8, 5 s. II 2, 103 ep. I 15, 19 ep. II 2, 31. 121 a. 409 divitum III 11, 6 16, 23 divitibus III 29, 13 IV 8, 27 s. II 4, 87 ep. I 17, 9 divites e. 16, 42 ditīs I 7, 9 ditior s. I 1, 40 5, 91 9, 51 s. II 7, 52
dividit I 36, 6 s. I 3, 114 dividat e. 11, 16 ep. I 14, 31 divideret s. I 7, 13 divides I 15, 15 divisit s. I 1, 100 divisimus s. I 5, 5 divisse s. II 3, 169 dividens I 34, 6 divisus II 11, 3 divisos s. II 8, 78
dividuo *(abl. neutr.)* ep. I 17, 49
divinare s. II 5, 60
divinus divina III 27, 10 s. I 9, 30 a. 218 divinae s. II 2, 79 divina *(plur.)* s. II 3, 95 divinis s. I 6, 114 a. 400 divinior s. I 4, 43
divitiae III 24, 36 ep. I 12, 6 ep. II 1, 204 2, 155 divitiarum ep. I 5, 8 divitiis s. II 3, 96 divitias III 1, 48 29, 61 s. II 2, 101 5, 22 8, 18 ep. I 4, 7 divitiis II 3, 20 s. II 6, 74 ep. I 7, 36
divum *(acc.)* I 18, 13 divo II 3, 23 III 2, 5
divus III 5, 2 a. 114 diva I 3, 1 dive IV 6, 1 diva I 35, 1 III 22, 4 26, 9 c. s. 17 divi IV 2, 38 divum I 2, 25 IV 6, 22 s. I 3, 117 divis I 9, 9 III 3, 18 14, 6 IV 2, 51 divos II 8, 11 16, 1 III 4, 47 IV 14, 34 s. II 3, 176. 206 4, 88 a. 83 divis IV 5, 1
do e. 17, 1 s. I 2, 126 das s. II 2, 94 3, 288 ep. I 7, 4 ep. II 1, 125 2, 162 dat s. I 1, 89 *2, 124 6, 16 ep. I 5, 10 damus s. I 3, 58 ep. II 1, 221 a. 11 datis III 4, 41 dant I 28, 17 s. I 1, 25 dem ep. II 2, 63 *(bis)* des s. I 4, 44 s. II 3, 259 4, 5 ep. II 2, 16 det ep. I 18, 112 *(bis)* dent s. II 3, 191 8, 76 dabat III 9, 3 s. I 8, 13 ep. I 18, 32 darem IV 14, 4 daret I 37, 20 s. I 2, 52 dabis s. I 4, 105 ep. I 7, 4 dabit I 2, 29 9, 14 s. II 5, 57. 66 ep. I 6, 53 ep. II 2, 124 a. 54 dabimus IV 2, 51 dabunt IV 2, 39 dedi e. 17, 19 dedit I 24, 4 31, 9 II 16, 39 III 29, 54 IV 6, 30 s. I 2, 41. 43. 65 5, 98 9, 60 s. II 2, 37. 81 3, 197. 297 6, 86 ep. I 16, 33 ep. II 2, 82 a. 83. 323 dederunt III 6, 7 IV 13, 23 dedĕrunt ep. I 4, 7 dederim s. I 4, 39 10, 5 dederis IV 7, 20 dederit s. I 1, 2 dederint I 11, 2 dedisses s. I 3, 15 dedisset ep. II 1, 133 da III 19, 9. 10 *(bis)* ep. I

16, 61 *(bis)* date c. s. 3. 47 e. 7, 14 ep. I 17, 48 dare I 28, 25 34, 4 II 12, 18 III 3, 44 12, 2 16, 38 e. 15, 13 16, 27 s. I 2, 5 3, 22 s. II 3, 85 4, 76. 84 ep. I 6, 30 16, 12 ep. II 1, 115 a. 143. 398. 448 dantis ep. II 1, 246 dante ep. I 17, 22 daturus IV 2, 3 c. s. 43 s. II 6, 56 daturos III 6, 47 daturas s. I 8, 29 *ep. II 2, 161 datur e. 16, 66 s. I 4, 138 ep. I 1, 32 ep. II 2, 175 detur III 11, 39 s. I 4, 15 dentur s. II 8, 82 dabitur s. II 5, 11 a. 51 datus I 20, 3 data I 12, 51 a. 264 dati ep. I 1, 103 datum III 7, 17 s. II 2, 31 dato *(neutr.)* III 4, 41 5, 46 a. 21 datis s. I 1, 11 *(fem.)* I 3, 35 *(neutr.)* ep. II 2, 192 dandus a. 157 danda s. II 3, 82

doceo s. II 3, 81 doceat s. I 1, 91 6, 77 docebo s. II 3, 63 a. 306 docui ep. I 13, 1 docuit s. II 2, 50 7, 45 8, 31 a. 280 docuere IV 4, 8 a. 288 doce ep. I 17, 16 docentem II 19, 2 ep. I 20, 17 docentīs III 7, 19 doceri III 6, 21 ep. II 2, 41 doctus I 29, 9 c. s. 75 s. I 10, 19. 52 s. II 4, 19 7, 13. 68 ep. II 1, 82 a. 68 docta III 6, 38 9, 10 docti ep. II 1, 56 doctae IV 13, 7 doctum s. II 4, 3 a. 318. 474 docte III 8, 5 s. II 1, 78 4, 88 ep. I 19, 1 doctā ep. II 1, 135 docti s. I 9, 7 ep. II 1, 117 doctarum I 1, 29 doctos s. I 10, 87 ep. I 18, 96 doctior III 24, 56 s. I 9, 51 doctius ep. II 1, 33 doctissimus s. I 5, 3 docendus ep. I 14, 30 17, 3 docendum *(acc.)* s. I 6, 76

docilis III 11, 1 IV 6, 43 s. II 2, 52 3, 34 *docili c. s. 45 docilem ep. I 2, 64 dociles a. 336

Docilis ep. I 18, 19

doctor IV 6, 25 *s. II 7, 13 doctores s. I 1, 26 *(acc.)* s. I 6, 82

doctrina IV 4, 33 ep. I 18, 100

documentum s. I 4, 110

dolet III 4, 73 a. 95 doleas I 33, 1 doleat s. I 1, 75 ep. I 6, 12 doluere s. II 1, 67 ep. II 1, 150 dolentis ep. I 14, 7 dolentem III 1, 41 IV 4, 62 dolentīs ep. I 2, 53 dolentibus a. 432 doliturus s. I 10, 89 dolitura e. 15, 11 s. I 2, 112 dolendum a. 102

dolium *(acc.)* III 11, 27 dolio e. 2, 47

dolo dolat s. I 5, 23

dolor e. 15, 16 s. I 9, 32 ep. I 2, 60 dolorem ep. I 1, 34 dolore s. I 2, 39 s. II 3, 29 ep. I 2, 55 doloribus e. *17, 64 ep. I 17, 57 dolores s. I 2, 109 s. II 3, 263. 288

dolosa s. II 5, 70 doloso II 1, 8 III 27, 25 s. II 5, 3 dolosi I 35, 28

dolum I 10, 10 dolo s. I 6, 90 dolos e. 2, 47 dolis ep. I 2, 15

domabilis IV 14, 41

domesticus s. I 6, 128 domestica *(acc.)* a. 287

domina s. I 5, 55 dominae II 8, 19 12, 13 IV 14, 44 s. I 5, 67 *(dat.)* III 27, 65 dominam I 35, 6 dominā ep. I 2, 25

dominantia *(acc.)* a. 234

dominus III 1, 36. 38 16, 25 s. II 2, 92 3, 113. 286 7, 75. 93 8, 93 ep. I 18, 74 domini II 13, 12 s. *I 5, 67 ep. I 2, 48 domino II 15, 8 s. II 6, 14 7, 3. 66 dominum II 4, 6 14, 24 ep. I 6, 46 10, 40 16, 10 ep. II 2, 162 domino s. II 5, 12 dominos I 1, 6 ep. II 2, 174

domitor ep. I 2, 19

domo domat I 27, 14 domuit e. 16, 7 domari ep. II 1, 12 domando II 2, 9 domitus III 4, 72 8, 22 domitam I 20, 9 domitā IV 8, 18 domitos I 12, 54 II 12, 6

domus I 4, 17 7, 12 II 12, 8 14, 21 III 3, 26 16, 12 IV 5, 21 11, 6 s. I 2, 129 9, 49 s. II 6, 114 ep. I 2, 47. 51 6, 45 10, 23 16, 44 domūs IV 12, 6 e. 2, 65 s. II 5, 108 6, 88 ep. II 2, 199 domo ep. I 10, 13 domum I 6, 8 15, 5 29, 14 III 7, 29 19, 7 IV 1, 9 2, 17 c. s. 74 e. 2, 40. 62 5, 25 11, 20 13, 16 16, 27 s. I 5, 38 6, 114 s. II 3, 230 5, 6. 37 ep. I 7, 68 15, 24 domo I 3, 29 II 3, 17 11, 21 18, 2 IV 5, 12 12, 24 e. 9, 3 s. II 6, 98. 102 ep. I 7, 53 9, 4 ep. II 1, 104 domi s. I 1, 67 s. II 3,

232 5, 31 ep. I 5, 3 6, 44 19, 36 20, 23 ep. II 1, 230 domibus I 22, 22 domos I 15, 36 28, 5 35, 24 II 12, 24 18, 19 III 1, 22 6, 18 15, 9 24, 10 29, 37 e. 5, 53 s. II 3, 24 ep. II 1, 150 domibus s. II 6, 71
donec I 9, 17 III 5, 45 6, 2 9, 1. 5 e. 17, 33 s. I 3, 103 5, 21 s. II 1, 73 2, 50 5, 96 ep. I 10, 35 16, 23 18, 42. 63 20, 10 ep. II 1, 148 a. 155
dono donat IV 2, 20 s. I 2, 56 s. II 5, 60 ep. I 6, 37 7, 20. 80 18, 111 donant a. 250 donem III 22, 8 dones I 31, 18 s. II 3, 167 donet III 6, 27 c. s. 30 ep. I 18, 100 donent s. II 3, 17 donabat ep. I 15, 32 donarem IV 8, 1. 3 donarent ep. II 2, 152 donavere IV 2, 38 donaris a. 426 donasset s. I 5, 65 donare IV 8, 12 12, 19 s. II 3, 172 a. 426 donandi s. II 5, 79 donatura IV 3, 20 donaberis III 13, 3 donari ep. I 12, 3 donatus ep. II 1, 267 donata ep. II 1, 181 donatum ep. I 1, 2 donata *(acc.)* ep. I 7, 39 donandus IV 2, 9
donum dono ep. I 7, 18 dona *(acc.)* III 8, 27 IV 9, 42 ep. I 6, 7 7, 43 ep. II 1, 243 donis e. 3, 13 ep. II 2, 32
Dorium *(acc. neutr.)* e. 9, 6
dormis I 25, 8 s. II 3, 234 dormirem III 4, 18 dormiet ep. I 18, 34 dormire s. I 5, 17 s. II 1, 7 ep. I 2, 30 ep. II 2, 54 dormitum s. I 5, 48 6, 119 ep. I 7, 73
dormitat a. 359 dormitabo a. 105
dorso *(abl.)* s. I 9, 21 s. II 6, 91 ep. I 10, 38
dos III 24, 21 doti s. I 2, 131 dote III 29, 56 s. I 4, 50 ep. I 6, 36
Dossennus ep. II 1, 173
dotalibus ep. I 6, 21
dotata III 24, 19
drachmis *(abl.)* s. II 7, 43
dracones *(acc.)* IV 4, 11
Drusus IV 14, 10 Drusum IV 4, 18
dubito I 12, 35 dubitem ep. II 1, 80
dubius e. 5, 85 s. I 9, 40 dubiae ep. I 18, 110 dubiā s. II 2, 77 dubios s. II 2, 108 dubiis *(neutr.)* IV 9, 36
ducenta s. I 6, 42 ducentos s. I 3, 11 4, 9 10, 60 ducentis s. II 3, 61
duco s. I 6, 62 ducis I 15, 5 III *17, 5 ducit I 4, 5 III 17, 5 27, 42 IV 4, 60 5, 30 8, 34 s. I 10, 44 s. II 2, 35 ep. I 1, 93 6, 57 ep. II 1, 75 a. 31 ducimus ep. II 2, 202 ducunt ep. II 1, 83 ducat III 27, 2 ep. I 1, 9 18, 20 ducant e. 8, 12 duceret ep. I 3, 27 ep. II 1, 240 duces I 17, 22 IV 1, 22 ducet II 17, 9 III 27, 76 IV 3, 5 ducent a. 451 duxit IV 2, 59 s. II 1, 66 ep. I 20, 28 ducere I 12, 12 III *3, 34 11, 14 IV 7, 6 12, 14 s. II 4, 89 6, 62 ep. I 2, 31 10, 48 a. 318. 396. 427 ducentis IV 9, 38 ducente III 3, 63 ducentia e. 14, 3 ducor s. II 7, 102 duceris s. II 7, 82 duci e. 4, 18 s. II 7, 38 a. 376 ductus ep. I 17, 52 ductum III 3, 29 ductos IV 6, 23 ducta II 12, 11 ducendus s. I 6, 101 ducenda e. 17, 63 *(nom. plur.)* s. I 6, 104
dudum *v.* iamdudum.
duelli III 14, 18 duello *(abl.)* III 5, 38 ep. I 2, 7 ep. II 2, 98 duella *(acc.)* ep. II 1, 254 duellis IV 15, 8
dulcis s. I 3, 69 4, 135 ep. I 18, 86 dulce II 7, 28 III 2, 13 25, 18 IV 12, 28 ep. I 18, 102 ep. II 1, 103 dulcis ep. I 1, 51 dulci I 36, 7 ep. I 4, 8 dulcem III 1, 19 IV 3, 18 s. II 3, 199 dulce I 22, 23. 24 II 6, 10 e. 1, 8 ep. I 7, 27 ep. II 2, 9 dulcis I 26, 9 ep. I 7, 12 dulce I 1, 2 32, 15 dulci I 16, 23 17, 10 37, 11 II 13, 38 III 12, 1 13, 2 IV 5, 12 e. 2, 47 5, 56 9, 38 s. II 4, 64 a. 343 dulces III 23, 7 s. I 3, 139 ep. I 16, 15 19, 5 dulcia s. II 2, 75 a. 99 dulcium IV 1, 4 dulcīs I 9, 15 II 12, 13 III 8, 6 9, 10 e. 2, 40 16, 35 dulcia I 13, 14 s. II 5, 12 ep. I 11, 23 dulcibus *(neutr.)* e. 13, 18 dulcior s. II 4, 16 dulcissime s. I 9, 4
dum I 2, 17 4, 7 6, 9 10, 11 11, 7 16, 26 22, 10 34, 2 37, 6 II 3, 15 10, 2 11, 16 12, 26 III 3, 37. 40 7, 18 11, 23. 50 17, 13 20, 9

21, 24 30, 8 IV 2, 49 12, 26 e. 13, 4 15, 7 s. I 1, 40. 52 2, 24. 127 3, 137 4, 20. 118 5, 13 *(bis)*. 72. 99 6, 8 9, 60 10, 36 *(bis)* s. II 2, 67 3, 31. 81 4, 79 6, 96 7, 45 8, 48. 80. 82 ep. I 2, 2. 21 *(bis)*. 42. 61 7, 5. 7. 48. 79 *(bis)*. 80 11, 20 12, 13 18, 8. 87 19, 16 ep. II 1, 7. 47. 190 2, 27. 127 a. 230. 437. 465

dumeta *(acc.)* III 4, 63 29, 23

dummodo s. I 4, 34

dumtaxat s. II 6, 42 a. 23

duo duarum s. I 8, 45 duobus s. II 3, 169 ep. II 2, 64 duo s. I 7, 15 *(neutr.)* s. I 6, 117 s. II 3, 168

duplicis I 6, 7 s. II 4, 63 duplice s. II 2, 122 duplici ep. I 17, 25

duravit e. 16, 65 s. I 6, 128 ep. I 1, 82 duraveris s. II 4, 72 duraverit s. I 4, 119 durare I 14, 7 duratae *(nom.)* III 24, 39

durus s. I 4, 8 7, 6. 29 ep. I 7, 91 16, 70 dura I 35, 24 s. I 10, 26. 57 s. II 2, 88 4, 18. 27 ep. I 1, 22 durum I 24, 19 s. I 9, 42 durae IV 14, 50 duri ep. II 1, 31 duro *(neutr.)* III 21, 14 durum II 12, 2 IV 1, 7 duram III 7, 32 IV 9, 49 s. I 2, 6 dure IV 1, 40 durā e. 4, 4 duro *(n.)* III 11, 31 s. I 1, 28 dura ep. II 2, 46 duros a. 446 dura I 18, 3 II 13, 27. 28 *(bis)* III 20, 3 e. 11, 22 s. I 2, 40 ep. II 1, 141 *(voc.)* e. 3, 4 duris IV 4, 57 17, 15 *(fem.)* e. 5, 30 s. I 2, 17 durē ep. II 1, 66 durius s. II 3, 22

dux III 3, 5 e. 9, 8 ep. I 19, 23 ducis III 14, 7 s. II 8, 73 a. 315 ducem IV 3, 7 e. 3, 10 9, 24 dux IV 5, 5. 37 duce I 2, 52 6, 4 7, 27 10, 13 II 7, 2 III 3, 24 ep. I 1, 13 18, 56. 62 ducum a. 73 ducibus IV 8, 15 ep. II 1, 19 duces II 1, 21 III 16, 16 IV 15, 29

E.

e s. I 2, 110 4, 87 6, 39. 73 s. II 4, 64 ep. I 6, 60 11, 10

ebibat s. II 3, 122

ebrietas ep. I 5, 16

ebrius s. I 4, 51 s. II 3, 60 ebria I 37, 12

ebur II 18, 1 ep. II 1, 193 eboris ep. II 1, 96 ebur I 31, 6 ep. I 6, 54 ep. II 2, 180

eburnā II 11, 22 III 27, 41 eburnos s. II 6, 103

ecce I 15, 27 s. I 4, 13 9, 60 s. II 3, 264

echinus e. 5, 28 s. I 6, 117 echini *(nom.)* s. II 4, 33 echinos s. II 8, 52 ep. I 15, 23

Echioniae *(nom.)* IV 4, 64

ecquis s. II 7, 34 ecquid ep. I 18, 82

edax III 30, 3 s. II 2, 92 edacibus e. 2, 34 edacīs II 11, 18 edacibus ep. II 1, 173

edicit s. II 3, 227 edixi ep. I 19, 10 edixerit s. II 2, 51

edicto *(abl.)* ep. II 1, 239 edicta *(acc.)* IV 15, 22

ediscit ep. II 1, 60 ediscere ep. II 2, 144

edissere s. II 3, 306

edo est s. II 2, 57 ep. I 2, 39 ĕdit (= edat) e. 3, 3 s. II 8, 90 esset s. II 6, 89 edi s. II 2, 116 edisti ep. II 2, 214 edit ep. I 12, 12 edendi ep. I 16, 22

ēdo s. II 7, 45 edideris a. 390 ede s. II 4, 10 5, 61 edite *(voc.)* I 1, 1 editior s. I 3, 110

edomuit IV 5, 22

Edonis *(abl.)* II 7, 27

edormit s. II 3, 61

edŭcet ep. I 15, 22

edūco educit IV 2, 23 educet ep. I 18, 45 educere s. II 3, 12

edulīs s. II 4, 43

effert a. 111 extulit e. 2, 18 elata s. II 5, 85

efficax IV 12, 20 efficacis e. 3, 17 efficaci e. 17, 1

efficiet III 29, 46

effigies s. I 8, 30

effare e. 17, 37

effractam ep. I 17, 54

effŭgit ep. I 14, 13 effugiet s. II 3, 71 effūgit s. II 3, 315 7, 71 effugerit e. 5, 102 effugere IV 4, 52 ep. I 7, 32

effuderit IV 7, 11 effundi s. II 3, 149 effusi *(neutr.)* ep. I 11, 26

effutire a. 231

egeo ep. I 10, 11 eges s. I 4, 118 ep. I 18, 67 a. 154 eget I 22, 2 s. I 1, 59 s. II 2, 103 ep. I 2, 56 6, 39 egere ep. I 1, 102 ep. II 1, 228 egens IV 8, 10 e. 17, 66 egenti s. II 2, 98 egentem ep. I 17, 22
Egeria s. I 2, 126
ego I 16, 25 18, 11 20, 2 23, 9 II 7, 26 17, 9 20, 5. 6 III 3, 33 5, 18. 21 11, 42 14, 14. 27 19, 21 22, 6 27, 7. 18 30, 7 IV 1, 37 2, 27 4, 69 6, 41 9, 30 12, 22 e. 12, 25 15, 24 17, 74 s. I 1, 15. 79. 103 2, 54. 69. 119 4, 39. 56. 70. 91. 129. 136. 137 5, 7. 30. 44. 48. 82. 101 6, 58 *(bis)*. 62. 87. 110. 122 8, 3 9, 7. 25. 28. 42. 76 10, 31. 37. 48. 76. 87 s. II 1, 74 2, 100. 112. 116. 127 3, 33. 62. 87. 205. 235. 236. 302 4, 73 *(bis)* 6, 60 7, 40. 72. 80. 96. 102 8, 20. 51. 67 ep. I 1, 27 5, 21 7, 34 9, 10 10, 6 14, 4. 10 15, 42 16, 32 17, 19 19, 23. 32. 37. 39. 45 ep. II 1, 111. 250 2, 84. 199 a. 35. 42. 55. 87. 153. 234. 272. 301. 351. 409. 416. 450 mei III 30, 6 mihi I 11, 1 13, 5 14, 17 16, 26 19, 13 31, 17 32, 15 II 6, 13 7, 28 16, 31 17, 2 19, 9 III 3, 22 4, 22 14, 13 16, 35 25, 12 27, 45 29, 52 30, 15 IV 6, 29 8, 9 11, 1. 17 13, 20 e. 4, 2 11, 21 12, 2 15, 18 s. I 1, 66 2, 125 3, 13. 19. 71. 94. 139 4, 104. 134. 142 5, 51. 78 6, 48. 50. 54. 69. 80. 81. 97. 100. 104. 107. 119 7, 35 8, 17 9, 3. 8. 27. 29. 56. 61. 70. 73 10, 76 s. II 1, 17. 44 2, 118. 135 3, 26. 66. 75. 88. 231. 296. 302 4, 1. 90. 93 5, 35. 60. 102 6, 5. 10. 15. 93. 115 7, 75. 81. 104. 116 8, 2. 3. 30 ep. I 1, 1. 7. 19. 23 3, 15 5, 12 7, 4. 44. 63. 92. 93 9, 9 14, 1. 16 15, 2, 11 16, 46. 56. 61. 66 17, 19. 46. 49 18, 17. 107 *(bis)* 19, 19 ep. II 1, 70. 210 2, 41. 61 a. 141. 188. 357. 417 mi s. I 1, 101 2, 57. 131 3, 23 4, 108. 116 9, 50. 71 s. II 6, 27 ep. I 18, 112 me *(acc.)* I 1, 29. 30. 35 5, 13 7, 10 13, 13 16, 22 17, 13 19, 2. 5. 9 22, 9. 17 23, 1 27, 9 28, 21 31, 15. 16 33, 13 38, 7 II 7, 13 12, 13. 14 17, 1. 13. 17. 27 18, 11 20, 17. 19 III 4, 5. 9. 26 9, 9. 13 10, 2 11, 45. 47 19, 28 25, 1 29, 5. 55. 62 IV 1, 29 2, 54 3, 15 13, 20 15, 1 e. 1, 31 2, 49 3, 7 5, 4. 9. 68. 75 6, 4 8, 7 11, 1. 3. 7. 24 14, 6. 15 17, 24. 36. 45 s. I 1, 66. 120 2, 36 3, 63 4, 14. 17. 39. 70. 80. 105. 107. 120. 133 5, 1 6, 6. 40. 45. 53. 58. 59. 70. 72. 89. 92. 114. 123. 125. 130 8, 38 9, 22. 38. 41. 65. 73. 78 10, 32. 78 (men) s. II 1, 28. 40. 45. 57. 75 2, 93. 130 3, 18. 34. 38. 80. 262. 283. 298. 301. 305. 306 4, 89 5, 19. 33. 58. 109 6, 16. 18. 23. 41. 51. 54. 57. 116 7, 37. 44. 45. 47 8, 20. 31 ep. I 1, 3. 13. 15. 19. 27. 70. 74. 101 4, 15 7, 1. 3. 15. 24. 25. 70. 92. 95 8, 10 9, 2 10, 45 14, 1. 6. 16. 19 15, 4. 21 16, 16. 74. 78 17, 15. 20 18, 104 19, 26 20, 20. 23. 27 ep. II 1, 111. 180. 208. 213. 264 2, 12. 20. 46. 49. 65. 79. 127. 138 a. 35. 102. 103 me *(abl.)* I 7, 31 25, 7 II 1, 39 6, 1. 21 7, 1 III 2, 28 3, 64 4, 29 13, 14 21, 1 IV 8, 5 e. 12, 14 16, 66 s. I 4, 96. 102. 137 5, 42 6, 88 9, 23. 68 s. II 1, 51 2, 7 3, 152 (men). 198. 224 5, 84 7, 42 ep. I 6, 68 7, 70 9, 6 14, 20 18, 30 ep. II 1, 68. 87 2, 13. 23. 145. 191 a. 153. 244
egomet s. I 2, 131 3, 23 8, 23 ep. II 1, 220
egredior egressum s. I 5, 1
egregius III 5, 48 egregii I 6, 11 III 25, 4 s. II 6, 58 egregio *(abl. n.)* s. I 6, 67 egregias s. II 3, 24 egregiē s. II 5, 106 a. 47
eheu *I 15, 9 35, 33 II 14, 1 III 2, 9 11, 42 e. 9, 11 *e. 15, 23 s. I 3, 66 s. II 3, 156
eia s. I 1, 18 s. II 6, 23
eiecta *(acc.)* s. I 8, 8
elabi s. II 5, 87
elaborabunt III 1, 19 elaboratum *(acc.)* e. 14, 12
elatrem ep. I 18, 18
Electram s. II 3, 140
elegos I 33, 3 ep. II 2, 91 a. 77

elementa III 24, 52 *(acc.)* s. I 1, 26 ep. I 20, 17 elementis ep. I 1, 27
elephas ep. II 1, 196
Eleus Elea IV 2, 17
elicerent s. I 8, 29 eliciet II 11, 21 IV 12, 17
elidere ep. I 15, 6 eliserit s. II 3, 316
eligit III 6, 26 elige s. I 4, 25
eliminet ep. I 5, 25
elixa *(acc.)* s. II 2, 74
ellebori s. II 3, 82 elleboro *(abl.)* ep. II 2, 137
elocutā III 3, 17
eloquium *(acc.)* a. 217
eludebat ep. I 17, 18 eludente s. I 10, 41 elusus ep. II 1, 47
eluere IV 12, 20 elutius s. II 4, 16
emancipatus e. 9, 12
emendes ep. II 1, 3 emendaturus s. II 8, 85 emendatus ep. I 16, 30 emendata *(acc.)* ep. II 1, 71
emetiris s. II 2, 105
emeto emetat ep. I 6, 21
emicuit ep. II 1, 73
emirabitur I 5, 8
emiserit a. 77 emissum ep. I 18, 71 emisso ep. I 20, 6
emo emat s. II 3, 104 emit ep. II 1, 238 emisti ep. II 2, 18 ematur s. I 1, 74 emendo *(abl.)* s. II 3, 64 empta ep. I 2, 55 emptae s. II 3, 156 emptum ep. I 6, 61 ep. II 2, 165 *(neutr.)* ep. II 2, 168 empto s. II 7, 43 emptas s. II 3, 104 empta ep. I 18, 48 emptis ep. II 2, 168 emendas a. 419
emovit IV 15, 11 s. II 3, 28 emovere ep. II 2, 46
Empedocles ep. I 12, 20 a. 465
emptor III 6, 32 s. II 5, 109 ep. II 2, 167 a. 249 emptorem s. I 2, 88
emunctae s. I 4, 8 emuncto *(abl.)* a. 238
en s. I 1, 15
enatat a. 20
enaviganda II 14, 11
Enceladus III 4, 56
enectus ep. I 7, 87
enervet e. 8, 2
enim I 7, 28 II 5, 13 16, 9 III 16, 7 IV 5, 6 7, 25 11, 33 13, 9 s. I 1, 7 4, 40. 133 s. II 1, 13 3, 94. 124. 132. 166. 201. 225 5, 79 7, 93. 105 ep. I 12, 4 16, 50 18, 19. 32 19, 44. 48 20, 16 ep. II 1, 13. 161. 175. 262 2, 195 a. 108. 212. 248. 299. 428
Enipeus III 7, 23
enitar III 27, 47 *(fut.)* a. 236 enisus III 3, 10
enitescis II 8, 6
Ennius ep. I 19, 7 ep. II 1, 50 Enni s. I 10, 54 a. 56. 259
ensis I 16, 10 III 1, 17 s. I 9, 31 s. II 1, 40 ensem I 37, 23 ense e. 17, 71 enses e. 7, 2 *(acc.)* IV 15, 19
eo s. I 6, 119 it IV 5, 7 s. I 5, 48 ep. I 7, 55 eunt II 14, 5 eas s. II 7, 31. 59 eat III 10, 10 s. I 6, 31 s. II 3, 260 eamus e. 16, 36 ep. I 6, 56 ibam s. I 9, 1 ibant s. I 6, 75 ires ep. I 3, 27 irent s. II 3, 101 ibis e. 1, 1 s. I 3, 138 s. II 7, 66 ibit III 20, 6 ep. II 2, 39. 40 ibimus I 7, 26 II 17, 10 *(bis)* ibunt s. II 1, 19 i III 11, 49. 50 14, 17 s. I 10, 92 ep. I 6, 17 7, 71 ep. II 2, 37 *(bis)*. 76 ire I 2, 15 III 16, 9 27, 15. 43 e. 16, 21 s. I 6, 105. 125 9, 9 s. II 5, 17. 37 6, 26 ep. I 2, 65 6, 26 7, 31. 76 17, 8 ep. II 1, 150. 211 a. 420 euntem s. I 1, 116 euntes ep. II 2, 55 euntium e. 4, 9 euntīs s. I 10, 58 iturus e. 9, 30 iturum I 35, 29
eo *(adv.)* s. I 1, 56 3, 30 6, 89 9, 55 s. II 3, 120 8, 65 ep. II 1, 226 2, 40 a. 222
eodem *(adv.)* II 3, 25 III 1, 38 s. II 7, 52
Eois *(fem.)* e. 2, 51 I 35, 31
ephebi ep. II 1, 171
Ephesum I 7, 2
ephippia *(acc.)* ep. I 14, 43
Epicharmi ep. II 1, 58
Epicuri ep. I 4, 16
Epidaurius s. I 3, 27
epistula ep. II 2, 22
epos *(acc.)* s. I 10, 43
epulae s. II 3, 119 7, 107 epulis I 36, 15 IV 8, 30 epulas III 8, 6 e. 2, 61 epulis s. II 2, 45
epulum *(acc.)* s. II 3, 86
equa II 16, 35 III 11, 9

eques III 2, 4 12, 8 e. 4, 15 16, 12 17, 74 s. I 6, 77. 106 ep. I 2, 65 15, 13 ep. II 1, 185 equitis ep. II 1, 187 equitem III 1, 40 IV 11, 27 s. I 10, 76 ep. I 10, 38 eques *(voc.)* I 20, 5 equites a. 113 equitum II 1, 20 16, 22 III 16, 20 ep. II 1, 190
equestrem a. 383 equestri s. II 7, 53
equidem s. II 1, 79 5, 23 6, 53 ep. II 1, 69
equinae ep. II 1, 45 equinam a. 1 equino *(abl.)* III 4, 34 equina *(neutr.)* e. 8, 8
equitat I 8, 6 equitavit IV 4, 44 equitare I 2, 51 II 9, 24 s. II 3, 248
equus IV 3, 4 ep. I 15, 11 17, 20 a. 248 equi s. I 5, 56 *ep. I 15, 13 equum III 7, 25 IV 2, 18 14, 24 s. II 7, 50 ep. I 1, 8 2, 64 10, 34 a. 84 equo III 24, 54 IV 6, 13 s. II 1, 15 2, 9 equorum I 25, 14 ep. II 1, 95 equis I 7, 9 15, 9. 25 s. I 1, 115 ep. I 7, 41 equos I 34, 8 II 1, 20 e. 9, 17 s. I 2, 86 equis I 6, 3 12, 26 19, 11 III 3, 16 IV 4, 30 s. I 7, 8 s. II 1, 26 a. 162
eradenda *(plur.)* III 24, 51
erepsemus s. I 5, 79
ergo I 24, 5 II 7, 17 e. 2, 9 17, 27 s. I 4, 53 10, 7 s. II 2, 35. 50. 101 3, 5. 89. 156. 192. 220 5, 19. 101 6, 16. 70. 106 ep. I 6, 46 7, 70 18, 78 ep. II 1, 206 a. 304. 353
erigit s. II 3, 150 erigimur s. II 8, 58 erectum *(acc.)* ep. I 1, 69
erilis *(gen. n.)* s. II 7, 60 erile III 27, 63 erilīs ep. II 2, 6
eripiunt IV 8, 32 eripias s. I 4, 57 eriperem s. II 3, 206 eriperet s. I 9, 65 eripiam s. II 2, 23 eripiet s. II 5, 35 ep. I 6, 53 eripuit II 17, 24 eripuere ep. II 2, 56 eripe III 29, 5 s. II 7, 91 eripere a. 423 eripi II 12, 27 ereptus e. 2, 60 ereptum *(acc.)* IV 8, 25
erro I 34, 3 errat III 18, 13 ep. II 1, 65 a. 457 errem III 27, 51 erret s. II 3, 210 errent ep. I 12, 17 erraremus s. I 3, 41 errare III 4, 7 s. I 8, 35 errans II 14, 18 errantīs e. 2, 12
erro *(subst.)* s. II 7, 113
error s. II 3, 49. 51 ep. II 1, 118 2, 140 a. 308. 454 errori s. I 3, 42 s. II 3, 63
erubescendis *(abl.)* I 27, 15
erucas s. II 8, 51
eruet ep. II 2, 115 erutas e. 5, 17
erus s. II 8, 16. 43 eri ep. I 1, 85 erum II 18, 32 s. II 2, 129 ep. I 16, 2 ere s. II 3, 265
ervom ervo *(abl.)* s. II 6, 117
Erycina *(voc.)* I 2, 33
Erymanthi I 21, 7
esca s. II 8, 5 escae s. II 2, 72
Esquilias s. II 6, 33 Esquiliis s. I 8, 14
Esquilini *(n.)* e. 17, 58 Esquilinae *(nom.)* e. 5, 100
esseda ep. II 1, 192
esuriens s. I 2, 115 3, 93 s. II 3, 113
et I 1, 16. 23 2, 2. 9. 18. 34. 35. 39 3, 8. 9. 19. 30 4, 17. 20 5, 6 6, 1. 11 7, 6. 27 8, 16 9, 13 10, 3. 5. 15. 20 11, 6 12, 22. 31. 37. 41. 42. 43. 56 13, 6. 17 14, 5 15, 8. 11. 12. 17. 18 16, 15. 18. 24 17, 2. 6. 11. 14. 27 18, 2. 15 19, 3. 8. 11 20, 6. 9 21, 5. 14 22, 10 23, 4 24, 6 25, 6. 13 26, 1 27, 5. 8 28, 1. 9. 16. 24 29, 2. 12 30, 2. 5. 7 31, 17 32, 2. 3. 11. 13 34, 1. 9. 10. 13 35, 10. 11. 18. 21. 25. 30. 33 36, 2 37, 4. 25. 26 II 1, 2. 4. 7. 14. 23. 25 2, 11. 15. 21 3, 11. 13 *(bis)*. 17. 19. 22 3, 27 4, 10. 15. 21 5, 14 6, 1. 2. 7. 11. 18. 21 7, 9. 11 8, 10. 14 9, 8. 18. 20 10, 10 11, 6. 14 12, 5. 15 13, 1. 2. 5. 6. 9. 17. 18. 22. 23. 26. 31. 35 14, 3. 21 *(bis)*. 26 15, 5. 6. 11. 19. 21 16, 11. 23. 26. 31. 37. 39 18, 9. 18. 24. 28 *(bis)* 19, 3. 9. 10. 16. 25. 31 20, 10. 17. 18. 22 III 1, 1. 15. 37. 39. 45 2, 3. 5. 8. 13. 14. 23. 25 3, 1. 9. 20. 24. 30. 31. 35. 41. 49. 64. 71 4, 1. 6. 15. 18. 25. 31. 34. 36. 46. 53. 59. 64 5, 6. 9. 12. 15. 19. 23. 34. 43 6, 3 9. 11 *(bis)*. 14. 22. 23. 35. 39. 42 7, 10. 19. 31 8, 2. 6. 14. 16. 26 9, 10. 22 10, 7 11, 11. 14 *(bis)*. 21. 26. 35. 39. 49. 50. 51 12, 15 13, 12 14, 10. 17. 18. 21. 26 15, 6 16,

2. 6. 7. 10. 14. 23. 30 17, 2. 3. 7. 10. 15 18, 2 19, 3. 4. 7. 24 20, 13 21, 3. 11. 15. 18. 21 23, 3. 10. 20 24, 2. 4. 11. 13. 22. 24. 26. 46. 48 *(bis)*. 52. 60 25, 6. 10. 13 26, 2. 7 *(bis)*. 9 27, 2. 5. 14. 19. 22. 23. 26. 29. 32. 46. 61. 67 28, 10. 12. 14 29, 3. 6. 7. 9. 12. 15. 19. 22. 26. 27. 37 *(bis)*. 49. 54. 59 30, 5. 11. 15 IV 1, 14. 15. 17. 22 2, 19. 22. 41. 46 3, 11. 16. 24 4, 5. 29. 38. 39. 46. 52. 71. 75 5, 8. 13. 22. 30. 31. 34. 36 6, 3. 15. 34 7, 3. 7. 11. 16. 21 8, 12. 14 9, 7. 14. 16. 35. 37 10, 1. 3. 4 11, 9. 23. 26. 29 12, 6. 11. 25 13, 2. 5. 6. 10. 12. 21 14, 11. 23. 31. 33. 36. 42. 46 15, 2. 5. 6. 8. 9. 12. 13. 14. 20 e. 1, 11. 12. 23 2, 7. 21. 31. 35. 47. 57 4, 1. 4. 9. 14 5, 2. 3. 16. 19. 23. 37. 43. 44. 51. 95. 97. 100 6, 4 7, 15 8, 3. 7. 9 9, 13 *(bis)*. 22. 34 10, 17. 24 11, 21. 22 12, 7 13, 1. 5. 8. 9. 14 15, 1. 7 14, 17. 19 16, 11. 13. 20. 32. 35. 37. 40. 42. 44 17, 3. 10. 17. 20. 21. 25. 30. 45. 49. 50. 58. 77 c. s. 10 *(bis)*. 31. 32. 39. 48. 56. 57 *(bis)*. 58. 61. 71 s. I 1, 37. 41. 55. 71. 93. 118 2, 54. 99. 107. 108. 113. 126. 132 3, 13. 14. 20. 24. 31. 41. 45. 50. 63. 86. 98. 100. 101. 105. 117. 122. 125 *(ter)*. 136. 139 4, 18. 22. 36. 58. 66. 68. 79. 90. 93. 98. 121. 124. 130 5, 10. 36. 40. 43. 46. 49. 53. 57. 78. 95 6, 16. 17. 28. 31. 35. 37. 42. 61. 64. 69. 88. 97. 102. 115. 116 7, 19. 30 8, 27. 30. 39. 41. 43. 44. 45 9, 5. 19. 36. 40. 42. 44. 55. 61. 62. 63. 64. 75. 76 10, 8. 11. 15. 19. 22. 58. 65. 66. 70. 81. 82. 83. 86. 87 s. II 1, 1. 23. 40. 42. 46. 47. 61. 71. 72. 73. 77 2, 1. 5. 16. 26. 57. 58. 63. 87. 98. 115. 122 3, 9. 27. 30. 38. 43. 44. 56 *(bis)*. 73. 92. 97. 98. 106. 107. 142. 146. 159. 165. 170. 172. 178. 181. 183. 188. 192. 198. 203. 213. 218. 224. 232. 244. 261. 269. 279. 282. 309. 311. 313 4, 1. 13. 28. 29. 38. 40. 42. 45. 53. 58. 73. 84 5, 13. 21. 23. 24. 44. 52. 68. 90. 100. 103 6, 2. 3. 14. 16. 28. 29. 32. 34. 39. 43. 46. 47. 61. 73. 76. 82. 116 7, 1. 3. 6. 23 *(bis)*. 26. 36. 40. 67 *(bis)*. 86. 93. 100. 101. 113 8, 11. 20 *(bis)*. 35. 77. 89. 92 ep. I 1, 2. 9. 11 *(bis)*. 12. 16. 19. 34. 35. 41. 47. 48 *(bis)*. 49. 69 *(bis)*. 78. 84. 99. 104 2, 4. 8. 12. 15. 16. 17. 20. 23. 25. 27. 30. 34. 36. 43. 45. 47 *(bis)*. 51. 60 3, 8. 11. 14. 16. 22. 28. 32 4, 9 *(bis)*. 11. 12. 15 5, 7. 8. 9. 14. 27. 30 6, 2. 3 *(bis)*. 6. 7 8. 14. 17 *(bis)*. 20. 22. 26. 27. 31. 36. 37 *(bis)*. 47. 49. 51 7, 7. 8. 9. 11. 13. 20 *(bis)*. 21. 22. 27. 46. 53. 55. 58. 59 *(bis)*. 63. 66. 67. 75. 79. 84. 85. 95 8, 1. 3. 13 9, 2. 3. 13 10, 4. 7. 8. 25. 33 11, 3. 4. 13. 17. 21 *(bis)*. 25 12, 8. 14. 15. 17. 19. 21. 22. 23 13, 9 14, 1. 2. 5. 6. 9. 15 *(bis)*. 16. 19 *(bis)*. 20. 21. 22. 23. 26. 28. 35. 39. 42 *(bis)* 15, 2. 3. 8. 9. 10. 18. 23. 31. 33. 39. 42. 44. 45 16, 3. 4. 9 *(bis)*. 26. 32. 39. 40. 43. 44. 49. 51. 57. 62. 68. 73. 76 17, 1. 6. 16. 19. 23 *(bis)*. 30. 32. 33. 34. 40. 41. 42. 47. 49. 51. 53 *(bis)*. 54 18, 6. 9. 10. 12. 17. 24. 25. 27. 28. 33. 47. 50 *(bis)*. 55. 57. 58. 68. 71. 78. 85. 96. 99. 103. 109. 111 19, 12. 25. 27. 29. 38. 39. 40. 42. 43. 46. 47. 48. 49 20, 3. 4. 7. 20 ep. II 1, 1. 5 *(bis)*. 18. 21. 22. 33. 48. 52. 53. 60. 72. *73. 74. 78. 84. 86. 94. 103. 108. 110. 112. 113 *(bis)*. 118. 123. 124. 129 *(bis)*. 131. 134. 141. *142 *(bis)*. 144. 149. 156. 158. 162. 163 *(bis)*. 165 *(bis)*. 166. 183. 184. 188. 203. 213. 217. 225. 228 *(bis)*. 233. 243. 252 *(bis)*. 253. 256. 261. 263. 267. 269. 270 *(bis)* 2, 3 *(bis)*. 14. 19. 31. 60. 76. 77. 78. 80. 82. 83. 84. 85. 95. 96. 97. 101. 103. 104. 107 *(bis)*. 112 *(bis)*. 114. 118. 120. 124. 128. 134. 135. 138. 140. 142. 153. 158. 160. 174. 175. 183 *(bis)*. 185. 186. 189. 190. 192. 194. 200. 207. 211. 216 a. 2. 11. 14. 15. 16. 17. 19. 23. 24. 39. 42. 44. 52. 56. 57. 62. 66. 69. 72 *(bis)*. 73. 78. 81. 82. 84 *(bis)*. 85 *(bis)*. 95. 96 *(bis)*. 97. 100. 110. 116. 125. 127. 137. 142. 145. 148. 149. 153. 154. 158. 159. 160. 162. 165. 167.

170. 181. 190. 195. 196. 197 *(bis)*. 199. 200. 204. 207. 208. 214. 217. 218. 221. 223. 224 *(bis)*. 228. 230. 234. 237. 248 *(bis)*. 249. 257. 264. 266. 272. 274. 276. 282. 287. 291. 293. 296. 306. 312. 313. 318. 320. 330. 332. 348. 355. 358. 362. 368. 369. 375 *(bis)*. 383. 388 *(bis)*. 392. 395. 400. 404 *(bis)*. 406. 407. 411. 413. 414. 418. 423 *(bis)*. 432. 435. 439. 441. 444. 445. 454. 457. 461. 469

et *(= etiam)* I 4, 11 9, 21 10, 13 12, 25 28, 7 II 10, 17 13, 37 19, 13 III 2, 14. 25 11, 21 14, 21 15, 8 21, 11 27, 5. 25 e. 16, 45 s. I 3, 28 4, 131 9, 25 10, 6. 25. 56 s. II 3, 32. 117. 150. 222. 322 4, 10 ep. I 5, 28 10, 4 17, 5 ep. II 1, 214 a. 93

et *(postpositum)* I 12, 11 29, 14 31, 10 37, 8 III 4, 70 24, 48 *(bis)* IV 7, 15 c. s. 3 e. 1, 12 2, 20 3, 22 9, 13 10, 18 11, 8 16, 2. 40 17, 2 s. I 4, 51 5, 58. 86 6, 11. 70. 101 10, 71 s. II 1, 64 3, 231. 244 4, 74 6, 85 8, 88 ep. I 11, 9 15, 35 ep. II 1, 46 2, 33. 167 a. 157. 394

et — et I 1, 2 7, 13 9, 18 14, 13 23, 8 *31, 17. 18 32, 9 II 3, 15 13, 37 III 4, 8. 41 5, 10 6, 18 11, 5. 6 13, 5 14, 7 17, 2. 3 24, 43 IV 1, 13 15, 31 c. s. 75 e. 11, 9. 10 s. I 3, 54 4, 38 6, 11. 93 7, 3 s. II 1, 16 5, 8. 48. 49 8, 91 ep. I 1, 10. 64 5, 21. 23 6, 34. 35. 42. 45. 46 7, 57 *(quater)* 10, 16 16, 28 18, 22. 38 ep. II 1, 42. 50 *(ter)*. 68 *(ter)*. 137 2, 3. 4. 28. 51 a. 32. 33. 258. 259. 270. 279. 280. 309. 334. 345. 346. 366. 367

etenim IV 5, 17 s. I 6, 54 7, 10 s. II 3, 284 5, 60 7, 37

etiam III 11, 29 IV 6, 19 s. I 2, 44. 82 3, 36. 39 4, 62 7, 5 s. II 3, 97. 122. 306 5, 91 ep. I 3, 30 7, 24 16, 12. 15 18, 76 *(bis)*. 107 ep. II 1, 46. 128. 152. 182 2, 9. 24. 95. 165 a. 46. 76. 216. 221. 252. 429

Etrusca e. 16, 4 Etrusci s. I 10, 61 Etruscum *(neutr.)* III 29, 35 c. s. 38 Etrusco *(neutr.)* I 2, 14 Etruscos s. I 6, 1 Etrusca e. 16, 40

eu a. 328

Euandri s. I 3, 91

Euhias III 25, 9 Euhius I 18, 9 II 11, 17

euhoe II 19, 5. 7

Eumenidum II 13, 36

Eupolis s. I 4, 1 Eupolin s. II 3, 12

Europe III 27, 25 *(voc.)* III 27, 57 Europen III 3, 47

Eurus I 28, 25 IV 4, 43 e. 10, 5 16, 54 Euro *I 25, 20 *(abl.)* II 16, 24 III 17, 11 IV 6, 10

Euterpe I 1, 33

Eutrapelus ep. I 18, 31

evado evasti s. II 7, 68

evaganti IV 15, 10

evaluere ep. II 1, 201

evehit I 1, 6

evellas ep. I 14, 5 evellere s. II 7, 27 evolsis *(abl.)* III 4, 55

evenit IV 4, 65 s. I 3, 28

eventum *(acc.)* a. 148

evertere ep. II 2, 34

evincet II 15, 5 s. II 3, 250

evitare s. I 2, 61 evitata I 1, 5

evolvere s. I 3, 112

ex I 29, 7 II 1, 1 III 2, 6 3', 21 24, 32 30, 12 IV 11, 18 e. 11, 5 16, 47 s. I 1, 51. 52. 56 2, 79 4, 123. 129. 140 5, 66. 77. 103 6, 80 s. II 2, 56 3, 137. 235. 239. 256. 280. 293 5, 56. 85. 108 6, 16. 41. 78 7, 11. 54. 89 ep. I 2, 65 7, 60. 83 11, 5 ep. II 1, 168 2, 153. 190 a. 143. 184. 240. 430. 432

exacuit a. 403

exagitent s. II 6, 54

examen I 35, 31 *(acc.)* e. 2, 65 ep. I 19, 23

examinat s. II 2, 8

exanimem s. I 1, 76 exanimes s. II 6, 114

exanimo exanimas II 17, 1 exanimat s. I 4, 127 ep. II 1, 178 exanimari III 12, 2

exaret e. 8, 4

exauditus ep. I 20, 14 exaudita *(acc.)* a. 50

excantata *(acc.)* e. 5, 45

excerpam s. I 4, 40 excerpens s. II 3, 272

excidium *(acc.)* I 15, 21 excidio III 16, 13

excĭdo excidit *(perf.)* III 5, 29 a. 282 excidere s. I 8, 49
excīdo excidi s. I 3, 76 excisus III 3, 67
excipiant ep. I 1, 79 excipiebat II 15, 16 exciperet s. II 3, 286 excepit IV 9, 23 s. I 4, 134 s. II 7, 49 excipere III 12, 12 excepta ep. II 2, 16 exceptum *(acc.)* a. 452 excepto s. I 7, 25 s. II 3, 46 *(neutr.)* ep. I 10, 50
excitat s. II 3, 148 8, 56 excitare e. 17, 79 excitatur e. 2, 5
exclamat s. I 2, 18 7, 33 9, 76
excludit a. 296 excludat ep. II 1, 38 excludet II 15, 10 exclusit s. II 3, 264 exclusus s. I 2, 67 9, 58 s. II 3, 260
excors s. II 3, 67 ep. I 2, 25
excubat IV 13, 8
excubiae III 16, 3
excusare ep. I 7, 67 excusatus ep. I 9, 7
excutiat s. I 4, 35 excussit s. II 6, 112 excutitur III 9, 19 excussus s. II 3, 20
exemplar ep. I 19, 17 *(acc.)* ep. I 2, 18 ep. II 1, 58 a. 317 exemplaria *(acc.)* a. 268
exemplum s. II 3, 103 *(acc.)* IV 11, 26 exemplo III 5, 15 s. I 1, 33 *(abl.)* s. II 2, 67 exemplis *(abl.)* s. I 4, 106 ep. II 1, 131
exeo exit e. 10, 1 ep. II 2, 83 a. 22 exirem s. I 6, 103 exiret s. I 2, 31 s. II 7, 12 exierit s. I 2, 120 exitura II 3, 27
exercet IV 14, 21 e. 2, 3 ep. I 11, 28 exerceat ep. I 14, 44
exercitatas e. 9, 31
exercitus I 16, 21 ep. I 18, 61
exhauriebat e. 5, 31
exiget IV 15, 18 exegi III 30, 1 exigitur s. I 5, 13 exactā s. II 4, 36 exacto s. I 1, 118 exactos II 13, 31 III 22, 6 exactis *(neutr.)* ep. II 1, 72
exigui I 28, 3 exiguae ep. I 19, 13 exigui ep. I 20, 24 exiguum ep. I 1, 43 exiguo I 18, 10 *(neutr.)* ep. II 2, 198 exiguis III 6, 12 exiguos a. 77 exiguis II 9, 24
exilio v. exsilio
exilis I 4, 17 ep. I 6, 45 exile e. 8, 10
exilium *(acc.)* II 3, 28
eximit II 2, 19 ep. I 5, 18 eximet III 14, 14 *IV 15, 18 exempta ep. II 2, 212
exitio I 28, 18 exitium I 15, 21 II 19, 16 exitio I 16, 17 III 16, 13
exitum III 6, 6 29, 29 e. 17, 81 exitus *(acc.)* IV 8, 34 14, 38
exlex a. 224
exorabilis ep. II 2, 179
exoret ep. I 1, 6
expalluit ep. I 3, 10
expavit I 37, 23
expedit II 8, 9 expediunt IV 4, 76 expediat e. 16, 15 expedies III 24, 8 expediet I 27, 24 expedire e. 11, 25 *expeditus I 22, 11 expedita e. 5, 25 expedito *(abl.)* I 8, 12
expelles ep. I 10, 24 expellet s. II 2, 132 expulit s. II 2, 130 ep. II 2, 137
expendere ep. II 1, 105
expergisceris ep. I 2, 33
experiar s. II 6, 39 experiens ep. I 17, 42 expertus I 3, 34 IV 4, 3 ep. I 18, 87 expertum a. 440 experto s. I 10, 46 expertae III 14, 11
expers III 4, 65 11, 11 *(acc.)* s. II 8, 15 expertes IV 14, 7 expertia *(acc.)* a. 341
expetit e. 11, 3
expiare e. 17, 38 expiatur e. 5, 90 expiandi I 2, 29 expiatis *(abl.)* II 1, 5
exples ep. I 14, 28 exple II 7, 22
explicet s. II 3, 270 explicuit IV 9, 44 s. II 2, 125 explicuere III 29, 16
explosa s. I 10, 77
exponit s. I 7, 22 exponimur s. I 5, 23 exponi a. 89
exprimet a. 33 expressi *(nom.)* ep. II 1, 248 expressa *(acc.)* s. I 7, 29
expugnat III 15, 9 expugnabis s. I 9, 55 expugnare s. II 5, 74
expurgare ep. II 2, 53
exsangue *(acc.)* ep. I 19, 18
exsecat s. I 2, 14 *exsecta e. 5, 37 exsecto *(abl. neutr.)* s. I 5, 59

exsecrata e. 16, 18. 36
exsilis e. 17, 52 exsilit s. II 6, 98
exsilium *v.* exilium
exsiccet I 31, 11
*exsomnis III 25, 9
exsors a. 305
exspecto s. I 5, 83 exspectat s. II 1, 58 ep. I 2, 42 exspectabit ep. I 17, 27 exspectans s. I 5, 9 exspectata *(acc.)* ep. II 2, 25
exspes e. 16, 37 a. 20
exspiravero e. 5, 91
exstinxit III 4, 27
exstinctus ep. II 1, 14
exsto exstat s. I 5, 55 exstant e. 5, 35
exstruat e. 2, 43 exstrue s. II 5, 105 exstructa s. I 5, 98 exstructis *(neutr.)* s. II 6, 105 *(abl. fem.)* II 3, 19
exsudet s. I 10, 28
exsul II 16, 19 III 5, 48 s. II 1, 59 a. 96 exsules III 3, 38
exsultim III 11, 10
exsurdant s. II 8, 38
exta a. 186
extendat III 3, 46 extendere a. 208 extendisse ep. I 20, 21 extentum *(acc.)* ep. II 1, 210 extento *(abl. n.)* II 2, 5 extenta *(neutr.)* II 15, 3
extenuantis s. I 10, 14
exterior s. II 5, 17
externi *(gen. neutr.)* s. II 7, 87
exterret ep. I 6, 11
extimui s. II 3, 174 extimuit a. 415
extorquere ep. II 2, 57 extorta ep. II 2, 139
extra *(praep.)* III 4, 10 ep. I 2, 16 18, 59 19, 36 *(adv.)* ep. II 1, 31
extrahat a. 340 extrahe s. II 5, 94 extractus s. I 1, 11
extremum *(acc.)* III 10, 1 a. 254. 417 *(n.)* ep. I 1, 9 extremo ep. II 2, 69 extremā e. 3, 22 ep. I 1, 6 extremi ep. II 2, 204 extremos III 11, 47 IV 14, 31 s. I 1, 116 ep. I 1, 45 6, 6 extremis ep. I 20, 18 ep. II 2, 204
extricat s. I 3, 88 extricata III 5, 31
extrudere ep. II 2, 11
extuderit s. II 2, 14
exuēre e. 17, 15

F.

faba s. II 6, 63 fabae ep. I 16, 55 fabā s. II 3, 182
fabellam ep. II 1, 200 fabellas s. II 6, 78
faber s. I 8, 2 a. 32 fabri *(nom.)* ep. II 1, 116 fabros ep. II 1, 96 fabri *(vocat.)* ep. I 1, 87
Fabiā ep. I 6, 52
Fabium s. I 1, 14 Fabio s. I 2, 134
Fabricium I 12, 40 Fabricio s. II 3, 36
fabrico fabricaverat s. I 3, 102
fabrilia *(acc.)* ep. II 1, 116
fabula e. 11, 8 s. I 1, 70. 95 2, 21 s. II 5, 61 ep. I 2, 6 13, 9 ep. II 1, 80. 176 a. 190. 320. 339 fabulae *(nom.)* I 4, 16
fabulosus I 22, 7 fabulosae *(plur.)* III 4, 9
facetus s. I 2, 26 4, 7 ep. I 6, 55 facetum *(acc.)* s. I 10, 44
facies IV 13, 22 s. I 2, 87 s. II 4, 12 faciem IV 5, 14 10, 5 s. I 2, 94 5, 62 s. II 8, 36 facie s. I 6, 33 s. II 4, 71
facilis I 25, 5 s. II 5, 76 facile s. II 3, 284 facilem II 11, 8 III 21, 4 s. I 1, 22 2, 119 facili II 12, 26
facinus ep. I 16, 56
facio ep. I 17, 21 facis s. I 4, 79 s. II 3, 132. 322 facit s. I 1, 64 2, 19. 97 s. II 3, 231. 312 7, 117 ep. I 11, 17 15, 4 ep. II 1, 68 a. 467 facimus ep. II 1, 219 faciunt a. 432 faciam III 28, 2 s. I 3, 94. 137 9, 40 s. II 1, 5. 24. 57 ep. II 2, 57 facias s. I 1, 63. 94 4, 59. 122 10, 25 s. II 3, 177. 253 6, 14 ep. I 1, 65 9, 2 ep. II 2, 196 faciat s. I 5, 102 faciant s. I 4, 78 facerem s. I 4, 122 10, 31 ep. II 2, 52 faceres s. I 5, 59 faceret s. I 8, 2 ep. II 2, 13 a. 303 faciam s. I 1, 16 4, 137 9, 41 facies s. I 9, 23 ep. I 1, 60 a. 385 faciet s. II 1, 54 4, 20 5, 66 feci s. II 6, 6 ep. I 16, 46 fecisti ep. I 7, 15 fecit s. I 3, 128 4, 98 10, 20 s. II 3, 138. 202. 322 5, 33 ep. I 17, 38 a. 413. 468 fecerunt s. I 4, 17

fecere s. II 6, 4 8, 55 ep. I 5, 19 fecerat s. I 8, 26 feceris IV 8, 21 fecerit IV 7, 22 s. I 3, 94 ep. I 1, 86 faxis s. II 3, 38 6, 5 fecisset s. I 9, 37 fecissent s. II 3, 85 facere III 24, 43 s. I 6, 18 ep. I 4, 2 6, 2. 47 ep. II 1, 208 fecisse ep. I 17, 5 18, 59 ep. II 2, 109 faciens s. I 4, 135 s. II 6, 43 facientibus ep. I 1, 63 facientia ep. II 2, 23 facturus I 22, 6 s. II 6, 7 faciendo *(abl.)* s. I 10, 70 facienda s. II 6, 28 factus s. I 5, 33 factum s. II 5, 84 *(acc.)* s. I 5, 95 6, 90 s. II 5, 106 factu *(supinum)* s. I 4, 124 factos s. I 10, 58 a. 427 facta ep. II 1, 130 factis ep. II 1, 266

factitet a. 470

facti ep. I 2, 40 factum ep. II 2, 32 facto *(abl.)* s. I 6, 84 facta *(acc.)* s. I 8, 45 10, 43 ep. I 17, 16 ep. II 1, 6. 237 a. 68. 287

facundia IV 7, 23 a. 41. 184. 217

facundus facunda IV 1, 3. 5 facunde I 10, 1

faecula s. II 8, 9

faenore *v.* fenore

faenum *(acc.)* s. I 4, 34

faex faecem s. II 4, 73 faece I 35, 27 III 15, 16 s. II 4, 55 faecibus a. 277

Falerna III 1, 43 Falernum s. II 8, 16 Falerni *(neutr.)* I 27, 10 II 3, 8 11, 19 e. 4, 13 s. I 10, 24 s. II 3, 115 ep. I 14, 34 18, 91 Falerno *(abl. n.)* s. II 2, 15 4, 19. 24 Falernā s. II 4, 55 Falernae I 20, 10 Falernis *(abl. fem.)* II 6, 19

fallax III 7, 20 fallacis I 5, 12 fallacem s. I 6, 113

fallit III 16, 32 17, 12 s. II 5, 50 fallunt ep. I 6, 46 fallat III 24, 60 fallant e. 15, 21 ep. II 2, 127 a. 437 falleret II 5, 22 IV 6, 16 fefellit I 10, 16 e. 3, 7 5, 68 ep. I 17, 10 falle III 11, 40 ep. I 5, 31 fallere II 8, 10 III 14, 20 IV 4, 52 s. II 7, 114 ep. I 16, 61 fallendi ep. I 16, 54 fallentis e. 16, 45 ep. I 18, 103 fallente s. II 2, 12 fallor a. 42 fallimur ep. I 18, 78

falsus ep. I 16, 39 falsum *(acc. neutr.)* ep. I 10, 29 falso *(abl.)* s. I 1, 61 falsis *(neutr.)* s. II 2, 6 falsa a. 151 falsis ep. II 1, 212 *(fem.)* II 2, 19 *(neutr.)* III 7, 14 ep. I 16, 38

falx falce I 31, 9 e. 2, 13 s. I 3, 123

fama I 12, 46 II 2, 8 IV 15, 14 s. I 2, 59. 133 4, 114 10, 63 s. II 1, 36 3, 95. 222 8, 66 ep. I 4, 10 famae *(dat.)* s. I 6, 16 s. II 2, 94 ep. I 18, 49 famam s. I 2, 12. 61 4, 83. 118 s. II 7, 67 ep. II 1, 56 a. 119 famā III 1, 12 s. II 5, 30 ep. I 11, 3

fames III 16, 18 ep. I 18, 23 famem I 21, 13 s. I 2, 6

famosus III 3, 26 s. I 4, 5 famosae a. 469. famosum s. II 7, 51 famoso *(neutr.)* ep. I 19, 31 famosis *(abl.)* III 15, 3 s. II 1, 68

famulus a. 239 famulis *(abl.)* III 1, 36 17, 16

fanaticus a. 454

Fannius s. I 4, 21 10, 80

fanum ep. I 10, 49 fana IV 4, 48 *(acc.)* ep. 16, 19

far s. I 6, 112 farris s. I 5, 69 farre III 23, 20 s. II 8, 87

fartor s. II 3, 229

fas II 19, 9. 13 IV 4, 22 ep. 5, 87 a. 360 *(acc.)* I 18, 10 III 29, 32

fasciculum ep. I 13, 13

fascinum e. 8, 18

fasciolas s. II 3, 255

fascīs I 12, 35 ep. I 6, 53 16, 34 fascibus s. I 6, 97

fasti fastos III 17, 4 IV 14, 4 s. I 3, 112 ep. II 1, 48 fastūs IV 14, 4 fastis IV 13, 15

fastidis s. I 2, 115 ep. I 14, 2 fastidit III 1, 23 ep. II 1, 22 fastidiret ep. I 17, 15 fastidire s. I 3, 44 ep. I 3, 11 fastidienti e. 5, 78

fastidiosus III 1, 37 fastidiosam III 29, 9 fastidiosā e. 17, 73

fastidium *(acc.)* e. 4, 12 fastidia *(acc.)* s. II 2, 14 4, 78 6, 86 ep. I 10, 25 ep. II 1, 215

fastum s. I 6, 95 fastu ep. II 2, 93

fatalis III 3, 19 fatale *(acc.)* I 37, 21 fatali *(abl.)* ep. II 1, 11

fateor s. II 3, 305 4, 4 7, 37 fatetur ep. II 1, 67 fateare s. I 3, 111 fateatur s. I 10, 3 fatebitur s. II 1, 76 fateri ep. II 1, 85 a. 418 faterier ep. II 2, 148 fatentes ep. II 1, 17
fatigas II 11, 12 fatigat s. II 2, 10 fatigent I 2, 26 fatigaret IV 14, 19 fatigatum *(acc.)* III 4, 11 fatigatis III 6, 43
fatum s. I 9, 29 fati II 17, 24 fato *(abl.)* s. I 10, 68 fata III 9, 12. 16 IV 2, 38 13, 23 e. 7, 17 17, 62 *(acc.)* I 15, 5 24, 17 II 13, 16 III 3, 57 11, 28 c. s. 28 fatis I 12, 51
favet III 11, 50 ep. II 1, 88 faveat a. 196 favete III 1, 2 faventium III 24, 46
favillam III 6, 23
Faunus I 17, 2 II 17, 28 Fauno I 4, 11 Faune III 18, 1 Fauni a. 244 Faunis ep. I 19, 4
Favoni I 4, 1 Favonii *(nom.)* III 7, 2
favor IV 8, 26 favorem ep. II 1, 9
Faustā s. I 2, 64
Faustitas IV 5, 18
fausto *(abl.)* ep. II 2, 37 faustis *(abl. neutr.)* IV 4, 26
fautor s. I 10, 2 ep. I 18, 66 ep. II 1, 23 fautoribus ep. I 15, 33
faux fauce e. 14, 4 faucīs s. I 2, 114
fax facem IV 13, 28 face III 9, 13 11, 33 IV 6, 38 facibus *(abl.)* s. I 4, 52
febrem ep. I 16, 22 febrim s. II 3, 294 febrium I 3, 30 febrīs ep. I 2, 48 7, 9
fecunda III 23, 6 s. II 5, 31 *fecundae s. II 4, 44 fecundā s. II 3, 287 fecundi ep. I 5, 19 fecunda *(nom. neutr.)* III 6, 17
felix III 27, 13 IV 2, 48 13, 21 e. 12, 25 felicem s. I 6. 52 9, 12 s. II 7, 31 felix c. s. 26 felices I 13, 17 e. 16, 53 felicīs s. I 1, 12 felices s. I 9, 28 feliciter ep. II 1, 166 felicior e. 15, 17 feliciores *(acc.)* e. 2, 14
femina IV 1. 29 feminae *(dat.)* e. 9, 12 feminā IV 11, 34 feminis I 15, 14 *(abl.)* c. s. 19
femur e. 8, 9 s. I 2, 81
fenerator e. 2, 67
fenestras I 25, 1
fenore e. 2, 4 s. I 2, 13 ep. I 1, 80 a. 421
fera e. 6, 8 ferae *(nom.)* III 3, 41 e. 5, 55 s. I 8, 17 ferarum s. I 3, 109 feris *(abl.)* e. 16, 10
ferax e. 5, 22 feraci *(abl.)* IV 4, 58 c. s. 19 feracīs I 31, 4
fercula s. II 6, 104
fere s. I 3, 96 ep. I 6, 9 17, 24 19, 5 ep. II 1, 236
*Ferenti III 4, 16
Ferentinum ep. I 17, 8
ferias IV 5, 37
feriatos IV 6, 14
feris s. II 3, 274 feriunt II 10, 11 feriat s. II 1, 62 feriant s. II 7, 99 feriam I 1, 36 III 11, 43 feriet a. 350 feriemus II 17, 32 ferient III 3, 8
fero ep. II 2, 102 fers ep. I 17, 22 fert e. 5, 3 9, 13 s. II 3, 68. 185 7, 34 ep. I 14, 9 fertis ep. I 10, 9 ferunt I 4, 10 III 16, 33 17, 2 24, 13 s. I 4, 130 s. II 2, 96 a. 175 feras s. I 10, 34 s. II 3, 185 ferat *III 29, 64 s. I 1, 58 ep. I 6, 15 18, 88 ep. II 2, 17. 96 a. 308 ferant ep. I 16, 9 ferrem III 14, 27 ferres IV 8, 5 ferret s. I 3, 11 ep. II 2, 14 ferrent ep. II 1, 163 feres ep. I 3, 25 7, 17 feret I 7, 25 III 16, 22 *29, 64 IV 1, 16 e. 15, 13 s. II 1, 18 2, 76 5, 13 ep. I 7, 21 14, 23 17, 29 a. 138 feremus e. 1, 11 ep. I 8, 17 ferent e. 16, 21 ep. I 17, 44 tuli s. II 5, 21 tulisti ep. I 18, 55 tulit I 12, 42 II 7, 16 III 6, 46 s. I 5, 42 s. II 5, 86 ep. I 7, 21 ep. II 1, 177 2, 47 a. 217. 343. 413 tulerunt ep. II 1, 246 tuleris IV 8, 22 tulisset s. II 2, 93 tuleris III 23, 1 fer ep. I 5, 6 ferre I 35, 28 II 3, 14 5, 1 6, 2 12, 17 III 27, 74 e. 1, 10 s. I 1, 31 4, 12 6, 121 9, 46 s. II 3, 172 7, 108 ep. II 1, 215. 259 a. 39. 461 ferendo *(abl.)* ep. I 13, 16 ferens II 18, 27 e. 10, 2 s. II 6, 85 8, 15 ferentem s. I 10, 50 ep. I 19, 33 ep. II 1, 141 ferentes

s. II 8, 86 laturus s. II 1, 12 ep. II 2, 38 latura e. 1, 22 s. I 2, 112 laturi *(nom.)* e. 1, 9 fertur I 7, 23 16, 13 III 5, 41 20, 13 IV 2, 11 e. 9, 32 s. I 4, 31 7, 27 s. II 3, 170 6, 80 feruntur III 29, 34 ferar e. 17, 34 ep. II 2, 200 *(bis)* feratur e. 10, 11 ferebar e. 11, 20 ferebaris II 19, 27 ferar II 20, 1 ep. II 2, 200 *ferentur ep. II 2, 112 lata ep. II 1, 153
Feronia *(voc.)* s. I 5, 24
ferox I 6, 3 15, 13 32, 6 35, 10 II 5, 13 III 3, 44 IV 9, 21 a. 123 feroces IV 4, 31 ferocīs III 2, 3 IV 2, 34 ferocior I 37, 29
ferramenta *(acc)* ep. I 1, 86
ferratos s. I 4, 61 ferrata IV 14, 30
ferrum s. I 1, 39 *(acc.)* I 2, 21 35, 40 s. I 4, 20 s. II 3, 136 a. 305 ferro III 11, 32 27, 46 IV 4, 60 6, 9 e. 5, 10 16, 65 s. I 2, 46. 66 s. II 3, 133. 139. 202 7, 58 ep. II 2, 186
fertilis c. s. 29 fertile s. II 4, 31 fertilis III 16, 31 *fertili II 6, 19 fertile IV 3, 10 fertilibus *(abl. neutr.)* II 15, 8
ferulā s. I 3, 120
ferus II 8, 4 ep. I 1, 39 13, 8 19, 12 fera III 29, 40 e. 16, 7 ferī s. I 5, 57 ferae II 12, 1 IV 5, 27 ferum ep. II 1, 156 feris e. 7, 12 17, 11 s. II 6, 92 feros I 10, 2 III 4, 33 ep. I 3, 34 fera I 15, 4
fervet IV 2, 7 ep. I 1, 33 fervent s. II 4, 62 fervens I 13, 4 ferventius s. I 10, 62
fervidus I 30, 5 s. I 1, 38 a. 116 fervidum e. 1, 27 fervido I 9, 10 fervidā e. 17, 32 fervidi IV 13, 26 fervida s. II 8, 38 fervidos II 15, 9 fervidis III 24, 36 *(fem.)* I 1, 4 fervidiore *(neutr.)* e. 11, 14
fervor I 16, 24 s. II 1, 25
Fescennina ep. II 1, 145
fessus III 29, 22 s. I 5, 17 fesso ep. II 1, 221 fessum s. I 6, 125 *(neutr.)* II 7, 18 fessi s. I 5, 94 fessis II 4, 11 III 13, 11 fessos e. 2, 63 c. s. 63 fessas III 4, 38
festinas I 28, 35 ep. I 2, 38 festinat IV 11, 9 ep. I 2, 12. 61 16, 68 ep. II 2, 72 a. 148 festinant ep. II 1, 192 festinantis ep. I 1, 85 festinanti s. I 1, 113
festus III 8, 9 14, 13 18, 11 ep. I 5, 9 festum s. II 2, 83 festo III 28, 1 ep. II 1, 140 festos II 3, 7 s. II 2, 61 festas IV 6, 42 e. 9, 1 festis s. II 3, 143 ep. II 2, 197 a. 210. 232 *(neutr.)* e. 2, 59
feta III 27, 4
fetus *(acc.)* IV 5, 27 c. s. 31
ficulnus s. I 8, 1
ficus e. 16, 46 s. I 8, 47 ep. I 7, 5 ficu s. II 2, 122 ficis *(abl.)* s. II 8, 88
fidelis s. II 3, 147 fideli *(neutr.)* III 2, 25 fidelem II 4, 18 IV 4, 3 s. II 5, 102 fidelis *(voc.)* ep. II 2, 1 fideles a. 336 fidelibus I 1, 27 a. 181 *(abl.)* IV 5, 15 fideliter ep. I 18, 70
Fidenis *(abl.)* ep. I 11, 8
fides I 18, 16 24, 7 35, 21 II 18, 9 III 16, 30 24, 59 IV 5, 20 c. s. 57 ep. I 1, 57 17, 57 18, 17 fidei III 7, 4 fide s. I 3, 95 fidem I 5, 5 ep. I 6, 36 ep. II 2, 10 a. 52 fide I 33, 4 e. 17, 37
fides fidem I 24, 14 fide I 17, 18 e. 13, 9 fidibus IV 9, 12 ep. I 3, 12 ep. II 2, 143 a. 216 *(abl.)* I 12, 11 26, 10 36, 1 II 13, 24 III 4, 4 a. 83
fidicen IV 3, 23 ep. I 19, 33 *(voc.)* IV 6, 25
fidis ep. I 19, 44 fidit I 14, 15 III 24, 20 fidet s. II 2, 108 *ep. I 19, 22 fidens III 4, 50 fidentem ep. I 18, 81 fidentes III 3, 59
fidus IV 9, 40 a. 133 II 12, 16 fidā ep. II 1, 142 fidis s. II 1, 30 fidos ep. I 5, 24 fidis ep. I 8, 9
figit III 24, 5 fige III 15, 2 fixa s. I 8, 7 fixum *(acc.)* s. II 3, 294 ep. I 16, 64 fixae *(nom.)* e. 5, 39 fixis *(abl. neutr.)* ep. I 1, 5
figurā I 2, 41
figurat ep. II 1, 126
filia III 15, 8 s. II 5, 65 filiae III 27, 35 filiam e. 5, 64 filia I 14, 12 16, 1
filius I 2, 43 III 9, 14 27, 68 IV 6, 6 s. I 1, 84 3, 46 4, 50. 109 6, 38 s. II 3, 122. 239 5, 45 6, 49 8, 59 a. 327 filium I 8, 14

filix s. I 3, 37
filo *(abl.)* ep. II 1, 225 fila II 3, 15
findit IV 11, 16 findunt e. 13, 14 findet s. II 5, 39 findere I 1, 11 findetur ep. I 17, 49
fingo IV 2, 32 fingit ep. I 2, 64 fingent IV 3, 12 finxerunt s. I 4, 18 finge a. 119 fingere s. I 4, 84 ep. I 15, 30 ep. II 1, 227 a. 50. 382 finxisse ep. I 9, 8 fingeris a. 367 fingitur III 6, 22 fingentur a. 8 fingi a. 331 fictum *(acc.)* s. I 3, 62 *(neutr.)* a. 240 ficto ep. II 1, 264 ficta a. 52. 338 fictis *(neutr.)* s. II 8, 83
finiet s. II 4, 23 finiret ep. II 2, 146 finire I 7, 17 III 4, 39 s. I 5, 93 s. II 3, 261 finitis I 19, 4 *(abl. neutr.)* ep. II 2, 104
finis I 34, 11 e. 17, 36 s. I 1, 92 5, 104 s. II 8, 60 a. 406 *(gen.)* ep. II 1, 38 finem I 8, 12 11, 2 s. II 1, 35 ep. I 2, 56 finis IV 11, 32 fine I 18, 10 II 18, 30 s. II 7, 107 ep. II 1, 12 fines s. I 1, 106 finium e. 2, 22 finīs III 18, 2 s. I 1, 50 6, 2 finibus I 3, 6
finitimum III 24, 38 finitimi *(nom.)* e. 16, 3
fio ep. I 1, 16 a. 26 fis IV 13, 2 ep. II 2, 211 fit I 24, 19 s. I 1, 1. 44. 56. 117 s. II 1, 32 3, 30 ep. I 7, 83 ep. II 2, 14. 101 a. 329. 357 fiunt e. 5, 52 fias I 16, 27 ep I 13, 9 fiat s. I 2, 118 fieres II 8, 3 fieret ep. II 2, 150 a. 408 fies III 13, 13 fiet III 14, 24 s. II 3, 4. 73 ep. II 2, 5 a. 450. 469 fi s. II 5, 38 fieri s. I 1, 104 2, 104 6, 25
firmaret III 5, 46
firmus e. 1, 16 s. II 7, 26 ep. I 17, 47 firmo e. 12, 3 firmior IV 4, 61
fistula III 19, 20 *(abl.)* I 17, 10 IV 1, 24 12, 10
Flacci s. II 1, 18 Flacco *(abl.)* e. 15, 12
flagello *(abl.)* III 26, 11 s. I 3, 119 flagellis *(abl.)* e. 4, 11 s. I 2, 41
flagitium s. II 2, 82 flagitio III 5, 26 flagitium IV 9, 50
flagito II 18, 13 flagitat s. II 4, 61
flagres e. 5, 81 flagret s. I 4, 125 flagrans I 25, 13 flagrantis III 13, 9 flagrantia *(acc.)* II 12, 25
flamina III 19, 19
flamma I 16, 3 IV 2, 16 4, 43 e. 17, 33 s. I 5, 73 flammā I 27, 20 s. I 5, 99 flammae IV 11, 11 flammis *(abl.)* IV 6, 19 e. 5, 24 ep. II 2, 186
flatu IV 5, 10 a. 205
Flavius Flavi s. I 6, 72
flavus II 3, 18 flava III 9, 19 flavae II 4, 14 flavum I 2, 13 8, 8 flavam I 5, 4 flavo IV 4, 4 flavos e. 16, 33
flebilis I 24, 9 a. 123 flebili IV 2, 21 flebilibus *(abl.)* II 9, 9 flebilior I 24, 10 flebiliter IV 12, 5
flectis II 19, 17 flectere III 7, 25 IV 1, 6 flecti a. 163 flexus IV 6, 21
fles III 7, 1 flebo e. 6, 16 flebis I 25, 10 flebit I 5, 6 s. II 1, 46 flere s. II 8, 59 a. 102 flentis ep. I 17, 56 flentibus a. 101 *(abl.)* s. I 5, 93 fleturum *(voc.)* e. 5, 74
floret e. 16, 44 florent a. 62 florente a. 115
Florus Flore ep. I 3, 1 ep. II 2, 1
flos III 15, 15 flore I 4, 10 III 29, 3 IV 10, 4 flores III 8, 2 florum III 27, 29 floribus II 11, 9 flores I 26, 7 II 3, 14 III 27, 44 ep. I 5, 14 ep. II 1, 79 floribus III 13, 2 IV 1, 32 ep. II 1, 144
fluctūs I 14, 2 fluctibus I 1, 15 28, 26 IV 8, 25 e. 2, 51 a. 30 fluctus III 27, 42 fluctibus II 14, 14 e. 10, 4 ep. II 2, 85
fluitem ep. I 18, 110 fluitantia *(acc.)* s. II 3, 269
flumen IV 4, 38 s. I 7, 27 a. 18 fluminis I 20, 6 III 29, 33 flumen II 6, 11 9, 21 IV 15, 24 s. II 3, 38. 242 flumine II 14, 17 s. I 1, 55 ep. I 11, 4 flumina I 9, 4 34, 9 II 1, 33 IV 7, 4 e. 13, 14 fluminum I 12, 10 flumina s. I 1, 69 ep. I 13, 10 ep. II 1, 252
fluo fluit ep. I 16, 14 fluunt ep. I 1, 23 fluat e. 15, 20 flueret s. I 4, 11 fluxit III 6, 20 e. 7, 19 fluere s. I 10, 50 fluenti s. I 7, 28 fluentem e. 9, 35
fluvii *(nom.)* IV 12, 3 fluvios s. II 3, 55. 57 fluviis I 21, 5 II 5, 6

focalia *(acc.)* s. II 3, 255
focus ep. I 5, 7 focum e. 2, 43 foco I 9, 5 focis *(abl.)* ep. I 14, 2
fodicet ep. I 6, 51
foedus ep. I 3, 35 foedere III 24, 23 foedera *(acc.)* ep. II 1, 24
foedus foeda s. I 5, 60 foedum *(acc. neutr.)* s. II 3, 126 foedo a. 392 *(neutr.)* ep. II 1, 236 foeda III 6, 4 foedis *(abl. fem.)* III 5, 15
Foliam e. 5, 42
foliis *(abl.)* I 23, 6 II 9, 8 III 17, 9 IV 3, 7 s. I 5, 81 s. II 3, 114 ep. I 19, 26 a. 60
follibus s. I 4, 19
fomenta ep. I 2, 52 *(acc.)* e. 11, 17 s. I 1, 82 ep. I 3, 26
fons s. II 6, 2 ep. I 16, 12 17, 45 a. 309 *(voc.)* III 13, 1 fontis ep. I 3, 10 fontem II 19, 10 fonte III 6, 19 a. 53 fontes e. 2, 27 fontium III 13, 13 IV 14, 45 fontibus III 4, 25 ep. I 15, 8 fontīs s. II 4, 94 fontibus I 26, 6
Fonteius s. I 5, 32
fonticulo *(abl.)* s. I 1, 56
for fari IV 6, 18 ep. I 4, 9
foramine a. 203
forensis ep. I 7, 8 forenses a. 245
Forenti III 4, 16
foris *(adv.)* s. I 10, 30 s. II 2, 16 foras ep. I 5, 25 7, 31
foris (subst.) fore s. I 2, 67 fores III 16, 2 foribus III 26, 8 s. II 3, 262 fores III 10, 3 foribus s. II 7, 90
forma II 4, 6 ep. I 16, 4 formae s. II 7, 52 *(dat.)* e. 15, 15 a. 9 formam ep. I 4, 6 6, 37 formā e. 15, 22 formas I 33, 11 s. II 3, 106 formis s. II 2, 30
Formiae Formiarum III 17, 6
Formiani *(nom.)* I 20, 11
formica s. I 1, 33
formido ep. I 19, 46 formidat a. 364 formidet s. II 7, 65 formidare s. I 1, 77 ep. I 18, 93 formidatus III 6, 15 formidatam ep. II 1, 256
formido s. I 8, 4 formidine s. II 7, 77 ep. I 6, 4 16, 53 ep. II 1, 154 2, 207
formidulosus II 17, 18 formidulosis *(abl. fem.)* e. 5, 55
formo format ep. II 1, 128 a. 108 formet a. 307 formabat s. I 4, 121 formasti I 10, 3 formare a. 126 formandae *(nom.)* III 24, 54
formosus s. I 3, 125 6, 31 formosa IV 13, 3 a. 4
formula s. II 3, 45
fornix ep. I 14, 21 fornice s. I 2, 30. 31
fors I 9, 14 s. I 1, 2 6, 54 s. II 1, 59 6, 10
forsan II 16, 31
forset I 28, 31
forsit s. I 6, 49
fortasse e. 13, 7 s. I 3, 20 6, 98 ep. II 2, 164 a. 19
fortassis s. I 4, 131 s. II 7, 40
forte IV 9, 1 e. 16, 15 s. I 1, 48 3, 64 4, 104 9, 1 s. II 1, 80 3, 93. 273 5, 70. 107 7, 29 8, 25 ep. I 1, 13. 70. 95 3, 18 7, 29 12, 7 13, 6. 12 20, 26 ep. II 1, 73. 208 2 2. 34. 95 a. 48. 120. 176. 406
fortis I 6, 1 37, 26 II 10, 22 III 5, 32 IV 4, 53 e. 17, 52 s. I 3, 52 s. II 3, 97 6, 69 7, 86 ep. I 6, 30 7, 46 15, 43 ep. II 1, 50 *(gen.)* IV 2, 43 ep. II 1, 241 forti s. II 3, 216 5, 64 fortem s. II 1, 16 2, 115 5, 20. 102 ep. I 9, 13 forte s. I 10, 43 ep. I 7, 26 forti s. I 5, 92 *(n.)* e. 1, 14 s. II 4, 24 fortes II 16, 17 IV 4, 29 9, 25 s. I 7, 11 s. II 2, 135 ep. II 1, 139 fortium IV 8, 3 fortibus IV 4, 29 fortia s. II 2, 136 fortes I 7, 30 fortior III 3, 50 fortissima s. I 1, 100 fortiter I 14, 2 s. II 3, 42 ep. I 15, 27 fortius s. I 10, 15 ep. I 14, 4
fortuitum *(acc.)* II 15, 17
fortuna I 7, 25 31, 10 34, 15 37, 11 III 3, 62 29, 49 IV 4, 71 14, 37 e. 4, 6 s. II 2, 126 7, 88 ep. I 11, 20 ep. II 1, 94. 191 a. 201 fortunae II 1, 3 s. II 6, 49 ep. I 7, 54 12, 9 ep. II 1, 32 *(dat.)* ep. I 1, 68 fortunam III 27, 75 s. II 7, 23 8, 85 ep. I 5, 12 8, 17 a. 137 fortuna s. II 8, 61 fortunā s. I 9, 45 fortunarum a. 109 fortunis a. 112

fortunatum *(acc.)* ep. I 6, 49 fortunatam ep. I 11, 14 fortunati *(voc.)* s. I 1, 4 fortunatius *(acc.)* a. 295
fortunaverit ep. I 11, 22
forum ep. I 16, 57 *(acc.)* IV 2, 43 e. 2, 7 s. I 6, 114 ep. I 6, 20. 59 19, 8 foro *(abl.)* s. I 4, 75 6, 43 s. II 5, 27 ep. I 7, 48
Forum (Appi) s. I 5, 3
fossa s. II 3, 59 fossam s. I 8, 28
fossor III 18, 15
foveam ep. I 16, 50 a. 459
fragilis s. I 8, 39 fragili *(neutr.)* s. II 1, 77 fragilem I 3, 10 III 2, 28 fragili III 23, 16
frangit e. 10, 8 frangas ep. I 13, 19 frangat I 35, 16 s. II 8, 72 fregi II 7, 7 fregerit e. 3, 2 s. I 3, 116 frangere I 23, 10 III 27, 47 a. 473 fregisse II 13, 6 frangatur s. I 2, 128 fractus III 3, 7 s. I 1, 5 fracta II 7, 11 s. II 3, 19 8, 81 fractā s. II 1, 14 fracto ep. I 17, 59 fractos e. 10, 6 fractis II 14, 14 *(fem.)* a. 20
frater I 27, 11 e. 17, 43 ep. I 6, 54 18, 63 ep. II 2, 87 a. 313 fratrem ep. I 14, 7 fratre s. I 10, 85 ep. I 14, 7 fratres I 3, 2 III 4, 51 fratrum I 35, 34 s. II 3, 243 ep. I 18, 41 ep. II 2, 183 fratres II 2, 6
fraternae e. 7, 18 fraternum *(acc. neutr.)* ep. I 3, 35 fraterno s. II 5, 16 fraternā I 21, 12 fraternis ep. I 18, 43 *(abl.)* ep. I 10, 4
fraudatis *(abl. fem.)* s. I 6, 124
fraudulento *(abl.)* III 3, 24
fraus fraudis IV 9, 37 fraudem I 28, 31 ep. II 1, 122 fraude I 3, 28 II 19, 20 c. s. 41 fraudibus ep. I 16, 62 fraudes III 27, 27
fraxinos III 25, 16
frementem IV 14, 23 frementīs e. 9, 17
fremitum III 27, 23
frenato *(abl. neutr.)* ep. I 15, 13
frenum *(acc.)* ep. I 10, 36. 38 frenis s. I 1, 91 frena IV 15, 10 frenis I 8, 7 s. II 7, 74 ep. I 2, 63
frequens I 35, 14 II 17, 25 III 1, 34 frequentes s. II 3, 230 frequentia s. II 3, 25 frequentis c. s. 24
freto *(abl.)* e. 9, 7 freta ep. I 3, 4 *(acc.)* I 3, 16 15, 1. fretis I 33, 15 II 7, 16
fricti *(neutr.)* a. 249
frigidus s. II 6, 50 a. 465 frigida s. II 3, 290 frigidum III 4, 22 frigido *(abl.)* I 1, 25 frigida e. 13, 13 frigidas III 7, 6 frigida ep. I 3, 26 15, 9 frigidior ep. I 16, 13
frigus *(acc.)* I 9, 5 III 13, 10 s. I 2, 6 3, 14 ep. I 11, 13 15, 5 17, 53 frigore s. I 1, 80 s. II 1, 62 ep. I 17, 31 18, 105 frigora IV 7, 9 s. II 6, 45 frigoribus *(abl.)* III 19, 8
frondere ep. I 16, 11
frons frondis IV 4, 58 fronde III 4, 12 IV 2, 36 ep. I 18, 64 ep. II 1, 110 frondes *(acc.)* I 25, 19 III 18, 14 frondibus *(abl.)* I 18, 12 ep. I 14, 28
frons III 13, 4 s. I 5, 59 frontis s. II 2, 125 8, 84 ep. I 9, 11 fronti I 7, 7 frontem III 29, 16 e. 8, 4 s. I 5, 61 fronte I 33, 5 II 5, 16 IV 2, 57 e. 13, 5 s. I 8, 12 ep. I 7, 26 frontium I 1, 29 frontibus *(abl.)* s. I 1, 103
fructus *(acc.)* s. I 2, 79 fructibus ep. I 12, 1
frugaliter s. I 4, 107
frugi s. I 3, 49 s. II 5, 77. 81 7, 3 ep. I 16, 49 a. 207
frumenti s. I 1, 45 s. II 3, 87. 111 ep. I 6, 21 7, 30 15, 14 frumenta *(acc.)* ep. I 16, 72 ep. II 1, 140 2, 161
fruor frueris ep. I 12, 2 fruitur I 5, 9 fruar ep. I 1, 71 fruaris ep. II 2, 198 frui I 31, 17 fruendi ep. I 4, 7
frustra I 24, 11 II 14, 13. 15 III 7, 21 13, 6 e. 17, 72 s. I 10, 46 s. II 2, 54. 98 3, 7 7, 115 ep. I 7, 31 a. 241. 440
frustrere s. II 3, 32
frustum frusta *(acc.)* s II 6, 86 *frustis ep. I 1, 78
fruticeto *(abl.)* III 12, 16
frux frugis ep. I 18, 109 a. 341 fruge III 23, 4 ep. I 16, 10 frugum IV 6, 39 c. s. 29 frugibus a. 67 fruges III 24, 13 IV 7, 11

15, 5 ep. I 2, 27 12, 28 frugibus ep. II 1, 137
fucatus e. 12, 11
fucum ep. I 10, 27 fuco III 5, 28 fucis *(abl.)* s. I 2, 83
Fufidius s. I 2, 12
Fufius s. II 3, 60
fuga III 30, 5 e. 16, 66 s. II 6, 95 ep. I 18, 24 ep. II 2, 16 a. 31 fugae II 13, 28 fugam II 7, 9 13, 17 ep. I 6, 29 7, 28 fugae IV 8, 15 fugas ep. II 1, 121
fugax II 3, 12 5, 17 fugacem III 2, 14 s. II 7, 115 fugaces II 14, 1 fugacīs II 1, 19 IV 6, 33
fugio s. I 6, 126 fugis e. 12, 25 s. I 3, 86 s. II 7, 35 fugit II 11, 5 III 7, 18 s. I 3, 58 6, 13 9, 73 ep. II 2, 75. 77 fugiunt I 12, 30 ep. II 1, 190 a. 455 fugiam ep. I 1, 72 8, 11 fugerem s. I 4, 106 fugeres ep. II 2, 150 fugeret I 7, 22 fugies I 15, 31 III 20, 3 ep. I 20, 13 fugient IV 7, 19 fugi ep. I 16, 46 fugisti s. II 3, 5 fugit I 22, 12 28, 20 II 16, 20 III 3, 16 IV 13, 17 e. 3, 14 5, 63 9, 8 17, 21 fugimus s. II 8, 93 fugēre ep. II 2, 206 fugerit I 11, 7 II 2, 15 s. I 4, 100 s. II 5, 25 6, 40 fugisset s. I 5, 68 fuge I 9, 13 II 4, 22 s. I 4, 34 ep. I 10, 32 20, 5 fugito ep. I 18, 69 fugere ep. I 1, 41 fugiens IV 27, 41 29, 48 s. I 2, 42 3, 10 ep. I 1, 46 9, 10 fugiente II 9, 12 III 2, 24 ep. I 16, 7 fugientes s. I 1, 78 fugientum III 18, 1 fugientīs III 12, 10 fugientia s. I 1, 68 2, 108 fugiendum s. I 2, 132 fugienda *(acc.)* s. I 2, 75 3, 114
fugitivus s. II 5, 16 7, 113 ep. I 10, 10
fugo fugat III 21, 24 ep. II 1, 182 a. 474 fugato *(abl.)* s. I 2, 21 fugatis *(abl. fem.)* IV 4, 39
fulcio fulta s. I 2, 88 fultum *(acc.)* s. I 3, 48
fulges IV 11, 5 fulget III 2, 18 fulgent II 16, 3 fulgebat e. 15, 1 fulgens II 12, 8 III 3, 43 fulgentem III 16, 31 fulgente c. s. 61 s. I 6, 23 fulgentia I 7, 19 fulgentīs II 12, 15 III 28, 14
fulgor II 1, 19 fulgore ep. II 1, 13 a. 143 fulgoribus *(abl.)* s. II 2, 5
fulgura II 10, 12
fulminis III 4, 1 fulmine III 4, 44. 74 fulmina *(acc.)* I 3, 40 12, 60
fulmineo *(abl. neutr.)* III 16, 11
fulmino fulminantis III 3, 6
fultura s. II 3, 154
Fulvi s. II 7, 96
fulvus IV 2, 60 e. 6, 5 fulvae IV 4, 14
fumat III 18, 8 fumante s. II 7, 102
fumosae s. II 2, 117
fumum III 8, 11 29, 12 IV 11, 12 ep. I 15, 39 a. 143 fumo III 6, 4 s. I 5, 80 s. II 4, 72 a. 143
funalia *(acc.)* III 26, 7
Fundani *(voc.)* s. I 10, 42 s. II 8, 19
fundata ep. I 15, 46
Fundi Fundos s. I 5, 34
funditus I 16, 20
fundo fundis e. 17, 53 fundet ep. II 2, 121 fudit ep. II 1, 146 a. 352 funde II 7, 22 fundens I 31, 3 fusum e. 7, 4 s. II 3, 22
fundus I 12, 44 III 1, 30 s. II 5, 13 ep. I 2, 47 16, 1 17, 47 fundi e. 4, 13 s. II 5, 108 ep. II 2, 51 fundum s. I 2, 56 fundo III 11, 27
funebre *(acc.)* ep. I 19, 49 funebrīs *(fem.)* e. 5, 18
funeratus III 8, 7
funesto *(abl. neutr.)* ep. I 8, 10
fungitur s. II 6, 109 fungar *(fut.)* a. 304 fungi ep. I 9, 5 functus II 9, 13 a. 224 functum II 18, 38 functos IV 15, 29
fungus fungis s. II 4, 20
funis III 10, 10 funem ep. I 10, 48 ep. II 1, 210 a. 461 fune s. II 7, 20 funibus *(abl.)* I 14, 6 e. 4, 3
funus s. I 4, 126 funeri III 15, 4 funus I 37, 8 II 18, 18 e. 8, 11 s. II 5, 105 funere II 20, 21 a. 431 funera I 28, 19 s. I 6, 43 ep. II 2, 74 *(acc.)* I 8, 15 15, 10 IV 14, 49 funeribus I 35, 4
fur s. I 3, 106 4, 3 8, 39 s. II 7, 72 furem ep. I 16, 36 fures s. I 8, 17 furum s. I 8, 3 furibus ep. I 6, 46 fures s. I 1, 77 8, 4
furcam s. II 7, 66 furcā ep. I 10, 24
furcifer s. II 7, 22

Furia Furiam s. II 3, 141 Furiae *(nom.)* I 28, 17 Furiarum s. I 8, 45 Furiis s. II 3, 135
furiale *(acc.)* III 11, 17
furiare I 25, 14
furibundus ep. I 10, 17
furiosus s. II 3, 207. 222 furiosa II 16, 5 s. II 3, 304 furiose s. II 3, 207 furiosius s. I 3, 83
Furius s. II 5, 41
Furni *(voc.)* s. I 10, 86
furno *(abl.)* s. I 4, 37 furnos ep. I 11, 13
furo furis s. II 5, 58 furit I 15, 27 III 29, 18 a. 472 furere II 7, 28 e. 11, 6 s. II 3, 41 furens I 13, 11 furenti s. II 7, 66 furentem I 16, 25 ep. I 11, 10
furor IV 15, 17 e. 5, 92 7, 13 ep. I 2, 62 ep. II 2, 90 furorem I 37, 12 furore III 27, 36 furores s. II 3, 325
furtim I 13, 7 s. I 1, 42 8, 43 s. II 3, 256 ep. I 1, 18 10, 25
furtivae ep. I 13, 14 furtivā s. II 7, 110 furtivis *(abl.)* ep. I 3, 20
furtum *(acc.)* s. I 3, 94 ep. I 16, 46 furto I 10, 8 ep. I 7, 86 furta *(acc.)* s. I 3, 122 s. II 4, 79 furtis *(abl.)* s. I 4, 94 s. II 3, 157
furvae II 13, 21
Fuscus s. I 9, 61 10, 83 Fuscum ep. I 10, 1 Fusce I 22, 4
fuscus s. II 8, 14
fustis *(gen.)* ep. II 1, 154 fuste s. I 3, 134 5, 23 s. II 3, 112 fustīs III 6, 41 fustibus s. I 3, 101
futuo s. I 2, 127

G.

Gabios ep. I 15, 9 Gabiis ep. I 11, 7 ep. II 1, 25 2, 3
Gadibus II 2, 11 Gadīs II 6, 1
Gaetulus I 23, 10 Gaetulae III 20, 2 Gaetulo *(abl.)* ep. II 2, 181 Gaetulas II 20, 15
Galaesi II 6, 10
Galatea *(voc.)* III 27, 14
Galba s. I 2, 46
galeam I 15, 11 galeae I 2, 38
Galliae IV 14, 49
Gallica *(acc. neutr.)* I 8, 6 Gallicis *(abl. neutr.)* III 16, 35
gallina s. II 4, 18 gallinā s. II 2, 24
Gallina s. II 6, 44
Galloni s. II 2, 47
Gallus (natione) Galli *(nom.)* e. 9, 18 Gallos s. II 1, 14
Gallus (sacerdos) Gallis s. I 2, 121
gallus galli s. I 1, 10
Ganymede IV 4, 4
Gargani II 9, 7 Garganum ep. II 1, 202
Gargilius ep. I 6, 58
Gargonius s. I 2, 27 4, 92
garrit s. II 6, 77 garriret s. I 9, 13 garrire s. I 10, 41
garrulus s. I 4, 12 9, 33 s. II 5, 90 ep. I 18, 69
garum garo *(abl.)* s. II 8, 46
gaudes I 26, 7 IV 8, 11 s. I 4, 78 s. II 3, 273 8, 62 ep. II 2, 59 gaudet I 4, 3 34, 16 III 6, 21 18, 15 e. 2, 19 s. II 1, 26 6, 110 7, 6 ep. II 1, 186 a. 162 gaudetis III 4, 42 gaudent s. II 5, 32 ep. II 2, 107 gaudeat I 25, 18 II 12, 27 s. II 3, 195 ep. I 6, 12 gaude e. 14, 15 ep. I 6, 19 gaudere s. I 1, 72 ep. I 8, 1. 15 gaudens III 14, 5 s. II 3, 223 gaudentis ep. II 2, 78 gaudentem I 1, 11 s. II 5, 109 ep. I 7, 58 gaudentes s. I 10, 45 *(acc.)* IV 14, 51 gavisa ep. II 1, 98
gaudia s. I 5, 43 ep. I 17, 9 gaudiis IV 11, 14 gaudia III 6, 28 IV 12, 21 s. II 5, 104 ep. II 1, 188
gausape *(abl.)* s. II 8, 11
gazae *(nom.)* II 16, 9 gazis I 29, 2
gelidus ep. I 18, 104 gelidum I 1, 30 gelidae I 26, 4 gelidum IV 5, 25 gelidam ep. II 2, 169 gelido I 12, 6 21, 6 gelidā II 8, 11 s. II 3, 294 7, 91 ep. I 15, 4 gelidos III 13, 6 gelidē a. 171
Geloni II 20, 19 Gelonos II 9, 23 III 4, 35
gelu *(abl.)* I 9, 3
gemellum s. II 3, 244 gemelli *(nom.)* ep. I 10, 3
geminant I 16, 8 geminentur a. 13
geminus III 29, 64 gemino *(abl. neutr.)* a. 147 geminorum ep. I 18, 41 geminis *(abl. fem.)* IV 7, 5
gemmas III 24, 48 ep. II 2, 180 gemmis II 16, 7 ep. I 6, 18

gemis ep. I 20, 4 gemit ep. I 15, 7 gemant I 14, 6 gemens IV 12, 5 gementis II 20, 14
genae *(nom.)* IV 10, 8 genas I 13, 6 IV 1, 34 genis IV 13, 8
Genaunos IV 14, 10
gener e. 6, 13 s. I 2, 64 s. II 5, 66 generum II 4, 13
generat I 22, 15 generatur I 12, 17
generosae s. II 4, 31 generosum *(acc. neutr.)* ep. I 15, 18 generosis s. I 6, 24 generosior III 1, 10 s. I 6, 2 generosius *(adv.)* I 37, 21
genetricem s. II 3, 133
genialis ep. I 1, 87
Genitalis c. s. 16
genitor I 28, 7 ep. II 2, 119
Genius ep. II 2, 187 a. 210 Genium III 17, 14 ep. I 7, 94 ep. II 1, 144
gens I 3, 26 IV 4, 53 e. 2, 2 s. II 1, 38 gentis I 12, 49 *15, 22 IV 5, 2 genti I 15, 11 c. s. 47 e. 16, 63 gente II 3, 23 s. II 3, 287 5, 15 gentes I 35, 10 gentibus I 3, 28 II 9, 21 gentīs I 2, 5 II 13, 20
genu genua e. 13, 4 genibus *(abl.)* I 23, 8 s. II 7, 61 ep. I 12, 28
genus I 2, 9 3, 27 II 14, 18 III 17, 4 IV 7, 23 s. I 2, 2 4, 24. 65 5, 54 s. II 3, 53. 301 5, 8. 63 ep. II 1, 195 generi ep. I 20, 22 genus I 2, 35 14, 13 II 4, 15 18, 38 III 6, 18 19, 3 IV 14, 10 e. 4, 6 5, 2 s. I 3, 60 6, 12 s. II 6, 44 ep. I 6, 37 ep. II 1, 7 2, 102 a. 275 genere s. I 1, 13
Germania IV 5, 26 e. 16, 7
germinat e. 16, 45
gero geris III 6, 5 21, 2 gerat s. I 1, 110 ep. I 8, 13 geret IV 4, 67 gessi s. II 5, 19 gesserit I 6, 4 gerere s. II 3, 74 ep. I 8, 1 17, 33 gerentem IV 4, 18 geri a. 183 gestā s. II 3, 37 gestae a. 73 gestas ep. I 3, 7 ep. II 1, 251
gerulis *(abl.)* ep. II 2, 72
Geryonen II 14, 8
gestio III 16, 24 gestis IV 12, 15 ep. I 20, 5 gestit ep. I 1, 77 ep. II 1, 175 a. 159 gestiet s. I 4, 37 gestiens III 3, 54
gesto gestat I 8, 10 s. I 2, 83 gestare s. II 3, 214 gestans I 35, 19
Getae *(nom.)* III 24, 11 IV 15, 22
Giganteo *(abl.)* III 1, 7
*Gigas II 17, 14 III 4, 69 Gigantum II 19, 22
gigno genuit III 10, 12 ep. I 19, 48 genitis *(abl.)* III 24, 30
glacies II 9, 5
glaciet III 10, 7
gladiatorum s. II 3, 85
gladio *(abl.)* s. II 3, 276
glaebas III 6, 39 ep. I 14, 39 glaebis e. 16, 55
glandem s. I 3, 100 glande s. II 4, 40
Glauco *(abl.)* s. I 7, 17
glomus *(acc.)* ep. I 13, 14
gloria I 18, 15 s. I 6, 23 s. II 3, 179 ep. I 18, 22 ep. II 1, 177 gloriā III 26, 2
gloriantis e. 11, 23
Glycerae I 19, 5 30, 3 33, 2 III 19, 28
Glyconis ep. I 1, 30
Gnatia s. I 5, 97
gnatus s. II 5, 31 gnati s. I 3, 43 s. II 3, 304 gnato s. II 3, 203 gnatae s. II 3, 215 gnatam s. II 3, 219 gnato s. I 2, 21 gnatis s. II 3, 169 *(abl.)* s. II 2, 115 5, 28
Gnidos *v.* Cnidos
Gnosius *v.* Cnosius
Gracchus ep. II 2, 89
gracilis I 5, 1 gracili s. I 5, 69
gradum I 3, 17. 33 gradu I 35, 2 s. I 6, 40
Graecia I 15, 6 IV 5, 35 ep. I 2, 7 ep. II 1, 93. 156
graecor graecari s. II 2, 11
Graecus s. I 7, 32 s. II 3, 100 Graeco *(abl.)* III 24, 57 a. 53 Graecā I 20, 2 Graecorum s. I 5, 3 10, 35 ep. II 1, 28 Graecis s. I 10, 66 ep. II 1, 90 *(fem.)* ep. II 1, 161 Graecos s. I 10, 31 Graeca s. I 10, 20 a. 268. 286 Graecis *(fem.)* ep. II 2, 7
Gragi *v.* Cragi
Graia e. 10, 12 Graiae II 16, 38 Graiorum IV 8, 4 Grais II 4, 12 ep. II 1, 90 2, 42 a. 323 *(bis)*
graminis I 15, 30 gramine II 3, 6 III 7, 26 IV 12, 9 e. 2, 24 a. 162 gramina IV 7, 1 *(acc.)* IV 1, 39

grammatici *(nom.)* a. 78 grammaticas ep. I 19, 40
granaria *(acc.)* s. I 1, 53
grandis ep. I 7, 49 grande III 20, 7 grandi e. 13, 11 grande II 1, 11 s. II 1, 49 2, 96 *(voc.)* II 17, 4 grandi s. I 4, 50 s. II 3, 145 grandes s. II 2, 95 a. 80 grandia *(acc.)* I 6, 9 ep. II 2, 38. 179 a. 27
grando ep. I 8, 4 grandinis I 2, 2 grandine III 1, 29
granum *(acc.)* s. II 3, 113
grassare s. II 5, 93
gratia III 19, 16 IV 7, 5 s. I 6, 88 ep. I 3, 32 4, 10 6, 49 18, 41 a. 69. 404 gratiae e. 1, 24 *(nom.)* I 4, 6 30, 6 III 21, 22
gratus I 9, 22 10, 20 12, 39 III 9, 1 s. II 2, 119 ep. II 1, 232 grata I 19, 7 III 11, 5 ep. I 4, 14 17, 6 gratum e. 9, 3 s. II 6, 13 gratae IV 6, 21 gratum *(neutr.)* I 35, 1 III 3, 17 grata *(voc.)* I 32, 14 grato ep. II 2, 46 gratā I 4, 1 33, 14 IV 11, 23 c. s. 23 ep. I 11, 23 a. 223 grato I 5, 3 III 11, 23 ep. II 2, 198 gratae III 29, 13 gratarum IV 13, 22 gratas a. 374 grata I 15, 14 31, 5 IV 2, 29 8, 1 ep. I 20, 3 gratior IV 5, 7 s. II 2, 94 ep. I 10, 15 gratissimus ep. II 2, 140 gratissima s. I 5, 39 gratē ep. II 2, 210
gravida s. II 8, 43 *(abl.)* I 22, 3
gravis IV 6, 17 e. 1, 6 12, 5 s. I 1, 4 5, 6 s. II 4, 80 6, 19 ep. I 13, 6 14, 26 18, 6 ep. II 1, 82 grave I 2, 5 s. II 8, 4 gravi *(n.)* e. 2, 57 gravem I 6, 5 18, 5 II 5, 6 s. I 1, 28 s. II 4, 23 a. 349 grave III 23, 8 IV 11, 26 14, 14 ep. II 1, 158 a. 66 gravi I 12, 58 II 19, 8 e. 11, 2 s. I 6, 129 a. 110 *(n.)* I 16, 17 e. 4, 17 graves I 2, 22 IV 9, 8 e. 11, 26 gravibus *(n.)* a. 14 gravīs I 4, 7 15, 16 II 1, 3 III 3, 30 IV 9, 22 s. I 2, 110 s. II 8, 54 gravibus III 5, 4 gravior a. 255 gravius *(acc.)* s. I 2, 59 9, 21 graviore II 10, 10
gravitate s. I 10, 54 ep. II 1, 59 a. 222
gravo gravat ep. II 1, 264 gravatus II 11, 27
grex e. 16, 50 s. II 3, 44 ep. I 3, 19 gregis III 13, 8 ep. I 9, 13 gregi I 24, 18 gregem e. 16, 62 grege I 37, 9 III 12, 11 29, 21 e. 16, 37 s. I 3, 110 ep. I 4, 16 greges II 16, 33 *(acc.)* III 1, 5 e. 2, 12
Grosphus ep. I 12, 23 Grosphe II 16, 7 Grospho ep. I 12, 22
gruis s. II 8, 87 gruem e. 2, 35
gula s. II 2, 40 ep. I 6, 57 gulae s. II 7, 111
gurges II 1, 33
gustet s. II 5, 14 gustaremus s. II 8, 94 gustarit s. II 5, 82
gutturi e. 17, 72 guttur e. 3, 2
guttus s. I 6, 118
*Gyas II 17, 14 III 4, 69
Gyges II 5, 20 Gygen III 7, 5
gyro *(abl.)* s. II 6, 26

H.

habenae ep. II 2, 15 habenā ep. I 15, 12
habeo s. I 9, 19 s. II 2, 101 habes I 27, 17 IV 13, 18 s. I 1, 81 3, 20. 126 4, 122 s. II 3, 167 ep. I 5, 6 16, 47 habet e. 1, 18 2, 37 16, 23 s. I 1, 44 2, 84. 85 4, 34 9, 53. 56 s. II 3, 266 7, 111 ep. I 2, 40 ep. II 1, 61. 169 habemus s. II 8, 17 habent I 28, 9 habeas s. I 1, 62. 92 habeat s. I 4, 71 6, 91 ep. II 1, 119. 230 habeant s. II 4, 86 ep. II 2, 182 habebat s. I 3, 3. 11 7, 4 haberes s. I 9, 45 haberet ep. I 17, 50 ep. II 1, 91 habebo ep. I 6, 42 habebit III 26, 4 habebunt ep. II 2, 111 a. 52 habuere IV 4, 48 ep. II 1, 102 habento s. II 1, 9 habere s. II 6, 41 ep. II 1, 168 2, 182 habendi ep. I 7, 85 habentis *e. 17, 81 habentem ep. II 2, 52 habeare s. I 3, 85 habeatur s. I 3, 52 habebitur III 5, 2 s. II 3, 209 haberi s. I 2, 10 6, 30 s. II 3, 40 ep. I 5, 15 15, 27 19, 16 a. 464 habitus s. II 3, 137
habilis III 19, 24

habitabilīs IV 14, 5
habitare s. I 8, 14 habitatum *(acc.)* ep. I 14, 2 habitanda *(acc.)* e. 16, 19
habitum s. II 4, 92 a. 109 habitu s. II 7, 54. 64
habrotonum *v.* abrotonum
hac s. II 2, 64 *(bis)* ep. II 2, 75 *(bis)*
hactenus s. I 2, 123 4, 63
Hadria ep. I 18, 63 Hadriae I 3, 15 33, 15 II 14, 14 III 3, 5 27, 19 Hadriā II 11, 2 III 9, 23
Hadriano *(abl. neutr.)* I 16, 4
Haediliae (haediliae) I 17, 9
haedus III 18, 5 e. 2, 60 haedi III 1, 28 haedo *(abl.)* I 4, 12 III 13, 3 s. II 2, 121
Haemo *(abl.)* I 12, 6
Haemoniae I 37, 20
haeres s. II 7, 26 haeret s. I 3, 32 s. II 3, 261 ep. II 1, 53 haereat a. 195 haesit I 2, 9 haerere III 24, 55 haerentem I 17, 27 32, 10 s. I 10, 49 haerentia s. I 3, 77 haerentīs s. II 3, 205
Hagnae s. I 3, 40
hamum ep. I 7, 74 16, 51 hamo s. II 5, 25
Hannibal IV 4, 49 e. 16, 8 Hannibalis IV 8, 16 Hannibalem II 12, 2 III 6, 36
harena *v.* arena
Harpyis s. II 2, 40
harundo s. I 8, 6 harundine s. II 3, 248 4, 42
Hasdrubal IV 4, 38 Hasdrubale IV 4, 72
hastā III 2, 4 hastas I 15, 17
haud e. 1, 32 s. I 1, 35 4, 77 5, 8 6, 99 9, 27. 56 s. II 1, 17. 39 2, 46 5, 18 6, 115 7, 77 ep. I 7, 40 8, 4 ep. II 2, 128
haurit s. I 1, 60 haurire s. I 1, 52 2, 79 s. II 4, 95
haustus *(acc.)* ep. I 3, 10
Hebri *(nom. propr.)* III 12, 8
Hebrus *(flumen)* ep. I 3, 3 16, 13 Hebro I 25, 20 Hebrum III 25, 10
Hecaten s. I 8, 33
Hector II 4, 10 IV 9, 22 Hectora s. I 7, 12 Hectorem e. 17, 12
Hectoreis *(abl. fem.)* III 3, 28
hederae IV 11, 4 ep. I 3, 25 hederā I 25, 17 e. 15, 5 hederae I 1, 29 hederis *(abl.)* I 36, 20
heia *v.* eia
heiulatio e. 10, 17
Helene IV 9, 16 Helenae I 3, 2 e. 17, 42 Helenam s. I 3, 107 Helenen I 15, 2
Heliconis I 12, 5 Helicona ep. II 1, 218 Helicone a. 296
Heliodorus s. I 5, 2
Hellade s. II 3, 277
helleborus *v.* elleborus
herba e. 2, 57 5, 67 s. II 4, 29 ep. I 10, 19 herbae ep. I 7, 42 herbā ep. I 14, 35 ep. II 2, 149. 150 herbis e. 3, 7 herbas e. 5, 21 s. I 8, 22. 49 herbis III 23, 11 IV 2, 55 s. II 4, 67 ep. I 10, 34 12, 7
herboso *(abl.)* III 18, 9
Hercules III 3, 9 IV 8, 30 e. 17, 31 Herculis III 14, 1 IV 5, 36 e. 3, 17 ep. I 1, 5 Herculem IV 4, 62 Hercule s. II 6, 13
hercule s. II 7, 72 ep. I 15, 39
Herculeus I 3, 36 Herculeā II 12, 6
here s. II 8, 2
heres II 3, 20 14, 25 18, 6 s. II 2, 132 3, 122. 145. 151 5, 49. 86. 101 ep. II 2, 175. 191 heredis IV 7, 19 ep. I 5, 13 heredi III 24, 62 heredem ep. II 2, 176 heredes s. II 3, 84 *(acc.)* s. I 8, 13 s. II 3, 91
Hermogenes s. I 3, 129 9, 25 10, 18 Hermogenis s. I 4, 72 10, 80
Herodis ep. II 2, 184
heros s. II 3, 193 a. 114. 227 heroa I 12, 1 heroas s. II 2, 93
herus *v.* erus
Hesperiae *(dat.)* III 6, 8 IV 5, 38 Hesperiā I 36, 4
Hesperiae II 1, 32 17, 20 Hesperio *(abl. neutr.)* IV 15, 16 Hesperiis I 28, 26
hesterna *(neutr.)* s. II 6, 105 hesternis *(abl. neutr.)* s. II 2, 78
heu I 2, 37 5, 5 15, *9 *(bis)* 19 24, 11 III 24, 30 IV 1, 33 6, 17 *(bis)* 10, 6 13, 17 e. 5, 101 11, 7. 21 *(bis)* 15, *23 *(bis)* 16, 11 17, 14 s. II 8, 61
heus s. I 3, 21

hiatu a. 138
Hiber II 20, 20 *(adi.)* Hiberi s. II 8, 46 Hiberis *(abl. fem.)* I 29, 15
Hiberia e. 5, 21 Hiberiae IV 5, 28 14, 50
Hibericis *(abl.)* e. 4, 3
hibernus e. 2, 29 17, 55 hibernum s. I 7, 27 *(acc. neutr.)* e. 15, 8 hibernā IV 12, 4 hiberno s. II 3, 235 hibernas s. II 5, 41
hic I 21, 13 *(bis)* II 18, 36. 38 III 1, 10. 12 5, 37 6, 15 8, 9 14, 13 26, 4 IV 8, 7 e. 4, 11 7, 11 11, 5 s. I 1, 29 2, 4. 14. 19. 22. 41. 42. 43. 49. 86 3, 24. 49. 50. 58 4, 27 *(bis)*. 29. 35. 85. 90. 100. 126 6, 29. 42 7, 4 9, 51 s. II 1, 39 2, 2. 31. 66. 82. 108 3, 30. 50. 162. 165. 226 7, 109 ep. I 1, 60 6, 23. 40. 53 7, 52. 73 15, 33. 42 17, 39. 41. 45 ep. II 1, 18. 118 2, 3. 14. 59. 67 *(bis)*. 68. 69. 89. 91. 136 a. 138. 140. 258. 345 *(bis)*. 457 haec III 20, 10 IV 8, 9 e. 7, 10 s. I 2, 23. 40. 125. 131 3, 54 4, 100 6, 128 s. II 3, 45 *(bis)*. 320 5, 36. 50 8, 43. 65 ep. I 7, 21 ep. II 1, 118 a. 42. 330. 363 *(bis)*. 365 *(bis)*. 396 hoc III 3, 69 10, 19 IV 3, 21 e. 1, 23 3, 5 5, 101 s. I 1, 78 2, 2. 81. 97 3, 1. 83 4, 24. 65. 77. 124. 134. 139 6, 44. 49 7, 35 8, 10 10, 46 s. II 1, 21 2, 69 3, 41. 308. 321 4, 7. 20. 67 5, 73 6, 1. 32 7, 3 8, 32 ep. I 17, 19. 45 20, 17 ep. II 1, 182 a. 20 huius s. I 6, 89 *(neutr.)* s. I 4, 44 huic s. I 2, 68. 80. 107 3, 16 s. II 3, 31. 62. 217 5, 107 ep. II 2, 89 *(fem.)* s. II 3, 215 *(neutr.)* s. II 3, 23. 56 ep. I 18, 5 hunc I 1, 7 12, 26. 41 26, 10. 11 32, 2 III 3, 54 e. 1, 9 9, 17 *15, 10 s. I 1, 99. 112 *(bis)* 2, 7. 44 3, 47 4, 28. 42. 85. 88 6, 55 7, 35 8, 18 9, 31. 33. 47 10, 50 s. II 1, 34. 63 2, 112 3, 141. 147. 223 6, 90 ep. I 1, 34 2, 13. 63 *(bis)* 6, 3 9, 13 16, 44 19, 32 ep. II 1, 145 2, 19 a. 35. 41. 80. 278 hanc s. I 2, 121 3, 91 4, 23. 143 6, 122 s. II 3, 141 4, 73 a. 11 hoc I 8, 2 15, 32 II 8, 13 III 5, 13 14, 27 IV 4, 45 e. 2, 52 5, 7 s. I 2, 54. 90 3, 4. 60. 115 4, 79. 80. 104. 105. 122. 135. 136 5, 5 6, 8. 62 10, 3. 5. 68 s. II 1, 36. 51 2, 7. 123 3, 88. 89. 98. 132. 152. 155. 170. 286. 306 4, 49 5, 1. 20. 66 6, 42. 44. 47 8, 25. 31. 43 ep. I 3, 6. 28 *(bis)*. 30 6, 30. 31. 48 *(bis)* 8, 16 16, 33. 79 18, 88 19, 10 ep. II 1, 102. 120. 125 2, 13. 24. 28. 34 a. 45 *(bis)*. 367. 393. 439 *(bis)*. 468. *(abl.)* III 6, 19 e. 4, 20 *(bis)* s. I 1, 56 s. II 2, 24 3, 51 hac II 11, 13 III 3, 9. 13. 15. 58 27, 58 IV 11, 18 e. 9, 6 16, 17 17, 63 s. I 1, 30 3, 8. 72 9, 49 s. II 2, 29. 90 6, 13. 116 ep. I 7, 34 10, 2 hoc *(neutr.)* e. 3, 12. 13 s. I 1, 13. 46 2, 53. 64 3, 34. 93 4, 9. 129 6, 41. 52. 87. 110 7, 10 9, 8 10, 17 *(bis)*. 60 s. II 3, 148 8, 49 ep. I 1, 11 ep. II 2, 24 hi s. I 4, 33 hae ep. I 16, 15 a. 451 haec s. I 3, 39 4, 63 s. II 3, 267 4, 86 6, 97 7, 21 horum s. I 3, 30 s. II 2, 41. 63 3, 102. 231 ep. I 14, 41 17, 15 harum II 14, 22 horum s. I 1, 78 s. II 6, 8 his IV 10, 8 s. II 2, 37 ep. II 1, 214 a. 281 *(fem.)* e. 3, 6 s. II 6, 38 *(neutr.)* s. I 4, 56 6, 71 8, 36 s. II 2, 112 ep. I 6, 9 a. 19 hos I 12, 33 s. II 2, 92 8, 71 ep. II 1, 60 *(bis)*. 61 a. 401 has e. 2, 61 s. I 8, 20 haec I 6, 5 III 27, 51 c. s. 73 e. 2, 38. 67 5, 8. 11. 83 11, 16. 19 13, 7 16, 25. 35 s. I 2, 69 4, 137 5, 65 9, 60 10, 37. 82. 83. 88. 92 s. II 3, 34. 71. 122. 151. 268. 296 5, 70 6, 5. 59. 77 ep. I 1, 54. 55 5, 21 7, 19 8, 13 10, 49 19, 45 ep. II 1, 243 2, 39. 145 his III 6, 33 s. I 2, 11 5, 55 10, 86 s. II 8, 79 *(neutr.)* s. I 6, 130 9, 50 s. II 3, 250 6, 3 7, 89 8, 10. 45 ep. I 1, 27 6, 68 16, 26 ep. II 1, 186 a. 429
hic *(adv.)* I 2, 49. 50 17, 14. 17. 21 19, 13 *(bis)* 34, 16 III 26, 6 *(bis)* e. 5, 47 s. I 5, 7. 30. 82. 89 8, 13 9, 7. 26. 38 10, 8 s. II 2, 7 3, 59 *(bis)*. 221 8, 16 ep. I 11, 29 17, 39 ep. II 2, 84

hice hisce *(neutr.)* s. I 3, 70 hosce s. I 4, 6
hicine huncine s. I 9, 72 hiscine *(abl.)* s. I 2, 109
hiemat s. II 2, 17 hiemet ep. I 16, 71
hiems I 4, 1 e. 2, 52 s. I 1, 39 ep. I 15, 1 hiemis I 25, 19 hiemes ep. I 10, 15 *(acc.)* I 11, 4 15, 35 II 10, 15 III 1, 32
hilaris ep. II 2, 193 hilarem ep. I 18, 89
hillis *(abl.)* s. II 4, 60
hinc I 17, 14 *34, 14 III 4, 58. 59 6, 6 17, 2 IV 5, 31 e. 2, 31 *(bis)* 5, 97 *(bis)* s. I 1, 17. 18 4, 6 5, 47. 50. 71. 86. 93 9, 16. 44 s. II 1, 79 2, 127 7, 117 ep. I 19, 41 a. 318
hinnitum II 16, 34
hinnuleo *v.* inuleo
hio hiet e. 8, 5 s. II 2, 32 hiantem s. I 2, 88 s. II 5, 56
Hippolyten III 7, 18
Hippolytum IV 7, 26
hircinis *(abl.)* s. I 4, 19
hircus e. 12, 5 16, 34 hircum s. I 2, 27 4, 92 a. 220
Hirpine II 11, 2
hirsutis *(abl. fem.)* e. 12, 5
hirtum ep. I 3, 22
hirudo a. 476
hirundine ep. I 7, 13
Hispanae III 6, 31 8, 21 Hispanā III 14, 3
hispidam IV 10, 5 hispidos II 9, 1
Hister IV 14, 46
historias III 7, 20 s. I 3, 89 historiis II 12, 10
hodie IV 10, 7 s. I 9, 57. 69 s. II 2, 46 6, 37 7, 21 ep. I 7, 19. 70 16, 33 ep. II 1, 160
hodiernae *(dat.)* IV 7, 17
holitoris *v.* olitoris
holus *v.* olus
holuscula *v.* oluscula
Homereum *(acc.)* a. 120
Homerus IV 9, 6 ep. I 19, 6 ep. II 1, 50 a. 74. 359. 401 Homero *(abl.)* s. I 10, 52
homicidam e. 17, 12
homo s. I 2, 31 3, 57 5, 33 6, 29 7, 6 s. II 7, 117 a. 469 hominis s. II 4, 10. 92 ep. I 10, 36 homini I 3, 35 II 13, 13 s. I 3, 9 s. II 2, 72 ep. I 17, 36 hominem IV 8, 8 s. I 9, 47 s. II 3, 150. 279 ep. I 2, 32 16, 48 homines s. I 3, 124 s. II 6, 21. 74 a. 373 hominum I 10, 2 12, 14 s. I 1, 61 3, 30 4, 83 9, 44 s. II 3, 121 7, 6. 75 ep. I 1, 77 2, 20 15, 2 ep. II 1, 7 a. 142 homines s. II 6, 92 a. 391
honesta s. II 3, 58 honesti ep. II 2, 110 honestae a. 278 honesti s. I 2, 84 honestum *(neutr.)* IV 9, 41 s. I 3, 42 6, 63 ep. I 18, 34 honesto a. 213 honestae II 18, 8 honestis *(fem.)* ep. I 2, 36 honestos s. I 6, 96 honestas ep. II 1, 149 honesta ep. I 9, 4 honestis *(neutr.)* ep. II 2, 32 honeste s. II 7, 12 ep. II 1, 43
honor II 11, 9 c. s. 57 e. 17, 18 s. II 2, 28 ep. I 16, 39 a. 400 honos s. I 6, 83 ep. I 18, 102 a. 69 honoris a. 243 honori a. 167 honorem I 7, 8 II 19, 14 e. 11, 6 s. I 4, 44 6, 19. 49 ep. II 1, 78 honore ep. II 1, 183 2, 112 a. 71 honores I 26, 10 honorum I 17, 16 IV 14, 2 honores I 12, 20 II 1, 15 20, 24 III 29, 51 s. I 6, 15 s. II 5, 13 7, 85 ep. II 1, 15 2, 88 honoribus I 1, 8 III 2, 18 s. I 6, 11
honoratus ep. I 1, 107
honos *v.* honor
hora II 16, 32 III 13, 9 29, 48 IV 7, 8 s. I 4, 15 5, 14 s. II 6, 44 ep. I 4, 14 horae II 17, 19 III 8, 27 s. I 1, 7 ep. I 18, 110 ep. II 2, 172 horam s. II 6, 47 7, 112 ep. I 1, 82 2, 41 7, 47 11, 22 17, 6 a. 302 horā I 9, 20 s. I 4, 9 5, 23 horas II 13, 14 s. II 7, 10 ep. II 1, 189 a. 160 horis I 12, 16 s. II 6, 61 ep. I 16, 16
Horatius ep. I 14, 5 Horati IV 6, 44
hornā III 23, 3 s. II 6, 88 horna *(acc.)* e. 2, 47
horres s. II 5, 9 horret e. 2, 6 5, 27 ep. I 7, 64 17, 39 18, 11. 25 horruerim s. I 8, 45 horrentia *(acc.)* s. II 1, 13 horrendus s. II 5, 62 horrenda III 3, 45 horren-

dam IV 14, 27 s. II 3, 323 horrendas s. I 8, 26
horrescis II 10, 3
horreum horreo *(abl.)* I 1, 9 III 28, 7 horrea ep. II 2, 177 horreis IV 12, 18 *(abl.)* III 16, 27
horribili I 29, 4 *(abl.)* II 19, 24 *(neutr.)* s. I 3, 119
horridus III 21, 10 ep. II 1, 157 horrida I 34, 10 III 4, 50 IV 5, 26 e. 13, 1 horridi III 29, 22 horridā I 24, 16 horrida *(acc.)* III 24, 40 horridis e. 10, 3
hortatur ep. I 1, 69 hortaretur s. I 4, 107 hortari ep. II 2, 35
hortus s. II 6, 2 horti s. I 3, 116 ep. I 14, 42 horto *(abl.)* IV 11, 2 s. II 4, 16 hortos s. I 9, 18 s. II 3, 24 hortis s. I 8, 7
hospes III 3, 26 s. I 5, 71 s. II 2, 90. 118 4, 10. 17 6, 81. 107 ep. I 1, 15 7, 14 ep. II 2, 132 a. 313 hospitis II 13, 8 hospitem *III 24, 60 hospitibus III 4, 33 hospites II 5, 22 III 24, 60 e. 6, 1
hospitae III 7, 9 hospitam I 15, 2
hospitale e. 17, 49 hospitalem II 3, 10
hospitio *(abl.)* s. I 5, 2 hospitiis *(abl.)* s. II 6, 83
hostia III 23, 18 *(abl.)* I 19, 16
hosticus s. I 9, 31 hosticis *(abl. neutr.)* III 2, 6
hostile *(acc.)* I 16, 21 hostili ep. I 18, 62 hostilium e. 9, 19 hostilīs e. 5, 53
hostis III 8, 21 e. 6, 14 9, 27 s. II 1, 37 hosti ep. II 2, 28 hostem I 2, 40 IV 4, 10 c. s. 52 s. I 3, 10 ep. II 2, 97 hoste ep. I 10, 37 15, 29 hostium I 6, 1 III 5, 6 27, 21 IV 14, 22 hostibus III 5, 33 hostīs II 7, 13 ep. I 17, 33
huc II 3, 13 III 1, 34 6, 6 IV 11, 9 e. 4, 9 *(bis)* 6, 3 9, *17. 33 16, 57. 59 s. I 2, 34. 83 5, 12. 27 8, 8 s. II 2, 128 3, 5. 80 a. 462
humana I 3, 26 s. I 1, 75 a. 353 humanae I 12, 49 humano *(neutr.)* a. 1 humanam e. 5, 88 s. II 2, 95 humanum e. 5, 2 humani a. 102 humana s. II 3, 95 humanis *(fem.)* s. II 8, 63 humanos III 3, 51 s. I 8, 20 humana a. 186 humane ep. II 2, 70
humerus *v.* umerus
humida *v.* umida
humilis I 37, 32 *(gen. neutr.)* III 4, 16 humilem II 17, 32 ep. II 2, 50 humili III 25, 17 30, 12 a. 229 humilīs III 1, 22
humo humasse s. II 3, 187
humor *v.* umor
humus e. 16, 52 humi III 5, 44 a. 28 humo s. II 2, 79 humum III 2, 24 IV 1, 28 14, 32 e. 5, 30 ep. II 1, 251 a. 110. 159. 230
Hyadas I 3, 14
hybrida s. I 7, 2
Hydaspes *(fluvius)* I 22, 8
Hydaspes *(servus)* s. II 8, 14
hydra IV 4, 61 hydram ep. II 1, 10
hydropicus ep. I 2, 34
hydrops II 2, 13
Hylaeum II 12, 6
Hymettiae *(nom.)* II 18, 3 Hymettia *(acc.)* s. II 2, 15
Hymetto II 6, 14
Hyperboreos II 20, 16
Hypsaeā s. I 2, 91

I.

iaceo s. I 6, 122 iaceret s. II 8, 12 iacere e. 2, 23 8, 16 iacentem I 37, 25 c. s. 51 iacentes II 11, 14
iacis s. I 4, 80 iaceret s. II 3, 242 iactis *(abl. fem.)* III 1, 34
iactantior s. I 3, 50
iactat I 2, 18 s. I 2, 85 s. II 4, 34 iactamus ep. I 16, 18 iactes I 14, 13 iactaverit ep. I 11, 15 iactantibus *(abl.)* s. I 1, 6 iactatur s. II 3, 121 iactatus s. II 2, 32 iactatam I 32, 7 iactata *(acc.)* IV 4, 54
iactus iactibus *(abl.)* I 25, 2
iaculator III 4, 56
iaculor iaculamur II 16, 17 iaculari III 12, 15 iaculatus I 2, 3
iaculum iaculo *(abl.)* I 8, 12 iaculis *(abl.)* I 22, 2
iam I 2, 1 4, 3 5, 16 8, 10 9, 2 15, 11 25, 6 II 1, 18. 19. 21 5, 10. 13. 15 15, 1 20, 9 *(bis)*. 13 III 3, 25 6, 9 8, 23 14, 11 29, 17. 18. 21 IV 1, 7. 30. 38 *(bis)* 3, 16 4, 7. 15. 69 5, 2 6, 41 7, 1 11,

31 12, 1. 3 13, 13 c. s. 27. 53. 55. 57 e. 2, 68 *(bis)* 5, 83 12, 10. 11 16, 1 17, 1 *(bis)* s. I 1, 5. 16. 120 4, 15 5. 9. 13. 20. 65 8, 33 9, 35 s. II 3, 146. 151. 289. 323 4, 39 5, 3. 96 6, 40. 45. 100 7, 13 *(bis)*. 20 *(bis)*. 74. 114 *(bis)* ep. I 1, 2 7, 16. 44. 49. 75 10, 11 16, 18 18, 32 ep. II 1, 86. 127. 148. 187. 223 2, 205 a. 70. 158. 468 iamdudum III 29, 5 s. I 9, 15 s. II 7, 1 ep. I 5, 7 iam nunc II 1, 17 III 6, 23 ep. II 1, 127 a. 43 *(bis)* iampridem (iam pridem) ep. I 14, 27 16, 18
iambeis a. 253
iambus a. 251 iambo *(abl.)* a. 79 iambis I 16, 3 iambos I 16, 24 e. 14, 7 ep. I 19, 23 iambis ep. II 2, 59
ianitor III 11, 16 s. II 7, 45 ianitorem III 14, 23
ianua I 25, 4 III 9, 20 10, 5 s. I 2, 128
Ianus ep. I 1, 54 Ianum IV 15, 9 s. II 3, 18 ep. I 20, 1 ep. II 1, 255 Iane s. II 6, 20 ep. I 16, 59
Iapeti I 3, 27
Iapyx III 27, 20 Iapyga I 3, 4
Iarbitam ep. I 19, 15
Iasonem e. 3, 12
ibi II 6, 22
Ibyci III 15, 1
Icariis *(abl.)* I 1, 15
Icarus Icari III 7, 21 Icaro *(abl.)* II 20, 13
Icci *(voc.)* I 29, 1 ep. I 12, 1
icta IV 5, 15 6, 9 icto s. II 1, 24
ictum II 17, 28 III 22, 7 IV 6, 36 ictu III 8, 8 16, 11 ictūs *(acc.)* II 15, 10 IV 9, 23 a. 253 ictibus *I 25, 2
Idā III 20, 16
Idaeis *(abl. fem.)* I 15, 2
idcirco s. I 4, 45 ep. I 1, 29 11, 16 a. 265
idem II 10, 16. 22 11, 9 19, 27 III 12, 13 c. s. 10 s. I 10, 3. 65 s. II 2, 28 3, 309 7, *18. 23. 111 ep. I 15, 37. 44 16, 34. 36 18, 69 ep. II 1, 14. 237 2, 104. 192. 200 a. 358 eadem IV 10, 7 ep. I 1, 4 eundem s. II 3, 279 ep. II 2, 35 idem s. I 3, 115 s. II 3, 242 ep. II 2, 14 a. 241. 242. 354. 467 eādem s. I 3, 72 10, 4 ep. II 1, 29 a. 356 eodem s. II 3, 121 *(neutr.)* s. I 4, 55 s. II 1, 26 ep. I 6, 9 idem III 4, 67 ep. I 1, 82 eadem *(acc.)* ep. I 1, 82 14, 18 ep. II 2, 58 isdem ep. II 2, 154 *(fem.)* III 2, 27 *(neutr.)* *s. II 7, 18 ep. I 1, 71
ideo ep. I 19, 26
Idomeneus IV 9, 20
idoneus II 19, 26 III 26, 1 ep. I 5, 21 16, 12 ep. II 2, 7 idoneum *(acc. neutr.)* IV 1, 12 idonea *(acc.)* s. II 2, 111 a. 334
idus IV 11, 14 idibus *(abl.)* e. 2, 69 s. I 6, 75
iecur I 13, 4 e. 5, 37 *(acc.)* I 25, 15 III 4, 77 IV 1, 12 s. I 9, 66 s. II 8, 88 ep. I 18, 72
ieiunia *(acc.)* s. II 3, 291
ieiunus s. II 2, 38 ieiunae e. 5, 23 ieiunis *(abl.)* ep. II 2, 29
igitur s. I 1, 101 s. II 2, 63 3, 152. 158. 162 7, 83
ignarus s. II 6, 79 ep. II 1, 114 ignara s. I 1, 35 ep. II 1, 132 ignarum *(acc.)* s. II 4, 38 ignara II 1, 34
ignavus e. 6, 2 ignavi *(nom.)* s. I 5, 5 ignavē ep. II 1, 67
ignis I 15, 36 16, 11 III 4, 76 e. 14, 13 s. I 1, 39 4, 20 8, 44 ignem I 3, 28. 29 III 29, 18 s. II 3, 276 igni I 4, 3 34, 6 s. I 5, 72 ignes III 3, 55 ignium IV 12, 26 ignīs I 10, 15 12, 47 II 1, 7 IV 2, 57 14, 24 s. II 3, 54. 56 ep. I 1, 46 ignibus I 13, 8 27, 16 37, 13 III 7, 11 19, 6 e. 5, 82
ignobilis ep. II 2, 128 ignobile *(acc.)* s. I 6, 9
ignominiosa *(nom. plur.)* a. 247
ignoro a. 87 ignoras s. I 3, 22 ignorat ep. I 7, 23 ep. II 1, 87 ignores ep. I 12, 25 ignoratae a. 262
ignosco s. I 3, 23 ignoscis ep. II 2, 210 ignoscas s. I 4, 131 ignosces s. I 9, 72 ignoscet s. I 3, 74 ignoscent s. I 3, 140 ignoscere ep. II 2, 133 ignovisse ep. I 7, 69 a. 347

ignotus II 18, 6 ignotum *(acc.)* s. I 3, 22 *(neutr.)* a. 275 ignoto *(neutr.)* s. II 3, 299 ignotā s. I 6, 36 ignoti IV 9, 27 ignotos s. I 6, 6. 24 ignota e. 3, 11 a. 130 ignotis *(fem.)* s. I 3, 108
Ilerdam ep. I 20, 13
ilex IV 4, 57 e. 15, 5 ep. I 16, 9 ilicem III 13, 14 ilice e. 2, 23 16, 47 ilices *(acc.)* III 23, 10 e. 10, 8
ilia *(acc.)* e. 3, 4 s. II 8, 30 ep. I 1, 9
Ilia s. I 2, 126 Iliae IV 8, 22 *(dat.)* I 2, 17 Iliā III 9, 8
Iliacum *(acc. neutr.)* a. 129 Iliacos ep. I 2, 16 Iliacas I 15, 36
ilignā s. II 4, 40
Ilionam s. II 3, 61
Ilios IV 9, 18 Ilio I 15, 33 Ilion III 3, 18 *(bis)*. 37 e. 14, 14 Ilio I 10, 14 III 19, 4 IV 4, 53 e. 10, 13
Ilithyia *(voc.)* c. s. 14
Ilius Iliae *(nom.)* c. s. 37 e. 17, 11
ille I 12, 53 24, 9 II 6, 13. 21 13, 1. 8 17, 8 III 5, 32 6, 15 7, 5 9, 22 21, 9 29, 41 IV 4, 40 6, 9. 13 8, 7 9, 51 13, 6 e. 2, 1 9, 29 s. I 1, 11. 28 2, 20. 41. 55 3, 4. 68 4, 126 6, 41 9, 6. 12. 21. 41 10, 67 s. II 1, 30. 44 2, 60. 130 3, 21. 50. 52. 96. 204. 255 4, 21 6, 8. 83. 110 7, 19. 37 ep. I 2, 42 6, 52 7, 63. 66 18, 40 20, 14 ep. II 1, 88. 157. 210. 232. 237 2, 17. 39. 60. 89. 99 a. 196. 198 *(bis)*. 200. 315. 357 illa III 4, 49 e. 10, 17 s. II 3, 316 7, 63 illud s. I 2, 44 illius s. I 3, 74 10, 57 s. II 3, 27 5, 29 ep. I 18, 37 ep. II 2, 99 *(fem.)* IV 13, 18 *(bis)* s. II 2, 72 ep. I 15, 16 illi I 3, 9 12, 19 III 1, 13 s. I 1, 63 2, 126 3, 9. 57 4, 136 5, 60. 64 6, 88 9, 13. 53. 74 10, 48 s. II 5, 16 6, 10 7, 15 ep. I 6, 23 17, 59 ep. II 2, 89. 152 *(fem.)* I 32, 9 II 5, 14 III 20, 8 e. 12, 9 s. I 2, 126 *(neutr.)* s. I 6, 49 illum I 1, 9 12, 26 II 2, 7 13, 5 III 2, 6 3, 33 IV 3, 3 s. I 1, 115 3, 47 7, 25 9, 61 s. II 2, 129. 131 6, 12 ep. I 2, 51 illam II 4, 17 III 15, 11 s. I 2, 120 5, 70 illud s. I 2, 60 4, 64. 77. 99 s. II 2, 54 3, 150. 242 5, 70 ep. II 1, 86. 242. 262 illo III 17, 5 s. II 1, 73 3, 290. 311 illā s. I 1, 2 2, 91 s. II 2, 29 illo *(neutr.)* s. I 5, 77 illi s. I 2, 90 3, 28. 108 10, 16 illae s. I 8, 47 ep. I 19, 41 illa s. II 4, 53 illorum s. I 3, 141 4, 39 illis II 15, 13 s. I 1, 20 2, 39 s. II 2, 36. 90 3, 83 5, 71 ep. I 11, 9 ep. II 1, 65 *(fem.)* s. II 8, 94 ep. I 15, 3 illos s. I 6, 80 illas s. I 2, 28 illa e. 16, 63 s. I 2, 91 s. II 4, 12 7, 24. 105 8, 79 illis s. I 2, 11 *(fem.)* III 11, 42 e. 9, 6 s. I 9, 2 *(neutr.)* II 13, 33 s. I 1, 37 4, 129. 139 s. II 4, 86
illic III 24, 17 IV 1, 21. 25 e. 13, 17 16, 49 s. I 9, 48 s. II 5, 6 8, 2 ep. I 11, 8
illinc s. II 3, 112
illuc IV 11, 9 s. I 1, 108 2, 23 3, 38 s. II 5, 11 ep. I 13, 11
Illyricis *(abl. fem.)* I 28, 22
imago I 12, 4 20, 8 III 27, 40 s. II 3, 320 imagini I 24, 15 imagine s. I 4, 22 8, 43 ep. I 7, 34 imagines e. 8, 11 *(acc.)* e. 17, 76 imaginibus s. I 6, 17
imber III 30, 3 ep. I 14, 29 imbrem s. II 2, 119 imbre ep. I 11, 11 imbri s. I 5, 95 imbres II 9, 1 IV 2, 5 e. 13, 1 imbrium III 27, 10 imbrīs I 7, 16 e. 2, 30 ep. I 15, 15 17, 53 imbribus e. 16, 54
imitabile ep. I 19, 17
imitator a. 134 imitatorem a. 318 imitatores *(voc.)* ep. I 19, 19
imitor imitaris I 2, 42 s. II 3, 308 imitaberis ep. II 2, 8 imitabitur s. II 2, 64 a. 33 imitare s. I 4, 21 imitatus IV 2, 57 imitata s. II 3, 186 ep. II 1, 207 imitandi *(nom.)* s. I 10, 17
immo s. I 3, 20
imperiosus s. II 7, 83 imperiosa s. II 5, 110 imperiosius I 14, 8
imperito s. II 3, 189 imperitas s. II 7, 81 imperitarint s. I 6, 4 imperitare I 15, 25

imperium III 1, 6 imperi I 2, 26 IV 15, 14 imperio I 37, 8 III 5, 4 imperium I 35, 16 s. I 6, 35 ep. I 5, 6 12, 27 imperio III 4, 48 16, 31 imperiis ep. I 18, 45 *(abl.)* IV 1, 7 14, 40 s. II 7, 75
impero imperas III 6, 5 imperat ep. I 2, 63 10, 47 imperet s. II 1, 51 imperor ep. I 5, 21
imus a. 32 ima s. I 3, 8 imum a. 152 imi s. II 8, 40 ep. I 18, 10 imum *(acc. neutr.)* ep. I 18, 35 a. 126. 378 imo I 35, 2 III 11, 27 ep. I 1, 54 *(neutr.)* e. 11, 10 s. II 3, 308 imis I 10, 20 e. 14, 1 16, 25 imos III 1, 15 s. I 9, 10 ep. II 2, 4 ima I 34, 12 s. II 4, 57 imis *(neutr.)* e. *16, 25
in *(cum acc.)* I 2, 40. 45 6, 18 7, 8 8, 16 13, 6 14, 1 16, 24 19, 9 21, 14 26, 2 27, 1 28, 8 30, 4 32, 2 33, 6 35, 29. 39 36, 12. 17 37, 15 II 2, 6 3, 19. 27 5, 4 7, 1. 15 9, 2 11, 4. 23 13, 3. 12. 14 16, 25 20, 10 III 1, 5. 6. 11. 34 3, 21. 45. 51 4, 21. 67 5, 16. 55 6, 20 7, 29 8, 15 11, 34. 35. 47 16, 8 24, 45. 47 25, 2 29, 36. 42 IV 1, 9. 28 2, 23. 26. 39. 56 4, 2. 9. 11. 28. 62 10, 5 13, 28 14, 3 c. s. 67 e. 1, 24 2, 32. 39. 53 5, 4. 53 6, 11 7, 12. 19. 10, 14 13, 8 15, 4 16, 25. 29 17, 9. 10. 18. 81 s. I 1, 11. 31. 2, 18. 24. 43. 48. 117 3, 67. 141 4, 80. 143 5, 62 6, 72 7, 20 8, 12. 28. 38. 47 9, 9. 77 10, 34. 68 s. II 1, 63. 71. 82 2, 34. 66. 75. 134 3, 28. 38. 72. 104. 242 4, 39 5, 29. 47. 50 6, 16 *(bis)*. 47 7, 10. 17. 62. 63. 88 8, 55. 61 ep. I 1, 14. 18. 79 2, 30. 39. 43 3, 8. 9. 36 6, 24 7, 30 11, 5. 23 13, 9 14, 41 15, 20. 30. 39 16, 53 17, 6 18, 10. 34. 45. 109 20, 8. 15 ep. II 1, 3. 6. 48. 94. 149. 159. 175. 189. 265. 269 2, 47. 116. 133. 174. 188 a. 4. 31. 44. 60. 129. 134. 148. 160. 163. 183. 187. 229. 256. 260. 282. 315. 326. 387. 388. 402. 452. 459. 471
in *(cum abl.)* I 2, 42 4, 11 5, 1 12, 5. 6 15, 29 16, 23 17, 17. 19 20, 3 22, 9. 22 25, 10 37, 19 II 3, 1. 2. 6 4, 7 5, 7 9, 4 16, 1. 14 18, 2. 27 19, 1. 18 20, 3 III 2, 6 3, 39. 51 4, 9 5, 8 8, 3 12, 7 16, 34 18, 11 23, 11 25, 8 27, 29 IV 4, 4. 30 *(bis)*. 58 5, 29 6, 11. 20 11, 2 12, 9. 24. 28 13, 8 14, 17 e. 1, 17 2, 11. 24. 26 3, 5. 22 4, 15 5, 1. 67 11, 4 *(bis)*. 9 12, 5. 19 15, 12 17, 33. 47. 63. 69 s. I 1, 12. 60. 67. 91. 106 2, 13. 30. 47. 63. 64. 106. 108 3, 17. 26. 32. 41. 72. 82. 92. 110 4, 9. 10. 34. 74. 98 5, 37. 72 6, 17. 22. 62. 79 7, 14 8, 6. 7. 9. 12. 15 9, 2. 59 10, 38. 52. 70. 75 s. II 1, 1 2, 19. 20. 111. 114 3, 41. 55. 101. 119. 136. 182. 183. 234. 248. 251. 267. 287. 292. 294. 310 4, 15. 48. 81 *(ter)* 5, 45 6, 1. 28. 42. 46. 49. 88. 96. 102. 106 7, 19. 59. 86 8, 4. 6. 43. 77 ep. I 1, 11. 83. 87 2, 29. 66. 67 3, 14 4, 2 5, 20 6, 52. 66 7, 50 8, 6 10, 2. 20. 35 11, 12. 15 12, 7 14, 10. 13. 35 15, 13 16, 28. 48. 64. 68. 71. 76 18, 87 20, 18. 20 ep. II 1, 18. 27. 31. 53. 173. 194. 205. 244 2, 12. 15. 68. 69. 85. 130. 157 a. 46. 71. 178. 179. 228. 258. 351. 372. 421. 431. 451
Inachiam e. 12, 15 Inachiā e. 11, 6 12, 14
Inacho *(abl.)* II 3, 21 III 19, 1
inaequalis s. II 7, 10 inaequali *(abl.)* ep. I 1, 94 inaequales II 9, 3 inaequalīs s. II 6, 68
inaestuet e. 11, 15
inamarescunt s. II 7, 107
inanis s. II 2, 14 inane ep. I 17, 41 inanem a. 443 inane III 11, 26 e. 5, 7 s. I 2, 113 inani s. I 6, 127 s. II 7, 9 ep. II 2, 206 *(neutr.)* II 20, 21 inanīs e. 6, 3 s. I 4, 76 s. II 3, 212 inania a. 230 inaniter ep. II 1, 211
inarata e. 16, 43
inarsit e. 3, 18
inaudax III 20, 3
inauret ep. I 12, 9
inbecillus s. II 7, 39 inbecilla s. II 2, 86

inbellis e. 1, 16 *(gen.)* I 6, 10 III 2, 15 inbellem IV 4, 31 inbelli I 15, 15
inberbus a. 161 inberbes ep. II 1, 85
inbuit *(perf.)* I 13, 16 inbuerit a. 331 inbutus ep. II 2, 7 inbuta ep. I 2, 69 inbutum e. 5, 65 inbuti *(plur.)* ep. I 6, 5
incantata *(acc.)* s. I 8, 49
incastigatum *(acc. masc.)* ep. I 10, 45
incauta s. I 1, 35 incauto *(abl.)* s. I 3, 62 incauti a. 456
incedo s. I 6, 112 incedis II 1, 7 e. 15, 18 incedas III 18, 3
incendio *(abl.)* e. 5, 66 incendia IV 8, 17 ep. I 18, 85 *(acc.)* s. I 1, 77 ep. II 1, 121
incepto *(abl.)* a. 127 inceptis a. 14
incerno incretum *(acc. neutr.)* s. II 4, 75
incertus s. I 8, 2 incertam s. I 3, 109 incerto e. 11, 20 *(neutr.)* e. 9, 32 incertos III 29, 51 ep. II 1, 188
incessum s. II 3, 311
incestus III 3, 19 a. 472 incesto III 2, 30 incestos III 6, 23
inchoare I 4, 15
incĭdit s. I 7, 11 incidat s. I 7, 16 ep. I 16, 23 inciderit s. II 2, 88 a. 192
incīdo incidēre s. II 3, 84 incidere ep. I 14, 36 a. 399 incisa *(plur.)* IV 8, 13
incipit s. I 5, 18. 77 9, 21 s. II 6, 79 incipias s. I 1, 94 s. II 3, 129 incipiam ep. I 5, 15 incipies a. 136 incipe s. II 3, 6 ep. I 2, 41 inceptos e. 14, 7
incitat e. 8, 7
inclamat s. I 9, 76
inclinet s. I 3, 71 inclinare III 28, 5
inclitum (inclutum) s. II 3, 197
inclusit IV 13, 16 includere ep. I 1, 3 inclusus IV 6, 13 inclusa III 24, 37 a. 76 inclusam III 16, 1
incogitat ep. II 1, 122
incohare *v.* inchoare
incola I 16, 6 s. II 2, 128 incolis III 10, 3
incoluit s. I 6, 2
incolumis s. I 4, 98 incolumi ep. I 11, 17 incolumem I 3, 7 III 24, 31 s. I 4, 119 ep. I 16, 16 incolumi III 5, 12 IV 5, 27 *(neutr.)* s. II 3, 132 a. 222 incolumes IV 10, 8
incommoda a. 169
incommodus ep. I 18, 75
incomptum *vel* incomptam II 11, 23 *(neutr.)* e. 5, 16 incomptis *(abl.)* I 12, 41 a. 446
inconcinnus ep. I 17, 29 inconcinna ep. I 18, 6
inconposito *(abl.)* s. I 10, 1
inconsultus ep. I 5, 15
incontinentis III 4, 77 incontinentĭs I 17, 26
incoquere s. II 8, 52
incoctus e. 3, 7
incorrupta I 24, 7 incorruptissimus s. I 6, 81
increbruit s. II 5, 93
incredibili *(abl.)* II 17, 21
incredulus a. 188
increpuit IV 15, 2 increpare e. 17, 28
incrustare s. I 3, 56
incubet s. II 3, 117 incubuit I 3, 31
incultum ep. I 3, 22 inculto *(abl. (neutr.)* s. I 3, 34 incultae ep. I 2, 45 incultis *(abl.)* ep. II 1, 233
incurata *(acc.)* ep. I 16, 24
incuria a. 352
incurreret s. II 1, 37
incus incudi a. 441 incude I 35, 39
incutiunt ep. I 14, 22 incutiat s. II 1, 81 incutiant ep. I 18, 77 incuteret s. II 1, 39
inde s. I 1, 117 5, 3. 94 6, 114 8, 3. 28 s. II 6, 98 ep. I 15, 24
*indecorant IV 4, 36
indecoro *(abl.)* II 1, 22
index indice s. II 8, 26
Indiae III 24, 2
indicat I 5, 14 indicant IV 8, 19
indiciis *(abl.)* a. 49
indico s. I 5, 8 indicis s. II 3, 291 indictis *(abl.)* ep. I 7, 76
indictum *(acc. neutr.)* III 25, 8 indicta a. 130
Indicum *(acc)* I 31, 6
indignatio e. 4, 10
indignor ep. II 1, 76 a. 359 indignatur a. 90
indignus s. II 2, 103 3, 236 indigna a. 231. 264 indignum ep. I 6, 22 indigno III 24, 61 ep. I 16, 34 ep. II 1, 231 indignum *(neutr.)* ep. I 16, 75 s. II 3, 39 indigni ep. I 3, 35 indigna ep. II 2, 112 indignis s. I 6, 16 indigna ep. I 19, 41

indocilis I 1, 18 indocili *(abl.)* e. 16, 37 *(neutr.)* III 3, 14
indoctus a. 212. 380 indoctum *(acc.)* II 6, 2 a. 474 *(neutr.)* ep. II 2, 9 indocti ep. II 1, 117. 184
indoles IV 4, 25
indomitae *(dat.)* II 14, 4 indomitam III 24, 28 e. 12, 9 indomito s. II 2, 10 *(neutr.)* e. 12, 19 indomitā ep. I 3, 34 indomitas IV 14, 20
indormis s. I 1, 71 indormit e. 5, 69
indotata ep. I 17, 46
inducit s. I 2, 22 inducat s. I 2, 88 inducant s. I 3, 2 inducere s. I 5, 9 a. 2 induceris s. II 7, 56
indulgens II 2, 13
induo indutus ep. I 17, 28
Indus IV 14, 42 Indi *(nom.)* c. s. 56 Indos I 12, 56 ep. I 1, 45 6, 6
inemori e. 5, 34
inemptas e. 2, 48
ineo inire III 3, 34
ineptus s. I 3, 49 4, 91 6, 16 10, 79 ep. I 17, 32 ineptum s. I 3, 138 ineptis *(abl. fem.)* ep. II 1, 270 inepte s. I 10, 2 a. 140
inermem I 22, 12
iners II 9, 5 III 5, 36 IV 7, 12 s. II 7, 39 ep. I 1, 38 ep. II 2, 126 a. 172 inertem III 4, 45 e. 12, 17 s. II 4, 41 ep. I 5, 17 inertīs s. I 7, 15 ep. I 20, 12 a. 445 inertibus s. II 6, 61
inertia e. 14, 1 ep. I 11, 28 inertiae *(dat.)* IV 9, 29
inexcusabilis ep. I 18, 58
inexorabilis a. 121
inexpertum *(acc. neutr.)* a. 125 inexpertis ep. I 18, 86
infabrē s. II 3, 22
infamia ep. I 16, 39
infamis s. II 2, 48 infame II 14, 19 infamis *(gen.)* e. 17, 42 infamem III 27, 45 infamīs I 3, 20
infans III 4, 20 s. I 6, 57 ep. II 1, 99 infantīs s. II 5, 40
infectum *(acc. neutr.)* III 29, 47 ep. I 2, 60
infelix IV 12, 6 s. I 1, 90 a. 34 infelicis s. II 3, 304
inferias II 1, 28
inferiorem s. I 8, 31 inferius e. 5, 79 infimā II 3, 22 infimis *(abl. neutr.)* IV 8, 31
infernas s. I 8, 35 infernis *(fem.)* IV 7, 25
infero intulit I 3, 28 e. 16, 58 ep. II 1, 157 intulerat III 4, 49
infervesco inferbuit s. II 4, 67
infestus III 8, 19 e. 15, 7 infesto s. I 4, 91 infestis *(abl.)* s. II 1, 42 *(fem.)* II 10, 13
inficit e. 7, 15 inficiet III 13, 6 infecit III 6, 34
infidelis e. 16, 6 infideles e. 5, 50
infidus e. 17, 65 infidum I 35, 25 infido e. 6, 13 ep. I 18, 4 infidi *(nom.)* IV 15, 23
infirmus infirmo *(neutr.)* ep. I 16, 14 infirmas e. 2, 16 infirmior s. I 9, 71
inflat ep. II 1, 178 inflet s. I 1, 21 inflaret s. II 3, 319 inflavit s. I 2, 33 infla s. II 5, 98
infodio infossus e. 5, 32
informis ep. II 2, 118 informem s. I 8, 16 informīs II 10, 15
infortunia a. 103
infra s. II 1, 75 8, 20. 23 ep. II 1, 14
infrequens I 34, 1
infringo infregi e. 11, 22
infundis ep. I 2, 54 infundam e. 5, 77
ingemens e. 5, 31
ingenium s. I 3, 33 4, 43 10, 63 s. II 4, 47 ep. I 3, 22 ep. II 2, 81 a. 410 ingeni I 6, 12 II 18, 9 ingenio III 21, 13 ingenium e. 11, 12 s. II 1, 75 6, 15 8, 73 a. 295. 323 ingenio s. II 1, 67 ep. II 2, 203 ingeniis ep. II 1, 88
ingens II 3, 9 10, 9 IV 9, 19 s. I 3, 33 s. II 3, 59. 154. 315 4, 82 6, 111 7, 102 ep. II 2, 73 ingentem III 6, 35 s. II 3, 111 ingens I 7, 32 s. II 3, 91 ingentīs II 2, 23 s. II 3, 288 ingentia ep. II 1, 6
ingenuus III 24, 55 s. I 6, 8 a. 383 ingenuum *(acc.)* s. II 3, 186 ingenuo I 27, 16 s. I 6, 21 ingenuos s. I 6, 91 ingenuis ep. I 19, 34
ingerere s. I 5, 12
ingluvie s. I 2, 8
ingratus ep. I 19, 35 ingrata e. 17, 63 ingratam III 10, 9 ingrato *(neutr.)* I 15, 3 ingratā s. I 2, 8

ingrata ep. I 1, 23 ingratos ep. I 7, 21 ingrata e. 11, 16
inguen *(acc.)* s. I 2, 26 inguine e. 8, 19 12, 19 s. I 8, 5 inguina s. I 2, 116
ingustata *(acc. neutr.)* s. II 8, 30
inhaeret e. 12, 20
inhians s. I 1, 71
inhonestus s I 6, 36 inhonestum s. I 4, 124
inhorruit I 23, 5
inhospita *(acc.)* ep. I 14, 19
inhospitalem I 22, 6 e. 1, 12
inhumanae ep. I 18, 47
inhumato *(neutr.)* I 28, 24 *(abl.)* s. II 3, 195
iniciat I 17, 26 s. I 6, 32 iniecit IV 15, 11 iniecta III 4, 73 s. I 4, 94 iniecto *(abl.)* I 28, 36
inimicitias ep. I 19, 49
inimico inimicat IV 15, 20
inimicus s. II 4, 53 inimica I 12, 22 35, 24 s. II 1, 48 inimicum s. I 5, 49 inimice II 2, 2 s. II 3, 123 inimicis s. II 2, 107 inimica I 12, 59 inimicis e. 17, 74
iniquus ep. I 19, 36 iniqui ep. I 6, 15 iniquae s. I 9, 20 iniquum I 2, 47 s. II 2, 97 a. 67 iniquam s. I 3, 67 iniquum II 10, 4 s. I 3, 113 iniquā ep. II 2, 19 iniquae II 6, 9 iniquos II 4, 16 iniquas III 1, 32 iniqua I 10, 15 iniquis s. II 7, 14 iniquē ep. I 14, 12
iniuria s. II 6, 28
iniurioso *(abl.)* I 35, 15 iniuriosis *(abl.)* e. 17, 34
iniussi *(nom.)* s. I 3, 3 iniussae e. 16, 49
iniusti *(gen. neutr.)* s. I 3, 111 iniustē ep. II 1, 75
*inlabatur III 3, 7 inlapsus II 17, 27
inlacrimabilem II 14, 6 inlacrimabiles IV 9, 26
inlacrimare s. II 5, 103
inlaqueant III 16, 16
inlecebris *(abl.)* a. 223
inlepide ep. II 1, 77
inlidere s. II 1, 77
inligaturum *(acc.)* e. 3, 11 inligatum I 27, 33 inligata e. 1, 25
inlinet ep. I 7, 10 inleverit s. I 4, 36 inlinere s. I 5, 31 inlitum *(acc. neutr.)* IV 9, 14
inlitterati *(nom.)* e. 8, 17
inludo s. I 4, 139 inludit s. II 3, 51 inludere s. II 8, 62 inlusus s. II 5, 26 inlusi s. II 7, 108
inlustrat IV 14, 6 inlustrem s. II 6, 17
inlutos s. II 8, 52 inluta s. II 4, 84
inmanis III 11, 15 inmane s. II 4, 76 inmanem III 4, 43 inmane I 27, 6 inmanīs IV 14, 15
inmaturus s. II 8, 59
inmemor I 1, 26 15, 30 II 18, 19
inmemorata *(acc.)* ep. I 19, 33
inmensus IV 2, 7 inmensum *(acc. neutr.)* s. I 1, 41
inmerentis II 13, 12 e. 7, 19 inmerentīs e. 6, 1
inmeritus III 6, 1 s. II 3, 7 inmeritum *(acc.)* ep. I 14, 12 inmeritam I 17, 28 inmeritis I 28, 30 III 2, 21 inmeritos s. II 3, 211
inmersabilis ep. I 2, 22
inmetata III 24, 12
inminens III 22, 5 inminente I 4, 5 inminentum III 27, 10 inminentīs I 12, 53
inminuet s. II 2, 127 inminuit III 6, 45
inmiscere s. I 2, 76
inmiserabilis III 5, 17
inmitis *(gen.)* I 33, 2 II 5, 10 inmitia a. 12
inmoderatus s. II 5, 89
inmodicae *(nom.)* I 13, 10
inmodulata *(acc.)* a. 263
inmolet s. II 3, 164 inmolare I 4, 11 inmolabitur e. 10, 23 inmolato *(abl.)* IV 11, 7
inmoritur ep. I 7, 85
inmorsus s. II 4, 61
inmortalis a. 464 inmortalia *(acc.)* IV 7, 7
inmundus s. I 6, 124 ep. I 2, 26 inmunda ep. II 2, 199 inmundo *(abl.)* s. I 5, 84 inmunda a. 247 inmundis *(fem.)* s. II 4, 62
inmunis III 23, 17 inmunem IV 12, 23 ep. I 14, 33
innantem III 17, 7
innascitur s. I 3, 37 innati a. 245
innatat s. II 4, 59
innocens III 24, 18 innocentis I 17, 21
innumerabilis III 30, 4

Ino a. 123
inominata *(acc.)* e. 16, 38
inops III 16, 28 s. I 4, 110 s. II 1, 59 5, 6 ep. I 18, 98 inopis s. I 4, 17 inopi s. I 2, 5 inopem s. II 3, 153 ep. II 1, 131 2, 50 inopes II 14, 12 a. 322
inornatum *(acc.)* IV 9, 31 inornata *(acc.)* a. 234
inpar IV 6, 5 s. I 3, 19 ep. I 1, 96 *(acc.)* ep. II 3, 248 inparibus e. 11, 18 inparēs I 33, 10 III 19, 13 inparibus s. II 2, 30 inpariter a. 75
inpavidum *(acc.)* III 3, 8 inpavidi I 15, 23
inpediat s. I 10, 10 inpediit s. I 6, 27 inpedire I 4, 9
inpellit a. 109 inpellunt IV 12, 2 inpellat s. I 3, 65 inpulit ep. II 2, 51 inpulerit III 7, 14 inpulsa IV 6, 10
inpensa inpensis *(abl.)* ep. I 19, 38
inpenso *(abl.)* s. II 3, 245
inpermissa *(acc.)* III 6, 27
inperti ep. I 6, 68
inpetrat ep. II 1, 137 inpetret c. s. 51 inpetrato *(abl. masc.)* IV 2, 42
inpetus III 1, 28 IV 4, 10 s. I 2, 117 inpetu IV 14, 30 inpetūs *(acc.)* III 6, 10
inpexa s. II 3, 126
inpingas ep. I 13, 8
inpia II 19, 22 e. 16, 9 s. II 3, 228 inpiae II 8, 19 IV 8, 17 inpio II 17, 22 inpium I 27, 6 inpiam e. 10, 14 inpio IV 4, 46 inpiā III 1, 17 e. 13, 1 inpiae I 3, 23 III 11, 30. 31 inpios III 4, 42 27, 1 inpias III 24, 25 e. 5, 84 inpia II 1, 30 e. 5, 13
inpiger III 16, 26 IV 3, 4 8, 30 14, 22 ep. I 1, 45 a. 121
inplacidum IV 14, 10
inplet ep. II 1, 212 inplent s. II 4, 30 inpleris e. 17, 59 inplere s. I 10, 35 inplevisse ep. I 20, 27
inplicata e. 5, 15 inplicitum *(acc. masc.)* a. 424
inplorat ep. II 1, 135 inploravit ep. I 10, 36
inplumibus e. 1, 19
inposuere s. II 3, 26 inposuisse III 4, 52 inponens s. II 3, 280 inpositura II 3, 28 inpositus ep. I 7, 77 inposita s. II 7, 77 inpositam III 4, 76 13, 14 inpositum s. I 5, 26 inpositas IV 14, 12 ep. II 1, 253
inportes ep. I 13, 5
inportunus IV 13, 9 s. II 5, 96 ep. I 6, 54 ep. II 2, 185 inportuna III 16, 37 ep. I 18, 23 inportunas s. I 8, 6
inpotens I 37, 10 II 1, 26 III 30, 3
inpotentia e. 16, 62
inpransus ep. I 15, 29 inpransi s. II 3, 257 inpransi *(nom.)* s. II 2, 7
inprimis s. II 2, 71
inprimo inprimat s. II 6, 38 inprimeret I 16, 20 inpressit I 13, 12
inprobaturum *(acc. masc.)* e. 5, 8
inprobus s. I 3, 24 9, 73 s. II 5, 28 6, 29 ep. I 7, 63 10, 40 inproba s. II 3, 14 5, 84 inprobe s. II 2, 104 3, 200 inprobo III 9, 22 inprobae III 24, 62
inprovisa II 13, 19 ep. I 6, 11
inprudens s. I 4, 137
inpube e. 5, 13 inpubem II 9, 15
inpudens III 27, 49. 50 IV 13, 4
inpudica e. 16, 58
inpugnat ep. II 1, 89
inpune I 17, 5 31, 15 IV 9, 33 e. 17, 59 ep. I 5, 10 ep. II 1, 150 2, 105 a. 210. 381
inpunitior s. II 7, 105
inputata e. 16, 44
inquam II 8, 13 s. I 9, 5. 8. 50. 70 10, 64 s. II 3, 276 7, 22 8, 27 inquis s. II 1, 5 inquit s. I 1, 62 2, 32. 35. 57 3, 23. 126 4, 79 5, 59 9, 7. 14. 38. 40 s. II 2, 99 3, 39. 319 6, 90 8, 43 ep. I 7, 93 16, 35 ep. II 2, 40 inquimus s. I 3, 66 inquiet s. II 5, 43
inquieti *(gen.)* III 3, 5 inquietis *(neutr.)* e. 5, 95
inquinavit e. 16, 64 inquinavere III 6, 18 inquiner s. I 8, 37
inquiram s. II 3, 41 inquirant s. I 3, 28
inrepertum *(acc. neutr.)* III 3, 49
inresectum *(acc. masc.)* e. 5, 47
inretorto *(abl. masc.)* II 2, 23
inrevocabile ep. I 18, 71
inrevocati *(nom.)* ep. II 1, 223

inriguum *(acc. neutr.)* s. II 1, 9 inriguo s. II 4, 16
inrisus ep. I 17, 58
inritabile *(acc.)* ep. II 2, 102
inritat III 29, 41 ep. II 1, 212 inritant a. 180
inritum *(acc. neutr.)* III 29, 45
inroget s. I 3, 118
inrupta I 13, 18
insanabile *(acc.)* a. 300
insania III 4, 6 s. II 3, 174. 221 ep. II 1, 118
insanis s. II 3, 32 insanit s. I 2, 49 4, 27 s. II 3, 64 7, 117 insanire III 19, 18 s. II 3, 63. 81. 225. 271. 302 ep. I 1, 101 ep. II 2, 134 insanisse s. II 3, 134 insanientis I 34, 2 insanientem III 4, 30
insanus s. I 4, 49 6, 27 s. II 3, 40. 67. 120. 159. 197. 201 insani I 16, 15 s. I 5, 35 s. II 3, 74 ep. I 6, 15 insano s. II 3, 48 ep. I 5, 14 insanum s. I 2, 97 s. II 3, 44. 52. 130. 298. 306 insane s. II 2, 33 3, 184. 326 6, 29 7, 95 insanos III 21, 3 s. II 3, 40 insana III 7, 6 insanis s. II 2, 5 *(fem.)* 6, 69 insanior s. I 3, 82 s. II 3, 102 insanius *(adv.)* s. I 10, 34
inscitia s. II 1, 81 2, 131 3, 43 ep. I 3, 33
inscius III 5, 37 inscium *(acc.)* IV 4, 6
inscitus inscitē ep. II 1, 167
insculpere s. II 3, 90
insector ep. II 1, 69 insectere s. II 7, 41
insenuit ep. II 2, 82
insequeris ep. II 2, 19 insecutae *(nom.)* I 12, 7
insero inseverit s. I 3, 35 insitam IV 4, 33
insero inseris s. I 5, 12 inserit e. 2, 14 insereres II 5, 21 inseres I 1, 35 inserere III 25, 6
inservit a. 167
insidias s. I 2, 104 3, 59 insidiis s. II 6, 117
insidiatorem s. II 5, 25
insidiosi ep. II 1, 172
insignia *(acc.)* s. II 3, 254 insignibus e. 5, 12 s. II 7, 53
insignis s. II 1, 46 a. 401 insignem I 21, 12 33, 5 34, 13 III 20, 6 s. II 3, 241 insigne II 1, 13 III 25, 7 insigni I 12, 39 insignīs I 7, 4 III 1, 15
insiluit a. 466
insistet e. 16, 11
insitiva *(acc.)* e. 2, 19
insolabiliter ep. I 14, 8
insolens I 5, 8 16, 21 e. 16, 14 insolentem II 4, 2 III 29, 50 insolenti II 3, 3
insolentiae *(dat.)* e. 17, 75
insolitum a. 217 insolitos IV 4, 8
insomnis III 7, 8
insons II 19, 29 s. I 6, 69
insperata IV 10, 2
inspersos s. I 6, 67
inspiciunt I 2, 87 inspexit ep. I 2, 20 inspice ep. I 7, 39
instar IV 5, 6
insterno instravit a. 279
instillat s. II 2, 62 instillare ep. I 8, 16
instita s. I 2, 29
institor III 6, 30 institoribus e. 17, 20
instituunt s. II 6, 22 institui a. 22 institutae *(dat.)* III 8, 11 institutum *(neutr.)* III 27, 5
insto ep. I 2, 71 instat e. 10, 15 s. I 1, 115 9, 29 s. II 6, 39 institerat s. II 5, 88 instantis III 3, 3 instanti II 14, 3
instructior ep. I 18, 25
instrumento *(abl.)* s. I 3, 131
instruo instruit ep. II 1, 131
insuavis s. I 3, 85
insudet s. I 4, 72
insuevit s. I 4, 105
insulis IV 8, 27 insulas e. 16, 42
insultet III 3, 41
insum inest s. I 4, 47 s. II 4, 94 inerant s. II 6, 105
insumebat a. 443 insumere s. II 2, 102
insuper s. II 4, 68
insurgat e. 10, 7
intabuissent e. 5, 40
intactus e. 7, 7 s. II 1, 23 intacta s. II 5, 7 intacti *(neutr.)* s. I 10, 66 intactae I 7, 5 intactum *(neutr.)* I 35, 25 intactis ep. II 1, 151 intactas e. 9, 22 intactis III 24, 1

intaminatis *(abl.)* III 2, 18
integer I 22. 1 II 4, 22 17, 8 III 7, 22 s. II 1, 85 3, 65. 220 integrae III 4, 70 integrum III 2, 30 IV 4, 66 s. II 2, 92 4, 54 integro IV 5, 38 integrā I 31, 18 integra *(nom.)* I 14, 9 integris *(abl.)* I 26, 6 *(fem.)* s. II 2, 113
intellegit ep. I 9, 1
intemptata I 5, 13 intemptatum *(acc. neutr.)* a. 285
intendit s. II 7, 48 intendes ep. I 2, 36
intentus a. 458 intenta IV 4, 14 intentum *(acc.)* s. I 5, 84
inter I 8, 6 12, 46. 47 32, 6 III 3, 11. 37 5, 47 6, 26 10, 6 15, 5 16, 28 18, 13 23, 10 27, 51 IV 1, 36 3, 14 15, 26 e. 1, 1 2, 38. 61 8, 5. 15 9, 15 12, 23 15, 2 s. I 1, 47. 105. 116 2, 40. 80 3, 1. 53. 60. 82 7, 9. 11. 12 10, 91 s. II 2, 4. 32. 92 3, 40 6, 59. 77 8, 42 ep. I 2, 12 *(bis)* 3, 4 4, 4. 12 5, 5. 24 7, 28 10, 22 12, 14 14, 18 15, 43 18, 96 ep. II 1, 36. 37. 41. 43. 73. 185 2, 45. 66. 79. *114 a. 374
interciderit s. II 4, 6
intercinat a. 194
interdicta ep. I 6, 64 interdicta *(acc.)* s. I 2, 96
interdictum interdicto *(abl.)* s. II 3, 217
interdum II 12, 28 s. I 9, 9 10, 13 s. II 7, 8 ep. I 18, 60 ep. II 1, 63 a. 93. 319
interea s. I 5, 31 s. II 8, 54
intereo interit a. 61 interream s. I 9, 38 interire II 18, 16 interitura IV 7, 10 *(acc.)* IV 9, 1
interfusa *(acc.)* I 14, 19
interim III 20, 9 e. 2, 25
interimis s. II 3, 131 interempto *(abl.)* IV 4, 72
interiore II 3, 8 s. II 6, 26
interitum a. 464 interitu a. 146
interlunia *(acc.)* I 25, 11
interminato *(abl.)* e. 5, 39
intermiscere s. I 10, 29
intermissa *(acc.)* IV 1, 1
inter noscere a. 424. 425
interpellet s. I 6, 127 interpellarim s. II 4, 5 interpellandi *(gen.)* s. I 9, 26
interpres s. II 4, 91 a. 134. 391 interprete a. 111
intersum interest II 3, 22 IV 8, 29 inter est s. I 2, 62. 63 intersis I 2, 46 intersit s. II 8, 32 a. 191. 237 intererit a. 114. 233
intervalla *(acc.)* ep. II 2, 70
intestabilis s. II 3, 181
intimo *(abl.)* I 9, 21
intonata e. 2, 51
intonsi II 15, 11 intonsum I 21, 2 ep. I 7, 90 intonsos e. 15, 9
intorti II 13, 35
intra II 9, 23 III 11, 43 s. I 1, 49 ep. I 2, 16 18, 73 ep. II 1, 31 *2, 114 a. 266
intrarit e. 15, 16
introrsum s. II 1, 65 ep. I 16, 45
intueris e. 5, 9
intumescit e. 16, 52
intus s. I 2, 67 s. II 1, 52 3, 115. 142 a. 108. 182. 389
inulas s. II 2, 44 8, 51
inuleo I 23, 1
inultus e. 6, 16 17, 56 s. I 8, 44 s. II 3, 297 inulto s. II 3, 189 *(neutr.)* ep. I 2, 61 inultā II 1, 26 inulti s. II 8, 34 inultae III 3, 42 inultos I 2, 51 inultis I 28, 33
inungui ep. I 1, 29 inunctis *(abl.)* s. I 3, 25
inurbanum *(acc.)* a. 273
inutile s. I 4, 124 8, 1 s. II 8, 12 *(acc.)* I 14, 13 III 24, 48 inutili III 17, 10 inutilīs e. 2, 13
invenias s. I 4, 62 inveniet I 24, 8 s. II 5, 68 invenere s. I 3, 104 ep. I 2, 58 invenerit ep. II 2, 192 invenisse a. 275 invenior s. II 4, 74 ep. II 1, 112 inventa ep. II 1, 145 inventum a. 377 invento *(abl. neutr.)* s. II 6, 11 inventa s. I 3, 111 inventis *(abl. neutr.)* a. 170
inventore s. I 10, 48
inverecundus e. 11, 18
invertimus s. I 3, 55 invertunt s. II 8, 39 inversum *(acc.)* e. 2, 63 s. I 1, 36 inverso e. 10, 5 inversi III 5, 7
invicem I 25, 9 III 28, 9 inque vicem s. I 3, 141

invictus s. I 7, 30 invicta a. 123 invicti III 27, 73 s. II 1, 11 ep. I 1, 30 invicte e. 13, 12
invides I 29, 1 invidet II 6, 20 IV 2, 24 ep. I 14, 41 invideat s. I 6, 50 9, 25 invideant s. I 2, 100 invidit s. II 6, 84 invidens I 37, 30 invideor a. 56 invidendā II 10, 7 invidendis *(abl.)* III 1, 45
invidia s. I 3, 61 6, 26 s. II 1, 77 invidiae ep. I 17, 51 ep. II 1, 129 *(dat.)* s. II 6, 48 invidiam s. II 3, 13 ep. II 1, 12 invidiā II 20, 4 ep. I 2, 37. 58
invidus III 19, 22 ep. I 1, 38 2, 57 15, 7 invida I 11, 7 IV 8, 24 ep. I 10, 18 invidae e. 7, 5 invido *(abl.)* IV 3, 16 5, 9 invidi III 24, 32
inviolatus III 4, 36
invisus III 27, 71 invisa ep. II 1, 90 invisum ep. II 2, 64 invisi *(neutr.)* I 34, 10 invisum III 3, 31 14, 23 ep. I 15, 4 invisam III 18, 15 invisum s. I 7, 26 invisa ep. I 14, 17 invisis *(fem.)* s. II 3, 262 invisas II 14, 23 invisa ep. I 7, 17
invitet e. 2, 28
invitus ep. I 5, 22 10, 32 ep. II 2, 196 invita s. II 1, 76 invitum I 18, 12 ep. I 20, 16 a. 467 invito III 11, 22 invitā a. 385 invita ep. II 2, 113 a. 311
involitant IV 10, 3
involvo III 29, 55
io IV 2, 49. 50 e. 9, 21. 23 s. I 3, 7 a. 460
Io a. 124
iocatus s. I 5, 62
iocosa I 12, 3 20, 6 iocosi IV 15, 26 iocoso III 21, 15 iocosae III 3, 69 iocoso *(abl. neutr.)* I 10, 7 s. I 10, 11 iocose e. 3, 20 iocosi ep. I 18, 89 iocosius s. I 4, 104
iocularia *(acc.)* s. I 1, 23
iocus I 2, 34 s. II 5, 37 ep. II 1, 149 iocum ep. I 19, 20 a. 222 ioco I 33, 12 II 12, 18 s. I 8, 50 iocis II 19, 25 iocos III 21, 2 s. I 5, 98 ep. II 2, 56 iocis II 1, 37 ep. I 6, 65. 66
Iolcos e. 5, 21
Ionicus e. 2, 54 Ionicos III 6, 21
Ionius e. 10, 19
ipse I 16, 12 20, 2 e. 14, 13 17, 77 s. I 1, 67 4, 108 5, 57 6, 81. 86 s. II 1, 85 2, 61 3, 94 5, 38 6, 65. 88 7, 100 ep. I 1, 27. 72 3, 20 16, 78 17, 19 18, 112 19, 7 ep. II 1, 111. 208 a. 182. 306 ipsa II 8, 13 e. 16, 2 s. I 3, 98 s. II 1, 18 a. 305 ipsi a. 103 ipsum I 28, 33 33, 13 s. I 3, 34 10, 25 s. II 3, 204 6, 12 7, 113 8, 23 ep. I 2, 33 17, 11 ep. II 1, 141 ipsam ep. I 6, 16 ipsum I 3, 38 II 18, 18 s. I 3, 17 s. II 5, 73 ipso I 12, 17 III 12, 8 s. II 2, 20 7, 42. 86 8, 32 ep. I 7, 60 9, 6 *(neutr.)* IV 4, 59 ipsa s. I 3, 39 ipsis I 31, 13 ipsos III 1, 6 ipsas s. I 3, 55 ipsa s. II 4, 11 ipsis *(masc.)* ep. II 1, 197 *(neutr.)* s. II 3, 4 6, 108
ira III 2, 12 8, 16 IV 15, 19 s. I 2, 71 7, 13 ep. I 2, 13. 62 19, 49 irae s. I 3, 76 ep. II 1, 129 *(dat.)* ep. I 2, 59 iram e. 5, 54 10, 13 ep. I 19, 48 a. 109. 159 irā s. II 3, 210 ep. I 2, 15 18, 38 ep. II 2, 207 irae I 16, 9. 17 irarum III 27, 70 iras III 3, 31 ep. I 4, 12
iracundus ep. I 1, 38 a. 121 iracunda I 15, 33 a. 454 *(acc.)* III 9, 23 iracundior III 9, 23 s. I 3, 29
irascar ep. I 8, 9 irasci ep. I 20, 25
iratus e. 15, 14 s. I 1, 21 s. II 1, 47 3, 3 ep. I 7, 89 20, 16 ep. II 2, 29. 42 a. 94 irato s. II 3, 258 iratae III 27, 46 iratum s. II 2, 97 8, 5 a. 106 *(neutr.)* e. 2, 6 iratos III 21, 19 a. 197 iratis s. I 5, 98 s. II 3, 8 6, 30
irr. *v.* inr.
is s. I 1, 59 9, 18 s. II 3, 181 ep. I 1, 65 ea a. 386 id s. I 1, 44 s. II 4, 8 ep. II 2, 64 a. 386 eius III 11, 18 IV 8, 18 s. II 1, 70 6, 76 eum s. I 3, 80 4, 29. 88 s. II 3, 134 ep. I 7, 69 id s. I 1, 64 4, 73 5, 102 s. II 3, 177. 232 ep. I 1, 24 ep. II 2, 32 eo *(neutr.)* s. I 4, 108 ep. I 14, 18 eorum s. I 4, 80 earum

s. II 8, 92 eos ep. II 1, 67 eas s. I 10, 14 ea ep. I 1, 47 ep. II 1, 81
iste e. 5, 3 s. I 10, 18 ep. I 14, 23 19, 47 ep. II 1, 43 2, 90 ista s. II 5, 61 isti s. I 3, 41 s. II 3, 99 a. 6 istam s. II 2, 86 isto s. I 9, 48 ep. II 2, 163 istā s. II 2, 27 isto ep. I 16, 56 ep. II 2, 205 istis s. I 2, 73 6, 92 s. II 3, 108 ista ep. I 10, 8 19, 43 istis s. I 4, 52 s. II 2, 99 ep. I 6, 67 a. 376
Isthmius IV 3, 3
istic ep. I 14, 37
istinc s. I 4, 131 ep. I 7, 32
istuc ep. I 14, 8
ita I 24, 11 II 15, 10 s. I 1, 96 2, 20 3, 79. 101 6, 50 s. II 1, 59 2, 46. 124 5, 18 6, 1 7, 2. 5. 31 8, 76 ep. I 2, 5 6, 55 20, 5 ep. II 1, 64 a. 61. 101. 151. 225. 226. 254
itaque ep. I 1, 10
Italiae III 5, 40 IV 14, 44 ep. I 12, 29 Italiam s. I 6, 35 Italiā I 37, 16
Italo II 7, 4 Italum II 13, 18 Italā s. II 6, 56 Italo s. I 7, 32 Italis ep. I 18, 57 Italos III 30, 13 Italas IV 4, 42 ep. II 1, 2
item s. I 3, 77 a. 90
iter s. I 9, 16 ep. I 15, 12 18, 103 *(acc.)* I 22, 5 II 17, 12 III 2, 22 16, 7 27, 5 c. s. 43 s. I 5, 5. 95 s. II 6, 43. 99 ep. I 17, 4 a. 68
iterat ep. I 18, 12 iterabimus I 7, 32 iterare I 34, 4 II 19, 12 iterabitur III 3, 62 iteratae e. 12, 21
iterum I 14, 10 28, 10 s. I 10, 39 *(bis)*. 72 s. II 7, 69 *(bis)* ep. I 1, 3 5, 4
Ithace ep. I 7, 41 Ithacam s. II 5, 4
Ithacensis ep. I 6, 63
Ityn IV 12, 5
Iubae I 22, 15
iubeo s. I 1, 104 10, 91 s. II 3, 77 5, 70 iubes s. I 6, 61 iubet I 19, 2 III 24, 42 e. 5, 17. 18 s. II 3, 148 ep. I 5, 17 7, 14. 66 ep. II 2, 63 a. 420 iubemus ep. I 10, 1 iubeas III 24, 57 s. I 1, 63 iube II 3, 14 s. II 5, 38 iubebat s. I 4, 121 ep. I 6, 59 a. 440 iuberet s. I 6, 93 iubebo s. II 5, 20 ep. I 17, 8 a. 317 iussit s. II 3, 35. 101. 141 a. 252 iusserit s. II 1, 59 7, 32 iubente III 21, 7 iubentes II 15, 19 iubentium III 3, 2 iuberis ep. I 13, 7 iubetur ep. I 7, 75 iussus e. 5, 91 11, 20 s. I 3, 80 iussa III 6, 29 c. s. 39 s. I 2, 122 a. 232 iussi e. 1, 7 iussae ep. I 12, 17 iussas e. 17, 37
iucundus s. I 3, 93 iucunda e. 1, 6 iucundum ep. I 6, 66 iucundo s. I 5, 44 iucunda *(acc.)* e. 2, 36 s II 6, 62 a. 334 iucundis *(fem.)* s. II 6, 96 iucundior e. 2, 55 iucundē s. I 5, 70
Iudaeus s. I 5, 100 Iudaei *(nom.)* s. I 4, 143 Iudaeis s. I 9, 70
iudex III 3, 19 IV 9, 41 s. II 2, 9 7, 101 a. 263 iudicis a. 314. 364. 387 iudex *(voc.)* ep. I 4, 1 iudice I 28, 14 s. I 2, 134 6, 15 10, 38 s. II 1, 49. 84 2, 54 7, 54 ep. I 16, 42 a. 78. 244 iudicibus s. I 4, 123
iudicium s. II 1, 83 a. 386 *(acc.)* s. I 4, 99 ep. II 1, 242 iudicio s. I 6, 98 iudicia ep. II 1, 245 iudiciis *(abl.)* ep. I 1, 71
iudico iudicat ep. II 1, 68 iudicet ep. II 2, 191 iudicantem II 13, 22
iugera III 24, 12 iugerum III 16, 29 iugera II 15, 1 e. 4, 13 s. I 1, 50
iugis *(gen. fem.)* s. II 6, 2 ep. I 15, 16
iugo iugandis *(abl.)* c. s. 18
iugulas s. I 7, 35 iugulat s. I 10, 36 iugulent ep. I 2, 32
iugulo *(abl.)* s. I 3, 89 s. II 3, 136
iugum *(acc.)* I 35, 28 II 5, 1 III 3, 14 iugo III 9, 18 s. II 7, 92 iuga *(acc.)* I 33, 11 II 6, 2 III 6, 42 29, 8
Iugurthae *(dat.)* II 1, 28
Iugurthino *(abl.)* e. 9, 23
Iulium I 12, 47 Iulia *(acc.)* IV 15, 22
Iulius s. I 8, 39
Iulius (Florus) Iuli ep. I 3, 1
Iulus (Antonius) Iule *IV 2, 2
iumenta *(acc.)* ep. I 18, 46
iunctura a. 48. 242
iungit s. I 3, 54 iungas II 2, 11 iungite c. s. 28 iunxerit e. 16, 30

iungere a. 2 iungatur ep. I 5, 26 iungentur I 33, 8 iuncta III 19, 17 iunctae I 4, 6 iunctos s. I 3, 54 iunctas I 25, 1 iunctis III 28, 15 a. 75
iunior I 33, 3 ep. I 17, 16 ep. II 1, 44 iuniores *(acc.)* III 6, 25
Iuno II 1, 25 III 4, 59 Iunonis I 7, 8 s. I 3, 11 Iunone III 3, 18
Iuppiter I 2, 30 11, 4 16, 12 22, 20 II 6, 18 10, 16 III 10, 8 16, 6 IV 4, 4. 74 e. 16, 13 s. I 1, 20 ep. I 16, 29 Iovis I 10, 5 28, 9 32, 14 II 17, 22 III 1, 6 3, 6. 64 25, 6 27, 73 IV 8, 29 c. s. 32 e. 2, 29 17, 69 ep. I 17, 34 19, 43 Iovi I 21, 4 II 7, 17 III 4, 49 IV 15, 6 e. 9, 3 Iovem I 3, 40 III 5, 1 c. s. 73 e. 5, 8 10, 18 13, 2 ep. I 18, 111 Iuppiter *(voc.)* s. I 2, 18 s. II 1, 43 3, 288 Iove I 1, 25 2, 19 28, 29 III 5, 12 ep. I 1, 106 12, 3 s. II 1, 68
iurgia *(acc.)* ep. II 1, 38 2, 171
iurgo iurgares ep. II 2, 22 iurgatur s. II 2, 100
iuro iurat ep. I 1, 89 iures ep. I 18, 93 iuremus e. 16, 25 iurabas e. 15, 4 iurares ep. II 1, 244 iurare ep. I 1, 14 iurantem s. II 6, 57 iuratus ep. I 17, 60 iurandas ep. II 1, 16
ius *iusculum* s. II 4, 38 8, 45. 69 iuris s. II 4, 63 *(acc.)* s. I 3, 81
ius s. II 1, 82 a. 72. 466 iuris II 8, 1 s. I 1, 9 4, 104 s. II 2, 131 a. 131. 369 *(acc.)* s. I 5, 67 7, 20 9, 77 s. II 3, 72. 217 5, 29. 34 ep. I 12, 27 iure III 16, 18 IV 11, 17 s. I 2, 46 6, 50 7, 10 s. II 2, 99 a. 284 iura I 28, 32 *(acc.)* III 3, 44 s. I 3, 111 9, 39 ep. I 3, 23 16, 41 ep. II 1, 104 2, 23. 174 a. 122. 256. 398
iusiurandum iure iurando s. II 3, 179. 180
iussa *(acc.)* ep. I 7, 52 9, 12
iustitiae I 24, 6 *(dat.)* II 17, 16 iustitiam a. 199
iustus s. II 3, 97. 189 ep. II 1, 18 iusta s. II 7, 15. 62 iustum s. I 4, 63 iusti *(neutr.)* s. I 3, 98 iusto ep. I 16, 61 iustum III 3, 1 s. II 1, 16 iusto I 12, 54 iustā IV 2, 14 iusto III 7, 24 s. I 1, 57 3, 113 iustis III 14, 6 iustior s. II 7, 63 iustius *(adv.)* s. II 4, 86
iuvenca ep. I 3, 36 iuvencae II 5, 6
iuvencum III 27, 45 iuvencis II 8, 21 e. 1, 25 iuvencos e. 17, 39 iuvencis IV 4, 30
iuvenescit IV 2, 55
iuvenis III 9, 3 s. II 3, 233 5, 62 a. 161 *(gen.)* IV 4, 24 iuveni III 11, 37 e. 12, 3 ep. I 8, 14 a. 177 iuvenem I 2, 41 III 7, 4 IV 2, 21 5, 9 11, 22 ep. I 15, 21 iuvenes I 25, 2 IV 13, 26 s. II 3, 196 ep. I 1, 55 iuvenum I 28, 19 35, 30 II 8, 7 III 14, 9 15, 9 20, 5 IV 1, 8 12, 15 a. 62. 85. 366 *(acc.)* I 6, 18 II 12, 7 s. I 2, 34 *(voc.)* a. 24
iuvenor iuvenentur a. 246
iuventae III 2, 15 c. s. 45 iuventā I 16, 23 III 14, 27 a. 115
iuventas I 30, 7 II 11, 6 IV 4, 5 e. 17, 21
iuventus I 2, 24 4, 19 35, 36 III 4, 50 6, 33 s. II 2, 52 5, 79 ep. I 2, 29
iuvo iuvat I 1, 4 2, 38 36, 1 III 19, 18 IV 1, 31 e. 2, 61 9, 37 11, 1 13, 9 s. I 1, 41. 78 4, 24. 77 s. II 6, 13. 32. 90 ep. I 2, 51 14, 35 16, 39 19, 33 ep. II 2, 212 a. 109 iuvant I 1, 23 iuvem e. 1, 15 iuvet e. 1, 15 2, 39 16, 31 s. I 6, 123 ep. I 16, 10 iuvit s. II 8, 1 iuveris e. 10, 22 s. II 4, 91 iuverint e. 2, 49 iuvare s. II 2, 22 iuvari ep. II 1, 125 iuvandis a. 377
Ixion III 11, 21 a. 124

K.

kalendae III 8, 1 e. 2, 70 s. I 3, 87

L.

Labeone s. I 3, 82
Laberi *(gen.)* s. I 10, 6
labes labem ep. II 1, 235
labo labantīs III 5, 45

labitur I 2, 19 13, 7 ep. I 2, 43 labuntur II 14, 2 e. 2, 25 labetur ep. I 2, 43 labier ep. II 1, 94 labentis s. II 1, 15 labentīs III 6, 3 lapsus s. II 8, 72 lapsa *(acc.)* II 19, 12
labor I 3, 36 IV 3, 3 s. II 2, 14 a. 291 laboris II 14, 20 s. I 1, 33 2, 78 labori s. I 8, 18 s. II 8, 66 laborem IV 2, 29 e. 1, 9 s. I 1, 30. 93 4, 12 s. II 2, 12 ep. I 7, 67 labore e. 1, 15 17, 24 s. I 1, 5. 88 9, 60 ep. I 1, 44 ep. II 1, 11 laborum I 32, 14 *II 13, 38 IV 4, 6 s. II 1, 11 a. 212 laboribus III 15, 3 e. *17, 64 labores I 7, 18 III 4, 39 IV 9, 32 s. II 6, 21 ep. II 1, 224 2, 66 laboribus II 18, 39 III 24, 15 IV 4, 45 e. 5, 31 16, 16 ep. I 18, 48
laboriosa e. 16, 60 laboriosi *(nom.)* e. 17, 16
laboro s. II 8, 19 ep. I 3, 2 a. 25 *laboras I 27, 19 laborat II 3, 11 s. I 4, 26 s. II 3, 7 7, 20 laborant II 9, 7 s. I 3, 96 labores s. I 2, 76 10, 73 ep. II 2, 196 laboret III 8, 25 s. I 1, 112 s. II 3, 269 4, 49 ep. I 20, 16 a. 168. 192. 241 laborent s. I 2, 38 *a. 435 *laborabas I 27, 19 laborarint e. 5, 60 laborantes I 9, 3 laborantīs I 17, 19 III 22, 2 s. I 4, 20
labris I 13, 12 labra ep. I 16, 60 labris s. I 1, 68 4, 138
lac lactis II 19, 10 lacte IV 4, 15 ep. II 1, 143
Lacaena IV 9, 16 Lacaenae II 11, 23 III 3, 25
Lacedaemon I 7, 10
Lacedaemonium *(acc.)* III 5, 56
lacernā s. II 7, 55
lacerant III 11, 42 lacerare III 27, 46 laceranda *(acc.)* III 27, 71 lacertae *(nom.)* I 23, 7
lacerto *(abl.)* s. I 6, 74 ep. I 1, 56 lacertis I 9, 23 ep. II 2, 48 *(abl.)* III 5, 35 s. I 8, 49
lacesso II 18, 12 lacessit I 35, 7 lacessat III 2, 10 lacessiti *(nom.)* ep. II 1, 151
Lacon e. 6, 5 Laconi II 6, 11
Laconicas II 18, 7
lacrima IV 1, 34 ep. I 17, 60 lacrimā II 6, 23 lacrimae ep. I 19, 41 lacrimis *(abl.)* III 7, 8
lacrimosum *(acc.)* I 21, 13 lacrimoso s. I 5, 80 lacrimosa *(acc.)* I 8, 14 ep. I 1, 67
*lactea *(acc.)* I 13, 2
lactuca s. II 4, 59 lactucae *(nom.)* s. II 8, 8
lacunar II 18, 2
lacus ep. I 1, 84 18, 63 lacu II 15, 4 s. I 4, 37 lacūs *(acc.)* IV 1, 19 ep. I 3, 11
laedat s. I 10, 80 ep. II 2, 16 laedunt ep. I 2, 38 laedet ep. I 17, 8 laedent a. 103 laeserit ep. I 20, 7 laedere III 27. 60 s. I 4, 78 s. II 1, 21 laedentem I 13, 15 laesura *(acc.)* e. 15, 3 laedimur ep. II 1, 221 laeso *(abl.)* s. II 1, 67 laesā I 33, 4 laeso ep. II 2, 134
Laelius s. II 1, 65 Laeli s. II 1, 72
Laertiaden I 15, 21 Laertiade s. II 5, 59
Laestrygoniā III 16, 34
laetitiae I 27, 1 a. 428 laetitiā II 3, 4
laetor s. I 4, 98 laetatur II 19, 7
laetus I 2, 46 II 16, 25 III 8, 27 22, 6 29, 42 IV 5, 31 e. 9, 2 s. II 3, 146 ep. I 7, 39 10, 44. 50 13, 3 ep. II 2, 130 laeta I 25, 17 III 21, 21 29, 49 s. I 1, 8 laetum *(acc.)* *I 12, 57 II 17, 26 III 4, 34 s. II 6, 111 laetam I 21, 5 IV 6, 15 laetum e. 2, 45 laetis I 10, 17 IV 4, 13 laetos IV 2, 41 laetius *(adv.)* s. II 6, 70
Laevino s. I 6, 19 Laevinum s. I 6, 12
laevus III 27, 15 a. 301 laevi s. I 5, 61 laevae *(dat.)* ep. II 1, 205 laevum *(neutr.)* III 26, 5 s. I 2, 125 ep. I 6, 50 16, 7 laevo s. I 6, 74 ep. I 1, 56 *(neutr.)* s. II 4, 4 laevā s. II 7, 9 ep. I 15, 12 laevē ep. I 7, 52
lagani s. I 6, 115
lagena s. II 8, 81 lagenae ep. II 2, 134 lagenis s. II 8, 41
lagois s. II 2, 22
Lalage II 5, 16 Lalagen I 22, 10. 23
lamas ep. 1 13, 10

lambit I 22, 8 lambere s. I 5, 74
lamentamur ep. II 1, 224
Lamiae I 26, 8 36, 7 ep. I 14, 6 Lamias III 17, 2
Lamiae a. 340
lamnae II 2, 2 lamnā ep. I 15, 36
Lamo III 17, 1
lana III 5, 28 ep. II 1, 207. lanae e. 12, 21 ep. I 13, 14 lanā ep. I 18, 15 lanae II 16, 37 III 15, 13
lanea s. I 8, 30. 31
langueo langues e. 12, 14 languet e. 8, 18 ep. I 20, 8
languescit III 16, 35
languidus s. II 4, 39 languido II 14, 17 III 29, 21 e. 2, 64 languidae e. 5, 56 languidiora III 21, 8
languor II 2, 16 e. 11, 9
Lanuvino III 27, 3
lanx ep. I 5, 23 lancīs s. II 2, 4 4, 41
Laomedon III 3, 22
lapathi e. 2, 57 s. II 4, 29
lapidosus s. I 5, 91
lapillos s. I 2, 80 lapillis ep. I 10, 19
lapis III 1, 41 s. I 6, 116 lapidem s. II 7, 116 ep. II 2, 73 lapides III 11, 2 24, 48 29, 36 IV 13, 14 s. II 4, 83
Lapithas II 12, 5 Lapithis I 18, 8
lapsus *(acc.)* I 12, 10
laqueata II 16, 11
laquei s. II 2, 99 laqueum ep. I 19, 31 laqueo e. 2, 35 s. II 3, 131 ep. I 16, 37 laqueis III 24, 8 laqueos ep. I 16, 51
lar. laris ep. II 2, 51 larem s. I 2, 56 lare I 12, 44 III 29, 14 ep. I 1, 13 7, 58 lares c. s. 39
Lar. Larem s. II 5, 14 6, 66 Lare e. 16, 19 s. II 5, 14 Laribus IV 5, 34 s. I 5, 66 s. II 3, 165 Laris III 23, 3 e. 2, 66
lardi s. II 6, 85 lardo *(abl.)* s. II 6, 64
largimur ep. II 1, 15
largiter s. I 4, 132
largus IV 12, 19 largi IV 1, 18 largo *(abl. neutr.)* s. II 5, 86 larga III 18, 6 largis *(abl.)* e. 16, 54 *(fem.)* IV 2, 55 largior s. I 8, 44 largiora *(acc.)* II 18, 13 large I 9, 6 largius ep. II 2, 215
Larissa I 7, 11
larva s. I 5, 64
lasanum *(acc.)* s. I 6, 109
lasciva I 19, 3 IV 11, 23 s. II 7, 50 ep. II 2, 216 lascivi III 13, 8 lascivae III 15, 12 lascivi *(nom.)* s. I 3, 134 lasciva a. 107 lascivos II 11, 7 lascivis *(fem.)* I 36, 20
lassus s. II 2, 10 ep. II 2, 27 lassi e. 2, 44 lasso II 6, 7 s. II 7, 93 lassum s. II 8, 8 lassi s. I 5, 37 lassas s. I 10, 10
latebrae ep. I 16, 15
latet I 8, 13 s. I 3, 34 ep. I 1, 5 latent IV 9, 6 e. 5, 55 9, 19 lateat e. 12, 6 lateret s. II 8, 25 latuit ep. II 2, 15 latere s. I 8, 36 latens e. 5, 67 latentis I 9, 21 latentem IV 6, 19 latentīs I 17, 6 37, 23 a. 437
Latinus Latini s. I 10, 27
Latinus ep. I 19, 32 Latinum IV 15, 13 Latini e. 7, 4 Latinae IV 14, 7 Latinum *(neutr.)* I 32, 3 Latino II 1, 29 Latinis s. I 10, 20 *(abl. fem.)* ep. I 3, 12 7, 76 ep. II 2, 143
latitantem III 12, 10
Latium I 35, 10 a. 290 Latio I 12, 53 ep. I 19, 24 ep. II 1, 157 Latium c. s. 66 ep. II 2, 121 Latio IV 4, 40
Latonae IV 6, 37 Latonam I 21, 3 III 28, 12
Latous Latoe I 31, 18
latras s. I 3, 136 latret s. I 2, 128 latrent e. 5, 58 latravit ep. I 2, 66 latraverit s. II 1, 85 latrantem s. II 2, 18
latro s. I 3, 106 latrones ep. I 2, 32 latronum s. I 4, 69 latronibus s. I 4, 67 latrones e. 4, 19 latronibus s. II 1, 42
latrociniis s. I 3, 122
latus I 14, 4 III 10, 20 24, 38 s. II 3, 163 ep. I 6, 28 lateris s. II 3, 29 lateri ep. I 12, 5 latus I 22, 19 II 7, 18 III 26, 5 27, 6 e. 4, 3 10, 3 11, 22 s. I 2, 103 3, 59 s. II 5, 18 6, 34 ep. I 6, 51 7, 26 16, 6 latere e. 11, 10 s. I 2, 93 laterum s. I 9, 32

latus s. II 3, 183 latum *(acc.)* s. I 5, 36 6, 28 *(neutr.)* ep. I 2, 20 latis *(abl.)* III 11, 9 *(neutr.)* I 22, 14 latior a. 209 late III 3, 45 16, 19 17, 9 IV 1, 16 4, 23 6, 11 s. I 5, 26 *6, 18 ep. I 11, 26 a. 15 latius *(adv.)* II 2, 9 15, 2 III 1, 9 s. II 2, 113
laudabile a. 408
laudator a. 173 laudatore a. 433
laudo II 4, 22 III 29, 53 ep. I 7, 35 10, 6 15, 42 laudas I 13, 3 s. II 2, 28. 33 7, 22. 30 ep. I 9, 12 11, 6 20, 4 laudat I 1, 17 s. I 1, 9 2, 54 7, 23 s. II 6, 78 ep. I 11, 13 ep. II 1, 64. 86 2, 11 laudant ep. II 2, 108 laudes s. I 1, 53 s. II 5, 72 ep. I 16, 8 laudet s. I 1, 3. 109 10, 83 s. II 5, 106 ep. I 19, 36 a. 198 laudabant s. II 2, 89 laudaret s. I 9, 13 laudabis ep. I 18, 39 laudabit ep. I 18, 66 laudabunt I 7, 1 laudasti ep. I 7, 37 laudavere a. 271 laudaveram e. 11, 19 laudato s. II 5, 75 laudare ep. I 7, 78 9, 3 ep. II 1, 209 laudantes IV 1, 27 laudatur s. I 2, 11 10, 4 ep. I 10, 23 laudantur IV 5, 23 lauderis s. II 5, 72 laudetur ep. I 11, 21 laudari s. II 5, 96 laudarier s. I 2, 35 laudatus s. II 1, 84 laudande IV 2, 47
Laverna *(voc.)* ep. I 16, 60
laurea II 15, 9 laureā IV 2, 9
Laurens s. II 4, 42
laurus II 1, 15 lauro III 4, 19 30, 16 laurum II 2, 22 III 14, 2 lauru II 7, 19
laus s. I 6, 88 ep. I 17, 35 laudis ep. I 1, 36 ep. II 1, 179 laudi s. II 3, 99 laudem IV 14, 39 a. 268. 324 laude III 30, 8 IV 4, 67 8, 28 s. I 10, 49 ep. I 7, 24 ep. II 1, 246 a. 282 laudīs I 6, 11 20, 7 IV 8, 20 c. s. 76 ep. I 16, 29 laudibus I 12, 14 21, 9 ep. I 19, 6
lautē s. II 8, 67
lavis IV 6, 26 lavit II 3, 18 III 4, 61 e. 17, 51 lavimus s. I 5, 24 lāvit III 12, 7 laverit e. 16, 28 lavisset s. II 3, 21 lavere III 12, 2 lavantes s. I 4, 75 lavemur ep. I 6, 61 lavatum *(sup.)* s. I 3, 137 6, 125 lautis *(abl.)* s. II 3, 282
laxus s. I 3, 31 laxo *(abl.)* III 8, 23 s. II 3, 172 7, 20
leaenae III 20, 2 leaenae *(nom.)* III 11, 41
Lebedus ep. I 11, 7 Lebedum ep. I 11, 6
lectica s. I 2, 98 lecticā s. II 3, 214
lector ep. I 19, 35 lectori ep. II 1, 214 lectorem a. 344 lectoribus *(abl.)* s. I 10, 74
lectulus s. I 4, 133
lectus ep. I 1, 87 lecti s. II 8, 41 ep. I 18, 11 lecto s. I 1, 81 lectum s. I 3, 90 s. II 3, 171 lecto s. I 2, 129 s. II 8, 77 lectos s. II 6, 103 ep. I 1, 91 16, 76 lectis s. I 4, 86 s. II 6, 112 ep. I 5, 1
Ledae I 12, 25
legati s. I 5, 29
legio s. I 6, 48 legionibus s. I 6, 4
legitimum *(acc.)* a. 274 *(neutr.)* ep. II 2, 109
lego legit s. I 10, 18 legat s. I 4, 23 s. II 5, 67 legant s. I 8, 22 legeret ep. II 1, 92 leges ep. I 18, 96 leget s. II 5, 68 ep. I 7, 12 legerit s. I 3, 117 s. II 4, 23 legere s. I 6, 95 legendo a. 475 legentis ep. I 9, 4 legentem s. I 3, 64 legentibus ep. II 2, 105 legentīs s. I 10, 56 legi s. I 10, 72 ep. I 19, 34 lecta e. 2, 55 a. 40 lectum *(acc. neutr.)* III 21, 5 lecto ep. I 1, 37 *(neutr.)* s. I 6, 122 lectas c. s. 6 legendum *(acc.)* s. II 5, 51
lēgo legatum *(acc. neutr.)* s. II 5, 69
lemures *(acc. neutr.)* ep. II 2, 209
Lenaee III 25, 19
lenimen *(voc.)* I 32, 15
lenio lenit III 14, 25 leniet s. II 2, 18 leniat ep. I 10, 16 lenite I 27, 7 lenire e. 5, 84 ep. I 1, 34 a. 393
lenis I 24, 17 III 1, 22 18, 3 c. s. 52 s. II 7, 93 lene III 29, 2 *(acc.)* I 1, 22 III 4, 41 21, 13 s. II 4, 26 ep. I 15, 18 lenis *(voc. fem.)* c. s. 14 leni III 20, 13 s. II 8, 6 *(fem.)* II 19, 15 *(neutr.)* s. II 4, 26 lenes I 9, 19

lenibus ep. I 18, 45 lenior ep. II 2, 211 *(fem.)* I 19, 16 lenius ep. I 16, 56 leniter II 19, 30 s. II 5, 47 ep. I 7, 51 18, 97
leno s. II 3, 231 lenonis ep. II 1, 172
lentus III 19, 28 ep. II 1, 178 a. 172 lenta s. II 2, 76 lentum IV 13, 6 lento II 16, 26 *(neutr.)* ep. I 2, 7 ep. II 2, 98 lentis I 13, 8 e. 15, 6 lentissima *(acc.)* s. I 9, 64
leo I 23, 10 leonis I 16, 15 II 19, 23 III 29, 19 ep. I 10, 16 leoni ep. I 1, 73 leonem III 2, 11 IV 4, 15 s. II 3, 186 leonum I 22, 15 leonibus e. 7, 11 leones II 13, 39 III 27, 52 e. 12, 26 16, 33 a. 393
lepido *(abl. neutr.)* a. 273
Lepidum ep. I 20, 28
Lepos s. II 6, 72
lepus leporis s. II 4, 44 leporem I 37, 18 e. 2, 35 s. I 2, 105 s. II 2, 9 leporum s. II 8, 89 lepores ep. I 15, 22
Lesbia e. 12, 17
Lesbii *(neutr.)* I 17, 21 Lesbio I 32, 5 Lesbium IV 6, 35 Lesbio *(neutr.)* I 26, 11 Lesbia *(acc.)* e. 9, 34
Lesbos ep. I 11, 1
Lesboum *(acc.)* I 1, 34
Lethaeos e. 14, 3 Lethaea IV 7, 27
lethargicus s. II 3, 30
lethargo s. II 3, 145
leti I 3, 33 28, 16 II 13, 19 s. II 6, 95 letum I 12, 36 leto III 22, 3 27, 61 IV 9, 50
Leuconoe I 11, 2
levis I 18, 9 s. II 6, 98 7, 29 ep. II 1, 108 *(fem.)* I 14, 18 25, 9 III 27, 37 e. 16, 48 leve ep. II 1, 179 levem s. II 7, 38 *(fem.)* I 10, 18 levi a. 423 leves I 1, 31 6, 20 *(fem.)* I 31, 16 levīs e. 2, 28 a. 231 *(fem.)* ep. I 5, 8 levior III 9, 22 levius I 24, 19 ep. II 2, 150 leviore II 1, 40 leviora *(acc.)* II 4, 11 s. I 4, 53 leviter ep. II 1, 51 levius s. II 7, 19. 78
lēvis e. 16, 34 *(fem.)* II 11, 6 leve *(acc.)* s. II 7, 87 levis IV 6, 28 levi e. 2, 33 *(fem.)* a. 332 leves *(fem.)* I 2, 38 II 20, 11 levia I 17, 12 *(acc.)* II 7, 21 a. 26
levo levat IV 2, 25 c. s. 63 ep. II 2, 212 levant ep. II 2, 10 levet ep. I 8, 8 levarit s. II 3, 292 5, 99 levasset II 17, 29 levato e. 13, 17 levare II 18, 38 e. 13, 10 17, 26 levantes ep. II 1, 140 levantia e. 11, 17 levata e. 16, 26
lēvo levabit ep. II 2, 123
lex IV 5, 22 ep. I 1, 62 ep. II 1, 152 2, 18 a. 135. 283 legis IV 14, 7 legem s. I 3, 67 s. II 1, 2 lege III 1, 14 3, 58 IV 2, 12 c. s. 20 s. I 3, 72 a. 283 leges II 15, 18 III 24, 35 e. 17, 69 legum s. I 1, 9 s. II 1, 81 leges s. I 3, 105 s. II 1, 47 ep. I 16, 41 18, 96 a. 199. 399 legibus III 24, 58 s. II 6, 69 ep. II 1, 3
libello s. I 10, 92 *(abl.)* ep. I 1, 37 libelli e. 8, 15 libellis ep. I 13, 4 libellos s. I 4, 71 10, 41 libellis s. I 4, 66
libenter e. 1, 23 s. I 1, 63 3, 63. 141 5, 34 ep. I 11, 24 libentius s. II 6, 20 ep. II 1, 262 cf. libet
liber s. I 3, 52 4, 90. 132 s. II 7, 83. 92 ep. I 1, 107 16, 66 a. 212. 383 libera e. 11, 16 liberi e. 17, 57 liberum ep. I 1, 69 *(neutr.)* c. s. 43 libero I 37, 1 III 5, 22 liberas III 24, 12 libera IV 14, 18 e. 11, 26 ep. I 19, 21 a. 85 liberior ep. I 16, 63 liberrima e. 4, 10 liberrime ep. I 18, 1 liberrima *(acc.)* ep. I 7, 36 liberius *(adv.)* s. I 4, 103 s. II 8, 37
Liber I 16, 7 III 21, 21 IV 8, 34 s. I 4, 89 ep. I 19, 4 ep. II 1, 5 Liberi I 18, 7 IV 15, 26 Libero III 8, 7 Liberum I 32, 9 IV 12, 14 Liber I 12, 22 II 19, 7
liber a. 345 librum ep. I 2, 35 ep. II 1, 220 a. 6 liber ep. I 20, 1 librorum ep. I 13, 13 18, 109 libris s. II 1, 31 ep. II 2, 83 libros I 29, 14 e. 17, 4 ep. II 1, 26. 243 libris s. I 10, 63 s. II 6, 61 ep. II 1, 217
liberi liberos e. 2, 40 5, 5
libero liberat IV 7, 26
liberta s. I 1, 99
libertas ep. I 18, 8 ep. II 1, 147 a. 282 libertate s. I 4, 5 s. II 7, 4 ep. I 10, 40

libertina I 33, 15 e. 14, 15 libertinarum s. I 2, 48
libertinus s. II 3, 281 7, 12 libertino *(abl.)* s. I 6, 6. 45. 46 ep. I 20, 20
libertus s. II 3, 122 5, 71
libet I 16, 4 III 25, 14 e. 2, 23 s. I 6, 105 s. II 3, 31 ep. I 6, 53 7, 19. 60. 70 libeat IV 3, 20 libens III 4, 29 9, 24 ep. I 14, 44 *cf.* libenter
libidinosus e. 10, 23
libido I 25, 13 s. I 2, 33 6, 111 s. II 6, 67 ep. I 1, 85 ep. II 1, 107 libidinis e. 5, 41 libidine e. 16, 30 ep. I 2, 15 libidinum I 18, 10 libidinibus s. II 7, 57 libidines IV 12, 7
Libitina ep. II 1, 49 Libitinae s. II 6, 19 Libitinam III 30, 7
libo libatis *(abl. fem.)* s. II 6, 67
Libonis ep. I 19, 8
Libra II 17, 17
libra s. I 5, 69 librā ep. II 2, 158
librarius a. 354
libum libo *(abl.)* s. II 7, 102 liba *(acc.)* ep. I 10, 10
Liburnis I 37, 30 *(abl.)* e. 1, 1
Libyam II 2, 10 Libyā s. II 3, 101
Libycis ep. I 10, 10 *(abl. fem.)* I 1, 10
licenter a. 265
Licentia I 19, 3
licentia ep. II 1, 145 a. 51. 211 licentiae *(dat.)* IV 15, 10 licentiam III 24, 29
liceo licuisse s. I 6, 14
licet II 11, 16 III 24, 3 27, 13 29, 42 IV 11, 30 12, 26 e. 4, 5 s. I 1, 19 2, 51. 81 6, 105 8, 14 9, 76 s. II 5, 61 6, 96 ep. I 10, 32 11, 20 16, 76 17, 59 a. 459 licebit I 28, 35 e. 15, 19 s. II 2, 59 3, 192 s. II 6, 60 ep. I 5, 10 a. 58. 389 liceat s. II 3, 305 a. 466 licuit a. 58
Licini *(voc.)* II 10, 1
Licino a. 301
lictor II 16, 10 lictoribus *(abl.)* ep. I 7, 6
Licymniae II 12, 13. 23
lignum s. I 8, 1 s. II 7, 82 ligno a. 399 lignum III 17, 14 *(voc.)* II 13, 11 lignorum ep. I 14, 42 ligna I 9, 5 s. I 5, 46 10, 34 ep. I 6, 32 lignis e. 2, 43 ep. II 2, 169
ligo ligatur s. I 5, 13
ligonibus *(abl.)* III 6, 38 e. 5, 30 ep. I 14, 27
Ligurine IV 1, 33 *10, 5
ligurrit s. II 4, 79 ligurrierit s. I 3, 81
lilium I 36, 16
limae a. 291
limatior s. I 10, 65
liminis III 10, 19 limen I 25, 4 ep. I 18, 73 19, 36 limine s. I 5, 99 limina *III 4, 10 e. 2, 8 11, 27
limitibus ep. II 2, 171 limites II 18, 25
limo limat ep. I 14, 38
limus limis *(abl.)* s. II 5, 53
limus s. II 4, 80 limo I 16, 14 limum s. II 4, 56 limo s. I 1, 59
linea ep. I 16, 79
lingua IV 1, 36 8, 26 ep. I 1, 57 19, 15 a. 56 linguae III 8, 5 12, 3 IV 6, 2 linguam ep. I 3, 23 linguā s. I 10, 23 ep. II 2, 121 a. 111. 290 linguis *(abl.)* III 1, 2
lino linunt ep. II 1, 237 levi I 20, 3 linenda *(acc.)* a. 332
linquo linquis I 35, 24 linquit s. I 9, 74 linquimus s. I 5, 36 liqui III 27, 49 liquimus I 35, 36 liquere a. 285 linque III 8, 28 linquere III 16, 24 linquar *(fut.)* I 28, 33 linquenda II 14, 21
linter lintrem s. I 5, 20 lintrīs ep. I 18, 61
linteum lintea I 14, 9 *(acc.)* IV 12, 2 e. 16, 27
linum lino *(abl.)* s. II 4, 54
Liparaei *(Hebri)* III 12, 6
lippus s. I 3, 25 5, 30 ep. I 1, 29 lippi s. I 1, 120 lippum ep. I 2, 52 lippis *(dat.)* s. I 5, 49 7, 3
liquescere s. I 5, 99
liquidus ep. I 12, 9 ep. II 2, 120 liquidum I 35, 20 liquidi *(neutr.)* s. I 1, 54 ep. I 14, 34 liquidum II 20, 2 liquidam I 24, 3 liquidae III 4, 24 liquidis *(abl.)* I 5, 2 IV 8, 7

liquo liques I 11, 6
liquor III 3, 46 liquorem I 31, 3
Liris I 31, 7 Lirim III 17, 8
lis a. 78 litem s. I 9, 37 s. II 3, 103 lite III 5, 54 s. II 3, 103 ep. II 2, 19 lites ep. I 16, 42 litium III 14, 26 litīs s. I 5, 54 7, 4 ep. I 2, 11 litibus IV 2, 44 a. 424
litigiosus s. II 3, 285
litterulis *(abl.)* ep. II 2, 7
litura a. 293 lituram ep. II 1, 167
litus litoris III 4, 32 litus I 28, 3 II 10, 4 III 17, 10 c. s. 38 litore I 2, 14 32, 8 IV 5, 14 e. 10, 21 s. II 3, 205 litoribus III 17, 8 litora II 20, 14 18, 21 e. 16, 40. 63
lituus lituo I 1, 23 litui II 1, 18
lividus s. I 4, 93 ep. II 1, 89 livido *(abl.)* e. 5, 47 lividos II 5, 10 lividas IV 9, 33 livida I 8, 10
Livius Livi ep. II 1, 62. 69
loco locas II 18, 18 locabat s. I 8, 9 locavit s. II 6, 106
loculos s. I 6, 74 s. II 3, 146 ep. I 1, 56 ep. II 1, 175 loculis s. I 3, 17
locuples II 18, 22 s. II 3, 93 5, 28 ep. I 1, 93 6, 39 locupletem ep. I 7, 15 ep. II 1, 137 locuplete s. II 6, 102 locupletibus *(dat.)* ep. I 1, 25 locupletior s. I 1, 113
locus II 6, 21 s. I 4, 15. 76 5, 92 9, 26. 51 s. II 2, 46 ep. I 5, 28 7, 41 11, 26 15, 10 19, 47 a. 19 locum s. I 8, 18 ep. I 10, 14 14, 12 16, 67 a. 92 loco IV 12, 28 e. 11, 14 s. II 7, 64 ep. I 7, 57 11, 24 12, 25 ep. II 2, 30. 46. 113. 203 locorum I 38, 3 ep. I 3, 34 loca I 22, 7 ep. I 17, 28 ep. II 1, 223 a. 298 locis e. 5, 68 a. 319
lolium s. II 6, 89
lolligo s. I 4, 100
Lollius ep. I 20, 28 Lolli *(voc.)* IV 9, 33 ep. I 2, 1 18, 1
Longarenus s. I 2, 67
longinquis *(abl.)* ep. I 8, 6
longus III 3, 37 11, 38 a. 172 longa I 28, 35 II 16, 30 s. I 1, 95 2, 132 4, 132 s. II 4, 12 ep. I 1, 20. 21 a. 251 longi II 14, 19 longae s. I 5, 104 s. II 6, 84 longo a. 360 longam I 4, 15 11, 7 e. 11, 28 longum II 6, 17 III 4, 2 s. I 3, 137 5, 94 s. II 1, 57 2, 118 ep. I 3, 8 ep. II 1, 159 a. 346. 459 longo I 2, 37 s. I 2, 93 s. II 3, 112 5, 99 ep. II 1, 4 longā II 7, 18 IV 9, 27 s. II 3, 248 longo e. 5, 33 8, 1 s. II 5, 99 ep. I 10, 35 longorum *(neutr.)* a. 406 longos III 27, 43 s. II 3, 308 ep. I 10, 23 longas I 25, 7 IV 5, 37 longa II 12, 1 III 5, 53 longis *(fem.)* ep. I 7, 82 a. 325 longē IV 9, 2 s. I 4, 34 5, 3. 89 6, 18 *(bis)*. 92 9, 18 s. II 5, 73 8, 28 longior III 24, 14 longius II 20, 4 IV 5, 11 a. 362
loquax III 11, 5 loquaci s. II 5, 95 loquacem s. I 1, 13 loquaces III 13, 15 loquacīs s. I 9, 33 loquaciter ep. I 16, 4
loquor IV 9, 4 ep. II 2, 145 loquitur s. I 10, 55 loquimur I 11, 7 loquar *IV 2, 45 loquatur a. 114. 237 loquamur ep. I 17, 5 ep. II 1, 30 loquar III 25, 18 s. I 9, 72 loqueris ep. I 20, 21 a. 104 loqui IV 15, 1 e. 13, 7 s. I 9, 67 ep. I 7, 27 a. 192. 280. 324 loquendi a. 72 loquens s. I 3, 13 loquentis s. I 4, 18 loquentem I 22, 24 ep. I 6, 19 loquentes *(nom.)* s. I 8, 40 locutus e. 2, 67 s. I 6, 56 ep. I 7, 72 locuto *(dat.)* s. II 6, 27 locutas ep. II 1, 27 loquenda *(acc.)* IV 4, 68
loricis *(abl.)* I 29, 15
lorum lora *(acc.)* III 5, 35 loris ep. I 16, 47
lubricus I 19, 8 e. 13, 14 lubrica *(acc.)* s. II 4, 30
Lucania s. II 1, 38
Lucanus s. II 1, 34 8, 6 Lucanae *(dat.)* ep. I 15, 21 Lucanā s. II 3, 234 Lucani ep. II 2, 178 Lucana *(acc.)* e. 1, 28
lucellum ep. I 18, 102 *(acc.)* s. II 5, 82
Luceriam III 15, 14
lucernā s. II 7, 48 lucernae III 21, 23 lucernis s. II 1, 25 lucernas III 8, 14 lucernis I 27, 5 s. I 6, 124

lucet ep. I 6, 56
lucidus a. 41 lucidum *(acc. neutr.)* II 12, 14 *(voc.)* c. s. 2 lucida I 3, 2 lucidas III 3, 33 *(acc.)* III 26, 6
Lucilius s. I 4, 6. 57 10, 53. 64 s. II 1, 17. 62 Lucili *(gen.)* s. I 10, 2 *(bis)*. 56 s. II 1, 29. 75
Lucina c. s. 15 e. 5, 6
Lucretilem I 17, 1
Lucrina s. II 4, 32 Lucrino *(abl.)* II 14, 3 Lucrina *(acc.)* e. 2, 49
lucror lucratus IV 8, 19 lucrata *(nom. fem.)* a. 238
lucrum lucri IV 12, 25 ep. I 12, 14 lucro I 9, 14 II 4, 19 lucrum III 16, 12 e. 11, 11 a. 420 lucro s. I 1, 39 s. II 3, 25
luctor luctamur ep. II 1, 33 luctantur ep. II 2, 74 luctere IV 4, 66 luctantis ep. I 19, 46 luctantem I 1, 15 luctandum s. II 6, 28
luctuosae *(dat.)* III 6, 8 luctuosis *(abl.)* III 8, 19
luctus luctum e. 16, 39 luctūs II 20, 22
Lucullus ep. I 6, 40 Luculli ep. II 2, 26
lucus I 7, 13 a. 16 lucum ep. I 6, 32 lucis I 12, 60 lucos III 4, 7 lucis I 4, 11
ludibrium *(acc.)* I 14, 16
ludicra *(nom. fem.)* ep. II 1, 180 *(acc. neutr.)* ep. I 1, 10 6, 7
ludo s. I 10, 37 ep. I 17, 61 ludis IV 13, 4 s. II 5, 58 ludit III 4, 5 11, 10 18, 9 27, 40 ludas s. II 3, 252 luderet ep. II 1, 99 lusisti ep. II 2, 214 lusit III 27, 69 IV 9, 9 ep. II 1, 148 lusimus I 32, 2 luserat s. II 6, 49 ludere II 5, 8 III 15, 5. 12 24, 56 29, 50 s. I 5, 49 s. II 1, 73 3, 172. 248 ep. II 2, 183 a. 379 lusisse ep. I 14, 36 ludentis ep. II 2, 124 ludentem II 12, 19 a. 107 ludentes *(nom.)* ep. I 1, 59 lusum *(sup.)* s. I 5, 48
ludus s. II 2, 123 ep. I 19, 48 a. 405 ludo II 19, 26 ludum II 1, 3 III 12, 1 29, 50 IV 2, 42 s. I 6, 72 ep. I 14, 36 18, 66 ep. II 2, 56. 142 a. 32 ludo I 2, 37 III 4, 11 s. I 1, 27 ep. I 1, 3 a. 226 ludi ep. II 1, 203 ludos c. s. 22 s. II 6, 48 8, 79 ep. I 14, 15 ludis s. I 10, 75 ep. I 7, 59 ep. II 1, 197
lugubris *(gen. neutr.)* II 1, 33 lugubre e. 9, 28 lugubri III 3, 61 lugubrīs I 24, 2
lumbos e. 11, 22 s. I 5, 22 6, 106 lumbis s. II 8, 90
lumine IV 3, 2 ep. I 2, 35 lumina *(acc.)* e. 17, 44 s. II 7, 33 ep. II 2, 98 luminibus III 6, 28
luna I 12, 48 II 5, 20 11, 10 e. 15, 1 s. I 8, 21 lunae IV 2, 58 ep. I 12, 18 lunam II 16, 3 e. 5, 46 17, 78 s. I 8, 35 s. II 8, 32 luna *(voc.)* c. s. 36 lunā I 4, 5 III 23, 2 lunae II 18, 16 IV 7, 13 s. II 4, 30
luo luam e. 17, 37 lues III 6, 1
lupa III 27, 3
lupatis *(abl. neutr.)* I 8, 6
lupinis ep. I 7, 23 *(abl.)* s. II 3, 182
lupus I 22, 9 III 18, 13 e. 15, 7 s. II 1, 52. 55 2, 64 ep. I 16, 50 ep. II 2, 28 lupi s. I 8, 42 lupo e. 2, 60 lupum I 15, 30 lupi e. 5, 99 luporum IV 4, 50 lupis I 33, 8 e. 4, 1 7, 11 16, 20 lupos I 17, 9 e. 6, 2 12, 26 lupus *(piscis)* s. II 2, 31 lupos s. II 2, 36
Lupus Lupo *(abl.)* s. II 1, 68
luridum *(acc.)* III 4, 74 luridā e. 17, 22 luridi IV 13, 10
luscinias s. II 3, 245
Lusco *(abl.)* s. I 5, 34
lustro lustratam III 25, 12
lustrum II 4, 24 *(acc.)* c. s. 67 lustro IV 14, 37 lustra *(acc.)* IV 1, 6
lustrum lustra *(acc.)* s. I 6, 68
lusum s. I 6, 126
luteum *(acc. neutr.)* s. I 10, 37
lūteus e. 10, 16
lutulentus s. I 4, 11 lutulenta ep. II 2, 75 lutulentum *(acc. masc.)* s. I 10, 50 lutulentā s. II 4, 83
lutum luto ep. I 2, 76 *(abl.)* ep. I 11, 11
lux s. I 5, 39 s. II 6, 59 lucis ep. II 2, 185 lucem III 8, 15 IV 5, 5 ep. I 18, 34 ep. II 2, 116

a. 143. 448 luce IV 11, 19 s. II 2, 116 ep. I 14, 34 a. 363 luces *(acc.)* IV 6, 42 lucibus IV 15, 25
luxuriam s. II 3, 224 luxuriā s. II 3, 79
luxuriem a. 214
luxurior luxuriantia *(acc.)* ep. II 2, 122
Lyaeo III 21, 16 *(abl.)* I 7, 22 e. 9, 38
Lycaeo *(abl.)* I 17, 2
Lycambae e. 6, 13 Lycamben ep. I 19, 25
Lycen IV 13, 25 Lyce *(voc.)* III 10, 1 IV 13, 1. 2
Lyciae III 4, 62
Lycidan I 4, 19
Lycisci e. 11, 24
Lycius Lycio *(abl.)* s. I 7, 17 Lycias I 8, 16
Lycorida I 33, 5
Lycurgi II 19, 16
Lycus Lycum I 32, 11
Lycus III 19, 23 Lyco *(dat.)* III 19, 24
Lyde III 11, 7. 25 Lyden II 11, 22 Lyde *(voc.)* III 28, 3
Lydia III 9, 6. 7 Lydiae *(dat.)* III 9, 20 Lydia *(voc.)* I 8, 1 13, 1 25, 8
Lydorum s. I 6, 1 Lydis IV 15, 30
lympha II 3, 12 e. 16, 48 lymphae III 11, 26 ep. II 2, 146 lymphā II 11, 19 s. I 5, 24 lymphae III 13, 16 lymphis e. 2, 27 *(abl.)* s. I 5, 97
lymphatam I 37, 14
Lynceus ep. I 1, 28 Lyncei s. I 2, 90
lynx lyncas II 13, 40 IV 6, 34
lyra ep. I 18, 42 lyrae I 6, 10 10, 6 IV 3, 22 ep. II 2, 86 a. 407 *(dat.)* III 3, 69 lyrā I 12, 1 21, 12 II 11, 22 III 19, 20 28, 11 IV *1, 22 15, 2 e. 9, 5 17, 39
lyricis *(dat.)* I 1, 35
Lysippo *(abl.)* ep. II 1, 240

M.

Macedo III 16, 14
macellum s. II 3, 229 macelli ep. I 15, 31 macello *(dat.)* s. II 4, 76
macer. macra ep. I 7, 33 *(bis)* macrum *(acc.)* ep. II 1, 181 macro s. I 6, 71 macros s. I 5, 72
macero macerat e. 14, 16 macerer I 13, 8
machina ep. II 2, 73 machinae *(nom.)* I 4, 2
macies I 3, 30 III 27, 53
macrescit ep. I 2, 57
macte s. I 2, 31
macto. mactatā I 19, 16
maculis *(abl.)* a. 352
maculant s. I 5, 85
maculosum *(acc. neutr.)* IV 5, 22
madet III 21, 9
Maecenas IV 11, 19 s. I 5, 27. 31. 48 9, 43 10, 81 s. II 3, 312 6, 38. 41 7, 33 8, 22 Maecenatem s. II 6, 31 Maecenas *(voc.)* I 1, 1 20, 5 II 12, 11 17, 3 20, 7 III 8, 13 16, 20 29, 3 e. 1, 1 3, 20 9, 4 14, 5 s. I 1, 1 3, 64 6, 1. 47 s. II 8, 16 ep. I 1, 3 7, 5 19, 1
Maeci *(gen.)* a. 387
Maenius s. I 3, 21. 23 ep. I 15, 26
Maeonius IV 9, 5 Maeonii *(neutr.)* I 6, 2
maereo maeret II 4, 16 III 4, 74 maerebis e. 15, 23 maerere ep. I 7, 28 maerentis ep. I 14, 7 maerentīs III 5, 47
maerore a. 110
maestus II 3, 5 s. I 5, 93 maestum s. I 2, 3 *(acc.)* a. 105 maestis *(dat.)* II 1, 13
Maevium e. 10, 2
magicos ep. II 2, 208
magis I 25, 18 II 12, 27 13, 30 III 9, 5 e. 1, 21 2, 50 12, 23 s. I 2, 80. 124 3, 142 5, 33 9, 50. 53 10, 58 s. II 2, 29. 112 3, 60. 67. 318. 319 4, 13. 60 *(bis)* 6, 72. 113 8, 17. 49 ep. I 7, 43 15, 23 16, 27 ep. II 1, 248 a. 36. 362
magister III 6, 31 ep. I 2, 64 magistri s. II 3, 257 ep. I 1, 14 magistro ep. I 18, 13 magistrum a. 415 magistro III 11, 1
magistra s. II 2, 123
Magnessam III 7, 18
magnus e. 4, 15 s. I 4, 67 s. II 2, 107 5, 60. 64 6, 1 magna III 3, 6 24, 21 s. I 6, 90 s. II 3, 317 5, 12. 27 magnum II 15, 14 III 24, 42 e. *5, 87 s. I 4, 51. 110 7, 21 s. II 2, 69 3, 283 magni I 10, 5 12, 50 IV 5, 36

e. 5, 64 17, 43 s. I 1, 33 s. II 4, 93 magnae I 12, 37 IV 6, 1 magno s. II 6, 95 ep. II 1, 232 magnae s. II 3, 99 magnum III 4, 49 s. I 9, 46 s. II 2, 39 magnam III 27, 74 ep. I 1, 35 magnum s. I 4, 10 6, 62 9, 52 10, 20 s. II 5, 79 a. 280 magna *(voc.)* III 5, 39 magno s. I 1, 51 2, 70. 72. 128 6, 79 8, 50 9, 59 10, 52 s. II 2, 39 7, 35 8, 86 magnā s. I 5, 1 7, 31 9, 75 s. II 6, 36. 104 ep. II 2, 200 magno s. I 1, 55 2, 121 a. 260 magni s. I 6, 72 magnae ep. I 16, 42 magnorum e. 15, 3 s. I 3, 136 magnis *(fem.)* s. I 6, 4 *(neutr.)* s. I 3, 122 magnos I 2, 49 II 1, 21 s. I 7, 33 s. II 3, 45 magnas III 16, 28 s. I 10, 15. 35 magna III 3, 72 s. I 3, 13 4, 44 6, 43 8, 36 s. II 2, 100 4, 78 ep. I 1, 50 10, 32 ep. II 1, 125 a. 14 magnis s. I 6, 73 s. II 1, 76 *(fem.)* s. I 5, 28 s. II 7, 11

magus I 27, 22 ep. II 1, 213

Maiae I 2, 43 Maiā s. II 6, 5

maiestas IV 15, 15 ep. II 1, 258

maior I 3, 16 II 20, 4 III 1, 14 20, 8 IV 6, 5 14, 14 e. 1, 18 s. I 6, 88. 100 8, 30 s. II 3, 318. 326 ep. I 10, 43 12, 2 15, 14 a. 211 maius I 12, 17 s. I 3, 84 ep. I 18, 5 maioris ep. I 9, 10 15, 38 maiori s. I 1, 111 maiorem s. II 2, 37 3, 310. 324 6, 6 maius III 4, 67 11, 30 IV 2, 37 4, 64 c. s. 12 e. 5, 77 s. II 3, 177 8, 57 ep. I 2, 59 4, 8 12, 6 17, 40 maior s. II 3, 326 a. 366 maiore s. I 8, 25 10, 55 *(neutr.)* IV 2, 33 ep. II 1, 218 maiores s. II 7, 5 maiora ep. I 11, 3 maiorum III 6, 1 s. II 1, 61 *(neutr.)* III 16, 18 maiores s. II 8, 35 ep. I 20, 21 ep. II 1, 106 maiora s. I 3, 120 s. II 5, 21 ep. I 17, 24 maioribus s. I 5, 55 6, 10 *(neutr.)* ep. I 17, 2

mala II 19, 24 malas III 27, 54 malis s. II 3, 72

maledico maledicit s. II 3, 140 maledicunt s. II 8, 37

malignus I 28, 23 malignum *(acc. neutr.)* II 16, 39 malignis *(abl.)* s. I 5, 4 malignē ep. II 1, 209

malo a. 88 mavis I 2, 33 III 4, 3 27, 13. 63 s. I 2, 103 4, 21 ep. I 14, 40 mavult s. II 2, 44 malunt ep. II 1, 214 malis III 24, 58 s. I 2, 118 10, 30. 35. 75 malit I 4, 12 s. II 4, 61 mallem s. *I 1, 55 s. II 8, 79 ep. II 1, 250 malles a. 442 mallet s. I 6, 19 s. II 7, 13 maluit s. I 8, 3

malobathro *(abl.)* II 7, 8

Malthinus s. I 2, 25

malum s. I 2, 62 s. II 6, 73 mali III 24, 49 e. 11, 7 malo s. I 3, 59 malum e. 13, 17 s. I 2, 59 s. II 1, 49 malo I 14, 10 e. 15, 18 s. II 3, 295 mala s. II 3, 267 ep. II 2, 127 mala II 13, 28 III 6, 8 12, 2 s. I 2, 68 3, 25 4, 30 s. II 3, 203 ep. I 1, 43 ep. II 1, 219 a. 452 malis s. I 9, 50

mālum mala *(acc.)* s. I 3, 7 malis *(abl.)* s. II 4, 73

malus I 22, 19 e. 12, 7 s. I 2, 8 4, 3 s. II 3, 39 4, 42 ep. I 16, 24 ep. II 1, 124 mala s. I 3, 36 s. II 1, 56 2, 42 3, 43 6, 18 a. 453 mali s. I 2, 79 malum e. 11, 17 malo s. I 4, 125 malā I 3, 28 15, 5 e. 10, 1 s. II 3, 78 6, 6 malo s. I 2, 102 ep. II 1, 153 mali s. I 5, 14 mala s. I 2, 92 malarum e. 2, 37 malos e. 6, 11 s. I 1, 77 malas e. 3, 7 mala I 6, 68 II 1, 82. 83 5, 74 ep. I 10, 25 ep. II 2, 106 malis e. 16, 16 *(fem.)* I 13, 18 s. II 3, 135 male I 9, 24 17, 25 II 10, 17 III 14, 11 IV 6, 14 12, 7 e. 12, 16 s. I 3, 31. 45. 48 4, 66. 109 9, 65 s. II 1, 6. 20. 31 2, 8 3, 37. 74. 137 4, 21 5, 45. 107 6, 72. 87 8, 69 ep. I 3, 31 7, 40 17, 10 19, 3 20, 15 ep. II 1, 233 a. 104. 441 malum *(adv.)* s. II 4, 18

mālus I 14, 5 III 29, 58

malvae *(nom.)* I 31, 16 e. 2, 58

mammae *(nom.)* e. 8, 7

Mamurrarum s. I 5, 37

mancipium s. II 7, 3 mancipiis *(abl.)* ep. I 6, 39
mancipo mancipat ep. II 2, 159
mancus manca s. II 7, 88 mancum *(acc.)* ep. II 2, 21
Mandela ep. I 18, 105
mando mandabo ep. I 19, 9 mandare s. I 6, 19 mandentur a. 177 mandata *(acc.)* ep. I 13, 19 a. 104
mane *(subst.)* s. I 3, 18
mane IV 5, 39 s. I 6, 120 s. II 3, 230. 282. 291 ep. I 6, 20. 58 7, 64. 68. 75 19, 5 ep. II 1, 104
maneo manet I 1, 25 13, 6 28, 15 II 18, 31 e. 12, 10 13, 13 16, 41 17, 36 ep. I 20, 17 manemus s. I 5, 37 manent III 11, 29 e. 17, 62 ep. II 1, 160 manserunt ep. II 1, 160 manebo ep. I 5, 3 maneant I 28, 33 mane III 7, 32 mansuri *(nom.)* s. I 5, 87 manentis a. 154 manentem III 29, 53
manes I 4, 16 ep. II 1, 138 manium e. 5, 94 manīs s. I 8, 29
Manes ep. II 1, 138 Manes s. I 8, 29
mangonum ep. II 2, 13
manicis *(abl.)* ep. I 16, 76
manifestum *(nom. neutr.)* s. II 5, 46
Manlio *(abl.)* III 21, 1
mannos III 27, 7 mannis ep. I 7, 77 *(abl.)* e. 4, 14
mano manat IV 1, 34 s. II 6, 50 a. 337 manant II 9, 2 e. 16, 47 manabit I 17, 15 manet III 11, 19 ep. I 15, 19 17, 59 manaret s. I 9, 11 manare ep. I 19, 44 manantibus e. 2, 27
mantica s. I 6, 106
manus III 3, 6 6, 9 23, 17 IV 11, 9 e. 10, 12 16, 4 s. I 4, 72. 141 a. 348 manum I 35, 36 e. 3, 21 4, 19 s. II 7, 44 manu I 35, 18 II 12, 6 13, 2 III 16, 44 e. 3, 1 s. I 9, 4. 64 ep. I 11, 23 a. 269 manus IV 4, 73 e. 5, 60 17, 49 manibus ep. I 16, 23 manus I 17, 26 III 23, 1 IV 7, 19 c. s. 53 e. 17, 1 s. I 5, 24 manibus III 25, 16 s. I 3, 91 4, 68 s. II 3, 282. 303 4, 79 5, 97 ep. I 19, 34 20, 11 ep. II 1, 53. 191
mappa ep. I 5, 22 mappā s. II 8, 63 mappis *(abl.)* s. II 4, 81
Marcelli *(gen.)* I 12, 46
marcentem s II 4, 58
mare I 16, 10 28, 18 III 1, 26 e. 13, 2 s. I 1, 39 s. II 2, 17 4, 31 ep. I 1, 84 maris I 5, 16 28, 1 II 6, 7 18, 20 IV 5, 10 s. II 8, 15 ep. I 6, 6 11, 6. 26 mari III 29, 61 mare I 1, 14 3, 19 6, 7 11, 5 12, 15 14, 1 26, 2 II 1, 34 9, 2 12, 2 19, 17 III 4, 45 24, 4. 47 29, 36 IV 5, 19 12, 1 e. 2, 6. 52 15, 8 16, 29 s. I 1, 30 s. II 8, 47 ep. I 1, 46 7, 11 11, 16. 27 12, 16 15, 18 ep. II 1, 102 a. 345 *(voc.)* e. 17, 30 mari I 16, 4 II 5, 20 c. s. 53 e. 5, 79 9, 27. 32 10, 5 s. II 5, 63 ep. I 16, 25
Mareotico *(abl. neutr.)* I 37, 14
Maricae *(gen.)* III 17, 7
marinus e. 5, 27 marina s. II 8, 53 marinae *(gen.)* I 8, 13 III 26, 5 IV 6, 6 11, 15 marino *(abl.)* III 23, 15
marita e. 8, 13
maritā *(adi.)* c. s. 20
maritat e. 2, 10
maritus III 5, 6 mariti I 17, 7 III 6, 26 ep. II 1, 132 marito III 11, 12. 37 s. II 3, 216 7, 61 maritum II 5, 16 marito III 6, 30 14, 5 maritis ep. I 1, 89 a. 398 maritos II 8, 24
Marius s. II 3, 277
marmor marmoris ep. II 1, 96 marmor ep. I 6, 17 ep. II 2, 180 marmore I 19, 6 marmora IV 8, 13 *(acc.)* II 18, 17
marmoreum *(acc. neutr.)* ep. I 18, 73 marmoream IV 1, 20
Mars Martis III 3, 16 Marti I 28, 17 III 3, 33 Martem I 6, 13 Marte I 17, 23 II 14, 13 III 5, 24. 34 IV 14, 9
Marsaeus s. I 2, 55
Marsus I 1, 28 III 5, 9 Marsi *I 2, 39 III 14, 18 Marsae II 20, 18 Marsā e. 17, 29 Marsi e. 16, 3 Marsis *(abl. fem.)* e. 5, 76
Marsya s. I 6, 120
Martialīs I 17, 9

Martii IV 1, 39 Martio *(abl. neutr.)* III 7, 26 IV 14, 17 Martia *(acc.)* a. 402 Martiis *(fem.)* III 8, 1
mas marem s. II 4, 14 maribus ep. I 1, 64 marīs a. 402 mares I 21, 10
mascula III 6, 37 ep. I 19, 28 masculae *(gen.)* e. 5, 41
Massagetas I 35, 40
Massici *(neutr.)* I 1, 19 Massicum III 21, 5 Massico II 7, 21 Massica *(acc.)* s. II 4, 51
mater I 19, 1 IV 5, 9 e. 13, 16 s. I 3, 98 9, 26 s. II 3, 58. 289. 293 ep. I 17, 46 18, 26 matris II 8, 9 III 6, 40 IV 4, 14 6, 20 s. II 3, 136 matri s. II 3, 315 matrem I 23, 3. 11 s. II 1, 54 3, 131 mater IV 1, 5 s. II 3, 62 matre I 16, 1 II 4, 20 III 24, 17 IV 2, 55 s. I 6, 36 matres I 35, 11 II 8, 21 III 14, 9 e. 17, 11 matrum ep. I 1, 22 matribus I 1, 24 matres I 25, 14 c. s. 14
matercula ep. I 7, 7
materiam a. 38
materies a. 131 materiem III 24, 49
maternus s. I 6, 3 maternā I 12, 9 maternis *(abl. fem.)* ep. I 15, 26
Matinae *(gen.)* IV 2, 27 Matinum *(acc. neutr.)* I 28, 3 Matina *(acc.)* e. 16, 28
matrona III 2, 7 4, 59 ep. I 18, 3 a. 116. 232 matronae s. I 2, 94 s. II 7, 62 matronam s. I 2, 54 matronā s. I 2, 63 matronis I 15, 34 matronas s. I 2, 78 matronis IV 15, 27
maturo maturet II 11, 23 maturare III 7, 16
maturus a. 115 matura III 6, 22 maturo *(neutr.)* III 15, 4 maturum IV 5, 3 maturos IV 4, 55 c. s. 13 ep. II 1, 15 maturior II 17, 6 maturē ep. I 1, 8 7, 97 ep. II 1, 100
Matutine s. II 6, 20
matutina *(nom. plur.)* s. II 6, 45
Mavortis IV 8, 23
Maura II 6, 3 Mauri I 2, 39 Mauris *(abl.)* I 22, 2 III 10, 18
maximus s. II 6, 15 maxima s. I 8, 4 s. II 3, 59. 82. 121 a. 24 maxime IV 14, 6 s. I 2, 17 s. II 3, 190 ep. I 2, 1 maxima *(acc.)* ep. I 1, 42
Maximi (Pauli) IV 1, 11
Maxime (Lolli) ep. I 2, 1
mazonomo *(abl.)* s. II 8, 86
Medea e. 3, 10 a. 123. 185 Medeae *(gen.)* e. 5, 62
mediastinus ep. I 14, 14
medicata III 5, 28 medicandum *(acc.)* ep. I 16, 40
medicus s. II 3, 147. 292 medici ep. I 1, 102 medicum s. I 1, 82 s. II 3, 30 medici ep. II 1, 116 medicorum ep. II 1, 115 medicis *(dat.)* ep. I 8, 9 ep. II 2, 147
mediocris s. II 4, 94 a. 370 mediocribus a. 372 *(neutr.)* s. I 4, 130. 139 6, 65 mediocriter ep. I 18, 99
mediocritatem II 10, 5
meditor IV 12, 23 meditator III 6, 24 *IV 14, 28 meditantur III 8, 23 mediter s. II 3, 263 meditare ep. II 2, 76 meditans III 25, 5 s. I 9, 2 meditantis III 22, 7 meditantibus ep. II 2, 71
medius II 19, 28 III 3, 46 medium s. I 2, 28 ep. I 18, 9 a. 152 mediae III 19, 10 medium s. I 1, 100 s. II 3, 19 mediam s. I 5, 83 10, 33 medium s. I 6, 27 s. II 6, 101 ep. I 15, 5 a. 368 medio II 4, 7 III 29, 34 s. II 8, 3 mediā s. I 4, 25 s. II 3, 101. 238 ep. I 7, 88 14, 34 18, 91 medio s. I 2, 108 4, 74 ep. I 12, 7 ep. II 1, 168 a. 152. 243 medios III 16, 9 IV 14, 24 s. II 3, 57 ep. I 2, 30 a. 194 medias III 2, 12 27, 27 a. 148 media ep. II 1, 185 mediis ep. II 2, 85 *(fem.)* ep. I 16, 71
medulla e. 5, 37 medullis *(dat.)* ep. I 10, 28
Medus I 27, 5 III 8, 19 IV 14, 42 c. s. 54 Medo I 29, 4 Medum *(neutr.)* II 9, 21 Medo III 5, 9 Medi II 16, 6 Medis II 1, 31 III 3, 44 Medos I 2, 51
Megillae *(gen.)* I 27, 11
meiat s. II 7, 52
mel melli s. II 6, 32 melle s. II 1, 56 a. 375 mella II 6, 15 e. 16, 47 *(acc.)* II 19, 12 III 16, 33 e. 2, 15 s. II 2, 15 4, 24 ep. I 19, 44

Meleagri a. 146
melimela *(acc.)* s. II 8, 31
melior I 7, 25 15, 28 33, 13 III 1, 12 6, 16 12, 11 e. 16, 15. 37 s. I 3, 32 5, 96 s. II 4, 32 7, 41 ep. I 1, 62 10, 34 14, 5 16, 63 ep. II 2, 211 melius I 11, 3 III 27, 42 s. I 2, 82 4, 116 s. II 1, 45 ep. I 15, 41. 44 melioris s. II 1, 29 4, 13 7, 52 meliori ep. I 1, 48 meliorem s. II 5, 29 melius IV 2, 37 c. s. 67 e. 16, 23 s. II 2, 82 8, 53 ep. I 1, 88 5, 6 6, 13 ep. II 2, 54 a. 68 meliore I 27, 20 s. II 3, 15 *(neutr.)* s. I 9, 68 s. II 3, 125 meliora I 29, 16 s. I 2, 73 s. II 2, 6 6, 89 ep. II 1, 34 a. 303 melioribus s. II 5, 19 ep. I 2, 68
melius *(adv.)* I 2, 22 II 12, 11 III 3, 49 16, 39 24, 9 IV 5, 8 s. I 1, 97 4, 135 7, 20 10, 15. 47 s. II 2, 102 4, 27 6, 4 8, 4. 33 ep. I 1, 65 2, 4 18, 20 a. 321. 439
mellitis *(abl. fem.)* ep. I 10, 11
melos *(acc.)* III 4, 2
Melpomene *(voc.)* I 24, 3 III 30, 16 IV 3, 1
membranam s. II 3, 2 membranis *(abl.)* a. 389
membris e. 12, 7 ep. I 18, 50 a. 3 membra *(acc.)* I 1, 21 e. 5, 99 17, 17 s. I 1, 5 4, 62. 120 9, 24 s. II 2, 81 8, 87 ep. I 1, 30
memini s. I 9, 68 s. II 8, 21 ep. II 1, 70 meminit ep. I 3, 12 ep. II 1, 262 meminisses s. II 6, 37 memento I 7, 17 II 3, 1 17, 31 III 29, 32 e. 10, 4 s. II 4, 12. 89 5, 52 ep. I 8, 16
Memnona s. I 10, 36
memor I 33, 1 36, 7 III 27, 14 IV 5, 36 12, 26 s. II 2, 72 4, 11 6, 97 a. 368 memorem I 13, 12 III 11, 51 14, 18 ep. II 1, 144 memori s. II 6, 31 *(neutr.)* s. II 4, 90 memores III 17, 4 IV 14, 4
memoro memorem I 12, 34 s. I 8, 40 memores s. I 5, 53 memoratur s. I 1, 64 memorata *(acc.)* ep. II 2, 117
Memphin III 26, 10
Mena ep. I 7, 61 Menam ep. I 7, 55
Menandro *(dat.)* s. II 3, 11 ep. II 1, 57
mendax II 16, 39 III 1, 30 11, 35 ep. I 7, 2 16, 39 ep. II 2, 25 mendacem s. I 5, 82 a. 425 mendaci e. 17, 39 mendacior ep. II 1, 112
mendici *(nom.)* s. I 2, 2
mendosa s. I 6, 66 mendosum *(acc. masc.)* ep. I 16, 40 mendosē s. II 4, 25
Menelaum s. II 3, 198
Meneni *(gen.)* s. II 3, 287
mens I 13, 5 II 19, 5 III 5, 13 IV 4, 25 10, 7 e. 5, 75 17, 17 s. I 4, 43 ep. I 1, 4 2, 60 14, 8 a. 348. 386 mentis II 16, 11 s. I 9, 20. 44 s. II 3, 65. 80. 137. 278 ep. II 2, 140 mentem I 16, 6. 22 37, 14 II 3, 2 s. II 2, 109 3, 285. 295 7, 93 ep. II 1, 97. 108 2, 36 mente I 31, 19 III 3, 4 25, 3 e. 1, 9 s. I 1, 30 s. II 2, 90 6, 31 ep. I 8, 7 9, 4 ep. II 2, 104 mentes III 24, 53 e. 7, 16 mentibus III 21, 17 *(abl.)* ep. II 1, 53
mensa s. I 3, 13 s. II 2, 47 mensae a. 198 mensam s. II 3, 148 8, 11 mensā II 16, 14 s. I 3, 90 s. II 4, 37 mensis III 11, 6 IV 5, 32 s. II 4, 87 mensas s. II 2, 4. 122 a. 374
mensem IV 11, 15 mense s. I 6, 61 ep. I 11, 19 ep. II 1, 40. 44 mensīs II 9, 6 IV 6, 40 s. II 3, 289
mensorem I 28, 2
mentio s. I 4, 93
mentior s. I 8, 37 mentitur ep. I 1, 20 a. 151 mentiar s. II 6, 32 mentita ep. I 7, 87 mentite s. II 5, 5 mentito *(abl.)* IV 6, 14
mento *(abl.)* II 7, 12 e. 5, 36
meo mearis *(fut. II)* I 4, 17
meraco *(abl. neutr.)* ep. II 2, 137
mercator I 1, 16 31, 11 s. I 1, 6. 17 ep. I 1, 45 16, 71 a. 117 mercatorem III 24, 40 mercatores *(voc.)* s. I 1, 4
mercaturis s. II 3, 107
mercennarius s. II 6, 11 mercennaria *(acc.)* ep. I 7, 67

merces I 28, 27 III 2, 26 mercedem IV 8, 22 s. I 3, 88 mercede I 27, 14 III 3, 22 s. II 2, 115 7, 17 ep. I 18, 36 mercedes s. I 2, 14 6, 87
mercor mercaris ep. II 2, 164 mercatur ep. I 7, 82 mercantur s. I 2, 86 mercetur ep. I 7, 81 mercemur III 19, 6 ep. I 6, 50 mercarier s. II 3, 24 mercatus s. II 6, 12 ep. II 2, 158
Mercuriale *(acc.)* s. II 3, 25 Mercurialium II 17, 28
Mercurius I 24, 18 30, 8 II 7, 13 s. II 3, 68 Mercuri *(voc.)* I 10, 1 III 11, 1
merdis *(abl.)* s. I 8, 37
mereo, *mereor* meret a. 345 merearis s. I 1, 87 mereberis IV 12, 16 merui a. 268 meruere a. 286 merentis ep. I 7, 24 merentem III 3, 13 meritum s. I 3, 120 *(neutr.)* s. II 1, 66 meritā III 28, 16 IV 2, 35
meretricula s. II 7, 46
meretrix I 35, 25 ep. I 14, 25 meretricis s. I 4, 111 s. II 3, 252 ep. I 17, 55 meretrici ep. I 18, 3 meretrice s. I 4, 49 10, 40 ep. I 2, 25 meretricibus *(abl.)* s. I 2, 58
mergos e. 10, 22 s. II 2, 51
meridiem III 28, 5
Merionen I 6, 15 15, 26
merito s. I 1, 20 4, 64 6, 22 s. II 3, 108
meritum meritorum ep. II 2, 38 meritis IV 8, 24 ep. II 1, 10 *(abl.)* III 30, 15
merso merses IV 4, 65 mersare s. II 4, 19 mersor ep. I 1, 16
merulis a. 458 merulas s. II 8, 91
merum III 29, 2 meri I 19, 15 36, 13 merum I 9, 8 mero I 7, 19 13, 10 18, 8 II 7, 6 12, 5 14, 26 III 13, 2 17, 14 21, 12 IV 1, 31 5, 33 e. 11, 14 s. II 1, 9 4, 65 ep. I 19, 11 a. 435
merus s. I 4, 48 mera s. I 4, 101 ep. I 18, 8 meros ep. II 2, 88 mera ep. I 7, 84
merx s. I 2, 47 mercem s. I 2, 83. 105 merce I 31, 12 III 7, 3 IV 12, 22 merces *(nom.)* III 29, 60 mercīs s. I 4, 29 ep. II 2, 11 a. 419
Messalla s. I 6, 42 Messallae *(gen.)* a. 371 Messalla *(voc.)* s. I 10, 85
Messius s. I 5, 58 Messi *(gen.)* s. I 5, 54 Messi Cicirri *(gen.)* s. I 5, 52
meta I 1, 4 metam a. 412
metallis *(abl.)* ep. I 10, 39
Metaurum flumen IV 4, 38
Metellae *(gen.)* s. II 3, 239
Metello *(abl.)* s. II 1, 67
Metello *(abl.)* II 1, 1
Methymnaeam s. II 8, 50
metior metiretur s. I 1, 96 metire e. 9, 36 metiri s. I 2, 103 ep. I 7, 98 metiente e. 4, 7
mēto metata II 15, 15 metato *(abl.)* s. II 2, 114
meto metit s. II 3, 87 ep. II 2, 178 metendo *(abl.)* IV 14, 31
metuo s. II 1, 61 metuit II 10, 13 III 11, 10 IV 5, 20 ep. I 2, 51 16, 50 18, 87 ep. II 1, 167 metuunt I 17, 8 35, 12 II 8, 21 s. I 4, 33 metŭas s. I 1, 93 4, 70 metuat s. I 2, 131 ep. I 6, 12 metuebat s. I 1, 99 metuam III 9, 11 14, 15 ep. II 2, 191 metues I 17, 24 s. II 7, 68 ep. I 18, 1 metuet ep. I 16, 65 metuemus II 14, 16 metuens I 1, 16 III 19, 16 24, 22 s. I 2, 5 4, 32 s. II 2, 110 3, 110 7, 56 ep. I 16, 60. 66 ep. II 2, 15 metuentis s. II 5, 65 8, 36 metuenti s. II 5, 92 metuente II 2, 7 metuentīs III 12, 2 metuatur I 26, 4 metuendus III 2, 4 metuende I 12, 23 II 19, 8 metuenda *(acc.)* s. II 3, 54 ep. II 1, 136
metus metum II 20, 17 e. 9, 37 metu I 23, 4 35, 37 II 19, 5 III 24, 7 e. 1, 17 s. I 1, 76 3, 111 4, 127 metus *(acc.)* I 26, 1
meus IV 11, 19 s. I 1, 46 2, 107 6, 41. 131 9, 1 s. II 2, 2 ep. I 16, 1 ep. II 1, 258 mea I 17, 13 s. I 2, 71 6, 65. 92 ep. II 2, 21 meum I 1, 2 13, 3 III 29, 57 ep. I 16, 35 mei IV 6, 35 meae I 3, 8 II 6, 6 17, 5 III 16, 30 19, 28 IV 2, 45 ep. I 13, 6 meo I 26, 8 s. I 10, 92 meae e. 17, 75 meum e. 2, 53 ep. I 15, 20 meam I 22, 10 meum s. I 9, 66 s. II 4, 46 ep. I 20, 26 ep. II

1, 211 meo II 13, 10 e. 1, 15 5, 81 13, 6 s. II 3, 207 ep. I 19, 22 ep. II 1, 268 meā II 7, 19 18, 2 III 29, 54 e. 15, 11 s. I 3, 92 4, 97 meo e. 15, 17 17, 59 ep. I 15, 17 ep. II 2, 12. 99 mei I 26, 9 s. II 6, 65 meae e. 5, 60 ep. I 18, 28 mea ep. II 2, 127 meorum II 7, 5 IV 11, 31 s. II 1, 3 ep. I 11, 9 mearum II 17, 3 III 4, 69 meis IV 8, 2 s. I 5, 30 *(fem.)* I 17, 4 e. 5, 49 meos III 18, 2 s. I 4, 71 meas IV 1, 34 e. 8, 2 mea I 20, 10 IV 2, 56 13, 1 e. 12, 13 15, 4 s. I 3, 70 4, 22 ep. I 9, 8 14, 37 19, 35 ep. II 1, 220 a. 266 meis III 3, 66 s. I 6, 96 *(fem.)* IV 9, 30 e. 17, 78 *(neutr.)* III 16, 27 IV 12, 22 e. 1, 26 11, 15

micā III 23, 20

mico micat I 12, 46

migro migret a. 229 migravit ep. II 1, 187

miles I 6, 4 II 13, 17 III 5, 5. 26 IV 6, 5 e. 2, 5 9, 13 s. I 1, 5. 16. 29 ep. II 2, 26 milite I 15, 6 IV 14, 9 militum III 6, 37 21, 20 e. 4, 20 militibus III 5, 20 s. II 6, 55

Mileti ep. I 17, 30

militaris I 8, 5 22, 13 militaria *(acc.)* e. 9, 15

militia s. I 1, 7 s. II 2, 11 militiae *(gen.)* II 6, 8 7, 2 IV 1, 16 ep. II 1, 124 militiam I 18, 5 29, 2 militiā II 7, 18 III 2, 2 4, 37

milito militat ep. I 2, 67 militavi III 26, 2 militet ep. I 3, 1 militabitur e. 1, 23

mille III 7, 12 e. 4, 13 9, 17 s. I 1, 51 8, 12 s. II 1, 4 3, 61. 70. 116. 197. 226. 325 *(bis)* milia s. II 1, 28 ep. I 1, 58 *(acc.)* s. I 1, 45 5, 25. 86 s. II 3, 23 4, 76 ep. I 6, 43 milibus s. I 6, 111 s. II 3, 116 ep. II 2, 5. 165

Milonius s. II 1, 24

miluus ep. I 16, 51 miluo *(abl.)* e. 16, 32

mimae *(dat.)* s. I 2, 56 *(nom.)* s. I 2, 2 mimis *(abl.)* s. I 2, 58

Mimas III 4, 53

Mimnermus ep. I 6, 65 ep. II 2, 101

mimum ep. I 18, 14 *mimo ep. II 1, 198 mimos s. I 10, 6

minae III 1, 37 IV 8, 16 minarum a. 106 minas IV 3, 8 e. 6, 3

minax I 12, 31 ep. II 1, 150 minacis e. 16, 4 minaci *(abl.)* I 10, 10 II 1, 17 III 4, 54 minaces II 7, 11 IV 9, 7 minacium II 12, 12 minacīs III 26, 8

Minervae III 12, 4 IV 6, 13 *(dat.)* III 3, 23 Minervā s. II 2, 3 a. 385

mingo minxerit a. 471 mictum *(sup.)* s. I 8, 38

minister ep. I 13, 5 ministrum I 38, 6 IV 4, 1

ministeriis ep. II 2, 6

ministro ministrat a. 171 ministret ep. I 15, 20 ministrent s. II 8, 70 ministratur s. I 6, 116

minitor minitatur s. II 1, 47 *miniteris s. I 5, 60

minor mineris s. I 3, 122 minabitur I 28, 25 a. 350 minantis s. II 3, 9 minantem ep. I 8, 3 minatus e. 9, 9 minati *(nom.)* II 8, 20

minor I 12, 57 III 5, 42 s. I 6, 26 10, 48 s. II 5, 27 7, 76 ep. I 1, 106 10, 35. 43 12, 28 17, 22 ep. II 1, 40 a. 189 minus ep. I 18, 107 minoris s. I 6, 121 minori s. II 3, 326 ep. II 1, 106 minorem II 11, 11 III 6, 5 s. II 3, 313 4, 85 6, 7 8, 31 minus ep. I 17, 51 ep. II 1, 170 minore e. 1, 17 minores ep. II 1, 183 minora ep. I 11, 3 minorum a. 174 minoribus ep. II 1, 84 minores I 12, 48 II 9, 22 s. I 10, 54 minora e. 15, 2 s. I 3, 20 ep. I 9, 8 12, 11 minus *(adv.)* I 2, 27 25, 6 *(bis)* IV 3, 16 e. 5, 61 8, 17. 18 12, 14 s. I 1, 93 2, 49 3, 29. 93 5, 6 6, 24 s. II 2, 48 3, 93. 311 7, 96 ep. I 8, 7 10, 18 ep. II 2, 90. 156 minimum *(acc. neutr.)* ep. II 1, 169 a. 286 minimo *(neutr.)* s. I 4, 14 minimis *(abl. neutr.)* s. I 3, 69 minimum *(adv.)* I 11, 8 II 6, 19 ep. II 1, 72 minimē s. I 4, 24 s. II 3, 160

Minos I 28, 9 IV 7, 21

Minturnas ep. I 5, 5

Minuci *(gen.)* ep. I 18, 20
minuo minuas s. II 2, 34 3, 177 minuat ep. I 18, 101 minuit I 37, 12 II 16, 30 minuentnr IV 11, 35 minui ep. II 1, 107
mirabilis ep. I 6, 23 mirabile ep. II 2, 91
miracula *(acc.)* ep. II 2, 208 a. 144
mirator s. I 2, 36
miror s. II 3, 27 7, 97 ep. I 15, 39 ep. II 1, 72 a. 358 miraris III 8, 3 s. I 1, 86 ep. I 1, 47 miratur IV 14, 43 ep. I 6, 9 ep. II 1, 49. 64 miramur ep. I 12, 12 14, 18 mirantur II 13, 30 s. II 6, 57 ep. II 2, 58 mirer s. I 10, 6 miretur s. I 10, 73 mirabor ep. I 17, 26 a. 424 mirabere I 4, 19 ep. I 10, 31 mirabimur e. 16, 53 mirare ep. I 6, 18 mirari III 25, 14 29, 11 ep. I 7, 62 mirata IV 9, 15 e. 3, 10 mirati *(nom.)* a. 272
mirus e. 16, 31 s. II 4, 7 mirum II 13, 33 III 4, 13 s. II 1, 54 miri s. I 5, 102 mirum s. I 10, 22 miros ep. II 2, 129 mira s. II 3, 33 a. 416 mirē II 5, 22 s. II 3, 28
misceo miscet IV 5, 35 s. II 4, 55 miscent I 1, 30 miscebat s. II 4, 24 miscuit III 5, 38 s. I 10, 21 a. 343 miscebis ep. I 16, 54 miscueris s. II 2, 74 misce IV 12, 27 miscere s. II 4, 65 miscuisse e. 17, 61 miscentur III 19, 12 mixtum *(acc. neutr.)* e. 9, 5 s. II 8, 45 mixto s. II 4, 19 mixtae IV 11, 10 mixta *(nom.)* I 28, 19 mixtis *(abl. neutr.)* IV 1, 24
Miseno *(abl.)* s. II 4, 33
miser I 27, 18 e. 14, 13 17, 27 s. I 2, 64 3, 135 s II 2, 66 7, 19. 81 ep. I 20, 6 miserum s. I 2, 134 miseri s. II 3, 29 misero III 11, 46 e. 17, 63 *(abl.)* s. I 3, 87 s. II 6, 59 miserae s. I 8, 10 miserum s. I 1, 63 2, 21 ep. I 7, 92 miseram I 21, 13 III 7, 10 s. I 2, 130 misera s. I 4, 26 6, 129 s. II 7, 77 a. 295 miseri I 5, 12 miserae II 8, 22 miserarum III 12, 1 miseris a. 201 miseros II 16, 10 miseras III 29, 58 IV 15, 20 s. II 8, 18 miserē s. I 9, 8. 14
miserabilīs I 33, 2
miserantis II 3, 24
missilibus *(abl. fem.)* III 6, 16
mitescunt IV 7, 9 mitescere ep. I 1, 39
mitiget ep. II 2, 186
mitis c. s. 33 s. II 1, 72 mite *(acc.)* I 18, 2 mitibus *(abl. neutr.)* I 16, 25 e. 2, 17 mitior III 10, 18
mitto mittis e. 12, 2 mittit e. 5, 22 misit I 2, 2 16, 25 e. 5, 86 mittam IV 4, 70 ep. I 6, 43 mittes I 12, 59 mittamus III 24, 50 mittant ep. I 1, 79 mitteret s. II 7, 17 mitte I 38, 3 II 20, 24 III 8, 17 27, 74 e. 13, 7 ep. I 5, 8 mittere I 33, 12 IV 14, 24 s. I 6, 72 s. II 3, 37 missura a. 476 mittēris ep. I 20, 13 missus s. II 1, 36. 86 missa a. 390 missi a. 315 missae *(gen.)* s. I 5, 18 missi *(nom.)* s. I 5, 28 missos III 4, 75 s. I 1, 114 a. 260 missis *(fem.)* s. II 5, 9 *(neutr.)* s. I 7, 18
mitulus s. II 4, 28
Mitylene *v.* Mytilene
mobile s. II 7, 82 mobilis ep. II 2, 172 mobilium I 1, 7 mobilibus I 23, 5 a. 157 mobilia s. II 3, 269 mobilibus I 7, 14
moderor moderere I 24, 14 moderabitur ep. I 2, 59
modestus ep. I 18, 94 modestē s. I 2, 50
modici I 18, 7 modicā ep. I 5, 2 modico *(neutr.)* s. I 5, 2 modicis *(neutr.)* a. 279 *(abl.)* I 20, 1 *(neutr.)* s. II 6, 70
modiis *(abl.)* ep. I 16, 55
modŏ III 14, 1 27, 47 e. 2, 23. 24 17, 70. 71 s. I 1, 16. 17 2, 16. 74 3, 7. 8. 12. 13. 71 8, 15 9, 9 10, 11. 12 s. II 3, 73 *(bis)* 7, 7. 9 8, 72 ep. I 1, 40 ep. II 1, 213 *(bis)* a. 62. 272
modulator s. I 3, 130
modulate I 32, 5 modulanda *(acc.)* ep. II 2, 143
moduli s. II 3, 309 modulo *(abl.)* ep. I 7, 98 modulis *(abl.)* s. I 3, 78

modus I 24, 1 36, 11 II 6, 7 s. I 1, 106 s. II 6, 1 modum I 16, 2 III 15, 2 s. I 2, 111 s. II 2, 37 3, 266 ep. I 18, 59 ep. II 1, 154 modo II 17, 21 III 25, 17 IV 2, 28 s. I 8, 21 9, 49 s. II 3, 52. 266. 271 ep. I 1, 66 6, 8 ep. II 1, 20 2, 163 modorum IV 6, 43 modis II 12, 4 a. 211 modos II 1, 2. 40 III 9, 10 11, 7 30, 14 IV 11, 34 s. I 4, 58 ep. I 3, 13 19, 27 ep. II 2, 144 modis II 9, 9 III 3, 72 7, 12 s. I 8, 33 s. II 5, 3 8, 32 a. 405
moechas s. I 4, 113
moechatur s. I 2, 49
moechus s. I 4, 4 s. II 7, 13. 72 moechis s. I 2, 38 moechos I 25, 9
moenia *(acc.)* I 7, 3 18, 2 III 17, 6 e. 1, 30 s. I 5, 97 s. II 6, 100 a. 141 moenibus III 2, 6 e. 17, 13
molā s. II 3, 200
molem III 29, 10 mole III 4, 65 ep. I 14, 30 moles *(nom.)* II 15, 2 molibus *(abl.)* III 1, 34
molestus s. I 3, 65 ep. I 6, 10 molesta ep. I 1, 108 molestum *(acc. neutr.)* s. I 6, 99 molesti s. I 7, 10 molestas s. I 7, 5
molimine ep. II 2, 93
molior molitur a. 140 moliar III 1, 46 moliri a. 399
mollio molliat s. I 4, 20 *mollivit III 23, 19 molli I 7, 19 mollire e. 5, 14
mollis I 15, 31 e. 8, 9 12, 16 14, 1 16, 37 molle s. II 4, 34 *(acc.)* s. I 10, 44 molli s. I 2, 88 *(neutr.)* I 7, 19 molles s. II 5, 32 mollium II 9, 17 mollibus II 12, 3 mollīs I 37, 18 e. 1, 10 a. 33 mollibus e. 11, 4 *(neutr.)* IV 1, 6 e. 5, 83 mollior III 10, 17 11, 43 molliter s. II 2, 12 mollius s. I 9, 25 10, 59 s. II 2, 85
mollitiā e. 11, 24
mollitiem s. II 2, 87
Molossus e. 6, 5 Molossis *(abl.)* s. II 6, 114
momento *(abl.)* s. I 1, 8 momenta *(acc.)* ep. I 10, 16 momentis ep. I 6, 4
Monaeses III 6, 9
moneo monet I 18, 8. 9 *III 7, 20 IV 7, 7 s. I 2, 73 monuere c. s. 5 moneam ep. I 18, 67 mone s. II 5, 93 monendo *(abl.)* a. 344 monitus s. II 1, 80 ep. I 3, 15 a. 355 monendus ep. I 3, 15
monitor ep. I 20, 14 monitoris ep. I 18, 67 monitoribus a. 163 *(abl.)* ep. II 2, 154
mons montis I 20, 8 monte IV 2, 5 e. 17, 69 ep. II 1, 27 montes ep. I 16, 5 a. 139 montium III 6, 41 22, 1 29, 38 montibus I 29, 12 ep. II 1, 253 montīs I 2, 8 II 10, 12 s. I 5, 77 s. II 6, 16 montibus I 23, 2 e. 10, 7 16, 47
monstro monstret s. II 6, 10 ep. I 2, 65 monstravi s. II 8, 52 monstravit e. 12, 17 a. 74 monstraret s. II 8, 26 monstrare ep. I 17, 4 a. 49 monstror IV 3, 22 monstrata a. 404 monstratum *(nom.)* s. II 1, 53 monstratā ep. II 2, 149
monstri III 27, 48 monstrum I 37, 21 IV 4, 63 monstris III 4, 73 monstra I 2, 6 3, 18 e. 16, 30
monumentum s. I 8, 13 *(acc.)* III 30, 1 monumenta *(acc.)* I 2, 15
mora I 28, 35 III 14, 23 a. 291 morae *(dat.)* III 29, 5 moram II 14, 2 moras IV 12, 25
morata a. 319
morbus a. 453 morbi II 2, 14 s. II 3, 27. 254 ep. I 1, 35 6, 29 morbum s. I 5, 62 ep. I 15, 6 ep. II 2, 137 morbo I 37, 10 s. I 6, 30 s. II 3, 80. 121. 157. 163 ep. I 6, 28 7, 86 ep. II 1, 136
mordax s. I 4, 93 mordacem ep. I 17, 18 mordaci IV 6, 9 mordacīs I 18, 4
mordeo mordet I 31, 8 mordent s. II 6, 45 momorderit *(coni.)* ep. I 8, 5 mordeor IV 3, 16 mordear ep. I 16, 38
mordicus s. I 8, 27
morior moriar *(fut.)* III 30, 6 ep. I 16, 79 morietur ep. I 17, 31 moriemur s. II 8, 34 mori III 2, 13. 21 9, 11. 15 14, 15 19, 2 24, 24 27, 58 IV 8, 28 moriens s. II 3, 170 ep. I 17, 10 morituro I 28, 6 moriture II 3, 4 mortua *(fem.)* s. II 5, 87 mortuos e. 17, 79

moror II 17, 6 III 27, 50 s. I 4, 13 ep. I 15, 16 ep. II 1, 264 moraris e. 9, 21 ep. II 2, 19 moratur ep. I 14, 6 a. 321 moramur e. 16, 24 morantur ep. I 1, 24 3, 5 moreris II 3, 23 morabor II 20, 3 moraberis a. 132 morabitur s. II 4, 27 morabimur a. 178 morer s. I 1, 14 ep. I 7, 83 ep. II 1, 4 moretur I 38, 4 morari III 11, 14 s. II 7, 87 ep. I 13, 17 morantem I 12, 9 II 7, 6 III 5, 52 morandus a. 223

morosa I 9, 18 morosum *(acc. masc.)* s. II 5, 90

mors I 4, 13 II 16, 29 III 2, 14 27, 37 s. I 1, 8 7, 13 s. II 1, 58 7, 84 ep. I 16, 79 mortis I 3, 17 III 24, 8 s. I 4, 127 s. II 2, 98 ep. II 2, 207 a. 469 morti I 28, 13 II 14, 4 IV 14, 18 s. II 3, 197. 283 a. 63 mortem III 5, 36 IV 8, 14 s. I 2, 42 morte I 37, 29 II 8, 12 III 14, 2 s. I 2, 3 ep. II 2, 173 mortibus *(abl.)* s. I 3, 108

morsu ep. I 14, 38

mortalis III 29, 31 ep. II 2, 188 mortalem s. II 6, 58 mortale I 35, 3 III 25, 18 mortalis *(voc.)* e. 13, 12 mortalia a. 68 mortalium e 2, 2 mortalibus I 3, 37 s. I 9, 60 mortalīs III 4, 47 s. I 6, 37. 94

morum moris *(abl.)* s. II 4, 22

mos IV 4, 19 5, 22 e. 7, 11 s. I 2, 86 4, 95 9, 1 s. II 7, 79 morem I 27, 3 36, 12 IV 1, 28 s. I 4, 117 s. II 1, 63 ep. II 1, 145 more I 10, 4 II 11, 24 IV 2, 28 15, 29 s. I 3, 109 10, 30 s. II 3, 280 ep. I 7, 14 18, 62 ep. II 2, 131 mores III 5, 7 IV 4, 35 s. I 3, 97 ep. I 1, 57 ep. II 1, 249 a. 156 morum a. 317 moribus ep. I 18, 44 mores IV 2, 22 c. s. 45 s. II 7, 23 ep. I 2, 20 19, 14 a. 142 moribus III 1, 12 24, 35 ep. II 1, 2

Moschi ep. I 5, 9

motus IV 13, 18 motum II 1, 1 a. 214 motus *(acc.)* III 6, 21 27, 22 a. 111

moveo moves I 15, 10 IV 1, 2 movet III 1, 16 *7, 20 s. I 5, 58 s. II 4, 78 ep. I 16, 60 moveas III 20, 1 moveat s. I 10, 78 s. II 2, 126 ep. I 3, 19 movebat I 25, 5 moveret s. I 6, 20 movit II 4, 4. 5 III 11, 2 e. 17, 8 moverit a. 472 move e. 13, 6 movere e. 17, 76 s. I 9, 24 ep. I 19, 20 ep. II 2, 113 a. 395 moventis III 1, 8 moventem ep. I 14, 39 moventes s. II 7, 99 moventīs III 1, 8 motura ep. II 2, 86 movetur ep. II 2, 125 a. 433 moveri III 21, 6 a. 232 motus I 21, 16 mota s. I 9, 30 movenda *(acc.)* e. 17, 3

mox I 1, 17 4, 20 II 1, 10 III 6, 25. 47 27, 69 IV 4, 9 7, 11 14, 14 s. II 3, 192 4, 6 ep. I 1, 12 17, 56 18, 76 ep. II 1, 128. 191 2, 95. 161 a. 168. 184. 221

Mucius ep. II 2, 89

mugio mugiunt II 16, 34 mugiat III 29, 57 mugire ep. II 1, 202 mugientium e. 2, 11

mula s. I 5, 13 mulae *(gen.)* s. I 5, 18. 22

mulceo mulces III 11, 24 mulcet ep. II 1, 212

mulctra e. 16, 49

muliebrem e. 16, 39 muliebriter I 37, 22

mulier I 37, 32 III 3, 20 7, 13 14, 5 24, 18 e. 2, 39 12, 24 s. I 2, 130 5, 70 7, 65. 90 a. 4 *(voc.)* e. 12, 1

mulierculam e. 11, 23

mullum s. II 2, 34

mulso *(abl.)* s. II 4, 26

multus multa I 28, 27 III 30, 6 IV 2, 25 11, 5 s. I 4, 141 s. II 7, 7 a. 293 multum a. 114 multae ep. I 7, 42 multi I 36, 13 III 9, 7 multo s. I 7, 28 *(abl.)* I 15, 6 30, 3 III 18, 7 IV 13, 27 s. I 1, 5 2, 39 10, 3 s. II 8, 87 multā I 5, 1 III 23, 14 IV 4, 66 5, 33 e. 2, 31 15, 19 s. I 4, 5 5, 16 10, 49 ep. I 13, 18 14, 30 16, 10 a. 281 multo I 30, 3 multi IV 9, 26 s. I 4, 75 multae s. I 2, 97 ep. I 16, 42

multa III 16, 43 s. I 1, 13 s. II 6, 104 ep. I 6, 45 ep. II 2, 10 a. 70. 169 multorum s. I 9, 72 ep. I 2, 19 a. 142 multarum ep. II 2, 31 multorum ep. I 1, 76 multis I 24, 9 s. II 5, 54 ep. I 1, 80 multos I 1, 23 s. I 6, 10 multa I 36, 5 II 16, 18 III 6, 7 16, 42 IV 9, 45 e. 5, 74 s. I 5, 65 6, 82 10, 69 s. II 1, 11 3, 9. 203 6, 63 ep. I 2, 21 7, 62 8, 3 9, 7 ep. II 1, 30. 67. 219 2, 102 a. 175. 176. 183. 413 multis ep. I 6, 60 a. 434 *(fem.)* III 7, 7 11, 33 ep. II 2, 26 *(neutr.)* III 17, 10 multum *(adv.)* I 25, 5 III 27, 47 e. 15, 11 17, 20 s. I 3, 57 4, 13 s. II 3, 147. 320 5, 67. 92 ep. I 3, 15 6, 52 10, 3 ep. II 2, 62 a. 241. 357 multo II 8, 7 s. I 4, 142 5, 39 s. II 3, 75. 82 8, 89 ep. I 17, 20. 51

mulus ep. I 6, 61 mulo *(abl.)* s. I 6, 105 mulio. I 5, 47 mulis *(abl.)* ep. II 2, 72

Mulvius s. II 7, 36

Munatius ep. I 3, 31

munditiae *(nom.)* ep. II 1, 159 munditiis *(abl.)* I 5, 5

mundus (subst.) mundi I 22, 19 III 24, 38 s. I 3, 112 mundo III 3, 53 mundum I 12, 15

mundus *(adi.)* s. II 2, 65 ep. I 4, 11 20, 2 munda s. I 2, 123 ep. I 5, 7 mundae *(plur.)* III 29, 14 mundior s. II 7, 12

muneretur e. 2, 21

munia *(acc.)* II 5, 2 s. II 2, 67. 81 ep. II 2, 131

munifico *(dat.)* s. I 2, 51

munio munierant III 16, 3 muniant III 11, 18 munivit c. s. 43 munire s. I 3, 105 munitae *(dat.)* III 28, 4 munito *(abl.)* ep. II 2, 31

munus e. 3, 17 5, 65 muneris IV 3, 21 *8, 12 munus II 1, 11 ep. II 1, 216 a. 306 munere II 14, 10 IV 2, 20 ep. I 9, 5 17, 49 18, 75 19, 38 ep. II 1, 267 munera I 28, 4 III 10, 13 16, 15 munerum IV 8, 4 munera I 18, 7 II 1, 38 IV 15, 26 e. 12, 2 s. II 6, 5 ep. I 6, 5 ep. II 1, 246 muneribus III 16, 15 IV 1, 18 9, 48 10, 1 14, 2 s. I 7, 18 9, 57

munuscula *(acc.)* ep. I 7, 17

muraena s. II 8, 42

Murenae *(gen.)* III 19, 11 Murenā s. I 5, 38

muriā s. II 4, 65 8, 53

murex murice II 16, 36 s. II 4, 32 ep. II 2, 181 muricibus *(abl.)* e. 12, 21

murmure II 1, 17 ep. I 10, 21

murreum *(acc.)* III 14, 22

murteta *(acc.)* ep. I 15, 5

murus III 3, 65 ep. I 1, 60 a. 209 muris I 16, 20 muros IV 6, 24 ep. I 2, 16

mus s. II 6, 80 a. 139 murīs s. II 3, 247

Musa I 6, 10 17, 14 II 1, 9 12, 13 IV 8, 28. 29 ep. II 1, 133 a. 83. 324. 407 Musae *(dat.)* s. II 3, 105 Musam II 10, 19 ep. I 19, 28 Musa *(voc.)* II 1, 37 III 3, 70 s. I 5, 53 ep. I 8, 2 a. 141 Musā s. II 6, 17 ep. I 3, 13 Musarum III 1, 3 Musis I 26, 1 IV 9, 21 ep. II 2, 92 Musas I 32, 9 III 19, 13 ep. II 1, 27

Musa Antonius ep. I 15, 3

musco *(abl.)* ep. I 10, 7

mustela ep. I 7, 32

mutabilis ep. II 2, 189 mutabile *(acc.)* ep. II 1, 101

mutilus s. I 5, 60

muto ep. I 7, 36 mutat I 17, 2 IV 7, 3 e. 4, 6 s. I 4, 29 10, 53 s. II 7, 64. 110 ep. I 1, 91. 100 mutamus II 16, 19 mutant ep. I 11, 27 mutem ep. I 16, 38 mutet e. 1, 28 mutaret III 6, 42 s. II 7, 10 mutavit e. 9, 28 ep. II 1, 108 a. 67 mutaverit s. II 8, 50 mutare I 16, 26 29, 15 34, 13 c. s. 39 ep. I 12, 10 19, 27 a. 168 mutantem ep. I 1, 90 mutor II 20, 10 mutatur a. 160 mutantur a. 60 mutatus IV 10, 5 s. II 3, 254 mutata ep. I 18, 88 mutatae *(gen.)* I 36, 9 e. 5, 33 s. II 8, 84 mutatum *(neutr.)* s. II 2, 58 mutato s. I 1, 69 mutatā I 2, 41 35, 23 s. II 6, 110 muta-

tae ep. I 10, 31 mutatos I 5, 6 mutatis s. I 4, 7 *(fem.)* s. I 1, 18 mutandus ep. I 15, 10 mutanda *(acc.)* a. 449
muttonis s. I 2, 68
mutus mutum s. I 3, 100 mutā s. II 3, 219 mutis *(dat.)* IV 3, 19
Mutus ep. I 6, 22
mutuus mutui IV 1, 30 mutuum e. 15, 10 mutuā III 9, 13 mutua *(acc.)* ep. I 7, 80 mutuis II 12, 15
Mycenas I 7, 9
Mygdonias II 12, 22 Mygdoniis III 16, 41
Myrtale I 33, 14
Myrtoum *(acc. neutr.)* I 1, 14
myrtus I 38, 7 myrto I 38, 5 *(abl.)* I 4, 9 25, 18 38, 5 II 7, 24 III 4, 19 23, 16 myrtūs *(nom.)* II 15, 6
Mysorum e. 17, 10
Mysten II 9, 10
Mytilene ep. I 11, 17 Mytilenen I 7, 1

N.

naenia ep. I 1, 63 naeniae *(gen.)* II 1, 38 naeniā III 28, 16 e. 17, 29 naeniae II 20, 21
Naevius ep. II 1, 53
Naevius s. I 1, 101 s. II 2, 68
naevos s. I 6, 67
naiadum III 25, 14
nam I 18, 3 23, 5 III 7, 21 11, 1. 30 13, 6 23, 9 IV 14, 9. 34 e. 6, 5 11, 7 14, 6 15, 12 17, 45 s. I 1, 33 2, 33. 96. 107 3, 68. 107. 120 4, 9. 13. 142 5, 73. 91 6, 27. 93. 100 8, 4. 46 9, 23 10, 5. 76 s. II 1, 35 2, 45. 54. 71. 129 3, 20. 37. 41. 302 4, 42. 59. 71. 90 6, 51. 78 7, 78. 115 8, 2. 26 ep. I 1, 76 2, 37 9, 2 11, 25 14, 19 15, 2. 16. 42 16, 55. 65 17, 9 18. 69. 84 ep. II 1, 166. 186. 200 a. 348
namque I 22, 9 34, 5 IV 1, 13 e. 6, 11 12, 4 s. I 2, 119 3, 36 5, 39. 49. 101 6, 19. 41. 57 9, 29 s. II 4, 14 ep. I 17, 17
nanciscetur a. 299 nactus ep. I 15, 38 nactae *(nom.)* III 11, 41
nardi IV 12, 17 nardo *(abl.)* II 11, 16 IV 12, 16 e. 5, 59 13, 9
naris e. 12, 3 s. I 4, 8 narium II 15, 6 naribus s. I 3, 30 narīs ep. I 5, 23 naribus IV 1, 21 ep. I 19, 45
narro s. I 6, 60 narras III 19, 3 s. I 9, 52 narrat III 7, 17 ep. I 7, 55 narrabo a. 464 narres ep. I 13, 16 narret a. 184 narrares ep. II 2, 147 narraret s. II 8, 92 narra s. II 7, 5 narrare ep. II 1, 199 narrantem s. II 2, 116 narratur III 21, 11 s. I 1, 70 ep. I 2, 6 narrari a. 91 narrata *(acc.)* s. II 5, 1
nasceris c. s. 11 nascitur s. I 3, 68 nascuntur II 20, 11 nascetur a. 139 nasci II 4, 19 nascentem IV 3, 2 nascente III 23, 2 nascentes s. II 4, 30 natus II 3, 21 IV 9, 2 s. I 5, 53 6, 8. 21. 29. 36 10, 31 s. II 3, 8. 118 7, 14 ep. I 17, 10 nata s. I 2, 72 natum II 4, 5 s. I 6, 6. 45. 58 s. II 2, 93 ep. I 20, 20 ep. II 1, 244 2, 2 a. 82. 377 natam s. II 3, 199 nate e. 13, 12 s. II 6, 5 nata *(voc.)* III 21, 1 nato ep. I 5, 9 *(neutr.)* s. II 8, 47 nati ep. I 2, 27 nata a. 62 natis I 28, 31 s. I 1, 83 ep. II 1, 233 natos II 18, 28 III 5, 42 IV 4, 55 nata IV 4, 36 a. 122 natis I 27, 1 *v.* gnatus
Nasica s. II 5, 57. 67 Nasicae s. II 5, 65
Nasidienus s. II 8, 75 Nasidieni s. II 8, 1 Nasidiene s. II 8, 84
nasus s. II 2, 89 nasum s. II 7, 38 naso s. I 6, 5 s. II 8, 64 a. 36
nasuta s. I 2, 93
natalis II 17, 19 natalem I 21, 10 III 4, 63 natale *(acc.)* ep. II 2, 187 natali IV 11, 18 natalīs s. II 2, 60 ep. II 2, 210
natis nate s. I 8, 47 nates e. 8, 5
nato natat s. II 7, 7 natarunt I 2, 11 natantīs s. II 8, 42 natantia *(acc.)* I 3, 18
Natta s. I 6, 124
natu ep. I 7, 49
natura s. I 1, 75. 88 2, 74. 111 124 3, 36. 113 5, 102 6, 66. 93 10, 58 s. II 1, 51 2, 37

129 3, 178 4, 21. 45 6, 76. 93 7, 48. 74 ep. I 18, 100 a. 108. 353 naturae I 28, 15 s. I 1, 50 s. II 4, 7 ep. II 2, 188 *(dat.)* ep. I 10, 12 naturam s. II 4, 64 ep. I 10, 24 12, 10 naturā ep. II 1, 165 a. 408 naturis a. 157 naturas s. II 8, 93
naufragum *(neutr.)* I 16, 10
nauseam e. 9, 35
nauseat ep. I 1, 93
nauta I 1, 14 s. I 5, 16. 19 nautae *(gen.)* s. I 5, 22 nauta *(voc.)* I 28, 23 nautae e. 16, 59 s. I 1, 29 5, 11 nautis I 12, 27 28, 18 II 16, 4 e. 15, 7 17, 20 s. I 5, 11 *(abl.)* s. I 5, 4
nautica *(acc.)* s. II 3, 106
navigio *(abl.)* ep. I 1, 92
navigo naviget s. II 3, 166 ep. I 16, 71
navis I 37, 13 e. 10, 1 ep. I 18, 87 *(gen.)* II 13, 27 III 6, 31 ep. II 1, 114 navem s. I 1, 6 ep. I 11, 16 ep. II 1, 114 navis *(voc.)* I 3, 5 14, 1 navim I 32, 8 nave ep. II 2, 200 naves ep. II 1, 192 navium III 16, 15 a. 1, 1 4, 17 9, 19 navīs II 16, 21 s. II 3. 205 navibus I 6, 3 15, 1 e. 9, 8 ep. I 11, 28 a. 21
navita I 14, 14 II 13, 14 III 4, 30 navitae *(nom.)* III 24, 41 IV 5, 19 navitis *(dat.)* e. 10, 15 17, 54
ne I 2, 5 8, 15 11, 1 17, 25 18, 7 28, 23 33, 1 35, 13 36, 10 II 1 37 4, 1 8, 23 III 2, 9 3, 58 7, 23 8, 25 10, 10 11, 38 29, 6. 60 IV 7, 7 9, 1 15, 3 e. 12, 23 16, 26 s. I 1, 14. 23. 40. 78. 94. 98. 120 2, 4. 77. 87. 102 *(bis)*. 127. 133 3, 73. 106. 119. 137 4, 31. 110. 113 6, 85. 102 8, 13. 36 s. II 1, 5. 37. 57. 61. 80 2, 16 3, 31 *(bis)*. 88. 123. 174. 175. 177 *(bis)*. 179. 187. 220. 297 4, 18. 49 5, 16. 37. 46 6, 24 7, 51. 87 8, 68. 69 ep. I 1, 6. 8. 13. 47 3, 18 5, 22. 23. 24 6, 21. 32. 33 *(bis)*. 40 7, 82 9, 8 12, 25 13, 4. 12. 16. 19 16, 1. 19 17, 37 18, 58. 74. 76. 88 19, 26. 46 ep. II 1, 208. 239. 267 2, 21. 215 a. 152 *(bis)*. 176. 185. 227. 245. 272. 339. 381. 406
ne *(suffix.)* II 3, 21 III 5, 5 27, 38. 42 e. 1, 7 4, 7 7, 3. 13 11, 11 s. I 1, *108 (nemon) 2, *63. 76. 109 3, 20 4, 64 5, 65 6, 38 8, 2 9, 41. 69 (vin). 72 10, 21. 78 s. II 2, 32. 107 3, 67. 97. 128 (tun). 152 (men). 166. 210. 251. 253. 295. 317 4, 83 (ten) 5, 3. 18. 54. 76 6, 73. 75 7, 2. 34 (nemon). 61. 75. 88 8, 67 ep. I 1, 65 3, 3. 12 6, 12 10, 14 *11, 3. 4 12, 17 14, 4 15, 15 16, 3. 27. 31 17, 38. 44 18, 100 19, 14 ep. II 1, 41 2, 65. 148 a. 114. 115. 117. 237. 265 *v.* necne, utrumne
Neaerae *(dat.)* III 14, 21 Neaera *(voc.)* e. 15, 11
Neapolis e. 5, 43
Nearchum III 20, 6
nebulam III 15, 6 nebulae I 22, 19 III 3, 56
nebulonis s. I 2, 12 nebulonem s. I 1, 104 nebulones *(nom.)* ep. I 2, 28
nec I 1, 19. 20. 33 3, 12. 14 *(bis)*. 38 4, 4. 18. 19 6, 5. 7. 8 7, 10. 11 8, 6 9, 2. 11. 12. 15 11, 2 12, 18. 23 13, 5 *(bis)*. 18 16, 10. 11 *(bis)* 17, 8. 9. 22. 24 18, 12 19, 10. 12 20, 10 22, 3. 15 25, 3 28, 4 31, 9. 20 35, 19. 22 36, 18 37, 22. 23 II 2, 14 5, 3 7, 18 8, 18 9, 4. 10. 12. 15 11, 4 12, 2 *(bis)*. 5. 17. 18 *(bis)* 13, 39 14, 2 15, 17 16, 15. 22 17, 2 *(bis)*. 7 *(bis)*. 13. 14 18, 7. 12. 34 20, 1. 8 III 1, 27. 41. 42. 43 2, 15. 19 3, 6. 25. 26 4, 28. 75. 77 5, 29 7, 27 9, 2 10, 13. 14. 15. 17. 18 11, 5. 43 14, 14. 15 15, 15. 16 16, 33. 34. 35. 38 18, 6 23, 5. 6 24, 14. 19. 20. 38 27, 15. 16 IV 1, 29 *(bis)*. 30. 31. 32 2, 39 4, 22 5, 14 7, 27 *8, 9 9, 9. 19 12, 3 *(bis)* 13, 13. 14 e. 1, 29 2, 6 3, 15. 17 5, 67 *(bis)*. 75 7, 11 8, 13 9, 23 10, 9, 11 11, 26 12, 3 13, 16 14, 15 15, 15. 21 16, 5 *(bis)*. 7. 26. 33. 51. 52. 55. 60 17, 32. 46. 47 s. I 1, 60 2, 52. 80. 124. 127 3, 113. 115. 128 4, 47 *(bis)*. 73 5, 102 6, 3. 85 8, 21 9, 31. 32 *(bis)*. 49. 50 10, 5. 39 s. II 1, 14. 44

2, 2. 22. 68. 130 *(bis)* 3, 105 *(bis)*. 133. 251. 262. 266 4, 35. 37 5, 80 6, 7. 18 *(bis)*. 72. 108 ep. I 1, 30. 72. 102 *(bis)* 2, 71 *(bis)* 5, 2 7, 23. 35 *(bis)*. 38. 42 8, 4 *(bis)*. 6 10, 45 11, 12. 15 14, 24. 25. 36 16, 12. 13. 46 *(bis)* 17, 10. 47 *(bis)*. 58 18, 39. 40. 70 19, 2. 30. 31 ep. II 1, 78. 248. 250. 258. 266 2, 191 a. 8 *(bis)*. 41 *(bis)*. 133. 134. 136. 146. 147. 191. 192. 236. 249. 286. 289. *339. 350. 371. 409. 410. *416. 450. 468 *(bis)*. 470

necdum s. II 2, 44

necesse s. I 3, 111 s. II 2, 34 6, 26 a. 48

necessitas I 3, 32 35, 17 III 1, 14 24, 6

necne s. I 4, 45. 63. 125 s. II 6, 72 ep. II 1, 79

neco necabit s. II 3, 293 necari s. II 7, 58 necato *(abl.)* I 29, 6

nectaris I 13, 16 III 3, 34 nectar III 3, 12

necto nectis I 29, 5 nectit ep. I 19, 31 *nectes e. 17, 72 nectat ep. II 2, 96 necte I 26, 7. 8 nexae *(nom.)* I 38, 2 nectendis *(dat. fem.)* IV 11, 3

nedum a. 69

nefarius a. 186

nefas I 11, 1 24, 20 37, 5 II 13, 9 III 24, 24. 30 IV 6, 17 e. 16, 14. 26 *(acc.)* I 3, 26 18, 10 III 4, 68 IV 5, 22 11, 30 e. 5, 87

nefasto *(abl.)* II 13, 1 nefasti I 35, 35

negito negitat ep. I 16, 49

neglego neglegis I 28, 30 neglegit III 21, 10 ep. I 7, 64 neglegens III 8, 25 neglectus III 2, 30 neglecta c. s. 58 neglectum ep. I 1, 26 *(acc. neutr.)* I 2, 35 neglecti III 6, 7 neglecta ep. I 18, 85 neglectis s. I 3, 37 *(abl.)* s. II 4, 82

nego negas s. I 6, 7 negat II 12, 26 s. I 6, 90. 121 s. II 3, 259 ep. I 2, 11 7, 63 10, 4 16, 49 negabat s. I 2, 46 negabit s. II 3, 162 negabitis e. 9, 11 neget I 29, 10 ep. I 7, 63 16, 36 a. 122 negares a. 439 negaverit III 16, 21 negarit II 16, 31 s. I 3, 95 10, 57 negantem s. II 7, 94 ep. I 18, 92 negata ep. II 1, 181 negatum *(acc. neutr.)* e. 17, 27 s. I 2, 112 negatā I 22, 22 III 2, 22 negatas s. II 5, 67 negatis *(neutr.)* s. I 1, 75

negoti s. II 1, 80 negotio *(abl.)* III 29, 49 negotia s. II 6, 33 ep. I 14, 17 *(acc.)* III 5, 53 s. I 7, 4 s. II 3, 19 ep. I 6, 33 7, 59 ep. II 1, 1 negotiis e. 2, 1

nemo s. I 1, 1. 87. 108 3, 68 4, 22 6, 2. 107 9, 45 10, 44 s. II 7, 34 ep. I 1, 39 ep. II 2, 13

nempe e. 12, 22 s. I 10, 1 s. II 3, 207 7, 80. 107 ep. I 10, 22 16, 31. 75 ep. II 2, 156. 163

nemus I 1, 30 III 10, 5 nemoris s. II 6, 91 nemus I 17, 5 III 17, 9 25, 13 IV 2, 30 e. 6, 9 ep. I 10, 6 ep. II 1, 202 2, 77 nemorum I 21, 5 III 22, 1 IV 3, 11 nemora *(acc.)* III 25, 2

Neobule *(voc.)* III 12, 5

nepos e. 1, 34 s. I 4, 49 nepoti s. I 8, 11 s. II 1, 53 ep. II 2, 193 nepotem III 3, 31 e. 17, 8 s. II 1, 22 nepos *(voc.)* I 10, 1 nepotum II 13, 3 III 17, 3 ep. I 15, 36 nepotibus e. 7, 20 nepotes I 2, 35 II 1, 27 s. II 3, 225

Neptunius e. 9, 7

Neptunus e. 17, 55 a. 64 Neptuni III 28, 2 Neptunum III 28, 10 ep. I 11, 10 Neptuno I 28, 29 e. 7, 3

nequam s. II 7, 100 nequior s. II 3, 94 7, 40 nequiores *(acc.)* III 6, 47

nequaquam s. II 4, 48 ep. II 1, 20

neque I 1, 32 3, 38 4, 3 6, 5 7, 16 8, 5. 10 9, 16 12, 21 16, 9 18, 3 20, 11 22, 13 38, 6. 7 II 4, 18 10, 1. 2. 19 11, 10 13, 15 14, 22 16, 3. 7. 8. 9 18, 1. 5 20, 3 III 1, 25. 38 3, 4 5, 27 6, 26 7, 29 9, 6 10, 13 11, 5. 43 12, 1 *(bis)*. 9 21, 19. 20 24, 36 29, 46 IV 3, 6 4, 31 7, 25 8, 4. 20 e. 1, 29 2, 5. 6 5, 101 7, 11 9, 25 12, 3. 9 *14, 15 16, 3. 52. 58 17, 25. 31 s. I 1, 21. 38. 39. 59. 60. 111 2, *84. 121. 122. 123 3, 138 4, 40. 41. 70. 71.

133 5, 41. 42 6, 68 *(bis)*. 87 9, 31 10, 17. 18. 38. 48. 73 s. II 1, 13. 31. 32. 55 *(bis)* 2, 21. 66. 129 3, 112. 132. 164. 266 5, 6 6, 6. 83. 94 7, 51 *(bis)*. 65. 72. 84 *(ter)* ep. I 1, 101 7, 41 11, 11 17, 9 18, 37 ep. II 1, 245. 257. 264 2, 195. 196 a. 348
nequeo s. II 1, 7 a. 87 nequit s. I 1, 107 4, 85 nequeunt s. I 3, 77 s. II 4, 87 7, 106 nequeas s. II 2, 59 nequiere s II 5, 78
nequiquam I 3, 21 15, 13. 16 s. II 7, 27 ep. I 3, 32
nequitiae ep. I 15, 33 *(dat.)* III 4, 78 15, 2 nequitiā s. II 3, 244
nequities s. II 2, 131
Nereidum III 28, 10
Nereium *(acc.)* e. 17, 8
Nereus I 15, 5
Nerio *(abl.)* s. II 3, 69
Neronis ep. I 8, 2 9, 4 12, 26 Neroni ep. II 2, 1 Neronum IV 14, 14 Neronibus IV 4, 37 Nerones IV 4, 28
nervus e. 12, 19 nervi *(nom.)* e. 8, 17 a. 26 nervis s. II 4, 53 ep. I 15, 6 nervos I 28, 13 nervis III 11, 4 s. II 1, 2 7, 82
nescio III 24, 64 s. I 9, 2. 10. 67 s. II 3, 83 ep. II 2, 35 nescis III 27, 73 s. I 1, 73 ep. II 2, 213 nescit III 13, 10 24, 54 ep. I 10, 27 12, 10 a. 379. 382. 390 nescias II 4, 13 nesciet ep. I 10, 41 a. 35 nescire s. II 6, 73 a. 88. 418
nescius I 5, 11 s. II 3, 109 nescia III 2, 17 nescii I 6, 6 nescios IV 6, 18
Nessi e. 17, 32
Nestor ep. I 2, 11 Nestora 15, 22
neu I 2, 51 33, 2 35, 14 36, 11. 12. 13. 15. 16 *(bis)* e. 16, 27 s. I 3, 106 *(bis)* 10, 9 s. II 5, 24. 37. 89 ep. I 11, 23 13, 16 16, 21 18, 110 a. 189. 194. 340
neutram s. II 2, 66
neve I 2, 47 s. II 5, 89 ep. I 16, 20 a. 189
nex necis e. 7, 18 necem III 7, 16
ni IV 6, 21 e. 1, 8 s. I 1, 44 2, 95 3, 134 5, 59 9, 37. 47 s. II 3, 85. 151. 153 7, 118 8, 60 ep. I 2, 34 16, 5 ep. II 1, 133 2, 54 a. 382
nidore s. II 2, 19 7, 38
nidum III 4, 14 IV 12, 5 ep. I 10, 6 nido IV 4, 6 s. II 2, 49 ep. I 20, 21
niger e. 10, 5 s. I 4, 85 nigrae IV 4, 58 s. I 4, 100 nigri II 27, 23 nigro I 24, 18 IV 2, 23 nigrum I 6, 15 s. I 9, 73 nigro I 32, 11 II 8, 3 III 6, 4 a. 37 nigrā s. I 8, 23 nigro s. II 4, 74 ep. I 2, 60 nigri IV 12, 11 nigrorum IV 12, 26 nigris *(fem.)* s. II 2, 46 nigros ep. I 7, 26 nigra s. I 5, 30 nigris I 5, 7 32, 11 e. 12, 1 *(fem.)* I 21, 7 s. I 6, 27 *(neutr.)* s. II 4, 22 a. 37
nihil I 19, 12 28, 12 38, 5 II 16, 27 18, 11 III 23, 13 27, 31 IV 2, 37 c. s. 11 e. 11, 1 s. I 7, 9 10, 52 s. II 1, 79 3, 92 116 4, 16 6, 8. 57 8, 57. 94 ep. I 2, 46 15, 16 16, 53 ep. II 1, 49. 65 *(bis)* 2, 16. 71. 151 a. 122. 237. 385 nil I 3, 37 7, 27 12, 17 14, 14 26, 9 II 3, 22. 24 III 16, 22 25, 17. 18 IV 4, 73 e. 11, 11. 17 17, 81 s. I 1, 40. 49. 62 2, 28. 57. 77. 94. 101 3, 9. 17. 18 4, 13 5, 20. 44. 64 6, 89 9, 14. 15. 16. 19. 50. 59 10, 19. 53 s. II 1, 54 2, 29 3, 4. 6. 42. 103. 138. 188 4, 26 5, 69 6, 4. 53 7, 102. 111 8, 36 ep. I 1, 61. 88 6, 1. 66. *68 8, 8 *(bis)* 12, 5. 15. 23 15, 33. 41 *(bis)* 18, 59 ep. II 1, 17 *(bis)*. 31 *(bis)*. 83. 205. 264 a. 140. 285. 304. 306 nihilum s. II 3, 54. 210 8, 41 nihilo s. I 1, 48 s. II 3, 52. 56. 270 ep. II 2, 153 nilo s. I 5, 67
Nilus III 3, 48 IV 14, 46
nimbos II 16, 23 nimbis IV 4, 7
nimirum s. II 2, 106 3, 120 ep. I 9, 1 14, 11 15, 42 ep. II 2, 141
nimis I 2, 37 III 7, 14 24, 52 s. II 1, 1 ep. I 5, 29 7, 91 ep. II 1, 66 2, 122 a. 205
nimium I 2, 17 19, 8 22, 21 II 3, 13 10, 3. 23 III 3, 58 8, 26 IV 5, 2 s. II 5, 88 ep. I 5, 13 7, 48 a. 28. 246. 261. 271

nimius niminm *(acc.)* II 12, 5 nimio *(neutr.)* I 18, 15 33, 1 ep. I 10, 30 ep. *II 1, 198
Niobea IV 6, 1
Niphaten II 9, 20
Nireus III 20, 15 Nirea e. 15, 22
nisi I 10, 9 14, 15 II 2, 3. 14 s. I 2, 28. 30 3, 85. 87. 134 4, 47. 73 5, 97 7, 14 s. II 1, 52. 78 2, 58 3, 285 8, 34 ep. I 1, 108 2, 5 12, 23 19, 7 ep. II 1, 49. 115 2, 100 a. 191
nisus *(acc.)* IV 4, 8
niteo nites I 5, 13 nitet II 11, 10 s. II 5, 12 ep. I 10, 19 nitent IV 5, 8 a. 351 nituistis s. II 2, 128 nitens II 5, 18 nitentīs I 14, 19 II 7, 7 s. II 2, 4 nitentia ep. I 6, 25
nitesco nitescere a. 150
nitidus s. II 1, 64 nitido III 24, 20 nitidum III 19, 25 ep. I 4, 15 nitidam s. II 3, 214 nitidum I 4, 9 nitido c. s. 9 ep. I 7, 83 nitidi ep. I 14, 32 nitidis *(fem.)* II 12, 19 *(abl. fem.)* ep. I 15, 46
nitor nititur IV 2, 3 nitantur e. 1, 26 nitere ep. I 13, 18 niti a. 280
nivalis *(gen.)* I 37, 19 nivalem s. II 6, 25 nivali III 23, 9 ep. I 3, 3 nivalibus *(abl.)* ep. I 11, 18
niveus IV 2, 59 niveum *(acc. neutr.)* III 27, 25 niveo II 4, 3 niveos s. I 2, 80
nivis I 2, 1 nive I 9, 1 III 25, 10 26, 10 IV 12, 4 s. I 2, 106 s. II 3, 234 5, 41 nives III 24, 39 IV 7, 1 13, 12 e. 13, 2 nivīs III 10, 7 e. 2, 30 6, 7 ep. I 7, 10
no nabis s. I 4, 120
nobilis I 1, 5 8, 12 14, 12 III 11, 36 IV 1, 13 e. 13, 11 nobile s. II 3, 243 nobilis *(masc.)* I 29, 13 nobilem I 12, 27 III 15, 13 IV 3, 12 e. 9, 29 nobile I 12, 36 a. 137 nobilis *(voc.)* III 17, 1 nobilium III 13, 13 IV 12, 15 ep. I 19, 39 nobilibus *(abl.)* a. 259
noceo nocet ep. I 2, 55 nocent e. 16, 61 nocuere s. II 8, 41 ep. I 8, 11 nocebit ep. I 1, 26 noceat s. II 1, 44 noceant s. II 2, 72 nocuisset II 8, 2 ep. II 2, 42 nocere ep. I 18, 31 nocendi a. 284 nocentem II 14, 15 nocentium IV 9, 42 nocentīs s. I 8, 22 nocentius *(acc.)* e. 3, 3 nocituram I 28, 30
Noctilucam IV 6, 38
noctu ep. II 2, 27
nocturnus e. 5, 92 s. I 3, 117 nocturnae e. 5, 20 nocturnam s. I 5, 85 nocturno II 13, 7 nocturnā s. II 4, 52 a. 269 nocturno II 5, 19 ep. I 19, 11 nocturni s. II 6, 100 nocturnos ep. I 18, 93 ep. II 2, 79. 209 nocturnis III 16, 4 *(neutr.)* IV 1, 37
nodosi s. II 3, 70 nodosā ep. I 1, 31
nodus a. 191 nodum II 11, 24 III 21, 22 nodo II 19, 19 III 14, 22 ep. I 1, 90
nolo noluit s. I 6, 72 noles ep. I 2, 34 7, 25 nolim s. I 2, 35 nolis II 12, 1 s. I 4, 140 ep. I 1, 31 nolit s. I 2, 5 10, 106 a. 463 nolint s. I 1, 19 2, 28 nollem s. I 6, 97. 99 nollet ep. I 17, 14 ep. II 1, 153 noli ep. I 16, 69 18, 28 nolito a. 427
nomen III 27, 35 IV 15, 13 ep. I 17, 41 a. 400 nominis III 5, 10 9, 7 IV 4, 72 s. I 4, 44 nomen I 12, 4 14, 13 III 1, 16 3, 45 IV 6, 30 8, 18 9, 47 s. I 2, 126 3, 42 s. II 1, 66 3, 47 4, 10 ep. I 6, 15 7, 93 16, 12 ep. II 1, 16 a. 59. 253. 299 nomine III 21, 5 e. 17, 59 s. I 1, 69 2, 65 9, 3 s. II 2, 133 ep. I 7, 55 16, 31 nomina *(acc.)* III 27, 76 IV 2, 4 s. I 2, 16 3, 104 ep. I 6, 50 a. 58. 234 nominibus ep. II 1, 105
Nomentanus s. I 1, 102 s. II 8, 23. 25. 60 Nomentano s. I 8, 11 Nomentanum s. II 1, 22 3, 175. 224
nomisma *(acc.)* ep. II 1, 234
non I 2, 19 3, 15. 24. 35 6, 20 13, 13 14, 9. 10. 18 15, 21. 22. 26. 32 16, 5 *(bis)*. 7 *(bis)* 18, 6. 9. 11 22, 2 23, 3. 9 24, 11. 15. 17 25, 16 27, 13. 15 28. 14. 33. 35 29, 3 31, 3. 5. 6. 7 36, 8 37, 32 II 1, 22. 29. 35 3, 2 4, 17 5, 17. 18 6, 14 7, 10. 26 9, 1. 13 10, 17 11, 9. 13 14, 5 15, 10 16, 7. 9. 39 17, 9 18, 1. 3. 40

19, 15. 26 20, 1. 5. 6 III 1, 2. 18. 20. 22. 24. 29 3, 2. 3. 69 4, 20. 26 27 5, 17. 23. 50 6, 10. 29. 33. 45 7, 7. 25 9, 5. 11 10, 11. 19 11, 39 13, 2 14, 27 15, 7. 14 16, 5 19, 2. 24 20, 1 21, 9 23, 18 24, 7. 8. 34 25. 8 26, 2 29, 2. 38. 45. 57 30, 3 *(bis)*. 6 IV 1, 3. 14. 24 2, 50 3, 3. 4 4, 61. 69. 73 6, 13 7, 23 *(ter)* 8, 9 *(bis)*. 13. 15. 17 9, 3. 5. 13. 18. 21. 30. 39. 45. 51 10, 7. 8 11, 22. 33 12, 22 13, 27 14, 41. 49 15, 17. 19. 21. 22. 23. 24 e. 1, 8. 10. 21. 25 2, 37 49. 53. 54. 4, 6 5, 41. 50. 59. 73. 81. 83. 87 7, 5 9, 30 10, 17 11, 21. 25 12, 25 14, 9. 12. 13 15, 13 16, 57. 59 17, 3. 54 s. I 1, 35. 37. 46. 54. 84. 87. 95. 97. 103. 121 2, 17. 20. 22. 34. 38. 49. 60. 75. 119 3, 5. 33. 44. 62. 77. 121. 126 4, 35. 54. 60. 70. 74. 82. 84. 114. 136 5, 33. 80. 87. 91. 101 6, 1. 14. 21. 22. 24. 49. 52. 58 *(bis)*. 64. 84. 90. 91. 119. 124. 127 7, 14. 19. 34 8, 17. 44 9, 17. 19. 22. 23. 41. 48. 57 10, 3. 7. 34. 54. 55. 76 s. II 1, 6. 19. 45 2, 4. 19. 62. 65. 89. 102. 105. 113. 116. 120 3, 1. 36. 60. 69. 106. 135. 139. 158. 159. 161. 164. 189. 204. 207. 259. 260. 261. 264. 265. 267. 301. 319. 320. 323 4, 1. 29. 31. 36. 43. 66. 91. 93. 94 5, 4. 59. 91 6, 1. 32. 59. 71. 108 7, 21. 25. 26. 36. 56. 64. 72. 78. 92. 93. 112 8, 4. 48. 49. 56. 82. 87. 92 ep. I 1, 4 *(bis)*. 19. 28. 29. 32. 39. 48. 66. 71. 89 2, 3. 35. 47 *(bis)*. 49. 58. 59 3, 10. 21. 22 4, 6. 11. 14 5, 12. 16. 19. 20. 21. 23 6, 29. 45. 62 7, 14. 17. 41. 44. 52. 61. 68 *(bis)*. 78 10, 26. 29. 38 *(bis)*. 42. 46. 50 11, 26. 27. 30 12, 2. 4 14, 13. 18. 27. 36. 37. 38 15, 11. 28. 29. 39 16, 47. 48 *(bis)*. 56. 65. 66 17, 27. 29. 31. 35. 36. 37. 61 18, 16. 17. 26. 53. 72. 78 19, 10. 22. 25. 32. 37. 39 20, 5. 6. 9. 14 ep. II 1, 9. 30. 53. 69. 76. 88. 101. 115. 120. 122. 174. 224. 231 2, 13. 25. 48. 52. 58. 63. 134. 139. 143. 150. 179. 182. 192. 201. 202. 205 a. 12 *(bis)*. 19. 36. 50. 89. 99. 122. 132. 143. 149. 182. 195. 202. 219. 234. 254. 257. 263. 268. 281. 290. 292. 294. 297. 298. 303. 308. 311. 351. 364. 373 *(ter)*. 390. 418. *450. 460. 476

nonae III 18, 10

nondum II 1, 5 5, 1. 2 a. 205

nonne I 14, 3 s. I 2, 111 4, 109 s. II 5, 42

nona s. II 7, 118 nonum *(acc.)* IV 11, 1 a. 388 nonam ep. I 7, 71 nono *(masc.)* s. I 6, 61

Noricus I 16, 9 Norico *(abl. masc.)* e. 17, 71

norma a. 72 normā II 15, 12

nos I 6, 5. 17 *(bis)* 35, 34 II 17, 32 III 24, 45. 47 28, 9 IV 7, 14 15, 25 e. 1, 5 s. I 3, 43. 55 4, 41 5, 5 s. II 8, 27. 34. 57. 93 ep. I 2, 27 8, 17 a. 63 nostri III 11, 51 27, 14 ep. I 3, 12 13, 4 nostrum s. II 1, 29 7, 47 nobis e. 9, 36 s. I 1, 52 3, 22 4, 15 ep. I 2, 18 3, 29 15, 25 ep. II 1, 91. 219 nos I 4, 15 7, 25 II 3, 27 III 6, 47 e. 16, 41 (nosmet) s. I 3, 67 5, 50. 79 6, 18. 44 9, 7 (nosmet) 10, 56 s. II 2, 130 6, 72. 75 8, 61 ep. I 11, 28 15, 25 17, 5 ep. II 1, 89. 227 a. 108 nobis s. I 3, 57 ep. II 2, 55

nosco novi III 27, 19 s. I 9, 22. 39 s. II 2, 13 3, 26 5, 34 ep. I 18, 1 novisti ep. I 6, 67 10, 14 nosti e. 17, 77 s. I 3, 126 6, 15 s. II 3, 18 ep. I 2, 23 novit ep. I 9, 6 noram s. II 3, 25 nosces I 15, 27 noscent II 20, 19 noris IV 11, 13 s. I 9, 7 nosset s. I 9, 62 noscere s. II 7, 89 a. 425 nosse s. II 8, 19 *v.* notus

noster s. II 6, 48 nostrum II 17, 21 nostri *(neutr.)* IV 4, 71 nostro *(masc.)* I 16, 16 IV 15, 6 nostrum ep. I 14, 31 *(neutr.)* I 3, 39 s. I 10, 68 ep. II 1, 62 nostro III 5, 24 nostrā s. I 10, 90 nostri a. 285 nostrorum ep. I 4, 1 nostris ep. II 1, 19 *(neutr.)* I 2, 47 nostros III 6, 11 ep. II 1, 225 nostras a. 388 nostra II 6, 2 ep. II 1, 89 *(bis)* a. 63 nostris *(fem.)* III 3, 29 IV 15, 27 s. I 1, 53

nota s. I 10, 24 notam I 13, 12 IV 2, 59 ep. II 1, 235 notā I 36, 10 II 3, 8 a. 59 notis IV 8, 13
Nothi III 15, 11
noto notat ep. I 17, 15 notabant s. I 4, 5 notabit a. 449 notarent s. I 3, 103 notante s. I 6, 14 notando s. I 4, 106 notari s. I 3, 24 notatus s. II 7, 8 notati *(nom.)* s. II 3, 246 notandi *(nom.)* a. 156
notus I 7, 16 28, 22 IV 5, 9 e. 16, 22 noti I 3, 14 noto *(abl.)* e. 9, 31 10, 20 notis *(abl.)* III 7, 5
notus II 2, 6 III 4, 70 e. 17, 18 s. I 2, 31 9, 3 nota I 2, 10 IV 13, 21 ep. I 11, 1 noto *(masc.)* s. II 8, 28 a. 346 notum s. I 9, 17 ep. I 6, 25 7, 56 18, 80 *(neutr.)* s. I 7, 3 a. 47 noti s. I 1, 85 ep. I 10, 5 notos s. I 5, 77 notas III 11, 25 IV 2, 6 a. 149 nota ep. I 15, 10 17, 55 ep. II 1, 11 notis IV 13, 15 *(neutr.)* ep. II 1, 130
novem III 19, 11 c. s. 62 ep. II 2, 92
novendialis e. 17, 48
noverca e. 5, 9
novitas ep. II 1, 90 novitate a. 223
Novius s. I 6, 40 Novium s. I 3, 21 Noviorum s. I 6, 121
novus s. II 2, 128 3, 28 nova I 3, 30 II 8, 18 e. 12, 20 novae c. s. 19 novo s. I 6, 20 novae III 19, 9 novum I 31, 2 novam e. 5, 65 a. 126 novum a. 48 novo I 36, 19 III 1, 45 IV 4, 16 novā I 7, 29 35, 38 III 4, 12 25, 3 e. 16, 30 s. II 6, 36 novo II 15, 20 novi I 14, 1 novae II 18, 16 novis e. 17, 64 s. II 4, 2 novos s. II 2, 126 ep. II 1, 38 novas IV 12, 19 nova I 2, 6 II 9, 18 IV 2, 10 s. II 4, 47 6, 36 ep. I 18, 33 ep. II 2, 119 a. 52. 57 novis IV 1, 32 s. I 8, 7 *(fem.)* I 26, 10 e. 16, 6
nox I 4, 16 28, 15 III 11, 50 28, 16 e. 15, 1 17, 25 s. I 5, 9 s. II 6, 101 ep. I 1, 20 noctis II 8, 10 III 19, 10 noctem I 9, 19 e. 17, 25 s. I 4, 52 5, 9. 83 10, 33 s. II 1, 9 7, 109 ep. I 5, 11 16, 62 ep. II 2, 169 nox e. 5, 51 nocte III 7, 29 27, 31 29, 30 IV 9, 28 c. s. 24 e. 10, 9 12, 15 s. II 3, 238 ep. I 2, 32 7, 88 18, 91 noctes *(acc.)* s. I 1, 76 3, 17 noctīs I 25, 7 III 7, 7 e. 15, 13 noctes s. II 6, 65
nubes II 16, 2 nubem ep. I 16, 62 18, 94 nube I 2, 31 III 29, 44 nubes I 12, 30 nubium IV 2, 27 nubibus III 29, 10 nubīs IV 14, 22 a. 230 nubibus II 9, 1
nubila *(acc.)* I 7, 15 34, 36
nubo nubet s. II 5, 64 nupta III 10, 2 IV 6, 41 nuptam e. 5, 66 nuptae II 8, 23 nuptarum s. I 4, 27
nudo nudat ep. I 18, 21 nudavit a. 221 nudet s. II 5, 47 nudare s. II 8, 74 nudata ep. I 3, 20
nudus III 16, 23 s. II 3, 184. 291 5, 6 nuda I 24, 7 III 27, 52 IV 7, 6 s. II 7, 48 nudum I 14, 4 nudam s. I 2, 102 nudo III 20, 11 s. I 2, 132 ep. I 19, 12 nudis *(dat.)* e. 17, 54 *(fem.)* III 19, 17 *(abl.)* s. I 8, 24 s. II 5, 86
nugae a. 322. 451 nugarum s. I 9, 2 nugis ep. I 19, 42 nugas s. II 6, 43 nugis s. II 3, 244 ep. I 18, 16 ep. II 2, 141 a. 451
nugor nugaris ep. I 18, 60 nugari s. II 1, 73 ep. II 1, 93
nullus II 2, 1 s. II 2, 90 ep. I 1, 83 nulla I 22, 17 II 15, 14 18, 29 e. 16, 17 s. I 4, 71 6, 54 9, 70 ep. I 17, 57 ep. II 2, 12. 22. 146 nullum e. 17, 24 nullius ep. I 1, 14 nullīus *(fem.)* a. 320 nullius *(neutr.)* e. 16, 61 nullīus ep. I 17, 22 a. 324 nulli I 24, 10 36, 6 s. II 2, 134 5, 5 ep. II 2, 148. 175 *(neutr.)* s. I 3, 59 s. II 4, 46 nullam I 18, 1 s. I 2, 30. 54 nullum I 28, 19 a. 443 nullo s. I 1, 88 8, 20 nullā e. 5, 29. 90 ep. I 1, 61 6, 4 nulla I 28, 34 e. 16, 61 ep. I 1, 75 19, 2 nullos s. II 8, 79 ep. II 1, 111 nulla s. I 3, 20 nullīs s. I 6, 10 *(neutr.)* IV 5, 21
num I 24, 15 II 12, 21 e. 3, 6 8, 17 s. I 2, 114. 115. 116 3, 35 4, 77. 78 6, 36 10, 57 *(bis)* s. II 1, 65 2, 27. 28 3, 317. 318 5, 58 8, 81

Numa ep. I 6, 27 Numae *(gen.)* ep. II 1, 86
Numantiae *(gen.)* II 12, 1
numen *(acc.)* IV 1, 26 5, 35 e. 5, 54 15, 3 *ep. II 1, 16 numine III 10, 8 IV 4, 74 numina *(acc.)* e. 17, 3 ep. II 1, 134
numerabilis a. 206
numero numeras ep. II 2, 210 numerat ep. II 1, 61 numerare s. II 3, 173 numerandum s. II 3, 150 numeretur s. I 3, 53 numerato *(abl. neutr.)* ep. II 2, 166
numerus s. II 1, 25 ep. I 2, 27 ep. II 1, 158 numerum ep. I 14, 41 18, 59 numero I 28, 1 II 2, 18 s. I 4, 40 6, 62 s. II 6, 42 ep. II 1, 183 a. 74 numeris a 211 numeros I 11, 3 ep. I 19, 24 ep. II 2, 144 a. 270 numeris IV 2, 11 s. I 4, 7 ep. II 1, 261
Numici *(voc.)* ep. I 6, 1
Numidae *(gen.)* I 36, 3
Numidarum III 11, 47
nummatum *(masc.)* ep. I 6, 38
nummus s. I 1, 73 nummum ep. II 1, 175 nummo s. II 5, 109 nummi s. I 2, 133 nummorum s. II 3, 149 ep. II 2, 5. 165 a. 384 nummum ep. II 2, 33 nummos s. I 1, 67. 96 2, 43 3, 88 s. II 3, 109 ep. I 1, 54 18, 35 ep. II 1, 105 2, 16. 162 nummis s. I 2, 9. 13 s. II 3, 184 a. 421
numquam I 1, 13 II 13, 13 III 4, 60 5, 46 e. *7, 12 16, 45 s. I 3, 2. 3. 127 5, 79 s. II 3, 66. 76. 167 5, 83 8, 3. 66 ep. I 19, 7 a. 300. 437
numquid s. I 2, 69 4, 52. 136 9, 6 s. II 6, 53 *v.* quis *(indef.)*
nunc I 1, 21. 22 4, 9. 11. 20 5, 9 7, 31 9, 18. 21 11, 5 14, 18 16, 25 29, 1 34, 3 36, 4 37, 1 *(bis)*. 2 II 1, 17 5, 6. 7 10, 17 III 1, 30. 31. 32 4, 3 6, 23 9, 9 11, 5 26, 3 27, 45 29, 34. 36. 52 *(bis)* IV 4, 11 8, 8 *(bis)* 10, 3. 4 12, 18 e. 5, 53 *(ter)* 11, 23 13, 2 *(bis)*. 8 15, 17 s. I 2, 23 3, 19 4, 56. 64 5, 51 6, 45. 47. 87. 104 8, 14 9, 5. 16. 28 s. II 2, 51. 70. 114. 133. 135 3, 46. 224. 232. 262. 321 4, 6 5, 101 6, 9. 61 *(bis)* ep. I 1, 10. 16. 18 2, 67. 68 4, 2 6, 17 7, 71 14, 15. 31 18, 57. 107 ep. II 1, 91. 95 *(bis)*. 98 *(bis)*. 125 *(bis)* 2, 73 *(bis)*. 76. 118. 125 *(bis)*. 173 *(quater)* a. 19. 43 *(bis)*. 71. 202. *416
nuntius III 7, 9 nuntium I 10, 6 nuntios IV 4, 69
nuper I 14, 17 II 8, 22 III 14, 9 26, 1 27, 29 IV 14, 8 c. s. 56 e. 9, 7 s. II 2, 133 ep. I 1, 98 ep. II 1, 77 2, 166 a. 52. 228
nuptiarum III 11, 11 nuptias I 15, 7 III 6, 17
nuptiali III 11, 33
nusquam s. II 5, 102 7, 29. 32 ep. I 17, 39
nuto nutans s. I 9, 64
nutricula ep. I 4, 8
nutrio nutrit IV 5, 18 nutriant c. s. 31 nutritur ep. I 10, 22 nutriri ep. II 2, 41 nutritus s. II 4, 40 ep. I 20, 5 a. 118 nutrita *(fem.)* IV 4, 26
nutrix I 22, 16 a. 116 nutrice ep. II 1, 99
nutum ep. I 18, 11 nutus *(acc.)* ep. II 2, 6
nux s. II 2, 122 nucis a. 249 nuce s. II 5, 36 ep. II 1, 31 nuces s. II 3, 171
Nymphae I 30, 6 II 8, 14 Nympharum I 1, 31 III 18, 1 Nymphis I 4, 6 III 27, 30 Nymphas II 19, 3 Nymphis IV 7, 5

O.

o I 1, 2 4, 14 7, 26. 30 9, 8 14, 1. 2 16, 1 26, 6 30, 1 32, 13. 14 35, 1. 38 II 7, 1 13, 1 III 5, 38. 39 10, 13 13, 1 14, 1. 10 21, 1 24, 25 25, 14. 19 26, 9 27, 34. 50 IV 2, 46. 47 3, 17. 18 4, 37 5, 37 10, 1 14, 5. 43 c. s. 2 e. 3, 4 5, 1. 49. 74 10, 15 12, 25 15, 11 17, 30 *(bis)*. 46 s. I 1, 4 2, 81. 92 *(bis)* 5, 43. 58 9, 11 10, 21 s. II 1, 42. 60 2, 107. 128 3, 31. 265. 326 5, 5. 59 6, 8. 10. 51. 60. 63. 65 7, 70 ep. I 1, 53 19, 19 a. 291. 301. 366

ob III 16, 12 s. I 3, 91 4, 23. 26 7, 14 s. II 3, 17. 212 ep. I 1, 104 5, 13 9, 12 16, 64 ep. II 2, 32 a. 220. 393
obarmo obarmet IV 4, 21
obdo obdit s. I 3, 59
obductā e. 13, 5
obduro obdura s. II 5, 39
obeo obibo II 20, 7 obeam III 9, 24 obisset s. II 8, 59 obire II 17, 3 obeundus s. I 6, 120
oberro oberrat a. 356
obesae *(gen.)* e. 12, 3 obeso *(abl.)* ep. I 15, 40
obicio obiciebat s. I 4, 123 obiciet s. I 6, 69. 107 obiecerit s. I 1, 2 obice ep. I 16, 62 obicere III 10, 3 obiecto *(abl.)* II 11, 3 obiectos a. 473
oblecto oblectat a. 321
obligo obligasti II 8, 5 obligatus e. 17, 67 obligatam II 7, 17
oblimo oblimare s. I 2, 62
oblino oblinat ep. I 19, 30 oblitus ep. II 1, 204
obliquum *(acc.)* III 22, 7 *(neutr.)* 27, 6 obliquo *(masc.)* II 3, 11 ep. I 14, 37
oblivionem e. 14, 2 oblivione e. 5, 70 obliviones *(acc.)* IV 9, 34
oblivioso *(abl. neutr.)* II 7, 21
obliviscor obliviscitur e. 2, 38 oblitus III 5, 11 s. I 10, 27 ep. I 11, 9 oblitum *(masc.)* s. II 4, 85 obliti ep. I 6, 62 obliviscendus ep. I 11, 9
oblivium oblivia *(acc.)* s. II 6, 62
obnoxia *(acc.)* s. II 7, 8
obrepere a. 360
obruo obruit I 15, 3 28, 22 obruitur ep. I 16, 68
obscenum *(acc. neutr.)* s. I 2, 26 obsceno *(neutr.)* s. I 8, 5 obscenas e. 5, 98 obscenis *(masc.)* ep. II 1, 127
obscuro obscurante s. II 7, 55 obscurata *(acc.)* ep. II 2, 115
obscurus a. 26 obscurum II 5, 23 obscuri ep. I 18, 95 obscurum *(neutr.)* ep. I 12, 18 a. 363 obscuro *(neutr.)* ep. I 14, 38 obscuras a. 229 obscura I 34, 14 s. II 5, 58
obsecro ep. I 7, 95 obsecret s. II 3, 264
obsequium s. II 5, 47 7, 104 *(acc.)* ep. I 18, 10 obsequio s. II 5, 93
obseratis *(abl. fem.)* e. 17, 53
obsero obsita *(acc.)* I 18, 12
obsessam e. 14, 14
obsoleta e. 17, 46 obsoleti *(neutr.)* II 10, 6
obsonia *(acc.)* s. I 2, 9 s. II 2, 41 7, 106
obstetrix e. 17, 51
obstinatas III 11, 7
obstipo *(abl. neutr.)* s. II 5, 92
obsto obstat s. I 1, 113 2, 101 s. II 6, 30 obstitit III 3, 53 obstet s. I 1, 40 ep. II 2, 71 obstaret IV 8, 24 obstare s. II 3, 55 obstantīs III 5, 51 20, 5 IV 9, 43 e. 2, 32 obstantia *(acc.)* s. II 4, 28 ep. I 14, 9
obstrepo obstrepit III 30, 10 IV 14, 48 obstrepunt e. 2, 27 obstrepentis II 18, 20
obstringo obstringam *(fut.)* s. II 3, 180 obstrictis *(abl.)* I 3, 4
obsum obsit s. II 6, 27
obtestor ep. I 7, 95
obticesco obticuit a. 284
obtingo obtigit e. 4, 1
obturo obturem ep. II 2, 105
obvius s. I 9, 74 s. II 6, 51
obvolvo obvolvas s. II 7, 42
occasionem e. 13, 4
occo occat ep. II 2, 161
occidentis e. 1, 13
occĭdo occidit I 24, 9 28, 7 III 8, 18 IV 4, 70 occideris *(fut. II)* IV 7, 21
occīdo occidis e. 14, 5 occidit s. II 3, *133. 211 a. 475 occidi ep. I 16, 48 occidistis ep. II 2, 138 occidere s. II 3, 198 ep. I 16, 69 occidenti a. 467 occisā s. II 3, 134
occulo occultum *(acc.)* III 29, 17 ep. I 7, 74 occultam ep. I 16, 22 occulto *(neutr.)* I 12, 45 ep. I 1, 80
occulto occultare III 16, 27
occupo s. I 9, 6 occupat II 12, 28 IV 9, 46 s. II 2, 95 ep. I 7, 66 18, 95 occupavi II 18, 6 occupavit I 12, 19 IV 11, 21 occupes III 24, 3 occupet III 27, 54

ep. I 6, 32 20, 18 a. 417 occupa I 14, 2 occupato III 29, 44 occupare e. 16, 24 occupabitur e. 16, 20 occupatam III 6, 13
occurro ep. I 1, 95 occurrit s. I 9, 61 occurrunt s. I 5, 41 occurram e. 5, 92 s. I 4, 136 9, 59
Oceanus IV 14, 48 e. 16, 41 Oceano rubro *(dat.)* I 35, 32 Oceano *(abl.)* IV 5, 40
ocior I 2, 48 II 16, 23. 24 *20, 13
ocius II 3, 26 11, 18 s. I 9, 9 s. II 7, 34. 117 ep. I 14, 23
ocreatus s. II 3, 234
Octavius s. I 10, 82
octavus s. II 3, 296 octavo s. II 6, 40 octavam ep. I 7, 47 octavum II 4, 23
octo *s. II 3, 156 ep. II 2, 5
octoginta s. II 3, 118
octonos *s. I 6, 75
*octussibus s. II 3, 156
oculum ep. I 2, 38 oculo II 2, 23 s. I 2, 103 s. II 5, 55 ep. I 1, 28 14, 37 oculi ep. I 6, 19 oculis s. I 5, 30 a. 181 oculos I 36, 18 II 12, 15 s. I 9, 65 s. II 5, 35 ep. I 13, 17 ep. II 1, 188 oculis I 3, 18 32, 11 III 24, 32 s. I 2, 91 3, 25 s. II 3, 285 ep. I 6, 14 19, 34 a. 37. 184. 430
odi I 38, 1 III 1, 1 19, 22 a. 188 odisti s. I 3, 86 ep. I 20, 3 odit s. II 1, 23 ep. I 1, 72 7, 20 14, 20 18, 25. 26 ep. II 1, 22. 89 odimus III 24, 31 oderunt s. I 1, 85 ep. I 16, 52 18, 89. 92 odere III 4, 67 s. I 4, 33 oderit I 8, 4 II 16, 26 odisse s. II 2, 36
odio ep. I 14, 11 ep. II 1, 101 odium ep. I 13, 4 odio s. I 7, 6 ep. I 2, 61 11, 6 14, 38 20, 9
odor e. 12, 8 s. II 4, 53 odorem II 15, 7 s. II 2, 59 ep. I 2, 69 odore III 18, 8 odores *(acc.)* ep. II 1, 269 odoribus I 5, 2 e. 17, 23
odoratum *(acc. neutr.)* s. II 7, 55 odorati II 11, 15 odoratis *(abl.)* III 20, 14
odoror e. 12, 4 odoraris e. 6, 10
oenophorum *(acc.)* s. I 6, 109
Ofellus s. II 2, 2 Ofelli s. II 2, 133 Ofellum s. II 2, 53. 112
offendo offendunt a. 376 offendet s. II 1, 78 5, 90 offendam a. 451 offendat s. I 3, 73 *II 2, 65 offenderet a. 290 offendere s. II 8, 13 offenduntur a. 248 offendar a. 352 offendar ep. I 8, 9 offensus e. 17, 42 ep. I 7, 88 offensae *(dat.)* *e. 15, 15 offensi s. II 1, 67
offero offert ep. I 1, 63 obtulit III 16, 43 s. I 6, 54 obtulerim s. I 3, 64 offer ep. I 2, 68
officina e. 17, 35 officinas I 4, 8
officio officit s. I 2, 61 9, 50 officient s. I 2, 97
officiosus s. II 5, 48 officiosa ep. I 7, 8
officium a. 314 officio s. II 6, 24 officium ep. I 17, 21 18, 35 ep. II 1, 264 a. 193. 306 officiis ep. II 2, 21 *(abl.)* s. II 6, 109 ep. I 7, 47 ep. II 2, 68
ohe s. I 5, 12 s. II 5, 96
oleam ep. I 8, 5 ep. II 1, 31 oleis s. II 2, 46 oleas s. II 2, 57
oleo olet s. I 2, 27 4, 92 ep. I 10, 19 oluerunt ep. I 19, 5 olentis I 17, 7 olentem e. 10, 2 olente s. I 2, 30
olei s. II 2, 59 oleum s. II 3, 321 7, 34 oleo s. II 3, 125 5, 86 8, 45
olidae *(nom.)* ep. I 5, 29
olim I 10, 9 II 10, 17 III 11, 5 IV 4, 5 9, 9 e. 3, 1 14, 7 s. I 1, 25 3, 35. 46 4, 57. 137 5, 92 6, 4. 47. 54. 85 8, 1 s. II 1, 30 2, 73 3, 20. 60. 253 5, 27 6, 79 ep. I 1, 73 3, 18 6, 57 10, 42 ep. II 2, 166. 197 a. 136. 386
olitoris ep. I 18, 36
oliva e. 2, 56 olivae e. 16, 45 s. II 4, 69 ep. I 16, 2 olivam I 7, 7 olivae I 31, 15
olivetis II 15, 7
olivum *(acc.)* I 8, 8 olivo s. I 6, 123 s. II 4, 50. 64
ollis s. II 4, 71
oloribus *(abl.)* III 28, 15 IV 1, 10
olus s. I 1, 74 6, 112 s. II 1, 74 *(acc.)* s. II 2, 117 7, 30 ep. I 5, 2 17, 13. 15 ep. II 2, 168
oluscula s. II 6, 64
Olympia *(acc.)* ep. I 1, 50
Olympicum *(acc.)* I 1, 3
Olympo III 4, 52 Olympum I 12, 58

omasi ep. I 15, 34 omaso *(abl.)* s. II 5, 40
omen III 27, 1 omine III 11, 51 ominibus *(abl.)* IV 5, 13
omitto omisit ep. I 1, 98 omittas s. II 5, 26 ep. I 6, 48 a. 44 omitte III 29, 11 ep. I 18, 79 omissis *(abl. fem.)* ep. I 5, 30 6, 30
omnino s. II 1, 6 8, 94
omnis I 4, 19 II 8, 17 15, 6 III 8, 15 30, 6 IV 2, 51 4, 71 e. 16, 36 s. I 4, 6 s. II 1, 32 2, 8. 44 3, 18. 94 ep. I 1, 11 7, 7 16, 18. 44 17, 23 ep. II 1, 188 2, 77 e. 1, 23 omne III 17, 4 18, 9 e. 5, 44 s. I 2, 2 s. II 3, 229 4, 31 ep. I 16, 57 *(bis)* ep. II 1, 54 a. 337 omnis *(gen. neutr.)* s. I 3, 132 omnem e. 2, 69 s. II 3, 83 7, 67 ep. I 4, 13 a. 108 omne I 2, 7 III 1, 16 3, 52 4, 68 6, 6 11, 35 24, 4 IV 4, 19 e. 1, 3 13, 17 c. s. 48 s. I 1, 29 10, 69 s. II 3, 217 6, 30. 109 ep. I 2, 43 5, 2 15, 38 a. 343 omni II 16, 27 s. I 2, 38 7, 22 s. II 8, 67 *(neutr.)* II 3, 5 e. 2, 4 s. I 3, 230 6, 83 a. 384 omnes I 36, 17 II 3, 25 IV 9, 26 e. 5, 57 s. I 1, 84 2, 46 4, 33 6, 46 7, 10 s. II 3, 32. 47 6, 46. 54 8, 69 ep. II 2, 58 omnia ep. I 1, 75 omnium II 3, 25 e. 5, 3. 69 omnibus II 14, 9 III 4, 13 s. I 3, 1 7, 3 omnīs I 8, 1 12, 46 28, 15 II 6, 13 9, 6. 14 e. 3, 9 11, 3 s. I 3, 58 4, 36 5, 76 6, 37. 81 9, 28. 48 s. II 3, 81 ep. I 6, 44 a. 265 omnia I 3, 25 18, 3 IV 4, 22 s. I 1, 86 2, 9. 115 3, 13 9, 5 s. II 3, 300 4, 61 8, 64 omnibus s. II 8, 40 ep. I 7, 21 *(neutr.)* ep. II 2, 67
onero oneret III 11, 45 onerantibus *(neutr.)* s. I 10, 10 onerata *(acc.)* ep. I 18, 46
oneris ep. II 1, 170 onus I 9, 2 s. I 6, 99 9, 21 s. II 3, 102 ep. I 5, 18 13, 12 17, 39 onere s. I 6, 106
onustus ep. I 7, 18 onusta e. 8, 14 onustum *(nom.)* s. II 2, 77 onusto *(abl.)* s. I 1, 47
onyx IV 12, 17
opaco III 4, 51 opacam II 15, 15 opacā ep. I 16, 5
opella ep. I 7, 8
opera s. II 7, 118 operae s. I 2, 37 s. II 4, 63 ep. II 1, 229 a. 261 *(dat.)* s. II 5, 89 operam s. I 1, 90 a. 443 operā ep. I 13, 5
operata III 14, 6 ep. I 2, 29
operio opertum *(acc.)* ep. I 16, 51 opertā ep. II 1, 268 operto s. II 3, 37 opertos II 8, 9 s. I 2, 86 operta ep. I 5, 16
operosae III 12, 4 operosa *(acc.)* IV 2, 31 operosiores *(acc.)* III 1, 48
opifex III 27, 30 s. I 3, 133
Opimius s. II 3, 142
opimus IV 4, 51 opima e. 10, 21 opimae I 7, 11 31, 3 opimum ep. II 1, 181 opimis *(abl. fem.)* s. II 7, 103 ep. I 2, 57
opinor s. I 3, 53 7, 2 ep. I 16, 78 ep. II 2, 17
opis s. I 2, 74 ep. I 9, 9 opem ep. II 1, 134 a. 411. 461 ope I 6, 15 IV 2, 2 opes ep. I 18, 29 a. 307 *(acc.)* II 12, 22 III 16, 28 29, 12 IV 4, 60 s. II 6, 79 ep. I 3, 16 10, 36 18, 112 ep. II 2, 121 a. 167 opibus III 3, 28 s. II 2, 113 ep. II 2, 136
oportet s. I 6, 17 s. II 6, 52 ep. I 2, 49 10, 12
oppedo oppedere s. I 9, 70
opperior ep. I 2, 71
Oppidius (Servius) s. II 3, 168
oppidulo *(abl.)* s. I 5, 87
oppidum e. 5, 44 oppidi I 1, 16 oppida *(acc.)* II 15, 18 s. I 3, 105 ep. II 1, 8 a. 399 oppidis III 4, 38 27, 34
oppono s. I 9, 77 opponat e. 3, 21 opponite s. II 2, 136 oppositis *(fem.)* III 26, 8 *(abl.)* I 11, 5 s. II 5, 95
opprimo opprimeret s. I 1, 99 oppresserit s. II 4, 17 oppressus s. II 3, 145 oppressā s. II 1, 66
opprobrium III 24, 42 IV 12, 7 *(acc.)* II 13, 4 opprobrio s. I 6, 84 opprobria s. I 4, 128 *(acc.)* ep. I 9, 10 15, 30 ep. II 1, 146 opprobriis I 16, 28 s. II 1, 85 ep. I 16, 38

optimus s. I 3, 68. 130. 132 4, 105 5, 27 6, 54 10, 82 optima s. II 4, 20 optimum s. II 1, 7 optime IV 5, 1 s. II 1, 12 ep. I 16, 1 optima ep. II 1, 29 *(acc.)* s. I 2, 90
optivo *(abl. neutr.)* ep. II 2, 101
opto ep. II 1, 266 optas s. I 3, 126 s. II 7, 28 ep. I 1, 47 optat e. 17, 65. 67. 68 ep. I 14, 43 optet s. II 3, 259 ep. I 2, 46 optaret s. I 6, 96 optarim s. I 1, 79 optatam a. 412 optatum IV 14, 39 optatis *(fem.)* IV 8, 30
opulento opulentet ep. I 16, 2
opulenta I 17, 16 opulentior III 24, 1
Opuntiae I 27, 10
opus I 7, 5 c. s. 37 ep. I 18, 49 a. 65 operis s. I 3, 132 s. II 1, 63 a. 34. 135 operi a. 360 opus II 1, 6 e. 12, 16 s. II 1, 2 3, 252 ep. I 1, 21 3, 28 6, 48 14, 29 ep. II 1, 249 2, 92 operum III 17, 16 s. I 7, 35 s. II 2, 119 6, 21 ep. I 3, 6 ep. II 1, 142 a. 86. 406
opus (est) I 15, 25 s. I 1, 54. 59 5, 64 9, 16. 27 10, 9. 11 s. II 1, 8 6, 116 7, 116
opuscula *(acc.)* ep. I 4, 3 19, 35
ora II 1, 36 orae I 26, 4 III 8, 21 ep. I 15, 16 *(dat.)* I 12, 55 orā III 14, 4 oras I 37, 24 III 3, 46 IV 14, 6 oris I 12, 5 II 9, 4 ep. I 3, 1
Orbilium ep. II 1, 71
orbis III 3, 7 27, 75 c. s. 22 *(gen.)* I 35, 30 orbem I 12, 57 ep. I 12, 18 ep. II 1, 254 a. 132 orbe ep. I 1, 83
Orbius Orbi ep. II 2, 160
orbum IV 2, 44
orcā s. II 4, 66
Orcus ep. II 2, 178 Orci II 3, 24 18, 30. 34 Orco I 28, 10 IV 2, 24 s. II 5, 49 Orcum III 4, 75 27, 50 Orco III 11, 29
ordino ordinat IV 11, 20 ordinarat e. 17, 9 ordinet III 1, 9 ordinaris II 1, 11
ordior orditur a. 147
ordo a. 41 ordinis a. 42 ordinem IV 15, 9 ordine s. I 4, 58 s. II 3, 81 ep. I 1, 99 19, 29 ordinibus *(dat.)* III 3, 36
Orestes s. II 3, 133. 137 a. 124
orichalco *(abl.)* a. 202
Oricum III 7, 5
orientis I 12, 55
originem III 17, 5 origines *(acc.)* IV 14, 45
Originis s. I 2, 55
Orion II 13, 39 III 4, 71 27, 18 e. 10, 10 15, 7 Orionis I 28, 21
orior oritur s. I 5, 39 s. II 6, 71 oriuntur s. II 4, 33 orientis III 1, 28 27, 22 orientia *(acc.)* ep. II 1, 130 oriturum *(acc. neutr.)* ep. II 1, 17 ortus ep. I 6, 22 orta III 6, 33 ortum *(acc. neutr.)* ep. II 1, 17 orte I 12, 50 IV 5, 1 orto ep. II 1, 112 orti IV 15, 24 s. I 5, 55 6, 73 ortos s. I 6, 10 orti IV 6, 32
ornamenta *(acc.)* a. 443
orno ornat e. 16, 46 ornabat s. II 2, 122 ornes ep. I 19, 26 ep. II 1, 2 ornare I 37, 3 ornatur ep. II 2, 32 ornatus IV 8, 33 ornatum *(acc.)* IV 3, 7
ornus orno *(abl.)* III 27, 58 orni I 9, 12 II 9, 8
Ornyti III 9, 14
oro I 8, 2 e. 17, 2 s. I 7, 34 s. II 4, 5 6, 4. 13 orat I 31, 2 orabat s. II 3, 284 6, 35 orabant s. II 6, 37 orabit s. II 5, 67 ep. I 12, 23 oret a. 200 orare ep. I 18, 111 oratus s. II 3, 176 ep. I 13, 18
Orpheus a. 392 Orphea I 12, 8 Orpheo *(abl.)* I 24, 13
ortum IV 2, 58 ortu III 27, 12 ep. II 2, 185 ortus *(acc.)* IV 15, 15
oryzae s. II 3, 155
os s. I 4, 43 oris s. I 5, 61 os s. I 8, 22 ep. II 1, 126 ore II 19, 32 III 3, 12 11, 20 25, 8 IV 2, 8 ep. 5, 11. 23. 35 8, 20 s. I 1, 34 s. II 6, 85 ep. I 6, 8 10, 38 15, 13 19, 32 a. 94. 323 ora *(acc.)* I 8, 7 e. 4, 9. 17 7, 15 *17, 22 s. I 5, 24 s. II 1, 64 ep. I 3, 9 ep. II 1, 196 a. 277
os ossa e. 16, 13 ossibus I 28, 24 ossa e. 5, 23 17, 22 s. I 8, 22 II 7, 57 ossibus s. I 8, 16
oscen oscinem III 27, 11

osculum *(acc.)* III 5, 41 oscula *(acc.)* I 13, 15 36, 6 II 12, 25
Osci s. I 5, 54
Osirin ep. I 17, 60
ostendo ostendis a. 188 ostendit III 29, 18 s. I 2, 84 ostendi ep. I 19, 24 ostendet III 3, 9 ostendat ep. I 5, 24 ostendere ep. I 17, 33 a. 310 ostendi s. I 2, 105 ep. I 20, 4
ostento ostentare s. I 5, 78
ostia *(acc.)* s. I 1, 10 s. II 2, 33
ostrea s. II 2, 21
ostreum ostrea s. II 4, 33
ostro *(abl.)* III 29, 15 ep. I 10, 26 a 228
Othone e. 4, 16
otior s. I 6, 128
otiosa e. 5, 43 otioso *(abl.)* III 8, 11
otium e. 17, 24 oti s. I 4, 138 otium I 1, 16 II 16, 1. 5. 6 IV 15, 18 e. 1, 7 otio I 15, 3 otia *(acc.)* s. I 1, 31 s. II 7, 112 ep. I 7, 36 a. 199
ovans s. II 3, 146
ovile *(acc.)* e. 16, 51 ovilia *(acc.)* IV 4, 9
oves ep. I 7, 86 ovium IV 12, 10 s. II 3, 197 ovibus II 6, 10 ovīs e. 2, 16. 61
ovo *(abl.)* s. I 3, 6 s. II 1, 26 4, 56 a. 147 ovis s. II 2, 45 4, 12 ova e. 5, 19 ep. II 2, 163

P.

paciscor pacisci III 29, 59 pactā III 3, 22
paco *pacare a. 197 pacantur ep. I 2, 45 pacatum *(acc. neutr.)* IV 5, 19
Pacori III 6, 9
Pactolus e. 15, 20
pactum pacto *(abl.)* s. I 4, 56. 99 7, 2 8, 40 s. II 3, 148 4, 8 7, 22 ep. I 6, 10 8, 13 16, 56 17, 2 ep. II 1, 171
Pactumeius e. 17, 50
Pacuvius ep. II 1, 56
Padus e. 16, 28
paelex III 27, 66 paelicem e. 3, 13 5, 63 paelice III 10, 15 paelicum e. 5, 70
paene II 13, 21 III 6, 13 7, 17 IV 11, 18 s. I 2, 101 5, 72 ep. I 10, 3 ep. II 1, 54 a. 245
paenitet III 24, 50 e. 11, 8 paeniteat s. I 2, 77 6, 89
paenula ep. I 11, 18
paetum s. I 3, 45
pagus III 18, 12 ep. I 18, 105 pagi *(gen.)* II 13, 4 pagos ep. I 1, 49
palaestrae *(gen.)* I 10, 4
palam *(adv.)* IV 6, 17 s. I 2, 85 a. 186
palam *(praep.)* e. 11, 19
Palatinus ep. I 3, 17 Palatinas c. s. 65
palatum *(acc.)* s. II 2, 24 4, 46 8, 38 palato s. II 3, 274 4, 18 ep. II 2, 62
paleā s. II 6, 88
Palinurus III 4, 28
palla e. 5, 65 s. I 2, 99 pallae *(gen.)* a. 278 pallā s. I 8, 23
Pallas I 12, 20 15, 11 e. 10, 13 Palladis I 6, 15 7, 5 III 4, 57
palleo pallet s. II 3, 78 ep. I 7, 7 pallerem ep. I 19, 18
pallesco palluit III 27, 28 pallescet a. 429 pallescere ep. I 1, 61
pallidus s. II 2, 76 pallida I 4, 13 s. I 2, 129
pallor III 10, 14 e. 7, 15 10, 16 s. I 8, 25 s. II 8, 35
palma I 1, 5 IV 2, 18 ep. II 1, 181 palmae ep. I 1, 51 palmam III 20, 12 palmā s. II 4, 83
palmetis *(abl.)* ep. II 2 184
palor palantīs s. II 3, 49
palpor palpere s. II 1, 20
palumbes *(plur.)* III 4, 12 *(acc.)* s. II 8, 91
palus (pali) s. I 8, 5
palus a. 65 paludes *(acc.)* III 27, 9
palustres s. I 5, 14 *(acc.)* ep. I 5, 4
pampino *(abl.)* III 25, 20 IV 8, 33
Panaetius Panaeti I 29, 14
pando pandat s. II 2, 26 passo *(abl.)* s. I 8, 24
pango a. 416 panges ep. I 18, 40
panis s. I 1, 47 5, 89 s. II 2, 17 8, 68 *(gen.)* s. I 1, 47 pane ep. I 10, 11 ep. II 1, 123
pannus a. 16 pannum ep. I 17, 32 panno I 35, 22 ep. I 17, 25 pannos e. 17, 51

panthera ep. II 1, 195
Panthoiden I 28, 10
Pantilius s. I 10, 78
Pantolabo s. I 8, 11 Pantolabum s. II 1, 22
papaver a. 375
Paphi I 30, 1 Paphum III 28, 14
par *(subst.)* s. I 7, 19 s. II 3, 243 paria *(acc.)* s. II 3, 86
par s. II 3, 320 6, 44 8, 66 ep. I 5, 25 15, 25 pari ep. I 5, 26 parem I 6, 16 24, 8 IV 13, 24 e. 9, 23 15, 14 par s. II 3, 248 parīs s. I 3, 121 paria s. I 3, 96 paribus a. 159 pariter I 35, 28 ep. I 10, 5 18, 48 ep. II 2, 29 a. 344
parabilem s. I 2, 119
parasitae *(nom.)* s. I 2, 98 parasitis *(abl.)* ep. II 1, 173
Parca II 16, 39 Parcae *(plur.)* II 6, 9 e. 13, 15 *(voc.)* c. s. 25 Parcis II 17, 16
parco parcis III 28, 7 parcit III 2, 15 s. II 2, 58 peperci III 11, 46 pepercit I 35, 38 parcet s. I 4, 35 ep. I 7, 11 parcent III 9, 12. 16. parcas III 10, 17 s. II 3, 326 parce I 28, 23 II 7, 20 19, 7. 8 III 8, 26 IV 1, 2 e. 17, 6 parcite III 14, 12 parcere s. I 1, 71 4, 127 ep. I 14, 30 parcentis s. I 10, 13 parcentis III 19, 21
parcus I 34, 1 s. II 2, 62 3, 114 ep. I 5, 13 ep. II 2, 194 parca s. I 5, 79 parco s. I 3, 16 parcā III 16, 44 parci II 8, 22 parcē s. I 4, 107 a. 53 parcius I 25, 1 s. II 2, 127 ep. I 7, 38
parens II 13, 37 III 10, 12 a. 313 parentis I 12, 13 II 13, 5 19, 21 e. 3, 1 s. I 2, 7 parentem I 10, 6 III 11, 34 parente I 7, 25 s. I 6, 7 s. II 3, 134 parentes II 4, 14 9, 15 parentum I 2, 23 II 20, 6 III 6, 46 parentium III 24, 21 parentibus III 6, 33 e. 16, 8 parentīs e. 5, 101 s. I 6, 91. 95
pareo paret s. II 7, 79 ep. I 2, 62 parent s. II 3, 96 parebit s. II 2, 52 pareret s. I 6, 48 parere ep. II 1, 84 parens s. II 7, 111 parentem s. I 1, 91 ep. I 20, 15
paries I 5, 14 III 26, 4 s. II 3, 8 ep. I 18, 84
pario peperit II 1, 16 III 3, 32 partum *(acc. neutr.)* s. II 2, 19 parto *(abl.)* s. I 1, 94
Paris ep. I 2, 10 Paridis III 3, 40 ep. I 2, 6
pariter I 35, 28 ep. I 10, 5 18, 48 ep. II 2, 29 a. 344
Pario *(abl. neutr.)* I 19, 6 Parios ep. I 19, 23
Parmensis *(gen.)* ep. I 4, 3
parmulā II 7, 10
paro paras I 29, 2 s. II 3, 13 ep. I 3, 24 parat I 15, 12 ep. I 2, 21 parabat I 37, 8 s. I 5, 10 parasti s. II 3, 15 ep. II 2, 147 parabo e. 5, 77 ep. I 18, 112 paravero e. 1, 32 paret s. I 1, 82 s. II 3, 215. 271 ep. I 18, 100 parent III 29, 28 pararet III 5, 50 pararis s. II 3, 129 parasset s. I 4, 108 parare ep. II 2, 196 parentur a. 307 paratus e. 1, 3 17, 38 ep. I 7, 22 paratum *(acc. neutr.)* s. II 3, 98 parati II 17, 12 ep. II 1, 184 parata *(acc.)* e. 6, 12 paratis *(abl. neutr.)* I 31, 17 s. II 3, 167
parochi s. I 5, 46 *(plur.)* s. II 8, 36
parrae *(gen.)* III 27, 1
Parrhasius IV 8, 6
parricidae *(gen.)* III 29, 8
pars II 17, 18 III 24, 37 30, 6 IV 2, 46 c. s. 39 e. 16, 15. 37 s. I 1, 61 6, 90 s. II 1, 3 3, 82. 121 7, 6. 7 ep. I 1, 77 6, 35 a. 24. 297 partis s. II 5, 10 partem I 1, 20 27, 10 II 17, 5 e. 2, 39 s. II 2, 66 ep. I 1, 35 6, 44 parte I 13, 16 15, 30 II 16, 28 III 3, 39. 55 s. I 2, 38 3, 92 9, 35 s. II 5, 108 partes I 35, 32 a. 177. 315 partīs I 2, 29 III 16, 24 ep. I 18, 14 ep. II 1, 171 a. 193. 326 partibus s. I 1, 18 s. II 3, 51
Parthus II 13, 18 Parthi II 13, 18 s. II 1, 15 Parthum I 19, 12 IV 5, 25 Parthorum IV 15, 7 e. 7, 9 ep. I 18, 56 Parthis s. II 5, 62 ep. II 1, 256 Parthos I 12, 53 III 2, 3 Parthis ep. II 1, 112
particulam I 16, 14 28, 25 s. II 2, 79

partior partitur ep. I 18, 61 partita s. II 5, 82
parturio parturit I 7, 16 IV 5, 26 parturiunt a. 139
partum s. II 8, 44 partubus e. 5, 5 partus III 4, 74 c. s. 13
parum I 12, 59 30, 7 II 18, 22 IV 1, 35 e. 1, 16 7, 3 s. II 6, 45 ep. II 2, 111 a. 353. 448
parvula s. I 1, 33 ep. I 18, 29 parvula *(acc.)* ep. I 15, 42
parvus IV 2, 31 12, 17 s. I 3, 45 s. II 2, 112 a. 206 parvum ep. I 3, 21 ep. II 1, 179 parvi e. 13, 13 s. I 2, 10 parvo s. II 6, 95 ep. II 1, 70 parvum ep. I 7, 44 *(neutr.)* III 25, 17 ep. I 12, 15 ep. II 1, 257 parvo III 29, 14 s. I 1, 52 parvā ep. II 2, 200 parvo II 16, 13 s. II 2, 1 2, 110 3, 156 7, 106 ep. I 10, 41 17, 40 18, 75 ep. II 1, 139 parvi ep. I 3, 28 parva I 28, 3 ep. I 7, 44 parvis III 18, 3 ep. I 7, 17 parvos III 5, 42 23, 15 parvas s. I 6, 86 parva II 16, 37 III 16, 39 IV 15, 3 s. I 3, 122 parvis III 3, 72 ep. I 7, 58 17, 40 *(fem.)* ep. II 1, 125 *(neutr.)* ep. II 2, 179
pasco s. II 6, 67 pascit ep. II 2, 160 pascunt I 31, 15 pavit s. II 7, 18 pasces ep. I 16, 48 20, 12 pascet ep. I 18, 35 pascat ep. I 15, 14 16, 2. 70 pascere III 27, 56 s. II 3, 35 ep. I 17, 47 pascitur III 23, 9 ep. I 3, 36 pasci ep. I 17, 50 pasta ep. I 7, 30 pastum *(acc. neutr.)* s. II 8, 82 pastas e. 2, 61 pascendi *(nom.)* s. I 6, 104 pastum *(sup.)* s. I 5, 18
pascuis IV 4, 13 *(abl.)* III 16, 36 e. 1, 28
passeris *(piscis)* s. II 8, 29
passim s. II 3, 48 ep. II 1, 117
pastillos s. I 2, 27 4, 92
pastor I 15, 1 III 29, 21 pastorem s. I 5, 63 pastoribus e. 6, 6
Patareus III 4, 64
patefecit IV 14, 36
patellā ep. I 5, 2
pateo patet III 9, 20 s. II 2, 30 patuit s. II 4, 46 8, 29 pateat s. II 1, 33 patentem ep. II 2, 135 patens III 16, 7 patenti II 16, 1
pater I 2, 2. 50 3, 3 24, 3 III 11, 45 24, 27 27, 57 29, 17. 44 IV 6, 22 7, 15 e. 17, 65 s. I 2, 20 3, 43. 45. 126 4, 48. 53. 56. 105 6, 41. 71. 131 s. II 3, 58. 178 6, 88 8, 7 ep. I 7, 7 19, 7 ep. II 1, 5 a. 248 patris III 24, 59 s. I 2, 62 3, 5 6, 89 10, 27 ep. II 1, 172 a. 388 patrem I 7, 21 pater I 12, 49 18, 6 III 3, 13 27, 34 e. 2, 21 s. II 1, 12. 42 6, 20 ep. I 6, 54 7, 37 16, 59 a. 24 patre I 15, 28 s. I 2, 72 5, 53 6, 6. 21. 29. 36. 45. 46. 58. 64 ep. I 7, 54 20, 20 a. 24 patres ep. II 1, 81. 109 patrum IV 4, 30 5, 3 14, 1 15, 29 c. s. 17 ep. I 16, 41 patres III 5, 45 IV 4, 55 ep. I 14, 3 patribus IV 6, 32 s. I 2, 17
paterā I 19, 15 31, 2 s. I 6, 118 pateras IV 8, 1 pateris IV 5, 34
paternus IV 4, 27 s. I 6, 3 paternum II 16, 13 paterni II 2, 6 ep. II 2, 50 *(neutr.)* I 20, 5 paternum *(neutr.)* ep. I 13, 8 16, 37 paterno I 29, 10 paternā a. 366 paterno ep. I 18, 60 paternos II 18, 26 paterna e. 2, 3 a. 256 paternis s. II 3, 184 *(fem.)* e. 17, 46 ep. I 15, 26
patienter ep. I 17, 13 a. 271
patientia ep. I 17, 25 patientiā I 24, 19
patinam s. I 3, 80 s. II 8, 55. 72 patinā s. II 8, 43 patinae s. II 2, 95 patinas ep. I 15, 34
patior pateris ep. I 16, 30 patitur I 19, 10 patimur I 3, 39 patiuntur II 3, 16 ep. I 18, 29 patiar III 3, 36 9, 15 IV 9, 32 s. I 3, 141 ep. I 5, 15 pati I 1, 18 11, 3 III 2, 1 24, 43 IV 9, 49 ep. I 15, 17 16, 74 patiens I 2, 43 7, 10 8, 4 III 10, 20 *s. I 1, 38 s. II 5, 43 a. 257 patientis ep. I 7, 40 patientem s. II 6, 91 ep. I 1, 40 passi *(voc.)* I 7, 30
patria IV 5, 16 patriae II 16, 19 s. I 10, 27 *(dat.)* IV 5, 5 c. s. 42 s. II 2, 105 ep. I 3, 29 a. 312 patriam III 6, 20 patriā III 2, 13 19, 2 IV 9, 52 ep. I 6, 64

patrimoni s. II 3, 90. 226
patrius IV 4, 5 patrium *(acc.)* s. I 2, 56 a. 57 patriam s. I 4, 110 patrio s. II 3, 196 patriis II 7, 4 s. I 10, 29 patrios I 1, 11 III 27, 49 s. II 5, 4 a. 471
patrone ep. I 7, 92 patrono ep. I 7, 54
patruus s. I 6, 131 s. II 3, 88 patruum s. II 2, 97 patruae *(adi.)* III 12, 3
patulum *(acc.)* a. 132 patulae ep. I 18, 70 patulas ep. II 2, 105 patulis *(abl. neutr.)* s. II 4, 34
pauco *(abl. neutr.)* a. 203 paucorum s. I 9, 44 *(neutr.)* III 16, 30 paucis s. II 3, 120 ep. I 20, 4 pauca II 11, 5 15, 1 s. I 4, 38 6, 56. 61 s. II 7, 2 a. 55 paucis s. I 10, 74 *(fem.)* a. 351 *(neutr.)* s. I 3, 16 5, 51 6, 65
paulatim ep. II 1, 46 2, 164
Paulus s. I 6, 41
Pauli Maximi IV 1, 10
paulum II 1, 9 III 11, 22 IV 9, 29 s. I 3, 84 9, 38 s. II 5, 103 6, 3 ep. I 15, 34 a. 233. 378 paulo III 20, 3 s. I 2, 120 3, 29. 50 9, 71 s. II 3, 265 ep. I 6, 43 17, 11 18, 83 ep. II 1, 74 2, 43 a. 255
Paulum I 12, 38
pauper I 35, 5 II 3, 22 III 30, 11 s. I 6, 71 s. II 3, 142 5, 20 ep. I 1, 91 12, 4 ep. II 2, 12 a. 96 pauperis III 15, 1 e. 11, 12 pauperi II 18, 33 III 21, 18 pauperem II 18, 10. 39 paupere s. II 6, 80 ep. I 10, 32 a. 423 pauperum I 4, 13 II 20, 5 III 29, 14 e. 17, 47 pauperibus ep. I 1, 25 pauperiorum s. I 1, 111 pauperrimus s. I 1, 79
paupercula ep. I 17, 46
pauperies III 16, 37 24, 42 s. II 2, 45 7, 84 ep. II 2, 199 pauperiem I 1, 18 18, 5 III 2, 1 29, 56 IV 9, 49 s. I 1, 93 s. II 3, 92 5, 9 ep. I 1, 46 10, 39
paupero pauperet s. II 5, 36
paupertas I 12, 43 ep. II 2, 51 paupertatis ep. I 18, 24 pauperate ep. I 5, 20 17, 43
Pausiacā s. II 7, 95
paveo pavet e. 12, 25 paveas s. II 7, 69 paveat IV 5, 25 paventis IV 14, 49 paventem II 7, 14 IV 4, 9
pavidus I 1, 14 pavidum III 16, 6 e. 2, 35 pavidam I 23, 2 pavidi s. II 6, 113 pavidae I 2, 11
pavimentum *(acc.)* II 14, 27
pavonem s. I 2, 116 pavone s. II 2, 23
pavor ep. I 6, 10 18, 99 pavore e. 5, 96 s. II 7, 57
pax c. s. 57 s. II 3, 268 pacis II 19, 28 s. II 1, 44 ep. II 1, 255 pacem III 5, 38 ep. II 1, 137 pace III 29, 35 s. II 2, 111 paces ep. II 1, 102 *(acc.)* ep. I 3, 8
pecco peccas I 27, 17 s. II 7, 96 peccat s. II 7, 47. 64. 109 ep. II 1, 63 a. 354 peccaro s. I 3, 140 peccem ep. II 1, 3 pecces s. I 2, 63 ep. I 13, 4 peccet I 33, 9 III 27, 20 s. I 3, 115 ep. I 1, 9 peccare III 7, 19 24, 24 ep. I 16, 52 ep. II 1, 23 a. 197 peccantis s. II 7, 62 ep. I 20, 9 peccatur ep. I 2, 16
peccatum s. I 3, 84 peccati s. II 7, 60 peccatum s. II 4, 4 peccata ep. I 18, 77 peccatis s. I 3, 75. 118 ep. I 16, 62 peccata s. I 3, 96 a. 266
pectinibus *(abl.)* s. II 4, 34
pecto pectes I 15, 14 pexae *(dat.)* ep. I 1, 95
pectus II 10, 15 e. 8, 7 17, 49 ep. I 1, 33 ep. II 2, 206 pectoris I 16, 22 pectus I 3, 10 II 12, 16 e. 17, 28. 71 ep. II 1, 128. 211 pectore II 19, 6 e. 1, 14 s. I 2, 110 6, 28. 64 s. II 4, 90 8, 90 ep. I 2, 68 4, 6 a. 337 pectora *(acc.)* IV 4, 34 14, 18 e. 5, 14 13, 10 s. II 2, 136
peculium peculi a. 330
pecunia ep. I 1, 53 6, 37 10, 47 12, 10 15, 46 pecuniae IV 9, 38 pecuniam III 16, 17 24, 61 e. 2, 69 pecuniā e. 4, 5
pecus I 4, 3 III 18, 9 IV 12, 11 e. 1, 27 s. I 3, 100 s. II 5, 7 ep. I 12, 12 pecoris c. s. 29 ep. I 14, 42 pecori III 13, 12 e. 15, 7

16, 61 pecus I 2, 7 III 29, 37 e. 2, 45 s. II 3, 202 6, 14 ep. I 16, 10. 75 *(voc.)* ep. I 19, 19 pecore e. 15, 19 s. II 2, 115
Pedanā ep. I 4, 2
peditis I 2, 39 pedites a. 113 peditum ep. II 1, 190
pedestri a. 65 *(fem.)* s. II 6, 17 pedestribus *(fem.)* II 12, 9
Pediatia s. I 8, 39
Pedius Publicola s. I 10, 28
pedo pepedi s. I 8, 46
Pegasus I 27, 24 IV 11, 27
peierati *(neutr.)* II 8, 1
peior III 6, 46 s. I 5, 96 s. II 8, 95 peius *(acc.)* ep. I 6, 13 ep. II 1, 265 *(adv.)* IV 9, 50 s. I 2, 22 ep. I 17, 30 peiora *(acc.)* I 7, 30 peioribus ep. I 6, 22 pessime *(voc.)* s. II 7, 22 pessima *(acc.)* IV 8, 4
pelago I 3, 11 pelagus I 35, 8
Peleus a. 96 Pelea III 7, 17 Peleu a. 104
Pelidae *(gen.)* I 6, 6 Peliden ep. I 2, 12
Pelignas e. 17, 60 Pelignis *(neutr.)* III 19, 8
Pelion *(acc.)* III 4, 52
pellex *v.* paelex
pelliculam s. II 5, 38
pellem s. II 1, 64 ep. I 2, 66 pelle e. 17, 22 s. I 6, 22 ep. I 16, 45 pelles II 20, 10 pellibus *(abl.)* e. 17, 15 s. I 6, 28
pellitis *(dat. fem.)* II 6, 10
pello pellit II 2, 14 s. II 3, 49 ep. II 1, 136 pellebat ep. I 10, 35 pepulit IV 14, 16 pepulere s. II 6, 98 ep. II 1, 159 pellent s. II 4, 28 pellite I 7, 31 pepulisse III 18, 15 pellente II 11, 7 pellitur II 18, 26 *pelli s. I 2, 10 pulsus s. I 6, 13 pulsa s. I 2, 129 pulso *(abl. neutr.)* III 15, 10 pulsis *(abl.)* s. II 1, 36
Pelopis I 6, 8 28, 7 II 13, 37 e. 17, 65
peloris s. II 4, 32
penates *(acc.)* III 14, 3 27, 49 s. II 5, 4 penatīs II 4, 15 III 14, 3 23, 19 27, 49 s. II 3, 176 5, 4 ep. I 7, 94
pendeo pendet III 1, 18 19, 20 s. I 4, 6 pendentis ep. I 1, 105 *(fem.)* ep. II 2, 15 pendentia *(acc.)* s. II 3, 299
pendo pendis s. II 4, 93
pendulus ep. I 18, 110 pendulum *(acc. neutr.)* III 27, 59
Penelope s. II 5, 81 Penelopae *(gen.)* ep. I 2, 28 Penelopen I 17, 20 III 10, 11 Penelopam s. II 5, 76
penes s. II 3, 273 a. 72
penetralia *(acc.)* II 13, 6 ep. II 2, 114 penetralibus *(abl.)* IV 4, 26
pene e. 12, 8
penitus I 13, 8 21, 4 s. I 3, 76 ep. I 18, 80
pennā II 2, 7 20 2 III 2, 24 pennas III 29, 54 ep. I 20, 21 pennis I 3, 35 IV 2, 3 ep. II 2, 50
pensilis s. II 2, 121
penso pensantur ep. II 1, 29
pensum *(acc.)* III 27, 64
Penthei II 19, 14 Pentheu ep. I 16, 73
penuria s. I 1, 98
penus *(acc.)* ep. I 16, 72
per I 3, 26. 39 6, 7 8, 1 10, 10 15, 1 17, 5 22, 5. 6 34, 7 II 1, 7 3, 6 7, 13 9, 6 12, 11 14, 15 19, 21 20, 2. 12 III 2, 12 4, 7 12, 10 14, 15. 23 16, 9 17, 4 18, 2 20, 5 22, 6 27, 6. 43 29, 63 IV 1, 34. 39. 40 2, 10. 14. 29. 35 4, 19. 42. 43. 44. 59. 76 5, 19 8, 14 9, 3. 43 14, 4. 24 15, 3. 13 c. s. 21. 41 e. 1, 11 5, 5. 7. 8. 25 6, 7 11, 7 16, 21 17, 2. 3. 4 s. I 1, 29 3, 5 4, 30 5, 73 7, 33 s. II 1, 19. 37. 64 2. 119 3, 57. 176. 196 4, 88 6, 34. 47. 50. 113 7, 87 ep. I 1, 46 2, 20. 61 7, 29. 94 10, 21 11, 19 13, 10 15, 5 17, 1. 28. 60 18, 62 19, 21 ep. II 1, 16. 106. 145. 147. 149. 210. 248. 249. 251. 254 2, 140 a. 17. 180. 215. 367. 403
perago peragunt s. II 6, 99 peraget s. II 4, 22 peractum *(acc. neutr.)* s. I 6, 94 peractis *(neutr.)* IV 14, 39 c. s. 27 peractas s. II 4, 9 peragenda s. I 10, 26
perambulo perambulat IV 5, 17 perambulabis e. 17, 41 perambulet ep. II 1, 79

percello perculsae *(nom.)* e. 7, 16
percipio percipiant a. 336
percontatorem ep. I 18, 69
percontor s. I 6, 112 10, 25 percontabere ep. I 18, 96 percontabitur ep. I 20, 26 perconteris s. I 2, 7 ep. I 16, 1 percontare ep. I 8, 14
percurro percurram s. I 1, 24 percurrat ep. II 1, 174 percurre s. II 5, 55 percurrisse I 28, 6
percutio percussit I 7, 11 percusti s. II 3, 273 percussum e. 11, 2 percusso s. I 10, 43 percussā s. II 3, 277
perditior s. I 2, 15
perdo perdit s. II 6, 18 perdunt s. II 4, 54 perdidit ep. I 16, 67 ep. II 2, 40 perdiderat ep. II 2, 28 perdemus e. 16, 9 perdam e. 1, 34 perdas s. I 1, 90 s. II 3, 182 5, 37 ep. I 6, 33 perdere I 8, 3 III 11, 32 e. 16, 3 s. I 4, 111 8, 20 9, 37 perditur s. II 6, 59 perdenda *(acc.)* ep. II 1, 85
perduco perduci s. II 5, 77
peredo peredit III 4, 75
peregre s. I 6, 102 ep. I 12, 13
peregrina III 3, 20 s. II 2, 22 peregrinum *(acc.)* ep. I 17, 62 peregrinae ep. II 1, 204
Perellius Perelli *(voc.)* s. II 3, 75
perennīs ep. I 15, 15 perennius *(acc.)* III 30, 1
pereo perierunt s. I 3, 108 periere ep. I 7, 86 peribunt a. 68 peream s. II 1, 6 3, 157 pereas s. II 3, 42 pereat I 27, 12 III 3, 66 e. 12, 16 s. II 1, 43 pereant s. I 2, 133 periret III 5, 17 e. 7, 10 perirent I 2, 22 16, 19 *perisset s. II 3, 93 perire I 37, 22 IV 9, 52 e. 5, 91 s. II 7, 69 a. 466 periisse ep. II 1, 80 pereuntis III 11, 27 pereunte I 25, 7 pereuntīs s. II 1, 14 peritura IV 4, 16 s. I 8, 33
pererro s. I 6, 113
perfacile s. I 5, 88
perfectum *(acc.)* *a. 294 *(neutr.)* s. I 10, 70 perfectos ep. II 1, 37 perfectius *(acc.)* e. 5, 59
perfero perfert ep. I 17, 41 pertulit IV 4, 56 ep. I 2, 22 perfer III 8, 15 perferre s. II 2, 59 ep. I 13, 7 15, 17 16, 74
perficio perficit ep. II 1, 39 *perficiunt IV 4, 73
perfidus I 15, 2 IV 4, 49 s. I 1, 29 a. 124 perfida III 7, 13 perfidum *(acc. neutr.)* II 8, 6 17, 9 III 27, 67 perfidis III 5, 33 e. 9, 10
perfundo perfundit s. II 7, 91 perfundat s. II 4, 50 perfundi e. 13, 9 perfusus I 5, 2 s. I 7, 32
Pergama *(acc.)* II 4, 12
pergo pergis s. I 1, 102 pergunt II 18, 16 perges s. II 4, 89
perhorresco perhorrescit II 13, 15 perhorrui III 16, 18
periculosae *(gen.)* II 1, 6
periculum III 25, 18 pericli s. II 8, 57 periculum II 12, 7 e. 1, 3 periclum s. II 7, 73 periclo III 20, 1 pericula ep. I 18, 83 ep. II 1, 136 pericla *(acc.)* s. I 2, 40
periscelidem ep. I 17, 56
peritus II 20, 19 s. I 1, 9 peritis *(dat. masc.)* ep. II 2, 213
periuras s. II 3, 127
periurus s. II 3, 164 5, 15 periura I 35, 26 III 3, 27 24, 59 periurum *(acc.)* III 11, 34
perlucidior I 18, 16
perluor ep. I 15, 4
permagna *(acc.)* s. I 7, 4
permingo perminxerunt s. I 2, 44
permisceo permixtus I 1, 24 permixtas s. II 3, 209
permisso *(abl.)* ep. II 1, 45
permitto s. II 3, 190 permisit IV 4, 3 permittant s. I 3, 124 permitte I 9, 9 permissum *(acc. neutr.)* s. II 5, 105
permolo permolere s. I 2, 35
permulceo permulceat ep. I 16, 26
permulta *(acc. neutr.)* s. I 4, 97 5, 62
permuto permutem III 1, 47 permutet ep. II 2, 174 permutare II 12, 23
pernae *(gen.)* s. II 2, 117 pernā s. II 4, 60
pernicies ep. I 15, 31 perniciem II 13, 4 III 5, 16 s. I 4, 130
perniciosius s. II 7, 104
pernix a. 165 pernicis e. 2, 42
pernoscere s. II 4, 63
perpauca *(acc.)* s. I 4, 18

perpeti I 3, 25
perpetuus I 24, 5 ep. II 2, 175 perpetuum *(masc.)* I 13, 14 perpetuo *(abl. neutr.)* I 7, 6 *(adv.)* I 7, 17
perprimat e. 16, 38
perraro s. II 5, 50
perrupit I 3, 36 perrumpet ep. I 10, 25 perrumpere III 16, 10
Persae I 2, 22 IV 15, 23 Persarum III 9, 4 Persas I 21, 15 Persis III 5, 4
persaepe e. 14, 11 s. I 2, 82 3, 10 a. 349
perscribere s. I 4, 54
persequor I 23, 10 persequitur III 2, 14 persequar s. I 9, 16 persequemur e. 1, 7
Persicos I 38, 1
persimilem a. 7
Persius s. I 7, 2. 4. 22. 33 Persi *(gen.)* s. I 7, 19
persona a. 192 personae a. 278 *(dat.)* a. 310 personam s. I 2, 60 ep. I 17, 29 a. 126
personatus s. I 4, 56
personuit s. II 6, 115 personuere I 17, 12 personet ep. I 1, 7
perspexisse a. 435
persta s. II 5, 39
perstringis II 1, 18
persuades s. I 6, 8 persuadet ep. I 7, 81 persuadere s. I 5, 100
pertersit s. II 8, 11
pertinax III 29, 50 pertinaci *(dat.)* I 9, 24
pertinet s. I 2, 23 s. II 2, 35 6, 73 pertinuit s. II 3, 11
perunxit e. 3, 12 perunctum *(acc.)* e. 5, 59 peruncti a. 277
perusta e. 2, 41 peruste e. 4, 3
pervellunt s. II 8, 9
pervēnit ep. I 17, 38 pervēnimus s. I 5, 94 perveneris *(fut. II)* ep. I 13, 11
pervicax III 3, 70 pervicacis e. 17, 14 pervicacīs II 19, 9
pervideas s. I 3, 25
pervincere ep. II 1, 200
pes a. 8. 252 pedem II 12, 17 IV 6, 35 e. 14, 12 16, 58 a. 80. 135 pede I 4, 7. 13 35, 13 37, 1 III 2, 32 12, 8 18, 16 20, 12 25, 11 IV 1, 27 e. 11, 20 16, 48 s. I 2, 88. 93. 102. 132 3, 32 4, 10. 47 6, 33 10, 1. 43 s. II 2, 117 3, 314 8, 72 ep. I 7, 98 10, 43 19, 12. 22. 28 ep. II 2, 37 a. 158. 430 pedes III 11, 49 e. 16, 21 s. II 7, 108 pedum I 36, 12 pedibus ep. I 12, 5 pedes II 19, 32 e. 17, 14 s. I 8, 12 s. II 3, 21 pedibus s. I 4, 7 8, 24 10, 59 s. II 1, 28
pestilentem III 23, 5
pestis pestem I 21, 14
Petillius Petilli (Capitolini) s. I 4, 94 Petilli *(gen.)* s. I 10, 26
petitor III 1, 11
peto III 16, 23 petis IV 11, 21 e. 6, 4 ep. I 11, 29 ep. II 2, 64 petit II 18, 11 III 19, 27 e. 9, 31 s. II 1, 52. 55 4, 57 ep. I 11, 11 17, 42 a. 298 petimus I 3, 38 ep. I 11, 29 a. 11 petunt c. s. 55 ep. I 15, 9 petebas ep. I 14, 14 petiit ep. I 1, 98 ep. II 1, 100 petam II 6, 11 e. 5, 93 petes s. I 2, 96 petet II 5, 16 III 19, 14 s. II 1, 39 ep. I 12, 22 petiverit e. 6, 15 petat ep. I 6, 16 petamus e. 16, 42 petant ep. II 1, 218 peteret I 33, 13 s. I 3, 5 pete III 14, 17 s. II 2, 13 3, 232 ep. I 2, 56 6, 20 *petere s. II 2, 30 petiisse III 14, 2 petens e. 5, 97 petenti s. II 5, 1 petentibus III 16, 42 petitus e. 11, 10 s. I 2, 66 petita e. 5, 10 petitum *(acc. neutr.)* s. I 4, 79 petitae s. II 7, 107 petita *(acc.)* s. I 10, 29 petitis s. II 2, 120 *(neutr.)* ep. I 7, 96 petitu s. I 4, 115 petendis *(neutr.)* s. I 2, 75 *(abl.)* 3, 114
petorrita s. I 6, 104 ep. II 1, 192
Petrinum *(acc.)* ep. I 5, 5
Pettius Petti *(voc.)* e. 11, 1
Phaeax ep. I 15, 24
Phaethon IV 11, 25
Phalantho II 6, 12
pharetrā I 10, 11 21, 11 22, 4 II 16, 6
pharetratos III 4, 35
pharmacopolae *(plur.)* s. I 2, 1
phaselon III 2, 29
Phidyle *(voc.)* III 23, 2

Philippi ep. II 2, 49 Philippos II 7, 9 Philippis III 4, 26
Philippos ep. II 1, 234
Philippus ep. I 7, 46. 64. 78. 90 Philippi ep. I 7, 52. 89 Philippo ep. I 7, 66
Philodemus s. I 2, 121
philyrā I 38, 2
phimum s. II 7, 17
Phocaeorum e. 16, 17
Phoceu II 4, 2
Phoebus III 21, 24 IV 6, 29 *(bis)* 15, 1 c. s. 62 Phoebi I 32, 13 III 4, 4 c. s. 75 Phoebe I 12, 24 IV 6, 26 c. s. 1 Phoebo III 3, 66
Pholoe I 33, 9 II 5, 17 Pholoen I 33, 7 III 15, 7
Phraates ep. I 12, 27 Phraaten II 2, 17
Phrygiae II 12, 22
Phrygius III 1, 41 Phrygiae *(nom.)* II 9, 16
Phryne e. 14, 16
Phryx Phyrgum I 15, 34
Phthius Achilles IV 6, 4
Phyllidis II 4, 14 Phylli IV 11, 3
piacula I 28, 34 ep. I 1, 36
Picenis *(neutr.)* s. II 3, 272 4, 70
pictor a. 1 pictoribus a. 9
pictura a. 361
picus III 27, 15
Pieri IV 3, 18 Pierides IV 8, 20
Pierio *(abl. neutr.)* III 4, 40 Pieriā III 10, 15 Pieriis *(abl.)* a. 405
pietas I 17, 13 II 14, 2 III 27, 35 IV 7, 24 ep. I 14, 6
piger I 15, 26 s. I 4, 12 5, 19 9, 19 ep. I 1, 21 14, 43 ep. II 1, 124 pigro ep. I 14, 29 pigrum ep. II 2, 20 pigris *(abl.)* I 22, 17 pigrior s. I 7, 17
piget pigeat e. 16, 27
pignus I 9, 23
pīla s. I 4, 71
pila s. II 2, 11 pilae a. 380 pilā s. I 5, 49
pilenta ep. II 1, 192
pileolo *(abl.)* ep. I 13, 15
pīlum pilis *(abl.)* s. II 1, 13
pilus pilos ep. II 1, 45
*Pimplea *(voc.)* I 26, 9
Pindarici ep. I 3, 10 Pindaricae *(nom.)* IV 9, 6
Pindarus IV 2, 8 Pindarum IV 2, 1
Pindo *(abl.)* I 12, 6
pingimus ep. II 1, 32 pingeret ep. II 1, 240 pingitur a. 21 pictā s. II 2, 26 ep. II 1, 97 pictae ep. I 2, 52 picta *(acc.)* s. II 7, 98 pictis I 14, 14 s. I 1, 72
pinguis s. II 4, 42 ep. I 15, 24 *(gen.)* II 12, 22 pingui s. I 3, 58 pinguem s. II 2, 21 ep. I 4, 15 pingue III 4, 16 s. II 6, 14 pingui *(neutr.)* s. II 4, 65 5, 40 6, 64 ep. II 1, 267 pingues ep. I 3, 5 pinguia III 16, 35 e. 16, 55 pinguium IV 12, 9 pinguibus *(abl.)* s. II 8, 88 *(neutr.)* ep. II 2, 184 pinguior II 1, 29 pinguissimis *(abl.)* e. 2, 55
pinna *v.* penna
pinus I 14, 11 II 3, 9 10, 10 III 22, 5 IV 6, 10 e. 16, 59 pinu II 11, 14
pio piabant ep. II 1, 143
piper *(acc.)* s. II 4, 74 ep. I 14, 23 ep. II 1, 270 pipere s. II 8, 49
Pirithoo IV 7, 28 Pirithoum III 4, 80
pirum pira *(acc.)* e. 2, 19 piris ep. I 7, 14
piscator s. II 3, 227
piscis ep. I 7, 74 *(gen.)* s. II 8, 46 piscem a. 4 pisces III 1, 33· piscium I 2, 9 piscibus IV 3, 19 s. II 4, 45 pisces s. I 3, 81 s. II 2, 17 3, 235 4, 37. 50. 77 8, 27 ep. I 12, 21 15, 23 piscibus s. II 2, 120
piscor piscemur ep. I 6, 57
piscosi *(neutr.)* s. I 5, 97
Pisones *(voc.)* a. 6. 235
Pitholeonti s. I 10, 22
pituita s. II 2, 76 ep. I 1, 108
pius I 24, 11 *IV 7, 15 pia s. II 1, 54 ep. I 18, 26 piae *(dat.)* e. 16, 63 pia *(voc.)* III 21, 4 pio *(neutr.)* III 23, 20 pii III 3, 58 piorum II 13, 23 piis e. 16, 66 pios III 4, 6 pias I 10, 17
pix pice III 8, 10
placabilis ep. I 20, 25
placentas s. II 8, 24 placentis ep. I 10, 11
placeo IV 3, 24 *(bis)* placet I 33, 10 III 24, 14 e. 16, 23 ep. I 7, 45 14, 11 18, 17 ep. II 1,

101. 206 placent IV 12, 12 placui s. I 6, 63 placuit I 10, 7 s. I 3, 96 ep. II 1, 83. 165 a. 365 placuere III 4, 24 c. s. 7 placebit a. 365 placeat III 7, 24 ep. I 8, 14 placeant s. I 10, 89 placere ep. I 19, 2 placuisse ep. I 14, 33 17, 35 20, 23 placens II 14, 21 placitum II 17, 16 s. II 6, 22
Placideiani s. II 7, 97
placidus c. s. 33 placidae c. s. 46 placido *(abl. neutr.)* IV 3, 2 placidis *(neutr.)* a. 12
placo placat ep. I 16, 58 placavi s. II 3, 206 placaris *(fut. II)* III 23, 3 placem ep. II 2, 102 places II 14, 6 placaverit s. II 8, 5 placare I 36, 2 s. II 3, 13 placantur ep. II 1, 138 placari a. 210
plāgis *(abl.)* ep. II 2, 97
plagas I 1, 28 e. 2, 32 ep. I 6, 58 plagis III 5, 32 ep. I 18, 46
plagosum *(acc.)* ep. II 1, 70
Plancus Plance I 7, 19 Planco *(abl.)* III 14, 28
plantam s. II 7, 27
plānus planis *(abl. neutr.)* ep. I 7, 41 planē s. I 3, 66 *planius ep. I 2, 4
plănus planum ep. I 17, 59
platanus II 15, 4 platano *(abl.)* II 11, 13
plateae *(nom.)* ep. II 2, 71
Platona s. II 3, 11 4, 3
plaudo s. I 1, 66 plaudit ep. II 1, 88 plaudite a. 155 plaudere s. I 10, 76
plausor ep. II 2, 130 plausoris (plosoris) a. 154
plaustra III 24, 10 plaustris ep. II 2, 74 *(abl.)* a. 276
plausus I 20, 4 *(acc.)* s. II 3, 185 ep. I 6, 7
Plautinos a. 270
Plautus ep. II 1, 58. 170 Plauto a. 54
plebecula ep. II 1, 186
plebeius s. II 3, 188
plebs ep. I 1, 59 plebis *II 2, 18 s. II 7, 23 ep. I 7, 35 19, 37 plebi s. I 8, 10 plebs III 14, 1 plebe II 4, 18
plector s. II 7, 105 plectuntur ep. I 2, 14 plectantur I 28, 27
plectro *(abl.)* I 26, 11 II 1, 40 13, 27 IV 2, 33
Pleiadum IV 14, 21
plenus IV 11, 2 s. II 2, 43 ep. I 20, 8 plena III 8, 3 ep. II 1, 100 a. 476 plenum III 25, 2 a. 427 *(neutr.)* I 17, 15 II 1, 6 pleno III 18, 5 plenā IV 12, 24 pleno II 19, 6 c. s. 59 ep. I 7, 31 12, 29 a. 337 plena a. 106 plenas II 12, 24 plenis *(neutr.)* IV 14, 2 plenior s. I 1, 57 ep. II 2, 154 plenissima s. I 5, 50 plenē ep. I 11, 14 plenius II 13, 26 ep. *I 2, 4 ep. II 2, 10
plerique s. I 6, 5 pleraque *(acc.)* ep. II 1, 66 a. 44
plerumque I 34, 7 III 21, 14 29, 13 s. I 10, 15 s. II 5, 55 ep. I 18, 94 ep. II 2, 84 a. 14. 95
ploro III 27, 38 plorat IV 2, 22 ep. I 17, 54 plorant a. 431 ploravit II 9, 14 ploravere ep. II 1, 9 plorem e. 17, 81 plores s. II 3, 253 ploret III 3, 68 plorares III 10, 4 plorare s. I 10, 91 s. II 5, 69
plostello s. II 3, 247
plostra s. I 6, 42
Plotius s. I 5, 40 10, 81
pluma IV 10, 2 plumam e. 5, 20 plumā s. II 2, 28 plumae II 20, 12 plumas ep. I 3, 19 a. 2
plumbeus s. II 6, 18
plumbum I 35, 20 *(acc.)* ep. I 10, 20
plurimus I 7, 8 plurima ep. I 17, 59 plurimum *(acc. neutr.)* IV 2, 30 plurima *(nom.)* s. I 2, 100 *(acc.)* IV 1, 21
pluris s. I 2, 120 6, 14 9, 7. 22 s. II 3, 300 plus *(acc. et adv.)* I 18, 15 33, 1 III 7, 24 IV 14, 13 e. 1, 22 s. I 1, 46. 48. 53. 92 2, 79. 113 3, 52 4, 16 s. II 3, 270 ep. I 2, 29 6, 21 10, 15. 30 16, 19 17, 44. 51 18, 10. 19. 27 ep. II 1, 170 2, 43. 100 a. 433 plures s. I 4, 142 6, 101. 103 s. II 5, 44 ep. II 1, 183 plura s. I 3, 71 ā. 351 pluribus e. 1, 25 ep. I 5, 28 *(neutr.)* s. I 3, 70 s. II 2, 109 plures I 11, 4 32, 3

s. I 4, 24 9, 23 s. II 3, 149 ep. I 15, 22 20, 19 ep. II 1, 189 plura I 36, 6 III 16, 21. 22. 38 c. s. 44 e. 16, 53 s. I 6, 57 10, 51 ep. I 10, 45 ep. II 1, 198 2, 147. 148. 192. 196 a. 432 pluribus ep. II 2, 212
Plutona II 14, 7
Plutonia I 4, 17
pluvius a. 18 pluvii *(nom.)* III 3, 56 pluvios I 17, 4
poculum e. 5, 38. 78 *(acc.)* *e. 17, 80 pocula s. II 8, 82 *(acc.)* I 1, 19 17, 21 20, 12 II 11, 20 III 19, 12 e. 14, 3 s. I 2, 115 6, 117 s. II 6, 70 ep. I 2, 23 18, 92 poculis IV 12, 23
podagra s. I 9, 32 podagram ep. I 2, 52
podex e. 8, 6
poema s. I 4, 45. 63 ep. II 1, 54 a. 377 *(acc.)* ep. II 1, 75. 237 2, 109 poemata *(acc.)* s. I 10, 6 s. II 3, 321 ep. I 1, 67 18, 40 ep. II 1, 34. 117. 225 2, 57. 65 a. 99. 263. 276. 303. 342. 416
poena II 8, 2 III 2, 32 IV 5, 24 ep. II 1, 153 poenae ep. I 16, 53 ep. II 2, 17 poenarum e. 17, 19 poenas III 11, 26 e. 17, 37 s. I 2, 65 3, 118 ep. I 2, 61 poenis s. I 8, 31
poenitet *v.* paenitet
Poenus *(adi.)* II 13, 15 Poeno *(abl.)* II 12, 3
Poenus II 2, 11 Poeno *(abl.)* I 12, 38 Poenorum IV 4, 47 Poenos III 5, 34
poesis a. 361
poeta IV 2, 33 ep. II 1, 126. 211 a. 87. 420 poetae s. I 4, 62 10, 12 a. 299. 463 *(dat.)* IV 6, 30 ep. II 1, 231 poetam s. I 4, 42 ep. II 1, 182 a. 307. 455 poetae s. I 4, 1 ep. I 19, 10 ep. II 1, 219. 247 a. 285. 333 poetarum s. I 4, 141 10, 67 a. 291 poetis a. 9. 264. 372. 466 poetas s. I 4, 33. *39 ep. I 19, 4 ep. II 1, 41. 61. 64 2, 90 19, 4 a. 296 poetis s. II 3, 8
poetica *(acc.)* ep. I 19, 44
pol ep. I 7, 92 ep. II 2, 138
Polemon s. II 3, 254
pollet a. 242
pollex pollicis IV 6, 36 pollicem e. 5, 48 pollice ep. I 18, 66
pollicitus I 15, 32 29, 16 IV 5, 3 ep. I 7, 1
Pollio s. I 10, 42 *(voc.)* II 1, 14 s. I 10, 85
polluitur IV 5, 21
Pollux III 3, 9 29, 64 ep. II 1, 5
polum I 28, 6 III 29, 44 polo e. 17, 77
Polyhymnia I 1, 33
polypus e. 12, 5 s. I 3, 40
pomaria I 7, 14
pomarius s. II 3, 227
pomifer IV 7, 11 pomifero *(abl.)* III 23, 8
Pompeius Pompei *(voc.)* II 7, 5 Pompeio Grospho *(abl.)* ep. I 12, 22
Pompilius Pompili *(gen.)* I 12, 34
Pompilius *(adi.)* a. 292
Pomponius s. I 4, 52
pomum pomis s. II 4, 70 poma s. II 3, 258 5, 12 pomis e. 2, 17 s. II 3, 272 ep. I 1, 78 16, 3
pondus *(acc.)* II 5, 4 s. I 1, 41 s. II 2, 37 ep. I 19, 42 pondere e. 4, 18 ep. II 2, 112 a. 260. 320 pondera *(acc.)* ep. I 6, 51 ponderibus s. I 3, 78
pono ep. I 1, 10 16, 35 ponit III 2, 19 IV 12, 5 s. II 3, 287 6, 101 ep. I 18, 111 ep. II 1, 213 a. 160 ponimus ep. II 1, 16 ponunt s. I 5, 47 ponebam s. II 3, 23 posui ep. I 19, 21 posuit II 13, 1 IV 6, 11 posuere s. II 3, 48 pones I 16, 3 ep. I 10, 31 ponet IV 1, 20 a. 469 ponas s. II 3, 254 post-ponas s. I 1, 86 posuisset s. I 3, 42 pone I 22, 17. 21 III 10, 9 IV 12, 25 ep. I 16, 35 ponite I 19, 14 III 26, 6 ponere I 3, 16. 40 IV 3, 15 8, 8 e. 2, 70 s. I 3, 105 s. II 4, 2. 14 7, 113 ep. I 7, 93 a. 34. 297. 422 posuisse I 34, 16 III 5, 44 20, 11 positurus III 4, 60 ponetur s. I 3, 72 ep. II 1, 43 ponentur s. II 6, 64 poni s. II 3, 148 8, 91 positus III 8, 3 positum II 6, 5 s. II 1, 43 positi *(neutr.)* s. II 3, 142 positum s. I 2, 106 (ante) 3, 92 *(neutr.)* ep. I 13, 12

posito s. II 2, 23 *(neutr.)* s. II 8, 58 positorum *(neutr.)* ep. I 12, 7 positos e. 2, 65 positas III 10, 7 ep. II 1, 14 posita s. I 2, 108 positis s. I 2, 13 s. II 3, 115 *(neutr.)* ep. II 1, 93 a. 389. 421 ponendum s. II 3, 16 ponendae *(dat.)* ep. I 10, 13
pons ponti s. I 5, 45 ponte s. II 3, 36 pontīs s. II 2, 32
Pontica I 14, 11
pontifex III 30, 9 e. 17, 58 pontificum II 14, 28 III 23, 12 ep. II 1, 26
pontus III 3, 38 ponto IV 2, 4 pontum III 27, 27 ponto I 12, 31
popello ep. I 7, 65
popina ep. I 14, 21 popinis *(abl.)* s. II 4, 62
popino s. II 7, 39
poples poplite s. II 7, 97 poplitibus III 2, 16
Poplicola s. I 10, 28
popularis *(gen.)* III 2, 20 popularīs a. 81 popularibus II 13, 25
populeā I 7, 23
populo populata III 5, 24
pōpulus II 3, 9 ep. II 2, 170 populos e. 2, 10
populus I 2, 25 35, 14 II 17, 25 III 8, 25 s. I 1, 66 6, 19 s. II 3, 195 ep. I 1, 70 16, 21. 27 ep. II 1, 18. 108 a. 153. 206 populi s. I 1, 65 s. II 1, 69 ep. II 2, 103 populo I 2, 46 IV 5, 7 s. II 3, 86 ep. I 17, 19 ep. II 2, 115 populum II 2, 19 III 5, 52 6, 20 s. II 1, 69 3, 128 ep. I 1, 6 6, 59 15, 14 16, 27 ep. II 1, 197 2, 84 a. 321 populo I 1, 32 21, 14 III 3, 24 s. I 6, 15. 79 ep. I 6, 60 a. 185 populorum III 30, 12 ep. I 2, 8 populos s. II 3, 45
porcā III 23, 4
Porcius s. II 8, 23
porcum s. II 3, 165 ep. I 4, 16 porco III 17, 15 ep. I 16, 58 ep. II 1, 143 porcis ep. I 7, 19
Porphyrion III 4, 54
porrigo porrigis s. II 3, 258 porrexerat s. II 8, 30 porrigam III 16, 40 porriget II 16, 32 porrigere ep. I 6, 52 porrectus s. I 8, 5 s. II 3, 112 6, 88 ep. I 7, 42 ep. II 1, 268 porrecta IV 15, 15 e. 10, 22 s. II 8, 43 porrectum III 10, 3 s. II 2, 39 6, 106 porrectā e. 5, 80 porrecto s. I 3, 89 porrecta *(acc.)* ep. I 18, 92
porrīgo porrigine s. II 3, 126
porro s. I 3, 101 ep. I 6, 34 13, 18 16, 65
porrum porri s. I 6, 115 porrum ep. I 12, 21
Porsenae e. 16, 4
portā III 27, 41 portas III 5, 23 16, 14 s. I 4, 61 portis a. 199
portentum *(acc.)* I 22, 13 portenta *(acc.)* ep. II 1, 11 2, 209
porticus II 15, 16 s. I 4, 134 s. II 3, 44 ep. I 6, 26 porticibus *(abl.)* ep. I 1, 71
porto portat s. II 3, 303 portes ep. I 13, 13 portet ep. I 16, 72 17, 20 portarit s. I 1, 49 portare I 26, 3 III 6, 41 s. I 5, 90 6, 76. 99 portantes s. I 6, 109 portatur ep. II 1, 193 portanda *(acc.)* s. I 8, 9
portum I 14, 3 portu e. 9, 19 portūs IV 14, 35 *(acc.)* ep. I 6, 32
posco ep. I 19, 47 ep. II 1, 113 poscis I 24, 12 ep. I 17, 21 poscit I 31, 1 s. II 7, 90 8, 35. 77 ep. II 1, 134 a. 411 poscunt ep. II 1, 185 posces ep. I 2, 35 poscet ep. I 13, 3 ep. II 2, 190 poposceris e. 17, 38 poscas s. II 3, 2 poscat I 4, 12 a. 339 poscentis II 11, 5 poscenti s. II 8, 82 a. 349 poscentem s. I 3, 75 poscente II 12, 27 ep. I 17, 44 poscentes ep. II 2, 62 *poscimur I 32, 1 posci ep. II 1, 78 a. 190
Posillam s. II 3, 216
possessor ep. I 2, 49
possideam s. II 3, 236 possidentem IV 9, 45
possum s. I 4, 103. 119 8, 20 10, 84 s. II 1, 79 5, 34 ep. I 6, 42 7, 39 15, 17 a. 56 potes III 11, 13 17, 13 27, 58 e. 6, 3 12, 15 17, 45 s. I 10, 40 s. II 5, 103 6, 39 7, 88. 112 ep. I 5, 1 potest I 28, 28 e. 9, 14 s. I 1, 34 3, 113 4, 84 ep. I 6, 30. 47 possumus IV 8, 11 possunt ep. I

1, 82 19, 2 poteras s. II 1, 16 a. 328 poterat s. II 8, 64 a. 376 potuit III 14, 19 potuere III 11, 30 potero s. II 2, 8 poteris a. 329 poterit I 27, 22 s. II 2, 22. 82 5, 77 ep. I 10, 29 poterunt e. 16, 35 ep. I 1, 37 12, 6 ep. II 2, 53 a. 310 possim e. 17, 78. 79 s I 6, 53 ep. I 1, 12 9, 6 15, 24 possis c. s. 11 s. I 2, 19. 94. 103 s. II 2, 102 3, 76. 138 7, 70 ep. I 1, 28. 35. 66 16, 29. 69 18, 52 possit III 3, 43 30, 4 s. I 2, 6 3, 30 4, 16 9, 24. 55 ep. I 1, 39 2, 17 4, 9 6, 2 12, 3. 19 14, 25 a. 422 possint I 14, 8 ep. I 13, 17 possem s. I 4, 114 10, 47 ep. II 1, 257 2, 44 posses IV 14, 9 ep. I 3, 26 posset IV 4, 27 e. 5, 13. 32 s. I 3, 4 7, 6 9, 46 s. II 5, 87 8, 13 ep. I 6, 41 17, 50 ep. II 1, 107. 164 2, 133. 135 possent III 4, 58 IV 13, 26 ep. II 2, 36. 155 a. 74 posse I 29, 11 s. I 2, 109 6, 121 s. II 1, 4 ep. I 2, 11 ep. II 1, 210 2, 66 a. 150. 332. 439 potuisse II 4, 19

post *(praep.)* I 3, 29 12, 33 15, 35 18, 5 III 1, 40 7, 6 9, 6 21, 19 IV 4, 45 8, 15 13, 21 s. I 6, 40. 55. 122 8, 36 10, 33 s. II 2, 118. 123 3, 300 4, 60 8, 31. 44 ep. I 1, 54 7, 59. 71 8, 13 10, 49 ep. II 1, 6. 140. 162 2. 28. 39 a. 141. 278. 401 *(adv.)* III 20, 3 e. 5, 99 s. I 1, 86 2, 120 3, 102 4, 88 6, 61 ep. I 6, 43 18, 83 a. 76

postera s. I 5, 39. 96 ep. II 1, 42 postero I 11, 8 posterā III 30, 7 posteri *(voc.)* II 19, 2 e. 9, 11 posterius *(acc.)* s. I 4, 59

postgenitis III 24, 30

posthac III 11, 33 s. I 1, 21 s. II 2, 107 3, 297

postico *(abl.)* ep. I 5, 31

postis postem ep. I 1, 5 postīs e. 11, 21 s. I 4, 61 postibus IV 15, 8 *(abl.)* III 1, 45

postmodo I 28, 31 s. II 6, 27

postponet ep. I 18, 34 post-ponas s. I 1, 86

postquam II 4, 9 e. 17, 13 s. I 4, 60 7, 9. 32 s. II 3, 18. 171. 257 7, 15 8, 57 ep. I 10, 37 a. 208

postremus ep. I 6, 48 postremum s. II 2, 132

postulat s. I 3, 51. 74 postulant II 6, 22 postulet s. II 5, 17

Postume II 14, 1 *(bis)*

potens I 3, 1 6, 10 III 25, 14 29, 41 30, 12 s. II 1, 51 ep. II 1, 61 a. 116 potentis ep. I 18, 44. 86 potenti I 5, 15 II 17, 15 potentem II 18, 12 III 27, 33 potens *(voc.)* IV 10, 1 c. s. 1 potentium IV 8, 26 potentīs I 35, 23 c. s. 53 potentior IV 1, 17 potentius III 16, 10 a. 289 potentiorum e. 2, 8 potenter a. 40

potestas s. II 7, 62 a. 10 potestatem s. I 6, 9

potionibus *(abl.)* e. 5, 73

potior potietur II 3, 20

potis potior III 9, 2 e. 16, 17 s. I 1, 7 ep. I 5, 27 6, 64 17, 17 potiori e. 15, 13 s. II 5, 76 potiorem ep. I 10, 14 potiore II 14, 28 IV 2, 19 6, 23 ep. I 10, 11. 39

potius *(adv.)* I 2, 49 18, 6 II 9, 18 III 28, 1 s. I 1, 109 s. II 2, 24 3, 114. 263 ep. I 6, 23 10, 48 13, 7 ep. II 2, 197

poto potamus II 11, 17 potabis I 20, 1 potet s. II 3, 117 potare s. II 2, 123 3, 143 8, 3 ep. I 5, 14 potantia ep. I 10, 27 potus s. I 3, 90 4, 88 s. II 3, 255 ep. I 19, 7 a. 224 pota IV 13, 5 potum *(acc.)* ep. II 2, 215 poti III 15, 16 potandum s. II 7, 32

potor II 20, 20 potorem s. II 4, 59 potores ep. I 18, 91 potoribus ep. I 19, 3 potores s. II 8, 37

prae ep. I 11, 4

praebes III 13, 12 praebet II 6, 17 IV 11, 26 s. I 4, 88 praebuit s. I 5, 46 praebebit s. II 2, 69 praebeat s. I 1, 22. 73 praebere ep. I 6, 41 14, 24 18, 2 praebentem ep. II 1, 198 praebente III 19, 7 IV 14, 34 s. I 5, 38 praeberi s. I 6, 80

praecanum *(acc.)* ep. I 20, 24

praecedes II 17, 11 praecedet e. 6, 8 praecedere s. I 9, 42 praecedentibus ep. I 2, 71
praeceps I 7, 13 s. I 4, 30 ep. I 18, 21 a. 217 praecipitem I 3, 12 s. I 2, 41 praecipiti s. II 3, 293
praeceptum *(acc.)* ep. I 8, 16 praecepta *(acc.)* s. II 3, 34 4, 11. 95 ep. I 1, 18 praeceptis s. II 4, 2 ep. II 1, 128
praecidere ep. I 2, 9
praecincti s. II 8, 70 praecinctis s. I 5, 6
praecipio praecepit s. II 2, 2 praecipies a. 335 praecipe I 24, 2
praecipitat s. II 3, 277
praecipuē ep. I 1, 108 ep. II 1, 261
praeclaram s. I 2, 8 praeclare s. I 6, 110 praeclaro s. I 6, 64 praeclarā s. II 5, 46 praeclara *(acc.)* s. II 3, 9
praeco s. I 6, 86 a. 419 praeconis s. II 2, 47 e. 4, 12 praeconem ep. I 7, 56
praecordiis e. 5, 95 11, 15 praecordia e. 17, 26 s. I 4, 89 s. II 4, 26 praecordiis e. 3, 5
praecurreret s. I 7, 8 praecurrere ep. I 10, 33
praeda III 20, 7 IV 4, 50 e. 10, 21 praedae ep. I 15, 38 *(dat.)* III 27, 55 praedam III 6, 11 praedā s. II 3, 68
praedia *(acc.)* s. II 3, 168 6, 56 7, 110
praedonum s. I 2, 43
praedor praedantur ep. II 2, 55
praefero praetulit IV 9, 41 praeferat ep. II 2, 184 praetulerim ep. II 2, 126
praefluit IV 14, 26 praefluunt IV 3, 10
praegestientis II 5, 9
praegnans III 27, 2
praegravat s. II 2, 78 ep. II 1, 13
praelambens s. II 6, 109
praelucet ep. I 1, 83
praelum praelo *(abl.)* I 20, 9
praemia I 1, 29 *(acc.)* IV 8, 3 e. 2, 36 s. I 5, 35 s. II 1, 11 ep. I 3, 25 9, 11 ep. II 1, 78 2, 38
Praeneste III 4, 23 *(abl.)* ep. I 2, 2
Praenestinus s. I 7, 28
praeniteat I 33, 4
praenomine s. II 5, 32
praeparat ep. I 7, 84 praeparatum II 10, 14
praeponere I 7, 7 s. II 6, 92 praeponens s. I 4, 59
praeroso *(abl.)* s. II 5, 25
praerupti *(neutr.)* s. II 6, 91
praescribe s. II 1, 5 praescriptum II 15, 11 *(acc. neutr.)* II 9, 23 praescripta *(acc.)* s. II 2, 81
praesectum *(acc.)* a. 294
praesens I 35, 2 III 5, 2 s. II 3, 68 ep. I 1, 69 ep. II 1, 42 a. 184 praesentis III 8, 27 praesenti ep. II 1, 15 praesens II 16, 25 a. 44 *(voc.)* IV 14, 43 praesente a. 59 praesentes s. II 2, 41 praesentibus e. 1, 22 ep. I 17, 24 praesentia ep. II 1, 134
praesepe *(acc.)* ep. I 15, 28
praesertim s. I 6, 51 ep. I 18, 50 a. 383
praesidium *(acc.)* ep. II 2, 30 *(voc.)* I 1, 2 II 1, 13 praesidio I 15, 13 III 29, 62 ep. I 18, 81
praestat ep. I 6, 49 praestant s. II 4, 71 ep. I 16, 16 praestabo ep. I 7, 24 praestes IV 5, 38 praestet s. I 1, 87 praestent ep. I 7, 97 praestantia ep. I 11, 14
praesto *(adv.)* s. I 2, 117
praesumis s. II 2, 87
praeter I 3, 4 6, 20 II 1, 24 6, 13 14, 23 III 27, 31 e. 3, 9 11, 3 16, 40 s. I 2, 94. 115 3, 139 4, 88 10, 19 s. II 2, 117 5, 1. 69 6, 14 ep. II 1, 239 2, 65 a. 324
praeteragendus ep. I 15, 11
praeterea s. I 1, 23 s. II 3, 179 5, 45 8, 71
praetereo s. I 10, 88 s. II 7, 73 praetereunt IV 7, 4 a. 342 praetereunte II 11, 20 praetereuntium IV 3, 22 praeteritum *(acc.)* s. I 1, 116 praeteritā s. I 9, 36
praetextam s. I 5, 36 praetextas a. 288
praetor s. II 3, 181. 218 ep. II 2, 34 praetorem s. I 6, 108 praetore s. I 5, 34 7, 18 ep. I 1, 103
praetorius s. II 2, 50
praevertamur s. I 3, 38

pranderet ep. I 17, 13 prandere s. II 3, 245 pransus s. I 6, 127 pransae a. 340 pransi *(nom.)* s. I 5, 25
prandia *(acc.)* s. II 4, 22
pratensibus s. II 4, 20
prato ep. I 14, 30 prata I 4, 4 IV 12, 3 *(acc.)* e. 2, 57 pratis III 18, 11 27, 29 ep. I 16, 3
pravus s. I 4, 79 prava s. II 3, 220 7, 71 pravi III 24, 52 *(neutr.)* s. II 2, 52 pravum s. II 2, 55 pravam ep. II 2, 152 pravo a. 36 pravā s. I 6, 51 pravorum *(neutr.)* s. II 3, 244 pravis *(neutr.)* s. II 7, 8 prava III 3, 2 pravis s. I 3, 48 pravē s. II 3, 87 ep. I 1, 104 ep. II 1, 266 a. 88
precor I 3, 7 31, 18 IV 1, 2 *(bis)* e. 3, 20 5, 7 precamur I 2, 30 c. s. 3 *preceris s. II 8, 75 precetur a. 200 precari ep. I 18, 106 precatus s. II 3, 203 precati *(nom.)* s. II 7, 36
prehendo prensus II 16, 2
premit III 29, 30 IV 5, 24 s. II 7, 115 ep. I 1, 22 ep. II 2, 118 a. 262 premunt II 18, 4 ep. I 5, 29 pressi ep. I 19, 22 pressit s. II 8, 46 premet I 4, 16 ep. I 18, 79 premam e. 1, 33 premat ep. I 12, 18 19, 36 premant I 31, 9 pressisse ep. I 16, 37 premuntur ep. II 1, 189 prematur a. 388 premerer III 4, 18 pressa I 14, 10 III 29, 4 s. II 4, 69 pressum *(acc.)* IV 12, 14 presso *(neutr.)* I 27, 8 pressa *(acc.)* e. 2, 15 13, 6 pressis s. II 3, 314 premendo II 10, 13
prensare s. I 9, 64
pretiosus III 6, 32 pretiosa *(acc.)* ep. I 18, 32
pretium III 24, 24 s. I 2, 37 s. II 2, 99 4, 63 ep. I 18, 18 ep. II 1, 229 *(acc.)* III 16, 8 IV 8, 12 s. I 2, 104 ep. I 16, 47 17, 42 ep. II 1, 35 2, 17 a. 299 pretio III 19, 5 s. I 2, 122 6, 14 ep. II 2, 173 a. 372
prex prece I 2, 26 21, 16 35, 5 III 27, 11 IV 5, 33 e. 17, 43 s. II 6, 13 ep. I 9, 2 13, 18 14, 14 ep. II 1, 135 2, 173 a. 395 preces III 10, 13 IV 1, 8 e. 10, 18 *(acc.)* III 29, 58 c. s. 70 e. 5, 86 17, 53 ep. II 1, 133 precibus I 24, 17 28, 33 IV 5, 13 s. II 6, 30
Priamiden s. I 7, 12
Priamus I 10, 14 s. II 3, 195 Priami I 15, 8 III 3, 26. 40 IV 6, 15 s. II 3, 195 a. 137
Priapum s. I 8, 2 Priape e. 2, 21
pridem s. II 2, 46 a. 254
primores *(acc.)* s. II 1, 69
primum I 32, 5 II 13, 2 III 6, 18 s. I 4, 39 s. II 3, 41. 307 ep. I 1, 53 8, 15 10, 13 ep. II 1, 93 2, 49. 92 a. 75. 103
primus I 3, 12 IV 4, 41 9, 17. 24 s. I 6, 83 s. II 1, 63 4, 73. 74 8, 51 ep. I 6, 48 19, 23 a. 130. 254 prima s. II 2, 93 5, 53 8, 5. 45 ep. I 1, 41 7, 5 18, 17 primum a. 84 primam ep. I 17, 6 prime II 7, 5 primā III 7, 29 ep. I 1, 1 7, 13 primo III 7, 2 a. 152 primae IV 6, 31 prima a. 61 primorum ep. II 2, 204 primis ep. I 20, 23 *(neutr.)* s. I 4, 59 primos IV 14, 31 s. I 9, 56 s. II 6, 21 prima s. I 1, 26 s. II 7, 33 ep. I 3, 25 ep. II 2, 98 primis *(fem.)* s. I 3, 99 *(neutr.)* III 13, 5 e. 4, 15 s. II 2, 71 8, 6 *v.* inprimis
princeps I 2, 50 III 17, 7 30, 13 ep. I 19, 21 principis IV 3, 13 principi I 16, 13 principe I 21, 14 ep. II 1, 256 principum II 1, 4 IV 14, 6 principibus ep. I 17, 35
principium s. II 6, 23 a. 309 *(acc.)* III 6, 6
prior IV 10, 4 c. s. 51 s. I 5, 56 s. II 6, 24 7, 19 ep. I 5, 27 7, 66 ep. II 1, 55 prius s. I 4, 58 priori II 15, 8 ep. I 7, 95 priorem s. II 5, 30 ep. I 18, 27 prius ep. I 1, 88 priores II 8, 18 III 17, 2 IV 9, 5 ep. II 2, 204 *v.* prius
Priscus s. II 7, 9
priscus c. s. 58 prisca III 9, 17 e. 2, 2 s. I 4, 2 10, 16 prisci III 21, 11 prisco ep. I 19, 1 priscae a. 214 priscum *(neutr.)*

IV 2, 40 prisco II 3, 21 prisci ep. II 1, 193 priscis ep. II 2, 117
prius *(adv.)* I 3, 32 12, 13. 33 18, 1 25, 5 33, 7 II 4, 2 17, 2 III 1, 2 IV 15, 28 e. 5, 79 s. I 4, 102 8, 8 s. II 3, 252 4, 36 5, 73 6, 17 ep. I 19, 32 ep. II 1, 112 a. 108. 415
privatus II 15, 13 III 8, 26 s. I 3, 142 privata I 37, 31 privati *(neutr.)* a. 131 privato s. I 6, 26 privatas ep. I 3, 16 privatis *(fem.)* II 15, 15 *(neutr.)* a. 90. 397
privignus ep. I 3, 2 privignis III 24, 18
privo privet s. II 7, 7
privus priva ep. I 1, 93 privum s. II 5, 11
pro III 2, 13 9, 11. 15 19, 2 IV 1, 14 9, 23. 51 s. I 2, 19. 43 3, 61 s. II 3, 199. 219 7, 16 ep. I 7, 24 a. 423
pro *(interi.)* III 5, 7
proavi *(nom.)* a. 270
probas c. s. 15 probat ep. II 1, 263 a. 249 probes ep. I 17, 16 probet s. I 1, 109 10, 82 probante I 2, 19 probantes ep. I 1, 82
probrosis *(abl. fem.)* III 5, 39
probus s. I 3, 56 ep. II 1, 39 proba e. 17, 40 probam III 29, 55 probos c. s. 45 s. I 6, 11
procax *(voc.)* II 1, 37 procacīs s. II 6, 66
procedis IV 2, 49 procedit s. II 8, 14 processerit a. 127 procedere s. I 2, 37 5, 20
procellae a. 28 *(dat.)* III 27, 62 procellae II 9, 3 procellas II 10, 2 procellis III 29, 58
procera e. 15, 5 s. II 5, 64 proceros s. II 2, 36 proceras III 25, 16
procidit IV 6, 11 e. 17, 13
procudit IV 15, 19
Procne a. 187
procul III 8, 15 e. 2, 1 s. I 4, 101 6, 52 s. II 6, 105 ep. I 7, 32 11, 10 ep. II 2, 95. 199
Proculeius II 2, 5
procurare ep. I 5, 21
procurrunt s. I 7, 21 procurrerit e. 16, 29
procus proci *(nom.)* s. II 5, 78 procis III 10, 11 s. II 5, 7
Procyon III 29, 18
prodeo prodis II 8, 7 s. II 7, 54 prodeat III 14, 6 prodire ep. I 1, 32
prodigialiter a. 29
prodigus s. I 2, 4 ep. I 7, 20. 42 ep. II 1, 238 2, 195 a. 164 prodiga I 18, 16 prodigum *(acc.)* I 12, 37
proditor I 9, 21
prodo prodiderit s. I 3, 95 prodentem s. II 5, 104
prodocet ep. I 1, 55
producimus s. I 5, 70 produxit II 13, 3 producent III 21, 23 produxerit ep. II 2, 119 producas c. s. 17 producere a. 59
productior a. 189
proelium *(acc.)* IV 14, 14 proelia *(acc.)* I 6, 17 17, 24 II 1, 30 12, 10 III 13, 5 20, 4 IV 4, 68 9, 21 15, 1 s. II 7, 98 ep. I 5, 17 18, 54 proeliis I 12, 21
Proetum III 7, 13
profanum *(acc. neutr.)* III 1, 1 profanis *(abl. neutr.)* ep. I 16, 54 a. 397
profari s. I 6, 57
profecto a. 315
profero protulit IV 8, 6 s. I 8, 22 proferet I 15, 33 ep. I 6, 24 ep. II 2, 116 proferat ep. I 12, 18 proferres a. 130 protulerit a. 58 proferre a. 135
profestā s. II 2, 116 profestis *(abl.)* s. II 3, 144 *(fem.)* IV 15, 25
proficio proficiunt III 24, 36 profeci ep. II 2, 23 proficeret s. I 3, 6 proficiente ep. II 2, 151
proficiscenti ep. II 2, 20 proficiscentem ep. I 13, 1
profiteor professus ep. I 18, 2 a. 27 professis *(neutr.)* a. 14
profūgit e. 16, 18
profugus IV 14, 42 profugi *(nom.)* I 35, 9
profundum *(acc.)* IV 15, 21 profundo *(neutr.)* IV 2, 7 4, 65
progenerant IV 4, 32
progenies s. II 3, 243 progeniem III 6, 48 IV 15, 32 progenies III 29, 1
prognatus s. II 1, 26 prognatum s. I 2, 70 prognatos s. I 6, 78

prohibet III 19, 15 prohibent II 6, 9 prohibebat s. I 6, 57 prohibete I 27, 4 prohibere s. I 8, 21 ep. I 1, 31 a. 398
proicit a. 97 proiecerit a. 462 proicere s. II 3, 100 proiectum *(acc.)* III 10, 3 e. 6, 10 proiectis *(abl. neutr.)* s. II 7, 53
proles III 6, 38 IV 6, 1 ep. I 7, 40 prolis c. s. 19 prolem c. s. 47 prole IV 5, 23 15, 27
prolueris s. II 4, 27 prolutus s. I 5, 16
Prometheus I 16, 13 II 13, 37 e. 17, 67 Promethea II 18, 35
prominet I 21, 6 promineret e. 5, 35
promissor a. 138
promissum promissa ep. II 1, 52 2, 10 promissis *(abl.)* s. II 3, 6
promitto s. I 4, 103 promittis s. I 6, 34 ep. I 7, 81 promittunt ep. II 1, 116 promisit I 7, 28 promittere s. I 4, 102 promissi *(neutr.)* a. 46 promissum *(neutr.)* e. 14, 7 promissa *(acc.)* s. II 6, 55
promo promis III 20, 10 c. s. 10 promit s. II 4, 47 promes a. 183 promat a. 144 prome III 28, 2 promere III 21, 8 ep. II 1, 104 promens I 34, 14 e. 2, 47 promptae *(dat.)* I 36, 11
promovet IV 4, 33 promorat e. 11, 14
promus s. II 2, 16
pronus III 27, 18 ep. I 18, 10 pronum *(acc.)* ep. I 10, 21 pronos I 29, 11 IV 6, 39 a. 60
propagine e. 2, 9
prope *(praep.)* I 28, 3 III 15, 13 IV 1, 19 15, 24 s. I 9, 18 s. II 8, 20 ep. I 14, 35
prope *(adv.)* III 8, 7 IV 6, 3 14, 20 s. I 3, 98 s. II 3, 32. 268 5, 42 ep. I 6, 1 18, 5. 28 ep. II 2, 21. 61 a. 90. 432 propius s. II 3, 80 6, 52 ep. I 1, 67 16, 11 a. 361
propello propulit IV 4, 6 *propellere s. I 2, 6
propere III 19, 9
propero s. I 9, 40 properas IV 12, 21 properat e. 12, 9 properabat s. I 5, 74 properes I 8, 2 properet III 14, 21 24, 62 properemus ep. I 3, 28 properent I 30, 6 ep. I 8, 10 properaret III 5, 48 properare ep. I 7, 57 ep. II 1, 58 properantis a. 17 properantīs e. 2, 62 properabantur e. 12, 22
propinqui I 22, 21 propinquam III 29, 10 propinquis s. I 1, 83 propinquos III 5, 51 s. II 3, 218
propior III 15, 4 s. II 6, 40 propioris ep. I 9, 5 propius ep. I 10, 28 propiora *(acc.)* s. I 4, 42
propono proposuit I 18, 3 ep. I 2, 18 proponi ep. II 1, 265 propositum *(acc. neutr.)* s. II 6, 99
propositi III 3, 1 ep. I 13, 11 proposito a. 195 propositum s. II 7, 7
proprius s. II 2, 134 proprium s. I 4, 133 ep. II 2, 158. 172 propriae s. II 2, 129 ep. I 9, 9 proprium s. II 6, 66 *(neutr.)* ep. I 17, 5 propriam II 2, 22 proprio IV 11, 18 a. 79 propriā s. I 6, 22 proprio I 1, 9 proprios III 1, 5 ep. I 7, 51 propria s. II 6, 5 propriis s. I 10, 64 *(neutr.)* s. I 3, 73 s. II 3, 20 propriē a. 128
propter s. I 5, 7 s. II 3, 102 ep. I 2, 6 *(postpositum)* s. I 3, 102
propugnacula *(acc.)* e. 1, 2
propugnat ep. I 18, 16
prorepit s. I 1, 37 prorepserunt s. I 3, 99
proriperet I 8, 16
prorogat c. s. 68 ep. I 2, 41 a. 346
prorsus s. I 5, 70
proruet IV 4, 66 proruas I 35, 13
proscripti s. I 7, 1
prosequitur IV 5, 33
Proserpina I 28, 20 s. II 5, 110 Proserpinae II 13, 21 e. 17, 2
prosilit s. I 5, 21 prosiluit ep. I 19, 8 prosiliet s. II 7, 74
prospectat e. 2, 12
prospera IV 14, 37 prosperam IV 6, 39
prosperes c. s. 18
prospicit ep. I 10, 23 prospiciens III 2, 8 25, 10
prostes ep. I 20, 2
prosum prodest I 28, 4 s. I 2, 113 ep. I 1, 25 prosunt I 26, 10 ep. I 6, 46 ep. II 2, 177 proderat e. 17, 60 prosit ep. I 16, 72 a. 410 prodesse ep. I 17, 11 a. 333 profore ep. I 8, 11

proterit IV 7, 9 proteret III 5, 34 Proteus I 2, 7 s. II 3, 71 Protea ep. I 1, 90
protervitas I 19, 7
protervus e. 16, 22 protervae III 14, 26 ep. I 7, 28 protervo III 11, 11 protervum I 17, 24 protervā II 5, 15 protervi I 25, 2 protervis I 26, 2 a. 233
protinus III 3, 30 s. II 5, 21 ep. I 12, 8 18, 67
protrusit ep. I 20, 15
prout s. II 6, 67
provehunt III 4, 66
providisset ep. I 7, 69 provisae ep. I 18, 109 provisam a. 311
providus III 27, 8 ep. I 2, 19 provida III 5, 13
provisor a. 164
provocat s. I 4, 14 provoces e. 8, 19
proximus s. I 9, 54 s. II 6, 9 ep. I 18, 84 proxima s. I 5, 45 proximum *(acc. neutr.)* III 24, 47 proxima a. 338 proximos I 12, 19 II 18, 23
prudens I 3, 22 III 29, 29 IV 9, 35 e. 17, 47 s. I 10, 88 s. II 3, 206. 212 5, 58 7, 66 ep. I 16, 32 ep. II 2, 18 a. 445. 462 prudentem s. II 3, 89 ep. II 2, 155
prudentia ep. I 11, 25
pruinis *(abl.)* I 4, 4
prunae s. I 5, 36
prunum pruna *(acc.)* ep. I 16, 9
psallimus ep. II 1, 33 psallere IV 13, 7
ptisanarium *(acc.)* s. II 3, 155
pubes I 25, 17 II 8, 17 III 5, 18 IV 4, 46 pube e. 16, 7
publicus ep. II 1, 92 publica II 8, 8 a. 131 publicum *(acc.)* IV 2, 42 *(neutr.)* *III 24, 4 publico II 15, 18 publicas II 1, 10 publica ep. I 1, 77 ep. II 1, 3 a. 397 publicis *(fem.)* IV 8, 13
Publius Publi *(voc.)* s. II 5, 32
pudens a. 88 pudenter ep. I 17, 44 a. 51
pudet I 35, 33 e. 11, 7 ep. I 14, 36 19, 42 pudendā II 4, 20
pudibunda a. 233
pudica e. 2, 39 17, 40 s. II 5, 77 pudicae III 5, 41 pudico ep. I 20, 3 pudicum IV 7, 25 s. I 6, 82 ep. I 16, 36 pudicis *(abl. fem.)* IV 9, 23
pudor I 6, 9 24, 1. 6 III 5, 38 c. s. 57 e. 11, 18 s. I 6, 57 s. II 3, 39 ep. I 16, 24 18, 24 ep. II 1, 259 a. 135 pudori II 4, 1 a. 406 pudorem ep. I 9, 12 18, 77 ep. II 1, 80
puella IV 11, 22 e. 3, 21 s. I 2, 72 ep. I 5, 27 ep. II 1, 99. 132 puellae I 9, 22 IV 9, 12 e. 11, 27 ep. I 18, 74 puellam s. I 5, 82 puellae IV 11, 10 s. I 1, 85 s. II 3, 130 puellarum II 5, 21 s. II 3, 325 puellis III 26, 1 s. I 6, 31 puellas III 11, 23 22, 2 c. s. 36 puellae III 14, 10 puellis II 13, 25 e. 11, 4
puer I 5, 1 9, 16 13, 11 19, 2 29, 7 30, 5 II 11, 18 III 2, 2 12, 4 24, 55 IV 1, 15. 29 8, 23 e. 5, 12. 32. 83 6, 16 s. I 2, 117 s. II 2, 87. 112 4, 78 7, 109 8, 10 ep. I 2, 68 7, 52 18, 55. 72 ep. II 2, 197 a. 158. 413 pueri e. 11, 28 s. II 3, 289 ep. I 18, 74 ep. II 1, 126 puero III 9, 16 IV 10, 7 s. I 9, 10. 30 s. II 3, 258 ep. II 1, 122 a. 177 puerum I 10, 10 32, 10 III 4, 12 IV 6, 37 s. I 4, 121 6, 76 s. II 3, 290 5, 49 ep. I 18, 13 ep. II 2, 2 a. 340 puer I 27, 20 38, 1 III 14, 17 19, 10 e. 9, 33 13, 12 s. I 10, 92 s. II 1, 60 puero s. I 4, 97 a. 174 pueri III 27, 21 IV 1, 25 s. I 1, 85 3, 134 5, 11 6, 73. 109 s. II 3, 130 8, 70. 86 ep. I 1, 59 ep. II 1, 109 a. 325. 456 puerorum c. s. 71 s. I 4, 27 s. II 3, 325 ep. I 1, 62 pueris II 18, 34 III 1, 4 IV 11, 10 s. I 1, 25 5, 11 s. II 3, 170 ep. I 1, 26 2, 44 7, 7. 17 ep. II 2, 142 pueros I 12, 25 III 3, 68 IV 4, 28 6, 18 c. s. 6. 34 s. I 4, 38 ep. I 18, 62 20, 17 a. 83. 185 pueri I 19, 14 21, 2 III 14, 10 IV 6, 31 s. II 2, 128 pueris IV 9, 24 e. 11, 4 s. I 6, 116 s. II 8, 81 ep. II 1, 132. 142
puerilius *(acc. neutr.)* s. II 3, 250
puerpera e. 17, 52 puerperae *(nom.)* IV 5, 23

puertiae I 36, 8
puga s. I 2, 133
pugil s. II 3, 30 pugilem IV 2, 18 3, 4 a. 84 pugiles *(acc.)* ep. II 1, 186
pugna ep. I 18, 61 pugnae I 15, 25 III 20, 11 IV 4, 12 *(dat.)* II 19, 27 pugnam s. I 5, 52. 56 pugnā ep. I 10, 34 pugnas I 2, 23 II 13, 31
pugnax IV 6, 8 ep. I 1, 49 pugnacīs III 3, 27
pugno pugnat III 5, 31 s. I 7, 19 ep. I 1, 97 pugnabant s. I 3, 102 pugnavit IV 9, 19 pugnent s. II 7, 99 pugnare I 27, 2 pugnantia *(acc.)* s. I 1, 102 2, 73 pugnata *(acc.)* III 19, 4 ep. I 16, 25
pugnus pugno *(abl.)* III 12, 8 pugnis *(abl.)* I 12, 26 s. I 2, 66 3, 101 s. II 1, 27
pulcher IV 4, 39 s. I 10, 17 ep. I 1, 107 19, 45 ep. II 2, 4 pulchra I 36, 10 ep. I 11, 17 pulchrum ep. I 2, 3. 30 pulchri ep. I 18, 74 *(neutr.)* s. I 1, 44 pulcher IV 2, 47 pulchra ep. I 16, 60 pulchrā I 16, 1 pulchrae s. I 2, 89 pulchris *(fem.)* s. II 3, 95 pulchra III 10, 6 s. I 10, 6 ep. I 8, 3 14, 21 ep. II 1, 72 a. 99 pulchris *(fem.)* IV 13, 8 ep. I 18, 23 pulchrior I 16, 1 II 8, 7 III 9, 21 IV 4, 65 e. 14, 13 pulchrius ep. I 15, 41 pulcherrimus s. I 5, 89 pulchrē s. I 9, 62 s. II 8, 19 a. 428
pullum s. I 3, 45. 92 pullo s. II 2, 121 pullis e. 1, 19 pullos ep. II 2, 163 pullis s. II 3, 314
pullus pulla e. 16, 46 pullam s. I 8, 27 pullā s. I 25, 18
pulmentaria *(acc.)* s. II 2, 20
pulmentum pulmenta *(acc.)* s. II 2, 34 ep. I 18, 48
pulpita *(acc.)* ep. I 19, 40 ep. II 1, 174 a. 215. 279
pulsat I 4, 13 s. I 1, 10 pulses s. II 6, 30 pulset ep. II 2, 216 pulsanda I 37, 2
pulvillos e. 8, 16
pulvinar *(acc.)* I 37, 3
pulvis IV 7, 16 s. I 4, 31 ep. I 17, 7 pulveris I 8, 4 28, 3 s. II 8, 55 pulverem I 1, 3 III 3, 21 pulvere I 6, 14 15, 20 28, 36 II 1, 22 IV 6, 12 s. II 3, 251 ep. I 1, 51 pulveres *(acc.)* e. 17, 48
pumice ep. I 20, 2 pumicibus *(abl.)* I 11, 5
punctum *(acc.)* a. 343 puncto ep. II 2, 99. 172
puniceae IV 10, 4
punico *(abl. neutr.)* e. 9, 27
Punico III 6, 34 Punicis *(neutr.)* III 5, 18 Punica ep. II 1, 162
Pupius Pupi *(gen.)* ep. I 1, 67
pupillo ep. II 1, 123 pupillis ep. I 1, 22
puppes e. 9, 20 puppibus I 14, 14
pupulae *(nom.)* e. 5, 40
purgantem ep. I 7, 51 purgor a. 302 purgatum *(acc.)* s. II 3, 27 purgatam ep. I 1, 7
purpurae e 5, 7 *(dat.)* e. 2, 20 purpurā II 16, 7 purpurae IV 13, 13 purpurarum III 1, 42 purpuras II 18, 8
purpureus III 15, 15 a. 15 purpureum *(acc.)* ep. I 17, 27 *(neutr.)* II 12, 3 purpureo II 5, 12 purpureā s. II 6, 106 purpureo III 3, 12 s. II 8, 11 purpurei I 35, 12 purpureis *(abl.)* IV 1, 10
purus I 22, 1 s. I 6, 69 pura II 5, 19 purum s. II 3, 213 puri *(neutr.)* s. I 3, 14 purae III 16, 29 puro III 19, 26 ep. II 2, 120 purum *(neutr.)* I 34, 7 puro III 4, 61 29, 45 *(neutr.)* III 10, 8 s. I 6, 64 ep. I 2, 67 purae e. 17, 49 ep. II 2, 71 puris s. II 4, 75 *(abl. fem.)* e. 2, 15 s. I 4, 68 *(neutr.)* s. I 4, 54 purior s. I 9, 49 ep. I 10, 20 16, 13 purē s. I 2, 100 ep. I 1, 37 18, 102 purius I 19, 6
pus *(acc.)* s. I 7, 1
pusilli s. I 4, 17 pusillo s. I 5, 69
puteal *(acc.)* s. II 6, 35 ep. I 19, 8
puteo putet s. II 2, 42 putuit s. II 4, 66 putere ep. I 19, 11
putescit s. II 3, 194
puteum ep. II 2, 135 a. 459 puteos ep. I 15, 15
putidam e. 8, 1 putida s. II 7, 21 putidius s. II 3, 75

puto putas s. I 2, 77 3, 23 s. II 2, 18 3, 302 5, 76 ep. I 1, 101 *6, 31 12, 11 14, 21 18, 106 putat s. II 1, 3 3, 178 ep. II 1, 167 2, 168 putant ep. II 1, 84 putem ep. II 2, 54 a. 266 putes s. I 1, 121 4, 42 s. II 3, 307 7, 4 ep. I 16, 20 ep. II 1, 202. 208 putetis s. I 10, 21 putaret ep. II 1, 199 puta s. II 5, 32 putato s. II 3, 161 ep. I 7, 69 putando *(abl.)* IV 11, 30 putatur ep. I 18, 43 putetur ep. II 1, 77 putarer ep. I 9, 8
putrescat s. II 3, 119
putris putre *(acc.)* ep. I 10, 49 putres e. 8, 7 putris I 36, 17
Pyladen s. II 3, 139
Pylium *(acc.)* I 15, 22
pyramidum III 30, 2
Pyrrha *(voc.)* I 5, 3
Pyrrhae I 2, 6
Pyrrhia ep. I 13, 14
Pyrrhum III 6, 35
Pyrrhus Pyrrhe III 20, 2
pyrum *v.* pirum
Pythagorae e. 15, 21 *(dat.)* s. II 6, 63 Pythagoran s. II 4, 3
Pythagorea *(neutr.)* ep. II 1, 52
Pythia *(acc. neutr.)* a. 414
Pythias a. 238
Pythius I 16, 6

Q.

qua III 3, 46. 48 8, 25 14, 19 30, 10. 11 IV 2, 59 14, 5 s. I 2, 50 8, 15 s. II 2, 65 ep. I 2, 65 ep. II 2, 170 quacumque s. I 6, 31. 111 quadam *ep. I 1, 32
quadra ep. I 17, 49
quadrante s. I 3, 137 s. II 3, 93
quadrigis II 16, 35 ep. I 11, 29
quadrimum *(acc. neutr.)* I 9, 7
quadringentis *(neutr.)* ep. I 1, 58
quadro quadrat ep. I 6, 35 quadrata *(acc.)* ep. I 1, 100
quaero I 16, 26 III 27, 55 29, 56 s. II 3, 188. 253 quaeris IV 1, 12 s. I 2, 114 ep. I 1, 2 10, 8 quaerit III 6, 25 29, 22 IV 5, 16 e. 2, 70 s. I 2, 85 s. II 8, 81 ep. I 7, 79 19, 30 a. 167. 170 quaerimus III 24, 32 ep. I 17, 39 quaeritis e. 16, 16 quaerunt I 17, 6 quaerebat s. I 5, 66 quaesivere s. I 4, 46 quaesierat ep. I 15, 32 quaeram s. I 4, 64 9, 58 ep. I 6, 42 quaeres s. II 7, 69 quaeret III 24, 27 e. 15, 14 ep. I 8, 3 quaerat s. I 2, 23 ep. I 3, 16 quaeramus s. I 1, 27 quaesieris I 11, 1 quaere II 1, 40 s. II 2, 20 ep. I 6, 29 7, 53 17, 62 quaerere I 9, 13 II 11, 4 IV 4, 21 s. I 2, 113 6, 37 10, 57 s. II 3, 20 ep. I 7, 57 ep. II 1, 162 2, 45 quaerendi s. I 1, 92 6, 32 quarens I 37, 22 s. I 9, 8 s. II 1, 77 7, 114 quaerenti I 23, 2 e. 12, 17 s. II 8, 2 quaerentem III 4, 39 quaerentes s. I 4, 77 quaeritur ep. I 2, 44 quaesita s. II 4, 46 qnaesitum a. 409 quaesitam III 30, 15 quaesitis *(dat. neutr.)* s. II 6, 82 *(abl. neutr.)* s. I 1, 38 quaerenda s. I 6, 100 ep. I 1, 53 10, 13
quaeso s. I 10, 51
quaestor s. I 6, 131
quaestus s. II 6, 19 quaestu s. I 2, 19
qualis III 20, 15 IV 1, 3 14, 20 e. 2, 41 6, 5. 13 ep. I 15, 2 a. 127 quale e. 5, 13 s. I 10, 62 qualem IV 4, 1. 13 s. I 3, 63 ep. I 18, 76 quale I 22, 13 e. 5, 59 s. II 3, 252 quali s. I 6, 7. 32. 33 s. II 2, 63 4, 50 quales e. 8, 8 qualia s. II 4, 2 8, 8 quales s. I 5, 41 ep. II 1, 229
qualiscumque qualiacumque s. I 10, 88
qualum III 12, 4
quam I 7, 12 11, 8 13, 8 24, 10 33, 9 36, 7 II 2, 10 13, 21 III 3, 51 5, 53 16, 26. 41 IV 8, 20 11, 30 e. 2, 55 5, 81 10, 12 12, 6. 7. 20. 24 s. I 1, 48. 56 2, 20. 59. 66. 79. 105. 124 3, 27. 67 6, 20. 110 10, 66 s. II 1, 21 2, 24. 91. 140 3, 60. 135 4, 66 5, 35 6, 97 8, 90 ep. I 6, 16. 23 7, 18. 83 8, 7 10, 21. 29. 46. 48 13, 7 16, 19 18, 27 ep. II 1, 91. 174. 215. 249. 251. 263 2, 54. 128 a. 36. 88. 130. 181. 290. 322. 442

quamquam I 28, 35 II 19, 25 III 9, 21 16, 33 21, 9 s. I 1, 24 s. II 1, 23 2, 41 ep. II 1, 124
quamvis I 14, 11 28, 11 III 7, 25 10, 13 11, 17 IV 2, 39 6, 6 s. I 3, 15. 129 s. II 1, 74 2, 29 4, 90 5, 15 ep. I 14, 6 17, 1. 22 18, 59. 92. 113. 168 a. 355. 366
quando I 24, 8 III 17, 2 e. 9, 1 16, 27 s. II 2, 42 5, 9 6, 60. 63. 93 7, 5. 69
quandocumque s. I 9, 33 ep. I 14, 17 16, 58
quandoque IV 1, 17 2, 34 a. 359
quantulum *(acc. neutr.)* s. II 3, 124
quantus I 15, 9 e. 10, 7. 15 s. II 4, 81 ep. II 1, 173 quanta e. 4, 1 11, 8 s. II 2, 1 3, 317 quantum s. I 2, 52 6, 127 8, 19 quanti *(neutr.)* s. I 6, 112 s. II 3, 156 ep. I 9, 2 quantae *(dat.)* ep. I 3, 31 quantum *(neutr.)* I 27, 6 II 5, 17 III 19, 1 e. 5, 35 17, 31 s. I 1, 62 8, 46 s. II 2, 127 3, 87 5, 80 8, 56 ep. I 1, 28 7, 16 20, 22 quanto III 27, 16 ep. I 1, 44 ep. II 2, 93 quantā I 27, 19 quanto III 16, 21 20, 1 s. I 1, 59 2, 15. 47. 73 3, 83 s. II 1, 21 2, 127 4, 85 7, 18 ep. II 1, 170 2, 93. 147 a. 140 quanta s. I 5, 43 quantas ep. II 1, 118 quanta I 15, 10 s. II 2, 70 quantis *(fem.)* IV 14, 19
quantumvis ep. II 2, 39
quare s. I 2, 77 9, 53 s. II 2, 103 3, 46. 126. 176 ep. II 2, 96
quartana s. II 3, 290
quartus quarta a. 192 quartae s. II 5, 100 quartam s. I 6, 122 quartā s. I 5, 23 9, 35 a. 258
quassus quassā s. II 5, 36
quatenus III 24, 30 s. I 1, 64 3, 76 s. II 4, 57
quater I 31, 13 s. II 3, 1 7, 76 ep. I 20, 27
quaternos s. I 4, 86
quatit I 16, 5 III 3, 4 29, 53 ep. II 2, 84 quatiunt I 4, 7 25, 1 quatiam I 18, 12 quaties I 12, 58 quatient *IV 1, 28 ep. I 10, 31 quateret IV 6, 7 quassas I 1, 18 IV 8, 32
quattuor s. I 3, 8 5, 86 ep. II 1, 189
que I 1, 4. 5. 24. 31 2, 16. 38. 45 3, 3. 32 4, 2. 6. 14. 16 5, 6 6, 10 7, 9. 18. 21. 26. 30 9, 3. 19. 23 10, 6. 15. 18 12, 10. 15. 25. 30. 37. 40 14, 6. 18 15, 12. 14. 18. 34 16, 20. 28 17, 4. 20. 28 18, 6. 16 19, 2. 14 21, 3. 10. 11. 12. 14 22, 1. 19 24, 7 25, 3 27, 3. 16 28, 1. 5. 8. 9. 15. 27. 29. 32. 34 29, 4 30, 1. 6. 8 31, 16 32, 9. 11 34, 8. 11 35, 11. 16. 20. 32. 34. 40 36, 9 37, 11. 14 II 1, 2. 20. 31 2, 19. 22 3, 9. 18 4, 21 5, 24 6, 8. 15. 17 7, 4. 18 8, 7. 11. 22 9, 21. 23 10, 11 11, 8. 16 12, 6. 9. 11 13, 4. 20. 23 14, 4. 8. 14. 19 15, 4. 12 16, 33 17, 4. 16. 24. 31 18, 10. 16. 20. 28. 34 19, 3. 6. 10. 14. 24. 26. 28. 32 20, 4. 11. 12. 15. 16. 20. 22 III 1, 4. 12. 20. 23. 30. 36. 44 2, 5. 23. 28 3, 19. 23. 29. 38. 40. 43. 56. 59. 68 *4, 4. 11. 15. 43. 46. 51. 55. 63. 74 5, 4. 7. 11. 23. 36. 42. 47 6, 3. 20. 35. 36 8, 3 9, 18. 20 11, 3. 10. 13. 19. 21. 28 12, 7 14, 9 15, 3 16, 2. 18. 29 18, 3 21, 18. 22. 23 22, 1. 3 23, 4. 16 24, 15. 39. 44. 56. 61 25, 15 26, 3 27, 4. 15. 21. 27. 35. 54. 65. 70 28, 4. 14 29, 12. 14. 22. 23. 28. 31. 37. 39. 42. 47. 55. 60. 64 30, 2. 6 IV 1, 22 2, 7. 11. 23. 28. 30. 35. 38. 41. 43. 49. 51. 53 4, 7. 23. 34. 49. 60. 67 5, 13. 18 6, 2. 11. 21. 30. 31. 39 7, 2. 5 8, 1. 16. 23 9, 7. 8. 11. 15. *20. 24. 27. 35. 36. 39. 49. 50 11, 17. 23 12, 11. 19. 26 13, 4. 21 14, 4. 11. 15. 27. 31. 39. 42. 44. 46. 50 15, 11. 14. 25. 27. 31 c. s. 1. 6. 10. 17. 19. 22. 23. 25. 26. 29. 33. 37. 49. 50. 53. 54. 57. 59. 62. 67. 69. 73. 74 e. 1, 31 2, 7. 13. 27. 30. 35. 45. 65 4, 15 5, 20. 21. 33. 46. 79. 87. 93 7, 16. 17 8, 5. 9 9, 15. 19. 27. 37 10, 6. 16 12, 10. 11. 12. 26 13, 2. 4. 17 15, 9. 20. 22 16, 6. 8. 10. 13. 30. 34. 46. 50. 53 17, 7. 19. 29. 43. 50. 72. 75. 80 s. I 1, 9. 29. 76 *(bis)*.

83. 89. 92. 105. 107. 110 2, 6. 39. 45. 50. 53. 56 *(bis)*. 65. 66. 71. 73. 80. 85. 104. 110. 116. 119. 123 3, 24. 52. 59. 62. 78. 81. 97. 103. 104. 112. 115. 131. 135. 141. 142 4, 1. 7. 17. 37. 58. 61. 66. 69. 72. 73. 75. 83. 90. 96. 97. 109. 115. 117. 118. 120. 127 5, 14. 19. 20. 22 *(bis)*. 24. 32. 36. 40. 46. 48. 52. 69. 75. 85. 98 *(bis)*. 104 *(bis)* 6, 18. 20. 25. 43. 44. 61. 74. 78. 89. 91. 109. 113. 115. *126. 129. 131 7, *7. 23. 24. 28 8, 3. 5. 7 11. 17 *(bis)*. 22. 24. 35. 39. 42. 50 *(bis)* 9, 4. 55 10, 27 *(bis)*. 36. 40. 63. 67. 81. 85. 90 s. II 1, 3. 9. 22. 25. 50. 68. 69. 75. 83 2, 3. 4. 21. 42. 46. 49. 70. 75. 84. 95. 109. 110. 136 3, 3. 7. 16. 24. 32. 55. 57. 95. 109. 110. 115. 125. 130. 131. 144. 146. 157. 162. 171. 182. 195. 200. 208. 216. 266. 271. 288. 294 4, 3 *(bis)*. 65. 68. 77. 85. 88. 92 5, 4. 6. 22. 30. 57. 63. 68. 69. 77. 99. 102. 110 6, 15. 17. 19. 21. 27. 58. 60. 63. 65 *(bis)*. 66. 76. 85. 89. 92. 100. 104. 108. 110. 113. 116 7, 31. 35. 41. 44. 54. 58. 66. 68. 69. 75. 76 *(bis)*. 83. 90. 94. 96. 99. 108. 113. 115 8, 12. 40. 65. 70. 76. 82 ep. I 1, 17. 20. 23. 24. 26. 27. 33. 43. 44. 55. 56. 57. 79. 81 2, 10. 20. 24. 28. 44 3, 3. 5. 15 4, 5. 7. 12 5, 5. 10. 13. 15. 26 *(bis)*. 27 6, 2. 14. 17. 25. 36. 38. 53. 59. 61. 65. 66 7, 3. 5. 8. 12. 30. 37 *(bis)*. 46. 58. 77. 78. 89. 90. 91. 94 *(bis)*. 97 8, 2. 5. 14 9, 4. 13 10, 5. 7. 10. 13. 23. 36 11, 1. 9. 11 12, 5. 13. 27 13, 1. 4. 8. 17. 19 14, 8. 19. 27. 32. 38 15, 6. 9. 17. 20. 24. 31 16, 20. 21. 25. 30. 35. 38. 41. 42. 49. 50. 61. 70. 72. 74 17, 7. 10. 11. 29. 51. 57 18, 6. 8. 23. 38. 45. 46. 50. 59. 68. 81. 89. 90. 98 19, 4. 8. 13. 14. 16. 24. 34 *(bis)*. 36 20, 1. 23 ep. II 1, 7. 11. 16. 20. 21. 37. 45. 49. 61. 64. 72. 75. 79. 88. 89. 92. 97. 102. 109. 117. 126. 139. 147. 153. 155. 160. 167. 182. 184. 190. 204. 230. 235. 247. 249. 252. 253. 255. 262 2, 1. 5. 47. 50. 58. 64. 66. 72. 82. 92. 120. 121. 126. 130. 136. 137. 144 *(bis)*. 145. 156. 193. 198. 209 a. 11 *(bis)*. 27. 28. 37. 46. 51. 52. 54. 55. 58. 62. 63. 65. 70. 73 *(bis)*. 80. 83. 86. 87. 94. 113. 123. 128. 130. 132. 145. 157. 162. 165. 166. 171. 172. 174. 177. 178. 183. 193. 196. 199. 200. 202. 203. 207 *(bis)*. 209. 211 *(bis)*. 212. 214. 215. 218. 224. 235. 239. 241. 242. 247. 255. 261. 265. 274. 277. 278. 280 *(bis)*. 283. 299. 307. 311. 317. 319. 321. 322. 336. 344. 349. 358. 377. 380. 384. 388. 391. 393. 402. 405. 413. 415. 425. 440. 444. 452. 455. 456. 463. 466. 474. 475

que . . que (= et . . et) I 26, 12 35, 10 II 1, 3 III 4, 19. 47 IV 2, 22 4, 55 c. s. 47. 66 s. I 1, 76 2, 56 4, 117. 118 5, 98. 104 6, 65 8, 17. 50 10, 27 s. II 4, 3 ep. I 7, 37. 94 19, 34 ep. II 2, 144 a. 11. 73. 207. 211. 280

queo non quis s. II 7, 92 queam s. II 4, 95 5, 2 queas s. II 5, 10 ep. I 18, 97 queat s. I 3, 15 queamus s. I 1, 119 queant e. 11, 25

querceta II 9, 7

quercus ep. I 16, 9 *(acc.)* I 12, 12 III 23, 10 IV 13, 10

querelam III 11, 52 querelā a. 98 querelarum II 9, 18 querelas III 21, 2 ep. I 12, 3 querelis II 17, 1

querimonia a. 75 querimoniae *(nom.)* II 20, 22 III 24, 33 querimoniis *(abl.)* I 13, 19

queror quereris ep. II 2, 24 queritur ep. I 7, 49 17, 53 queruntur e. 2, 26 querebar e. 11, 12 queratur s. II 3, 55 querenti I 2, 17 III 27, 66 querentem II 13, 24 questus e. 5, 11 s. I 6, 87 questae I 2, 6

querulus a. 173 querulae III 7, 30

questu I 25, 16

qui *(relat.)* I 1, 19 3, 10. 18. 19 5, 9. 10 10, 2 12, 14. 15 32, 6 36, 4 II 13, 10 14, 7 20, 17 III 2, 26 4, 45 *(bis)*. 61. 62 5, 33. 35 17, 6 19, 13 26, 5 IV 2, 55 4, 41 6, 26 8, 18 9, 47 10, 4 11, 15 12, 18 14, 26. 45. 47 c. s. 9. 63 e. 1, 18 11, 3 14, 11 *16, 15 s. I 1, 11. 16. 28. 49. 59. 81.

117 2, 25. 49. 56 3, 4. 9. 10. 69. 73. 80. 87. 116. 117. 124 4, 81. 82. 83. 84. 85. 88 5, 92 6, 15. 17. 34. 63. 71. 83. 120 7, 6. 34 9, 46. 55. 62 s. II 1, 65 2, *65. 108. 110 3, 40. 53. 96. 100. 109. 143. 158. 208. 221. 236. 281. 288. 298 4, 15. 22. 55 5, 15. 29 6, 9. 11 7, 16. 20. 79. 81. 83. 109. 110 8, 25 ep. I 1, 7. 65. 68 2, 3. 19. 40. 41. 51. 59. 62 3, 10 4, 9 5, 25 6, 9. 50. 51. 56. 58 7, 96 10, 26. 29. 39 14, 13. 20 15, 28. 29 16, 28. 33. 41 *(bis)*. 65. 66. 67 17, 10. 15. 37. 38. 48. 53 18, 53. 56. 65. 81. 111 19, 22 20, 15 ep. II 1, 10. 13. 36. 39. 40. 44. 48. 56. 111. 115. 211. 233. 238 2, 11. 40. 109. 124. 129. 131. 133. 135. 160. 182. 187 a. 15. 21. 29. 140. 142. 158. 220. 302. 312. 343. 356. 357. 379. 382. 412. 414. 419. 422. 460. 467 quae I 2, 10 3, 5 11, 5 14, 17 25, 5. 14 26, 6 35, 1 37, 21 III 11, 9. 37 22, 2 23, 9 26, 9 27, 33. 41 28, 13 IV 3, 18 4, 53 7, 8 10, 7 13, 19. 20 15, 19 c. s. 69 e. 5, 45. 51. 94 8, 13 12, 16 17, 76 s. I 1, 36 2, 121 3, 8. 14. 118 4, 141 5, 15. 51 6, 26 8, 31. 32 9, 54 s. II 2, 73. 94 3, 265 5, 81 ep. I 1, 63 4, 14 6, 2. 35 10, 21. 23 14, 25 18, 7 ep. II 1, 153 a. 190. 305. 361. 364 quod I 32, 2 II 16, 25 III 1, 25 4, 13 16, 44 29, 32 c. s. 26 e. 2, 28 9, 35 *16, 15 s. I 1, 43 4, 51. 58 6, 41. 44. 60. 123 10, 22. 69 s. II 2, 102 3, 103 6, 13. 27. 30. 72 7, 3. 40. 78 8, 12. 50 ep. I 1, 24 2, 46 4, 3 8, 8 15, 19 *(bis)*. 20. 21. 35 18, 17. 107. 108 ep. II 1, 83. 115. 179. 264 2, 52. 81. 172 a. 195 cuius e. 12, 19 a. 7 *(fem.)* ep. I 14, 25 *(neutr.)* s. II 2, 59 cui I 24, 6 II 1, 15 16, 13 *17, 25 III 1, 17 6, 27 13, 4 16, 43 27, 7 29, 42 IV 4, 2 12, 11 e. 9, 25 s. I 4, 43 *(bis)* 5, 68 6, 106 7, 30 s. II 1, 20 2, 56 3, 118 6, 43 ep. I 1, 50. 51. 85 2, 46 4, 9 6, 53. 54 10, 42 12, 4 14, 11 ep. II 2, 139. 151 a. 40 *(fem.)* I 24, 3 33, 10 c. s. 41 ep. I 2, 30 7, 32 *(neutr.)* s. I 4, 140 ep. I 6, 64 quem I 2, 38 4, 10 9, 14 15, 29 16, 2 II 5, 21 20, 6 III 2, 11 3, 32 7, 1 IV 2, 6 3, 1 5, 9 6, 1 11, 21 14, 7 e. 12, 23 17, 9. 10 s. I 1, 35. 87 2, 21. 117 4, 55 6, 46 10, 63 s. II 1, 41 2, 34 3, 43. 196. 222 4, 92 6, 42 7, 76. 84. 88 8, 93 ep. I 1, 93 7, 33. 90 10, 30 14, 2. 32. 33. 34 16, 57 17, 25 18, 21 *(bis)*. 22. 23. 24. 79. 105 19, 30 ep. II 1, 177. 201. 260 a. 72. 348. 358. 435. 453. 475 quam I 2, 34 6, 3 15, 6 24, 16 II 3, 18 12, 17 III 22, 6 e. 12, 25 13, 13 16, 3 s. I 1, 1 s. II 2, 28. 87 3, 68 5, 78 8, 53 ep. I *2, 65 7, 4 14, 44 ep. II 1, 259 quod I 20, 2 22, 19 II 16, 31 III 29, 48 30, 3 IV 8, 21 e. 1, 33 5, 57 8, 19 s. I 1, 16. 94 2, 84 3, 85. 126 4, 11. 101. 108 5, 87 9, 19. 25. 30. 37 10, 47 s. II 3, 66. 76. 138. 141. 178. 190. 253 4, 65. 69 5, 84 6, 109 7, 25. 56 8, 12. 45 ep. I 1, 24. 73. 98 *(bis)* 2, 60 7, 94 11, 17. 29 16, 17 17, 5. 39 ep. II 1, 49. 87. 92. 100. 101. 263 2, 63. 64. 158 a. *23. 168. 292. 390. 418 quo I 3, 15 4, 19 34, 9. 10 II 7, 6 III 9, 15 IV 2, 37 14, 34 s. I 4, 29. 122 6, 15. 36 8, 15 9, 49 s. II 3, 291 ep. I 2, 69 7, 14 16, 42. 43 *(bis)* 20, 28 qua III 9, 11 IV 11, 5 e. 1, 10 2, 21 10, 10 s. I 2, 48 s. II 1, 64 ep. I 2, 6. *65 quo I 2, 22 27, 11 III 3, 21 c. s. 5 e. 11, 5 s. I 2, 6. 85 4, 56 6, 124 7, 11 s. II 1, 32. 50 3, 34. 137 5, 62 6, 41 ep. I 2, 65 6, 10 ep. II 2, 153 qui I 9, 9 IV 15, 21 s. I 1, 30 2, 28. 38 4, 74. 75 6, 4 s. II 3, 47. 230 ep. I 1, 77 6, 4 11, 27 15, 8 ep. II 1, 214 2, 106. 182 a. 38. 288 *(bis)*. 456 quae *(fem.)* III 11, 41 IV 3, 10 10, 3 12, 1 s. I 8, 19 quae *(neutr.)* I 19, 12 III 11, 29 e. 16, 13. 35 s. I 2, 92. 100 10, 38. 72 s. II 4, 87 6, 46.

105 7, 106 ep. I 1, 23. 36 2, 38 8, 11 *(bis)* 13, 17 19, 3 ep. II 2, 36 a. 70. 71. 181 quorum I 12, 27 III 24, 10 s. I 4, 2 s. II 4, 47 ep. I 15, 45 quarum s. I 2, 29 quorum e. 16, 65 quibus I 5, 12 7, 5 31, 9 III 11, 7 24, 12 IV 4, 18 c. s. 7 e. 1, 5 16, 39 s. I 4, 39 7, 11 10, 16. 88 s. II 1, 1. 8. 48 4, 38 *(bis)* ep. I 1, 20 a. 248 *(neutr.)* II 4, 12 a. 347 quīs s. I 3, 96 4, 72 5, 42 9, 27 *(neutr.)* s. I 4, 130 quos I 1, 3 13, 18 14, 10 II 5, 14 III 3, 11 4, 8 IV 2, 14. 17 4, 51 5, 26 11, 35 s. I 1, 89. 107 3, 109. 134 4, 24 5, 78 *(bis)* 10, 17. 87 s. II 3, 129. 185 8, 22 ep. I 1, 22. 79 12, 1 ep. II 1, 42 quas I 16, 9 II 14, 22 IV 4, 74 8, 6 15, 13 e. 2, 37 5, 21 s. I 2, 48 6, 77. 107 s. II 3, 96 8, 22 ep. II 1, 24 a. 352 quae I 13, 15 18, 14 22, 7 31, 7 II 12, 21. 27 III 29, 54 IV 7, 20 8, 14 9, 1 12, 21 13, 14 c. s. 3. 49 e. 9, 9 s. I 3, 102 4, 56. 57 5, 46 9, 5 s. II 2, 2 3, 190. 322 4, 23 7, 45 8, 80 ep. I 1, 12. 42. 47. 72 2, 24 4, 9 7, 20 8, 11 10, 9 14, 19. 21 17, 3 *18, 111 ep. II 1, 21. 70. 73. 82 *(bis)*. 84. 208. 246 2, 117. 119 a. 149. 181. 184. 277 quibus s. I 4, 81 4, 87 *(fem.)* s. II 5, 2 6, 65 ep. I 1, 34 ep. II 1, 204 *(neutr.)* e. 5, 63 11, 22 s. I 3, 103 quīs *(neutr.)* e. 11, 9 s. I 1, 75

qui *(interrog. orat. dir.)* II 1, 33 e. 12, 7 quae I 29, 5 II 1, 36 IV 14, 1 e. 17, 36 s. II 7, 70 quod e. 17, 36 quem I 12, 1. 3 quod II 1, 34 quo s. I 6, 29 ep. I 1, 90 6, 8 *(bis)* quā I 2, 26 s. II 3, 301 quo s. II 3, 295 7, 22 qui s. I 5, 43 quae *(fem.)* ep. II 1, 200 2, 53 *(neutr.)* II 1, 33 quibus *(fem.)* I 35, 7 quos III 25, 2 ep. II 1, 41 quas s. II 6, 29 quae III 25, 2 ep. I 3, 21 quibus *(neutr.)* III 25, 3 *(orat. obl.)* quae s. II 2, 1 4, 45 6, 76 8, 5 ep. I 15, 1 quod ep. I 15, 1 a. 314 *(bis)* cuius *(fem.)* ep. I 7, 54 quem I 11, 1 s. I 1, 73 2, 111 quo I 38, 3 III 10, 5 s. I 5, 53 6, 36 ep. I 1, 13 *(bis)* 6, 8 *(bis)* 7, 54 *(bis)* 12, 25 18, 53. 68 a. 74. 313 *(bis)* quā I 27, 12 III 3, 55. 56 s. II 5, 10 ep. I 18, 97 quo I 27, 11 III 19, 5 s. I 4, 99 7, 2 8, 40 s. II 3, 21. 306 4, 8 ep. I 8, 13 17, 2 ep. II 1, 171 quae *(fem.)* ep. I 12, 16 a. 314 quorum ep. I 15, 2 quibus *(neutr.)* IV 11, 13 quae III 5, 49 s. II 2, 70 ep. II 1, 106 quibus *(fem.)* ep. I 3, 1 quīs s. II 8, 13

qui *(adv.)* s. I 1, 1. *108 3, 128 10, 21 s. II 2, 19 3, 108. 241. 260. 275. 311 7, 96. 105 ep. I 6, 42 16, 63 *(bis)* ep. II 2, 90 a. 462

quia I 12, 31 IV 9, 28 13, 10 s. I 1, 62 3, 92 6, 1. 47. 49 9, 51 s. II 2, 25. 36. 89 3, 101 4, 93 7, 25. 26 ep. I 1, 30. 74 8, 4. 6. 7 10, 41 12, 10. 11 ep. II 1, 28. 76. 77. 83. 84. 168 2, 175 a. 34. 295. 376

quicumque I 35, 7 II 13, 2 III 3, 53 e. 15, 17 s. II 6, 51 a. 227 *(bis)* qui cumque s. II 5, 51 quaecumque I 21, 6 e. 6, 8 s. II 7, 49 quae cumque I 27, 14 quodcumque III 29, 46 s. II 8, 12 cuicumque ep. I 18, 31 quemcumque s. II 3, 43 quem cumque I 9, 14 16, 2 quamcumque ep. I 11, 22 quam cumque I 6, 3 quodcumque I 28, 25 s. I 1, 34 4, 36 s. II 3, 312 ep. I 2, 54 7, 60 a. 188. 339. 350 quocumque ep. I 1, 66 11, 24 *(neutr.)* III 21, 5 quicumque II 14, 10 III 4, 14 quaecumque s. I 4, 130 s. II 4, 62 ep. II 2, 111 quoscumque s. I 6, 95 s. II 5, 13 quaecumque s. II 8, 75 ep. I 3, 17

quidam s. I 1, 64. 95 2, 31. 45 3, 22 4, 136 9, 3 quaedam s. I 10, 8 a. 362 quiddam s. I 1, 105 quendam s. I 9, 17 ep. I 7, 50 quidam s. I 4, 45 quaedam *(acc.)* ep. II 1, 66 2, 159 quibusdam s. I 10, 47

quidem s. I 10, 51 ep. I 2, 13 9, 7 ep. II 1, 43. 219
quidni a. 382
quies ep. I 17, 6 quietem c. s. 46 e. 17, 65
quiescit a. 380 quiescas s. II 1, 5 quiessem s. I 6, 22
quietus ep. II 1, 162 quietum *(acc. neutr.)* I 12, 33 quietā I 31, 7 quietis III 3, 35 quietos III 29, 40 quietiore *(neutr.)* e. 10, 11
quilibet cuilibet ep. II 2, 8 cui libet ep. I 6, 53 quamlibet e. 11, 23 quodlibet s. I 2, 126 quidlibet I 37, 10 s. I 9, 12 ep. I 17, 28 a. 10 quālibet III 3, 38 quaelibet *(acc.)* ep. I 15, 30
quin *(adv.)* I 10, 13 II 13, 37 III 11, 21 e. 5, 91 6, 3 s. I 2, 44 4, 30 s. II 1, 71 2, 77 3, 137 4, 8. 61 ep. II 1, 152 2, 9 *(coni.)* s. I 1, 20 8, 22 s. II 2, 23 3, 42 a. 444
quincunce a. 327
quindecim c. s. 70
quingentis *(abl. fem.)* s. II 7, 43
quinquatribus *(abl.)* ep. II 2, 197
quinque s. I 3, 16 6, 108 s. II 3, 289 7, 89 ep. I 6, 43 7, 1 14, 2. 3 ep. II 1, 24
quinquenni *(abl. neutr.)* s. II 8, 47 quinquennīs *(fem.)* s. II 2, 57
quinqueviro *(abl.)* s. II 5, 56
Quintilio a. 438 Quintilium I 24, 5. 12
Quintius Quinti *(voc.)* II 11, 2 ep. I 16, 1
quinto *(abl.)* a. 189 quintā I 13, 16
Quintus Quinti s. II 3, 243 Quinte s. II 5, 32 6, 37
quinus quinas s. I 2, 14
quippe I 31, 13 s. I 2, 4
Quirinus III 3, 15 s. I 10, 32 Quirini I 2, 46 IV 15, 9 e. 16, 13 ep. II 2, 68
Quiritis ep. I 6, 7 Quiritem II 7, 3 Quiritium I 1, 7 IV 14, 1 Quiritibus III 3, 57
quis *(interrog.)* I 5, 1 6, 13 18, 5. 6 24, 1 26, 3 27, 21. 22 29, 7. 10 II 1, 29 7, 3. 23 11, 18. 21 16, 19 III 19, 6 29, 25 IV 5, 25 *(bis)*. 26. 27 7, 17 8, 22 e. 2, 37 s. I 2, 17 6, 29 9, 23. 24 10, 2 s. II 8, 59. 61 ep. I 1, 49 3, 7. 8 6, 29 7, 53 16, 40 20, 16 ep. II 2, 99. 100 a. 77
quae I 27, 21 II 1, 36 IV 10, 7 14, 1 s. II 7, 70 quid I 8, 13 9, 13 26, 5 II 11, 11 13, 33 18, 23. 32 III 24, 64 27, 58 IV 8, 22 e. 5, 61 6, 1 8, 2 s. I 1, 20. 25 2, 62 3, 19 4, 115 6, 55 10, 56 s. II 3, 4. 22 *(bis)*. 41. 157. 166 6, 75. 76. 90 7, 58. 80 8, 32 ep. I 1, 11 2, 3 *(quater)* 6, 62 *(bis)* 11, 1. 2. 3. 7 12, 16. 18 *(bis)* 14, 31 18, 19. 101 *(bis)*. 102 ep. II 1, 91. 101. 206 2, 166. 212 a. 307. 308. 328. 329. 353 cuius I 12, 3 cui I 2, 29 5, 4 III 6, 27 27, 7 e. 12, 22 ep. I 18, 68 quem I 2, 25 3, 17 11, 1 *(bis)* 12, 1. 3 II 7, 25 s. I 2, 111 ep. I 1, 76 5, 19. 20 16, 40 quid I 12, 13 14, 2 24, 13 31, 1. 2 35, 34. 35 II 11, 1 13, 13 III 4, 25. 53. 54. 55 7, 1 8, 2 9, 17 11, 30 24, 33. 35 27, 19 28, 1 29, 27 IV 4, 25 *(bis)*. 27. 37 13, 18 14, 9 e. 1, 5. 15 3, 5 4, 17 5, 3 *(bis)*. 9. 49 *(bis)* 8, 15 12, 1. 2 16, 24 17, 30. 53. 60 s. I 1, 7. 19. 41. 44. 49. 63. 69. 101 2, 69. 72. 112 *(bis)* 3, 94. 126 5, 59 6, 17 82 8, 40 9, 4. 40 s. II 1, 5. 24. 62 2, 48 3, 89. 99. 132. 152. 158. 159. 201. 219. 230. 233. 272. 274. 280. 303 5, 3. 53. 61 6, 17. 29. 55. 83 7, 42 ep. I 1, 76. 91. 97. 2, *10. 17 *(bis)* 3, 6. 9. 15. 20 4, 2. 8 5, 16 6, 5. 6. 7. 12. 67 7, 23. 62 8, 3 9, 6 10, 8 12, 19 16, 8. 74 *17, 38 18, 68. 106 *(bis)* 19, 12 20, 6. 7 ep. II 1, 40. 91. 163 2, 23. 38. 57. 63 *(bis)*. 96. 177 *(bis)*. 191. 205 a. 20. 39. 40. 53. 138. 153. 212. 312 *(bis)*. 410 quo III 19, 7 *quīs I 26, 3 quos ep. II 1, 41
quis *s.* qui *(indefin.)* I 18, 7 III 27, 45. 51 e. 3, 1 6, 15 16, 23 s. I 1, 15. 90 2, 23 3, 56. 63. 80. 106 *(bis)* 4, 3. 41. 67. 80. 111 6, 85 10, 59 s. II 1, 61. 82. 83 *(bis)*. 84 2, 51 3, 104. 111. 159. 187. 214. *219. 268. 322 4, 49

5, 49. 106 6, 69. 78 7, 24 8, 90 ep. I 16, 25 19, 12 20, 26 ep. II 1, 222. 239. 263 2, 2. 157. 158 a. 461 qui s. I *4, 41 6, 30. 79 qua s. I 3, 35 quae s. I *4, 93 s. II 6, 10 quid III 15, 7 24, 64 e. 15, 12 s. I 2, 84 4, 138 s. II 3, 31 4, 52 7, 87 8, 25 ep. I 2, 5. 38 15, 44 18, 57 20, 7 quod s. I 3, 44 cui s. I 3, 46 s. II 3, 189 5, 45 ep. I 16, 19 a. 426 quem s. II 1, 82 3, 249 quid I 6, 19 32, 1 IV 2, 45 9, 9 e. 3, 19 *16, 15 s. I 3, 140 4, 31. 102. 104. 122 5, 102 8, 37 9, 2. 6. 10. 67 10, 59 s. II 1, 49. 78. 81 3, 33 5, 37 7, 39. 89 ep. I 5, 6 6, 67 10, 31 12, 22 17, 4 18, 67. 108 a. 35. 125. 194. 249. 386. 426. 438 quod s. II 1, 38 *(bis)* ep. II 2, 35 quā III 14, 19 qui ep. I 15, 40 quos e. 2, 51 s. I 1, 57 qua s. I 3, 35

quis = quibus a) *dat.* *I 26, 3 s. I 3, 96 4, 72. 130 5, 42 b) *abl.* e. 11, 9 s. I 1, 75 9, 27 s. II 8, 18

quislibet quidlibet *(acc.)* I 37, 10 s. I 9, 12 ep. I 17, 28 a. 10

quisnam s. II 3, 158 7, 83 quidnam s. II 2, 86

quisquam III 7, 27 9, 2 s. I 3, 33. 138 6, 69 9, 27 s. II 1, 44 2, 103 6, 24 ep. I 14, 37 quicquam I 12, 18 ep. II 2, 172 cuiquam s. I 4, 35. 73 quemquam s. II 1, 40. 55 2, 130 ep. II 1, 153 quicquam I 28, 4 s. I 3, 6 s. II 1, 27. 117 3, 39. 251 5, 5 6, 55 ep. II 1, 76

quisque II 13, 13 III 16, 21 IV 5, 29 s. I 2, 15 6, 7. 27. 96 s. II 1, 23. 50. 64 3, 124 quaeque s. I 3, 79 cuiusque *(fem.)* a. 156 cuique s. II 3, 232 6, 67 ep. I 6, 55 10, 47 a. 316 uni cuique s. I 9, 52 quemque ep I 6, 55 7, 98 a. 291 unum quodque ep. II 2, 189 quoque s. II 8, 77 ep. I 18, 68 quaeque ep. II 1, 28 a. 92 *(acc.)* s. I 4, 106 s. II 3, 2

quisquis II 1, 25 2, 23 10, 5 III 24, 25 IV 2, 1 s. II 1, 60 3, 77. 79 quidquid I 1, 10 10, 7 11, 3 II 13, 9 e. 5, 1 s. I 2, 60 6, 1 s. II 1, 74 3, 231 ep. I 4, 5 6, 24 ep. II 1, 270 *(acc.)* I 24, 20 27, 17 III 16, 26 s. II 1, 2 3, 15. 98. 167. 5, 59 ep. I 2, 14 6, 13 10, 4 15, 32. 38 ep. II 2, 108 a. 335

quivis s. I 4, 55 6, 50. 77 s. II 1, 13 4, 35 5, 35 ep. II 2, 14 a. 240. 263 quidvis s. II 3, 127 *a. 23 cuivis ep. I 17, 36 quemvis s. I 4, 25 ep. I 15, 30 quidvis III 24, 43 ep. I 15, 17 ep. II 2, 8 quovis s. I 3, 65 quavis s. I 4, 87

quo *(adv. loc.)* I 4, 17 II 3, 9. *11 III 1, 38 3, 70 11, 49 24, 46 25, 1 27, 37 IV 1, 8 7, 15 13, 17. 18 e. 5, 32 7, 1 s. I 1, 15. 73 2, 23 *3, 128 6, 24. 73 7, 27 9, 16. 40. 63. 75 s. II 1, 37 2, 35. 102 3, 261 4, 1 7, 60 ep. I 3, 27 5, 12 6, 27. 57 13, 7 15, 11 20, 5 ep. II 1, 52 2, 37. 40 a. 206. 308. 396 quocumque e. 16, 21 *(bis)* s. II 4, 89 a. 100 quo cumque I 7, 25 ep. I 1, 15 *(instrum.)* s. II 1, 32 2, 112

quoad s. II 3, 91

quocirca s. II 2, 135 ep. II 2, 145 (quo-circa) s. II 6, 95

quod I *20, 2 25, 17 II 8, 17 16, 25 18, 23 III 6, 5 11, 46 IV 3, 8. 22 11, 18 12, 7 e. 8, 15 s. I 1, 110 2, 10. 83. 89 3, 30. 38 4, 3. 4. 17. 24. 46. 47. 49. 91. 98 5, 7. 66 6, 3. 48. 53. 63. 91. 98. 119 7, 14 10, 3. 20. 78. 79 s. II 2, 90 3, 3. 120. 163 5, 88 7, 32. 111 8, 37. 38. 82 ep. I 6, 19. 22 7, 68 *(bis)* 10, 50 14, 22 18, 52 19, 27 ep. II 1, 30. 183 2, 22. 24. 147. 192 a. 169. 171. 222

quod si I 1, 35 III 1, 41 e. 2, 39 10, 21 11, 15 14, 13 s. II 4, 6 ep. I 1, 70 2, 70 3, 25 7, 10. 25 9, 11 19, 17 20, 9 ep. II 1, 90. 241

quomodo s. I 9, 43

quondam II 10, 18 s. I 2, 55 s. II 2, 82 3, 145 5, 21 ep. I 18, 78 ep. *II 2, 167 a. 396

quoniam s. I 6, 22 s. II 3, 301 4, 25 6, 52 *ep. II 2, 167
quoque I 15, 26 16, 22 27, 9 28, 21 II 16, 20 III 4, 66 13, 13 28, 16 IV 3, 19 s. I 4, 88 6, 50. 84 10, 5. 8 s. II 2, 69. 78 3, 286. 312 5, 1. 73 8, 81 ep. I 3, 6 16, 65 20, 17 ep. II 1, 151. 164. 187. 257 2, 36
quorsum s. II 3, 11. 201. 246 7, 21. 116
quot s. II 1, 27 ep. I 6, 42
quotannis e. 16, 43
quotiens I 5, 5 IV 2, 26 9, 40 10, 6 ep. I 18, 45. 104 ep. II 1, 55
quotquot II 14, 5 s. II 7, 14
quotus ep. I 5, 30 ep. II 1, 35 quota s. II 6, 44 quotā III 19, 7

R.

*rabidos a. 393
rabies a. 79 rabiem I 3, 14 15, 12 III 24, 26 e. 12, 9 s. II 3, 323 ep. I 10, 26 ep. II 1, 149
rabiosa ep. II 2, 75 *rabiosi *(neutr.)* s. I 6, 126
racemos II 5, 11
radix e. 5, 68 radice ep. II 2, 149. 150 radices s. II 8, 8
rado radit s. II 6, 25 radat e. 16, 54 radere s. II 4, 83
Raeti *IV 4, 17 Raetos IV 14, 15
Ramnes a. 342
ramos e. 2, 13 s. I 5, 81 ramis II 3, 11 15, 9 e. 2, 56
ranae e. 5, 19 s. II 3, 314 *(nom.)* s. I 5, 14
rancidum *(acc.)* s. II 2, 89
rapax I 34, 14 rapacis II 18, 30 rapaci ep. I 14, 33 rapacium IV 4, 50 rapacibus e. 16, 20 *(abl.)* s. II 2, 40
rapidus I 28, 21 IV 14, 46 rapidum *(acc.)* II 9, 12 *(neutr.)* s. II 3, 242 rapido s. I 10, 62 rapidos I 12, 9
rapinis *(abl.)* s. II 3, 157
rapis III 25, 1 s. II 6, 23 7, 118 rapit II 17, 5 III 2, 12 IV 7, 8 e. 7, 13 s. I 1, 114 9, 77 s. II 1, 10 ep. I 1, 15 a. 149 rapiunt III 11, 49 rapiam I 18, 13 rapies s. II 3, 72 rapiet II 13, 20 rapias s. II 5, 53 ep. I 17, 45 rapiamus e. 13, 3 rapere II 12, 28 s. I 5, 76 rapiente III 3, 52 rapientes s. I 3, 109 rapimur s. I 5, 86 raptus III 20, 16 raptum *(acc.)* IV 2, 21 raptam ep. I 17, 56 rapto ep. I 14, 7 raptā II 4, 8 raptas III 29, 37 rapta e. 5, 23 raptis *(neutr.)* e. 5, 12
raptim III 6, 27 ep. II 2, 198
raptor III 20, 4 IV 6, 2
rapula s. II 8, 8 *(acc.)* s. II 2, 43
rarus a. 259 rara I 2, 24 35, 21 IV 1, 34 s. I 2, 40 7, 27 s. II 2, 26 rara *(acc.)* e. 2, 33 raro III 2, 31 s. I 1, 117 4, 18 s. II 2, 38 3, 1
ratio s. I 1, 2 2, 50 3, 78. 115 6, 93 s. II 3, 83. 225. 250 ep. I 11, 25 ratione s. II 3, 266. 271 4, 36 5, 10 6, 6 ep. I 18, 97 ep. II 1, 20. 47 rationibus *(abl.)* a. 325
ratis ratem I 3, 11 e. 10, 14 16, 24 rates I 3, 24 ratīs I 1, 17 IV 8, 32
ratus ratas ep. I 5, 17
rauca ep. I 17, 62 rauci II 14, 14 *(nom.)* s. I 4, 66
rava III 27, 3 ravos e. 16, 33
recalcitrat s. II 1, 20
recantatis *(abl. neutr.)* I 16, 27
recedo ep. I 16, 35 recedant s. I 1, 31 ep. II 2, 113 recedentis II 19, 31 recedentes a. 176
recens III 30, 8 s. II 2, 42 ep. I 2, 69 ep. II 1, 54 *(acc.)* I 35, 30 III 25, 7 recenti *(abl.)* II 19, 5 recentum I 10, 2 recentīs III 27, 43 recentibus a. 49
recidet a. 447 recideret s. I 10, 69 reciditur III 24, 34 recisurum *(acc.)* s. I 3, 123 recisos III 6, 40 recisas II 18, 4
recinunt ep. I 1, 55 recines III 28, 11 recinet I 12, 3 recinentis III 27, 1
recipit s. I 5, 50 ep. II 1, 258 recepit ep. I 3, 17 10, 36 a. 256 recepisset s. I 5, 80 receptus a. 63 recepto *(abl.)* II 7, 27 IV 2, 47 receptā ep. II 2, 104 recepti ep. II 1, 6

recitator a. 474
recito s. I 4, 73 recitent s. I 4, 75 recitares a. 438 recitare s. I 4, 23 ep. I 19, 42 recitata *(acc.)* ep. II 1, 223
reclamat ep. I 17, 62
reclinat e. 17, 24 reclinatum *(acc.)* II 3, 7
recludit ep. I 5, 16 recludere I 24, 17 e. 17, 71 recludens III 2, 21 recluditur II 18, 33 reclusā ep. II 1, 103
recoctus s. II 5, 55
recondit s. II 3, 109 reconditum *(acc. neutr.)* III 28, 2
recordor ep. II 2, 145
recreat III 24, 16 recreatis III 4, 40 recreabis s. II 4, 58 recreare III 20, 13 s. II 2, 84 ep. I 1, 37 recreatur I 22, 18 recreantur II 13, 36
rector ep. I 16, 74
rectus IV 9, 36 recta s. I 2, 123 6, 66 rectum s. I 1, 107 s. II 6, 75 recti *(neutr.)* a. 25 rectum IV 15, 10 *(neutr.)* s. II 3, 201 7, 26 ep. II 1, 63. 83 2, 44 a. 367 recto s. II 5, 78 ep. II 1, 176 2, 131 rectā s. I 5, 71 recti IV 4, 34 *rectae s. II 2, 106 rectos IV 4, 48 recta s. II 7, 7 rectis *(neutr.)* ep. II 1, 105 rectius s. I 2, 82 4, 134 s. II 1, 21 ep. I 6, 67 *(acc.)* s. II 7, 25 ep. I 17, 19 recte IV 9, 46 s. I 2, 37. 74. 90 4, 13 s. II 2, 106 3, 88. 162 7, 112 8, 70 ep. I 1, 60. 63. 66 2, 41 6, 29 7, 3 8, 4. 15 12, 2 16, 17. 21 17, 42 ep. II 1, 79. 130. 209 2, 213 a. 309. 319. 369. 422. 428 rectius II 10, 1 III 15, 8 IV 9, 46 s. II 4, 72 a. 129. 140
recumbit I 12, 32 recumbere ep. I 5, 1 recumbens III 3, 11
recurrit IV 7, 12 recurres e. 5, 75 recurret ep. I 10, 24 recurras s. II 6, 31 recurrat s. I 2, 127 recurrentīs ep. II 1, 147
recuso ep. I 10, 10 recusat s. II 2, 6 3, 258 recusant s. II 7, 108 recusem ep. II 1, 208 recuses s. II 5, 17 7, 24 recuset s. I 4, 50 recusent ep. II 1, 259 a. 39
reda *v.* rheda
reddit e. 16, 43 s. II 7, 71 ep. II 1, 34 a. 348 reddidi IV 6, 43 reddidit *III 4, 38 IV 14, 38 reddidere e. 17, 44 reddes ep. I 7, 25. 27 13, 2 reddet III 27, 71 29, 47 s. I 4, 116 reddiderit *(fut. II)* a. 48 reddas I 3, 7 16, 28 IV 11, 35 s. II 3, 66 reddat s. I 1, 83 ep. I 18, 101 redderet I 20, 7 a. 253 reddidisses I 10, 9 redde II 7, 17 IV 5, 5 s. II 8, 80 ep. I 7, 95 ep. II 1, 216 reddere I 19, 4 II 17, 30 s. I 3, 75 s. II 3, 270 5, 65 ep. I 18, 14 ep. II 2, 155 a. 133. 158. 305. 316. 441 reddentis ep. I 14, 1 reddatur a. 9 redditum *(acc.)* II 2, 17
redemptor III 1, 35 ep. II 2, 72
redeo s. I 1, 108 6, 45 7, 9 redis s. II 8, 84 redit III 9, 17 IV 5, 31 8, 14 ep. I 7, 48. 55 ep. II 1, 48 2, 138 a. 329 redeunt III 18, 10 IV 7, 1 10, 8 rediit IV 8, 19 redibit III 5, 26 e. 5, 76 redeam s. II 3, 264 5, 6 redeas I 2, 45 redeat I 24, 15 ep. I 7, 97 a. 201 redeant IV 2, 39 s. I 10, 39 rediret I 2, 5 redi IV 5, 4 redire c. s. 58 e. 16, 26 rediens III 21, 24 s. II 2, 83 redeunte III 8, 9 redeuntīs s. I 4, 37 rediturus s. II 3, 261
redigo redegit I 37, 15 e. 2, 69 redigatur s. I 1, 43 redacti ep. I 1, 155
reditus ep. I 20, 6 reditum IV 5, 3 e. 13, 15 ep. I 2, 21 3, 36 a. 146 reditu IV 2, 43 reditus *(acc.)* III 5, 52 e. 16, 35
redonabo III 3, 33 redonavit II 7, 3
reducis III 21, 17 reducit II 10, 15 IV 2, 17 ep. II 1, 181 reducet e. 13, 8 s. II 3, 294 reducent III 1, 21 reducere s. II 3, 191 reductum *(neutr.)* ep. I 18, 9 reductā I 17, 17 e. 2, 11
refero s. I 6, 115 refers ep. I 7, 60 refert III 5, 28 7, 16 e. 16, 50 ep. I 17, 55 ep. II 1, 130 referunt IV 13, 13 ep. II 1, 201 rettulit II 1, 28 IV 15, 5 ep. II 1, 234 referam I 12, 39 ep. I 1, 74 referent I 14, 1 rettuleris *(fut.*

II) ep. I 17, 32 referas s. II 4, 90 referat c. s. 22 referret ep. I 6, 60 refer III 6, 6 ep. I 7, 53 8, 2 17, 32 referre III 3, 71 a. 85 referentis IV 2, 58 referente III 29, 20 IV 6, 42 referentes s. I 6, 75 refertur ep. I 18, 62 a. 179 referri ep. II 1, 37 referendus ep. II 1, 41 referenda *(acc.)* s. II 7, 36
rēfert s. II 3, 157 7, 58 ep. II 2, 166 referat s. I 1, 49 referre s. I 2, 77 6, 7
reficit I 1, 17 ep. I 18, 104 ep. II 1, 180 refeceris III 6, 2 refici s. II 4, 61 refectus ep. II 2, 136
refigit ep. I 18, 56 refixo *(abl.)* I 28, 11 refixa *(acc.)* e. 17, 5
reformido s. II 7, 2
refrenare III 24, 29
refringit III 3, 28 refregit s. I 4, 61
refugit I 1, 34 IV 13, 10 refūgit ep. II 2, 171 refugimus I 35, 34
refulsit I 12, 28 refulgens II 17, 23
regale *(acc.)* ep. II 1, 234 2, 30 regali III 30, 2 *(neutr.)* a. 228 regales ep. I 12, 6 regalīs IV 9, 15
regerit s. I 7, 29
regia ep. I 11, 2 regiam I 37, 25 II 18, 6
regina I 37, 7 ep. I 6, 37 *(voc.)* I 30, 1 III 4, 2 26, 11 c. s. 35
regio s. I 4, 30 ep. I 15, 2 regione ep. I 4, 2
regius III 2, 10 27, 65 a. 453 regia ep. I 7, 44 regium II 4, 15 regiae *(nom.)* II 15, 2
regno ep. I 10, 8 regnavit III 30, 12 regnes I 12, 52 II 2, 9 regnet ep. I 2, 10 regnanto III 3, 39 regnare III 5, 2 regnata *(nom. neutr.)* III 29, 27 *(acc.)* II 6, 11
regnum *(acc.)* I 12, 34 15, 8 II 2, 21 III 16, 41 IV 4, 2 s. I 3, 123 6, 9 ep. I 1, 63 regno IV 1, 4 s. I 6, 13 regna *(acc.)* I 4, 18 II 13, 21 19, 21 III 4, 46 IV 14, 26 e. 17, 2 ep. II 1, 253
rego regis I 35, 1 e. 5, 51 regit III 4, 48 9, 9 24, 19 e. 5, 1 ep. I 18, 26 19, 23 reget I 12, 57 regam ep. I 1, 27 regat I 3, 3 a. 197 rege ep. I 2, 62 regi a. 283
regula s. I 3, 118
Reguli III 5, 13 Regulum I 12, 37
reiecit IV 9, 42 reiectae III 9, 20 reiectā s. II 3, 68 reiectae IV 8, 16
relabor ep. I 1, 18 relabi I 29, 11 relapsus e. 17, 18
relĕgo relegi ep. I 2, 2
relēgo releget III 11, 48 relegatā s. I 10, 84
religio s. I 9, 71
religo religas I 5, 4 religat s. I 5, 18 religarat I 32, 7 religata II 11, 24 IV 11, 5
relinquit II 16, 22 a. 150 relinquunt II 8, 19 reliqui ep. I 10, 8 reliquit III 4, 78 e. 16, 20 17, 22 ep. II 1, 100 relinquam II 20, 5 ep. I 7, 43 relinques ep. I 7, 19 relinquent II 15, 2 reliquerit s. II 3, 290 relinquam s. I 9, 41 relinquas s. I 1, 52 relinqueret III 5, 54 relinquere ep. I 3, 26 a. 165 relinquens s. II 6, 89 relinqui ep. I 15, 5 a. 417 relictum *(acc. neutr.)* III 27, 34 relictā II 7, 10 IV 2, 54 s. II 3, 13 relicto I 10, 14 relictis e. 1, 21 relictos I 34, 5 relicta ep. I 7, 97 relictis II 1, 37 *(neutr.)* c. s. 44 e. 17, 13 ep. II 2, 67 relinquendis *(abl. neutr.)* s. I 10, 51
reluctantīs IV 4, 11
remanete I 27, 8
remeare s. I 6, 94
remex remige e. 16, 59 remiges e. 17, 16
remigium ep. I 6, 63 remigio *(abl.)* I 14, 4
remiscet a. 151 remixto *(abl. neutr.)* IV 15, 30
remittit a. 349 remittunt ep. II 1, 235 remisit s. II 4, 69 remittas II 11, 3 remittat *s. II 8, 53 remisso *(abl.)* III 27, 67 remissi ep. I 18, 90
remorsurum *(acc.)* e. 6, 4
removi s. II 6, 16 remorant s. II 1, 71 removere s. II 5, 52 removisse III 5, 43 remotus I 28, 8 a. 384 remota a. 327 remoto *(abl.)* a. 161 *(neutr.)* II 3, 6 remotis IV 14, 47 *(fem.)* II 2, 10 remotos s. I 6, 18 s. II 4, 94

remotis IV 4, 7 *(fem.)* II 19, 1 *(neutr.)* III 6, 28 s. II 7, 74
remugiat III 10, 6 remugiens e. 10, 9
remis a. 65 remos e. 10, 6 remis I 37, 17
Remi e. 7, 19
ren renes s. II 3, 163 ep. I 6, 28
renascentur a. 70 renascens III 3, 61 renati e. 15, 21
renidet II 5, 19 18, 2 III 6, 12 renidentīs e. 2, 66
reno renarint e. 16, 25
renodantis e. 11, 28
renuis ep. II 2, 63 renuit ep. I 16, 49
reor ep. II 1, 70 reris s. II 3, 134 rere s. I 9, 49 *v.* ratus
reparant IV 7, 13 reparavit I 37, 24 reparare III 3, 60 s. II 5, 2 reparata *(acc. neutr.)* I 31, 12
repensus III 5, 25
reperire I 15, 27 s. I 1, 119 repertus a. 405
repertor a. 278
repetit III 14, 3 s. I 9, 44 ep. I 1, 98 repetes II 1, 12 s. II 4, 6 ep. I 7, 33 repetet I 15, 6 repetas ep. I 6, 48 repetat III 27, 9 ep. I 7, 97 repetens III 20, 6 repetantur I 9, 20 repetita a. 365 repetitum *(sup.)* ep. I 3, 18
repo repimus s. I 5, 25 repserat ep. I 7, 30 repentīs ep. II 1, 251
reponis I 10, 17 a. 120 reponet s. II 4, 39 reponere ep. I 7, 39 reponens I 9, 6 reponi III 5, 30 a. 190 repostum *(acc. neutr.)* e. 9, 1
reporto c. s. 74 reportasti e. 9, 24
repotia *(acc.)* s. II 2, 60
repraesentet ep. I 19, 14
reprehendis s. I 10, 52 reprendes ep. I 18, 39 reprehendet a. 445 reprehendas s. I 6, 67 reprendite a. 292 reprehendere s. II 3, 138 ep. II 1, 81. 222 reprehendi s. II 4, 86 ep. II 1, 76 reprensis *(abl.)* s. I 10, 55
reptare ep. I 4, 4
repugnant s. I 3, 97
repulsae III 2, 17 repulsam ep. I 1, 43
repulsum *(acc.)* s. II 7, 90
requies I 36, 12 requiem ep. I 7, 79
requiro ep. I 15, 18
res II 3, 15 IV 3, 6 8, 10 s. I 2, 23. 50. 59 3, 54. 78 6, 100 s. II 1, 18 3, 18. 94. 265 5, 12. 27 ep. I 1, 80 2, 51 6, 1. 47 10, 42 12, 25 14, 5 17, 23 18, 29. 84 ep. II 1, 107. *168. 180 2, 12. 190 a. 40. 89. 179. 248. 411 rei III 16, 25 *(dat.)* III 24, 64 rem I 6, 3 c. s. 47. 66 s. I 1, 15 2, 8. 62. 100 3, 91 4, 23. 32. 110 9, 41 s. II 2, 27 3, 74. 189 6, 6 7, 67 ep. I 1, 65. 66 6, 12 7, 71 8, 1. 13 16, 75 ep. II 1, 164. 226. 259 2, 152 a. 29. 310. 311. 329 re s. I 2, 79 6, 80 s. II 3, 37 4, 48 5, 8. 45 6, 36. 78 7, 99 ep. I 10, 2 16, 68 20, 20 ep. II 2, 203 res s. I 2, 97 s. II 2, 71. 106 8, 73 ep. I 10, 30 15, 43 16, 43 a. 73 rerum II 17, 4 IV 9, 35 15, 17 c. s. 26 e. 9, 37 s. I 2, 76 5, 88 9, 4 10, 57 s. II 2, 25 7, 75 8, 83 ep. I 1, 103 2, 22 3, 33 12, 4. 19 16, 79 17, *21. 45 18, 99 ep. II 2, 31. 84. 116 a. 49. 57. 218. 322 rebus I 2, 26 IV 6, 23 e. 5, 49 s. I 4, 47 s. II 2, 136 3, 280 8, 62 ep. I 1, 19 2, 36 a. 82. 368 res I 12, 14 II 1, 11 s. I 3, 121 10, 15 s. II 1, 11 4, 9 5, 2 6, 29 8, 92 ep. I 1, 19 3, 7 17, 33 19, 25 ep. II 1, 2. *168. 251 a. 148. 171 rebus II 3, 1 10, 21 III 2, 6 3, 59 e. 16, 6 s. I 1, 106 5, 28 6, 96. 111 ep. I 1, 81 2, 50. 57 5, 30 15, 26 19, 29 ep. II 1, 125
rescinditur ep. I 3, 32
rescisco rescieris ep. II 1, 227
rescribe ep. I 5, 30 rescribere s. II 3, 76 ep. I 3, 30
reseces I 11, 7
residunt II 20, 9 resedit III 3, 30
resigno III 29, 54 ep. I 7, 34 resignat ep. I 7, 9
resolvit s. II 3, 103 resolvent I 28, 34
resonat s. I 3, 8 4, 76 resonet s. I 2, 129 *resonarint s. I 8, 41 resonare III 11, 3 resonantis I 7, 12
resorbens II 7, 15
respicis I 2, 36 15, 22 respicere

s. II 3, 299 a. 317 respicientis ep. I 1, 105
respondes s. I 6, 60 ep. I 16, 31 respondet s. I 2, 11 9, 63 ep. I 7, 63 respondebam s. I 9, 14 respondit ep. I 1, 74 respondeat s. II 6, 24 responderet s. I 2, 72 responderit s. II 3, 233 responde s. II 5, 2 respondere s. I 9, 36 s. II 3, 192 ep. I 3, 24 ep. II 1, 9 responsura s. II 8, 66 *(acc.)* ep. II 2, 48
responsat s. II 7, 103 responset s. II 4, 18 responsare s. II 7, 85 ep. I 1, 68
responsum *(acc.)* e. 7, 14 responsa *(acc.)* c. s. 55 s. I 8, 29
respuat ep. II 1, 42
resto s. I 9, 28 restat ep. I 1, 27 6, 27
restinguet II 11, 19 restinguere s. I 5, 76
restituit *(perf.)* IV 15, 6 restituet IV 7, 24 restituent III 7, 2
restrictis *(abl.)* III 5, 35
resurgat II 17, 14 III 3, 65
retardet II 8, 23
rete retia *(acc.)* e. 2, 38
retegis III 21, 16
retexens s. II 3, 2
reticulum *(acc.)* s. I 1, 47
retinacula *(acc.)* s. I 5, 18
retinent ep. I 18, 70 retinere s. I 1, 89
retorsisti II 19, 23 retorta *(acc.)* III 5, 22 retortis *(fem.)* I 2, 13 ep. II 1, 191
retractes II 1, 38
retrahas ep. I 18, 58 retractus a. 468
retro I 35, 25 II 11, 5 III 4, 26 10, 10 29, 46 e. 17, 7
retrorsum I 34, 3 IV 8, 16 ep. I 1, 75 18, 18
retusum *(acc. neutr.)* I 35, 39
reus rei s. I 10, 26 reum s. II 4, 3 reis II 1, 13 *(abl.)* IV 1, 14
reveho revexit II 18, 36 revehet e. 13, 16 revehi s. II 5, 4
revellis II 18, 24
reverti I 29, 12 s. II 3, 36 6, 37 ep. I 15, 24 a. 390
revictae *(nom.)* IV 4, 24
reviset ep. I 7, 12 revisens I 31, 14
revocas s. I 6, 61 revocat s. II 3, 264 revocant IV 1, 8 revocavit IV 15, 12
revolvimus ep. II 1, 223
rex I 26, 4 IV 4, 2 e. 17, 13 s. I 3, 125. 133. 138 s. II 3, 97. 188 ep. I 1, 59. 107 6, 39 7, 37 17, 20 ep. II 1, 237 regis I 2, 15 a. 65 regi ep. II 1, 232 rex s. II 1, 42 rege I 36, 8 III 5, 9 9, 4 e. 16, 56 s. I 3, 142 ep. I 17, 43 reges II 14, 11 ep. I 2, 14 A 434. regum I 4, 14 35, 11 II 12, 12 18, 34 III 1, 5 21, 20 29, 1 IV 3, 8 12, 8 s. I 3, 136 10, 42 s. II 2, 45 3, 190 ep. I 1, 107 2, 8 10, 33 ep. II 1, 24. 191. a. 73. 404 regibus I 29, 4 s. I 2, 86 s. II 2, 101 reges III 1, 6 16, 15 IV 2, 13 s. I 3, 12 7, 34 s. II 3, 45 ep. I 10, 33 regibus I 1, 1 ep. I 17, 13. 14
Regis (Rupili) s. I 7, 1 Regem s. I 7, 6. 9. 35 Rege s. I 7, 5. 25
rhedā s. II 6, 42 rhedis *(abl.)* s. I 5, 86
Rhenum (flumen) a. 18 Rheni s. I 10, 37
rhetor s. I 5, 2 ep. II 2, 87 rhetoris s. I 10, 12
Rhodani II 20, 20
Rhode III 19, 27
Rhodio Pitholeonti s. I 10, 22
Rhodopen III 25, 12
Rhodos ep. I 11, 17. 21 Rhodon I 7, 1
Rhoetus III 4, 55 Rhoetum II 19, 23.
rhombus e. 2, 50 s. II 2, 42. 49 rhombi s. II 8, 30 rhombum s. I 2, 116 rhombi s. II 2, 95 rhombos s. II 2, 48
rictum s. I 10, 7
rides s. I 1, 69 s. II 3, 310 5, 3 ep. I 1, 95. 97. 101 19, 43 ep. II 2, 209 ridet II 6, 14 8, 13 III 29, 31 IV 11, 6 s. I 10, 54 ep. I 7, 78 ep. II 1, 121 ridemus I 5, 57 rident II 8, 13 risi s. I 4, 91 risisti s. II 8, 80 risit I 10, 12 III 11, 22 IV 4, 41 ridebo a. 105 ridebit ep. I 20, 14 risero e. 15, 24 riserit IV 1, 18 rideat ep. II 2, 216 rideant e. 5, 57 rideret ep. II 1, 194 riseris e. 17, 56 risissent III 16, 7 ride ep. I

1, 91 ridere ep. I 4, 16 7, 27 ridens III 27, 67 s. I 1, 23 9, 66 ridentem I 22, 23 s. I 1, 24 s. II 3, 72 ridens I 2, 33 ridentes s. I 5, 35 ridentibus a. 101 ridetur s. I 7, 22 s. II 8, 83 a. 356. ridentur ep. II 2, 106 rideri s. I 3, 30 ridendus ep. I 1, 9
ridiculus s. II 3, 311 8, 24 a. 139 ridiculum s. I 10, 14 *(acc. neutr.)* ep. II 1 238
rigeo. rigent IV 12, 3 e. 8, 17
rigidus ep. I 1, 17 rigidum *(acc.)* II 9, 20 rigidā III 10, 17 rigidi III 24, 11 rigidis *(abl.)* ep. II 1, 25
rigo. rigat III 3, 48
rimam ep. I 7, 29
rimosā s. II 6, 46
ringi ep. II 2, 128
ripa III 29, 24 ripam III 1, 23 ripā I 2, 19 II 18, 22 s. I 1, 58 II 3, 294 ripae I 20, 6 ripas III 25, 13 27, 24 IV 2, 6. 31 7, 3. *ripis e. 2, 25
risores *(acc.)* a. 225
risus I 9, 22 s. II 2, 107 risum s. I 4, 34 s. II 8, 63 ep. I 3, 19 13, 9 a. 5. 381 risu II 16, 27 IV 13, 27 s. I 8, 50 10, 7 s. II 1, 86 ep. II 2, 84 a. 358 risus s. I 4, 83 5, 98 s. II 5, 57 ep. I 7, 79
rite I 32, 16 III 24, 10 IV 4, 25 6, 37 15, 28 c. s. 13 ep. II 2, 78.
ritu III 1, 46 14, 1 29, 34 s. II 1, 29 3, 268 a. 62
rivali *(abl.)* a. 444
rivus III 16, 29 ep. I 12, 9 14, 29 18, 104 rivo ep. I 16, 12 rivum III 29, 22 ep. I 10, 21 14, 35 rivo II 3, 12 rivos I 29, 11 II 19, 11 III 11, 14 13, 7 ep. I 3, 11 10, 7 rivis I 7, 14 e. 2, 25
rixa I 18, 8 rixae III 14, 26 27, 70 ep. I 17, 51 rixam III 21, 3 rixae I 13, 11 rixarum III 19, 16 rixis *(abl.)* I 27, 4
rixatur ep. I 18, 15
robiginem III 23, 7 robigine s. II 1, 43
roborant IV 4, 34
robur I 3, 9 *(acc.)* II 13, 18
robustus III 2, 2 robustae *(nom.)* III 16, 2 robustis *(neutr.)* ep. II 2, 74
rodit s. I 4, 81 rodunt s. I 6, 46 roderet s. I 10, 71 rodere ep. I 14, 40 rodens e. 5, 48
rogo ep. I 1, 11 rogat II 16, 1 s. I 9, 63 ep. I 9, 2 rogabat s. I 5, 63. 67 roges e. 1, 15 ep. I 1, 13 roget s. I 1, 82 s. II 5, 75 ep. I 1, 70 rogare e. 8, 1 s. II 3, 316 rogando *(abl.)* e. 14, 5 rogatus s. I 4, 97 s. II 4, 88 ep. I 6, 41 rogata ep. I 8, 2 rogati *(nom.)* s. I 3, 2
Roma III 3, 44 e. 16, 2 c. s. 37 ep. I 7, 44 16, 18 ep. II 1, 61 Romae III 29, 12 IV 3, 13 14, 44 s. II 1, 59 6, 23 7, 13. 28 ep. I 2, 2 8, 12 11, 21 20, 10 ep. II 1, 103 2, 41. 65. 87 Romam III 3, 38 s. I 6, 76 ep. I 8, 12 11, 11 14, 17 ep. II 1, 256 Roma IV 4, 37 Romā III 5, 12 c. s. 11 s. I 5, 1
Romanus e. 7, 6 9, 11 s. II 4, 10 ep. I 1, 70 a. 54 Romana IV 4, 46 s. I 6, 48 s. II 2, 10. 52 ep. I 12, 25 Romanae IV 3, 23 Romano s. II 1, 37 Romanam c. s. 66 Romane III 6, 2 s. I 4, 85 Romano s. II 7, 54 Romanā III 9, 8 Romani ep. II 1, 29 a. 113. 325 Romanis ep. I 18, 49 a. 264 Romanos e. 7, 17 Romana ep. I 3, 9 Romanis ep. II 2, 94
Romulus ep. II 1, 5 Romuli II 15, 10 IV 8, 24 Romulum I 12, 33
Romulae IV 5, 1 *(dat.)* c. s. 47
ros rorem a. 430 rore III 4, 61 23, 16 rores III 3, 56
rosa I 38, 3 rosae II 3, 14 III 15, 15 IV 10, 4 rosā I 5, 1 II 11, 14 rosae I 36, 15 rosarum III 29, 3 rosas III 19, 22
Roscius ep. II 1, 82
Roscius s. II 6, 35
Roscius, Roscia ep. I 1, 62
roseam I 13, 2
rostrata *(nom. plur.)* e. 4, 17
rostris *(abl.)* s. II 6, 50
rotā III 10, 10 a. 22 rotarum ep. I 17, 7 rotis *(abl.)* I 1, 5
rotantes IV 11, 11
rotundentur ep. I 6, 34

rotundus s. II 7, 86 rotundum *(acc.)* I 28, 5 rotundo *(neutr.)* a. 323 rotundas s. II 4, 40 rotundis *(neutr.)* s. II 4, 13 ep. I 1, 100 rotundioribus *(abl. fem.)* e. 8, 13
rubeam ep. II 1, 267 ruberes ep. II 2, 156 rubere s. II 8, 31 rubens II 11, 10 rubentem s. I 8, 35 rubente I 2, 2
ruber s. I 8, 5 rubra s. II 5, 39 rubro I 35, 32 *(abl.)* III 13, 7 s. II 6, 102 rubros e. 17, 51
Rubi Rubos s. I 5, 94
rubicunda ep. I 16, 8
rubigo *v.* robigo
rubricā s. II 7, 98
rubum *(acc.)* I 23, 6
ructatur a. 457
rudentis e. 10, 5
rudis rude ep. I 1, 2
rudis III 2, 9 24, 54 s. I 10, 66 rude a. 410 rudem ep. II 2, 47
Rufam s. II 3, 216
Rufillus s. I 2, 27 4, 92
Rufus s. II 8, 58
rugae IV 13, 11 rugis II 14, 3 *(abl.)* e. 8, 3
rugosus ep. I 18, 15 rugosis e. 9, 14
ruinae II 1, 32 ruinam II 17, 9 ruinā II 19, 15 ruinae III 3, 8 ruinas I 37, 7 s. II 8, 54 ruinis III 5, 40 IV 14, 19
rumor s. II 6, 50 rumore s. I 4, 125 ep. I 10, 9
rumpit e. 12, 12 rupit I 1, 28 ep. I 19, 15 rupere e. 13, 16 rumpent IV 15, 22 ruperis *(fut. II)* s. II 3, 319 ruperit *(fut. II)* e. 10, 20 *rumpat III 27, 5 rumperet e. 5, 85 rumpere I 15, 7 ep. I 3, 35 20, 20 14, 9 rumperis s. I 3, 136 rumpi s. I 2, 118 ruptis *(fem.)* s. II 7, 70
ruo. ruis ep. I 14, 41 ruit I 3, 26 III 4, 65 IV 2, 7 e. 16, 2 s. II 7, 88 ep. II 2, 75 ruitis e. 7, 1 ruunt s. II 2, 104 ruebat s. I 7, 26 ruent s. II 8, 71 ruam s. II 5, 22 ruens I 16, 12 19, 9 ruentis I 2, 25 II 5, 3 s. II 3, 57 ep. II 1, 37 ruenti s. II 3, 154 ruentes III 4, 58
rupes s. II 3, 59 rupem ep. II 2, 135 rupes III 27, 61 *(acc.)* s. II 3, 55 ep. I 20, 15 rupibus II 19, 1
Rupilius Rupili *(gen.)* s. I 7, 1. 19
rursum s. II 3, 268
rursus II 7, 15 IV 1, 2 e. 16, 10 s. I 3, 28. 75 s. II 7, 91 ep. I I 2, 17 7, 30
rus ruris I 17, 16 35, 6 ep. I 10, 2. 6 ep. II 1, 160 rus s. I 6, 102 s. II 7, 28 *(voc.)* s. II 6, 60 rure s. I 1, 11 2, 127 10, 45 ep. I 7, 1 10, 14 14, 10 15, 17 18, 60 rura *(acc.)* I 1, 17 31, 7 II 6, 11 16, 37 III 18, 2 IV 5, 17. 18 e. 2, 3 s. I 6, 59 ep. I 7, 76 14, 14 15, 9
Rusonem s. I 3, 86
rusticus e. 2, 68 s. I 1, 17 s. II 2, 3 6, 80. 115 7, 28 ep. I 2, 42 7, 83 13, 13 ep. II 2, 39 a. 213 rustica III 23, 2 rusticorum III 6, 37 rustica ep. II 1, 146 rusticius *(adv.)* s. I 3, 31
Rutubae s. II 7, 96

S.

Sabaeae I 29, 3
sabbata s. I 9, 69
Sabellus ep. I 16, 49 Sabella s. I 9, 29 Sabella *(acc.)* e. 17, 28 Sabellis III 6, 38 s. II 1, 36
Sabina e. 2, 41 Sabino s. II 7, 118 Sabinum *(neutr.)* I 20, 1 ep. I 7, 77 Sabinā I 9, 7 22, 9 III 1, 47 Sabinos III 4, 22 Sabinis II 18, 14 ep. II 1, 25
Sabinus Sabinum ep. I 5, 27
saccis s. I 1, 70 saccos s. II 3, 149
sacer I 5, 13 e. 7, 20 s. II 3, 181 a. 391 sacrae I 1, 22 sacri I 28, 28 sacrum IV 2, 35 e. 2, 43 sacram e. 4, 7 sacro II 12, 19 IV 9, 28 sacrā I 18, 1 III 4, 18 e. 7, 8 s. I 9, 1 sacro II 13, 29 III 19, 4 c. s. 4 s. I 5, 99 sacris *(fem.)* e. 17, 6 sacras I 2, 3 sacra ep. I 16, 54 a. 397 sacris *(fem.)* IV 15, 25
sacerdos III 1, 3 3, 32 sacerdotis ep. I 10, 10 sacerdotum I 16, 6
sacramentum *(acc.)* II 17, 10
sacrilegā II 13, 2

sacro sacravit ep. II 1, 49 sacrare I 26, 11
sacrum *(acc.)* III 2, 26 3, 52 e. 17, 57 s. II 3, 110 sacra e. 5, 52 sacris s. I 1, 71 sacra IV 4, 54 6, 14 s. I 3, 11. 117 s. II 8, 14 sacris III 14, 6 a. 224
saeculum I 2, 6 saeculo *(abl.)* IV 6, 42 e. 8, 1 saecula *(acc.)* III 6, 17 e. 16, 65
saepe I 7, 16. 31 8, 11. 12 17, 1 II 7 1. 6 8, 20 III 2, 29 7, 31 21, 12 e. 14, 5 s. I 2, 40. 87 3, 9. 11. 12. 63 4, 9. 86. 128 6, 10. 16. 114 7, 30 10, 11. 50. 71. 72 s. II 7, 8 ep. I 7, 37. 73 13, 1 17, 55. 56 18, 15. 25. 68 19, 19. 20 ep. II 1, 182. 219 saepius II 10, 9
saetosam s. I 5, 61 saetosa *(acc.)* e. 17, 15
saevit IV 14, 27 e. 3, 5 s. I 4, 49 saeviet I 25, 15 saeviat III 3, 37 s. II 2, 126
saevitiā II 12, 26
saevus I 16, 11 III 1, 27 s. II 2, 68 ep. I 15, 30 ep. II 1, 148 2, 21 saeva I 12, 43 19, 1 28, 20 *35, 17 e. 5, 47 saevo III 10, 2 ep. I 18, 13 saevam I 6, 8 s. I 8, 33 ep. I 18, 54 saeva IV 1, 5 saevo I 33, 12 ep. 16, 77 *(neutr.)* III 29, 49 saevis *(fem.)* I 12, 22 37, 30 saevos II 12, 5 III 16, 16 saeva I 18, 13 saevis *(fem.)* III 11, 45 *(neutr.)* e. 12, 13
saga I 27, 21 sagas ep. II 2, 203
Sagana e. 5, 25 Saganae s, I 8, 48 Saganā s. I 8, 25. 41
sagax a. 218 sagaces IV 4, 75 sagacīs II 5, 22 sagacius *(adv.)* e. 12, 4
sagittae III 27, 6 sagittā I 12, 24 27, 12 III 4, 72 sagittas I 29, 9 II 8, 15 13, 17 III 20, 9 s. II 7, 116 sagittis I 22, 3 III 6, 16
sagum *(acc.)* e. 9, 28
sal salis s. I 3, 14 salem s. I 5, 46 sale s. I 10, 3 s. II 2, 17 4, 74 8, 87 ep. II 2, 60 sales *(acc.)* a. 271
Salaminius I 15, 23
Salamis Salamina I 7, 21. 29
salax salacem s. I 2, 45
salebras ep. I 17, 53
Salerni ep. I 15, 1
Saliare *(acc.)* ep. II 1, 86 Saliaribus *(abl. fem.)* I 37, 2
salicto *(abl.)* II 5, 8
saligno *(abl.)* s. I 5, 22
Salii Salium *(acc.)* I 36, 12 IV 1, 28
salinum II 16, 14
salis II 18, 26 saliunt s. II 6, 34 saliet a. 430 salias ep. I 14, 26 saliente III 24, 20
Sallustius s. I 2, 48 Sallusti *(voc.)* II 2, 3
salsus s. I 9, 65 salso s. I 7, 28 salsā s. II 3, 200 salsa *(acc.)* e. 16, 34
saltem s. I 6, 44
salto saltat s. II 1, 24 saltet s. II 6, 72 saltaret s. I 5, 63
saltus *(acc.)* III 4, 15 saltibus ep. II 2, 178 *(abl.)* II 3, 17
salubrem a. 198 salubres c. s. 31 e. 2, 58 *(acc.)* s. I 7, 24 s. II 4, 21 ep. I 4, 4 salubribus s. I 8, 14
salum salo *(abl.)* e, 17, 55
salutari *(abl.)* c. s. 63
salutor a. 87 salutandi *(nom.)* s. I 6, 101
salveo salve I 32, 15 salvere ep. I 7, 66 10, 1
salvus ep. I 2, 10 salvum *(acc.)* s. I 1, 84 ep. I 16, 27 salvo s. I 9, 27
Samio *(abl.)* e. 14, 9
Samnites ep. II 2, 98
Samos ep. I 11, 2. 21
sancimus s. I 3, 67 sanxerunt ep. II 1, 24
sanctum ep. II 1, 54 sancto *ep. I 16, 61 *(neutr.)* IV 5, 4 sanctum ep. I 17, 60 sanctae I 2, 27 sanctarum s. II 1, 81 sanctior IV 11, 17
sane s. II 3, 138 ep. I 7, 61 15, 5 ep. II 1, 206 2, 64. 132 a. 206. 418
sanguineis *(abl. fem.)* I 27, 4
sanguis I 24, 15 II 20, 6 III 27, 65 c. s. 50 ep. I 3, 33 a. 292 sanguinis e. 7, 4 16, 9 sanguinem IV 2, 14 sanguine I 8, 9 36, 2 II 1, 29 12, 3 III 4, 34 6, 34 13, 7 22, 8 e. 5, 19 s. II 3, 206 5, 15
sanies III 11, 19

sanus s. I 4, 129 5, 44 6, 98 s. II 3, 128. 158. 160. 284. 302. 322 *(bis)* ep. I 1, 8. 108 2, 34 sani s. II 3, 74 sanae s. I 9, 44 sanum s. I 6, 89 ep. I 7, 3 16, 21 18, 30 sano s. I 3, 61 ep. II 2, 122 sani s. II 3, 246 sanos s. I 3, 83 s. II 3, 218 ep. I 19, 3 a. 296 sanior s. II 3, 241. 275 sanius *(adv.)* II 7, 26
sapiens I 7, 17 s. I 1, 38 3, 124. 127. 128. 132 4, 115 s. II 1, 17 2, 3. 63. 111 3, 97 4, 44 7, 73. 83 8, 60 ep. I 1, 106 6, 15 7, 22 16, 30. 73 ep. II 1, 18. 50 sapientem s. II 3, 35 sapiente s. II 3, 46 ep. I 4, 5 16, 20 sapientium III 21, 14 sapientum s. II 3, 296 sapientior s. II 3, 52. 265 ep. II 2, 153 sapienter II 10, 22 IV 9, 48 ep. I 10, 44 sapientius s. II 3, 56
sapientia s. II 1, 72 ep. I 1, 41 2, 17 3, 27 a. 396 sapientiae I 34, 2 *(dat.)* III 28, 4
sapis a. 367 sapit ep. II 1, 61 sapiunt a. 456 sapias I 11, 6 ep. I 12, 15 sapiat s. I 9, 34 saperet a. 212 sapere ep. I 2, 40 4, 9 15, 45 18, 27 ep. II 2, 128. 141 a. 309
saporem III 1, 19 s. II 4, 54 saporum s. II 4, 36
Sappho ep. I 19, 28 *(acc.)* II 13, 25
sarcina ep. I 13, 6
sarculo *(abl.)* I 1, 11
Sardiniae I 31, 4
Sardis ep. I 11, 2
Sardus s. I 3, 3 Sardo *(abl. neutr.)* a. 375
Sarmentus s. I 5, 56 Sarmenti s. I 5, 52. 55
sarta ep. I 3, 31
sat II 19, 26
satelles II 18, 34 ep. I 1, 17 satellites *(acc.)* III 16, 9
satiate *(voc.)* I 2, 37
satirā s. II 1, 1 satiris *(abl.)* s. II 6, 17
satis I 2, 1 13, 13 II 13, 13 18, 14 III 1, 25 15, 7 16, 3. 44 27, 69 e. 1, 31 17, 19 s. I 1, 62. 120 2, 52. 60. 66 4, 41. 54. 116 5, 13. 68 10, 7. 76 s. II 3, 69. 127. 178 4, 37. 48 5, 4 6, 64 7, 3 ep. I 1, 2 2, 46 6, 16 7, 16. 83 10, 46 15, 35. 43 17, 1 18, 111 ep. II 1, 166 2, 53. 214 a. 99. 416. 470
satur s. I 1, 119 ep. I 7, 35
Satureiano *(abl.)* s. I 6, 59
Saturnalibus *(abl.)* s. II 3, 5
Saturnius ep. II 1, 158
Saturnus Saturni II 12, 9 Saturno II 17, 23 *(abl.)* I 12, 50
Satyrum ep. II 2, 125 Satyrorum II 19, 4 a. 235 Satyris ep. I 19, 4 a. 233 Satyros a. 221. 226 Satyris I 1, 31
saucius I 14, 5 III 10, 15
savio e. 3, 21
saxum s. II 3, 73 saxo s. II 3, 90 saxum e. 17, 69 saxo II 15, 20 IV 8, 7 s. I 5, 19 6, 39 saxa I 17, 12 III 27, 62 e. 16, 25 saxis III 13, 15 s. I 5, 26 saxa III 16, 10 17, 54 ep. I 1, 46 10, 7 14, 39 a. 395 saxis I 12, 29 e. 5, 97 s. II 3, 128
scaber scabrum *(acc.)* ep. I 7, 90
scabies a. 417. 453 scabiem ep. I 12, 14
scabo scaberet s. I 10, 71
scaenae *(dat.)* ep. I 6, 41 a. 125 scaenam ep. II 1, 177 a. 183. 260 scaenā s. II 1, 71 ep. II 1, 205 scaenis *(abl.)* a. 179
Scaeva *(voc.)* ep. I 17, 1
Scaevae *(dat.)* s. II 1, 53
scalis *(abl.)* ep. II 2, 15
scalpe III 11, 52 scalpere s. I 8, 26
scalpra *(acc.)* s. II 3, 106
Scamandri e. 13, 14
scamnum *(acc.)* s. I 8, 2
scandit II 16, 21 scandunt III 1, 38 scandet III 30, 9 scanderet II 19, 22
scaphae III 29, 62
scarus s. II 2, 22 scari *(nom.)* e. 2, 50
scatentem III 27, 26
Scauros I 12, 37
scaurum *(acc.)* s. I 3, 48
sceleratus s. II 3, 71. 221
scelestum *(acc.)* III 2, 31 scelestā II 4, 17 scelesti e. 7, 1 scelestas III 11, 39
scelus e. 7, 18 sceleris I 22, 1 35,

33 s. II 1, 54 3, 208. 279 scelus I 2, 29 3, 39 III 11, 25 scelere ep. I 2, 15 scelerum III 24, 50
scena v. scaena
Scetani s. I 4, 112
sciens I 15, 24 III 7, 25 9, 10 scientioris e. 5, 72
scientiae *(dat.)* e. 17, 1
scilicet I 37, 30 II 14, 9 III 5, 25 24, 62 IV 8, 5 s. I 10, 27 s. II 1, 70 2, 36 3, 185. 240 5, 87 6, 58 ep. I 6, 36 9, 3 10, 2 15, 36 18, 16 20, 2 ep. II 2, 44
scindat I 17, 27 scindente IV 14, 22
scio scis s. I 9, 40 ep. I 11, 7 14, 16. 33 17, 1 18, 53 20, 7 a. 20. 462 scit IV 7, 17 ep. I 14, 44 ep. II 2, 187 a. 158. 316. 371 scimus III 4, 42 a. 11. 273 sciebat III 5, 49 sciet a. 424 sciat ep. I 18, 19 20, 27 sciret ep. I 17, 14 scire I 11, 1 IV 4, 22 s. I 4, 37 s. II 6, 52. 57 ep. I 3, 2 19, 35 ep. II 1, 35. 87 2, 193
Scipiadae s. II 1, 72 Scipiadam s. II 1, 17
scitari ep. I 7, 60
scobe s. II 4, 81
scopae scopis *(abl.)* s. II 4, 81
Scopas IV 8, 6
scopulos I 3, 20 scopulis III 7, 21
scorpios II 17, 17
scortator s. II 5, 75
scorto ep. I 18, 34 scortum II 11, 21
scriba s. I 5, 66 s. II 5, 56 scribae s. I 5, 35 *(dat.)* ep. I 8, 2 scribae s. II 6, 36
scribo ep. II 2, 103 *scribis s. II 3, 1 scribit ep. 6, 43 scribimus ep. II 1, 117 scribitis a. 38 scripsit s. I 4, 57 scripsere ep. II 2, 108 scribam s. II 1, 60 scripseris *(fut. II)* a. 387 scribam a. 265 scribat s. I 4, 41 scripserit I 6, 14 scribe s. II 3, 69 ep. I 9, 13 scribere e. 11, 2 s. I 4, 16 9, 23 10, 47 s. II 1, 16 ep. I 3, 7 4, 3 15, 25 ep. 1, 111. 228 2, 54. 66 scribendi s. I 4, 12. 13. 65 s. II 1, 10 ep. II 1, 109. a. 309 scripsisse s. I 10, 60 scribens a. 306 scribentes ep. II 2, 107 scripturus s. I 10, 73 scribuntur ep. I 19, 3 scribēris I 6, 1 scribetur ep. I 16, 4 scribare s. II 5, 48 scribi a. 74 scripta s. I 10, 16 scripto *(abl. neutr.)* s. I 6, 123
scrinia *(acc.)* s. I 1, 120 ep. II 1, 113
scriptor ep. II 1, 36 2, 126 a. 120. 136. 235. 354 scriptoris ep. II 1, 62 scriptori a. 346 scriptorem ep. I 2, 1 scriptore ep. II 1, 268 scriptores ep. II 1, 30. 236 scriptorum ep. I 19, 39 ep. II 2, 77 scriptores ep. II 1, 199
scriptum scripta ep. II 1, 29 scriptorum s. II 3, 2 scripta s. I 4, 23. 75 10, 56 ep. I 3, 17 19, 42 ep. II 2, 67 *scriptis ep. II 1, 167
scruta *(acc.)* ep. I 7, 65
scrutaberis ep. I 18, 37 scrutare s. II 3, 276
sculptum s. II 3, 22
scurra s. II 7, 15 ep. I 15, 28 scurrae s. I 5, 52 *(dat.)* s. I 8, 11 ep. I 18, 4 scurram s. II 1, 22 scurrae s. II 7, 36 scurris *(abl.)* s. II 3, 229
scurror ep. I 17, 19 scurrantis ep. I 18, 2
scuticā s. I 3, 119
Scyllam a. 145
scyphos e. 9, 33 scyphis I 27, 1
Scythes II 11, 1 IV 14, 42 Scythen IV 5, 25 Scythae I 35, 9 III 8, 23 24, 9 c. s. 55 Scythas I 19, 10
Scythicum *(acc.)* III 4, 36
secernis s. I 6, 63 secernit III 3, 47 secernunt I 1, 32 secrevit e. 16, 63 secernere s. I 3, 113 a. 397 secretum ep. I 18, 103 secretā s. II 8, 78 secreta *(acc.)* s. II 1, 71 a. 298 secreto *(adv.)* s. I 9, 67
seco secat s. I 10, 15 secet I 1, 14 secandi a. 305 secantur ep. I 16, 42 secer ep. I 19, 46 sectus III 27, 75 e. 4, 11 sectum *(acc.)* ep. I 1, 104 secto *(neutr.)* IV 4, 61 sectis I 6, 18 *(fem.)* s. II 4, 67 secanda *(acc.)* II 18, 17
secreta s. II 1, 71
sectatur s. I 2, 16 sectamur IV 4, 51 sectabitur s. I 3, 139 s. II 4, 44 sectere s. I 3, 119 sectetur s. I 2, 106 sectari I 38, 3 secta-

rier s. I 2, 78 sectantem a. 26 sectatus s. II 2, 9
secundum e. 7, 9
secundus s. II 3, 193 5, 48 secunda e. 16, 66 secundum I 12, 18 secundam II 6, 34 secundo I 12, 51 II 10, 23 s. II 5, 53 8, 83 ep. I 10, 9 ep. II 1, 123 2, 201 secundā e. 16, 23 s. I 2, 47 a. 257 secundo III 11, 50 secundi ep. II 1, 102 secundae s. II 8, 74 ep. I 10, 30 secundos IV 4, 38 secundas s. I 9, 46 s. II 2, 121 ep. I 18, 14 secundis IV 4, 45 *(neutr.)* II 10, 13 IV 9, 35 14, 16
securis s. I 7, 27 securi IV 4, 20 s. I 1, 99 securīs III 2, 19 23, 12 c. s. 54
securus I 26, 6 s. II 4, 50 ep. II 1, 176 2, 17 securum *(acc. neutr.)* s. I 5, 101 s. II 7, 30
secus II 3, 2 III 25, 8 a. 149
sed I 24, 19 28, 15 33, 7 37, 12 II 1, 37 7, 13 8, 5 13, 19. 30 19, 27 III 1, 37 3, 57 4, 53 6, 29. 37 27, 17 IV 1, 33 3, 10 4, 22. 33 6, 17 8, 9 9, 26. 40 12, 14 13, 22 e. 5, 85 7, 9 8, 7 11, 27 16, 25 17, 62. 69 s. I 1, 27 2, 120 3, 108 4, 99 5, 89 6, 23. 60. 64. 76 9, 15. 68 10, 67 s. II 1, 39. 56. 80. 83 2, 2. 20. 90. 121. 134 3, 17. 51. 207 4, 5. 29. 31 5, 73. 109 6, 72 8, 18. 73. 79 ep. I 1, 58 5, 29 7, 45 8, 7 9, 8 10, 37 11, 11 14, 36 15, 13 16, 6. 19. 44 17, 50 18, 111 19, 29 ep. II 1, 18. 71. 77. 78. 89. 159. 167. 169. 229. 235. 257 2, 9. 46. 52. 144. 170 a. 12, 19. 143. 203. 282. 372
sedeo sedet III 1, 40 e. 4, 16 s. I 6, 40 sedit ep. I 17, 37 sederit *(coni.)* s. II 2, 73 sessuri a. 155
sedes I 2, 10 34, 11 II 6, 6 sedem e. 13, 8 sede I 13, 6 a. 257 sedes *(acc.)* II 13, 23 III 3, 34 IV 9, 6 sedibus I 10, 18
sedilia *(acc.)* a. 250 sedilibus e. 4, 15
seditione ep. I 2, 13 seditionibus *(abl.)* III 3, 29 6, 13
sedo sedare e. 12, 9 sedatum *(acc.)* ep. I 18, 90
sedulitas ep. I 7, 8 ep. II 1, 260
sedulus I 38, 6 s. I 5, 71 ep. I 13, 5 ep. II 1, 178 sedula a. 116
seges III 23, 6 ep. I 7, 21. 87 segetis III 16, 30 segetes I 31, 4 ep. II 2, 161
segnis s. II 3, 236 segni III 12, 9 segnes III 21, 22 s. II 3, 102 segnius *(adv.)* a. 180
selectis *(abl.)* s. I 4, 123
sellis *(abl.)* s. I 6, 97
semel I 24, 26 28, 16 III 5, 29 26, 12 29, 48 IV 2, 50 3, 10 7, 21 9, 18 13, 14 c. s. 26 e. 5, 39 15, 15 s. I 4, 36 s. II 1, 24 5, 81 7, 71 8, 24 ep. I 2, 69 7, 96 10, 17 17, 58 18, 71 ep. II 2, 14 a. 331. 365. 452. 468
Semele Semeles I 19, 2
Semeleius I 17, 22
semesos s. I 3, 81 semesa s. II 6, 85
semen semina e. 16, 55 *(acc.)* s. II 3, 272
semis a. 330
semita ep. I 18, 103
semoti *(neutr.)* I 3, 32 semota *(acc.)* ep. II 1, 21
semper I 5, 10 27, 16 32, 10 35, 17 II 6, 3 8, 15 9, 1. 9. 17 10, 2. 19 11, 9 III 10, 19 24, 64 29, 6 IV 11, 29 c. s. 3. 67 e. 12, 15 17, 66 s. I 1, 79. 113 s. II 2, 106 3, 111 4, 43 5, 19 6, 54 7, 88 8, 62 ep. I 2, 56 16, 68 18, 98 a. 10. 58. 148. 178. 350. 356
senator s. I 6, 77 *(voc.)* s. I 6, 110
senectae II 6, 6 *(dat.)* II 14, 3 senectam I 31, 19 senectā ep. II 2, 211
senectus II 16, 30 e. 8, 4 13, 5 s. II 1, 57 2, 88 ep. I 20, 18 senectuti e. s. 46
senescit ep. I 7, 85 senescentem ep. I 1, 8
senex II 9, 14 s. II 3, 282 a. 115 senis s. II 1, 34 2, 67 ep. II 1, 56 seni III 19, 24 senem e. 5, 57 s. I 10, 41 s. II 5, 71 a. 169 senex s. II 3, 123 sene s. II 5, 12. 82. 84 senes II 8, 22 s. I 1, 31 ep. I 1, 55 ep. II 1, 85 senum I 28, 19 s. II 5, 24 senibus ep. I 1, 26 senes ep. I 1, 79

senior s. II 5, 107 seniorum s. I 10, 67 a. 341
seni senos a. 253 senis s. I 10, 59
senile *(acc.)* e. 3, 2 seniles a. 176
senium *(acc.)* ep. I 18, 47
sensus s. I 3, 97 sensu s. I 3, 66 4, 77 ep. I 6, 8 sensibus e. 14, 2 sensus s. I 3, 103
sententia s. I 2, 32 10, 9 ep. I 1, 97 17, 17 a. 76. 219 sententia e. 16, 17 sententiarum III 4, 70
sentis III 28, 6 s. II 2, 31 7, 25 ep. I 18, 83 sentit s. II 3, 190 ep. I 1, 84 14, 20 16, 79 ep. II 1, 134 2, 162 a. 66 sentimus s. I 5, 21 sentiunt III 1, 33 sensi II 7, 10 sensit III 5, 36 IV 6, 3 s. II 3, 90 sensimus s. II 8, 58 sensere IV 4, 25 sentiet III 23, 5 sentiat ep. I 4, 9 sentiant III 27, 22 sentire c. s. 73 ep. I 18, 106
separatis *(abl. neutr.)* II 19, 18
sepelio sepultae *(dat.)* IV 9, 29 sepultis *(dat. neutr.)* ep. II 1, 88
seponere a. 273 sepositi *(neutr.)* s. II 6, 84
septem III 11, 3 c. s. 7 ep. I 1, 58 7, 80 ep. II 2, 82
Septembribus *(abl. fem.)* ep. I 16, 16
Septicium ep. I 5, 26
Septimius ep. I 9, 1 Septimi *(voc.)* II 6, 1
septimus s. II 6, 40
sepulcrum s. I 8, 10 sepulcri II 18, 18 20, 23 sepulcro *(abl.)* III 11, 51 s. II 3, 84 sepulcrum e. 9, 26 s. II 5, 104 sepulcro s. II 3, 196 sepulcra s. I 8, 36 sepulcris II 1, 30 e. 5, 17 17, 47
sequor IV 1, 38 s. I 9, 43 s. II 1, 34 sequitur III 16, 17 s. II 7, 115 sequuntur s. I 6, 108 a. 456 sequar s. I 9, 19 a. 240 sequetur II 5, 13, 14, 24 sequemur e. 1, 14 sequentur a. 311 sequar ep. I 1, 72. 76 8, 11 sequare IV 11, 29 sequerer s. I 4, 113 6, 87 sequerere s. II 3, 175 sequeretur s. I 8, 13 sequere ep. II 2, 95 a. 119 sequi I 15, 18 23, 12 III 25, 19 ep. I 10, 48 ep. II 2, 80. 143 sequentīs s. I 1, 3. 109 6, 78 secutus s. I 4, 6 ep. I 19, 24 secutā III 27, 59 secuti s. II 8, 85 secutis *(abl.)* s. II 8, 40
sereno *(neutr.)* s. II 4, 51 *(abl.)* I 37, 26 *(neutr.)* e. 15, 1
Seres III 29, 27 IV 15, 23 Seras I 12, 56
Sericos e. 8, 15 Sericas I 29, 9
series III 30, 5 a. 242
serius seria s. I 1, 27 s. II 2, 125 a. 107. 226. 451
sermo s. I 4, 48 10, 23 s. II 2, 2 6, 71 sermonis s. I 7, 7 sermoni s. I 4, 42. 48 sermonem a. 57 sermone s. I 3, 65 10, 11 s. II 3, 4 4, 9 ep. I 5, 11 ep. II 1, 4 2, 88 a. 95. 229 sermonum ep. I 4, 1 a. 69 sermonibus a. 81 sermones III 3, 71 *8, 5 ep. II 1, 250 sermonibus III 21, 10 s. II 5, 98 ep. II 1, 127 2, 60
sero severis *(coni.)* I 18, 1 satum III 10, 6
sero serendis *(abl. neutr.)* a. 45
sērō (adv.) serius II 3, 26
serpens III 27, 5 s. I 3, 27 serpente e. 3, 14 serpentes a. 13 serpentium e. 1, 20 serpentīs I 37, 27 s. I 8, 34 serpentibus s. II 8, 95
serpit a. 28
serus I 2, 45 15, 19 ep. II 1, 161 sera I 38, 3 serum *(acc.)* s. II 7, 33 serā III 8, 22 sera *(acc.)* III 11, 28 seri s. I 10, 21
*serva II 4, 3
servilem e. 4, 19 servile s. II 7, 111 servilibus *(abl.)* s. I 8, 32
Servilio *(abl.)* s. II 8, 21
servis s. II 7, 81 servit III 8, 21 s. I 6, 16 ep. I 10, 47 serviet I 29, 6 ep. I 10, 41 16, 70 serviat II 2, 12 servire e. 9, 14
servitio *(abl.)* s. II 5, 99
servitus II 8, 18
Servius Servi *(voc.)* s. I 10, 86
Servius (Oppidius) s. II 3, 168
servo servas III 21, 6 s. II 3, 201 ep. I 10, 6 19, 44 servat s. I 3, 54 ep. I 11, 20 16, 41 a. 467 servavit s. I 6, 83 9, 78 servastis ep. II 2, 139 servabis ep. I 13, 12 servabit ep. I 2, 69 serves I 3, 8 35, 29 ep. I 2, 33 18, 80 servet c. s. 27 ep. I 16, 28 servaret ep.

II 2, 131 serva s. II 3, 59 servate IV 6, 35 servare II 3, 2 s. I 1, 89 4, 117 ep. I 6, 2. 47 20, 16 a. 86. 329 servantem ep. I 5, 31 servatura *(nom. plur.)* IV 13, 24 servetur a. 126 servari a. 463 servata *(acc.)* II 14, 26 servatis *(abl.)* s. II 3, 194 servanda *(acc.)* a. 332
servus s. II 3, 265 7, 1. 70 ep. I 16, 47 servo s. II 7, 79 servum s. I 3, 80 ep. I 6, 50 servo s. I 1, 97 ep. I 16, 63 servorum ep. II 1, 121 servis e. 9, 10 s. II 2, 66 ep. II 2, 133 servos s. I 1, 77 3, 12 5, 75 6, 78 9, 97 s. II 3, 100. 129 ep. I 6, 58 servis ep. I 14, 40
servus (adi.) servum *(acc. neutr.)* ep. I 19, 19
sesquipedalia *(acc.)* a. 97
sessor ep. II 2, 130
sestertia *(acc.)* ep. I 7, 80 ep. II 2, 33
Sestius Sesti *(voc.)* I 4, 14
seu I 3, 16 e. 16, 29 s. II 1, 59 6, 20 a. 67 — *praecedente* sive c. s. 16 s. II 1, 38 2, 84 3, 88 6, 25 7, 80 — *sequente* sive I 4, 12 12, 53 13, 9 e. 17, 38 s. II 2, 118 4, 78 5, 108 ep. II 1, 194
seu — seu I 1, 27. 28 7, 19. 20 11, 4 23, 5. 6 II 3, 5. 6 17, 17 19 III 4, 3. 4 — 22. 23. 24 6, 30. 31 21, 2. 3. 4 24, 57. 58 IV 2, 10. 13 s. I 1, 2 s. II 1, 57. 58 2, 11. 13 — 87. 88 5, 39. 40 6, 69. 70 ep. I 3, 23. 24. 33 12, 21 a. 426 *v.* sive
severus I 35, 19 e. 11, 19 ep. I 5, 13 severae II 1, 9 III 6, 39 severi I 27, 9 severo ep. I 18, 42 severum a. 107 severi ep. II 1, 109 severis ep. I 19, 9 a. 216 severa III 8, 28
sex ep. I 1, 58
sextarius s. I 1, 74
Sextilem ep. I 7, 2 Sextili ep. I 11, 19
si I 1, 7. 9. 32 3, 23 13, 13 *16, 8 24, 13 32, 1 II 2, 10 5, 21 6, 9 8, 1. 3 10, 17 14, 5 17, 5. 14 III 3, 7. 65 5, 17. 31. 53 9, 12. 16. 17. 19 10, 1. 14. 19. 23 15, 7 16, 5. 26. 38. 41 18, 5 21, 21 23, 1. 3. 17 24, 5. 27. 34. 36. 50 27, 6. 45. 51 29, 31. 53. 57 IV 1, 12 2, 45 3, 20. 24 8, 21. 23 9, 5. 9 12, 15. 21 c. s. 37. 65 e. 1, 5. 6 2, 51 3, 1. 19 5, 5 6, 3. 15 14, 3 15, 12. 16 s. I 1, 15. 43. 46. 54. 80. 87. 88. 90 2, 7. 23. 49. 68. 74. 84. 87. 96. 116. 120 3, 5. 6. 44. 46. 71. 72. 80. 94 *(bis)*. 112. 123. 124. 140. 4, 3. 14. 41. 53. 55. 57. 60. 67. 91. 93. 102. 103. 104. 116. 140 5, 102 6, 21. 30. 42. 65. 66. 68. 70. 79. 86. 93. 105. 130 7, 15. 16 8, 37 9, 22. 34. 38 *(bis)* 10, 59. 68. 89 s. II 1, 6. 10. 20. 31. 32. 49. 82. 83 *(bis)*. 84 2, 10. 51. 55 3, *1. 10. 33. 41. 66. 67. 74. 92. 104. 106. 111. 115. 117. 125. 127. 128. 159. 189. 214. 219. 241. 249. 250. 259. 264. 268. 270. 290. 319. 322 4, 17. 27. 49. 51. 52 5, 17. 24. 27. 31. 45. 49. 61. 70. 81. 87. 93. 103. 106 6, 6. 8 *(bis)*. 10. 13. 31. 39. 55. 78 7, 24. 29. 39. 42. 98. 102. 8, 4. 21. 25. 58. 71. 72. 90. 92 ep. I 1, 32. 40. *58. 60. 66 *(bis)*. 84. 85. 89. 94. 95. 96 2, 24. 34. 35. 38. 50 3, 18. 29 *(bis)* 5, 1. 6. 12 6, 13. 16. 28. 30. 41. 47. 49. 56. 65. 67. 68 7, 3. 13. 18. 32. 34. 39. 70. 93 8, 3. 15 10, 12. 31. 43 *(bis)* 11, 15. 25. 30 12, 2. 5 *(bis)*. 7. 12. 22 13, 3 *(ter)*. 6 14, 29 15, 40 16, 5. 8. 9. 15. 17. 21. 25. 33 *(bis)*. 36. 46 17, 3. 4. 6. 7. 8. 11. 13. 14. 26. 31. 50. 18, 1. 26. 57. 67. 80. 108 19, 1. 12. 43 20, 26 ep. II 1, 4. 28. 34. 64. 66 *(bis)*. 73. 74. 80. 99. 125. 164. 180. 185. 194. 216. 222. 257. 2, 2. 16. 24. 95. 100. 108. 146. 149. 155. 156. 157. 158. 159. 178. 213 a. 2. 20. 31. 35. 47. 48. 52. 56. 71. 87. 98. 102. 104. 112. 120. 125. 130. 131. 154. 249. 272. 290. 300. 327. 354. 361. 362. 378. 386. 422. 424. 436. 438. 442. 458. 461. 468. 473 *v.* quodsi
sibilat s. I 1, 66
Sibyllini *(nom.)* c. s. 5
sic I 3, 1. 2 7, 17. 24 12, 31 *16,

8 28, 25 33, 10 II 4, 18. 19 5, 18 10, 18 11, 14 17, 15 III 3, 49 27, 25 IV 5, 15 8, 29 14, 25 e. 5, 81 7, 17 9, 3 16, 23 s. I 1, 23. 101. 113 2, 36. 106 3, 19. 41. 43. 132. 133 4, 120. 128. 135 5, 60. 69 6, 34. 92 9, 53. 78 10, 5 s. II 1, 51 2, 68 3, *1. 85. 150. 300. 317 4, 4 5, 53. 81. 85 6, 22. 79 8, 3. 36. 48. 60. 93 ep. I 1, 23. 71 2, 51 7, 69 8, 17 9, 10 10, 39 12, 8 13, 12 17, 18 18, 11. 12. 41 ep. II 1, 23. 119. 157. 179 *(bis)* 2, 3. 139. 175 a. 136. 151. 188. 214. 216. 236. 357. 377. 400. 410. 432 *v.* sicut
Sicana e. 17, 32
sicarius s. I 4, 4
siccat s. II 6, 68 siccet e. 2, 46 siccatis *(abl.)* I 35, 27
siccus s. II 2, 14 3, 281 ep. I 17, 12 sicca III 11, 23 sicci IV 5, 39 siccis I 18, 3 ep. I 19, 9 siccos III 29, 20 siccas I 4, 2 siccis I 3, 18 s. II 4, 15 *(fem.)* e. 16, 55
Siculi ep. II 1, 58 a. 463 Siculum *(acc. neutr.)* II 12, 2 Siculā III 4, 28 Siculi ep. I 2, 58 Siculae II 16, 33 III 1, 18 Siculas IV 4, 44 Siculis ep. I 12, 1
sicut e. 11, 1 s. I 1, 32 9, 1 *v.* s. I 1, 101. 102
sidet e. 5, 79
Sidonio *(neutr.)* ep. I 10, 26 Sidonii e. 16, 61
sidus I 12, 47 IV 8, 31 e. 10, 9 17, 41 *(acc.)* e. 1, 27 s. I 7, 26 sidere III 1, 42 9, 21 sidera I 3, 2 II 16, 4 siderum c. s. 35 e. 3, 15 sidera I 1, 36 III 1, 32 7, 6 e. 5, 45 15, 2 17, 5
sigilla *(acc.)* ep. I 20, 3 ep. II 2, 180
signat a. 159 signatum *(acc.)* a. 59 signata *(acc.)* ep. I 13, 2
signi *s. I 6, 126 signo s. II 3, 23 signum a. 447 signo ep. II 2, 134 signa *(acc.)* II 8, 11 III 5, 18 IV 1, 16 15, 6 e. 9, 15 s. I 5, 10 s. II 4, 2 6, 38 ep. I 18, 56 ep. II 1, 248 signis I 7, 19 IV 2, 19 s. I 5, 88
silentium e. 11, 9 silenti s. II 6, 58 silentio III 2, 25 silentium e. 5, 51. 85 silentio II 13, 29 IV 1, 36
Silenus a. 239
sileo silebo I 12, 21 IV 9, 31 sileas s. II 5, 91 sileant IV 8, 21
siliquis *(abl.)* ep. II 1, 123
silva III 16, 29 18, 14 s. II 6, 116 ep. I 10, 22 silvae I 14, 12 III 29, 39 s. II 6, 3 siluae I 23, 4 silvam III 4, 63 s. I 10, 34 silvā I 22, 9 silvae I 9, 3 12, 8 28, 27 e. 13, 2 ep. I 2, 45 a. 60 silvarum c. s. 1 ep. I 14, 1 silvis e. 11, 65 s. II 6, 92 a. 30 silvas III 11, 13 ep. I 4, 4 ep. II 2, 45 silvis I 21, 8 e. 2, 26 5, 55 s. II 3, 48 ep. I 2, 67 a. 244
Silvani III 29, 23 Silvanum ep. II 1, 143 Silvane e. 2, 22
silvestrem ep. II 2, 186 silvestrīs a. 391 silvestria s. II 2, 57
similis I 23, 1 III 27, 6 s. I 2, 107 4, 69 s. II 5, 92 a. 254 simile I 12, 18 s. II 3, 31 similem III 15, 12 19, 26 s. I 5, 57 s. II 3, 63 simile s. I 4, 137 s. II 3, 99 simili *(abl.)* IV 5, 23 s. I 3, 123 ep. II 1, 20 similīs s. II 1, 3 simillimus ep. II 2, 120
simius s. I 10, 18
Simo Simone a. 238
Simois e. 13, 14
simplex I 5, 5 s. I 3, 52 s. II 2, 68. 73 4, 64 ep. II 2, 193 a. 23. 203 simplici I 38, 5 *(abl.)* IV 14, 13 simplices II 8, 14 simplicior s. I 3, 63
simul *(adv.)* I 20, 6 36, 9 e. 1, 8 s. I 1, 58 5, 32 s. II 4, 10 6, 63 *8, 24 ep. I *7, 96 10, 50 ep. II 2, 205 a. 334 — *(praep.)* s. I 10, 85. 86 — *(coni.)* I 4, 47 9, 9 12, 27 II 8, 5 16, 2 III 4, 37 12, 7 27, 33 IV 7, 10 e. 11, 13 16, 25 s. I 1, 36 s. II 2, 73. 74 3, 226 4, 10 6, 32. 114 ep. I 6, 11 7, 90. *96 10, 8 19, 10 ep. II 2, 49
simul ac (atque) s. I 1, 67 2, 18. 33 4, 19 8, 21 9, 34 ep. I 13, 11 16, 78 ep. II 1, 226
simulacra *(acc.)* III 6, 4

simulo simulas s. II 7, 56 simulet ep. I 19, 13 simulare a. 20 simulantia *(acc.)* ep. II 1, 241
sincerum ep. I 2, 56 *(acc. neutr.)* s. I 3, 56
sine I 14, 6 23, 3 25, 16 26, 9 30, 7 II 19, 20 III 4, 20 5, 20 6, 29 7, 7 13, 2 24, 35 26, 2 29, 15. 38. 56 IV 1, 24 13, 27 14, 32 c. s. 41 s. I 2, 83 3, 68 4, 77. 120 5, 80. 99 9, 59 s. II 1, 2 4, 29 5, 15. 28. 105 6, 59 7, 107 8, 49. 87. 91 ep. I 1, 51 4, 6 6, 65 12, 13 ep. II 2, 112 a. 281. 320. 376. 409. 444
singuli singula a. 92 singulos III 11, 42 singula s. I 6, 32 8, 40 s. II 2, 34 6, 87 ep. II 2, 55
singultim s. I 6, 56
singultus *(acc.)* III 27, 74
sinistrā I 2, 18
sinistre a. 452
sinistrorsum e. 9, 20 s. II 3, 50
sino sinebant II 15, 18 sinas I 2, 51 sine ep. I 16, 70 17, 32
Sinuessae s. I 5, 40
Sinuessanum *(acc.)* ep. I 5, 5
sinus III 27, 19 e. 10, 19 ep. I 1, 83 sinum e. 1, 13 sinu II 18, 27 s. II 3, 172 sinus *(acc.)* I 33, 16
Siren s. II 3, 14 Sirenum ep. I 2, 23
siser s. II 8, 9
Sisennas s. I 7, 8
Sisyphus II 14, 20 e. 17, 68 s. II 3, 21
Sisyphus s. I 3, 47
Sithoniā III 26, 10 Sithoniis I 18, 9
siticulosae *(dat.)* e. 3, 16
sitens s. I 1, 68
sitis s. I 2, 114 ep. I 18, 23 sitim II 2, 14 IV 12, 13 ep. II 2, 146
situm *(acc. neutr.)* III 3, 49
situs ep. I 16, 4 ep. II 2, 118 situ III 30, 2 situs *(acc.)* ep. II 1, 252
sive I 4, 12 6, 19 12, 55 13, 11 15, 25 32, 7 III 21, 2 27, 61 IV 2, 17 c. s. 15 e. 17, 39 s. II 1, 38 2, 83. 119 3, 87 4, 80 5, 11. 108 6, 25 7, 79 8, 16 ep. II 1, 196 a. 63 sive — sive I 2, 33. 35. 41 16, 3. 4 22, 5. 6 II 14, 11. 12 s. I 4. 121. 124 s. II 4, 7 *v.* seu
Smyrna *v.* Zmyrna
sobrius II 10, 8 s. II 3, 5
socco *(abl.)* ep. II 1, 174 a. 90 socci a. 80
socero s. II 5, 66 socerum III 11, 39 s. I 1, 105 ep. I 19, 30 socerorum III 5, 8
socialiter a. 258
socianda *(acc.)* IV 9, 4
socius s. II 5, 72 socio ep. II 1, 122 socium III 24, 60 sociis ep. I 2, 21 socii I 7, 26 sociis ep. I 2, 24 ep. II 1, 142
Socraticam I 29, 14 Socraticae a. 310 Socraticis *(abl.)* III 21, 9
sodalis s. II 5, 101 sodali I 25, 19 III 18, 6 sodalium II 7, 5 sodalibus I 36, 5 IV 8, 2 s. II 1, 30 sodales I 27, 7 37, 4 sodalibus ep. I 7, 58
sodes s. I 9, 41 ep. I 1, 62 7, 15 16, 31 a. 438
sol III 6, 41 IV 5, 40 14, 5 e. 9, 16 s. I 6, 125 ep. I 16, 6 20, 19 solis I 8, 4 22, 22 III 27, 12 IV 15, 15 solem II 9, 12 s. I 7, 24 9, 72 s. II 4, 23 ep. I 6, 3 10, 17 sol IV 2, 46 c. s. 9 sole II 16, 19 III 29, 20. 45 s. I 4, 29 ep. I 5, 3 ep. II 1, 113 soles IV 5, 8 solibus ep. I 20, 24 *(abl.)* e. 2, 41 16, 13
soleas s. I 3, 128 s. II 8, 77 ep. I 13, 15
soles s. II 6, 15 solet I 25, 14 s. II 3, 28 solent s. I 6, 5 s. II 8, 74 ep. I 18, 85 soleat s. I 5, 90 solitus s. I 1, 66 6, 99 s. II 3, 144 solitum ep. I 14, 3 *(acc. neutr.)* I 6, 20 soliti s. I 5, 29 s. II 1, 74 3, 245 solitis *(abl. fem.)* I 12, 13
solido *(neutr.)* s. II 1, 78 solidum *(neutr.)* s. II 3, 240 soldum s. II 5, 65 solido I 1, 20 solidā III 3, 4 soldo s. I 2, 113
solio II 2, 17 solium ep. I 17, 34
sollemnis IV 11, 17 sellemne ep. I 18, 49 ep. II 1, 103 sollemnia *(acc.)* ep. I 1, 101
sollers IV 8, 8 a. 407
sollicitas IV 13, 6 sollicitat III 1, 26 s. II 2, 43
sollicitudine s. II 6, 68 sollicitudi-

nes I 18, 4 sollicitudinibus *(abl.)* e. 13, 10
sollicitus III 29, 26 s. I 6, 119 s. II 3, 253 sollicitum I 14, 17 s. I 2, 3 sollicitae III 7, 9 s. II 6, 62 sollicito ep. II 1, 221 sollicitum s. II 7, 51 sollicitam III 29, 16 sollicitā I 35, 5 sollicitis ep. I 5, 18 sollicitas s. II 6, 79 sollicitis IV 1, 14
solor solatur ep. II 1, 131 solabitur s. II 6, 117 soler ep. I 1, 27 solantis II 5, 7 solatus s. II 3, 35
sōlstitio *(abl.)* ep. I 11, 18
solum e. 16, 10 *(acc.)* I 18, 2 II 7, 12 solo III 24, 39
solus IV 9, 20 s. I 3, 125. 133 6, 102. 112 s. II 5, 54 ep. II 1, 1. 87 a. 444 sola IV 9, 13 ep. I 6, 2. 47 solum *(acc.)* ep. I 19, 45 *(neutr.)* s. II 4, 49 solo I 25, 10 s. II 3, 42 solis ep. I 1, 89 17, 9 solos s. I 1, 12 ep. I 15, 45 solum *(adv.)* s. I 6, 84 a. 234
solvo solvet I 13, 20 IV 2, 54 ep. I 16, 78 solvas s. I 4, 60 solvat III 2, 29 solveret s. II 6, 83 solve e. 17, 7. 45 ep. I 1, 8 solvere I 27, 21 III 21, 22 e. 9, 38 solvitur I 4, 1 solventur s. II 1, 86 solvatur e. 13, 5 solvi II 2, 7 solutus e. 2, 4 5, 71 s. II 6, 68 soluta e. 10, 1 solutum ep. I 5, 20 soluto e. 12, 8 solutae I 4, 10 solutorum s. I 6, 129 solutos III 4, 62 s. I 4, 82 solutis II 5, 23 III 17, 16 IV 2, 12 *(fem.)* I 30, 5
somnium *(acc.)* III 27, 42 somnia s. I 5, 84 10, 33 ep. II 1, 52 a. 7 *(acc.)* ep. II 2, 208 somniis *(abl.)* IV 1, 37
somnus III 1, 21 11, 38 s. I 5, 83 ep. I 14 35 17, 6 somni s. II 3, 3 somnum II 11, 8 III 1, 21 21, 4 ep. I 5, 10 7, 35 a. 360 somno III 4, 11 s. II 1, 8 6, 61 7, 114 ep. II 2, 78 somnos I 25, 3 II 16, 15 e. 2, 28 5, 96 14, 3 s. I 5, 15 ep. I 10, 18
sonitus I 1, 24 sonitum II 1, 32
sono sonat s. I 8, 46 sonant e. 13, 3 sonabit s. I 6, 43 sonent s. I 10, 38 sonantem II 13, 26 III 4, 57 IV 9, 2 sonante e. 9, 5 16, 12 sonaturum *(neutr.)* s. I 4, 44 *sonari e. 17, 40
sonus e. 17, 17 sonum II 17, 26 IV 3, 20 ep. II 1, 201 2, 86 a. 274. 348 sono II 13, 38 a. 395
Sophocles ep. II 1, 163
sopor I 24, 5 sopori s. II 2, 80 sopore e. 5, 56
Soracte I 9, 2
sordeo sordet ep. I 18, 18 sordent ep. 1 11, 4
sordes sorde ep. I 2, 53 sordīs s. I 6, 68. 107 sordibus II 10, 7 e. 17, 46 s. II 2, 65 5, 105
sordescere ep. I 20, 11
sordidus I 28, 14 II 16, 16 s. I 1, 65. 96 2, 10 s. II 2, 53 3, 164 sordida ep. I 5, 22 sordidae III 2, 17 sordidum IV 11, 11 sordidos II 1, 22 18, 28
soror I 24, 6 III 14, 7 s. II 3, 58 ep. I 17, 46 sororem s. II 3, 139 sorore III 3, 64 sorores II 9, 16 sororum II 3, 15 sororibus III 19, 17 sorores I 26, 12 III 11, 40 sororibus IV 7, 5
sors II 3, 27 ep. I 14, 11 sortis IV 11, 22 sortem II 10, 14 s. I 1, 1 sorte III 16, 32 24, 16 e. 14, 15 s. II 3, 269 6, 110 ep. I 10, 44 ep. II 2, 173 sortes a. 403
sortilegis a. 219
sortitur III 1, 15 sortiere I 4, 18 sortitus s. I 6, 53 sortito *(abl. neutr.)* e. 4, 1 sortita s. II 6, 94 a. 92
Sosiorum ep. I 20, 2 Sosiis a. 345
sospes I 36, 4 37, 13 sospitis III 8, 14 sospite I 28, 27 c. s. 40 sospitum III 14, 10
spadonibus e. 9, 13
spargis s. II 3, 200 spargit III 18, 14 sparges II 6, 23 spargent II 15, 7 spargas ep. II 2, 195 sparge III 19, 22 s. II 5, 103 spargere III 15, 6 ep. I 5, 14 sparsisse II 13, 7 spargens e. 5, 26 spargier IV 11, 8 sparsum s. II 4, 68 sparsi s. II 8, 87 sparsum III 20, 14
Spartacus e. 16, 5 Spartacum III 14, 19

spatiere s. II 3, 183 spatiari s. I 8, 15
spatium s. II 6, 101 spatio *(abl.)* I 11, 6 IV 5, 11 spatiis *(abl.)* ep. I 7, 42 14, 9
species s. II 2, 35 ep. I 6, 11. 49 speciem ep. I 18, 2. 95 ep. II 2, 124 specie ep. II 2, 203 a. 25 species a. 8 *(acc.)* s. II 3, 208
speciosa III 27, 55 a. 319 speciosum ep. I 16, 45 speciosa *(acc.)* ep. II 2, 116 a. 144 speciosius *(adv.)* ep. I 18, 52
spectaculum e. 5, 102 s. I 7, 21 spectaculo e. 5, 34 spectacula *(acc.)* I 28, 17 s. II 2, 26 ep. II 1, 198
spectator ep. II 1, 178 a. 182. 224 spectatoris ep. II 1, 215
specto spectat II 2, 24 ep. I 16, 57 ep. II 1, 61 spectant ep. I 6, 19 spectabant s. I 8, 16 spectaverat s. II 6, 48 spectes s. I 1, 92 ep. I 1, 67 spectent ep. I 6, 5 spectaret ep. II 1, 197 spectare s. II 2, 39 ep. I 11, 10 20, 1 spectasse s. II 8, 79 spectantis a. 98 spectante ep. I 6, 60 spectantia ep. I 1, 75 spectatum a. 5 spectantur ep. II 1, 203 spectata ep. II 1, 230 a. 190 spectatum *(supin.)* ep. I 1, 2 spectandus IV 14, 17 spectandum a. 37 spectanda s. I 10, 39 ep. I 6, 8
speculo *(abl.)* IV 10, 6
specus *(acc.)* III 25, 2
spernit I 1, 21 III 2, 24 ep. I 1, 98 7, 20 spernat a. 46 sperne I 9, 15 30, 2 s. II 2, 15 5, 31 ep. I 2, 55 spernere II 15, 17 16, 40 III 3, 50 spretus e. 6, 13
spero speras s. I 2, 109 sperat I 5, 11 II 10, 13 speramus ep. II 1, 226 a. 331 speravit s. II 3, 99 speres I 13, 14 IV 7, 7 speret a. 241 sperare I 37, 11 IV 11, 30 sperabitur ep. I 4, 14 speratum *(acc.)* ep. II 1, 10
spes I 35, 21 IV 1, 30 4, 71 ep. I 1, 50 16, 54 18, 99 spem I 4, 15 11, 7 III 21, 17 c. s. 74 e. 1, 24 s. II 5, 26. 47 ep. I 1, 23 4, 12 7, 87 a. 267 spe s. I 10, 89 ep. I 6, 13 15, 19 18, 110 ep. II 1, 141 a. 172 spes *(acc.)* IV 11, 26 12, 19 ep. I 5, 8. 17 18, 33
spiceā c. s. 30
spicula *(acc.)* I 15, 17 III 28, 12
spinas ep. I 14, 4 spinis ep. II 2, 212
spiritus II 17, 13 III 11, 19 IV 8, 14 e. 11, 10 s. I 4, 46 spiritum II 2, 10 16, 38 IV 6, 29 s. II 3, 311 spiritu e. 17, 26
spiro IV 3, 24 spirat IV 9, 10 ep. II 1, 166 spirabat IV 13, 19
spissa II 15, 9 spissā III 19, 25 spissae IV 3, 11 a. 381 spissa *(acc.)* a. 205 spissis *(neutr.)* ep. I 19, 41
splendet II 16, 14 III 3, 25 ep. I 5, 7 splendeat II 2, 4 a. 15 splendentis I 19, 6
splendida s. II 3, 141 *(acc.)* IV 7, 21 ep. II 1, 237 splendidior III 13, 1 16, 25 splendidius ep. I 17, 20 splendidē III 11, 35
splendor s. I 4, 28 splendoris ep. II 2, 111
spondā e. 3, 22
spondeo spondere a. 423 sponsum *(acc. neutr.)* s. I 3, 95 *(supin.)* ep. II 2, 67
spondeos a. 256
sponsae *(dat.)* IV 2, 21 ep. I 19, 31
sponsorem s. II 6, 23 sponsore ep. I 16, 43
sponsus III 2, 10 sponso *(abl.)* I 29, 6 sponsi ep. I 2, 28 sponsos III 11, 31
sponte ep. I 12, 17
spurco s. II 5, 18
squillas s. II 8, 42 squillis s. II 4, 58
Staberi *(gen.)* s. II 3, 84. 89
stabilis c. s. 26 stabilis a. 256
stabulis *(abl.)* I 4, 3
stagna II 15, 4
statuā ep. II 2, 83 statuis III 24, 28 statuas s. II 3, 64 5, 40
statuis s. II 3, 199 statuit II 13, 10 s. II 2, 130 statuat s. I 2, 111 statuetur I 29, 8
status III 29, 25 ep. I 17, 23 statu III 4, 54
stella I 12, 28 III 29, 19 stellae *(nom.)* ep. I 12, 17 stellis II 19,

14 III 15, 6 25, 6 stellas s. I 7, 24 ep. I 6, 3
stercore e. 12, 11
sterilis a. 65 sterilem III 23, 6
sterno stravit IV 14, 32 s. II 3, 202 stravere I 9, 10 16, 18 sternet III 17, 12 stratus I 1, 22
Stertinius s. II 3, 33. 296 Stertinium *(adi.)* ep. I 12, 20
stertit s. I 5, 19 ep. II 2, 27 stertebat s. I 3, 18
Stesichori IV 9, 8
Sthenelus I 15, 24 IV 9, 20
stillabit a. 429
stilus s. II 1, 39 stilum s. I 10, 72
stimulos s. II 7, 94
stipator s. I 3, 138
stipendium e. 17, 36
stipo stipare s. II 3, 11 stipata ep. II 1, 60
stirpes III 29, 37
sto stas s. II 3, 213 ep. II 2, 38 stat II 9, 5 statis s. I 1, 19 stabat s. I 8, 10. 32 stabant s. I 10, 17 stetit III 4, 58 11, 22 s. II 3, 38 4, 68 ep. II 1, 205 stetere I 16, 19 stabit s. II 3, 292 stes s. II 3, 183 5, 92 a. 361 stet I 9, 1 III 3, 42 28, 6 s. I 2, 122 ep. II 1, 176 a. 69 stare s. I 9, 39 stans s. I 4, 10 stantem I 35, 14 s. I 2, 30 s. II 5, 42 stante s. I 3, 135 stantīs III 27, 9
Stoice s. II 3, 160. 300 Stoici e. 8, 15
stola s. I 2, 99 stolā s. I 2, 71
stolidi *(nom.)* ep. II 1, 184
stomacheris ep. I 1, 104 stomachetur s. I 4, 55
stomachosus ep. I 15, 12
stomachus s. II 2, 38 stomacho I 16, 16 s. II 2, 75 3, 154 4, 60. 78 stomachum I 6, 6 s. II 2, 18. 43 7, 44 8, 9 ep. I 15, 8
strabonem s. I 3, 44
stragula s. II 3, 118
stramentis s. II 3, 117
strenuus ep. I 2, 70 7, 46. 71 strenua III 28, 3 ep. I 11, 28
strepitus s. II 6, 112 ep. I 17, 7 strepitum I 15, 18 III 19, 23 29, 12 IV 3, 18 ep. I 2, 31 14, 26 strepitu III 10, 5 s. I 2, 129 ep. II 1, 203 strepitus *(acc.)* ep. II 2, 79 a. 82
strepunt II 1, 18 IV 12, 3
stridere s. II 8, 78
stridore I 34, 15
strigili s. II 7, 110
stringat s. I 2, 8 strictis *(abl. fem.)* ep. I 14, 28
strix strigis e. 5, 20
struis II 18, 19 struit s. I 1, 35 ep. I 3, 6
studet IV 2, 1 ep. I 3, 13 19, 16 ep. II 1, 120 a. 412
studiosa III 27, 29 s. II 5, 80 ep. I 3, 6
studium a. 409 studio s. II 3, 105 studium III 12, 5 IV 12, 25 ep. I 3, 28 studio s. I 4, 79 s. II 2, 12 ep. I 13, 4 ep. II 1, 109. 218 studiorum s. I 10, 21 s. II 1, 27 studiis ep. I 2, 36 7, 85 18, 65 ep. II 2, 82 studia ep. I 18, 39 studiis III 24, 54 ep. I 1, 81 ep. II 1, 95 2, 104 a. 166
stultitia s. II 3, 43. 221 stultitiae s. II 3, 53 *(dat.)* s. II 3, 276 stultitiam IV 12, 27 ep. I 18, 29 ep. II 2, 153 stultitiā I 3, 38 s. II 3, 210. 301 ep. I 1, 42
stultus s. I 3, 24. 140 6, 15 s. II 3, 158. 159 6, 8 ep. I 2, 24 7, 20 14, 12 stultum *(acc.)* s. II 3, 305 stulti s. I 2, 24 s. II 3, 32 stultorum ep. I 2, 8 16, 24 stultis s. I 3, 77 stultos s. II 3, 225 stultior s. II 7, 42 stultissimus s. I 5, 82 stultē ep. I 1, 47 ep. II 1, 260 a. 272
stupet III 25, 9 s. I 4, 28 6, 17 s. II 2, 5 stupent e. 7, 16 stupens II 13, 33
stupris *(abl.)* IV 5, 21
Stygiā II 20, 8 Stygiis IV 8, 25
Styx I 34, 10
Suadela ep. I 6, 38
suades s. I 1, 101 suadet ep. I 1, 65 suaderet s. I 2, 50 suaserit ep. I 2, 60 suadere e. 16, 23
suave s. I 1, 51 *(acc.)* s. I 4, 76 suavīs s. II 2, 51 s. II 8, 92 suavior s. I 10, 24 suavius *(acc.)* s. II 8, 89 *(adv.)* s. I 6, 130 suaviter s. I 9, 5 ep. I 8, 4
sub *(cum acc.)* I 8, 14 9, 19 18,

13 25, 11 33, 11 II 18, 18 e. 2, 44 5, 83 s. I 1, 10 s. II 1, 9. 35 2, 33 7, 33. 66. 109 8, 43 ep. I 16, 22 ep. II 2, 34. 169 a. 302
sub *(cum abl.)* I 1, 21. 25 5, 3 17, 22 22, 21 26, 3 32, 1 38, 7 II 1, 39 3, 23 7, 19 11, 13 III 2, 5. 27 5, 9 7, 30 11, 29 19, 4 20, 12 29, 14 IV 1, 4. 20 4, 17. 26 e. 2, 23 9, 3 s. I 2, 17 3, 34 9, 74 s. II 2, 133 7, 48 ep. I 2, 25 6, 24 10, 32 13, 12 16, 77 18, 56 ep. II 1, 99 a. 78. 363. 437
subductum *(acc.)* I 3, 30 subducta *(acc.)* ep. I 17, 54 subductis *(fem).* s. I 2, 26
subeo subit ep. I 17, 41 subimus s. I 5, 25 subeunt III 4, 8 subisti ep. I 7, 33 subiit s. I 9, 21 subire e. 1, 4 s. I 3, 120
subicio subiecta a. 251 *(nom. plur.)* a. 181 subiectos I 12, 55 subiectior s. II 6, 47
subiectat s. II 7, 94
subigo subegit ep. II 1, 11 subactā II 5, 1 *(acc.)* II 1, 23
subinde s. II 5, 103 ep. I 8, 15
subito s. II 4, 17 6, 111 7, 11. 24
subiungere ep. I 1, 19
sublēgit s. II 8, 12
sublimis ep. II 1, 165 a. 165. 457 sublime *(acc.)* III 1, 46 sublimi I 1, 36 15, 31 *(neutr.)* III 26, 11 sublimia *(acc.)* ep. I 12, 15
sublustri III 27, 31
submittit s. II 4, 43 submisere IV 4, 63
submovet II 10, 17 16, 10 summosses s. I 9, 48 submovere II 18, 21 submotus e. 11, 18
subo subando *(abl.)* e. 12, 11
suboles III 13, 8 IV 3, 14 subolem c. s. 17
subrepere s. II 6, 100
subruit III 16, 14 ep. II 1, 180
subscribe s. I 10, 92 subscribi III 24, 28
subsequitur I 18, 14
subsidere e. 16, 31
substringe s. II 5, 95
subsum subest IV 5, 40 ep. I 1, 96 14, 24
subsuta s. I 2, 29
subtemine e. 13, 15
subtilis s. II 7, 101 subtile *(acc.)* s. II 8, 38 ep. II 1, 242
subucula ep. I 1, 95
Suburanae e. 5, 58
suburbano *(abl.)* s. II 4, 15 suburbana *(acc.)* ep. I 7, 76
subvertet ep. I 10, 43
successit a. 281 succedant ep. I 6, 35 succederet ep. I 17, 37
succinctus s. II 6, 107 succinctam s. I 8, 23
succinit ep. I 17, 48
succurrite a. 459
sucus III 27, 54 s. I 4, 100 suci s. II 4, 13 sucum s. II 8, 28 suco s. II 4, 70 sucos III 3, 35 sucis s. II 8, 46
sudavit a. 413 sudet a. 241 sudavisse ep. I 13, 16 sudando *(abl.)* s. II 2, 21
sudor I 15, 10 e. 10, 15 12, 7 s. I 9, 10 sudoris ep. II 1, 169
suetae *(nom.)* s. I 8, 17
suffigat s. I 3, 82
sufflans s. II 3, 317
suffragia *(acc.)* ep. I 19, 37 ep. II 2, 103
sui I 18, 4 III 29, 41 sibi II 2, 13 III 5, 49 8, 19 16, 21 s. I 1, 1. 32. 75 2, 20. 52. 112. 121 3, 19. 127 4, 35. 127 6, 34. 85. 96 10, 69 s. II 1, 23 2, 108 3, 94. 270. 304 4, 35 5, 61. 69 6, 35 7, 83 8, 82 ep. I 1, 61 2, 21 3, 7 6, 43 7, 11. 79 17, 56 19, 22 ep. II 1, 83. 165. 198 2, 28. 81. 96 a. 119 122. 127. 182. 240. 254. 339 se I 2, 17 II 16, 20 III 5, 33 IV 9, 38 s. I 1, 21. 96. 98. 109. 111. 117 2, 18. 22. 41. 53. 130 6, 120 10, 9 s. II 1, 71 2, 75 3, 198. 277. 317. 319 4, 34. 39 7, 11. 32. 63. 71 ep. I 7, 98 8, 13 9, 3 14, 13 16, 64 18, 7. 27 ep. II 1, 14. 214. 239. 261 2, 107. 129. 462 sese s. I 1, 31 ep. II 2, 138 se *(abl.)* III 5, 43 s. I 10, 55 s. II 1, 49 7, 16. 86 ep. II 1, 245 a. 174 secum s. I 1, 102 s. II 2, 70 3, 260 ep. I 1, 97 7, 62 a. 175 semet s. I 6, 78

Sulcius s. I 4, 65 Sulci *(gen.)* s. I 4, 70
sulcos ep. I 7, 84 sulcis III 1, 10
sulfura *(acc.)* ep. I 15, 7
Sullae s. I 2, 64
Sulpiciis *(adi. abl.)* IV 12, 18
sum IV 1, 3 e. 1, 17 s. I *6, 47 9, 19. 40. 71 s. II 1, 74 3, 188 6, 7 7, 72. 80. 92 ep. I 1, 11 15, 42 16, 49 ep. II 2, 12 es e. 15, 17 s. II 3, 132. 273 7, 29. 56 8, 76 ep. I 1, 76 ep. II 2, 154. 205 est I 1, 19. 27 3, 37 7, 5 15, 25 17, 14 24, 20 27, 2 28, 18. 35 37, 1 II 2, 1 5, 5 7, 28 11, 9 13, 14 16, 25. 27 17, 2 18, 10 19, 9 III 1, 6. 25 2, 13. 25 9, 22 12, 1 16, 43. 44 24, 21. 24 25, 18 27, 37 29, 5. 46. 57 IV 3, 21. 24 4, 22. 30 *(bis)*. 52 8, 10 9, 34 10, 4. 7 11, 1. 2. 4 12, 8. 28 c. s. *26. 37 e. 3, 10 4, 2 5, 44 7, 4. 17 8, 20 15, 12 16, 39 17, 23. 63 s. I 1, 7. 11. 20. 33. 51. 59. 62. 95. 105. 106. 120 2, 3. 15. 25. 28. 34. 37. 47. 58. 60. 62. 66. 72. 81. 82. 84. 86. 88. 93. 95. 107. 117. 122. 126. 132. 134 3, 1. 24. 29. 31. 46. 50. 51. 53. 63. 68. 69. 74. 79. 84. 97. 111. 124. 125. 128. 130. 133 4, 2. 54. 58. 80. 85. 95. 97. 100. 114. 116. 134. 139 5, 6. 13. 51. 88. 92. 104 6, 2. *29. 41. 49. 60. 66. 76. 111. 128 7, 32. 35 9, 1. 5. 16 *(bis)*. 26. 27. 45. 51 *(bis)*. 55. 71 10, 2. 7. 8. 9. 11. 16. 24. 63. 76 s. II 1, 8. 23. 36. 48. 62. 82 2, 2. 16. 20. 34. 46. 102 3, 6. 14. 19. 53. 59. 69. 74. 75. 82. 102. 116. 127. 137. 145. 161. 162. 164. 213 *(bis)*. 220. 221. 232. 257. 284. 301. 308. 312. 321. 4, 1. 7. 16. 21. 31. 37. 38. 42. 52. 63. 76 5, 4. 7. 8. 36. 81. 84. 85. 102 6, 4. 26. 32. 33. 44. 51. 56. 67. 73. 94. 116 7, 3. 61. 79. 104. 116 8, 4. 44. 45. 61. 65. 66 ep. I 1, 4. 7. 39. 41. 52. 53. 57. 62. 76. 87. 89. 106. 108 2, 46. 54. 62. 69 3, 22 4, 5 5, 28 6, 1. 10. 16. 24. 45. 55. 66 7, 16. 41. 72. 83. 87. 98 10, 13. 15. 18. 46 11, 29. 30 12, 4. 5. 13, 24 14, 11. 13 15, 10. 12. 13. 25 16, 35. 40. 56. 79 17, 20. 35. 39. 41. 46 18, 5. 9. 29. 53. 63. 69. 87. 107. 111 ep. II 1, 30. 31. 39. 44. 53. 54. 63. 98. 101. 115. 120. 179. 222. 229. 2, 18. 64. 141. 158. 160. 182. 215 a. 48. 72. 76. 78. 99. 102. 128. 248. 264. 283. 304. 309. 327. 353. 355. 360. 372. 386. 404. 409. 416. 417. 422 est (= licet *vel* fieri potest) III 1, 9 e. 17, 25 s. I 2, 79. 101 5, 87 s. II 5, 103 ep. I 1, 32 12, 2 sumus IV 7, 16 s. I 4, 142 9, 7 ep. I 2, 27 sunt I 1, 3 7, 5 14, 9 III 24, 52 IV 11, 14 s. I 1, 13. 106 2, 28. 92 3, 71 4, 24. 75 7, 10 8, 18 10, 17 s. II 1, 1 3, 267 4, 47 7, 14 ep. I 1, 34. 36. 57. 77. 6, 4 ep. II 1, 28 2, 71. 182 a. 71. 156. 181. 347 eram III 9, 1 IV 1, 3 s. I 6, 60 8, 1 eras II 19, 28 ep. I 4, 6 erat I 3, 10 37, 4 II 15, 13 III 9, 6 e. 15, 1 s. I 2, 4 3, 17 4, 3. 11 5, 7. 27 6, 41 8, 30 9, 26. 35 10, 46 s. II 1, 7 2, 47. 49. 90. 120. 123 3, 9. 261. 281 4, 8 6, 1 8, 23 ep. I 15, 38 17, 45 ep. II 2, 87 a. 19. 204. 223 fui e. 11, 8 fuit III 11, 34 20, 15 27, 43 IV 10, 7 e. 7, 11 s. I 3, 9. 18. 46. 107 4, 9 6, 3. 71. 86 7, 13. 15 10, 62 s. II 3, 278 8, 6 ep. I 2, 30 6, 64 ep. II 1, 103. 151. 232 2, 128 a. 10. 396 fuerunt s. I 5, 43 fuerat I 2, 10 eris s. I 1, 16 9, 8 s. II 3, 67. 320 4, 19 5, 20 6, 54 ep. I 1, 59 *(bis)* 20, 10 erit I 11, 3 II 10, 18 III 5, 32 10, 19 s. II 1, 60 2, 65. 68. 134 3, 41. 97. 222 4, 12 5, 15. 31. 59. 64. 75 ep. I 10, 43 13, 3 16, 66 18, 3. 36 20, 6 ep. II 1, 41 2, 5 a. 40. 42. 131. 361. 468 erimus II 14, 12 eritis III 4, 29 erunt s. II 2, 106 ep. II 2, 112 a. 112 fuero s. I 9, 58 fueris ep. I 11, 24 fuerit s. II 3, 180 sim s. I 4, 70 *6, 47 sis III 27, 13 e. 15, 19 s. I 1, 62 4, 69. 112 s. II 1, 60 3, 88 5, 37. 91 6, 97 7, 40 ep. I 1, 104 ep. II 2, 153 sit I 9, 13 24, 1 36, 12 II 4, 1 6, 6. 7 19, 9 III 1, 14 2, 28 27, 18

e. 1, *5. 21 8, 3. 13 16, 17. 26 s. I 1, 40. 54. 92 2, 20. 81. 102. 112. 123 3, 13. 44. 94 4, 43. 53. 64. 116. 125. 142 5, 42 6, 7. 33. 36 120 7, 2 10, 26 s. II 2, 1 3, 41. 159 5, 100. 108 7, 3. 32 8, 81 ep. I 1, 51 2, 3 3, 30 5, 25 6, 22. 23 7, 54 11, 7 12, 25 14, 5 15, 1. 40 16, 54. 63 17, 17 18, 17. 107. 109 ep. II 1, 55. 173 2, 172 a. 23. 123. 189. 313. 314. 407. 436. 460. 466 sint s. I 1, 32 10, 72 s. II 4, 49 6, 74 a. 338 essem s. I 6, 21. 55. 87 ep. I 20, 25 esses ep. I 10, 50 esset e. 5, 38 s. I 2, 52 3, 106 4, 46 5, 66 6, 26 s. II 3, 22 8, 59 ep. I 15, 35 ep. II 1, 91 fueris ep. I 6, 40 fuerit s. I 2, 57 4, 95 10, 64. 65 s. II 8, 4. 19 fuisset *s. I 6, 131 s. II 3, 317 ep. I 2, 25 ep. II 1, 90 foret III 4, 13 IV 8, 22 e. 12, 23 s. I 2, 53. 67 4, 4 5, 59. 69 6, 100 8, 36 10, 68 s. II 4, 45 6, 3 ep. II 1, 194 2, 89 a. 289 esto III 8, 15 22, 5 e. 8, 11 s. I 2, 32 6, 19 s. II 1, 83 2, 30 3, 31. 65 5, 29. 100 6, 22 ep. I 1, 60. 81 17, 37 a. 335 sunto a. 99 esse III 27, 73 s. I 1, 19. 63. 79 2, 4. 51. 52 3, 96. 121 4, 39. 41. 42 5, 57. 64. 67 6, 62. 90 7, 3 8, 3 9, 54 10, 63 s. II 1, 3 3, 178. 250 7, 25. 112 8, 57 ep. I 1, 43. 88. 89 2, 60 5, 17. 30 6, 44 7, 22. 92 16, 17. 36 18, 27 ep. II 1, 70 a. 25. 36. 99. 372 fore III 16, 7 e. 15, 10 s. I 1, 21 6, 35 s. II 3, 99 a. 6 futurus e. 1, 17 2, 68 futura s. II 8, 44 futurum I 9, 13 futuri *(neutr.)* III 29, 29 s. I 1, 35 s. II 2, 110 a. 172. 218 futurum ep. I 7, 1 futuram I 7, 29

summa I 4, 15 summae s. II 3, 124 *(dat.)* IV 7, 17 summam s. II 3, 84. 90 ep. I 1, 106 a. 384 summā s. I 4, 32 a. 34

summus s. II 8, 20 ep. I 1, 54 summa s. I 7, 14 s. II 2, 20 3, 221 summum s. II 6, 76 summi *(neutr.)* III 24, 49 summum *(neutr.)* s. I 5, 74 s. II 3, 309 ep. II 1, 32 summā I 2, 9 s. I 3, 7 ep. I 1, 1 summo III 28, 13 a. 378 summos II 10, 11 summis III 24, 6 *(neutr.)* I 34, 12 summē ep. II 2, 31

sumo sumis I 12, 2 sumit III 2, 19 ep. I 3, 7 sumebat a. 443 sumet ep. I 18, 33 ep. II 2, 110 sumas ep. I 17, 44 sumeret III 5, 37 sume III 8, 13 30, 14 s. II 3, 155. 237. 259 ep. I 11, 23 sumite a. 38 sumere I 27, 9 s. I 1, 56 6, 25. 97 ep. I 18, 85 sumi s. II 7, 106 sumpta a. 51 sumptā s. I 2, 16 sumptis *(neutr).* a. 243

sumptuosā III 23, 18

sumptus s. II 4, 82 sumptum s. I 2, 19 s. II 4, 85 ep. II 2, 195 sumptu II 15, 19 sumptus *(acc.)* s. I 6, 80

supellex s. I 6, 118 ep. I 5, 7

super *(cum acc.)* IV 2, 6 e. 9, 25 s. I 5, 51 s. II 6, 103 8, 23

super *(cum abl.)* I 9, 5 12, 6 18, 8 III 1, 17 8, 17 IV 2, 42 c. s. 18 e. 7, 3 s. II 6, 3 ep. II 1, 152 2, 24 a. 429

superbiae *(dat.)* IV 10, 2 superbiam III 10, 9 30, 14

superbus e. 4, 5 15, 18 17, 9 s. I 6, 12 superbi ep. II 1, 215 superbae ep. I 1, 68 superbum *(neutr.)* II 18, 36 s. II 2, 109 superbam e. 5, 63 superbo I 37, 31 s. II 6, 87 *(neutr.)* II 14, 27 e. 8, 19 superbi c. s. 55 superbae I 28, 32 superbis IV 15, 7 a. 201 superbos I 10, 13 12, 34 35, 3 IV 4, 70 superbas e. 7, 5 superba e. 2, 7

supercilio *(abl.)* III 1, 8 ep. I 18, 94

superi IV 7, 18 ep. II 1, 138 superis I 1, 30 6, 16 10, 19

superiecto *(abl. neutr.)* I 2, 11

superne II 20,11 s. II 7, 64 a. 4

superni *(neutr.)* e. I 29

supero superat s. II 2, 102 a. 328 superare I 12, 26 s. I 1, 112 ep. I 18, 51 superantis IV 11, 1 superante I 12, 38

superstes II 2, 8 17, 7 c. s. 42

superstiti III 9, 12. 16 superstite e. 1, 5 superstites e. 5, 105
superstitione s. II 3, 79
supersum superest ep. I 18, 108 supersunt ep. I 6, 45 superessent s. II 6, 104 superesse ep. I 18, 108
supervacuum a. 337 supervacuos II 20, 24 supervacuas ep. I 15, 3
supervenit ep. II 2, 176 superveniet ep. I 4, 14
supinor s. II 7, 38
supinus s. I 5, 19 supinum III 4, 23 *(acc. masc.)* s. I 5, 85 s. II 7, 50 supinas III 23, 1
suppetit ep. I 12, 4 suppetas e. 17 64
supplex IV 14, 35 e. 17, 2 ep. II 2, 103 supplice III 14, 8 supplicibus III 10, 16 supplices c. s. 34 suppliciter s. I 8, 32
supplicio *(abl.)* III 24, 34 suppliciis *(abl.)* s. I 3, 79
supposuit s. I 2, 125 suppones s. II 4, 51 supponere ep. I 15, 8 suppositos II 1, 8
supra *(praep.)* III 19, 15 ep. I 18, 22
supra *(adv.)* II 18, 11 ep. II 2, 165
supremi I 32, 3 supremo I 21, 3 supremum ep. I 4, 13 *(acc. neutr.)* II 17, 11 s. I 1, 98 supremo e. 17, 68 ep. I 5, 3 ep. II 1, 12 supremā I 13, 20 ep. II 2, 173
surā s. I 6, 33 suris e. 8, 10 suras II 4, 21
surdo ep. II 1, 200 surdior III 7, 21 surdiora *(acc.)* e. 17, 54
surgit III 6, 30 s. II 2, 81 surgunt ep. I 2, 32 surget s. II 3, 162 surgeret s. II 2, 124 surge III 11, 37. 38 ep. I 18, 47 surrexe s. I 9, 73 surgente II 9, 11 s. I 4, 29 surgendum s. I 6, 120
Surrentina *(acc.)* s. II 4, 55
Surrentum *(acc.)* ep. I 17, 52
surrepere *v.* subrepere
surripis s. II 3, 127 ep. I 16, 55 surpuerat IV 13, 20 surpite s. II 3, 283
sus e. 12, 6 ep. I 2, 26 ep. II 2, 75
suscitat II 10, 19 suscitet s. I 1, 83 suscitabo III 27, 11
suspendis s. I 6, 5 suspendit ep. II 1, 97 suspendisse I 5, 15 suspendens s. II 8, 64 suspensi *(nom.)* s. I 6, 74 ep. I 1, 56 suspensa *(nom. plur.)* e. 5, 36 s. II 8, 54
suspicio suspice ep. I 6, 18 suspecta I 17, 25 ep. I 18, 42 suspectum s. I 4, 65 suspectos s. II 1, 50 ep. I 16, 51
suspicor suspicari II 4, 22
suspiret III 2, 9 suspirare III 7, 10
sustinet s. I 6, 117 sustineas ep. I 18, 54 ep. II 1, 1 sustineant I 9, 2
susurri *(nom.)* I 9, 19 susurros s. II 8, 78
sutor s. I 3, 125. 128. 132 s. II 3, 106
suus s. I 9, 52 sua e. 12, 24 ep. I 10, 42 14, 11 18, 79 sui II 13, 5 suae s. I 2, 74 sui I 1, 17 13, 16 suam e. 16, 46 s. I 3, 5 suum ep. II 2, 170 suo s. I 6, 90 ep. I 7, 98 17, 43 ep. II 1, 13 suā III 4, 65 e. 7, 9 ep. I 6, 13 12, 17 suorum s. II 6, 41 suis II 8, 21 s. II 5, 69 *(neutr.)* III 4, 73 ep. I 18, 65 ep. II 1, 9 suos s. I 1, 115 suas ep. I 3, 18 sua IV 9, 44 suis IV 5, 29 e. 2, 3 9, 30 s. I 3, 78 *(fem.)* e. 16, 2 *(neutr.)* ep. II 1, 21
Sybarin I 8, 2
Sygambri IV 14, 51 Sygambros IV 2, 36
syllaba a. 251
symphonia a. 374
Syrio *(abl. neutr.)* II 7, 8
Syrtīs I 22, 5 II 6, 3 20, 15 e. 9, 31
Syrus Syri s. I 6, 38 Syro s. II 6, 44 Syrā I 31, 12

T.

tabellā s. II 1, 33 7, 95 ep. II 1, 97 tabellis s. II 6, 38 tabellas e. 12, 2 ep. II 2, 180 tabellis s. I 1, 72
taberna s. I 4, 71 ep. I 14, 24 ta-

bernā s. I 3, 131 tabernas I 4, 13 a. 229
tabescat s. I 1, 111
tabulae a. 6 tabulam I 6, 74 ep. I 1, 56 tabulā I 5, 13 tabulae s. II 1, 86 ep. I 2, 52 tabulas s. I 4, 15 s. II 3, 70 5, 52. 66 ep. II 1, 23 tabulis ep. II 2, 110
tabum tabo *(abl.)* e. 5, 65
taces III 19, 8 tacet s. I 3, 129 tacent e. 7, 15 tacuit e. 5, 49 taceas ep. II 2, 108 tacere s. I 4, 48 tacentem II 10, 18 tacentes ep. I 17, 43 tacenda *(acc.)* ep. I 7, 92
taciturnitas IV 8, 23
taciturnus I 31, 8 ep. I 18, 95 20, 12 taciturna III 29, 24 taciturna *(acc.)* II 8, 101 taciturnius ep. II 2, 83
tacitus IV 1, 14 s. I 9, 12 s. II 5, 68 ep. I 7, 62 17, 50 ep. II 2, 145 tacitum s. I 3, 65 6, 123 ep. I 4, 4 tacitā III 19, 20 30, 9 ep. I 14, 14
taedas III 4, 43
taedium I 14, 17
taeter III 11, 19 taetra s. I 2, 23 4, 60 taeterrima s. I 3, 107
Taenari I 34, 10
talentum *(acc.)* a. 238 talenta ep. I 6, 34 *(acc.)* s. II 3, 226 7, 89
talis tale *(acc.)* e. 3, 19 ep. II 1, 17 tali s. I 10, 32 talium IV 8, 9 talibus *(neutr.)* ep. II 2, 21
talo *(abl.)* ep. II 1, 176 talos s. I 2, 29. 99 9, 11 s. II 3, 171 7, 17 ep. II 2, 4 talis I 4, 18 s. I 3, 48
tam I 7, 10. 11 24, 2 s. I 1, 22 3, 26 5, 69 9, 73 10, 2 s. II 3, 18 5, 77. 102 7, 21 ep. I 7, 18 ep. II 1, 90. 238
tamen I 3, 23 7, 22 12, 19 15, 19 32, 6 36, 6 II 18, 29 III 5, 50 10, 2 16, 37 24, 63 29, 45 IV 7, 13 11, 13 13, 2 s. I 1, 27 3, 128. 129 4, 99 5, 83 10, 5. 8 s. II 1, 75. 80 2, 23. 29. 82 3, 71 4, 91 5, 16. 53. 61 6, 82 7, 63 ep. I 1, 29 6, 27. 42 7, 23 10, 24 11, 8 12, 25 14, 8. 26 15, 3 17, 4 20, 25 ep. II 1, 118. 159. 229 2, 19. 24. 154. 192. 202 a. 77. 182. 347. 372. 382. 386
tamquam s. I 1, 71. 72 s. II 2, 27 ep. II 2, 171
Tanain s. I 1, 105
Tanais III 29, 28 Tanain III 10, 1 IV 15, 24
tandem I 2, 30 23, 11 II 9, 18 III 15, 2 IV 4, 49 e. 17, 6 s. I 5, 17 s. II 3, *317. 326 5, 68 6, 90 ep. I 7, 73 17, 2 a. 161
tango s. I 2, 54 tetigit II 19, 32 III 23, 17 27, 33 tetigere II 7, 12 tanget III 3, 54 tangas s. II 7, 61 tangat e. 1, 30 tange III 26, 12 tangere I 8, 8 III 13, 10 19, 16 s. I 2, 106 s. II 1, 45 ep. I 3, 16 tetigisse s. I 2, 28 a. 98. 455 tangens s. II 5, 42 tangentis s. II 6, 87 tangi III 11, 10 tacta *(acc.)* ep. I 14, 27 tangenda *(acc.)* I 3, 24 tactu III 2, 11
Tantalus e. 17, 66 s. I 1, 68 Tantali II 18, 37 Tantalum II 18, 37
tantuli s. I 1, 59
tantum s. I 4, 7. 64 8, 17 9, 3 10, 60 s. II 3, 140. 306. 313. 317. 318 4, 47 5, 80 a. 242. 243
tantummodo s. I 9, 54
tantundem s. I 1, 52. 56 3, 315 s. II 3, 237 4, 91
tantus e. 3, 15 s. II 1, 10 tanti *(neutr.)* e. 11, 7 s. I 1, 62 a. 304 tantam e. 14, 1 ep. I 12, 14 tantum s. II 3, 236 tanto s. II 2, 105 ep. II 1, 203 a. 138 *(neutr.)* s. I 2, 15 s. II 3, 313 4, 86 7, 19 ep. II 1, 169 2, 148 tantos s. II 3, 12 tanta s. I 2, 68 ep. II 1, 1 tantis s. II 7, 76
tardavit II 17, 25
tardus a. 164 tarda I 3, 32 s. I 9, 32 s. II 2, 88 tardo s. I 3, 58 tardum ep. I 2, 71 tarda ep. I 1, 23 tardis s. I 5, 6 s. II 6, 28 tardior a. 255 tardiora e. 17, 62 tardius *(adv.)* s. II 2, 91 3, 101
Tarentino *(abl. neutr.)* ep. II 1, 207
Tarentum s. II 4, 34 ep. I 7, 45 Tarenti I 28, 29 Tarentum III 5, 56 s. I 6, 105 ep. I 16, 11
Tarpā s. I 10, 38

Tarquinius s. I 6, 13 Tarquini *(gen.)* I 12, 35
Tartaro III 7, 17 Tartara I 28, 10
tauriformis IV 14, 25
Tauro *(abl.)* ep. I 5, 4
taurus III 27, 72 s. I 3, 110 s. II 1, 52 tauri II 5, 3 tauro III 27, 26 taurum e. 12, 17 tauri IV 2, 53 tauris III 13, 11 e. 3, 11 *(abl.)* II 14, 7
Teanum *(acc.)* ep. I 1, 86
Tecmessae II 4, 6
tecti II 10, 7 tecto s. II 6, 2 tectum II 8, 19 s. I 5, 45. 74 ep. I 6, 20 tecto s. I 2, 41 5, 103 s. II 3, 10 ep. I 10, 32 tecta II 16, 12 19, 14 III 3, 60 10, 6 e. 12, 12
tego texere III 4, 13 teges ep. I 18, 38 tegam s. II 5, 18 tegat s. I 2, 29 a. 200 tegentis s. I 2, 95 tectus s. II 1, 41 tectum *(acc.)* I 6, 13
Teium e. 14, 10 Teiā I 17, 18
tela telas III 12, 4
Telamone II 4, 5
Telegoni III 29, 8
Telemachus ep. I 7, 40
Telephus Telephi I 13, 1. 3 Telephum IV 11, 21 Telephe III 19, 26
Telephus e. 17, 8 a. 96 Telephe a. 104
tellus I 22, 15 34, 9 37, 2 II 14, 21 18, 32 IV 14, 50 c. s. 29 e. 13, 13 16, 43 s. II 2, 93 telluris II 12, 7 s. II 2, 129 tellurem ep. II 1, 143 tellure I 7, 29 II 1, 27 e. 5, 80 15, 19 s. II 5, 63 6, 56
telum s. II 1, 43 telo *(abl.)* c. s. 33 tela *(acc.)* IV 9, 17 e. 17, 10
temere I 12, 7 II 11, 14 s. I 3, 67 s. II 2, 116 4, 35 ep. II 1, 120 2, 13 a. 160
temeti ep. II 2, 163
temnit s. II 2, 38 temnens s. I 1, 116
Tempe *(acc.)* I 7, 4 21, 9 III 1, 24
temperiem ep. I 16, 8
tempero temperas IV 3, 18 temperat I 12, 16 III 4, 45 24, 18 ep. I 19, 28. 29 ep. II 2, 187 temperant I 20, 11 IV 12, 1 temperet I 8, 7 II 16, 27 III 19, 6 s. II 5, 71 ep. I 12, 16 temperare e. 17, 80 temperante e. 16, 56 temperatam II 3, 3 III 4, 66 temperato II 2, 3
tempestas III 17, 11 e. 13, 1 s. I 5, 96 ep. I 1, 15 15, 31 tempestatis s. II 3, 268 tempestatibus e. 10, 24 ep. II 2, 85
tempestiva I 23, 12 III 19, 27 tempestivum *(acc.)* ep. II 2, 142 tempestivius *(adv.)* IV 1, 9
templa s. II 2, 104 templis III 11, 6 templa I 2, 16 II 15, 20 III 6, 2 ep. II 1, 6 templis ep. I 18, 56
temptat III 2, 22 7, 12 ep. I 17, 34 temptavit I 16, 23 ep. II 1, 164 a. 222 temptabo III 4, 31 temptent ep. I 18, 80 temptaris *(coni.)* I 11, 3 temptare III 23, 14 ep. II 1, 259 temptasse I 28, 5 temptantem ep. I 17, 24 temptantur ep. I 6, 28 temptentur s. II 3, 163 temptata a. 405 temptatum *(acc. neutr.)* s. I 1, 80
temptator III 4, 71
tempus I 37, 4 s. II 4, 1 ep. II 2, 215 temporis III 29, 29 a. 173. 302 tempus II 7, 1 III 6, 44 23, 8 IV 4, 20 e. 16, 64 s. I 1, 98 s. II 2, 118 6, 47 ep. I 2, 39 16, 22 ep. II 1, 62 2, 34 a. 44 tempore II 3, 5 c. s. 4 s. I 1, 118 4, 78 5, 47 9, 69 s. II 1, 18 3, 34 4, 4 5, 62 ep. I 2, 66 ep. II 1, 140 2, 198 tempora IV 2, 40 12, 13 ep. I 1, 23 ep. II 2, 46 temporum III 30, 5 temporibus IV 13, 25 tempora I 7, 23 28, 12 III 25, 20 IV 1, 32 7, 18 8, 33 13, 14 s. I 3, 112 4, 58 *9, 58 ep. I 6, 4 ep. II 1, 4. 130 a. 141 temporibus IV 9, 36 ep. II 1, 22
tenacem III 3, 1 tenaci e. 2, 24
tendis I 29, 16 II 18, 32 III 3, 70 s. I 9, 63 ep. I 15, 11 tendit II 10, 20 IV 2, 26 e. 2, 33 ep. I 7, 89 10, 20 19, 16 tendimus s. I 5, 71 tendunt ep. II 2, 57 tendebat ep. I 7, 31 tendant s. II 7, 21 tendere I 1, 34 29, 9 s. II 1, 2 ep. I 5, 11 tendens III 5, 55 tendentes III 4, 51 tentus s.

II 5, 40 tenta *(acc.)* e. 12, 12 16, 50 17, 26
tenebris *(abl.)* IV 4, 40 7, 25
teneo IV 1, 38 tenes III 26, 9 tenet I 13, 18 III 4, 62 28, 14 IV 9, 5 11, 23 c. s. 69 e. 11, 24 s. I 6, 44 s. II 3, 46 ep. I 18, 23 a. 475 tenent I 7, 20 III 4, 16 tenebat s. II 6, 100 tenuit II 12, 21 tenuere c. s. 38 tenebo III 11, 44 s. I 9, 15 ep. I 16, 77 tenebit I 7, 20 teneam ep. I 4, 90 teneas s. II 3, 324 teneatis a. 5 teneant a. 92. 336 tenerem s. II 4, 8 teneret ep. I 15, 28 tene I 18, 13 teneto s. II 7, 44 tenuisse III 17, 8 tenente III 14, 15 s. I 7, 18 teneor s. I 4, 131 ep. I 7, 18 tenentur ep. I 16, 43 teneri ep. I 1, 81 19, 34
tener III 18, 5 IV 2, 54 tenerum s. I 2, 81 tenerae I 1, 26 21, 1 tenerum I 4, 19 teneram s. II 4, 20 tenerum ep. II 1, 126 tenero III 6, 24 tenerā ep. I 2, 64 tenero IV 12, 9 tenerae I 21, 6 III 24, 52 teneros s. I 3, 116 4, 128 teneris a. 246 *(fem.)* IV 1, 26
tentigine s. I 2, 118
tenuis s. II 2, 70 ep. I 7, 29 a. 45. 203 tenuem II 16, 38 tenui I 33, 5 II 16, 14 20, 1 s. II 2, 53 4, 9. 36 6, 117 ep. I 7, 56 20, 20 ep. II 1, 225 tenues I 6, 9 s. II 4, 9 ep. I 14, 32
tenuo tenuare III 3, 72 tenuabitur s. II 4, 52 tenuatum *(acc. neutr.)* s. II 2, 84
tenus III 15, 16 ep. I 1, 32
tepefecit s. II 3, 136
tepet s. I 4, 30 tepebunt I 4, 20 tepeant ep. I 10, 15
tepidus ep. I 20, 19 tepidum *(acc. neutr.)* s. I 3, 81 tepido *(neutr.)* s. II 3, 10 tepidas II 6, 17
tepores *(acc.)* ep. I 18, 93
ter I 13, 17 28, 36 31, 13 II 9, 13 14, 7 17, 26 III 3, 65. 66. 67 18, 16 19, 14 22, 3 IV 1, 28 c. s. 23 e. 5, 33 12, 15 s. I 10, 43 s. II 1, 7 ep. I 1, 37 a. 358. 440
Terentius ep. II 1, 59 Terenti *(gen.)* s. I 2, 20
teres s. II 7, 86 teretis e. 11, 28 teretes *(acc.)* I 1, 28 II 4, 21
tergeminis *(abl.)* I 1, 8
tergere s. II 2, 24
tergo III 2, 16 *(abl.)* III 5, 22 s. II 3, 299 7, 105
termes e. 16, 45
Terminalibus *(abl.)* e. 2, 59
terminus III 3, 53 c. s. 27 terminum I 22, 11 terminos II 18, 24
ternos III 19, 14 terna s. II 4, 76
tero terit e. 4, 14 tereret ep. II 1, 92 triverit s. I 1, 45 teritur e. 16, 1 trita ep. I 1, 96 tritae ep. I 19, 38 tritum s. I 3, 90
terra III 3, 50 4, 73 IV 7, 3 e. 17, 75 s. I 5, 42 terrae I 28, 1 II 14, 10 III 1, 36 ep. I 6, 5 *(dat.)* ep. I 14, 26 terram I 4, 7 III 4, 45 18, 16 e. 7, 19 s. I 1, 28 8, 26 a. 430 terra e. 17, 30 terrā I 22, 22 c. s. 53 e. 1, 33 9, 27 s. I 1, 42 ep. I 6, 24 11, 10 16, 25 a. 64 terrae I 4, 10 terrarum I 1, 6 II 1, 23 6, 13 ep. I 3, 1 ep. II 1, 252 terris I 2, 1 3, 31 IV 2, 37 s. I 5, 9 terras I 3, 23 12, 15 II 16, 18 III 14, 16 e. 5, 2 s. II 6, 25 ep. *I 3, 4 ep. II 1, 7 terris I 2, 42 II 2, 2 20, 3 s. I 3, 99 8, 43 ep. II 1, 21. 194 2, 157
terrenum *(acc.)* IV 11, 17
terreo terret I 10, 11 II 1, 20 IV 11, 25 s. I 8, 7 ep. I 16, 39 ep. II 1, 182 terrent s. II 7, 84 ep. I 1, 74 terruit I 2, 4. 5 III 27, 7 terreat I 26, 5 s. II 1, 50 terrere s. II 7, 44
terrestria II 6, 93
terrorem III 4, 49 terrores *(acc.)* ep. II 2, 208 terroribus ep. II 1, 212
tertius e. 11, 5 tertium *(acc.)* IV 2, 58 tertio *(neutr.)* IV 14, 37 tertia ep. I 6, 35
tesqua *(acc.)* ep. I 14, 19
testa III 14, 20 s. II 8, 53 ep. I 2, 70 testae s. II 4, 31 testa III 21, 4 testā I 20, 2
testamentum *(acc.)* s. II 5, 51 testamento s. II 5, 85 testamenta *(acc.)* s. II 5, 24 ep. I 7, 9

testis III 4, 69 IV 4, 38 s. I 8, 36. 44 teste ep. I 16, 43
testīs s. I 2, 45
testor testatur II 1, 31 testatŭs I 28, 12
testudinis IV 3, 17 a. 395 testudo I 32, 14 III 11, 3 testudine e. 14, 11
teter *v.* taeter
tetrarchas s. I 3, 12
Teucer I 7, 21 15, 24 IV 9, 17 Teucrum s. II 3, 204 Teucro I 7, 27
Teucro *(pulvere)* IV 6, 12
textore ep. I 19, 13
textus textam ep. I 17, 30 textis *(abl. fem.)* e. 2, 45
thalamo *(abl.)* I 15, 16
Thaliae IV 6, 25
Thaliarche I 9, 8
theatro *(abl.)* ep. II 1, 60 2, 130 theatra ep. II 1, 201 theatris II 1, 10 s. I 10, 39 *(abl.)* II 17, 26 ep. I 19, 41
Thebae IV 4, 64 Thebarum ep. I 16, 74 Thebas I 7, 3 Thebis s. II 5, 84 ep. II 1, 213 a. 118
Thebanae I 19, 2 a. 394 Thebanos ep. I 3, 13
Theonio *(abl.)* ep. I 18, 82
thesauro *(abl.)* s. II 6, 11 thesauris *(abl.)* III 24, 2
Theseus IV 7, 27
Thespis ep. II 1, 163 a. 276
Thessalo *(abl.)* II 4, 10 Thessalā e. 5, 45 Thessalos I 10, 15 Thessala I 7, 4 ep. II 2, 209 Thessalis *(neutr.)* I 27, 21
Thetidis I 8, 14 IV 6, 6 Thetide e. 13, 12
Thraca ep. I 3, 3 Thrace II 16, 5 Thracen III 25, 11 Thracam ep. I 16, 13
Thracio *(adi. abl.)* I 25, 11 Thraciae IV 12, 2
Thraex s. II 6, 44 ep. I 18, 35
Thrax Thracis II 19, 16 Thracum I 27, 2 e. 5, 14
Threicio *(abl.)* I 24, 13 e. 13, 3 Threïciā I 36, 14
Thressa III 9, 9
thunni *(nom.)* s. II 5, 44
Thurinus s. II 8, 20 Thurini III 9, 14
Thyestae a. 91 Thyesten I 16, 17
Thyesteas e. 5, 86
Thyias III 15, 10 Thyiadas II 19, 9
thyma *(acc.)* I 17, 6 IV 2, 29 ep. I 3, 21
Thynā III 7, 3
thynni s. II 5, 44
Thyoneus I 17, 23
thyrso *(abl.)* II 19, 8
Tiberinus s. II 2, 31 Tiberino *(abl. neutr.)* ep. I 11, 4 Tiberinis *(abl. fem.)* III 12, 7
Tiberis II 3, 18 ep. I 11, 19 Tiberim I 2, 13 8, 8 29, 12 s. I 9, 18 s. II 1, 8 Tiberi s. II 3, 292
Tiberius Tiberi *(voc.)* s. II 3, 173
tibia a. 202 tibiae III 7, 30 19, 19 *IV 1, 23 tibiā I 12, 2 III 4, 1 tibias I 1, 32 tibiis IV 15, 30 e. 9, 5
tibicen a. 215. 415 tibicinibus ep. II 1, 98
tibicina ep. I 14, 25
Tibur II 6, 5 III 4, 23 ep. I 7, 45 Tiburis I 7, 21 18, 2 IV 2, 31 Tibur III 29, 6 IV 3, 10 ep. I 8, 12 Tibure ep. II 2, 3
Tiburni I 7, 13
Tiburte s. I 6, 108 Tiburtia s. II 4, 70
Tigellius *(Sardus)* s. I 3, 4 Tigelli *(gen.)* s. I 2, 3
Tigellius (Hermogenes) Tigelli *(gen.)* s. I 4, 72 10, 80 *(voc.)* s. I 10, 90
tignum *(acc.)* ep. II 2, 73 tignis a. 279
Tigris IV 14, 46
tigris I 23, 9 tigres III 3, 14 tigrīs III 11, 13 27, 56 e. 16, 31 a. 393 tigribus a. 13
Tilli *(voc.)* s. I 6, 24. 107
Timagenis ep. I 19, 15
times III 11, 39 29, 26 ep. I 5, 2 timet I 8, 8 II 13, 16 III 24, 56 IV 9, 50 c. s. 54 e. 1, 20 s. I 2, 12 s. II 1, 23 ep. I 6, 9 ep. II 1, 114 a. 170 timent a. 455 timui ep. I 9, 8 19, 27 timuit I 3, 12. 17 III 5, 36 s. I 6, 85 ep. I 17, 37 timebo III 27, 7 timeant e. 16, 33 timentis s. I 4, 23 s. II 3, 54 timenti ep. I 7, 4 timentīs s. I 5, 75 *a. 197 timendum

I 35, 31 timendā e. 6, 9 timendorum III 1, 5 timendos III 20, 10
timidus I 14, 14 III 19, 2 IV 9, 52 a. 28 timido III 2, 16 ep. II 2, 36 timidum s. I 1, 42 ep. II 2, 156 timidis ep. I 15, 33 timidos II 13, 40 timidē a. 171
timor II 16, 15 III 1, 37 s. I 4, 67 timore s. II 3, 295 timores *(acc.)* I 37, 15 ep. I 4, 12
tinearum s. II 3, 119 tineas ep. I 20, 12
tinguet II 14, 27 III 23, 13 tinguere IV 12, 23 tinctus III 10, 14 tincta s. II 6, 103 tinctae *(nom.)* II 16, 36 tinctas ep. II 2, 181 tincta *(acc.)* II 1, 5
Tiresia *(voc.)* s. II 5, 1
Tiridaten I 26, 5
tironum s. I 2, 17
Tisiphonen s. I 8, 34
Titanas III 4, 43
Tithonus I 28, 8 Tithonum II 16, 30
titillet s. II 3, 179
Titius ep. I 3, 9
titubes ep. I 13, 19
titulos IV 14, 4 s. II 3, 212 titulis s. I 6, 17
Tityos III 11, 21 IV 6, 2 Tityi III 4, 77 Tityon II 14, 8
toga s. I 3, 14. 31 ep. I 1, 96 18, 30 ep. II 1, 57 togae I 36, 9 III 5, 10 ep. I 19, 13 togā e. 4, 8 togam s. II 3, 77 togae ep. I 14, 32
togatae s. I 2, 82 togatā s. I 2, 63 togatas a. 288
tolerabile *(acc.)* a. 368
tolerare II 5, 4 s. II 5, 20
tollo e. 6, 12 tollis s. II 7, 29 tollit II 16, 34 ep. I 18, 12 a. 93 sustulit I 34, 16 II 7, 14 s. I 3, 93 sustulerat II 17, 28 tollam ep. II 2, 191 tolles a. 183 tollet s. II 1, 56 ep. II 2, 123 tolletis ep. I 1, 87 tollent a. 113 tollas ep. I 16, 76 tollat I 2, 49 tollant a. 381 tolleret s. II 7, 16 8, 61 ep. I 6, 44 sustulerit III 4, 44 tolle II 5, 9 s. II 7, 73 ep. I 7, 16 12, 3 a. 368 tollite I 21, 9 27, 2 e. 16, 39 ep. I 17, 61 tollere I 1, 8 3, 16 35, 2 III 16, 19 24, 26 s. I 1, 51 3, 80 4, 11 7, 34 s. II 6, 42 a. 460 tollens I 18, 15 tollor III 4, 22 tolli II 4, 11 *s. I 2, 110 tollenda *(acc.)* s. I 10, 51 sublatus s. II 5, 46 sublatam III 24, 32 sublatā e. 6, 7 sublato a. 284 sublatis *(fem.)* s. II 5, 97 *(neutr.)* s. II 8, 10
tonantis e. 2, 29 tonantem III 5, 1 tonantīs I 34, 7
tondet e. 2, 16 tonsa IV 4, 57 tonso s. I 3, 31 tonsā ep. I 18, 7 tonsae III 15, 14
tonsor *s. I 3, 132 tonsoris ep. I 7, 50 tonsori a. 301 tonsore s. II 3, 16 ep. I 1, 94 tonsoribus s. I 7, 3 tonsores ep. I 1, 92
toral ep. I 5, 22 toralia *(acc.)* s. II 4, 84
tormentum *(acc.)* III 21, 13 ep. I 2, 59
tornatos a. 441
torpes s. II 7, 95 torpet ep. I 6, 14
Torquate IV 7, 23 ep. I 5, 3
Torquato *(abl.)* e. 13, 6
torquet ep. II 1, 127 2, 73 torserunt e. 16, 61 torserat e. 17, 10 torquere a. 435 torquebere ep. I 2, 37 torquebitur ep. II 2, 124 torquerier s. II 8, 67 tortus ep. I 18, 38 tortum *(acc.)* ep. I 10, 48
torquibus III 6, 12
torret I 33, 6 III 9, 13 19, 28 e. 16, 62 s. I 5, 78 torrere IV 1, 12 torrentia *(acc.)* III 1, 31 tostis *(abl. fem.)* s. II 4, 58
tortor III 5, 50
torvus III 5, 44 torvo I 28, 17 *(abl.)* ep. I 19, 12
tot IV 9, 32 e. 4, 17 s. II 3, 196 7, 75 ep. I 6, 42 ep. II 1, 1 2, 66
totidem I 21, 9 IV 2, 53 s. I 10, 61 s. II 1, 27 3, 298 ep. I 6, 34 ep. II 2, 9
totiens c. s. 23 s. II 3, 194 7, 70 ep. I 1, 6
totus s. I 9, 2 s. II 3, 309 7, 86 tota I 19, 9 s. I 5, 14 ep. I 16, 44 totum IV 3, 21 totum s. I 3, 18 ep. I 7, 2 ep. II 1, 254 totam e. 5, 25 totum s. II 6, 47. 113 ep. II 1, 75 a. 34 toto s. II 3, 1 ep. I 1, 99 ep. II 1, 44 totā s. II 1, 46 toto II 8, 10 ep. I 8, 7

totas s. II 8, 24 tota *(acc.)* s. II 8, 39
toxicum *(acc.)* e. 17, 61
trabalīs I 35, 18
trabe I 1, 13 IV 1, 20 trabes II 18, 3 trabibus *(abl.)* III 2, 28
tractas II 1, 7 tractant ep. II 1, 116 tractavit II 13, 10 e. 3, 8 s. II 4, 79 tractet ep. I 18, 53 tractent ep. II 1, 209 tractare I 37, 27 ep. I 17, 12 18, 14 tractari s. II 2, 85 3, 267 tractata ep. II 1, 235 *(acc.)* a. 150
tractus ep. I 15, 22 *(acc.)* IV 2, 27
tradit a. 182 tradimus ep. I 18, 78 tradidit II 4, 11 tradam I 26, 2 tradet s. II 5, 51 trade s. II 5, 76 tradere s. I 6, 39 9, 47 ep. I 9, 3 tradi III 27, 65 traditum *(acc.)* s. I 4, 117
traducere ep. I 18, 97
tragicus a. 95 tragici s. I 10, 53 tragicae a. 275 tragico a. 236 tragicum *(acc.)* ep. II 1, 166 tragicā ep. I 3, 14 tragico *(neutr.)* a. 220 tragicis *(abl.)* s. I 5, 64 a. 89
tragoedia a. 231 tragoediae II 1, 9
tragoedos ep. II 2, 129 tragoedis ep. II 1, 98
trahit s. I 1, 34 2, 59 6, 23 s. II 5, 110 6, 26 trahunt I 4, 2 II 18, 8 III 24, 10 ep. I 14, 17 traxit a. 215 trahet IV 2, 34 trahat s. II 3, 53 6, 75 traheret I 15, 1 traxerim e. 14, 4 *trahentis III 5, 15 trahentes III 3, 15 trahentia s. II 8, 55 trahentīs e. 2, 64 trahitur ep. II 1, 191 traheretur s. I 10, 70
traiecto *(abl.)* s. II 3, 29
tramite s. II 3, 49
tranquilla s. II 1, 57
tranquillet ep. I 18 102
trans I 8, 12 IV 5, 10 s. I 9, 18 ep. I 6, 51 11, 16. 27
transcurrere s. II 2, 82
transeo transit a. 345 transire ep. I 6, 59
transfer I 30, 4 translatos e. 15, 23
transfuga III 16, 23
transiliunt I 3, 24 transiliat I 18, 7
transmutat III 29, 51
transnanto s. II 1, 8
transverso *(abl.)* a. 447
transvolat IV 13, 9 s. I 2, 118
Trausius s. II 2, 99
Trebati *(voc.)* s. II 1, 4. 78
Treboni *(gen.)* s. I 4, 114
trecenis *(abl.)* II 14, 5
trecentae III 4, 79 trecentos s. I 5, 12 8, 12 trecentis ep. II 2, 164
tremis s. II 7, 57 tremit I 23, 8 trementi III 21, 19 *(abl.)* e. 5, 11 trementīs III 27, 23 e. 10, 8 tremendo *(abl.)* I 16, 11 tremendae IV 2, 15 tremendā IV 6, 7 tremendis *(fem.)* IV 14, 12
tremor ep. I 16, 23
tremulo *(abl.)* IV 13, 5
trepidat II 19, 5 III 29, 32 ep. I 10, 21 trepidant IV 11, 11 trepidavit II 4, 23 trepides II 11, 4 trepidet III 27, 17 trepidare II 3, 12 s. II 6, 114
trepidum *(abl. neutr.)* ep. I 19, 48 trepidis *(abl. fem.)* III 2, 5 tres ep. II 2, 61 tria s. I 6, 43 trium II 3, 16 *e. 4, 8 tribus II 2, 101 ep. I 15, 35 trīs III 19, 15 tria s. I 5, 25 tribus III 19, 11 s. I 4, 86 6, 116 s. II 7, 9 *(fem.)* a. 300
tribulis ep. I 13, 15
tribuo tribuit I 11, 4 tribuens s. I 10, 5
tribunal ep. I 16, 57
tribuno s. I 6, 25. 48 *(abl.)* e. 4, 20
tribus *(acc.)* ep. I 19, 40
tributim s. II 1, 69
tricesima *(neutr.)* s. I 9, 69
triens a. 328
triformis III 22, 4 triformi I 27, 23
trigonem s. I 6, 126
trilibrem s. II 3, 33
trilingui *(neutr.)* II 19, 31 III 11, 20
trimetris a. 252 *(abl.)* a. 259
trimus s. II 3, 251 trima III 11, 9
tripes s. I 3, 13
triplex I 3, 9 *(acc.)* s. II 3, 237
tripodas IV 8, 3
Triquetrā s. II 6, 55
triremis ep. I 1, 93 triremi III 1, 39
tristis e. 10, 10 17, 73 ep. I 16, 35 a. 124 triste s. I 9, 29 tristem s. II 3, 36. 173 ep. I 14, 16

18, 89 triste s. I 8, 41 a. 471 *(voc.)* II 13, 11 tristi II 14, 8 III 3, 62 s. I 10, 11 s. II 1, 21 3, 79 tristes I 16, 9 III 16, 3 24, 33 s. I 3, 87 8, 15 ep. I 18, 89 tristia ep. II 2, 74 a. 73. 105 tristīs I 3, 14 7, 24 tristia I 16, 26 III 4, 46
tristitiam I 7, 18 26, 1
triumphales e. 8, 12
triumphatis *(abl.)* III 3, 43
triumphus IV 4, 52 triumphe IV 2, 49. 50 e. 9, 21. 23 triumpho I 12, 54 37, 32 II 1, 16 4, 7 III 1, 7 triumphos I 2, 49 35, 4
triumviralibus *(abl. neutr.)* e. 4, 11
Trivici s. I 5, 79
triviis a. 245 *(abl.)* s. I 9, 59 ep. I 16, 64 17, 58
trochi a. 380 trocho *(abl.)* III 24, 57
Troiae I 8, 14 III 3, 60. 61 IV 6, 3 s. II 5, 19 ep. I 2, 19 a. 141 *(dat.)* I 10, 15 Troiam IV 15, 31 c. s. 41 Troia s. II 3, 191
Troiani *(neutr.)* ep. I 2, 1 Troianum *(neutr.)* a. 147 Troiana *(acc.)* I 28, 11
Troica III 3, 32 Troico *(abl.)* I 6, 14
Troilon II 9, 16
tropaea *(acc.)* II 9, 19
Tros Troas IV 6, 15
trucidas ep. I 12, 21 trucidet a. 185
truculentior s. I 3, 51
trudit ep. I 5, 17 e. 2, 31 truditur II 18, 15
trullā s. II 3, 144
truncus II 17, 27 s. I 8, 1 truncis *(abl.)* II 19, 11 III 4, 55
trutinā s. I 3, 72 ep. II 1, 30
trux truci I 3, 10 *(abl.)* e. 2, 5 truces e. 5, 4 trucīs ep. I 19, 49
tu I 2, 33 7, 17 9, 16 10, 17 11, 1 12, 51. 58. 59 13, 1 14, 15 15, 29 20, 10 24, 11 28, 23 29, 13 II 6, 22 8, 5 9, 9 12, 9. 21 18, 17 19, 17 *(bis)*. 18. 21 III 9, 22 11, 3. 13 13, 10. 13 16, 38 20, 9 21, 2. 13. 14. 17 28, 11 29, 25 IV *2, 49 3, 1 8, 4 11, 21 c. s. 15 e. 6, 9 9, 21 12, 25 13, 6 15, 3. 17 17, 33. 40 *(bis)*. 45. 56 s. I 1, 16. 17. 86 2, 74 3, 19. 21. 134. 137 4, 19. 69. 85 6, 38. 110 9, 49. 69. 75 10, 52 s. II 1, 78. 86 2, 20 3, 32. 47. 67. 76. 128. 134. 138. 155. 175 *(bis)*. 177 *(bis)*. 185. 199. 235. 291. 322 4, 92 5, 17. 21. 37. 107 6, 22. 30. 53. 92 7, 40. 53. 75. 81. 105 ep. I 2, 2. 63 4, 6 5, 30 6, 23. 40 7, 15. 16 8, 17 10, 6 11, 22 12, 14 14, 2. 4. 10. 14. 21. 41 16, 17. 27. 32. 53 17, 19. 21 18, 37. 44. 67. 87 ep. II 2, 59. 66. 79 a. 128. 153. 385. 426 tui III 25, 1 tibi I 3, 5 11, 1 12, 50 13, 9 14, 9 17, 14 20, 4. 7 24, 10 25, 3. 13 28, 4. 28 29, 5 33, 3 II 4, 117 5, 10. 14 7, 20 8, 1. 17 9, 10 16, 31. 34 III 7, 1. 22 9, 1 11, 15. 38 12, 4 *(bis)* 13, 6. 9 18, 10. 14 20, 7 27, 71 29, 1 IV 6, 5 8, 9 9, 34 11, 14 13, 13 14, 34 e. 5, 77 8, 3. 20 10, 16 11, 12 12, 1. 22 13, 15 15, 20 17, 19. 49 s. I 1, 40. 54. 89 2, 59. 69. 97. 100. 101. 103. 109. 114. 116 3, 27. 33. 35. 64. 123. 133 4, 64. 90. 93. 116 6, 3. 8. 24. 41. 47. 54. 63. 107 9, 16. 17. 26 10, 26 s. II 1, 81 2, 73. 86. 97. 106 3, 3. 47. 66. 123. 182. 191. 213. 237 *(ter)* 4, 6 5, 11. 13. 33. 51. 81 6, 29 7, 1. 32. 36. 80. 102 8, 19. 75 ep. I 1, 57. 65 3, 21. 30 4, 6. 7. 13 5, 7. 24. 26 6, 23 7, 1. 43. 70 9, 3 10, 49 11, 1. 22 12, 3 14, 21. 25. 42 15, 25 16, 4. 16. 19. 25. 28 17, 1 18, 29. 77. 101 19, 45 20, 6. 19 ep. II 1, 15. 220. 247 2, 2. 13. 18. 20. 25. 146. 149. 161. 206. 215 a. 103. 156. 310. 367. 386. 407. 427 te I 2, 47 3, 1 4, 16 5, 1 7, 19 8, 2 10, 5. 9 12, 21. 23 14, 1 15, 23. 24. 27 18, 6 *(bis)*. 11 23, 9 26, 12 27, 14. 21. 23 28, 1. 33. 34 30, 3 35, 5. 6. 9 *(bis)*. 17. 21 38, 6 II 3, 6 4, 13 5, 13 6, 21 7, 3. 15 8, 21. 22 13, 1. 11 *(bis)*. 26 14, 23 16, 33. 35 17, 2. 5 22, 19. 29 III 3, 13 6, 5 7, 31 10, 11. 13 11, 43. 49 15, 8. 13. 19. 25. 26 21, 10. 19. 21 23, 13 27, 15. 59.

61. 62 29, 5 IV 1, 8. 19. 39. 40 2, 53 5, 32. 33 *(bis)* 7, 23 *(bis)* 9, 30 10, 6 12, 22 13, 10. 11 14, 41. 42. 46. 47. 49. 51 e. 1, 11 2, 21 *(bis)* 5, 5 8, 1 12, 16. 24 13, 13. 16 15, 13. 21 17, 62 s. I 1, 14. 38. 41. 78. 81. 82. 84. 104 2, 77. 96 3, 22. 34. 123. 135. 138 4, 142 5, 56 6, 50. 53. 54. 109 7, 33 9, 11. 16. 19. 41. 67 10, 25. 84. 85. 86. 90 s. II 1, 10. 62 2, 13. 30. 35. 55. 97. 103 3, 16. 27. 31. 39. 41. 51. 53. 62. 130. 153. 171. 173. 273. 312. 319. 324 4, 4. 17. 83 5, 35. 47. 75. 99. 109 6, 13. 36. 51. 60. 90 7, 24. 31. 46, 60. 65. 90. 113. 117 8, 1. 17. 67 ep. I 1, 36. 68. 75. 105 2, 5. 33. 68 3, 27 4, 2 5, 3. 24 6, 19. 26 7, 12. 63. 82. 94 8, 17 11, 15. 25. 30 12, 8 13, 1. 6. 16 14, 19 15, 25 16, 18. 19. 21. 27. 53. 77 17, 1. 6. 7. 12. 22 18, 1. 58. 65. 75. 83. 88. 93. 98. 101 19, 45 20, 7. 8. 10. 17. 26 ep. II 1, 19 *(bis)* 2, 16. 22. 37. 156. 160. 162. 212 a. 362. 367. 437. 439. 444 *(abl.)* I 2, 52 5. 9 6, 4 10, 13 12, 57 26, 9 28, 14. 27. 31 30, 7 III 11, 1 IV 7, 21 11, 29 14, 33. 45 e. 1, 5 4, 7 11, 19 17, 81 s. I 1, 40. 69 2, 69 3, 142 4, 95 6, 2 9, 27 10, 73 s. II 2, 20 3, 39. 320 5, 6. 52 7, 22 8, 62 ep. I 1, 105 18, 62 ep. II 1, 256 2, 157 tecum I 30, 5 32, 2 II 7, 9 III 9, 24 *(bis)* e. 1, 8 4, 2 9, 3 s. I 9, 43 s. II 5, 82 7, 112 ep. II 2, 3. 76

tubae I 1, 23 a. 202 tubas s. I 6, 44

tuberibus s. I 3, 73

tuentur I 17, 13 tuere c. s. 14 tueri s. I 4, 118 ep. I 18, 79

Tullius Tulli *(gen.)* s. I 6, 9

Tullo III 8, 12

Tullus IV 7, 15

tum *I 13, 5 II 15, 5. 9 IV 2, 45 s. I 2, 97 5, 11. 25. 76. 84 7, 28 9, 36 s. II 2, 48. 121 3, 230. 304 5, 66 6, 115 8, 33. 36. 77. 90 ep. II 2, 23

tumes ep. I 1, 36 tumet I 13, 4 tument s. I 2, 116 tumentibus e. 8, 9

tumidus III 3, 48 s. I 7, 7 tumidum s. II 3, 213 tumido *(abl. neutr.)* a. 94 tumidi ep. I 6, 61 tumidas IV 3, 8 tumidis s. II 5, 98 *(neutr.)* ep. II 2, 201

tumultuosum III 1, 26

tumultus e. 5, 3 tumultum III 14, 14 s. II 2, 75 tumultu I 16, 12 III 27, 17 IV 4, 47 s. II 3, 208 tumultus ep. I 19, 20 *(acc.)* II 16, 20 III 29, 63 s. II 2, 126

tunc *I 13, 5 III 29, 62 e. 17, 17. 74 a. 103

tundit e. 17, 55 tundet a. 430

tunicae *(dat.)* ep. I 1, 96 tunicā I 6, 13 s. I 2, 132 tunicis *(abl.)* s. I 2, 25 ep. I 18, 33

tunicato ep. I 7, 65

turba I 1, 7 III 1, 13 24, 46 e. 5, 97 s. I 10, 67. 73 s. II 3, 228 8, 26 turbae *(dat.)* s. I 1, 112 turbam I 10, 19 s. I 2, 43 4, 143 a. 419 turbā s. I 3, 135 4, 25 s. II 5, 94 6, 28 *turbas III 4, 47

turbidus III 3, 5 turbidum *(acc. neutr.)* *I 3, 19 II 19, 6

turbo turbinem e. 17, 7 turbine s. I 4, 31

Turbonis s. II 3, 310

turdus s. II 5, 10 turdo *(abl.)* ep. I 15, 41 turdis e. 2, 34 turdos s. I 5, 72 turdis s. II 2, 74

turget a. 27 turgentis s. II 7, 49

turgidus s. I 10, 36 turgida III 13, 4 *turgidum *(acc. neutr.)* I 3, 19 turgidi IV 12, 4 turgida *(acc.)* II 10, 24

Turius s. II 1, 49

turmam III 4, 43 turmae II 4, 9 c. s. 38 ep. II 1, 190 turmas II 16, 22 *III 4, 47 IV 14, 23

turpis III 5, 6 27, 53 e. 8, 5 s. II 1, 65 7, 55 ep. I 2, 25 a. 213 turpe s. I 3, 100 ep. I 2, 3 5, 22 a. 417 turpis e. 5, 19 turpi *(neutr.)* s. II 7, 91 turpem I 31, 19 ep. I 1, 43 16, 45 ep. II 1, 167 turpe II 7, 12 III 27, 39 e. 9, 15 ep. II 1, 84 turpi I 33, 9 s. I 2, 102 4, 111 7, 59 *(neutr.)* s. I 6, 63. 84 s. II 7, 59

a. 262 turpes II 20, 22 turpia s. I 3, 39 turpium I 37, 9 turpia I 2, 85 turpior II 8, 4 turpissime s. I 9, 75 turpiter ep. I 3, 22 a. 3. 284
turpo turpant IV 13, 12 turparunt I 13, 10 turpaverat s. I 5, 61
turris III 16, 1 turres II 10, 10 turrīs I 4, 14 IV 6, 7 ep. I 3, 4 turribus e. 17, 70
turis III 8, 2 tus ep. I 14, 23 ep. II 1, 269 ture I 30, 3 36, 1 III 23, 3 tura *(acc.)* I 19, 14 IV 1, 22 2, 52 s. I 5, 99
Tusculi e. 1, 29
Tuscus Tusci s. II 2, 33 3, 228 Tuscum *(acc. neutr.)* ep. II 1, 202 Tusco III 7, 28 Tuscis *(abl. neutr.)* IV 4, 54
tussiet s. II 5, 107
tussis s. I 9, 32
tutela II 17, 23 s. II 3, 218 ep. I 1, 103 *(voc.)* IV 6, 33 14, 43
tutor tuter ep. I 1, 13 tuteris ep. I 18, 81 ep. II 1, 2 tutetur ep. II 1, 171
tutor *(voc.)* e. 2, 22
tutus II 10, 6 IV 5, 17 s. II 1, 20. 42 2, 49 6, 117 a. 28. 266 tuta III 2, 25 tutae s. II 3, 137 tutum III 29, 63 *(neutr.)* I 17, 5 II 2, 21 III 16, 7 tuto s. II 2, 49 *(neutr.)* III 4, 17 tuta s. I 1, 31 ep. I 15, 42 tutis *(fem.)* I 27, 18 tutior s. I 2, 47
tuus IV 5, 6 e. 17, 50 s. I 1, 46 4, 95 6, 60 ep. I 7, 11 ep. II 1, 18 2, 5. 160 tua II 8, 23 III 22, 5 IV 15, 4 e. 1, 31 5, 75 s. I 1, 45 5, 58 9, 54 s. II 5, 33 ep. I 18, 84. 87 ep. II 1, 258 2, 37 tuum IV 3, 24 tui ep. I 9, 13 tuae I 15, 21 IV 1, 16 11, 22 e. 1, 24 tui I 7, 21 IV 3, 21 tuo II 8, 66 tuae I 15, 32 II 5, 5 III 15, 2 IV 5, 5 10, 2 tuo e. 3, 21 17, 72 tuum e. 1, 15 s. I 4, 120 ep. I 18, 66 tuam s. I 4, 117 a. 329 tuum IV 1, 26 5, 34 e. 8, 12 s. II 3, 232 ep. I 18, 72 ep. II 1, 16 tuo I 25, 7 IV 14, 9 e. 17, 50 s. I 10, 85 s. II 3, 207 tuā IV 12, 21 e. 14, 15 s. I 5, 24 s. II 5, 108 tuo e. 1, 4 s. I 2, 76 6, 98 s. *II 3, 129 ep. I 16, 31 18, 81 tuae III 3, 13 13, 16 tua a. 103 tuorum *(neutr.)* s. I 7, 35 tuis III 10, 16 29, 4 e. 10, 15 ep. I 12, 5 17, 11 tuos IV 9, 32 14, 33 s. II 3, 129 tuas I 6, 11 15, 7 26, 12 IV 14, 2 tua III 27, 75 s. I 1, 53 3, 25. 28 10, 74 s. II 3, 151 ep. I 7, 43 18, 39 ep. II 1, 4. 245 2, 195 a. 444 tuis III 7, 10 e. 17, 23 *(fem.)* II 17, 1 IV 6, 21 *(neutr.)* III 24, 4 s. II 3, 324 ep. II 1, 253 2, 254
Tydides I 15, 28 Tydiden I 6, 16
tympano *(abl.)* III 15, 10 tympana *(acc.)* I 18, 14
Tyndaris Tyndari I 17, 10
Tyndaridae *(nom.)* IV 8, 31 Tyndaridarum s. I 1, 100
Typhoeus III 4, 53
tyrannus II 17, 19 III 17, 9 tyranni III 2, 7 3, 3 *(nom.)* I 35, 12 ep. I 2, 58 tyrannos II 13, 31
Tyriae *(nom.)* III 29, 60 Tyrios ep. I 6, 18 Tyrias s. II 4, 84 Tyriis e. 12, 21
Tyrrhenus III 10, 12 Tyrrhena III 29, 1 Tyrrhenum *(acc. neutr.)* I 11, 6 III 24, 4 IV 15, 3 Tyrrhena *(acc.)* ep. II 2, 180
Tyrtaeus a. 402

U.

uber s. I 1, 110 ubere IV 4, 14 ubera e. 8, 8 *(acc.)* e. 2, 46 16, 50
uberes *(acc.)* II 19, 10 IV 15, 5
ubi *(adv. loci)* I 22, 17 II 6, 3. 14. 17 e. 12, 6 16, 43 s. I 3, 60. 61 5, 71 s. II 3, 48. 220 5, 12 6, 2. 102 ep. I 6, 45 10, 15. 18 ep. II 1, 63 a. 351
ubi *(temporale)* II 1, 10 13, 33 III 6, 41 27, 69 IV 5, 6 7, 14 e. 2, 67 5, 91 11, 19 s. I 1, 10 2, 86. 125 4, 138 6, 125 s. II 1, 71 2, 80. 84 3, 260. 315 4, 67 6, 16. 97. 106 7, 47. 72 8, 10 ep. I 7, 73. 86 10, 45 12, 24 15, 33. 38. 44. 20, 7. 11 ep. II 2, 10. 136
ubicumque III 27, 13 s. I 2, 62 ep. I 3, 34

ubique s. I 2, 60 s. II 5, 23
ubivis s. I 4, 74
udam III 2, 23 udum III 29, 6 udo e. 10, 19 udā ep. II 2, 8 udo I 32, 7 II 5, 7 7, 23 udos s. I 5, 81 uda I 7, 13. 22
ulceret s. I 6, 106 ep. I 18, 72
ulcerosum *(acc. neutr.)* I 25, 15
ulciscor ultus s. I 7, 2 ulta IV 12, 8 e. 3, 13 5, 63 ulti *(nom.)* s. II 8, 93
ulcus ulcera *(acc.)* ep. I 16, 24
Ulixes s. II 5, 100 Ulixei I 6, 7 e. 16, 60 17, 16 ep. I 7, 40 Ulixi *ep. I 6, 63 Ulixen s. II 3, 197. 204 ep. I 2, 18
ulla II 8, 1 14, 24 s. I 9, 49 s. II 6, 94 ep. I 18, 72 ullum s. II 8, 49 ullius *ep. I 18, 37 ulli *(fem.)* s. II 3, 105 u lum I 24, 8 ullam ep. II 1, 122
ulmo *(abl.)* I 2, 9 ep. I 16, 3 ulmos II 15, 5 ep. I 7, 84
ulnarum e. 4, 8
ultima s. I 7, 13 ep. I 16, 79 17, 35 ultimum *(acc.)* e. 1, 13 ultimam I 11, 4 ultimum II 7, 1 ultimā I 36, 4 II 18, 4 ultimi II 20, 18 ultimae I 16, 18 ultimos I 35, 29 ultimas III 3, 45 ultima s. I 4, 59
ultor I 2, 44 ep. I 19, 39 ultorem I 2, 18
ultra *(praep.)* I 22, 10 28, 12 II 18, 24 III 29, 31 s. I I, 107 10, 69 s. II 1, 1
ultra *(adv.)* II 13, 15 16, 25 18, 32 IV 11, 29 s. I 5, 89 s. II 3, 188 5, 90 ep. I 1, 32 6, 16 7, 82 a. 443
ultro IV 4, 51 s. I 4, 21 7, 17 s. II 1, 39 3, 262 5, 28. 75. 7, 40 ep. I 12, 22 ep. II 1, 227 2, 107
ulva ulvis *(abl.)* s. II 4, 42
Ulubris *(abl.)* ep. I 11, 30
ululantem s. I 8, 25
Umber s. II 4, 40
umbilicum e. 14, 8
umbra I 7, 21 IV 7, 16 e. 5, 93 umbram II 3, 10 ep. II 2, 185 umbrā I 17, 21 32, 1 ep. I 7, 50 16, 10 ep. II 2, 78 umbrae II 13, 30 s. I 8, 40 umbris ep. I 5, 28 umbras III 6, 42 29, 21 s. I 5, 10 s. II 8, 22
Umbreni s. II 2, 133
umbrosam III 1, 23 umbrosis I 4, 11 *(fem.)* I 12, 5
Ummidius s. I 1, 95
umquam II 8, 2 17, 15 e. 3, 15. 19 *7, 12 s. I 1, 97 2, 57 3, 18 5, 68 6, 14. 99 10, 18 s. II 7, 77 ep. I 14, 13 16, 66 18, 37 ep. II 2, 53 a. 246
una III 29, 38 s. II 2, 78. 96 3, 198 6, 48 8, 18 ep. II 1, 267
uncia a. 328. 329
uncus I 35, 20
unda I 12, 32 II 6, 4 7, 16 ep. II 2, 176 undae II 17, 20 undam ep. II 2, 176 undā II 14, 9 20, 8 III 4, 28 ep. I 15, 4 undas III 27, 32 IV 4, 44 14, 20 e. 16, 21 undis I 2, 14 28, 22 III 12, 6 ep. I 1, 16 2, 22 16, 71
unde *(interrog.)* I 35, 36 III 27, 37 IV 4, 19 e. 5, 85 s. I 4, 79 9, 62 s. II 1, 52 2, 18. 31 3, 17 4, 1 5, 102 7, 116 ep. I 7, 53 ep. II 1, 133 a. 307
unde *(relat.)* I 12, 17 28, 28 II 6, 9 12, 7 III 5, 37 11, 38 13, 15 e. 11, 25 13, 15 s. I 1, 108 2, 58. 78 6, 12 s. II 3, 25. 33. 238 6, 21 7, 11 ep. II 2, 49 a. 135. 252
unde unde s. I 3, 88
undenos c. s. 21 ep. I 20, 27
uudeoctoginta s. II 3, 117
undique I 7, 7 16, 14 29, 13 II 15, 2 e. 12, 7 s. I 1, 70 2, 128 9, 78 s. II 1, 20 3, 108. 128 ep. I 7, 79 a. 3
unguentarius s. II 3, 228
unguentum a. 375 *(acc.)* III 14, 17 unguenta *(acc.)* II 3, 13 7, 23
unguis unguem s. I 5, 32 ep. I 1, 104 a. 294 ungui II 8, 4 III 6, 24 ep. I 19, 46 unguīs s. I 10, 71 ep. I 7, 51 a. 32. 297 unguibus I 6, 18 II 19, 24 e. 5, 93 s. I 3, 101 8, 27
ungula s. I 1, 114 ungulā e. 16, 12
unguo unguit ep. I 18, 22 unxere e. 17, 11 unguere s. II 3, 125 unguor s. I 6, 123 ungui ep. II 2, 183 uncta ep. I 14, 21 unctam

s. II 2, 68 unctum s. II 5, 86 ep. I 17, 12 a. 422 uncto *(neutr.)* s. II 5, 83 uncti II 11, 17 s. II 1, 7 uncta s. II 6, 64 unctis *(fem.)* ep. I 16, 23 *(neutr.)* e. 5, 69 unctos III 12, 7 uncta II 1, 5 e. 5, 19 unctis I 29, 8 ep. II 1, 33 *(fem.)* s. II 4, 78 unctius ep. I 15, 44
unice I 26, 5
unico *(abl.)* III 14, 5 unicis *(abl.)* II 18, 14
unus III 4, 48 e. 12, 4 s. I 4, 87 5, 21 6, 101 9, 71 10, 42 s. II 3, 24. 50. 315 5, 24 ep. I 6, 60 9, 1 ep. II 1, 74 2, 200 a. 15. *32 una I 28, 15 37, 13 III 11, 33 27, 37 s. I 5, 68 ep. I 6, 1 30. 11, 5 ep. II 2, 212 unum I 7, 5 s. I 4, 140 s. II 3, 53. 301 a. 23 unius IV 9, 39 s. I 6, 13 uni II 2, 12. 22 s. II 2, 106 ep. I 9, 9 *(fem.)* s. II 1, 70 a. 8 uni | cuique s. I 9, 51 unum e. 5, 4 s. I 4, 123 s. II 3, 282. 283 6, 57 ep. I 16, 55 ep. II 1, 46. 221 unam a. 29 unum e. 12, 15 s. I 5, 6 s. II 3, 104 ep. II 1, 120 unum | quemque a. 290 unum | quodque ep. II 2, 188 uno I 17, 19 II 8, 3 11, 10 e. 14, 15 s. I 4, 10 6, 40 s. II 3, 93 5, 81 ep. I 1, 106 ep. II 1, 18. 40 2, 157 unā s. II 4, 48 ep. I 10, 2 12, 11 uno s. I 2, 53. 64 ep. II 1, 108 *v.* una
unusquisque *v.* unus
urbanus s. I 4, 90 10, 65 s. II 6, 90 ep. I 15, 27 19, 16 urbani s. I 10, 13 urbanae ep. I 9, 11 urbanum s. II 6, 80 urbano a. 213 urbana *(acc.)* ep. I 14, 40
urbs e. 7, 10 urbis IV 2, 41 s. II 6, 99 ep. I 10, 1 14, 22 20, 23 ep. II 2, 85 urbi III 29, 26 e. 9, 9 ep. I 16, 28 ep. II 1, 124 urbem I 2, 4 7, 5 III 6, 14 c. s. 39 e. 11, 7 16, 11 17, 59 s. I 1, 11 6, 34 8, 47 9, 13 10, 4 s. II 6, 92 7, 28 ep. I 14, 15 *ep. II 2, 77 urbe III 5, 12 8, 17 c. s. 11 s. I 1, 12 4, 98 5, 37 s. II 1, 46 2, 120 6, 16 ep. I 14, 10 urbes I 35, 10 urbium III 16, 13 24, 27 IV 3, 13 urbibus I 16, 18 urbīs II 20, 5 *III 4, 46 IV 4, 42. 56 15, 2. 20 ep. I 2, 19 *II 2, 77 a. 66. 142. 208 urbibus e. 9, 29 ep. I 11, 5
urceus a. 22
urgues II 9, 10 18, 20 ep. I 14, 26 urguet I 5, 2 22, 20 24, 6 III 27, 57 e. 17, 25 s. I 2, 15 s. II 2, 64 3, 30. *39 6, 29 7, 6. 93 ep. II 1, 260 2, 12 a. 453 urguent I 15, 23 urgue s. II 5, 97 6, 24 urguere s. II 4, 77 a. 434 urgueris s. I 3, 135 urguetur s. I 3, 69 urguentur IV 9, 27 urguendo *(abl.)* II 10, 2
urna III 1, 16 11, 22 urnam s. II 1, 47 6, 10 urnā II 3, 26 s. I 1, 54 5, 91 9, 30
uro urit I *4, 8 19, 5. 7 s. I 2, 114 ep. I 2, 13 ep. II 1, 13 uret I 15, 35 ep. I 10, 43 13, 6 ureret IV 6, 19 e. 7, 6 urere e. 11, 4 s. I 9, 66 urente s. I 5, 81 urentīs III 4, 31 uror I 13, 9 ureris e. 14, 13 ep. I 16, 47 urimur I 6, 19 urantur e. 16, 55 uri III 7, 11 s. II 7, 58 usto *(abl. neutr.)* e. 10, 13 ustis *(abl. fem.)* e. 9, 8 urenda s. I 3, 37 urendos ep. I 15, 37
ursus e. 16, 51 a. 472 ursum ep. II 1, 186 ursis ep. I 15, 35 *(abl.)* III 4, 18
urticā ep. I 12, 8
usitatā II 20, 1 usitatis *(abl. fem.)* e. 5, 73
usquam II 13, 9 s. I 1, 37 s. II 1, 31 7, 30 ep. I 7, 25 ep. II 1, 265
usque I 17, 4 II 9, 4 18, 23 III 30, 7 IV 4, 45 e. 1, 31 16, 44 17, 64 s. I 1, 97 2, 65 3, 7 4, 20 5, 82. 96 6, 105 9, 15. 19 s. II 1, 76 7, 24 ep. I 10, 24 ep. II 2, 170. 204 a. 154. 354
Usticae I 17, 11
usus III 1, 43 s. I 3, 102 s. II 6, 75 ep. I 12, 4 ep. II 1, 92 2, 119. 159. 175 a. 71 usum I 27, 1 II 11, 4 s. I 1, 73 s. II 2, 134 ep. I 14, 41 usu II 2, 4 usus III 3, 51
ut *(p. comparativa)* I 7, 15 8, 13

9, 1 14, 3 16, 9 23, 9 II 5, 19 III 4, 42 5, 42 7, 13 10, 7 25, 12 IV 4, 57 5, 9 14, 29 e. 1, 19. 33. 34 2, 2 4, 9 5, 9. 27. 83 6, 16 9, 7 12, 25 14, 3 17, 77 s. I 1, 23. 25. 46. 54. 61. 64. 90. 102. *108. 114 2, 38. 39. 55. 87. 102. 105 3, 22. 43. 46. 69. 79. 86. 89. 110. 114. 129. 130 4, 10. 21. 60. 95. 102. 109. 126 6, 5. 6. 30. 49. 60. 79. 86. 90 7, 16. 27 8, 32. 42. 44 9, 5. 20. 42 10, 6. 24. 44. 55. 76 s. II 1, 17. 36. 50 *(bis)*. 55 2, 68. 72. 76. 111 3, 28. 30. 31. 133. 215. 255. 315 4, 13. 49 5, 5. 43 *(ter)*. 83 6, 10. 15. 57. 67 (pro ut) 7, 82. 89 8, 1. 7. 13. 29. 36. 53. 58. 72. 84. 89 ep. I 1, 20. 21. 71 2, 52 3, 12 *(bis)* 6, 40. 55. 57 7, 19. 41. 49. 70 8, 13. 14 *(bis)*. 17 10, 10. 42 11, 14 13, 1. 13. 14. 15 16, 33 17, 3. 18. 40 18, 3 20, 14 ep. II 1, 34. 45. 51. 172 *(bis)*. 198. 213 2, 14. 30. 124. 197 a. 60. 101. 136. 202. 232. 354. 361. 374. 419. 431. 453

ut *(p. temporalis)* IV 4, 42 e. 3, 9 5, 11 7, 19 16, 64 s. I 5, 15 6, 27. 56 9, 13 s. II 1, 24 2, 128 ep. I 7, 72 15, 26 19, 3 ep. II 1, 93

ut *(p. indignantis vel mirantis)* I 11, 2 e. 2, 19. 61 16, 31. 53 17, 56. 59 s. II 8, 62 ep. I 18, 16. 17 19, 19 5, 18

ut *(p. finalis aut consecutiva)* I 1, 13 15, 4 20, 5 37, 20. 27 III 1, 9 4, 17. 18 IV 11, 13. 29 13, 26 e. 1, 25. 29 7, 5. 9 8, 19 10, 3 11, 16 17, 64 s. I 1, 1 22. 26. 31. 57. 82. 96 *(bis)*. 101. 117 2, 20, 45. 49. 123 3, 2. 28. 32. 51. 64. 115. 120 4, 13. 32. 106. 122 5, 33. 90 6, 70 7, 8. 13 8, 28 9, 65 10, 3. 9. 73 s. II 1, 32. 43. 60. 80 3, 1. 52. 54. 55. 92. 122. 145. 152. 183. 185. 195. 205. 234. 240 4, 94 5, 48. 53. 67. 72 6, 5. 82 7, 4. 10 8, 3. 48. 67. 69. 94 ep. I 1, 27. 39. 67 2, 10. 32. 33 3, 16 5, 25 6, 60 9, 3 11, 24 12, 2. 8 15, 24. 36 16, 6. 12 17, 20 18, 13. 48. 67. 80. 107 20, 2. 17. 22. 25 ep. II 1, 23. 65. 210. 220. 226 2, 44. 52. 71. 87. 89 *(bis)*. 102 a. 3. 8. 12 *(bis)*. 43. 144. 201. 237. 240. 255. 257. 335

ut *(p. concessiva)* e. 1, 21 s. I 4, 69 *ep. I 2, 10

utcumque I 17, 10 35, 23 II 17, 11 III 4, 29 IV 4, 35 e. 17, 52

uter utrem s. II 5, 98

uter s. I 4, 16 s. II 2, 107 3, 102. 180 5, 28 7, 47 ep. I 15, 22 *(bis)* ep. II 1, 55 utrius ep. I 17, 15 utrum s. II 2, 64 ep. I 15, 14 utro ep. II 1, 55 utra *(nom. plur.)* ep. I 15, 23

uterque II 2, 11 s. I 4, 67 5, 28. 53 7, 21 10, 83 s. II 3, 176 6, 101 ep. I 14, 12. 44 ep. II 2, 69. 96 a. 96 utrumque II 17, 21 utriusque *(fem.)* III 8, 5 utrique s. II 3, 50. 140 utrumque II 13, 29 s. I 4, 68 7, 9 s. II 1, 35 6, 112 ep. I 2, 13 6, 11 utramque II 17, 8 ep. I 17, 29 utrumque e. 10, 3 16, 56 s. II 8, 17 a. 271 utroque s. I 7, 14 s. II 1, 29 ep. I 18, 96 utrāque s. I 10, 23 utroque s. II 4, 7 utrasque s. I 8, 25 utrisque s. II 3, 284

uterus utero III 22, 2

uti *(p. comparativa)* I 15, 29 III 15, 10 IV 5, 35 e. 5, 9. 81 s. I 1, 119 4, 31. 41 s. II 7, 79 8, 73 ep. I 6, 65

uti *(p. finalis aut consecutiva)* e. 5, 37 s. I 1, 108 5, 63 6, 102 7, 19 s. II 3, 227 5, 94 ep. I 7, 81 17, 56

Uticam ep. I 20, 13

utilis ep. I 16, 14 *(bis)* ep. II 1, 124 a. 204 utile ep. I 2, 3 18, 49 ep. II 2, 141 utili *(neutr.)* IV 9, 41 utilem I 12, 24 utile ep. I 2, 18 ep. II 1, 163 a. 343 utilium ep. I 18, 99 a. 218 *(neutr.)* a. 164 utiliter ep. I 16, 70

utilitas s. I 3, 98

utinam I 35, 38 II 6, 6 III 27, 51 IV 5, 37 s. I 10, 83 s. II 2, 92

utor ep. II 1, 45 utitur s. I 1, 37 3, 78 utar II 2, 190 uteris ep. I 13, 10 ep. II 2, 154 utetur s.

II 2, 63 utare s. II 3, 167 utere s. II 7, 5 ep. I 6, 68 12, 22 uti II 2, 20 IV 9, 48 s. I 4, 113 s. II 3, 109 ep. I 2, 50 5, 12 7, 57 10, 41 17, 2. 13. 14 19, 45 a. 170 usus s. I 4, 96 9, 45 usum s. II 2, 113
utpote s. I 4, 24 5, 94 s. II 4, 9 a. 206
utrimque s. I 9, 77 ep. I 18, 9
utrobique ep. I 6, 10
utrum ep. II 2, 199 a. 470 utrumne e. 1, 7 s. II 3, 251 6, 73
uva s. II 2, 121 uvae II 5, 10 uvam I 20, 10 e. 2, 20 s. II 4, 72 7, 109 8, 50 ep. II 2, 162 uvā ep. I 14, 23 uvis *(abl.)* II 6, 20
uvescit s. II 6, 70
uvidus II 19, 18 uvidi *(neutr.)* IV 2, 30 *(nom.)* IV 5, 39 uvida *(acc.)* I 5, 14
uxor II 14, 22 18, 28 III 3, 67 27, 73 e. 2, 42 s. I 1, 84 s. II 3, 58. 238 ep. I 2, 45 uxorem s. I 4, 50 s. II 3, 131. 217 ep. I 6, 36 ep. II 2, 133 uxor III 15, 1 uxore s. II 3, 203 uxores I 17, 7 III 27, 21 *(acc.)* s. I 2, 35 uxoribus I 2, 57
uxorius I 2, 20

V.

vaccae *(nom.)* II 16, 34 IV 2, 53
vaco vacas ep. II 2, 95 vacat III 18, 11
Vacunae ep. I 10, 49
vacuum ep. I 7, 45 vacuo s. II 2, 119 vacuum I 3, 34 18, 15 IV 15, 8 s. II 3, 10 vacuam I 5, 10 IV 14, 36 ep. II 2, 94 vacuum III 25, 13 s. II 1, 37 5, 50 ep. I 19, 21 vacuā ep. I 7, 50 vacuo ep. II 2, 130 vacui I 6, 19 32, 1 vacuis *(fem.)* s. II 4, 25 vacuas ep. I 16, 26 ep. II 2, 81
vado vadet ep. I 17, 28 vade ep. I 13, 19 vadere s. I 8, 23
vador vadatus s. I 9, 36
vadum vada *(acc.)* I 3, 24 vadis e. 16, 26
vae I 13, 3
vafer III 7, 12 s. I 3, 130 s. II 3, 21 4, 55 5, 24 vafri s. II 2, 131
vaginā s. II 1, 40
vagor I 22, 11 s. I 6, 122 vager a. 265 vagentur ep. I 12, 17 vagantem III 14, 19
vagus I 2, 18 III 3, 9 ep. I 15, 28 a. 117. 215 vaga III 27, 16 s. I 5, 73 8, 21 s. II 7, 74 a. 124 vagae I 28, 23 vago *(neutr.)* III 13, 12 *(abl.)* a. 398 vaga I 34, 9 vagos s. II 4, 77 vagas III 24, 10 IV 4, 2 vagis III 29, 24
Vala *(voc.)* ep. I 15, 1
valdius ep. I 9, 6 a. 321
valeo s. I 9, 39 valet I 34, 12 II 5, 1 IV 7, 27 s. II 1, 50 ep. I 3, 12 6, 52 a. 305 valent e. 5, 62. 87 s. I 1, 14 valuit a. 473 valuerunt e. 16, 3 valeas s. II 2, 71 6, 116 ep. I 18, 50 valeat s. I 1, 73 s. II 7, 78. 87 ep. I 2, 29 8, 13 ep. II 1, 180 valeant a. 40 vale s. II 5, 110 ep. I 6, 67 13, 19 valere e. 11, 11 valentem I 7, 3 16, 21 valentium III 25, 15 e. 17, 4
Valeri *(gen.)* s. I 6, 12
valetudo s. II 2, 88 ep. I 4, 10
Valgius s. I 10, 82 Valgi *(voc.)* II 9, 5
validus III 4, 53 s. II 2, 87 5, 45 ep. I 8, 7 11, 15 13, 3 valido I 31, 17
vallis *(gen.)* I 15, 29 valle I 17, 17 III 1, 47 e. 2, 11 ep. I 16, 6 valles I 17, 11
vallo *(abl.)* s. I 2, 96
vallus vallum e. 9, 13
valvarum s. II 6, 112
vana III 27, 41 vanae *(dat.)* I 24, 15 *(nom.)* III 24, 36 a. 7 vana *(acc.)* ep. II 1, 188 vanis *(neutr.)* s. II 2, 25
vapor e. 3, 15
vaporet ep. I 16, 7
vappae s. I 2, 12 vappam s. I 1, 104 s. II 3, 144 vappā s. I 5, 16
Variam ep. I 14, 3
variare a. 29
Varius s. I 5, 40. 93 6, 55 10, 44. 81 s. II 8, 21. 63 ep. II 1, 247 Vario I 6, 1 a. 55 Varium s. I 9, 23

varius II 5, 12 variae s. I 8, 42 variā s. II 6, 86 vario ep. II 2, 62 variae s. II 2, 71 varios s. II 4, 83 varias ep. I 10, 22 a. 2 variis *(fem.)* I 12, 15 18, 12 s. II 3, 51
Varrone (Atacino) s. I 10, 46
Varus Vare I 18, 1
Varus Vare e. 5, 73
varus varum s. II 3, 56 *(acc. masc.)* s. I 3, 47
vas vadibus s. I 1, 11
vas ep. I 2, 54 *(acc.)* s. I 3, 56 vasa *(acc.)* s. II 7, 72
vastata *(nom. plur.)* IV 4, 47
vasto *(abl.)* IV 14, 30
vates I 31, 2 II 20, 3 III 19, 15 ep. I 7, 11 vatis II 6, 24 IV 6, 44 ep. II 1, 119. 249 vati e. 17, 44 vatem ep. II 1, 133 vate IV 9, 28 e. 16, 66 s. II 5, 6 vatum IV 3, 15 8, 27 ep. II 1, 26 2, 80. 102 a. 24 vatibus I 1, 35 ep. II 1, 217 a. 400 *(abl.)* ep. II 2, 94
Vaticani I 20, 7
ve I 7, 2 12, 6 23, 10 II 5, 20 7, 25 III 2, 16 4, 4 IV 2, 13. 18 *(bis)*. 21. 37 4, 13. 63. 64 9, 17. 20. 32 13, 17 14, 1 15, 23 e. 1, 27 2, 50 8, 18 12, 2 17, 61 s. I 2, 63 3, 90. 95 4, 74 6, 102 s. II 2, 9. 60 3, 29. 79. 129. 139. 180. 242. 292 5, 27. 31. 71 6, 7. 71. 75 7, 64 ep. I 6, 13 7, 54 10, 28 *11, 3 18, 72. 74 ep. II 1, 69. 77. 122. 277 a. 65. 250. 289. 380 *(bis)*. 385. 459
vecors s. II 5, 74
vectigalia *(acc.)* III 16, 40 s. II 2, 100
vectīs III 26, 7
vector vectabor e. 17, 74 circum vectari s. I 6, 59
vegetus s. II 2, 81
vehemens ep. II 2, 28 vemens ep. II 2, 120 vehemente ep. I 13, 5
veho vexit III 29, 48 vexere III 3, 14 vehet ep. I 10, 40 vehas s. I 1, 48 vexisse a. 276
Veia e. 5, 29
Veianius ep. I 1, 4
Veiens Veientis ep. II 2, 167
Veientanum *(acc. neutr.)* s. II 3, 143
vel I 12, 1 22, 7 II 8, 3 11, 13 *(bis)* III 11, 47 24, 45. 47 IV 4, 43 9, 22 10, 8 e. 2, 17 9, 35 12, 13 s. I 1, 49. 55 2, 134 6, 22. 105 s. II 2, 10 7, 63. 95 8, 29 ep. I 1, 72. 96 2, 26. 37 5, 6. 15 6, 44 7, 16 18, 14 ep. II 1, 29. 40 2, 3. 127. 149. 150 a. 104 vel — vel I 7, 3 35, 2. 3 II 11, 13 III 29, 43. 45 e. 1, 11. 13 2, 54. 60 s. II 3, 232 8, 37 ep. I 12, 10. 11 16, 58 18, 51 ep. II 1, 25. 44. 83. 84 a. 169. 171. 288
Velabro *(abl.)* s. II 3, 229
Veliae ep. I 15, 1
Velinā ep. I 6, 52
vellicet s. I 10, 79
vello ep. II 1, 46 *vellis s. II 3, 235 vellunt s. I 3, 133 vellere s. I 9, 63
vellus vellera III 16, 36 e. 12, 21 *(acc.)* ep. I 10, 27
velo velat ep. I 17, 25 velet s. II 5, 94 velatā I 35, 22 velatum *(acc.)* s. I 2, 71
velox I 17, 1 III 25, 3 IV 12, 22 s. II 2, 11 ep. I 12, 13 18, 64 veloci III 27, 63 *(abl.)* s. II 5, 55 velocīs IV 14, 11 velocius *(acc.)* e. 17, 61
velum vela *(acc.)* I 34, 4 II 10, 23 IV 15, 4 s. II 3, 106 velis ep. II 2, 201
velut I 12, 45. 47 37, 17 III 11, 9. 41 IV 2, 5 6, 9 e. 8, 6 16, 18 s. I 3, 9. 10 6, 66 s. II 1, 30 3, 48. 110 7, 30. 41. 98 8, 94 ep. II 1, 99 2, 176 a. 7. 245. 472
veluti III 28, 6 s. I 3, 40 4, 142 s. II 1, 33. 40 3, 98 6, 107 ep. I 18, 26 ep. II 1, 235 a. 458
vena II 18, 10 venā a. 409 venae s. II 3, 153 venis s. II 4, 25 venas s. I 2, 33 ep. I 15, 20 venis II 2, 15
venabula *(acc.)* ep. I 6, 58
Venatranae s. II 4, 69 Venafranos III 5, 55
Venafri s. II 8, 45 Venafro II 6, 16
venalem III 14, 2 venale II 16, 7 s. I 2, 84 venalīs s. I 1, 47 ep. II 2, 11
venaticus ep. I 2, 65

venator I 1, 26 37, 19 s. I 2, 105
vendibilis ep. I 17 47
vendo vendit s. II 7, 110 ep. II 1, 75 vendas s. II 3, 300 ep. I 11, 16 venderet s. II 3, 286 vendere ep. I 16, 69 ep. II 2, 2 vendentem ep. I 7, 65 ep. II 1, 269
veneficae e. 5, 71
venefici e. 17, 58
veneno venenat ep. I 14, 38 venenatis *(abl. fem.)* I 22, 3
venenum veneni e. 3, 5 venenum I 37, 28 s. I 7, 1 s. II 1, 48 veneno s. II 1, 48 3, 131 ep. II 1, 207 venena e. 5, 62. 87 s. I 9, 31 venenorum e. 5, 22 venena II 13, 8 venenis I 27, 22 e. 17, 35 s. I 8, 19
veneo venit s. I 5, 88 veneat s. II 2, 25
venerabilior s. II 5, 14
veneror s. II 6, 8 veneratur c. s. 49 ep. II 1, 263 venerantur IV 14, 52 ep. II 2, 107 venerata s. II 2, 124 venerandi ep. I 18, 73
venia a. 264 veniae ep. II 1, 170 a. 267 veniam s. I 3, 75 s. II 4, 5 ep. I 5, 10 7, 5 ep. II 1, 78 a. 11 veniā s. I 4, 105 a. 355
venis s. I 9, 62 venit s. I 1, 8 9, 74 ep. I 11, 5 veniunt e. 16, 49 veni III 27, 37 s. I 6, 56 ep. I 15, 18 venit s. II 2, 128 5, 79 a. 401 venimus ep. II 1, 32 venere s. I 3, 87 5, 56 s. II 3, 230 venerat s. II 2, 118 venies ep. I 7, 71 veniet I 19, 16 IV 10, 2 *s. I 4, 141 venias I 2, 30 s. II 5, 50 veniat s. I *4, 141 8, 38 ep. I 7, 61 veniant s. II 3, 230 veniret ep. II 2, 22 a. 255 venerit ep. I 3, 18 venisset ep. I 7, 68 veni IV 12, 22 venire s. I 2, 122 s. II 7, 33 venisse s. I 7, 26 veniens ep. I 16, 6 *(acc.)* III 5, 16 venientes a. 175 venturus s. I 5, 27 ep. I 3, 9 venturam ep. II 1, 226 ventura *(acc. plur.)* ep. I 18, 83 ventum est s. I 3, 97 s. II 6, 33 ep. I 7, 72 ventum erat s. I 9, 35
venor ep. I 19, 37 venemur ep. I 6, 57 venentur ep. I 1, 78 venari III 24, 56 ep. I 18, 40
venter e. 8, 9 17, 50 s. I 1, 46 ventris s. II 7, 104 ventri s. I 5, 7 ep. I 12, 5 15, 32 ventrem e. 2, 53 s. I 5, 85 s. II 8, 5 ventre s. I 6, 128 s. II 7, 38 ventrīs ep. I 15, 36
ventosus ep. I 8, 12 ventosae ep. I 19, 37 ventosum *(acc.)* III 4, 46 ventoso ep. II 1, 177
ventus vento I 15, 12 II 10, 23 III 20, 13 venti I 12, 30 IV 4, 9 ep. II 1, 102 ventorum I 3, 3 ventis I 14, 15 26, 3 e. 11, 16 ventos I 9, 10 12, 10 15, 4 17, 4 ventis I 5, 7 II 10, 7 III 10, 7 29, 24 e. 9, 30 16, 13 17, 34
venucula s. II 4, 71
Venus I 4, 5 13, 15 19, 9 27, 14 33, 13 II 7, 25 8, 13 III 9, 17 11, 50 16, 6 21, 21 27, 67 IV 13, 17 ep. I 6, 38 18, 21 Veneris I 15, 13 III 18, 6 26, 5 IV 6, 21 10, 1 11, 15 15, 32 c. s. 50 s. II 5, 80 Veneri I 33, 10 III 10, 9 s. I 5, 84 Venerem I 32, 9 III 13, 5 s. I 2, 119 ep. II 2, 56 Venus I 18, 6 30, 1 IV 1, 1 Venere s. I 4, 113 a. 414
venus a. 42 veneris a. 320 venerem II 5, 4 s. I 3, 109
Venusinus s. II 1, 35 Venusinae *(nom.)* I 28, 26
vepallida I 2, 129
vepris *I 23, 5 veprīs ep. I 16, 9
veris I 4, 1 23, 5 IV 5, 6 12, 1 ver II 6, 17 IV 7, 9 vere III 7, 2
verax s. I 4, 89 veraces c. s. 25
verbenas I 19, 14 verbenis IV 11, 7
verbere III 27, 24 verbera *(acc.)* III 12, 3 s. I 3, 121 s. II 7, 49
verberare verberabit e. 16, 12 verberes e. 10, 3 verberatae III 1, 29
verbum s. I 4, 58 ep. I 18, 71 ep. II 1, 73 verbi s. II 3, 42 verbum s. I 1, 121 a. 47. 133. 443 verbo ep. I 7, 38 a. 133 verba s. II 1, 19 ep. I 1, 34 a. 52. 103. 311 verborum a. 61 verbis III 14, 12 s. I 4, 47 10, 20 verba IV 1, 36 2, 11 9, 4 e. 15, 4 s. I 3, 23. 103 10, 30 s. II 1, 28 3, 231. 274 ep. I 1, 14 2, 68 6, 31 15,

20 17, 16 18, 12 19, 25 ep. II 2, 86. 113. 143 a. 97. 235 verbis e. 5, 84 12, 13 s. I 2, 68 4, 54 10, 10 s. II 2, 100 7, 41 ep. I 16, 26 ep. II 2, 36 a. 45
verē III 14, 13 s. I 4, 103 6, 8. 69 ep. I 18, 17
verecundus e. 17, 21 a. 207 verecundum *(acc.)* I 27, 3 ep. I 7, 37
vereor s. I 2, 127 3, 121 ep. I 16, 19 vereare s. II 3, 40 veritus ep. I 10, 39 veriti *(nom.)* s. II 8, 57
Vergilius Vergili *(voc.)* IV 12, 13
Vergilius s. I 5, 40. 48 6, 55 10, 81 ep. II 1, 247 Vergilio s. I 10, 45 a. 55 Vergilium I 3, 6 Vergili I 24, 10
vergit a. 378
veritas I 24, 7
verna s. I 2, 117 ep. II 2, 6 vernas e. 2, 65 s. II 6, 66
verniliter s. II 6, 108
vernus verni *(neutr.)* a. 302 *(nom.)* IV 4, 7 vernis II 11, 10
vero s. I 9, 76 a. 422. 475
verres verris III 22, 7
verro verris s. II 3, 235 verritur I 1, 10
verrucis s. I 3, 74
versiculos e. 11, 2 s. I 10, 32. 58 versiculis s. I 2, 109
verso versat s. I 5, 72 s. II 7, 94 ep. II 2, 90 versant s. I 8, 19 verset s. II 3, 249 versate a. 39. 269 versare III 6, 39 versatur II 3, 26 *versemur s. I 3, 60 versentur ep. II 2, 114
versus ep. II 1, 74 versum s. I 4, 40. 54 ep. II 1, 222 versu s. I 5, 87 10, 70 s. II 1, 21 5, 54 versus c. s. 5 versibus ep. II 1, 233 versus s. I 4, 8. 10. 33 9, 24 10, 1. 25. 54. 61 s. II 1, 4. 6 7, 117 ep. I 1, 10 ep. II 1, 111. 120 2, 52. 54. 76 a. 231. 246. 260. 322. 382. 427. 441. 445. 457. 470 versibus s. II 1, 68 ep. I 19, 30 ep. II 1, 146. 266 a. 75. 89. 403
verticem I 18, 15 III 16, 19 vertice I 1, 36 IV 11, 12 s. I 8, 6 ep. II 2, 4 vertices *(acc.)* II 9, 22 verticibus III 24, 6
vertis e. 6, 3 vertit s. I 1, 28 vertit III 3, 20 e. 10, 13 verterunt e. 9, 17 vertēre ep. II 1, 154 verterat ep. I 15, 39 vertent s. II 2, 75 verterit IV 10, 5 vertas s. I 10, 72 ep. I 13, 9 vertat e. 2, 52 4, 9 verteret s. I 6, 85 vertite e. 5, 54 vertere I 35, 4 III 25, 16 s. II 8, 35 ep. II 1, 161 a. 226. 442 vertatur a. 187 verti ep. II 1, 149 versa III 4, 26 verso *(abl.)* III 29, 2 versis *(abl.)* I 19, 11
Vertumnum ep. I 20, 1 Vertumnis *(abl.)* s. II 7, 14
verum IV 12, 25 s. I 2, 53. 58. 92 6, 84 s. II 1, 7 2, 7 3, 165. 205 8, 47 ep. I 1, 80 7, 86 12, 21 15, 44 17, 21 ep II 1, 187. 214 2, 70. 106 a. 225. 303. 351. 360
verus vera III 5, 29 ep. I 18, 8 verum s. II 3, 312 ep. I 1, 11 7, 98 verae ep. I 1, 17 ep. II 2, 144 veri I 28, 15 s. II 3, 33. 43. *208 verum a. 425 *(neutr.)* s. I 1, 24 3, 97 s. II 2, 8 3, 17 ep. ep. I 7, 93 12, 23 ep. II 2, 45 verā s. II 7, 99 vero a. 433 *(neutr.)* s. II 2, 56 ep. I 10, 29 vera s. I 10, 33 veris e. 5, 6 ep. I 17, 57 *(neutr.)* s. II 3, 305 a. 338 veros I 37, 15 vera ep. I 18, 28 veris *(neutr.)* *s. II 3, 208 a. 151 *v.* vere vero verum
vesania s. II 3, 174
vesanus vesani III 29, 19 vesanum a. 455
vescor s. II 6, 66 vesceris s. II 2, 27 vescimur II 14, 10 vescatur s. II 3, 114 vescere ep. I 7, 15 vesci ep. I 7, 14
vesica s. I 8, 46
vespero III 19, 26 *(abl.)* II 9, 10
vespertinus e. 16, 51 s. II 4, 17 ep. I 6, 20 vespertina s. I 4, 30 vespertinum *(acc. neutr.)* s. I 6, 113
Vestae I 2, 16 III 5, 11 s. I 9, 35 ep. II 2, 114 Vestam I 2, 28
vester III 4, 21 *(bis)* s. II 7, 80 vestrum c. s. 37 *(acc.)* ep. I 3, 36 vestrā I 21, 16 vestri ep. I 19, 20 a. 270 vestris III 4, 25 *(fem.)* a. 38

vestigia ep. I 1, 74 ep. II 1, 160 *(acc.)* s. II 6, 102 ep. I 19, 21 ep. II 2, 80 a. 286
vestimenta *(acc.)* I 5, 16 ep. I 18, 32
vestio vestit ep. I 18, 22 vestiunt II 16, 37 vestiret s. I 1, 97
vestis s. II 3, 118 6, 103 *(gen.)* ep. I 19, 38 vestem I 17, 28 s. I 5, 85 6, 78 s. II 3, 215 a. 215 veste I 35, 24 s. I 2, 16. 29. 95 s. II 6, 106 vestibus IV 9, 14 vestīs s. II 4, 84 ep. II 2, 181
veterno *(abl.)* ep. I 8, 10
veto s. I 1, 104 vetas s. II 3, 187 vetat I 4, 15 6, 9 IV 8, 28 e. 14, 6 s. I 1, 25 8, 7 10, 56 vetant e. 17, 69 vetabat s. I 4, 124 vetuit s. I 10, 32 ep. II 1, 239 vetabo III 2, 26 vetes ep. II 1, 228 vetet III 27, 15 a. 135 vetantīs ep. II 1, 23 vetitum *(acc. neutr.)* I 3, 26 vetitā III 24, 58
vetulae IV 13, 25 vetulam III 15, 16 vetuli ep. I 10, 5
vetus III 8, 21 18, 7 e. 8, 3 s. II 1, 36 6, 81 ep. II 1, 39. 54. 91 a. 61. 281 veteris I 1, 19 II 12, 9 s. II 2, 62 3, 115 veteri s. II 4, 80 veterem s. I 5, 73 s. II 3, 28 6, 81 vetus I 15, 8 ep. I 6, 17 veteres I 9, 12 veterum II 15, 12 s. II 6, 61 7, 101 ep. II 1, 23 veteres IV 15, 12 s. II 3, 64 ep. II 1, 37. 41. 43. 64
vetustas ep. II 2, 118
vetusto *(abl.)* III 17, 1 vetustis *(abl. neutr.)* e. 2, 43
vexas e. 6, 1 vexat s. II 7, 90 ep. I 3, 33 ep. II 2, 90 vexant II 9, 3 vexet III 2, 4 s. I 7, 15 ep. I 18, 98 vexare IV 14, 23 s. I 8, 18 vexata IV 9, 19
via I 28, 16 s. I 5, 96 ep. I 6, 26 15, 2 17, 26 18, 20 a. 404 viae s. I 5, 104 viam III 24, 44 e. 4, 7 s. II 6, 93 ep. I 2, 65 viā III 2, 22 e. 7, 8 s. I 6, 108 9, 1 viarum II 6, 7 ep. I 11, 6 vias II 12, 11 III 7, 29
viatica *(acc.)* ep. I 17, 54 ep. II 2, 26
viator III 4, 32 s. I 5, 16. 17. 90 7, 30
Vibidius s. II 8, 22. 33. 40. 80
vicarius III 24, 16 s. II 7, 79
vicatim e. 5, 97
vicinia s. II 5, 106 ep I 16, 44 17, 62
vicinus III 7, 23 s. II 2, 120 6, 2. 77 ep. II 2, 132 vicina III 19, 24 s. I 5, 79 ep. I 14, 24 vicinium e. 5, 44 s. I 4, 126 vicinae III 29, 39 vicini *(nom.)* s. I 1, 85 ep. I 14, 39 vicinos s. II 2, 97 vicinas ep. I 3, 4 a. 66 vicina ep. II 2, 171
vicis vicem e. I 5, 88 s. I 3, 144 10, 12 vice I 4, 1 IV 14, 13 e. 13, 8 17, 42 a. 304 vices I 28, 32 III 29, 13 *(acc.)* IV 7, 3 a. 86
vicissim e. 15, 24 a. 11
victima II 3, 24 III 23, 12 victimā e. 5, 90 victimas II 17, 30
victor I 6, 1 III 14, 4 IV 6, 3 9, 44 14, 32 e. 16, 11 ep. I 10, 37 13, 11 a. 208 victorem IV 3, 6 4, 67 ep. II 1, 156 a. 84 victore II 4, 10 e. 9, 2 s. I 9, 43 victorum II 1, 27 e. 10, 12
victoria s. I 1, 8 ep. I 18, 64
victrix ep. I 10, 25 victricis ep. I 3, 25 victrices IV 4, 23 victricis III 3, 63
victus s. II 2, 70 ep. I 4, 11 *(gen.)* s. I 1, 98 victum ep. I 17, 48 victu s. II 2, 53. 63 a. 392
vicus ep. I 11, 8 15, 7 vici s. II 3, 228 vicum ep. II 1, 269 vici ep. II 2, 177 vicos s. I 9, 13 vicis ep. I 10, 20 20, 18
video s. I 9, 15 s. II 2, 35 ep. I 14, 22 16, 65 a. 410 vides I 9, 1 14, 3 III 20, 1 27, 17 e. 4, 7 s. I 4, 109 s. II 2, 76 5, 5. 42 ep. I 1, 42 ep. II 2, 70 videt c. s. 65 ep. I 7, 78 9, 6 16, 44 ep. II 1, 22. 63 a. 263 vidi II 19, 2 III 5, 21 *(bis)* s. I 8, 23 s. II 3, 172 vidit I 3, 19 II 19, 29 III 27, 32 IV 4, 16 ep. I 6, 13 a. 142 vidimus I 2, 13 II 13, 22 s. II 8, 91 videre IV 4, 17 videris IV 3, 2 10, 6 videas s. I 4, 86 s. II 2, 114 videamus s. I 4, 16 videres s. I 5, 76 8, 34. 50 s. II 8, 77 vidisset s. I 6, 79 videto ep. I 18, 68 videre e. 2, 62.

63 16, 14 s. I 2, 101 ep. I 7, 3 vidisse s. II 3, 89 4, 92 videnti s. I 2, 68 visuros a. 266 videor II 1, 21 III 4, 6 s. I 4, 93 s. II 3, 189. 302 videris s. I 6, 42 ep. I 7, 91 20, 1 videtur s. I 4, 90 s. II 3, 304 ep. I 1, 21 ep. II 1, 51. 210 videntur ep. II 2, 61 videbor ep. I 10, 46 videar s. II 1, 1 videatur s. I 3, 51 s. II 3, 120 videretur s. II 3, 94 videri IV 2, 59 13, 3 s. I 2, 124 ep. I 16, 61 ep. II 1, 71. 87 2, 126 a. 363 visus s. I 10, 33 ep. I 7, 74 ep. II 2, 100 visa I 1, 27 ep. I 11, 1 visum I 33, 10 *(acc.)* I 15, 30 visa *(acc.)* s. I 4, 84 visu ep. II 2, 91 videndis *(fem.)* ep. II 1, 242
viduantur II 9, 8
viduas ep. I 1, 78
viduus I 10, 12 viduas IV 5, 30
vietis e. 12, 7
viget I 12, 18 vigent s. I 3, 61 a. 62 vigui III 9, 4. 8
vigil ep. I 2, 37 ep. II 1, 113 vigilum III 16, 2 vigiles III 8, 14
vigilabat s. I 3, 17 vigilet s. II 3, 112 vigila s. II 3, 152 vigilare s. I 1, 76 ep. II 1, 104 vigilans III 27, 38 s. II 5, 100
viginti s. I 5, 86
vigor IV 4, 5
vilicus ep. I 14, 15 ep. II 2, 160 vilice ep. I 14, 1
vilis s. 1 6, 118 ep. I 12, 24 *(gen.)* ep. I 15, 35 vilem s. I 1, 43 s. II 2, 15 a. 132. 220 vile I 20, 1 vilis III 27, 57 vili s. I 8, 9 viles s. II 4, 28 vilibus *(neutr.)* s. II 2, 45 vilia ep. I 7, 65 15, 43 17, 21 vilibus s. I 10, 75 vilīs ep. II 1, 38 4, 81 vilior s. II 5, 8 vilius ep. I 1, 52 vilissima s. 1 5, 88
villa e. 1, 29 s. I 5, 50. 80 villae *(dat.)* III 22, 5 villā II 3, 18 villis *(abl.)* s. II 6, 71 ep. I 15, 46
Villius s. I 2, 64
villula s. I 5, 45 s. II 3, 10
vinaria s. II 8, 39
vincio vincire IV 1, 32 vinxisse I 7, 23 vinctus s. II 7, 31 ep. I 3, 3 20, 13 vincta IV 11, 7 a. 202 vinctum *(acc.)* IV 11, 24 vincti ep. II 1, 110
vinco vincit s. II 5, 73 vincunt III 24, 41 vincam s. I 2, 134 vincet s. I 3, 115 s. II 3, 225 vincent s. II 4, 2 vincas e. 15, 22 vincat I 36, 14 s. I 6, 44 ep. I 4, 3 vincere e. 11, 24 s. I 7, 6 s. II 6, 87 ep. II 1, 59 vincentem a. 82 vincentibus s. I 1, 115 vincor e. 17, 27 vinci IV 4, 62 s. I 9, 55 victus III 12, 8 IV 6, 21 e. 9, 27 victa III 27, 36 victi e. 17, 43 victis II 9, 22 victas IV 15, 2
vincula s. II 7, 84 *(acc.)* IV 7, 28 s. I 8, 50 s. II 3, 71 vincla *(acc.)* e. 9, 9 17, 72 ep. I 7, 67
Vindelici IV 4, 18 14, 8
vindemiator s. I 7, 30
vindex IV 9, 37 vindicem IV 6, 2 vindice a. 191
vindicta s. II 7, 76
vinea e. 16, 44 s. II 4, 43 vineae *(nom.)* III 1, 29
vineta *(acc.)* ep. I 7, 84 ep. II 1, 220
Vini *seu* Vinni ep. I 13, 2
vinosus ep. I 1, 38 19, 6 vinosa ep. I 13, 14
vinum vini I 4, 18 II 19, 10 s. I 1, 74 s. II 3, 3 ep. I 19, 6 vino I 27, 6 vinum s. II 2, 58 4, 60 ep. I 14, 24 vino I 7, 31 III 12, 2 e. 13, 17 s. II 2, 125 7, 114 8, 47 ep. I 18, 38 ep. II 1, 144 a. 209. 414 vina III 18, 7 s. II 4, 49 8, 38 *(acc.)* I 11, 6 18, 5 31, 12 II 3, 13 III 6, 26 21, 8 IV 5, 31 12, 16 e. 2, 47 9, 34 13, 6 s. II 4, 51. 56 8, 15 ep. I 5, 4 7, 28 15, 16 19, 5 ep. II 1, 34 a. 85
violā III 10, 14 violas ep. II 1, 207
violaria II 15, 5
violens III 30, 10 violenter I 2, 14
violentus violenta s. II 1, 39 violentior II 17, 18
violo violavit s. II 3, 204 violare s. II 3, 139
vipera viperis *(abl.)* III 4, 17 e. 5, 15 16, 52
viperinus e. 3, 6 viperino I 8, 9 II 19, 19
vir II 18, 28 III 1, 9 10, 15 16, 14

s. I 2, 120. 127 3, 32 s. II 8, 76 ep. I 7, 22 16, 32. 40. 57. 73 17, 42 a. 445 viri III 24, 22 e. 2, 44 15, 12 viro I 23, 12 III 10, 2 11, 46 virum I 12, 1 III 2, 14 3, 1. 68 14, 11 24, 19 IV 8, 28 a. 141 viro III 1, 9 ep. I 18, 68 viri s. II 7, 100 ep. II 1, 24 virorum I 37, 10 II 17, 30 III 1, 22 c. s. 70 s. I 4, 2 ep. II 1, 249 viris I 15, 9 s. I 10, 16 ep. I 17, 35 18, 49 viros e. 1, 10 s. I 6, 10 viri I 7, 31
virent e. 13, 4 virens e. 17, 33 virentis IV 13, 6 a. 117 virenti I 9, 17 virentem ep. II 1, 218 virenti I 25, 17 virentīs II 5, 5
virgā I 10, 18 24, 16 virgis *(abl.)* s. II 7, 58
Virgilius *v.* Vergilius
virgineā III 4, 72
virgo III 2, 8 6, 22 11, 35 s. II 8, 13 virginis III 16, 5 virgo I 12, 22 III 22, 1 virgine II 4, 8 III 30, 9 virgines I 2, 27 4, 20 II 8, 23 virginum I 6, 17 29, 5 III 11, 26 14, 9 27, 38 IV 6, 31 virginibus II 12, 19 III 1, 4 virgines III 15, 5 c. s. 6 *(voc.)* I 21, 1 virginibus IV 1, 26
viridis *(gen.)* I 21, 8 viridi *(neutr.)* II 6, 15 *(abl.)* I 1, 21 4, 9 III 25, 20 IV 8, 33 virides I 23, 6 viridīs I 17, 8 III 28, 10 s. I 2, 80 s. II 8, 51
virilis I 8, 15 e. 10, 17 a. 166 virilem III 5, 43 virile a. 193 virili s. I 2, 16 viriles a. 177 virilia *(acc.)* ep. I 18, 52 viriliter ep. I 17, 38
viritim ep. II 1, 92
virtus II 2, 19 7, 11 III 2, 17. 21 5, 29 21, 12 24, 21 IV 4, 31 8, 26 9, 30 c. s. 58 e. 9, 26 16, 5. 39 s. I 3, 42 7, 14 9, 54 10, 8 s. II 1, 72 2, 1 3, 95 5, 8. 33 7, 103 ep. I 1, 41. 54 2, 17 6, 30 17, 41 18, 8. 9 ep. II 1, 231 2, 37 a. 42. 308 virtutis III 24, 44 s. I 6, 83 ep. I 1, 17 16, 52. 67 virtuti s. II 1, 70 virtutem III 24, 31 ep. I 6, 16. 31 18, 100 19, 14 ep. II 1, 48 virtute III 29, 55 IV 15, 29 e. 15, 11 s. I 2, 32 s. II 3, 13. 98 6, 74 ep. I 12, 11. 26 ep. II 1, 183 2, 123. 203 a. 289. 370 virtutibus ep. I 20, 22 virtutes IV 14, 3 s. I 3, 55 ep. II 1, 119 virtutibus ep. I 1, 52 18, 27
vis II 13, 20 17, 6 III 4, 65 IV 8, 9 11, 4 15, 18 e. 5, 94 6, 6 7, 13 s. I 4, 46 a. 72 vim I 16, 16 III 4, 66 14, 15 28, 4 IV 4, 33 s. II 3, 202 ep. I 2, 61 ep. II 2, 140 a. 282 vi ep. II 2, 173 vires IV 15, 14 s. II 1, 12 ep. II 1, 259 viribus s. I 10, 13 a. 39 virīs III 4, 67 21, 18 IV 2, 22 e. 8, 2 ep. I 18, 22. 85 viribus e. 16, 2 s. I 3, 110 ep. I 13, 10 18, 51 ep. II 2, 203
Viscus (Thurinus) s. II 8, 20
Viscum s. I 9, 22 Viscorum s. I 10, 83
Viselli *(gen.)* s. I 1, 105
visit *I 4, 8 III 28, 15 visam *(fut.)* II 20, 14 III 4, 33. 35 vises ep. I 4, 15 visere I 2, 8 37, 25 III 3, 54 IV 13, 26 c. s. 12 s. I 9, 17 visentur II 15, 3 visendus II 14, 17 ep. II 2, 69
visu s. I 5, 84
vita IV 8, 14 e. 1, 5 17, 63 s. I 6, 129 9, 60 s. II 1, 34 vitae I 4, 15 7, 18 22, 1 s. I 3, 60 s. II 1, 60 4, 95 6, 21. 62 ep. I 1, 99 17, 26 18, 103 ep. II 2, 131. 144 a. 317. 404 *(dat.)* ep. I 7, 95 18, 50 a. 334 vitam III 2, 5 5, 37 s. I 1, 60 4, 118 s. II 7, 67 ep. I 11, 14 18, 112 vitā s. I 1, 118 6, 64 s. II 3, 15 6, 115 s. II 8, 4 ep. I 1, 88 10, 33
vitalis s. II 1, 61 vitale *(acc.)* s. II 7, 4
vitellus s. II 4, 57 vitellum s. II 4, 14
vitiatum *(acc.)* s. II 2, 91 vitiato *(neutr.)* s. II 1, 56 vitiata s. II 4, 54
vitiosus s. I 4, 9 vitiosa II 16, 21 ep. I 1, 85 vitiosum ep. I 6, 63 *(acc.)* s. II 7, 108 *(neutr.)* ep. II 2, 18 vitiosiorem III 6, 48
vitis III 1, 44 23, 6 vitem I 31, 10

IV 5, 30 vite I 18, 1 38, 8 vites I 20, 11 vitium e. 2, 9 vitīs ep. I 8, 5 vitibus ep. I 16, 3
vitium s. I 3, 1. 44. 76 s. II 2, 69 4, 76 ep. I 18, 5 vitio s. I 6, 85 ep. I 18, 5 vitium s. I 4, 101 s. II 2, 54 3, 92 7, 42 ep. I 1, 41 ep. II 1, 94 a. 31. 163. 282 vitio I 2, 23 s. I 2, 76 s. II 3, 213. 307 6, 7 8, 50 ep. II 2, 206 a. 384 vitia s. I 3, 39 vitiorum s. I 3, 35 4, 106 ep. I 18, 9 vitiis I 2, 47 s. I 4, 131 vitia II 1, 2 s. I 2, 24 3, 20. 28 vitiis III 27, 39 s. I 3, 26. 68. 70 4, 129. 140 6, 65 s. II 2, 21. 78 7, 6. 19 ep. I 18, 25 19, 17
vito vitas I 23, 1 s. II 7, 113 vitat I 8, 10 e. 2, 7 a. 230. 298 vitant s. I 2, 24 vitavi a. 267 vitabis I 15, 18 17, 18 vitabit III 30, 7 ep. I 17, 31 vitaveris s. II 2, 54 vites I 14, 20 IV 11, 31 vitet II 13, 13 s. I 9, 34 ep. I 3, 17 vitent s. II 7, 99 vitare ep. II 2, 135 vitantis s. II 4, 41 vitatu s. I 4, 115 vitanda s. II 3, 14
vitrea s. II 3, 222 vitreo IV 2, 3 vitream I 17, 20
vitro *(abl.)* I 18, 16 III 13, 1
vittā III 14, 8
vitulā s. II 3, 199
vitulus IV 2, 54 vituli I 36, 2 s. II 3, 314 vitulos III 11, 41 vitulis II 5, 8
vivaria *(acc.)* ep. I 1, 79
vivax I 36, 16 a. 69 vivacem s. II 1, 53 vivacior s. II 2, 132
vividus IV 4, 10
vivo s. I 6, 70. 111 ep. I 10, 8 vivis ep. I 12, 8 16, 17 vivit s. I 3, 49. 57 4, 98 ep. I 6, 56 ep. II 1, 123 vivimus s. I 9, 48 vivitis ep. I 3, 35 vivunt III 24, 11 IV 9, 11 s. II 1, 27 6, 94 vixi III 26, 1 29, 43 s. I 4, 81 vixit III 5, 6 s. II 3, 91 7, 10 ep. I 17, 10 vixere IV 9, 25 vivam s. I 3, 142 4, 135 vives II 10, 1 ep. I 10, 44 12, 8 16, 66 vivet II 2, 5 s. II 5, 28 vixeris II 3, 5 vivam s. I 1, 101 ep. I 18, 107 vivas III 27, 14 s. II 3, 152 ep. I 6, 66 ep. II 2, 166 vivat I 32, 3 s. I 1, 3 4, 68. 109 ep. I 2, 10 17, 32 viverem s. I 4, 108 viveret s. I 4, 53 ep. II 2, 157 vixisset ep. I 2, 26 vive s. II 5, 110 6, 96. 97 ep. I 6, 67 vivite s. II 2, 135 vivere III 9, 24 s. II 2, 1 6, 91 7, 14 ep. I 3, 29 6, 29 7, 3 8, 4 10, 12 11, 8. 12. 29 15, 45 19, 2 ep. II 2, 213 a. 36 vixisse s. I 1, 117 2, 21 6, 11 s. II 1, 76 ep. I 11, 24 viventi s. I 1, 50 s. II 5, 88 viventem ep. I 14, 10 viventīs s. I 1, 12 victurum *(acc.)* s. I 6, 130 vivitur II 16, 13 vivendi s. II 8, 65 ep. I 2, 41
vivum *(acc.)* I 19, 13 a. 340 vivam s. II 4, 19 vivo III 8, 4 s. II 3, 152 vivae III 21, 23 vivorum s. I 10, 42 vivos s. I 10, 71 vivas a. 318
vix I 14, 7 27, 23 37, 13 s. I 2, 19 5, 23 9, 52 s. II 2, 23 7, 12 8, 64
vocabula a. 71 *(acc.)* s. II 3, 280 ep. II 2, 116
vocalem I 12, 7
vocas II 20, 6 vocat II 6, 30 24, 46 IV 5, 13 s. I 8, 33 s. II *3, 262 7, 91 ep. I 14, 20 ep. II 2, 37. 67. 170 vocamus s. I 3, 62 vocant *II 20, 6 vocabit e. 16, 22 voces I 14, 10 vocet I 2, 25 s. II 3, 262 5, 29 vocares ep. I 7, 92 ep. II 1, 243 vocaveris IV 9, 45 vocantis I 30, 2 vocanti I 32, 16 III 7, 31 vocatur a. 251 vocari I 2, 43 c. s. 15 ep. I 16, 30 vocatus II 18, 40 s. II 7, 29 vocata III 22, 3 e. 5, 5. 75 s. II 3, 238 vocatis s. II 3, 170 vocando *(abl.)* s. II 3, 146
Volanerius s. II 7, 15
Volcanus I 4, 8 III 4, 59 Volcano *(abl.)* s. I 5, 74
volgaris III 2, 23 s. II 2, 38
volgo volgavi ep. I 19, 33 volgarit III 2, 27 volgatas IV 9, 3 volgata e. 17, 57
volgus I 35, 25 II 13, 32 ep. II 1, 63 volgi s. I 4, 72 6, 98 ep. I 20, 11 ep. II 1, 196 volgo s

I 4, 23 ep. I 13, 16 volgus II 16, 40 III 1, 1 s. II 3, 62. 286 volgo s. I 6, 18 s. II 1, 71
volitant IV 5, 19
volnus ep. II 2, 149 *(acc.)* e. 11, 17 volnere I 27, 12 volnera *(acc.)* s. II 1, 15
volo volat ep. I 18, 71 volate e. 16, 40 volantem I 37, 16 volantīs 16, 12
volo s. I 9, 17 vis IV 13, 3 e. 12, 1 17, 30 s. I 2, 69 4, 14 9, 5. 6 s. II 3, 152 6, 29. 39. 92 7, 39 ep. I 1, 48 6, 29 7, 3. 16. 32 ep. II 1, 217 2, 40. 57. 80 a. *23. 102 vin s. I 9, 69 volt I 3, 16 s. I 1, 84 s. II 3, 267 ep. I 18, 8. 28 ep. II 1, 87 2, 11 a. 89. 190. 348 volumus ep. I 3, 29 voltis I 27, 9 s. I 1, 16 2, 28 volunt ep. I 18, 108 a. 333 volebat ep. I 18, 31 volui s. II 3, 88 ep. I 20, 7 voluit II 12, 14 s. II 3, 91 voluere I 12, 31 voluerunt s. II 7, 5 volam ep. I 16, 78 s. II 2, 193 voles I 16, 2 e. 17, 40. 70 ep. I 4, 16 17, 12 a. 426 volet III 24, 25 s. I 3, 72 s. II 2, 84. 86 3, 73. 98 ep. I 2, 60 6, 54 11, 12 16, 33 18, 40 a. 71. 339. 363 volent a. 100 velim III 16, 38 s. I 5, 53 10, 89 ep. I 8, 8 ep. II 1, 35 a. 36 velis II 12, 23 s. I 1, 89 2, 75 3, 112 9, 54 s. II 2, 23 ep. I 5, 30 19, 35 velit s. I 2, 124 4, 111 ep. II 3, 187 5, 54. 61 ep. I 12, 19 16, 27 17, 4 ep. II 2, 2 a. 2 velimus a. 347 velint III 3, 60 8, 2 s. I 1, 26 vellem s. I 3, 41 s. II 2, 40 3, 37 ep. I 11, 8 velles I 4, 11 s. I 9, 47 ep. I 7, 93 vellet s. I 2, 51 s. II 6, 43 a. 396 velle s. I 5, 76 9, 67 volens III 30, 16 volentem IV 15, 1 volente e. 17, 17
*volpecula ep. I 7, 29
volpes III 27, 4 s. II 3, 186 ep. I 1, 73 volpe a. 437
Volteium ep. I 7, 55. 64 Voltei ep. I 7, 91
Volture III 4, 9
voltus I 2, 40 19, 8 III 3, 3 IV 5, 6 s. II 3, 9 voltum II 4, 21 III 5, 44 s. I 6, 121 s. II 4, 92 5, 104 ep. I 11, 20 ep. II 1, 97. 241 a. 106 voltu I 37, 26 II 5, 24 11, 11 III 11, 21 IV 9, 43 s. II 7, 44 ep. I 19, 12 ep. II 1, 265 2, 189 voltus e. 5, 4 ep. II 1, 248 a. 102 *(acc.)* II 1, 20 e. 5, 93 17, 18 ep. I 1, 90
volvā ep. I 15, 41
volubilis ep. I 2, 43 volubilīs IV 1, 40
volucrīs s. I 8, 6
volucris III 28, 6 IV 13, 16 *(gen. neutr.)* II 17, 24 volucrem I 34, 8 IV 1, 38
volumina *(acc.)* ep. I 13, 2 ep. II 1, 26
voluntas I 27, 13
voluptas *I 27, 13 s. I 2, 39 s. II 2, 19 ep. I 2, 55 6, 64 ep. II 1, 187 2, 139 voluptatis a. 338 voluptatīs ep. I 2, 55
volvere II 9, 22 IV 6, 40 volvens s. II 4, 57 volventis II 29, 38 volvitur IV 14, 25
vomerem e. 2, 63 vomere III 13, 11 ep. I 2, 45
Voranus s. I 8, 39
vos I 21, 5. 9 III 4, 29. 37. 41 14, 10 e. 16, 39 c. s. 25 s. I 1, 17. 18 s. II 2, 40. 127 3, 81 ep. I 10, 9 a. 155. 268. 272. 291 vestrum s. II 3, 181 vos e. 5, 89. 97 c. s. 49 s. I 10, 86 s. II 2, 50 3, 174. 179 ep. I 3, 3. 32 15, 45
votiva ep. I 3, 36 votivam II 17, 31 votivā I 5, 14 s. II 1, 33
voti a. 76 votum ep. I 11, 5 voto s. I 5, 66 ep. I 2, 56 14, 41 votis c. s. 71 s. I 1, 22 vota IV 2, 56 8, 34 13, 1 e. 7, 9 votis II 8, 6 III 29, 59 IV 5, 13 e. 17, 62 s. II 6, 1. 59
voveram III 8, 6 voveat ep. I 4, 8
vox s. I 6, 93 a. 390 vocis IV 2, 46 voci s. I 4, 76 vocem I 24, 4 a. 93 voce I 10, 3. 11 III 4, 3 IV 11, 35 e. 5, 45 6, 9 s. I 3, 8 7, 31 9, 76 10, 32 s. II 3, 257 a. 366 voces ep. I 1, 34 a. 216 vocibus e. 17, 6 voces III 7, 22 s. I 1, 65 3, 103 8, 45 ep. I

2, 23 18, 12 ep. II 1, 200 a. 158. 318 vocibus II 2, 21 IV 6, 22 e. 5, 76 17, 78
Vulcanus *v.* Volcanus
vulgarīs *v.* volgarīs
vulgo *v. volgo*
vulgus *v.* volgus
vulnus *v.* volnus
vulpes *v.* volpes
Vulteium *v.* Volteium
Vulture *v.* Volture
vultus *v.* voltus
vulna *v.* volna

X.

Xanthia (Phoceu) II 4, 2
Xantho *(abl.)* IV 6, 26

Z.

Zephyris *(abl.)* III 1, 24 IV 7, 9 e. I 7, 13
Zethi ep. I 18, 42
zonam ep. II 2, 40 zonā III 27, 59 zonis *(abl.)* I 30, 6

Typis Oldenburgii Berolinensis.

PA 6393 .A2 1886b
v.2 IMS
Horace.

Q. Horatius Flaccus /

AHO-8048 (mcih)